P-II 228

CONVORBIRI LITERARE

Apare la 1^iu a fiecărei luni

Preţul abonamentului pe an, pentru România 20 lei, pentru Transilvania, Bucovina şi Ungaria 15 lei, pentru ţările Uniunii postale, 30 lei, Pentru expediţie recomandată 3 lei in plus. Exemplare cu numĕrul 2 lei in România; 1 leu şi 50 bani in Transilvania, Bucovina şi Ungaria; 3 lei in ţările Uniunii postale. — Reclamaţii pentru numere perdute nu se consideră.

Abonamentele se adresează la ADMINISTRAŢIE strada Berzi 96; la Librăriile Socecu & C-ia, E. Grave & C-ia şi Ig. Haimann; in PROVINCIE, la Librăriile din localităţi sau prin biroul poştal; in TRANSILVANIA, la Librăriile: Ciurcu, Braşov; W. Krafft, Sibiu; «Concordia», Năsĕud; librăria diecesană, Blaj; in BUCOVINA, la Romuald Schally, Cernăuţi; in UNGARIA, la Klein, Arad; Librăria diecesană Caransebeş. Doritorii de a se abona pot face la ori-care din adresele indicate o simplă cerere şi li se vor trimite numerile apărute in anul pe care voesc a fi abonaţi, insoţite de adeverinţa de plata abonamentului.

DIRECTOR : IACOB NEGRUZZI

ANUL XXIV.

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ TIMIŞ P. 17.353

Toate drepturile reservate

DIRECŢIA : Strada Romană 25

EDITURA ŞI ADMINISTRAŢIA STABILIMENTULUI GRAFIC

I. V. SOCECU — BUCUREŞTI

STRADA BERZI, 96.

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ TIMIŞ P-67.476

P III 9.492

[30,394.]

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 1. Bucuresti, 1 Aprilie 1890. **Anul XXIV.**

CERCETĂRI

ASUPRA

ŞCOALEI FILARMONICE DIN BUCUREŞTI

1833—1837.

Când şi de către cine s'au făcut primele incercări pentru infiinţarea unui teatru şi cultivarea musicei in Valachia, — inainte de domnia lui Caragea, — nu ştim, atăt istoria căt şi tradiţiunile populare nu ne spun nimica despre aceasta.

Ştim numai că pe la anul 1818, in timpul domniei lui Caragea, venì un neamţ anume Gherghe, cu o trupă de teatru, care incepù să deą o serie de representaţiuni intr'o sală a domniţei Raluca, aşăzată in faţa caselor lui Deşliu, in mahalaoa numită din vechime, Popa Dărvaşu.

Această trupă representâ piesele următoare: *Saul*, *Ida*, *Pia de Tolomei*, *Briganzii* şi *Faust*, precum şi operele: *Gaza Ladra*, *Moise in Egipet*, *Cenerentola*, *Flautul fărmecat*, *Idomeneu* şi *Italianul in Algeria*, de Rossini.

Nu mult după aceasta domniţa Ralu Caragea, care după cum zice d. Ion Ghica,(1) era o «admiratoare a musicei lui Mozart şi Beethoven, hrănită cu scrierile lui Schiller şi Göthe, găsind in căţiva tineri greci rude şi amici din şcoala grecească de la Măgureanu, studenţi admiratori ai tragediei lui Euri-

1) Scrisori către V. Alecsandri, de Ion Ghica, Bucureşti 1887, pag. 48.

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ TIMIŞ

pide şi Sofocle, un element pentru a pune pe scenă căteva piese de teatru cu niţică pănză şi cu harta poleită; domniţa organizase in apartamentele sale o mică scenă pe care s'a jucat in limba elenă, *Oreste*, *Moartea fiilor lui Brutus* şi căteva idile ca *Daphnis* şi *Hloe*»; afară de aceasta după ştiinţele ce au culeş din gura bătrănilor, s'a mai representat de aceşti tineri tot in limba grecească: *Moartea lui Iuliu Cesar*, tragedie de Voltaire, *Mănia lui Ahil*, de Atanasie Cristopol, *Timoleon* de Zampelin, *Meropa*, *Zaira* şi *Mahomet* de Voltaire şi altele.

Junii români ce-şi făceau studiele in şcoala grecească, vĕzĕnd pe greci că infiinţase un teatru in care se dedeau in limba grecească cele mai frumoase representaţiuni teatrale, luarĕ hotărirea de a-i imita. Spre acest sfirşit se aleserĕ căţiva din cei mai cu talent, şi in puţin timp ridicarĕ pe scenă frumoasa tragedie a lui Euripide, intitulată *Hecuba*, tradusă din greceşte de A. Năneşcu, unul dintre tinerii actori români. La această representaţie luă parte şi tĕnĕrul I. Eliade, care juca rolul *Hecubei*.(1)

Această piesă fù cea intăi ce s'a jucat in limba română; s'au mai jucat apoi *Sgărcitul* de Molière, şi alte căteva piese.

Pe la 1833—34, s'a clădit un teatru de scănduri, in curtea clucerului Slătineanu ce era pe strada Academiei de astăzi. Acolo s'a jucat earăş de o trupă nemţească o serie de opere, precum: *Tancred*, *Muta di Portici*, *Fra diavolo*, *Zampa*, *Falşii monetari* şi altele.

Dar după puţin timp şi acest teatru fu părăsit şi se intocmì un altul in sala Andonache, — din faţa bisericii Sărindar — in care s'au jucat in timp de căteva luni mai multe opere nemţeşti.

In timpul guvernului provizor rusesc, C. Aristia in unire cu C. A. Rosetti şi alţii, infiinţarĕ un teatru in care dădurĕ mai multe representaţiuni in limba grecească şi cea franceză. Incercarĕ să dea şi representaţiuni in limba română, insă im-

1) In acel timp toate rolurile erau jucate numai de bărbaţi.

prejurări politice le puse tot soiul de piedici şi teatrul apoi incetâ. (1)

Toate aceste incercări, insă, nu putem zice că au contribuit indeajuns la infiinţarea unui teatru naţional şi la desvoltarea gustului musical in popor. *Scoala filarmonică*, după cum vom vedea mai la vale, este acea care a pus adevĕrata temelie a acestei instituţiuni culturale.

Încă de pe la 1827, in timpul domnii lui Grigore D. Ghica se formase o societate secretă, a cărei capi şi zeloşi sprijinitori erau Constantin Golescu şi Ioan Eliade.

Scopul ce urmărea această societate era cultura poporului, prin intemeere de şcoli şi altele, precum şi infiinţarea unu teatru naţional. (2)

Pe la inceputul lui Octomvrie anul 1833, colonelul I. Cămpineanu, I. Eliade şi C. Aristia, urmărind indeplinirea programului zisei societăţi secrete, intrunirĕ un numĕr de boeri iubitori de cultura poporului şi infiinţarĕ *Societatea filarmonică*.

Din contribuţiunea membrilor acestei societăţi, se intemeiè peste puţin timp, o şcoală specială, unde elevii să poată invăţa arta dramatică şi musica.

Această şcoală s'a deschis la 20 Ianuarie 1834.

Pentru a obţine autorisarea cărmuirii de a deschide şcoala, despre care este vorba, Cămpineanu şi Eliade, presentarĕ eforiei şcoalelor următoarea suplică, insoţită de o espunere a scopului şi a materiilor ce urmau a se preda, după cum se vede aceasta in foaia *Curierul românesc* No. 71, din 7 Ianuarie 1834.

Eată acea suplică: (3)

---

1) Despre toate acestea, mai pe larg vezi: Philimon, *Ciocoi vechi şi noi*, Bucureşti 1863, pag. 194—199.

2) Programul societăţii secrete se vede in intregimea lui in *Issachar*, de I. Eliade, pag. 77.

3) Se află la Arhiva Statului din Bucureşti, in dela No. 1936, intitulată: «Dela după raportul directorului şcoalei de declamaţie şi de căte se ating de invăţăturile acelei şcoli».

Către cinstita Eforie a școalelor

Povățuiți de inștiințarea cinstitei logofeții a celor bisericești, publicată prin *Buletinul oficial* de sub No. 50, 2 Noemvrie anul 1833, jos insemnații au cinste a aduce la cunoștința cinst. Eforii, că școala de musica vocală, de declamație și de literatură, intocmită după invoirea, dorința și ajutorul a mai multor obraze, are a se deschide la 20 ale acestei luni, spre știința cinstitei Eforii de scopul invățăturelor acestei școli de profesorii ei, și de șirul invățăturelor, jos insemnații alăturăm aicea foaia *Curierului românesc* de sub No. 71, 7 Ianuarie 1834.

Iscălit, *Cămpineanu*, *I. Eliade*.

1834 Ian. 19, București, No. 1.

Eată și cele ce conține articulul din *Curierul românesc* despre care am vorbit mai sus:

Societatea Filarmonică

Cea mai mare parte din boeri și alți cetățeni, pătrunși de adevărul cel dovedit de atătea veacuri, ca teatrul insoțit cu invățătură publică, este cel mai deadreptul și singur mijloc de a derăpăna obiceiurile cele urite, și a forma gustul unei nații, toți intr'o pornire și intr'un cuget prin toate casele au inceput a-și arăta dorința cea mare, a se chibzui mijloace spre a putea cu vreme a se dobăndì un teatru național. Așa s'a găsit cu cale a se forma o tovărășie sau *Societate Filarmonică*, ale căreia mădulare fieștecare va contribuì căte un ce pe an, spre a se intocmì o școală de literatură, declamație și musică vocală, și scopul acestei școli, să fie a pregătì tineri prin care, pe de o parte să putem avea un teatru, și de alta să se introducă și să se intinză in prințipat musica vocală. Amatori s'au aflat indestui spre a se numì soți, și prin a lor dărnicie plină de rîvnă, s'a și adunat o sumă de bani cu care să se poată acoperì toate cheltuelile

spre aceasta. Numele amatorilor şi sumele ce au dat, se vor face cunoscute in vreuna din foile viitoare.

Cu banii se va inchiria o casă pentru şcoala sus pomenită, se vor plăti profesorii trebuincioşi, se vor pune in pension spre invăţătură un numĕr de cinci fete, deocamdată cu toate cele trebuincioase, hrană şi imbrăcăminte, se vor intimpina trebuincioasele scoalei ş. c. l.

Eliad va fi directorul acestei şcoli şi casierul societăţii, şi la vreme va da socoteală inaintea soţilor atăt despre a sa direcţie, căt şi despre intrebuinţarea banilor casei, şi adunările societăţii se vor face din vreme in vreme, pentru chibzuirile inaintării acestei intreprinderi, in aceeaşi sală de invăţătură.

D. Bongianini va fi profesorul de musică, a căruia destoinicie şi talent s'au recunoscot şi in cele mai inaintate intru civilisaţie locuri. D-lui va cerceta la inceput dispositiile tinerilor ce vor dorì a se da spre invăţătura acestei frumoase arte, şi va alege un numĕr pănă la 12, cu care va urma invăţăturile sale.

D. Aristia va fi profesorul de declamaţie, carele va incepe cursul sĕu mai intăi a deprinde pe tineri intru cetirea cea curată; a păzì puntuaţia, a apăsa cetirea după duhul perioadelor introducănd pe cetitori in inţelesul celor scrise.

Al doilea, va păşì intru cetirea cea adevĕrată a versurilor, apărănd pe căt se va putea pe cetitor de a face a se auzì monotonia rimei.

Al treilea, va trece intru a arăta patimele şi caracterele, imitănd pe căt se va putea natura.

Al patrulea, va inainta intru facerea jestelor (hironomie) intru mişcarea musculilor, intru luarea positiilor interesante vederii şi picturii, şi intru zugrăvirea cea adevĕrată a patimelor şi caracterelor.

Al cincilea, şi insfirşit va ajunge prin unirea la un loc de mai mulţi tineri, in partea cea dramatică.

Eliad va fi profesor şi de literatură, pregătitor cu teoria acelora ce d. Aristia va pune in lucrare prin declamaţie, şi spre inlesnirea cheltuelilor casei va face lecţiile sale gratis.

Lecţiile sale vor fi despre elocuenţă şi felurile ei, despre stil şi felurile lui, despre inalt, simplu sau jos, despre frumos, despre gust, despre proză şi poesie, despre felurile poesiei, o prescurtă istorie a literaturei naţiilor celor mai insemnate, autorii cei mai vestiţi ai acestor naţii, capo-d'operile sau scrierile lor cele mai insemnate, şi insfirşit, va face un curs deosebit despre poesia sfăntă sau cea ovreiască, şi ai căreia autori sau proroci sunt traduşi in limba noastră, şi din a căreia rodnicie, de frumuseţi vor fi scoase cele mai multe exemple despre inalt şi frumos, care se află cu imbelşugare, şi poate că nicăiri, cu atăta intraripare ca in psalmii lui David, cei căntaţi pe virful şi in poalele Libanului şi in elegiile plăngeroase ale lui Ieremia, cele suspinate pe punturile Iordanului. Limba bisericii el o va avea drept temeiu spre a forma alcătuirea şcolarilor săi, in deprinderile ce vor face, dăndu-le drept model urzeala limbei scripturii, intocmită cu atăta inţelepciune de părinţii noştri.

Spre inlesnirea şcolarilor şi spre intinderea acestor lecţii, la mai mulţi doritori, cea din urmă faţă a *Curierului românesc*, va fi hotărită spre publicarea lor, de unde, fără greutate a scrisului le vor avea şcolarii gratis, şi vremea scrierii se va putea intrebuinţa spre alte băgări de seamă folositoare.

Cursul literaturii şi al declamaţiei, va fi slobod de obşte la orice tănăr, fără să fie supus la nici un fel de condiţie (se inţelege insă la tinerii care sau in colegiul din sf. Sava, sau in alte şcoli private, vor fi urmat in vreo limbă, incai invăţăturile a căteva clase de umanioare).

Pentru lecţiile literaturei care privesc spre cunoaşterea frumuseţilor autorilor şi ale scrisului, şi prin urmare spre a şi le insuşi cineva, este de prisos de a mai vorbi, fiind cunoscute de oricine: ear pentru declamaţie, care din multe intimplări a fost neingrijită, şi prin urmare necunoscută, mă socotesc a face căteva insemnări, spre indemnul tinerimii, către ascultarea acestei lecţii atăt de folositoare.

Un bun declamator este pentru o limbă, aceeace este şi un bun artist musicant, pentru executarea unei bucăţi musicale. In zadar un compositor şi-ar alcătui operele sale, căci

tot meşteşugul său, ar remănea mort, fără ispravă şi chiar necunoscut, dacă artişti, asemenea lui, sau aproape de a lui învăţătură, nu s'ar afla să execute cu destoinicia, expresia şi infocarea cea cuviincioasă, compoziţiile lui. Cea mai desăvirşită şi cea mai atingĕtoare arie, cântată de un nedestoinic cântăreţ, in loc de intinerime a inimii, ar pricinuì spaimă ascultătorului. In zadar un orator sau un poet şi-ar alcătuì cuvintele sau poemele sale, căci vor fi departe de a săvirşì isprava cea dorită, dacă nu vor fi cetite, sau de dinşii sau de cetitorii lor, cu expresia cea chiară şi potrivită duhului celor scrise. Declamaţia sau cetirea cea bună trebue să facă in duhul ascultătorului, aceeaşi intipărire şi ispravă, care musica o sărvirşeşte in inima lui.

In zadar un preot s'ar suì pe amvon, să predice moralul evangheliei, dacă cetirea sau glasul său cel selbatic şi nepotrivit cu marea cuviinţă a nevredniciei sale, ar speria pe ascultători, sau ar aduce o ispită de şoaptă in lŏcaşul Domnului. In zadar un invăţat, pe catedra sa profesorală, ar cugeta să arunce semĕnţa invăţăturilor sale in inimile scolarilor săi, dacă pe lăngă al său metod, nu ar unì şi o limbă sau rostire didactică şi deşteptătoare unde trebue. In zadar un avocat ar nădĕjduì să căştige inimile judecătorilor dacă totă elocvinţa sa de tribunal ar socotì-o numai in nişte ţesĕturi incurcate, şi in nişte strigări netrebnice şi vrednice de osindă intr'un lŏcaş insuflător de sfială şi icoană a tribunalului ceresc.

In zadar un general s'ar incerca să inverşuneze duhurile şi inimile soldaţilor săi, arătăndu-le pe vrăjmaş, daca mişcările sale cele de Tersit nu vor putea să meargă in acelaş paralel cu ale viteazului, care sub picioarele sale iartă pe protivnicul său cel invins, sau dacă glasul său nu va putea să detune cu aceeaşi putere şi vibrare intocmai ca al trimbiţei cei vestitoare de biruinţă, şi insfirşit in zadar un actor s'ar suì pe scenă ca să ne infăţişeze veacurile trecute, patimile şi virtuţile, ca să ne inveţe sau să ne pricinuească petrecerea, dacă mişcările sale cele stingace, dacă glasul său cel necioplit şi neimitator, şi dacă musculaţia obrazului său nu se vor potrivì cu persoana ce ne arată. Aceste povăţuiri

şi deprinderi se invaţă cu desăvirşire numai prin declamaţie, şi prin urmare, această invăţătură este de trebuinţă la toată treapta de cetăţean. Căţi oameni şi-au aflat a lor norocire şi au scăpat de multe primejdii numai prin a lor frumoasă infăţişare şi rostire! Şi ear la căţi bărbaţi destoinici şi invăţaţi le-au fost pricină de neisbutire şi chiar de nenorocire, numai a lor rece şi necioplită manieră de infăţişare şi rostire! Această insuşire, este inăscută in om, mai mult şi mai puţin ca şi căntarea, ca şi elocvenţa, ca şi poesia, şi un declamator povăţuit numai de pornirea sa cea firească, poate să treacă inaintea unui artist, intocmai ca un căntăreţ sau versificator povăţuiţi numai de fire, inaintea unui musicant şi poet, care pe lăngă fire, au adăogat şi invăţăturile pregătitoare şi băgările de seamă, şi aflările a mai multor bărbaţi, din mai multe veacuri adunate la un loc.

Dacă scrierea sau cărţile unei limbi este trupul literaturii unei naţii, declamaţia este sufletul ei, fără dinsa literatura este ca moartă şi niciodată nu va face isprava unui trup insufleţit. Poate să vază cineva forma şi mărimea ei, intocmai precum vede trupul unei tinere de o frumuseţă ăngerească, sau a unui bătrăn incuviinţat de o formă uriaşă, care a ţintat vederea şi mirarea a mai multor veacuri, insă galben, ingheţat şi fără de simţire; şi niciodată nu va auzi glasul cel incăntător sau bărbătesc şi plin de putere care să ne intinereze inimile, şi să ne pornească lacrimile, sau să ne deştepte şi să ne pue pe cugetarea cea cuviincioasă; niciodată nu va fi pătruns de glasul cel adevărat al zinelor celor frumoase, niciodată nu va simţi puterea cea energică a elocvenţei lui Demosten şi Ciceron, farmecul şi insuflarea lui Omer şi Virgilie, strămutările şi răpirile lui Pindar şi David, fără electricitatea cea dătătoare de viaţă a declamaţiei.

După ce am arătat scopul cel aţintător al acestei şcoale, şi invăţăturile ce se vor urma intr'insa, acum se face cunoscut că cursul acestor invăţături se vor incepe de la 15 ale acestei luni Ian. deocamdată, in casele d. pitarului Dincă Boerescul, in dosul sf. Sava şi peste drum de d. Cămpineanul.

Căţi din tineri vor dorì a urma cursurile arătate, se vor indrepta la redactorul gazetei unde vor găsì pe Eliade totdeauna pănă la 12, şi se vor inscrie in lista şcolarilor.

Incăt pentru fete, am arătat că se vor pune in pension spre invăţătură, cu imbrăcămintea, hrana, şi cele trebuincioase din casa societăţii. Se va alege un numĕr pănă la cinci copile, cu principiuri bune şi moral şi cu dispositii de musică, şi invăţăturile ce li se vor da in pension vor fi limba românească şi franţuzească, declamaţia, musica vocală şi danţul. Căţi din părinţi vor dorì ca fiicele dumnealor să urmeze aceste invăţături folositoare, şi pe urmă să le hotărască de artiste, să binevoiască a se indrepta asemenea la redactor, de dimineaţă pănă la prănz, de unde vor fi povăţuiţi cătră d. Bongianini intru ceeace priveşte spre a se cerceta copilele la dispositiile ce au la musică. Pentru cheltuelile insă ce societatea va face spre creşterea fiicelor d-lor, vor da incredinţare ca sfirşindu-şi invăţăturile, le vor hotărì intru această carieră.

Eliade.

Fundatorii acestei şcoale, Cămpineanu, Eliade şi Aristia, contribuirĕ la inceput in modul următor pentru a o face să progreseze. Cel intăi cu doi galbeni pe lună, cu lucrări literare şi cu imprimarea de piese teatrale; cel al doilea cu 4 galbeni pe lună, ear Aristia cu 1 galben pe lună şi cu indatorirea de a da lecţii de declamaţie.

După lupte ne mai auzite in contra greutăţilor de tot felul ce avea de intimpinat, societatea filarmonică incepù a prinde rădăcini sănătoase; numĕrul membrilor ei creştea din ce in ce, şi cu contribuţiile ce se adunau, şcoala progresa intr'un mod simţitor.

Această scoală era aşăzată la inceput in casele pitarului Dincă Boerescu, in dosul sf. Sava, şi peste drum de d. Cămpineanu. Inmulţindu-se apoi numĕrul elevilor, se ţinurĕ lecţiunile in clasa I din colegiul sf. Sava; după aceea şcoala s'a strămutat in nişte odăi ce erau in apropiere de casele reposatului Racotă, cam pe unde se află astăzi băile Mitraşewsky, odăi in care locuia insuş Eliade şi unde işi avea şi

tipografia sa. Mai tărziu fiind trebuinţa de un local mai in căpĕtor, se inchiriase nişte case din *Ulita Nemţească*; şi de aici insă, după vreo patru luni şcoala se mută in nişte odăi alăturea cu sala Slătineanu, ce se află pe locul unde e astăzi clădirea lui Capşa cofetarul.

Personalul Scoalei Filarmonice se compunea din :

1) I. Eliade, care dădea lecţii de literatură şi mitologie; in acelaş timp el era director şi casier al şcoalei.

2) C. Aristia, care dădea lecţii de declamaţie.

3) C. Mihăileanu, pentru limba română.

4) Bongianini, pentru musica vocală mai inainte, apoi ii urmă Conti.

5) Schlaf, pentru piano.

6) Duport, pentru danţ şi scrimă, şi

7) Winterhalder, era secretar şi bibliotecar.

După 6 luni de la infiinţarea Scoalei Filarmonice, numĕrul total al elevilor şi elevelor s'a ridicat pănă la treizeci Elevele erau in numĕr de cinci şi erau puse interne mai intăi la pensionatul d-lui Duport ce se afla in nişte case de lăngă biserica Stavropoleos; mai tărziu apoi parte din ele furĕ internate şi in pensionatul d-nei Vaillant ce era in apropiere de «hanul Golesculuiı». Dăm aci numele atăt a elevelor căt şi a elevilor cei intăi cari s'au dedat artei dramatice : (1)

D-rele Vlasto Frosa (astăzi d-na Efrosina Popescu), Raliţa Mihăileanu, Caliope (mai tărziu d-na Carageali), Elença, şi Lang.

D nii N. Andronescu, Olănescu, I. Curie, N. Diamandi, C. Mihăileanu, C. Dumitru, I. Rămniceanu, Lascarescu, Minculescu, Petrescu, Ciuculescu, Buruleanu, Tangoveanu, A. Simionescu, Petre Valgher şi alţii a căror nume ne pare rĕu a nu-l putea afla.

Mai tărziu apoi au intrat in şcoală şi Iorgu Carageali, Costache Carageali, Stefan Mihăileanu şi Anesti Cronibace.

---

1) Toate aceste relaţiuni imi sunt date de d-na Efrosina Popescu şi de d. Stefan Mihăileanu, foşti elevi ai acestei *Scoale Filarmonice* şi cari astăzi se mai află ăncă in viaţă.

După un studiu regulat de şapte luni, elevii şcoalei societăţii filarmonice au dat intăiul lor examen in 29 August 1834,(1) in sala Slătineanu,(2) faţă fiind toţi societarii, eforia şcoalelor şi un mare numĕr de privitori. Inainte de a se incepe examenul, I. Eliade, directorul şcoalei, a rostit in faţa publicului adunat, următoarea cuvĕntare(3) :

«Dacă istoria pentru intimplările celor trecute este o povestire numai, teatru ni le infăţişază insuş; şi dacă ea ne descrie patimele, greşalele şi virtuţile oamenilor celor insemnaţi, teatru ne le arată insufleţite : Ahilii, Orestii, Egistii, Alecsandrii, Brutii, Silii, Cezarii, Neronii, pe senă nu sunt mai mult nişte nume numai, de care ne aducem aminte cu cinstire sau cu groază ; sena ne strămută peste veacuri, şi ne intăţişează pe insăşi oamenii aceştia, ca nişte modele insufleţite de virtute şi de viţiu. Istoricii au vrut să arate prinţilor şi noroadelor, eroismul şi moliciunea naţiilor ce au stătut asupra pămĕntului, şi printr'insele să povăţuească pe cele de acum; insă poeţii dramatici, au făcut isprăvile cele mai minunate; şi dacă moralişti prin invăţăturile lor, au vrut să dărapene obiceiurile cele ruginite şi uricioase, comedia prin batjocura sa, luănd in ris prejudeţele şi uritele năravuri, a fost biciul cel mai grozav al biciului celui ingămfat. Adevĕrul acesta, cunoscut din vremile cele mai vechi, a străbătut

1) Acest examen era să aibă loc mai curĕnd, dar fiindcă elevii pregătise piesa *Mahomet*, de Voltaire, (in care se atingeau credinţele religioase a Turcilor) şi fiindcă tocmai pe atunci venise in Giurgiu un Paşa, examenul s'a amănat, pănă ce acel paşa a plecat din ţară. (Aceasta mi s'a spus asemenea de d. Stef. Mihăileanu).

2) In acea sală pe atunci juca trupa nemţească de opere a lui Zimmermann. Toate representaţiile teatrale a elevilor şcoalei filarmonice au fost date in sala Slătineanu, care se inchiriase de la Momulo, proprietarul ei. Sala era spaţioasă, avea trei categorii de staluri, I, II şi III, imbrăcate cu chembrică roşie. Loje nu erau, afară de acea domnească, in care nu intra decăt Domnitorul ţării. In faţă cu loja domnească, era o canapea unde sta familia Domnitorului. Alăturea cu sala era bufetul. Iluminaţia se făcea cu lămpi cu oleiu şi luminări de seu, loja domnească insă era iluminată cu luminări de ceară. (Aceste detaliuri asemenea mi s'au comunicat de d. Stef. Mihăileanu).

3) Vezi *Curierul românesc*, an. 1834, No. 39.

veacurile, şi a ajuns până la noi. Grecii, Romanii, naţiile cele mai luminate din zioa de astăzi, le-au cercetat de aproape şi s'au folosit dintr'insul; şi acolo teatru şi-a făcut isprăvile sale cele mai adevĕrate, unde s'a şi intrebuinţat după cugetul sĕu cel mai adevĕrat. Scoala recomendează şi insuflă binele, teatrul batjocoreşte şi derepară rĕul, şi legile insoţite cu religia, vecĭnicesc patimile cele prefăcute in virtuţi, nelăsând a se apropia viciul de dinsele, ca otrăvindu-le să le rescoale impotriva fericirii noastre, După intemeerea şcoalelor in limba naţională, după intocmirile cele măntuitoare ale Regulamentului Organic, ideea teatrului naţional abia s'a ivit, şi tot intr'aceeaşi vreme s'a şi simţit insemnătoarea lui trebuinţă, şi tot intr'aceeaşi vreme, mii de inimi au fost intr'o glăsuire; mulţime de bărbaţi au fost gata a se intrece cu a lor insăş cheltuială, să inceapă şi să ţie această intocmire folositoare. Rivna lor, domnii mei, i-au făcut să crează toate putincioase, şi le-a insuflat tot crezĕmĕntul asupra acelora ce i-au insărcinat cu formarea teatrului naţional; şi cu adevĕrat această inflăcărată dorinţă a fost făcĕtoare de minuni, că şi profesori şi şcolari, s'au socotit şi s'au făcut mădulari ai acestei societăţi, au luat lucrul acesta ca insuş al lor, şi cu cele mai obositoare silinţe, s'au grăbit a se face şi a se arăta vrednici de rîvna, increderea şi generositatea mădulărilor societăţii filarmonice.

Cu suma ce pe toată luna se adună in casa societăţii până la 70 impĕrăteşti, s'a inchiriat o zidire şi s'a mobilat cu cele trebuincioase, s'a pus in pension cinci fete cu hrana, imbrăcămintea şi invăţătura societăţii; s'a orĕnduit profesori de declamaţie domnul Aristia, de musica vocală până la o vreme d. Bongianini, şi astăzi in lucrare d. Conti; de danţ d. Diupor, carele este insărcinat şi cu pensionul fetelor; s'au ţinut şi alte cheltueli neapărate şi intimplătoare ale şcoalei; s'au făcut hainele celor mai de căpetenie personaje ale tragediei de astăseară, şi avem o economie ca de 170 galbeni pe la mulţi din soţi, cari se află afară din capitală, şi nu a putut până acum, casa a-i stringe.

In vreme de şapte luni, s'a făcut un mic curs de literatură, spre a pregăti pe şcolari, a simţi frumuseţele poeţilor

dramatici; s'au exersat şcolarii la declamaţie, dănduli-se inainte mai multe scrieri in proză şi in versuri; s'au deprins pe cât a ertat vremea şi intimplările intru musica vocală, şi au inceput spre formarea unui balet şi graţioasa mlădiere a trupului, exerciţiile danţului. D. Aristia in vremea aceasta a nesocotit tot felul de ostenală şi rîvna celui mai infocat patriot, făcĕndu-se şi mădular al societăţii a jertfì şi vreme şi odihnă, şi a adus lucrul, ca astăzi să indrăsnească a suì pe sená, inaintea d-voastră, tragedia intitulată *Fanatismul.*

Prin inceputurile d-lui Bongianini, madam Caliope, una din şcolarele şcoalei domniei voastre, cutează, acompaniată de d. Şlaf, să cănte cavatina din opera lui Bellini, *Piratul.*

D. Diupor, in toată vremea ce şcolarele au fost incredinţate sub ingrijirea dumnealui şi a d-ei madamei soţiei dumisale, s'a arătat cătră dinsele, intocmai ca un tată de familie, silindu-se a le insufla moralul şi bunacuviinţă, şi a le deprinde pe cât s'a putut, intru buna şi plăcuta purtare a trupului şi a mişcărilor.

D. Mihalache Costache care astăzi debută in rola lui Omar, invăţătorul fetelor la romăneşte, in vreme de şapte luni incepĕnd de la slovenire, le-au adus in stare a cetì, a scrie şi a socotì; şi pe semestrul viitor, socotindu-se de cătră direcţie de cuviinţă ca toţi cei ce vor intra in cariera aceasta a teatrului, să ştie, atăt pentru decoraţie, cât şi pentru deosebitele costume, şi teologia celor vechi, se va face şi un curs de mitologie.

Scolarii cari sunt ca la treizeci la numĕr, ca să respunză la rîvna şi generositatea dumneavoastră, şi la silinţele profesorilor lor, au călcat in picioare toate prejudeţele, şi ca să fie ascultători la glasul patriei, care ii chiamă a contribuì şi din parte-le spre a ei cinste, intru formarea teatrului naţional, mulţi s'au arătat surzi la glasul naturii, părăsind şi chiar pe ai lor părinţi, şi preferind strimtorarea şi neaverea, ca să poată odată, intăţişind pe sena romănească pe bărbaţii cei mari ai veacurilor trecute, a resplătì intemeitorilor teatrului romănesc, pomenind şi recomandănd numele lor pănă in cele mai de pe urmă veacuri.

In vremea aceasta de şapte luni, ca prin minune s'a săvirşit atătea lucruri ce nu ar fi indrăsnit cineva să aştepte, şi această ispravă a săvirşit-o singură a dumneavoastră rîvnă, care nu a fost alta decăt focul acela nemuritor, ce fără sfirşit viază in ceruri, şi care spre fericirea oamenilor se coboară ca să incălzească inimile lor.

Rîvna dumneavoastră, a făcut o mare ispravă, domnii mei, nu numai in sufletele păměntenilor. Atăţia din străini au cinstit această intrecere, şi nu au putut a se uita cu un ochiu rece la acest inceput cu adevěrat naţional. Cu prilejul acesta mě socotesc dator a nu trece cu vederea, pe toţi aceştia din străini, cari s'au şi vězut prin foile publice, şi mai věrtos pe d. Dimitrie Viliè carele cele dintăi a introdus in ţara românească metodul lui Lancaster, prin care se invaţă tinerimea in toate şcoalele prinţipatului. Acest bun cosmopolit care este una din haracteristicele adevěratului cetăţean, vězěnd punerea in lucrare şi acestei folositoare intocmiri, nu a putut să privească la dinsa ca un om ce nu a contribuit vreodată spre binele aceslui păměnt, şi s'a grăbit şi aci, a lua parte şi a se inscrie mădular ajutător.

Ertaţi domnii mei, această mică abatere a mea, care nu este alta decăt o ispravă a haracterului românilor, ce niciodată nu au fost străini cătră recunoştinţă.

Am zis că in vreme de şapte luni, ca prin minuni s'a sevirşit atătea lucruri; poate că a mea rîvnă, domnii mei, mě face să măresc lucrurile la care in toate zilele cu a mea mulţumire am fost martor şi fericit ingrijitor; poate că in ochii mei cei intunecaţi de mulţumire, mi se par minuni cele ce s'au urmat in vreme de şapte luni, incepěnd mai věrtos şcolarele de la slovenire. D-nii profesori insă mai smeriţi decăt mine, indrăsnesc a infăţişa pe şcolarii dumnealor, nu cu trufie de formatori ai unui teatru, ci numai ca să arate dumneavoastră, rodul ce au putut aduce, şi să-şi dea socoteala de vremea ce au intrebuinţat-o, după insărcinarea şi incredinţarea ce au avut de d. v. şi, dacă din scurtarea vremii, sau din sfiala şcolarilor neobicĭnuiţi a se infăţişa in public, nu vor putea cu scumpătate a respunde nădejdilor d-v., sunt incre-

dinţat, că generositatea d-v. de care aţi dat simţitoare dovezi, nu va gonì atăt de departe ertarea ce este cea mai adevĕrată şi iubită a ei fiică.

Cercetarea de astăzi, va da dovadă şi despre vremea viitoare; isprăvile de astăseară, imi vor da indrăsneală, a pune inainte şi a vĕ recomanda silinţele şi dorul acestor tineri şcolari, hotăriţi a intra in gurile cele veninoase ale prejudecăţii, fără a se sfiì de dinsele şi a se lăsa intru protecţia d-v. Sunt incredinţat, domnii mei, că precum aţi cunoscut căt este de trebuinţă un teatru naţional, asemenea cunoaşteţi şi căte trebuesc unui tĕnĕr ca să poată indrăsnì a se numì pe sine un bun artist sau actor; un chip interesant, un trup bine crescut şi mlădios, un glas sonor şi plăcut, un suflet trufaş şi indrăsneţ, o inimă de flacări, o creştere ingrijită, intr'un cuvĕnt o cunoştinţă toarte cu scumpătate a artelor celor frumoase, şi acest fel de oameni, domnii mei, sunt foarte rari in societate cari să unească intru sine darurile fireşti cu mijloacele invăţăturii, şi niciodată, nici noi, nici Eurnpa intreagă, nu se va putea fălì adeseaori cu artişti buni, şi mult va mai trece pănă să dobăndească lumea un al doilea *Talma*, daca teatru nu se va face o carieră pentru tinerime, şi dacă acela ce se hotăraşte a infrunta orice fel de prejudecată va fi socotit in societate, ca un Paria politic, ca un comedianţ lăsat in voia intimplării, şi nădejduind a-şi scoate a sa hrană, aşteptănd de ea bunavoinţa a privitorilor. Dacă insă se va face o direcţie subt ingrijirea guvernului, şi o casă unde să intre veniturile teatrului, şi de unde actorii să se plătească ca nişte slujbaşi ai Statului, intru formarea limbei naţionale şi a năravurilor, cu toate drepturile ce au şi ceilalţi slujbaşi, atunci tinerii cu talenturi şi invăţătură, ii vom vedea fără să se teamă de veninoasa limbă a oarbei prejudecăţi, a se suì pe senă, şi a incheea teatru naţional, cum să fie de pildă şi la alte noroade.

Cu această şcoală, domnii mei, ce domnia voastră aţi intemeiat, nu sunteţi numai fundatori ai teatrului naţional, ci şi literatura românească vĕ va fi in cea mai mare parte datoare. Cătă vreme este de cănd s'a inceput, şi o mulţime de tineri se intrec a traduce bucăţi dramatice. Marino Faliero, amĕn-

doi Foscari, Mahomet, Alzira, Regul, Ermiona, câteva vodevile şi comedii, dacă sunt astăzi in limba românească, acestui inceput sunt datoare.

Pentru rodul ce s'a făcut in vremea aceasta de şapte luni, astă seară se va infăţişa inaintea d-v., ear pentru intrebuinţarea sumelor ce aţi binevoit a mi le incredinţa, numindu-mĕ director şi casier al şcoalei societăţii filarmonice, sunt gata, domnii mei, a infăţişa socotelile inaintea d-v., şi de veţi găsi cu cale, indrăsnesc a vĕ propune, că, sau insuşi toţi să binevoiţi a vĕ aduna la un loc, sau să numiţi din sinul societăţii o comisie de căţiva bărbaţi, care va ingriji a primi această socoteală, a o cerceta şi a o face cunoscută d-v.

Incăt pentru tragedia ce astă seară se infăţişază, fiind că pănă acum nu am avut in limba noastră traduse şi tipărite alte bucăţi dramatice, şi fiind că a trebuit să se dea in mănile scolarilor o bucată clasică, atăt pentru ţesĕtura ei, căt şi pentru toate amĕnuntele, ca să poată sluji de model spre invăţătură; deaceea astă seară nefiind o representaţie pubilcă, ci numai un examen, fireşte a trebuit ca scolarii să se cerceteze de aceeace au invăţat.

Acestea sunt, domnii mei, lucrările dd. profesorilor şi şcolarilor şcoalei dumneavoastră, şi ne place să credem, că silinţele d-lor, vor fi asemenea caşi pănă acum sprijinite şi incălzite de inflăcărarea d-v., şi mai vĕrtos de a bunului şi inrîvnatului nostru Prinţ, de la care toată ţara aşteaptă cu nerăbdare punerea in lucrare a inaltelor, bunelor şi patrioticelor sale cugetări, intre care negreşit se coprinde şi această intocmire. Prinţii şi căpeteniile noroadelor, pot să aştepte cu adevĕrat, felurimi de laude şi de cununi, dar numai acelea ce le impletesc şi le recomandează poeţii sunt vecînice şi neveştejite, şi pe teatrul acesta, se va impleti cununa tuturor acelora ce au ajutat spre intemeerea lui».

După rostirea acestei cuvĕntări pe care toată mulţimea adunată a ascultat o cu cea mai mare luare aminte, s'a examinat mai intăi elevii şi elevele de la clasa de musica vocală, apoi de la clasa de declamaţie.

D-na Caliope, una din elevele acestei şcoli, a cântat *Ca-*

vatina din opera lui Bellini *Piratul.* — *Curierul românesc* ne spune că: «ea a dat cele mai mari nădejdi de isbutire la musică, şi tot parterul a remas mulţumit de glasul cel dulce şi mare al cantatricei romănce». (1)

După aceea, elevii clasei de declamaţie au representat tragedia *Mahomet*, de Voltaire. Despre modul cum a fost jucată această tragedie, *Curierul românesc* ne arată că: «s'a săvirşit cu cea mai mare ispravă, remăind toţi privitorii incăntaţi de mulţumire. Este cu neputinţă să descrie cineva patriotismul şi naţionalitatea ce era jugrăvită pe feţele tuturor in vremea representaţiei, intusiasmul şi aplaosul cel mare la sfirşitul fieştecărui act şi la sfirşitul tragediei, chemănd pe fieşte care şcolar pe anume şi pe toţi impreună». (2)

Scolarii ce au debutat in rolele acestei tragedii, au fost următorii:

«In *Mahomet*, d. Andronescul carele in toată rola a dat cele mai mari nădejdi de perfecţie, intăţişind pe căt se poate de bine, ambiţia, diplomaţia, impostura, gelosia şi acel haracter săngeros.

In *Zopir*, d. I. Curie, a arătat toate sentimentele căte insuflă pe un cetăţean, patriotismul, virtutea, iubirea de fii şi haracterul acela trufaş, care insufleţeşte pe un vrăjmaş vrednic dc cinste.

In *Zeid*, d. Diamanti Nicolae a dat nădejdile cele mai mari prin viociunea sa, că pe curĕnd vom vedea, pe şena românească pe Orest, pe Brutus, pe Hamlet şi alţii, şi cu cea mai vie expresie a zugrăvit fanatismul şi amorul.

In *Palmira*, d-la Raliţa Mihalache, care căud s'a pus in pension, atunci a inceput şi slovenirea, care in vreme de şapte luni trecute, cu cea mai mare silinţă şi repejune, a sărit de la cetit, la rola sa indestul de grea, ca să zugrăvească smerenia, amorul cel mai infocat, fanatismul acela femeesc şi copilăresc, şi insfirşit dintr'o copilărie atăt de smerită, să se prefacă eroina cea resbunătoare a părintelui şi fratelui sĕu,

1) An. 1834, No. 39, pag. 81.
2) *Curierul rom.*, loc. cit.

şi a păşi pănă la sinceritate; toate aceste greutăţi s'a silit să le invingă şi şi-a săvirşit a sa rolă, indestul de plăcut, prin care s'a vĕzut că vom putea avea pe vremea viitoare o Electră, o Zairă şi alte asemenea.

In *Omar*, d. M. Costache şi-a săvirşit a sa rolă cu cea mai putincioasă scumpătate, zugrăvind toată diplomaţia unui ministru, şi ceeace dă şi cea mai bună nădejde, este, ca in gura sa, nici de cum nu se auzea rima versurilor.

In *Fanor*, d. Costache Dumitru, a dat asemenea nădejdi minunate, de a infăţişa un sfetnic domolit şi povăţuitor, şi asemenea, versurile in gura sa, făcĕnd să se auză a lor armonie, işi ascundea rima.

Cu un cuvĕnt, toţi tinerii şi-au jucat astfel rolele fieştecare, incăt mai puţin putea să ceară cineva, ear mai mult niciodată. Fieştecare intrecea pe celalt, unul pe toţi, toţi pe unul. In minutul acesta, am dorit să nu fi fost român, spre a putea cu toată slobozenia, fără de a mĕ teme de fanatism, a lăuda căt se cuvine pe aceşti tineri». (1)

După ce s'a sfirşit acest examen care avù un resultat atăt de strălucit, elevii urmau cu mare zel la clasa de musică şi declamaţiune şi făceau progrese simţitoare pe fiecare zi. Nu trecù mult timp şi ei incepurĕ a da representaţiuni teatrale, care produceau in public o mulţumire ne mai auzită. In toate părţile nu se vorbea decăt de *şcoala filarmonică*. Pe lăngă incurajarea morală care o aveau elevii, le lipsea insă acea materială.

Cea mai mare parte din ei, in contra voinţei părinţilor lor, se hotărirĕ a imbrăţişa cariera teatrală, şi a şi jertfi viaţa lor, pe scena teatrului naţional; deaceea unii din ei cerurĕ de la directorul şcoalei de a li se da o leaţă pe fiecare lună, cu care să poată intimpina cheltuelile de existenţă.

Această cerere punĕndu-se in deliberarea comitetului filarmonic, care pe atunci se compunea din director şi fundatorii şcoalei, acel comitet prin jurnalul incheiat in 26 Noemvrie 1834, a hotărit următoarele (2):

1) *Curier. rom.*, an. 1834, No. 39, pag. 81—84.
2) *Curierul rom.*, an. 1835, No. 78, pag. 186,

1) Să se ceară de la fieştecare şcolar căte un contract inscris, adeverit de părinţii sĕi şi intărit de tribunalul de comerţ, ca sfirşindu-şi cursul invăţăturilor, să nu fie volnici a a merge in altă ţară, nici a intreprinde altă meserie decăt a slujì in teatru naţional fieştecare cu o leafă după talentul şi destoinicia sa, după cum se plătesc artiştii şi in alte teatre, şi această slujbă să se hotărască in ani indoiţi decăt aceia in care se vor afla şcolarii.

2) Primindu-se de la fieştecare un asemenea contract, atunci după recomandaţia profesorului, s'a hotărit ca de la 1 Dechemvrie viitor, să li se plătească spre inlesnirea celor trebuincioase, pe lăngă invăţătura ce li se va da, şi căte o leafă, după cum urmează:

D. N. Andronescul	lei	80	pe lună
» Olănescul	»	80	»
» I. Curie	»	80	»
» N. Diamanti	»	80	»
» C. Mihalache (Mihăileanu)	»	80	»
» C. Dumitru	»	80	»
» I. Rimniceanul	»	80	»
» Lascarescul	»	70	»
» Mincul	»	70	»
» Petrescul	»	60	»
» Ciuculescul	»	60	»
» Buroleanul	»	60	»
» Tingoveanul	»	60	»
» A. Simionescul	»	60	»
» Valgher	»	60	»
» Petre	»	40	»
Total . . .		1100	

Elevii primind cu bucurie aceste indatoriri ce li se impuneau, au incheiat contracte in regulă, şi au mai cerut ca «in vremea cursului de invăţătură, să li se aşăze şi o lecţie de limba franţuzească, de unde să poată a se folosì şi pentru sine şi pentru desăvirşirea teatrului, invăţănd o limbă in care

1) *Curierul rom.*, loc cit.

se află atăţia autori dramatici vestiţi, şi in care pot vedea toată inaintarea acestei arte». (1) Comitetul filarmonic prin jurnalul incheiat in 25 Martie 1835, găsind cu cale cererea lor cea dreaptă şi folositoare, şi spre a incuraja silinţele lor, a hotărit, ca de la 1 Aprilie viitor să se inceapă un clas şi de limba franceză, insărcinănd cu aceasta pe Aristia, profesorul de declamaţie. (1)

Un an trecù de la infiinţarea şcoalei filarmonice, şi putem zice că elevii ei pusese acum temelia teatrului naţional; societarii se inmulţeau din ce in ce, fieştecare se grăbea a contribuì cu sumi insemnate pentru prosperarea acestui element puternic de civilisaţie şi cultură.

Fondurile şcoalei crescuse intr'un mod simţitor, şi deaceea comitetul societăţii filarmonice a mai infiinţat o şcoală de musică, alipită pe lăngă şcoala filarmonică, unde să se inveţe şi musica vocală şi cea instrumentală, şi a inavuţit teatrul român cu decoruri, bănci şi cele necesare. Aceasta se vede din jurnalul incheiat in 25 Martie 1835, de membrii societăţii filarmonice, care au dispus cele următoare:

1. Să se aşeze o şcoală publică de musica vocală şi instrumentală, in care tinerimea de amëndoue sexurile va fi primită fără plată. Cu darea acestei invăţături să se insărcineze prin contract pe un an pe d. Wachman, care impreună cu un ajutor ce-şi va lua, să aibă leafă din casa societăţii douĕzeci galbeni pe lună, şi să dea lecţie de musică atăt vocală căt şi instrumentală, in toate zilele căte patru ceasuri pe zi.

2. In slujba teatrului naţional se va primì d. Ramful, actor şi regisor, după contractul ce va face cu comitetul.

3. D. Aristia, profesorul de declamaţie, va da şcolarilor actori lecţie şi de limba franceză, şi va avea leafă pentru amëndoĕ invăţăturile peste tot dočzeci (20) galb. pe lună.

4. Să se facă tocmeală cu d. Momulo ca să inchirieze societăţii filarmonice sala teatrului pentru serile de representaţie şi pentru zilele de lecţie.

5. Asemenea să se facă tocmeală cu d. Miler, directo-

1) *Curierul rom.*, loc. cit., pag. 187.

rul teatrului nemţesc, pentru a se lua pe seama teatrului naţional, decoraţiile ce va avea numitul director.

Toate decorurile, impreună cu băncile şi loja cea mare a Domnitorului, ce era proprietatea d-lui Miler, directorul teatrului nemţesc, s'au cumpĕrat de comitetul societăţii filarmonice, cu suma de 150 galbeni, şi s'au dat in păstrarea zugravului şi maşinistului, ce s'a luat mĕsuri a se tocmì, spre a fi in serviciul teatrului naţional, cel intăi cu 6 galbeni, cel al doilea cu 4 galbeni, şi un ajutor al lor, cu 2 galbeni pe lună. (1)

Douĕ luni după infiinţarea acestei şcoli, pe lăngă profesorul de musica vocală, Ion Andrei Wachman şi ajutorul sĕu care era reposatul L. Wiest, profesor de violină, s'a mai tocmit şi pe Ferlendis, bĕtrănul, pentru flaut; şi pe Spor pentru piano. (2)

Nu găsim de prisos a arăta aci numele acelor bărbaţi iubitori de cultură cu care s'a injghebat societatea filarmonică şi cu a căror ajutor s'a susţinut şcoala acelei societăţi.

Aceasta o aflăm in douĕ liste publicate in *Curierul românesc*, anul 1835, No. 78, pag. 185 şi 187, pe care le reproducem aci:

LISTĂ

de căţi bani au intrat in casa societăţii filarmonice, de la 1 Dec. 1833 pănă la 1 Sept. 1834, după rândul alfabetic.

		Lei
1 (3)	Aristia, pănă la 1 Sept.	288
1	Banul Baleanu, pe un an	768
1	A. Belul, pănă la 1 Sept.	288
1	K. Brăiloiul, pănă la 1 Oct.	320
1	C. Barcanescul, pănă la 1 Iunie.	192
2	Marele Post. G. Bibescul, pănă la 1 Aug. .	512
1	Stolnicul Brătianul, pănă la 1 Aug. . . .	256
1	Medelnic. Bulişteanul, pănă ia 1 Aug. . . .	256

1) *Curierul rom.*, an. 1835, No. 78, pag. 186 şi 187.

2) Aceste relaţiuni imi sunt comunicate de d. Stefan Mihăileanu.

3) Căţi galbeni pe lună.

		Lei
1	Hatmanul A. Vilara, 1 Aug.	256
1	I. Vlădoianul, la 1 Iunie	192
1	D. Vilic, 10 galbeni pe an, pe 6 luni	160
1	Căpitanul Voinescul II-lea, până la 1 Maiu . .	160
1	Hrst. Vrana, până la 1 Maiu	160
2	Spătarul C. Ghica, până la 1 Fevr.	128
1	Dvorn. Dim. Ghica, până la 1 Iulie	224
1	Maiorul N. Golescul, până la 1 Fevr.	128
1	Camnr. Dădulescul, până la 1 Sept.	288
1/2	N, Daniilopulo, până la 1 Iunie.	96
3	I. Eliad, până la 1 Sept.	894
—	Vist. N, Ionescul, 10 galbeni pe an, începênd de la 1 Iul., pe 6 luni.	160
1/2	Log. C. Cantacuzino, până la 1 Oct.	160
1	Aga M. Cantacuzino, până la 1 Iul. . . .	224
—	Clucer Grg. Cantacuzino, până la 1 Iunie . .	384
—	Colonelul Cămpineanul, pe un an(1)	1536
1	Căpitanul Cornescul, până la 1 Apr.	128
1/2	Căpitanul Costescul, până la 1 Apr.	64
1	Maiorul Creţulescul I, pe un an	384
1	M. Lahovari, pe un an	384
1	Cămn. C. Manu, până la 1 Iunie	192
1	Comisul I. Manu, până la 1 Aug.	256
2	Mihălescul, până la 1 Aug.	512
—	Dvorn. A. Nenciulescul, 25 galbeni pe an, plătiţi	800
1	Colonelul Nojiu, până la 1 Noem.	352
2	I. Oteteleşanul, până la 1 Iunie	384
2	T. Opranul, pe un an	768
1/2	Maiorul Popescul, până la 1 Iunie	96
1	Poenarul, directorul şcoalelor, până la 1 Sept.	288
2	T. Paladi, începênd de la 1 Apr., 10 galbeni pe an, pe 6 luni	160
1	I. Roset, până la 1 Oct.	320
1	Scr. Roset, pe un an	384

1) Afară de aceştia, d-lui a dăruit şcolarilor şi şcolarelor la examen, 60 galbeni.

		Lei
1/2	Parcĭ. A. Roset, până la 1 Ian.	96
1/2	Grg. Racoviţă, până la 1 Aug.	256
1/2	Slug. Răioşanul, pe un an	192
2	I. Slătineanu, până la 1 Iunie	384
1	Căpitanul Socolescul, până la 1 Oct.	320
1/2	Parucĭ. Stoica, până la 1 Iunie	76
2	I. Trăsnea, până la 1 Iulie	448
1	C. Foca, până la 1 Iunie	192
3	Dvrn. A. Filipescul, până la 1 Iunie	576
3	Colonelul C. Filipescul, până la 1 Fevr. . . .	192
1	Parucĭ. M. Filipescul, până la 1 Fevr. . .	64
1	Căpitanul Ciocărdia, până la 1 Iunie	192
	Total .	16,518

LISTĂ

de căţi bani au intrat în casa societăţii filarmonice, de la 1. Sept. 1834 până la 1 Apr. 1835.

		Lei
1/2	(1) Mariţa Androneasca	47 1/2
1	Aristia, de la 1 Sept. până la 1 Apr. . .	220 1/2
1/2	Pre. Grg. Alecsandrescu, de la 1 Dec. . .	110 1/2
2	Banul Băleanul, de la 1 Sept. până la 1 Apr.	252
1	Dvr. M. Băleanul, de la 1 Dec., pe 6 luni .	189
1	A. Belu, de la 1 Sept. până la 1 Apr. . .	220 1/2
1	C. Brăiloiu, de la 1 Oct. până la 1 Ian. .	94 1/2
1	C. Bărcănescul, de la 1 Iunie până la 1 Apr.	315
2	Marele post. G. Bibescul, de la 1 Aug. până la 1 Apr.	504
1	Stolnicul Brătianul, de la 1 Aug. până la 1 Martie	220 1/2
1	Medeln. Budişteanu, de la 1 Aug. până la 1 Mart.	220 1/2
1	Camnr. Iorgu Văcărescul, de la 1 Noemv. până la 1 Fevr.	94
1	Marele Logofĕt I. Vacarescul, de la Ian., pe 6 luni	189 1/2

1) Căţi galbeni pe lună.

		Lei
1/2	D-ei Irina Văcăreasca, de la 1 Noemv. până la 1 Fevr.	47 1/2
1	Hatm. A. Vilara, de la 1 Dec. 1833, pe un an	378
1	I. Vlădoianul, de la 1 Ian. până la 1 Apr.	315
1	Dvorn. Dim. Ghica, de la 1 Iulie până la 1 Decemvrie	157 1/2
1	Cămnr. Dădulescul, de la 1 Sept.	189
1	Anastase Dădulescul, pe anul 1834	252
1/2	N. Daniilopulu, de la 1 Ian. până la 1 Dec.	94 1/2
3	I. Eliad, de la 1 Sept. până la 1 Apr.	661 1/2
1	Sărd. Scarl. Iorgulescul, de la 1 Sept. până la 1 Apr.	220 1/2
1/2	Logf. C. Cantacuzino, de la 1 Oct. până la 1 Aprilie	94 1/2
1/2	C-na Castriţoaia, de la 1 Sept. pe 6 luni	94 1/2
1	Aga M. Cantacuzino, de la 1 Iulie până la 1 Aprilie	283 1/2
2	Hatm. C. Cornescul, de la 1 Sept. până la 1 Fevruarie	315
1	Clucer. Grg. Cantacuzino, de la 1 Iun. până la 1 Dec.	318
4	Colonelul Cămpineanu, de la 1 Dec. până la 1 Aprilie	504
2	Dimitrie Cămpineanul, de la 1 Sept. până la 1 Aprilie	441
—	D. *** 10 galbeni	315
1	Comis. I. Manul, de la 3 Aug. până la 1 Mart.	252
—	Aga C. Manul, de la 1 Iunie până la 1 Dec.	189
2	I. Mihălescul, de la 1 Aug. până la 1 Apr.	504
1	Colonelul Nojin, de la 1 Noemv. până la 1 Iulie	252
2	I. Otitilişanul, de la Iunie până la 1 Martie	575
1	Odobescul, de la 1 Decemv. 1833 până la 1 Iunie 1835	575
1	Gr. Otitilişanul de la 1 Dec. 1834, pe 6 luni	189
2	Sărd. G. Opranul, de la 1 Dec.. pe 6 luni	378
1	Paharn. Olănescul, de la 1 Septemv. până la 1 Aprilie	220 1/2

		Le
1	Comisul Poenarul, de la 1 Sept. până la 1 Maiu	285
1	I. Roset, de la 1 Sept. până la 1 Apr. . .	252
2	Dvr. Ralea, de la 1 Sept. până la 1 Fevr.	315
1/2	Prac. A. Roset, de la 1 Iulie până la 1 Dec.	78 1/2
1	Idem pe un an 10 galbeni	315
—	Căpit. Socolescul, de la 1 Oct. până la 1 Dec.	63
1	Paruc. Stoica, de la 1 Iunie până la 1 Apr.	157 1/2
—	Medelnicerul Sandulache	63
2	I. Trăsnea, de la 1 Iulie până la 1 Dec. . .	315
1	C. Faca, de la 1 Iun. 1834 până la 1 Iun. 1835	378
1	Maiorul Fălcoianul, incepĕnd de la Maiu . .	220 1/2
3	Dorn. G. Filipescul, de 1 Sept. până la 1 Iulie	945
3	Dorn. A. Filipescul, de la 1 Iunie până la 1 Martie	544 1/2
1	Dvorn. M. Florescul, de la 1 Sept. până la 1 Martie	189
1/2	Clucer. Ghiţă Velescul, de la 1 Aug., pe un an	189
	Ce s'a luat de la 5 representaţii	1582 1/2
	Prisosul din socoteala trecută	549
	Total . .	18121 1/2

Peste aceşti membri s'au mai adăogat şi următorii cu următoarele sumi (1):

	Galbeni
Căpitanul Fălcoianul, cu	12
D. Roset al III, cu	12
Praporcicul Balaceanul, cu	6
Stolnicul Cornescul, cu	4
Stolnicul I. Lahovari	18
Parucicul Mănescul	24
Total . . .	76

Pe lăngă aceste venituri adunate de la societari, a mai venit in ajutor şcoalei, cu daruri insemnate. şi persoanele următoare:

1) Vezi *Curierul românesc* din 1834, No. 12 şi 36.

Reposatul *Aga Costachi Manu*, fost director la departamentul dreptăţii, a lăsat la moartea sa prin testament, societăţii filarmonice, unde se află membru ajutător, suma de 54,000 lei, spre zidirea unui teatru naţional, a cărei dobândă se dă regulat la scoala filarmonică, de cătră fratele său Ioan Manu. (1)

D. *Costachi Rasti*, dărui suma de 1000 lei, spre tipărire de piese dramatice.

Colonelul Cămpineanu, care dădea căte 48 galbeni pe an, mai dădù in căteva rânduri, odată 60 galbeni, şi altădată 50 galbeni, afară de sumi mai insemnate, până la 18,000 lei, cu care a plătit mai târziu deficitul şcoalei.

D. *Danielopulo Neculai*, a dăruit la mai multe representaţiuni stofele pentru garderobă.

Eliade, peste cei 36 galbeni, care dădea pe fiecare an, mai dădù pe trei ani, banii ce se aduna de pe anunciuri de mezaturi prin *Curierul românesc*, suma de peste 40,000 lei. (2)

Pentru intrebuinţarea sumelor de bani adunaţi şi incredinţaţi lui I. Eliad, directorul şcoalei, membrii societăţii filarmonice, adunându-se la 7 Sept. 1834, in adunare generală, au numit o comisiune, care să cerceteze cheltuelile făcute, să vadă cursul lucrărilor pe timpul de când s'a injghebat societatea, 1 Dec. 1833, şi să chibzuească pentru cele trebuincioase pe vremea viitoare, dând şi proiecte de imbunătăţiri.

Aşa in luna viitoare, la 7 Oct., Eliad, infăţişează membrilor societăţii filarmonice, care se adunase in acea zi, in număr de 28, socotelile de veniturile şi cheltuelile societăţii filarmonice, de la intemeerea ei.

Pentru cercetarea acestor socoteli, adunarea a numit o

---

1) *Curierul rom.*, an. 1835, No. 66, pag. 159. Ioan Manu, fratele lui Costachi Manu, fiind şi executor al testamentului, spre a nu se risipì acest fond, vĕzĕnd că se intărzie zidirea teatrului, cumpĕră doi munţi destinaţi de a fi ca un venit al teatrului, şi ii dădù guvernului spre a dispune de dinşii. La 1853, când teatrul naţional se terminâ şi neajungĕnd bani, guvernul provisoriu de atunci puse a vinde acei munţi, cu preţul cărora se terminâ teatrul. (Vezi Eliad, Isachar. pag. 84).

2) Isachar, pag. 80.

comisiune de trei alcătuită din polcovnicul Nojin, I. Manu şi P. Poenaru.

Această comisiune terminând lucrarea cu care era însărcinată, a făcut un raport către adunarea generală a societăţii, care s'a cetit in zioa de 27 Oct.; el e in următoarea cuprindere(1):

(Va urma) *TEODOR T. BURADA.*

---

1) Vezi Isachar, pag. 82 şi *Curierul rom.*, an. 1835, No. 87, pag. 181 şi 182.

DESPRE ATANASIE PATELARIE PATRIARH ECUMENIC

PETRECEREA SA IN MOLDOVA, LA GALAŢI, DOISPREZECE ANI (1542—1654). SFIRŞITUL SĂU IN RUSIA MICĂ (1654). — BISERICA SF. NICOLAE DIN GALAŢI.

— Urmare —

Patriarhul Atanasie se mai rugâ apoi, prin boerul ţarului Boris Ivanovici Morozoff, ca ţarul să-i dăruească o panaghie pentru sfintele slujbi, ca el (Atanasie), privind această panaghie să se roage veciînic lui Dumnezeu pentru sănătatea ţarului. Atanasie mai cerea să-i dăruească ţarul icoane impĕrăteşti pentru mŏnăstirea sa din Moldova, din Galaţi şi anume: icoana a Tot-Ţiitorului pentru pristol, icoana Maicei Domnului cu Domnul Christos in braţe, icoana făcĕtorului de minuni Nicolae şi a sfăntului Atanasie cel mare, icoanele sfinţilor marilor mucenici Dimitrie şi Gheorghie şi un *Deisus*(1) cu cei 12 apostoli şi cu cele 12 serbători, — care toate aceste costă cincizeci de ruble, după tocmeala sa cu zugravii. Ţarul porunci in zioa de 19 Noemvrie să se dea lui Atanasie această sumă spre plata zugravilor.

Insfirşit ţarul primi in zioa de 12 Decemvrie 1653 pe patriarhul Atanasie cu toţi arhimandriţii şi călugării săi, in audienţă de congediare. Un pristav al ţarului merse cu sania şi luă pe patriarh, şi patriarhul se presintă la palat, aşteptând

1) *Deisus* in limba bisericească rusească se zic părţile de catapeteasmă, cele deasupra icoanelor impĕrăteşti.

intrarea ţarului. Altădată ţarul il primì in sala aurită, şi boerii ce-l incunjurau erau imbrăcaţi cu blane. Deacul Almazoff presentâ pe patriarh ţarului, şi se petrecù toată ceremonia ca mai nainte. Ear patriarhul a inmănat ţarului următoarea carte:

«Mulţumire aduc ţie pentru mila ta de ţar! Eu, rugătorul tĕu cătră Dumnezeu, necunoscĕnd limba rusească, iţi mulţumesc prin acest scris: Căci eu am alergat aicea, ca să scap de nedreptăţile păgănilor Agarineni, aicea la puterea ta, după ce am părăsit de bună voea mea tronul patriarhicesc, ca să scap de năpasta Turcilor şi de multele dări. Ear tu, dreptule ţar, după indurarea ta, ai privit cătră mine străinul, şi cu multa, vrednica de ţar, mila ta, ai indestulat nevoile mele şi mi-ai dăruit cartea ta de miluire cu pecetea ta de aur, făgăduindu-mi mie, rugătorul tĕu cătră Dumnezeu, de a-mi trimete in fiecare an, cât voiu trăi, ajutorul tĕu. Mila ta cea bogată luminează ca soarele preste toată lumea, ear nu numai preste mine unul, rugătorul tĕu cătră Dumnezeu. Tu acum, doamne, eşti ţar preste lume şi scăparea creştinilor pravoslavnici; ear marele vlădica preasfăntul Nicon patriarhul Moscvei şi a toată Rusia, din mila lui Dumnezeu, cap al bisericei şi indreptător adevĕratei legi ortodoxe creştine, — ca să dobăndeşti impĕrăţia cerurilor şi să auzi glasul lui Dumnezeu: «Veniţi binecuvĕntaţii tatălui meu, să moşteniţi impĕrăţia cerurilor pururea cu mine», ear păstorul glasul Dumnului: «slugă bună şi credincioasă, intră intru bucuria stĕpănulu tĕu». Şi eu, rugătorul tĕu cătră Dumnezeu, pentru impĕrătească, nespusa mila ta cătră mine cel fără de ajutor, sunt dator, in toată viaţa mea, să mĕ rog lui Dumnezeu, pentru sănătatea ta intru mulţi ani şi pentru supunerea duşmanilor tei, celor vĕzuţi şi a celor nevĕzuţi, sub picioarele tale, şi să povestesc la tot neamul grecesc milostivirea ta impĕrătească. Căci tu, mare Domn, ai harul de la Dumnezeu să miluesti pe cei instrăinaţi, şi pe cei flămănzi, şi pe cei săraci, şi pe cei asupriţi, şi faci ajutor din impĕrătească ta nesecată visterie, cu cât iubitorul de oameni Dumnezeu a dăruit pe Maestatea ta. Cei flămănzi aleargă la tine să se hrănească şi cei insetaţi, ca la un isvor recoritor: aşa şi noi sermanii, din părăsirea

lui Dumnezeu, pentru păcatele noastre, am fost lipsiţi de Domni, de Impĕraţi greceşti, şi trăim acum sub oblăduirea necredincioşilor; atăt numai avem stilp puternic şi sprijin al credinţii şi ajutor intru nevoi, pe tine, mare doamne, adăpostul nostru şi măntuire!

«Ear fratelui meu şi impreună liturghisitorului marelui Domn, preasfinţitului Nicon, patriarhul Moscvei şi a toată Rusia, să-i dea Dumnezeu să lumineze peste sobornicească apostoleasca biserică a Sofiei — inţelepciunii lui Dumnezeu!

«Mult milostive Doamne! fă mila ta cu mine rugătorul tĕu cătră Dumnezeu: porunceşte să se primească acest caet pe care ţi-l presint, ca să aibi cunoştinţă despre toate,—căci eu, străinul, n'am putut vorbì prin graiu cu Măria ta.

«Eu indrăsnesc a mai ruga mila ta: că de vreme ce tu te-ai făcut ctitor mŏnăstirii sfăntului Nicolae din Galaţi, binevoind a face vestminte bisericeşti din visteria ta, ear binecredincioasa ta ţariţa binevoind a face sfintele vase şi candelă,—apoi mai fă acum mila ta de ţar şi porunceşte să ni se mai dăruească un vas de argint pentru sfinţirea apei, şi o sfăntă cruce. Ne mai trebueşte pentru zugrăvirea părelilor acei biserice trei mii de foi de aur, — ear coloarele le avem gata. Ţar, doamne, milueşte-ne».

In josul acestei cărţi, urmează iscălitura patriarhului Atanasie Patelarie, greceşte. (1)

Primind această carte rugătoare, ţarul porunci a se face două rănduri de vestminte, un rănd de damasc şi unul de aclaz aurit.

In ultimele zile ale lui Decemvrie 1653, patriarhul Atanasie Patelarie plecă de la Moscva, şi ţarul porunci a i se da pe drum măncare pentru el şi pentru toată suita sa, pe două sĕptămăni,—tot ce li se da in timpul petrecerii lor la Moscva.

Insă Atanasie Patelarie n'a apucat să ajungă la mŏnăstirea sa din Galaţi, ci, imbolnăvindu-se pe drum, se oprì la mŏnăstirea Lubensc.

Mŏnăstirea Lubensc, in părţile Rusiei mici, se zidise,

1) Дѣла Греческія, — in arhivele de la Moscva, pachet XXIX, No. 6.

puţini ani înainte de venirea lui Atanasie Patelarie (la 1619) cu blagoslovenia episcopului de Peremist Isaia, de omonimul acestuia egumenul Gustinschi, cu cheltueala Cneghinei Raina Coribut, născută Cneajnă Vişnerieţki, soţia starostelui, adică a cărmuitorului provinciei Obrucica, care, după ortodoxa sa origine, ocrotea cu deosebire bisericele ortodoxe. Biserica cu hramul *Schimbarea la faţă*, era in acea vreme de lemn şi foarte săracă, după micele mijloace ale mŏnăstirii. Numai după 40 de ani, se zidì, in locul ei, din mila hatmanului Samoiloff, măreaţa biserică de astăzi, care se inalţă cu mândrie pe virful unei măgure acoperite cu păduri, poreclită *Taborul Mgarului*, după numele satului apropiat *Mgar*, pentru că acea măgură e naltă ca un munte Tabor şi domneşte peste văile dimprejur, unde, pintre dumbrăvi, curge frumosul riu Sula.

Timpul şederii imbolnăvitului ierarh Atanasie Patelarie in mŏnăstirea Lubensc, a fost foarte scurt. Plecănd din Moscva, in ultimele zile ale lui Decemvrie 1653, cum am zis mai sus, el a ajuns aici in Fevruarie 1654, intorcĕndu-se spre Moldova, slăbit de lunga călĕtorie in vreme de iarnă,—călĕtorie foarte grea, mai ales pentru bĕtrăneştile sale puteri. Atanasie Patelarie cugeta să aştepte aicea la mŏnăstirea Lubensc, primăvara, şi să facă aicea Paştile, — dar Dumnezeu il chema să facă paştile eterne in ceruri, in urma luptelor sale obositoare, — *la 5 Aprilie 1654*.

Presimţind apropiatul sĕu sfirşit, sfinţitul Atanasie Patelarie făcù un scurt testament prin care a dispus de partea de eleimosină ce căpĕtase de la mila ţarului, in folosul mai multor biserici şi mŏnăstiri din Grecia şi din Moldova, lăsănd parte şi mŏnăstirii Lubensc, spre dovada recunoştinţei sale pentru ospitalitatea ce i-a dat.

Pe drum ăncă, trecĕnd prin Cigiria, capitala Cazacilor, el a trămis inainte la Iaşi, pentru mai mare siguranţă, opt mii talere din eleimosina ţarului, prin neguţătorii greci Zota şi ginerele sĕu Ioan, luănd de la ei adeverinţă sub mărturia a doui credincioşi ai sĕi, arhimandritul Dionisie şi ieromonahul Neofit, care se indatorau să dea această adeverinţă in

primirea celor trei egumeni de clasa intăi din Iaşi: egumenului bisericii sobornicești a sfintei Paraschive şi egumenilor mŏnăstirii Arhanghelului Mihail (1) şi sfăntul Nicolae (2), ca cu această adeverinţă să primească banii de mai sus. Din această sumă de opt mii taleri, executorii testamentari ai sfinţitului Atanasie, se indatorau să trămită trei mii taleri la muntele Sinai, trei sute la Ierusalim şi trei sute la mŏnăstirea sfăntului mucenic Atanasie de la Salonic; ear una mie şase sute taleri la cele douĕzeci de mŏnăstări de la muntele Atos. Nici unul din casnicii patriarhului n'a fost uitat de el. Celor doi veri ai sĕi, monahilor Ieremia şi Antonie le lasă una mie taleri, şi una sută taleri persoanei care le va duce această sumă; căte una sută taleri primirĕ patru slugi ale sale, şi optzeci taleri arhidiaconul sĕu Christofor; ear archimandritului Dionisie nu i-a lăsat bani, nu se ştie de ce. Din suma de 1400 taleri remaşi in naht, patriarhul Atanasie lăsa să se cheltuească parte pentru ingroparea sa, ear trei sute pentru pomenirile de 40 de zile, pentru odihna sufletului sĕu.

Cartea de miluire a ţarului, scrisă pe acelaş purpuriu, cu pecetea de aur masiv, atĕrnată de ea, in greutate de una sută galbeni, patriarhul Atanasie a incredinţat-o executorilor sĕi testamentari, arhimandritului şi ieromonahului, ca s'o ducă la Galaţi, şi s'o dea mŏnăstirii sale a sfăntului Nicolae făcĕtorul de minuni. Tot aceşti executori testamentari se indatorau să ducă la muntele Sinai, pentru osebita sa evlavie cătră această mŏnăstire pustnicească, pe care o visitase in tinereţele sale, parte din odoarele sfinte ce avea cu dinsul, şi anume: un sacos de purpură, o mitră, o panaghie, un rănd complect de veştminte arhiereşti, vase de argint, o cruce şi o cădelniţă; ear arhiepiscopului muntelui Sinai, Iosif, ii lasă o blană de sobol şi un antereu de atlas; o altă blană cu faţă de postav, patriarhul Atanasie, a lăsat-o egumenului mŏ-

1) Aceasta este mŏnăstirea *Dancu*.

2) De sigur stăntul Nicolae numit *domnesc*, de la curtea domnească din Iaşi; căci cealaltă biserică cu hramul *sfăntului Nicolae*, numit *sărac* nu era de clasa intăi.

năstirii Lubensc, Petronie, spre aducere aminte; ear celelalte haine ale sale de rând le-a lăsat arhimandritului Dionisie şi Ieromonahului Neofit; careta sa pusă pe tălpi de sanie cu patru cai, a lăsat-o egumenului bisericii sfintei Paraschive din Iaşi. La sfirşitul testamentului se ruga: să nu fie stricat testamentul său, nici de autorităţile bisericeşti greceşti, nici de cele ruseşti de sub stăpânirea hatmanului şi din eparhia mitropolitului de Kiev, Silvestru şi nimeni să nu supere, pentru averea sa de moştenire, pe credincioasele sale slugi. Testamentul fu intărit de egumenul Petronie, de prefectul de Lubensc, de burgmaestrul, de pisarul local şi de arendarul, adică perceptorul.

Patriarhul Atanasie Patelarie fù ingropat după usurile bisericii ecumenice, şezând pe tron şi investmintat cu veştmintele patriarhiceşti, cu mitra in cap şi cu cărja arhipăstorească in mănă. Egumenul mănăstirii Lubensc, Petronie Lercovici, a slujit slujba pentru ingropare şi a depus pe sfinţitul Atanasie in mormănt, sub amvonul bisericii atunci de lemn cu hramul Schimbarea la faţă.

Trecură zece ani de la sfirşitul lui Atanasie Patelarie, şi s'a descoperit moaştele sale. Mitropolitul Gasei Paisie Ligarida, visitând mănăstirea Lubensc, a mărturisit egumenului Victor vedenia ce a avut pe drum: că adică sfinţitul Atanasie i s'a arătat şi i-a descoperit moaştele sale care odihneau sub amvonul bisericii. Sfintele moaşte se descoperiră intr'adevăr, şi mitropolitul sfătuindu-se cu egumenul şi cu soborul călugărilor, a raportat despre acest nepreţuit odor lui Iosif Sucalski, care se urcase acum pe tronul mitropoliei din Kiev, şi care cărmuea eparhia Rusiei meridionale, in calitate de exarh independent al eparhiei patriarhiceşti a Constantinopolei. Dacă după sobornicească deslegare a acestuia, mitropolitul Paisie cu călugării mănăstirii Lubensc, a scos de sub pămănt moaştele sfinţitului Atanasie şi le-a depus in partea dreaptă a bisericii, in zioa de 1 Fevruarie 1662, ear pomenirea sfinţitului a hotărit să se celebreze anual in zioa de 2 Maiu, — zioa pomenirii omonimului său, marelui patriarh al Alexandriei, Atanasie.

Moaştele sfinţitului Atanasie a fost mutate in mai multe rănduri in mŏnăstire, cu ocasiile restauraţiunii şi a reparaţiilor bisericii catedrale de Lubensc, unde astăzi se odihnesc. Când la 1684, binecredinciosul hatman al oastei zaporojane de pe ambele ţĕrmuri ale Niprului, Ioan Samoiloff, a inceput după rugămintea egumenului de Lubensc, Macarie, să zidească noua strălucită catedrală cu hramul Schimbarea la faţă, moaştele sfăntului se strămutase in clopotniţa bisericii cei mici a sfăntului Gheoghe din mŏnăstire, şi au stat acolo până la isprăvirea catedralei, in Maiu 1692. Mitropolitul Kievului, Varlam Iasinski, a cărui eparhie bisericească nu mai aterna acum de patriarhii ecumenici, ci de patriarhul a toată Rusia, a sfinţit in persoană biserica şi, cu mare pompă, a adus aicea moaştele Sfăntului Atanasie, şi le-a aşăzat sub arc in partea dreaptă a bisericii. La 1728 când bolta bisericii se prăbuşi din intimplare, sfintele moaşte ale lui Atanasie se mutarĕ, cu invoirea lui Varlam Vonalovici, mitropolitul Kievului, in biserica de lemn cu hramul Arhanghelului Mihail, şi apoi, in vremea cumplitului foc intimplat la 1736, moaştele sfăntului s'au pus in biserica cu hramul Bunavestirea, unde ele au stat până la desăvirşita restaurare a catedralei, la *1739*. Atunci, in zioa de 26 August, mitropolitul Kievului, Timotei, care in urmă a stat mitropolit Moscvei, le-a rădicat cu pompă şi le-a depus in partea stingă a bisericii, alăturea cu strana căntăreţilor, lăngă coloană, in faţa icoanei făcĕtoarei de minuni a Maicei Domnului de la Lubensc. La 1773 a mai fost un incendiu, şi călugării rădicarĕ in grabă sfintele moaşte prin mănele preoţilor, lăsănd racla, şi le duserĕ in grădină, unde le-au ţinut douĕ zile, cu rugăciuni, cu luminări aprinse şi cu tămăe; ear a treia zi, când primejdia trecù, soborul cu egumenul Paisie, duserĕ inapoi in biserică, cu pompă, sfintele moaşte ale lui Atanasie şi le aşezarĕ in racla lor, care mai in urmă fù inlocuită printr'o alta de mare preţ. La 2 Maiu 1819 orăşenii Poltavei au inchinat sfăntului Atanasie Patelarie, pentru multele minuni ce sĕvirşea, o nouă raclă de argint de toată frumuseţa, in greutate de patru puduri, şi episcopul Poltavei, Metodie, cu egumenul mŏnăstirii Lubensc Ciril, slujind cu

mare pompă, au mutat in această nouă raclă moaştele sfăntului, in care stau şi astăzi, in faţa icoanei Sfăntului Nicolae, spre neuitare că de la biserica Sfăntului Nicolae din Moldova, de la Galaţi, a venit aici şi a găsit vecïnicul repaos sfinţitul Atanasie Patelarie, fost patriarh al Constantinopolei.

In fiecare an, in zioa de 2 Maiu, o lume intreagă aleargă aicea cu evlavie, la racla sfăntului Atanasie Patelarie, din toate părţile Rusiei mici, — căci mŏnăstirea celebrează pomenirea lui Atanasie, nu la 5 Aprilie, zioa săvĕrşirii sale din viaţă, ci la 2 Maiu, — zioa sa onomastică — a Sfăntului Atanasie, patriarh al Alexandriei.

Aşa a scris eruditul filolog Murawieff, in cartea sa pe care am citat-o la inceput, viaţa ostenitoare şi vijelioasă a lui Atanasie Patelarie, patriarh ecumenic, şi sfirşitul sĕu. Cum am vĕzut, ea are legătură cu istoria Moldovei, şi ar fi de dorit ca cineva să copieze din arhivele de la Moscva, şi să publice in intregul lor corespondenţele arătate in cursul acestei biografii, dintre Vasile Lupu Voevod şi mitropolitul Moldovei, Gavriil, cu ţarii şi cu patriarhii Moscvei.

Acum trec la Galaţi şi voiu indrepta pe cetitor la *biserica sfăntului Nicolae*, prin zilele bĕtrăne ale oraşului Galaţi.

Biserica sau mŏnastirea *sfăntului Nicolae din Galaţi*, despre care se vorbeşte aici, este biserica sf. Nicolae, inchinată, pănă la 1863 Decemvrie 13, la sfăntul munte Sinai, ear astăzi catedrală şi episcopală a eparhiei Dunării de jos. La 1864, in urma legii de secularizare a lui Vodă-Cuza, din 15 Decemvrie 1863, episcopul Melhisedec al Dunării de jos (actual al Romanului), care pe atunci işi avea reşedinţa la Ismail, i-a dat menirea de biserică catedrală a Galaţului. Mai nainte vreme, biserica catedrală a Galaţului era *Vovedenia*, adică biserica cu hramul *Intrarea in biserică*. In urma luării Basarabiei de cătră Ruşi, la 1878, episcopia Dunării de jos, retrăgĕndu-se la Galaţi, biserica Sfăntului Nicolae deveni şi episcopală a zisei eparhii.

După starea oraşului Galaţi de pe la 1642, biserica Sfăntului Nicolae se afla *aproape de oraşul Galaţi*, cum zic documentele contimporane privitoare la patriarhul Patelarie, păs-

trate in arhivele de la Moscva, citate in cursul acestui articol. Tărgul Galaţii era mărginit pe atunci, jos, la şchelea Dunării. De la poalele dealului, pe unde te sui astăzi in tărg, viind de la gară, totul era afară, — era ţarina oraşului şi pădure, — şi pe această înălţime se aflau numai căteva mŏnăstiri, intre care şi mŏnăstirea Sfăntului Nicolae, despre care vorbim.

Biserica Sfăntului Nicolae o zidise Vasile Lupu Voevod, puţin inainte de sosirea in Moldova a patriarhului Atanasie Patelarie. In luna lui Aprilie 1653, Patelarie plecâ la Moscva, unde a stat pănă la ultimele zile ale lui Decemvrie, cum am vĕzut mai sus. Şase ani mai tărziu (1659), un alt patriarh, patriarhul Antiohiei Macarie, călĕtorì prin Moldova, trecĕnd şi el la Moscva, şi arhidiaconul sĕu, Pavel, de neam din Alep, din suita sa, a descris mai tărziu această călĕtorie. Eată ce zice Pavel de Alep despre Galaţi şi despre Patelarie:

«Noi debarcarĕm in Galaţi. Indată ce intrarĕm in oraş, «fù trimis cu ştire cătră Domn un călăraş, sau curier, ear «boerii, preoţii şi toţi locuitorii, au eşit să intimpine pe Dom«nul nostru patriarh, ducĕndu-l apoi la *frumoasa biserică Sf.* «*Dimitrie; pe care Vasile Vodă o zidise din nou şi a fost* «*dat-o lui Atanasie Patelarie, patriarh Constantinopolitan;* «dar cu ducerea acestuia la Constantinopole, alegĕndu-se el «pentru a doa oară patriarh, Vodă se infuriè contra-i şi in«chinâ biserica la călugării de la Sfăntul Munte. Acel Pate«larie, *la prima noastră sosire in Moldova,* se afla dus in «Moscva (căci Vodă nu-l mai putea suferì), stete acolo un an «şi jumĕtate, şi apoi intorcĕndu-se in ţara Cazacilor, murì «acolo a treiazi după Paşte». (1)

Arhidiaconul Pavel de Alep a scris, arăpeşte, in Antiohia, călĕtoria patriarhului Macarie, după ce a trecut prin Moldova la Moscva, şi după ce s'a intors de la Moscva tot prin Moldova, la Antiohia, cum se dovedeşte din insăşi povestirea lui Pavel Macarie, patriarhul Antiohiei cu arhidiaconul sĕu,

1) The Travels of Macarius, Patriarch of Antioch. in Arhiva istorică a Romăniei, tom. I, part. II, pag. 59.

au trecut la Moscva prin Moldova, la 1659(1), şi a stat la Moscva până la 1667, luând parte la judecata patriarhului Rusiei Nicon.(2) Aşa dar Pavel de la Alep a scris după anul 1667. Din scăpare de memorie dar arhidiaconul Pavel, numeşte biserica din Galaţi unde a trăit Patelarie, şi unde a fost găzduit şi el cu patriarhul Macarie, *biserica Sfăntului Dimitrie,* in loc de *biserica Sfăntului Nicolae.* Că biserica, sau mŏnăstirea dată patriarhului Patelarie de Vasile Lupu Voevod, a fost aceea cu hramul Sfăntului Nicolae, şi nici de cum biserica Sfăntului Dimitrie, e mai presus de orice indoeală, de oarece am reprodus mai sus chiar epistole ale insuş patriarhului Patelarie, ale lui Vasile Lupu Voevod, şi ale mitropolitului Moldovei Gavriil, către ţarul Moscvei, şi cărţile de miluire ale ţarului care intăreşte aceasta, zicĕnd *biserica, sau mŏnăstirea Sfăntului Nicolae de lângă Galaţi.*

Tot un *lapsus memoriae* face arhidiaconul Pavel când scrie că Vasile Lupu ar fi fost supĕrat pe patriarhul Patelarie, şi apoi că ar fi inchinat această biserică la muntele sfănt. Din corespondenţa pe care am citat-o, dintre Vasile Lupu şi ţarul Moscvei, se vede că Patelarie s'a dus la Moscva după eleimosina ţarului, cu scrisori de recomandaţie de la insuş Vasile Lupu. Prin urmare, chiar in anul sfirşitului sĕu, patriarhul Patelarie se bucura de prietenia Domnului Moldovei. Ear biserica Sfăntului Nicolae din Galaţi, după moartea lui Patelarie, Vasile Lupu a inchinat-o sfăntului munte *Sinai.* Arhidiaconul Pavel, a scris simplu sfăntul munte, uitând de era inchinată la sfăntul munte Sinai sau Atos.

Asemenea greşeşte arhidiaconul Pavel de la Alep, când face enumerarea celor opt biserici care erau in zilele sale la Galaţi. Când scria, trecuse mai bine de opt ani de la trecerea sa prin Galaţi, şi memoria il inşăla. Dar nu este aicea locul să indreptăm această greşală: Vorbim indeosebi in scrierea noastră *notiţă istorică despre Galaţi,* încă inedită.

Aceasta este dar biserica sau mŏnăstirea Sfăntului Ni-

1) Исторія Россійской Церкви, pag. 297, St. Petersburg 1838.
2) Исторія Россійской Церкви, pag. 303.

colae din Galaţi, pe care Vasile Lupu o rănduise spre vieţuire, cu incăperile ei, patriarhului ecumenic Atanasie Patelarie, şi aici el a petrecut cei de pe urmă ani ai vieţii sale obositoare.

Şi despre această biserică vom spune numai căteva cuvinte, păstrăndu-ne a scrie pe larg despre ea, cu altă ocasie.

După revoluţiunea grecească din 1821, căndu se luase, un timp, din mănele călugărilor străini, administraţia mŏnăstirilor zise inchinate, mitropolitul Moldovei Veniamin, cu episcopii Gherasim al Romanului şi Meletie al Huşilor, supuseră o anafora (raport) la 22 Martie 1826, Domnului Moldovei Ioan Sandu Sturdza Voevod, *despre nizamul*(1) *mŏnastirilor de jos, şi despre numirea egumenilor şi iconomilor socotiţi a se rănduì la aceste mŏnăstiri.* In această anafora se vorbeşte şi despre biserica aceasta, in chipul următor: «Fiind in Galaţi patru biserici dintr'a mŏnăstirilor inchinate in jos, adică: Precista, Sfăntul Gheorghe, Stăntul Dimitrie şi *Sfăntul Nicolae*, care neavĕnd osebit venit al lor, afară numai de o moşioară a Precistei, şi intru nicio purtare de grije, se află in foarte proastă stare: unele şi descoperite, altele fără de cele de prin prejur şi altele şi fără cele pe din lăuntru, şi neputĕnd inchipuì ceva mai simţitor lucru acum deodată decăt *venitul căntarului din Galaţi* cel ce şi are mai nainte, fie milostivirea voastră a se şi slobozì acest venit in primirea protopopului din Galaţi, Petru, asupra căruia s'a insărcinat purtarea de grije a căte patru aceste biserici, ca prin inchipuirile sale cele povăţuitoare de smeritul vostru rugător episcopul de Roman, ca unele ce sunt in a sa eparhie, să se indeletnicească a inchipuì cele mai de trebuinţă pentru urmarea sfintelor slujbi, şi prin incetul a le aduce in starea ce s'ar putea mai bună şi plăcută». Vodă Ioniţă Sturdza intărì această anafora.(2) Dar in luna lui Maiu 1828, un firman al Sultanului, căpĕtat de călugării greci, după stăruinţa Rusiei, restituì acestora bisericile şi mŏnăstirile zise inchinate, şi ave-

1) *Nizam* vrea să zică rănduială, regulare, administraţie.

2) Uricar. tom. I, pag. 210—220.

rile lor,(1) de care au urmat a se bucura până in zioa când venì legea lui Vodă-Cuza de secularizare, adică până in zioa de 13 Decemvrie 1863.

Această biserică a Sfăntului Nicolae din Galaţi, avea drept la *doi scutelnici*, cum se vede din isvodul visteriei Moldovei, din Octomvrie 1803.(2) Ea avea mai multe locuri in Galaţi, care se dau cu bezmăn.

Ea a fost restaurată la 1858. Chronicarul Moldovei Nicolae Costin, ne vorbeşte despre o crimă intimplată şi pedepsită, la 1702, in Galaţi. Sub domnia lui Constantin Duca Voevod, trăia in Galaţi o tată, care acum se logodise. Dar Goe, căpitanul de Covurluiu, inamorăndu-se de ea, a răpit-o prin puterea sa de căpitan. Deci părinţii şi logodnicul fetei se jeluirĕ la Domn, şi Duca-Vodă, judecănd, hotărì să se tae capul lui Goe, căpitanul de Covurluiu «*cu pravila, pentru căci au răpit logodnica altuia, şi l'au ingropat la Sfăntul Nicolae, şi bucatele lui, ăncă le-au dat fetii*».(3)

Cuvintele chronicarului Nicolae Costin : *cu pravila* .... sunt de insemnat pentru istoria legislaţiunii Moldovei. Ele ne dovedesc că la 1702 era in deplină vigoare pravila lui Vasile Lupu Voevod, publicată in Iaşi la 1646, care prescria următoarele : «*Certarea răpitorilor este numai moartea.* Cela ce «va răpì pe vreo muiare nu se va certa numai cu moarte, «ce ăncă işi va piarde *şi bucatele*, ce le va da giudeţul mue«rii cei răpite de va fi muiarea mireană, ear de va fi călugă«rită, da-i-va giudeţul putere să se hrănească cu venitul ce va «fi dentru acele bucate in toată viaţa ei şi după moartea ei «le va da giudeţul toate acele bucate la mŏnăstirea de la «carea au răpit-o».(4) Ele ne dovedosc ăncă egalitatea tutu-

1) Uricar. tom IV, pag. 430.

2) Uricar. tom. VII, pag, 390.

3) Letop. Moldov., tom. II, pag. 54.

4) Carte românească de invăţătură de la pravilele impĕrăteşti şi de la alte giudeţe, cu zisa şi toată cheltuiala a lui Vasile Voevodul şi Domnul ţării Moldovei. Zaceala 51, edit. Iaşi 1646.

ror inaintea legii. Marele căpitan de Covurluiu, Goe, a plătit cu capul nelegiuirea sa, ca şi oricare simplu muritor. Deosebirea pedepselor, după deosebirea persoanelor, a fost o lege de mai tărziu a vremilor de decadenţă.

AL. PAPADOPUL-CALIMAH.

LA OGLINDĂ

Azi am să'ncrestez in grindă —
Jos din cuiu acum, oglindă!
Mama-i dusă'n sat! — Cu dorul
Azi e singur puişorul,
Ş'am inchis uşa la tindă
Cu zăvorul.

Eată-mĕ! Tot eu, cea veche.
Ochii? Hai, ce mai păreche!
Şi ce cap frumos resare!
Nu-i al meu! Al meu e oare?
Dar al cui! Şi la ureche
Uite-o floare.

Asta's eu! Şi sunt voinică!
Cine-a spus, că eu sunt mică?
Uite zeu, acum iau seama,
Că-mi stă bine 'n cap năframa,
Şi ce fată frumuşică
Are mama!

Mĕ găndeam eu, că-s frumoasă!
Cum să nu! Şi mama-mi coase

Şorţ cu flori, minune mare!
Nu's eu fată ca oricare —
Mama poate fi făloasă
Că mĕ are!

Ştii ce-a zis şi eri la vie?
A zis: «Ce-mi tot spun ei mie?
Te-am numai pe tine fată,
Nu te dau, ca să fii dată:
Cui te dau, are să-mi fie
Om odată!»

Mai ştiu eu! Ş'aşa se poate!
Multe ştiu, dar nu ştiu toate!
Mama-mi dă invăţătură
Cum să ţese-o pănzătură,
Nu cum stau cei dragi de vorbă
Gură 'n gură!

N'am să ţes doar' viaţa 'ntreagă!
Las' să'nvăţ şi cum se leagă
Dragostea — dar ştiu eu bine!
Din frumos ce-l placi ea vine!
Păi, mĕ prind feciorii dragă
Şi pe mine!

Şi's subţire! Să mĕ frăngă
Cine-i om, cu măna stingă!
Dar aşa te place dorul:
Subţirea, cu binişorul
Când te stringe 'n braţ, să-ţi stringă
Tot trupşorul.

Ear de-ţi cere ş'o guriţă —
Auzi! Cine-i la portiţă?
Om să fie? N'are cine!
Hai, e vĕntul! Uite-mi vine,
Să vĕd, oare cu cosiţă
Sta-mi-ar bine?

O, că-mi stă mie 'n tot felul!
Să mĕ port cu 'ncetinelul;
Dintăi salba cea cu potori,
Şi puiu brăul, puiu inelul,
Şi pe după spate 'nchiotori
Testemelul.

De-ar ştì mama! Vai, să ştie
Ce-i fac eu, mi-ar da ea mie!
Dapoi! N'am să fiu tot fată,
Voiu fi şi nevast' odată,
Las' să vĕd căt e de bine
Măritată!

Aşa vezi! Acum din ladă
Mai iau şorţul! O, să-mi şadă
Fată, cum imi stă nevastă!
Hui, şi mama-i prin ogradă,
Era gata să mĕ vadă
Pe fereastă!

Ce să fac? Unde-mi stă capul?
Grabnic hai, să'nchid dulapul,
Să mĕ port, să nu mĕ prindă!

Salbă, jos! Și'n cuiu, oglindă!
Ce-am uitat? Inchisă ușa
De la tindă!

Intră mama? O, ba bine,
Și-a găsit nește vecine
Și stă 'n sfat! Toată-s văpae,
Junghiul peste pept mĕ tae —
Doamne, de-ar fi dat de mine,
Ce bătae!

GEORGE COȘBUC.

București, Martie 189.

CEA DIN URMĂ SCRISOARE

S'a intimplat Joi; — Sămbătă l'au ingropat, şi peste puţin timp n'o să mai vorbească nimeni despre el, pentru ca să se adeverească încă odată, şi cu dinsul versurile lui:

Din groapă nimeni nu mai ese;
Pe veci sunt stinşi cei cari mor;
Ear pe deasupra tuturor
Uitarea pănză neagră ţese.

Cu căteva zile mai nainte, Duminică, am fost de l'am vĕzut. L'am găsit intr'un jeţ mare, cu capul infundat in rezemătoare, cu braţele peste braţele jeţului, mişcănd degetele, parcă ar fi căntat la clavir.

Mi s'a părut vĕzĕndu-l, că nu numai el era mort, dar că eram mort şi eu; ear cănd m'a imbrăcat cu privirea, am simţit că mi se lipeşte de spate o mănă de ghiaţă. «Ce mai faci?» l'am intrebat. El m'a privit inainte, fără să-mi respundă nimic. — Atunci luăndu-i măna dreaptă, am inceput să-i vorbesc cu căldură: «Ce, nu mĕ mai cunoşti? Tot eu sunt; fratele tĕu de ştrengării şi de visuri frumoase, pentru care n'aveai tainĕ şi care n'avea tainĕ pentru tine. — Ce ai? — Ce te doare? Ai incredere in mine, cum aveai altădată. Aide, spune. Spune, te rog!

Mi s'a părut că vĕd pe fruntea lui o dungă şi altă dungă la colţul buzelor, parcă vrea să zică: «lasă-mĕ, că mĕ plictiseşti!» — dar asta n'a ţinut decăt o clipă şi apoi ear chipul lui şi-a recăpĕtat liniştea-i ingrozitoare.

Am stat multă vreme, spunĕndu-i fel de fel de lucruri: aduceri aminte de nebuniile vesele de altădată, nume de prieteni, de cărţi noue şi frumoase, apărute de curĕnd; dar la urma urmelor vĕzĕnd că nu i pot scoate un zimbet, o lacrimă, sau cel puţin o vorbă, m'am sculat zicĕndu-i: «mĕ ureşti şi pe mine cum ureşti toată omenirea!» Apoi l'am sărutat pe frunte şi am eşit. O! cum ii ardea fruntea!

In stradă, s'au strins imprejurul meu doi prieteni, cari m'au vĕzut eşind de la dinsul:

«E nebun? L'ai vĕzut?

— «Da, l'am vĕzut. E nebun. Lăsaţi-mĕ in pace! şi m'am intors acasă ingrozit.

Mercuri seara, am primit de la dinsul o scrisoare lungă, foarte lungă. Eat-o:

«De zece ori am luat condeiul in mănă, vrĕnd să-ţi scriu şi tot de zece ori l'am lăsat. Asta e a unsprezecea oară. Sunt hotărit; nu-l mai las din mănă. Cu atăta stăruinţă m'ai rugat Duminică să-ţi spui ce am, incăt eacă iţi scriu. — Atăt mai rĕu pentru tine, dacă citirea rândurilor cari urmează, ţi-or sdruncina inima din temelii. Aşa ai vrut să fie,—aşa va fi.

Cine sunt şi de unde sunt, o ştii tot aşa de bine ca şi mine, de vreme ce, precum singur o spuneai, n'am avut taină pentru tine; ear de cănd ne-am cunoscut, am trăit atăt de strinşi, incăt tot ce ţi-aş mai spune, ar fi pentru tine lucruri vechi şi cunoscute.

Inchide ochii, — şi ai să mĕ revezi, aşa cum mĕ revĕd eu singur cănd ii inchid: slab, trist şi galben, — uneori stănd zile intregi dus pe gănduri, alte dăţi rizĕnd ca un nebun şi intrecĕnd in ştrengării şi in diavolii, pe cei mai zvăpăiaţi prieteni de şcoală.

Nu e aşa că mĕ vezi necăjind pe toţi dascălii in risul nebunatic al vostru tuturor? Negreşit că-ţi vine dinaintea ochilor un tablou mare, infăţişând pe un bĕtrăn, strigănd şi zbătĕndu-se de supĕrare, pe cănd o sută de copii rid de se prăpădesc.

Şi mĕ vezi de sigur, in banca doua, lăngă părete, pe

când dascălul dictează: «Conul actual al virfului Etna se ridică deasupra unui platou.....«, cu capul răzemat pe o mănă şi cu cealaltă scriind, acolo lăngă voi, dar intr'altă lume:

..... Măicuţă, dac' o fi să mor
Să mĕ 'ngropaţi in grădiniţă,
Să nu mĕ ducă, măiculiţă,
La cimitirul tuturor.....

Ori seara in meditaţie, pe când doi joacă ţintar, alţi trei dorm, alţii caută in dicţionare greceşti şi alţii se ceartă, — tu citeşti cu lăcomie pe Victor Hugo, eu zgării pupitrul cu unghiile, de necaz că nu găsesc o rimă.

Ce timpuri!... Trebue să fie vre-o douĕ mii de ani de atunci!...

Dacă vedeam o fată frumoasă rizĕnd, — dacă o vedeam plăngĕnd, dacă trecea un mort, dacă trecea un cerşetor, eu scrieam; — dacă plecau rĕndunicile şi ningea, dacă infloreau liliecii şi rĕndunicile se intorceau, scrieam; — insfirşit, nimic nu se mişca, nimic nu se schimba, care să nu-mi fi pus cu de-a sila condeiul in mănă: «scrie!» şi eu scrieam. Astea toate le ştii.

Azi toate imi trec pe dinaintea ochilor ca şi atunci: şi azi rid fetele, şi azi mor oamenii, şi sunt şi cerşetori şi rĕndunici cari plec şi cari se intorc; dar azi *le privesc nepăsător cu un rece ochiu de mort.*

De ce?... De ce?...

Să te superi? or să te bucuri?... să arăţi pumnul către cer? Sute de mii o fac odată cu tine şi milioane au făcut-o inaintea ta. In minutul in care tu te străduieşti şi te chinueşti, indoit peste coala albă de hărtie, frecĕndu-ţi timplele inferbĕntate, ca să scrii căteva rănduri, sute de mii se nasc, sute de mii mor, zeci de mii se mănăncă de vii, zeci de mii plăng... ear tu scrii, tu scrii mereu.

Ai isprăvit. Ai scris o carte intreagă, — frumoasă, — prea frumoasă! Şi eşti ingămfat, iţi vine să opreşti lumea de pe pod şi să le-o citeşti. — Trebue să se fi intimplat vre

un cutremur de pământ la naşterea ta, or trebue să fi apărut vre o cometă!

Şi pe urmă?

Ai mai aruncat încă o carte printre mişuna de cărţi cari s'au scris şi se scriu necontenit. — Te-ai dus intr'o pădure nesfirşită, ai înţepat o frunză cu un ac şi te intorci ingâmfat, vesel, uşor de n'atingi pământul c'ai putut lăsa un semn de trecerea ta pe-acolo.

Vine toamna, — bate vêntul, — frunza cade, semnul s'a dus!

Dar să nu ne mai uităm la lucruri d'astea. Ne stricăm ochii. Aşa sunt de mici.

O să-mi zici că privighetoarea bună cântă până moare. Aşa e, iţi respunz, dar privighetoarea cântă fără să ştie ce face. Noi, cari ştim ce facem, nu mai trebue să cântăm.

O ştii tot aşa de bine ca şi mine, şi totuş sunt nevoit să ţi-o mai spui şi eu odată.

Când s'au ivit oamenii pentru intâia oară aici, pe stropul ăsta de noroiu, cu stomacul gol de foame şi cu capul gol de minte, nu căutau decât ca, cu orice mijloc să trăească, pentrucă era fatal să trăească.

Stomacul cerea de mâncare şi mânile făceau scule de resboiu din petre şi din oase şi tot trupul se lupta şi se sbătea, numai şi numai ca să-l sature.

Şi a trecut aşa vreme multă, multă de tot.

Ear mai pe urmă, când au mai perit fiarele selbatice, când s'a mai indulcit vremea, când s'a mai ascuţit mintea, când au avut oamenii jumătatea peşterii plină de provizii şi s'au crezut scăpaţi de nevoi, ne mai trebuind să alerge după mâncare, a dat uritul peste ei.

Ce să facă când erau sătui şi nu le era somn, când n'aveau ce face şi erau voinici? Trebuea să se cheltuească intr'un fel puterea pe care o simţeau in ei. Şi din urit au făcut oamenii frumosul, c'au făcut arta şi ştiinţa. — Şi a trecut ear vreme multă.

S'au inmulţit anii, s'au inmulţit şi oamenii, — au fost mai mulţi cărora le era urit, s'a mărit şi arta şi ştiinţa —

dar le făceau oamenii toate, fără să-şi dea seama cum şi pentru ce le făceau.

Orbi ca cărtiţele mergeau şi merg încă inainte fără se ştie de unde vin şi unde se duc. Inainte! inainte! de vreme ce aşa e făcut să fie!

Până s'o mai mări şi mintea niţel; — ear atunci, când or pricepe că toate din urit le fac şi că toate lucrările omeneşti sunt ţigări cu cari işi trec vremea până la moarte, atunci o să facă cum fac eu.

Ţi s'a intimplat negreşit să ai de făcut un drum lung pe jos şi pentru ca să poţi ajunge fără să bagi de seamă boseala, să te apuci să numeri stilpii de la telegraf, or grămezile de petriş. Aşa fac oamenii de când se nasc şi până mor. Nicio deosebire intre cărciumarul or măcelarul din colţ, intre bancherul care stringe ban cu ban, intre popa care se inchină in extaz, intre tine care te frămănţi scriind şi intre altul care sufere invăţând. Unul numeră grămezile pe petriş, altul stilpii de telegraf, tu numeri in gând; toţi cu scopul de-a nu simţi lungul drumului.

Sunt şi azi mulţi cari lucrează fără să ştie pentru ce, şi căror nici prin minte nu le-a trecut o asemenea intrebare.

Adănciţi in lucrarea pe care au inceput-o vrând nevrând, se afundă, se tot afundă necontenit ca intr'o groapă care se strimtează din ce in ce, până când nu mai pot face o mişcare. — O! dacă s'ar putea trezi şi dacă ar inţelege că sunt nenumăraţi acei cari fac ca dinşii fără nici un cuvânt, fără nici un rost....

Alţii adevărate cărtiţe cari nu văd nimic, cari nu ştiu nimic, se ocupă de ce vreme e afară: «A! de-ar veni vara!» Sunt orbi! nu văd că după vară vine earnă, — şi ear vară şi ear earnă, — earnă, vară, — mereu!

Ori pentrucă le-a murit cineva la care ţineau, arată pumnul către cer, — (şi nu se mişcă o frunză); — sau blăstemă luna, care trece incet luminându-le jalea şi ar vrea să se desprindă din cer, să se stingă, şi se miră cum de nu se stinge. — Nu-şi inchipuesc că in clipa in care ei o blăstemă, sunt tot atăţi cari o binecuvintează şi o adoră.

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ TIMIŞ
P-67.476

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ TIMIŞ
P 17.353

Alţii se hotăresc să numere grămezile de petriş, dar numerându-le, uită pentru ce o fac şi sunt in stare să se intoarcă din drum, să iea numerarea din inceput, pentrucă le-a scăpat o grămadă din vedere.

Uite, invăţatul de colo, sătul până la gât de plăcerile nesebuite ale vieţii şi-a zis intr'o zi: «nici eu nu sunt nemuritor, ci o să mĕ duc să dorm ca toţii in groapa de la cimitir; — ear până mi-o suna ciasul din urmă, am să mĕ ocup de ştiinţă ca să-mi treacă de urit». Şi s'a apucat de ştiinţă; — a descoperit o lege or douĕ; — vezi-l acum cum aleargă după nume şi după slavă, — vezi-l cum se chinueşte singur.... A luat numerarea in serios!

Celălalt s'a suit la tribună ca se vorbească lumii de nimicnicia lucrărilor omeneşti. Il vezi cum tună din inălţime, ca să acopere cu glasul sgomotul asurzitor al aplauselor: «Glorie, onoare, bani, nimic; umbre mincinoase cari mor de cum se nasc!» Ear după ce a isprăvit, nu mai e tot el. E mândru, e fericit! Cine mai e ca el? Cine a mai fost? Cine o să mai fie? A luat numerarea in serios!

Şi altul, — şi alţii; — şi căţi?

Eu nu pot s'o iau in serios; — mie vecĭnic imi remăne viu in minte, gândul scopului cu care lucrez. Şi atunci ce ar semĕna să mĕ dau plăcerilor vieţii, zicĕndu-mi la fiecare pas: «invaţă acum, ca să nu te plictiseşti, acum scrie, fii ingămfat, — rîzi niţel, — fii trist, — necăjeşte-te. — Bine, culcă-te acum... şi aşa mai incolo». — Negreşit, aş fi mulţumit şi eu, ca toată lumea, dacă făcĕnd ceva, aş putea uita pentru ce o fac şi dacă mi-ar fi dat să urĕsc şi să iubesc fără voe, cum faceţi voi toţi. — Te inşeli, — nu te urĕsc nici pe tine, nici pe omenirea intreagă, ci mĕ uit la dinsa cu nepăsarea cu care tu te uiţi cum curge incet o apă murdară; — şi dacă mĕ mai mişcă ceva aici in lume, sunt copii şi bĕtrănii, a căror vedere mĕ inspăimăntă deopotrivă.

Fără voia mea m'am trezit pe drumul nesăbuit al vieţii şi pentrucă mi se pare prea lung, apropii celălalt căpĕtăiu de mine, nu mĕ mai duc eu până la el.—Fii fericit. Adio

Un nebun».

Indată după citirea scrisorii, am alergat la dinsul. Era lume multă strinsă la poartă, in curte şi in antreu. Mi-am făcut drum şi am pătruns până in odaia lui.

Era in acelaş jeţ de deunázi, cu braţele intinse peste braţele jeţului, dar degetele nu-i mai jucau ca pe clavir. Capul nu-i era tot infundat in spatele jeţului, ci-i atărna in spre piept, şi-ar fi căzut inainte, dacă nu l-ar fi ţinut o viţă de păr, care se agăţase de-o floare din rezemătoare. Nimic schimbat in chipul lui; — cu desăvărşire nimic : acelaş cap galben, nepăsător şi rece, cu doi ochi morţi ca de sticlă. — Era deschis la piept şi in dreptul inimii, avea o gaură rotundă şi neagră pe de mărgini, din care curgea un şir de sănge pe jumătate inchegat.....

Sunt patru zile deatunci Imi stă neşters dinaintea ochilor şi mă intreb necontenit, dacă el era nebun sau dacă suntem noi.

BRĂTESCU.

AVEA DE AUR...

Avea de aur pletele,
Era mai mare, eu mai mic
Şi încă nu ştiam nimic
Din ce ştiu fetele.

Făceam frumoase plimbete
Şi'n colţuri singuri ne perdeam,
C'atât de mult ne potriveam
La ris şi zimbete.

Cum imi resare-ades in gând
Icoana, când ea din tufiş
Mĕ chiamă 'ncet şi pe furiş
Pleoapele 'nchizĕnd!

Ş'apoi, când ea cu inţeles
Ce inima-mi deabea simţea
'Mi zicea pe nume şi-l rostea
Atât de drag şi des! —

O zi, pe geam posomorit,
Eu numele-i cercam sa scriu,
Când braţul ei trandafiriu
Mĕ'mpresurâ de gât.

Copil — eu căutam mirat
Şi nu ştiam ce să-i respund
Când mi-am simţit de-obraz rŏtund
Obrazu 'nfiorat.

De ce de piept m'apropiè
Şi pieptul ei bătea prea viu
Am vrut atuncea ca să ştiu,
Dar n'am ştiut de ce.

* * *

Mulţi ani in urmă — când o zi
Umblam eu singur şi pribeag
Deodată 'n ochi-mi chipu-i drag
Ca 'n vis mi se trezì.

Şi s'a uitat şi mi-a şoptit
Atăt de dulce şi duios
Că am ţintit privirea jos
Invins, incremenit.

Şi sufletu-mi tărziu supus
Durerii farmecului mut,
Privind la visul din trecut
A zis oftând : S'a dus !

GEORGE MURNU.

VERONICA MICLE

I.

Sunt temperamente artistice alcătuite din elementele cele mai diverse, fisionomii complexe, inaintea cărora criticul literar se opreşte adeseori nedumerit, neştiind cum să impace şi să lege atătea moduri de a fi şi atătea idealuri deosebite. In Eminescu, idealul său pierdut in trecutul veacului de mijloc, nu se potriveşte de fel cu concepţia pesimistă a lumii, in care, ucenic al lui Schopenhauer, vede un loc de osindă. Un pesimist convins, al căruia pesimismu nu derivă din intimplările traiului său propriu, nu e o generalizare empirică, ci se sprijine pe o concepţie filosofică a lumii, care vede, ca ţintă a traiului anihilarea, (Nirvana budiştilor, pierderea in neant), nu poate visa idealuri, de oarece oricare ideal e un indemn spre acţiune. Fire schimbătoare şi nehotărită, poetul e rănd pe rănd visător şi desgustat, quietist şi revoluţionar, plăsmuitor de idealuri şi dornic de liniştea vecînică.

In asemenea temperamente agitate şi schimbătoare, in inima cărora o sumă de idealuri se luptă pentru stăpănire, un sentiment ori altul ridică la lumină, ca in ciocnirea valurilor mării, cutare ori cutare din elementele dispărute, ce alcătuesc personalitatea — dese ori uriaşă şi sublimă — a artistului. Altele, dimpotrivă, ofer o natură

simplă şi permanentă, in care toate manifestările estetice ale personalităţii sufleteşti a artistului se reduc la un singur sentiment dominant, luminând opera intreagă ce derivă dintr'insul. Simfonia din operele artistului complex e inlocuită la aceste din urmă printr'o liră cu o singură coardă, pe care orice atingere — fie ea cât de mică — din partea lumii exterioare o face să vibreze pe dinsa singură. Pare că artistul nu e nimic alt decât un sentiment intrupat, atat de mult sentimentul acesta de căpetenie stăpâneşte viaţa şi opera lui: orice aspect al lumii exterioare e numai un punct de plecare pentru a ne da o faţă nouĕ a sentimentului dominant, pentru a trezì in creerii artistului seria de idei in legătură cu dinsul.

Veronica Micle face parte din această categorie de scriitori cu personalitate psihică simplă şi unitară, predominaţi de unul singur din felurile de manifestare ale sensibilităţii omeneşti şi, la dinsa, sentimentul acesta e iubirea. Pare că ea „nu poate suferì decât o singură afecţie, al că„reia mecanismu, ajuns predomnitor, şi vecînic incordat, a „atrofiat pe celelalte: toate sguduirile transmise de simţuri, „pricinuite de amintiri, sunt resfrânte după un unghiu tai„nic cătră acelaş punct viu al sufletului sĕu". (Emile Henrique. Ecrivains francisés. Henri Heine). Iubirea a absorbit-o cu desăvirşire, inlăturând toate sentimentele celelalte: viaţa şi opera ei sunt ca una din acele drame antice, in care se cuprind trei piese deosebite, representând cele trei fase ale aceleiaşi acţiuni: greşala, efectele ei inainte de espiare şi pedeapsa, espiarea crimei. Greşala la dinsa e visul mistic şi neimplinit, care — cum zice ea singură — stă ascuns in orice suflet de femee şi care-o face să vadă ca un raiu de desăvirşită fericire iubirea, şi pe iubit ca quintesenţa tuturor perfecţiilor inchipuite, fericirea, puţinele zile de iubire, tulburate şi acelea de clipe de nehotărire, când „mai nu vroia şi mai se lăsa", când mintea i se sfădea cu inima şi ea nu ştia, pe care s'o asculte, osinda, oarele lungi şi pline de părere de rĕu, când după trecerea ciasului „instrăinării şi a bunului remas", el e străin de dinsa şi când nu

mai vrea să ştie de are in lume vreo bucurie, de a murit ori de e viu, până ce in mintea rece şi liniştită, in inima pustie, uitarea a venit să şteargă urmele focului stins, dând vêntului durerii cenuşa lui, amintirile şi atuncea, când, ne mai ştiind de l'a iubit, cântecul său „jalnic şi trist" se mântue odată cu iubirea, puţin inainte de sfirşitul amăritelor ei zile.

Cât au resunat insă notele cântecului celui jalnic şi trist, note luate zi cu zi şi constatând fase deosebite ale sentimentului, la iubire s'au redus toate, in jurul acestui centru luminos i s'au invirtit poesia şi viaţa. Luna se duce după dealuri şi apune

Au apus ş'a lui iubire,
S'a sfirşit a ei menire
Viaţa mea de-a lumina,

stelele ce ţintuesc haina intunecată a cerului de noapte, sunt lacrimile, ce are să le verse de dorul lui; luna se duce pe cer pribegind

Drumeţ eşti tu, ca ea pribeagă
E viaţa . . . . . .

şi ea ar vrea să-i oprească pe amêndoi pribegii, luna şi pe iubitul ei; de cântă buha pe grindă, iubitul, dus in lume, trebue să-i fie in primejdie; când in taina nopţii gândul ei sboară pe raze de lună, inima e plină de dinsul; uitându-se la lăcrămioarele inflorite, işi aduce aminte de vremile trecute şi de dragostea lui, „spulberate" amêndouĕ, — asemĕnări, care pentru noi, ce le cercetăm cu mintea, par uneori false şi căutate, dar care celui cuprins in intregime de un singur sentiment, i se par foarte logice şi i se arată in minte deodată fără să le caute. Lumea toată nu e nimic in afară de iubit, ea e numai scara, pe care gândul i se inalţă in lumi de iubire, amintirea vecînică a lui. Cadrul de

un pesimism empiric, care osindeşte viaţa pentru că nădejdile i-au fost înşălate şi

Un necaz nu se sfîrşeşte,
Alte 'n loc se pregătesc,

întăreşte şi pune şi mai mult în lumină iubirea mistică şi dulce, încunjurată de o aureolă de adoraţie, care străluceşte mai puternic în acest cadru întunecat. Am să încerc să arăt causele acestei predomniri esclusive ale iubirii şi varietatea ei mistică în versurile celei mai gingaşe din cei cari au adoptat formula lui Eminescu şi, cari încep a preface în „manieră" procedeurile lui originale, cel puţin în parte.

II.

Cea mai frumoasă carte, pe care ar putea-o scrie, un romanţier de geniu, care ar putea fi în acelaş timp şi un mare psiholog, ar fi o carte îndoită, în care să se zugrăvească dragostea, aşa cum se oglindeşte în inima fiecăruia dintre îndrăgostiţi, arătându-ne cu deamĕnuntul şi notând nuanţele de sentiment, care se nasc în inima fiecăruia dintr'inşii în aceleaşi împrejurări. Iubirea femeii ar avea un caracter cu totul deosebit de acea a *lui*, mai eterată, mai gingaşă, mai poetică, ca lumina de candelă, de care vorbeşte Byron, „ea ar avea mai puţine accente de pasiune fără frău, mai puţin colorit şi mult mai puţină energie, dar în schimb o mai mare bogăţie de nuanţe şi o varietate mai mare de chipuri de manifestare decât iubirea bărbatului. Sentimentalismul moştenit, educaţia, desvoltătoare mai ales a sensibilităţii, în dauna voinţii şi a inteligenţei, care se dădea până mai deunăzi şi care se mai dă şi astăzi femeii, felul sĕu de traiu chiar, mai în afară de nevoile vieţii, de prosa luptelor moderne, aşa de egoiste în aparenţa lor de blăndeţe, fac din femee o fiinţă exclusiv sentimentală, în înţelesul bun al cuvĕntului, care judecă toate ale lumii după impresia bună sau rea, pe care o produc asupra ei, care caută şi isbuteşte mai totdeauna să traducă în

limbagiul sentimentelor toate sensaţiile şi ideile sale. De cele mai multe ori ea se inchide in cercul restrins al sentimentului religios şi al iubirii, toate chipurile de a-şi cheltuì forţa nervoasă acumulată printr'o existenţă mult mai puţin ocupată şi consumătoare de muncă ale bărbatului ea nu le are, toată această putere, pe care a economisit-o fără să vrea şi pe care n'are unde-o cheltuì aiurea — in luptele politice de pildă ori in acele ale ştiinţei — ea o grămădeşte asupra iubirii şi tipul acelui, pe care visează să-l găsească primeşte toate aceste raze de lumină, care-l ridică colosal in imaginaţia ei surescitată şi adeseori de-o putere bolnavă. Altădată sentimentul religios stăpănea pe deplin această natură imaginativă şi sensibilă, astăzi influenţa acestuia a scăzut enorm. Astăzi toate accesoriile acestui sentiment, trec asupra iubirii şi aceasta la bărbaţi chiar mai puţin religioşi, cu atăta mai mult la femee, care s'a hrănit atăta timp din roadele quintesenţiate ale unui ideal religios şi mistic. Când această strămutare de elemente nu se intimplă, „nevoia idealului se lasă in domeniul sensaţiei şi „cere aberaţiilor sistemului nervos, fiorul supraomenesc, pe „care adevăraţii mistici il căpătau prin fierbinţeala rugă„ciunii. Este astfel un fel de misticism fisic, daca se poate „zice aşa, ca, de pildă, acel al acestei femei cu peliţa feţei „aşa de ingrozitor de bolnăvicioasă, cu lumina ochilor prea „dilatată, cu sângele colorat de anemie. Medicul ei cearcă „in zadar s'o oprească de a se da, cum face, primejdioaselor „injecţii de morfină; chiar, cu preţul vieţii, are să urmeze „in desfătările liquidului ucigător o impresie de spiritualitate supremă şi de linişte extatică. — Dorul ei adevărat, „nesăturat, e o cruce. I-ar trebuì o viaţă religioasă şi efu„siile la picioarele altarului. Acel nu ştiu ce, al căruia dor „o munceşte şi al căruia simulacru şi-l căştigă prin enerva„rea organismului său şi distrugerea cărnii sale, e curat „şi simplu emoţia religioasă. . . . . Intr'un grad mai „inalt, se află misticismul estetic, ceeace cerea subt acul „cu morfină, bolnava la suflet şi inimă, soră-sa tot aşa de „bolnavă, dar mai fericită, o cere de la pianul, ale căruia

„tuşe albe, recoritoare sub degetele ei fierbinţi, ascund o co-„moară de visuri neintrupate in vorbe. Atunci, ciasuri in-„tregi, se operează revelaţia lumii sentimentelor indefinite „şi fără vorbe . . . . . Idealul se face palpabil şi ia trup „prin sunete". (Paul Bourget. Nouveaux Essais de psychologie contemporaine, p. 72-3). Tipurile acestea de morfinomanie şi de musicante extatice, pe care ni le rugrăveşte criticul, in aceeaşi vreme poet de valoare şi romanţier de talent, Paul Bourget, sunt insă rare la noi. Idealul, resădit mult mai adănc şi mult mai puternic intr'o inimă femeească, găseşte loc de indreptare in iubire: iubirea scuteşte de spleen pe toate femeile, care simt in inima lor dorul de a idealiza ceva—o idee sau un sentiment şi care, puind in această lume de adoraţie mistică pe iubitul visat, coboară din inălţimea lui sublimă pe cel restignit la Golgotha. Idealizarea mistică a iubirii, care se intilneşte la fiecare pas in literatura noastră, ca şi in toată literatura modernilor, arată un fapt de cea mai mare insemnătate pentru psiholog ca şi pentru etnograf: căderea inceată a sentimentului religios şi la noi şi incălcările necontenite ale sentimentului iubirii, care-i răpeşte părţile constitutive. Veronica Micle nu se representă pe dinsa singură in versurile ei, ci o societate intreagă femeească, atinsă de misticism amoros şi instrăinată pe zi ce merge, de sentimentul religios. Ca tip deci al unei anumite categorii sociale, Veronica Micle capătă o insemnătate capitală şi, deaceea mă voiu oprì mai mult asupra chipului ei de idealizare in iubirea mistică şi asupra efectelor desastroase, pe care le produce asupra fericirii omeneşti introducerea elementului otrăvitor, cum vom vedea, al misticismului in sentimentul iubirii sexuale.

III.

In tinereţa noastră a tuturora a venit un moment, in care sentimentul religios ne-a părăsit: deprinşi a idealiza, am remas numai cu facultatea de-a idealiza, fără

un obiect definit, căruia să-i dăm adoraţia, pe care-o dădeam dumnezeirii. Când divorţul acesta intre credinţă şi ştiinţă are loc la o femee, urma lăsată de credinţă e mult mai puternică şi setea aceasta de ideal mai arzătoare: de aici aprinderea cu care un nou obiect de adoraţie, de idealizare e cântat in lumea feminină. De obiceiu, cum am mai spus, succesorul lui Dumnezeu in adoraţie e un tip ideal, imposibil de aflat in lumea fiinţelor şi insuşirilor finite. Odată icoana aceasta isvorită in minte, ea e impodobită pe zi ce merge, indreptată, spiritualizată, cu ingrijirea celui ce-şi formează sieşi o religie nouă, până ce icoana iubitului se desface din toate neajunsurile lumii pentru a devenì un complex de calităţi duse la cea mai mare desvoltare posibilă, or mai bine, imposibilă. Fiinţa aceasta idealizată, inălţată in lumile transcendentale lăsate vacante de divinitatea dispărută, trebue scoborită in lumea reală, pentru a se intrupa aici intr'un om de carne şi sânge, şi nu o statue de vis, fără viaţă şi impalpabilă, şi aici stă deosebirea intre cele doue idealuri, cel dintâi in afară de contactul cu simţurile noastre, cel de al doilea, trebuind să facă parte din amêndouĕ lumile in aceeaşi vreme, avênd insuşirile infinite ale celei dintâi şi trebuind să capete scânteia vieţei in cea din urmă. E a doua periodă a iubirii mistice, in care idealul, odată format şi inchegat, slujeşte drept termen de comparaţie. drept model pentru căutarea iubitului in lume. De la această periodă incep a data poesiile Veronicăi Micle, şi caracterele periodei sunt notate in douĕ singure din poesiile sale, „la Portretul unui poet“ şi „M'am gândit“. Cu cât fiinţa reală, care pare a se apropia de idealul mistic e mai puţin cunoscută, cu cât avem mai puţine date asupra personalităţii sale, cu atât iluzia — puţin trainică de altfel — a identităţii unui ideal, clădit pe abstracţii şi pe visuri şi a unei fiinţi mărginite in insuşirile ei şi departe de-a avea caracterul perfect al icoanei de imaginaţie e mai desăvêrşită. Pe lângă elementnl cunoscut, care pare a semĕna cu elementul corespunzĕtor din ideal, printr'o inducţie falsă cel sau cea atinsă de misticism conclude la identitatea tu-

turor celorlalte elemente compuitoare ale amĕndurora şi dă astfel ca perfect asemenea doi termeni, a căror deosebire trebue de la o vreme să easă la iveală, şi, atuncea ca şi la Veronica Micle visul acesta de fericire se plăteşte scump şi, ca şi la dinsa, suflet şi inimă de durere se rump. Ea, Veronica, l'a cunoscut numai din nume, pe acel care trebuea să fie visul ei cel mai slăvit, frumos şi cel din urmă: pentru un timp numai, până ce, identitatea dovedindu-se ca falsă, după ani de sbuciumări sufleteşti, ale căror valuri resună slab şi in inima noastră, când cântecul ei cel trist işi varsă notele gingaşe şi eterate, s'a stins şi s'a curmat. I-a vĕzut portretul, ştie că-i poet şi incepe a gândì cu drag la dinsul, până nu-l cunoaşte: asemenarea intre ideal şi realitate incepe şi vine un timp, când ea pare desăvĕrşită: sunt scurtele zile de fericire fără nour in raiul transcendental al iubirii mistice: in confundarea celor doi termeni, idealul şi fiinţa reală a iubitului, iubita mistică simte aceeaşi fericire neexprimată prin cuvinte, pe care o simte credinciosul in contemplarea extatică a divinităţii. Pe credinţă credinciosul vede tot idealul lui, care *pare realizat fără să se coboare din lumea visului*, iubita se coboară de pe inălţimile idealului in aceste momente de fericire supremă. In perioda aceasta a treia a iubirei mistice, aş pune „Fugi“ (p. 15), „Pe-al meu gând“ (p. 21), „Pasĕre cu pene-albastre“ (p. 49), „Când noaptea e adâncă“ (p. 71), „Să pot intinde mâna“ (p. 72), „Ah! fugi“ (p. 81), „De ce“ (p. 83), „De-aş putea“ (p. 87), „Lui X“ (p. 100). Nu e acea iubire liniştită şi fără valuri, in care misticismul nu şi-a vĕrsat picătura de otravă şi care nu cunoaşte scalpelul analizei moderne, iubirea sănătoasă, dulce şi fără sensaţiile morbide ale iubirii din zilele noastre. Puţine sunt versurile fără grijă, care leagănă in cadenţatele lor silabe, ilusia iubirii desăvĕrşite, din loc in loc câte-o mică minune de gingăşie, in care inima nu se indură şi mintea nu dă voe, ca in „Fugi“, in care intâlnim o delicateţă de sentiment, ce nicăeri aiurea nu se intilneşte sau aiurea, când gândul se duce la dinsul şi ea, par'că l-ar oprì, par'că i-ar da aripi. E unul din carac-

terele liricei feminine, această atmosferă de gingăşie discretă, care bucăţeşte dragostea pentru a lua fiecare gând, fiecare icoană şi a ne-o pune in lumină cu o dulceaţă şi un şiretlic copilăresc. Chiar in aceste versuri misticismul, planta otrăvitoare, incepe a da colţ: alăturea cu adevărate imnuri aduse iubitului, perdut in lumea lui de misticismu, vedem indoeala arătându-se. Fiindcă potrivirea deplină poate exista numai intre ideal şi cel ce-l crează, deoarece acesta in idealul lui repetă propria lui personalitate fisică, inălţând-o şi schimbând-o de sex: intre doi oameni potrivirea aceasta e imposibilă şi atuncea, când ochii amăndurora sboară pe rând de la icoana ideală la tipul real, deosebirile sar in ochi. Numai când cineva nu are un ideal mistic sau ajunge să-l uite in „farmecul vieţei lui", când sentimentul inăduşe imaginea ideală, iubirea poate fi trainică: când termenii stau distincţi in mintea indrăgostiţilor şi când comparaţia se face, ea e totdeauna in detrimentul omului de carne şi in folosul celui de vise. Inconscient, Veronica Micle prevede moartea dragostei lor: inainte ca cineva să cunoască lămurit un lucru, lucrul e deja intrat in lumea sa internă, fără să fi ajuns deja la acea claritate de haină, pe care trebue s'o aibă o idee, pentru ca să poată intra in cercul luminos al conştiinţei. Astfel se explică prevederile: fără să-şi dea seamă, amăndoi au făcut comparaţia şi amăndoi au descoperit iluzia; când Veronica scrie

. . . . Dacă mi-i iubì cu foc,
Nenorociri te vor repune
Căci m'am născut fără noroc,

când spune păsării albastre, riului cu apă lină şi lunei, draga ei, să nu-l creadă, să nu-i vadă, fiindcă in curênd poate

. . . . om fi vecinic despărţiţi,

când ajunge să se indoească de adevăratul inţeles, pe care-l are in privire. El, analist stăpân pe inima lui, „nesimţitor şi rece", a făcut intăi apropierea intre cei doi termeni, realul şi idealul şi deja, raza-i trecea nesimţitoare

. . . . Cum trece-o rază
Din soare pe un biet pribeag,

pe când ea se inchina încă dumnezeului celui nou, căruia i se făcuse roabă pe veci. Şi vecînic sub condeiul ei cel uşor, vine inainte o admiraţie, care se apropie de divinizare pentru cel, pe lângă care — nalt ca piramidele in sublimitatea lui — ea se vede aşa de mică, al cărui geniu, peste veacuri remânea-va pe pământ, inaintea căruia se anihilează cu desăvĕrşire, căruia nu indrăzneşte să-i dea ca prinos iubirea ei, pe care-l roagă numai să se lase adorat, slăvit, ca un dumnezeu al ei şi numai al ei

. . . . Şi ca pe-o minune 'n taină
Să te-ador să te slăvesc.

Pe dinsul insă, iubirea mistică nu l'a făcut mort pentru toate celelalte, nu-l stĕpăneşte cu totul, nu se indură să se lase vecînic adorat de dinsa, ci vedenia iubită se arată o clipă ca să dispară şi dese ori a trebuit să-i aducă aminte, că

Pulbere ţĕrână din tine s'a alege,
Căci asta e a lumii nestrămutată lege
Nimicul te aduce, nimicul te reia
Nimic din tine 'n urmă nu va mai remânea,

ca să-l facă să se coboare la dinsa din lumea cea mare a gândurilor lui.

Fericirea a fost scurtă, a venit vremea, când pânza s'a luat de pe ochi şi iluzia, că fiecare a găsit, cu cine să aprindă

Candeli iubirei pe pământ

că şi-a făcut idealul mistic, s'a dus şi in loc a venit

. . . . Ceasu 'nstrăinării
Şi'al bunului remas.

Perioada a patra a iubirii mistice, desiluzia, divorţul greu şi sângeros intre ideal şi realitate, ruperea inimei şi

renunțarea la toate bucuriile dragostei, instrăinarea a venit. Când cineva resumă viața intreagă intr'un sentiment, pe care își clădește șubreda zidire a viitorului, când temelia aceasta o vede topindu-se, zilele i se arată inainte sarbede și triste și o indignare aprigă il cuprinde : ar sdrobì ființa iubită, care i se păruse eternă și măreață și

. . . . Când tu o ruină
Vei fi in fața mea,
Eu nici măcar a ta țerină
Nu voiu putea erta.

Sentimentul nu dispare insă deodată : ca un om, care își dă sufletul, ori ca o luminare care pălpăe și se aprinde luminos și inalt inainte de-a se stinge, sentimentul are clipe, in care par'că vrea să se ridice din nou și să cuprindă inima răcită. Un cuvênt și o lacrimă de foc ar fi deajuns ca să trezească adormitele visuri; alte ori fără voe, se strămută in trecut și predomnirea sentimentului e așa de tare, incât toate cele petrecute deatunci le uită și i se pare, că e tot stăpână pe inima lui. Gândurile obicĭnuite să apuce pe-o anumită cale, se intorc pe dinsa fără voe și numai tărziu de tot, când floarea iubirii, stropită cu lacrimi s'a vestejit, când iubirea lui pare c'a fost

O veche de demult
Poveste,

când instrăinat de dinsa, s'a dus tot inainte, fără să-și aducă aminte de cumplitul ei amor, uitarea a ingropat trupul frumos și șubred al iubirii mistice

Și din dragostea cea mare
Nici o urmă n'a remas

decât un cântec duios și jalnic, versurile ei.

IV.

In jurul acestei iubiri mistice, ca o atmosferă intune-

cată şi nourată se intinde pesimismul, aşa de amestecat in toate gândurile noastre, care sună glasul lui de moarte in toate plăcerile veacului, infăşurând cu un zăbranic negru literatura intreagă a timpurilor noastre. In cetăţuia puternică a naturalismului, nourul a pătruns: *l'oeuvre* a atleticului Zola e negaţia indignată şi caldă de pasiune a iubirii intăi, a artei pe urmă. In hărtiile optimistului de Vigny, pagini de un nihilism fără seamăn remăn, ca să arate valul negru, ce se purta sub pătura de convenţie a romantismului. In Bouvord et Pécuchet al lui Flaubert, ca şi in Rĕsboiu şi Pace al lui Tolstoi, in romanele lui Vega ca şi in acele ale lui Kraszewski, călcând peste hotarele ţărilor, pesimismul se furişează pretutindeni, in toate minţile, in toate operele. Causele pesimismului la noi, mai mult imprumutat decăt localnic, egoismul societăţii moderne, căderea unor idei, care au lăsat goluri dureroase in inima omului, isvoare de pesimism şi ele, ar fi prea lungi de inşirat şi cercetat. Pretutindenea insă il aflăm in Eminescu, Vlahuţă, sub forma lui filosofică, sub cea empirică la sentimentalul autor al „Florilor Bosforului“ ca şi la Veronica Micle. Aici Schopenhauer n'a imprumutat nimic din ideele-i metafisice: Veronica nu osindeşte viaţa, pentrucă orice silinţă e insoţită de durere şi fiindcă principiul vieţii fiind voinţa, viaţa aceasta nu are să fie decăt un şir lamentabil de dureri: pesimismul ei e de natură empirică, rezemăndu-se pe experienţa ei subiectivă, pe propria ei incercare. O viaţă, in care iubirea mistică e „fără de noroc“, in care necazuri mai mari urmează altor necazuri, in care toate se duc şi nimic nu-i statornic, ca in concepţia filosofică a filosofului Heraclit, in care

> . . . veĉnic alta e simţirea
> In sin de oameni muritori
> Schimbată e intreagă firea
> Din cias in cias pănă ce mori.

nu poate fi o viaţă bună. Şi, precum in „Hamlet“ groparul osindeşte rinjind traiul inaintea titvelor goale de creeri şi

goale de carne, pe care le rescoleşte cu risul lui ironic şi trist, Veronica işi intăreşte credinţa in ticăloşia unui traiu in care, după valurile grele şi veclnic nenorocite ale patimilor, singură moartea domoleşte tot in acele timpuri când

. . . o biată pulbere remăi.

Ideea e inrădăcinată adănc in mintea ei sub această formă: puţin ăncă şi ar condemna cu sectătorii iubitorului de Nirvana, ori-ce silinţă din partea omului şi ca scheletul, ce-şi arată ciolanele in pănza pictorului spaniol, ar venì la lumină ca să ne aducă taina morţii, pe care Veronica o priveşte cu groază, de frică să nu fie şi maĭ grozavă, esclamănd „Nada.“ Ca să afli viaţa „iţi trebuesc respunsuri la sute de intrebări“ şi versul ei uşor şi dulce ia un ton trist şi adănc când, scandănd silabele, ne dă ca epigraf al vieţii:

Şi pulbere ţerina din tine s'o alege,
Căci asta e a lumii nestrămutată lege,
Nimicul te aduce, nimicul te reia,
Nimic din tine 'n urmă nu vĕ mai remănea.

V.

O iubire mistică, splendidă de multe ori in accentele-i de o religiozitate aprinsă cătră iubit, o fire dulce, care invĕleşte sentimentele sau mai bine sentimentul, — fiindcă unul singur e sentimentul domnitor in operă — in forma cea mai eterată cu putinţă, incadrată intr'un pesimism de natură empirică, eată fondul poesiei Veronicei Micle.

Forma, in care ni se presintă această poesie, e cam curioasă şi trei influenţe, dacă nu patru, am vedea determinănd forma versurilor sale. Alăturea cu dulceaţa graiului şi versul şerpuitor şi netăiat al lui Eminescu, in care scrisese cele mai multe din poesii, găsim bucăţi, care in falsitatea tonului şi in căutarea escesivă şi banalitatea comparaţiilor par desgropate din versurile oftătorului şi iubitorului de Casandre, Conachi (ca in lacrime şi lacrime), cu ritmul

cam trăgănat şi monoton adese-ori al lui Alexandri, cu versul alternativ lung şi scurt, al lui Lamartine.

Intre toţi poeţii Emineschiani, Veronica Micle e cea care s'a ferit mai mult de obscuritatea căutată şi de manierism şi care a imbrăcat intr'o formă mai simplă cugetările sale, dese-ori originale in gingăşia lor : volumul ei de 100 de feţe işi are locul său alăturea cu lirica nemăsurat mai bogată in idei şi mai colorată a lui Vlăhuţă, care pare a lăsa calea bătută pentru a face căţi-va paşi spre realism şi a celorlalţi, cari au imprumutat formula maestrului. E poesia cea mai sinceră cu putinţă şi mai dulce, ce s'a scris la noi, unde de alt-fel, se scrie aşa de puţin, chiar in lirică şi nuvelă, singurele genuri pe care le cultivăm.

NECULAI IORGA.

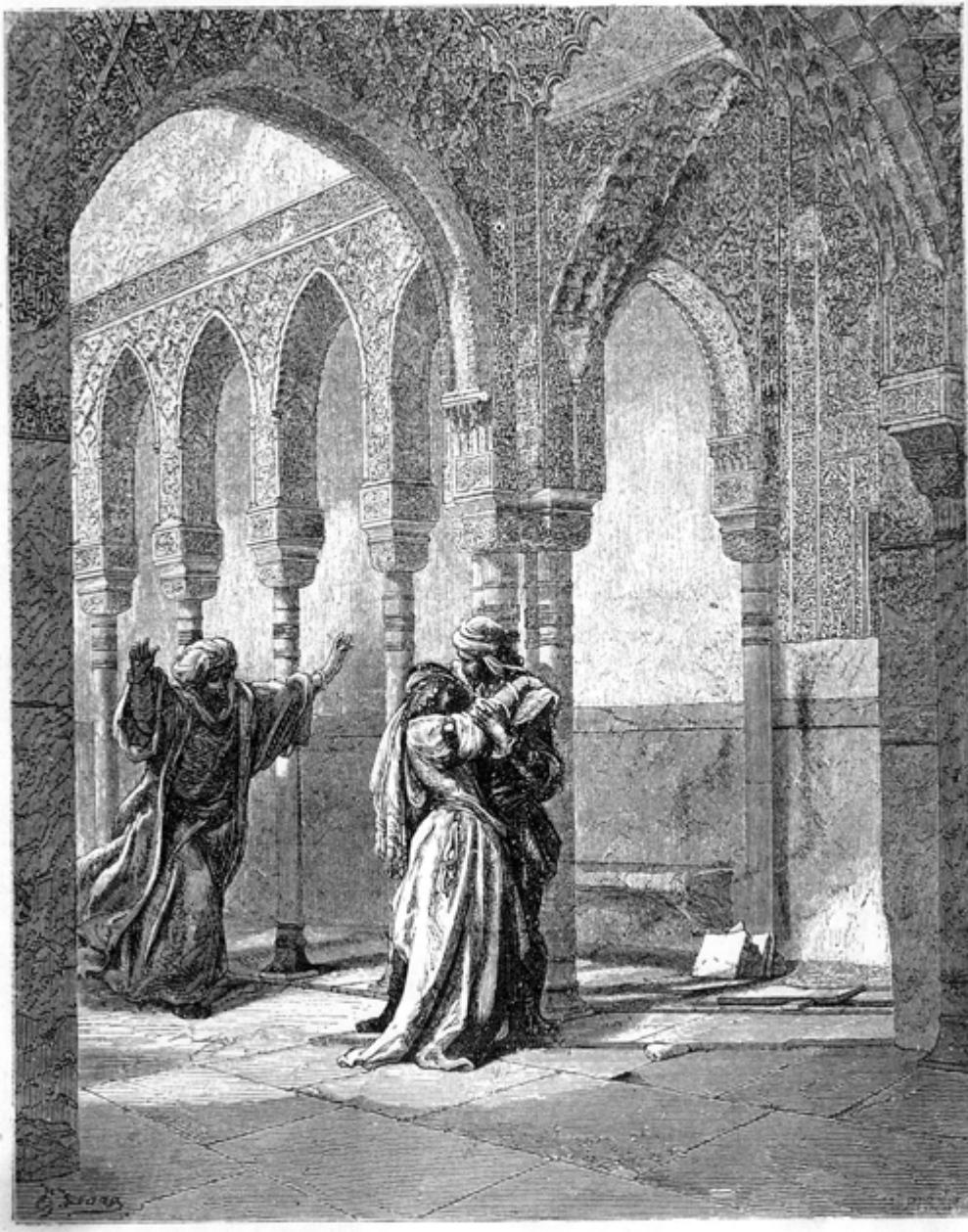

Intîlnirea spaniolului cu Zoraida in grădina tatălui ei.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XXIX.

Care cuprinde curiosul discurs ce făcù Don Quijote despre arme şi litere.

Don Quijote continuând zise: «Fiindcă am inceput, in privirea studentului, cu sărăcia şi părţile ei, să vedem dacă soldatul este mai bogat, şi ne vom convinge că nu este nimeni mai sărac, in insăşi sărăcia, pentru că el este mărginit la pĕcătoşia soldei sale, care vine tărziu sau niciodată, ori la ceeace fură cu propriile sale mâni, cu marea primejdie a vieţii şi a conştiinţei sale. Uneori golătatea lui ajunge până la atăta, incăt o bundă de piele ciocărtită ii slujeşte de

uniformă şi de cămaşă in mijlocul ernei, stând in cămp deschis, obicĭnueşte a se garanta de neindurările cerului, numai cu suflarea gurei sale, care eşind dintr'un loc gol, sunt incredinţat că trebue să easă rece, după toate regulele naturii. Apoi credeţi că el sperează să vină noaptea, spre a se odihnì de toate aceste suferinţe in patul care-l aşteaptă! Pĕcatul lui va fi dacă acest pat se va găsì prea ăngust, căci poate să-şi mĕsoare pe pămĕnt atătea picioare căte va voì, şi să se intoarne in acest pat in toată voea, fără teamă de a boţì prostirile. Sosească apoi, pe lăngă toate acestea zioa şi ciasul de a-şi primì gradele carierei sale, sosească o zi de bătălie, şi atunci ii vor pune pe cap un moţ făcut de scamă, spre a-l tămăduì de vreun glonte care poate ii va fi pĕtruns tĕmplele, sau va remănea beteag de un braţ ori de un picior. Şi căud aceasta nu se intimplă, dar cerul milostiv il păzeşte şi-l păstrează sănătos şi viu, va putea să rĕmăe in aceeaşi sărăcie in care era inainte, şi să fie nevoe de altă intilnire, de vreo nouĕ bătălie, şi ca din toate să easă biruitor, spre a se folosì cu ceva. Dar aceste minuni se vĕd rareori. Insă spuneţi-mi, domnilor, dacă aţi observat căt de puţini sunt cei premiaţi pentru resboiu, in raport cu cei ce mor intr'insul. Negreşit aveţi să respundeţi că nu se poate face nicio comparaţie, nici nu se pot calcula morţii, ear premiaţii vii se pot numĕra cu trei cifre. Cu totul dimpotrivă este cu literaţii, pentru că ei, intr'un mod sau in altul, toţi au cu ce să trăească. Astfel incăt, deşi munca soldatului este mai mare, mult mai mică este resplata. Dar la aceasta se poate respunde că e mai uşor a resplătì pe doue mii de literaţi decăt pe treizeci de mii de soldaţi, pentru că cei dintăi se resplătesc cu darea de funcţiuni, care cu necesitate se dau celor de profesiunea lor, şi cei din urmă nu se pot resplătì, fără numai cu propria avere a Domnului pe care-l slujesc. Această neputinţă intăreşte mai mult dreptatea ce am.

«Dar să lăsăm aceasta la o parte, căci este un labirint, cu foarte grea eşire, şi să ne intoarcem la predominarea armelor asupra literelor. Chestiunea este ăncă pănă acum de dovedit, după cum sunt cuvintele ce aduc inainte fiecare din

părți. Intre cele ce am spus, literele zic, că fără dinsele armele nu s'ar putea susținea, insă resboiul deasemenea are legile sale cărora este supus, și că legile cad in domenul literilor și a literaților. La aceasta armele respund că legile nu s'ar putea susținea fără dinsele, pentru că cu armele se apără republicele, se păstrează regatele, se păzesc orașele, se asigură drumurile, se măntue mările de corsari. Insfirșit dacă n'ar fi ele, republicele, regatele, monarhiile, orașele, drumurile pe care și pe uscat ar fi supuse la asprimea și confusia ce aduce cu sine resboiul, in tot timpul cât ține și are libertate de a se servì de privilegiile și silniciile sale. Și este lucru dovedit, că lucrul de care se ține mai multă seamă, se stimează și trebue să se stimeze mai mult. Pentru a ajunge cineva să fie eminent in litere, il costă timp, vegheri, foame, golătate, tehueli de cap, indigestiuni de stomah, și alte lucruri legate cu acestea, despre care in parte am și vorbit. Dar ca să ajungă cineva, prin sine insuș, a fi bun soldat, il costă tot atăta ca și pe student, intr'un grad așa de mare insă incăt nu poate fi comparare, de vreme ce el la fiecare pas este in risc de a-și pierde viața. Ce teamă de nevoe și de sărăcie poate turbura și neliniștì pe student, și care să se apropie de aceeace are un soldat, care găsindu-se impresurat in vreo fortăreță, și fiind de strajă sau de pază intr'un meterez exterior sau interior, simte că dușmanii așază mine spre partea unde se află el, dar nu se poate indepărta de acolo, sub nici un cuvênt, nici fugì de primejdia care-l amenință atăt de aproape? Singurul lucru ce poate face este a da de știre căpitanului sĕu de ceeace se petrece, pentru ca să se inlăture primejdia prin vreo contramină. El insă stă neclintit, cu frica in spate, și așteptând momentul când fără de veste se va suì in nori fără aripi, și apoi se va scoborì in prăpastie fără voea lui. Și dacă această primejdie pare mică, să vedem dacă o aseamĕnă sau o covirșește aceea când se atacă douĕ corăbii prin partea lor de dinainte, in mijlocul mării intinse. Amĕndouĕ fiind incolăcite și băgate una in alta, nu-i remăne soldatului mai mult spațiu decăt acel ce i lasă scăndura pliscului corăbiei. Și cu toate acestea, deși vede că

are inaintea lui atătea unelte de moarte care-l amenință, căte tunuri sunt indreptate din partea vrăjmașului, și care nu sunt mai departe de corpul lui decăt e lungimea unei bănci; deși vede că la cea intăi nebăgare de seamă a picioarelor sale, el se va duce să visiteze sinurile adănci ale lui Neptun; cu toate acestea, cu o inimă indrăzneață, condus de onoarea care-l imboldește, se pune să fie ca țintă la toate aceste focuri, și se silește să treacă, printr'un spațiu atăt de strimt la vasul inimic. Și ceeace este mai mult de admirat, e că de abia a căzut unul acolo de unde nu se va mai putea ridica pănă la sfirșitul lumii, și altul și ocupă indată acelaș loc. Și dacă și acesta cade in mare, care, ca un dușman, il așteaptă, altul și apoi altul vine in urmă, fără a le da măcar timpul să moară: vitejie și cutezanță mai mare decăt se poate găsi in toate primejdiile resboiului. Binecuvăntate fie acele veacuri fericite ce nu cunoșteau ingrozitoarea furie a acestor diavolești instrumente de artilerie, a cărora născocitor, sunt incredințat, că in infern primește plata indrăcitei sale născociri. Cu dinsa el dădù prilej unui braț infam și mișel ca să răpească viața unui viteaz cavaler. Fără a ști cum și de unde, in mijlocul infocării și a curajului care aprinde și insuflețește piepturile neinvinse, sosește un glonte rătăcit, aruncat poate de cine a luat fuga și s'a speriat de strălucirea focului, la eșirea din blăstemata mașină, și curmă, sfirșește intr'o clipă gănduri le și viața aceluia care merită să se bucure de dinsa mulți ani ăncă. Astfel, considerănd acestea, sunt gata de a spune că mĕ doare in suflet că am imbrățișat această carieră de cavaler retăcitor, intr'un timp atăt de urgisit cum este acesta in care trăim acum. Deși mie nici un pericul nu-mi insuflă frică, totuș mĕ intristez găndind că praful și plumbul imi pot răpi prilejul de a mĕ face faimos și cunoscut, prin vitejia brațului meu și tăișul săbiei mele, pe toată suprafața păměntului. Dar facă cerul ce va găsi cu cale. Dacă imi ajung scopul ce urmăresc, voiu fi cu atăt mai stimat, cu căt mĕ voiu fi expus la mai mari primejdii decăt cavalerii rătăcitori din veacurile trecute».

Toată această lungă cuvĕntare o ținù Don Quijote, in

vreme cănd ceilalţi cinau, uitănd de a duce o imbucătură la gură, cu toate că uneori Sancho Panza ii zisese să mănănce, că va fi timp in urmă să vorbească tot ce va voi. Pe cei ce-l ascultaseră ii cuprinse o nouă milă, văzănd că un om care in aparenţă avea judecată bună şi rost la vorbă in toate lucrurile ce trata, şi le pierduse atăt de complet, din causa blăstematei şi funestei cavalerii. Parohul ii zise că avea mare dreptate in toate cele ce spusese in favoarea armelor, şi că el, deşi literat şi gradat, era de aceeaşi părere cu dinsul. Cina se sfirşì, feţele de masă se ridicară, şi in vreme ce hangiţa, fiica ei şi Maritornes pregăteau cămăruţa lui Don Quijote de la Mancha, unde se hotărise că in acea noapte numai femeile vor găsì adăpost, Don Fernando rugă pe captiv să le povestească istoria vieţii lui, pentru că ea nu putea fi altfel decăt interesantă şi plăcută, după semnele ce incepuse a da, venind in tovărăşie cu Zoraida. La aceasta respunse captivul, că foarte bucuros ar face ceeace i se cerea, dar că se temea numai că istoria nu va fi de aşa fel ca să le producă plăcerea ce el dorea. Insă cu toate acestea, spre a nu refusa rugămintea, o va povesti. Parohul şi toţi ceilalţi ii mulţămiră şi-l rugară din nou. Captivul văzăndu-se rugat de atăţia, zise că nu era de nevoe rugăminţi unde porunca avea atăta putere, şi apoi urmă: să fie graţiile voastre cu băgare de seamă şi vor auzì o poveste adevărată, la care n'ar ajunge poate născocitorii care alcătuesc obicĭnuit istorii curioase şi cu meşteşug studiate. Cu aceste cuvinte făcù ca toţi să se gătească şi să-i acordeze o mare tăcere. El, văzănd că ei deja tăceau şi-l aşteptau să vorbească, cu glas plăcut şi aşezat incepù a grăì in modul următor:

XXX.

Unde captivul povesteşte viaţa şi intimplările sale.

Un loc din munţii Leonului(1) a fost leagănul familiei

1) *Leonul* forma in vechime un regat, care cuprinde cinci provincii, după impărţirea administrativă de azi a Spaniei. El se intindea intre Asturii, Castilia veche, Galicia şi Portugalia.

mele, cătră care care s'a arătat natura mai binevoitoare şi mai darnică decăt norocul. E adevĕrat că in mijlocul acelor poporaţiuni nevoiaşe, tatăl meu era privit ca bogat, şi ar fi fost negreşit, dacă ar fi intrebuinţat tot atăta sirguinţă spre a păstra, cătă intrebuinţa spre a risipì avutul sĕu. Plecarea ce-avea el de-a fi darnic şi cheltuitor, ii venea de acolo că fusese soldat in anii tinereţei sale. Milităria este o şcoală in care cel sgărcit invaţă a fi darnic şi cel darnic risipitor. Dacă

se găsesc unii soldaţi sgărciţi, ei sunt ca nişte minuni, ce se vĕd arare-ori. Tatăl meu trecea marginile dărniciei şi se apropia de risipă, lucru ce nu e de nici un folos omului insurat şi care are copii ce au să-i urmeze numele şi fiinţa. Acei pe care-i avea tatăl meu erau trei, toţi băeţi şi toţi ajunşi la virsta in care să-şi poată alege o carieră. Vĕzĕnd deci tatăl meu că, după cum zicea el, nu poate să-şi stĕpănească caracterul, voì să se desfacă de instrumentul şi de pricina care-l făceau cheltuitor şi risipitor. El se desfăcù de starea sa, fără de care insuş Alecsandru ar fi părut sgărcit, şi astfel chemăndu-ne intr'o zi pe tustrei singuri intr'o odae, ne vorbì cam cu următoarele cuvinte :

«Fiilor, pentru a vĕ spune că vĕ iubesc mult, e deajuns a şti şi a zice că sunteţi fiii mei, şi pentru a înţelege că voesc rĕul vostru, ajunge să ştiţi că nu mĕ pot stĕpâni, in ceeace priveşte păstrarea averii voastre. Aşa dar, ca să înţelegeţi deacum inainte că vĕ iubesc ca un părinte, şi că nu vreu să vĕ ruinez ca un tată vitreg, voesc să fac cu voi un lucru ce-l am in gând de multe zile, şi pe care l'am chibzuit cu multă judecată. Voi sunteţi acum in virstă de-a imbrăţişa o carieră, sau cel puţin de-a alege o astfel de profesiune, care, când veţi fi mai mari, să vĕ cinstească şi să vĕ fie de folos. Am gândit dar să fac din averea mea patru părţi: trei să vi le dau vouĕ, fiecăruia ce i se va cuveni, fără a intrece nimica, şi cu a patra să remân eu spre a avea cu ce să trăesc şi să-mi sprijin zilele vieţii, pe care cerul se va indura să mi le dea încă. Aş voi însă ca fiecare din voi, după ce va fi stĕpân pe partea de avere ce i se va cădea, să urmeze una din căile ce voiu spune. Este o zicĕtoare, in Spania noastră, foarte adevĕrată după părerea mea, cum sunt toate, de vreme ce ele sunt nişte maxime scurte, scoase din lunga şi înţeleapta ispitire. Acea de care vorbesc zice : *biserică, mare sau casă regească*, sau cum s'ar zice mai lămurit : «Cine vrea să aibă putere şi să fie bogat, să urmeze Biserica, sau să călĕtorească pe Mare, indeletnicindu-se cu negoţul, sau să intre in slujbă la regi, in casele lor», căci vorba ceea : *mai bine fărmătura de la Rege decât mila de la Domn.* Aceasta o zic pentrucă aş voi, şi este dorinţa mea, ca unul din voi să urmeze cariera literelor, altul negustoria şi al treilea să slujească pe rege in resboiu, căci este greu de-a intra la slujbă in casa lui. Dacă resboiul nu dă multe averi, dă obicĭnuit multă inriurire şi mult nume. Peste opt zile vĕ voiu da toată partea voastră in bani, fără a vĕ înşăla cu o leţcae, cum veţi vedea in faptă. Spuneţi-mi acum dacă voiţi să urmaţi părerea şi sfatul ce v'am propus».

Şi adresându-se la mine, ca unul ce eram mai mare, ca să-i respund, după ce i-am spus să nu se desfacă de avere, ci să cheltuească tot ce va voi, căci noi eram băeţi in stare să ştim a o căştiga, sfirşii la urmă zicĕndu-i că voiu implini

dorința sa, și că gândul meu era de-a urma cariera armelor, slujind prin aceasta pe Dumnezeu și pe regele meu. Al doilea frate făcù aceleași făgăduinți și alese să se ducă in Indii, prefăcênd in marfă partea lui de avere. Cel mai mic și, după cum cred eu, cel mai cu minte, zise că voea să urmeze calea bisericească, sau să se ducă la Salamanca spre a sfirși studiile incepute.

De indată ce ne ințeleserĕm intre noi și aleserĕm fiecare cariera sa, tatăl nostru ne imbrățișâ pe toți, și in scurtul timp ce hotărise, puse in lucrare tot ceeace făgăduise. El dădù fiecăruia partea sa, care, după căt imi aduc aminte, fù de căte trei mii de galbeni in bani. Un moș al nostru cumpĕrâ toată averea și o plătì in numerătoare, pentru ca să nu easă din familie. Deci in aceeași zi tustrei ne luarĕm remas bun de la scumpul nostru tată, și tot atunci părĕndumi-se mie că e o cruzime ca tatăl meu să remăe bĕtrân și cu așa de puțină avere, mĕ invoii cu dinsul ca din cei trei mii de galbeni ai mei să iea el douĕ mii, căci mie imi ajungeau ceilalți spre a-mi inlesnì cele trebuitoare unui soldat. Cei doi frați ai mei, indemnați de pilda mea, ii dădù fiecare căte o mie de galbeni; astfel tatăl meu remase cu patru mii de galbeni in bani, afară de trei mii ce părea că prețuește partea de avere ce i se cuvenì, și pe care el nu vrù s'o vĕndă, ci să o păstreze in fond. Zic insfirșit că ne despărțirĕm de dinsul și de acel moș al nostru, de care am vorbit, nu fără multă părere de rĕu și lacrimi din partea tuturora. Ei ne insărcinarĕ să-i inștiințăm, ori de căte ori vom avea prilej, de pasurile noastre fericite sau nefericite. Noi făgăduirĕm, și imbrățișându-i și dându-ne binecuvĕntarea părintească, unul apucâ drumul spre Salamanca, altul spre Sevilia și eu spre Alicante, unde aveam știre că se afla o corabie genoveză ce incărca lănă pentru Genova. Au să fie acum douezeci și doi de ani de cănd am eșit din casa tatălui meu. In tot acest timp, deși am scris căteva scrisori, n'am aflat de dinsul și de frații mei nicio știre. Voiu spune dar pe scurt ceeace mi s'a intimplat mie in curgerea acestor ani:

«Mĕ imbarcai in Alicante, ajunsei după o fericită călĕ-

torie la Genova, şi de aici mĕ dusei la Milan unde imi procurai arme şi căteva haine de soldat. Din Milan voeam să merg să mĕ inrolez in Piemont, şi fiind deja pe drum spre Alecsandria de Pae (1), aflai că marele duce de Alba trecea in Flandra. Imi schimbai hotărirea, mĕ dusei cu dinsul, servii sub dinsul in bătăliile ce avù, fui faţă la moartea conţilor de Egmont şi de Horn şi ajunsei să fiu stegar unui vestit căpitan din Guadalajara, numit Diego de Urbina. Cătva timp după ce sosisem in Flandra venì ştire despre liga pe care Sfinţia Sa Papa Piu V, de fericită amintire, o făcuse cu Veneţia şi cu Spania in contra duşmanului comun, care este Turcul. Chiar in acel timp in adevĕr Turcul căştigase cu flota sa vestita insulă Cipru, ce se afla sub stĕpănirea Veneţianilor; perdere nenorocită şi dureroasă. Se ştiù cu siguranţă că venea ca general al acestei lige serenisimul Don Juan de Austria, frate natural al bunului nostru rege Don Filip. Se imprăştiè svonul de pregătire foarte mare de resboiu ce se făcea. Toate acestea imi aţiţarĕ curajul şi-mi deşteptarĕ dorinţa de-a mĕ vedea la bătălia ce se aştepta. Şi deşi aveam presimţire şi făgăduinţi aproape sigure că la cel intăi prilej ce s'ar infăţişa voiu fi inaintat la căpitan, vrui să las toate şi să viu, precum am şi venit, in Italia. Buna mea ursită făcù că seniorul Don Juan de Austria sosise de curĕnd la Genova şi că trecea la Neapoli spre a se unì cu flota din Veneţia, cum o şi făcù mai pe urmă in Mesina.

Spun insfirşit că mĕ aflai la acea prea fericită zi, ajuns la rangul de căpitan de infanterie, dobăndit mai mult prin buna mea ursită decăt prin meritele mele. Dar in acea zi care fù atăt de fericită pentru creştinătate, pentrucă atunci lumea şi toate naţiunile furĕ scoase din amăgirea in care se aflau, crezĕnd că Turcii erau neinvinşi pe mare, in acea zi, in care, zic, furĕ sdrobite măndria şi fala otomană, intre atăţia fericiţi ce se aflau acolo (căci mai mult noroc avurĕ

1) *Alejandria de la Palla* numită asttel, după cum se spune, de către impĕratul Frederic Barbarossa, din pricină că zidurile ei erau făcute de lut frămĕntat cu pae.

creştinii ce murirĕ acolo decăt acei ce remaserĕ vii şi biruitori), eu singur eram nefericit. In loc de vr'o cunună navală ce aş fi putut aştepta, dacă aş fi fost in vremile Romanilor, mĕ vĕzui in noaptea ce urmă după acea zi atăt de vestită, cu lanţuri la picioare şi cătuşe la măni. Eată cum se intimplă aceasta :

Uchali (1) regele Algerului, corsar indrăzneţ şi norocos, atăcă şi luă căpitana (2) din Malta, in care remaserĕ vii numai trei cavaleri, şi aceştia greu răniţi. Căpitana lui Ioan-Andrei alergă in ajutor. Intr'insa mĕ aflam eu şi cu compania mea. Făcĕnd deci ceeace trebuea să fac intr'o astfel de imprejurare, sării in corabia duşmană, care deslipindu-se de cea care o atacase, impedică pe soldaţii mei să mĕ urmeze, şi astfel mĕ găsii singur intre duşmanii mei, cărora nu mĕ puteam impotrivì, căci erau foarte mulţi. Insfirşit ei mĕ prinserĕ plin de răni, şi după cum aţi şi aflat, domnilor, că Uchali luă fuga cu toată escadra sa, eu remăsei captiv in măna lui, şi singur fui măhnit intre atăţia oameni veseli, şi captiv intre atăţia liberi, căci in acea zi cincisprezece mii de creştini căpătarĕ dorita libertate, şi toţi erau văslaşi in flota turcească.

Eu fusei dus la Constantinopole, unde marele Turc Selim făcù general al mării pe stĕpănul meu, pentrucă işi implinise datoria in bătălie, luănd, ca dovadă de curajul seu, steagul religiunii din Malta. In al doilea an, care fù 72 (3), mĕ aflai la Navarin, navigănd in căpitana cu trei fanare. (4). Vĕzui şi criticai greşala ce se făcù perzĕndu-se prilejul de-a prinde in port toată flota turcească. Deja toţi resăritenii (5) şi ienicerii ce se aflau intr'insa, erau siguri de-a fi atacaţi

1) *Uchali* (ceteşte *Uiiali*) sau *Aluch-Ali* vra să zică : *noul musulman Ali*, adică *renegatul* (lepădatul de lege) *Ali*.

2) Se numeşte *Capitana* vasul ce poartă steagul comandantului şi in care stă el insuş.

3) Adică 1572.

4) Prin aceste trei fănare se deosebeşte, in flota turcească, vasul comandantului (admiralului) de celelalte vase.

5) *Levantes* (resăritenii) se numeau marinarii din arhipelagul grecesc.

chiar in port, şi-şi pregătiserĕ lucrurile şi papucii, ca să fugă pe uscat fără a mai aştepta să fie atacaţi. Atăt de mare era groaza ce-i cuprinsese de flota noastră. Dar cerul poruncì altfel, nu prin greşala sau neingrijirea generalului ce comanda pe ai noştri, ci pentru pĕcatele creştinătăţii, şi pentrucă voeşte şi ingădue Dumnezeu ca să avem totdeauna calăi care să ne pedepsească. In adevĕr Uchali se retrase la Modon, o insulă lăngă Navarin, şi scoţĕnd pe uscat oamenii sĕi, intărì gura portului, şi stătù liniştit, pănă ce se indepărtă seniorul Don Juan.

In această călĕtorie fù luată corabia numită *Presa*, a căreia căpitan era un fiu al acelui vestit corsar Barba-Roşcată. Luarea se făcù de căpitana din Neapoli numită *Lupa*, comandată de acel fulger de resboiu, de acel părinte al soldaţilor, de acel fericit şi pururea invingĕtor căpitan, Don Alvaro de Bazan, marchez de Santa-Cruz. Nu vreau să trec sub tăcere ceeace se intimplă cu luarea *Presei*. Fiul lui Barba-Roşcată era atăt de crud, şi trata atăt de rĕu pe captivii sĕi, incăt indată ce văslaşii vĕzurĕ că corabia Lupa ii urmărea şi-i ajungea, lăsarĕ toţi in acelaş timp lopeţile, puserĕ măna pe căpitanul lor, care sta pe bancă strigănd să văsleze iute, şi trecĕndu-l de la o laiţă la alta, de la cărmă la coada corăbiei, il muşcarĕ atăt de grozav, incăt căud ajunse dincolo de catarg, şi sufletul sĕu ajunsese in iad; atăt de mare era, cum am zis, cruzimea cu care el ii trata, şi ura ce ei aveau in contra lui.

Noi ne inturnarĕm la Constantinopole, şi in anul următor, care fù 73 (1), se află acolo că seniorul Don Juan căştigase Tunisul, luase acest regat de la Turci, şi-l dădù lui Muley-Hamet (2), răpind astfel orice speranţă ce avea de-a redobăndì domnia Muley-Hamida, maurul cel mai crud şi cel mai viteaz ce a fost căndva in lume. Marele Turc fù foarte

1) 1573.

2) Muley-Hamida, fiul lui Muley-Hassan, regele Tunisului, detronase pe tatăl sĕu, căruia ii arsese ochii. Fratele sĕu Muley-Hamet fugise in Sicilia, de unde Don Juan il aduse să-l facă rege, ear pe crudul Muley-Hamida il dădù pe măna vice-regelui de Sicilia Don Carlos de Aragon.

mâhnit de această perdere, şi intrebuinţând agerimea ce o au toţi cei din familia lui, făcù pace cu Veneţianii care o doreau mai mult decât dinsul, şi in anul următor 74 atăcà Goleta (1) şi fortul pe care seniorul Don Juan il lăsase pe jumătate ridicat lângă Tunis. In toate aceste peripeţii eu eram la vâslă fără nicio speranţă de libertate. Cel puţin nu speram s'o capĕt prin rescumpĕrare, căci mĕ hotărisem să nu scriu tatălui meu vestea nenorocirii mele. Goleta fù insfirşit perdută, fortul deasemenea fù perdut, căci amĕndoue aceste cetăţi fuseserĕ atacate de 75 de mii de soldaţi Turci plătiţi şi de mai mult de 400 de mii de Mauri şi Arabi din toată Africa. Acest numĕr atât de mare era insoţit de atâtea muniţiuni şi material de resboiu, de atâţia jefuitori, incât Goleta şi fortul s'ar fi putut acoperi numai cu mânile şi cu pumnii lor de pământ.

Se perdù mai intâi Goleta, care până atunci se credea neinvinsă, şi nu se perdù prin vina apărătorilor. Ei făcurĕ tot ce trebueau şi puteau, dar experienţa arătă cu ce inlesnire se puteau ridica intărituri in acel deşert de nisip, fiindcă la douĕ palme se găsea apă şi Turcii n'o găsirĕ la doi coţi. Astfel cu mulţi saci de nisip ridicarĕ intărituri aşa de inalte incât treceau peste zidurile fortăreţei, şi fiindcă ei trăgeau de sus, nimeni nu se putea ferì nici lua parte la apărare. Opinia comună fù ca ai noştri să nu se inchidă in Goleta, ci să aştepte la loc aşăzat debarcarea duşmanului. Dar cei ce spun aceasta vorbesc de departe şi cu puţină experienţă de asemenea imprejurări. In adevĕr, dacă in Goleta şi in fortereţă se aflau deabia şapte mii de soldaţi, cum putea un numer aşa de mic, chiar de-ar fi fost cei mai viteji, să easă la şes, şi să se mĕsoare cu un numĕr atât de mare de duşmani? Şi cum este cu putinţă să nu se peardă o fortăreţă ce nu-i ajutată, şi mai ales când o inconjoară duşmani mulţi şi inverşunaţi, şi in insăşi ţara lor? Insă multora li se părù şi mi se părù şi mie, că cerul făcù Spaniei o graţie şi o favoare particulară, permiţĕnd să se nimicească acel cuib şi unealtă

1) *Goleta* sau *Guleta*, fortăreţă care apăra portul Tunisului.

de rĕutăţi, acel sac fără fund sau burete şi molie care inghiţeau bani nenumĕraţi ce se cheltueau acolo fără folos, fără a servì la altceva decăt spre a păstra amintirea că a căştigat-o prea fericita persoană a neinvinsului Carol V, caşi cum era nevoe, spre a o face vecinică, cum este şi va fi, ca să o sprijine acele pietre.

Se perdù deasemenea şi fortul; dar Turcii il căştigarĕ palmac cu palmac, căci soldaţii ce-l apărau se luptarĕ cu atăta curaj şi vitejie, incăt numerul duşmanilor pe care-i uciserĕ in douĕzeci şi douĕ de asalturi, trecù de douĕzeci şi cinci de mii. Pe nici unul nu-l prinserĕ sănătos din cei trei sute care remaserĕ vii, dovadă sigură şi strălucită de curajul şi vitejia lor şi de ghibăcia cu care apăraserĕ şi păziserĕ posiţiunile lor. Se supuse şi un fort mic, sau turn ce sta in mijlocul insulei Estagno, sub comanda lui Don Juan Zanoguera, cavaler valenţian şi soldat vestit. Turcii prinserĕ pe Don Pedro Puertocarrero, generalul Goletei, care făcù tot ce-i fù cu putinţă spre a apăra fortereţa, şi fù atăt de măhnit că a perdut-o, incăt de scărbă murì pe drum spre Constantinopole, unde-l duceau captiv. Prinserĕ deasemene şi pe generalul fortului, care se numea Gabrio Cervellon, cavaler din Milan, mare inginer şi foarte viteaz soldat. In aceste doue forturi murirĕ multe persoane de neam, intre care una Pagan de Oria, cavaler al hainei sfăntului Ioan, de caracter generos, cum arătă prea marea liberalitate cu care trată pe fratele sĕu, vestitul Juan Andrea de Oria... Ceeace făcù perderea sa mai dureroasă, fù că murise in mănile unor Arabi, cărora se increzuse, cănd vĕzù deja fortul perdut. Ei se oferirĕ să l ducă imbrăcat in Maur la Tabarca, port mic sau casă ce au pe acele ţermuri Genovezii ce se indeletnicesc cu pescuitul mărgeanului. Aceşti Arabi ii tăiarĕ capul şi-l duserĕ generalului flotei turceşti care implinì cu dinşii zicĕtoarea noastră castiliană că *deşi ne place trădarea, dar urim pe trădător*. Astfel se zice că generalul ordonă să se spănzure acei ce i aduserĕ darul, pentrucă nu-i aduseserĕ viu pe Juan de Oria. Intre creştinii care furĕ prinşi in fort era unul numit Don Petru de Aquilar, originar nu ştiu din ce loc din Andaluzia. El

fusese stegar in fort, soldat de mult merit şi de un rar talent. Avea mai cu seamă o nespusă graţie in ceeace se chiamă poesie. O spun aceasta pentrucă soarta lui il aduse in corabia şi la banca mea, fiind rob aceluiaş stĕpăn ca şi mine. Inainte de-a pleca noi din port, acest cavaler făcù douĕ sonete sub formă de epitafuri, unul Goletei şi celălalt fortului, şi in adevĕr trebue să vi le spun, căci le ştiu pe derost, şi cred că vĕ vor produce mai mult plăcere decăt desgust.

In momentul căud captivul numì pe Don Petru de Aquilar, Don Fernando privì pe tovarăşii sĕi, şi tustrei zimbirĕ, şi căud vorbì de sonete, unul din ei zise:

«Inainte ca Domnia Voastră să treacă inainte, o rog să-mi spună ce s'a făcut cu acest Don Petru de Aquilar despre care a vorbit».

— Ceeace ştiu, respunse captivul, este că după ce stătù doi ani in Constantinopole, fugì in haine de arnăut, cu un spion grec, şi nu ştiu dacă dobăndì libertatea. Cred că o dobăndì, pentrucă după un an vĕzui pe grec la Constantinopole, dar nu-l putui intreba de resultatul călĕtoriei lor.

«Adevĕrat aşa este, respunse cavalerul, pentrucă acest Don Pedro e fratele meu, şi se află acum in ţara noastră sănătos şi bogat, insurat şi cu trei copii.

— Mulţămită lui Dumnezeu, zise captivul, pentru atătea favoruri ce i-a făcut, căci după părerea mea, nu este pe pămĕnt plăcere care să se asemene cu aceea de-a dobăndì libertatea perdută.

«Şi mai mult ăncă, incepù cavalerul, eu ştiu sonetele ce făcù fratele meu.

— Să mi le spună dar Domnia Voastră, zise captivul, că le va ştì mai bine decăt mine.

«Bucuros, respunse cavalerul. Eată sonetul Goletei:

(Va urma) *ST. G. VĂRGOLICI.*

ACADEMIA ROMÂNĂ

SESIUNEA GENERALĂ DIN 1890

Interesul publicului pentru Academia Română devine mai viu in fiecare an, după cum se poate constata din donaţiunile ce i se fac. In sesiunea generală, deschisă in 27 Fevruarie a. c., Academia a primit pentru biblioteca sa, mai multe cărţi de valoare, dintre care citez pe cele mai importante: *Episcopul Ghenadie al Rămnicului* a trimis Academiei un frumos manuscript grecesc şi românesc care cuprinde *Paneregicul Sf. Împĕraţi Constantin şi Elena* scris in limba greacă de *Gherasim*, patriarhul Alexandriei şi tradus româneşte de un ieromonah cu numele *Atanasie* la anul 1692. Ceea ce măreşte valoarea acestui manuscript este că el a fost proprietatea nefericitului domn Constantin Brâncoveanu V.V. — Episcopul Ghenadie a insoţit preţiosul paneregic cu comentarii foarte interesante.

Princesa Alina Ştirbei care in anul trecut făcuse Academiei un dar bănesc atât de insemnat, a dăruit de astădată o frumoasă biblie tradusă in limba germană de Martin Luther şi tipărită la Francfurt in anul 1585.

D-nul Grigorie Crăciunaş din Ciubanca in Transilvania a trimis Academiei un ciaslov tradus din limba slavonă in cea română şi scris la 1669 de Popa Florea, locuitor din Crişţelie (Transilvania) şi insfirşit *D-nul Zaharia Popu* din comuna Hurmezeu (Transilvania) a dăruit Evangeliile scrise in limba slavonă pe pergament cu două interesante notiţe

istorice de la 1613 şi 1673. Astfel se imbogăţeşte Academia din ce in ce mai mult şi chiar astăzi iubitorii de studii istorice pot găsì in biblioteca ei multe cărţi rare şi isvoare preţioase.

De pe acum biblioteca şi colecţiunile Academiei nu mai incap in sălile ce ocupă in palatul Universităţii şi gugernul a cumpĕrat marile case ale d-lui Cesianu din calea Victoriei pentru ca să serve de local Academiei Române. Să sperăm că in scurtă vreme se va putea clădì după cum este proiectat, un mare palat pentru Academie, in care ar incăpea uşor toate bibliotecele şi colecţiunile sale şi care ar cuprinde totodată şi museele Statului român.

* * *

Academia Română avea de distribuit in acest an următoarele premii:

1. Premiul Năsturel Herescu de 4000 lei.
2. Premiul Statului: Lazăr de 5000 lei.
3. Premiul Statului: Eliade Rădulescu de 5000 lei, acelui ce va trata mai bine subiectul: „Istoria şcoalelor in ţările române in prima jumĕtate a secului XIX până la anul 1864“ şi
4. Premiul asociaţiunii Craiovene pentru desvoltarea invăţămĕntului public, de 1500 lei.

Din aceste premii numai unul singur s'a acordat.

Pentru premiul asociaţiunii Craiovene se presentase 7 cărţi didactice; pentru premiul Lazăr şi Năsturel se presentase impreună earăş 7 publicaţiuni, din care numai trei dobăndirĕ aprobarea comisiunii de cercetare a premielor şi anume *Compunerile musicale ale d-lui Dimitrescu*, *Isagogia d-lui prof. Onciul* din Cernăuţi şi studiul asupra *lui Anakreon*, impreunat cu traducerea in versuri a poesiilor acestui poet, de M. Gregoriadi-Bonachi din Galaţi. Academia in discuţiunea urmată a inlăturat mai intăi compositiunile d-lui Dimitrescu, crezĕnd că după litera testamentului lui Năsturel asemenea opere nu pot fi admise la acest premiu. Ear

celorlalte două scrieri le-a lipsit numai câte un vot sau două pentru a fi incoronate.

Pentru premiul Statului Eliad Rădulescu s'a presentat un singur manuscript in 7 volume, din care cele intâi şase avênd titlul „Analele culturei române", ear al şaptelea „Analele culturei naţionale", cu devisa: „Dona praesentis, cape laetus horae". După aprobarea acestei voluminoase scrieri, deschizêndu-se sigilul, s'a vêzut că ea este lucrarea d-lui *V. A. Urechia*.

* * *

Din cele două locuri vacante in secţiunea literară a Academiei unul a fost ocupat insfirşit, ear al doilea tot încă nu. In locul reposatului Fontanin s'a ales d. *Gr. Tocilescu*, care merita de mult onoarea de-a face parte din membrii activi ai Academiei, şi numai imprejurarea că d. Tocilescu se ocupă cu preferenţă cu scrieri de istorie şi archeologie care il indicau mai mult pentru secţiunea istorică, fusese causa intârzierii intrării d-lui Tocilescu in corpul activ al Academiei. Pentru al doilea loc secţiunea literară a recomendat din nou pe meritosul autor Ion Slavici, insă pentru a treia oară plenul Academiei nu a voit să ratifice hotărirea secţiunii literare in această privinţă. Un nepărtinitor care ar observa de departe această reiterată şi stăruitoare recomendare a secţiunii literare şi acest obstinat refus al plenului de-a primi pe d. Slavici, trebue să aibă o ciudată impresiune, mai cu samă in acest an când autorul „Novelelor din popor" abia eşise proaspĕt din inchisoarea maghiară unde spăşise timp de un an intreg imprudenţa de-a reproduce in jurnalul *Tribuna* un discurs al generalului Traian Doda, bravul şi patrioticul nostru compatriot din Ardeal. Dar şi in academii de ştiinţe ca şi in corpuri legiuitoare, congrese de diplomaţi ori soboare bisericeşti sunt jocuri de culise pe cari publicul de afară cu greu le poate pĕtrunde.

Dacă insă nu a complectat pe deplin numerul membrilor activi, in schimb Academia a numit mai mulţi mem-

bri onorari şi corespondenţi. Cele intăi numiri de membri onorari s'au făcut in persoanele a doi principi moştenitori: Ferdinand al României şi Victor Emanuel al Italiei. Cel intăi primind această numire, a mulţumit Academiei intr'un frumos discurs plin de adevărate sentimente patriotice, şi nu e indoeală că principele moştenitor va fi un protector al invăţatului corp tot aşa de gelos ca şi augustul seu unchiu. Principele de Neapole a mulţumit deasemenea cu căldură pentru alegerea sa şi a lăsat cele mai frumoase suvenire in corpul Academiei ca şi in intreaga Românie. In onoarea inaltei visite a nepotului regelui Victor Emanuel căruia nu numai Italia dar şi România ii datoreşte in parte unirea sa, Academia a hotărit să bată o medalie comemorativă.

S'au mai ales ca membri onorari ai Academiei d-nii *Simeon Mangiucă* din Oraviţa, canonicul *A. S. Pietruszewicz* de la Lemberg şi comendatorul *Ceccheti*, directorul archivelor regale de stat din Veneţia.

Ca membri corespondenţi s'au ales după propunerea secţiunii istorice d-nii *C. Erbiceanu* prof. la facultatea de teologie, dr. *Katuzniacki* prof. la Universitatea din Cernăuţi, şi *C. F. Adher* directorul archivelor regale din Stockholm; ear după propunerea secţiunii ştiinţifice d-nii doctori *N. Kalenderu*, *G. Asaki* şi *Gr. Rămniceanu*. Secţiunea literară n'a propus nici un membru corespondent nou.

Insfirşit ca president al Academiei s'a ales d. Ion Ghica, actualul ministru al României la Londra, pe când vice-preşedinţii au remas tot acei din anul trecut.

* * *

In una din şedinţele intime ale Academiei s'a discutat pe larg şi s'a hotărit să se propue guvernului ca, cu ocasiunea reparaţiei ce se face frumoasei biserici Trei Erarhi din Iaşi, să se zugrăvească pe zidurile interne ale bisericei următoarele patru tablouri, din care cel puţin trei cuprind idei cu totul noue: primul tablou ar representa sinodul ţinut in Iaşi in anul 1641, al doilea sinodul din 1645 ţinut

tot in Iaşi, al treilea aducerea de cătră Vasile Lupu V. V. a moaştelor Sfintei Paraschive care se găsesc şi astăzi in acea biserică, şi al patrulea Adunarea politică din 1749 (Marele Sobor) in care sub Constantin Mavrocordat V. V. s'au desrobit vecinii. — Este foarte interesantă această hotărire a Academiei luată in timpurile noastre, când insemnatul artist care conduce repararea acelei biserici este denunţat din multe părţi şi chiar de oarecare membri ai Academiei ce au votat această decisiune, că introduce idei noue la repararea bisericei.

* * *

In deosebitele şedinţe publice pe care Academia le-a ţinut s'au citit următoarele lucrări:

D. *V. A. Urechia.* Un memoriu insoţit de documente, privitor la domnia lui Nicolae Mavrogheni.

D. *B. P. Hasdeu.* Câteva părţi din dicţionarul seu etimologic.

Episcopul Melchisedek. Luptele bisericei ortodoxe cu protestantismul şi in special cu coloniştii din Transilvania in secolul XVII, şi despre sinoadele ţinute in Moldova in anii 1641 şi 1645.

Dr. Felix. Igiena la exposiţia universală din Paris in anul 1889.

D. *N. Creţulescu.* Doue documente traduse din greceşte, intăiul despre trista şi nenorocita stare a ţării romăneşti, descrisă de comitetul boerilor români, memoriu intocmit la Braşov in timpul emigrării in anii 1821 şi 1822, şi al doilea „Dorinţele de imbunătăţire a stării Ţării Romăneşti, exprimate de comitetul boerilor români tot din Braşov la aceeaşi epocă", memoriu care a servit de basă Regulamentului organic.

D. *Gr. Tocilescu* a făcut o dare de seamă despre Zilot Românul, cel din urmă cronicar român din secolul XIX, şi o comunicare asupra monumentului de la Adam Clissi, ridicat in Dobrogea sub impĕratul Traian.

Dar din toate lecturile Academiei cea mai interesantă şi mai insemnată, acea unică in felul ei, care a incoronat sesiunea generală din acest an, a fost de sigur lectura făcută de Regina României Duminecă seara in 25 Martie. Localul Academiei nefiind destul de incăpĕtor, şedinţa publică şi solemnă in care acea lectură avea să se facă, s'a ţinut in sala cea mare a Senatului sub preşedinţa Regelui. In mijlocul salei ticsite de un public ales şi atăt de numeros incăt cu greu putea incăpea, in mijlocul unei tăceri profunde şi respectoase, Carmen Sylva după o introducere adănc simţită in care vorbeşte cu emoţiune de dragostea ce are pentru poporul român, incepù lectura unei fantasii compuse de ea şi intitulată *Visul poetului*. Niciodată entusiasmu mai mare n'a produs o lectură in public şi vocea sonoră şi dulce a Inaltei protectoare a Academiei Române a fost tot timpul intreruptă de lungi şi nesfirşite aplause. O asemenea şedinţă, in care o Regină citeşte o scriere a ei invăţaţilor ţării sale şi iubitorilor ei supuşi nu s'a mai făcut niciodată la nici un popor in vre-o Academie de ştiinţe; ea va remănea pentru totdeauna memorabilă şi va lăsa o adăncă impresiune şi o vie aducere a minte tuturor acelor ce au avut mulţumirea să asiste in acea seară la şedinţa solemnă a Academiei Române.

IACOB NEGRUZZI.

POESII POPULARE[1]

(Urmare)

DOINE DE AMOR

Du-te, bade, ducă-te,
Al meu dor ajungă-te,
Seara desculţăndu-te;
La cină punĕndu-te,
Să pui lingura pe blid
Să eşi afară plăngĕnd,
Să scapi lingura pe masă,
Să eşi afară din casă.

Aseară 'nserai pe coastă,
Pe din sus de casa voastră,
Eşi muma ta afară,
Suduind
Şi blăstemănd;
Măi[2] măndruţă draga mea,
Nu trage nădejdea mea,
Io ginere nu mĕ bag,
Muma-ta-i muere rea,
Casa voastră-i casă grea.

---

1) Vezi «Convorbiri Literare» No. 6, 8 din 1888 şi 9, 10, 12 din 1889.
2) In multe părţi ale Ardealului se zice şi către fete *mă* (mări).

Vai de mine, mor şi mor,
Alergaţi la vrăjitori,
Să vrăjească să nu mor
Că-i păcat de Dumnezeu
Să moară un copil ca eu,
Tinerel, fără mustaţă
Car' se 'nvaţ' a stringe 'n braţe.

Trecui valea ş'o puntiţă
Mĕ 'ntilnii c'o morăriţă,
«Ce duci, lele, 'n chescheneu?(1)»
— Mătrăgună, fĕtu-meu!
— Dă-mi şi mie un firuţ
Să fac peană la drăguţ.
Că drăguţu-i dus cătană
Ş'am uitat să-i pun o peană,
Şi-l căutai in şepte sate
Il găsii intr'un Sibiiu,
Sub o frunză de gutuiu. —
Când pornea din cătănie,
Puse peana 'n pălărie;
Când umbla să intre 'n curte,
Ii juca peana pe frunte;
Când umbla să intre 'n casă
Ii fuse peana pe masă.

Mândro, când eram copii
Ne sburatoream cu glii,
Eşeam seara 'n curmătură
Şi vorbeam gură cu gură,
Ear de când te-ai măritat
Tu cu totu m'ai uitat.

---

1) Maghiarism: năframă.

Frunză verde de trifoi
Când treci bade pe la noi,
Nu te uita oblu 'n curte,
Că io am dușmane multe,
Făr' te uită peste sat,
C'or gândì că ne-am lăsat,
Și te uită la pământ,
C'or gândì că ne-am urit.

Ese mândra la portiță
Numa baer și cratință.
«Mândro, mândruleana mea,
«De te-aș putea săruta
«Murgu de sub min' l'aș da!»
— Bădiț, bădișorul meu,
Da io nu's featâ de-așa
Că's fată din floare mare,
Cine mĕ sărută moare!
— Mândro, mândruleana mea,
Nici io nu's fecior de-așa,
Că's fecior născut din flori,
De nu mi-i săruta, tu mori!

(Variantă)

Cântă cucu 'n deal pe viță
Este o mândră la portiță
Numa 'n poale și 'n crătință.
Trece-un voinicaș călare,
«Verișoară, draga mea-re,
«De te-aș putea săruta,
«Murgu de sub min' ți-aș da.
— Bade bădișorule,
Io's ruptă din floare mare,
Cine mĕ sărută moare.

Când treci, badeo, pe la noi
Leagă-ți clopote pe boi
Cu șinoare
De cicoare,
Să te-aud din șezătoare;
Cu șinoare de mătasă
Să te-aud, bade, din casă.

Bădișor depărtișor
Ce vini seara târzior,
Doar' de mine nu ți-i dor?
— Ba mi-i dor, mândră prea tare,
Dar' o vint valea prea mare;
Valea-o vint cu bolovani
Pe uliță's tot dușmani.

Adunate de *ALESIU V.*

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI APĂRUTE DE CURÉND ȘI TRIMISE DIRECȚIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE."

Darea de seamă a administrațiunii Comunei Bucureşti pe timpul 1 Ian. 1889—1 Ian. 1890, 1 vol., Bucureşti 1890.

N. Culianu. Curs elementar de Algebră. Ediţiunea IV. 1 vol. Iaşi 1890.

Constantin Erbiceanu. Cronicarii greci carii au scris despre Români in epoca fanariotică. Textul grecesc şi traducerea românească. 1 vol. mare in 2°. Bucureşti 1890.

Ministerul de Interne. Imprimeria Statului. Sub titlul Specimine. Intr'un frumos volum in 2° tipărit de imprimeria Statului, sub direcţiunea generală a d-lui Alex. Pencovici, s'au publicat scrierea Carmen Sylvei: „Les pensées d'une Reine" in limba francesă şi traducerea română. Curiositatea acestei publicaţii consistă in aceea că fie-care pagină e tipărită cu alte caractere, aşa incât toate speciile de litere ale imprimeriei precum antiqua, medievale, italice, egiptiene, aldine, garmond etc. etc., sunt intrebuinţate şi nici o pagină nu seamănă cu cealaltă. — Bucureşti 1890.

Arthur Schopenhauer. Aforisme asupra inţelepciunii in viaţă, traduse de *T. Maiorescu*, 1 vol. Bucureşti 1890. Această traducere apăruse intăi in „Convorbiri Literare" in anii 1872.

Mihail Eminescu. Poesii. Cu o notiţă biografică de T. Maiorescu. Ed. a 4-a 1 vol. Bucureşti 1890.

ANUNCIU

Cu acest numĕr „Convorbirile Literare“ intră in al 24^lea an al existenţei lor. Toţi domnii abonaţi care doresc să nu sufere o intărziere in primirea revistei, sunt rugaţi să-şi reinoească abonamentul căt mai curĕnd.

Abonamentele se fac sau la Librăria Socec & C^omp., calea Victoriei No 71, sau la Stabilimentul grafic I. V. Socec, strada Berzii No. 96, Bucureşti.

Bucureşti. — Stabilimentul grafic I. V. Socec. 30,394.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 2. Bucuresti, 1 Maiu 1890. **Anul XXIV.**

POPA-ROŞU

(AMINTIRE DIN COPILĂRIE)

de GIL.

Cine a zis cine a zis, „să te ferească Dumnezeu de omul insemnat“—aşa işi incepea cuvĕntarea jupăneasa Stana, de căte ori se punea să istorisească despre viaţa şi isprăvile lui „Popa-Roşu“.

Jupăneasa Stana era femee de incredere in casa boerilor Socoteni şi aceasta din neam in neam, din mamă in fiică. — N'ar fi putut cineva să-şi inchipuiască casa boerilor Socoteni, fără o jupăneasa Stana.

Mama Stana, cum ii ziceam noi, a cărei viaţă pe larg şi amĕnunţită imi propun a o povesti altădată, mi-a istorisit in nenumĕrate rănduri, pe vatra focului, iarna, sau sub umbra nucilor, vara, jalnica istorie a lui Popa-Roşu.

*

Micul orăşel Rŏmnicul-Vălcii numĕra pe acele vremuri vreo trei mii de suflete, totului-tot, şi pentru acesti 3000 de creştini erau 15 biserici, astfel că ar fi venit căte 200 de credincioşi de fiecare casă dumnezeească; dar oamenii erau indărătnici şi fără de credinţă, zicea mama Stana, şi

bisericile erau aproape goale in tot lungul anului; doar la praznice mari se umpleau și încă nu toate.

Din toate bisericile orașului, afară, bine înțeles, de sfânta Episcopie, cea mai frumoasă, cea mai bogată era fără indoeală: „Prea sfânta cuvioasa Prapadoamna Parascheva".

*

Această sfântă biserică avea trei preoți și un diacon, bez doi cântăreți, paracliserul și jupăneasa Uța, care ingrijea de mormintele ctitorilor.

Era mai intăi părintele protopop Costache, protopop *in partibus*, cum s'ar zice la papistași, adică n'avea protoerie, ci remăsese numai cu titlul vrednic de cinste de protopop. Era om falnic, evlavios, cunoștea tipicul bine și când slujea l'ai fi putut lua drept un Vlădica; era și duhovnic.

Părintele Ioniță era om ca de 50 de ani, scurt, gros și roșu la față cu umerii obrazului scoși și cu un nas.... un nas de formă și coloare pătlăginie. Nu e vorba, slujea el bine și cu ifos și n'ar fi sărit nicio iotă din tipic sau ochtoich, dar părdalnicul de nas il da de gol. Sfânta liturghie o slujea el cum trebue și cu toată evlavia, dar după aceea... pace; nu mai puteai să-l chemi nici la un maslu, nici la o sfeștanie, era vecînic *bolnav*, și trebuea să-l vestești cu o zi inainte, dacă vreai să mai slujească peste slujba bisericească.

Al treilea preot era cel cu pricina, „Popa-Roșu", cel puțin era mai cunoscut sub această poreclă, decât sub adevăratul lui nume de botez, avênd ca patron pe Sf. Niculae.

Popa-Roșu era un bărbat nalt, chipeș, cu pelița albă pătată cu pistrui, avea un nas ca de vultur, o gură potrivită cu dinți lătăreți și albi ca fildeșul. Ochii lui mari umbriți de niște sprincene și gene stufoase, erau de un albastru-spălăcit, astfel că la lumina indoelnică a candelelor păreau albi, dar ceeace da popei un chip diavolesc, era părul capului și a barbei sale, avea niște plete lungi, stufoase și increțite și o barbă deasă și scălcioasă și roșie, roșie ca para focului — ca bălbătaia ghehenii — zicea mama Stana.

Acestei imprejurări datorea el porecla de „Popa-Roșu“ și aceasta ii da și un aer satanic, un fel de Mefistofeles cu potcap și patrahir!

Dar cu tot chipul lui cel păgănesc, Popa-Roșu avea cel mai frumos glas ce s'a auzit vreodată; când cânta el *cheruvicul* pe glas al patrulea, puteai să stai zile și nopți și să-l tot asculți; dar mai ales in „Vinerea patimilor“ când cânta:

„Primăvară dulce
„Fiul meu prea dulce“

alerga lumea din tot orașul, boeri, negustători, poporani ca să-l auză.

Dar și cântece lumești știa Popa-Roșu, multe și frumoase și le cânta la chefuri și ziafeturi, când era poftit la vreun negustător mai de frunte.

Și tocmai acest dar neprețuit al firii, insufla mamei Stanei o frică, un neastêmpĕr nechibzuit; pe de o parte plângea ascultând glasul atât de mlădios, atât de fărmecător al popei, ear pe de alta evlavia ei se resvrătea și zicea că nu poate să fie decât o viclenie a necuratului ca să ademenească pe bieții creștini.

Ceilalți slujbași ai bisericii erau: diaconul, un tĕnĕr seminarist, căruia deabia ii mijea mustața și avea și câteva tulee de barbă, de care era foarte fudul și le netezea mereu cu mâna.

Cântărețul din strana dreaptă era un grec de la Stavropoleos din București și cânta cu glas răgușit: „Aghios o Theos!“

Cântărețul din stinga era un Român verde și suia *troparele* până la glas al șaselea, de credeai că ii ese sufletul odată cu glasul.

Paracliserul era un om mititel, cu capul mare, cocoșat și gușat, un fel de idiot de pe valea Topologului. El era factotum in biserică.

*

Mama Stana când intra in biserică săruta mâna mai intâi părintelui protopop, pe urmă părintelui Ioniță, ear când venea rândul Popei-Roșu, ii săruta ea mâna, sermana, căci dĕ... era fața bisericească, dar pare că-i ardea buzele când se atingeau de mâna osoasă și albă a Popei-Roșu. Era un fel de antipatie, o resvrătire sufletească pe care n'o putea stăpâni.

Dapoi se și vorbeau multe de Popa-Roșu; dĕ, lumea este de fel rĕutăcioasă, gura lumii numai pământul o astupă; dar nici fum fără foc nu ese.

Se zicea bunioară că deși dinsul avea o preoteasă tĕnĕră și frumoasă, totuș nu prea umbla drept in calea vieții casnice; se svonise chiar că ar fi avĕnd o posadnică, in marginea orașului, in spre Cetățue; se mai spunea — lumea e rea și bârfitoare — că Popa-Roșu, in loc să se bucure de plăcerile invoite de lege și de morală a unei vieți creștinești și liniștite, își petrecea mare parte din vreme in desfătări diavolești cu Zamfirița, femeea lui kir Ilie, scăunașul de vite, a cărui case era tocmai in capul orașului, in Țigănie, inspre Cetățue.

Kir Ilie scăunașul era, după cum il arăta și numele, un neguțător de vite, el mergea prin sate, vedea, tocmea și cumpĕra boi și vaci pe socoteala măcelarilor din Pitești, Slatina și chiar din Craiova; spre toamnă mai stringea capre și berbeci pentru mai multe zalhanale, astfel că mai tot anul era pe drumuri și numai arareori și pentru puțină vreme venea pe acasă. Această meserie a bărbatului făcea ca biata Zamfirița să fie mai totdeauna singură și de capul ei.

Popa-Roșu, de unde și până unde, nu știu, dar aflase de starea de aproape vĕduvie a frumoasei Zamfiriței și din ce in ce indesise plimbările sale singuratice inspre Cetățue și necuratul, pierzĕtorul creștinilor, neavĕnd de lucru, apropiase pe nesimțite pe Popa-Roșu de Zamfirița și vorba cântecului:

Dragostea de und' se 'ncepe?
De la ochi, de la sprincene,
De la buze rumenele.

Și ochi, sprincene și buze rumenele le avea de toată frumusețea nevasta lui kir Ilie, scăunașul.

Se mai zicea de Popa-Roșu că își bate preoteasa și că tot ce căștiga de la disc și cu epetrahiru cheltuia acum cu ibovnica sa.

Și in adevĕr, de la o vreme incoace era ceartă mare intre părintele Ioniță și Popa-Roșu pentru impărțeala discului, căci discul se impărțea numai intre dinșii, de oarece părintele protopop nu catadihtisea să se impărtășească de disc, ear diaconul și cântăreții aveau cutie deosebită.

Intr'o Duminecă chiar, discul fiind mai plin ca de obiceiu, se incinsese o ceartă cumplită intre acești doi preoți și fusese nevoit părintele protopop să se amestece pentru ca să-i impace și să-i imparță.

Părintele Ioniță striga că are cinci copii și că Popa-Roșu n'are nici unul și că prin urmare nu este drept să voiască a lua trei părți din disc, atunci părintele protopop, rizĕnd șiret in barbă, zise: „Dĕ! părinte Ioniță, sfinția ta „ai in adevĕr cinci odrasle, dar nu trebue să uiți că și pă„rintele Niculae are douĕ preotese".

Aceste cuvinte intepătoare le auzise babele, care mai remăsese in biserică, le auzise și mama Stana cu o sufletească mulțumire. Ii eșea dreptatea mamii Stanei, știa ea ce știa, de oarece și părintele protopopul găsise de cuviință să mustre pe Popa-Roșu chiar in casa lui Christos.

*

Toate aceste șoapte, svoane și vorbe rele nu intărziarĕ a ajunge până la auzul Vlădicăi. Părintele Iconomu al sfintei Episcopii se făcuse ecoul acestor pîri și le supusese cu o rivnă călugărească la cunoștința Prea O Sfinției Sale, care plecase o ureche ascultătoare la spusele Iconomului sĕu.

Deaceea chiar in acea seară chemă pe Popa-Roșu inaintea Sfinției sale și după ce il dojeni duhovnicește, il amenință că il va respopi și ii dete deocamdată drept canon să facă căte 50 de metanii in mijlocul bisericii, după eșirea

cu sfintele daruri și să citească in toate zilele psaltirea cea bogată; totodată il oprì de a mai slujì sfânta jertfă in timp de șase septămâni.

In zadar se apără Popa-Roșu, in zadar vărsă lacrimi fierbinți și căzù in genunchi la picioarele Inalt Prea Sfinției Sale, arătând că numai vrăjmașii sĕi, spre a-l pierde și ca preot, și ca om, au iscodit aceste neadevĕruri, Vlădica remase neindurat și neclintit ca o stincă și proftorea mereu: „Du-te, du-te, părinte și te pocăește, și când vom „vedea că te-ai spălat de pĕcate și te-ai curățit de nele„giuiri, ne vom indura de Sfinția ta".

In toată această vreme, părintele Iconomu sta smerit intr'un ungher al odăei, cu mâinele incrucișate pe pântece, cu ochii plecați in pământ și arunca din când in când câte o căutătură plină de milă și de evlavie când spre Vlădica, când către icoana Maicii Domnului, ce se afla deasupra jețului episcopal, ca cum ar fi cerșit milostivirea dumnezeească a sfintei născĕtoare pururea fecioara și ertarea archipăstorească a Vlădicăi pentru această oae rătăcită și reslățită din staulul bisericii.

Plecă bietul Popa-Roșu oțărit și amărit de reutatea oamenilor și plângĕnd ca un ucenic mustrat de stĕpânul sĕu. Când să easă pe poarta clopotniței il oprì părintele Iconomu și cu cuvinte blânde căută a-l mângâia, spuindu-i că destul s'a rugat dinsul de părintele Vlădica să-l erte, dar de geaba; dĕ, Vlădica nu este om rĕu, dar se vede că l'a fost rĕu ponegrit vrămașii sĕi, dar să nu pearză orice nădejde, căci va face el ce va face, ca până intr'o sĕptemână să-i ridice Prea Sfinția sa canonul.

Sfirșind, ii mai zise că n'ar fi rĕu să trimiță a doazi pe preoteasa Sfinției sale la Episcopie, ca după sfânta liturghie, când se urcă boerii sus la Vlădica spre a-l heretisì, să intre și preoteasa și când ii va face el semn, să cază in genunchi la Inalt Prea Sfinția sa și să-l roage de ertare; căci dĕ, lacrimile de femee sunt mai puternice și fac gaură și in piatră!

*

Când ajunse nenorocitul popă acasă la preoteasa sa, deabia il mai țineau picioarele, era amețit ca prins de friguri, timplele ii svicneau și din ochii lui curgeau șiroae de lacrimi. Sermana preoteasă când il vĕzù așa, nu știa ce i s'a intimplat, și la toate intrebările ei, popa nu respundea nimic, ci numai ofta, ofta adânc și mormăia in barbă cuvinte neințelese.

Se gândea urgisitul preot la rușinea lumii, se gândea cu necaz cum o să se bucure popa Ioniță și chiar părintele protopop, când vor afla de urgia ce-a căzut pe capul lui; se mai gândea el și la paralele discului, de care nu se putea impărtăși șase septămâni, și tocmai se apropiau sfintele serbători când vine lume multă la biserică și cutiile și discul se umple tot cu firfirici, sfănțoaice și chiar sfanți; se mai gândea el și la frumoasa Zamfirița, de care trebuia acum să se lepede ca dracul de tămâe, căci il amenințase Vlădica că-l respopește, și tare era amărit, și tare era oțerit bietul Popa-Roșu.

Puse deci pe preoteasă să-i facă ciaiu de mușețel, puse o cărpă muiată in oțet pe frunte, mai puse câte un rotocol de lămâe la timple, se legă la cap cu un tistimel și numai in ilic și cu libadeaoa pe umeri se asvirlì pe patul nefăcut.

A doua zi, Dumineca Floriilor, trimise Popa-Roșu respuns părintelui protopop că este bolnav și nu poate venì să slujească sfănta slujbă. Pe urmă dăscălì bine pe preoteasa și o trimise la Episcopie.

Se gătì preoteasa cum se cuvine, cu tulpan verde la cap, cu funta nici prea mare, nici prea mică, cu o rochie inchisă la față și cu scurteica de cutnie vișinie imblănită pe margini cu singeap. Când ajunse la Episcopie, togmai cântau popii *„să implinim rugăciunile noastre Domnului!“* și biserica era intesată de lume tot aleasă; boeri mari și mici și fruntea neguțătorimii cu cocoanele și jupânesele lor. Se isprăvì sfănta leturghie și preotul zise ca de obiceiu *„cu pace să eșim“*, și atunci pornirĕ cu toții din biserică in cap cu părintele Episcop, care blagoslovea in dreapta și

in stinga poporanii ce erau strinși in amvonul din afară și in curtea bisericei și le impărțea rămurele verzi de salcie și de richită.

In salonul cel mare din palatul episcopal, incepù ceremonia sărutatului mănii și hieritiseala. Sala era mare, mai mult lungă decăt largă; pe păreți intre ferestre erau portretele episcopilor și mitropoliților după vremi, ear in fundul sălii deasupra canapelei unde ședea Vlădica, era un mare tablou inchipuind „*cina cea de taină*“ alui Leonardo de Vinci, bizantinizată de un zugrav modern, cu mai multă credință decăt iscusință.

Pe canapeaoa de cit ședea in mijloc Prea Sfinția Sa avěnd aměndouě locurile din dreapta și din stinga goale, pe urmă de-o parte și de alta căte un șir de jețuri tot de cit, și mai spre ușe scaune de lemn fără brățari. Jețurile erau pentru boeri și cocoane după ierarchie, ear scaunele erau pentru negutătorii fruntași, cari veniseră fără jupănesele lor, inspre ușe stau in picioare cupeții cei mici și amploiații cancelariei Episcopiei și ai Decasterului, ear in intrare și pe scară erau preoți și mireni, jupănese și preotese.

Vorbeau acum toți, boerii și Vlădica, cocoanele tăceau, ear negutătorii ascultau și dau din căud in căud din cap, ca semn de aprobare, mai ales căud vorbea Inalt Prea Sfinția Sa sau boerul ispravnic. Se vorbea de reforme, de obicinuita obștească Adunare, de catagrafie și de boala ciumei, care băntuea, se auzea, Țarigradul.

Un boer bětrăn, imbrăcat turcește se plăngea de pe atunci că prea ne nemțim, că uităm obiceiurile păměntului și alte prăpăstii ce le spune omul căud este nemulțumit.

Se aduse insfirșit dulcețuri și cafele, dulcețuri se deteră la toți căți ședeau pe jețuri și scaune, tot după ierarhie, intăi boerilor, pe urmă cocoanelor și la urmă și la negutătorime; cafele se deteră la boeri și la cocoanele lor, ear ciubuce se aduseră numai douě, unul pentru boerul ispravnic și celălalt pentru boerul cel bětrăn, boerul paraponisit.

Mai intrebă Vlădica căud pornește lipcanul la Bucu-

reşti şi ispravnicul respunse că aşteaptă să se intoarcă zapcii, pe care ii trimisese prin plăşi şi prin plaiuri să stringă sferturile; ear boerul cel nemulţumit găsì prilej să plângă pe biata raia, care nu mai poate plăti sferturile, că a ajuns in sapă de lemn in urma atâtor băjenii.

Insfirşit se scularĕ boerii să plece, toţi sărutarĕ mâna Episcopului, care intindea mâna stingă spre sărutare, ear cu cea dreaptă blagoslovea pe musafiri, făcĕndu-le semnul crucii pe creştet.

Incetul cu incetul sala şi intrarea Episcopiei se golirĕ şi numai remăsese pe scări decât preoteasa Ileana a lui Popa-Roşu. Atunci părintele Iconomu, care, când credea că nu-l vede nimeni, o sorbea din ochi, ii făcù semn să intre la Inalt Prea Sfinţia Sa. — Biata preoteasă tremura ca varga şi picioarele i se impleteceau, de multă sfială; părintele Iconomu o infăţişă Vlădicăi zicĕnd : „Eacă Inalt Prea O Sfinţite şi preoteasa părintelui Niculae de la cuvioasa Parascheva, care cere milă şi indurare de la Prea O Sfinţia Ta pentru nemernicul seu soţ".

Preoteasa căzù in genunchi chiar in pragul uşii şi incepù a plânge cu hohot; Episcopul mişcat de această femee in lacrimi, o mângâia cu cuvinte blânde şi ii făgăduì că de zioa Invierii va ridica canonul, dacă preotul se va arăta cu pocăinţă.

*

Când se intoarse maica preoteasa in chilia sa din curtea bisericii, găsì pe părintele gata să plece; ii spuse el că simţindu-se mai reu, se ducea la doftor să vază dacă n'ar fi bine să-şi pue lipitori sau să-şi lase sânge, mai ales că intrase in luna lui Mărţişor. Crezù preoteasa spusele popii şi il lăsă să plece, ear dinsa se duse prin vecini, pre la d'alde preoteasa lui popa Ioniţă să capete ceva peşte, căci era Duminica Floriilor, deslegare de peşte, şi biata preoteasă cu toate necazurile ei, nu putuse să-şi iea măcar o fiţă de peşte, se mănânce de praznic.

Dar eată ce se intimplase cu Popa-Roşu, căci numai

la doftor nu s'ar fi dus el. — In lipsa preotesei, venise paracliserul să-i spue in taină că se intilnise cu jupăneasa Zamfiriţa, care il insărcinase să-i spue că-l aşteaptă acasă, de oarece a auzit multe vorbe de la Episcopie şi doreşte să se sfătuească impreună. Şi atunci Popa-Roşu, nici una, nici două, pornise in Ţigănie la casa Zamfiriţei inspre Cetăţue.

Când ajunse Popa-Roşu la portiţa casei ii svicnea inima in pept, lucru mare, găsi pe frumoasa sa prietenă singură ca totdeauna şi mirată de astă venire tărzie şi neaşteptată; ii spuse Popa-Roşu de vorbele paracliserului şi ea remase inmărmurită, nici nu vorbise, nici intilnise ea pe paracliser. Aceasta le dete bănueli la amăndoi şi ii puse pe gânduri. Se gândeau şi se resgândeau că ce să fie şi cine pusese pe paracliser să-i minţă aşa tam-nesam.

*

Regulat de două ori pe septămână, Joia şi Duminica, părintele Vlădica făcea aceeaşi plimbare, mergea după vecernie până la „Capul-Piscului“ o jumătate de ceas departe de oraş, — acolo avea Prea O Sfinţia Sa o viişoară şi o grădină cu fel de fel de pomi roditori şi flori alese şi un havuz cu păstrăvi, şi sta acolo şi se plimba, văzând de toate, şi pe la aprinsul luminărilor se intorcea la Episcopie. Şi in acea seară eşise părintele Vlădica la plimbarea sa obicinuită in o butcă galbenă, naltă, pe arcuri nemţeşti şi cu doi telegari negri, grăsuni, bine ţesălaţi, bine inhămaţi; pe capră şedea vizitiul, un ţigan al episcopiei, in dulamă neagră lungă, ear in coada trăsurii ţinea curelele un băiat tănăr, imbrăcat ca seminariştii. In trăsură cu Vlădica era şi părintele Iconomu, cu care vorbea despre ale Episcopiei, despre seminarul infiinţat de puţină vreme şi mai ales despre părintele Tempea, directorul seminarului, preot invăţat de dincolo, de la Sibiu, dar care avea apucături cam de papistaş ce nu prea plăceau părintelui Episcop.

La intoarcere, părintele Iconomu aduse vorba despre Popa-Roşu şi il incondeiè cum trebue; căci, de când văzuse

el pe preoteasa Ileana, i se incinsese un foc nestins in pept, și își plănuise el cu viclșug planul impotriva lui Popa-Roșu.

Când ajunse cu trăsura in mahalaoa Țigăniei, cerù părintele Iconomu voe Episcopului să oprească butca in fața casei scăunașului, căci avea bănuală că Popa-Roșu era acolo; și in adevĕr acolo il și găsirĕ pe nenorocitul. Se superă părintele Episcop lucru mare, il ocărì ca pe un țigan, nu ca pe un obraz bisericesc și ii poruncì să vie la Episcopie după trăsură. N'avea ce face ispititul popă și trebuì să urmeze rușinat după trăsură. Cât ajunse la Episcopie, puse Vlădica să-l tunză și să-l radă și il inchise in beciul de sub clopotniță.

Acum pricepù Popa-Roșu toată viclenia Iconomului, acum vĕzù el limpede cine pusese pe paracliser să-l ademenească; ii intinsese fățarnicul Iconom o cursă, și el căzuse intr'insa.

Gânduri negre și cugetări sângeroase clocoteau in capul nenorocitului; dacă ar fi putut l'ar fi sfișiat in douĕ pe procletul de Iconom, dar era inchis intre patru ziduri, intr'un beciu umed și intunecos.

Coprins de amărăciune, desnădăjduind in dreptatea oamenilor, cazù in genunchi inaintea icoanei izbăvitorului lumii și inecat in lacrimi, se rugă cu umilință către Domnul:

„*Viforul ispitelor mĕ viscolește și valurile grijelor mĕ ineacă . . . . . .*“

„*Intru fără de legi fiind coprins, nu cutez a căuta spre înălțimea cerului, ci indrăznind la a ta iubire de oameni, strig către tine: Fii milostiv mie pĕcătosului și mĕ mântuește . . . . . .*“

După aceea ostenit, căzĕnd d'an picioarele, se aruncă pe laviță de lemn și adormì.

A doa zi il și pornì Episcopul in cărucioară de postă cu un dorobanț de la isprăvnicat la mŏnăstirea Bistrița cu un pecetluit către părintele Egumen, prin care ii istorisea cele intimplate și il ruga să inchiză pe preotul nevrednic

sus in chiliile de la Arnota, ȘI să-l ție la canon pe pâne și pe apă, până ce se va otărî cu dinsul.

Tot orășelul era in picioare, istoria popei se respândise pretutindeni și toți alergau să vază pe nenorocitul preot, ras și dus surghiun.

Biata preoteasă Ileana era vrednică de jale, plângea și alerga prin oraș ca o nebună.

Când ajunse căruciorul de postă in piață, se rupse un ștreang și surugiul trebuì să descalece. Intr'o clipeală căruța fù impresurată de lume, bărbați, copii, femei, mai ales femei, și toți vorbeau și sudueau pe atât de incercatul preot.

Din intimplare trecea prin piață și părintele Iconomu; cât il vĕzù Popa-Roșu se smucì din căruță să sară asupra lui, noroc că prinse de veste căprarul și il oprì, căci altfel se făcea moarte de om.

Pornì căruța inainte, dar respopitul preot cu ochii ca jeraticul, se intoarse cătră părintele Iconomu și ii strigă in gura mare: „Las' tu călugăr impelițat, m'ai perdut tu pe mine, dar tot eu o să te mănânc fript . . . . . .“ Celelalte cuvinte furĕ acoperite de pocnetul biciului surugiului.

*

Acum micul orășel căzuse earăș in obicĭnuita-i piroteală; deniile se urmau in toate serile și clopotele celor 15 biserici umpleau aerul cu sgomotoasa și lugubra lor melodie.

La propodoamna Paraschiva, popa surghiunit fusese inlocuit cu altul, un nepot al părintelui Iconomu; preoteasa Ileana părăsise chilia sa de la biserică și se intorsese, se zicea, la părinții ei, la Curtea de Argeș — ear mama Stana urma neschimbat liturghiile, vecerniile și deniile cu sufletul impăcat, căci scăpase sfânta biserică de un preot nevrednic.

Numai părintele Iconomu de la sfânta Episcopie era neliniștit; amerințările rostite la plecare de Popa-Roșu nu-i eșeau din minte, căci știa el că Popa-Roșu este om să se ție de cuvĕnt, deaceea nici nu se prea vedea prin oraș și chiar plimbările cu Prea O Sfinția Sa le incetase.

Dar care fù spaima tuturor locuitorilor, când intr'o

bună dimineaţă se respândì svonul că Popa-Roşu fugise de la Arnota, că se pusese in capul a 20 de haiduci şi că pornise spre Römnic, ucigënd şi prădând tot ce le eşea inainte.

Porţile caselor se incuiarë, ispravnicul orënduì panduri la podul de la Olt, la toate intrările in oraş, şi trimise poteraşi in drumul Bistriţei.

Dar frica cea mai mare era la Episcopie; Vlădica ceruse de la isprăvnicat dorobanţi spre pază, porţile Episcopiei furë in iuţeală ferecate cu drugi de fier şi in turnul clopotniţei păzea zioa şi noaptea un călugăr, gata a trage clopotul cel mare, cënd ar vedea ceva cu bănueală; — dar vremea trecea şi Popa-Roşu nu se arăta.

Ispravnicul trimisese stafete peste stafete la ispravnicii vecini şi chiar la căimăcămia din Craiova cerënd ajutoare şi fişicuri, mai ales că pe toată zioa se auzea de o nouă grozăvie a popei, mărite bine inţeles de frica şi prostia norodului.

In toate zilele se iscodea altceva de Popa-Roşu, ba că il prinsese zapciul de la Cloşani, ba că il prinsese ispravnicul de la Gorj şi scăpase, ba că il aduce in fiere la Ocnă şi căte şi mai căte; dar adevërul era că venise acum vara şi inverzise codrul, şi le era greu poteraşilor să străbată bëtrënele păduri de la munte, pe unde haiducea Popa-Roşu cu tovarăşii lui.

Popa-Roşu ajunsese chiar legendar, se vorbea de haiduciile lui in toată Oltenia şi lăutarii cëntau acum „Cëntecul lui Popa-Roşu“.

*

Trecuse vreme la mijloc, lucrurile se cam uitase, frica se mai potolise şi lumea creştină intrase in postul Sântei-Marii, postul cel mai scurt şi cel mai vesel din tot calendarul pravoslavnic.

Dar togmai in zioa de praznic, se lăţì o veste groasnică, inspăimëntătoare. Intr'o căsuţă mică de la marginea oraşului, pe riu in sus inspre zăvoiu, se găsise in pat mort, injunghiat părintele Iconomu de la sfënta Episcopie.

Alături de dinsul zăcea asemenea injunghiată preoteasa Ileana a Popei-Roșu; ear in pivniță, mai moartă de frică și de groază, o babă bătrână, care locuia in acea căsuță și se știa că este o rubedenie a Iconomului.

Nimic nu era spart sau stricat prin casă, numai așternutul era plin de sânge, și in mâinile încleștate ale Iconomului se găsi un caier de pĕr-roșu, smuls negreșit in lupta cu Popa-Haiduc.

Se pricepe lesne spaima ce pricinuì această descoperire in toți locuitorii orășelului, căci acum era știut că Popa-Roșu era in apropiere sau chiar in oraș și in fiecare minut putea să se arate in ori și care casă de boer sau negustător.

Pe urmă venea scârba pentru rușinoasa descoperire; vrea se zică smeritul și fără de prihană părintele Iconomu, căci așa il credea toată lumea, luase de țiitoare pe chiar preoteasa lui Popa-Roșu, care nici că se mai intorsese, cum se zicea, la părinții ei din Argeș; și norodul totdeauna lesne schimbător, găsea acum că mult incercatul Popa-Roșu nu era togmai, togmai așa de vinovat, ba încă il plângea ca pe o jertfă nenorocită a vicleanului și fățarnicului călugăr, și toată ura era de astădată indreptată in potriva Iconomului ucis.

Dintre toți insă cel mai amărit era părintele Episcop; in sufletul Prea O Sfinției Sale mișueau acum fel de fel de gândiri triste: era teama de resbunarea Popei-Roșu; era scârba și mila pentru ticălosul și rușinosul sfirșit al Iconomului seu. Oare părintele Tempea, directorul seminarului, să fi avut dreptate in bănuelile sale asupra fățarnicei evlavii a călugărului? Se mai intreba încă cu o mare ingrijire sufletească, oare n'a pus o ureche prea lesne crezĕtoare la spusele și pîrele Iconomului? Oare să nu fi impins chiar Iconomul pe Popa-Roșu pe calea pierzaniei? Și oare nu era respunzĕtor, dinsul, Vlădica, de sufletul cel pierdut? „*Căci Domnul nu vrea moartea pĕcătosului, ci să se intoarcă și să fie viu!*“ — așa zice sfânta carte!

Mai ales acest gând amărea sufletul Prea O Sfinției Sale

și nu se putea mângâia că ar fi osindit și pierdut, nu un nevinovat, dar chiar un jumătate-vinovat!

In vremea asta ispravnicul impreună cu tistul de dorobanți și urmați de o ceată de panduri, cutreera toate mahalalele orașului, punea să caute prin cărciume și hanuri și chiar prin casele bănuite că ar putea să ascunză pe Popa-Roșu; căci nu mai era nicio indoeală că el făcuse indoitul omor; il vĕzuse cu ochii baba și dinsul o aruncase și o inchisese in pivniță.

Merserĕ și la casa Zamfiriței, dar casa era pustie și vecinii spuserĕ că kir Ilie scăunașul, de când cu istoria lui Popa-Roșu, se mutase cu nevastă, cu tot, la Slatina peste Olt.

Dar toate căutările furĕ zadarnice, Popa-Roșu se făcuse nevĕzut. Se intocmì o adevĕrată vĕnătoare de haiduci in toate plășile și plaiurile județului de cătră zapcii și poterași, dar geaba, Popa-Roșu nu se putea găsì.

*

Se uită și această groaznică intimplare; căci toate se uită in lumea asta; numai părintele episcop era tot mâhnit, avea pe suflet ca o peatră de moară. Se zicea că are să plece in curĕnd la Bucureşti, să se spovedească la Inalt Prea O Sfinția Sa părintele Mitropolit și să se sfătuească dacă n'ar fi bine să dea paretisis din Episcopie.

Boerul ispravnic și pornise la Craiova, inarmat ca in vremuri de resmiriță și cu o ceată de lefegii călări. Vrea să se înțeleagă cu Caimacamul, să vază ce e de făcut; căci numai era de traiu de frica lui Popa-Roșu, care ajunsese groaza a cinci județe, mai reu decât Pasvantoglu.

Când se intoarse, după două luni, boerul ispravnic de la Craiova, aduse știri liniștitoare. Haiducul-Popa fusese insfirșit prins pe Amaradia in sus. El fusese dus la Craiova unde il judecase boerii de la Divanul de Criminalion și il osindise la munca silnică pe viață. Anaforaoa boerilor divaniști din Craiova, fusese intărită de Vodă și in curĕnd era să pornească pe popa respopit la Vel-Ocna ot sud Vălcea.

La Craiova se aflase toate amĕnuntele din viaţa lui Popa-Roşu. — El era fiul din flori a unei frumoase ovreice din Focşanii-Moldovei. La vrista de 5—6 ani il infiase un călugăr de la mŏnastirea Bizanţului din Putna, il botezase in legea pravoslavnică şi il pregătea pentru călugărie; dar băeatului nu-i plăcea călugăria şi mai ales viaţa monacală, şi atunci părintele lui sufletesc hotărise să-l hirotonisească preot de mir.

Cu aceasta se mai invoia fiul de jidan botezat, dar de frică ca nu cumva călugărul să se resgăndească, fugì intr'o noapte din mŏnăstire şi cu vai cu chiu ajunse tocmai la Bucureşti. Pe drum intilnise nişte harabagii ovrei, care il luaserĕ pe lăngă dinşii şi căutau să-l readucă la legea lui Moise. — In Bucureşti intimplarea făcù să intre fecior chiar la Vlădica de la Curtea de Argeş, care găsindu-l isteţ şi cu condeiu bun, il făcù in curĕnd grămăticul sĕu. Cănd Episcopul Argeşiu află istoria lui, astfel cum o potrivea el, hotărì să-l hirotonisească preot şi pentru aceasta il şi cunună cu Ileanca, fata unui cojocar din Argeş. — Peste puţină vreme, adormì intru fericire Vlădica de la Argeş, şi el, fiind rĕu vĕzut de vicarul Episcopiei, fù silit să plece şi venì la Rŏmnic unde, cum ştim, ajunse al doilea preot la biserica „Cuvioasa Prapadoamna Parascheva“. . . . . .

. . . . . .

Urmarea vieţii lui Popa-Roşu o cunoaştem.

*

Era o tristă zi din luna lui Octomvrie. Pe cerul intunecat se rostogoleau in forme fantastice, nori groşi şi negri ca schija de fier, goniţi pe ăngusta vale a Oltului, de vĕntul rece şi ernatec ce bătea despre Cozia; o ploae subţirică, deasă şi zăpădoasă cădea mereu şi acoperea pămĕntul cu aburi umezi-cenuşii.

Pe piaţa orăşelului se strinsese earăş lume multă; tocmai ca in zilele de serbători sau in zilele de intimplări nenorocite, cănd toţi vor să afle cât de mare este nenorocirea care ameninţă sau apasă pe biata omenire.

De astădată era vorba de un ocnaș mai mult, care se ducea să-și ia locul in fundul acelui iad umed, pe care oamenii l'au scobit sub pămênt pentru semenii lor.

Pe un bolovan mare de piatră se odihnea umbra lui Popa-Roșu; căci cine ar fi putut acum recunoaște pe falnicul popă in astă iasmă de om? Șase luni de haiducie, bătăile și casnele suferite in pușcăria de la Craiova și mai ales acele 15 zile de drum pe jos in lanțuri grele de măini, de gât și de picioare, dus intre doi panduri selbateci, din care fiecare ținea căte un cap de lanț la oblângul șelei, făcuse din om—făptura lui Dumnezeu—un schelet-neom, făptura iadului!

Imbrăcămintea lui era zdrențuită și minteanul rupt lăsa să se vază bucăți din cămașa scorțoasă de sânge inchegat. Picioarele desculțe erau pline de răni; venise de la Craiova, cale de 12 poștii pe jos, pe poteci pietroase și pline de mărăcini și lăsase in urmă-i in tot lungul drumului, pete, pete de sânge, și acum aștepta pe piața orașului pitacul de la isprăvnicie, cu care să-l ducă și să-l coboare in ocnă, unde nădějduea să-și găsească vecînica odihnă a suferințelor sale sufletești și trupești.

Babele care tocmai eșeau de prin biserici, trecênd pe lângă dinsul își făceau cruce și își scuipau in sin, ca cum ar fi văzut pe chiar „*Ucigă-l toaca*“; ear bărbații il injurau și treceau inainte.

Venì și mama Stana să vază din ce pricină se adunase atât norod in piață, și cât vězù pe Popa-Roșu, își făcù cruce și fugì in curte, dar iute se intoarse și străbătênd prin gloata indesată, se apropiè de bietul ocnaș; ii aducea sermanului osindit ceva merinde: o bucată de mămăligă, o azimă, pastramă și o sticluță cu rachiu, și le vîrì pe toate cu grabă in disagii popei, și ca să nu se impotrivească cumva dorobanții, le dete și lor căte un pahar de rachiu și căte o lipie.

Mulțumì bietul Popa-Roșu jupânesei Stana și o lacrimă scânteiè in fundul ochilor sěi cei stinși, ear mama Stana

ii puse amĕndouĕ mĕinele pe cap și plângĕnd ii zise: „Dumnezeu să te erte, fĕtul meu!“

In vremea aceasta sosise și pitacul de la isprăvnicie, dorobanții incălecarĕ pe cai și incepurĕ a trage la gărbace pe spinarea sermanului ocnaș, care porni, șchiopătând, intre amĕndoi pandurii, urmați de o gloată totdeauna lesne schimbătoare, totdeauna neroadă și reutăcioasă; ear Cozianul sufla rece a ernatic, și ploaea subțirică, deasă și zăpădoasă cădea, cădea mereu, acoperind pămĕntul cu aburi umezicenușii . . . . . .

Și cănd isprăvea mama Stana de istorisit viața și sfirșitul lui Popa-Roșu de la Cuvioasa prapadoamna Parascheva, nu lipsea a adăuga: „Ei! bine a zis, cine a zis, să te fe„rească Dumnezeu de omul insemnat!“

București, 31 Ianuarie 1890.

CERCETĂRI

ASUPRA

ŞCOALEI FILARMONICE DIN BUCUREŞTI

1833—1837.

(Urmare)

„ adularile comisiei ce dumneavoastră aţi numit pentru cercetarea socotelilor, şi pentru a se chibzui despre lucrările ce au a se urma in vremea viitoare, adunându-se in căteva seanţe, au vĕzut cu deamĕruntul mai intăi toate socotelile de venitul şi cheltuelile acestei societăţi de la 1 Dechemvrie 1833, până la sfirşitul lui August al anului curgĕtor (1835), după aceea au cercetat lucrările ce s'au urmat până acum in scopul ce societatea şi-a propus.

Dintr'această cercetare comisia are mulţumirea a pune astăzi inaintea cinstitei adunări cele mai favorabile resultaturi: atăt cheltuelile căt şi lucrările s'au urmat cu cea mai bună mĕsură, potrivit intru toate cu circonstanţele.

Domnii Aristia, Eliad şi Cămpineanu, fundatorii acestei societăţi, au imbrăţişat ale ei interesuri, cu cea mai fierbinte rivnă, şi cu multă jertvă de odihnă şi de interes particular, au aşăzat-o pe temeiuri care asigurează a ei inaintare.

Domnul Eliad, pe lăngă direcţia cu care a binevoit a se insărcina, de la intăia formare a acestei societăţi, s'a

străduit şi prin darea de lecţii de literatură in şcoala filarmonică, a desvolta inţelegerca şcolarilor actori.

D. Aristia, printr'o nepregetată sirguinţă in lecţiile de declamaţie, a deprins pe şcolari in puţină vreme a se identifia cu a lor rolă, aşa de bine, incăt la cea intăi a lor suire pe şenă, tot publicul s'a electrizat de mulţămire.

D. Cămpineanu, străduindu-se intr'această intreprindere cu cea mai călduroasă rivnă, a sprijinit societatea, nu numai cu un ajutor simţitor ce d-lui dă regulat pe fieştecare lună, ci şi cu alte deosebite jertve de bani, intrebuinţate şcoalei filarmonice, şi cu indemnare induplecătoare pentru intinderea societăţii prin adăogarea soţilor ajutători.

Insfirşit rivna şi strădania d-lor Aristia, Eliad şi Cămpineanu pentru intinderea acestei societăţi, meritează toată lauda.

Deaceea comitetul d-voastră socoteşte de a sa datorie a propune să voteze toată adunarea, mulţumire acestor cinstite persoane, şi să dea voe a se face aceasta cunoscută şi prin foile publice, ca să se incredinţeze obştia, că societatea sporeşte neincetat in dobăndirea scopului ce şi-a propus, şi că ea va fi totdeauna recunoscătoare către acele persoane care cu deosebită jertvă inlesnesc această inaintare. Cu această ocasie, se va publica şi lista de toţi soţii ajutători, insemnăndu-se suma ce a făgăduit a da fieştecare, după alăturata socoteală ce s'a dat de d. Eliad, directorul şcoalei. Dintr'această socoteală s'a vĕzut că venitul societăţii pănă la sfirşitul lui August al anului curgĕtor, a fost de lei 16,518, din care s'a cheltuit lei 15,771 par. 34, şi au mai remas in casă lei 546 par. 7.

Pe numĕrul soţilor de acum, venitul se sue la 25,600 lei pe an, şi se nădejdueşte că această sumă va creşte acum repede, pentrucă prin rodul lucrărilor ce pănă acum s'au urmat, s'a dovedit folosul ce aduce obştiei acest ajutor. Comisia chibzuind şi de lucrările ce au a se urma de acum inainte, a intocmit un regulament care se supune astăzi cinstitei adunări.

Printr'aceasta toată lucrarea se incredinţează de acum

inainte unui comitet, ale căruea mădulări ce vor alege astăzi de obştea acestei societăţi, afară de mădularul director, pentru care comisia d-voastră, socoteşte că este de neapărată trebuinţă a fi poftit de această societate d. Eliad, să binevoească a lua tot asupra dumnealui, direcţia şcoalei filarmonice, pentrucă dumnealui cunoaşte şirul lucrărilor de mai nainte, de la inceputul acestei societăţi, şi a dat dovadă de cea mai bună ingrijire pentru inaintarea acestui aşăzămĕnt.

Insfirşit comisia dumv. luând in băgare de seamă rivna şi inţelegerea cu care şcolarii actori inaintează la invăţătura dramatică, şi avĕnd dintr'aceasta bună nădejde, că o trupă bine deprinsă se va gătì in puţină vreme, a socotit de neapărată trebuinţă a se chibzui despre zidirea unui teatru naţional.

Pentru mijloacele cele mai inlesnitoare ce s'au găsit comisia este datoare bunei cugetări ce d. colonel Nojin a arătat pentru prosperitatea acestei intreprinderi. Din proiectul ce a dat d. colonel, se va vedea, că cu mijloacele ce se propun, se poate curĕnd aduce in desăvirşire această dorită clădire.

Cinstita adunare găsind cuviincios acest proiect, il va supune Măriei Sale, inaltului nostru Domn, făcĕndu-se rugăciune prin jalbă, ca să fie şi această instituţie primită sub a Măriei Sale inaltă protecţie.

Dăm aici şi regulamentul societăţii filarmonice alcătuit de colonelul Nojin, I. Manu şi P. Poenaru, membrii comisiunii despre care am vorbit mai sus.

Eată acest regulament:

REGULAMENT AL SOCIETĂŢII FILARMONICE

Scopul societăţii.

Art. 1. Societatea filarmonică se alcătueşte de atăţia soţi, căţi de bună voe se vor inscrie ajutători, spre ţinerea şcoalei acestei societăţi.

Art. 2. Soţ ajutător se poate numì oricine care va

ajutora şcoala, cel puţin până la 6 galbeni pe an, fie de orice naţie şi de amĕndouĕ sexurile; va fi insă dator a face arătare cătră comitet, printr'un inscris arătător, pe cătă vreme voeşte a respunde suma făgăduită.

Art. 3. La cei care vor ajutora cu mai puţin de şase galbeni, fără a ii numì soţi, societatea le va face o carte de mulţumire pentru darul ce au făcut.

Art. 4. Afară de soţi-ajutători, societatea va putea numì şi soţi corespondenţi sau onorari, cari prin ale lor cunoştinţe vor putea folosì lucrările societăţii.

Art. 5. Scopul societăţii filarmonice este cultura limbei româneşti şi inaintarea literaturei, intinderea musicei vocale şi instrumentale in principat, şi spre acestea formarea unui teatru naţional.

Art. 6. Spre acest sfirşit, societatea cu banii ce se string in casă de la soţi şi din alte mĕsuri, va ţinea o şcoală de băeţi şi de fete după chipul următor:

I°. Se va orinduì un profesor de declamaţie, unul de musica vocală, altul de cea instrumentală, unul de danţ şi de deprinderea armelor, şi unul de limba românească pentru fete sau şi băeţi, carele va fi dator a invăţa cele ce se cuprind in cele dintăi trei clase de incepĕtori, potrivit după cum se invaţă in şcoalele naţionale, şi pe lângă acestea, va da fetelor şi băeţilor şi o mică idee despre mitologie, ca una ce este trebuincioasă pentru multe cuvinte in partea dramatică.

II°. Se vor ţine atătea fete in pension căte va cere trebuinţa şi vor erta mijloacele, cu hrana, imbracămintea şi invăţătura, din casa societăţii.

III°. Se vor da şcolarilor spre ajutor, cât vor fi la invăţătură, o mică ajutorinţă in bani, pe fieştecare lună, şi pentru aceasta atât ei cât şi fetele, se vor indatora prin inscris, ca sĕvirşindu-şi invăţăturile, se vor hotărì de actori in ţara românească, după regulamentul ce se va alcătuì, despre datoriile şi drepturile actorilor şi despre leafa lor.

Comitetul societăţii.

Art. 7. Obştea soţilor, neputĕnd totdeauna a se aduna ca să se chibzuească asupra trebuinţelor şi asupra ocărmuirii şcoalei, adunându-se odată pe fieşcare an, va alege din sinul sĕu un comitet de opt mădulare, pe care il va numì: *societate filarmonică in lucrare*, şi care va lucra in numele a toatei obştei societăţii.

Art. 8. Acest comitet se va alcătuì de un president, un vice-president, un director, un secretar şi patru mădulare, din care unul va fi casier, după increderea comitetului.

Art. 9. Pe lângă acest comitet se va adăuga cu leafă din casă, doi scriitori, din care unul va fi ajutorul directorului şi arhivist, ear celalt va fi ajutorul secretarului şi stringĕtor de bani.

Art. 10. Aceste opt mădulări se vor aduna regulat odată pe sĕptĕmână in zioa ce se va găsì cu cale de cei mai mulţi, şi in adunările sale va presida presidentul, in lipsa lui vice-presidentul, ear in lipsa vice-presidentului, va presida mădularul ce va avea intăiere de numele familiei sale, in rândul alfabetic latinesc.

Art. 11. Lucrările acestui comitet vor fi:

I. A intocmì şcoala dramatică şi ştat pe fieşcare lună, pentru toate cheltuelile trebuincioase.

II. A primì raporturile de la director, despre păşirea şcoalei ce va fi subt ocărmuirea lui; a cerceta socotelile ce el le va da; prin foile publice a le impărtăşì şoţilor ajutători, şi a se chibzuì pentru neimpiedecarea şcoalei şi inaintarea invăţăturilor.

III. A se chibzuì despre bucăţile dramatice ce se vor da in măinile şcolarilor, intre aceeace se atinge de meritul bucăţii şi de corecţia limbei.

IV. A ingrijì pentru venituri şi cheltueli, cheltuind cu mĕsuri şi potrivit cu mijloacele casei, economisind totdeauna cum să se formeze şi o casă de reservă.

V. A putea din astă casă de reservă a intrebuinţa sumi potrivite pentru gratificaţii la profesori şi şcolari,

pentru tipăriri de bucăţi dramatice (care vĕnzĕndu-se, va ingriji a intra banii cu folosul lor in casă) şi pentru resplătiri la traducĕtori şi autori de bucăţi dramatice.

Deliberaţiile in seantele comitetului se vor face, precum şi in adunarea obştească a societăţii, după majoritatea glasurilor: oricând voturile se vor impărţi d'opotrivă, atunci votul presidentului va hotărî deliberaţia.

Comitetul va putea intra in lucrare şi chiar când la vreo seanţă se vor afla faţă numai trei mădulare dimpreună şi cu directorul.

Art. 12. Lucrările acestea totdeauna se vor impărtăşi soţilor ajutători prin foile publice.

Obştea societăţii filarmonice.

Art. 13. Adunarea obştească de toţi mădularii societăţii, se va face odată pe an in Bucureşti, in luna lui Martie, şi in zioa ce se va hotărî de cătră comitet prin foile publice, cu opt zile inainte.

La această adunare se va da socoteală de toate lucrările ce va fi făcut peste an comitetul; se vor alege alte mădulari ale comitetului, sau se vor intări tot cele dinainte; se vor hotărî lucrările principale, cu care va avea a se ocupa comitetul pe anul următor; se vor face insfirşit desbateri şi hotărire asupra projectelor ce fieşcare mădular poate să dea in chibzuirea obşteştei adunări a societăţii.

Art. 14. Voturile pentru alegerea comitetului vor fi după chipul următor:

I. Se va vota pentru president.

II. Pentru vice-president.

III. Pentru director.

IV. Pentru secretar.

V. Pentru cele patru mădulări deodată pe o hărtie.

Art. 15. Nici un soţ in adunările obştei nu va putea trămite vechili in locu-i, ci va fi dator singur a fi de faţă.

Art. 15. Fieştecare mădular soţ ajutător sau corespondent, va avea o diplomă cu pecetea societăţii, cu iscă-

liturile mădularelor comitetului, după rândul alfabetic, precedate de a presidentului sau de a vice-presidentului in lipsa celui dintăi.

Art. 17. Fieştecare soţ ajutător se socoteşte fireşte lepădat de societate, când in vreme de un an nu va plăti a sa făgăduinţă, de ajutor la şcoală.

Art. 18. Fieştecare soţ ajutător va avea vot numai in adunările obşteşti, nu insă şi in lucrările comitetului, unde va putea oricând să vie ca un privitor, şi a-şi da părerea, fără de a avea glas deliberativ.

Art. 19. Această societate va fi in fiinţă, până când vor fi şi soţii care o alcătuesc, şi fieştecare mădular va fi socotit de soţ, până atunci, până când printr'o hărtie formală va arăta singur că se leapădă.

Directorul şcoalei.

Art. 20. El va ocărmui şcoala, după programa invăţăturilor hotărite de comitet, va priveghea implinirea datoriilor profesorilor şi şcolarilor, ca unul ce este de aproape privitor al păşirii lucrărilor, va depărta pe şcolarii cei nesilitori sau le va tăia ajutorul, ca să nu se facă cheltueli zadarnice, şi va certa pe cei resvrătitori; prin aprobaţia comitetului va schimba profesorii; intr'un cuvênt va ocărmui intru toate, atăt şcoala căt şi serile de representaţie prin şcolari; va arăta comitetului cheltuelile ce trebuesc, ca să poruncească a se trece in budgetul ce comitetul va intocmi pe fieşcare lună inainte; ear pentru cheltuelile mărunte şi neprevĕzute, se va alcătui un jurnal de comitet prin care se va hotări până la ce sumă se va putea intinde directorul peste budget, ca să nu se facă piedici, adunându-se mădularile comitetului numai odată pe septĕmână; va ingriji ca hainele sau garderopa ce se face cu cheltuelile societăţii, cărţile ce se tipăresc şi se cumpĕră, notele ce se aduc şi se scriu, să nu se instrăineze, şi să alcătuească un repertoriu pe seama fiitorului teatru naţional.

Art. 21. Directorul va convoca comitetul in seanţă

extraordinară, oricând va socotì că trebue a se face vreo punere la cale fără zăbavă. Toate hărtiile alcătuite de insuş sau intrate in mâna sa din partea mădularilor societăţii, a profesorilor, a şcolarilor sau a particularilor, el le va infăţişa comitetului, şi după a lui hotărire, el va face punere la cale şi le va da intru păstrarea secretarului.

Secretarul.

Art. 22. Secretarul va fi din numĕrul celor opt mădulari.

Art. 23. El va alcătuì toate hărtiile căte se vor găsì cu cale de către societate, va primì hărtiile cele săvirşite, le va face dele şi le va ţinea in păstrare până la sfirşitul anului, când le va depune pe urmă in arhivă după numĕr şi după listă, pe care o va iscălì insuş şi arhivistul.

Insemnare.

Comitetul in curgerea lucrărilor sale, prin incercare va face băgările sale de seamă asupra modificaţiei acestui regulament şi la obşteştile adunări le va propune, ca cu vreme să se poată desăvirşì intru aceeace neincercarea n'a putut să prevază". (1)

După ce comisiunea insărcinată cu cercetarea socotelilor şi cheltuelilor făcute de directorul şcoalei, le-a găsit in cea mai bună regulă, şi după ce a cercetat şi cele cuprinse in regulamentul societăţii filarmonice, a incheiat jurnalul ce urmează (2):

Astăzi Oct. 27 (an. 1835), adunându-ne mădularile societăţii, s'a cetit mai intăi raportul comisiei ce a fost insărcinată cu cercetarea lucrărilor trecute şi cu chibzuirea despre cele viitoare, şi s'a vĕzut că de la inceput până

1) Vezi «Curierul românesc», an. 1835, No. 77, pag. 182—184.

2) Vezi «Curierul românesc», an. 1835, No. 77, p. 182, şi Isachar p. 83.

acum, lucrările societăţii s'au urmat toate cu cea mai bună orănduealĕ, pentru care societatea se cunoaşte datoare a mulţumì d-lor Eliad, Aristia şi Cămpineanul, cu a cărora generoasă jertfă de odihnă şi de interes particular, s'a intocmit şi s'a sprijinit şcoala filarmonică.

2. S'a cercetat regulamentul ce s'a alcătuit pentru lucrările viitoare ale societăţii, şi după desbaterea şi amendamenturile ce s'au făcut, s'a iscălit de toţi mădularii.

3. Asemenea s'a cercetat şi un project arătător de privilegiurile ce este trebuinţa a se cere de la stăpănire, pentru a se inlesnì ţinerea unui teatru naţional. Acest project găsindu-se intru toate bine chibzuit, s'a intărit de societate, şi pe lăngă aceasta s'a iscălit şi o jalbă către M. S. Vodă, pentru a se da societăţii inalta Măriei sale protecţie şi privilegiurile ce se arată in project.

După aceasta societatea a procedat la alegerea mădulărilor comitetului, ce se insărcinează cu lucrările societăţii pe un an de acum inainte.

Numĕrul votătorilor a fost de 52, şi din a acestora votaţie, prin majoritatea glasurilor, s'a ales:

1. President, d-lui marele vornic G. Filipescu cu 23 glasuri.

2. Vice-president, d-lui colonelul Cămpineanu cu 21 glasuri.

3. Directorul, d-lui I. Eliad intr'o glăsuire.

4. Secretar, d-lui P. Poenaru cu 23 glasuri.

Mădulari:
- D-lui colonelul Nojin cu 16 glasuri.
- „ căpitanul Voinescu II cu 10 glasuri.
- „ I. Manu „ 11 „
- „ I. Ruset „ 8 „

Acest comitet va urma in lucrările sale, intogmai după cum se cuprinde in regulamentul societăţii, ear dacă din experienţă, va cunoaşte, că trebueşte a se face vre un amendament la vreunele din articolele acestui regulament, va intocmì acele articole, şi le va propune la următoarea adunare obştească a societăţii. Asemenea cănd comitetul, va cunoaşte că mai nainte de seanţa anului, va fi trebu-

inţa a se aduna mădularile societăţii in seanţă extraordinară, va convoca pe toţi mădularii inştiinţându-se fiecare prin bileturi date in mănă, cel puţin cu trei zile inainte.

Acestea s'a hotărit intr'o glăsuire de toţi mădularii, ce s'au aflat de faţă de la seanţa de astăzi; dacă mădularii ce nu s'au aflat de faţă vor priimì aceste dispoziţii, vor binevroì a iscăli acest jurnal.

(Urmează iscăliturile).

Comitetul societăţii filarmonice pe temeiul art. 12 din regulamentul acelei societăţi, a scos la lumină o foaie periodică lunară sub titlul de *Gazeta teatrului naţional.* (1)

Eată ce găsim in această foaie despre scopul publicării ei:

„Această foaie va cuprinde: lucrările comitetului filarmonic din seanţele sale, spre ştirea tuturor soţilor, daniile ce se vor face din partea soţilor şi a particularilor spre inaintarea societăţii, producţiile literare ce vor eşì spre imbogăţirea repertoriului Teatrului naţional şi critica asupra lor, intru ceeace priveşte, spre păzirea regulelor scrisului, gustului, şi in scopul cel moral, aplicat după obiceiurile pămĕntului nostru; va cuprinde ăncă bucăţi dramatice, ce se vor representa in Teatrul naţional căt şi in cel străin; critica actorilor români in rolele lor. Afară de aceasta, căud articolele mai sus arătate nu vor fi indestul a umple coloanele acestei foi, atunci se vor culege materii şi din alte gazete de teatru ale Europei, intru ceeace priveşte spre inaintarea teatrului şi alte asemenea". (2)

Şcoala acuma se complectase cu mai multe clase şi teatrul naţional se inavuţise şi el cu cele necesare pentru representaţii precum: decoruri, garderoba şi altele, ear cheltuelile ce le avea societatea filarmonică pe fiecare lună erau următoarele: (3)

---

1) Cel intăiu numĕr al acestei gazete a apărut in 1 Noemvrie 1835. In totul cuprinde 13 numere. Un exemplar complect se află in păstrarea mea.

2) «Gazeta teatrului naţional». Bucureşti. 1835. pag. 1.

3) Vezi «Curierul rom.» 1835 No. 78 pag. 188. Eliad. Isachar. pag. 80 şi «Gazeta teatrului naţional» No. 2 pag. 15 şi 16.

	Lei
Profesorul de limba română	100
„ de declamaţie	441
„ de limba francesă	189
„ de musica vocală şi piano	630
„ de violină	100
„ de flaut	100
„ pentru danţ şi scrimă	300
Regisorul teatrului	441
Casierul (1)	625
Zugravul	189
Mecanistul	126
Ajutorul lui	80
Adunătorul de bani	100
Salariul pentru patru fete in pensionat	440
Salariul pentru 16 elevi	1,100
Chiria sălii de declamaţie, de musică şi de repre-presentaţiuni, cum şi casa profesorului de musică	539
Orchestra	400
Cheltueli intimplătoare precum lemne, luminări, afişe şi altele	1,000
	6,900

Elevii scoalei mergeau inainte cu paşi mari, representaţiile teatrale urmau regulat in mulţumirea obştească a publicului. Piesa *Mahomet*, cea dintăi cu care elevii scoalei filarmonice s'a suit pe scena teatrului, s'a repetat de mai multe ori şi tot cu mare succes, precum şi *Amfitrion*, *Silita căsătorie* (Le mariage forcé) şi altele.

Eată o dare de seamă aflată in *Curierul românesc* (2) despre modul cum s'a jucat această din urmă piesă:

„Luni 11 Martie (1835), şcolarii societăţii filarmonice au representat pentru intăiaşi dată, comedia de la Molière,

1) In «Gazeta teatrului naţional», 1836. No. 2, pag. 14, se vede indatoririle casierului.

2) An. 1835, No. 73. p. 173.

Silita căsătorie (Le mariage forcé), tradusă in limba românească de d. Aristia, profesorul de declamaţie, traducĕtorul nemuritoarelor tragedii ale lui Alfieri, *Brutu*, *Virginia* şi *Saul*. Langajul fieştecărui personaj şi sarea comediei inemerită după geniul limbei noastre, au fost foarte potrivită. Şcolarii fieştecare şi-au jucat rola destul de bine, şi cu toată critica cea dreaptă a unora, care fireşte trebuea să urmeze pentru nişte incepĕtori, parterul a remas foarte mulţumit, şi după cererea a celor mai mulţi, lunea viitoare se va da încă odată de a doua oară. Bine ar fi insă ca d-nii şcolari, ca se mulţumească şi mai mult rivna privitorilor şi gustul cel bine cuvĕntat al amatorilor, cât se va putea să intrebuinţeze mai puţine geste, şi musculaţia obrazului să nu o aducă la atăta caricatură, ce nu poate fi firească. Atătea mici băgări de seamă, se pot face şi la bĕtrâni actori; dar diletanţii noştri fiindcă sunt încă şcolari, trebue să primească cu bucurie de timpuriu şi căte o lecţie de la public, care este cel mai bun dascăl şi apreţuitor al unui actor".

In *Gazeta teatrului naţional*, găsim o critică teatrală, despre modul cum s'a jucat piesa „*Vicleniile lui Scapin*". Eat'o :

„Mercuri 30 Octomvrie 1835, s'a jucat in teatrul naţional, de către şcolarii societăţii filarmonice, comedia intitulată *Vicleniile lui Scapin*, cu mare mulţumire a privitorilor, atât pentru buna săvirşire a rolelor fieştecăruia şcolar, cât şi pentru buna alegere şi traducţie a d-lui Rasti.

„Fiindcă una din indatoririle acestei foi este şi critica teatrului, spre desăvirşirea tinerilor actori români, ne socotim datori a insemna oarecare drepte băgări de seamă ale parterului asupra jucării rolei fieştecăruia.

„D. Rŏmniceanul care a isbutit totdeauna in rolele de *Bădăranul boerit* şi *Sgănarescu*, nu mai puţin a plăcut in rola lui Argant; insă mişcările sale au fost puţin cam silite, şi gesturile sale puţin cam inţepenite, mai virtos in şena unde hotăraşte să dea jalbă, şi in necazurile sale de cinste, pentru ce să se insoare fiul seu, fără voea sa. Aci trebue să zugrăvească tot ridicului unui tată mândru de-a

arăta puterea părintească, preste un fiu de-a căruia creştere, prea puţină ingrijire a avut, sau a ingrijit prea mult dar nu a ştiut să aleagă invăţătorii cărora să-şi incredinţeze copilul; trebuea să arate toate nuansele unui părinte ce vroeşte să se ţie de lume, şi precum are slugi, cai, trăsuri, mobile care-l arată că este intre oameni, asemenea are şi copii şi dascăli, asupra cărora mai pe urmă earăş din mândrie vroeşte a exersa puterea de stăpân şi de părinte. Şena groazei când vede pe prefăcutul frate al nevestei fiului seu, a făcut-o foarte bine.

„D. Lascarescul a plăcut cu deosebire in rola *sgărcitului Geront*, imbrăcămintea, gesturile, vorba, caricatura obrazului, zugrăvea foarte bine această pagubă a iubirii de argint, pentru care a tras in mai multe rânduri aplaozul privitorilor, şi după privelişte a fost chemat pe şenă: Toate băgările de seamă despre jucarea rolei sale, care a fost asupra unor nuanse care pot scăpa din vedere şi la nişte bătrâni artişti; adecă că acele taifasuri de cuscrenie, acele povestiri jupăneşti despre interesurile sale, nu au fost atăta de mature şi indesate, incât să arate acel ridichiul şi o fală neghioabă fără temeiu: s'a mai făcut încă băgare de seamă şi la şena când scoate punga cu 500 galbeni să o dea slugii, că vrênd să zugrăvească zăbava cu care un sgărcit ar putea să dea fără nici un cuvênt 500 de galbeni, a trecut mĕsurile zăbăvii şi a rĕcit interesul privitorilor, prin oarecare vorbe ce a adăogat de la sine, preste acelea ale autorului, lucru care mai mulţi şcolari au inceput a-l face, şi nu isbutesc totdeauna.

„D. Boroleanul, carele in rolele comice totdeauna a dat cele mai bune nădejdi a se face unul din cei mai insemnaţi, nu cu mai puţină iscusinţă a jucat şi rola lui Scapin, şi a zugrăvit foarte bine pe o slugă indemănatică a vicleniei; insă se vede că nu a fost pĕtruns bine de duhul autorului, carele mĕ socotesc că a vrut să arate pe şenă, un om deprins cu tot felul de viclenii, sprinten, diavolos şi totdeauna invăţat a fi slugă. D. Boroleanul zugrăvind toate aceste amĕrunturi, fără să-i lipsească sarea comicului,

da oarecare gravitate lui Scapin, şi il făcea să aibă oarecare mândrie de un suflet inalt. Gesturile ii trebuea ceva mai iuţi, mişcările sprinteni, vorba mai repede pe unde şi unde, şi când, ca să inşale se arată nerod, trebuea se facă pe privitori să nu-şi uite că in acea nerozie stă incuibată dievolia. Pre lângă aceasta, când bagă pe stăpânul seu Geront in sac, işi uită, că pe şenă trebue ca şi in natură, să arate lucrurile, şi că, când ar băga cu dinadinsul un om in sac ca să-l inşale, şi să-l bată, nu ar isbutì să-i dea nicio lovitură, dacă nu ar fi cu băgare de seamă, ca intrebările cele cu glas prefăcut să facă a venì dintr'un loc mai depărtat ear nu la urechea celui bogat in sac. D. Boroleanul işi ingroşa glasul ca să intrebe, şi intreba la urechea lui Geront, işi supţia glasul ca să respunză, şi respundea ceva departe sau tot la urechea lui; in această şenă nedeprinsul Boroleanul, a vêndut pe indemănaticul Scapin. Cu toate că şi autorul Molière in şena aceasta, socoteşte pe bărbaţi de tot copii şi voeşte să-i amăgească ca babele cu gogoriţe.

„D. Olănescul, carele totdeauna a isbutit cu rolele de pedan, in rola dascălului Silivestru, nu mai puţin a tras laudele privitorilor. Când insă s'a arătat pe şenă, ca frate al Jacintei, nimic nu putù fi mai firesc, decât a lui infăţişare, de un ştrengar in tot desfrĕul seu şi hotărit; cu căciula intr'o parte şi cu mâna pe pistol şi pe sabie.

„DD. C. Mihalache şi Mincul, cel dintâi cunoscut in role serioase de protagonist şi cel d'al doilea in role galante, amêndoi şi-au jucat rolele de amorezaţi pe cât s'a putut, aproape de adevĕr. D. Mincul, insă mai cu covirşire a isbutit in şena când se intilneşte cu tatăl seu. Frica că n'a aflat tatăl seu intriga cu Zerbineta, trebuinţa ce avea să-şi ascunză amorul seu, respunsurile cele intrerupte şi pline de confuzie, sfiala de apropierea tatălui seu, roşeala pe obraz, care totdeauna vinde greşeala celui nedeprins încă a minţì; toate au fost zugrăvite in cea mai firească desăvirşire.

„D-la Vlasto, care a isbutit totdeauna in rola Alzirei, şi a Righi, in vodevilul „*Cina intre prietini*“, in rola Jacintei a fost foarte rece. Puţin se arată că ii pasă, că amorezul

şi bărbatul ei, este silit de puterea părintească ca să se despartă de dinsa; puţin o ingrozea o asemenea primejdie de-a se vedea lipsită de iubitul ei, şi a-l vedea pentru totdeauna in braţele alteia. Vorbele se cunoştea, că era bune, insă eşite dintr'o inimă rece, şi spunea la tot parterul, că sunt invăţate pe dinafară. Pre lângă acestea, s'a mai adăogat şi o iscusinţă de tot nepotrivită şi fără vreme, adecă ca să arate că a dobândit rutina şenei, in cele mai triste momente de absorbire şi de despărţire de lângă iubitul ei, făcea semne din mâni şi din ochi celorlalţi actori după şenă, semne ca să o arate, că şi când tace, vorbeşte cu mişcările, de tot nepotrivite cu rola sa. Infăţişarea pe şenă trebuea să-i fie pe gânduri, melancolică şi in suspinuri, vorbirea de la inceput până la sfirşit inecată de plâns, nodurile obidei trebuea foarte des să intrerupă nu numai frazurile, dar şi vorbele căteodată, şi mai virtos, vorba că iubitul seu *va lua pe alta*, trebuea inecată şi foarte cu anevoe scoasă dintr'o inimă pătimaşă pe care şi ideea o ingrozeşte şi o sfăşie. (1)

„D-la Elenca, se vedea că avea mare dorinţă să joace bine rola *Zerbinetei*, şi aceea ce d-la Vlasto, nu a făcut ca să-şi inece vorbirea cu plânsul, d-la Elenca a săvirşit, insă trecênd hotarele, foarte bine cu risul seu cel imbulzit şi firesc. Atăta numai se cunoştea, că foarte puţină ingrijire are ca să păzească punctuaţia, şi se opreşte unde nu trebue, şi se repede cu vorba unde trebue să stea, pre lângă aceasta, niciodată nu ingrijeşte să-şi inveţe rola.

„Aceste băgări de seamă, nu sunt ca să descurajeze pe tinerii noştri actori, ci fiind âncă şcolari, li se mai adaugă pe lângă băgările de seamă ce li se fac in şcoală, şi dreptele observaţii ale parterului, care şi altădată am mai zis, că este la un actor, cel mai bun dascăl". (2)

---

1) Aceste inceputuri atăt de slabe a domnişoarei Vlasto (Efrosina Popescu), s'a schimbat mai târziu intr'o strălucită carieră de artistă, care a onorat scena teatrului nostru naţional.

2) «Gazeta teatrului naţional», Bucureşti. 1835. pag. 8—11.

In cursul lunei următoare Noemvrie, s'a mai jucat următoarele piese: *Vicleniile lui Scapin* de a doua oară, *Doctorul fără voe*, *Preţioasele*, *Ştefu nerod* şi *Alzira*.

Eată ce găsim in „Gazeta teatrului naţional“ despre modul cum s'a jucat această de pe urmă piesă: (1)

„Toate băgările de seamă ce s'au vĕzut din partea şi cu nemulţumirea parterului, au fost mai cu deosebire la *Alzira*, care după ce s'a representat de cinci ori, in loc să se joace mai bine, şcolarii n'au avut nici această ingrijire de a-şi ştì rolele. Această neingrijire e cam indeobşte; intre şcolari, şi mai cu deosebire la vre-o cătiva, care sunt cunoscuţi de parter şi nu e trebuinţă a-i pomenì. Această tragedie atăt de frumoasă, şi in original şi in traducţie, abia a putut să o sprijinească d-nii Andronescul in *Zamor* şi M. Costache in *Alvarez*. Mĕ socotesc dator să fac aceste băgări de seamă, ca să simţă şcolarii bunele voinţe şi rivna publicului, care cu atăta dragoste şi imbulzire vine ca să-i asculte, şi nu trebue să facă abuz nici in cele mai de nimic amĕrunte, cu generositatea unui public, care a ştiut totdeauna să cinstească un inceput, şi a erta orice greşale pricinuite din slăbiciune şi neincercare.

„In rola celui dintăi american in lipsa d-lui Curie, a debutat unul din şcolarii cei noui d. Caragea (Carageali), ce a dat cele mai bune nădejdi pentru tragedie; vorba sa era sonoră, limba curată, şi gesturile serioase şi clasice“.

Pe la inceputul lunei următoare Dechemvrie, s'a jucat *Actorul fără voe* şi *Triumful amorului*, vodevil de d. Vinterhalter. (2)

Eată ce găsim in *Gazeta teatrului naţional* (3) despre modul cum s'a jucat vodevilul *Triumful amorului* de Vinterhalter:

„Vodevilul *Triumful amorului*, ce s'a dat in beneficiul d-lui Vahman, a şters orice fel de nemulţumire din partea

1) An. 1836. pag. 20.

2) «Gazeta teatrului naţional» Loc. şi cit. pag. 20.

3) An. 1835. No. 2. pag. 20.

publicului, şi a dat o mare dovadă de silinţele d-lui Vahman. Această representaţie a fost un examen spre a se arăta soţilor şi publicului, glasurile tuturor şcolarilor şi maniera fieştecăruia.

„Madam Caliope şi d-la Vlasto, au tras laudele parterului, atăt in cănticele cele in parte, căt şi in duetu ce au cântat impreună. Mulţumirea privitorilor a fost atăta de mare, incăt şi de aş fi voit să zic ceva pentru d-la Vlasto, că in Alzira işi uitase rola, şi fără grijă s'a urcat pe şenă, dar *una voce* imi astupă gura, şi trebuea a cinstì cineva talentul.

„D-la Raliţa, şi-a jucat rola in toată desăvirşirea, şi la cântare şi de nu ajunge pe Madam Caliope şi d-la Vlasto, dar expresia şi vioiciunea sa, rescumpără lipsa glasului, care cu toate aceste este plăcut.

„D-la Elenca şi-a cântat partea indestul de bine, glasul nu ii este mare, dar curat şi just.

„Intre bărbaţi, la glas a isbutit tenorul d. M. Costache (Mihăileanu)".

S'a mai jucat apoi piesele următoare: *Orest*, *Cina intre prietini* de J. Roset, *Vicleniile lui Scapin* de Molière, *Triumful amorului*, *Bădăranul boerit*, *Crispen sau rivalul stăpănului seu* de Şt. Burchi, *Grădinarul orb* sau *Aloi inflorit* de Cotzebue, şi *Amfitrion*. (1)

Găsim nimerit a da aci şi o scrisoare adresată lui Eliad de către J. Repay, profesor de literatura francesă in academia de la Iaşi. Eat-o:

„Acela carele cel dintăi lucrează pentru regeneraţia morală a unei naţii, el a primit solia sa din ceruri, şi este mai presus de orice judecată omenească. Resplata lui este in recunoştinţa ce-i este datoare o viitorime intreagă care va trăi intr'o nouă viaţă. Ferească Dumnezeu domnule, să vĕ fac laude, intr'o vreme cănd in republica literilor, laudele sunt o monedă, impărţită cu atăta imbelşugare incăt şi-a perdut tot preţul. Eu intrebuinţănd scrisoarea mea spre

1) «Gazeta teatrului naţional» Bucureşti. 1836. pag. 16 şi 30.

un mai bun folos, voiu vorbì in cea mai mare parte de fapta dumitale, de teatru naţional şi de acest sbor al duhurilor cătră un viitor literal.

„S'a intimplat să fiu de faţă la representaţia unei bucăţi jucate de trupa şcolarilor români, şi am remas in mirare, nu pentrucă representaţia a fost desăvirşită, şi nu a lăsat nimic să mai dorească cineva, ci pentrucă, cu atătea puţine mijloace să improvize cineva intr'o limbă abia eşită din faşele sale, un teatru astfel alcătuit, este o minune ce numai singur patriotismul poate să nască. Fie cinste societăţii filarmonice, care a infruntat orice fel de stavile, şi nu s'a temut a se trage inapoi, ci prin a sa generoasă statornicie şi stăruire, a dovedit că simte cât este de insemnătoare insărcinarea cu care s'a incărcat.

„Madama Caliope are un glas just; in intonaţiile lui, are căteodată un farmec deosebit. O zăbovire de şase luni in Italia, ar face dintr'insa o cantatriţă deosebită. — D-la Vlasto are graţii şi naturel in jocul seu, şi va putea să se facă o plăcută subretă. — Actorii mai au încă se puie cătăva silinţă, ca să poată fi deopotrivă cu actriţele, şi aş dorì să-i văd că simt, şi sunt incredinţaţi de acest adevĕr: adecă că mai mult prin jocul fisionomiei decât cu gesturile, poate să pricinuească ispravă in ochii privitorilor. Actorii cei mari nu sunt niciodată mari gesticulatori, ci mimi desăvirşiţi, silesc pe privitori a simpatiza cu simţimentele ce ei exprimă, prin elocuentul joc al fisionomiei lor. Grotescul şi burlescul sunt depărtate de la adevĕratul comic, precum este emfazul de la tragic. Aceste observaţii ce imi sunt insuflate de un viu simţiment de interes, nu trebue să se iea drept critică, căci critica nu işi are nici de cum locul aci; şi după căteva luni de invăţătură nu se face cineva actor destoinic şi desăvirşit. E trebuinţă de bune modele, şi fiindcă lipsesc modele, şcolarii trebue să bage de seamă la observaţiile privitorilor, celor luminaţi, şi să nu fie mulţumiţi de sine, decât când privitorii vor fi mulţumiţi de dinşii. Nu trebue încă să şi-o ia asuprăle, când vĕd că publicul le bate in palme, care vine dintr'o bunăvoinţă a unei iubiri

de sine naţionale, şi dintr'o nădejde că ei vor fi vrednici odată de aceste laude, care se vor silì a le dobândì cu dreptul.

„Când vĕd la representaţiile româneşti, parterul umplĕndu-se de acel clas al norodului, care oarecând încă era poate cu totul străin la farmecul artei dramatice, când mĕ socotesc că câte idei generoase pot să se frămĕnte, in aceste suflete de atâta vreme cufundate, intr'o obosire apăsătoare; atunci simţi tot folosul faptei ce societatea filarmonică a intreprins, şi nimeni nu simpatizează cu mai mare vioiciune decât mine, cu simţimentele ce o insuflă pe dinsa.

„Poate că este o ispravă neauzită in existenţa naţiilor contimporane, această simpatie pentru o inovaţie, care la cea dintâi vedere se arată că nu i-a venit vremea încă. Abia s'a deschis teatru d-voastră, şi repertoriul românesc are acum la 50 de bucăţi traduse din franţuzeşte şi nemţeşte. Persoane din clasele cele dintâi ale ierarşiei dumneavoastre sociale se grăbesc a inchina ciasurile lor de odihnă in osteneli literale; fiind lipsă de o clasă de bărbaţi literaţi care nu poate fi in fiinţă acolo unde lucrări de felul acesta nu se află, dumneavoastră aveţi o mulţime de persoane insemnate, care au fală de-a se face uneltitorii regeneraţiei sociale a naţiei; o insărcinare aşa de inaltă ii aşează mai presus de toate laudele.

„Nu vĕ vorbesc, domnule, de poesiile dumitale, a cărora cetire mi-a pricinuit o mulţumire foarte vie, nici de influinţa ce vor avea asupra literaturei naţionale, pentrucă numai un instinct de frumuseţele ce coprind am, şi foarte puţin am invăţat limba românească, ca să pot a mĕ face judecător destoinic; meritul care pot să-l preţuesc, este că a-i putut să invingi cu atâta norocire toate greutăţile unei limbi ce se forma subt pana dumitale. Frumoasă e slava, domnule, slava păstrată pentru acela carele a pus cea dintâi peatră a zidirii, care intr'o zi, trebue să fie slava naţiei dumneavoastră.

„Din toată inima doresc, domnule, ca aceste frumoase inceputuri, să-şi dea rodurile ce aşteaptă toate sufletele pa-

triotice şi generoase, şi mai cu deosebire, doresc ca Moldova, această soră gemenă a Ţării-româneşti, ce are atâtea drepturi in interesul ei, să urmeze un asemene frumos exemplu; ursitele literale acestor două părţi ale uneia şi tot aceleiaşi naţii sunt nedespărţite, şi Moldovenii vor vedea fără indoeală cu recunoştinţă toate câte fraţii lor au făcut ca să puie temelia unei literaturi naţionale.

„Primeşte, domnule, expresia mirării mele pentru frumosul dumitale talent, precum şi incredinţarea simţimintelor frăţeşti cu care sunt, ş. c. l.“ (1)

S'a mai jucat apoi şi piesele următoare: *Nepotul in locul unchiului* de Vinterhalter; *Bărbatul cornat in părere* tradus de d. Grig. Grădişteanul fiul, comedii; *O poliţă*, comedie vodevil, şi *Urmarea nevinovaţilor*, tradusă de Vinterhalter.

Gazeta teatrului naţional (2) ne spune că:

„Actorii au inceput a-şi invăţa bine rolele şi a-şi indrepta şi impuţinarea gesturilor. D. Burileanul, care are un deosebit talent de comic, in mai multe rânduri a fost obiectul unei critice, şi nu pentrucă nu e destoinic de rola sa, ci pentrucă publicul aşteaptă de la un asemenea talent, cu vreme o desăvirşire, şi un rar actor. Când ar fi fost, ca să dea semne de un actor de rând, nimeni nu şi-ar mai fi adus aminte de dinsul; dar fiindcă fiecare nădejdueşte ca acest tănăr in felul seu, să fie odată podoaba şenii româneşti, fiecare işi dă părerile sale, şi ajută ca să i se facă cunoscute băgările de seamă ale publicului, şi din zi in zi a se indrepta şi a se desăvirşì. Nimeni nu se naşte invăţat, şi d. Burileanul trebue să socotească că are a-şi face creşterea sa pe şenă şi are de dascăl gustul celor mai luminaţi privitori. Tot ce i se mai bagă de seamă este, că cât va putea să-şi impuţineze gesturile, şi să nu-şi legene trupul când vorbeşte, şi nici să stea inlemnit la un loc (care n'o face niciodată), dar nici să se mişte de colo până dincolo pe şenă

1) «Curierul românesc», 1836. No. 60. pag. 237.
2) An. 1836. No. 8. pag. 62.

când nu e trebuința. El a câștigat favorul publicului, și numai cum se arată pe șenă, privitorii incep a ride, și de aceea nu trebue niciodată să facă ceva peste mĕsură, socotind că cu aceea, să insufle și mai mult risul. Silința cea mai mare să-i fie a-și învăța bine rola și a se pĕtrunde de dinsa, pe urmă a ingriji cu maniera sa cea firească ca toate vorbele să fie bine auzite in public : ear ca să audă spectatorii nu e trebuință de o strigare peste mĕsură, ci starea la un loc cuviincios, și vorbele curat și fără grăbă, rostite după al lor înțeles și cu accentul cuviincios sunt indestule".

In musică elevii făceau asemene progrese simțitoare, căci după un an de studiu, ei representau pentru prima dată in limba română opera *Semiramida* de Rossini.

Elevii cari au jucat in această operă au fost :

D-ra Caliope in rolul Semiramidei, regina de Babilonia.

D-ra Ralița Mihăileanu in rolul princesei Azema.

D-nu Nicu Andronescu in rolul lui Arzace, comandantul armatei.

D-nu J. Curie in rolul principelui Assur.

D-nu Costachi Mihăileanu in rolul lui Jdreno, regele Indiei.

Enumerăm aci un numĕr din piesele care s'au jucat de elevii scoalei filarmonice, și despre care, pentru unele am vĕzut și dările de seamă făcute in foile timpului de atunci. Abia este un an ne spune *Gazeta teatrului național* (1), de când s'au inceput regulat representațiile românești, și limba noastră a dobândit atâtea traducții din cei mai vestiți poeți francezi și nemți, cum și bucăți originale. Teatru românesc pe lângă școalele naționale, a deschis un drum foarte intins literaturii noastre și s'a făcut o deprindere literară la toți tinerii cari es din școală. Nădejdea și mulțumirea de a-și vedea cineva faptele sale, infățișate la un public intreg, de-a vedea o mulțime de privitori plini de băgare de seamă a le auzì și a bate din palme, a incurajat o mulțime de tineri,

1) An. 1836. pag. 31. Vezi și Felix Colson. De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie. Paris. 1839. pag. 178.

ca vremea ce mai inainte şi-o petrecea intr'o perdere vrednică de jale, a o hotărî pentru cultura limbei şi imbogăţirea bibliotecii româneşti. In vreme de un an limba românească a dobândit peste 40 de bucăţi dramatice din care unele s'a tipărit, altele sunt subt tipar, şi altele aşteaptă teascurile vacante ca să se tipărească.

1. Mahomet, de Voltaire, trad. de I. Eliad.
2. Amfitrion, de Molière.
3. Bădăranul boerit (Le bourgeois gentilhomme) de Molière, tradus de căpitanul Voinescu.
4. Sgărcitul, de Molière, trad. de J. Roset.
5. Vicleniile lui Scapin, de Molière, trad. de C. Rasti.
6. Alzira, de Voltaire.
7. Regulu, tradus de I. Văcărescu.
8. Cina intre prieteni, de J. Roset.
9. Doctorul fără voe, de Molière, trad. de maiorul Voinescu.
10. Preţioasele, de Molière, trad. de I. Ghica.
11. Steful nerod, de Kotzebue, trad. de Niţescu.
12. Actorul fără voe, de Vinterhalter.
13. Triumful amorului, de Vinterhalter.
14. Crispen sau rivalul stăpânului seu.
15. Grădinarul orb sau Aloi inflorit, de Kotzebue, trad. de C. Aristia.
16. Silita căsătorie, de Molière, trad. de C. Aristia.
17. Nepotul in locul unchiului, de Vinterhalter.
18. Dandin sau Bărbatul cornat in păreri, de Molière, trad. de Grig. Grădişteanu fiul.
19. O poliţă, comedie vodevil.
20. Urmarea nevinovaţilor, trad. de Vinterhalter.
21. Amorul doctor, de Molière, trad. de M. Florescu.
22. Orest, de Alfieri.
23. Saul, de Alfieri, trad. de Eliad.
24. Virginia, de Alfieri, trad. de C. Aristia.
25. Harpagon, de Molière, trad. de J. Roset.
26. Zaira, de Voltaire.
27. Bolnavul imaginar, de Molière.

28. Misantropia şi Pocăinţa, de Kotzebue.

29. Copilăria lui Carol II-lea.

30. Meropa, de Voltaire, trad. de d-na Catinca Simboteanca.

31. Britanicu, de Racine, trad. de d. I. Văcărescu.

Se implinise trei ani de când şcoala filarmonică mergea progresând şi teatrul românesc nu inceta de-a da cele mai frumoase representaţiuni prin care se mărea virtutea şi se lovea viciul, se inspira patriotismul şi moralitatea, şi se cultiva limba naţională.

Inimicii insă care se găseau, mai ales in partida rusească, vĕzĕnd toate aceste aspiraţiuni către civilisare, căutarĕ să compromită societatea, calomniând-o de conspirătoare şi persecutând-o prin manoperele cele mai infame. Vĕzĕnd insă că pe calea aceasta nu reuşesc la nimic, căci atât teatru cât şi şcoala inaintau şi mai tare, incepurĕ prin corupţiune; se silirĕ mai intăi prin toate chipurile a sui pe şenă farse, comedii, satire personale, muşcături, scrieri cu o limbă stricată şi izbitoare in artă şi morală.

Prin aceste representaţiuni care nu făceau decât se corumpă spiritul şi tot ce e nobil in inima poporului, se incepù decadenţa teatrului naţional abia creat.

Adevĕraţii români care erau intre membrii societăţii cu sentimente nobile şi patriotice, vezĕnd că felul acestor representaţiuni produceau unei părţi insemnate din public mare plăcere şi petrecere, dar care indirect nu aduceau decât degradarea scenei române, — se incercarĕ a inlătura aceste piese, şi cu greu puturĕ sui pe scenă o scriere clasică, drama *Misantropia şi Pocăinţa* de Kotzebue, tradusă de J. Voinescu II.

Eată ce scrise după representaţia acestei piese reposatul B. Catargiu, unul din membrii societăţii filarmonice, asupra stării de lucruri care cotropise scena română:

Trei ani sunt de când voinţa unui om, voinţă insă de acelea ce nu o opreşte nicio stavilă, nu se clatină de nicio isbire, făcù pentru intăia oară, românul să incalţe co-

turnul, să ia masca comică, şi să facă să resune pe şenă, astă limbă, ce mai nainte de 15 ani, socotea cineva că nu este in stare decăt să exprime cunoştinţele muncitorului sau cel mult (care era şi mai rău) rătăcitele idei ale logofeţilor vremii.

„De atunci tinerii actori români se incercară mai la toate ramurile dramatice, şi cu toate că astă grabă de a cuprinde deodată mai multe talente de naturi deosebite, se părù un fel de zăticnire la inaintarea lor, dar un ochiu incercat trebuea să vază in acea grabă şi nesaţiu, un entusiasm, de a săvirşì un om singur aceeace prin alte ţări săvirşesc mai mulţi; şi entusiasmul totdeauna a săvirşit minuni. Un asemenea ochiu, in loc de a se posomorì la acel fel de neorăndueală, zimbea inaintea nădejdii şi aştepta cu incredinţare minunile.

„Aceşti noi actori luară d'arăndul toate felurile dramatice, şi incercară şi opera, şi vodevilul, şi tragedia, şi drama, şi comedia, şi după potriva vremii şi a mijloacelor, la toate se arătară mai presus de nădejdile chiar ale fundatorilor teatrului naţional. Bine ar fi fost insă, ca dreptul entusiasmu ce auditorul simţì atunci, să fi fost mai mărgigit, căci aplausele lui cele fără vreme, făcură neincercaţii actori a se crede desăvirşit artişti; şi in locul grijei de a se perfecţiona, le intra o măndrie oarecum, şi o incredinţare că orice fac place, şi că parterul e dator să bată in palme. După aceasta, afectaţii, lipsa bunei orăndueli, ş. c. l.

„Douĕ spiţe din toate ramurile dramatice, deşi se arătară la inceput in teatru, dar pe urmă se uitară cu totul. Tragedia şi drama. Abia Melpomene işi arată săngerosul pumnal pe şena românească, şi numai decăt peste săngele tragic, Terpsihore incepù a trage danţuri burleşti şi toată ilusia românului se strica; nimic sublim, nimic de simţire nu se mai vĕzù, nimic nu mai mişca inimile noastre, nimic nu mai făcù să mai vărsăm o lacrimă. Căntecul şi risul satir şi ridicol. Dar românul s'a vĕzut că nu e făcut pentru astea, căci pe de o parte privitorul se ostenea să riză,

şi pe de alta actorul cu cântecul păţea ca bietul Sosia cu Mercur, căci publicului nu-i plăcea musica (lui Sosia).

„Satira mai mult muşcă decât face bine, şi românul a fost destul muşcat, acum cere folos şi va să se vindece; destul i-a fost inima rece, acum va să i se incălzească. N'are trebuinţă de cântare, pentru că n'are pofta de joc.

„O nouă scântee electrică era trebuincioasă ca să-l deştepte din trista amorţire, şi să arate drumul actorului pe care să apuce, incât el să simţă plăcere in profesia sa, şi privitorului să insufle şi mulţumire, şi lacrimi, şi recunoştinţă, şi binecuvêntare.

„*Misantropia* şi *Pocăinţa* fu a doilea peatră de incercare românului. Actorul român, la glasul actorului neamţ se strămută, plin de lacrimi, işi invaţă rola, şi cu lacrimi adevărate vine pe şenă, şi tot parterul e stropit de lacrimi. Slavă dar lămuritoare autorului german, şi cinste şi recunoştinţă traducătorului român, pentru frumoasa sa alegere şi norocita traducţie! şi unul şi altul contribuiră la această fericită prefacere. Astă traducţie fu pricina de o nouă dovadă şi de talentul actorilor, şi de aceeace poate limba noastră sub pana unui artist.

„*Misantropia* şi *Pocăinţa* se puse, zic, pe şenă, şi toţi incetară de a mai zice ca până acuma: actorii români ar face ceva, dar le trebue vreme şi invăţătură, exemple, modele, profesori şi altele". Un glas era in tot parterul şi un glas era in tot oraşul a doua zi: „Actorii români simt, joacă, ear nu se joacă, actorii români au zugrăvit şi au arătat in fiinţă simţitatea autorului german". Şi e adevărat, chiar autorul de ar fi fost de faţă la representaţia românească s'ar fi vĕzut mai bine pe sine in oglinda inimii românilor.

„De ce actorii români furĕ intr'o zi aceeace nu puturĕ fi in trei ani? Pentru că trei ani au umblat incercând, pentru că in trei ani furĕ rătăciţi in drumul lor, şi pentru că intr'o zi se vĕzurĕ la sine, se vĕzurĕ la locul lor.

„Lăsaţi dar voi fii ai acelor mari domnitori ai lumii, lăsaţi bufonăria, lăsaţi satira pe seama acelor suflete in-

ghesuite, pe seama acelor duhuri sărace. Părinţii voştri au fost mari, şi voi nu puteţi fi mici. — Vrei ca actorul român să arate ceeace este? Fă-l să trăească in elementele strămoşilor sĕi. Slava, amorul, generositatea, patriotismul, resbunarea, trufia, dreptatea, eata ce-i trebue lui ca să fie mare. Dă-i tragedii sângeroase şi drame scrise cu lacrimi şi le va juca bine. Nu-i da farse, că el nu ştie să fie bufon; el n'a ştiut a se slugărì şi a se maimuţa; nu-l vei vedea niciodată să-şi ştie rola, pentru că nu-i place nici in glumă a fi măscăriciu.

„Priviţi teatru o şcoală de moral, şi veţi găsì pe actori mândri de a fi profesori norodului, şi veţi avea şi actori buni. Faceţi pe actorul român să meargă singur imbulzit de sine, inecat in lacrimi pe amvonul sĕu, să inveţe, să induplece, să mişte inimele, să pornească lacrimele, să se simţă fericit şi mândru de profesia sa. Nu-l tiriţi in silă a-i pune peruca bufonului in cap, a-l face o caricatură şi a-l umilì spre a se scălimba inaintea unui public, care şi el e tot român, şi singur nu ştie să-şi dea socoteala de ce nu-i place.

„Asta e misterul teatrului socotit in adevĕrata lui insemnare, şi astfel a fost socotit şi intru cei vechi". (1)

Aceste cuvinte bine gândite asupra rolului pe care teatru trebuea să-l aibă intr'o societate, nu putù impedeca scena română de a aluneca pe povirnişul pe care apucase. Piesa *Misantropia* şi *Pocăinţa* fù una din cele de pe urmă representate pe scena română, care urmă a cădea eară in fasele şi bufoneriile cu care publicul incepuse a se deprinde, contribuind astfel singur la sinuciderea ei.

Din causa calomniilor şi persecuţiunilor indreptate in contra societăţii filarmonice, care mergeau crescĕnd şi care ameninţau existenţa ei, Cămpineanu şi Eliad, se invoirĕ să aleagă din sinul societăţii căţiva membri incercaţi, şi hotăriţi a se constituì intr'o societate secretă, cu scopul de a lupta in obştească adunare in contra apucăturilor guvernu-

1) «Gazeta teatrului naţional», an. 1836, pag. 94—96.

lui, care sub inspiraţiile ruseşti căuta să lovească in interesul naţional.

Fundatorii acestei societăţi secrete fură Cămpineanu, Eliad, Grigore Cantacuzino, Voinescu II şi încă alţi patru membri. După cătva timp, pe lângă aceştia se mai iniţiară alţi noue membri, din care cinci erau străini.

Introducerea acestor câţiva venetici paralisă insă interesele societăţii şi făcù a degenera totul. Ei nu căutară decât a spiona, a trăda şi a introduce intrigi intre membrii cei mai de seamă ai societăţii.

Aşa, unul din nuoii membri, pe care Eliad il ascunde sub pseudonimul *Sarsailă*, făcù o piesă de teatru după cât se vede inadins, cât se poate de proastă, şi pretinse de la Aristia a o representa cu elevii şcoalei pe teatru. Aristia işi permise a critica acea piesă, spunênd că ar fi prea monotonă. Autorul prefăcându-se ofensat, provoacă pe Aristia la duel, lucru ce pe atunci era un adevĕrat scandal, şi care putea arăta societatea filarmonică intr'o lumină cu totul nefavorabilă. Indată incepù in oraş a se respândì vorba, că pe la societatea filarmonică se petrec lucruri ca prin timpul enicerilor, *kes* şi ear *kes*, *zi c'am scris bine că te taiu*.

Membri societăţii insă, şi mai ales Cămpineanu, Eliad şi Voinescul II, ştiind că societatea e calomniată de conspiratori şi rĕu vĕzută de curtea protectoare a Rusiei, şi persecutată din porunceală de guvernul pasiv al ţării, care inadins căuta pretexte pentru a ajunge mai curênd la distrugerea ei, se puserĕ cu dinadinsul a face pe Aristia a nu se mai bate in duel; acesta insă s'a opus, şi Sarsailă vĕzênd că lucrul e serios, se retrase.

Aceste toate şi alte asemenea acestora, şi prin teatru, şi prin şcoală, şi cu demoralizarea elevilor şi elevelor, făcurĕ pe membrii societăţii a se tot desgusta.

Unul dintre străinii ce fuserĕ admişi intre membrii societăţii, era şi doctorul Tavernier, care puse cu răpejune in lucrare planul distrugĕtor al duşmanilor societăţii. Acesta intr'o zi, in plină adunare a membrilor societăţii, spuse că are a se plânge asupra d-lui Sarsailă, acusându-l ca un ne-

demn de a mai face parte intr'o asemenea societate. Şi se rostì astfel:

„Domnilor şi fraţi! Acest domn Sarsailă a venit intr'o zi la mine şi mi-a cerut in numele frăţiei, a-i da ceva tare, cu care să otrăvească pe un biet pictor polon refugiat, căruia părinţii d-lui i-au dat ospitalitatea. Eu, in calitatea mea de doctor in medicină şi de om onest, i-am refusat una ca aceasta. După vreo căteva zile bietul june pictor a şi murit, d. Sarsailă a venit la mine radios de bucurie, şi cu o rinjire sardonică, zicèndu-mi: ai vèzut? credeai că eu n'am să aflu mijloace ca să mĕ scap de rivalul meu? eată că şi fără d-ta mi l'am pus bine. Prin urmare acuz pe d. Sarsailă de ucigaş şi nedemn de a mai fi soţ al nostru".

D. Sarsailă se apără. Unul zicea *da*, altul *nu*. Incepurĕ apoi a se insulta unul pe altul cu cuvintele cele mai de rănd.

Membrii societăţii remaserĕ uimiţi şi muţi la un asemenea spectacol, până cănd Voinescul II luă cuvèntul şi zise cele următoare:

„Domnilor, ştiţi că eu sunt militar şi legile nu mĕ iartă a lua parte la societăţi secrete: pe lăngă aceste culpa mea se agravă şi mai mult, ca fiind adjutant al lui Vodă, mĕ aflu şi soţ cu dumneavoastră. Am sărit peste toate legile numai din zelul de a lua parte intr'o societate de fraţi, ale căror principii prepară un viitor mai demn de naţia noastră. Cănd insă in loc de resultate bune nu vĕd decăt scandale, cănd in loc de morală sau onestitate, nu vĕd decăt fapte din cele mai condemnabile, atunci mĕ rog să-mi daţi voe a-mi cere inapoi jurămèntul şi a nu mĕ mai computa in numĕrul soţilor; căci dacă d. Sarsailă este in adevĕr un asemenea de laş ucigĕtor, singuri vedeţi cu cine ne aflăm noi alăturea; ear dacă este inocent, şi d. Tavernier are inimă şi cutează a forma o asemenea calomnie, atunci calomniatorul este asemenea de infam ca şi un ucigĕtor. Unul din două casuri cată să fie aci, şi ori in unul ori in altul, bine vedeţi dumneavoastră că ne aflăm (ertaţi-mi vorba) intre *scelerați*. Eu imi cer jurămèntul.

— Şi eu cer pe al meu, adaose altul.
— Şi eu pe al meu, adaose al treilea...
Şi aşa până la cel de pe urmă.

Astfel se distruse societatea secretă, — impreună cu ea şi acea filarmonică, — şi teatrul naţional incetă. Totul se spulberă in vênt! (1)

Istoria acestui inceput al scenei române in Valachia, reproduce in mai mic trăsăturile generale ale intregei mişcări culturale ale românilor. Curentul de cultură ce-şi făcù cale intre români indată după alungarea fanarioţilor, se intinse cu răpejune asupra intregei sferi a deşteptării naţionale, şi trebuea să cuprindă in sine şi intemeerea teatrului. Cu toate că fanarioţii dispărură, poporul român nu-şi redobândì libertatea deplină a traiului său, căci erau încă destule elemente străine intesate a-l mânţine in acea stare de inapoere. Stăpânirea rusească care se incuibase in ţară de la Regulamentul organic, privea negreşit cu ochi rĕi asemenea inceputuri caracteristice ale redeşteptării conştiinţei naţionale. Alexandru Ghica, Domnul Munteniei, de un caracter slab şi şovăitor, cu toată simpatiă lui netăgăduită pentru causa naţională, nu era in stare a se putea opune intrigilor meşteşugite ale consulului rusesc de atunci, — care sprijinit de partidul rusesc din Muntenia, urzì toate acele intrigi prin care să cufunde prima incercare a teatrului naţional.

A trebuit ca românii să se emancipeze şi din aceste ultime lanţuri, pentru ca teatrul naţional să imbrace la ei o formă statornică şi să devină unul din elementele principale ale vieţii lor culturale.

Totuş inceputul făcut de *Societatea filarmonică* nu remase fără a da roade, şi dovada cea mai bună este că actorii cei mai insemnaţi ai scenei libere române reinfiinţată in anul 1844—1845, au fost cea mai mare parte dintre primii elevi ai acestei şcoli, şi anume: Efrosina Popescu (d-ra

1) Vezi Eliad. Isachar, pag. 85.

Vlasto), Raliţa Mihăileanu, d-na Caragiali (d-ra Caliope), d-nii C. Carageali, Ion Lascarescu, Anesti Crombace şi Ştefan Mihăileanu, care incăntase ăncă de copii publicul Bucureştean in representaţiile date sub auspiciile *Societăţii filarmonice*.

TEODOR T. BURADA.

BOUL

SONET

Dreapururi trist, in mijlocul cămpiei,
Voinicul bou privește inainte,
Cu ochii mari, cu sufletul cuminte,
Ca un simbol antic al poesiei.

Și parcă-ar vrea să spue prin cuvinte
Că a remas el paznicul moșiei,
Căci toți s'au dus in lumea veciniciei,
Ear Latiul e țară de morminte.

Trec norii, trec, spre asfințit de soare,
Inveștmêntând senina lui tăcere
Intr'un mister de umbre călĕtoare.

El pleacă trist să cate măngăere
Urmând pe jos un lung șir de cucoare
Ce cântă 'n sbor o notă de durere.

A N Z I O

Pescar cu luntrea văpsită 'n verde
Anină-ţi pănza sus de catarg;
Vĕntul ne-a bate şi ne vom pierde
Spre larg, spre larg.

Fată cu sinul ars de căldură,
Remăi nebună aşa cum eşti
Şi ia-ţi ghitara, zi lung din gură
Că mĕ iubeşti.

Ce-atăta trudă ş'atătea gănduri
Pe invechitul disc de pămĕnt
Căud mai la urmă tot patru scănduri
Iţi ştiu de rănd!

Remas in lume dintr'o poveste,
Anzio, marea m'a luminat:
Toată morala vieţii este
Un sărutat.

DUILIU ZAMFIRESCU.

DIPLOMA LUI IOAN CALIMAN ASEN

In numĕrul din Septemvrie 1889 al acestei reviste am publicat un articol, in care m'am silit a dovedì că diploma editată de Aprilov sub data 1192, Fevruarie 2, indictionul 1 şi atribuită de acelaş Aprilov ţarului bulgar Ioan Caliman Asen, nu poate fi autentică atăt din pricina anachronismului cuprins in dată căt şi din pricina a o mulţime de forme linguistice, ce dovedesc că ea a fost alcătuită cu mult mai tărziu decăt finea sec. 12 sau inceputul sec. 13. Diploma imi era cunoscută atunci numai in ediţia foarte defectuoasă a lui Aprilov. Avĕnd după aceea ocasia a o studia in fotografia foarte exactă din colecţia lui Sevestianov (museul Rumjancov din Moscva), găsesc trebuincios a completa cele zise prin căteva observaţiuni noue şi a indrepta greşelile de căpetenie ale ediţiei lui Aprilov.

Prima greşală se află in insăşi data diplomei şi e curios că nu numai cel ce a trimis copia lui Aprilov, dar mai toţi invăţaţii căţi s'au ocupat cu actele muntelui Atos (1) au cetit data greşit. In fotografie se citeşte foarte uşor ҂ѕѯи́ (6750), se vede insă şi urma unei a patra litere, din care eu nu pot distinge lămurit decăt o liniuţă verticală, ca prima linie a lui г, и etc. Ar fi fost dar de aşteptat ca invăţaţii să citească nu 6700 (҂ѕѯ́), ci 6750 (҂ѕѯи́), cum a

1) Vezi locurile citate din *Avraamović*, *Grigorovič*, *Miller*, *Langlois* in descrierea manuscriptelor lui Sevastianov de A. Viktorov, Собраніе рукописей П. И. Севастьянова, А. Викторова, Moscva 1881, p. 98. *Porfiriev* e citat şi in articolul meu din Septemvrie.

cetit Viktorov după fotografie. In acest cas documentul ar avea data 1242 in loc de 1192. De aci s'ar vedea că nici falsificatorul nu s'a inşălat atribuind acest privilegiu lui Ioan Caliman Asen, deoarece la 1242 domnea in adevĕr acest ţar.

Data documentului insă nu este 1242. La ea trebue adausă cifra a patra. *Florinskij*, intr'o broşură asupra actelor de la Atos şi fotografiilor lui Sevastianov (1), citeşte aci и (8) şi datează doc. 6758 (҂ѕѯии́) i. e. 1250. Această dată nu poate fi admisă deoarece и nu se află in fotografie. Eu presupun că in locul cifrei a patra s'a aflat г, din care in fotografie se poate distinge destul de bine prima linie verticală. Originalul trebue să fie aci in cătva şters, deoarece altmintrelea nu s'ar fi inşălat Grigorovič, ale cărui copii sunt totdeauna de o mare exactitate. Cetind dar ҂ѕѯиѓ (6753) ne ese data de la Christos 1245, dată ce cade in timpul domniei lui Ioan Caliman Asen (1241—1246). După cetirea lui Florinskij (1250) am avea un anachronism, deoarece la 1250 nu mai trăia Ioan Caliman Asen. Admiţĕnd astfel datele 1245 sau 1242 — singurele admisibile — nu mai incape indoeală că diploma a fost atribuită de falsificator lui Ioan Caliman Asen, fiul lui Ioan Asen II şi nepotul lui Ioan Asen I.

Orice dată am admite din cele citate, indictionul ei este greşit. Anului 1242 ii corespunde indict. 15, lui 1245 indict. 3, lui 1250 indict. 8. Indictionul 1 corespunde anului 1243 (6751); ar trebui să avem dar in original ҂ѕѯиа́. Cu toată silinţa insă ce mi-am dat la cetirea fotografiei n'am putut scoate cu nici un preţ in dată litera а. Dar această greşală in calcularea indictioanelor n'ar fi de mare insemnătate chiar dacă documentul ar fi mai puţin suspect; astfel de greşeli se găsesc şi in documentele autentice.

Pe lăngă argumentele citate in primul articol in favoarea falsităţii putem adăuga acum şi *caracterul scrierii*. El nu poate fi mai vechiu decăt sec. 15 sau 16. Diploma

1) Аѳонскіе акты и фотографическіе снимки etc. Т. Флоринскаго, St. Petersburg, 1880, p. 34.

scrisă intr'o semiuncială caracteristică acestor două secole. In sec. 12—14 documentele bulgare — judecând după neinsemnatele rĕmăşiţe ce ni s'au păstrat—se scriau sau intr'o uncială pură, căteodată foarte frumoasă, ca d. e. diploma din 1342, sau intr'o semiuncială ce pare a fi avut o mare asemĕnare cu semiunciala documentelor sĕrbeşti din aceeaşi vreme (doc. din 1348 şi, pe cât pot judeca din notiţele lui Grigorovič la copia sa, doc. lui Const. Asen până la 1278). E de notat pe lângă acestea că scrisoarea diplomei noastre este identică cu scrisoarea altor două documente din mŏnăstirea Zografos, unul atribuit lui Andronic „ţarul Constantinopolei“ (6795), celălalt mai multor ţari (6427—6879) bizantini, bulgari şi sĕrbi, ale căror iscăliturі sunt imitate intr'insul. Judecând după fotografiile lui Sevastianov, toate aceste 3 documente sunt fabricate de aceeaşi mână. Pe cele două din urmă le-a socotit dubioase şi arch. Porfirie; Florinskij le socoate de producţiuni mai tărzii, le recunoaşte însă o insemnătate ce in realitate n'o au. Intr'o colecţie completă de documente bulgăreşti ele ar merita a fi publicate ca modele de falsificaţii ale sec. 15—16. Mici fragmente dintr'insele a publicat Florinskij in scrierea citată, p. 34—35. Cf. despre ele şi Viktorov, loc. cit. p. 98—99.

Trebue să atragem in fine atenţiunea asupra cătorva greşeli din ediţia lui Aprilov. Numele Асѣнь in orig. este scris Асиень, nu Асень: ambele forme tot un fel de neexacte; in loc de Биеtia din Aprilov in orig. se citeşte Вѣнетїа. Aci deci e vorba fără indoeală de Veneţia, nu de Viena. Боудимаа la Aprilov este exact. Florinskij citeşte greşit „Боудимлиа даже и до Вѣнетие“. Cuvintele христа, бога, царь etc. nu sunt scrise intregi, ci sub title: хр̃а etc.

IOAN BOGDAN.

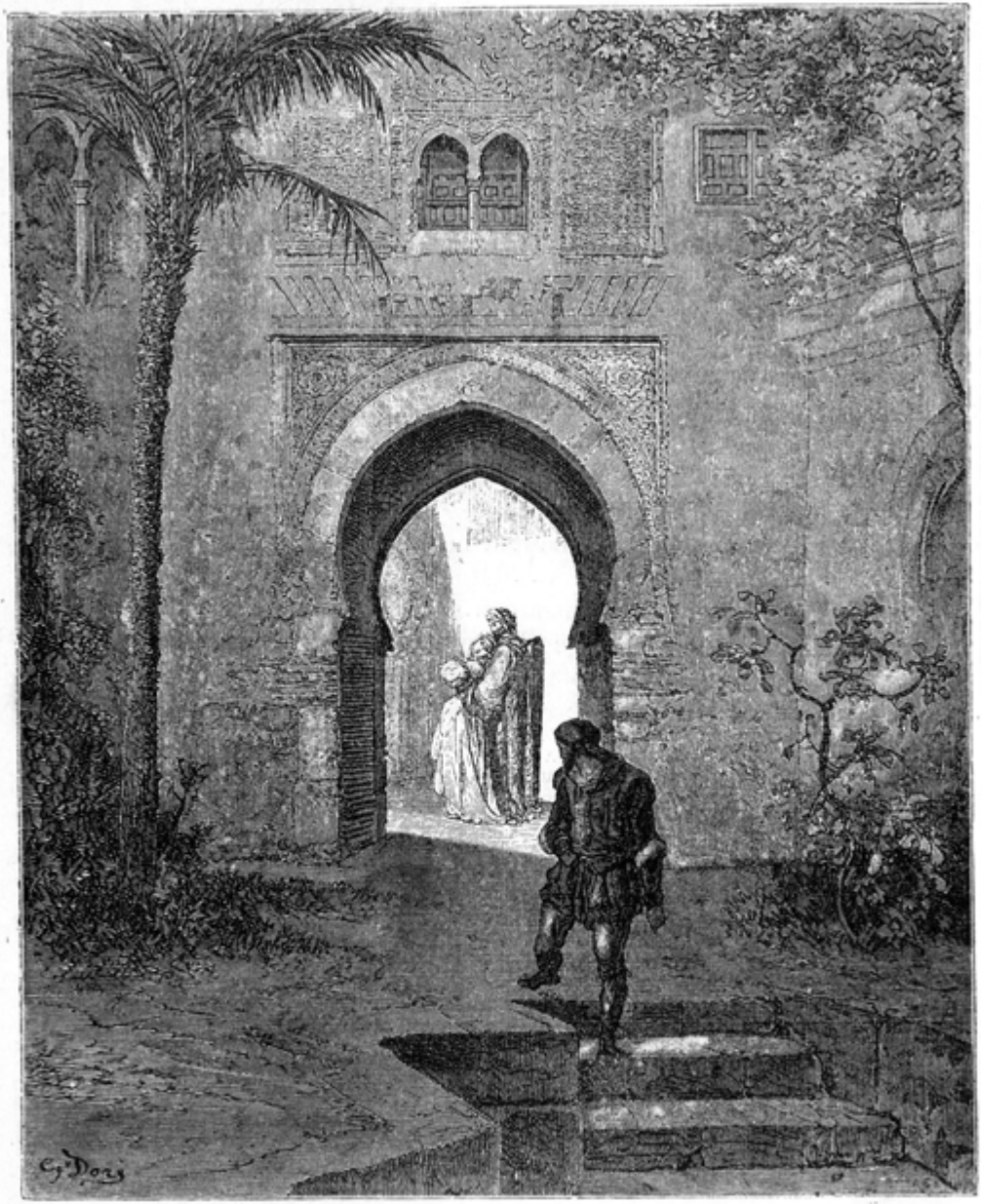

Spaniolul părăsește grădina cu o ochire de adio asupra Zoraidei.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XXX.

Unde se urmează istoria captivului.

SONET

Voi suflete fericite, prin fapte de vitejie,
De ale vieţii chinuri şi necazuri aţi scăpat;
De pe-acest pămënt de jale, voi acum cu veselie,
Pe-ale cerului inalte şi verzi plaiuri aţi sburat.

Voi arzënd de zelul sacru, şi de-o nobilă mănie,
Ale corpurilor voastre puţeri aţi exercitat,
Ş'a mării vecine-intinsă şi năsipoasă cămpie,
In al duşmanilor sănge şi'n al vostru aţi scăldat.

Mai curênd decât bravura, viaţa v'a părăsit,
Voi v'aţi stins, însă virtutea braţelor voastre slăbite,
Cu toate c'a fost invinsă, biruinţa căştigă;

Şi'n căderea voastră tristă, ce de zile v'a sfirşit
Intre ziduri şi'ntre arme, o suflete fericite,
Lumea faimă neuitată, cerul glorie vĕ dă.

Intogmai aşa il ştiu şi eu, zise captivul. Apoi acel adresat fortereţii, dacă mi-aduc bine aminte, zise cavalerul, sună astfel:

SONET

In aceste meterezuri, ce acum stau risipite,
In această ţernă stearpă, — atât de muncit pămênt —,
Trei mii de soldaţi murirĕ, suflete neprihănite
Care vii se inălţarĕ spre-un locaş mai bun şi sfânt.

In zadar exercitarĕ braţele lor obosite
La 'nceput, intr'un puternic şi nemărginit avênt;
In urmă puţini la numĕr, cu inimile sdrobite,
Sub al săbiei tăişuri ei găsir' a lor mormênt.

Acesta-i pămêntul care a fost fără incetare
Plin de mii de dureroase şi jalnice amintiri,
In veacurile de faţă şi in cela din trecut;

Insă suflete mai drepte, din sinu-i fără 'ndurare,
Nu s'au suit niciodată spre-a cerului intăriri,
Nici mai eroice corpuri aici jos nu s'au născut.

Sonetele nu părurĕ rele, şi captivul se bucură de ştirile ce i se dădurĕ de tovarăşul seu, şi urmând povestirea sa zise:

— După ce Goleta şi fortul furĕ luate, Turcii dădurĕ poruncă să se darme Goleta, căci fortul remăsese in aşa stare, incât nu mai era ce să dee la pămênt. Pentru a lucra

mai iute şi cu mai puţină muncă, o minare din trei părţi. Dar nici dintr'una nu se putù sfărma ceeace părea mai slab, adică zidurile cele vechi; in vreme ce tot ce remăsese in picioare din intăritura nouă ce o făcuse micul frate (1), căzù la pămènt cu multă uşurinţă. La urmă flota se intoarse la Constantinopole triumfătoare şi biruitoare. Puţine luni după aceea murì stĕpânul meu Uchali, pe care-l numeau *Uchali Fartax*, ceeace vrea să zică pe limba turcească *renegat răios*, căci aşa era in adevĕr, şi Turcii au obiceiu de a-şi da numele după vre-o meteahnă sau virtute ce au. Aceasta vine deacolo că la dinşii se află numai patru nume de familie care se scoboară din casa otomană, ear ceilalţi, după cum am zis, işi iau numele şi pronumele sau de la metehnele corpului, sau de la virtuţile sufletului. Acest răios fusese văslaş, fiind 14 ani rob Marelui Domn. (2) La virsta de mai bine de 34 de ani se lepădă de credinţă sa, pentru ura incontra unui turc, şi spre a-şi putea resbuna, fiindcă-i dăduse o palmă, in vreme ce visla. Curajul lui fù atăt de mare, incăt fără a intrebuinţa mijloacele şi căile pe care le intrebuinţează cei mai mari favoriţi ai Marelui Turc, ajunsese să fie regele Algeriei, şi apoi general al mării, care este a treia funcţiune a impărăţiei. (3) El era de naţiune calabrez şi din punctul de vedere moral, om de treabă. Pe captivi ii trata cu multă blăndeţă, şi avù până la trei mii. După moartea lui ei furĕ impărţiţi, după cum lăsase el prin testament, intre Marele Domn şi renegaţii sĕi, căci Marele Domn este deasemenea fiu moştenitor al tuturor celor ce mor, şi ia şi el parte cu ceilalţi fii pe care-i lasă mortul. Eu căzui la un renegat veneţian, care fiind matroz unei corăbii, fù prins de Uchali, şi apoi el ajunse a fi cel mai crud renegat ce s'a vĕzut vreodată.

Numele lui era Azan-Aga. El devenì foarte bogat şi

1) *Fratin* sau *Fratele cel mic* este călugărul Jacome Palcaro, care servi ca inginer pe Carol V şi pe Filip II.

2) Astfel se numeşte Sultanul.

3) Aceste trei funcţiuni sunt : cea de *mare vizir*, cea de *mufti* şi cea de *căpitan-paşa* sau general al mării.

tù rege al Algeriei. Eu venii cu dinsul din Constantinopole, foarte mulţumit că mĕ aflam atăt de aproape de Spania. Nu doar că aş fi gândit să scriu cuiva despre nenorocita mea soartă, dar voeam să vĕd dacă norocul nu-mi va fi mai priincios in Algeria, decăt in Constantinopole. Acolo incercasem deja mii de mijloace spre a fugì, dar nici unul nu eşise la bun capĕt, şi gândeam să caut in Algeria alte mijloace de-a dobândì aceea ce doream atăt de mult. In adevĕr, niciodată nu mĕ părăsì speranţa de-a căştiga libertatea, şi când ceeace unelteam, cugetam şi puneam in lucrare nu ducea la sfirşit dorit, indată, fără a pierde curajul, născoceam şi găseam altă speranţă care să mĕ susţină, chiar de era slabă şi neinsemnată.

Astfel imi petrecui viaţa, inchis intr'o temniţă sau casă, pe care Turcii o numesc *bano*, şi unde ei inchid pe captivii creştini, şi pe acei ai regelui, şi pe acei ai unor particulari, precum şi pe acei ai municipalităţii. Aceştia sunt, cum s'ar zice, captivi ai consiliului şi servesc oraşului la lucrările publice ce face, sau la alte sarcini. Ei capĕtă foarte greu libertatea lor, căci fiind ai comunei şi neavĕnd un stĕpăn particular, n'au cu cine să negoţieze rescumpĕrarea lor, chiar dacă ar avea banii trebuitori. In aceste inchisori, după cum am zis, unii particulari din oraş au obiceiu să ducă pe captivii lor, mai ales când sunt de rescumpĕrat, căci aicea ei sunt ţinuţi in ticnă şi bine păziţi, până ce soseşte preţul rescumpĕrării. Deasemenea nici captivii regelui, ce sunt de rescumpĕrat, nu es la muncă cu cealaltă gloată, decăt numai când se intărzie cu rescumpĕrarea. Atunci pentru a-i face să scrie cu mai multă grabă, ca să le vină bani, ii scot la muncă şi la adus lemne cu ceilalţi, şi aceasta nu este o treabă mică.

Eu deci eram in numĕrul celor de rescumpĕrat, căci fiindcă se află că eram căpitan, deşi spusei că n'aveam mijloace şi că eram sărac, totuş aceasta nu oprì ca să fiu pus intre căvalerii şi oamenii ce trebueau să se rescumpere. Mi se puse un lanţ, mai mult ca semn de rescumpĕrare decăt pentru pază. Astfel petreceam viaţa in acea inchi-

soare cu alţi mulţi cavaleri şi oameni de samă, meniţi şi hotăriţi pentru rescumpĕrare. Cu toate că foamea şi goliciunea ne supĕra uneori, şi chiar mai totdeauna, nimica nu ne supĕra atăta, căt ne necăjea când auzeam şi vedeam la fiecare pas cruzimile ne mai vĕzute şi ne mai auzite pe care stĕpânul meu le intrebuinţa incontra creştinilor. In fiecare zi spânzura pe unul, punea in ţeapă pe altul, tăea urechile celuilalt, şi aceasta pentru aşa de neinsemnate motive, sau fără motive, incăt Turcii mărturiseau că o făcea numai pentru plăcerea de-a o face, şi pentrucă aşa era caracterul lui firesc, de-a fi omoritorul neamului omenesc. Un singur om eşi bine la capĕt cu dinsul, un soldat spaniol numit *Cutare de Saavedra.* (1) Deşi acesta a făcut lucruri care vor remănea mulţi ani in amintirea acelor oameni, şi toate pentru a dobăndi libertate, el niciodată nu-l bătù, nici nu porunci să-l bată, nici nu-i zise un cuvĕnt rĕu. Pentru cel mai mic lucru, din multele ce făcuse, noi toţi ne temeam să nu-l pue in ţeapă, şi de multe ori se temù şi el singur. Şi dacă n'ar fi cauza că timpul nu ne ingădue, eu aş spune acum ceva din cele ce făcù acest soldat. Ar fi un subiect de petrecere, care v'ar minuna mult mai tare, decăt povestirea istoriei mele.

Zic deci că in ograda inchisorii noastre dădeau ferestrele unui maur bogat şi de seamă. Aceste ferestre erau, cum sunt obicĭnuit acele ale maurilor, mai mult nişte borte decăt ferestre, şi chiar aşa fiind erau acoperite de jaluzele foarte dese şi strinse. Se intimplă deci că intr'o zi stam pe terasa inchisorii noastre, cu alţi trei tovarăşi, incercăndu-ne să sărim cu lanţurile pentru a petrece timpul. Noi eram singuri, pentrucă toţi ceilalţi creştini eşiserĕ la muncă. Din intimplare ridicai ochii in sus, şi vĕzui că prin acele ferestruici inchise, de care am vorbit, se arăta o trestie la

1) Intimplările istorisite aici nu sunt nicidecum ale autorului insuş, după cum s'a afirmat şi s'a crezut mult timp. Adevĕratul erou este căpitanul Ruy-Perez de Viedma, care fusese rob la acelaş stĕpân cu Cervantes. In episodul de faţă Cervantes se numeşte pe sine *Cutare de Saavedra* (Tal de Saavedra), după cum se vede in acest pasaj.

a căreia capĕt era legată o basma. Trestia se tot clătina şi se mişca, ca şi cum ne făcea semn să ne ducem s'o luăm. Noi ne uitarĕm la dinsa, şi unul din cei ce erau cu mine merse de se puse dedesubtul trestiei, ca să vadă de-o vor lăsa să cadă, sau ce vor face. Dar indată ce el ajunse acolo, trestia se inălţă şi se clătină intr'amĕndouĕ părţile, ca şi cum ar fi zis din cap: *nu*. Creştinul se intoarse şi earăş trestia incepù a se scoborì şi a face aceleaşi mişcări, ca şi inainte. Se duse altul din tovarăşii mei, şi i se intimplă ca şi celui dintăi. Insfirşit se duse al treilea, şi păţì tot ca cel intăi şi ca cel al doilea.

Vĕzĕnd eu aceasta nu vrui să las fără a-mi cerca norocul, şi indată ce ajunsei şi mĕ pusei dedesubtul trestiei, ea se dădù in jos şi căzù la picioarele mele, inlăuntrul ograzii. Mĕ grăbii iute să desleg basmaoa, in care vĕzui un nod, şi intr'insul găsii zece *cianii*, nişte monete de aur prost cu care se servesc Maurii. Fiecare *ciani* preţueşte zece reali de ai noştri. Că am fost incăntat de această descoperire, nu e nevoe s'o spun, căci fù tot atăt de mare mulţumirea ca şi mirarea de-a ne găndì de unde ne putea venì acest noroc, mai cu seamă mie. In adevĕr, de vreme ce trestia se lăsase in jos, numai pentru mine, aceasta era o dovadă că mie mi se făcea această favoare. Luai dar banii mei, rupsei trestia, mĕ intorsei earăş pe terasă, mĕ uitai la fereastră, şi vĕzui că printr'insa eşea o mănă foarte albă, care se inchidea şi se deschidea foarte iute. Prin aceasta pricepurĕm, sau ne inchipuirĕm, că vre-o femee ce trăia in acea casă a trebuit să ne facă acest dar, şi ca semn de mulţumire, salutarĕm după obiceiul Maurilor, plecănd capul, indoind corpul, şi punĕnd mănele pe piept.... Puţin după aceea scoaserĕ pe aceeaşi fereastră o mică cruce făcută de trestii, şi indată o traserĕ indărăt. Acest semn ne intărì in ideea că vre-o creştină trebuea să fie captivă in acea casă, şi că ea ne făcea acel bine. Dar albeaţa mănii şi inelele ce vĕzurĕm pe dinsa, ne scoaserĕ din această idee. Ne inchipuirĕm că trebuea să fie vre-una din acele creştine lepădate de lege, pe care stĕpănii lor insuşi au obiceiul să

le iee de femei legiuite, şi chiar se cred fericiţi, pentrucă le stimează mai mult decăt pe femeile de naţiunea lor.

In toate convorbirile noastre, eram foarte departe de adevĕr. De aici inainte toată indeletnicirea noastră era de-a privì şi a avea ca punct luminos fereastra, unde ni se arătase steaoa trestiei. Dar trecurĕ cincisprezece zile in care nu o vĕzurĕm, nici mâna, nici trestia, nici vre un alt semn oarecare. Cu toate că in acest timp ne silirĕm cu toată ingrijirea să ştim cine trăia in acea casă, şi dacă se afla acolo vre-o creştină renegată, niciodată n'am găsit pe nimeni care să ne spună altceva decăt că trăia acolo un Maur de seamă şi bogat, numit Agimorato, care fusese *alcaide* (1) in Pata, slujbă de multă insemnătate la dinşii. Dar căud ne aşteptam mai puţin să primim deacolo o nouă ploae de cianii, vĕzurĕm deodată arătându-se trestia şi altă basma la dinsa cu alt nod mai gros, şi togmai in momentul căud inchisoarea era singură şi fără oameni, ca şi data trecută. Făcurĕm obicĭnuita incercare, mergĕnd inainte de mine fiecare, din acei trei ce eram. Dar nici unuia nu se dădù trestia, ci numai mie, căci sosind eu, ea căzù indată. Deslegai nodul şi găsii patruzeci de scude spaniole de aur, şi o hărtie scrisă arăbeşte, şi la sfirşitul scrisorii făcută o cruce mare. Sărutai crucea, luai scudele, mĕ intorsei la terasă, făcurĕm cu toţii plecăciunile noastre, mâna se arătă earăş, eu făcui semn că voiu cetì hărtia, fereastra se inchise.

Toţi remaserĕm uimiţi şi vcioşi de ceeace se intimplase. Findcă nici unul din noi nu inţelegea arăbeşte, deşi era mare dorinţa ce aveam de-a inţelege ceeace cuprindea hărtia, mai mare era greutatea de-a găsì pe cineva care să ne-o citească. La urmă eu mĕ hotării să mĕ incred unui renegat de loc din Mureia, care se arătă mare prietin cu mine, şi-mi dăduse garanţii sigure că va păstra taina ce-i incredinţam. In adevĕr unii renegaţi, căud au de gând să se intoarcă in ţară de creştin, obicĭnuesc a lua cu dinşii certificate in care captivii de seamă incredinţează, in forma

1) *Alcaide* comandantul unui castel.

in care pot, că cutare renegat este om de treabă, şi că totdeauna a făcut bine creştinilor, şi că dorinţa lui este de-a fugi la cel intăi prilej, ce i s'ar infăţişa. Unii işi procură aceste atestate cu bună intenţie, unii se servesc cu ele la intimplare şi cu scop. Ei vin să jăfuească in ţară de creştini, şi dacă cumva se pierd sau sunt prinşi, scot aceste iscăliturі zicănd că prin acele hărtii se va vedea scopul cu care veneau, că ei voeau să remănă in ţară de creştini, şi că deaceea au insoţit la jaf pe ceilalţi Turci. In acest mod ei scapă de intăia pornire a măniei, se impacă cu Biserica, fără să păţească ceva, şi cănd găsesc un prilej, se intorc in Barbaria, ca să fie ceeace erau inainte. Sunt alţii care se servesc de aceste hărtii, şi-le procură cu bună intenţie şi remăn in ţară creştină.

Ei bine, acest prieten era unul din renegaţii de care am vorbit. El avea iscăliturі de la toţi tovarăşii noştri, in care-l recomendam pe căt era cu putinţă. Dacă Maurii ar fi găsit la dinsul aceste hărtii, l'ar fi ars de viu. Eu aflai că el ştia foarte bine arăbeşte, şi nu numai să vorbească dar să şi scrie. Insă inainte de-a mă destăinui lui, ii spusei să-mi citească acea hărtie, care din intimplare o găsisem intr'o crăpătură a cămăruţei mele. El o deschise şi stătù cătva timp, privind-o, traducănd şi murmurănd intre dinţi. Il intrebai dacă inţelegea; el imi spuse că foarte, şi că dacă voesc să mi-o tălmăcească din cuvănt in cuvănt, să-i dau cerneală şi condeiu ca s'o facă mai bine. Indată ii dăduräm ceeace cerea, şi el incet incet o traduse şi la sfirşit zise:

„Tot ce este aici in spanioleşte, este ceeace cuprinde această hărtie arăbească, fără a lipsi o literă; şi este de luat aminte că unde se află acolo: *Zela Marien*, vrea să zică: *Maica noastră Fecioara Maria.*

Cetirăm scrisoarea care suna astfel:

— „Cănd eram copilă, tatăl meu avea o roabă, care imi arătă in limba mea inchinăciunea creştinească, şi-mi spuse multe lucruri de Zela Marien. Creştina murì, şi ştiu că nu s'a dus in foc, ci la Alah, căci o văzui de douĕ ori după aceea, şi-mi spuse să mĕ duc in ţară creştină să văd

pe Zela Marien, care mĕ iubeşte mult. Nu ştiu cum să mĕ duc: Mulţi creştini am vĕzut pe această fereastră, şi nici unul nu mi-a părut cavaler afară de tine. Eu sunt foarte frumoasă şi tĕnĕră, şi am mulţi bani de luat cu mine: vezi dacă tu poţi face să mergem impreună, şi acolo vei fi bărbatul meu, de vei voi, ear de nu vei voi, nu va fi nimica, căci Zela Marien imi va da cu cine să mĕ mărit. Eu am scris aceasta, ia seama cui o dai s'o citească, nu te increde nici intr'un Maur, căci sunt toţi vicleni. De aceasta mĕ ingrijesc mult, căci aş voi să nu te destăinueşti nimĕrui. Dacă tatăl meu va afla, mĕ va arunca indată intr'un puţ şi mĕ va acoperi cu petre. La trestie voiu pune o aţă, leagă de dinsa respunsul tĕu, şi dacă n'ai cine să-ţi scrie arăbeşte, vorbeşte-mi prin semne, căci Zela Marien va face să te inţeleg. Ea şi Alah să te păzească, şi această cruce pe care o sărut adeseori, căci aşa imi recomăndă captiva".

Vedeţi, domnilor, dacă era drept să ne mirăm şi să ne inveselim de cuprinsul acestei hărtii. Şi astfel fù mirarea şi veselia noastră incăt renegatul inţelese că acea hărtie nu se găsise din intimplare, dar că fusese scrisă in adevĕr unuia dintre noi. El ne rugă deci că dacă este adevĕrat ceeace bănueşte, să ne incredem intr'insul, şi să i-o spunem, căci el ar expune viaţa sa pentru libertatea noastră. Zicĕnd acestea, scoase din sin un crucifix de metal, şi cu multe lacrimi jură pe Dumnezeul ce infăţişa acea icoană şi in care el credea cu mare foc, deşi era păcătos şi rĕu, că ne va păzi cu onoare secretul, in tot ce am voi să-i descoperim. Căci i se părea lui şi oarecum găcea că el şi toţi ai noştri au să capete libertate prin ajutorul aceleia care scrisese acea hărtie.

„Astfel, zicea el, voiu dobăndì ceeace doresc atăt de mult, să mĕ vĕd earăş intors la sinul sfintei biserici, mama mea, de care ca un membru putred stau despărţit şi indepărtat prin neştiinţa şi pĕcatul meu. Renegatul vorbì cu atătea lacrimi şi semne de căinţă, incăt noi toţi intr'o părere, ne invoirĕm să-i spunem adevĕrul intimplării, şi astfel ii dădurĕm seamă de toate fără a ascunde ceva. Ii arătarĕm

ferestuica pe unde se ivea trestia, şi el insemnă deacole casa, şi făgăduì că va avea cu deosebire mare grijă de-a se informa cine trăia intr'insa. Ni se părù de asemenea că ar fi bine să respund la biletul Maurei, şi fiindcă aveam pe cine să-l punem să ne scrie, indată scrise ce i-am dictat eu. Cuprinsul acestui respuns vi-l voiu spune din punct in punct, pentrucă din toate amĕnuntele insemnate ce mi se intimplarĕ in acea imprejurare, nici unul nu mi s'a şters din amintire, nici nu cred că se va mai şterge cât voiu fi in viaţă. Eată dar ce am respuns Maurei:

„Adevĕratul Alah să te păzească, doamna mea, şi acea binecuvĕntată Marien, care este adevĕrata mumă a lui Dumnezeu. Ea ţi-a sădit in inimă dorinţa de-a te duce in ţara creştinilor, căci te iubeşte mult. Roag'o tu ca să binevoească a-ţi da a inţelege, cum vei putea pune in lucrare ceeace ea ţi-a poruncit: ea este aşa de bună incât te va asculta! Din partea mea şi a tutulor acestor creştini, care stau cu mine iţi ofer de-a face pentru tine tot ce vom putea, chiar să şi murim. Caută să-mi scrii şi să mĕ incunoştiinţezi de ceeace ai de gând să faci, că eu iţi voiu respunde totdeauna; Marele Alah ne-a dat un creştin captiv care ştie să vorbească şi să scrie limba ta, astfel cum vei vedea din această scrisoare. Deaceea, fără a avea fricĕ, ne poţi incunoştiinţa de orice ai voì. Cât pentru ceeace zici că dacă te vei duce in ţara creştinilor, ai să fii femeea mea, eu ţi-o făgăduesc, ca bun creştin, şi ştii că creştinii implinesc făgăduinţele lor mai bine decât Maurii. Alah şi Marien, muma sa, să te aibă sub a lor pază, doamna mea".

După ce această hărtie a fost scrisă şi inchisă, am aşteptat două zile până ce inchisoarea va fi goală cum era obicĭnuit, şi indată am eşit la primblarea ordinară de pe terasă, spre a vedea dacă se va arăta trestia. Ea se şi arătă fără intărziere. Indată ce o vĕzui, deşi nu zăream cine o ţinea, arătai hărtia ca să dau a inţelege să lege de trestie aţa. Dar aţa era deja pusă la trestie. Eu legai hărtia, şi nu după mult timp se arătă earăş steaoa noastră, cu albul steag de pace al băsmălii. Ea căzù, eu o ridicai şi găsii

intr'insa tot felul de monedă, de argint şi de aur, mai mult de cincizeci de scude, care indoirĕ de cincizeci de ori mai mult mulţumirea noastră, şi ne intărirĕ in speranţa de-a dobăndì libertatea.

Chiar in acea noapte se intoarse renegatul nostru, şi ne spuse că in acea casă locuia tot maurul de care ni se spusese şi nouĕ că se numeşte Agimorato, peste mĕsură de bogat. El avea o singură fată, moştenitoare intregii lui averi, şi că era imprăştiată ideea in tot oraşul că ea este cea mai frumoasă femee din Barberia, că mulţi din viceregii ce veneau acolo o ceruserĕ de femee, dar că ea nu voise niciodată să se mărite. El aflase deasemenea că ea avusese o roabă creştină, care deja murise. Toate acestea se potriveau cu cele cuprinse in scrisoare. Intrarĕm indată in sfat cu renegatul asupra planului de-a scoate pe Maură de acolo, şi a ne duce toţi in ţară de creştini. La urmă ne invoirĕm, pentru moment, să aşteptăm a doua incunoştiinţare de la Zoraida, căci astfel se chema aceea ce acum voeşte să se numească Maria. Vedeam noi bine că ea şi nu alta, putea numai să ne facă să eşim din toate acele greutăţi. Indată ce ne oprirĕm aici, renegatul ne zise să nu ne ingrijim, că el va pierde viaţa sau ne va pune in libertate. Patru zile inchisoarea fù cu oameni, ceeace făcù că trestia intărziè de-a se arăta timp de patru zile. După trecerea acestora, inchisoarea fiind singuratică ca de obiceiu, trestia se arătă cu basmaoa atăt de incărcată, incăt ne făgăduea o foarte imbelşugată mană. Trestia şi basmaoa se inclinarĕ spre mine, găsii inlăuntru altă hărtie şi o sută de scude de aur, fără vre-o altă monedă. Renegatul se afla acolo, ii dădurĕm scrisoarea să o citească in odăiţa noastră. Eată ce ne spuse el că cuprindea:

„Eu nu ştiu, domnul meu, cum să regulăm spre a ne duce in Spania, nici Zela Marien nu mi-a spus, cu toate că am intrebat-o. Ceeace se va putea face este că eu vĕ voiu da pe această fereastră foarte mulţi bani de aur: rescumpĕră-te cu dinşii, tu şi prietenii tĕi, şi unul să se ducă in ţara creştinilor, să cumpere acolo o barcă şi să se intoarcă

să iee pe ceilalţi, ear pe mine să mĕ găsească in grădina tatălui meu, ce se află la poarta Bab-Azun, lângă marină, unde am să stau toată vara cu tatăl şi cu slugile mele. Deacolo mĕ veţi putea lua fără frică şi duce la barcă. Ia bine seama că tu ai să fii bărbatul meu, ear de nu, voiu cere de la Marien să te pedepsească. Dacă n'ai incredere in nimeni care să se ducă după barcă, rescumpĕră-te tu şi du-te, căci eu ştiu că te vei intoarce mai sigur decât un altul, ca unul ce eşti cavaler şi creştin. Caută să afli grădina, şi când te vei plimba pe aici, voiu ştì că eşti singur in inchisoare, şi-ţi voiu da mulţi bani. Alah să te păzească, domnul meu"!

Acestea spunea şi cuprindea a doua scrisoare. Când toţi o vĕzurĕ, fiecare se oferì spre a voì să fie rescumpĕrat, făgăduind că se va duce şi se va intoarce cu toată exactitatea. Eu deasemene mĕ oferii; dar renegatul se impotrivì la toate acestea, zicĕnd că nici intr'un mod nu se va invoì ca vreunul din noi să capete libertate, până nu vor fi cu toţii la un loc : experienţa ii arătase cât de rĕu işi implinesc cei liberi cuvĕntul dat in robie; căci de multe ori intrebuinţaserĕ acest mijloc captivi de seamă, rescumpĕrând pe unul care să se ducă la Valenţia sau la Mayorca cu bani spre a putea inarma o barcă şi a se intoarce să iee pe acei ce-l rescumpĕraserĕ, dar nu se mai intorsese niciodată. Libertatea dobândită şi frica de-a nu o pierde earăş le ştergea din memorie toate datoriile din lume. Spre a intărì adevĕrul spuselor sale, ne povestì pe scurt o istorie care se intimplase cam in acelaş timp unor cavaleri creştini, cea mai ciudată ce s'a vĕzut vreodată in acele ţări unde la fiecare pas se intimplă lucruri ce umplu de groază şi de uimire.

In adevĕr el conchise că ceeace trebuea şi se putea face era să i se dea lui banii pentru rescumpĕrarea creştinului, şi el să cumpere acolo in Alger o barcă, sub pretext de-a se face comerciant şi a neguţa in Tetuan şi pe toată acea coastă. Fiind el stăpânul bărcii, i se va infăţişa uşor un prilej pentru a-i scoate din inchisoare şi a-i imbărca pe toţi. Ş'apoi dacă Maura dădea, după cum zicea, bani spre

a rescumpĕra pe toţi, odată ce vor fi liberi, era lucrul cel mai uşor de-a se imbărca chiar in mijlocul zilei. Cea mai mare greutate ce se infăţişa era că Maurii nu lasă ca un renegat să cumpere sau să aibă o barcă, fără numai un vas mare spre a devenì corsar. Ei se tem că cel ce cumpĕră barca, mai ales dacă este spaniol, n'are alt scop decăt ca să se ducă in ţara creştinilor; el insă va inlătura acest neajuns, făcĕnd ca un Maur tagarin (1) să iee parte cu dinsul la tovărăşia bărcii şi la căştigul mărfurilor. Prin această invoeală el va ajunge să fie stĕpănul bărcii, şi atunci privea toate celelalte ca şi isprăvite.

Cu toate că mie şi tovarăşilor mei ne părea că era mai bine a trimite după barcă la Mayorca, nu indrăznirĕm a-l contrazice. Ne temeam, dacă nu vom face ceeace zicea el, să nu ne descopere şi să ne pue in primejdie de-a ne perde cu toţii viaţa şi a da pe faţă purtarea Zoraidei, pentru a căreia viaţă am fi dat toţi vieţile noastre. Astfel hotărirăm să ne punem in mănile lui Dumnezeu şi a renegatului. Chiar in acel moment i se respunse şi Zoraidei, spunĕndu-i-se că vom face tot ce ne sfătuea, pentrucă ea ne luminase tot atăt de bine ca şi cum Zela Marien i-ar fi spus, şi că numai de la dinsa atirna să trăgăneze această treabă sau s'o pună indată in lucrare. Eu mĕ oferii din nou de-a fi bărbatul ei, şi astfel intr'o altă zi căud se intimplă să fie inchisoarea goală ne dădù, in deosebite rănduri, cu trestia şi cu basmaoa douĕ mii de scude de aur, şi o hărtie in care zicea că la cea intăi *Huma*, adică Vineri, avea să se ducă la grădină cu tată-seu, dar că inainte de-a pleca ne va mai da bani; dacă aceştia nu ar ajunge, să o inştiinţăm, că ea ne va da căt ii vom cere, de vreme ce tatăl ei are atăţia bani incăt nu va prinde de veste, mai ales că toate cheile erau pe măna ei. Dădurĕm indată cinci sute de scude renegatului ca să cumpere barca; cu opt sute mĕ rescumpĕrai

1) Se numeau *Mauri tagarini* sau *de la graniţă* Maurii ce locueau in Valenţia şi in Aragon. Opuşi Maurilor tagarini erau *maurii Mudejari (Mudejares)* sau *din lăuntru* care locueau in Andaluzia.

eu, dând banii unui negustor valenţian ce se afla atunci in Alger. Acesta mĕ rescumpĕrâ de la rege, luându-mĕ pe cuvĕntul sĕu că va plătì banii la sosirea celui intâi vas din Valenţia. Dacă el ar fi dat banii indată, ar fi făcut pe rege să cadă in bănuală că preţul rescumpĕrării mele se afla de multe zile in Alger şi că negustorul tăcuse pentru a se folosì de bani. Insfirşit stĕpânul meu era atât de prepuelnic, incât nici intr'un mod nu indrăznii a-i respunde indată banii.

Joi inaintea Vinerii in care frumoasa Zoraidă avea să se ducă la grădină, ne dădù âncă o mie de scude şi ne incunoştiinţâ de plecarea sa. Ea mĕ rugâ că, dacă mĕ voiu rescumpĕra să aflu indată grădina tatălui ei, şi ori cum să caut prilej de-a mĕ duce s'o vĕd acolo. Ii respunsei in puţine cuvinte că aşa voiu face, şi ea să aibă grijă a ne recomenda la Zela Marien, cu toate acele rugăciuni pe care le invăţase de la roabă. După aceasta se luarĕ mĕsuri ca cei trei tovarăşi ai noştri să fie rescumpĕraţi pentru a le inlesnì eşirea din inchisoare, şi pentru ca nu cumva, vĕzĕndu-mĕ rescumpĕrat pe mine, care aveam banii, ear ei nu, să nu fie neliniştiţi, şi demonul să-i indemne a face ceva in dauna Zoraidei. Deşi caracterul lor imi putea gonì această frică, totuş nu vrui să pun in primejdie intreprinderea noastră. Astfel ii rescumpĕrai tot in modul in care mĕ rescumpĕrasem şi pe mine, incredinţând toţi banii negustorului pentru ca el să poată garanta cu incredere şi siguranţă. Dar niciodată nu-i descoperirĕm lui relaţiile şi taina noastră, căci era mare primejdie.

Nu trecurĕ cincisprezece zile şi renegatul nostru cumpĕrase o foarte bună barcă in care incăpeau mai mult de treizeci de persoane. Pentru a asigura şi a acoperì fapta sa, el vrù să facă, cum şi făcù, o călĕtorie la un loc ce se numeşte Sargel, la douĕzeci de leghe departe de Alger, in spre Oran. Acolo se face mare negoţ cu smochine uscate. De douĕ sau de trei ori făcù această călĕtorie intovărăşit de tagarinul de care ne vorbise. *Tagarini* se numesc in Barberia Maurii din Aragon, ear cei din Granada se numesc

Mudehari. In regatul Fez Mudeharii se numesc *Elci*, de care mai mult se serveşte in resboiu acel rege. Zic deci că de căte ori trecea cu barca sa, arunca ancora intr'un colţ, la două bătăi de balistă (1) departe de grădina unde aştepta Zoraida. Acolo renegatul, cu Maurii ce-i serveau de văslaşi, incepea cu scop sau să facă plecăciuni, sau să se incerce ca de glumă la ceeace el gândea să facă in adevĕr. Astfel el se ducea la grădina Zoraidei şi-i cerea fructe, şi tatăl ei ii dădea fără a-l cunoaşte; şi cu toate că ar fi voit să vorbească Zoraidei, cum ne mărturisì după aceea, şi să-i spună că el era acel care, din porunca mea avea s'o ducă in ţara creştinilor, şi că să fie mulţumită şi sigură, niciodată nu i-a fost cu putinţă. In adevĕr Maurele nu se lasă a fi vĕzute de nici un Maur sau Turc, fără numai dacă bărbătul sau tatăl lor porunceşte. Şi nici mie nu mi-ar fi părut bine ca el să vorbească cu dinsa, căci poate ea s'ar fi neliniştit vĕzĕnd că proiectul ei se află in gura unor renegaţi. Dar Dumnezeu, care poruncea altfel, nu dădù prilej bunei dorinţi ce avea renegatul nostru. Acesta vĕzĕnd cu cătă siguranţă se ducea şi venea la Sargel, şi că se oprea când, cum şi unde voea, şi că tagarinul, tovarăşul sĕu, n'avea altă voinţă decăt propria lui voinţă, că eu eram deja rescumpĕrat şi că trebuea numai să se caute căţiva creştini care să poarte văsla, imi zise să aleg pe cei ce aş voì să-i iau cu mine, pe lângă cei rescumpĕraţi, şi să-i incunoştiinţez pentru cea intăi Vineri, in care el hotărise plecarea noastră.

Vĕzĕnd aceasta, vorbii cu doisprezece Spanioli, toţi văslaşi voinici, de aceia care puteau eşì mai liber din oraş. Nu era uşor de-a găsì atăţia in acel moment, căci douĕzeci de vase erau duse la furat, şi se luaserĕ toţi oamenii buni de văslă. Nici aceştia nu s'ar fi găsit, dacă nu s'ar fi intimplat ca stăpânul lor să se lase in acea oară de corsărie, spre a isprăvì o corabie ce avea in lucru. Acestora le spusei

1) Maşină de resboiu care se intrebuinţa spre a arunca săgeţi, petre şi alte lucruri omoritoare.

numai atăta, ca Vinerea viitoare după ameaz să easă unul căte unul pe ascuns, să se ducă spre grădina lui Agimorato, şi să mĕ aştepte acolo, pănă voiu venì. Fiecăruia in parte ii dădui acest sfat, recomandăndu-le că chiar de ar vedea acolo alţi creştini să nu le spună alta decăt că eu le poruncisem să aştepte in acel loc.

După ce am luat această mĕsură, trebuea să mai iau ăncă una, care imi plăcea mai mult din toate, adică să incunoştiinţez pe Zoraida de starea in care se aflau lucrurile, pentru ca ea să fie gata şi in aşteptare, şi să nu se sparie dacă vom răpì-o inainte de timpul in care işi putea inchipuì că se va intoarce barca de creştini. Hotării deci să mĕ duc la grădină şi să vĕd dacă-i voiu putea vorbì. Cu o zi inainte de plecarea mea mĕ dusei acolo, sub cuvĕnt de-a culege nişte ierburi. Cea intăi persoană ce intilnii fu tatăl ei, care-mi vorbì in limba obicĭnuită in toată Berberia şi chiar şi in Constantinopole intre captivi şi Mauri, limbă ce nu e nici Maură nici Spaniolă, nici vreunei alte naţiuni, ci un amestec din toate limbile, cu care noi toţi ne inţelegem. Zic deci că el mĕ intrebă in acest soiu de limbă ce caut in grădina sa, şi a cui sunt? Ii respunsei că sunt robul arnăutului Manù (căci ştiam cu toată siguranţa că acesta era un foarte bun prieten al sĕu), şi caut fel de fel de ierburi pentru a face o saladă. El mĕ intrebă in urmă dacă sunt sau nu de rescumpĕrat, şi căt cere pe mine stăpănul meu.

In timpul acestor intrebări şi respunsuri, eşì din casa grădinei frumoasa Zoraida. De mult deja mĕ vĕzuse, şi fiindcă Maurele nu fac nicio greutate de-a se arăta la creştini, şi nici nu fug de dinşii, după cum am spus deja, ea nu se sfiì nicidecum de-a venì unde sta tatăl ei cu mine; ba chiar indată ce tată-seu o vĕzù venind incet, o chemă şi-i spuse să se apropie. Greu lucru ar fi să vĕ spun eu acum nemărginita frumuseţă, graţia, găteala aleasă şi bogată cu care iubita mea Zoraida se arătă ochilor mei. Atăta numai voiu spune că mai multe perle atirnau de gătul, urechile şi pĕrul ei decăt fire de pĕr avea in cap. La glez-

nele picioarelor, pe care, după obiceiul ţării, le purta descoperite, avea două *carcadj* (aşa se numesc in arăbeşte inelele sau brăţelele de la picioare) de aurul cel mai curat, bătute cu atâtea diamante, incât ea imi spuse mai pe urmă că tatăl ei le preţuea la zece mii de dubloni. Cele ce purta la braţe preţueau tot atâta. Perlele erau in mare număr şi foarte bune, căci cea mai mare găteală şi cochetărie pentru femeile Maure este de-a se impodobì cu bogate perle şi cu pulbere de perle. Deaceea se găsesc mai multe perle şi pulbere de perle la Mauri decât la toate celelalte naţiuni. Tatăl Zoraidei era cunoscut că avea multe, şi din cele mai bune ce se aflau in Alger, şi că mai poseda pe lângă aceasta şi două sute de mii de scude spaniole. Peste toată această avere era stăpână acea care acum este stăpâna mea. Dacă cu toate aceste podoabe putea ea să fie atunci frumoasă sau nu, prin urmele ce i-au remas, după atâtea suferinţi, se va putea judeca ce a trebuit să fie in floarea ei, căci se ştie că frumuseţa unor femei are zilele şi vremile ei, şi că după imprejurări scade sau creşte. Este lucru firesc ca pasiunile sufletului să o inalţe sau să o scoboare, cu toate că cele mai de multe eri o nimicesc. Zic insfirşit că atunci venì la noi gătită in gradul cel mai mare şi frumoasă in gradul cel mai mare, sau cel puţin mie mi se părù că este cea mai frumoasă din câte vĕzusem până atunci. Ţinĕnd seamă apoi de binefacerile ce-mi făcuse, mi se părea că am inaintea mea o zeitate din cer, scoborită pe pământ pentru fericirea şi mângâerea mea.

Indată ce ea se apropiè de noi, tatăl ei ii spuse in limba sa cum eu eram robul prietenului sĕu Arnăutului Manù, şi că venisem să caut saladă. Ea intră in vorba noastră şi in acel amestec de limbi de care am vorbit mĕ intrebă dacă eram cavaler, şi pentru ce nu mĕ rescumpĕram. Eu ii respunsei că deja eram rescumpĕrat, şi că preţul putea să-i dea o idee de stima stăpânului meu pentru mine, căci ii plătisem 1500 de *zoltanii*. (1) Ea imi respunse:

1) Un *zoltani* monedă arabă, avea o valoare cam de 10 lei şi 80 bani.

„In adevĕr dacă tu ai fi fost a tatălui meu, aş fi făcut eu să nu te dee pentru o sumă indoită, pentrucă voi Creştinii totdeauna spuneţi minciuni in ceeace vorbiţi, şi vĕ faceţi săraci spre a amăgi pe Mauri.

— Asta poate fi aşa, doamnă, ii respunsei; dar eu am spus adevĕr stăpănului meu, preum spun şi voiu spune ori cui.

„Şi când te duci? zise Zoraida.

— Mâni cred, respunsei, pentrucă este aici un vas din Franţia, care pleacă mâni, şi am de gând să mĕ duc cu dinsul!

„Nu este mai bine, zise Zoraida, să aştepţi să vină vase din Spania şi să pleci cu ele, ear nu cu cele din Franţia, care nu vĕ sunt prietene?

— Nu, respunsei eu: Totuş dacă este adevĕrat, cum se vesteşte, că soseşte deja un vas din Spania, il voiu aştepta; cu toate că dorinţa ce am de-a fi in ţara mea şi cu persoanele pe care le iubesc, este atât de mare incât nu mĕ va lăsa să aştept alt prilej, ori cât de bun ar fi, dacă va intărzia.

„Trebue să fii negreşit insurat in ţara ta, zise Zoraida, şi pentru aceea doreşti să te vezi cu femeea ta?

— Nu sunt insurat, respunsei eu; dar mi-am dat cuvêntul de-a mĕ insura intorcêndu-mĕ acolo.

„Şi este frumoasă doamna căreia i-ai dat cuvêntul? zise Zoraida.

— Este atât de frumoasă, ii respunsei, incât pentru a o lăuda cum trebue şi a spune adevĕrul, seamănă mult cu tine.

Tatăl ei rise cu mult haz.

— „Pe Alah, creştine, zise el, ea trebue să fie foarte frumoasă, dacă seamănă cu fiica mea, care este cea mai frumoasă din tot regatul; priveşte-o bine şi vei vedea că-ţi spun adevĕrul.

La cele mai multe din aceste intrebări şi respunsuri ne servea de tălmaciu tatăl Zoraidei, ca cel mai cunoscĕtor, căci ea, deşi vorbea acea limbă curcită, care, după cum am

zis, se obicĭnueşte acolo, işi exprima gândirile sale mai mult prin semne decât prin vorbe.

In vreme ce noi vorbeam astfel sosì un Maur cu fuga şi spuse in gura mare că patru Turci săriserĕ peste gard in grădină şi culegeau fructe, deşi nu erau coapte. Bĕtrânul se spăriè, precum şi Zoraida, căci este obicĭnuită şi ca şi naturală frica ce au Maurii de Turci, şi mai cu seamă de soldaţi, care sunt atât de obraznici şi au atâta putere asupra Maurilor, supuşi lor, incât ii tratează ca şi cum ar fi robii lor. Deci tatăl zise Zoraidei :

— „Fata mea, du-te in casă, şi inchide-te acolo, până ce eu mĕ voiu duce să vorbesc cu aceşti căni; ear tu, creştine, caută-ţi ierburile şi du-te cu noroc bun; Alah să te ducă cu fericire in ţara ta!

Eu mĕ inchinai la dinsul, şi el se duse să caute pe Turci, lăsându-mĕ singur cu Zoraida. Ea incepù a se face că pleacă, unde-i poruncise tată-seu. Dar deabea el dispăruse pe după copacii grădinei, când ea intorcĕndu-se spre mine, cu ochii plini de lacrimi, imi zise:

„*Tamehì*, creştine, *Tamehì*? adică: Te duci, creştine, te duci?

— Da, doamnă, ii respunsei eu, dar nici intr'un chip fără tine; aşteaptă-mĕ Vinerea viitoare, şi să nu te sparii când ne vei vedea, căci fără nicio indoeală vom merge in ţara Creştinilor.

Eu ii spusei aceasta astfel incât ea inţelese foarte bine toate vorbele ce schimbarĕm impreună, şi aruncându-mi un braţ după gât, incepù a merge cu un pas lin spre casă. Soarta, care ar fi putut fi foarte funestă, dacă cerul n'ar fi ordonat altfel, vroì ca, mergĕnd noi amĕndoi astfel, şi precum am spus cu un braţ pe după gât, tatăl ei, care indepărtase deja pe Turci şi se intorcea, să ne vadă cum mergeam. Dar şi noi vĕzuserĕm că el se uitase la noi. Zoraida, ageră şi pricepută, nu voì să-şi ia braţul de după gâtul meu; din potrivă se lipì mai mult de mine şi puse capul pe peptul meu, indoind puţin genunchele, dând astfel semne neindoelnice că leşina. Eu deasemenea dădui a inţe-

lege că o sprijineam fără voea mea. Tatăl ei venì cu fuga unde ne aflam noi, şi vĕzĕnd pe fiică-sa in acea stare, o intrebă ce are. Dar fiindcă ea nu-i respundea zise tată-sĕu:

— „Fără nicio indoeală că ea a leşinat, speriată de intrarea acestor căni.

Şi luănd-o de la sinul meu, o apropiè de al sĕu. Ea scoţĕnd un suspin şi cu ochii ăncă uzi de lacrimi:

„*Amehì*, creştine, *amehì*, zise, adică: du-te, creştine, du-te!

La acestea tatăl ei ii respunse:

— „Nu-i nevoe, fiica mea, să se ducă creştinul. El nu ţi-a făcut nici un rĕu şi Turcii s'au dus. Nu te supĕra, căci nu-i nimic care să te poată neliniştì. După cum ţi-am spus deja, Turcii, după rugămintea mea s'au dus pe unde au intrat.

— Ei, domnule, au spăriet-o, cum ai zis tu, zisei eu tatălui ei, dar fiindcă ea zice să mĕ duc, nu vreau să-i fac supĕrare. Fii liniştit, şi cu voea ta voiu mai venì, de va fi nevoe să culeg ierburi din această grădină, căci după cum spune stăpănul meu, nicăiri nu se găsesc mai bune pentru saladă decăt aici.

— „Poţi venì să culegi căte vei voì, respunse Agimorato, căci fiica mea nu zice aceasta pentrucă tu sau vre-unul dintre creştini o supĕraţi, ci pentru a zice ca să se ducă Turcii ţi-a spus ţie să te duci, sau pentrucă era deja timp de a-ţi culege ierburile.

Indată după aceasta mĕ despărţii de amĕndoi, şi ea, părĕnd că i se sfăşie inima, se duse cu tatăl ei. Eu sub cuvĕnt de-a căuta ierburi, cutrierai deamĕruntul şi după placul meu toată grădina, observai bine intrările, eşirile, partea intărită a casei şi inlesnirea ce puteam găsì pentru a uşura intreprinderea noastră. După aceasta venii să dau seamă renegatului şi tovarăşilor mei de tot ce se petrecuse.

Aşteptam cu nerăbdare ciasul in care mĕ voiu folosì fără frică de odorul ce soarta imi oferea in persoana frumoasei şi drăgălaşei Zoraida. Insfirşit timpul trecù, şi sosì

zioa şi momentul atăt de mult dorite de noi. Toţi urmarĕ ordinul dat şi planul ce formaserĕm de mult cu o chibzuită băgare de seamă şi lungi convorbiri. Resultatul fu astfel precum il doream. Vinerea care urmă după ziua in care eu vorbisem in grădină cu Zoraida, renegatul, pe la inoptate, aruncă ancora vasului seu aproape in faţa locului in care se afla prea frumoasa Zoraida. Creştinii care aveau să fie la văsle fuseserĕ incunoştiinţaţi deja şi toţi erau ascunşi in deosebite părţi primprejur. Toţi mĕ aşteptau cu nerăbdare şi bucurie, plini de dorinţa de-a ataca deja vasul ce se afla inaintea lor. Ei nu ştieau inţelegerea mea cu renegatul, ci-şi inchipueau că prin puterea braţelor lor aveau să-şi căştige libertatea, ucigĕnd pe Maurii ce se aflau in barcă. Astfel deci, indată ce mĕ arătai eu şi tovarăşii mei, toţi ceilalţi ne vĕzurĕ de pe unde erau ascunşi şi venirĕ la noi. Era ciasul căud oraşul se inchisese deja, şi o singură persoană nu se vedea in toată această cămpie.

Căud ne aflarĕm la un loc, stam la indoeală dacă ar fi mai bine să ne ducem la Zoraida mai intăi, sau să punem măna pe Maurii *bagarini* (1), care erau vislaşi la barcă. In vreme ce ne aflam astfel, in nedumerire, venì la noi renegatul nostru, zicĕndu-ne de ce ne opream, că acum era ciasul, şi că toţi Maurii sei stăteau fără grijă şi cei mai mulţi din ei dormeau. Noi ii spuserĕm ce ne oprea şi el ne zise că lucrul cel mai insemnat era de a pune măna pe vas, ceeace se putea face cu cea mai mare inlesnire şi fără nicio primejdie. Indată după aceea ne puteam duce la Zoraida. Părerea lui ne părù bună la toţi, şi fără a ne mai găndì mult, ajunserĕm, sub conducerea lui, la vas, şi el sărind intăi inăuntru, puse măna pe iartaganul seu şi zise in limba maură: „Nime din voi să nu se mişte deaici, dacă nu vrea să-şi peardă viaţa“. In acel moment deja mai toţi creştinii intraserĕ inăuntru. Maurii care n'aveau multă

1) *Bagarini* de la *bahar*-mare, in arăbeşte, se numesc Maurii de pe la munţi care-şi căştigă viaţa, mai ales, servind ca vislaşi pe la Turci sau Maurii cei bogaţi.

inimă, vĕzĕnd pe capul lor că vorbeşte astfel, remaserĕ impietriţi, şi fără ca vre-unul din ei toţi să pue măna pe arme, de care aveau puţine sau mai de loc, şi fără a zice un cuvĕnt, se lăsarĕ a fi legaţi de creştini. Aceştia ii legarĕ cu multă iuţeală, amenințându-i că dacă ar ridica glasul oricum, toţi vor fi pe dată căsăpiţi.

După aceasta, o jumĕtate din noi remase spre a-i păzi, ear ceilalţi tot sub conducerea renegatului, ne duserĕm la grădina lui Agimorato. Norocul nostru făcù că ajungĕnd la poartă spre a o deschide, ea se deschise cu atăta uşurinţă ca şi cum n'ar fi fost incuiată. Astfel cu mare linişte şi tăcere inaintarĕm până la casă, fără a fi simţiţi de nimeni. Prea frumoasa Zoraida ne aştepta la o fereastră. De indată ce auzì oamenii, intrebă incet dacă suntem *Nizarani*, ca şi cum ar fi zis şi ar fi intrebat de suntem creştini. Eu ii respunsei că *da*, şi să se coboare. Cănd ea mĕ cunoscù, nu se opri nicio clipă, ci fără a-mi respunde un cuvĕnt se coborì intr'un minut, deschise uşa şi se arătă la toţi atăt de frumoasă şi de bogat imbrăcată, incăt nu pot să o descriu. Indată ce o vĕzui o apucai de o mănă pe care incepui a o săruta, şi renegatul făcù tot aşa, precum şi cei doi tovarăşi ai mei. Ceilalţi care nu cunoşteau intimplarea făcurĕ ceeace ne vĕzurĕ pe noi făcĕnd, căci se părea că noi ii mulţumeam şi o recunoşteam ca stăpăna libertăţii noastre.

Renegatul o intrebă in limba maură dacă tatăl ei era in grădină. Ea respunse că *da*, şi că dormea.

„Va fi dar nevoe să-l trezeşti, ii zise renegatul, şi să-l luăm cu noi impreună cu tot ce are preţios in această frumoasă grădină.

— Nu, zise ea, pe tatăl meu nu trebue să-l atingeţi de loc. Nu e nimica in această casă decăt aceea ce iau eu, dar e deajuns atăta, pentru ca voi toţi să vĕ faceţi şi bogaţi, şi mulţumiţi. Aşteptaţi puţin şi veţi vedea.

Zicĕnd aceste, ea intră ear in casă, spunĕnd că se va intoarce foarte curĕnd; noi să stăm liniştiţi, fără să facem vre un sgomot. Intrebai pe renegat ce vorbise cu dinsa, şi el imi povestì. Eu ii zisei să nu facă intru nimic mai mult

decăt va voi Zoraida. Ea venea deja incărcată cu un sipeţel plin cu atătea scude de aur incăt deabia il putea ţinea.

Din nenorocire tatăl ei se trezì in acest timp şi auzì vuetul ce se făcea in grădină. Uitându-se pe fereastră, el cunoscù indată că toţi cei din grădină erau creştini, şi scoţènd multe, mari şi furioase strigăte, incepù a zice in arăbeşte :

„Creştini, creştini, hoţi, hoţi !“

Aceste strigăte ne puserĕ pe toţi intr'o foarte mare şi grozavă confusiune. Dar renegatul, vèzènd primejdia in care ne aflam, şi inţelegènd căt era spre folosul lui de-a sfirşì această intreprindere, inainte de-a fi descoperiţi, se suì cu cea mai mare iuţeală unde sta Agimorato, şi impreună cu dinsul se duserĕ şi căţiva din noi. Eu nu indrăznii să părăsesc pe Zoraida care, ca şi leşinată, căzuse in braţele mele. Insfirşit acei ce se suirĕ furĕ atăt de harnici, incăt intr'un moment se coborirĕ cu Agimorato ce era cu mănile legate şi avea o basma in gură, care-l impedeca să spună o vorbă. Ei il amenińţau că de va vorbì un cuvènt, il va plătì cu viaţa. Căud fiica lui il vèzù, işi acoperì ochii ca să nu-l mai vadă, şi tatăl ei remase incremenit, neştiind căt de mult ea, de bunăvoea ei, se incredinţase in mănile noastre. Dar atunci picioarele fiindu-ne cele mai trebuitoare ne inturnarĕm cu sirguinţă şi iuţeală la barcă, unde cei ce remaserĕ ne aşteptau, temèndu-se să nu ni se fi intimplat vre-o nenorocire.

Deabia trecuserĕ douĕ ciasuri de noapte, căud noi ne aflam deja cu toţii in barcă, unde se scoaserĕ legătura de la măni şi basmaoa din gura tatălui Zoraidei, dar renegatul ii repetă să nu vorbească un cuvènt, că-i va curma viaţa. El, cum zărì pe fiica sa acolo, incepù a suspina cu multă jale, mai cu seamă căud vèzù că eu o ţineam strins imbrăţoşată, şi că ea, fără a se apĕra, fără a se plănge, nici a se retrage, sta liniştită. Cu toate acestea el tăcea, ca să nu implinească renegatul amenińţările ce-i făcea. Deci, Zoraida, vèzènd că era deja in barcă şi că vislele aveau să fie aruncate in apă, uitându-se la tatăl ei şi la ceilalţi mauri

ce stăteau acolo legaţi, zise renegatului să-mi spue mie să-i fac hatirul de-a deslega pe acei mauri şi a da drumul tatălui ei; căci ea s'ar arunca mai degrabă in marea, decât să vadă dinaintea ochilor ei, şi din pricina ei, dus in robie pe tată-seu care o iubise atât de mult. Renegatul imi spuse, şi eu ii respunsei că eram gata să fac aceasta; dar el imi zise că nu se cădea, pentrucă dacă i-am lăsa acolo, ei ar chema indată in ajutor pe locuitori, am rescula tot oraşul, şi ar face să easă cineva cu căteva fregate uşoare, spre a ne urmări şi a ne inchide marea şi uscatul, ca să nu putem scăpa. Ceeace se va putea face, va fi de-a le da libertate când vom sosì la cel intăi pământ creştin.

Toţi ne unirĕm cu părerea lui, şi Zoraida, căreia i se dăduse seamă de motivele ce ne indemnau a nu face indată ceeace voea, remase deasemenea mulţumită. Indată, cu o voioasă tăcere şi cu o veselă hărnicie, fiecare din voinicii noştri vislaşi luă lopata şi recomandându-ne din toată inima lui Dumnezeu, incepurĕm a plutì spre insulele Mayorca, pământul creştin cel mai apropiat. Dar fiindcă sufla puţin vĕntul de nord şi marea era cam umflată, nu fu cu putinţă de-a urma calea spre Mayorca şi furĕm siliţi să mergem dealungul coastei către Oran, spre marea noastră supĕrare. Ne temeam să nu fim descoperiţi de la Sargel, ce se află in acele părţi, la o depărtare numai de şasezeci de mile de Alger. Ne temeam deasemene să nu intilnim pe acolo vre-o corăbioară de acelea care obicĭnuit veneau cu marfă din Tetuan. Cu toate aceste, fiecare avea incredere in sine şi in ceilalţi toţi, şi nădăjduea că dacă am intilnì vre-o corabie de marfă, care să nu fie deacele de corsari, nu numai că n'am fi perduţi, dar chiar am pune mâna pe un vas cu care am putea, cu mai mare siguranţă, să isprăvim călĕtoria noastră. In tot timpul cât navigarĕm, Zoraida stătea cu capul pus intre mănile mele, ca să nu vadă pe tată-seu, şi auzeam că ea chema pe Zela Marien ca să ne ajute.

Navigasem ca la treizeci de mile, când in zori de ziuă

ne aflam la trei bătăi de arcabuză (1) departe de uscat. Ţara ni se părù pustie şi nu vĕzurĕm pe nimeni care să ne descopere. Dar cu toate acestea ne puserĕm puterile ca să intrăm ceva mai pe marea, care acum era puţin mai liniştită. După ce merserĕm astfel cam la douĕ lege, se dădù poruncă ca să remăe la visle căte un sfert numai din numĕrul vislaşilor, ca să putem mănca ceva, căci barca era bine inzestrată cu merinde. Dar vislaşii ziserĕ că nu era încă timp de-a se odihnì, să se dee demăncare la cei ce nu vislau, căci ei nu voeau nici intr'un chip să lase vislele din măni. Astfel se şi făcù, şi in acel moment sufla un vĕnt tare, care ne silì indată să desfăşurăm pănzele, să lăsăm vislele şi să ne indreptăm spre Oran, nefiind cu putinţă o altă cale. Toate se făcurĕ cu multă iuţeală, şi astfel cu pănzele navigarĕm mai mult de opt mile pe cias, fără a avea vre-o altă frică decăt de-a intilnì vre un vas de corsari. Dădurĕm de măncare maurilor bagarini, şi renegatul ii măngăea zicĕndu-le că nu erau duşi robi, şi că la cel intăi prilej li se va da libertate. Tot aceasta o spuse şi tatălui Zoraidei, care respunse: „Orice alt lucru aş putea eu aştepta şi crede de la generositatea şi politeţa voastră, creştinilor; dar să-mi daţi libertate, nu mĕ socotiţi atăt de simplu să mi-o inchipuesc. Niciodată nu v'aţi fi expus voi la primejdia de a-mi răpì libertatea, pentru ca să mi-o inapoiaţi cu atăta galantomie, ştiind mai ales cine sunt eu şi ce căştig vĕ poate aduce libertatea mea. Dacă voiţi să fixaţi un preţ acestui căştig, vĕ ofer de pe acum tot ce veţi voì pentru mine şi pentru această nenorocită copilă a mea, sau mai bine, pentru dinsa singură, care este cea mai mare şi cea mai bună parte a sufletului meu".

Zicĕnd acestea, incepù a plănge atăt de amar, incăt ne aduse pe toţi la compătimire şi silì pe Zoraida să-l privească. Vĕzĕndu-l plăngĕnd ea se induioşă atăt de mult, incăt se sculă de la picioarele mele, se duse să imbrăţişeze pe tatăl ei şi, lipind faţa sa de-a lui, incepurĕ amĕndoi să

1) Veche armă de foc ce se purta pe umĕr ca şi puşca de azi.

plângă cu atâta iubire, incât mulţi din cei ce ne aflam acolo, ii insoţirĕm. Dar când tată-seu o vĕzù gătită ca in zi de sĕrbătoare şi cu atâtea juvaeruri pe dinsa, ii zise in limba lui:

„Ce-i aceasta, fiica mea? Eri, pe la inoptate, inainte de-a ni se intimpla această grozavă nenorocire in care ne aflăm, te-am vĕzut cu hainele ce obicĭnueai a purta in casă, şi acum, fără să fi avut timp să te imbraci, şi fără a-ţi fi dat vre-o veste plăcută, pe care s'o poţi serba cu podoabe şi găteli, te vĕd imbrăcată cu cele mai bune haine ce eu am ştiut şi am putut să-ţi dau, când soarta ne favoriza mai mult. Respunde-mi, căci aceasta mĕ miră şi mĕ uimeşte mai mult decât chiar nenorocirea in care mĕ aflu.

Tot ce maurul zicea fiicei sale, renegatul ne spunea nouĕ, şi ea nu-i respundea nici un cuvĕnt. Dar când el vĕzù la o parte a corăbiei sipeţelul in care ea avea obiceiu să-şi ţină juvaerurile şi pe care el ştia bine că-l lăsase in Alger, şi nu-l adusese la grădină, remase încă şi mai nedumerit, şi o intrebă cum venise acel sipet in mănile noastre, şi ce cuprindea el. Atunci renegatul, fără a aştepta să respundă Zoraida, ii respunse el:

— Nu-ţi da osteneală, domnule, să intrebi pe Zoraida, fiica ta, atâtea lucruri, căci singur eu te voiu satisface in toate. Vreau deci să ştii că ea este creştină, că ea este pila lanţurilor noastre şi scăparea noastră din robie. Ea se află aici de bunăvoea ei, tot atât de mulţumită, după cum imi inchipuesc, de-a se vedea in această stare, ca şi cel ce ese din intuneric la lumină, din moarte la viaţă şi de la durere la glorie.

— Este adevĕrat, fiică, ce spune acesta? zise maurul.

„Aşa este, respunse Zoraida.

— Că in adevĕr, respunse bĕtrânul, tu eşti creştină şi că tu ai pus pe tatăl tĕu in mănile duşmanilor sei?

La aceasta respunse Zoraida:

„Eu sunt in adevĕr creştină, dar nu te-am pus eu in această stare, căci niciodată dorinţa mea n'a mers până acolo ca să te las şi să-ţi fac rĕu, ci numai să-mi fac mie bine.

— Şi care-i binele ce ţi-ai făcut, fiica mea?

„De aceasta, respunse ea, intreabă pe Zela Marien, că ea iţi va spune mai bine decăt mine.

Deabea auzì aceasta maurul, căud cu o iuţeală necrezută se aruncă cu capul in mare, unde s'ar fi inecat negreşit, dacă haina largă şi neindemănatecă ce purta nu l'ar fi ţinut puţin deasupra apei. Zoraida ne strigă să-l scoatem, şi astfel cu toţii alergarĕm indată şi apucăndu-l de burnuz, il scoaserĕm pe jumĕtate inecat şi fără simţire. Zoraida fù atăt de adănc măhnită, incăt ca şi cum era deja mort, il plăngea cu multă induioşare şi durere. Noi il intoarserĕm cu gura in jos. El vărsă multă apă şi-şi venì in simţire după douĕ ciasuri. In acest timp vĕntul se schimbase şi noi trebuirăm să ne indreptăm spre uscat, dănd mereu de visle, spre a nu fi loviţi de mal. Dar norocul nostru făcù să ajungem la un ţerm inclinat pe coasta unui mic promontoriu sau cap, pe care maurii il numesc *Cava Rumia*, ceeace in limba noastră vrea să zică *femeea rea creştină*. Este tradiţiune de mauri, că in acel loc e ingropată *Cava*(1), pentru care se pierdù Spania, căci *cava* in limba lor inseamnă *femeea rea*, şi *rumia creştină*. Ei privesc ăncă ca rĕu augur de a sosì acolo şi a oprì, căud nevoea ii sileşte, căci altfel nu se opresc niciodată. Dar pentru noi, locul acesta nu fù numai un adăpost de femee rea, ci un port sigur de scăpare, fiindcă marea era foarte turburată. Aşezarĕm strejile noastre pe uscat şi nu lăsarĕm nicidecum vislele din măni, măncarĕm din merindele ce strinsese renegatul, şi ne rugarĕm lui Dumnezeu şi Sfintei Fecioare din toată inima, să ne ajute şi să ne favoriseze ca să ducem la bun capĕt, un inceput atăt de norocos.

După rugămintea Zoraidei se dădù ordin ca să se lase pe uscat tatăl ei şi ceilalţi mauri ce erau legaţi, căci ea n'avea curajul, nici inima ei duioasă nu ingăduea să vadă

1) Arabii numesc *Cava* pe Clovinda, fiica contelui Iulian guvernatorul Andaluziei, desonorată de regele Roderic. Tatăl ei spre a o rĕsbuna dădù drumul Maurilor in Spania, la anul 710.

dinaintea ochilor pe tatăl ei in fiare şi pe compatrioţii săi prinşi. Noi făgăduirĕm că le vom da drumul in momentul plecării, nefiind nicio primejdie de a-i lăsa in acel loc, care era nelocuit. Rugăciunile noastre nu furĕ aşa de zadarnice, ca să nu fie auzite la cer: in curĕnd, vĕntul se schimbă in favoarea noastră, marea se liniştì şi ne indemnă să urmăm inainte voioşi călĕtoria incepută. Vĕzĕnd aceasta, deslegarĕm pe mauri, şi unul căte unul ii scoaserĕm pe uscat, lucru de care ei remaserĕ uimiţi. Dar căud ajunserĕm să scoatem pe tatăl Zoraidei, care-şi venise acum in toată simţirea, el ne zise:

„Pentru ce credeţi voi, creştinilor, că se bucură această ţolină vĕzĕnd că-mi daţi drumul? Credeţi că de mila ce are pentru mine? Nu de sigur, ci de turbarea ce i-ar căşuna presenţa mea, căud va voì să pună in lucrare dorinţele sale cele rele".

Şi intorcĕndu-se spre Zoraida, in vreme ce eu şi un alt creştin il ţineam tare de amĕndouĕ braţele ca să nu facă vreo nebunie, ii zise:

„O! fiică nelegiuită, rĕu povăţuită copilă, unde te duci tu, oarbă şi nebună, in puterea acestor căni, duşmanii noştri fireşti?"

Dar vĕzĕnd că el avea de gănd să nu sfirşească curĕnd, mĕ grăbii să-l scot pe uscat. De acolo, in gura mare urmă blăstemele şi plăngerile sale, rugănd pe Mahomet să stăruească la Allah ca să ne peardă, să ne cufunde, să ne sfirşească de zile. Căud deja pănzele erau umflate de vĕnt şi nu mai puturĕm auzì vorbele sale, vĕzurĕm ceeace făcea el: işi smulgea barba, işi rupea pĕrul, se rostogolea pe pămĕnt; intr'un rănd chiar işi silì glasul atăt de mult, incăt puturăm auzì ceeace zicea:

„Intoarce-te fiică iubită, intoarce-te pe uscat, căci de toate te ert; lasă acelor oameni banii, care sunt deja ai lor, şi vino să măngăi pe tristul tĕu tată, care va lăsa viaţa pe acest năsip pustiu, dacă tu il vei lăsa".

Zoraida le auzea toate acestea, le inţelegea şi plăngea;

dar nu ştiù să-i spună, nici să-i respundă un cuvênt, decât numai:

— Facă Allah, tatăl meu, ca Zela Marien, care a fost causa ca eu să fiu creştină, să te mângâe in tristeţa ta. Allah ştie bine că n'am putut face altfel, de cum am făcut, şi că aceşti creştini nu datoresc nimic voinţei mele. Chiar dacă n'aş fi voit să vin cu dinşii, şi aş fi remas acasă, aceasta mi-ar fi fost cu neputinţă, atâta grabă aveam in sufletul meu de-a indeplini o hotărire ce mi se pare mie tot atât de bună, pe cât tu o judeci rea, tatăl meu iubit.

Ea vorbì astfel când nici tatăl ei n'o mai auzea, nici noi nu-l mai vedeam. Eu mângâeam pe Zoraida, şi toţi ne ingrijirĕm de călĕtoria noastră, atât de uşurată de un vênt potrivit, incât eram siguri că a douazi pe la mânecate ne vom vedea pe ţermurile Spaniei. Dar rareori, sau niciodată nu vine fericirea curată şi simplă, fără a fi intovărăşită sau urmată de vreo nenorocire care s'o turbure, sau s'o schimbe. Astfel voì soarta noastră, sau poate blăstemele ce maurul făcuse fiicei sale, (căci ele sunt de temut, de la orice tată ar venì), voì, zic, că fiind noi deja pe intinsul luciu al mării, când trecuserĕ deja aproape trei ciasuri de noapte, plutind cu pânzele intinse de sus in jos, cu vislele aninate, de vreme ce vêntul favorabil ne scutea de munca de-a le mânuì, la lumina lunei care strălucea ca ziua, vĕzurĕm aproape de noi un vas rotund. Cu toate pânzele intinse, plecat puţin spre stinga, el trecea pe lângă noi, şi atât de aproape, incât furĕm siliţi a stringe pânzele, spre a nu-l lovì. El deasemenea intoarse cu putere cârma, spre a ne face loc să trecem. Cei dinăuntru ne intrebarĕ de pe marginea vasului, cine eram, incotro mergeam şi de unde veneam; dar fiindcă ei ne intrebau in limba franceză, renegatul nostru zise:

„Nimeni să nu respundă, pentrucă aceştia sunt negreşit corsari franceji, care pun mâna pe orice.“

După acest sfat, nimeni nu respunse un cuvênt. Noi trecusem puţin inainte şi vasul remăsese intre noi şi partea de unde sufla vêntul. Deodată se traserĕ două lovituri

de tun, şi, dupăcum se părea, amëndouë erau de ghiulele cu lanţuri (1), căci una tăiè catargul nostru prin mijloc şi-l făcù să cadă cu pănza in mare, şi in acelaş moment cealaltă pëtrunse in mijlocul bărcii noastre, astfel incăt o bortì toată, fără a-i face alt rëu. Dar fiindcă noi ne vedeam cufundăndu-ne, incepurëm cu toţii a cere ajutor in gura mare şi a ne ruga de cei din vas să ne primească, caci ne inecam. Atunci ei strinserë pănzele, şi aruncănd luntrea in mare, intrarë intr'insa pănă la doisprezece franceji, bine inarmaţi cu arcabuse şi cu fitilurile aprinse. Astfel se apropiarë de noi, şi vëzënd căt eram de puţini, şi că vasul nostru se cufunda, ne luarë la dinşii, zicënd că ni se intimplase aceasta, pentrucă nu avuseserëm politeţa de-a le respunde. Renegatul nostru luă sipetul cu bogăţiile Zoraidei şi-l aruncă in mare, fără ca să bage cineva de seamă la ceeace făcea.

In scurt toţi trecurëm la franceji, care după ce se informarë de tot ce voea să ştie de noi, ca şi cănd ar fi fost duşmanii noştri de moarte, ne despoiarë de tot ce aveam. Zoraidei ii luară pănă şi brăţelele ce purta la picioare. Ne ar fi răpit chiar şi hainele de captivi dacă le-ar fi fost de oarecare folos. Unii dintre dinşii erau de părere ca pe toţi să ne arunce in mare, invëliţi intr'o pănză, căci aveau de gănd să facă negoţ in vreun port din Spania, in calitate de bretoni, şi dacă ne duceau vii, ar fi fost pedepsiţi de jaful lor. Dar căpitanul, care el insuş despoiase pe Zoraida mea iubită, zise că se mulţămea cu ceeace luase şi că nu voea să se apropie de nici un port al Spaniei, ci să-şi urmeze drumul şi să treacă strimtoarea Gibraltar noaptea, sau cum va putea, pănă la Rochelle de unde plecase. Ei se inţeleserë dar ca să ne dea luntrea corăbiei lor şi tot ce ne trebuea pentru scurta navigare ce mai remănea. Aceasta o şi făcurë a doua zi la vederea păměntului Spaniei. Bucuria ce simţirëm atunci, cu toţii, ne făcurë să uităm cu desăvirşire necazurile şi sărăcia noastră, ca şi cum nu le-am avut

1) Un fel de ghiulele legate impreună cu lanţuri, sau vergi de fer.

noi. Atât de mare este plăcerea de a dobândi libertatea perdută!

Era poate miazăzi când ne aruncarĕ in barcă, dându-ne douĕ balerce cu apă şi puţini pesmeţi. Căpitanul, cuprins de nu ştiu ce milă, când se suea prea frumoasa Zoraida, ii dădù patruzeci de scude de aur şi nu lăsă ca soldaţii să-i ia aceleaşi haine, pe care le poartă şi astăzi. Intrarăm in luntre şi le mulţumirĕm pentru binele ce ne făceau, arătându-le mai multă recunoştinţă decât mănia noastră. Ei apucarĕ pe intinsul mării calea spre strimtoare. Ear noi, fără a ne uita la altă busolă decât la pămĕntul ce se arăta inaintea noastră, vislarĕm cu atâta iuţeală, incât pe la apusul soarelui eram destul de aproape pentru a putea, după părerea noastră, ca să ajungem inainte de a inopta prea tare. Dar fiindcă luna nu se arăta in acea noapte, şi cerul era intunecos, ear noi nu ştiam in ce locuri ne aflam, nu ne părù lucru sigur de a debarca la mal. Totuş mai mulţi din noi erau de părere să debarcăm, chiar de-ar fi pe nişte stinci şi departe de locuitori, căci astfel am scăpa de frica ce trebuea să avem ca să nu treacă pe acolo vase de corsari din Tetuan, care inopteaza in Barberia, in zori de zioă se află pe coastele Spaniei, pun mâna pe ceva şi se intorc să se culce seara acasă. Dar intre aceste douĕ păreri contrare, noi aleserĕm pe aceea de a ne apropia puţin câte puţin, şi dacă liniştea mării ne va invoì, să debarcăm unde vom putea.

Aşa şi făcurĕm, şi puţin inainte de miezul nopţii ajunserĕm la poalele unui munte foarte mare şi inalt, dar nu aşa de aproape de mare ca să nu fie puţin spaţiu, spre a putea debarca cu indemânare. Ne aruncarĕm pe nisip, eşirĕm cu toţii pe uscat, sărutarĕm pămĕntul şi cu lacrimi de nespusă bucurie mulţumirĕm toţi lui Dumnezeu pentru binele, fără seamăn, ce ne făcuse in călĕtoria noastră. Scoaserĕm din barcă merindele ce aveam, o traserĕm pe mal şi urcarĕm o foarte bună bucată din munte; căci deşi ne aflam acolo, totuş nu puteam liniştì inimele noastre, nici credeam insfirşit că pămĕnt creştinesc era acel ce ne ţinea deja.

Zioa sosì, după părerea mea, mai tărziu decăt am fi vrut. Noi suirĕm tot muntele spre a vedea dacă n'am descoperì deacolea vreun sat, sau niscaiva colibi de păstori. Dar oricăt de departe ne indreptarĕm privirile, nu descoperirĕm nici sat, nici fiinţă, nici potică, nici drum. Cu toate acestea, ne hotărirĕm să intrăm mai inăuntrul păměntului, căci nu se putea să nu intilnim in curĕnd pe cineva care să ne lămurească. Dar ceeace mĕ supĕra, pe mine mai mult, era de a vedea pe Zoraida mergĕnd pe jos, pe acele locuri grunţuroase. Deşi uneori o pusei pe umerii mei, totuş oboseala mea o obosea mai mult decăt o odihnea odihna sa. Deaceea nici nu mai voì niciodată ca eu să-mi dau acest necaz, ci mergea cu multă răbdare şi bucurie, ear eu o ţineam totdeauna de mănă. Vom fi mers poate astfel eeva mai puţin de un sfert de leghe, cănd ajunse la urechile noastre sunetul unui mic clopoţel, semn sigur că se aflau pe acolo aproape vite. Uităndu-ne toţi cu luare aminte, dacă se arată ceva, vĕzurĕm la poalele unui stejar de plută un tĕnĕr păstor care cu mare linişte şi neingrijire işi tăea un băţ cu cuţitul. Noi il strigarĕm, şi el, ridicănd capul, se sculă iute in picioare, şi după cum aflarĕm pe urmă, cei intăi care se infăţişarĕ privirii lui, furĕ renegatul şi Zoraida. Vĕzĕndu-i el in haine de maur, crezù că toată Barberia se luase după dinsul şi cu o nespusă iuţeală apucănd la goană prin pădure inainte, striga căt ii lua gura, zicĕnd:

„Mauri, Mauri sunt in ţară: Mauri, Mauri! la arme, la arme!“

La aceste strigăte noi remaserĕm uimiţi şi nu ştieam ce să ne facem. Dar găndind că strigătele păstorului au să pună in picioare ţara şi cavalerii de pe coastă au să vină indată, să vadă ce este, ne invoirĕm ca renegatul să desbrace hainele sale turceşti şi să ia un spenţer sau o jachetă de captiv, ce-i dădù unul dintre noi, remăind totuş cu braţele numai in cămaşă. Astfel recomandăndu-ne lui Dumnezeu, apucarĕm acelaş drum pe care vĕzurĕm că mergea păstorul, aşteptănd in fiecare moment cavaleria de pe coastă, să se arunce asupra noastră. Aşteptarea noastră nu fù amă-

gitoare, căci nici nu trecuserĕ două ciasuri, când, eşind din acele tufe intr'un şes, zărirĕm ca la cincizeci de cavaleri, foarte sprinteni, care veneau spre noi, alergând la galop. De indată ce-i vĕzurĕm, stăturĕm pe loc, spre a-i aştepta. Dar când ei sosirĕ şi vĕzurĕ, in loc de maurii ce-i căutau, atăţia sermani creştini, remaserĕ uimiţi şi unul dintr'inşii ne intrebă dacă nu cumva eram noi, cei ce dădusem prilej unui păstor să cheme la arme.

— Da, ii zisei eu, şi voeam să incep a-i spune intimplarea mea, de unde veneam şi cine eram, când unul dintre creştinii care erau cu noi cunoscù pe cavalerul care ne făcuse intrebarea, şi zise, fără a mĕ mai lăsa să-mi urmez vorba :

„Mulţumită fie lui Dumnezeu, domnilor, care ne-a adus intr'un loc atăt de bun, căci, de nu mĕ inşăl, pămĕntul pe care călcăm este acel de Velez-Malaga (1), dacă anii captivităţii mele nu mi-au răpit deja memoria, până intr'atăt, ca să nu-mi mai aduc aminte că dumneavoastră domnule, care ne intrebaţi cine suntem, sunteţi Petru de Bustamente, unchiul meu.“

Abea creştinul captiv sfirşì aceste cuvinte, când cavalerul sărì de pe cal şi venì să imbrăţişeze pe tĕnĕr zicĕndu-i :

— Nepot al sufletului şi al vieţii mele, da, te cunosc şi deja te-am plăns ca pe un mort, eu şi soră-mea, mama ta, şi toţi ai tĕi, cari încă trăesc. Dumnezeu s'a indurat să le dea viaţă pentru ca să se bucure de plăcerea, de-a te vedea. Ştiam deja noi că te aflai in Alger şi după hainele tale, şi a tuturor tovarăşilor tĕi, inţeleg că aţi dobăndit libertatea printr'o minune.

„Aşa este, respunse tĕnĕrul, şi vom avea destul timp pentru a vĕ povestì toate“.

Indată ce cavalerii auzirĕ că eram creştini captivi, descălecarĕ de pe cai şi fiecare ne oferea calul sĕu, spre a ne duce la oraşul Veles-Malaga, departe de o leghe şi jumĕtate

1) Oraş din Grenada, aproape de mare, departe de 22 chilometre de Malaga, spre rĕsărit.

de acolo. Cățiva din ei se inturnară ca să ducă barca la oraș, căci le spuserĕm unde o lăsasem. Alții ne suiră dinapoi, și Zoraida incălecă la spatele unchiului acelui creștin. Orașul intreg eși să ne primească, căci aflase vestea de venirea noastră, de la unul care ajunsese inainte. Nu se mirau că vĕd captivi liberi, nici mauri captivi, căci toți locuitorii de pe această coastă erau deprinși a vedea și de unii și de alții. Dar se mirau de frumusețea Zoraidei, care in acel moment era la culmea ei, atăt din causa oboselii drumului, căt și a bucuriei de a se vedea insfirșit pe pămĕnt de creștini, fără frică de a se pierde. Aceasta făcuse să-i easă pe față astfel de culori, incăt daca atunci nu m'ar fi amăgit dragostea, aș fi indrăsnit a spune că nu mai era pe lume o ființă mai frumoasă, sau cel puțin eu nu vĕzusem. Ne duserĕm drept la biserică ca să mulțumim lui Dumnezeu, pentru binefacerea primită. Zoraida de indată ce intră in biserică, zise că se aflau acolo fețe ce semănau cu Zela Marien. Noi ii spuserĕm că erau icoane de ale ei, și renegatul ii explică, cum putù mai bine, ce insemnau ele, pentru ca ea să se inchine la ele ca și cum fiecare dintr'insele ar fi cu adevĕrat insăși Zela Marien, care-i vorbise. Ea, care are multă inteligență și o judecată iute și limpede, pricepù indată tot ce i se spuse in privirea icoanelor. De aici ne duserĕ și ne impărțirĕ pe toți la deosebite case din oraș. Dar pe mine, pe Zoraida și pe renegat, ne luă creștinul ce venise cu noi in casa părinților sĕi, care erau destul de inlesniți de bunurile soartei și ne ospătarĕ cu aceeași dragoste ca și pe fiul lor.

Șase zile stăturĕm in Velez, după care renegatul, informăndu-se de ceeace-l privea, se duse la Granada spre a intra earăș, prin mijlocirea sfintei Inchisițiuni, in prea sfăntul sin al Bisericei. Ceilalți creștini liberați se duserĕ fiecare, unde i se părù mai bine. Zoraida și eu remaserĕm singuri, numai cu scudele pe care politeța francezului le dăduse Zoraidei. Cu dinsele am cumpĕrat acest dobitoc, pe care ea a venit aici. Pănă acum eu i-am slujit ca tată și ca scutier, și ne ducem cu scop de a vedea dacă tatăl meu

este viu, sau dacă vreunul din fraţii mei a avut o soartă mai fericită decăt a mea. Şi cu toate acestea, fiindcă cerul m'a făcut tovarăşul Zoraidei, mi se pare că nicio altă soartă nu mi s'ar putea intimpla, fie căt de bună, pe care eu s'o preţuesc mai mult. Răbdarea cu care Zoraida sufere neajunsurile, pe care sărăcia le aduce cu sine, şi dorinţa ce arată de a se vedea deja creştină este atăt de mare, incăt mĕ minunează şi mĕ indeamnă a o slujì tot timpul vieţii mele. Cu toate acestea, plăcerea ce am de a mĕ vedea al ei, şi pe dinsa a mea, este turburată şi nimicită prin nesiguranţa in care sunt, dacă voiu găsì in ţara mea vreun colţ in care s'o adăpostesc, dacă timpul şi moartea vor fi făcut o astfel de schimbare in averea şi viaţa tatălui şi a fraţilor mei, incăt deabea se găsesc pe cineva care să mĕ cunoască, in lipsa lor.

Nu mai am, domnilor, nimica să vĕ spun din istoria mea. De este ea plăcută şi curioasă, buna voastră judecată o va hotărì. Căt pentru mine ştiu să vĕ spun că aş fi vrut să v'o istorisesc mai pe scurt, cu toate că teama de-a vĕ nemulţumì m'a făcut să las la o parte ăncă multe imprejurări.

(Va urma) *ST. G. VĂRGOLICI.*

POESII

SPRE ALT PUSTIU

I.

„Adăncii ochi de noapte-aşternă
„Văpăi de-argint pe stănci de-aramă;
„In minte-mi alte lumi se cern
„Şi 'n alt pustiu un dor mĕ chiamă.

„Sub peatr'ascunsă in dudău
„Iubirea mea e aşternută....
„Deschis-am ochii in cias rĕu;
„Pe viaţă-mi lacrima-i cernută.

„Durerea 'n cale mi s'aţine,
„De dinsa inima-mi nu scapă
„Şi *el* de pasul meu se ţine
„Ca umbra norilor pe apă.

„Urit mi-e traiul... ce doresc
„Nu ştiu nici eu şi-mi este teamă;
„In minte-mi alte lumi plutesc
„Şi 'n alt pustiu un dor mĕ chiamă."

Intre salcămii albi de floare
Pe pat de brasde a remas...
Privirea-i dulce par'că moare,
Durerea-i nu mai are glas.

Din întuneric ii resare
Un vĕnător de mândre fete:
Obrajii arşi de sărutare
Şi peste umeri negre plete.

„Cu ochi 'n lacrimi nu privì,
„Gândirea tristă ţi-o alungă;
„Să te iubesc cât aş dorì
„O viaţă n'are să-mi ajungă.

„Iţi voiu reda eu fericirea...
„Pe cei apuşi la ce să-i plângem?
„Tu ştii ce dulce e iubirea
„Ş'atât de răpede ne stingem!“

Spre cer privirile-i s'aştern
Şi ce i-a spus nu ţine 'n samă:
„—In minte-mi alte lumi se cern
„Şi 'n alt pustiu un dor mĕ chiamă.“

II.

Tremură pară albăstrie
In colţ o candelă de pază;
Copila zace 'n agonie,
La căpĕtâiu mama veghiază.

Bĕtrăna 'n braţe o cuprinde
Şi nu rosteşte un cuvĕnt;
Pustiul morţii se intinde
Şi-i o tăcere de mormĕnt.

Deodată albă se ridică....
De negrul zid s'a răzĕmat
Şi incepù perdut să zică
Cu glas din alte lumi furat:

„Sub peatr'ascunsă in dudău
„Iubirea mea e aşternută;
„Deschis-am ochii in cias rĕu,
„Pe viaţă-mi lacrima-i cernută.

„Durerea 'n cale mi s'aţine,
„De dinsa inima-mi nu scapă
„Şi *el* de pasul meu se ţine
„Ca umbra norilor pe apă.

„Scănteia jălii mi-o sfirşesc...
„Mĕ sting... tu nu mĕ plănge mamă...
„In minte-mi alte lumi plutesc
„Şi 'n alt pustiu un dor mĕ chiamă.

„Mĕ duc la *el*...“ a inlemnit
Pe buze ultimul cuvĕnt...
Bĕtrăna 'n umbra'ncremenit
Şi-i o tăcere de mormĕnt...

A P U S

Coboară soarele pe clina nemărginitei bolți senine
Roşind bătrănii munți ce 'n zare se pierd treptat in valuri line;
Inalții brazi in zare-albastră stau neclintiți de vecînicii,
In fața lor spre cer se 'nalță măreţe lespezi plumburii.
Pe după stăncele de-aramă doinesc selbatece isvoare
Şi coborind din peatră 'n peatră şi pierd durerea 'n depărtare;
Răsleţe flori ingălbenite rar se ivesc pe muchi de stănci....
Lumină sus la virf de munte, noapte 'n prăpăstiile-adănci....

Coboară oamenii pe clina vieţii arse de dureri
Privind cu lacrimi cum in cale-şi nu află jalii măngăieri;
Cumplite chinuri vin deapururi ca nouri groşi purtați de vênt;
Departe 'n zare licăreşte un ideal măreţ şi sfânt
Şi printre inime de stăncă ei plăng al vieţei lor amar,
Sdrobiți căzênd din peatră 'n peatră, işi pierd durerea in zadar;
Răsleața floare-a bucuriei ce rar suride tuturor....
Lumina 'n gând, in inimi jale, adăncă noapte 'n urma lor....

L I N I Ş T E

Linişte.... singurătate.... peste codri luna moartă
Prin pustietăți albastre fața-i palidă işi poartă
Resfirând pe văi, pe dealuri, pe cămpii stinsa-i lumină.
Nici-un freamăt... frunza 'n luncă tremurând nu mai suspină,
Apa nu-şi mai bate valul de bătrâne stănci pustii,
Codru-i mut, lacul adoarme, pace-adăncă pe cămpii...

Luna scapată sub dealuri... munţii tac... inmărmurită
Este firea... cât de neagră-i noaptea 'n umbră adormită!
Noaptea fără lună par'că-i noaptea tristă din sicriu...
Linişte... singurătate... intuneric... şi pustiu...

Spre mormênt imi numĕr paşii... gândul moare... nesfirşită
Mi-i durerea... ce grozavă-i viaţa 'n chinuri adăncită!
Şi când mori cât e de dulce noaptea tristă din sicriu:
Linişte... singurătate... intuneric... şi pustiu!...

ARTHUR STAVRI.

ANUNCIU

„Convorbirile Literare“ intrând in al 24-lea an al existenţei lor, toţi domnii abonaţi care doresc să nu sufere intărziere in primirea revistei, sunt rugaţi să-şi reinoească abonamentul cât mai curênd.

Abonamentele se fac sau la Librăria Socec & Comp., calea Victoriei No. 71, sau la Stabilimentul grafic I. V. Socec, strada Berzii No. 96, Bucureşti.

Bucureşti. — Stabilimentul grafic I. V. Socec. 30.550.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 3. Bucuresti, 1 Iunie 1890. **Anul XXIV.**

INTEMEIEREA PSICHOLOGICA

A

ACTELOR ELEMENTARE ALE GĂNDIRII

in marginile legilor herbartiane de asociare şi reproducere.

STUDIU PSICHOLOGIC de *STEFAN VELOVAN.*

 privire aruncată in fugă asupra modului, in care psichologiile empirice tractează activităţile intelectului, e deajuns pentru a observa legătura laxă ce există intre capitolul despre intelect şi cel despre mecanica ideilor. Cetitorul, care a isbutit să facă studiul legilor despre asociarea şi reproducerea ideilor precum şi a fenomenelor mecanice derivate din ele şi cearcă a trece la studiul fenomenelor intelectului, simţeşte fără voe, că firul sistemei apare deodată rupt. Cetitorul nu-l poate reprinde, insăşi spicholo. gia nu se poate recunoaşte pe sine, până când nu ajunge la cestiunea apercepţiei, unde se induc apoi ca printr'un salt mortal toate distincţiunile curat formale de până aci intr'o unitate psichologică. Raportul actelor intelectului intre ele, precum şi nexul lor cu totalitatea cugetării nu se arată decât puţin sau deloc atinse. Cu toate că adevĕrata problemă a acestui capitol psichologic ar fi de a explica modul cum se nasc formele intelectului şi a intemeia in mod psichologic felurile de manifestaţie ale cugetării, psichologiile empirice herbartiane, care de altfel sunt representantele unei sisteme

dintre cele mai roditoare pentru pedagogie (1), se mulţumesc la locul acesta cu extracte mai mult sau mai puţin scurte din logicele formale, lăsând tocmaĭ obiectul despre care ar trebuì să vorbească, neatins. Stând in faţa acestui capitol, numai cu greu putem ascunde un fel de simţimênt de perplexitate psihologică.

Incercarea ce facem in scopul de a intemeia activităţile intelectuale pe legile de asociare şi reproducere ale lui Herbart şi a stabilì astfel o organisaţie mai intimă intre ele, nu o facem in stăruinţa de a exhauria materia legată de această cestiune, ci pentru a indica numai modul de cercetare, menit ca să determine posiţia intelectului in sistema fenomenelor psichice şi să lămurească după putinţă raportul intre actele intelectului şi intre fenomenele mecanicei psichice.

Intr'o dare de seamă asupra psihologiei empirice (2), precum tinde ea a se impămêntenì la noi, am incercat intre altele a cuprinde fenomenul apercepţiei ca un proces de raţionare. Obiecţiunile pe care le-a intimpinat darea noastră de seamă din mai multe părţi, ne-a convins, că o examinare mai intensivă şi mai amĕnunţită a actelor intelectului, indeosebi o intemeiere psihologică a acestor acte vor putea să contribue a lămurì mai bine chestiunea apercepţiei.

Acţiunea reciprocă intre idei e dată prin legile herbartiane de asociare şi reproducere. Cestiunea este a se ştì, in ce chip judecăţile şi noţiunile urmează a se forma după aceste legi. Cercăm inainte de toate a examina faptul psichic, care condiţionează formarea unei judecăţi.

Indată ce se deschid porţile sensurilor, lumea apare ca o impresie sumără nedescifrată. Copilul dobândeşte o icoană ştearsă, la care respunde in mod inconscient prin felurite emoţiuni şi năzuinţe a căror existenţă se constată prin atitudinile şi gesturile lui.

---

1) Notăm, că in punctul aplicaţiunii pedagogice nicio sistemă n'a realizat până astăzi foloase mai mari. Aceasta tocmai ne indeamnă a stărui după puteri la perfecţionarea acestei sisteme.

2) Publicată in «Romänische Revue», an. III, fascic. X—XI.

Impresia sumară naşte o simţire chaotică lipsită de orice discernĕmĕnt. Noi o numim sensaţiune, nu fiindcă ar fi un act conscient, ci fiindcă din experienţă observăm, că dă indemnul la reacţiuni interne, fie şi neştiute. Sensaţiunile ar şi remănea in veci neştiute, dacă impresiile sensuale repetate nu ar contribuì la limpezirea lor. Impresia sensuală, odată repetată, legile de reproducere şi asociare intră imediat in acţiune. Contopirea, bunăoară, a doue sensaţiuni egale, nu trebue să ajungă cu necesitate depe acum la gradul de claritate indispensabil pentru ca să poată atinge nivelul conştiinţei şi să devie un product psichic capabil de reproducere. Adaosurile necontenite de impesii noue urmează insă a lumina zarea conştinţei imprăştiind succesiv ceaţa ce invĕluia conţinutul psichic in dimineaţa conştiinţei. Intr'un moment dat acţiunea reciprocă n'are trebuinţă decăt de un anumit adaus nou de impresii sensuale, pentru ca contopirea unei sensaţiuni din nou relevate să nu mai remănă pe scara claritătii sub nivelul conştiinţei. La o epocă indeterminabilă a vieţii omeneşti, care variază dela individ la individ, se intimplă, că o sensaţiune parţială, fortificată deajuns isbuteşte a se emancipa din amurgul sensaţiunii sumare sub forma mai hotărită a unei percepţiuni. Adausurile neintrerupte de impresii sensuale inchiagă forme din ce in ce mai lămurite. Prin contopiri acţiunea reciprocă croeşte conturele mai luminoase, ear prin intunecări punctele obscure, născĕnd oarecum intăiul desemn al unei conştiinţe actuale. Găsim o aseměnare in formarea primelor celule embrionale, care infăţişează ochiului nostru fisic un fenomen analog in masa uniformă a gălbenuşului, precum sensaţiunile şterse devin inaintea ochiului nostru psichic percepţii hotărite constituitoare de conştiinţă. Observarea atitudinilor şi gesturilor copilului ne dă indemnul a lămurì sensaţiuni, de care il vedem agitat, fără ca mai tărziu să-şi poată aduce aminte că le-a avut cándva, care sensaţiuni prin consecinţă n'au putut atinge la naşterea lor nivelul conştiinţei pentru ca o eventuală reproducere să le poată presenta mai tărziu ca ceva de mai nainte ştiut. Conştiinţa noastră potenţială

nu e constituită numai din percepţii odată avute şi acum intunecate, ci şi din sensaţiuni, care n'au isbutit a devenì niciodată ştiute. Ele lucrează insă ca puteri latente asemenea celor dintăi, care la naşterea lor au atins conştiinţa pentru a fi ear reprimate şi a se reproduce la o ocasie dată ca o achisiţie de mai nainte avută. In ele găsim explicaţiunea faptului psichologic ca anumite apercepţii ale vieţii ulterioare apar favorizate in mod deosebit, pe căud alte deprinderi nu găsesc decăt o slabă pregătire spirituală. Multe impresii găsesc in noi adeseori ajutoare de inţelegere, despre care nu suntem in stare să ne dăm seama că le-am fi căştigat vreodată.

In urma celor zise pănă acì, vom fixa inţelesul percepţiunii ca al unei sensaţiuni inălţate la nivelul conştiinţei.(1) Această inălţare nu e posibilă, sensaţiunea insăşi nu poate devenì percepţie, adică un fapt al conştiinţei şi printr'insa al memoriei, decăt după ce a intrat in acţiune reciprocă cu percepţiuni anterioare ori şi numai cu sensaţiuni, despre a căror achisiţiune trecută nu suntem in stare să ne dăm seama. In lăuntrul acestei acţiuni imprumutate, orice con-

1) Raportul intre sensaţiune şi percepţiune a fost şi este obiectul cercetărilor multor psichologi, fără a fi ajuns pănă astăzi la o stabilire definitivă. Am expus felul nostru de a-l cuprinde, nu pentru a incerca o teorie, ci pentru a fi inţeleşi asupra intrebuinţării cuvintelor. Simţirile sau sensaţiunile pot să fie şi neclare; ceeace insă am perceput sau priceput, nu poate fi obscur. Acesta este, credem, inţelesul graiului obicinuit. Lucrul, despre care am o sensaţiune sau pe care l'am simţit, nu trebue neapărat să fie clar curprins. Zic mai virtos că simţesc ceva, căud nu ştiu bine ce. De altă parte o percepere sau pricepere obscură nu se poate numì percepere. Sub *sensaţiune* vom inţelege aşa dar un resultat psichic al acţiunii reciproce intre conţinutul nostru potenţial şi intre o afecţiune din afară, resultat care a remas sub nivelul conştiinţei actuale. Caracteristica ei e numai tonul subiectiv. Acelaş resultat psichic, inălţat la nivelul conştiinţei actuale, il numim *percepţiune externă*. Semnul ei distinctiv este conţinutul clar, obiectiv. Mai zicem *percepţiune internă* (ca proces *reflecţiune* sau percepere internă), dacă ea e resultatul *conscient* al acţiunii imprumutate intre conţinutul nostru potenţial şi intre unul deja reprodus in conştiinţa actuală. Amintim o lucrare preţioasă din punct de vedere istoric şi critic, de Goswin K. Uphues, «Wahrnehmung und Empfindung», Lipsca. Duncker şi Humblot, 1888.

topire înalţă claritatea acelei sensaţiuni, care vine a se contopì. In lupta ei pentru claritate ea reprimă in acelaş timp alte contopiri mai mult sau mai puţin fortificate, punêndu-se in opositie conscientă cu acestea. Fără contopire şi intunecare simultană nu e cu putinţă să se desfacă in mod conscient un element de sensaţiune de către celălalt, şi aceasta intr'un stadiu de evoluţiune al conştiinţei oricât de timpuriu. Fie impresia sensuală oricât de puternică ori violentă, ea remâne inconscientă cât timp nu dobândeşte din lăuntru fortificări, care să o pună in positie de a altera intr'un chip oarecare conştiinţa actuală domnitoare.

Stăruim a nu pierde din vedere, că lucrul de care devenim conscienţi intr'un moment dat, este totdeauna o relaţiune, un raport. Aceasta resultă chiar din chipul nostru de a devenì conscienţi, ceeace se intimplă prin mijlocirea contopirii şi intunecării. Dacă intreg cămpul conştiinţei nu ar fi decât o singură contopire continuativă, fără cea mai mică diferinţă de claritate, noi n'am avea conştiinţă, fie că contopirea ar dobândì prin fortificări repetite un grad de claritate oricât de mare.(1) Conştiinţa ar lipsì ca şi când acel cămp ar infăţişa un complex cu desăvirşire intunecat. Dacă intreaga lume nu ni s'ar infăţişa decât in o singură nuanţă de coloare, din care n'ar putea să resulte decât o singură contopire ori de câte ori clipim in afară, lumea nu ar avea pentru noi nicio coloare, fiindcă ne-ar lipsì conştiinţa acelei *deosebiri,* pe care o numim coloare. O contopire fără intunecare simultană nu duce la nimic conscient. Din acestea resultă, că conştiinţa noastră nu e condiţionată intr'un moment dat numai prin contopire ori numai prin intunecare, ci totdeauna prin amêndouê. Chiar şi existenţa nu ne-o putem representa decât suprimênd gândul despre neexistenţă. Orice fapt al conştiinţei, orice representare, nu este decât

1) Amintim legea relativităţii de Bain. In inţelesul lui Hobbes şi Stuard Mill contopirea nu ar avea nici să se repeteze, căci orice repetiţie presupune un moment de intrerupere, care ar face ca contopirea să devie conscientă. Vezi Logica lui Mill (Schiel), ed. 4, pag. 123 in observare.

un raport sau o relaţiune de idei şi aceasta tocmai din causa condiţiunilor psichice sub care se naşte conştiinţa. Ceeace e absolut simplu, e nerepresentabil.

Ne punem acum intrebarea: In ce chip şi sub care condiţiuni se va fi realisând opoziţia intre un subiect şi un predicat, in oricare stadiu de evoluţie a conştiinţei? Cu alte cuvinte, care sunt condiţiunile psichologice de la care atirnă ivirea conscientă a unei judecăţi, fie aceacta oricât de primitivă sau originală. Am arătat, că nu există treaptă de desvoltare a unei conştiinţe existente în realitate, la care sensaţiunea născută la indemnul unei impresii din afară să nu găsească un fond oarecare de conştiinţă potenţială ce trebue neapărat să fie resuscitat, dacă sensaţiunea e menită să devie percepţiune, adică să atingă nivelul conştiinţei actuale. E sigur, că o afecţiune exterioară nu poate deveni conscientă fără ca o reproducere provocată, fie prin egalitate ori simultaneitate, să concurgă cu elemente fortificătoare la naşterea noului fapt de conştiinţă. Afecţiunea oricât de intensivă intr'un astfel de cas ar remănea neobservată. Ea poate remănea neobservată şi in casul când reproducţia deşi existenţa e prea slabă, pentru ca din acţiunea reciprocă intre ea şi noua afecţiune să poată resulta un product destul de conscientă. De interes pentru cercetarea noastră este numai casul cel dintăi, când o impresie sensuală duce la perceperea unui raport clar, sau când faptul conştiinţei este o judecată, deşi primitivă in forma dar destul de hotărită.

In articolul „Zur Sprachphilosophie“ (1), aminteşte dr. Steinthal—deşi cu alt scop—că băiatul vede in figura patrunghiului o bomboană, in a cercului o farfurie. Făcênd aceasta, băiatul exprimă judecata: „Asta-i o bomboană, o farfurie“. E mai presus de indoială, că ideea despre farfurie a trebuit să existe de mai nainte in conştiinţa băiatului, altfel era imposibil să intre in raport de predicaţiune cu cercul vĕzut. Dacă in vederea cercului nu s'ar fi reprodus absolut nimic,

1) Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik, Vol. 32, fasc. I, pag. 74.

cercul nu ajungea a fi perceput in nici un chip. In casul unei fortificări insuficiente el putea să producă cel mult o sensaţiune nehotărită din care n'ar fi putut să resulte nicio judecată lămurită.

Vom cerca să examinăm proectele care au condiţionat in mod neapărat naşterea judecăţii din cestiune.

Inainte de toate este afecţiunea sensuală a cercului vĕzut, care a dat primul impuls la desfăşurarea procesului de fŏrmare a judecăţii. Afecţiunea nu putea să treacă fără urmă conscientă, de vreme ce a găsit in conştiinţa potenţială a băiatului elemente egale şi destul de tari ca să o poată fortifica deajuns. Intăiul fapt psichic produs prin afecţiunea din afară, este reproducerea nemijlocită a tuturor acelor elemente care sunt egale cu acele ale cercului ce impresionează. După reproducere a urmat contopirea elementelor egale. Multe elemente ale nouei afecţiuni au remas neobservate, pentru că n'au putut reproduce nimic. Alte elemente nu s'au putut inchega decăt intr'o sensaţiune puţin lămurită, fiindcă fortificările dobăndite prin reproducere nemijlocită n'au putut produce contopiri, care să se poată fixa destul de lămurit. Un element oarecare al afecţiunii insă a putut da indemnul la reproducerea imediată a unei idei, cu care s'a putut contopì intr'o percepţiune, ce intrece prin claritatea ei pe toate celelalte. Acest element este forma rotundă a cercului. Feluritele contopiri stărue a se suprima unele pe altele. De vreme ce insă forma rotundă a dobăndit fortificarea cea mai puternică, s'a născut o diferinţă de claritate in care contopirea „rotund" apare desfăcută de toate celelalte contopiri, ridicate şi ele mai mult sau mai puţin clar. Contopirea formei rotunde şi suprimarea in acelaş timp a celorlalte contopiri născute eventual in faţa cercului, toate aceste urmări psichologiceşte necesare ale reproducerii nemijlocite, produc mai intăi opoziţia predicativă a formei rotunde faţă cu toate celelalte elemente din sensaţiunea cercului. Forma rotundă apare desfăcută, in puterea diferinţei de claritate; ea remăne insă complicată cu celelalte elemente in virtutea ivirii lor simultane, resultată din

coexistența elementelor afecțiunii sensuale. Resultatul procesului de până aci, care se termină, după cum vĕzurĕm, cu oposiția predicativă a formei rotunde in fața celorlalte elemente ale cercului ca subiect, se poate exprima prin următoarea judecată: Intre notele cercului vĕzut, una este forma rotundă, sau scurt: Ceeace vĕd (cercul) e rotund.

Judecata aceasta nu e cea căutată. Ea este insă in condițiunile date o urmare imediată și necesară a afecțiunii sensuale car a pornit procesul. Printr'insa am ajuns la calea de jumĕtate in procesul de formare al judacății. Vom urmări procesul mai departe.

Forma rotundă, imediat reprodusă și contopită, in virtutea prisosinței ei de claritate servește acum ca idee auxiliară pentru a reproduce in mod mijlocit și alte elemente din complexiunea „farfurie", — elemente, care la timpul lor au coexistat cu forma rotundă și vin acum a fi relevate și ele in conștiință. Acest fapt psichic, care și el la locul acesta e o urmare necesară a legilor de acțiune reciprocă, se exprimă prin judecată. Și farfuria e rotundă.

Că această judecată nu este din nou formată e aproape de prisos să mai amintim.

Acum forma rotundă apare complicată simultan in două direcțiuni și adică, in directiunea nouei sensațiuni (cercul) și in cea a elementelor mijlocit reproduse (farfurie). Procesul se inchee acum prin o nouă asociare, care insă nu e o contopire de elemente egale, ci o complicație de elemente deosebite. Elementele cercului care au fost ținute in apăsare prin contopirea mai puternică a formei rotunde, ajutate acum și de cele mijlocit reproduse ale farfuriei, apasă cu puteri unite asupra formei rotunde. Aceasta din urmă descinde in claritatea ei, in vreme ce elementele apăsătoare apar in conștiință ca coexistente intr'o nouă complicațiune care își află expresiunea in judecata căutată: Ceeace vĕd (cercul) e o farfurie.

Această judecată in comparație cu cele două anterioare e din nou formată, căci inainte de a vedea cercul, elementele lui nu s'au putut complica cu cele ale farfuriei. In-

ţelesul ei nu este, că cercul ar fi o specie de farfurie, ci cumcă amĕndouĕ complexiunile (cercul şi farfuria) au forma rotundă ca notă comună sau că aparţin amĕndouĕ aceleiaşi sfere. Mai exact judecata ar suna: Ceeace vĕd (cercul) e *ca* o farfurie sau cercul aparţine la sfera de care se ţine şi farfuria. Acesta este înţelesul unei judecăţi sintetice cum e cea de faţă.

Impresia sensuală a cercului vĕzut n'a putut naşte judecata din urmă fără ca conştiinţa băiatului să percurgă procesul psichic care condiţionează ivirea celor douĕ judecăţi anterioare.

In acest proces deosebim douĕ momente principale: 1) o reproducere nemijlocită, urmată de o contopire; 2) o reproducere mijlocită care termină cu o complicaţiune. In momentul impresiei sensuale se reproduce nemijlocit tot ce este egal. Contopirile elementelor egale produc la inceput o urcare, o ascuţire a conştiinţei in direcţia contopirii celei mai puternice, in vreme ce celelalte contopiri apar reprimate. Indată ce a intrat apoi şi reproducerea mijlocită in acţiune, elementele reprimate ajung la supremaţie şi se complică cu cele reproduse mijlocit dănd existenţă judecăţii finale. In procesul de formare al oricării judecăţi, fie aceasta primitivă sau logiceşte ori cât de inaintată, se pot descoperi aceste procese psichice ca condiţiuni neapărate ale naşterii ei. Procesele complică totdeauna o conlucrare a tuturor legilor de asociare şi reproducere, care numai in intregitatea lor pot da o explicare indestulătoare. Acest chip de a forma o judecată — mai tărziu vom vorbi încă despre un al doilea — se poate aseměna cu naşterea unei unde la suprafaţa apei, care valurişteşte o peatră căzută in ea. Moleculele de apă care sunt isbite mai cu vehemenţă, se inalţă imediat după cădere, sus, pentru a se adăncì ear in momentul următor şi a produce imprejurul lor boltitura dealului de undă.

Recapitulănd judecăţile descoperite in decursul procesului, găsim in ele următorul şir de raţionare logică:

Ceeace vĕd (cercul) e rotund
Şi farfuria e rotundă
Ceeace vĕd (cercul) e ca o farfurie.

Vom intimpina poate cu toate acestea obiecţiunea, că procesul analisat mai sus explică numai acel cas de formare a judecăţii, in care ea vine a se deriva din alte judecăţi anterioare prin mijlocirea raţionamentului, dar că ea s'ar putea forma şi fără aceste judecăţi. Cu ajutorul legilor herbartiane de asociare şi reproducere credem a fi deosebit, că judecata din chestiune, nu numai că-şi află argumentul ei in cele anterioare, dar ea insăşi nu e cu putinţă să devie un fapt psihic fără acele condiţiuni. Adevĕrul unei judecăţi oarecare poate să fie demonstrat eventual şi din alte premise, dar naşterea unei judecăţi presupun neapărat premise, fie tot acelea sau altele. Chiar şi in casul cănd cercul şi farfuria s'ar presenţa deodată sensurilor, judecata relativ la una sau la cealaltă din aceste două sensaţiuni, nu s'ar putea naşte decăt privind sau la cerc sau la farfurie mai intăi şi dobăndind in judecata eventuală ce s'ar produce, ajutoare reproductibile pentru a rupe judecata şi asupra celeilalte sensaţiuni. Dacă numai unul dintre obiecte a făcut impresiune, să fi existat de mai nainte in conştiinţă băiatului oarecare raporturi de idei ca premise reproductibile, care să mijlocească ivirea unei judecăţi despre obiect, ori că băiatul nu percepe nimic, cu alte cuvinte nu-şi formează nicio judecată despre obiect.

Am arătat prin exemplul analisat, că reproducerea nemijlocită şi contopirea elementelor egale, pornită la indemnul sensaţiunii exterioare, au fost antecedentul, care a produs ulterioara reproducere mijlocită şi complicarea finală a elementelor in judecata căutată, ca intr'un sequent necesar. Ţinĕnd in vedere numai reproducerile, putem zice, că o recunoaştere a produs o aducere aminte. Din punctul de vedere al asociărilor care s'au urmat, putem caracteriza procesul prin cuvintele: O cuprindere clară a născut una mai bogată.

Se poate ivì şi casul invers, unde in presenţa unei im-

presii sensuale omogene reproducerea mijlocită urmată de complicaţiunea de idei să devie antecedentul din care să resulte ca o reproducere nemijlocită şi o contopire finală. Şi acesta este un chip de naştere al judecăţilor.

Se va putea pune adecă intrebarea: Ce fel de proces psihic a condiţionat la timpul sau naşterea premisei „Cercul e rotund“ ?

Precum elementele farfuriei s'au complicat cu cele ale cercului prin mijlocirea formei rotunde, tot astfel elementele farfuriei au putut fi reproduse mijlocit şi s'au putut complica vreo dată bunăoară cu elementele unei roate de car. Această complicaţiune a putut să resulte nu togmai prin mijlocirea formei rotunde, ci de exemplu printr'un desemn de pe farfurie in formă radială spiţele roatei. In casul acesta forma rotundă a trebuit să remăie trecută cu vederea şi să lase formei radiale rolul ideei auxiliare, care provoacă reproducerea mijlocită a elementelor farfuriei pentru a le complica cu cele ale roatei.

Dacă in momentul, in care elementele farfuriei mijlocit reproduse tind a se complica cu acele ale unei sensaţiuni din afară (roata de car), se intimplă să i se mai ivească o altă sensaţiune omogenă d. e. cercul, atunci complicaţiunea să intregească şi cu elementele acestei sensaţiuni. Complectarea se exprimă prin judecata: Şi cercul este ca o farfurie.

Adaosul elementelor sensaţiunii cere, contribue cu atăt mai virtos a suprima forma radială şi a naşte complicaţiunea amintită cu căt are mai multe elemente egale cu cele din ideea reprodusă a farfuriei. Fiind date aceste condiţiuni adecă fiind sensaţiunea de fapt omogenă cu farfuria, elementele egale ale farfuriei vor tinde la contopiri mai mult sau mai puţin clare. Spre scopul acesta ele se vor ridica nemijlocit, tinzĕnd care din care la claritate mai mare. Cea mai energică inălţare o are forma rotundă, care deja in cursul reproducerii sale nemijlocite se deosibeşte mai intăi de celelalte elemente ale farfuriei născĕnd judecata: Farfuria e rotundă.

Indată ce s'a săvirşit şi contopirea elementului „ro-

tund“ ce vine a se înălța dintre elementele farfuriei, cu același element al sensațiunii cerc, el ne pune in opoziție predicativă și cu elementele cercului de care se separează cu o intensivitate mai mare datorită contopirii. Astfel se naște noua judecată finală: Și cercul e rotund.

Din casul acesta de formare a unei judecăți constatăm faptul psichologic, că sub intervențiunea unei sensațiuni omogene se poate, ca și o complicațiune născută la indemnul unei reproduceri mijlocite să devie antecedentul din care să resulte o reproducere nemijlocită și o contopire ca urmare. Avênd in vedere numai succesiunea reproducerilor putem zice și in mod invers, că din o aducere aminte s'a născut o recunoaștere. Neluând in seamă decât asociările procesului, aflăm că din o cuprindere anterioară mai bogată s'a născut mai târziu una mai clară. Fenomenul acesta se poate aseměna și aici cu boltitura unui deal de unde la suprafața apei, care vine a se adâncì in virtutea unei puteri omogene cu căderea petrei (greutatea moleculelor de apă). In același timp moleculele adâncite până aci se inalță preste înălțimea lor originală. Procesul incepe așa dar cu o „boltire“ și sfirșește cu o „ascuțire“ a conștiinței.

Judecățile, care se succed una pe alta in decursul procesului compun și aici următorul șir de raționare:

Și cercul e ca o farfurie
Farfuria e rotundă

Cercul âncă e rotund.

Am intemeiat dar in mod psichologic necesitatea de-a raționa și pentru casul de formare al acestei judecăți. Dacă cercul nu s'ar fi complicat in premisa intâia cu farfuria și dacă elementul rotund nu se găsea in farfurie, după premisa a doua; acesta din urmă nu s'ar fi inălțat la o contopire clară in sensațiunea cercului.

Un al treilea chip de naștere a unei judecăți nu există in marginile legilor herbartiane de asociare și reproducere.

Din una sau altă parte se va ivì poate obiecțiunea,

că procesul de formare al unei judecăţi considerat ca un fenomen de raţionare reprinde firul mai de departe decât ce e neinconjurat de lipsă pentru ca să se explice naşterea judecăţii, căci ceeace a dat existenţă judecăţii căutate este intr'un cas complicaţiunea, in al doilea contopirea ideilor, care fenomene psichice sunt deajuns pentru a explica formarea judecăţilor.

In amëndoue casurile avem să facem o deosebire intre judecăţi din nou formate şi cele avute deja in conştiinţă. Când e vorba de o apercepţie sau o cuprindere, nu pot să cază in cumpënă judecăţile care sunt resultatul unei simple reproduceri, căci de ceea ce-mi aduc numai aminte, nu s'a format acum. Astfel este premisa a doua in amëndoue raţionamentele. Judecăţile formate din nou, in care s'a săvirşit aşa dar o faptică sporire in a cuprinde, sunt numai conclusiunile, care servesc celor două moduri de raţionare alternativ şi ca premisele cele dintăi. Ele s'au format ce e drept, una prin complicaţie alta prin contopire, dar complicaţia sau contopirea nu ne dau lămuriri asupra antecedentelor din care a putut să se nască această complicaţie ori contopire indată ce excludem raţionarea ca element necesar al cuprinderii. Dacă ele nu ne dau lămuriri asupra antecedentelor nu ne-au explicat nimic din fenomen. Noi înţelegem şi stëpânim un fenomen psichic abia atunci, dacă suntem in stare să deosebim şi in cas de lipsă să şi producem antecedentele din care are să se nască coţca cuprinderii.

Din amëndoue casurile examinate resultă, că o explicare a oposiţiei predicatului către subiectul judecăţii nu se poate da numai pe temeiul asociărilor de idei ori numai pe cel al reproducerilor, ori chiar numai pe temeiul unui singur fel de asociare ori reproducere. Orice formare a unei judecăţi e condiţionată totdeauna prin totalitatea legilor de acţiune reciprocă şi numai această totalitate e chemată şi e şi in stare a ne da o explicare mulţumitoare.

Se poate că unii dintre cetitori să prefere argumentul metafisic. Pentru aceştia zicem in sensul lui Herbart: La orice act de gândire, prin urmare şi la formarea unei jude-

căţi, sufletul nu-şi poate activa calitatea decăt in intregul fiinţei sale. O explicare insă, care cu dinadinsul nu bagă in seamă totalitatea acţiunilor reciproce, — totalitate, care singură ne poate lămuri asupra condiţiunilor de la care atirnă formarea judecăţii, nu corespunde felului in care sufletul işi afirmă calitatea sa. In virsta mai inaintată judecăţile pot să fie producte născute mai dinadins adecă mai controlate de observaţia internă, mai cuprinzătoare, mai larg intemeiate şi in materie mai exacte; insă in oricare stadiu de evoluţiune psichică ele nu se pot forma decăt urmănd aceloraşi legi. Copilul judecă in marginile cercului seu de experienţe cu aceeaşi necesitate şi exactitate formală ca şi capul cel mai luminat in al seu. Acţiunea reciprocă intre calitatea sufletului şi a intemeiatului exterior, fiindcă e reciprocă, causează cele două procese stereotipe in formarea judecăţilor. Fie conţinutul judecăţilor in cursul evoluţiunilor conştiinţei ori căt de variabil, judecăţile sunt totdeauna resultatul aceloraşi procese psichice, şi nu-şi pot găsi explicarea decăt in totalitatea acestor procese.

O aplicaţiune pedagogică va avea poate in ochii altora mai multă putere convingătoare decăt argumentul psichologic sau cel metafisic. Incercăm şi aceasta: Ca să se poată naşte o judecată oarecare, e de lipsă ca in conştiinţa copilului să se producă o contopire sau complicaţie de idei, care să o scoată la iveală. Dacă insă judecăţile anterioare ale copilului, care conţin elementele necesare pentru formarea contopirii sau complicaţiunii, nu sunt cunoscute invăţătorului, el nu va putea găsi mijloacele pentru a produce aceste asociări. Dacă există judecăţile de lipsă şi in faţa problemei se reproduc ele de sine, invăţătorul n'a contribuit cu nimic la formarea nouei judecăţi. In casul căud premisele nu există in conştiinţa şcolarului şi căud invăţătorul ştie numai atăt, că o nouă judecată se formează prin asociare (contopire sau complicaţiune), fără a cunoaşte condiţiunile psichologice ale asociării, el nu va fi in stare in cas de lipsă să creeze din nou aceste condiţiuni. Contopirea ori complicaţiunea, prin urmare şi judecata din cestiune nu

se vor putea naşte. In casul din urmă este a se găsì explicaţia unui fenomen didactic des observat. Intimpinăm la mulţi invăţători un zor neastempărat in a căuta mijloace care să uşureze copilului priceperea. Zorului ii urmează o renunţare tot atăt de răpede la un mijloc odată aşteptat. O grijă intreruptă necontenit de şovăire păgubitoare de timp şi de puteri il chinue ţinendu-l suspendat intre mijloace nesigure de contopire ori complicaţie. Toate acestea işi au causa in neştiinţa invăţătorului, că numai acele mijloace sunt practicabile, care stau cătră judecata ce constitue problema in acelaş raport precum stau premisele cătră conclusiune, ori in cas cănd ar şti aceasta, fiindcă nu şi-a dat seamă la timp despre mijloace, pentru ca acum să poată uza de ele prin intrebări formulate cu siguritate. Intimpinăm acest fenomen chiar şi in opuri psichologice, care nu arareori recurg la căte un exemplu, pentru a-l delătura imediat ca un mijloc de explicare nesuficient, a-l inlocuì apoi prin altul, insfirşit pentru a nu isbutì prin nici unul să resolve problema.

In scopul unei infăţişări sinoptice insemnăm aici cele douĕ feluri de formare a judecăţilor alăturea cu acţiunile reciproce ce corespund unui sau altui moment al formării:

	Felurile de formare a judecăţilor.	*Acţiunile reciproce intre idei.*
1).	Cercul e rotund Farfuria ăncă e rotundă	Reproducere nemijloc. şi contopire Reproducere mijlocită
	Cercul e ca o farfurie	Complicare
2).	Şi cercul e ca o farfurie Farfuria e rotundă	Reproducere mijlocită şi complicare Reproducere nemijlocită
	Şi cercul e rotund	Contopire.

Conclusiunilor corespunde căte o asociare de idei (complicare ori contopire), ear premisei a doua căte o reproducere (mijlocită sau nemijlocită). Premisa cea dintăi, la a cării ivire sensaţiunea exterioară intră in curentul maselor reproduse, e condiţionată totdeauna prin amĕndoue felurile

de acţiune reciprocă (asociare şi reproducere şi adică, odată reproducerea nemijlocită cu contopirea altădată reproducerea mijlocită cu complicare).

Conclusiunile representă judecăţile din nou formate. Examinându-le mai de aproape aflăm următoarele: Conclusiunea cea dintăi născută prin complicare, are de scop de-a inavuţi *sfera* elementului rotund salvat de mai nainte in conştiinţă. Prin conclusiunea din urmă resultă din o contopire elementul rotund, care până aci era intunecat, se inalţă ca un *conţinut* clar din o sferă de mai nainte formată. Intăiul fel de concludere are aşa dar scopul de-a forma sfera in vreme ce al doilea tinde a forma conţinutul unei noţiuni. Din intăiul raţionament aflăm mai departe, că *formarea sferei noue* (la farfurie se alătură cercul) se indeplineşte *prin mijlocirea unui conţinut* (terminul mediu=rotund) deja avut; al doilea raţionament pune in evidenţă faptul psichic, că *formarea unui conţinut nou* (rotund) nu se săvirşeşte decăt *prin mijlocirea unei sfere* de mai nainte dobăndite (terminul mediu=farfuria). Un conţinut avut joacă aşadar totdeauna rolul termenului mediu la formarea unei sfere, in vreme ce o sferă deja avută primeşte acelaş rol la formarea conţinutului.

In consequenţa resultatului analisei noastre vom stabili faptul psichologic, că amăndoue felurile de formare a judecăţilor sunt in acelaş timp şi tipurile elementare pentru formarea noţiunilor. Intăiul fel este forma de raţionare căud formăm sfera, al doilea formă de naştere a conţinutului unei noţiuni.

Aceste acte de găndire, psichologiceşte intemeiate, nasc in conştiinţa băiatului următorul raport noţional:

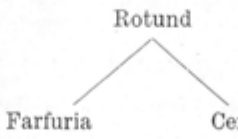

Să ne ocupăm ăncă de alte particularităţi pe care le găsim in cele două acte stereotipe ale găndirii.

In conclusiunoa raţionamentului al doilea, unde după cum vĕzurĕm, se relevă o notă dintr'o sferă deja formată, această notă (predicatul rotund) este termenul major ce domineză sfera din care termenul minor (subiectul cerc) face o parte. Termenul major (rotund) se găseşte in premisa a doua, ear termenul minor (cercul) in premisa intăia. Amintim această particularitate a raţionării involuntare primitive, constatată de mai mulţi psichologi. Cu abatere de la forma raţionamentelor obicĭnuită in Logice, ea coprinde in premisa intăia totdeauna *propoziţia minoră* şi in a doua pe cea *majoră*.

In conclusiunea raţionamentului intăiu nu e vorba de-a forma un conţinut care să stĕpănească o sferă dată, ci de inavuţirea sferei până aci cunoscute (farfuria) cu un nou individ coordinat (cercul). Eacă pentru ce aici nu este admisibilă deosebirea unui termen major ori minor. In locul acestora vom avea să constatăm intre cei doi termeni coordinaţi un termen anterior sau prior şi altul posterior. Termenul prior (farfuria = predicatul) se găseşte şi aici in a doua premisă, ear cel posterior (cercul = subiect) in intăia. Premisele le numim din causa aceasta, cea dintăi *propoziţie posterioară*, a doua *propoziţie anterioară*. Şi la acest fel de raţionare aflăm aşadar aceeaşi particularitate in ce priveşte succesiunea premiselor.

Am aflat două forme de raţionare, psichologiceşte intemeiate. Ele ne dau mijloacele pentru a deosebì cele două feluri de naştere a oricării judecăţi ori noţiuni.

Formarea sferei

Cercul e rotund	Propoziţie posterioară
Farfuria încă e rotundă	Propoziţie anterioară
Cercul e ca o farfurie	Judecată complicătoare.

Formarea conţinutului

Şi cercul e ca o farfurie	Propoziţie minoră
Farfuria e rotundă	Propoziţie majoră
Şi cercul e rotund	Judecată contopitoare.

Dacă aseměnăm acum formarea sferei cu acea a conţinutului pentru a ne da seamă de modul in care se condiţionează una pe alta, aflăm următorul raport:

Procesul de formare al sferei in esenţa lui consistă in a fixa in conştiinţă complexiuni omogene (farfuria şi cercul) prin o complicare născută cu ajutorul elementelor egale (rotund), care se cuprind in ele şi care vin a se contopì. Formarea sferei este o mişcare a gândirii in direcţia de la sensaţiunea nouă (cercul) către o complexiune omogenă de idei reproduse (farfuria), aşadar de la o formaţiune psichică mai tărzie la alta mai timpurie. Prin aceasta se explică cuprinderea simultană (complicarea) complexiunilor omogene, conform cu legea psichologică despre reproducerea inversă a şirurilor de idei.

Esenţa procesului, când formăm conţinutul este, că un element egal (rotund), relevat mai intăi din complexiunea reprodusă (farfuria), apoi contopit cu cel din sensaţiunea omogenă (cerc), complicată cu ea, se inalţă la un grad mai inalt de claritate prin mijlocirea complexiunei reproduse (farfuria). Procesul este o mişcare a gândirii de la un element noţional anterior la unul egal următor, prin ce se explică cuprinderea mai clară a acestuia.

Orice nu găseşte nimic egal in masele de gânduri reproductibile, nu suntem in stare să coprindem. Din sensaţiunile obscure pe care le provoacă in noi afecţiunile externe, coprindem in mod perceptiv, judiţios sau noţional numai lucrurile pentru care avem mijloace de pricepere. Ceeace nemijlocit nu poate reproduce absolut nimic, nu se va putea fixa prin complicare şi din ceeace nu se poate fixa nu resultă nici de aci inainte nimic clar.

Extragem următorul raport intre procesele de formare a sferei şi a conţinutului. Ele sunt două curente de gândire opuse, care se condiţionează unul pe altul. In ele recunoaştem cele două forme de manifestare fundamentală şi stereotipă ale oricării inteligenţe, adecă *cuprinderea extensivă* şi cea *intensivă*. Amăndoue sunt după cum vězurĕm, resultatul unei cooperări unitare a tuturor operaţiunilor elemen-

tare ale gândirii, numească-se acestea raţionare, formare de judecăţi ori de noţiuni. Explicarea lor nu este a se căuta şi nici că se poate găsì decăt in totalitatea acţiunilor reciproce intre idei.

Mai alegem ca exemplu o materie din punct de vedere al exactităţii logice mai inaintate, cu scopul de-a examina încă alte fenomene ale gândirii.

Problema să fie a forma in conştiinţa băiatului noţiunea despre paralelogram, prin mijlocirea unei figuri geometrice concrete, bunăoară printr'un oblong desemnat pe tablă. Vom înţelege numai decăt, că aici avem de-a face cu *formarea unui conţinut,* pe care trebue să-l dobândească scolarul din privirea la oblong. Paralelogramul încă e un raport de idei sau — folosind terminul logic — un raport de note. El va fi cuprins, când băiatul a isbutit să formeze judecata, că dintre cele patru laturi ale figurei vĕzute, cele opuse sunt paralele. Indată ce s'a rupt această judecată, noţiunea paralelogram e un fapt psichic săvirşit.

E mai pe sus de indoială, că judecata nu se va putea forma in vederea oblongului, până când băiatul nu ştie ce va să zică linii paralele. Nu noţiunea paralelogramului ce urmează a se forma acum, dar in tot casul ideea despre situaţiunea paralelă a liniilor trebue neapărat să existe in conştiinţa băiatului şi să se reproducă in mijlocul unui complex de idei fie de orice natură, ba chiar impreună cu acest complex, inainte de ce ar putea să fie observată şi la laturile oblongului. E posibil ca invăţătorul să indrepte acum intăia oară luarea aminte a băiatului asupra acestei situaţiuni, zicĕnd elevului bunăoară, să observe, dacă laturile opuse ale oblongului *zac sau nu in aceeaşi direcţiune.* Şi in casul acesta trebue să fi existat idei, care vin a fi improspătate in memorie prin cuvintele: „zac sau nu in aceeaşi direcţiune“ şi care, odată reproduse, mijlocesc descoperirea situaţiei paralele şi la laturile oblongului. Neintimpinând intr'un cas concret nici această preparaţiune, invăţătorul va trebuì mai intăi să clarifice deosebirea din cestiune, ca să poată fi de faţă la privirea figurei. De cumva oblongul

n'ar produce in băiat decăt impresii absolut incomparabile cu ceeace ştie, in casul acesta chiar şi afecţiunea cea mai puternică, ajutată fie şi de un organ al vederii oricăt de perfect, remăne, nu zicem nesimţită, dar sigur nepricepută.

In momentul in care scolarul e indrumat să observe situaţia laturilor opuse, ideile revocate in memorie prin cuvintele invăţătorului primesc rolul unor auxiliare pentru a reproduce mijlocit tot ce va fi ştiind şcolarul despre situaţia liniilor drepte. Ceeace s'a reprodus mijlocit se complică, ca fapt psichic simultan, cu situaţia laturilor care continuă a impresiona acum, dănd existenţă judecăţii : „Situaţia laturilor opuse dintre cele patru ale oblongului e ca o situaţie a liniilor drepte". Aceea dintre situaţiile reproduse şi complicate, care s'ar intimpla să corespundă cu cea intinsă acum in laturile oblongului, va stărui neapărat a se contopi. Ea se va reproduce prin urmare in mod nemijlocit născănd judecata : „Situaţia liniilor drepte, eu o cunosc, este cea paralelă".

(Va urma).

JUPITER TRAGIC

(*Ζεὺς τραγῳδός*)

Traducere din Lucian (1)

PERSOANE:

MERCUR. — MINERVA. — JUPITER. — JUNO. — NEPTUN. — VENUS. — COLOSUL DE LA RODOS. — MOMUS. — APOLO. — HERCULES. — HERMAGORAS. — TIMOCLES. — DAMIS.

Mercur

Ce eşti gănditor, o Jupiter, ce tot vorbeşti singur? Eşti galben, te tot primbli, şi ai faţa unui filosof? Increde-te in mine, primeşte-mĕ de sfătuitor la necazurile tale, şi nu dispreţuì poveţele credincioasei tale slugi.

Minerva

Da, tată! fiu al lui Cronos, mai mare peste toţi Regii; te rog in genunchi, eu Zeiţa cu ochi albaştri, eu fiica ta

1) Am tradus după textul din ediţiunea lui Frideric Schmieder: *Λουκιανοῦ Σαμοσατέως ἅπαντα.* Halae Magdeburgicae 1801. — 2 vol. in 8⁰.

născută la Trito. Vorbeşte, nu-ţi ascunde gândul, — să ridem ce durere iţi roade mintea şi inima? De ce oftezi aşa? de ce eşti aşa de galben?

Jupiter

N'au mai remas nici un necaz, din căte şi-ar putea închipuì cineva, nicio suferinţă, nicio intimplare crudă, care să nu fi sfăşiat fiinţa Dumnezeilor.

Minerva

Apolo! cu ce cuvinte grozave incepi a vorbi!

Jupiter

O! fii ai pămĕntului! şi tu o Prometeu! căte rele mi-aţi făcut!..

Minerva

Dar ce este? spune-ne noue casnicilor tei.

Jupiter

O! trăsnete cumplite ale fulgerului meu de smaragd! la ce imi mai eşti bun tu, fulgere!

Minerva

Linişteşte-ţi mănia, de nu vrei să jucăm aici o comedie, ca nişte comedianţi. Şi nici am inghiţit pe intregul Euripid ca să-ţi putem respunde.

Juno

Crezi poate că nu ştiu causa durerii tale, care este?

Jupiter

N'o ştii, — căci amarnic ai mai ţipa.

Juno

Ştiu durerea de care suferi; eşti amorezat earăş. Dar nu mai ţip, nu mai fac gură, pentrucă sunt deprinsă să tot fiu batjocorită astfel de tine. De ce suferi? Trebue să fi găsit ear vr'o Danae, vr'o Semelă, vr'o Europă care te-au robit de amor, ş'acum gândeşti să te mai schimbi in taur, in satir, sau in aur, să te strecori prin streşină la sinul iubitei tale. Aceste suspinuri, aceste lacrimi, această faţă palidă, nu-s alta decât simptoamele unei suferinţi de amor.

Jupiter

Sermana de tine! tu crezi că noi n'avem alte trebi, decât amor şi fleacuri.

Juno

Dar ce altă grijă poţi să ai tu, Jupiter ce eşti?..

Jupiter

Trebile Dumnezeilor, o Juno, stau de tot reu, incât sau vom mai fi in cinste şi deacum inainte, şi vom mai avea jertfe pe pământ, sau vom fi cu totul părăsiţi, şi nu vom mai insemna nimic.

Juno

Oare să mai fi născut pământul ceva Giganţi, sau poate că Titanii au sfărmat lanţurile cu care erau legaţi, şi puind mâna pe gardă, ar fi ridicat ear armele contra noastră?..

Jupiter

Fii liniştita! Căci despre ale Iadului, Dumnezeii sunt bine asiguraţi.

Juno

Dar ce altă nenorocire s'au putut intimpla? Nu vĕd de ce, dacă aceste toate nu te ingrijesc, ni te arăţi, in loc de Jupiter, ca un Polos sau ca un Aristodimos.(1)

Jupiter

Eri, dragă Juno, Timocles stoicul şi Damis epicureanul, s'au luat, nu ştiu de ce, la discuţie despre Providenţă, la o intrunire publică de oameni mulţi şi notabili, — lucru ce m'a supĕrat foarte. Damis susţinea că nu există Dumnezei, şi că ei nu priveghează nici cărmuesc trebile omeneşti; ear Timocles, om de ispravă, se opintea din resputeri să ţie cu noi. Intr'o clipă, mulţimea au alergat din toate părţile; insă discuţia nu s'a inchis încă: şedinţa s'a ridicat, după ce se hotărì să se amăe pentru o altă zi, şi acum lumea stă in mare mişcare şi aşteaptă să inceapă din nou discuţia, ca să vază cine va birui, şi cine i se va părea că vorbeşte mai drept. Vedeţi primejdia şi in ce strimtorire se găsesc trebile noastre. Totul atirnă de la un singur om, — şi din două una: sau puterea noastră va fi deacum despreţuită, şi nu vom mai insemna nimic, sau vom urma să fim cinstiţi ca şi pănă acum, dacă Timocles va birui cu vorba.

Juno

E foarte grav, in adevĕr; şi acum vĕd, că nu de geaba, o Jupiter, luaseşi un ton tragic.

---

1) Polos, Aristodimos — erau doi actori vestiţi.

Jupiter

Şi tu gândeai că pricina turburării mele era vr'o Danae, vr'o Antiopă!.. Dar spuneţi-mi şi voi, Mercur, Juno, Minervă, ce este de făcut? Găsiţi şi voi vr'un mijloc de scăpare.

Mercur

Eu cred că trebue să convocăm Adunarea, ca să aducem chestiunea in desbatere obştească.

Juno

Şi eu sunt de aceeaşi părere, ca preopinentul.

Minerva

Ba eu cred din contra, tată! Să nu mai turburăm Cerul, şi să nu pari că eşti ingrijit de asemene lucruri. Fă mai bine ca Timocles se dovedească cu vorba, şi Damis să easă ruşinat din intrunire.

Mercur

Dar toate acestea se vor şti, o Jupiter, de oarece discuţia filosofilor va urma in public, şi tu vei trece de un tiran, dacă nu vei impărtăşi publicului nişte trebi atăt de importante, şi care privesc pe toţi.

Jupiter

Convoacă dar Adunarea. Să fie toţi de faţă. Ai dreptate.

Mercur

Poftiţi in adunare, domnilor Dumnezei! Sunteţi convocaţi pentru o chestie importantă.

Jupiter

Cum se poate, Mercur, să faci convocarea in termen aşa de proşti şi de ordinari, când Adunarea se convoacă pentru trebi aşa de mari!...

Mercur

Cum poruncesti să fac, o Jupiter?

Jupiter

Cum poruncesc? trebue să alcătuesti proclamaţiunea in oarecare versuri, in oarecare vorbe mari poetice, care să indemne pe cei convocaţi să se adune indată.

Mercur

Bine, Jupiter! dar aceasta e treaba poeţilor epici şi a rapsozilor, ear eu numai poet nu sunt, incât aş sluţì proclamaţiunea intrebuinţând versuri mai lungi sau mai scurte, şi lumea va ride de ignoranţa mea intr'ale poesiei. Vĕd că de multe ori lumea ride de Apolo şi de unele oracule ale sale, deşi el le invĕleşte intr'un fel de obscuritate, pentru ca cei ce le ascultă să nu mai poată cerceta mĕsura versurilor.

Jupiter

Poţi pune in proclamaţia ta oarecare versuri din Homer, — cum el ne convoacă pe noi. Trebue să-ţi aduci aminte.

Mercur

Nu-i aşa de uşor şi de indemănatic; dar eată că voiu cerca:

„Nicio dumnezeire: femee, sau bărbat,
„Sau Fluviu, — nu lipsească de la obştescul sfat!

„Nici Nimfă, nici Fontână, — din Ocean prăsiţi,
„Să nu lipsească astăzi! Ci toţi vĕ grămădiţi
„L'a lui Jupiter mare, înaltă Adunare —
„Căţi auziţi decretul acest de convocare!
„Toţi căţi gustaţi onoarea atâtor ecatombe
„Cu fală şi cu haz, cu cântece, cu pompe!
„Zei mijlocaşi, şi Zei codaşi, cu toţii
„Veniţi fără sminteală, — mişcaţi, săriţi cu toţii!
„Şi voi Zei fără nume, ce aveţi numai dreptul
„De-a mirosi la jertfe, sezând lângă jertfelnic!...“

Jupiter

Bravo ţie, Mercur! frumoasă proclamaţie ai făcut! Uite cum aleargă cu toţii la Adunare! Primeşte-i şi pune-i să şază fiecare după preţul său, după cum il arată materia sau arta din care-i făcut. In rândul intâi aşază pe Dumnezeii cei de aur, după aceştia pe cei de argint, apoi pe cei de fildeş, apoi pe cei de bronz sau de marmură, şi intre aceştia pe cei făcuţi de Fidias sau de Alcamenes, de Miron, de Efranor, şi de alţi artişti mari; ear Dumnezeii cei ciopliţi prost, să şază mai de o parte in tăcere, numai ca să fie Adunarea in număr.

Mercur

Aşa va fi, şi vor şedea după rândueala ce-mi pomeneşti. Insă aş vrea să ştiu daca un Dumnezeu de aur şi care trage multe talente, dar n'are nici o valoare artistică, ci-i lucrat prost şi grosolan, şi fără nicio proporţie, — trebue să şază mai sus decât Dumnezeii de bronz ai lui Miron şi ai lui Policlet, şi cei de marmură ai lui Fidias şi ai lui Alcamenes, — sau că trebue să preferim arta?

Jupiter

Ar fi trebuit să fie aşa; insă aurul e mai preţuit.

Mercur

Am inţeles. Vrei să-i aşăz după bogăţie, şi nu după capacitate şi merite. Haide! veniţi dar, voi Dumnezeilor de aur; puneţi-vĕ in rĕndul intăiu!

Dar cum vĕd, o Jupiter, numai Dumnezeii cei barbari au să ocupe scaunele din faţă, de oarece Dumnezeii greci pe care-i vezi frumoşi plăcuţi, bine incălţaţi,—sunt toţi de marmură şi de bronz; cei mai frumoşi sunt de fildeş, poleiţi pe ici pe colo cu aur, ca să aibe faţă şi strălucire, dar in fund ei sunt de lemn şi sunt gazda şoarecilor care au aşăzat in ei republica lor. Dar această dobitoacă de Bendis, acest Anubis, şi vecinul sĕu Atis, şi Mithras şi Min, sunt de aur masiv de un preţ foarte mare.

Neptun

Cu drept e Mercur, ca acest Egiptean cu cap de căne, să aibe scaun mai sus de mine, căud eu sunt Neptun?

Mercur

Ai dreptate. Dar pe tine, Doamne, care sgudui păměntul, Lisip te-a făcut de bronz şi sărac, pentrucă pe atunci Corintienii n'aveau aur, căud acest dobitoc de Egiptean este mai bogat, de oarece trage mine intregi de aur, mai greu chiar decăt alt metal. Trebue dar să-i dai locul intăiu, şi nu te supĕra, prin urmare, că am dat preferenţa unui Dumnezeu care are mutra aşa de bogată.

Venus

Dacă-i aşa, pune-mĕ şi pe mine la rĕndul intăiu, pentru că sunt de aur.

Mercur

Să am ertare, o Venus! Căci dacă nu mĕ inşăl, şi

dacă nu's de tot scurt la vedere, — eu vĕd că eşti făcută de marmură albă de Pentelie; aşa a plăcut lui Praxiteles să facă pe Venus, şi ai fost dată tot ca de marmură, Cnidienilor.

Venus

Dar eu voiu aduce martur pe Homer care, in lung şi in larg, in rapsodiile sale, zice că Venus este de aur.

Mercur

De geaba, — căci şi pe Apolo Homer il numeşte de aur şi bogat; şi cu toate acestea il vezi acum şi pe el şezĕnd la rĕndul al treilea, pentrucă tălharii i-au furat coroana şi i-au furat până şi răsteii lirei sale. Mulţumeşte-te dar, o Venus, că nu votezi in Adunare cu prostimea, cu holota.

Colosul de la Rodos

Cine va indrăznì să-mi tăgăduească mie rangul intăiu, — mie care sunt Soare, şi al cărui trup e atăt de uriaş. Dacă Rodienii n'ar fi vroit să mĕ facă de-o inălţime atăt de mare şi de minunată, ar fi putut să-şi facă şasesprezece dumnezei de aur, cu preţul meu. După dreptate dar, eu pot să trec de cel mai bogat. Apoi arta şi proporţiunea se deosibesc in toată această mărime a mea.

Mercur

Ce să fac, o Jupiter; imi vine greu să hotăresc: cănd mĕ uit la materie, nu-i decăt bronz; dar cănd socotesc din căţi talanţi el e făcut, paremi-se că are pasul inaintea acelora care au un venit de cinci sute medimne.

Jupiter

La ce dracu a mai venit şi acesta, ca să facă să se vadă căt de mĕrunţei sunt ceilalţi Dumnezei, şi să puie

Camera in neorânduială ?.. Spune-mi, dragă Rodiene, când am presupune chiar că tu intreci pe Dumnezeii de aur, cum dracu vei face ca să şezi in rangul intăiu, afară numai de vei sili pe toţi ceilalţi Dumnezei să se scoale, şi să te lase numai pe tine să şezi ?.. O singură bucă a şezutului teu, ar coprinde Pnixa (Camera) intreagă. Ai face dar mai bine să stai in picioare, in mijlocul Adunării, cu capul plecat spre biuroul Camerei.

Mercur

Dar eată şi alt bucluc şi altă incurcătură! Eată doi Dumnezei, amăndoi de bronz, făcuţi cu aceeaşi artă, amăndoi făcuţi de artistul Lisip, ba mai mult ăncă, deopotrivă nobili, căci amăndoi sunt fii lui Jupiter — Bacus şi Hercules — cine să aibă precădere? Uite cum s'au luat la harţă!

Jupiter

Ne pierdem vremea, o Mercur! Sunt atătea oare de când Camera trebuea să fie constituită. Lasă dar să şeadă toţi Dumnezeii amestecaţi, — unde va vroi fie-care. Vom regula altădată rangurile, şi atunci voiu vedea ce rânduială se statorniceşte intre ei.

Mercur

Vai de mine! ce tărăboiu, cum se sfădesc, cum sbiară şi răcnesc, ca prostimea!. Cer diurne, hectar, ambrozie, ecatombe, — şi că jertfele să fie deopotrivă pentru toţi!..

Jupiter

Fă-i să tacă, Mercur! Tăcere! ca să asculte pentru ce i-am convocat! Să lase injurăturile la o parte!

Mercur

Dar cum să fac, o Jupiter! Toţi nu ştiu greceşte, şi eu nu sunt un poliglot, ca să fiu înţeles de Schiţi, de Persieni, de Thraci, de Celţi. N'ar fi mai bine să dau din mână, să le fac semne, — ca să tacă ?..

Jupiter

Fă cum zici.

Mercur

Bravo! eată-i mai muţi decăt filosofii! E vreme dar să le vorbeşti. Vezi cum se uită la tine, aşteptănd ce ai să le spui.

Jupiter

Nu ştiu ce am păţit, o Mercur! nu mĕ ascund să-ţi spun ţie, fiul meu! Tu ştii căt sunt de indrăsneţ, şi căt de vorbareţ sunt in Adunări!

Mercur

Ştiu, ba chiar mĕ cuprindea frica, căud te auzeam vorbind, şi mai ales amenińţănd, că vei surpa din temelii pămĕntul şi marea cu toţi Dumnezeii, — slobozind de sus lanţul tĕu de aur.

Jupiter

Aşa-i! dar acum, fiule, nu ştiu de ce? de grozăvia intimplărilor de faţă, sau de mulţimea celor presenţi (căci vezi in Adunare complectul intreg al Dumnezeilor) sunt turburat in mintea mea, am sastisit şi mi s'a legat limba, — şi ceea ce-i mai cumplit, e c'am uitat de tot exordiul ce pregătisem, ca să pot fi mai impunĕtor Dumnezeilor.

Mercur

L'ai uitat?... Dar ei bănuesc tăcerea ta, şi se aşteaptă să audă lucruri grozave şi nenorociri cumplite, — de oarece tu te sfieşti să le vorbeşti.

Jupiter

Oare n'aş face bine, Mercur, să incep, adresându-mĕ la Dumnezei cu obicĭnuitul exordiu al lui Homer?

Mercur

Cu care?

Jupiter

„Ascultaţi, o Zei, cu toţii, şi voi Zine drăgălaşe!..“

Mercur

Lasă-mĕ in pace! destul ne-ai tot cântat poesii! Crede-mĕ, lasă-te de boala versurilor! şi mai bine ia ceva din discursurile lui Demosten contra lui Filip, schimbând pe ici pe colo. Aşa fac astăzi cei mai mulţi oratori.

Jupiter

Bine zici. Asta-i o retorică gata, espeditivă, — şi o asemenea eloquenţă e foarte indemănatecă pentru cei nedumeriţi. Incep dar:

„Aţi fi dat mult, nu mĕ indoesc, cetăţeni Dumnezei! ca să ştiţi, ce să fie oare că sunteţi convocaţi astăzi. Dacă-i aşa, trebue să ascultaţi cu luare aminte, ceeace am să vĕ vorbesc.

„Vremea de acum, o Dumnezeilor, ne strigă, că trebue să ne apucăm serios de regularea trebilor noastre de faţă, — căci, pare-mi-se, noi ne ocupăm cam cu nepăsare de ele. Vroesc dar, deşi n'am eloquenţa lui Demosten, să vĕ descriu

cu lămurire ingrijirile mele, şi să vĕ spun pentru ce v'am convocat.

„Eri, cum ştiţi, un căpitan de corabie, Mnesiteu, săvirşea jertfe pentru mântuire, pentrucă vasul său a scăpat, căci era să se cufunde, cât pe ce, pe la Cafivea. Era dar la Pireu banchet mare, la care luau parte acei dintre noi pe care Mnesiteu ii invocase, şi-i poftise la săvirşirea jertfelor. După libaţiuni, fiecare din noi a plecat, care incotro a vroit, — dar eu, fiind încă de vreme, m'am suit in oraş ca să mĕ plimbu la Ceramic, gândindu-mĕ la calicia lui Mnesiteu, care poftind la banchet şaisprezece Dumnezei, le-a sacrificat, sgărcitul, numai un cocoş, şi acel un cocoş bĕtrân şi ofticos, şi patru fire de tămâe aşa de mucedă, incât nu se putea aprinde pe jăratec, nici putea scoate fum, — nici cât de virful nasurilor noastre; şi aceasta, după ce el făgăduise ecatombe intregi, când corabia sa, dusă de valuri, era, intr'o clipă, să se isbească de stincă... Cugetând la aceste, am ajuns la porticul Pikila, şi vĕd o mulţime de lume adunată din toate părţile; unii stau chiar sub portic, alţii pe afară, unii ţipau şi gesticulau şezĕnd pe laviţe. Am inţeles indată că era o discuţie de filosofi, şi am vrut să mĕ apropiiu, să ascult de ce se sfădesc. M'am invĕlit deci intr'un nor des, şi mi-am prefăcut portul după portul filosofilor, adecă: barbă mare şi haină lungă, — incât semĕnam tocmai ca un filosof; apoi, dând din coate, m'am strecurat şi eu in intrunire, neştiind nimenea cine sunt. Şi eată că vĕd pe epicureanul Damis, un ticălos, un berbant, şi pe stoicul Timocles, un om bun şi de ispravă, discutând cu mare foc şi cu aprindere. Timocles asuda şi răguşise răcnind, ear Damis cu o zimbire rizĕtoare intărita din ce in ce mai mult pe Timocles.

„Inchipuiţi-vĕ, că discuţia publică era despre noi. Blăstematul de Damis susţinea, că noi Dumnezeii nici avem providenţă pentru oameni, nici priveghem faptele lor, — şi nu alta, dar că noi nici avem fiinţă; — căci la aceasta ţintea discursul său, şi unirea il aplauda; dar Timocles ţinea cu noi, şi ne apăra, şi se lupta din resputeri, şi lăuda in

toate chipurile providența noastră, și dovedea cu cătă înțelepciune și cu cu cătă rănduеală noi ducem și regulăm Universul. Unirea il aplauda și pe el, — dar el era obosit, sufla greu de nu mai putea, răcnea răguşit, și mulțimea se uita mai mult la Damis. Vĕzĕnd cumplita primejdie, am poruncit Nopții să cuprindă și să imprăștie intrunirea, care se amănă pe a doua zi, spre a se da sfirșit și a se hotărî chestiunea; ear eu, luăndu-mĕ cu mulțimea auzeam pe mulți cari se duceau acasă, că lăudau pe Damis și incuviințau părerile lui; erau insă și alții care nu le incuviințau și erau contra, și așteptau ce va zice a douazi Timocles.

„Aceasta este causa pentru care v'am convocat. Vedeți, o Dumnezeilor! că nu e lucru mic, de vĕ dați seama, că toată cinstirea noastră, toată gloria, tot venitul nostru, sunt oamenii, și de li se va dovedi, și de se vor incredința că nu există Dumnezei, sau că (chiar de există ei), insă n'au nici o providență și nici le pasă de oameni, — noi nu vom mai primi de la pămĕnt nici jertfe, nici daruri, nici onoruri, și chiar de giaba vom mai sta in cer, expuși de-a murì de foame, lipsiți de serbători, de adunări, de jocuri, de jertfe, de panahide și de pompe. Eu zic dar, că in asemenea grele imprejurări, trebue să găsim vreun mijloc ca să scăpăm din această primejdie, ca Timocles să easă biruitor, făcĕnd pe auditori să creadă că el are dreptate, ear Damis să remăe de risul lumii. Cât despre mine, eu nu mĕ incred in Timocles, că va biruì de la sine, fără ca să-i venim noi in ajutor.

„Hei, Mercur! fă acum apelul, după reglement, ca fiecare să se ridice și să-și dea părerea sa".

Mercur

Ascultați! tăcere! liniște! Care din Dumnezeii cei in virstă și cu drept vrea să vorbească? Nu cere cuvĕntul nimeni? nu?.. Stați cu toții liniștiți și satisfăcuți de mărimea primejdiilor ce v'am vestit?...

Momus

„De v'aţi preface toţi in abur şi-n ţerină!...“

Eu, o Jupiter, de-aş avea voe să vorbesc cu francheţă, aş avea multe de zis.

Jupiter

Vorbeşte, Momus! cu indrăzneală. Francheţa are in vedere binele obştesc.

Momus

Ascultaţi dar, Dumnezeilor! am să vĕ vorbesc din inimă, cum se zice. Eu mĕ aşteptam de mult ca trebile noastre să ajungă la această stare de ticăloşie, şi să ne resară mulţi de aceşti sofişti, luănd indemnul obrăzniciei lor de la insăşi purtarea noastră. Că, pe Temis! nu-i drept să ne supĕrăm, nici pe Epicur, nici pe discipulii sĕi, nici pe urmaşii dogmelor sale, dacă oamenii au asemenea părere despre noi. Ce voiţi să găndească oamenii despre noi, căud ei vĕd pe cei mai buni dintre ei lăsaţi la o parte, lihniţi de sărăcie, bolnavi şi in robie, ear pe cei rĕi şi mărşavi preferiţi, imbogăţiţi şi stăpăni peste cei cu merite? Căud lumea vede nelegiuirile nepedepsite şi apărate de urmărire, in vreme ce acei nevinovaţi sunt adeseori schinjuiţi şi traşi in ţeapă? E lucru firesc ca lumea vĕzĕnd toate acestea, să găndească astfel despre noi, caşi căud n'am exista. Şi mai ales căud aud şi oracole de acestea ca d. e.:

„Trecĕnd Alis se va perde un mare imperiu“

fără ca să lămurească ce imperiu se va perde: al sĕu, adică al celui ce intreabă oraculul, sau al duşmanilor sĕi; şi earăş:

„O Salamino divină! vei perde tu fii de femei!..“

căci şi Persienii şi Elinii, mi se pare, erau fii de femei... Apoi căud oamenii mai aud pe poeţi zicĕnd că noi ne amo-

rezăm, slujim, ne legăm, ne sfădim, şi că suntem supuşi la o mie de imprejurări de acestea, pe când zicem că suntem fericiţi şi nemuritori, — n'au dreptate oare să ridă de noi şi să nu ne mai bage in seamă? Noi ne supărăm că unii, fiind oameni nu prea gogomani, işi dau seama de toate aceste contraziceri, şi nu recunosc providenţa noastră; dar să ne mulţumim mai bine, că se găsesc încă câţiva care ne mai aduc jertfe, după atâtea prostii ce facem. Şi aici, o Jupiter, dă-mi voe să-ţi spun, intre noi, (căci in această Adunare nu se găsesc oameni afară de Hercules, de Bacus şi de Ganimed, parveniţi şi primiţi acum in rândul Dumnezeilor) respunde-mi in conştiinţă, daca ţi-a păsat ceva vreodată despre trebile locuitorilor pământului, daca ai cercetat vreodată cine sunt cei răi şi cine sunt cei buni? N'ai ce să respunzi! Şi de nu trecea Teseu de la Trizina la Atena, şi de nu s'ar fi apucat in calea sa, să tae, de petrecere, pe făcătorii de rele, lucru ce trebuia să faci tu cu providenţa ta, — nimic n'ar fi oprit pe Scyron, pe Pitiocamptes, pe Cercion şi pe alţi haiduci şi făcători de rele, de-a trăi bine şi cu lux ucigând şi predând pe bieţii călători; şi daca Euristeu, om drept şi prevăzător, mişcat de iubire de oameni, la auzirea crimelor ce se petreceau peste tot locul, n'ar fi trimis pe acel viteaz, pe sclavul său, om vrednic şi resboinic, pe Hercules, — ţie puţin iţi păsa, o Jupiter, de Hydra şi de Lerna, de păserile selbatice din lacul Stimfala, de caii Thracici şi de obrăsnicia Centaurilor. Şi, dacă trebue să vorbim drept, apoi noi Dumnezeii trăim numai in lene, şi n'avem altă grijă decât numai să privim de ne aduce cineva jertfe şi de ne afumă la altare, — ear toate celelalte trebi merg după cum le duce valul şi după intimplare. Aşa ni se cuvine dar acum, ba avem să mai păţim încă multe, pentru că oamenii ridicându-şi ochii sus, rid că n'au nici un folos de ne aduc sacrificii şi de ne fac slujbe, — şi in puţină vreme, o Jupiter, ai să vezi şi pe Epicureeni, şi pe Mitrodori şi pe Damizi, că rid şi-şi bat joc de noi, ear pe apărătorii noştri invinşi şi reduşi de aceştia la tăcere. E dar in interesul vostru să puneţi un capăt şi să găsiţi un

leac la toate acestea, de vreme ce voi aţi adus lucrurile in aşa hal. Ştiţi bine că Momus nu-i nici intr'o primejdie de a-şi perde onorurile, căci el n'a fost nici până acum dintre cei cu foloase, că numai voi vĕ bucuraţi de toate bunătăţile şi vĕ folosiţi de toate sacrificiele.

Jupiter

Să lăsăm, o Dumnezeilor! să lăsăm pe orator să spue păsurile sale: el e totdeauna obrasnic şi injurător, — dar, cum zice slăvitul Demosten: „e foarte uşor a invinovăţi, a bănui, a censura; dar a face ca lucrurile de faţă să ia un mers mai bun, e treaba unui sfătuitor inţelept". Aceasta, sunt sigur, că o veţi face voi, acum cănd oratorul a tăcut...

Neptun

Eu care stau sub apă, cum ştiţi, şi care trăesc in fundul mărilor,—eu, cât mĕ priveşte pe mine, şi după puterea mea, scap pe cei ce plutesc, indreptez mersul corăbiilor şi domolesc vĕnturile. Asta-i treaba mea! Insă fiind că iau parte şi la cele ce se petrec aicea, sunt de părere că ar trebui să-l desfiinţăm pe acest Damis, inainte de a sosi zioa de măine, prin fulger sau prin vreo altă maşină, ca nu cumva să biruiască cu vorba, de oarece, după cum ne spui, o Jupiter, el e induplecător şi simpatic mulţimii. Cu acest chip le vom dovedi, ce putem face acelora ce pornesc astfel de lucruri contra noastră.

Jupiter

Tu glumeşti, Neptun, sau uiţi că in puterea noastră nu stă nimic din cele ce se fac. Ursitele torc, pentru fiecare, — cine are să moară de fulger, cine de sabie, cine de friguri, cine de oftică. Altfel, de era in puterea mea, crezi tu oare că eu aş fi lăsat să easă nefulgerat din Olimpia pe prădătorii de cele sfinte care mi-au tăiat doi perciuni, ce trăgeau fiecare şase mine? Sau chiar tu insuşi, ai fi lăsat

oare in pace, la Geresto, pe acel pescar de la Oreos care ţi-a furat tridentul? Apoi mai ia seama, că imi părea că ne mâhnim, că suntem mânieţi de această imprejurare, că ne temem de discursurile lui Damis, şi că pentru aceasta ne-am fi cotorosit de acest om, fără să aşteptăm sfirşitul luptei sale cu Timocles. N'am fi semănat oare cu cineva care-şi căştigă procesul in lipsă?...

Neptun

Eu credeam că am inventat un mijloc grabnic de biruinţă.

Jupiter

Taci, Neptun! părerea ta miroasă a lacherdă şi-i de tot proastă: să omori de mai nainte pe un protivnic, ca să moară neinvins, lăsând causa sa nediscutată încă şi pendinte...

Neptun

Atunci, născociţi voi alt mijloc mai bun, dacă ziceţi că al meu miroasă a lacherdă...

Apolo

Daca reglementar ne-ar fi dat voe să vorbim şi noue celor tineri încă şi fără barbă, poate c'aş zice câteva cuvinte care ar aduce folos desbaterilor.

Momus

Aceste desbateri, o Apolo se ating de lucruri atât de mari, incât nu după vristă, ci obşteşte, fiecare are drept să vorbească. Ar fi nostim ca, pe când ne aflăm in primejdia cea mai cumplită, să ne hărţuim discutênd despre libertatea ce este dată prin regulament. Tu, mai ales, eşti un orator in drept de a vorbi, c'ai eşit de mult din rândul băe-

ţoilor, că eşti trecut in catastihul Celor Doisprezece, şi eşti aproape contimporan cu Senatul lui Cronos. Nu te face dar un flĕcăiaş in ochii noştri, ci spune cu indrăsneală părerea ta, şi nu-ţi fie ruşine să vorbeşti fără să ai barbă, mai ales că tu ai fiu pe Esculap cel cu barba aşa de deasă şi de frumoasă. Apoi e o mare cinste pentru tine să ne dovedeşti acum inţelepciunea ta, de nu şezi degeaba in Helicon, făcĕnd filosofie cu Muzele.

Apolo

Nu eşti tu in drept, o Momus, ci numai Jupiter are dreptul să dea o asemenea dispensă. De va poruncì, voiu zice ceva vrednic de Muzele şi de studiile din Helicon.

Jupiter

Vorbeşte, fiule. Ai cuvĕntul.

(Va urma) *AL. PAPADOPUL-CALIMAH.*

HĂRTII VECHI

DE LA INTÂIA OBȘTEASCĂ ADUNARE A ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Domnul George Gr. Cantacuzino, actualul președinte al Camerii legiuitoare, a luat o măsură, care nu se poate destul lăuda, aceea adică de a strînge și tipări toate lucrările obștești adunări, începînd de la 1831. Ne mirăm numai cum nu s'a gîndit nimeni pînă acum la această importantă lucrare, a cărei lipsă se simte cu atît mai mult, cu cît ne depărtăm de acele vremuri.

Pînă astăzi actele parlamentare ale acestei epoce însemnate in istoria renașterii noastre, de la 1831 pînă la 1848, nu ni s'a păstrat, ca să zic așa, decît prin tradiții, după care s'a scris ce bruma s'a scris, prin cărți și prin ziare. Bărbații acelei epoce au dispărut mai toți și puținii care supraviețuesc vor dispărè și dînșii, fără a lăsa in urma lor decît niște tradiții, mai mult sau mai puțin fidele.

Aceasta va fi o lacună in istoria noastră contimporană, căci istoricul trebue să-și bazese lucrarea sa, mai ales pe științele și isvoarele oficiale și in urmă să consulte memoriile și orice alte scrieri ale timpului.

La noi memoriile lipsesc cu totul, asemenea lipsesc scrieri din acea epocă, astfel că suntem reduși la scrieri *post-facta* și acele, in cele mai multe casuri, tendențioase.

Ne este teamă numai ca archivele Camerii să nu fie tocmai complecte și să nu lipsească dintr'insele multe acte,

astfel că continuitatea lucrărilor parlamentare din acele vremuri să nu fie tocmai perfectă. In asemenea cas, eu crez că s'ar putea implini lacunele prin piesele manuscrise ce trebue să poseadă descendinţii mădulărilor obşteştilor adunări din acea epocă; astfel eu am găsit intre hârtiile reposatului meu părinte, care a făcut parte din acele adunări, chiar de la inceputul infiinţării lor, mai multe copii depe proiectele de legi infăţişate, după desbaterile urmate, după hotăririle luate şi alte acte de corespondenţă cu deosebitele autorităţi. Asemenea documente trebue să se găsească in multe familii şi un apel in această privinţă, va aduce la lumină, sunt sigur, o mulţime de acte, care isolate şi ascunse prin *sipeturi*, n'au nicio valoare, dar care coordonate impreună şi puse fiecare la locul lor, ar servì la reconstituirea istoriei obşteştilor adunări regulamentare.

Cu această intenţiune imi propun a da la lumină, mulţumită ospitalităţii binevoitoare a „Convorbirilor literare", o serie de acte ale *obşteştilor adunări*, din care unele deşi publicate deja, dar sunt aşa de rare şi aşa de puţin cunoscute de generaţia de astăzi, incât au aproape meritul de *lucrări inedite*, ear altele n'au fost niciodată publicate şi nu ştiu daca se mai pot regăsì in archivele prăfuite ale Camerii.

Incep astăzi prin a publica al treilea şi ultimul mesaj al generalului Kisseleff cătră obştească adunare, cetit in şedinţa de la 10 Ianuarie 1834.

Se ştie că in primăvara acestui an, generalul Kisseleff a părăsit Principatele, ear Alecsandru Ghica a fost numit Domn la 28 Martie 1834, şi la 14 Octomvrie acelaş an, s'a intronat in scaunul Domniei.

Acel mesaj are indoitul interes de a arăta progresele realisate de ţară in primii trei ani (1831—1833), de la punerea in aplicare a Regulamentului Organic şi activitatea parlamentară a celor două sesiuni precedente, şi mai ales că in acest ofis se oglindeşte starea materială şi morală in care se afla ţara noastră la acea epocă. După o trecere de timp de mai bine de o jumătate de veac, putem privì cu mândrie indărătul nostru şi constata gigantica deosebire

intre Principatul Ţării Româneşti de la 1834 şi Regatul României din 1890!

Asemenea puncte de reper ne sunt trebuincioase din când in când, căci ele ne slujesc de termen de comparaţie intre doue epoce, ne fac să vedem progresul constant şi de necrezut ce-l face ţara pe an ce trece, ne face in fine să fim recunoscĕtori părinţilor noştri, care au inceput opera de regenerare pe care noi, urmaşii lor, căutăm a o continua.

GEORGE IOAN LAHOVARI.

Bucureşti, 15 Aprilie 1890.

I. Al treilea şi cel din urmă mesaj al generalului Kisseleff către obştească adunare.

Deschizĕndu-se astăzi(1) pentru a treia oară obicĭnuita obştească adunare, potrivit cu art. 50 al Regulamentului Organic, eu am o adevĕrată bucurie de-a găsi acest prilej, care de isnoavă vĕ impreună, domnilor, intru acest lăcaş, spre a mĕ bucura cu d-voastră de inaintările ce neincetat face ţara pe drumul imbunătăţirilor, care il străbate de sunt acuma trei ani.

Stăpănirea incredinţată de buna petrecere, care isvoreşte din noile intocmiri, pentru toate stările locuitorilor şi ajutorată fiind de rivna şi cunoştinţele d-voastre, au dobăndit intru ale sale lucrări noui isprăvi, pentru care astăzi, earăş cu mulţumire vine a da d-voastre ale sale incredinţări.

Osebitele ştiinţe pe care marele Vornic din lăuntru este insărcinat a vĕ infăţişa, vĕ vor da mijloc de-a judeca imbunătăţirile ce privesc la această ramură a administraţiei.

Deplina săvirşire a mĕsurilor regulamentare asupra magasiilor de indestulare asigurează in viitorime bunătăţile

1) La 10 Ianuurie 1834.

acestui folositor aşezămĕnt, după cum veţi putea lua destoinică incredinţare din arătarea cătăţimii producturilor ce s'au depus in magasiile de reservă in curgerea acestor din urmă trei ani, insumănd peste tot kile 102.557, care impărţindu-se pe 258.624 familii, ce alcătuesc populaţia ţărănească, vine de fieşcare familie a avea hrana asigurată pentru 53 zile.

Mĕsurile de sănătate despre Dunăre s'au adus intru desăvirşire prin noui şi insemnătoare clădiri precum carantina de la Călăraşi, care zidindu-se acum de curĕnd după un plan potrivit cu sfirşitul intocmirii sale, va slujì pe viitor de izvod pentru asemenea zidiri. Clădirea acestei carantine s'au săvirşit cu suma de lei 350.000, ce s'au căpătuit din economiile făcute chiar din budgetul carantinelor fără să se fi pricinuit vreo altă osebită cheltuială. Străşnicia cu care astăzi se săvirşeşte slujba carantinească, mi-au dat prilej de-a cere şi a dobăndì spre interesul negoţului ca sorocul carantinesc in lazareturile Prutului să remăie numai de 4 zile. (1)

Simţitoarele imbunătăţiri ce au luat inchisorile şi temniţele Statului, intre care mai cu osebire se poate arăta cea de la Giurgiu, ce din nou s'a clădit, după un plan regulat, inlesnesc din zi in zi mijloacele de-a se aduce vinovaţii la pocăinţă, dăndu-li-se pe de-o parte ajutoarele cerute de omenire, ear pe de alta urmăndu-se paza lor cu cea mai mare străşnicie, incăt in aceşti din urmă ani, nu s'au intimplat decăt numai douĕ pilde de fugă, in vreme ce mai nainte cu adesele spargeri de temniţe, se sporea foarte mult numĕrul făcĕtorilor de rĕu.

Asemenea folositoare sfirşituri au adus despre asigurarea comunicaţiei şi mĕsurile poliţieneşti ce s'au luat pentru paza din lăuntru.

Nicio epocă in Valachia n'a fost mai vătămĕtoare şi nepriincioasă făcĕtorilor de rele ca cei din urmă doi ani, in

1) Ultima epidemie de ciumă in Ţara Românească a fost in anii 1828-1829.

care am ajuns a vedea acest rĕu desrădăcinat fără intrebuinţare de cazne şi fără să fi fost siliţi a alerga in curgere de 4 ani la jalnica trebuinţă a osindii la moarte. Cu asemenea ingrijire s'au arătat stăpănirea şi asupra stării sănătăţii din lăuntru; facerile de bine ale vaccinii intinzĕndu-se prin oraşe şi sate, au inceput a fi desăvirşit preţuite de către locuitori, precum invederat se dovedeşte din numĕrul copiilor ce s'au altoit in tot cuprinsul Valachiei din leat 1831 şi pănă acum in sumă de 14.221 suflete.

Mĕsurile ce s'au luat in oraşul de căpetenie au impuţinat boalele şi morţile şi dau nădejde că păzindu-se se vor precurma in viitorime epidemiile de care locuitorii acestui oraş pătimeau atăt de mult mai inainte.

Intocmirea sfaturilor orăşeneşti, ce mai nainte era cu totul necunoscute in această ţară şi din care urmează a isvorì cele mai mari folosuri, pentru buna petrecere a locuitorilor de prin oraşe, au şi infiinţat isprăvi foarte norocite, ear mai cu deosebire in capitală, unde s'au săvirşit osebite lucrări de obştesc folos şi de infrumuseţare.

Veniturile a deosebitelor oraşe de la inceputul intocmirii sfaturilor orăşeneşti s'au urcat in:

Bucureşti la suma de	Lei	975.704.—
Din care scăzĕndu-se cheltuelile oraşului	„	602.723.—
Remăne un prisos de	„	372.981.—
Ear in oraşele judeţelor pănă la	„	614.469.—
Din care scăzĕndu-se cheltuelile	„	369.453.—
Remăne un capital de.	„	245.016.—

Aceste prisoase agonisite din economiile ce s'au făcut la veniturile a mai multor ani se vor intrebuinţa acum in lucrări de obştesc folos pe seama oraşelor. (1)

Către aceasta mĕsurile ce s'au luat asupra dregerii drumurilor celor mari, asupra imbunătăţirii stării drumurilor de comunicaţie intre sate, asupra clădirii de poduri in

1) Pentru anul 1882/83:
Budgetele comunelor urbane s'au urcat la lei 22,605,913 26.
Ear pentru comunele rurale, ele au fost de » 14,795,585.01.

deosebite locuri insemnătoare şi asupra adăogirii stănţiilor de poşte pe toate drumurile cele mari ale Principatului, pricinuesc din zi in zi folosuri insemnătoare negoţului şi inlesniri comunicaţiei.

Aducĕnd intru băgarea de seamă a d-voastre fapte cunoscute de obşte, care se ating de departamentul celor din lăuntru, aş dorì, domnilor, şi pentru partea judecătorească să pot a vĕ arăta asemenea isprăvi insemnătoare, insă dacă această parte nu respunde la dorinţele şi ostenelile noastre, organizaţia cea nouă a dreptăţii şi despărţirea puterii săvirşitoare de cea judecătorească, care au luat desvoltări şi deslusiri insemnătoare in cea din urmă a d-voastre adunare, neincetat aduc la lucrările judecătoreşti o bună orănduealĕ şi o insufleţire măntuitoare precum cu inlesnire vĕ puteţi indestula prin arătările ce logofĕtul dreptăţii este insărcinat a vĕ infăţişa asupra judecăţilor celor săvirşite.

Acum după ce am pus inaintea d-voastre inaintările părţii judecătoreşti, de-a mea datorie socotesc a da asupra stării finanţii Principatului oarecari deslusiri ce nu mai puţin vor dovedì norocita influenţă ce reforma administrativă şi folosurile cele noui, care vĕ sunt asigurate, au asupra tuturor treptelor de locuitori; aşa capitaţia plugarilor in zioa de astăzi se suie la . . . . . Lei 8,186,535.—

Taxa mazililor, patentarilor şi a ţiganilor Statului pe tot anul, aduce un venit de . . . . . „ 927,275.—

Cutiile satelor ce s'au intocmit spre desfiinţarea cisluirilor dintre săteni, care era un izvor nedeşertat de abuzuri şi năpăstuiri, cuprinde astăzi un capital de „ 400,000.— (1)

Otcupul vămilor s'au urcat in cea din urmă vĕnzare prin mezat al anului 1832 până la suma de . . . . . „ 1,405,050.—

1) La inceputul anului 1853 acest capital trecea peste 3 milioane lei. (Vezi starea administrativă a Ţării Româneşti in Iunie 1856).

Ocnele s'au urcat până la . . . . „ 4,565,314.—(1)
şi domeniurile Statului cu pescăriile Dunării, la . . . . . „ 455,150.—

Toate aceste dovedesc că deşi s'au desfiinţat vămile din lăuntru şi o mulţime de alte respunderi neregulate, in locul cărora s'a aşăzat o dajdie hotărită şi deopotrivă pentru toate treptele de dajnici, insă veniturile de acum ale Statului covirşesc preste suma indoită a veniturilor de mai nainte.

Eu socotesc de cuviinţă a vĕ arăta că intărzierile din partea neguţătorilor săraci spre plata datoriilor lor urmate din pricina turburărilor ce s'au ivit in ţinuturile Turciei după malul cel drept al Dunării, au silit pe Visterie a alerga la imprumuturi potrivite cu trebuinţele pricinuite de aceste intărzieri, spre inlesnirea slujbii şi intimpinarea cheltuelilor a osebitelor ramuri ale administraţiei, insă mĕsurile cele straşnice ce s'au luat spre implinirea acestor rĕmăşiţuri, precum şi zapisele făcute după toate formalităţile cu care Visteria este şi va fi de aci inainte chezăşuită, o vor aduce in stare de-a putea intimpina toate cheltuelile anului următor, şi de-a asigura datoria Statului după a căreia desăvirşită răfuire va lăsa in casa de reservă un capital de lei 586.863, bez suma de 1.270.232 lei din economiile in deosebitele ramuri ale slujbii obşteşti.

Afară de aceste sume in naht, Visteria a intrebuinţat 1.339.966 lei ca să asigure ţării deosebite folosuri, precum desfiinţarea datoriei cu care Visteriea era impovărată prin contractul caldarîmurilor capitalei, cumpĕrătoarea de lucruri nemişcătoare, precum casele unde acum se află sfatul administrativ (2), moşia hotărită pentru clădirea noului oraş Cernetu (3), ostrovul şi pescuitul adăugat la domeniurile Statului.

---

1) Venitul ocnelor n'a progresat in proporţie cu celelalte venituri, de oarece mijlocia a 12 ani (1868—1879) pentru ambele Principate nu este decăt de 4 $^1/_2$ milioane lei noi.

2) Casele unde se află astăzi ministerul de finance.

3) Oraşul Turnu-Severin de astăzi.

Aducĕnd intru cunoştinţa d-voastre isprăvile de mai sus arătate, socotesc de trebuinţă a adăuga că intrarea cea lesne a dăjdiilor şi starea cea infloritoare a plugarilor socotită pe lângă cea de mai nainte, sunt asemenea rodul intocmirii celei noui a financelor şi a desfiinţării unei mulţimi de impedicări, care până acum nimicnicea cu totul negoţul şi munca păměntului.

Norocitele sfirşituri ale folosurilor ce de curĕnd s'au asigurat ţării, se pot vedea mai cu osebire din următorul bilanţ al negoţului cu toată poprirea ce s'au fost intimplat a se face vremelniceşte la exportaţia unor producturi.

In leatul 1831 :

Exportaţia s'a suit la . . . . . Lei 25,553,113.—
Importaţia. . . . . „ 16,709,000.—
Bilanţul in folosul Principatului este de „ 8,844,113.—

La leat 1832 :

Exportaţia s'a suit la . . . . . „ 37,955,831.—
Importaţia. . . . . „ 27,733,000.—
Bilanţul in folosul Principatului este de „ 10,222,831.—

La leat 1833 :

Exportaţia s'a suit la . . . . . „ 43,562,104.—
Importaţia. . . . . „ 28,590,000.—
Bilanţul in folosul Principatului este de „ 14,992,104.—(1)

Dacă acum veţi intoarce a d-voastre băgare de seamă din cea cu amĕnuntul cercetare a stării financelor, asupra altei părţi asemenea insemnătoare, incredinţată logofĕtului trebilor bisericeşti, veţi lua deopotrivă ştiinţe nu mai puţin mulţumitoare.

---

1) Eacă acum totalul importurilor şi exporturilor din ultimii ani, pentru *ambele Principate şi in lei noui* :

Pentru anul 1884 : Importul a fost de Lei 294,986,273.—
» » » Exportul a fost de » 184,115,542.—
Pentru anul 1885 : Importul a fost de » 268,539,150.—
» » » Exportul a fost de » 247,968,201.—
Pentru anul 1886 : Importul a fost de » 296,497,362.—
» » » Exportul a fost de » 255,547,263.—
Pentru anul 1887 : Importul a fost de » 314,680,752.—
» » » Exportul a fost de » 265,726,613.—

Invățătura obștească prenumerându-se intre cele mai temeinice intocmiri ale țării dă acum la 2955 școlari mijloacele de-a dobândì in limba națională cele dintăi cunoștințe de care tinerimea era mai inainte lipsită.

Buna orănduealâ introdusă la ocărmuirea caselor făcătoare de bine și de obștesc folos, asigurează un ajutor și mângăere neputinții și scăpătăciunii, ocrotind pe viitorime hrana oamenilor de orice hrăpire.

Aceasta este acum domnilor, cea de acum stare a Valachiei pentru care veți putea lua mai bună incredințare din științele ce pe larg șefii departamenturilor sunt insărcinați a le pune inaintea d-voastre.

D-voastre ați statornicit prin rândueli chibzuite cu cea mai deaproape luare aminte, sistema organizației celei noui, remănea insă a se aduce cea mai mare priveghere de-a se păzì strașnic mĕsurile cele trebuincioase, a asigura folosurile ce se nădăjduia dintr'insa, și socotesc că despre aceasta nu avem nimic a ne imputa. Dacă insă intre amĕrunturile unei reforme atăt de intinsă, va fi scăpat cevaș din vederea d-voastre pricina este că chiar de la inceputul acelei intimplări grele, au tras cătră dinsele o mare parte a ingrijirii noastre, care ingrijire de s'ar fi intrebuințat mai cu osebire pentru sfirșitul de mai sus, poate că ar fi adus isprăvi mai plăcute.

Cătră aceasta socotesc de-a mea datorie a mărturisì aici rivna, științele și silințele dumnealor șefilor departamenturilor, precum și ajutorul ce pururea am aflat intru a dumnealor impreună lucrare.

După ce am arătat pre scurt starea celor mai insemnătoare ramuri ale administrației până la 1-iu Genarie 1834, imi remăne numai a chema a d-voastre băgare de seamă, asupra legiuitoarelor rândueli intru care aveți a vĕ indeletnicì in curgerea seanțelor acestei adunări.

Programa alăturată pe lângă aceasta și incunoștiințată presidentului acestei adunări, cuprinde prescurtarea pricinilor ce vor fi supuse la chibzuirea d-voastre — dumnealor, șefii departamenturilor vor da in cercetarea d-voastre după

cuvenita orănduealâ deosebitele proiecturi, ce s'au cercetat şi s'au primit de cătră sfatul administrativ extraordinar.

Intr'aceste proecturi, eu mai cu deosebire voiu chema a d-voastre băgare de seamă asupra acelora ce se ating de:

1° De recrutaţia miliţiei a căreia alcătuire a fost neapărată din pricina neputinţii de-a se pune deocamdată in lucrare intocmirile Regulamentului intru aceasta, lipsind acturile stării civile, pe care se intemeiază aceste intocmiri.

2° Intocmirea unei taxe pentru trecătoarea drumurilor celor mari, a gărlelor şi a zăgazelor.

3° Organisarea cordonului de sănătate despre Dunăre, după un plan care urmează a intări strejuirea acestui hotar.

4° Cercetarea unei condici pedepsitoare, care din trupul complect de prăvili, singură s'a putut alcătui până acum; insfirşit

5° Otcărmuirea averilor bisericeşti pentru ceeace se atinge de mănăstirile neinchinate, ear cât pentru mănăstirile inchinate la sfintele locuri, deşi s'au adus multe zăticniri la aşăzarea unei otcărmuiri regulate, pe temeiuri care păzind netăgăitele drepturi ale sfintelor locuri, să poată totdeodată implini şi duhul ctitoriceştilor orindueli, insă stăpănirea are asupra aplecărilor căpeteniilor bisericei resăritului bune incredinţări, care făgăduesc o invoire desăvirşită.

Puind inaintea d-voastre puncturile cele mai insemnate asupra cărora sunteţi chemaţi a vĕ chibzui, eu voiu intrebuinţa minuturile ce-mi mai remăn a petrece intre d-voastre, de a face oarecare desvoltări asupra pricinelor care mi se par a cere mai cu deosebire toată luarea aminte şi ingrijirea d-voastre.

Intr'acestea partea judecătorească, vine fără indoială cea mai intăi, căci scăpând din invălmăşirile cele de mai nainte, urma ca pasurile ei să fie zăbavnice, avĕnd pe de o parte a dărima abusuri şi pe de alta a lua noui prefaceri.

Noua organisaţie a judecătoriilor suferind cercetarea pricinilor la regule hotărite şi deopotrivă pentru toţi, statornicează folositorul temeiu al nestrămutării otăririlor celor cu desăvirşire.

Dar fiindcă lucrările judecătoreşti nu au dobăndit încă haracterul şi imbunătăţirile ce urmează a se aştepta numai de la o indelungă cercare, vremelnicească ocărmuire nu a socotit de cuviinţă a se indeletnici la punerea in lucrare a unui temeiu, care aduce prefacere vechiului privilegiu al oblăduirii Domnilor.

Deaceea fără a avea nici un fel de amestec d'adreptul asupra dării hotăririlor judecătoreşti, eu m'am mărginit a iscăli punerea in lucrare acelora ce s'au făcut după cerutele formalităţi, socotind de-a mea datorie a păzi vechiul obiceiu de apelaţie la Domnul viitor, precum in multe rânduri am făcut aceasta cunoscut, atăt celei din urmă obşteşti adunări, căt şi sfatului administrativ, la 26 Octomvrie al anului 1832.

Aşa dar la iscusinţa viitorului oblăduitor al ţării, la stăruirea dregătoriilor judecătoreşti, la ştiinţele şi patriotismul d-voastre se va cuveni de acum inainte a grăbi aducerea intru desăvirşire acestei insemnate părţi a otcărmuirii, şi a pune in lucrare acel temeiu al nestrămutării hotăririlor celor cu desăvirşire.

O altă pricină nu mai puţin insemnătoare, este a plugarilor, această treaptă de locuitori, fiind cu totul incredinţată numai la ingrijirea şi buna voinţă a stăpănirii şi a mădularilor acestei adunări, aşteaptă de la a d-voastre dreptate a se păzi nestrămutat drepturile ei; când inţeleptele legiuiri ce privesc la dinşii se vor pune in lucrare cu acea curăţenie de cuget şi nepărtinire cu care s'au cumpănit la a lor alcătuire, când mĕsurile in potriva abaterilor slujbaşilor şi a nesăţioasei lăcomii a arendaşilor se vor păzi cu străşnicie; atunci numai muncitorul plugar vĕ va resplăti cu bogăţie, cu producturi şi cu linişte, dreptatea ce veţi arăta către dinsul.

Sfaturile orăşeneşti aşăzate prin oraşele acestui Principat şi miliţia naţională, sunt alte două părţi insemnătoare din noile intocmiri care cer osebite desvoltări.

De prisos socotesc a mĕ intinde asupra folosurilor ce vor dobăndi oraşele Principatului din intocmirea magistra-

turilor, fiindcă cei mai mulţi locuitori incep a preţuì bunătăţile acestei insemnătoare intocmiri.

Cât pentru miliţie, eu am arătat osebiţilor şefi ai acestui trup, şi drept a mea datorie socotesc a mai arăta şi d-voastre că pentru paza bunei disciplini, ei au a implinì ştraşnice şi insemnătoare datorii, căci numai printr'o necontenită priveghere asupra soldatului, ei vor putea asigura acestei ţări bunătăţile unei intocmiri, de care spănzură cea mai mare parte a pazii liniştei obşteşti.

Acestea sunt, domnilor, pricinele asupra cărora mĕ grăbesc a chema osebita d-voastre luare aminte.

Orice reformă este cu anevoe; dacă reforma patriei d-voastre s'a săvirşit fără smăcinări şi turburări, aceasta purcede din pricina că surpănd abusurile, ea a respectarisit toate drepturile pravilnice.

Organ al prea puternicului protector acestor ţări, cu cât mai mult mĕ socotesc a fi implinit inaltele şi mărinimoasele sale voinţe, cu atăt mai mare simţ trebuinţa de-a vĕ incredinţa astăzi, că, de veţi urma cu statornicie drumul ce vi s'a desehis, veţi putea pe deoparte să depărtaţi din patria d-voastre intoarcerea nenorocirilor care au ticăloşit-o atăta vreme, ear pe de alta veţi păstra neclintită fericirea intru care se află acum.

Aceasta este dorinţa ce pururea voiu avea pentru aceste Principaturi, a căror viitoare fericire nu poate fi niciodată străină pentru mine.

(Iscălit) Deplin imputernicitul president al Divanurilor

General-adjutant: **P. Kisseleff.**

Bucureşti, 10 Genarie 1834.
No. 6.

INCERCĂRI DE CRITICĂ ŞTIINŢIFICĂ

II. ION CREANGĂ

 a toţi scriitorii, cari nu şi-au adunat scrierile răzleţite intr'un volum, mai uşor de cetit pentru cei ce se interesează de mişcarea literară — aşa puţină, cum este — de la noi, Ion Creangă e puţin cunoscut multora din generaţia tănără. De când, de sub puternicul lui condeiu, nu mai izvoreau anecdotele şi poveştile, in care firea unui popor intreg se resfrăngea, de când firul acestora nu se mai depăna, cel mai original şi mai românesc dintre prosatorii noştri, căzuse intr'o uitare, din care dealtmintrelea, puţin doritor de-a face sgomot in jurul său, nu căuta să easă. Şi deunăzi, când moartea a venit să-i ingheţe glumele pe buze, mulţi din cei, ce au vestit-o, nici nu ştiau că ţara pierde unul din puţinii noştri oameni de valoare in literatură.

Opera lui Creangă — nu tocmai mare, cum se intimplă mai totdeauna intr'o ţară, unde omul de litere nu există ca profesie — e de-o insemnătate capitală pentru cercetătorii şi criticul literar, obicinuit *să explice* pe un scriitor al nostru, determinând inriuririle, la care a fost supus şi oamenii, cari l'au hrănit cu aspiraţiile lor, e lovit de caracterul aşa de original şi de puţin imprumutat al unui scriitor despărţit prin zidul chinezesc al lipsei de-o cultură mai

inaltă de toate producţiile literare străine, unde ar fi găsit elemente, ce i-ar fi impestriţat originalitatea cu caracterul lor deosebit. In lumea noastră literară, aşa de înstrăinată, ca limbă şi ca idei, rândurile curate, pe care le-a scris Creangă sunt un adevĕrat fenomen şi cu drag mĕ opresc inaintea scriitorului energic şi vioiu, care, inţelept ca poporul, e rizĕtor şi sentenţios, mişcat şi fatalist, ca şi dinsul. Elementele, care-i alcătuesc operele, sunt puţine şi cu uşurinţă ele au să se desfacă inaintea noastră şi, ca şi altădată, avem să aflăm o strinsă corelaţie intre om şi operă, ale căreia caractere estetice sunt numai manifestarea personalităţii psihice, uriaşă ca *humour*, a scriitorului.

I.

Intre deosebitele părţi, care intră in formarea unei personalităţi sufleteşti, niciodată potrivire deplină nu poate să existe. Fiecare om are o parte din mecanismul lui cerebral, care predomină asupra celorlalte şi cu atăta mai mult la artist ori la omul de litere — elementul predomnitor are să se arate cu mai multă limpezeală. Avem astfel temperamente artistice imaginative, ca Edgard Poe ori Hoffmann, stĕpânite de abstracţii, ca Richepin şi Rollinat, sentimentale, ca Lamartine, sensaţionale, ca figura puternică a şefului şcoalei realiste in Franţa, Zola. — Creangă face parte din această din urmă categorie de scriitori, sensaţionali. Pentru ca lucrul să se lămurească mai uşor, nimic mai potrivit decăt cercetarea chipului, cum un scriitor de idei, ca De la Vrancea, de pildă, işi alcătueşte nuvelele, in paralel cu felul, cum nuvela se incheagă de sine in creerul bogat in sensaţii al scriitorului nostru. In capul celui dintăi, al lui De la Vrancea, ideile abstracte au locul de căpetenie: Scriitorul *vede*, insă constituţia lui psihică e aşa, că lucrurile vĕzute nu remăn aşa in bloc in arsenalul memoriei, ci, viind asupră-le, puterea de abstracţie le intrebuinţează ca material la clădirea unei zidiri intregi de abstracţii. Deaceea, căud scrii-

torul se pregăteşte să scrie, ideea se înfăţişează intăi, planul abstract al acţiunii, ce are să se desfăşure in nuvelă şi tipul nefixat încă al persoanelor, care au să conducă această acţiune şi pe urmă scriitorul vine de le imbracă cu elemente luate din realitate şi legate intr'un trup nou prin puterea de inchipuire. Nimic văzut şi reprodus aşa, cum a fost văzut, ca un lucru inchis intr'un hambar şi scos earăş la lumină; *toate sunt judecate şi imaginate.* Firul, de care se leagă totul in nuvelă e o idee abstractă, care se simte pretutindene existentă şi care a fost preexistentă nuvelei, care a fost concepţia ei primordială. In „Linişte" de pildă, De la Vrancea n'a văzut de sigur pe doctorul lui, nici pe transparenta şi dulcea lui iubită, figurile lor sunt schiţe din lumea visului, care nu se simt in voie in haina reală, pe care le-o croeşte după trupurile lor aeriane nuvelistul. De la Vrancea a văzut inaintea ochilor minţii intăi tipul abstract al omului superior, urgisit de lumea, care nu-l înţelege şi mistuind amărita lui viaţă printr'o linişte transcendentală, pe care nimic omenesc nu vine s'o mai tulbure, apoi pe femeea dulce şi slabă, cu bărbia ca un măr de ceară, floare gingaşă vecinic pe pragul morţii, osindind lumea din inălţimea dispreţului său anemic, şi-a inchipuit *in abstracto* o legătură de iubire intre aceste două fiinţi aşa de deosebite, doctorul atletic, sanguin şi nebun de teorii — şi femeea slabă şi naivă, legătură, pe care moartea ar veni s'o rupă, dănd uneia morméntul, celuilalt „liniştea" şi numai după ce astfel ideea nuvelei intregi s'a plămădit, scriitorul face din doctor, un anumit doctor, cum a văzut el mulţi, elev al lui Marcovici şi trăitor in Bucureşti, şi dintr'insa o anumită femee, fata unui moşier ofticos, a precizat imprejurările acţiunii, a retuşat tabloul, purtănd pe deasupra penelul realităţii, — şi nuvela a fost gata.

Cu Creangă, lucrul stă altfel: Ca şi poporul, călăuza şi inspiratorul lui unic, el are puţine idei abstracte in minte: icoanele, sensaţiile predomină. Memoria lui e o memorie de ordine sensaţională: el vede admirabil, faptele, care trec pe dinaintea ochilor lui glumeţi, işi pun adănc pecetea in masa

creerilor sĕi, scăldaţi de un sănge imbelşugat in globule şi urma lăsată nu se mai şterge niciodată. In orice moment, Creangă poate dispune de dinsa : ea, sensaţia, i se presentă inainte cu toată bogăţia ei de colori şi lămurirea de contururi, gata să iee trup sub condeiu. La toate personajele multiple, care se poartă in lumea operelor lui, ar putea determina esact şi conştiinţios ca la coţcarul de moş Nichifor harabagiul tirgul, mahalaoa şi timpul, cănd a trăit, chiar dacă ar trebui să se coboare pe vremea bunicului bunicului sĕu, al lui Ciubăr-vodă adecă, cel care a primit 49 de mioare, cifră rotundă de la moş Dediu din Vĕnători. Tot aşa de *vĕzut* ca şi Nichifor e dascălul lui, Popa Duhu, iute in respunsuri şi glumeţ ca dinsul, „acel popă imbrăcat cu straie sărăcuţe, scurt la stat, smolit la faţă, cu capul pleş", care primblă prin grădinile şi pe uliţele Iaşului cugetările lui cele inţelepte. „Amintirile" nu sunt alta decăt o galerie de tablouri vĕzute toate intr'o lumină de veselie, care creşte puterea lor, fără ca vreo concepţie de ordine ideală să le lege intre ele. Fie, de pildă, partea a doua a lor, acea, care ţine de la fuga lui din bordeiul dărămat al Irinucăi pănă la timpul, cănd intră in şcolile acele „cumplit meşteşug de timpenie, Doamne fereşte", care dădeau satelor păstori sufleteşti. Icoanele vĕzute se ţin lanţ, ele izvoresc de sub condeiu, fără ca de inainte scriitorul, călăuzit de-o idee abstractă, care să-i slujească de indreptar, să fi făcut o alegere intre deosebitele materiale sensaţionale, pe care le avea la indemănă. Una după alta, fără intenţie conscientă din partea autorului, sensaţiile s'au succedat inaintea luminii conştiinţei lui pentru a se inchega pe hărtie. „La rănd", cum spune el, vin, fără altă legătură decăt a timpului, in care s'au petrecut, şi fără vreo alegere anterioară, scena duioasă in realismul ei a intoarcerii tătănesĕu in casa plină de copii lui, uratul aşa de fără noroc pentru dinsul la anul nou, smăntănitul oalelor, necazurile lui cu rĕutăciosul de moş Ciorpec ciubotarul, cireşele furate de la moşu-sĕu Vasile şi prinderea pupezei, ciasornicul viu şi sburător al satului, şi căte altele, care, impărţite căte

una in fiecare capitul, ar forma atâtea mici tablouri zugrăvite in toate amĕnunţimile lor de vorbă şi de faptă. Din această grămădire insă, cam deslănată, a amintirilor lui, tipurile es mult mai tare la iveală şi sunt mult mai vii, de cum s'ar crede. Fiindcă mersul lui e mersul vieţii chiar şi precum in viaţă, fiecare intimplare, cât de mică, contribue pentru a ne desvĕlì personalitatea oamenilor, cu cari stăm in atingere zilnică, tot aşa şi in opera lui, fără să-şi dea osteneala să fixeze tipurile, fixare, care, cerĕnd abstracţia calităţilor din imprejurările unde s'au manifestat, nu s'ar potrivì cu sensaţionalitatea sa escesivă, el le lasă să se desfacă de la sine din cele povestite. Ştim, că moşuşĕu Vasile e sgărcit, chiar dacă n'ar spune-o, din afacerea cu cireşele şi, fără să ne-o zică el, am inţelege destul de bine, ce poamă de băiat era. E o lume intreagă aceea, care se desfăşură din Humuleşti până la casa lui Pavel din Fălticeni şi in această grămadă de figuri, nici una lăsată in umbră: toate au pecetea propriei lor personalităţi, popa Osloveanu, ca şi vĕru-sĕu Ion, moş Bodringă ca şi tĕmpitul de Trăsnea. Când n'are timp intr'o nuvelă, in *moş Nichifor coţcarul* de pildă, să intrebuinţeze procedeul lui obicĭnuit pentru determinarea tipurilor, el e silit să le fixeze singur tipul, dar chiar atunci are să se ferească, pe cât poate, de-a ne da insuşirea in rĕceala ei abstractă: totdeauna ea are să fie ilustrată printr'un exemplu luat din lumea concretă.

Pustnicul Chiriac e minunat arătat prin acest fel de concretizare a unor calităţi de ordine abstractă, aşa că aici operaţia e dublă: calitatea scoasă prin abstracţie e coborită din nou in lumea lucrurilor concrete pentru a căpĕta coloare şi viaţă. Cinci, şese rânduri dau tipul aşa de humoristic al călugĕrului „din sfânta“ Agură, care-şi „cănea pĕrul şi barba cu cireşe negre şi in Vinerea seacă cocea oul la luminare, ca să mai uşureze din cele pĕcate“. E o nuvelă intreagă condensată in aceste câteva rânduri. Firea lacomă a jupânului Strul din Tirgul Neamţului, negustor de aşa multe lucruri, e desăvirşită printr'o parenteză, „mai făcea el, nu-i vorbă, şi alte negustorii“. In descrierea

acestor tipuri, Creangă, care de obiceiu, nu lasă nimic închipuirii cetitorului, ajunge la puterea de sugestie a unui Turgenieff.

Acelaş lucru cu intriga: când acţiunea, ce are să intre in cadrul nuvelei, nu e o acţiune vĕzută de dinsul, ea se micşorează intr'atăta, incăt devine nulă. Compare-se mişcarea şi viaţa neastĕmpĕrată din „Amintiri", cu acţiunea din „Moş Nichifor" or din „Ion Roată". In cea dintăi nuvelă, n'avem nimic alta decăt un fragment de călĕtorie vĕzut din punctul de vedere al humoristului. Un alt scriitor n'ar fi scos nimic dintr'o temă ca aceasta, — de-o simplicitate extraordinară: Un harabagiu porneşte la drum cu fata lui Strul bacalul, Malca, capĕtul se rupe, apoi roata sare: harabagiu şi muşteriu stau o noapte pe drum. Creangă are insă un chip deosebit, al lui propriu, de-a scoate o nuvelă intreagă din aceste date sărăcăcioase. Intăiu facem cunoştinţă amĕnunţită cu moş Nichifor şi pe urmă, când harabaoa porneşte, scriitorul se apucă să noteze impresiile, pe care i le produc eroului sĕu locurile, pe unde trece, şirul de sensaţii trecute, ce i se desteaptă in minte la sensaţia presentă a locului. Toată asociaţia de idei, care se trezeşte in mintea lui moş Nichifor şi i se coboară pe virful limbii cu acea uşurinţă de scurgere a ideilor in toată plasticitatea lor, care se intilneşte numai la omul necult şi pe care Creangă, admirabil in dialoguri, o reproduce fără o notă falsă, ni se desfăşură inainte. Schema ideilor e cam aceasta: Grumăzeştii, lupul, dealul Bălaurului, bălaurul, solomoniile, baba lui, etc. şi, fără nicio silă, rănd pe rănd, scriitorul notează: acţiunea ocupă o bucată mică de la sfirşit după această schiţare a gănduriloi, ea se leagă in creerul unui ţăran la drum şi, când nuvela se măntue intr'un hohot de ris şi am incerca să-i găsim subiectul, el ne lunecă intre degete, cu toate amĕnunţimile de multe feluri, care o alcătuesc şi singure căteva linii generale remăn inainte.

Chiar când Creangă are idei generale, un chip al lui de-a judeca ceva, starea ţăranului de pildă, ii e cu desăvirşire imposibil să ne spuie aceste păreri ale lui de-o or-

dine mai inaltă decăt acea a faptelor, in lumea rece a generalităţilor, cu care nu-i deprins şi in care n'a trăit. E dintre cei, cari vorbeau in parabole şi in pilde: ideea generală apucă imediat după ivirea ei haina faptei a lucrului vĕzut, pe care hainĕ, noi, oameni trăiţi in abstracţii, trebue s'o lepădăm, admirăndu-i strălucirea, pentru a inţelege miezul. Ţăran, Creangă simte in inima lui durerile ţăranului mai tare decăt noi, fiindcă e „carne din carnea lor şi sănge din săngele lor" şi totuş nicăirea o protestare de ordine ideală: cu căt mai puternică insă e zugrăveala, căud vedem obrazul necinstit al bĕtrănului Ion Roată, căruia cu o sărutare Vodă ii şterge pata de pe obraz! Şi aiurea tot haina concretă o pune in spate ideea, care vine să ni se arate noue, celor, ce mai credem in vorbe, că prin Unire „sfănta Unire" ţăranul a căpĕtat doară indoirea sarcinilor.

Nici tipuri abstracte deci, nici intrigă ideală in nuvelele lui Creangă: pretutindene carne vie şi lucruri pipăite. In creerul lui puternic, singure sensaţiile clocoteau şi căud din vreme in vreme, căte-o idee abstractă venea cu fisionomia ei anemică in această lume de fiinţe psihice uriaşe şi pline de colorit, ea trebuea să imbrace haina locului. Creangă e la noi tipul perfect al scriitorului sensaţional, la care această predomnire a concretului se explică poate, in om, printr'o mai mare imbelşugare de viaţă, printr'un mai mare exces de sănge, care hrăneşte puternic creerul şi, ţiind fragede sensaţiile, opreşte cercetarea rece de-a le despica şi veştejì, atuncea căud abstrage din ele ideea.

II.

Creangă n'a scris insă numai nuvele, alăturea cu acestea avem o cantitate covirşitoare de poveşti şi snoave, pe care el, care de altfel se scutură de orice neologismu, căud apucă in mănă condeiul, le botează „anecdote". Aici are să apară al doilea caracter al scriitorului, *popularitatea* lui, ca să zic aşa, remăind, ca inţelesul deosebit şi mai apropiat

de acel etimologic, in care intrebuinţez acest cuvënt, să se lămurească din cele, ce au să urmeze.

E o mare deosebire intre a scrie o nuvelă şi intre a spune o poveste. Nuvelistul e deplin stĕpân pe ceeace are să scrie : tipuri, acţiune, dialog, totul poate să easă din mintea lui, după voie ; scriitorul de poveşti e mult mai incătuşat decât celălalt. Aici, el trebue să-şi mlădieze talentul, să-l silească să intre intr'un anumit cadru de idei, să adopte un anumit stil, să zugrăvească un anumit fantastic. Fiindcă o poveste e un tot organic, netezit şi potrivit de intregi generaţii de oameni, prin ale cărora guri a trecut, şi o călcare la o parte de pe cărarea ei se cunoaşte indată. In Ispirescu, de pildă, ori in De la Vrancea, din timp in timp pare, că ne vine să chemăm pe scriitor la ordinea... povestei. Personalitatea lui cultă produce un efect supĕrător in mijlocul feţilor frumoşi, cari clădesc poduri de aur c'un cuvënt şi al frumoaselor fete de impĕrat, ce se uită cu ochi cuminţi pe calea de minuni, pe unde are să le vie ursitul. E un anahronismu şi floarea povestei cea gingaşă se usucă la suflarea cugetărilor străine de firea ei. Sunt totuş poveşti frumoase, imbrăcate intr'o limbă admirabilă, ca unele din De la Vrancea, dar, gen hibrid, această fată naivă, imbrăcată in haine moderne, n'are nici frumuseţa simplă a povestei, nici acea mai cioplită a nuvelei.

Altfel il vedem pe Creangă. Chiar, dacă ar fi vrut să introducă elemente străine in lumea poveştilor, n'ar fi avut de unde. Din necunoscĕtor de literaturi străine, neimpregnat de acele tendinţe nepotrivite cu firea poporului nostru, care scot aşa de deseori capul, când cetim alte poveşti, el a fost din fericire păstrat de imprejurări ca o oglindă dreaptă şi lucie, in care povestea se resfrăngea, fără să se cunoască, de-a fost resfrântă. La dinsul, nimic din ceeace caracterisează pe scriitorii moderni nu se arată nepotrivit intr'o lume distinctă de acea, după al cărei tipar gândeşte scriitorul : nici lux de comparaţii ori descrieri minunate ca gingăşie, colorit şi inţelegere a naturii, ca in De la Vrancea (cf. Fata moşului, p. 247, 242, etc.), insă nespus de nepo-

trivite intr'o limbă cam seacă şi fără podoabe ca acea a poveştilor noastre, nici icoane fantastice, groaznice in trăsăturile lor fărmecate, ca in „Făt frumos din lacrimă" a lui Eminescu. In Creangă, luna nu se coboară in chip de palaturi, nici iazme in chip de stincă nu-şi arată fioroasele lor trupuri, povestea e numai poveste şi, oglinda fără ceaţă a prosatorului nostru nu-i deformează contururile, puind podoabe meşteşugite pe trupul sănătos şi mândru in simplicitatea lui al producţiunii populare. In „Harap alb", cea mai ingrijită ca formă şi mai cu dragoste scrisă dintre poveştile lui, in zadar am căutat o descriere mai intinsă ori o comparaţie artificială : când comparaţia se intilneşte, ea e comparaţia povestei, o comparaţie justă, scurtă, mumificată aproape, ca şi comparaţiile eterne ale epicilor greci. In povestea mai mică a „Fetei babei şi fetei moşneagului", singure trei comparaţii se intilnesc şi caracterul lor e evident neartificial, ci curat popular: fetei babii gura ii umblă „cum umblă meliţa", tot ea se alintă „ca cioara in laţ", se piaptănă „de pare că o linsese viţeii". Şi atăta-i tot: descrierea puţină, seacă, nervoasă, fără multe podoabe. Propoşiţii rezleţe o alcătuesc; nicăiri perioada lungă şi cochetă, pe care o intilnim, luată de la străini, in ceilalţi scriitori ai noştri. Ca dovadă, căteva din cele mai isbutite din descrieri, cele mai plastice, icoana lui Gerilă de pildă, care, când suflă intre gingaşele lui buze de arap, „toată suflarea şi „făptura de primprejur ii ţineau hangul: vĕntul gemea ca „un nebun, copacii din pădure se văicăreau, pietrele ţipau, „vreascurile ţiueau şi chiar lemnele de pe foc pocneau de „ger. Eară veveriţile, găvozdite una peste alta in scorburi „de copaci suflau in unghii şi plăngeau in pumni, blăstemându-şi ciasul, in care s'au născut".

In acelaş stil fără podoabe măiestrite, adevĕrat stil popular, care păstrează icoanele pentru vers şi lasă prosei lămurirea ei neacoperită de comparaţii şi descrieri, sunt zugrăviţi şi Flămănzilă „namila de om", care mănâncă fără să-şi sature pântecele, brazdele pe urma a 24 de pluguri, şi Setilă, cel ce bea apă de la 24 de iazuri şi gărle, pe care

umblă mai mult de 500 de mori, şi Ochilă cel cu un singur ochiu, mare cât o roată, până la Păsări-lăţi-lungilă „fiul săgetătorului şi nepotul arcaşului". Alternarea unei oarecare versificaţii de asonanţă cu prosa e in spiritul povestii şi măiestrirea nu se simte in alcătuirea versului decât in partea din urmă, unde caracterul popular se cam impestriţează cu o gingăşie căutată, care pătează apa povestii. Nu-i vorbă, descrierea fetei de impĕrat, „boboc de trandafir din luna lui Maiu, scăldat in roua dimineţii, legănat de adierea vĕntului şi neatins de ochii fluturului", e un juvaer de gingăşie, ca şi dorul „soare mândru, luminos şi in sine arzĕtor, ce se naşte din scânteia unui ochiu fărmecĕtor", dar pata e tot pată şi versuri de dragoste modernă intr'o poveste şi o poveste de Creangă!

Lăsând la o parte acuma critica de amĕnunţimi, poveştile şi snoavele, care numai prin dimensiunile lor se deosibesc unele de altele, partea cea mai mare din opera lui Creangă adecă, nu face nimic alta decât să ne dee fără nicio amestecare de tendinţi străine şi de neologisme, ca vocabular şi sintaxă, adevĕratul spirit al poporului, de la care a invăţat meşteşugul lui de scriitor şi care a pus pe temperamentul acesta vioiu şi puternic pecetea lui neştearsă. Cei ce nu vor să creadă in existenţa unor caractere etnice, care printr'un şir nedescurcat de cause, dau fiecărui popor o fisionomie a sa, care-l deosibeşte de toate celelalte, citească pe cel mai românesc ca inspiraţie şi formă dintre prosatorii noştri: din cetirea operei tipul etnic al poporului românesc are să se desfacă in toată plenitudinea sa. Avem să vedem in scriitor pe Român in general, fire veselă, care zăreşte indată, ca toate popoarele romanice, partea caraghioasă a lucrurilor, popor superstiţios, cu mintea plină de balauri şi alte asemenea moşteniri ale rĕposatului Olimp aric, fatalist, care pleacă fruntea inaintea celor trimise de sus şi din timp in timp, lăsând mintea să se coboare inspre un pesimismu dulce, care vede viaţa plină de griji şi-şi pune idealul de fericire in vremile aurite ale copilăriei apuse.

Creangă e resumatul chipului de-a fi al ţăranului român — moldovean, in special — din a doua jumĕtate a veacului al XIX-lea.

III.

Toată opera aceasta alui Creangă, multiplă şi vie, e scăldată intr'o atmosferă de *humour*, care se iveşte pretutindeni, pe foile deseori induioşate ale „Amintirilor", ca şi in caraghioasele foi, in care porcul vine să-i spue povestea, pe care, la rândul lui, vine de-o spune cetitorilor. Humourul lui presentă o formă deosebită, pe care am să cerc s'o lămuresc.

Fiecare om vede lumea altfel şi ochii lui percep mai bine anumite părţi din lucruri, care-l lovesc mai tare şi i se intipăresc mai uşor in minte. Aşa se explică temperamentele optimiste şi pesimiste, care, vĕzĕnd o parte a lucrurilor cu o mai mare intensitate, pornesc de aici pentru a da concepţii subiective asupra valorii lumii, care in sine, inconscientă şi liniştită, n'are valoare positivă ori negativă, pentru că :

> Rien n'est bien, rien n'est mal, rien n'est laid, rien n'est beau,
> Le monde n'est qu'un tas confus de phénomènes
> Sans but.
>
> *(J. Richepin. Les Blasphèmes).*

Alţii vĕd cu mult mai mare energie şi reţin mai cu inlesnire partea comică a lucrurilor, care inaintea ochilor lor capĕtă nişte dimensiuni cu mult mai considerabile decât acelea, ce le are in realitate. Lucrurile cele mai serioase in aparenţă, trecĕnd prin prisma lor modificătoare, capĕtă caracterul acesta ridicol, parte constantă, dată de personalitatea autorului, care, adăogindu-se la lucruri, aşa cum sunt, le schimbă cu desăvirşire, desvoltând unul din caracterele lor in dauna celorlalte. Lumea capĕtă, mulţumită acestei procedări de părtinire a uneia din insuşirile sale, o aparenţă monstruoasă, care, tocmai prin faptul, că nu se intilneşte

de obiceiu şi că arată toate sub o faţă neobicĭnuită, produce risul. Când acuma, acel care are acest temperament, e un artist, prin insuş acest fapt, el caută să forţeze colorile, să le intărească şi mai mult, pentrucă sguduirea produsă asupra nervilor cetitorilor să fie mai puternică încă. Scriitori de acest fel sunt humoriştii.

Cineva poate fi insă inzestrat cu darul acesta din firea lui sau să-l adopte ca mijloc estetic in operele sale. In casul din urmă avem acel ris silit, in care par'că resună lacrimi, ce se intilneşte aşa de des in operele humoriştilor engleji, incepĕnd cu Addison şi sfirşind cu romancierul realist Dickens. In Creangă, risul nu e introdus cu conştiinţă in operă, ci vine din inimă, e risul sănătos şi puternic, care trebue să trezească tot ris in mintea celui ce citeşte. Humorist născut, el a vĕzut totdeauna lucrurile prin partea lor cea comică, le-a privit sub unghiul ridiculului şi temperamentul lui propriu se reflectă in operă.

Mijloacele, pe care le intrebuinţează humoristul, sunt nenumĕrate : grămădire de amĕnunţimi fără capĕt, vorbe nepotrivite cu ceeace inseamnă, făgădueli, pe care altfel le indeplineşte. Toate acestea sunt intrebuinţate de Creangă : când, ca in „Amintiri“, il vedem zugrăvindu-se singur cu o ironie admirabilă, ca unul, care, zice el „prin somn nu „ceream demăncare, dacă mĕ sculam, nu mai aşteptam să-mi „dee altul şi când era de făcut ceva o cam răream deacasă. „Şi apoi mai aveam şi alte bunuri : când mĕ lua cineva cu „rĕul, puţină treabă făcea cu mine, când mĕ lua cu bini„şorul, nici atăta, ear când mĕ lăsa de capul meu, făceam „căte o drăguţă de trebuşoară ca aceea, de nici sfânta Nas„tasia, izbăvitoarea de otravă, nu era in stare a o desface „cu tot meşteşugul ei“, când, in moş Nichifor coţcarul, ne lămureşte chipul, cum găsise mijlocul să cumuleze meseria de harabagiu cu acea de giambaş, când insfirşit respăndeşte cu prisosinţă gluma in „Amintiri“, in care toţi pare, că rid, de la Smărăndiţa, fata popei, până la dinsul, care se pricepe totdeauna, cum să facă o blăstemăţie. Pretutindeni tonul povestirii e insă cel serios : scriitorul intrebuinţează

toată puterea de concepţie, de care dispune pentru a stirnì un ris omeric, fără ca pentru asta tonul aşăzat, ce domneşte in toate scrierile lui, să inceteze. Silinţa pentru a fi humoristic nu se simte nicăiri şi Creangă debitează cele mai mari enormităţi cu un aer de convingere netulburată. La fiecare poveste, nu lipseşte să ne spue, că omul lui trăeşte ăncă, dacă n'a fi murit, ca Ivan Turbincă (1) şi că ospĕţul ţine ăncă, de nu s'a fi măntuit şi naivitatea povestitorului e admirabilă, cănd descrie operaţia „Cinătuirii" femeii lui Stan Păţitul, prin care cinătuire el şi cu dracul Chirica o uşurează de-o coastă, singura de drac, care-i mai remăsese. Tipurile, cănd işi dă osteneala să le zugrăvească, in poveşti mai ales, arată o imaginaţie uriaş de humoristică: dovadă descrierea lui Gerilă, care, cănd suflă cu „buzoaele lui groase şi dălăbăzate", una i se dă peste cap, pe cănd cealaltă ii ajunge la păntece.

Nici unul din humoriştii moderni n'a avut ca dinsul darul inăscut de-a lega la un loc intr'o capo-d'operă de humour, limba cea mai comică posibilă, in care un singur cuvĕnt pus bine e de ajuns ca să producă impresia dorită de humorist cu schimonosirea, ce trebue adusă realităţii pentru a devenì ridiculă. Fără să aibă imaginaţia săritoare a lui Jean-Paul Richter, puterea de concepţie alui Swift ori Dickens, fineţa lui Armand Silvestre, el avea toate insuşirile humoristului şi, pus in alte imprejurări, dacă ar fi pierdut neměsurat ca originalitate, cine ştie, ce faţă ar fi luat verva lui humoristică, rĕutăcioasă uneori, mai totdeauna insă sănătoasă şi vioae.

IV

Omul se desface din operă: pare, că vedem pe uriaşul lat in spate şi voinic, cu sănge bogat, păstrănd toată energia vieţii in creerul lui bogat in sensaţii. Puterea aceasta

1) Cf. pentru a se vedea humourul lui Creangă, o poveste aseměnătoare in scriitoarea spaniolă Fernan Caballero.

de viaţă a dus-o in convingerile ca şi in scrierile lui. El, nepotul vornicului din Pipirig, al acelui David, care l'a dus intăi la şcoală, unde era să-şi deschidă mintea, fără să-şi „corchezească" limba, ţăranul din Humuleşti, a fost totdeauna cu inima intre acei, care-l vĕzuse crescĕnd, pe atuncea, căud, copil bălan, insenina, cum zice el, cerul cu un zimbet de al lui. Deprins să vorbească in pilde, el a luat apărarea fraţilor lor de muncă in două nuvele, cei doi Ion Roată, in care se simte o inimă, care, ca alui Dostoievski, inţelege pe cei umiliţi şi apăsaţi şi care săngeră de suferinţele lor. Prin gura ţăranului de la Divanul ad-hoc, „om cuviincios", dar „cu gădilici la limbă", scriitorul insuş vorbeşte şi căldura simpatiei transpiră in rândurile, in care ne povesteşte — aşăzat, după obiceiul lui şi fără declamaţii — cum „cine „se scoală mai de dimineaţă, acela e stĕpăn in sat la ei, „de-i oropseşte şi-i tiuhăeşte mai rĕu decăt pe vite". Şi nicăiri mai multe lucruri nu s'au spus mai frumos in cuvinte mai puţine decăt atuncea, căud bĕtrănul ţăran işi deschide inţeleapta gură, ca să spue boerilor din Divan adevĕrul mare şi plin de mustrări, că „in palmele ţărăneşti „străpunse de pălămidă şi pline de bătături vĕ ţin pe „d-voastră de atăta amar de vreme şi vĕ fac de huzuriţi „de bine". De altfel, vremile cele noue ii plac şi mai puţin decăt cele vechi, şi Creangă e dintre cei, ce nemulţumiţi cu vremile lor şi setoşi de un ideal, şi-l strămută in trecut, căud, vorba lui, era ruşine la fete şi căud intr'o lume mai românească se vorbea o limbă mai puţin corchezită. In fond, fatalist ca poporul, ale căruia aspiraţii le impărtăşeşte, el priveşte fără părere de rĕu zădarnică toate necazurile şi grijle traiului, fiindcă, ştie el bine, că sunt la urma urmei „*trei coţi de pămĕnt, in care se incheie toată scofala pe „lumea asta*".

Humorist de talent, scriitor sensaţional prin excelenţă, Creangă e, cum am vĕzut, acela dintre scriitorii noştri, care a trăit mai aproape de popor, l'a inţeles mai bine şi l'a

reprodus mai cu viaţă. Scutit de orice influenţă străină, el a păstrat neatinsă limba şi gândirea românească şi deaceea nicio altă figură mai originală in simplicitatea ei viguroasă nu se intilneşte in literatura noastră modernă. Şi, dacă pe de-o parte e regretabil, că Creangă n'a cunoscut izvoarele de frumuseţi estetice ale apusului, pe de alta tocmai acestei izolări alui trebue să-i datorim caracterul original al operelor sale. In alte imprejurări, Creangă ar fi fost altfel şi ar fi scris altfel, dar Creangă n'ar mai fi fost Creangă, adecă o minune de povestitor, care scrie in cea mai frumoasă limbă românească.

NECULAI IORGA.

LUNILE[1]

IULIE

Gălin, jitarul de la sat,
Cu puşca vecĭnic de-a spinare,
Era pe holde impĕrat
Şi statul lui n'avea hotare.
In el tot cămpul se'ncredea,
Toţi fluturii şi toată floarea:
Sulfina, seara, 'l adormea
Şi-l deştepta, in zori, cicoarea.

Odată, deşteptat in zori
De-acel miros de dimineaţă,
Işi ridică ochii din flori
Şi se uită peste fĕneaţă.
Din pricina zilelor calde,
Mărica, zînă printre fete,
Se coborise să se scalde
Ş'acum..... se descingea de bete.

Jitarul nostru, năzdrăvan,
Se subţiiè ca o şopirlă,
Ş'ascuns de-un ciot, de-un bolovan,
Se strecură pănă la gărlă....

1) Vezi «Conv. Lit.» Anul XXII, No. 1, pag. 90.

Cuptior, Cuptior, căte mai faci
Cu vinovata ta căldură !...
Noroc numai că poţi să taci.
Aşa şi eu : streajă la gură.

AUGUST

Pe luciul fără hotare
Al apelor ce-au adormit,
Din fund de haosuri resare
Melancolia zimbitoare
A stelelor ce-au resărit.

Intărziat pe malul mării
Eu in adăncuri rătăcesc
Şi prins de farmecul uitării
Las jos tot lutul păměntesc
Şi'n lumea naltului plutesc.

Şi când mě uit in urma mea
La discul rotunjit din tină,
Il věd schimbat deodată 'n stea,
C'o licărire de lumină
Indepărtată, rece, lină.

Ear pe luceferii de noapte
Par'că mai lesne-i věd apoi
Că sunt păměnturi vechi, rescoapte,
Că's plănsete acele şoapte
Ce curg din spaţiuri spre noi.

O lege! cât imi pari de mare!..
Ce farmec pui in toate cele!..
De te-ai numì in timp *uitare*,
Sau in distanță, *depărtare*,
Tu schimbi pămênturile'n stele.

Care-i privirea omenească
Pĕtrunzĕtoare de mister,
Ce-ar indrăznì să bănuească
Că lumea noastră pămêntească
Trăește insăși ea in cer?...

DUILIU ZAMFIRESCU.

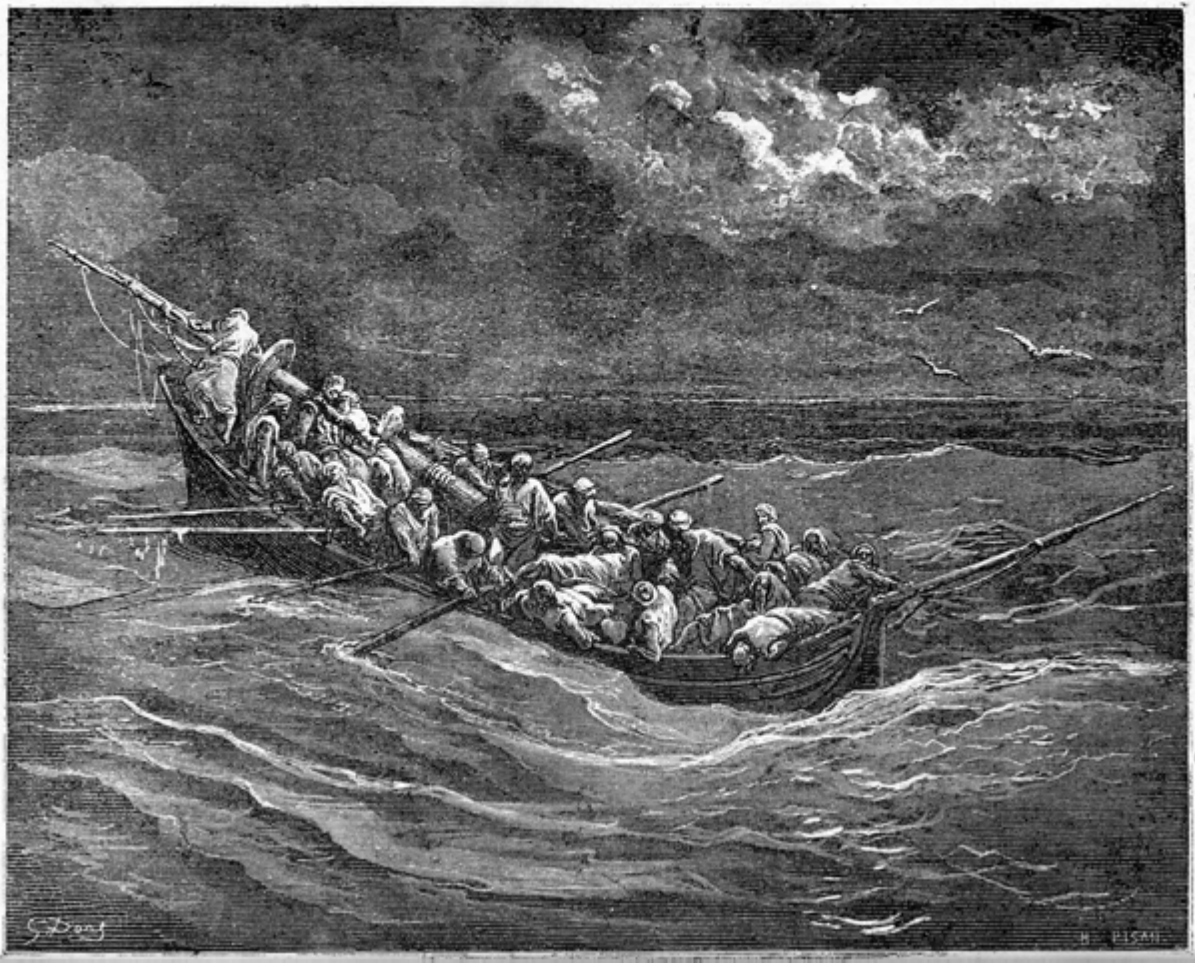

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XXXI.

Care tratează de ceeace se mai intimplă în ospĕtărie, şi de alte multe lucruri vrednice de ştiut.

Zicĕnd acestea, captivul tăcù. Don Fernando ii spuse: „De sigur, domnule căpitan, modul cum aţi istorisit această ciudată intimplare, a fost astfel, incăt se aseamănă cu noutatea şi interesul intimplării insăşi. Totul este curios şi rar, plin de imprejurări care uimesc şi atrag pe cei ce le ascultă. Aşa de mare este plăcerea ce am simţit auzindu-le, incăt chiar de ne-ar apuca zioa mare, ocupaţi cu aceeaşi istorie, ne-am bucura ca să inceapă din nou“.

Zicênd acestea, Cardenio şi toţi ceilalţi se oferirĕ a-l servì cu tot ce le-ar fi cu putinţă, şi prin cuvinte şi expresiuni atăt de afectuase şi de sincere, incăt căpitanul se găsì foarte mulţumit de bunăvoinţa lor. Cu deosebire Don Fernando ii propuse că voeşte să se intoarcă cu dinsul; el va face ca marchisul, fratele sĕu, să fie naşul botezului Zoraidei, şi că el, din partea lui, il va inlesnì ca să poată ajunge in patria lui cu indemănarea şi consideraţia, datorite persoanei sale. Captivul mulţumì cu multă politeţă, dar nu vrù să primească nici una din generoasele lor hotăriri.

Intre acestea sosind deja noaptea, pe la intunecate venì in ospĕtărie o trăsură, incunjurată de căţiva oameni călări. Ei cerurĕ odăi. Hangiţa le respunse că in toată casa nu era o palmă de loc neprins. „Apoi chiar de-ar fi aşa, zise unul din cei călări ce intrase, tot are să se găsească pentru domnul consilier ce se află in trăsură“. La acest nume ospĕtăriţa se turbură şi zise: „Domnule, greutatea e că nu am paturi. Dacă graţia sa, domnul consilier, aduce unul, şi trebue să aducă, să intre in toată voea, căci eu şi bărbatul meu vom eşì din odaea noastră spre a aşăza pe graţia sa“. — Aşa mai merge, zise scutierul. In acest timp eşise deja din trăsură un om, care, prin imbrăcămintea sa arătă indată funcţia şi sarcina ce avea. Haina lui lungă cu mănicile in formă de caer, dovedea că este consilier, cum zisese scutierul lui. De mănă ţinea o domnişoară, in aparenţă cam de şaisprezece ani, imbrăcată ca de drum, atăt de elegantă, atăt de frumoasă şi de rumenă, incăt vederea ei puse pe toţi in uimire. Cine n'ar fi vĕzut pe Dorothea, pe Luscinda şi pe Zoraida, ce se aflau in ospĕtărie, ar fi crezut că altă frumuseţă ca acea a acestei domnişoare, cu greu s'ar fi putut găsì. Don Quijote se afla faţă căud intră consilierul şi domnişoara, şi indată ce o vĕzù, zise: „De sigur poate graţia voastră să intre şi să se plimbe prin acest castel, căci deşi e strimt şi puţin indemănatec, totuş nu este strimtoare nici neindemănare pe lume, care să nu cedeze armelor şi literelor, mai cu seamă căud armele şi literele au drept călăuză şi tovarăş frumuseţa, cum o au

literele graţiei voastre in această frumoasă domnişoară, căreia trebue nu numai să i se deschidă şi să i se pună la dispoziţie castelele, dar stincele să se dea la o parte, să se despărţească şi să se plece munţii, spre a o primi. Intre graţia voastră, zic, in acest raiu, şi va găsi acolea stele şi sori care să insoţească cerul pe care graţia voastră il aduce cu sine. Aici va găsi armele la locul lor, şi frumuseţa in culmea ei".

Consilierul remase uimit de cuvĕntarea lui Don Quijote, pe care se puse să-l privească cu deaměnuntul. El admiră tot atăt de mult statura ca şi vorbele lui. Fără a găsi cuvinte cu care să-i respundă, se uimi din nou, când vĕzù inaintea lui pe Luscinda, pe Dorotea şi pe Zoraida, care le vestea noilor oaspeţi, şi la ceeace le spusese hangiţa despre frumuseţa domnişoarii, veniserĕ să o vadă şi să o primească. Dar Don Fernando, Cardenio şi parohul făcurĕ consilierului politeţe mai simple şi mai delicate. In sfirşit el intră confus, atăt de ceeace vedea căt şi de ceeace asculta. Frumuseţile ospetăriei urarĕ bunăvenire frumoasei domnişoare. In cele din urmă consilierul vĕzù că erau oameni de condiţiune toţi cei ce se aflau acolo. Dar statura, faţa şi mina lui Don Quijote il turburau. După ce au schimbat intre dinşii tot felul de politeţe, şi cercetat indeměnarea ospĕtăriei, se regulă ceeace dinainte era regulat, ca toate femeile să intre in cămăruţa deja cunoscută, ear bărbaţii să remănă afară ca de streajă. Astfel şi consilierul fù mulţumit şi fiica lui care era domnişoara, ca să se ducă cu acele doamne, ceeace ea făcù cu foarte mare plăcere. Cu o parte din ăngustul pat al hangiului, şi cu jumĕtatea acelui ce aducea consilierul, ele se regularĕ in acea noapte mai bine decăt găndeau.

Captivul, din momentul ce vĕzù pe consilier, inima, prin pornirile şi presimţirile sale, ii spuse că era fratele lui. El intrebă pe unul din slugile ce-l intovărăşeau, cum se numea consilierul, şi dacă ştiea din ce ţară era. Sluga ii spuse că se numea licenţiatul Juan Perez de Viedma, şi că auzise că era de loc dintr'un sat din munţii din Leon. Cu

această lămurire şi cu ceeace el văzuse, se încredinţă pe deplin că era fratele său, care, după sfatul părintelui lor, îmbrăţişase cariera literelor. Mişcat şi mulţumit, chemând la o parte pe Don Fernando, pe Cardenio şi pe paroh, le istorisì întîmplarea şi-i asigură că consilierul era frate-său. Servitorul îi spusese deasemene că se ducea în Mexico, în calitate de consilier de audienţă al Indiilor. El mai află că acea domnişoară era fiica lui, de-a căreia facere murise mumă-sa, şi că el remăsese foarte bogat cu zestrea ce ea îi lăsase împreună cu copila. Captivul le cerù sfat cum să facă ca să se descopere, sau ca să afle mai întâi dacă, după ce se va descoperì, fratele lui văzându-l sărac, s'ar supăra sau l'ar primì cu inimă frăţească. — Lăsaţi pe mine, zise parohul, să fac această experienţă, cu atât mai mult cu cât nu-i de gândit alta decât că voi, domnule căpitan, veţi fi foarte bine primit. Meritul şi înţelepciunea ce în buna sa mină dovedeşte fratele vostru, nu dă semne că e fudul şi nerecunoscător, nici că nu va ştì să-şi dea seamă de schimbările norocului. — Cu toate aceste, zise căpitanul, eu aş vrea, nu fără de veste, ci pe departe să mă dau pe faţă. — Vă spun eu, respunse parohul, că astfel voiu regula trebile ca toţi să remânem mulţumiţi.

Între aceste era deja gata masa, şi toţi se puseră împrejur, afară de captiv şi de doamne care mâncară îndeosebi în odaea lor. În mijlocul mesei, zise parohul: „De acelaş nume cu voi, domnule consilier, am avut eu un camarad în Constantinopole, unde am fost captiv câţiva ani. Acest camarad era unul din soldaţii şi căpitanii cei mai curajoşi ce se aflau în infanteria spaniolă. Dar pe cât era el de viteaz şi de inimos, pe atâta era de nenorocit. — Şi cum se numea acest căpitan, domnul meu? întrebă consilierul. — El se numea, respunse parohul, Rui Perez de Viedma, şi era de loc dintr'un sat din munţii Leonului. El îmi povestì o întîmplare ce avù tatăl lui cu fraţii săi, şi dacă nu mi-ar fi istorisit-o un om atât de sincer ca dînsul, aş fi luat-o drept un basmu deacele ce babele povestesc iarna la foc. El îmi spuse că tatăl său împărţise averea sa între cei trei

fii ce avea şi le dăduse oarecare sfaturi mai inţelepte decăt acele alui Caton. Şi eu ştiu să vĕ spun că sfatul ce alese camaradul meu de-a imbrăţişa cariera armelor, ii isbutise aşa de bine, incăt in puţini ani, prin curajul şi meritul sĕu, fără alt sprijin decăt acel al marii sale virtuţi, ajunse a fi căpitan de infanterie, şi a se vedea pe calea şi in perspectiva de-a fi in curĕnd colonel. Dar soarta i-a fost protivnică, căci togmai căud el aştepta să capete favorurile ei, le perdù, perzĕndu-şi libertatea, in fericita bătălie, in care atăţia alţii o redobăndirĕ, in bătălia de la Lepant. Eu o perdui la Goleta, şi după aceea, prin deosebite intimplări ne găsirĕm camarazi in Constantinopole. Deacolea el venì in Alger, unde ştiu că i s'a intimplat una din cele mai ciudate aventuri ce a fost vreodată in lume".

Parohul continuă după aceea, şi foarte pe scurt istorisì ceeace se intimplase fratelui sĕu cu Zoraida. Toate acestea consilierul le ascultă cu luare aminte şi niciodată urechile lui nu fusese atăt de atente ca atunci. Parohul ajunse numai pănă in momentul căud franţejii despoiarĕ pe creştinii ce se aflau in barcă, şi se oprì la sărăcia şi nevoia in care camaradul sĕu şi frumoasa maură remăseserĕ, adăogănd că nu mai aflase ce se făcuserĕ ei, nici dacă ajunseserĕ in Spania, sau franţejii ii duseserĕ cu dinşii in Franţia.

Toate cele ce spunea parohul, le asculta căpitanul ceva mai de-o parte deacolo, şi observa toate mişcările ce făcea fratele sĕu. Acesta vĕzĕnd că deja parohul ajunsese la sfirşitul istoriei sale, scoţĕnd un adănc suspin, şi ochii umplĕndu-i-se de lacrimi, zise: „Oh! domnule, dacă aţi ştì ce noutăţi mi-aţi povestit, şi căt de mult mĕ ating la inimă! Cu toată reserva şi inţelepciunea mea, mĕ vĕd silit să arăt sentimentele mele prin aceste lacrimi care-mi năbuşesc ochii. Acest căpitan despre care vorbiţi este fratele meu mai mare, care, ca cel mai curajos, şi stĕpănit de gănduri mai inalte decăt mine şi celălalt frate mai mic, alese glorioasa şi demna carieră a armelor. Aceasta era una din cele trei căi ce ne propuse tatăl nostru, după cum vĕ spuse camaradul vostru in istoria ce aţi auzit-o şi care după părerea

Imaginația lui Don Quijote, după povestirile romanelor aventuroase.

voastră seamănă a basm. Eu urmai cariera literelor, in care Dumnezeu şi sirguinţa mea m'au aşăzat pe treapta unde mĕ vedeţi. Fratele meu cel mai mic se află in Peru, atăt de bogat incăt cu ceeace a trimis tatălui meu şi mie, nu numai că a inapoiat partea de avere ce el luase, ci ăncă a dat in mănile tată-meu mijloacele ca să satisfacă dărnicia lui firească. Eu deasemene am putut, cu mai mare cuviinţă şi autoritate, să urmez studiile mele, şi să ajung la postul in care mĕ vĕd. Tatăl meu trăeşte ăncă, murind de dorul de-a ştì ceva de fiul sĕu mai mare, şi cere de la Dumnezeu cu necontenite rugăciuni să nu-i inchidă moartea ochii pănă nu va vedea cu viaţă pe acei ai fiului sĕu. Eu mĕ minunez de fratele meu, om atăt de chibzuit, cum, in mijlocul atător necazuri şi suferinţe, sau intimplări fericite, nu s'a ingrijit să dea veşti despre dinsul tatălui sĕu. Căci dacă el ar ştì, sau vreunul din noi, n'ar fi avut nevoe să aştepte minunea băţului de trestie, spre a dobăndì rescumpĕrarea sa. Dar ceeace mĕ tem acum este de a afla daca acei Franţeji i-au dat libertate, sau il vor fi ucis spre a ascunde hoţia lor. Toate aceste vor face ca eu să urmez călĕtoria mea, nu cu acea mulţumire cu care am inceput-o, ci plin de melancolie şi de tristeţe. Oh! bunul meu frate! cine poate ştì unde te afli acum? Căci eu m'aş duce să te caut şi să te scap de necazurile tale, chiar de-ar fi cu preţul zilelor mele. Oh! de-ar fi adus cineva bĕtrănului nostru tată ştirea că tu erai in viaţă, chiar de ai fi fost in temniţele cele mai ascunse din Berberia. Căci de acolo te-ar fi scos bogăţiile lui, acele ale fratelui meu şi ale mele. O frumoasă şi darnică Zoraidă! Cine iţi va putea plătì binele ce ai făcut unui frate! Cine se va putea găsì faţă la renaşterea sufletului tĕu şi la nunta ta, care ne-ar umplea pe toţi de atăta bucurie!" Aceste vorbe şi altele asemenea zicea consilierul, cuprins de atăta induioşare la ştirea ce i se dăduse despre fratele sĕu, incăt toţi cei ce-l ascultau, il intovărăşeau, arătănd părerea de rĕu ce ei aveau pentru durerea lui.

Vĕzĕnd deci parohul că scopul lui a eşit atăt de bine la capĕt, precum şi dorinţa căpitanului, nu vrù să-i ţină

mai mult timp triști pe toți. El se sculă de la masă și intrând unde era Zoraida, o luă de mănă, și după dinsa venirĕ Luscinda, Dorotea și fiica consilierului. Căpitanul aștepta să vadă ce vroea să facă parohul. Acesta luându-l și pe dinsul cu cealaltă mănă, cu amĕndoi se duse unde stăteau consilierul și ceilalți cavaleri, și zise: „Inceteze, domnule consilier, lacrimile voastre, și implinească-se până la culme, toate dorințele voastre, căci aveți inaintea voastră pe bunul vostru frate și pe buna voastră cumnată. Acesta pe care-l vedeți aicea este căpitanul Viedma, și aceasta este frumoasa maură care-i făcù atăta bine. Franțejii, de care am vorbit, i-au pus in strimtorarea in care-i vedeți, pentru ca voi să arătați liberalitatea bunei voastre inimi“. Căpitanul alergă să stringă in brațe pe fratele sĕu, și el ii puse mănile in piept spre a-l privì ceva mai dedeparte. Dar când insfirșit il recunoscù, il imbrățișă cu atăta dragoste, vărsând așa duioase lacrimi de mulțumire, incât cei mai mulți din cei ce se aflau față trebuirĕ să-l intovărășască la plăns. Vorbele ce-și spuserĕ intre dinșii amĕndoi frații, sentimentele ce-și arătarĕ, cu greu cred că se pot inchipuì, cu atăt mai mult a se scrie. Acolo, in puține cuvinte își dădurĕ seama de intimplările lor; acolo descoperirĕ in toată intregimea buna prietenie a doi frați; acolo consilierul imbrățișă pe Zoraida, ii oferì averea sa, și făcù pe fiica lui să o imbrățișeze; acolo frumoasa creștină și prea frumoasa maură, umplurĕ earăș de lacrimi ochii tuturor.

Don Quijote stătea atent fără să zică o vorbă, considerând aceste imtimplări atăt de extraordinare și atribuindu-le toate chimerelor cavalerìei rătăcitoare. Se luă hotărirea ca să se intoarcă căpitanul și Zoraida cu fratele sĕu la Sevila, și să informeze pe tatăl lor despre intilnirea și liberarea lui, pentru ca el, cum va putea, să vină spre a fi față la nunta și botezul Zoraidei. Consilierului nu-i era cu putință să lase drumul inceput, pentru că avea știre că de atunci intr'o lună pleca flota din Sevila spre Noua-Spanie, și i-ar fi fost lucru foarte supărăcios să peardă acest prilej.

Intr'un cuvĕnt toți remaserĕ mulțumiți și veseli de

fericita intimplare a captivului, şi fiindcă noaptea făcuse deja două părţi din drumul ei, hotărîră să se retragă spre a se odihni timpul cât mai remănea până la zioă. Don Quijote se oferì să fie de streajă in castel, pentru ca nu cumva vreun uriaş sau alt mişel pribegitor şi reutăcios, să vină să-i atace, lacomi de bogata comoară de frumuseţi ce ascundea acel castel. Cei ce-l cunoşteau ii mulţumiră, şi dădură consilierului seama de ciudata manie a lui Don Quijote, şi el nu puţin se inveselì. Singur Sancho Panza era nemăngăiat că intărziau de a se culca, şi singur el se regulă mai bine decât toţi, aruncându-se pe halaturile măgarului său, care-l costară atât de scump, cum se va spune mai departe.

Deci doamnele retrăgându-se in locuinţa lor, şi ceilalţi regulându-se pe cât au putut mai puţin rău, Don Quijote eşì afară din ospătărie spre a face streajă castelului, precum făgăduise. Se intimplă insă că ne mai fiind mult până la geana zilei, ajunse la urechile doamnelor un glas atât de tare şi de armonios, incât le silì pe toate să asculte cu luare aminte, mai cu seamă pe Dorotea care era deşteaptă. Alăturea cu dinsa dormea domnişoara Clara de Viedma, căci aşa se numea fiica consilierului. Nimeni nu-şi putea inchipuì cine era persoana care cănta aşa de bine, şi era un glas singur fără intovărăşire de vreun instrument. Uneori li se părea că in ogradă cănta, alte ori in grajd. Stând ele, in această nedomirire, foarte cu băgare de seamă, venì la uşa odăei Cardenio şi zise: „Cine nu doarme să asculte, şi va auzì glasul unui băiat de la catări, care astfel cântă incât incântă. — Ascultăm deja, domnule, respunse Dorotea. Cardenio după aceea se duse, şi Dorotea punênd toată luarea aminte posibilă, auzì că ceeace se cănta era aceasta:

(Va urma) *ST. G. VĂRGOLICI.*

BIBLIOGRAFIE

Erbiceanu (C.). Istoria Mitropoliei Moldaviei şi Catedralei Mitropolitane din Iaşi. — *Urmată de o serie de documente, de facsimile şi de portrete privitoare la istoria naţională şi bisericească a Românilor.*—Bucureşti 1888.— 1 vol. 8° gr. de XCVII+548+LIII pagine.

S'au implinit trei ani de zile de când a doua capitală a ţărei, Iaşii, a serbat cu adevĕrată mângâere creştinească redarea serviciului divin a unuia din frumoasele monumente ale ţării, a catedralei mitropolitane. Cu această ocasiune solemnă d. profesor Erbiceanu a dat publicităţii o bogată colecţiune de acte şi documente privitoare la Mitropolia Moldovei, insoţită de o insemnată introducere istorică.

Ţinem de o datorie a vorbì despre această publicaţiune, mai ales pentru că nu cunoaştem până acuma vreo recensiune mai pe larg asupra ei.

Câteva cuvinte asupra cuprinsului.

Publicaţiunea este precedată de o expunere asupra introducerii creştinismului la Românii din Dacia. Aci autorul utilizează intr'un mod inteligent materialul preţios adunat cu atâta muncă de scriitorii noştri din trecut şi din timpurile de faţă. Pentru inlesnire, el imparte această cestiune in trei părţi, fiecare din ele intărită de documente istorice. In partea intâia tratează despre existenţa creştinismului in penin-

sula Balcanică şi la coloniştii lui Traian. Partea a doua—care nu este decât un complement al celei dintâi—cuprinde probe despre viaţa religioasă creştinească a vechiului neam românesc. Şi insfirşit in partea a treia se arată ierarchia bisericei Românilor din ambele Dacii. — Câteşi trele capitulele concurg a intemeia fără greşală existenţa creştinismului in Dacia Traiană şi Aureliană inainte de secului IX.

Cu mult mai interesant decât aceasta este istoricul Mitropoliei Moldovei. Autorul vorbeşte despre scaunul mitropolitan, care dintru inceput a fost la Suceava până la 1654, când Domnul Moldovei Alexandru Vodă Lăpuşneanu l'a strămutat la Iaşi, unde totuş, până la 1677 (sub Antonie Vodă Roset), nu avea încă reşedinţă stabilă.

Cât despre măreţul locaş dumnezeesc de astăzi, in care este instalată catedrala mitropolitană din Iaşi, aflăm că este zidirea Anastasiei Doamnei lui Ioan Duca Voevod, ridicată pe locul Bisericei Albe in 1682; că ea avea hramul Stratenia (Intimpinarea Domnului); că pe temeliile ei din nou inălţate, mitropolitul Veniamin a clădit in 1833 Mitropolia care tocmai acum trei ani a fost redată serviciului bisericesc, frumos intocmită şi impodobită.

Autorul tot cu această ocasiune aduce un serviciu real istoriei bisericeşti, publicând pentru intâia oară sinodicul (pomelnicul) mitropolitului Iacob Putneanu, apoi printr'un catalog chronologic al mitropoliţilor Moldovei complectat pe baza actelor oficiale şi a publicaţiunilor făcute până astăzi.

Dar paginele cele mai pline de interes, cari umplu inimele noastre de mândrie şi de patriotismu, sunt privitoare la viaţa şi activitatea celui mai valoros prelat al redeşteptării noastre naţionale, la mitropolitul Veniamin Costachi.

Adevěratul merit al publicaţiunii insă il formează documentele relative la mitropolia Moldovei. Ele sunt in numěr de 574 şi sunt cuprinse intre anii 1614—1849. Dintre acestea un mare loc ocupă corespondenţa mitropolitului Veniamin. Documentele greceşti sunt reproduse in câte două

coloane cu traducerea lor in românește. Folosirea lor este ajutată de-o tabelă cronologică și de un „Index rerum".

N'avem nici locul nici timpul de-a da mai multe amenunte asupra publicațiunii d-lui Erbiceanu. Ținem însă a spune că in privința părții intăia, proprie autorului, ar fi fost de dorit o altă dispositiune a materiei. Expunerea asupra vechimii creștinismului la Români este prea lungă; un resumat concis, științific ar fi cruțat atențiunea cetitorului, remănendu-i și mai mult timp și dorință de-a cerceta acea ce intr'adevĕr formează esența meritoasei lucrări a d-lui Erbiceanu.

Un alt neajuns credem că este și transiția bruscă de la expunerea vechimii creștinismului in Dacia la istoria mitropoliei Moldovei, fără a spune căteva cuvinte și despre istoria bisericei Românilor in genere.

Importanta cronologie a marilor noștri demnitari bisericești este o lucrare mult așteptată și care este încă de făcut. Autorul ne presentă — cum am vĕzut — o tabelă cronologică a mitropoliților Moldovei, ceeace ne indreptățește a-i cere lucrarea, pentru care d-sa este pregătit și mai mult decăt oricare altul, este chemat să o facă. Această lucrare ar fi, cum socotește și P. S. Sa Episcopul Melchisedec (1), o cronologie completă a Ierarchilor bisericei noastre românești.

Inainte de-a termina, vom amintì in treacĕt o scăpare din vedere, care numai confusiune poate aduce in mintea cetitorului. La pag. LXXVII zice că mitropolia din Iași a fost „zidită de Anastasia, Doamna lui Ioan Duca-Vodă la anul 1695", pe căud la paginele L, XCI și 3 lămurește că ea s'a ridicat la 1682. Dar aceasta poate să fie vreun neajuns tipografic.

Lăsând la o parte aceste mici lipsuri valoarea scrierii d-lui Erbiceanu, remăne nediscutabilă. Autorul, căruia până acum literatura istorică și bisericească ii datorează o mul-

1) P. S. Sa Episc. Melchisedec exprimă această dorință intr'un studiu recent intitulat: «Lupta bisericei ortodoxe cu protestantismul».

ţime de lucrări originale şi de editări, este un lucrător neobosit in ogorul istoriei noastre. Cunoscĕtor bun al limbei greceşti şi paleograf desăvirşit, el lucrează neincetat la desmorměntarea monumentelor istorice. Chiar acum de curĕnd a dat la lumină o insemnată ediţiune a cronicarilor greci cari au scris asupra Românilor, şi despre care vom face o dare de seamă intr'unul din numerele viitoare ale Revistei.

O. LUGOŞIANU.

POESII POPULARE[1]

– (Urmare) –

DOINE DE AMOR

Huhurez de pe coteţ,
Aş cănta şi nu cutez,
Că m'aude bărbatu
Şi-mi tot face cu capu,
Că mĕ plac cu diacu.

Mĕ dusei Vinerea 'n tĕrg,
Să vĕd boii cum se vĕnd,
Vacile cum se plătesc,
Mândrele cum se iubesc,
Şi-mi vĕzui şi mândra mea,
In braţele altuia.
Cănd in braţe o stringea,
Frigurile mĕ prindea,
Cănd in gură o săruta,
Mai tare mĕ scutura.

1) Vezi «Conv. Lit.» No. 6, 8 din 1888, 9, din 1889, 12 şi 1 din 1890.

Hop leliţă, trup de flori,
Când te vĕd mĕ iau fiori,
Din brău pănă subsuori.

Pentru tine, mândrulucă,
Nice gazdă, nice slugă;
Nice gazdă cu moşie
Nice slugă cu simbrie.

Frunză verde fasolişte
Am iubit o cănţăliştе (1),
Fasolişte a s'o uscat,
Cănţăliştea m'o lăsat.

Hai mandră să ne iubim
C'amĕndoi ne potrivim
Şi la plete şi la feţe
Şi la dalbe tinereţe.

Pintru lelea, care-mi place,
Nici părinţii n'au ce-mi face,
Nici judele satului,
Nici chiar domnii sfatului.
Domnii şed se sfătuesc
Io cu mândra mĕ iubesc.

Cumetre, cumetre mare,
De-i vedea cu seară zare,
Du-te 'n potcă şi 'n pĕcate
Nu-mi aprinde casa 'n spate.

---

1) Cănţăliţa — cancelist, grefier, — formă vulgară.

C'am un căne lângă casă,
Eară altul după masă,
Zioa 'n cămp intre hotare
Seara vine ca ş'o pară;
Eară colea după cină,
De-i vedea că nu-i lumină,
Ad' o cojuţă la căne,
Treci portiţa vin' la mine.
C'am un dor, mănca-l'ar focu,
Zile 'ntregi nu-mi aflu locu.
— Hai să stingem doru, dragă,
Că s'aprinde lumea 'ntreagă.

Măi bădiţă ş'ai gândit
Că oiu bea apă din tău,
Ş'oiu murì de doru tĕu;
Da io-'oiu bea apă din scaiu,
Şi de doru tĕu n'am *baiu*. (1)

Pentru mândra, care-mi place,
Nici părinţii n'au ce-mi face,
Nici birău satului,
Nice domnii sfatului;
Domnii sfatu sfătuesc,
Eu cu mândra mĕ iubesc.

Da mi-s dragi fetele dragi,
Vara, când culeg la fragi, —
Da mi-s dragi la serbători
Vara, când culeg la flori.

---

1) Grije, superare.

Peste lunca cu bulbuci
Paşte mândra neşte junci.
Mândruţă cu ochi căprii
Lasă juncii la lupii
Şi te dă cu voinicii,
Cu voinicii de trăit
Lasă juncii la perit.

Pe marginea Dunării
Merg feciorii cu boii.
Da 'naintea boilor
Merge floarea florilor
Drăguţa feciorilor.
«Mănă, bade, boii tare,
«C'a venì Dunărea mare!»
— Las' să vie,
Să ne măie,
Ce-am iubit nu-mi mai trebue,
Nici la moartea mea să vie,
Nici crucea să mi-o sărute,
Nici in groapă să se uite.

Mândră sprincenele tale
Peană de privighetoare,
Când le pleci, când le ridici,
De la inimă mĕ strici;
Când le pleci şi le cobori
Din picioare mĕ dobori.

Săracele dragostile
Piscuesc ca păserile,
Pe sub toate straşinile;
Numai la streaşina mea
Piscueşte una rea.

(Variantă)

Săracele dragostile
Chiscuesc ca păserile,
Pe sub toate gardurile.
Trec prin tină,
Nu se 'ntină,
De tĕnĕr voinic s'alină.
Trec prin apă
Nu se 'neacă
De tĕnĕr voinic se leagă.

Astă vară la Rusale
A căzut o ghiaţă (1) mare.
Dar n'a căzut de rĕcoare,
C'a căzut de supĕrare,
Că se 'nsoar' un crăişor
Şi vrea să ea pe-a lui sor.
El din graiu aşa-a grăit:
«Soră, soră, Asinie,
«Ţipă-ţi (2) cărja pe chilie
«Vin cu min' la cununie!»
Ea din graiu aşa-a grăit:
«Ba io, frate, n'oiu venì,
«Pănă tu mie mi-i face
«Pod de-aramă
«Peste vamă,
«Pod de-argint
«Peste pămĕnt.
«Pod de-alaş
«Peste oraş!»
Ea nici vorba n'a sfirşit
Şi el toate le-a isprăvit

1) Grindină.
2) Aruncă, leapădă.

Ear din graiu aşa a grăit:
«Soră, soră Asinie,
«Vin' cu mine 'n cununie!»
— Ba eu frate n'oiu venì,
«Păn' tu mie mi-i aduce
«Toate stelele
«Fetele
«Şi găinuşa scumpa
«Să-mi fie socaciţa!»
Nici vorba n'o gătat
Ş'acele toate le-a aflat.
Ear din graiu aşa-a grăit:
«Soră, soră Asinie,
«Ţipă-ţi cărja pe chilie
«Vin' cu mine 'n cununie!»
Ea din graiu aşa a grăit:
— Ba eu frate n'oiu venì
Că noi de mănă ne-om lua
Şi-n biserică om intra
«Icoanele-or lăcrăma.
«Toate-or plănge cum se plănge,
«Dar icoana Precestei
«Nici n'a plănge cum să plănge
«Făr' o vărsa lacrimi de sănge.
«Că nu e nicio dreptate
«Să se ea soră cu frate!»

Astă vară la Rusale,
A 'ngheţat apa in vale,
Da n'o 'ngheţat de-un ger mare,
Da-o 'ngheţat de supĕrare.
Că s'o 'nsurat un craiu mare
Ş'o luat pe sorusa-re:
«Soro, soro Salomie
Ia-ţi o ie şi-o rochie,
Hai cu min' la cununie!»

Când in biserică untra
Toţi sfinţii imi lăcrăma
Ear măicuţa Precesta
Din fundu altarului
Nici nu plăngea, cum se plănge
Da vărsa lacrimi de sănge.

La poartă la Ţarigrad
Şede-mi Ioan supĕrat
Pe noue scănduri de brad.
Maică-sa din graiu grăia:
«Ce eşti Ioane supĕrat?»
Şi Ioan din graiu grăia:
«Maică, măiculiţa mea,
«Dă-mi mie pe sora mea!»
Maică-sa din graiu grăia:
«Măi Ioane, măi copile,
«Că sora ta nu-i de tine!»
Şi 'ndată s'o supĕrat
Şi calul şi-o inşălat
Şi la fierar a plecat.
La fierar i-o poruncit
De calul i-o potcovit,
Şi noue ţări a ocolit,
Ca soru-sa n'o găsit!
Nici in faţă nici in dos
Nici la portul cel frumos.
Ioan inapoi s'o 'ntors
La soru-sa a strigat
«Gată-te soră frumos
«Din umeri pănă-n călcăe
«Să plecăm la cununie».
Nice vorba n'a gătat
Şi ea 'ndată s'a gătat,
La cununie a plecat,
Şi soarele 'n loc a stat
Stelele au lucrămat.

Toate au plăns cum se plănge
Numai Maica Precesta
Nu plăngea cum se plănge,
Că vĕrsa lacrimi de sănge
«Alelei popă . . . . at!
«Cum de tu ai cutezat,
«Doi fraţi de ai cununat?
«Doue suflete-ai stricat
«Şi săngele-ai mestecat!»

La poartă la Ţăligrad
Tĕnĕr voinic s'o 'nsurat
Şi muiere şi-o luat.
Nicio luna n'o 'mplinit.
Da maică-sa l'a mustrat:
«O Ioane, dragul meu,
«Tu fecior de om bogat
«Ea fată de om sărac
«Tu fecior de gazdă mare,
«Ea fată săracă tare!»
Da ea că şi-o auzit
Şi in casă o intrat
Cătră el o cuvintat:
«O Ioane, dragu meu,
«Saie-ţi ochii de la tine,
«Dacă n'ai vĕzut mai bine.
«Tu fecior de om bogat,
«Eu fată de om sărac,
«Tu fecior de gazdă mare,
«Eu fată săracă tare;
«Măne-i tĕrg la Baia-mare
«Fă-mĕ pe min' de vĕnzare
«Şi zi tu cu gura ta-re:
«Eu n'o vĕnz că-i bĕutoare,
«Nice că nu-i lucrătoare,

«Nici c'ar fi o curvă mare,
«Făr' o vĕnz pentru mustrare
«Că mi-o mustră măicuţa-re
«Eu fecior de om bogat
«Ea fată de om sărac
«Eu fecior de gazdă marc
«Ea fată săracă tare».
Şi el frumos s'o gătat
Şi la tirg că şi-o plecat.
Vine un hoţ de turc bĕtrăn
C'un căluţ micuţ jucănd:
«De vĕnzare-i nevasta?»
«De vĕnzare zĕu d'asta!»
«Eu n'o vĕnd că i bĕutoare,
«Nici că nu e lucrătoare
«Şi nici c'ar fi curvă mare,
«Făr' o vĕnz pentru mustrare,
«Că mi-o mustră măicuţa-re:
Eu fecior de om bogat
«Ea fată de om sărac
«Eu fecior de gazdă mare,
«Ea fată săracă tare!»
Turcu banii numĕra
Ea lacrimi din ochi vărsa
Turcu banii i-a dat
Ea pe drum că şi-o plecat,
Turcu din graiu ii grăea:
«Ei nevastă, draga mea,
«Eu mulţi bani pe tine-am dat
«Da eu nu te am intrebat:
«De ce fel de viţă eşti?
— «Eu's Oniţa popii
«Din ţara Moldovii!»
— «Ai soriţă draga mea,
«Dacă mi-i treaba aşa
«Hai indărăt la bărbat
«Că fraţi dulci ne-am căpĕtat!

«Io-s Ionu popii
«Din ţara Moldovii!»

*

«Na, şogore, nevasta
«Dacă banii ii gata
«Hai la min' că ţi-oiu mai da,
«Şi nevasta n'o mustra!
«Cătu-i lumea pe sub soare,
«Nu-i ca boala de mustrare
«Că te uscă pe picioare
«Şi te bagă 'n gălbinare
«In lume crezĕmĕnt n'are!»

Căt fuse o zi de vară
Tot bĕurĕ şi jucarĕ,
Când fuse cam de cu seară
Pe Chivuţa o credinţarĕ.
Duminecă pănă 'n prănz
Tinerei cuscri s'au prins.
Strigă mire de la poartă:
«Eşi afară Chiva noastă
«De adă apă cuscrilor,
«Şi mătură curţilor,
«C'aşa-i rândul fetelor!»
Eşì tata Chivi
Pănă 'n pragu tinzii
De suspin abia grăì
De lacrimi abia zărì,
Că Chivuţa-i moartă 'n casă
Tot pe faţa căsii
Pe umbruţa mesii
Cu pĕr galben despletit
Tot pe braţe slobozit.
Strigă mire a doua oară:

«Eşi Chivuţă păn' afară
«De adă apă cuscrilor
«Şi mătură curţilor!»
Eşì muma Chivii
Pănă 'n pragu tinzii,
De suspin deabia grăì,
De lacrimi deabia zărì,
Că Chivuţa-i moartă 'n casă
Tot pe faţa căsei,
Pe umbruţa mesii,
Cu pĕr galben despletit,
Tot pe braţe slobozit,
De nu crezi
Haida de vezi!

Jos la ţara românească
La o crişmă boerească
Beau boerii, nu prea beau,
Grija Radului aveau.
Dară muma Radului,
Ea tot sta şi asculta,
Ce boerii cuvĕnta,
Şi la Radu alerga,
Şi din graiu aşa grăea:
«O Radule, dragu maicăi
«Da mai lasă-ţi din hoţie
«Că te-om găsì 'n puşcărie
«Şi mai lasă-ţi din furat
«Că te-om găsì spănzurat!»
Radu seamă nu punea,
Ce măicuţa lui grăea,
Făr' armele şi le gătea,
Şi la munte se suea
Şi cu turcu se 'ntilnea
Cu trei sute de catane
Inarmate
Şi gătate

Toţi cu puştile şi-o dat
Radu pieptu l-o 'nturnat
Şi din gură-o cuvĕntat:
«Căpitan mare, turcesc
«Inceată puşca de pe mine
«De ţi-i voia să fii in lume!»
Turcu mai virtos striga:
«Daţi feciori, nu vĕ slăbiţi
«De vi-i voia să trăiţi».
Da Radu s'o măniat
Şi pintre Turci s'o băgat,
S'o apucat de tăiat.
Când era colea sub seară,
Nu mai era Turci in ţară;
Făr' o lăsat o babă anume,
Să prăsească turci in lume.

Adunate de *ALESIU V.*

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI EŞITE DIN NOU ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE."

Dr. Drugescu. Valoarea procedeului Leonte în cura radicală a herniilor, 1 broş. Bucureşti 1890.

N. Mandrea. Reforma judiciară şi magistratura română. 1 vol. in 8°. Bucureşti 1890.

Petru Răşcanu. Curs complet de istoria universală Vol. III. Istoria Românilor, 1 vol. Iaşi 1890.

P. S. Aurelian. Viitorul nostru economic, discurs rostit într'o întrunire publică, 1 broş. Bucureşti 1890.

A. D. Holban. Obstrucţionismul Băncii naţionale contra reformelor monetare, 1 broş. Bucureşti 1890.

Andrei A. Popovici. Valuta de aur şi cestiunea argintului, 1 broş. Bucureşti 1890.

Ciru Œconomu. Cronici şi legende, 1 vol. Bucureşti 1890.

Documente privitoare la Istoria Românilor. Suplement I, Volumul III, fascioara II, 1795—1803. — Urmare la colecţiunea lui Eudoxiu de Hurmuzachi, — culese din archivele ministerului afacerilor străine din Paris de *A. I. Odobescu*, 1 vol. în IV° mare, Bucureşti 1889.

Bucureşti. — Stabilimentul grafic I. V. Socec. 30 785.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 4. Bucuresti, 1 Iulie 1890. **Anul XXIV.**

DESPRE DANTE

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ IN ATHENEUL DIN CRAIOVA

Doamnelor și Domnilor,

Subiectul, despre care voiu avea onoarea de-a intreține, este foarte cunoscut in lumea literară. Asupra lui Dante s'a vorbit și s'a scris atăt de mult, incăt literatura dantescă, studii, critice, traduceri, comentarie, in diverse limbi, ar forma singură o mare bibliotecă. Cu toate acestea, poema, despre care se scrie de 600 de ani, deșteaptă și astăzi acelaș interes și entusiasmu, ca și atunci căud, 52 de ani după moartea autorului ei, Boccaccio incepuse a o cetì și a o explica publicului ca pre o evangelie, in biserica Sfăntului Stefan din Florența. Și, cum zice André Chénier despre Homer, și atunci căud vor fi trecut trei mii de ani preste morměntul lui, poetul toscan va fi încă tănĕr și va strălucì de glorie și de frumuseță. Pentrucă poesia, mai ales așa cum a trăit ea in sufletul lui Dante și cum se oglindește in opera lui, remăne totdeauna nouă, ca insăși natura, totdeauna frumoasă și sublimă.

Afară de aceasta, Dante are pentru noi astăzi și un deosebit interes de actualitate. El este un măestru neintrecut in arta scrierii. Din această causă, considerănd mai ales starea de astăzi a limbei și literaturei noastre, care ne aduce aminte de epoca renașterii in Italia, pe căud Dante

punea temelia limbei şi literaturei poetice in Italia; era de dorit, ca scrierile acestui autor să se facă cunoscute, şi pintre noi. Insă, afară de d. N. Gane, care a tradus in versuri foarte frumoase cele dintăi şapte cănturi ale Infernului, şi afară de 5 cănturi ale lui Eliade traduse intr'o limbă prea latinizată, pe cât ştiu, nimeni altul n'a mai incercat a traduce pe Dante româneşte până la d-na P. Chiţu, care a tradus şi *I promessi sposi* (*Logodnicii*) a lui Manzoni. D-sa, cu o răbdare şi iubire caracteristică numai talentelor alese, ne-a dat până acum cele doue dintăi părţi ale *Divinei Comedii*, *Infernul* şi *Purgatoriul*, şi sperăm că ne va da intreagă poema: lucrare insemnată, care ne indreptăţeşte a aştepta de la d-sa şi alte scrieri de valoare.

Mĕ opresc puţin aci, nu pentru a face critica traducerii, pentru care aduc d-nei Chiţu felicitările mele. Dacă aş fi chemat a-mi spune modesta mea părere, numai doue lucruri aş fi dorit încă in această operă: intăi, aş fi preferit o traducere liberă in locul riguroasei reproduceri a textului, care de altfel şi ea işi are scopul şi meritul sĕu deosebit, a doua, aş fi dorit, sau aş dorì in o altă ediţiune, o mai rară intrebuinţare a neologismelor, ceeace in o asemenea lucrare ar face să se vadă mai bine bogăţia şi frumuseţele limbei noastre.

Dar aşa cum este, traducerea d-nei Chiţu este binevenită şi d-sa merită pentru aceasta recunoştinţa noastră.

In străinătate opera a aflat acea călduroasă apreciare şi primire, care i se cuvine şi cu care noi, Românii şi compatrioţii d-nei traducĕtoare, ii suntem încă datori. Ziare franceze şi italiane au scris cu multă laudă despre dinsa; şi de curĕnd această traducere a fost cumpĕrată pentru biblioteca universităţii din Roma şi pentru celebra bibliotecă a Vaticanului, unde foarte rar se cumpĕră operele autorilor, şi numai acelea, cari după avisul unui consiliu compus din cei mai eruditi cardinali, sunt de o mare insemnătate şi corespund unui interes public internaţional.

Eată, doamnelor şi domnilor, atătea imprejuri, cari nu numai indreptăţeau, ci impuneau oarecum introducerea lui

Dante intre subiectele conferinţelor ateneului Craiovean. Dar tocmai aceste imprejurări, tocmai deosebita importanţă a subiectului, despre care onor. nostru preşedinte, acum căţiva ani, inainte de infiinţarea ateneului, ţinù o frumoasă şi erudită lecţiune publică in sala liceului, imi inspiră mie acum mai multă sfială şi mĕ face să simţesc mai mult trebuinţa de a cere binevoitoarea d-voastră indulgenţă.

In timpul mărginit de o oră, destinat unei conferinţe, eu nu voiu putea decăt să expun pe scurt căteva insemnări, poate foarte imperfecte, asupra poetului florentin şi a operei sale.

Dante Alighieri, s'a născut in Florenţa, la 1265, in Maiu, dintr'o veche familie nobilă cu numele Cacciaguida, ai cărei strămoşi, trăiau odinioară in Roma, cu numele de de Frangepani. Mare parte din aristocraţia italiană se trage din germanii stabiliţi ca cuceritori in Italia şi romanizaţi prin cultură şi prin legături cu familiile romane. Strămoşii lui Dante insă erau din acei romani, cari în 1010 fură aduşi cu o colonie insemnată din Fiesole, şi puseră fundament măririi Florenţei. Numele Alighieri este din partea unei bunice a lui, adoptat pentru a deosebì ramurile familie Cacciaguida.

Deşi pierdù de tĕnĕr pe părintele sĕuAlighieri, un insemnat jurisconsult, el primì o educaţiune aleasă sub ingrijirea mamei sale Bella, matronă distinsă prin calităţile inimei şi spiritului. Studiă cursurile indatinate pe atunci, numite *trivium* şi *quadrivium*, cuprinzĕnd primul: gramatica, se inţelege a limbei latine, retorica şi dialectica sau logica; al doilea: aritmetica, geometria, astronomia şi musica.

Pe lăngă teologie, privită atunci ca fundamentul ştiinţelor, studiè cu mult zel tot ce se putea ştì din fisică, filosofie, istorie. Cunoştea elementele limbei eline, care se studia foarte rar atunci; şi cu deosebire cultivă limba şi literatura latină, avĕnd de invăţător pe Brunetto Latini, căruia in opera sa ii arată o simpatie plină de recunoştinţă şi veneraţiune.

Era mare iubitor de musică şi cultiva cu plăcere de-

senul, care-l învățase in școala lui Cimabue, avênd de coleg pe Giotto, restauratorul picturei italiane.

Cu toată aplicarea sa la studiu, Dante era un tênĕr deschis, iubitor de societate și de conversațiune; lua parte la toate exercițiele și petrecerile tinerimii. Și in lupta de la Campaldino, intre Florența, care era cea mai mare parte ghelfă, și intre ghibelinii din Arezzo și Pisa, Dante avù o parte frumoasă, luptându-se in primul rând al cavaleriei florentine și păstrând plăcute suvenire din acea bătălie.

Familia lui Dante ținea de partida ghelfilor. El insă, mai tărziu, prin temperamentul și ideile sale și prin fatalitatea imprejurărilor, devenì un convins și statornic ghibelin.

Toată Italia era impărțită atunci in două partide, ghelfi și ghibelini. Ghelfiii erau partida poporului și cu deosebire a Papei; ei susțineau domnia indigenă a principilor italiani și printr'insii supremația papilor. Ghibelinii afirmau, că imperatorii germani sunt moștenitorii de drept ai imperiului roman, atât in Germania cât și in Italia. In această supunere a tuturor statelor mici italiane sub un singur suveran, Dante vedea unirea, pacea și inflorirea Italiei.

Ghelfi și ghibelini erau la inceput, prin veacul al 12, numele a doue partide germane cari se luptau pentru coroana imperiului.(1) Și fiindcă de imperiu, încă de la Carol cel Mare, ținea și Italia, aceste nume trecurĕ și aci și cetățile italiane, și papii, cari le susțineau și apărau independența lor incontra imperaților și aristocrației se numirĕ ghelfi, ear partisanii impĕraților și aristocrației se numirĕ ghibelini.

Florența remase mult timp liniștită, departe de aceste certe ale partidelor, și creștea in putere și bogăție, până in veacul al 13, pe timpul lui Dante. Atunci, din causa unei

1) După moartea lui Lotar II, ginerele sĕu Henric Superbul, ducele Saxoniei și Bavarie, intră in luptă cu Conrad, ducele Suabiei, născut in castelul *Weiblingen*, de unde, prin corupțiune *Ghibelini*. Henric nu voì să recunoască pe Conrad ca impĕrat, și de aceea fu despoiat de feudele sale. De la 1140 aceste doue partide luarĕ numele de *ghibelini*, imperialii, și *ghelfi*, adversarii lor, după numele familiei lui Henric Superbul, moștenit de la un strămoș al sĕu *Welf* sau *Ghelf*.

certe intre doue familii, toată cetatea se desbină in doue tabere duşmane, ghelfi şi ghibelini.

Mai tărziu, pe la 1300, se adause la aceasta o altă ură intre Florentini, născută tot din o ceartă intre doue familii; şi atăt unii căt şi alţii se subimpărţiră in *albi* şi *negri*.

Moravurile erau mult schimbate din ceeace erau cu o sută de ani inainte, cum le descrie Dante in Purgatoriu, prin gura străbunului său Cacciaguida. Buna stare şi independenţă aduseră cu sine sumeţia, luxul, desfrînarea şi desbinările in facţiuni politice. Şi impreună cu corupţiunea moravurilor crescură tulburările şi nesiguranţa publică. Certele şi luptele săngeroase intre partide, desbinările intre locuitorii aceleiaşi cetăţi şi chiar intre membrii aceleiaşi familii, baricadarea stradelor, strigătul de alarmă, măcelurile crăncene, exilele şi pierderea bunurilor, erau lucruri de toate zilele. Oameni necunoscuţi şi de jos se inălţau deodată la putere şi bogăţie; şi alţii, din stare bună şi vază inaltă, ajungeau pe neaşteptate pe drumul exilului şi in miserie.

In astfel de vremuri trăi Dante şi fù chemat a lua lua parte la afacerile publice.

Partida ghibelină sau a nobililor era invinsă şi slăbită in toată Italia; Florenţa cu deosebire era mai intreagă ghelfă.

Giano della Bella, unul din capii partidei poporane, impărţise poporul in 7 clase, numite artele majore, şi numai aceia puteau lua parte la afacerile republicei, cari erau inscrişi in una din aceste arte.

Atunci Dante, la 1300, in etate de 35 de ani, inscriindu-se in clasa medicilor şi farmaciştilor, fù ales intre cei 7 priori sau guvernatori ai cetăţii. El fù prior numai o lună şi jumătate. Acest priorat insă fù isvorul tuturor nenorocirilor sale de atunci inainte, şi de sigur in mare parte, isvorul gloriei sale literare.

Dante avea atăta influenţă in căt nimic nu se făcea fără a se cunoaşte mai intăi părerea lui. Negrii şi albii introduseseră pe atunci certele şi desbinarea lor intre familiile din Florenţa. Se zice că Dante, pentru asigurarea păcii, propuse a se exila capii amăndoror acestor facţiuni. Albii insă, intre

cari se afla poetul Guido Cavalcante, om nobil şi amic al lui Dante, fură rechemaţi in curĕnd şi ajunserĕ la putere. Din această causă negrii invinuirĕ pe albi că inclină spre Ghibelini; ii acusarĕ inaintea Papei Bonifaciu VIII, căruia ii cerurĕ să trimită ca impăciuitor in Florenţa pe Carol de Valois, fratele lui Filip cel Frumos, regelui Franciei. Albii, ca să inlăture această interventiune străină, trimiserĕ pe Dante, care ţinea de partida albilor şi era unul din cei mai moderaţi ghelfi, il trimiserĕ impreună cu alţi doi ambasadori la Roma. Dante, care iubea atăt de mult frumoasa sa patrie, Florenţa, şi care inţelegea de ce mare ajutor ii poate fi el, ar fi zis atunci: *dacă mĕ duc eu, cine remăne; şi dacă remăn eu, cine merge?*

El plecă părăsindu-şi casa şi copiĭ, fără să gândească că pleacă pentru totdeauna, că niciodată n'are să mai vadă acest „dulce cuib", cum numeşte el Florenţa, al copilării şi juneţii sale.

Ceilalţi doi trimişi furĕ concediaţi in curĕnd din Roma, insă Dante fù reţinut cu vorbe şi promisiuni false doi ani. —In acest timp Carol de Valois intră in Florenţa, in aparenţă ca impăciuitor al partidelor, ear in realitate ca sprijinitor al negrilor, aspru persecutor al albilor sau ghelfilor moderaţi, intre cari erau şi unii ghibelini, şi ca un storcĕtor de bani de la toţi. — Tulburările şi luptele reincepurĕ cu violenţă. Discordia şi ura invenină toată cetatea. Amicii devenirĕ inimici, fraţii părăsirĕ pe fraţi, fii pe părinţi, umanitatea şi buna credinţă dispărurĕ. Cetăţenii cei mai de frunte, capii partidei albilor, furĕ osindiţi la exil. Pe lista acestora era şi Dante. Bunurile lui furĕ luate de alţii. Mulţime de popor alergând ii prădă şi ruină casa, şi numai cu greutate soţia sa Gemma putù scăpa căteva lăzi cu hărtii de ale lui Dante, intre cari se aflaŭ şi cele 7 cănturi de la inceputul infernului.

Dante fusese condemnat intăi la 2 ani de exil şi la o amendă de 800 lire italiane. Ura inimicilor sĕi insă nesăturându-se cu această pedeapsă care li se părea prea mică, peste căteva luni, impreună cu alţi 13 florentini, intre cari

era şi Petrarca, tatăl poetului, Dante fù osindit să fie ars de viu, ca vinovat de stoarceri de bani şi de vinderea funcţiunilor publice, calomnie urită şi crudă resbunare, posibile numai in timpuri de desfrĕu şi tiranie ca acele, prin cari trecea atunci Florenţa, şi cari nu incetarĕ până când ea căzù sub autoritatea şi puterea familiei de Medici.

Dante, care se afla in Roma, nu ştia încă nimic de nenorocirea ce-l lovise. Intorcĕndu-se in Toscana, află la Siena, că in Florenţa oamenii se ucid, casele ard, şi că el insuş e in numĕrul celor osinditi. Atunci se duse la Arezzo, se unì cu alţi exilaţi şi incercă mijloacele de a putea intra in patrie. Nu reuşirĕ insă nici mijlocirile făcute prin delegaţii Papei Benedict XI şi Clemente V, nici incercarea de a lua Florenţa cu puterea.

Dante rătăcì încă 6 ani prin diverse cetăţi şi ţinuturi ale Italiei, ocupându-se, pe lângă afacerile politice, cu studiul şi cu scrierea operelor sale. In acest timp, se crede că că a scris *Il convito*, a reinceput şi a terminat *Infernul*.

Pe la 1308 pierzĕnd orice speranţă de a mai revedea patria sa şi poate că voind să inceapă *Purgatoriul*, avea trebuinţă încă de studii teologice mai aprofundate, trecù la Paris, unde erau cele mai renumite şcoli de filosofie şi teologie; de aci in Anglia până când se reintoarse in Italia cu Enric de Luxemburg, de la care spera că va impăciuì şi va unì toată Italia sub sceptrul sĕu imperial.

Dar neavĕnd de gând a face aci biografia completă a lui Dante, să incetăm de a-l urmări pe căile amare şi de multe ori nesigure ale exilului; şi să ne intoarcem la partea mai fericită a vieţei sale.

In mijlocul atător amărăciuni şi atător evenimente triste, Dante avea steaoa sa conducĕtoare a cării dulce lumină ii incălzeau sufletul, ii da putere şi ii lumina calea spinoasă şi grea a vieţii, conducĕndu-l la glorie, dacă nu şi la fericire: era iubirea pentru idealul sĕu, pentru Beatricea, şi dorinţa de-a face ca acest sfânt ideal să strălucească inaintea oamenilor in toată frumuseţa sa.

Cine era Beatrice? — Spiritul filosofiei divine, — zic

unii; — ăngerul poesiei, — zic alţii; — o frumoasă şi nobilă florentină, respund ear alţii, vecină şi amică din copilărie alui Dante, care insă a murit in anii tinereţii.

Adevĕrul este, ca Beatrice era toate aceste impreună. Dante o iubì la inceput ca femee; mai tărziu ea devenì pentru dinsul simbolul intelepciunii şi muza inspirătoare a poesiei.

Boccaccio, cel mai vechiu şi mai autorisat biograf al poetului, şi insuş Dante in *Vita nuova*, ne spune, că această nobilă şi sfântă iubire se născù in inima sa ăncă din copilărie.

Era atunci datină in Florenţa de-a se serba zioa d'intăiu Maiu prin petreceri familiare, cum spun că se face acum in Italia la zioa Inălţării. La o asemenea serbare, intre alţii Folco Portinari, cetăţean onorabil şi avut, intrunì in casa sa mai mulţi vecini şi amici. Intre aceştia era şi Alighieri, urmat după obiceiu de fiul său Dante, care era atunci abia de 9 ani. După ce se ridică masa, Dante cu alţi copii de virsta lui, băeţi şi fete, eşirĕ să se joace. Intre ei se afla şi o fiică alui Folco Portinari, numită Bice sau Beatrice cam de 8 ani, imbrăcată intr'un vestmĕnt roşu de coloare inchisă, aceeaşi coloare, in care i se arătă lui Dante pe urmă mai de multe ori in visiunile sale. Era ătăt de frumoasă şi cuminte, incăt părea un ănger intre ceilalţi copii. Impresiunea dulce, misterioasă şi ne mai cunoscută pănă atunci, ce făcù vederea acestei rare fetiţe in sufletul precoce al lui Dante, remase adănc intipărită şi crescĕnd cu etatea devenì acea binecuvĕntată, mare şi nemărginită iubire, care nu s'a stins decăt cu viaţa lui.

Spiritul lui Dante desvoltăndu-se cu etatea, cam pe la 18 ani incepù a exprima in poesie amorul său şi fericirea ce simţea, cănd ea il saluta şi cănd auzia vorbele ei. Aşa se născurĕ canţonele şi sonetele sale, publicate in *Vita nuova* şi pe urmă in *Convito*.

Perzĕndu-se in asemenea cugetări, Dante ne spune, că intr'un rănd ajunsese in o stare de slăbiciune, care insufla grijă amicilor săi. Beatrice n'a fost singura femee, care i-a

plăcut lui Dante; amorul ei însă a fost totdeauna gândul şi simţimêntul sêu principal. El continuă a o cânta şi după ce se măritase, cam in etate de 21 ani, după un nobil numit Simon de Bardi, probabil la 1387, când Dante era de 22 ani.

Acest amor devenise atât de cunoscut in Florenţa, incât trecêtorii se opreau in drum şi priveau pe Beatricea ca pe o minune, atât pentru nobleţa şi frumuseţa ei, cât şi mai ales pentru cunoscutul amor.

Din această causă Beatrice nn mai vroia să salute pe Dante ca altădată, şi el incunjura de a-i vorbì, şi chiar de-a o privì măcar. Femeile asemenea aveau o deosebită simpatie pentru Dante, mai mult din causa amorului sêu ideal, decât pentru calităţile sale, de altfel destul de alese şi in privinţa esteriorului.

Intr'o zi fiind adunate mai multe femêi tinere la un loc şi trecênd Dante pe acolo, una din ele il chemă la dinsele. Dante se apropiă şi intrebă, ce doresc? — *Cu ce scop iubeşti tu pe această femee, de vreme ce nu cutezi a o privì, când e de faţă? De sigur scopul unei astfel de iubiri trebue să fie foarte nou.* — *Madonă*, — le zise Dante, pe când ele aşteptau curioase respunsul lui, — *scopul iubirii mele era salutarea acestei doamne; in aceasta sta fericirea mea şi scopul bunelor mele dorinţe. De când insă i-a plăcut a-mi refusa salutarea, toată fericirea mea stă in ceva ce nu mi se poate lua.* — *Te rugăm să ne spui, in ce stă această fericire a ta?* — replicarê femeile. — *In cuvintele de laudă pentru madona mea*, respunse Dante.

In ultima zi a anului 1289 murì Folco Portinari, tatăl Beatricei. Beatrice, care iubea peste mêsură pe bunul sêu părinte, il plânse cu multe lacrimi şi această durere mare aduse in curênd, preste o jumêtate de an, şi moartea ei, cum se temea şi prevêzuse deja Dante intr'o visiune ce avusese in zioa, in care o zărise plângênd nemângăiată in mijlocul femeilor adunate in jurul ei. Era Beatrice atât de frumoasă, atât de simpatică şi plină de graţii, ne spune Dante, că cine o vedea, remânea uimit şi zicea: *aceasta nu*

e femee; este o minune; este dintre cei mai frumoşi ăngeri ai cerului.

Moartea, intimplată tocmai cănd Dante incepuse o nouă cantonă pentru dinsa, care insă a remas numai incepută şi urmată de-o citaţiune aproposito din biblie; moartea Beatricei intristă atăt de mult pe tĕnĕrul Dante, şi produse o aşa de mare schimbare in toată fiinţa lui, incăt nu-l mai cunoşteai. Iubitor de societate mai inainte, acum dorea singurătatea şi aci căuta măngăere in scrierile filosofice, mai ales in *consolăţiunea* lui Boetiu şi in cartea *de amiciţia* alui Cicerone, unde Lœliu caută să se măngăe de moartea amicului sĕu Scipione. Imbelşugata sa imaginaţiune, ii arăta filosofia ca o femee nobilă, plină de milă şi măngăere. Suvenirea Beatricei, care nu mai era, se prefăcù acum in simbolul filosofiei religioase.

Unul din biografii sĕi posteriori spune, că atunci ar fi intrat in ordinul călugărilor franciscani; fapt ce pare a se conchide şi din unele pasage ale poemei sale. De va fi intrat insă, el părăsì curĕnd viaţa monachală inainte de-a depune jurămĕntul.

Rudele şi amicii sĕi, ingrijaţi de viaţa lui, vĕzĕndu-l atăt de melancolic, uscat, bărbos, neingrijind de esteriorul sĕu, căutarĕ a-l smulge din această melancolie, şi mijlocirĕ căsătoria lui la etatea de 27 ani cu madona Gemma Donati, fată din o veche familie aristocratică, aceea poate, pe care Dante spune că incepuse a o iubì pentru compătimirea ce-i arăta in durerea lui. — Insă nici viata conjugală in care i se născurĕ 7 copii, pănă in timpul cănd fù esilat, nici simpatia ce avù in timpul esilului, pentru alte femei, nu stinserĕ iubirea pentru Beatricea, numele căreia il dete fiicei sale şi pe care continuă a o cănta in poesiile sale lirice, cari singure ar fi fost deajuns a-l pune in răndul poeţilor celor mari.

Pentru nemurirea ei ridică mai tărziu neaseměnatul monument al *Comediei divine*, a cării idee pare a o fi conceput foarte de timpuriu. După ultimul sonet din *Vita nuova*, Dante zice hotărit, că avù o minunată visiune, care il făcù

să-şi propună a nu mai vorbì de Beatrice, până când nu va putea trata intr'un mod mai demn de dinsa. „Pentru aceasta studiez cât pot, zice dinsul, şi dacă va plăcea aceluia, prin care toate trăesc, să-mi lungească viaţa câţiva ani, sper a vorbì de dinsa, cum nu s'a mai vorbit de vre-o femee. Şi apoi fie, ca sufletul meu să meargă a vedea gloria madonei sale, care străluceşte in faţa aceluia, qui est per omnia saecula benedictus (ce este binecuvêntat in toate veacurile").

Cu aceste cuvinte se termină *Vita nuova*, care cu mai multe canţone şi sonete, cuprinde mărturisirea iubirilor sale din tinereţe.

Şi in adevĕr el incepuse şi scrisese deja cânturi din *Infernul*, prima parte a epopei sale, încă înainte de esil; şi inceputul il făcuse in limba latină. Dar distras de alte griji şi mai ales de afacerile sgomotoase ale republicei, această primă incercare, remase intreruptă in timp de vre-o 7 ani. In acest interval vine fatala catastrofă a esilării sale şi feluritele incercări de-a reintra in patrie, ingrijind in acelaş timp de educaţiunea intelectuală a fiului sĕu Petru, pe care il chemă lângă sine la Bologna şi Padova, şi de propriele sale studii.

Dante era ocupat încă cu scrierea cărţii sale *il Convito*, banchetul, un amestec de poesie şi prosă ca şi *vita nuova*, şi o expunere cam rudimentară a filosofiei naturale din acel timp; când eată i se trimit din Florenţa primele 7 cânturi ale Infernului, aflate din intimplare pe când soţia sa Gemma căuta după hârtiile necesare pentru a revendica bunurile confiscate ale familiei.

Pus din nou in curentul primei sale inspiraţiuni, Dante reincepù, astă dată in limba naţională, marea sa operă, şi in liniştea generoasei ospitalităţi a familiei Malaspina, in Lunigiana, scrise intreg *Infernul*, căruia după studii noue şi pregătiri, in Francia şi pe urmă ear in Italia, ii urmarĕ *Purgatoriul* şi *Paradisul*.

El işi termină poema in ultimul an al vieţii sale, in 1321, la curtea lui Guido Novellio, principelui de Ravena,

poet şi amic al său. Aci muri in etate de 56 ani, când işi indeplinise după dorinţa inimei, votul făcut încă din juneţe idealului său Beatricea.

— *Binecuvêntată să fie pietatea lui Guido,* — zice poetul in frumoasa operă alui Silvio Pellico, intitulată *Moartea lui Dante*, care interpretează atât de bine ultimele cugetări ale sale in ora morţii, — *Binecuvêntată fie pietatea lui Guido, care procură o linişte ospitalieră muririi mele! Binecuvêntat să fie, o amici, dulcele vostru plâns; şi binecuvêntaţi să fie, toţi aceia, care mângâiară trista peregrinare a poetului toscan in esilul său, cu onoare, cu aplause mărinimoase, — şi cu pâne!*

Nu-ţi lipsească binecuvêntarea mea nici ţie, o patrie crudă, care mie mi-ai fost vitregă şi pe care eu te-am iubit şi te iubesc ca pe-o mamă. Mergeţi, cuvinte ale mele, şi spuneţi-i iertarea mea; spuneţi-i sfaturile mele şi lacrimile lui Dante, pentru nedreptăţile şi nefericirile patriei sale!

Dante nu avù mângâierea să mai vadă Florenţa. O propunere ce i se făcuse de-a se reintoarce sub condiţiunea unei amende onorabile in bani, o respinse cu indignaţiune ca neconvenabilă onoarii şi reputaţiunii sale. Deabea trecură insă 52 de ani de la moartea poetului, şi patria sa, după propunerea lui Boccaccio, infiinţă o catedră specială pentru lectura şi explicarea poemei sale. Şi *Comedia divină* incepù a se interpreta publicului mai intâi in Florenţa, apoi in Piacenţa, Milano, Veneţia şi aiurea. Se băturè monede in onoarea lui, i se ridicarè monumente; şi popularitatea lui Dante crescù mereu până in zilele noastre, când el este mai citit şi mai cultivat ca totdeauna.

In Florenţa, care ceruse deatunci osemintele profetului său, fără a le putea dobândi de la Ravena, să vede astăzi cel mai strălucit monument alui Dante.

(Va urma) *M. STRAJAN.*

INTEMEIEREA PSICHOLOGICA

A

ACTELOR ELEMENTARE ALE GÂNDIRII

in marginile legilor herbartiane de asociare şi reproducere.

STUDIU PSICHOLOGIC de *STEFAN VELOVAN.*

— Sfirşit —

Îndată ce s'a săvirşit apoi şi contopirea situaţiei nemijlocit reprodusă cu ceeace acum impresionează, scolarul a isbutit a-şi forma judecata căutată. El va recunoaşte paralelismul liniilor drepte şi la laturile figurei ce-i stau inainte, judecând: „Dintre cele patru laturi ale oblongului cele opuse sunt paralele". Raportul de note, descoperit asupra oblongului, nu are trebuinţă decât de numele paralelogram, pentru ca judecata să poată fi formulată mai scurt aşa: Oblongul e un paralelogram.

Notăm că la invăţământ nu e de lipsă a se adresa intrebări cu privire la toate premisele. In cursul de obiceiu foarte răpede al gândirii, care preferă felul de vorbire entimematic, o intrebare, crezută a fi la timp, se iveşte adeseori prea tărziu. Sincronica vorbirii şi gândirii apare defectuoasă şi intrebările, in loc să favorizeze, mai mult impedică priceperea. In faţa problemei de mai nainte e deajuns să pornim gândirea băeţilor poate prin cuvintele: Priviţi la oblong şi aflaţi, care dintre situaţiile cunoscute ale liniilor

drepte corespunde laturilor opuse ale oblongului. E clar, că in momentul, in care cuvintele învăţătorului au amintit situaţia liniilor drepte, reproducerea mijlocită a celor ştiute şi complicarea lor cu noua sensaţiune, apoi reproducerea nemijlocită şi contopirea finală a elementelor egale, vor naşte ca prin fulger judecata dorită. Casurile acestea sunt cele mai dese; ele nu pot insă să dispenseze teoria psihologică de la datorinţa de-a grijì şi de acele casuri, când procesul de cuprindere se desfăşură mai cu anevoe sau nu se desfăşură de loc. Invăţătorul trebue să cunoască in casuri de acestea mijloacele potrivite şi să le ştie intrebuinţa in consonanţă cu stadiile de evoluţie naturală a gândirii; dacă lucrarea lui va voì să reclame dreptul de-a se numì procedere ştiinţific intemeiată şi adevĕrat artistică. Multe priceperi se săvirşesc fără ştirea, prin urmare fără meritul învăţătorului. Aceste succese involuntare nasc credinţa ce se stabileşte pe incetul in mulţi învăţători, că numai elevul neinţelegĕtor e vina neinţelegerii.

Raportul de note sau noţiunea paralelogramului a resultat aşadar din următoarea mişcare gânditoare:

Formare de conţinut.

Propoziţia minoră:	Situaţia laturilor opuse dintre cele patru ale oblongului e (ca) o situaţie a liniilor drepte.
Propoziţia majoră:	Această situaţie de linii drepte e cea paralelă.
Judecată contopitoare:	Laturile opuse dintre cele patru ale oblongului sunt paralele ądecă: Oblongul este un paralelogram.

Individul in care s'a petrecut acest proces, nu trebue neapărat să fie in stare a formula gândirea lui prin cuvinte, nici măcar să observe procesul petrecut in conştiinţa lui. O astfel de observare e resultatul reflecţiunii sau al perceperii interne şi e o problemă pentru educatorul psiholog.

In judecata contopitoare (conclusiunea) paralelismul se asociază in mod predicativ cu laturile opuse ale oblongului ca subiect. Prin acest act psichic dobăndim o *descriere* (de-

scriptio) a oblongului. Descrierea devine cu atăt mai complectă, cu căt se vor putea forma mai multe judecăţi contopitoare asupra oblongului, la felurite indemnuri venite din lăuntrul conştiinţei. Prin descrieri repetite dobăndim tot atătea deosebiri de *specie* (species), care separează oblongul căud de unul căud de altul dintre individele geometrice. Scopul formării conţinutului este aşadar a deosebi individele unele de altele. Descrierea privită din punct de vedere psichologic, e totdeauna o judecată resultată din contopire; din punct de vedere logic ea e o judecată analitică. Existenţa ei e condiţionată prin o raţionare după tipul formării conţinutului.

Prin propoşiţia minoră se complică cu laturile opuse ale oblongului o situaţie a liniilor drepte şi adecă in mod nehotărit sau in general. La indemnul reproducerii nemijlocite această situaţie, până aci încă puţin cunoscută, se hotăreşte mai deaproape in propoşiţia majoră ce urmează, ca o situaţie paralelă. Stabilind aceste două premise pentru formarea conţinutului am săvirşit o *determinaţiune*. Ea ne se infăţişează ca un act al găndirii, unde după *complicaţia unei noţiuni mai generale urmează reproducerea nemijlocită a unei noţiuni mai speciale*. Aceste două acţiuni reciproce constituesc esenţa determinaţiunii; ea işi găseşte in ele explicarea ei psichologică. Determinaţiunea representă complexul de acţiuni reciproce prin care se stabilesc premisele la formarea conţinutului; eacă pentru ce ea este a se considera ca operaţiune auxiliară a acestei formări. Forma ei logică elementară este o judecată duplă cu o sferă avută ca termin mediu.

Examinănd acum intreg procesul, afiăm că determinaţiunea prepară elementele raţionării (premisele) cu scopul de-a dobăndi insfirşit o descriere formătoare de conţinut. Dintr'o situaţie in general a liniilor s'a concchis la o situaţie mai determinată (paralelă) a laturilor opuse din oblong. Recunoaştem in acest proces felul de raţionare cunoscut sub numele de *deducţiune*. El se serveşte de determinaţiune ca de un mijloc, are descrierea ca scop şi intră

in acţiune or de căte ori tindem a forma conţinutul unei noţiuni. Forma logică elementară a deducţiunii e judecata intreită şi esenţa ei un act de *deosebire.*

Procesul poate să se desfăşure şi in mod invers.

Raportul de note ce constitue noţiunea paralelogramului s'a ivit in conştiinţă pe calea formării conţinutului. Dacă se intimplă acum să se prezente sensurilor o nouă afecţiune analoagă cu cea dintăi d. e. figura unui quadrat, raportul de note exprimat prin paralelogram, va dobăndì dintre toate notele oblongului cea mai insemnată fortificare. El se va reproduce nemijlocit şi se va contopì cu acelaş raport din sensaţiunea nouă, punĕndu-se in opoziţie predicativă cu alte raporturi de note eventuale ale quadratului, pe care tinde a le suprima. In chipul acesta dobăndim propoziţia posterioară din procesul de formare al unei sfere: „Quadratul este un paralelogram". Raportul contopit primeşte acum rolul unei idei auxiliare pentru a reproduce mijlocit şi celelalte note ale oblongului, complicate la timpul lor cu ale paralelogramului. Noi ne aducem aminte, că „Oblongul ăncă este un paralelogram". Astfel se iveşte şi propoziţia anterioară. In fine se complică sensaţia cea nouă cu notele mijlocit reproduse dănd existenţă judecăţii complicătoare: „Quadratul e ca un oblong, sau aparţine la oblong" or şi aşa: Ceeace are patru laturi; dintre care cele puse sunt paralele, aparţine la olaltă adecă este un paralelogram.

Judecăţile ivite in decursul acestui proces infăţişează următoarea

Formare de sferă

Propoziţia posterioară:	Quadratul e un paralelogram.
Propoziţia anterioară:	Oblongul ăncă e un paralelogram.
Judecată complicăcoare:	Quadratul e ca un oblong sau aparţine la oblong. Or aşa: Ceeace are patru laturi, dintre care cele opuse sunt paralele, aparţine la olaltă adecă este un paralelogram.

In judecata complicatoare (conclusiune) se alătură qua-

dratul la oblong. Prin aceasta s'a făcut inceputul unei *enumerări* (enumeratio) a individelor geometrice, care au să intre in sfera noţiunii paralelogram. Şi enumerarea se poate repeta prin judecăţi complicătoare, care tind a intregì sfera aceleeaşi noţiuni. Astfel sfera paralelogramului s'ar putea intregì cu rombul şi romboidul. Prin enumerare repetită intră tot atătea individe in sferă sau ajung a fi gândite ca aparţinătoare de aceeaşi sferă, pe care o stăpâneşte noţiunea paralelogramului (de mai nainte aflată) ca *noţiune generică* sau ca *gen* (genus). Scopul enumerării este a descoperì individele, in faţa cărora noţiunea paralelogram se poată apărea abia acum ca noţiune generică. Ea exprimă o asemănare săvirşită a individelor, e totdeauna o judecată complicătoare, din punct de vedere logic sintetică, şi e condiţionată prin o raţionare formătoare de conţinut.

In propoziţia posterioară noţiunea paralelogramului apare ridicată din quadrat prin contopire. Propoziţia anterioară ce urmează, ne vesteşte, că aceeaşi noţiune a fost dobândită deja din oblong, că trebue prin urmare, să se considere ca o noţiune comună atăt pentru quadrat căt şi pentru oblong. In statornicirea acestor două premise din procesul de formare al sferei recunoaştem actul de gândire cunoscut sub numele de *abstracţiune*. Ca fenomen psichic el consistă in *o contopire urmată de o reproducere mijlocită*. In aceste acţiuni reciproce işi găseşte abstracţiunea explicarea ei psichologică. Ea joacă in procesul de formare al sferei acelaş rol auxiliar ca determinaţiunea la formarea conţinutului unei noţiuni. Forma ei logică elementară, ca şi la determinaţiune, e o judecată dupla, insă cu un conţinut, deja format, ca termin mediu.

O privire aruncată şi aci asupra procesului intreg ne descopere faptul, că abstracţiunea prepară mijloacele de raţionare (premisele) cu scopul de-a dobândì o enumerare de individe aparţinătoare la aceeaşi sferă. După ce s'a constatat acelaş conţinut atăt in quadrat căt şi in oblong, ajungem la conclusiunea, că quadratul are să fie indus in aceeaşi sferă, de care se ţine şi oblongul. Procesul de for-

mare al sferei este aşadar un proces de *inducţiune*, care se foloseşte de abstracţiune ca de un mijloc şi are enumerarea clasificătoare ca scop. Forma ei elementară este o judecată intreită şi esenţa ei un act de *asemănare*.

Mai multe descrieri divisătoare şi enumerări clasificătoare pot servì ca material de experienţă pentru a atinge o constituire mai exactă respective mai complectă a noţiunilor, atăt cu privire la conţinut căt şi cu privire la sferă.[1] In considerarea scopului ce-l urmăreşte scrierea de faţă, credem a putea renunţa la cercetări mai departe asupra intelectului; aceasta mai virtos fiindcă operaţiunile gândirii, fie ele or căt de complicate, se reduc in ultima analisă la formele elementare, infăţişate până aci şi intemeiate in mod psichologic.

Părăsim exemplul, asupra căruia am incercat să demonstrăm că fără condiţiunile raţionării o explicare temeinică a faptului din care resultă opositia subiectului şi predicatului intr'o judecată, este o imposibilitate psichologică. Când zicem, că formăm o noţiune, judecăm or raţionăm, e bine să se ştie că indicăm in toate trei casurile intreaga noastră gândire. Dintre aceste trei operaţii elementare ale intelectului nici una nu este mai originală decăt alta. Fiecare e condiţionată prin cealaltă şi nici una nu se poate explica de la sine. Raportul logic formal, in care stau una cătră alta precum şi cătră intregul gândirii, ce se enunţă, fie ca o asemănare ori ca o deosebire, şi ceeace ne interesează mai mult, raportul lor de dependenţă de la asociarea şi reproducerea ideilor, sunt tot atătea cestiuni, la care credem că am respuns destul de lămurit. Am incercat să căutăm explicarea, unde se poate găsì, adecă in acţiunea reciprocă a ideilor, stăruind a deriva de aici inţelesul logic al operaţiilor intelectului. Dacă ni se va cere să demonstrăm că explicaţia are valoare nu numai pentru unele casuri ci şi in general, vom respunde: Cine nu poate atribuì

1) Atragem luarea aminte a cetitorilor asupra articulului nostru, intitulat: «Căteva cestiuni metodologice» Conv. lit. XXII No. 5—6.

explicării valoare generală, să încerce analisa şi a altor materii alese din domeniul orcării ştiinţi. Dacă demonstrarea isbuteşte şi asupra acestor materii, adevĕrul dobândeşte in experinţele aprobătoare o bază cu atât mai bogată, fiind cu putinţă a induce şi aceste casuri in sfera explicării date. De cumva s'ar intimpla intr'un cas concret, ca explicarea să ducă la contradicţii, să fie neexactă or necomplectă, expunerea acestui cas nu poate să fie decât binevenită. Contradicţia constatată ne va face să renunţăm la explicarea de faţă, eventualele inesactităţi sau neajunsuri ne vor indemna să acceptăm modificări or intregiri. In toate casurile ştiinţa nu va putea decât să profite, fie pentru sine or pentru cei ce stărue a înţelege invăţăturile ei. In tot casul am dorì, ca cercetările să nu mănece de la noţiuni scoase din afară de marginile observaţiunii, in credinţă că resultatele vor putea dobândì astfel valoare absolută. In faţă cu astfel de resultate, fie ele or cât de necesare, experienţa işi reservă încă dreptul controlului final, pe care il aplică la toate adevĕrurile ce tind a-i oferì serviţiile lor.

Am atins până aci câteva cestiuni din capitulul psichologic despre intelect. Scopul nostru a fost să indicăm de-o parte materia ce credem că ar trebuì să fie obiectul principal al acestei părţi din o adevĕrată Psichologie empirică, de altă parte să procurăm cetitorului elementele de judecată indispensabile in faţa opiniilor, de care ne luăm voie a ne ocupa in cele ce urmează.

Intr'o scriere intitulată „Denken und Gedächtniss“ (1) autorul german, Dörpfeld, ajunge in privinţa operaţiilor intelectuale la următorul resultat:

„Nu există decât un singur proces de gândire, care se reduce la două acte consecutive; ele se numesc *judecare* şi *formare de noţiuni*“.

Pentru a ajunge la acest resultat, autorul numeră patru operaţiuni de gândire: Asemĕnare, formare de no-

1) «Beiträge zur pädagogischen Psychologie» de F. W. Dörpfeld. Fascic. I. Ed. 3. pag. 46.

ţiuni, judecare şi raţionare sau formare de conclusiuni. Apoi îşi pune intrebarea:

„Există in mintea sănătoasă patru operaţiuni, sau trei, sau două, sau numai una, — in scurt, cum trebue să numerăm? .... Compendiile de psichologie şi mai virtos manualele concise nu dau in punctul acesta şcolarilor lor aproape nicio lămurire. Ele nici nu amintesc de această problemă, vreau să zic: ele nici nu-i fac băgători de seamă, că ar fi existênd o astfel de problemă. Dar nu numai atât. Ele s'au deprins a tracta cele trei operaţiuni obicînuite (formarea de noţiuni, judecarea şi raţionarea) una după alta, in rândul, care se observă şi in manualele de Logică. Aceste din urmă au dreptul să o facă. De vreme ce nu se ocupă decât de *formele* fenomenelor intelectuale lăsând cestiunea *naşterii* lor neatinsă; ele proced corect pe calea de la simplu la compus, se ocupă prin urmare mai intâi de noţiune, apoi de judecată şi in urmă de raţionament. Psichologiile voind să urmeze aceeaşi cale, ar putea-o face in tot casul in mod preparator, intrucât s'ar simţi trebuinţa de-a cunoaşte cât de puţin una sau alta din cele trei operaţiuni (pentru a inlocui poate un curs de logică introductiv). Dacă la pregătire nu se adaugă insă şi o contemplare, care să mijlocească inţelegerea legăturii intre feluritele funcţiuni ale gândirii şi să restabilească astfel disordinea de la inceput; nu numai că cestiunea de căpetenie a teoriei intelectului remâne nelămurită, dar ordinea confusă practicată mai nainte, abate chiar privirea scrutătoare a cetitorului de la calea adevărată".

Să asistăm acum la incercarea ce-o face autorul de-a reduce operaţiile gândirii la una singură, căreia i-ar datorì toate celelalte naşterea lor.

La pag. 62 cetim următoarele: „Dintre cele patru operaţii de gândire, raţionarea sau formarea conclusiunilor vine a fi eliminată de sine de vreme ce nu sunt a se numera decât operaţii specific deosebite. Zicem de la sine, — cu alte cuvinte, dintr'un motiv logic. Raţionarea nu este adecă decât un chip anumit de judecare: *ea e de-*

rivarea unei judecăţi noue din două sau mai multe alte judecăţi. Din causa aceasta se zice, că raţionamentul e o judecată mijlocită (printr'un termin mediu). De oarece raţionarea, ca o operaţie implicată in noţiunea noastră despre judecare, vine a fi eliminată din şirul funcţiunilor specific deosebite ale intelectului, nu ne remăne să examinăm decât trei: „Asemănarea, formarea de noţiuni şi judecarea".

Deşi ne alăturăm din toată inima părerii lui Dörpfeld, incât priveşte necesitatea de-a sistemiza operaţiile intelectuale, nu putem insă să ne hotărim a accepta şi modul, in care autorul stărue a resolvì problema.

Raţionarea ar avea să fie eliminată din şirul operaţiilor specific deosebite, din motivul *logic*, că e o derivare a unei judecăţi noue din două sau mai multe judecăţi, aşa dar o judecare mijlocită. Nu inţelegem acum, in ce chip se face, că acest motiv logic vine a se aplica numai cu scopul de-a elimina raţionarea nu insă şi judecarea? A judeca nu inseamnă altceva decât — intrebuinţăm cuvintele lui Dörpfeld „mutatis mutandis" — a deriva o noţiune nouă din două sau mai multe alte noţiuni. Când ne-am format noţiunea „părete alb", e neapărat că ne-am derivat-o din noţiunile „părete" şi „alb" rupênd judecata, că „păretele e alb". Judecarea ar avea să fie implicată din acelaş motiv logic in formarea noţiunilor şi ar trebuì prin consequenţă să fie şi ea eliminată din şirul operaţiilor specific deosebite. Ceea ce-l va fi indemnat pe autor să elimineze raţionarea, este poate imprejurarea, că lumea s'a deprins a admite putinţa de-a forma judecăţi şi fără de-a raţiona. Respunsul la admisiunea aceasta l'am dat de mai nainte. Autorul se pare a fi scăpat din vedere faptul psichologic, că precum formarea de noţiuni presupune judecata, tot astfel şi formarea de judecăţi presupune o raţionare. Numai din nebăgarea in seamă a acestui fapt a putut naşte afirmaţiunea, că noţiunile se formează numai in urma judecăţilor şi *numai prin* judecăţi, adecă cu escluderea raţionării.

In privinţa aceasta zice Dörpfeld (la pag. 73): „De oarece noţiunile se ivesc totdeauna ca părţi ale judecăţii,

s'ar părea pentru cel ce nu e orientat mai deaproape asupra formării judecăţilor şi noţiunilor, că noţiunile se nasc *inainte* de-a judeca..... in suflet premerge judecarea şi abia apoi urmează noţiunea corespunzătoare.

Pentru cel ce ar fi să fie bine orientat, aceasta inseamnă, că noţiunile se nasc *după* judecăţi, cu toate că ele apar ca părţi din acestea. Admitem că aşa este. In casul acesta ni se va concede insă, că ceeace zicem despre judecată in raport cu noţiunile, trebue să fie aplicabil şi la raţionament in raport cu judecăţile. Şi aici apar judecăţile ca părţi ale raţionamentului; prin urmare — adecă dacă motivul logic nu are să fie arbitrar — nici ele n'ar trebui să fie formate inainte de raţionare. Cu acelaş grad de temeinicie am putea afirma şi noi: In sufletul nostru premerge totdeauna raţionarea şi abia apoi urmează judecata corespunzătoare.

La pag. 72 cetim: „A gândi inseamnă a forma noţiuni; trebue insă bine notat, că acest act final e precedat de unul auxiliar, adecă de actul judecării". Noi adăogăm, că formarea noţiunilor e precedată cu aceeaşi necesitate nu numai de judecare ci şi de raţionare sau mai exact, aceste acte infăţişează insăşi formarea noţiunilor şi nu sunt decăt forme ale aceluiaş act.

Dörpfeld cearcă a explica formarea noţiunilor şi asupra unui exemplu. Ne bucurăm de acest exemplu, fiindcă el ne dă putinţa de-a vorbi mai concret.

„Noţiunea ce ar avea să se formeze din nou, să fie paralelogramul ". Autorul urmează apoi: „Dacă această noţiune s'a format bunăoară din privirea la quadrat şi la oblong, ea a fost precedată de următoarele doue judecăţi (so werden zuvor die beiden Urtheile *ergangen sein*): *La quadrat laturile opuse sunt paralele* şi: *La oblong laturile opuse sunt paralele.* De aici s'a format apoi noţiunea supraordinată, pe care o numim scurt paralelogram".

Pe noi ne interesează să ştim, in ce consistă acel „ergangen sein" al celor doue judecăţi. Cuvintele din urmă: „De aici s'a format apoi noţiunea supraordinată", ăncă nu

sunt indestulătoare, căci cestiunea neresolvită este: In ce chip s'a format noţiunea, fie ea o specie subordinată ori un gen supraordinat?

Autorul adaugă numai: „Actul de formare (?) al noţiunei avĕnd a se enunţa (wird kundgemacht) şi pentru alţii, aceasta se intimplă prin propoziţia: *Quadratul şi oblongul sunt paralelograme.*

Nici una din aceste propoziţii nu explică, fie oricăt de puţin, actul de formare al noţiunii paralelogram. Despre cele dintăi doue judecăţi nu se afirmă de cât că ele ar fi rodul unui „ergangen sein" fără a explica in ce chip? Prin propoziţia din urmă se „enunţa quadratul şi oblongul ca aparţinĕtoare la sfera noţiunii paralelogram. Noţiunea a trebuit de sigur să fie formată inainte de a se fi putut face o astfel de enunţare. Care este insă actul psichic căruia se datoreşte formarea noţiunii paralelogram şi ce fel de proces a produs inrolarea quadratului şi oblongului in sfera paralelogramului, sunt cestiuni, pentru care nu găsim la Dörpfeld nici un respuns. Am arătat, că nu e de lipsă presenţa ideilor despre amĕndoe figurile geometrice, quadrat şi oblong, ca să se poată naşte noţiunea paralelogramului. In exemplul lui Dörpfeld se enunţă numai supraordinarea unei noţiuni deja formată. Cuprinderea ei in mod perceptiv (zicem aşa avĕnd in vedere numai elementele afecţiunii, sau in mod aperceptiv, dacă considerăm şi elementele reproduse) s'a săvirşit deja atunci, căud in conştiinţa băiatului se activase intăia oară opoziţia predicativă a paralelismului liniilor in faţă cu laturile opuse, fie ale quadratului ori ale paralelogramului. Insă această opoziţie nu poate dobăndi existenţă decăt in conştiinţa in care există elementele de raţionare ce condiţionează formarea opoziţiei. Fără condiţiunile raţionării, chiar raportul de supraordonare a noţiunii paralelogram in faţă cu quadratul şi oblongul — raport, a cărui formare Dörpfeld nu o explică, ci numai o enunţă — este o imposibilitate psichologică. In absenţa acestor condiţiuni nu este cu putinţă a se forma nici una din cele trei judecăţi citate de Dörpfeld. Autorul ştie, că judecata, care

exprimă resultatul dobândit prin formarea conținutului unei noțiuni, e causată prin ivirea mai clară a unor elemente și și că această ivire e urmarea contopirii.(1) Nu i-a venit însă in minte că contopirea nu e cu putință decât sub anumite condițiuni și că aceste condițiuni sunt identice cu cele ale unui raționament, din punctul de vedere al perfecțiunii logice, neatacabil. Fără aceste condițiuni, însăși contopirea și impreună cu ea și judecata și orice formare de noțiuni remân in neexistență psichică. Dar scopul autorului nostru era, să infățișeze formarea noțiunilor, după excluderea raționării din șirul operațiilor specifice ale intelectului, ca o formare de judecăți independentă și de la sine existentă. Urmarea necesară a fost, că formarea judecăților și cu ea și a noțiunilor a remas neexplicată.

Se știe că raționarea e forma de gândire a demonstrațiunii, prin care se pune in evidență exactitatea sau inexactitatea unei judecăți. Exactitatea sau inexactitatea judecății e demonstrată, când, mănecând de la alte judecăți oarecare, ajungem pe calea raționării la aceeași judecată sau la una contradictorie, prin ce isbutim a o intări sau a o resturna, dacă judecățile de la care am mănecat au destule cuvinte de a fi susținute. Dacă acum judecata de demonstrat nu și-ar datorî nașterea ei unei mișcări de gândire raționatoare, și aceasta in mod necesar, e sigur că provocarea noastră la alte judecăți nu ar fi chemată și logicește nici indreptățită de-a aproba sau a desaproba exactitatea judecății, de vreme ce ea și-ar avea felul ei de formare neatirnător de raționare. Dacă opositia intre subiect și predicat nu s'ar intemeia pe alte opositii analoage, orice provocare demonstrătoare la asemenea opositii și impreună cu ea și demonstrațiunea insăși și-ar pierde valoarea științifică, căci eventualele inexactități ale judecății de examinat nu s'ar putea de-

1) Aici sunt a se înțelege numai judecățile, pe care, din punct de vedere psichologic, le-am numit judecăți contopitoare, căci judecățile, precum am arătat, pot să fie și resultate ale complicării.

monstra pe calea raţionării. Raţionarea, fie deductivă (silogistică) ori inductivă, nu e o specie a judecării, menită numai a demonstra adevĕrul sau neadevĕrul judecăţilor, ci e insuş procesul psichic din care isvoreşte orice formaţiune a intelectului.

Fiecare judecată e resultatul unei raţionări din cel puţin doue judecăţi, intocmai precum fiecare noţiune e productul unei judecăţi, care exprimă raportul conscient cel puţin intre doue note. Căte raporturi de note se pot deosebì intr'o noţiune, atătea judecăţi s'au intrupat in ea şi tot de atătea ori raţionarea a trebuit să construeze fiecare din ele, cu ajutorul altor judecăţi. Raporturile noţionale, exprimate in judecăţi, oferă la rĕndul lor materialul pentru noue raţionări, adică pentru noue formări de judecată. In acest cerc se mişcă gĕndirea. Prin sensaţiile născute la impresiunile din afară ea dobĕndeşte necontenit material nou, care intră in virtej impreună cu conţinuturile reproduse, pentru a da existenţă productelor intelectuale din ce in ce mai bine construite şi mai bogat constituite. Chiar in stadiul cel mai timpuriu de evoluţiune al conştiinţei, cercul se activează, fie oricăt de palid şi sărac, totdeauna intreg.

Ne-am pierde fără indoială in o unilateralitate puţin justificabilă, dacă am voì să vorbim despre judecată cu escluderea raţionamentului, ori despre un raţionament care ar avea şi el menirea de a intemeia adevĕrul judecăţilor, dar nu ar fi el insuş procesul, ba singurul proces de formare al judecăţilor ca şi al noţiunilor noastre. Eacă greşala de căpetenie in care credem că a căzut Dörpfeld. Nu vom fi isbutit fără indoială nici noi a găsì in tot locul expresiunea cuvenită, şi mai sigur este că nu vom fi putut imprăştia deocamdată toate invoelile ce se pot naşte in cursul discuţiei asupra unei cestiuni atăt de cuprinzĕtoare. In punctul acesta orice obiecţiune nu poate să ne fie decăt binevenită. Credem insă că felul nostru de a asimila ideea fundamentală a cestiunii, este corect.

Zicem că stăruim numai a asimila ideea, căci ea a

fost urzită deja de Wundt(1) şi apreciată de Drobisch(2) in chipul următor: „Reforma fundamentală, pe care d. W. o are in gând şi o desfăşură in prelegerile lui, consistă in incercarea de a face din logică o istorie a evoluţiunilor gândirii şi a aduce in indeplinire preceptul, că intreaga gândire nu este altceva decât lucrarea raţionării (Vorlesungen p. 56), că abia prin raţionare ajungem la judecăţi noue şi prin acestea in fine la noţiuni, prin urmare logica a urmat până aci o cale cu totul greşită.

In logică, unde e vorba numai de formele gândirii, credem că s'ar putea urma oricare cale, căci pentru a cunoaşte cercul, e indiferent dacă alegem cutare sau cutare punct de intrare. Cuprinderea va intimpina tot atâtea avantajuri sau desavantajuri, fie că incepem cu explicarea noţiunii, a judecăţii ori a raţionamentului. Ceeace trebue însă hotărit să premeargă cercetărilor formale ale logicei, este psichologia gândirii. Pentru a putea inţelege bine formele logice şi raportul intre ele, intemeierea lor psichologică este o condiţiune indispensabilă. Dar tocmai aceasta lipseşte psichologiilor, care nu prepară logica de ajuns, şi cred că aranjamentul de tractare a extractelor lor din logică şi nu lipsa unui intreg capitol de psichologie e causa invăţământului steril ce se constată pretutindenea. Nu logica are să devină o istorie a evoluţiunilor gândirii. Cine se ocupă cu logica, trebue să fi făcut studiul acelor evoluţiuni şi ii va fi sigur indiferent a se ocupa de unele ori de alte forme mai nainte. Studiul evoluţiunilor gândirii este obiectul psichologiei şi aici tocmai lipseşte acest studiu. Psichologiile cred a putea explica o formă de gândire din celelalte; făcând astfel, se invirtesc in cerc şi nu-şi pot da seama dacă explicarea raţionamentului are să se caute in judecată sau intors, mai

1) W. Wundt, Vorlesungen über die Menschen-und Thierseele. Lipsca, 1863, Tom. I.

2) Über den neuesten Versuch die Psychologie naturwissenschaftlich zu begründen v. M. W. Drobisch. Zeitschrift für exacte Philosophie. Tom. IV, Fascic. 4.

apoi, dacă formarea noţiunilor e condiţionată numai prin judecată ori numai prin raţionament, ori prin amëndoue ori prin nici una din ele, fiind ceeace numim asemënare şi deosebire gănditoare un proces poate cu totul neatirnător de celelalte procese de găndire.

Credem că am intonat deajuns, unde este a se căuta explicarea tuturor acestor acte, in ce chip explicarea are să se pună in lucrare şi care este apoi raportul intre actele găndirii, ce resultă din această explicare. Ne va fi permis să concludem că raţionarea nu se va putea considera ca un anumit chip de judecare, ci va representa insăşi formarea judecăţilor ca şi a noţiunilor. In aceasta consistă *unitatea psichologică a tuturor actelor găndirii*, după cum o doreşte Dörpfeld. Deasemenea e evident că nu vom avea cuvinte de a considera unul sau altul dintre actele elementare ca mai original in timp, de vreme ce legile de acţiune reciprocă nu intărzie a crea condiţiunile pentru naşterea găndirii in integritatea ei şi aceasta cu bună seamă ăncă inainte de a se fi ivit chiar intăia rază de găndire conscientă. A numì intreaga operaţie a găndirii cu numele „raţionare", e sigur tot atăt de justificabil, ca şi cănd i-am zice „judecare" sau „formare de noţiuni". Deosebirea e numai că termenul cel dintăi e mai puţin vag ca cei doi din urmă, adică ne spune mai mult despre procesul găndirii.

Răzemaţi pe legile herbartiane de asociare şi reproducere a ideilor, susţinem tesa lui Wundt combătută de Drobisch, adică : „numai prin raţionare ajungem la judecăţi noue şi prin acestea la noţiuni"; mai departe, că „raţionamentul e inteligenţa (Erkenntniss)[1] in stare de formare, ear judecata o inteligenţă formată". Aici vom adăuga ceva.

Noi reclamăm chipul de a forma o judecată prin raţionare — chip intemeiat pe legile de asociare şi reproducere — chiar şi pentru acele judecăţi, pe care Wundt tinde a le elimina din şirul actelor găndirii. E vorba de judecăţile care exprimă deosebirea intre douĕ, aşa numite sensaţiuni

1) Nu cunoaştem alt cuvënt mai potrivit.

simple (p. e. roşu nu este verde), şi pe care Wundt le numeşte „judecăţi primitive“ (Preleg. p. 54).

Inainte de ce s'ar fi putênd percepe deosebire, că roşu nu e verde, cu alte cuvinte, inainte de ce am putea devenì conscienţi de această judecată, e neapărat de lipsă, ca să fi perceput raporturi de note atăt cu privire la roşu căt şi la verde. Raporturile de note percepute pentru fiecare coloare in parte, a trebuit apoi să se reproducă, pentru ca să putem ajunge la conclusia că roşu nu e verde. Dar vorba este că la sensaţiuni *simple* nu se pot deosebì raporturi, prin urmare nu se pot naşte condiţiile care ar fi indispensabile, dacă judecata „roşu nu este verde“ ar avea să fi privită ca resultat al raţionării.

Trecem cu vederea contrazicerea ce ne opreşte gândul, căud ni se spune că prin judecată „roşu nu e verde“, ni se relevă o deosebire intre două sensaţiuni, despre care una căte una nu suntem in stare să afirmăm nimic, cu alte cuvinte, la care nu suntem in stare să descoperim nici un raport de note. Ne alăturăm mai virtos faptului constatat prin experienţă, că nu există sensaţiuni atăt de simple ca să nu putem deosebì in ele oarecare raporturi de note. E sigur că sensaţiunea fieştecărei colori e productul unor anumite iritaţiuni de nervi, de unde vine, că sensaţiunea respectivă apare insoţită de anumite agitaţiuni musculare, dispoziţii ori emoţiuni, de care devenim conscienţii in faţa unei colori. E ştiut că, o coloare orbeşte, irită ori inveseleşte etc. alta e binefăcătoare, liniştitoare, intristătoare etc. Astfel de oposiţii predicative, fie cu privire la roşu ori la verde, sunt fără indoială judecăţi mai primitive decăt oposiţia colorii roşii in faţă cu cea verde. Căud zicem roşu sau verde, suntem mai aplecaţi a crede că am exprimat o sumă enormă de raporturi; şi căud zicem „roşu nu e verde“ anunţăm, că dintre raporturile dobăndite pe calea raţionării din una sau din altă coloare, unele diferă. Chiar şi la anunţul acesta n'am putut ajunge decăt prin o asemênare formătoare de sferă, săvirşită asupra colorii roşii şi verzi, aşa dar prin o raţionare. Ne abatem puţin de la Wundt, căud zicem că

toate judecăţile sunt acte intelectuale ce datoresc raţionării existenţa lor.

Contra principiului enunţat de Wundt, că toată gândirea consistă in operaţia raţionării, Drobisch face următoarea obiecţiune[1]: „In casul acesta orice impreunare de note (Zusammenfassung von Merkmalen) in unitatea unei noţiuni ar trebuì să se numească raţionare.... Tot ce simţeşte, se mişcă, se nutreşte etc., este un animal. Impreunarea notelor simţire, mişcare, nutrire etc. in unitatea noţiunii animal, se poate oare să fie o raţionare? Dar *impreunarea lucrurilor felurite intr'o unitate este noţiunea noastră generală despre gândire, către care judecarea şi raţionarea stau numai in raportul in care stau speciile către gen*".

Găsim in exemplul citat de Drobisch o reproducere după memorie a unor note din noţiunea „animal", precum s'au format ele la timpul lor ca conţinut clar şi cărora li se dă acum numele de animal, pentru a le insemna mai scurt. Dacă ni se va cere să privim in propoziţia citată un act de gândire, vom avea inainte de toate să examinăm cu deamăruntul acea ce se exprimă prin ea.

Respunzênd subiectul „Tot ce simţeşte, se mişcă, se nutreşte etc.", noţiunea „animal" e deja gândită. Acum vine predicatul „animal" şi gândeşte acelaş conţinut încă odată, punêndu-l in faţa subiectului in formă mai scurtă. Judecata nu indică aşa dar nicio gândire intensivă sau formătoare de conţinut. Ea va trebuì să insemne o gândire extensivă, formătoare de sferă, precum o şi inseamnă in faptă. Ea ne descopere, că toate individele, la care s'au găsit prin descriere notele simţire, mişcare, nutrire etc., trebue să aparţină una la alta, adecă la sfera stĕpânită de noţiunea (genul) animal. O asemenea impreunare formătoare de sferă am dobândit şi noi in judecata complicătoare: „Ceeace are patru laturi, dintre care cele opuse sunt paralele, aparţine la olaltă, adecă este un paralelogram". Am demonstrat la locul sĕu că această judecată e resultatul unei raţionări for-

1) Vezi Zeitschrift für exacte Philosophie. Tom. IV, pag. 338.

mătoare de sferă şi credem, că este de prisos să repetăm demonstrarea şi asupra exemplului din istoria naturală, citat de Drobisch. Lucrurile felurite din subiect, care se impreună prin predicat in sfera noţiunii „animal“, nu sunt notele simţire, mişcare, nutrire etc., căci aceste note sunt numai atribute şi au rolul criteriilor, pentru ca să fie dată putinţa de-a nimeri alegerea individelor, care vin a fi impreunate in sferă. Adevěratul subiect sunt individele cuprinse in cuvintele: „Tot ce“. Despre ele se afirmă in predicat conţinutul animal — conţinut de mai nainte format, căci altfel n'ar putea să figureze in judecată ca atribut al subiectului — numai cu scopul de-a indica sfera, in care individele vin a fi induse.

Adăogăm că impreunarea lucrurilor felurite intr'o unitate nu este terminul general pentru operaţia gândirii, cătră care, după cum afirmă Drobisch, judecarea şi raţionarea ar sta in raportul speciilor cătră gen. Adevěrul e togmai contrariul acestei afirmaţiuni. Nu numai impreunarea felurimilor intr'o unitate noţională, ci tot atăt de bine şi deschilinirea unităţilor de gândire in felurimi de gândire, adecă şi una şi alta sunt termini speciali ai fapticei noastre noţiuni supreme despre gândire, numească-se ea, nu impoartă, gândire raţionătoare, judecătoare ori formătoare de noţiuni. Aseměnarea ca şi deosebirea sunt speciile cardinale ale raţionării.

Resumând resultatele cercetărilor de până aci, ni se va invedera următorul raport al formelor elementare ale gândirii.

Raţionamentul, judecata şi noţiunea se condiţionează imprumutat. Raţionarea e o condiţiune a formării judecăţilor intogmai precum judecata e indispensabilă la formarea noţiunilor şi precum noţiuni formate sunt condiţiunile de existenţă a oricărui raţionament. Nicio judecată fără raţionare, nicio noţiune fără judecată şi earăş nicio raţionare fără noţiuni. Acest cerc incheiat de acte de gândire scoate succesiv productele sale din fondul intunecat al sensaţiunilor in virtutea acţiunii reciproce intre afecţiunile externe

şi masele reproduse. Raţionamentul nu este un fapt psichic ce s'ar naşte mai tărziu decăt altele in cursul evoluţiunilor gândirii ci, ca toate actele psichice, el devine *obiect al percepţiei interne* abia intr'un stadiu mai inaintat de evoluţiune spirituală. Stadiul acesta mai inaintat poate să fie mai timpuriu, mai tărziu, or chiar să nu se ivească niciodată in viaţa unui individ, după cum condiţiile reflecţiunii s'au putut pregăti prin instrucţiune. Deosebirea intre raţionare, judecare şi formare de noţiuni e numai ştiinţifică, căci in experienţa noastră internă nu găsim de fapt nici un motiv, care ne-ar putea determina să considerăm aceste acte ca urmând in timp una după alta, precum cuprinde Dörpfeld judecarea şi formarea de noţiuni. In momentul, in care noţiuni existente s'au reprodus la un indemn din afară sau din lăuntru şi s'au intocmit in conştiinţă astfel, ca raţionarea să se poată săvirşi adecă să se poată forma o judecată; in acelaş moment e săvirşită şi o nouă formaţiune noţională. Noţiunea e in acelaş timp terminată până la această nouă formaţiune. Nu există decăt un singur act de gândire, ca specie deosebită, care dă existenţă tuturor productelor gândirii; el se poate numì raţionare, judecare or formare de noţiuni, după cum acţiunea reciprocă intre idei vine a se privì ca proces in curgere (raţionare), ca proces săvirşit (judecată) sau in fine ca memorial scurt al procesului săvirşit (noţiune).

De cumva explicarea gândirii se va fi putênd găsì in legile de asociare sau reproducere ale ideilor — şi aceasta se şi poate, credem, pe deplin — e sigur că nu se va putea vorbì despre judecată or noţiune cu excluderea raţionării, atribuind acesteia din urmă rolul secundar de-a intemeia şi ea adevărurile, dar nu a fi singura lor urzitoare. Raţionarea (judecarea or formarea de noţiuni) nu este dar o anumită specie de gândire, ci singurul, supremul şi intregul act de gândire. Formulăm tesa noastră in cuvintele: „Nu există un singur product de inteligenţă, fie or căt de primitiv şi fără veste sau or căt de logic, şi dinadins, care să nu datorească raţionării existenţa lui in conştiinţă".

Credem, că tractatul de faţă va putea să contribue şi din partea sa la o organizare mai temeinică a Psichologiei empirice in cestiunea raportului actelor intelectului intre ele şi faţă cu legile despre mecanica ideilor. Cestiunea ni se pare de importanţă mai virtos când e vorba de-o explicare inţeleasă şi cât se poate mai exactă a fenomenului apercepţiunii. De importanţă este ea indeosebi pentru bărbaţii de şcoală, a căror ocupaţie zilnică reclamă o clară pătrundere nu numai a scopurilor ci şi a mijloacelor de instrucţiune, dacă lucrarea lor va voì să merite atributul de artistică. A vorbì despre apercepţiune mai cu deamăruntul, va fi obiectul unei incercări mai tărzii.

JUPITER TRAGIC

(Ζεὺς τραγῳδός)

Traducere din Lucian

—Sfirşit—

Apolo

Timocles este un om de ispravă, iubitor de Dumnezei, şi adăncit in învăţătura Stoicilor, incăt el adună mulţi tineri, învăţăndu-i filosofia, şi are de la ei plată mare, şi e un om foarte convingĕtor căud discută in particular cu şcolarii sĕi; dar in public, işi perde toată indrăzneala, vorbeşte ca un om de rănd; şi face barbarisme, incăt rid oamenii de el in adunări, incurcăndu-se in vorbă, bălbăind şi perzĕndu-şi şirul, mai ales căud se cearcă să facă frase frumoase. El e din cale afară iute, spiritul sĕu e foarte subtil, cum zic acei ce cunosc bine dialectica Stoicilor; căud vorbeşte şi căud demonstrează, e atăt de slab incăt amestecă şi strică tot, nu lămureşte ce vra să spue, şi propunerile sale par a fi niste enigme. Mai nelămurit ăncă respunde la intrebări, incăt oamenii nu-l inţeleg şi rid de el. Oratorul trebue să vorbească lămurit şi să fie cu multă luare aminte, ca să-l inţeleagă cei ce-l ascultă.

Momus

Ai dreptate, Apolo, să lauzi pe cei ce vorbesc lămurit, deşi tu nu faci aşa in oraculele tale, ba din contra te incurci, vorbeşti ca prin logogrife, şi inşiri, ca la un cămp de bătae unde nu se poate perde nimic, lucruri atăt de neinţelese, incăt acei ce te aud au nevoe de un al doilea Apolo de la Pitia ca să le desluşească. Dar, insfirşit, ce ne sfătueşti? Ce leac să găsim la slăbiciunea oratorică alui Timocles?..

Apolo

Eu cred, o Momus, că ar trebui să alăturăm pe lăngă Timocles un advocat dintre cei colţoşi, care să exprime şi să desvolteze prin discursuri frumoase, argumentele şi ideile insuflate de Timocles.

Momus

Ai vorbit in adevĕr ca un băiat fără barbă, ce are încă nevoe de pedagog. Ce fel? Să introducem un advocat intr'o discuţie filosofică, ca să desluşească ascultătorilor ideile lui Timocles?.. Damis să vorbească singur şi prin el insuş, ear celălalt să aibă un fel de actor şi să-i tot sufle in urechi ce să zică!.. ear actorul să dreagă şi să rostească cu meşteşug retoric şi cu gură mare ceeace ar fi auzit. Crezi că publicul nu va ride cu hohote? Să căutăm mai bine alt mijloc! Dar tu, dragă Dumnezeule minunate, tu care zici că eşti şi vrăjitor şi că spui viitorul, şi care iei de la oameni sume bunişoare pentru aceasta, incăt mai deunăzi ai luat şi lespezi de aur, de ce nu ne dovedeşti de mai nainte arta ta, prorocindu-ne: care din ambii filosofi are să biruească cu gura? Tu ştii de sigur ce are să fie, de oarece eşti prooroc.

Apolo

Cum pot face aceasta, o Momus, cănd eu aicea n'am

nici tripod, nici tămâe, nici fântână profetică, cum e Castalia?

Momus

Bine mai ştii să te tragi inapoi, când te simţi la strimtoare!...

Jupiter

Vorbeşte, fiule! ca să nu dai prilej acestui clevetitor să rîdă, şi să iee in glumă dumnezeirea ta, zicênd că puterea ei n'ar sta decât intr'un tripod, intr'o apă şi intr'o tămâie, incât dacă n'ai pe acêste, eşti lipsit de arta ta.

Apolo

Ar fi fost mai bine, tată, să prorocesc la Delfi sau la Colofon, de faţă cu toate cele ce-mi trebuesc după obiceiu. Insă, şi fără aceste, voiu cerca să prorocesc: cine dintre amêndoi va birui. Să nu vĕ supĕraţi, numai, dacă mĕsura versurilor nu va fi togmai corectă.

Momus

Spune, dar lămurit, ca să nu avem nevoe de advocat, sau de dragoman. Aici nu sunt fripturi de carne de miel şi de broască ţestoasă, ca la Lydia. Ştii care-i obiectul discuţiei.

Jupiter

Ce ne proroceşti, fiule? — Dar eată semnele groaznice inainte-mergĕtoare oraculului: işi schimbă faţa, işi dă ochii peste cap, pĕrul i se ridică măciucă, se invirteşte ca un Coribant. Mişcări epileptice, infricoşate, mistice!...

Apolo

Ascultaţi aste cuvinte pline de 'ndumnezeire
A lui Apolon prorocul,
Despre cearta cea cumplită ce bărbaţi cu gură mare,
Au incins, — şi vorbe late işi aruncă în obraz
Părţile dintr'amêndoue, grozav ţipet se porneşte,
Ce cumplită gălăgie!
Parcă sunt turbate valuri, parcă-i vêntul care urlă
Pe-o grozavă vijelie!..
Dar când vultanul în unghii ascuţite, cărligate
Pe lăcusta va 'ncleşta,
Atunci corbii cei de ploae vestitori, vor cloncăni,
Şi vor birui catării,
Şi va desmerda măgarul pe copii cei deştepţi...

Jupiter

Ce rizi, o Momus! nu-i nimic de ris aice. Destul, blăstematule, — ai să te ineci de ris.

Momus

Cum să nu rid, o Jupiter! când aud un oracul aşa de lămurit şi aşa de vederat?...

Jupiter

Dacă-i aşa, poţi să ne explici şi nouă acest oracul, ce vrea să zică?

Momus

Foarte lesne, şi fără să avem nevoe de vr'un Temistocles. Oracului spune lămurit că Apolo e un şarlatan, ear voi, pre legea mea, sunteţi nişte măgari şi nişte catări încălţaţi, de oarece credeţi ce vĕ spune, — şi că n'aveţi minte nici cât mintea lăcustelor!...

Hercules

Eu tată, deşi nu sunt decăt un simplu bejenar, nu mĕ sfiesc a-ţi spune părerea mea. Căud ambii filosofi vor incepe discuţiunea lor, dacă ni se va părea că Timocles căştigă părerile in favoarea noastră, să lăsăm să se prelungească discuţiunea, noue favorabilă; ear dacă va fi altfel, atunci eu, de găsiţi cu cale şi d-voastre, voiu sguduì porticul, il voiu prăbuşì pe capul lui Damis, şi astfel acest blăstemat nu va mai deschide gura spre a ne ocărì.

Jupiter

Ce spui, Hercules, ce spui? ce vorbe proaste ai zis! Curat vorbă beoticească! Ca să omori un rĕu, să omori cu el o mulţime de lume, ba chiar să dai jos şi porticul cu Maraton, cu Miltiad, cu Cynegir? Apoi nu te găndeşti că dacă acestea se vor prăbuşì, cum au să mai ţie discursurile lor ritorii, ei care sunt inspiraţi deacolo şi care trag deacolo cele mai frumoase subiecte ale discursurilor lor? De erai ăncă intre cei vii, ai mai fi putut să te găndeşti, să faci o pacoste ca aceasta; dar după ce te-ai făcut Dumnezeu, a trebuit să afli, mi se pare, că numai Ursitele ar putea face lucruri de acestea; noi insă nu putem.

Hercules

Cum? apoi căud eu ucideam pe leu, sau pe Hydra, Ursitele făceau aceste vitejii prin mine?

Jupiter

Nici mai incape indoeală.

Hercules

Şi acum dacă cineva m'ar insulta, sau ar prăda tem-

plul meu, sau ar resturna statua mea, n'aş putea să-l sdrobesc, de n'ar fi menit Ursitele?

Jupiter

Nu.

Hercules

Apoi dacă-i aşa, ascultă Jupiter să-ţi vorbesc curat, — căci eu, cum zice Aristofan comicul, sunt un ţăran, un prost, şi albia o numesc albie. Dacă aşa vĕ este treaba, apoi eu las naibii onorurile de aici, mirosul şi sângele jertfelor, şi mĕ pogor in Iad, unde când mĕ vor vedea cu arcul intins, până şi umbrele fiarelor ucise de mine, se vor spăimânta.

Jupiter

Bravo! eată un martor din casă, cum zice proverbul. Tu ai cruţat pe Damis de-a mai spune toate acestea. Dar cine vine la fuga? cine-i acest Dumnezeu de bronz, aşa de sulimenit, aşa de sprinten şi de elegant, şi cu pĕrul peptenat după modul antic? Hei! Mercur, e frate-tĕu de la Agora, de lângă Pecile; e plin de gips, pentrucă statuarii ii fac in toate zilele căte-un semn. De ce, băete, vii aşa de răpede? Ne aduci vre-o veste de la pământ?

Hermagoras (1)

Mare veste, Jupiter, şi pentru care trebue cea mai mare luare aminte.

Jupiter

Vorbeşte! a mai isbucnit vreo rescoală pe care n'o ştiu?

1) Adică Hermes de la Agora, Mercur al pieţei — care aduce veşti de la piaţă.

Hermagoras

Stăteam cuprins eu, Doamne, in gips şi in reşină
In care statuarii 'mi virise căpăţina,
Spinarea şi chiar pieptul.
Aşa ei imi făcuse ca un pieptar de ris,
Intipărindu-mi trupul şi formele in gips, —
Din bronz, — eu gips eram...
Şi ei m'arătau hojma cu degetele lor,
Cu un fel de mirare, la ucenicii lor.
Deodată stând aşa,
Privesc fugind, urlând,
Poporul tot grămadă, ş'in mijloc mergênd zor
Doi oameni de tot galbeni cu chica lor topor,
Cu ochii plini de sânge, sbirliţi de argumente
Era vestitul Damis şi Timocles ardente...

Jupiter

Mai lasă iambele, prietene Hermagoras! Ştiu de cine vorbeşti. Inceput-a de mult gălceava?

Hermagoras

Nu! ei încă se hărţuesc, işi aruncă praştia unul altuia şi sudelmi de departe.

Jupiter

Dar ce facem noi, Dumnezeilor? Ia să-i ascultăm, plecându-ne capetele jos spre dinşii. Să scoată Oarele zăvoarele cerurilor! să deschidă bolţile cerului, şi să împrăştie norii!

Vai! ce grozăvie! ce lume multă aleargă din toate părţile, să-i asculte! Pre legea mea! nu-mi place Timocles. Uitaţi-vĕ cum se strimbă cum se intărită! are să peardă causa. Pare-mi-se că nu va putea să lupte contra lui Damis. Hai să facem pentru Timocles tot ce putem: să ne rugăm pentru el:

„Dar incet să nu ne-audă blăstematul de Damis!..

Timocles

Ce zici tu, nelegiuitule Damis, că nu există dumnezei, şi că providenţa lor nu priveghează asupra oamenilor?...

Damis

Nu, dar respunde-mi tu mai intăiu, pe ce argumente te-ai incredinţat tu că ei există?

Timocles

Ba de fel, respunde-mi tu intăiu, miserabile!

Damis

Ba nu! respunde tu intăiu.

Jupiter

Până acum al nostru se răţoeşte mai tare, face gură mai mult. Bravo, Timocles! dă-i nainte cu sudălmile; asta ţi-e puterea; cât despre argumente, Damis te va face să taci mut ca un peşte.

Timocles

Nu! jur pe Minerva, că nu-ţi voiu respunde eu cel intăiu.

Damis

Ei bine, dacă-i aşa, pune-mi intrebări, Timocles. Mi-ai dovedit de oarece ai jurat că nu vei respunde tu cel intăiu. Pune-mi dar intrebări; dar, te rog, nu mĕ injura.

Timocles

Ai dreptate. Respunde dar ticălosule, crezi tu că Dumnezeii au providenţă?

Damis

Ba de fel.

Timocles

Ce zici? apoi lumea stă aşa, fără nicio providenţă?

Damis

Da!

Timocles

Cum? nici un Dumnezeu nu se indeletniceşte cu privigherea lumii?

Damis

Nu!

Timocles

Şi lumea merge fără nicio socoteală, fără nicio logică, după întimplare?

Damis

Da!

Timocles

Auziţi, oameni buni! Apoi nu ucideţi cu pietre pe acest nelegiuit?...

Damis

De ce întăriţi poporul asupra mea, Timocles? Şi cine

eşti tu, ca să te mănii aşa de tare, ţiind partea Dumnezeilor, când ei nu se mănie pe mine, de oarece nu-mi fac nici un rĕu auzindu-mĕ, — dacă mai aud?...

Timocles

Ei te aud, Damis! te aud, — şi nu vor intărzia să te pedepsească.

Damis

Dar când o să mai aibă ei vreme să mĕ pedepsească, când au atătea lucruri de făcut, după spusa ta, atătea griji, ocupându-se să pue la cale trebile universului care-s aşa de multe?... şi eată pentru ce ei nu te-au pedepsit încă pe tine, pentru sperjururile tale nesfirşite şi pentru atătea crime ce ai făcut. Nu le mai inşir, ca să nu fiu silit să te injur, căci aşa ne-a fost tocmeala. Cu toate acestea, nu ştiu ce ar putea face Dumnezeii mai bine, şi ca mai mare dovadă ar putea să ne dea ei de providenţa lor, decât trăsnind cu fulgerul şi sdrobind pe un rĕu ca tine. Dar poate că ei sunt acum in voiaj dincolo de ocean, călĕtorind poate la Etiopienii cei blagosloviţi, — căci ei obicĭnuesc să umble des pe la mesele şi banchetele Etiopienilor, ba încă să meargă uneori şi nepoftiţi...

Timocles

Ce să respund la această neruşinare, o Damis?

Damis

Să respunzi ceeace eu de mult doresc să te aud să-mi dovedeşti: ce te-au incredinţat pe tine că Dumnezeii au providenţă?

Timocles

Intăiu m'a incredinţat rănduеala universului: soarele ur-

mănd neincetat acelaş drum, luna asemenea, — apoi intoarcerea periodică a anotimpurilor, creşterea plantelor, facerea animalelor, şi toate acestea aşa de bine organizate, incăt ele se hrănesc, se mişcă, cugetă, umblă, par arhitecţi, curelari, şi căte altele... toate aceste nu-ţi par fapte ale unei providenţe?

Damis

Cuvintele tale, Timocles, sunt numai petiţiune de principiu. Nu se dovedeşte că fiecare din aceste lucruri, ar fi fapta unei providenţe. Că toate aceste se petrec cum spui, mărturisesc chiar eu insumi, — insă nimic nu mĕ face să cred, că ele sunt fapta unei providenţe. Poate că aceste toate, incepute din intimplare, remăn neschimbate, şi urmează unor legi permanente; dar tu numeşti rănduеala lor o necesitate, şi te mănii contra celora ce nu sunt de părerea ta, căndu inşiri şi lauzi toate aceste, — şi-ţi inchipueşti că, cu aşa chip, ai dovedit direcţiunea universului de cătră o voinţă providenţială. Ar putea să-ţi spue cineva cu poetul comic:

„Acest cuvĕnt e prost, tu spune-mi vre un altul...“

Timocles

Eu nu cred că mai este nevoe de dovadă. Dar să-ţi mai spun ceva, ear tu respunde-mi: Homer, după părerea ta, e un poet mare?

Damis

Mai ales.

Timocles

Ei bine! Eu m'am convins prin Homer, care dovedeşte providenţa Dumnezeilor.

Damis

Minunat om mai eşti! Dar toată lumea mărturiseşte intr'o unire că Homer e un poet mare; insă că Homer ar fi un doveditor nebănuit despre toate acestea, — nici pe Homer, nici pe un alt poet nu-l primim. Poeţilor, mi se pare, nu le pasă despre adevĕr, ci numai să aducă in admirare pe auditori, — de aceea ei cântă in mĕsuri şi impodobesc versurile lor cu legende, şi in toate, mai cu seamă, se silesc să fie plăcuţi. Cu toate acestea aş fi incântat să aflu, care sunt versurile prin care Homer te-a convins? Oare-s acele prin care el ne spune, vorbind despre Jupiter, că fiica, fratele şi femeea acestui Dumnezeu au complotat intr'o zi ca să-l pue in lanţuri, şi că, dacă Thetis nu s'ar fi milostivit şi n'ar fi chemat in ajutor pe Briareu, — bietul Jupiter ar fi fost pierdut pentru noi şi dus in temniţă, şi că Jupiter, recunoscĕtor cătră Thetis, inşălă mai tirziu pe Agamemnon şi-i trimise un vis amăgitor, ca să moară o mulţime de Achei! Inţelegi? Jupiter nu putea să arunce fulgerul din cer, şi să prefacă in cenuşă pe singurul Agamemnon, ci a trebuit să facă o mişelie, să se facă un inşălător. Oare credinţa ta s'a intemeiat pe celelalte versuri in care ai cetit că Diomed a rănit pe Afrodita şi apoi pe Ares din intrigile Minervei? sau de versurile prin care Homer spune că Dumnezeii se apucă la trântă, amestecaţi la un loc, bărbaţi şi femei, şi că Minerva trânteşte pe Ares care era încă zaif de rana ce-i făcuse mai nainte Diomed, şi că

„Mercur zeu de ispravă s'asvirle pe Latona?..“

sau te-au convins poate versurile in care Homer povesteşte că Diana s'a supĕrat foc, că n'a fost poftită la banchetul lui Ineu, şi că, spre a-şi resbuna, a trimis peste ţara acestui rege un porc selbatic uriaş, la grosimea şi la puterea căruea nimic nu se putea impotrivì? Oare cu vorbe de acestea Homer te-a convins?

Jupiter

Vai, Dumnezeilor! cum strigă tot poporul, lăudând pe Damis! dar partizanul nostru par'că a sfeclit-o... priviţi cum l'a cuprins frica şi cum tremură! pare-mi-se că-şi va inchina scutul. Vedeţi cum se uită imprejur, să vadă pe unde ar putea să-şi ia mai lesne tălpăşiţa!...

Timocles

Dar nici Euripid nu ţi se pare că vorbeşte sănătos, când aducênd pe Dumnezei pe scenă, ne arată că ei ajută pe eroii cei drepţi, ear pe cei răi şi pe cei nelegiuiţi ca tine, ii sdrobesc?

Damis

O mare filosofule Timocles, dacă prin asemenea povestiri poeţii tragici te-au convins, — apoi din două una: sau crezi că Polos, Aristodemos şi Satiros sunt Dumnezei, sau că-ţi par dumnezei mascele, coturnele, rochiile, caştele, mănuşele, pântecele lor mincinoase, pavezele şi celelalte găteli cu care işi măresc persoana lor tragică, — ceeace ar fi de ris. Dar când Euripid vorbeşte, nu după cum cere drama, ci in numele său propriu, — ascultă ce zice el, limpede şi curat:

„Priveşte nesfirşitul eter care se 'ntinde sus in cer,
Şi care cuprinde pământul in braţele sale recoroase“:
Acesta-i Jupiter, — alt Dumnezeu nu este!..

şi aiurea:

„Jupiter! de-i adevărat că Jupiter există, —
Căci numai numele-ţi cunosc din auz!..“

şi alte de asemenea...

Timocles

Toţi oamenii vrea să zică, toate popoarele se află in rătăcire, când recunosc pe Dumnezei şi serbează serbători?

Damis

Bravo, Timocles, că imi aduci aminte credinţele neamurilor, din care mai ales poţi vedea cât de nesigură este povestea despre Dumnezei. Nedomerirea este mare, şi de aceea fiecare neam crede altfel. Sciţii aduc jertve lui Akinake, adică Sabiei; Tracii lui Zamolxis, sclav de la Samos, pribegit la ei; Frigii, Lunei; Etiopienii, Zilei; Cylenienii lui Fales; Asirienii, porumbiţei; Persienii, focului; Egiptenii, apei; şi deşi apa este Dumnezeul Egiptenilor indeobşte, in particular insă cei de la Memfis au de Dumnezeu boul; Dumnezeul Pilusioţilor este ceapa, al altor oraşe paserea Ibis; alte oraşe au de Dumnezeu Crocodilul, altele un cap de căne, altele o pisică, altele o momiţă. Prin sate, unele au Dumnezeu umĕrul drept, altele, chiar vecine cu acestea, umĕrul sting. Unii se inchină la un hirb de oală sau de blid. Cum să nu ridem de toate acestea, nostimule Timocles?

Momus

Nu vĕ spuneam eu, Dumnezeilor, că toate aceste au să easă intr'o zi la lumină, şi că au să fie cercetate cu deamĕruntul?

Jupiter

Spuneai, Momus, şi ne bănueai cu dreptate, să fii sigur că eu voiu cerca să indreptez toate aceste lucruri, de vom scăpa numai de primejdia de-acum.

Timocles

Duşmane Dumnezeilor! dar cum priveşti tu oraculele şi presimţirile despre viitor, de nu ca fapte de ale Dumnĕzeilor şi de ale providenţei lor?

Damis

Nu mai vorbì, prietene, despre oracule, pentru că te

voiu intreba: despre care anume oracul, vrei să vorbeşti? Vrei să vorbeşti de oraculul ce Apolo de la Pytia a dat Regelui Lydiei, oracul cu două înţelesuri, cu două feţe, ca unele din statuele lui Hermes, care seamănă întocmai pe amăndouĕ părţile, ori pe ce parte te vei pune să le priveşti? Şi inadevĕr, de va trece Cresus apa Halys, ce imperiu se va pierde: al sĕu sau al lui Cyrus?... şi cu toate acestea bietul rege al Sardelor a plătit mulţi talanţi pentru acest oracul cu două înţelesuri...

Momus

Dumnezeilor! eată că acest om intră acum in detailuri,—lucru de care mĕ temeam mult. Unde-i acum frumosul nostru cântător de citare? Să se pogoare ca să se justifice de această pĭră.

Jupiter

Tu ne omori, Momus, cu bănuelile tale necuviincioase.

Timocles

Ia seama ce faci, nelegiuitule Damis! tu restorni, cu vorbele tale, templurile şi altarele Dumnezeilor.

Damis

Nu pe toate eu le restorn, o Timocles; căci ce-mi pasă mie de stau ele pline de tămăe şi de miresme? Insă aş privi bucuros să vĕd resturnându-se din temelie, şi cu capul in jos, altarele Dianei de la Taurida, — altare unde această fecioară trăeşte in petreceri şi in măncări, după cum ştii.

Jupiter

De unde ne mai vine şi această lovitură, de care nu ne putem apăra? Acest obraznic nu cruţă nici pe un Dum-

nezeu; el vorbeşte cu atăta destrăbălare şi ne grămădeşte pîrile cu carul; şi

„Rupe de o potrivă vinovaţi, nevinovaţi...“

Momus

Cam puţini nevinovaţi ai putea găsì intre noi, o Jupiter. Dar ai să vezi că acest om, tot vorbind inainte, are să atingă şi pe unii dintre cei mai mari.

Timocles

Dar pe Jupiter nu-l auzi tunănd, duşmane al Dumnezeilor Damis?

Damis

Cum să n'aud tunetul, o Timocles? dar oare Jupiter tună? tu trebue să ştii aceasta mai bine decăt mine, de oarece vii de la Dumnezeu. Călătorii ce ne vin de la Creta istorisesc altceva: li s'a arătat acolo oarecare mormănt, cu o coloană pe el, care spune trecătorilor că Jupiter nu mai tună, fiind de multă vreme mort.

Momus

Acestea le ştiam eu de mult, văzănd pe omul acela. Dar de ce o Jupiter, ai ingălbenit? de ce-ţi clănţănesc dinţii de frică? Curaj! trebue să despreţueşti pe asemenea omuşori.

Jupiter

Să-i despreţuesc, o Momus! dar nu vezi ce mulţime de lume aude, şi cum par porniţi de mai nainte contra noastră, şi Damis ii atrage şi le umple urechile?

Momus

Când vei voi, o Jupiter, poţi să slobozi din cer lanţul tĕu de aur, şi-i vei prinde pe toţi:

„Ţiindu-i spânzuraţi cu cerul şi pământul..."

Timocles

Spune-mi, afurisitule, călĕtorit-ai tu vreodată pe mare?

Damis

De multe ori, Timocles.

Timocles

Bine. Dar nu vĕntul face oare să inainteze corabia, bătĕnd sau umflând pânzele, sau nu vislaşii? ear un cărmaciu stând in picioare lângă cărmă, nu indreaptă oare corabia?

Damis

Aşa este.

Timocles

Cum dar o corabie nu poate să plutească de nu-i indreptată de un cărmaciu, şi tu crezi că acest tot, că universul merge fără cărmaciu şi fără indreptător?

Jupiter

Bravo, Timocles! Cugetarea-i mintoasă, şi pilda nemerită.

Damis

Dar cel puţin, partisanule inflăcărat al Dumnezeilor,

trebue să fi observat tu, că acel cărmaciu se gândeşte neincetat la ceeace poate fi de folos corabiei sale, că stă necontenit gata pentru momentul priincios, dând ordine marinarilor, ca nu cumva corabiei să i se intimple vre-o vătămare, sau vre-o piedică in plutire. Din contra, cărmaciul tĕu, pe care ţi-l inchipueşti că priveghează la mersul acelei imense corăbii, şi matrojii ce sunt sub dinsul, nu fac nimic ce trebue şi nimic cu minte şi cu chibzuire. Când odgonul catargului este prins din intimplare de pupă, amĕndouĕ funiile cu care se intind pănzele sunt prinse de botul corabiei. Une ori ancorele sunt de aur, ear heniscul (1) e de plumb. Partea corabiei ce stă in mare e impodobită cu picturi, când cea care stă afară de apă e urită şi pocită. Apoi printre marinari, vedem pe cei leneşi, pe cei neştiutori, pe cei fricoşi, că au căte douĕ şi căte trei comandamente, când matrozul cel bun şi vrednic, care se sue uşor şi sprinten pe prăjinele legate pe catart cruciş şi pe care se leagă pănzele corabiei, şi care cunoaşte deplin toate amĕnuntele meseriei, e rănduit să şadă in fundul corabiei, să scoată apa. Tot aşa-i şi cu pasageri : acel ce merită să fie bătut cu biciul, şade ţanţoş la rândul intăiu, alăturea cu cărmaciul, şi e in mare cinste. Un fĕtfrumos, unul care a omorit pe tatăl sĕu ori pe muma sa, un prădĕtor de cele sfinte, e incunjurat cu onoruri şi ocupă partea de sus a corăbiei, — când o mulţime de oameni cinstiţi stau grămădiţi intr'un colţ umed in fundul corăbiei, şi sunt striviţi de acei ce sunt mai proşti decăt ei, şi de oameni de nimica. Adu-ţi aminte cum au călĕtorit sĕrmanii Socrates, Aristides şi Focion : nu li se da porţia intreagă de făină, nu puteau să-şi intindă picioarele pe nişte scănduri goale de lângă santină; insă cu ce plăceri călĕtoreau Calias, Midas, Sardanapal! cum stupeau pe bieţii oameni de treabă, care şedeau mai jos de ei !..

Eată ce se petrece pe corabia ta cea minunată, inţe-

1) *Henisc* (χηνίσκος) se zicea la antici virful pupei corabiei, care representa un găt de găscă sau de lebădă. Cuvĕntul vine de la χήν, adecă găscă.

leptule Timocles! şi deaceea vezi că vasfrăngerile sunt atăt de dese. De era un cărmaciu care să privegheze la toate, care să puie rănduială la tot ce se face, el ar fi deosebit inainte de toate cine sunt pasagerii cei buni, şi cine sunt acei rĕi; apoi ar fi rănduit fiecărui, după meritul sĕu, postul ce i se cuvine, dănd, alăturea cu el, locurile cele mai bune acelora ce au calităţile cele mai bune, ear locurile cele mai de jos acelora ce sunt mai puţin vrednici, şi păstrănd oamenilor cinstiţi onorul de a şedea cu el la masă şi de-a fi sfetnicii sĕi. Şi căt despre matroji, acel ce ar avea inima la lucru, ar fi rănduit să privegheze la botul corăbiei şi la coastele ei, şi ar comanda peste ceilalţi, ear leneşul şi nepăsătorul ar primì lovituri de frănghie peste cap de cinci ori pe zi. Aşa dar, omule minunat! comparaţia ta cu o corabie e in primejdie de-a se mălì, cu un cărmaciu aşa de prost.

Momus

Curentul ajută pe Damis, şi el pluteşte cu pănzele intinse spre biruinţă.

Jupiter

Ai mare dreptate, Momus! Timocles nu inventează nici un argument solid. Argumentele sale sunt obicĭnuite şi invechite; el grămădeşte nişte dovezi de mult cunoscute care se aud in toate zilele, şi uşor de risipit.

Timocles

Ei bine, dacă pilda cu corabia nu ţi se pare un argument puternic, ascultă pe cel mai tare din argumentele mele, *ancora mea cea sfănţă*, cum se zice, pe care cu nici un chip nu vei putea să-l dobori.

Jupiter

Ce are să zică oare?

Timocles

Vezi dacă silogismul meu este consequent, şi dacă poţi să-l restorni: De sunt altare, sunt şi Dumnezei; dar sunt altare, — prin urmare sunt şi Dumnezei! — Ce ai să respunzi la aceasta?

Damis

Lasă-mĕ să mĕ satur intăiu de ris, şi apoi iţi voiu respunde.

Timocles

Dar n'o să mai sfirşeşti cu risul? ce ai găsit de ris in acest argument?

Damis

Nu vezi de ce aţă subţire ai atirnat ancora ta cea sfântă? Tu faci să atirne existenţa Dumnezeilor de existenţa altarelor, şi tu crezi că ai găsit in acest argument o ancoră sănătoasă. Dacă n'ai altceva mai sfânt să ne spui, — hai să ne ducem acasă!

Timocles

Vra să zică mărturiseşti că eşti bătut, de oarece te retragi.

Damis

Da, Timocles! pentrucă tu, după pilda celor ce se vĕd strimtoraţi, fugi la altare. Vroesc dar, jur pe sfânta ta ancoră! să fac tocmeală cu tine, in faţa aceloraşi altare, să nu mai discut cu tine despre această materie.

Timocles

Tu vrai să rizi de mine, spărgătorule de morminte, şi mărşavule, şi imputitule, şi bun de bătut cu biciul, şi moşinoiule de murdărie! Parcă nu ştim cine era tată-teu, şi că mama ta era o curvă? parcă nu ştim că ai ucis pe frate-tău, că eşti un adulter, un stricător de băeţi, un lacom, un neruşinat?.. Fugi până când nu te voiu lua la bătae! ticălosule, iţi voiu sparge capul cu această scoică de stridie.

Jupiter

Uitaţi-vĕ, Dumnezeilor! Damis pleacă rizĕnd, ear celălalt merge după el suduind, de ciudă că Damis e vesel, — şi parcă vrea să-i dee cu ceva in cap. Dar noi ce facem?

Mercur

Bine a zis poetul comic:

„Nu suferi de necaz de nu ţi-l inchipueşti.“

Adecă, ce mare nenorocire dacă o mănă de oameni se duc convinşi de Damis? Mai sunt încă mulţi cari cred dimpotrivă, mulţi Elini, cea mai mare parte a poporului, şi prostimea, şi toţi barbarii.

Jupiter

Imi vine să zic şi eu, o Mercur, ceeace Dariu a zis odinioară despre Zopir: aş vrea mai bine să am pe un Damis ajutor, decăt să domnesc preste zece mii de cetăţi ca Babilonul.

AL. PAPADOPUL-CALIMAH.

Tradus la Mircești, 15—20 August 1889.

Don Quijote vede in imaginea sa o livede frumoasă cu pomi verzi şi stufoşi.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XXXII.

Unde se povesteşte plăcuta istorie a băiatului de la catîri, cu alte ciudate aventuri, intimplate in ospătărie.

Sunt marinarul iubirii,
Şi 'n adăncul ei ocean
Eu plutesc fără nădejde
De-a ajunge la liman.

Merg cătănd la o steluţă
Ce-o descoper pe azur,

Mai frumoasă decăt toate
Căte-a vĕzut Palinur.(1)

Nu ştiu unde ea mĕ duce,
Şi plutesc nedumerit;
Al meu suflet o priveşte
Turburat, dar neingrijit.

Cuminţenie şi cinste
Ce azi nu s'obicinuesc,
Sunt norii ce mi-o acoper
Căud mai mult s'o vĕd doresc.

Măndră stea şi lucitoare!
Mĕ topesc la focul tĕu.
Ear căud tu te vei ascunde,
Va fi şi sfirşitul meu.

Căud ajunse căntăreţul aici, i se părù Dorotheei că n'ar fi bine să lase pe Clara să nu audă un glas aşa de frumos. Astfel clătinănd-o intr'o parte şi in alta, o deşteptâ zicĕndu-i: «Eartă-mĕ, copila mea, că te deştept, căci o fac ca să te desfătezi auzind cel mai dulce glas ce ai auzit poate in toată viaţa ta». Clara se deşteptâ cu totul ameţită de somn, şi intăiaşi dată nu inţelese ceeace-i spunea Dorothea. Ea o intrebâ din nou, Dorothea ii spuse earăşi şi Clara stătù pentru aceasta cu luare aminte. Dar abia auzise douĕ versuri, pe care căntăreţul le continuà, căud o apucâ un tremur atăt de ciudat, ca şi cum ar fi fost bolnavă de nişte grele friguri de-a patra zi. Luănd strins in braţe pe Dorothea, ea ii zise: «Ah! Doamnă a sufletului şi a vieţii mele! De ce m'ai deşteptat? Cel mai mare bine ce putea să-mi facă soarta pentru mo-

1) Palinur este cărmaciul lui Enea, eroul Troian, căntat de Virgil in poema sa «Eneida»:

Surgit Palinurus, et omnes
Explorat ventos....
Sidera cuncta notat tacito labentia coelo.
(Eneid. III. v. 513—515).

ment, era să-mi ţină ochii inchişi ca să nu vĕd nici să nu aud pe acest nenorocit musicant. — Ce zici, copilă? Gândeşte-te că cel ce cântă se zice că este un băiat de la catîri. — Nu, respunse Clara, ci domn de moşii şi de inimi, şi intr'a mea domneşte cu atăta siguranţă, incăt dacă el nu va vroì să o părăsească, nu i va fi răpită pentru vecîniciă».

Dorothea remase uimită de vorbele pasionate ale copilei, căci i se părea că intreceau cu mult mintea ce făgădueau anii ei, şi astfel ii zise: «Vorbiţi in aşa mod, doamnă Clară, incăt nu vĕ pot inţelege. Explicaţi-vĕ mai bine şi spuneţi ce vorbiţi de inimă şi de moşi, şi de acest cântăreţ al căruia glas vĕ nelinişteşte atăt de mult? Dar nu-mi spuneţi nimic acum, căci nu voesc, pentru a mĕ ingriji de necazurile voastre, să perd plăcerea ce simt de-a asculta pe cel ce cântă. Mi se pare că reincepe cântecul sĕu cu noui versuri şi pe o nouă arie. — Fie după voea voastră, respunse Clara, şi pentru a nu-l auzì işi astupă urechile cu amĕndouĕ mănile. Dorothea se minună şi de aceasta, şi fiind atentă la ceeace se cânta, vĕzù că el continua in modul următor:

O speranţă dulce mie!
Tu ce 'n cale orice piedeci le calci şi le nimiceşti,
Şi mergi cu statornicie
Drumul pe care tu insuţi ţi-l alegi şi pregăteşti;
Nu trebui să te 'ntristezi
Daca 'n pasurile tale moartea lăngă tine vezi.

Nici triumfuri cu onoare,
Nici victorii vreodată cei leneşi nu dobăndesc;
Nici n'au fericire mare
Acei ce cu indrăzneală soartei nu se 'mprotivesc,
Ci plăcute-i leneviri
Lasă cu neingrijire intregile lor simţiri.

Vĕndă-şi gloriile Amorul
Căt de scump, căci judecata şi dreptatea cer aşa:
De mult preţ ne e odorul,
Cănd privim numai plăcerea ce nouă ne poate da.

Şi e lucu dovedit :
Nu stimăm ceeace este fără muncă dobăndit.

Chiar lucruri cu neputinţă,
C'o 'ndărătnică iubire putem căpĕta uşor;
Şi eu cu a mea stăruinţă,
Deşi lucruri foarte grele vreau să am de la Amor,
Fără speranţă nu sunt
C'am să mĕ inalţ odată spre ceruri de la pămĕnt.

Aici glasul incetă, şi Clara incepù din nou suspinele sale. Toate acestea aprindea dorinţa Dorotheei, care vroia să ştie causa unui aşa dulce cântec, şi a unei plângeri atăt de jalnice. Astfel o intrebâ din nou ce vroia să-i spună mai inainte. Atunci Clara, temĕndu-se ca Luscinda să n'o audă, apucând strins in braţe pe Dorothea, işi puse gura atăt de aproape de urechea ei, incăt putea vorbì cu siguranţă fără a fi auzită de cineva. Apoi ii zise :

«Omul care cântă, doamna mea, este fiul unui cavaler de loc din regatul Aragonului, stăpân peste douĕ domenii. El locuia in faţă cu casa tatălui meu in Madrid, şi cu toate că tatăl meu ţinea ferestrele casei sale cu perdele de pănză, iarna, şi cu jaluzele vara (1), nu ştiu ce a fost şi ce n'a fost, dar acest cavaler, care-şi făcea studiile, mĕ vĕzù, nu ştiu la biserică sau in altă parte. Insfirşit el se inamorâ de mine, şi mĕ făcù să inţeleg de la fereastra casei sale, prin atătea semne şi cu atătea lacrimi, incăt eu fui silită să-l cred şi chiar să-l iubesc, fără a şti ceeace el vroia de la mine. Intre semnele ce-mi făcea era unul de a-şi impreună o mănă cu cealaltă, dăndu-mi a inţelege că se va căsătorì cu mine. Deşi eu aş fi fost foarte incântată ca lucrul să fie aşa, fiind singură şi fără mamă, nu ştiam cui să mĕ destăinuesc, şi astfei il lăsai fără a-i acordà altă favoare fără numai, cănd tatăl meu nu era acasă şi al sĕu deasemenea, ridicam puţin per-

1) In acea vreme nu erau încă in Madrid geamuri de sticlă, nici chiar in casa unui consilier.

deaua sau jaluzeaua, şi-i dam voie să mĕ vadă toată. Aceasta era pentru dinsul o aşa de mare serbătoare incăt părea că vrea să nebunească.

«Intre acestea sosì timpul plecării tatălui meu. El află, şi nu de la mine, căci niciodată nu i-am patut spune, şi căzù bolnav, după căt inţeleg, de supĕrare. Astfel in ziua plecării nu-l putui de loc vedea, spre a-mi luà ziua bună de la dinsul, măcar cu ochii. Dar după douĕ zile de cănd noi călĕtoream, intrănd intr'o ospĕtărie, la un sat, o zi departe de aici, il vĕzui in uşa casei, imbrăcat in haine de băiat de la catîri, atăt de natural, incăt dacă eu nu l'aş fi avut atăt de bine intipărit in inimă, mi-ar fi fost cu neputinţă să-l recunosc. Il recunoscui, mĕ minunai şi mĕ inveselii. El mĕ privì in ascuns de tatăl meu, de care totdeauna se păzeşte, cănd trece pe dinaintea mea, pe drum sau la hanurile unde ajungem. Şi fiindcă eu ştiu cine este el, şi ţin seamă că numai pentru dragostea mea vine pe jos şi cu atăta necaz, mor de durere, şi unde el pune picioarele, eu pun ochii. Nu ştiu cu ce scop face aceasta, nici cum a putut scăpa de la tatăl sĕu, care-l iubeşte intr'un mod extraordinar, căci nu are alt moştenitor, şi pentrucă el meritä, cum se va convinge graţia voastră, cănd il va vedeà. Vĕ mai pot ăncă spune că tot ceeace el cănta, o scoate din capul sĕu, fiindcă am auzit că este foarte mare poet şi student. Ş'apoi in fiecare dată cănd il vĕd sau il aud cănt̆ănd, tremur toată şi sunt cu frica in spate ca nu cumva tatăl meu să-l cunoască, şi să se incredinţeze de dorinţele noastre. In viaţa mea nu i-am vorbit un cuvĕnt, şi cu toate acestea il iubesc in aşa mod incăt n'am să pot trăì fără dinsul.

«Eată, doamna mea, tot ce vĕ pot spune despre acest cănt̆ăreţ, al căruia glas v'a făcut atăta mulţumire, incăt numai dinsul puteţi bine vedea că nu este băiat de la catîri, cum ziceţi, ci domn peste inimi şi domenii, precum v'am spus eu». Nu mai vorbiţi, dona Clara, zise atunci Dorothea, sărutĕnd-o de o mie de ori. Nu mai vorbiţi, zic, şi aşteptaţi să vină ziua de măni, căci eu sperez, cu ajutorul lui Dumnezeu, să conduc in aşa mod interesele voastre, incăt să aibă fericitul sfirşit ce

merită nişte inceputuri atăt de oneste. — Ah! doamnă, zise dona Clara, ce sfirşit se poate aşteptà, dacă tatăl său este atăt de nobil şi atăt de bogat incăt i se va părea că eu nu pot fi nici chiar sluga fiului său, cu atăt mai mult soţie? Căci nu voiu face-o pentru orice in lume. N'aş vroì alta decăt ca acest tănăr să se intoarcă acasă şi să mă lese. Poate că nevăzăndu-l, şi fiind despărţiţi prin marea depărtare a drumului ce facem, mi se va alina durerea ce simt acum, cu toate că ştiu să spun că acest leac ce-mi inchipuesc imi va fi de foarte puţin folos. Nu ştiu ce naiba a fost asta, nici pe unde a intrat acest amor ce mă stăpăneşte, fiind eu atăt de copilă şi el atăt de copil; căci in adevăr cred că suntem de aceeaşi vristă. Eu n'am implinit şaisprezece ani, pe care-i implinesc, spune tatăl meu, in ziua sfăntului Mihail.

Dorothea nu se putù stăpăni de ris, auzind-o cum vorbea chiar ca o copilă donna Clara, căreia ii zise: «Să dormim, doamnă, puţinul timp ce mai remăne de noapte. Dumnezeu ne va trimite ziua, şi noi vom profita, sau mănile mele imi vor da un rău ajutor.

După aceste ele adormiră. In toată ospătăria domnea o mare tăcere, numai fiica hangiului şi sluga ei Maritornes nu dormeau. Ele ştiind păcatul de care pătimea Don Quijote şi că era afară din ospătărie, inarmat şi călare, făcănd strajă, se hotăriră amăndouă să i joace vr'o festă, sau cel puţin să petreacă puţin timp ascultănd aiurările lui.

Se intimplase insă că in toată ospătăria nu era o singură fereastră care să dee spre cămp, ci numai o gaură de pod pe unde se aruncau paele pe din afară. La această gaură se aşezară cele două semidomnişoare, şi văzură că Don Quijote sta călare, plecat pe lancea sa cea mare şi scoţănd din căndin căndatăt de jalnice şi adănci suspinuri, incăt părea că cu fiecare din ele i se rupea inima. Ele il auziră deasemenea zicănd cu glas blănd, dulce şi armonios:

«O stăpănă, Dulcinea del Toboso, frumuseţe fără perechiă, sfirşit şi caput al inţelepciunii, archiva celei mai perfecte graţii, depozitul onestităţii, intr'un cuvănt, icoană a tot ce este folositor, onest şi fermecător in lume, ce face acum

graţia ta? Fi-vor acum gândurile tale la captivul tĕu cavaler, care numai pentru a te slujì, a consimţit, de bună voia sa, a se expune la atâtea primejdii? Dă-mi tu, veşti de la dinsa, o luceafĕr cu trei feţe (1). Poate că tu, gelos de lumina ei, o priveşti acum, sau primblându-se prin vre-o galerie din luc-soasele sale palaturi, sau deja răzemată cu peptul de vre un balcon şi gândindu-se cum, fără a compromite onestitatea şi mărirea ei, are să indulcească vijelia ce bântue, pentru dinsa, inima mea intristată, ce fericire are să acoarde necazurilor mele, ce linişte ingrijirei mele, insfirşit ce viaţă morţii mele, şi ce resplată serviciilor mele. Şi tu, soare, care deja trebue să fii gata, inhămând caii tĕi, să te scoli desdimineaţă, şi să eşi spre a vedea pe stăpâna mea, indată ce vei vedea-o, te conjur să o saluţi din partea mea. Fereşte-te insă, când vei vedea-o şi vei saluta-o, să-i pui pe faţă sĕrutarea de pace, căci voiu fi mai zuliar de tine decât tu ai fost de acea uşoară ingrată (2) care te făcu atâta să asuzi şi să alergi prin şesu-rile Tesaliei, sau pe malurile Peneului. Căci nu-mi aduc bine aminte pe unde ai alergat atunci gelos şi inamorat».

Acolea ajunsese Don Quijote atunci cu jalnicul sĕu dis-curs, când fiica hangiţii incepù a vorbì pe virful limbii şi a-i zice: «Domnul meu, aveţi bunătate de-a venì aici». La aceste semne şi la acest glas, Don Quijote intoarse capul, şi vĕzu la lumina lunei, care era atunci in toată strĕlucirea sa, cum il chema cineva din gaura care lui i se părea fereastră, şi chiar cu gratii aurite, cum se cade să le aibă nişte casteluri atât de bogate, căci aşa işi inchipuia el ospĕtăria. Şi indată, in aceeaşi clipă, se incredinţă, in nebuna lui imaginaţie, că din nou, ca şi data trecută, frumoasa domnişoară, fiica stă-pânii castelului, biruită de iubirea lui, il solicită earăşi. Do-minat de acest gând, spre a nu se arĕta nepoliticos şi ingrat, intoarse frĕul lui Rocinante şi sosi la gaură. Cum vĕzu pe

1) Luna o numeşte *luceafĕr cu trei feţe*, făcĕnd alusiune la cele trei faze ale ei. Virgil a zis (Eneid. IV—511):

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae.

2) Diana (luna) care fugea de fratele ei Apolon (soarele).

cele două fete, zise: «Milă-mi e de voi, frumoasă doamnă, că aţi pus sentimentele voastre amoroase acolo unde nu este cu putinţă să vi se respundă, după cum merită marele vostru rang şi nurii voştri; dar de aceasta nu trebue să invinovăţiţi pe acest ticălos cavaler pribegitor, pe care amorul il ţine in neputinţă de-a incredinţa voinţa sa alteia decăt aceleia, pe care din momentul ce o văzură ochii săi, o făcu doamnă absolută a sufletului său. Ertaţi-mă, bună doamnă, şi retrageţi-vă in odaea voastră, fără să vroiţi, descoperindu-mi mai mult dorinţele voastre, a mă sili să mă arăt încă şi mai nerecunoscător. Dacă in iubirea ce aveţi pentru mine găsiţi altceva, care să nu fie iubirea insăşi, şi cu care să vă pot satisface, cereţi-mi, şi vă jur pe acea duşmancă absentă, scumpă mie, că vă voiu da numai decăt, chiar de mi-aţi cere o viţă din părul Medusei, care era tot de şerpi, sau chiar insăşi raze de soare inchise intr'o sticluţă. — N'are nevoe de nimic din acestea stăpăna mea, domnule cavaler, zise atunci Maritornes. — Apoi de ce are nevoe, modestă guvernantă, stăpăna voastră? respunse Don Quijote. — Numai de una din frumoasele voastre mâni, zise Maritornes, spre a putea potoli cu dinsa focul dorului mare, care a adus-o la această ferestruică, cu atăta pericul a onoarii sale; căci dacă domnul, tatăl ei, ar fi simţit-o, astfel ar fi hăcuit-o incăt cea mai mică bucată dintr'insa ar fi fost urechea. — Aş vroi eu să văd aceasta, respunse Don Quijote, dar se va păzi el bine de una ca asta, dacă nu vroeşte să aibă cel mai nenorocit sfirşit ce a avut căndva in lume un tată, pentrucă a pus mânile pe delicatele membre ale fiicei sale inamorate.

Maritornes credea că negreşit Don Quijote va da mâna ce-i ceruse, şi calculând in gândul ei ceeace avea să facă, se coborî din gaură, şi se duse la grajd, unde luă căpăstrul catîrului lui Sancho Panza. Apoi cu mare grabă se intoarse la gaură, in momentul când Don Quijote se sculase in picioare pe şeaua lui Rocinante, spre a ajunge la fereastra cu gratii, unde işi inchipuia că se află domnişoara cu inima rănită, şi dându-i mâna zise: «Luaţi, doamnă această mână, sau mai bine zicând, acest caliu a făcătorilor de rele din lume. Luaţi,

zic, această mână, pe care n'a atins-o vre-o altă mână de femee, nici chiar mâna acelei ce are deplină stăpânire peste tot trupul meu. Nu v'o dau ca s'o sĕrutaţi, ci ca să vedeţi ţesetura nervilor, legătura muşchilor, lărgimea şi intinderea vinelor ei, de unde veţi conchide ce fel trebue să fie puterea braţului ce are astfel de mână. — Vom vedea acum, zise Maritornes, şi făcĕnd un nod la căpăstru, i-l aruncă la gleznele mânii, şi scoborându-se din gaură, legă celălalt capĕt de zăvorul uşei podului foarte strins. Don Quijote care simţi la mână asprimea funiei zise: «Mi se pare că graţia voastră imi sgărie mai degrabă decât imi desmeardă mâna. Nu o trataţi atât de rĕu, căci ea nu-i vinovată de suferinţa ce vĕ face voinţa mea, nici nu-i bine ca să vĕ resbunaţi pe o parte aşa de mică de intreaga voastră supĕrare. Gândiţi-vĕ că cine iubeşte mult nu-şi resbună atât de crud». Dar toate aceste vorbe alui Don Quijote nu le mai ascultă deja nimeni, pentrucă indată ce Maritornes il legă, şi ea şi cealaltă se duserĕ, murind de ris, şi-l lăsarĕ ast-fel prins incât ii fu cu neputinţă de-a se deslegà.

Deci Don Quijote sta, cum am zis, in picioare pe Rocinante, cu braţul tot băgat in gaură, şi legat de inchietură şi de zăvorul uşei, cu foarte mare fricà şi grijă că dacă Rocinante s'ar depărta intr'o parte sau in alta, era să remăie spânzurat de braţ. Astfel nu indrăznea să facă nicio mişcare, pentrucă de la răbdarea şi liniştea lui Rocinante, foarte bine se putea aştepta că va sta fără a se mişca un veac intreg.

Intr'un cuvĕnt Don Quijote vĕzĕndu-se legat, şi vĕzĕnd că damele se duseserĕ deja, işi inchipuì indată că toate aceste se făceau pe calea vrăjii, ca in rândul trecut când tot in acel castel il rupse in bătae acel maur fermecat al catîrarului. Deci blăstema in sine puţina lui inţelepciune şi judecată, de vreme ce, cu toate că a eşit aşa de rĕu intăiadată, din acel castel, se expusese a intra de-a doua oară intr'insul. Şi este lucru cunoscut intre cavalerii rătăcitori că dacă au incercat o aventură, şi n'au isbutit, e semn că nu e rezervată pentru dinşii, ci pentru alţii, şi prin urmare nu au nevoe s'o incerce a doua oară. Totuş el trăgea de braţul sĕu, spre

a vedea dacă n'ar putea să se desprindă, dar era aşa de bine legat incăt toate cercările sale furĕ in zadar. Adevĕrul e că trăgea cu chibzuinţă, ca nu Rocinante să se mişte. Şi deşi ar fi vrut să se dea in jos şi să se pună pe şea, nu putea face altfel decăt să stea in picioare, sau să-şi rupă măna. Atunci incepu el să dorească sabia lui Amadis, improtiva căria nici un descăntec nu avea putere. Atunci işi blăstemă el soarta sa, şi esagerâ lipsa ce va face in lume prezenţa lui, in timpul căt va sta vrăjit, căci fără nicio indoeală el credea că e vrăjit. Atunci işi aduse din nou aminte de iubita sa Dulcinea del Toboso, şi chemă pe bunul sĕu scutier Sancho Panza, care intins pe halaturile catîrului sĕu, nu-şi amintea in acel moment de mumă-sa care-l născuse. Atunci făcù apel la inţelepţii Lirgandeo şi Alchife (1) ca să-l ajute, şi invocâ pe buna sa prietină Urganda, ca să-i vină in ajutor. Insfirşit acolea il apucă dimineaţa, atăt de desnădăjduit şi de confus, incăt mugea ca un taur, pentrucă el nu se aştepta ca cu venirea zilei să inceteze şi suferinţa sa, pe care o privea ca vecinică, ţinĕndu-se drept fărmecat. Ceeace-l făcea să creadă aceasta era vĕzĕnd că Rocinante sta neclintit in loc, şi el socotea că in modul acesta, fără a mănca, nici a bea, nici a dormi, aveau să stee el şi calul lui, pănă căud acea influenţă rea a stelelor va trece, sau pănă căud alt vrăjitor mai inţelept va desface descăntecul.

Dar se inşelă mult in credinţa lui, pentrucă abia incepu a se mijì de ziuă, sosirĕ in ospĕtărie patru oameni călări, foarte bine imbrăcaţi şi inzestraţi cu toate, avĕnd puşti la oblănc. Ei strigarĕ cu multe bătăi la poarta ospĕtăriei, care era încă inchisă. Don Quijote vĕzĕnd aceasta din locul de unde nu incetase încă de-a face streajă, cu glas obraznic şi tare zise: «Cavaleri sau scutieri, sau oricine aţi fi, nu trebue să bateţi la porţile acestui castel, căci este destul de vĕdit că la astfel de ceasuri, cei din lăuntru dorm, sau că fortăreţele nu se deschid obicinuit pană căud soarele nu s'a intins

1) Doi inţelepţi vrăjitori care figurează în novela intitulată *Cavalerul lui Febus*.

peste tot pământul. Indepărtaţi-vĕ puţin, şi aşteptaţi să se facă ziuă. Atunci vom vedea dacă va fi drept să vi se deschidă sau nu. — Ce dracul de fortereţă şi de castel este acesta, zise unul, spre a ne sili să păzim aceste ceremonii? Dacă sunteţi hangiul, porunciţi să ni se deschidă, căci suntem trecĕtori, nu voim mai mult decăt să dăm grăunţe cailor, şi vom urma drumul inainte, pentrucă suntem grăbiţi. — Pare-vi-se, cavalere, că eu am aerul de hangiu? — Nu ştiu de ce aveţi aer, respunse altul, dar ştiu că spuneţi prostii, numind castel această ospĕtărie. — Castel este, respunse ear Don Quijote, şi ăncă din cele mai bune din această provinţiă, şi inlăuntru are persoane care au purtat sceptru in mănă şi coroană pe cap. — Mai bine ar fi pe dos, zise drumeţul, sceptrul pe cap şi coroana in mănă. Se poate să fie inlăuntru vre-o trupă de comedianţi, ce au adeseori aceste coroane şi aceste sceptruri de care vorbiţi, pentrucă intr'o ospĕtărie aşa de mică ca aceasta, unde e o tăcere aşa de mare, nu cred să găzduească persoane vrednice de coroană şi de sceptru. — Puţin cunoaşteţi lumea, zise din nou Don Quijote, căci nu ştiţi intimplările ce se pot ivì de obiceiu in cavaleria pribegitoare». Tovarăşii ce insoţeau pe cel ce intreba erau obosiţi de convorbirea ce urma cu Don Quijote, şi deaceea incepurĕ earăş a bate cu mare mănie şi in aşa mod incăt hangiul se deşteptă, şi chiar toţi cei ce se aflau in ospĕtărie, şi se sculă să intrebe cine bătea.

Se intimplă in acest timp că unul din caii cu care veniserĕ cei patru ce băteau la poartă, mirosì pe Rocinante, care, melancolic şi trist, cu urechile lăsate in jos, ţinea, fără a se mişcà, trupul lungit al stăpănului sĕu. Şi fiindcă la urma urmei, el era de carne, deşi părea că-i de lemn, nu putù să nu reinvieze, şi mirosì la rĕndul lui pe acel ce venea să-i facă curte. Dar abia se mişcă puţin, şi picioarele unite alui Don Don Quijote se depărtarĕ, şi lunecănd de pe şea, el ar fi căzut la pământ, de n'ar fi fost spănzurat de braţ. Aceasta ii pricinui aşa de mare durere, incăt crezu sau că i se tăia măna, sau că i se rupea braţul, pentrucă remase aşa de aproape de pământ, incăt il atingea cu virful degetelor de la

picioare. Aceasta era spre rĕul lui, căci simţind cât de puţin ii lipsea spre a pune tălpile pe pămĕnt, se muncea şi se lungea cât putea spre a ajunge jos, intogmai ca cei supuşi la tortura scripţului (1), care singuri contribue la creşterea durerii lor, silindu-se a se tot intinde, amăgiţi de speranţa că puţin de se vor lungì, vor da de pămĕnt.

(Va urma) *ST. G. VĂRGOLICI.*

---

1) Instrumentul acestei torturi se numeşte in spanioleşte *garrucha*. Condamnatul era spănzurat, după ce se incărca cu fiare şi greutăţi foarte mari, până când mărturisea crima sa.

BIBLIOGRAFIE

Erbiceanu (C.). Cronicarii greci cari au scris despre Români in epoca fanarioță. — *Textul grecesc și traducerea românească precedate de-o introducere.* — București 1889. — 1 vol. folio. Pagine LXXII+361.

Astăzi când cele mai insemnate monumente ale istoriei Românilor sunt date la lumină; când avem o ediţiune aproape completă a cronicarilor moldoveni şi munteni, şi Academia Română işi ţine de cea mai de căpetenie datorie a sa de-a culege şi publica documente şi acte istorice; d. Erbiceanu vine şi dumnealui să-şi aducă preţioasa-i muncă pentru inaintarea cercetărilor pe terenul istoriei noastre naţionale.

Parte din cronicarii greci, pe cari-i publică autorul au mai fost editaţi. Astfel unii se găsesc in publicaţiunile lui C. N. Sathas (Filologia neolenică, apărută la Atena) şi ale d-lui Emile Legrand (Ephémérides Daces, apărute la Paris), cari sunt de mare interes pentru noi; dar ele privind direct istoria grecească, multe din părţile cari atingeau pe Români deaproape, au fost omise.

D-nu Erbiceanu insă inţelegênd importanţa cronicelor greceşti scrise in timpul domniei Fanarioţilor, a intreprins publicarea in intregime a acestor bogate materialuri istorice, adăugând la ele şi altele cu totul necunoscute.

Cronicele acestea sunt tipărite in două coloane, intr'una

textul original grecesc, in cealaltă traducerea in românește și urmează in ordinea aceasta:

1). Cronicul lui Chesarie Daponte de la 1648—1704.

2). Cronicul lui Nicolae Chiparisa (Istorisirea celor intimplate in Moldova la anul 1716, in a treia domnie alui Mihai Racoviță).

3). Catalogul istoric al oamenilor insemnați din secolul XVIII, cea mai mare parte aflători in țările române de Chesarie Daponte. — De insemnat este că, acest catalog e publicat chiar de pe manuscrisul autograf al lui Daponte.

4). Engomiul (viața) Domnitorului Nicolae Petru Mavrogheni (1786), traducere făcută de d. G. Erbiceanu.

5). Despre originea Românilor de Protosinghelul Naum Rŏmniceanu.

6). Cronicul Protosinghelului Naum Rŏmniceanu de la 1768—1810.

7). Cronicul lui Petru Depasta Peloponesianul asupra vieții Domnitorului Constantin Nicolae Mavrocordat, traducere făcută de d. G. Erbiceanu.

Fiecare din aceste cronice este urmată de note explicative asupra cuvintelor străine ce sunt întrebuințate intr'insele.

Lucrarea este precedată de-o introducere despre starea invățămentului din epoca Fanarioților și anume, autorul tratează despre legăturile și influința Grecilor asupra Românilor, cu mult inainte de Fanarioți. Apoi face istoricul școalei grecești așezată in mŏnăstirea St. Sava (1679—1821), insoțind expunerea sa de un catalog al profesorilor așa numitei Academii Domnești și a altor școli din București. Vorbește despre tipografiile inființate in țară, despre școalele de cântări (musichíe) și despre metoadele ce intrebuințau in invățămĕnt dascălii din acele vremuri și incheiă prefața cu insemnări asupra persoanelor, cari au scris aceste cronici. Atențiunea sa se indreaptă mai ales asupra unei persoane, care nu era mai de loc cunoscută pănă la importantele cercetări ale d-lui Erbiceanu. Acesta este Protosinghelul Naum Rŏmniceanu, numit și Apostoleanu (pentrucă

fusese egumenul mănăstirii Sf. Apostoli din Bucureşti), român de origine din Transilvania; el învăţase carte grecească şi ne-a lăsat o mulţime de manuscrise greceşti, precum şi traducerea istoriei bisericeşti a lui Meletie.

In trecut d. Erbiceanu s'a ocupat cu istoricul şcoalei greceşti din Iaşi şi aceasta a fost chiar obiectul unei disertaţiuni, ce a ţinut in sala Universităţii din Iaşi la 1885.(1) Astăzi in introducerea de la „Cronicarii greci" d-sa completează istoricul şcoalelor greceşti din Bucureşti şi Iaşi, dăndune astfel o icoană viue despre starea culturală a Principatelor române in epoca Fanarioţilor.

Autorul apără aci cunoscuta tesă despre influenţa in bine a culturei greceşti asupra Românilor şi ajunge la conclusiunea că „limba naţională şi-a luat un zbor puternic, spre formare, creştere şi inflorire numai pe timpul epocei elenismului, prin bărbaţi români ce studiase in Academiile greceşti din ţară şi cari din dorul şi iubirea ce aveau de patrie, se dedeau cu zel şi devotament la cultivarea graiului românesc şi la scrierea românească" (Pag. XII).

In unele cestiuni de detaliu, deasemenea nu impărtăşim părerea autorului, aşa când vorbeşte despre contactul din vechime al Românilor cu Grecii, citează ca exemplu de influenţă a limbei române cuvinte ca acestea: *albastru* din *ἀλάβαστρος*, *iad* din *ἀΐδις*, *meşter* din *μήστωρ*, *miere* din *μέλι*, *oŭ* din *ὠὸν* şi astfel aducând şi alte exemple, socoteşte numĕrul cuvintelor vechi greceşti in limba română la *cinci sute*.

Dar lăsând la o parte aceste amĕrunte, trebue să recunoaştem că lucrarea d-lui Erbiceanu este dintre acelea, cari vor umplea cu succes un gol simţit in literatura noastră istorică.

O. LUGOŞIANU.

---

1) Discurs rostit in aula Universităţii din Iaşi, asupra şcoalei grece şi române din timpurile lui Vasile Lupu şi Matei Basarab până la 1828, cu ocasiunea serbării jubileului semisecular al invăţămĕntului superior naţional. — Iaşi 1885.

POESII

PESTE NOAPTE

Peste noapte a sosit
Cu ştiri dulci de primăvară,
Un vĕnt cald din resărit,
Crăinicind din sbor prin ţară:
„Veseli fiţi, căci vine amorul!“ —
Vine el, vine şi dorul!

Arborii tresar din vis,
Scutur florile lor albe,
Fetele cu un suris
Se resfaţă 'n visuri dalbe —
Nimeni n'are presimţire
Că'n amor e şi mĕhnire!

Flori şi oameni toţi zimbesc,
Tot in fire-i veselie,
Toţi pe iarnă-o urgisesc:
„Iarnă! du-te pe pustie!“ —
Ear de-amorul cu săgeata,
Vĕ feriţi, s'ochiască-i gata!

DE S'AR STINGE

De s'ar stinge mândrul soare
Ce pe cer stă luminând,
Firea 'ntreagă, cer, ţerm, mare,
Tot, s'ar nimici curênd.
Ş'intunericul cumplit,
Moartea 'n spaţiul pustiit,
Ar domnì nemărginit.

Precum cerul al sĕu soare
Eu, pe tine-am astrul meu;
De te-ai stinge ş'ai dispare
N'aş putea trăì nici eu:
Tu-mi dai viaţă, tu-mi dai traiu
Eu sunt robu-ţi, tu-mi eşti craiu
Tu-mi eşti cer şi iad şi raiu;

Dar c'al falnicului soare
Mai puternic e-al tĕu foc;
El deabia apus-a 'n zare
Ş'a şi stins atunci pe loc
Pe cănd tu — şi cănd nu eşti
Lăngă mine să-mi zimbeşti
Cu-al tĕu dor mĕ'nsufleţeşti.

ACOLO SE ZICE

Acolo se zice, unde,
O comoară se ascunde,
Flăcărănd in calea noastră
Se iveşte-o pară albastră,

Şi, de vrei să nimereşti
Al comorii tainic foc,
Tainiţa ca s'o găseşti,
Să pui semn in acel loc;

Când in calea-mi se ivirĕ
Şi albaştri-mi strălucirĕ
Ochii tĕi intăia oară,
Gândul meu fù la comoară,
Inima-mi sărì din loc
Şi in clipă-am şi 'nsemnat
Al comorii tainic foc —
Drept pe ochi te-am sărutat.

PRIVESC

Privesc la rozele deschise
Cum soarelui zimbesc
Şi roze inflorite toate,
De tine-mi amintesc.

Şi precum rozele mĕ'mbată
Cu-al lor dulce miros
Cu dulcele-ţi suris, copilo
Şi tu din minţi m'ai scos.

IN MARGINEA PĂDURII

In marginea pădurii prin cămp cum ne primblăm
Şi tu tot flori aduni

Ce-anini prin pĕru-ţi d'aur şi altele, zimbind,
Pe sinu-ţi le 'mpreuni,

Cu ochii tĕi albaştri, cu pĕru-ţi auriu,
Din cămpul verde 'ntreg,
Tu, 'ntreci florile toate, regina florilor
Pe tine te aleg.

EU CRED

Eu cred ce 'n cartea cărţilor stă scris
De viaţa de apoi,
De bucurii nespuse 'n paradis,
De iad plin de nevoi;

Chiar pe pămĕnt gustat-am acel traiu
Din raiu cât şi din iad,
De oarece la sinul tĕu, din raiu,
In iad ades eu cad.

CU ARIPELE 'NTINSE

Cu aripele 'ntinse,
De viaţă părăsit,
Un fluture sburdalnic,
Pe-o roză am găsit;

Intr'un tufiş de frunze,
Retraşi ca sub un cort,
Pălită era roza
Şi fluturaşul — mort;

Cu trupul sĕu cel gingaş
De rozĕ zăcea prins
Şi greu şi anevoe
De rozĕ 'l-am desprins;

Intr'un sărut ferbinte,
Un vecĭnic sărutat,
Şi viaţa ş'al lor suflet,
Deodată ei şi-au dat.

Din viaţă inspre moarte
Ca 'n vis ei au trecut
Trecĕnd in veşnicie
C'un nesfirşit sărut.

Ş'uniţi acum şi'n moarte
Cum dulce s'odihneau
Cumcă de mult murise
Ei inşii nu ştiau.

PĂSĔRELE CĂNTĂREŢE

Păsĕrele cântăreţe
Ce 'n mii feluri ciripesc
Şi in cânturi se incearcă,
Prea destule se găsesc;

Cânt floreani, scatii şi merle,
Păunaşul de stigleţ,
Dar cântările lor toate,
Ciripiri sunt fără preţ.

Cântă păsĕri pretutindeni
Pe pămĕntul tot, intreg,
Cântul dulce-a dulcei roze
Gangurii nu-l înţeleg;

Singură privighetoarea,
Cântăreţ de zei ales,
El pricepe cântul rozei
Şi adăncu-i înţeles.

O ZI SE DUCE

O zi se duce după alta,
Trec anii parc'ar trece 'n sbor
Şi nimeni, nimeni nu gândeşte
Că e chiar viaţa cursul lor.

Şi prea ades doreşte omul
Să fugă timpul mai curĕnd,
Sosì-vor doar şi zile bune
Cum le visează tot sperănd;

Ear zilnic cade căte-o frunză
De pe-a vieţii arbor jos
Şi mult mai grabnic cum s'ar crede
S'a dus, s'a dus ş'un vis frumos

Şi pe când zilele trec iute
Făr' de folos pe-acest pămĕnt
Din frunze-ţi impleteşte timpul
Cununa ta pentru morment.

JOS SUB PLOPI

Jos sub plopi unde isvorul
Tăngueşte-se limbut,
Pe sub freamĕtul de frunze
Stam cu gându 'n vis perdut,

Şi prin frunze cânta vĕntul
Aşa jalnic tănguios
Şi 'n desiş privighetoarea
Aşa dulce, aşa duios,

De prin vremi de mult trecute
Amintiri ce le credeam
Ca şi vremea dispărute,
Vii din nou ear le vedeam.

Aci stat-am impreună
De visam intăiul vis,
De părea că 'n jurul nostru
Paradisul stă deschis,

Şi vĕzutu-te-am pe tine
L'al meu piept cum te lipeai
Şi inelul de pe mâna-ţi
Cum pe deget imi puneai....

Eu purtam inelul încă....
Şi l'am scos ca să-l sărut....
Lacrimi mi se prinse 'n gene —
Şi — nimic n'am mai vĕzut.

NU E IN LUME

Nu e 'n lume foc mai mare,
Nu sunt chinuri mai amare,
Ca durerile ce-s mute,
Ce de nimeni nevĕzute,
Pe-ascuns sufletul muncesc,
Şi cu plănsu 'l amorţesc!

IN COPILĂRIA MEA

In copilăria mea
Adormeam cu o poveste,
Azi copilăria mea
Mi se pare o poveste.

CA NICI SĂ-MI ZICI

Ca nici să-mi zici vre un cuvĕnt
Duios de mângăere,
Vroiam să 'ngrop ca 'ntr'un mormĕnt
In mine-a mea durere;

Nimic să-ţi zic, să mor, să tac,
Doar numai cale bună
Să-ţi spun şi mută-apoi să fac
Durerea mea nebună;

Dar când ai zis: „acum eu plec“
N'am fost stĕpân pe mine,
Simţit-am lacrimi că mĕ 'nec,
Ş'ai plâns şi tu cu mine.

ŞI DACĂ 'N STELE

Şi dacă 'n stele n'ar sta scris
Te-aş fi 'ntilnit in calea mea?
Un vis a fost, a fost un vis
Ce stinsu-s'a ca 'n cer o stea —

Din cerul meu o stea s'a stins
Lăsând pe urmă-i un pojar
Ce 'ntregu-mi suflet a cuprins,
Un dor nespus făr' de hotar;

Şi cum din cer un meteor,
Căzĕnd, pe urma-i lasă dungi
De foc, aşa şi'n al meu dor
Lăsat-ai tu mii chinuri lungi.

Şi de n'a fost numai un vis
Şi n'a căzut din cer o stea
Şi dacă 'n stele n'ar sta scris
N'ai fi şi azi tot încă-a mea?

Ş'UN VIS FRUMOS

Ş'un vis frumos tot vis remâne,
Visam că sunt in paradis....

Dar scurt imi fu şi'n raiu norocul,
Aşa se vede 'mi este scris.

Erai şi tu in raiu cu mine,
In fericire noi pluteam
Şi sărutările-ţi de flacări,
Eu cu beţie le sorbeam;

Când eată că nici ştiu de unde,
De dup'o tufă văd eşind
Un 'nalt spătos şi lung arhanghel,
Din gură aşa boscorodind:

„Aci in raiu nu se sărută
„Hai! marş 'napoi d'unde-aţi venit."
Ear eu de groază atunci şi spaimă
Pe loc din vis m'am şi trezit.

Şi drept să-ţi zic, nu-mi place raiul
Ş'arhanghelii cu-aşa cuvênt
Şi dacă 'n raiu nu se sărută
Apoi mai bine-i pe pământ.

Ear păn' ce-n sfânt mă voiu preface
Ca 'n cer să stau ca şi un mut
Şi pe pământ din nou mă aflu
Vin tu incoa să te sărut.

IN GRĂDINA MEA PĂLITĂ

In grădina mea pălită
De-al toamnei rece vênt,
Singuratică o roză
Tristă-atirnă la pământ;

Vĕntu-o bate, o munceşte
Stă plecată tremurând....
Astfel tremură şi 'n mine
Tănguios un singur gând;

Ş'acest gând mĕ urmăreşte
De cu zori păn' in noptat,
De cu noapte păn' in zioă
Făr' astĕmpĕr nencetat...

Gând amarnic, ce a pĕtrunde
Nu ştiu cum de am putut
Şi trăesc pe lume încă
Când pe tine — te-am pierdut.

MIHAIU GREGORIADI DE BONACCHI.

Bucureşti. — Stabilimentul grafic I. V. Socec. 30,969.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 5. Bucuresti, 1 August 1890. **Anul XXIV.**

SINGURĂTATE

Tornisem din Roma, pe la sfirşitul lui August, şi venisem la Albano să mĕ odihnesc. Eram nelinişţit. Descurajarea mĕ stăpănea cu desăvirşire. Necunoscutul se intindea inaintea ochilor mei ca un drum la lumina lunei ce se pierde intr'o pădure. Trebuea să merg mai departe. Roma mĕ inghetase şi mĕ incremenise. Trecutul, inmormĕntat in For, uitat in ruinele Coliseului, boltit in Termele lui Caracalla, mĕ urmărea peste tot, din causa ţinerii de minte a mirosului. Respirasem aerul pămĕntului antichităţii, şi Febbre, pe care Carducci il invoacă in potriva oamenilor de astăzi, mĕ atinsese cu aripa sa de liliac. Pe de altă parte lumea modernă era meschină. Trupuri pitice şi inimi goale se prelingeau pe sub umbra palatelor monumentale. Femei ridicule işi strimbau gura cu gingăşie, parodiind surisul. O bandă de musicanţi cănta operete comice sub coloana lui Marc-Aurel, — pe cănd lumina electrică, aninată de balconul palatului Ferrajuoli, vroia să intunece luna. Era dureros. Marcomanii de pe monumentul impărătesc, n'ar fi fost mai sĕlbateci. — Apoi, nevoi şi nemulţumiri personale destule. Unu şi altul din prietenii mei de altădată nu-mi mai erau prieteni.

Aşa că, desgustat, plecasem la Albano. Luasem vreo trei cărţi şi mĕ instalasem la hotelul *Poştei*. Nu mai era nimeni cu mine. Mĕ coboram singur la masă, şi stam ceasuri intregi fumănd şi resfoind un registru al hanului, in care găseam iscălituri şi crămpee de frase de la 1814. Şi

filele acelea galbene imi păreau că ascund taina cursului vieţii; simţeam şi înţelegeam că timpul nu trece, ci numai noi ne deşirăm pe roata pământului firul fantasiei noastre. Era atâta tinereţe in unele vorbe, atâta adevĕr in câteva iscălituri, incât anul 1814 nu mai da acea noţiune numerică a intimplărilor din trecut, ci remânea o ţifră goală.

Când mĕ urcam sus, aveam o Istorie Romană, in care mĕ infundam totdeauna la bătălia de la lacul Trasimen. O ştiam aşa de bine, şi trecând pe lângă Florenţa, vĕzusem atât de aproape dungele vinete in cari se inecaserĕ legioanele romane, incât inchipuirea mea alcătuia resboiul in toată groaznica lui selbătăcie, făcĕnd din Anibal un erou incomparabil. Anibal! Vorbă plină de resunetul destinului. Anibal!...

Ş'apoi de-aci unde mĕ porneam? Saguntul şi misterioasa Cartagenă; drumul Alpilor; Asdrubal; Amilcar Barca... Apoi ear inapoi, pe valea dintre *Villa Tusculana* de la Frascati şi Monte-Cavo, unde tăbărise Anibal cu intreaga sa oaste, inainte de-a ajunge in faţa porţilor Romei. O, trebue să fi fost groaznic momentul in care s'a rostit in cetate pentru intâiaşdată „Hannibal ante portas!" Astăzi chiar, când te urci la Rocca di Papa, sub Monte-Cavo, şi ţi se arată un crater de vulcan, pe care legenda l'a botezat *Campo d'Annibale*, nu te poţi opri de a nu aveá un fior de frică,— atâta e de bine potrivită vorba Istoriei cu stearpa şi selbateca statură a munţilor. Acesta este in general farmecul Italiei, că nu inşală niciodată.

Intr'o seară, prins de dorinţa ce intră in sufletele noastre, când suntem prea singuri, de-a pipăi singurătatea, de-a o asculta, — eşii de la han, şi luai uliţa cea ingustă din mijlocul tirgului, până dădui de alea numită *Galleria di sotto*. Stejarii de sute de ani bolteau şoseaoa cu o ţesătură fantastică de ramuri, ce aşternea pe drumul alb dantela lor de umbre; noaptea venea din trecut să spue, ca o harpă fără coarde, poveşti neinţelese. Via Apia se zărea, in bătaia lunii, străbătĕnd valea sură şi pierzĕndu-se in lumea de atunci. Nimeni pe drum.

O nespusă mulţumire de-a trăi, de-a mĕ simţi eu, pe mine, care visasem atăta timp Italia, acolo, la Albano, sub stejari, uitându-mĕ aevea in panorama dealurilor clasice, mĕ cuprinse, şi mi se păru că niciodată nu am inţeles pe Goethe, căud spune că dorinţa de-a vedea Roma, crescuse până a devenì o pasiune neinfrinată, mai bine ca acum. Mĕ strecuram pe drum uşor, ca şi cum aşi fi fost umbra mea. Mĕ uitam, pe unele locuri de luminiş, la scorbura stejarilor umplută cu zid, şi, in aprinderea inchipuirii, mi se părea că trebue să iasă in cale Lidia lui Faustin, o făptură a fantasiei mele, tăcută, albă, cu haina căzĕndu-i de pe umeri ca o aripă de lebădă. Şi ce bine că n'a eşit! Ilusia este in noi cea mai desăvirşită formă a frumosului.

Dar in locul Lidiei, venea de la deal un căruş, care dusese vin de Genzano la Roma. El dormea d'asupra burielor goale, pe căud calul păşea incet şi cuminte, par'că s'ar fi temut să nu-şi deştepte stăpănul.

Trecând inainte, pe sub grădinele de la vila Barberini, ajunsei d'asupra, in micul orăşel Castel Gandolfo, plin de amintirile dramatice ale familiei Savelli. Zidurile palatului papal resăreau fantastice sub clarul de lună, imbucând umbră in umbră şi incordând astfel nota tragică a totului. Implăntat in virful dealului de bunul plac al unui om, palatul părea acum despreţuitor de legile peritoare care il creaserĕ. Piatra lui ascundea atătea invăţăminte necitite, incăt devenise un fel de pătrat masonic, pe care ţintind ochiul indelung, puteai crede că vezi ceea ce nu era. — Uite-te lung, şi nu clipi. Eată la o fereastră un punct strălucitor. Pe el cade o rază de lumină piezişe, il aprinde, cerne o pulbere de scăntei de aur, ce curge in jos ca o lavă, până se stinge in trecut: e globul impărătesc. — Uite alături: intr'o fereastră se iveşte un cap de femee, — da, da, de femee. E Lili sau Carlota de Steiu, cum vei vrea. — Ochii lui Goethe au privit indelung, noaptea, spre tainele acestor ziduri, şi imagina din ochiul lui s'a reprodus pe sticla ferestrei. Crede-mĕ. Dacă nu eşti mason, eşti om. Dacă nu ştii ceti in pătratul zidului, trebue să fi adormit prin hipnotism, uităn-

du-te lung la el, şi atunci eu iţi zic că aşa este. — Şi uite dincolo, mai la vale. Vezi o dîră de lumină? E luna, care bate in oglinda lacului Albano. Tremură nimfele in grote, şi dintr'un colţ intr'altul, işi trimet sărutări pe luciul argintiu. Libelulele de apă le prind din fuga şi işi fac din ele aripi. — Şi lasă-te, lasă-te farmecului de-a dormi, fii libelulă, gustă sărutarea unei nimfe: gura lor e parfumată de nufĕr, şi pe sinuri Afrodita Aeneenă le-a inseninat cu căte douĕ flori de migdal.

Şi aşa, intre real şi fantastic, şoseaoa mĕ invĕrti pe deal, pănă aproape sub zidurile palatului.

Castel-Gandolfo!

Căte lacrămi, căţi eroi!

Căte basme, căte amintiri!

De la Alba-Longa, la cei trei gemeni Curiaţi; de la Metu Fufeţiu, la Pompeiu; de la păgănii superbi, la creştinii umiliţi; de la Vestale, la Papi, — o urmare de intimplări omeneşti, crudă, poetică, neinţeleasă, dar vie deapururi, cum e viaţa unui mare popor. Peste acest strat, turnurile medievale; creneluri, bolţi, ascunzători, cu tainele feudalităţii, cu mândria Savelilor. Apoi renaşterea, geniul linielor, arhitectura senină, porţile monumentale, deasupra cărora tiarele papale apar ca nişte arme cabalistice. Apoi ear scoborire, ear intunĕric. In fine, o lumină mare: Goethe.

Goethe a trăit la Castel Gandolfo cele mai fericite zile ale vieţii sale, fiindcă au fost cele mai pline de seninul sufletesc pe care-l pune in noi clasicitatea. A umblat pe aceste locuri; stejarii l'au umbrit, stejarii aceştia; şi luna l'a privit, tot această lună. A găndit: *Elegiele romane* s'au impănzuit pe malurile lacului Albano; *Ifigenia*, *Torquato Tasso* şi cine mai ştie căte planuri, căte fiinţe, căte versuri s'au zămislit aici. Şi a şi iubit la Albano, după un vechiu şi bun obicei al sĕu, de-a se incălzi peste tot la căte un foc nou, fără ca, totuş, imaginele vechi de la Francfort sau de la Weimar să i se şteargă din minte. Cine o fi fost „frumoasa Milaneză" despre care vorbea mai pe urmă cu atăta tinereţe? Celebra pictoare Angelica Kauffmann, care avea

o mare afecţiune pentru Goethe, şterse lacrimele de pe obrazul fetei, dar nu-i făcù portretul.

Şi Goethe s'a dus, a murit. Par'că cine mai ţine seamă de viaţa unui om. Va remănea pe valea păméntească, in urma lui, o lungă dîră de lumină, dar pustiul timpului o va acoperì de cenuşe.

II.

Eram deja ostenit. Voiam să mĕ intorc inapoi. Dar malurile lacului, verzui, de o singurătate neinchipuită pe aceste tărimuri, fără o vilă, fără o grădină, mĕ atrăgeau cu putere. Oglinda neclintită din fund avea farmecul ochilor de şarpe.

Luai binişor cărarea de sub palatul papal, pe care o cunoşteam deja, şi coborìi pănă in marginea apei. Incepea să-mi vie cam peste mănă faptul de-a mĕ găsi singur pe acele locuri, insă dorinţa secretă de a-mi analisa simţirile, mĕ impinse mai inainte. La o depărtare de vreo jumĕtate de cias auzii un sgomot surd, pierdut in inima pămăntului, care imi dete un fior lung, ce se imprăştie pănă in ultima ramificaţie a nervilor. Ştiam că acolo era un canal sub munte, făcut ăncă de pe vremea Veienilor, pe care se scurgeau apele lacului. Dar cu toate că ştiam asta, imi venise in minte că poate vechiul crater de vulcan pe care mĕ găseam se aprinsese acum din nou. Şi deodată imi resări inainte ţărna Vesuvului, bolovanii netezi de lavă, floarea *ginestra* a lui Leopardi, focul, groaza unei erupţiuni. Atunci, instinctiv, mĕ uitai la deal, spre a-mi găsi scăpare. Dar in deal, palatul sta, etern ca un element al universului, privind, cu faţa marmoree in faţa lunei. Atunci de ce să-mi fie frică?

Jos, la gura canalului, se ridica o puternică zidire de piatră, cu o prispă joasă, rotunjită pe marginea apei, par'că odată ar fi fost locuinţa zeilor marini. Era un nimfeu antic. Din incheieturile lespezilor creşteau ramuri nervoase de *capelvĕnere*, cari sub lumina lunei luau adieri de culoare pa-

lidă,—verdele lor, ingălbenit de prea multă umbră, devenea blond. Aici veneau oare zinele albe ale lacului să-şi scuture părul muiat pe spate? Aici oare se coborau Silvanii gânditori din pădurea Camenelor să se apropie de Jupiter Latiaris?

Imi pare că incep a vedea din fundul peşterii un umĕr de femee săltând uşor. Eată-l, ese din umbră. O rază de lună cade pe el şi-l mângâe. Vedenia se ridică din apă, işi intinde braţele ca un copil leneş, scutură buclele de spumă şi se lasă pe spate cu voluptate. Ea pluteşte singură, se indoae in jurul dorinţelor sale, işi stringe pieptul in propriele-i braţe, şi când roatele de apă se depărtează, işi caută chipul in oglinda lacului, se pleacă spre el, cu mânile intinse par'că ar vrea să-l prindă, şi-l sărută. Insă sărutarea ei se preface intr'un inel, care se măreşte din ce in ce, turbură faţa lacului şi-i şterge chipul. Adio...

Dar atunci din tufele de laur eată că se iveşte un picior de ţap, care binişor se lasă in apă, chemând după el trupul unui bărbat tĕnĕr. Deabea sună picăturile de pe braţe; el inoată incet, incet, cu capul lui faun intors spre dinsa, şi eată-l, o ajunge, o prinde... Ah, şiretule Picus...

Şi era să cad in apă, intinzĕndu-mĕ după Picus. Mĕ rezemai de un colţ de piatră şi eşii din ziduri. Faunul pierise,—dar nimfa inota inainte, fiindcă era o fiinţă vie şi foarte reală, care se scălda.

Deodată toată adânca melancolie in care eram cufundat, mĕ părăsi ca prin farmec. Socotii repede din ochi cam unde vroia să easă să se imbrace, şi o pornii intr'acolo, rezemându-mĕ de tufe, călcând pe vĕrfuri de bolovani de pe cari alunecam in apă, inghimpându-mĕ in mărăcini,—par'că o putere nouă m'ar fi purtat spre malul celălalt. Tocmai mai târziu, intors la otel, mĕ gândeam la nobleţea şi infinita superioritate a dorinţelor ideale ale omului asupra poftelor sale reale. Dar aceasta era mai târziu. Acolo, pe loc, năzuiam să ajung cu orice preţ la malul celălalt. Insă nu mai era chip de inaintat. Tufele creşteau până in lac. Trebuì deci să mĕ intorc inapoi şi să apuc din nou cărarea,

ce mergea la un schit de călugări capucini, pe malul opus. Drumeagul acesta se urca cătva la deal şi apoi se invĕrtea după forma văii. Nimfa deabea se mai zărea pe faţa fumurie a apei. Eu insă mĕ uitam la dinsa cu puterea tuturor simţurilor concentrate in vedere. Şi, cum se intimplă adesea, in loc s'o vĕd mai bine, aţintirea indelungă a privirilor asupra unui singur punct imi produse efectul dimpotrivă: percepţiunea se slăbi. Atunci imi intorsei ochii spre tufe şi spre umbră, ca apoi să-i intorc din nou spre lumina lacului. Dar pe nebăgate de seamă mĕ depărtam de ţintă. Cărarea se urca mereu, nuelele mai nalte decăt mine, incepeau să-mi ingroape vederea in linia drumului, şi in curĕnd remăsei ear singur. De astă dată insă, lucrul devenea serios. Nu mai vedeam decăt cerul deasupra şi cărarea dedesubt. Adesea, la cotituri, remăneam in intuneric. Cătam inainte: pădure; cătam in urmă: pădure. Cioturile din cale incepeau să se insufleţească. Imi adusei aminte că pe locurile astea sunt vulpi şi lupi, şi fel de fel de istorisiri cu fiare selbatice imi veniră in minte. Un liliac imi ţiui pe la ureche, infiorăndu-mĕ din cap pănă in picioare. Atunci băgai de seamă, cu acea caraghioasă iscusinţă a minţei infricoşate, că pe locurile acelea nu erau greeri. Şi mĕ oprii s'ascult. Nimic.—Sus luna, intr'o limpeziciune fermecătoare, şi 'ncolo nici măcar stele sau un crăpei de nor ca să-mi anin privirea la el. Mi se părea că merg pe cărarea aceea de un veac. Incercai să mĕ găndesc din nou la femeea ce se scălda, ca să-mi umplu mintea cu o fiinţă vie. Dar nu eram in stare să mai aprind nimic intr'o inchipuire prinsă de toate vedeniele nopţii.

In cele din urmă eşii la un fel de limpeziş, de unde vedeam bine schitul, dar nu-mi puteam da seama cum de mĕ găseam acum deasupra lui, privindu-i acoperişul, de unde pănă aci il aveam in faţă. Se vede că aşa mĕ purtase drumul.

Schitul era o casă mare, zidită ca cele de la Forre del Greco, lăngă Vesuv, cu invelitoarea toată de zid. In mijloc, o curte unghiulară, in care deabia străbătea razele piezişe

ale lunei, mărindu-i tăcerea şi solemnitatea. Nu se simţea nimeni, nu se vedea lumină la nicio fereastră.

Pe unde oare se intră in zidurile astea?

Mĕ invĕrtii puţin pe deal, căutând să-mi dau seama de locul unde putea fi poarta, şi socotii că trebuia să fie mai jos vreo cărărue ce se desfăcea de cea principală şi ducea la schit. Dar inainte de-a mĕ intoarce, strigai, nădăjduind că mĕ va auzì cineva. Glasul meu resună pe vale, deşteptând ecourile lacului şi inspăimântĕndu-mĕ. Mĕ intorsei căţiva paşi inapoi, şi inadevĕr, dădui de o potecă ce ducea la schit. Drept in faţă, era o poartă in zid. Mi se păru că resuflu mai uşor. Apucai inelul de fier ce se află pe toate uşile in Italia, şi incepui a-l lovi de grindă; apoi aşteptai. Nu venì nimeni. Lovii din nou, de astădată mai tare. Ear nimeni.

Ciudat lucru, imi zisei. Să nu fie nimeni intr'o aşa de mare casă!...

Şi bătui in poartă pentru a treia oară, tare de tot. Dar ear nu veni nimeni.

Atunci mĕ invirtii imprejurul meu şi mĕ uitai fără nicio nădejde la zid şi la tufe. Era atăta pustiu in ele, incât imi veni in gând să aprind un chibrit şi să fac focu. Aveam in buzunar o cutiuţă de metal, pe cari o ţineam mai mult de frumos decât de treabă, fiindcă pe fundul ei nu puteam scăpăra niciodată. Aşa, vrusei să trag chibritu pe talpa cismei şi mĕ rezemai de poartă. Mi se păru că poarta se mişcă. Incercai să imping, şi simţii că, incet, cu greutate, se deschide. Luna pierise scăpată deodată inlăuntru, trăgĕnd pe perete o dungă albă. Restul remase in intuneric.

Inaintea mea se ivirĕ două lumini, ţintite cu incordare spre mine. Nu-mi putui da seama ce erau, dar mi se părurĕ că se mişcă. Atunci imi veni ideea că pot fi doi ochi, şi deodată mi se urcă pe şira spinării o coloană de frig, care par'că mi se suì până in cap, până in minţi. Intr'o clipeală, cuprinsei cu gândul o infinitate de lucruri: lupta cu acea dihanie, căderea mea, moartea... Inima bătea rar, respirarea mi se oprise in gât, o desăvirşită curmare a func-

ţiunii organelor mĕ făcu să cred mai pe urmă că o secundă eul meu nu m'a cunoscut. O secundă am lipsit din mine. Luminele acelea se infipseserĕ in conştiinţa mea ca douĕ remuşcări, paralisându-mi orice putere. Aş fi incercat să strig, dar simţeam că nu mai aveam glas.

Şi poate aş fi remas acolo ca o peatră, dacă nu auzeam o respirare greoae, ca de om adormit, şi după aceea o sforăitură.

Era un cal!

Mĕ intorsei repede şi trăsei căt ce putui de poarta intredeschisă. Isvorul de lumină se revărsa tot inlăuntru. Atunci inţelesei că inemerisem intr'un grajd, aşezat anapoda, cum de altminteri sunt aşezate la mai toate casele de ţară.

Ei, sermanul cal! Cu moţul de pe frunte plin de curmeţi, el intorsese capul spre dreapta şi se uita la mine foarte mirat. Ochii ce mĕ inspăimăntau in intuneric, la lumină imi erau dragi, căci erau buni, singuri, par'că chiar trişti. Mĕ apropiai de el şi-l măngăeai pe frunte. El intindea capul, prietenos, avĕnd aerul de-a inţelege nevoile mele. Incăt despre mine, inţelegeam minunat pe ale lui, şi ale lui păreau cu mult mai mari şi mai duioase, căci pe lăngă că era singur cuc, avea aerul şi foarte flămănd.

Insfirşit găsisem o fiinţă vie! Incetul cu incetul mĕ liniştii. In vorba noastră, mai de nu-i făcui propuneri neoneste de-a fugi impreună. Inadevĕr, găndul de-a mĕ intoarce singur pe acelaş drum pe care venisem mi se părea atăt de nebunesc, incăt il indepărtai cu groază, şi mĕ aninai de un altul şi mai nebunesc, acela de-a lua calul cu mine. N'aş fi incălecat pe el pentru toată lumea, ci numai l'aşi fi dus de căpăstru, ca să-l aud bătĕnd păminţul cu copitele lui late, sau sforăind din căud in căud, sau oprindu-se şi retezind iarba de pe marginea cărării.

Dar imi era scris să beau paharul pănă la fund. Calul era legat de găt, deadreptul, fără căpăstru, cu un lanţ cu chee, care se infigea in zid, lăngă esle, cum se vede in mai toate grajdurile de ţară. Nici măcar mĕ găndii la faptul ce

aş fi comis luându-l, dacă din intimplare ar fi fost liber.— Dar insfirşit ce să te mai gândeşti geaba!...

Eşii din grajd cu hotărirea de-a infrunta singurătatea din nou, şi pornii inapoi, incruntând sprinceana şi uitându-mĕ pe deal, la Castel-Gandolfo, ca un om pe care amintirile clasice il absorb cu desăvirşire. Dar de astă dată Castel-Gandolfo şi toată ceata visurilor de mai nainte imi părură nişte observaţiuni supărătoare. Nesiguranţa in care simţeam că mĕ aflu, potmolise ca o gărlă eşită din matcă toate isvoarele curate ale sufletului. Când ajunsei jos, la canalul ce hiua, şi imi adusei aminte că şezusem să ascult glasul trecutului, acolo, unde acum imi venea greu să mĕ găsesc o secundă, imi păru fapta de om nebun. Trecui inainte, urcai dealul lacului, mĕ strecurai pe sub palat şi pe sub umbra stejarilor, fără măcar să-i privesc, dus de o dorinţă straşnică de a mĕ vedea la adăpost. Toată gândirea imi era plină de o singură imagine: strada de la Albano, luminată, modernă, cu lumea de la cafenea pe care o despreţuim, cu mandolinştii ce mĕ supărau...

Şi când ajunsei la hotel, erau douĕ ciasuri de dimineaţă. Căzui pe pat, ostenit, mut, fără dorinţe, fără imagini, cu capul opac ca un ciot.

A doua zi, deschizĕnd fereastra pe valea Romei, splendoarea peisajului imi redete conştiinţa estetică pe care o pierdusem.

DUILIU ZAMFIRESCU.

DESPRE DANTE

CONFERINŢĂ ŢINUTĂ IN ATHENEUL DIN CRAIOVA

— Sfirşit —

Lăsând celelalte scrieri ale lui Dante, să incercăm a ceti puţin in cartea lui principală, pe care el o numì *comedia* pentru cuprinsul ei şi pentru stilul in care e scrisă, şi căreia posteritatea i-a dat epitetul de *divină*.

Subiectul poemii este povestirea unei călătorii, ce face insuş poetul prin regiunile inchipuite ale infernului, purgatorului şi paradisului.

Tradiţiunea călătoriei in infern este foarte veche. Ea se află la Virgiliu in cartea a VI a Eneidei, la Omer şi la alţi scriitori vechi. Trecând in religiunea creştină ea devenise foarte populară in evul mediu, şi se află in toate literaturele. Eliade, vorbind despre Dante, ne spune că una din cele dintăi şi cele mai plăcute cărţi ce a invăţat el ca copil a cunoaşte in literatura română, de la nişte păstori, a fost *Pogorirea Maicei Domnului in iad*. Dante a putut lua această tradiţiune din *Tesoretto* lui Bruneto Latini, din cartea lui Alberic, din biblie sau de aiurea. Originalitatea *Comediei divine* insă ca şi a lui Faust de Goethe, a lui *Don Juan*, *Orlando Furioso*, şi a tuturor poemelor mari, nu stă in inventţiunea subiectului, ci in modul de-a concepe şi a se exprima, in noutatea vederilor, impresiunilor şi stilului.

Pentru că poeții nu sunt și nu pot fi altceva, decât expresiunea cea mai vie și mai înaltă a sufletului societății sau națiunii în care se nasc și trăesc.

In mijlocul căii vieței noastre mĕ aflam într'o pădure întunecoasă, atât de selbatică și de cumplită, că și acum mĕ înfior când îmi aduc aminte.

Așa ince poema. După explicarea comentatorilor, Dante înțelege aci primăvara anului 1300, când el era de 35 de ani și când, în calitate de prior sau administrator al Florenței, fusese trimis ca ambasador la Roma.

Pierzĕnd calea cea dreaptă și rătăcind prin valea întunecoasă, ajunsese la poalele unui munte, pe vîrful căruia zărește lumina întâelor raze ale soarelui resărind. Cu mare bucurie grăbește să se urce și să easă la lumină, când eată vede înaintea sa trei fiare selbatice: o lupoaică, un leu și o panteră, cari îi închid drumul. Pe când se întorcea în pădure, îi ese înainte umbra lui Virgiliu trimis de Beatricea.

— Altă cale trebue să apuci, — îi zice Virgiliu, dacă vrei să scapi de aceste fiare. Să visitezi împreună cu mine infernul și purgatoriul. Apoi Beatricea însăși te va conduce în locul fericiților.

Dante se înspăimĕntă la idea de-a se coborî în infern, el un simplu muritor, care nu era întărit prin o înaltă misiune ca Enea și apostolul Pavel, *vasul alegerii*, cari asemenea făcură această fioroasă călĕtorie. Auzind însă că Virgiliu este trimis de însăși Beatricea la îndemnul altor puteri cerești, Dante se înduplecă; și urmând pe maestrul și conducĕtorul sĕu, pleacă împreună pe drumul suferințelor eterne.

Ajungĕnd la întrarea infernului, Dante vede deasupra porții o inscripțiune misterioasă, care îl umple de groază:

Prin mine se merge în cetatea suferințelor,
Prin mine se merge în durerea de veci;
Lăsați orice speranță voi ce intrați aici.

La explicarea lui Virgiliu, Dante se liniștește și din pădurea plină de întunerec și de pericule, se cobor amândoi într'o vale adâncă, care începe la suprafața pămĕntului și

in formă de pălnie, strimtându-se din ce in ce mai mult, ajunge până in centrul păměntului, unde e locuința lui Belzebut.

Această vale e tăiată in nouĕ cercuri, unde sunt chinuite sufletele celor osândiți, impărțite in trei clase principale: in *egoiști*, adică neinfrănați sau lacomi; *in violenți*, cum sunt tiranii și ucigașii; și in *inșelători*, subimpărțiți in *simpli inșelători* și in *trădători*, care este un indoit pĕcat și o indoită crimă, și cărora sunt destinate cele mai cumplite chinuri in fundul iadului. Inșelătorii și ceilalți osândiți sunt ear impărțiți in grupe după modul păcătuirii lor.

Intreg infernul este inconjurat de *Acheronte* sau *riul intristării*, peste care bĕtrânul luntraș Caron trece intr'o barcă sufletele, ce fără incetare se grămădesc pe malul riului, și e intretăiat de *Stige* sau lacul durerii, de *Flegeton* și *Cocit*, unul *riul flacărilor*, altul *riul urletelor*: nume luate din Omer și Virgiliu.

Cei doi poeți străbat o parte a fiecăruia din cele nouĕ cercuri, vorbesc cu sufletele oamenilor celor mai insemnați, cari le descopĕr causele chinurilor ce sufĕr și felurite taine ale vieții lor: lucruri ce revarsă multă lumină peste analele acelor timpuri. Ajung infine la Lucifer sau demonul infernului, plantat in centrul păměntului; și, agățându-se de pĕrul lui, cu mare dificultate trec centrul gravitațiunii și incep a se urca dealungul unui riuleț, pe o cărare ascunsă, care ii duce in cealaltă emisferă, opusă noă.

Aci, eșind din nou la lumină și zărind stelele, dau de o mică insulă, in mijlocul căria se inalță un munte. Acest munte e tăiat iarăș in nouĕ părți circulare. In cele dintăiu douĕ se află pentru cătva timp sufletele acelora, cari intărziară de-a se intoarce la credința creștină inainte de moarte. Intre aceștia Dante vede nume ilustre din lumea veche, cum e Catone din Utica. La sfirșitul acestuia, Virgiliu spală fața lui Dante cu roună, simbolul luminii intelectuale, și-l incinge cu un fir de pipirig, simbolul sincerității și simplității. Apoi astfel merg amăndoi tot in partea dreaptă, vĕd in celelalte 7 cercuri, chinuindu-se pe cătva timp și purifi-

cându-se, sufletele celor intinaţi de vreunul dintre cele trei viţii principale şi de feluritele patimi şi pĕcate ce isvorăsc din ele.

In virful acestui munte află raiul pămĕntesc, presidat de Matilda, presupusă a fi, ca persoană istorică, ultima contesă din familia domnitoare odinioară in Toscana, ear ca alegorie spiritul ştiinţei sau a filosofiei practice şi a virtuţii. Aci se iveşte un cortegiu de persoane venerabile, cari merg inaintea unui car tras de un vultur fabulos.

Pe acel car se coboară, in mijlocul ingerilor, Beatricea, şi atunci Virgiliu dispare. Beatricea face imputări lui Dante pentru purtarea lui, şi el mărturiseşte plângĕnd că o uitase pentru a urma deşertăciunile lumei. Matilda cufundă pe Dante in riul *Lete* sau riul *uitării*; apoi il face să asiste la o dramă simbolică religioasă, pe urmă e cufundat din nou in riul *Eunoe* sau *al bunei cugetări*, apoi impreună cu Beatricea se inalţă in sbor *prin nemărginita mare a fiinţei*, cum se exprimă poetul.

In fericita călĕtorie prin cele 9 ceruri, el vede sufletele celor fericiţi, impărţite după gradul virtuţilor lor, şi se intreţine cu ele asupra celor mai inalte probleme ale filosofiei şi religiunii. Ajung infine in al zecelea cer, de unde se vĕd toate celelalte ceruri cu fiinţele dintr'insele adunate in jurul unui punct luminos, care este Dumnezeu. Aci vede Dante taina treimei divine şi taina umanităţii lui Crist, cum adică Dumnezeirea este impreunată cu umanitatea.

Şi aci se termină viziunea.

Acesta este sensul literal al poemei, care atunci a putut să placă mai mult decât cel alegoric, încă puţin inţeles societăţii din timpul lui Dante, şi a contribuit desigur mult la marea popularitate, de care se bucură poetul încă in viaţă. Se zice, că odată aflându-se la Verona şi trecând pe stradă, pe dinaintea unei porţi, unde se aflau adunate mai multe femei, una din ele zise celorlalte incet, insă aşa că putù fi auzită de poet: *vedeţi pe acela, care se duce in infern şi se intoarce când ii place, aducând ştire de la cei de acolo. — Inadevĕr aşa trebue să fie*, respunse cu naivitate

alta; *nu vezi tu căt de creaţă ii e barba şi căt de brună şi arsă faţa, din causa fumului şi căldurii de acolo?* — Poetul surise, mulţumit de această credulitate şi groază copilărească, care insufla mai multă incredere in versurile sale, şi dispăru după zid.

Eruditilor a trebuit să placă mult partea ştiinţifică a poemei, care cuprinde toată ştiinţa veacului al XIV-lea şi o mulţime de suvenire istorice din veacurile anterioare şi de anecdote contimpurane. Nu numai explicări ale universului, după sistema astronomică a lui Ptolomeu, şi ale fenomenelor naturii, cum se puteau inţelege atunci; nu numai expuneri de felurite fapte, patimi şi caractere omeneşti se află in *comedia divină*; autorul ei intrevede adevĕruri ştiinţifice de mare insemnătate pentru civilisaţiune, care numai pe urmă, tărziu, s'au lămurit şi constatat.

Astfel in versurile din ultimul cănt al *Infernului*:

Dincolo (de centru) fuseşi, căt timp coborirăm; cănd ne intoarserăm, tu ai trecut punctul, către care din orice parte sunt atrase greutăţile; in aceste versuri indică legea atracţiunii universale, constatată cu 4 veacuri inainte de Newton. Astfel sunt ăncă versurile, in cari numeşte soarele *mai marele ministru al naturii, care intipăreşte lumei virtutea cerului şi măsoară cu lumina sa timpul;* sau acelea, in care prezice *cele patru stele ne mai vĕzute de alţii*, şi observate in veacul următor de Amerigo Vespuccio; sau acele in cari semnalează natura căii lactee, pe cate Galileu, mult timp in urmă, o recunoscù, cu ajutorul telescopului a fi o nebuloasă resolubilă in o nenumĕrată mulţime de stele; — şi altele asemenea.

Dar ceeace dă poemei lui Alighieri, in privinţa cuprinsului, valoarea sa neperitoare pentru toate veacurile, nu este sensul literal al tradiţiunei, in care poetul işi imbracă cugetarea sa, nici eruditiunea cuprinsă in ea, ci inţelesul alegoric. *Divina comedie*, cum ne spune insuş autorul ei, este o frumoasă alegorie a vieţii omeneşti, cu deosebire a vieţii din timpul lui Dante.

Pădurea intunecoasă şi plină de pericole in care se

rătăceşte poetul, este viaţa plină de griji şi de patimi, cari retăcesc pe om şi-l duc pe calea peirii. Fiarele selbatice sunt cele trei viţii de căpetenie ale firei omeneşti, adică *egoismul sau lăcomia*, *violenţa şi viclenia*; impreună cu desfrinarea, avariţia, risipa, ambiţiunea; cu ura, mănia, pisma, sila, cruzimea, uciderea, sinucidul; cu minciuna, făţărnicia, inşelăciunea, trădarea; şi celelalte păcate, cari isvorăsc din lăcomie, violenţă şi viclenie. Virgiliu represintă ştiinţa şi filosofia, destinată a conduce omenirea pe calea măntuirii şi a binelui; pentru că pe atunci poesia era considerată, cum ar trebuì să fie şi cum incepe a fi considerată şi astăzi, ca haina inţelepciunii şi filosofiei, şi poeţii se numeau: *inţelepţii savoii*, cum se vede din mai multe locuri ale divinei comedii. Figura lui Dante represintă omenirea rătăcită pe căile viţiilor şi faptelor rele, născute din egoismu; şi care fără lumina ştiinţei nu s'ar putea ridica la inălţimea vieţii civilisate. Infernul şi purgatorul sunt imagina vieţii oamenilor cufundaţi in păcate, dintre cari unii remăn in veci pierduţi in prăpastia viţiului ce-i stăpăneşte, alţii se indreptează cu timpul şi ajung la o viaţă demnă de om.

Culmea muntelui sau raiul păměntesc, este fericirea căştigată prin practica dreptăţii şi iubirii şi a celorlalte virtuţi născute din acestea.

Paradisul ceresc este fericirea căştigată prin viaţa contemplativă, care stă in iubirea frumosului şi adevărului, şi in cultivarea artelor şi ştiinţelor.

Comentatorii nu se unesc in explicarea alegoriilor poemei. Aşa, d. e. acei cari explică poema in sens politic, inţeleg *lupoaică* partida ghelfă şi in special pe Roma papală, capul acestei partide; prin *leu* inţeleg pe Francia şi in special pe Carol de Valois; prin *panteră* sau *ris* inţeleg pe Florenţa, care a silit pe Dante să rătăcească toată viaţa in exil.

Mulţi din acei cari dau acestei epopee alegorice o explicare morală inţeleg prin *panteră*, sensualismul şi desfrinarea, prin *leu* ambiţiunea sau sumeţia, prin *lupă* avariţia.— Este de observat insă un lucru uitat in toate comentariile

cari am avut ocasiune de-a le cetì, şi aceasta e natura largă, flexibilă şi plină de inţeles a alegorii. Alegoriile ca şi proverbele, ca şi fabulele şi alte figuri metaforice, se pot aplica la o mulţime de casuri in viaţă, cari au ceva asemănare sau altă legătură cu inţelesul propriu al cuvintelor intrebuinţate in alegorie. Şi totdeauna cea mai bună explicare este aceea care, fiind cea mai potrivită naturii lucrurilor, este şi cea mai generală, aceea care cuprinde mai mult in sine.

Aci, de exemplu cea mai bună interpretare a alegoriei celor trei fiere, care este cheia interpretaţiunii intregei poeme a lui Dante, mi se pare a fi cea dată de Giacinto Casella, citat in *Disegno storico della letteratura italiana (v. II, dichiarazioni ed esempi, p. 36)* de Rafaello Fornaciari:

„Trei viţii de căpetenie sunt in lume, — zice acest interpret, — din care primul naşte pe celelalte două. Este intăi *egoismul* sau *lăcomia*, representată prin lupoaică, adică dorinţa de-a avea ce nu e drept să ai. Acest viţiu, pentru a-şi ajunge scopul, se serveşte de *silă* sau de puterea brutală, care in poemă este leal: şi de *inşelăciune*, representată prin culoarea pestriţă a panterii".

Şi nu numai figurile principale menţionate aci, alegorică este intreaga ţesătură a poemei, scrisă intr'un timp cănd din causa intunericului, alungat astăzi de ştiinţa modernă, şi a vălului misterios ce acoperea încă natura, alegoriile şi miturile erau atăt de plăcute, şi foarte mult intrebuinţate de scriitorii timpului. Mai fiecare vers cuprinde, sub forma sa alegorică, o vie icoană a naturii, un adevăr istoric, un adevăr moral despre viaţa şi firea omenescă sau o inţeleaptă şi măngăioasă invăţătură. Vom lua numai căteva exemple:

„*Trebue să apuci altă cale, dacă vrei să eşi din acest loc selbatec*, ii zice lui Dante maestrul său. *Trebue să visitezi impreună cu mine infernul şi purgatorul; să vezi cumplitele chinuri ale celor osăndiţi pentru păcatele lor; şi apoi Beatricea te va duce la locul fericirii.* Şi ca să poată ajunge

aci, Dante va trebuì să se scalde in undele riurilor *Lete* (uitarea) şi *Eunoe* (buna cugetare).

Sublimul adevĕr exprimat prin această alegorie este, că nu cunoaşte şi nu e in stare a gusta binele, cine n'a cunoscut mai intăi reul şi suferinţele vieţii, şi că fericirea senină n'o poate gusta omul decăt prin iubirea şi cultul frumosului şi adevĕrului, cari ne fac a uita relele şi durerile lumii.

— *Maestre*, zice Dante vĕzĕnd pe cei osinditi pentru lăcomia lor in această lume,—*suferinţele acestora vor creşte ele după marea judecată, se vor micşora*, sau vor remănea aceleaşi?

— *Intreabă ştiinţa ta*, respunde poetul, *care-ţi spune, că cu căt o fiinţă e mai perfectă, cu atăt simte mai mult binele ca şi durerea.* (*Infernul* c. VI, v. 102—108).

Cu alte cuvinte, bucuriile şi durerile cari, prin insăşi firea lor, nu pot exista unele fără altele, vor creşte impreună cu perfecţiunea omului.

— *Cetitorule*, — zice Dante in alt loc, (cantul XX al infernului, v. 19 etc.),— *dacă e să tragi vreun folos din lectura versurilor mele, judecă insuţi, cum puteam privi fără lacrimi imaginea tristei noastre umanităţi, atăt de desfigurată, incăt nici să plingă nu poate cum se cuvine? Da; eu plăngeam răzemat de colţul unei stinci. — Ce? şi tu eşti din oamenii fără minte? — imi zise atunci conducătorul meu. — Aci compătimirea adevĕrată stă intru a fi drept.* (*Qui vive la pietà quando è ben morta*). *Cine e mai vinovat decăt acela care sacrifică dreapta judecată compătimirii?*

Şi aşa am putea inmulţi citaţiunea versurilor asemenea acestora, pănă cănd am termina toată cartea. Eu vĕ rog să-mi daţi voe a reproduce ăncă un singur pasaj din cantul III al paradisului, care mi se pare a cuprinde cea mai adăncă inţelepciune in privinţa vieţii omeneşti. Dante vede aci, in cerul lunei, spiritele celor ce se află pe treapta cea mai de jos a fericirii şi, intre altele, cunoaşte pe Piccarda din familia Donati, pe care fratele sĕu o răpise din

mănastire, cu ajutorul unui renumit sicar, şi o mărită in contra voinţei ei.

Spune-mi, — ii zice poetul, — *voi care sunteţi fericite aci, doriţi voi o treaptă mai inaltă a fericirii, unde să puteţi vedea, sau să vĕ puteţi face amici?*

Ea surise puţin impreună cu celelalte umbre; apoi imi respunse aşa de veselă, că părea că arde in primul foc de iubire: Frate, voinţa noastră este mulţumită aci prin virtutea iubirii (caritĕţii), care ne face să voim numai ceeace avem şi să nu mai insetăm de altceva.

Dacă am dorì să fim mai sus, dorinţele noastre ar fi in desarmonie cu voinţa aceluia care ne-a pus in acest loc; şi aceasta nu poate fi in paradis, căci aci trebue a trăì in iubire şi aceasta e natura iubirii.

A fi fericit inseamnă a se ţinea inlăuntrul voinţei divine. Ea este pacea noastră; ea este acea mare cătră care tind toate fiinţele create de dinsa şi făcute de natură. (*Paradisul*, c. III, v. 64 — 87).

Trăeşte conform naturii, ziceau filosofii din vechime. Urmează preceptele moralei, ne zice filosofia şi religiunea creştină. Ear ştiinţa modernă ne sfătueşte a ne pune in armonie dorinţele şi aspiraţiunile cu propriele noastre puteri şi mijloace şi cu voinţa universală a naturii, daca voim a trăì mulţumiţi şi a părăsì neturburaţi teatrul vieţii, zicănd cu mulţumire: *mi-am trăit zilele*, cum se exprimă Bălcescu in frumoasa *cântare a Romăniei*. Pentru că *legile moralei*, şi prin urmare ale fericirii omeneşti, *sunt identice cu legile naturii*.

Acest adevĕr formulat de ştiinţa modernă ni l'a spus deja in mod alegoric profetul din Florenţa in neperitoarele sale versuri.

Ceeace pune pe Dante in rindul celor cătiva poeţi mari ai tuturor veacurilor, ca Omer in vechime şi Shakespeare in timpurile moderne, afară de bogăţia ideilor şi imaginilor poemei sale alegorice, este stilul său, sau modul de a vedea, a concepe şi a se exprima. In această privinţă Dante este

poate cel mai mare maestru. El este primul intemeetor, am putea zice creatorul, nu numai al limbei italiane literare, ci şi al adevěratei poesii din timpul sěu.

In purgator Dante află pe un poet neinsemnat din vremea sa, cu numele Buonaggiunta din Lucca, osindit a suferì acolo o foame şi o sete arzětoare pentru lăcomia prin care se făcuse renumit in viaţă cum se vede, mai mult decăt prin poesiile sale.

Spune-mi, — intrebâ el, — věd eu aci pe acela care a produs noua poesie? – Ii respunse Dante — *eu sunt unul care scriu căud mě inspiră amorul, şi scriu aşa cum dictează el inimei mele.*

O frate, zise el, (Buonaggiunta), *acum věd eu piedica, care pe mine, pe Notajo şi pe Guitone ne opreşte de-a avea acel dulce stil nou ce aud. Noi nu scrim din inspiraţiune ca voi.* Şi acel care scrie numai pentru a plăcea, *nu vede deosebirea intre un stil şi altul.* (Purgatorul, c. XXIV, v. 49—62).

Acest pasaj ne arată in a doua parte a sa, cum in veacul al XIV existau in Italia două curente literare: şcoala veche, care trăia numai din imitaţiunea poesiei proveţale; şi şcoala noă, *delle nuove rime, del dolce stil nuovo,* de care ţinea Dante, amicul sěu Guido Cavalcanti, Guido Giunicelli şi Cino din Pistoia. Ear prima parte a acestui pasaj, cum se vede şi cum recunosc toţi comentatorii, cuprinde principiul artei poetice din toate timpurile.

Intăiu, a nu scrie decăt atunci căud eşti inspirat, căud adică ai a spune ceva, şi mintea şi inima sunt pline de ceeace ai să spui. A doua, a scrie aşa cum vezi şi simţi, că adică vorbele şi frasele să corespundă mişcării sufleteşti.

Dacă la aceste două regule fundamentale, scoase din versurile lui Dante, vom adauge o a treia regulă, că adică poesia, ca şi o statue, un tablou sau alt product al artei, nu este un scop, ci numai un mijloc al artei: mijlocul de a deştepta in mintea altora imaginea vieţii şi a lucrurilor aşa cum a vězut-o artistul cu impresiunile, simţimintele şi

ideile lui; că prin urmare trebue a înlătura tot ce e de prisos şi a nu pune decât elementele necesare pentru evocarea acestei visiuni; dacă vom ţinea seama cât de bine se aplică aceste precepte poesiei lui Dante, care mai de multe ori exprimă lămurit tendinţa sa de-a zugrăvì lucrurile, cum le vede ochiul şi mintea sa şi a nu spune decât adevĕrul; cred că nici un cunoscĕtor nu se va îndoì de-a recunoaşte in epopeea dantescă cel mai bun model al artei de a scrie.

Regretă unii prea marea cutezare şi prea multul artificiu in căutarea multor expresiuni atât de originale şi neindatinate, încât au trebuinţă de comentarii pentru a fi înţelese. Aceasta se explică prin misiunea impusă poetului de-a creea nu numai o operă de artă, ci şi o limbă literară. Alţii regretă prea multele descrieri impuse de altfel prin insuş subiectul poemei; şi ar dorì mai multe pasaje ca al lui *Ugolino* şi al *Francescăi de Rimini*, unde ni se zugrăvesc pasiunile inimii: singurul stil de natură a pune pe un autor in primul rind al scriitorilor. Şi ear alţii ar vrea să nu intilnească aşa des expresiuni grosolane, şi ar preferì in locul lor cuvinte mai alese şi mai nobile. Dante este in adevĕr atât de natural, atât realist in unele descrieri, ca d. e. in pedepsele la cari osindeşte pe inşelători şi linguşitori (cântul al XVIII din Infern), încât nu cred să-l intreacă cei mai indrăsneţi naturalişti din şcoala de azi a lui Balzac şi Zola. Cum ar fi putut insă altfel, voind a ne da tabloul vieţii omeneşti cu toate uriciunile şi viţiile ei până la cele mai ruşinoase şi mai injositoare, cum face poetul toscan in infernul şi purgatorul sĕu?

Afară de bogăţia şi frumuseţa figurilor şi expresiunilor ingenioase şi rare, ceeace caracterisează încă stilul lui Dante este cumpĕtul, precisiunea şi exacta imitare a realităţii in expunerea ideilor şi mai ales in descrierea fenomenelor naturii; şi acea vioiciune şi putere a dicţiunii, cari fac ca versurile poetului să remănă adânc intipărite in spi-

ritul cetitorului, şi ca multe din ele să fie intrebuinţate ca maxime şi proverbe. (1)

Ca probă imi iau voe a cita aci căteva versuri, cari negreşit pierd foarte mult din frumuseţa lor prin traducere.

Zice Dante despre cei nepăsători şi leneşi:

Vreo amintire lumea de ei nu lasă;
Indurarea şi dreptatea ii despreţueşte,
Să nu mai vorbim de ei, priveşte-i şi treci.

Non ragioniam di lor, ma guarda e passa!

Dacă vorbele mele au să fie sămînţa care să rodească infamia trădătorului pe care-l rod eu, mă vei vedea vorbind şi plîngînd totdeodată, — respunde Ugolino, care rodea in infern capul inimicului său, de cătră care a fost ucis prin foame.

Şi acum venea pe turburatele unde, sgomotul unui sunet plin de spaimă, de care tremurau ambele ţărmuri; asemenea unui vînt, care devenind furios prin căldurile contrarie, sgudue pădurile, şi fără vreo resistenţă, rupe ramurile, le abate şi le duce departe; pulberos şi superb el merge inainte şi face ca fiarele şi păstorii să fugă. (2)

In alt loc:

Precum es din ţarc viţelele, căte una, căte două, căte trei, şi celelalte stau timide, cu botul şi ochiul la pămînt; şi ceeace face prima, fac şi celelalte, rezemăndu-se de ea, dacă stă pe loc, simple şi liniştite, fără să ştie pentru ce; astfel văzui mişcăndu-se spre noi capul acelei fericite cete, la faţă ruşinoasă şi in umblet modestă, — aşa descrie Dante ceata de suflete ce veneau spre ei, cănd el cu maestrul său căutau in purgator calea de-a se urca pe munte.

Era acum ora, — zice in alt loc descriindu-ne dulcea priveliştе a serii cu impresiunile şi suvenirile ei, — *era acum ora ce redeşteaptă in corăbieri dorul şi le intinereşte inima*

1) Confer. Rafaello Fornaciari: Disegno storicodella litteratura italiana; v. I, 34. — Infernul c. III, terz. 17, şi c. XXXIII, terz. 3.

2) Infern., c. IX, terz. 22—24.

aducându-le aminte de zioa în care au zis remas bun dulcilor amici; ora care pătrunde pe noul peregrin de iubire, auzind în depărtare clopotul ce pare că plânge zioa care moare.

A. de Humbold, in *Cosmos*, v. II, vorbind despre *literatura descriptivă*, constată cu multă admirațiune talentul neimitabil al lui Dante in descrierea naturii; și ca probă citează mai multe pasaje din *divina comedie*. Așa sunt versurile din cartea intâia a purgatorului, in cari poetul zugrăvește atât de frumos aburii dimineții și lumina tremurătoare a mării, care se vede din depărtare lin agitată, (*il tremolar della marina, purgatorio*, c. I, v. 115); sau acelea în cari, intrând in dumbrăvile dese ale paradisului pământesc, își reamintește frumoasa pădure de brazi de lângă Ravenna, pe țermul mării Adriatice, unde resună in vârfurile arborilor cântecul matinal al paserilor, (*Purgatorio*, c. XXVIII, v. 1—24); sau infine acele versuri in cari, descriind riul de lumină ce curge in paradisul pământesc, inchipuește minunata priveliște produsă de fosforescența mării în nopțile noroase, (*Paradiso*, c. XXX, v. 61—69).

Sunt destule aceste citațiuni, cred, ca să arate profundul simțimênt al naturii ce respiră din versurile lui Dante. Cum se vede dintr'insele și cum foarte bine observă unul din biografii poetului, (Cesare Balbo, *Vita di Dante*, p. 266), cugetările lui nu erau concepute in cabinetul de studiu, ci pe drumuri, pe câmpii, prin văi și prin munți; in mijlocul naturii, cu care era deprins a trăi pururea in comunicațiune. Și deaceea *divina comedie*, cum mărturisește autorul ei către Scaligero, este o icoană vie a Italiei, nu numai morală, ci și fisică.

Mare prin cuprinsul său ca gândire, frumoasă prin forma sa ca operă de artă, poema lui Dante este unică in felul său. El nu cântă eroi și evenimente resboinice; poema lui nu este o epopee propriu zisă ca a lui Omer și Virgiliu, nicio dramă sau o tragedie ca ale lui Shakespeare, nicio expunere inspirată și sistematică de idei filosofice ca

a lui Lucreţiu *despre natură,* nici numai o serie de poesii lirice; *divina comedie* este toate acestea impreună. Ea este o enciclopedie medievală, un minunat tablou istoric al societăţii din timpul lui Dante, un sublim tratat de morală şi, inainte de toate o poesie sublimă.

Victimă a lealităţii şi iubirii sale de patrie, şi de o potrivă celebru prin scrierile sale, ca şi prin exilul său şi prin caracterul său nobil, plin de mândrie şi sublim ca geniul său, Dante Alighieri este una din cele mai mari, mai interesante şi mai iubite figuri ale istoriei. De aci admiraţiunea şi cultul de care se bucură el nu numai in Italia, ci la toate naţiunile civilisate.

Terminând, a-şi remânea foarte mulţumit, doamnelor şi domnilor, dacă prin intreţinerea noastră de astăseară aş fi reuşit să atrag asupra lui Dante atenţiunea acelor iubitori de literatură dintre noi, cari poate încă n'au avut ocasiunea de-a'l cunoaşte, şi daca voiu fi contribuit cât de puţin la respândirea pintre tinerele noastre generaţiuni a operelor acestui mare poet, scrise in cea mai dulce şi mai armonioase dintre limbi, şi cea mai apropiată soră a limbei noastre.

M. STRAJAN.

STUDII CRITICE DE I. GHEREA

(DARE DE SEAMA CRITICĂ)

I.

Lumea se grămădea intr'o sală a universităţii din Copenhaga, să asculte un curs de literatură, a cărui importanţă o simţea foarte intensiv. Brandes vorbia despre curentele literare in veacul al XIX-lea şi printre altele avea şi scopul de-a dovedì ţării sale covirşite de un spirit bigot şi de-o presă teologică, ce a lucrat Europa intr'un veac, ce idei a produs, care dintre ele şi-au trăit traiul şi care remăn trainice dănd rod şi creănd şi pentru artă o atmosferă, in care ea să poată înflorì. Escelentul profesor vorbia hotărit şi sigur; energia lui era invierea energiei lui Sessius cu deosebirea, că acesta a purtat resboiu cu străinii, ear Brandes se lupta cu insăşi ţara sa.

Cursul profesorului danez s'a publicat şi Gherea il cunoaşte din traducerea nemţească făcută de poetul Strodtmann şi de Rudow, traducĕtorul german al doinelor lui Alecsandri.

Şi Brandes e traducĕtor. El a tălmăcit in limba sa pe Taine şi a scris şi o critică asupra lui; in teorie ei se aseamĕnă, pentrucă şi Brandes şi Taine fac din estetică o ştiinţă mai mult istorică decăt filosofică; ear in aplicarea teoriilor sunt deopotrivă de iscusiţi; „Istoria literaturii en-

gleze“ de Taine şi-a găsit vrednică pereche in „Curentele literare“ ale lui Brandes.

Taine şi Brandes sunt doi autori, pe care criticul Gherea i-a studiat cu deplină pătrundere şi de la care el a invăţat *ce să facă*. Taine a expus principiile criticei sale, le-a aplicat in cercetarea unei literaturi intregi, a celei engleze, şi a obţinut resultate, care iţi pot intemeia convingerea, că numai cu ajutorul acestor principii poţi lumina intunerecul, ce invăluea până acum priceperea mai adâncă a operelor de artă.

Acest fel de critică este deja foarte respăndit şi pentru ca să arăt cum şi in ce formă s'a ivit el şi in alte puncte, voiu cita mai des pe Wilhelm Scherer (1), profesorul de la Berlin.

II.

Critica lui Taine şi alui Brandes priveşte opera de artă drept un product şi analisează naşterea ei. Artistul este intăia causă a naşterii acesteia; deci prima sarcină a criticei este să stabilească legătura de causă intre artist şi operă. Ea va semăna cu artistul ca fiul cu tată-său. Criteriul acesta este bazat pe ştiinţa, că nicio impresie nu revine din lumea internă a omului, fără ca să fi primit ceva din firea mediului, care a obiectivat-o. Scherer dă un conspect al celor mai importante puncte, ce sunt hotăritoare pentru individualisarea poetului, deci şi pentru caracterul operei de artă. Aceste sunt constituţia fisică nu numai pe intregul, ci şi parţial, căci spre ex. orbirea are de urmare o potenţare a forţei representărilor vizuale, pe care poetul orbit le elaborează mereu, ne mai primind altele noui (Milton); drept exemplu pentru raportul operei cu alcătuirea fisică generală ne slujască capitolul lui Brandes despre Keats; Keats face comparaţii minunate cu sentimentele ce le ai la sdrobirea fructelor in gură, şi de aici conchidem că la el şi nervii gustului mijloceau sensaţiei intensive ca şi ai auzului şi ai

1) W. Sch. Poetik; o critică a poeticei de până acum.

vĕzului. Mai hotărăsc apoi: dacă poetul lucrează mai mult prin fantasiă ca Shakespeare ori prin gust şi judecată ca Lessing, hotărăşte gradul de cultură, la care s'a ridicat poetul etc. Aceste sunt deosebite limitări ale individualităţii lui. Pentru acest criteriu al raportului dintre autor şi operă, Gœthe e cel mai splendid exemplu: el spunea doară că a scris când a simţit necesitatea de-a descărca o emoţie, o idee a sa; astfel înţelegerea deplină a activităţii lui Gœthe nu-i posibilă fără de biografia amĕnunţită a lui.

Dar artistul nu e isolat; el vieţueşte in societate şi societatea trebue să aibă inriurire şi asupra lui Scherer; finind amintitul conspect, continuă: „Toate aceste sunt lucruri, *care se înţeleg de la sine.* Intr'un fel sunt oamenii încă tineri, intr'altul la bĕtrâneţe. Mai departe, *de la sine se înţelege,* că un poet trebue să-şi plătească epocei sale tributul, că stilul lui ia parte la stilul epocei şi că-i determinat prin acesta. Şi precum se intimplă de altfel că unii oameni se află in afară de epoca lor, adecă stau sub influenţa celei trecute sau apar ca cei dintâi ai epocei următoare, aşa se intimplă şi la poeţi; ei schioapătă in urmă ori aleargă inainte". Scherer află că aceste lucruri *se înţeleg de la sine*, ear Gherea crede că-i necesară o validitare polemică a lor.

La rândul ei, societatea este un product al mediului natural, al rasei şi al desvoltării istorice. Naturalismul englez nu s'a născut din intimplare, ci in mod necesar; că Shakespeare a fost înţeles pe continent mai intâi de Germani şi că popoarele romanice nici azi nu-l pot mistui in deajuns, se explică tot prin acest criteriu, — şi altele asemenea.

Aceste sunt criteriile fundamentale ale noului metod critic; el este *istoric* şi astfel trebue să nizuească a se face incapabil de nedreptăţi; toată arta, de ori când şi de ori unde, intimpină dragostea lui. Brandes şi Taine sunt representanţii moderni şi completi ai lui; el insuş este mult mai vechiu. Sunt anterioare studiile lui Herder despre poesia poporală şi despre cea ebraică; ale lui Gœthe despre arta

gotică, despre Shakespeare, despre scrierile lui Winkelmann şi despre tablourile lui Ruyndael; precum şi ale romanticilor germani despre autorii ce-i traduceau ei, etc. Şi deatunci până azi a-şi putea numera o mulţime de lucrări, care au aplicat criteriile discutate aici, luându-şi numele de *studii istorice-literare*, nu cel de *estetică istorică*, cum i-a zis Taine. Numirile s'au schimbat şi este evident, că această estetică are un trecut mai bătrân decât cel ce i se dă căutându-i-se obărşia lui la Taine. O istorie a ei ar fi o operă din cele mai frumoase. In lămurirea-i istorică Gherea ar fi un lăstar ajuns până la noi.

Această critică explică dar mai intâi *obiectul* raportului estetic; ea spune cum s'a produs cutare ori cutare operă; ea sdrobeşte opera ca să o înţeleagă, o face bucăţi ca să o poată cunoaşte parte de parte. O explicare completă nu va da însă niciodată. Şi de multe ori critica aceasta va da şi explicări, care nu vor fi de loc importante pentru *subiectul raportului estetic*. Tu poţi şti, că poetul Keats avea nervi foarte fini; eu pot să nu ştiu şi voiu gusta cu toate aceste ca şi tine comparaţiile lui; tu poţi demonstra că Byron încă de copil era indărătnic şi că polemica lui resultă din temperamentul lui, şi eu pot să nu le ştiu aceste; dar pentru aceea şi eu il voiu admira cetind, cum ar vrea el să prinză fulgerile furtunii şi să lovească in omenire, etc.

Am vorbit de *subiectul* raportului estetic, şi de dinsul are să ţie seamă critica ştiinţifică; dar la Gherea mi se pare, că această considerare nu este destul de vastă. Gherea nu indică decât simţimintele elementare estetice al ritmului, ale armoniei etc., ear asupra celor superioare el nu insistă de cât ca asupra unui element al lor, al simţimintelor etice; cu vorbele lui Gherea am zice: în artă trebue să căutăm mai ales tendinţa „moralisătoare“, „aducătoare“ şi „socială“ a operii. Arta-i aşa dar o forţă socială, ale cării inriuriri trebuesc sprijinite sau discutate şi impedicate. Din acest punct de vedere Eminescu ar avea o influenţă rea asupra spiritului tinerimii române; ea ar putea lăncezì in

progresul social. Aşa zice Gherea, admiţĕnd un raport *etic indispensabil* intre opera de artă şi subiectul ce primeşte impresii de la ea. Gherea preferă discuţia practică a cestiunii, ear nu pe cea teoretică; şi in acest cas se inţelege, că exemplele istorice trebuesc să fie in primul plan considerate. Istoriceşte se constată că arta a influenţat şi in sens etic, dar că nu e de admis că şi-ar putea lămurì intr'o formulă precisă acest raport. Ea a influenţat direct spre pildă prin eposul german; a influenţat indirect ca la Gœthe, dar alteori n'a influenţat de loc. Un principiu general artistic nu se poate induce; cestiunea trebue pusă şi de aici incolo numai faţă cu casurile concrete. Dacă ceri de la fiecare operă să aibă o tendinţă socială şi morală, vei găsì multe, care nu o au şi cari tot remăn părtaşe de admirarea lumii.(1) Cestiunea se complică aici cu cercetări etice şi sociologice, pentrucă trebue numai decât să fie lămurit: *ce vei cere* in acest cas de la opera de artă? Vom vedea pe Gherea cerênd artistului modern ce-ar pune *el* in operă, tendinţele sale sociale; aşadar vom vedea cum critica lui Gherea va inceta a fi obiectivă, istorică şi a fi foarte subiectivă.

III.

Aplicând acest metod la literatura noastră, Gherea analisează in volumul prim pe Eminescu, pe Vlahuţă şi pe Caragiale. Din studiul celor doi dintăi el induce următoarele resultate: Eminescu este după intima lui natură un idealist, lovindu-se de ralitatea ce-a fost altfel intocmită, nu cum şi-o inchipuise el. Eminescu nu are puterea să meargă inainte, căci e natural, să mergi după idealul ce-l ai; principiul viitorului remăne invins şi poetul, scărbit de present, işi trimite fantasia in trecutul, care e poetizat, dar n'ar trebui să fie. Mediul social, care a bolnăvit pe decepţioniştii noştri, sunt instituţiile burgheze introduse la 1848. Gherea

1) Vezi Scherer in capitolul despre valoarea internă a poesiei.

face adecă raţionamentul acesta : in apus instituţiile burgheze au pricinuit durerile decepţioniste; introducăndu-se şi la noi aceste instituţii, s'au creat causele, din care trebueau să resulte aceleaşi efecte, ca şi in apus. Alte cause, cum e religia şi filosofiile pesimiste nu sunt cause, ci efecte. Trebue să fie bolnavă societatea, pentru ca cineva să cugete ca Schopenhauer şi ca budiştii. Voiu da o probă in sensul lui Gherea. Leopardi nu avea ştire despre Schopenhauer, nu-i auzise de nume; bolnav insă, schilod, sărac, el nu-şi găsea loc in lume, şi astfel nici nu inţelegea la ce trăeşte; el se simţea prins ca in cleşte de-o soartă neinţeleasă şi se compara cu clădirile de cărţi de joc, pe care copii le dărimă, ca să facă altele. Şi natura dărimă organismele ca să creeze altele. Bolnavul Leopardi produce o filosofie tristă. Dar, continuă Gherea, odată ce o religie şi o filosofie s'a arătat, ea va inriurì in sensul ei; odată ce există o filosofie pesimistă, ea va lăţi pesimismul. Atunci de bună seamă cei predispuşi il vor primi mai uşor şi-l vor adăncì. Şi aici continuu tot cu Leopardi, dar *nu* in sensul lui Gherea. El cade tot mai mult sub chiar filosofia sa; in cântecul nomadului păstor din Asia găsim expresia acestei căderi; el intreabă luna, dacă nu i s'a urit să bată mereu aceeaşi cale, cum o bate şi el pe pămănt; dar nu, luna poate că ştie *la ce*

E tu certo comprendi
Il *perchè* delle cose

eu nu ştiu şi pe mine mĕ cuprinde uritul, sila. Tendinţa de-a trece peste marginile inţelegerii omeneşti, de-a inţelege neinţelesul să reintoarce asuprà-i cu efectul ei, cu nemulţumirea, cu durerea, intristăndu-l mai mult. Leopardi insuş susţine (in scrisorile sale), că *numai* această tendinţă filosofică, că numai gândirea este causa desnădăjduirii sale; el nu concede că filosofia lui nu-i adevĕrată; el protestează in contra celor ce-i ziceau, că necazurile lui fisice şi materiale l'au făcut pesimist; el respundea: nu m'au făcut necazurile, ci raţiunea. Mărturisile acestea sunt de mare va-

loare şi nu pot fi trecute cu vederea; *ele arată care era conştiinţa lui Leopardi despre vederile sale*, care era isvorul, din care bea el amarul durerii. Proba aceasta ne invaţă să fim foarte chibzuiţi, când alegem causele, ce-au produs pesimismul *osebiţilor* autori. Leopardi era anterior lui Schopenhauer, Eminescu e posterior. Eminescu, care studia la Blaj şi dormea pe sub streşini, nu mai avea nevoie să cunoască nimicnicia vieţii omeneşti din poesiile lui Leopardi, din scrierile lui Schopenhauer ori din sfintele scripturi ariene. El umbla sdrănţuit, se hrănea pe apucate şi dormea pe sub garduri, fiindcă din chiar zămislirea lui era croit aşa, ca puţin să-i pese, cum e imbrăcat, cu ce se hrăneşte şi unde doarme.

Nu ştim şi nici nu cercetăm dacă d. Gherea a avut ori nu parte de mulţumirea de-a fi stat un cias de vorbă cu Michail Eminescu. Un om insă, care ştie de ce e vorba in operele de artă, cetind poesiile lui Eminescu, trebue neapĕrat să simţă, că autorul acestor poesii nu era ca lumea prin mijlocul căreia trecea, ci vedea lumea *aşa cum era el insuş*. Şi dacă Leopardi se supĕra, când cineva voia să cănte obĕrşia vederilor lui in cocoaşa lui, Eminescu se uita cu dispreţ adănc la aceia cari işi inchipueau, că l'ar face mai fericit, dacă l'ar imbrăca in haine de catifea, l'ar hrăni cu stridii şi l'ar culca in perini de puf.

D-nu Gherea, care se simte chemat a deriva spiritul lui Eminescu din miseriile sociale, se imbracă, aşa credem, in haine curate şi potrivite pe trupul d-sale, se hrăneşte cu ceea ce-i prieşte şi doarme in pat moale şi aşezat la bun adăpost: vrea oare d. Gherea să facă pe oamenii serioşi să crează, că Eminescu, n'ar fi putut, dacă ar fi voit, să trăiască tot atăt de bine ca d-sa? Ori poate că vrea să-i facă să crează, că Eminescu, dacă ar fi trăit in alte condiţiuni, ar fi gândit altfel?

Dacă aceasta o voeşte, atunci nu a simţit niciodată ce va să zică un om, care nu e ca toţi oamenii, nici a inţeles, ce vra să zică *originalitate* şi *caracter individual* in inţelesul etic al cuvĕntului.

Şi greşala fundamentală a criticilor, pe care d. Gherea şi i-a luat drept povaţă, e că n'au ajuns încă să-şi dee seamă ce absurd e a lua drept resultat al inriuririlor sociale *caracterul moral şi intelectual* al omului, care e zămislit din doi părinţi şi se naşte după ce in timp de nouĕ luni de zile a ajuns, *afară de societate*, la deplina lui desvoltare organică.

Dacă d. Gherea şi-ar fi dat seamă despre aceasta, n'ar fi luat pe Eminescu drept un fel de Vlăhuţă, nici s'ar fi căsnit să derive spiritul lui Eminescu din miseriile vieţii de toate zilele, ci s'ar fi plâns dimpreună cu noi, că Eminescu n'a mai avut, pe lângă toate celelalte, şi norocul de-a trăi in nişte condiţiuni, in care lucra *mai mult*. Căci numai de mai mult ori de mai puţin poate să fie vorba, de *„altfel“* niciodată, şi acela, care cântă inţelesul operelor unor poeţi ca Eminescu *„afară“*, in lumea trecĕtoare, umblă rĕtăcit: *In mine insumi*, zicea şi Eminescu, e isvorul firii mele!

IV.

După ce am arătat in ce consistă estetica d-lui Gherea, care sunt cestiunile in care ea poate greşi şi ce problemă resultă din spiritul ei pentru explicarea istoriei caracterului artistic, — voiu arăta ce posiţie ea dinsa faţă de critica de până acum.

Aici are loc o paralelă. S'a spus adică, că poesia noastră se resumă in doue nume: Alecsandri şi Eminescu; că Alecsandri este uşurel, că el atinge sentimentele cum rândunica atinge faţa apelor şi că nu produce emoţii frumoase; şi din contra s'a zis, că Eminescu este cel adânc, cel plin de idei, cel oceanic in sentimentele sale. Valoarea unuia s'a cântărit cu a celuilalt şi s'a făcut conclusia că Eminescu este mai mare decât Alecsandri. Tocmai aşa se face acum şi in domeniul criticei. D. Maiorescu ar fi având să corespunză cu Alecsandri, ear cu Eminescu corespunde — Gherea. In amândouĕ casurile avem să iubim pe cei din urmă; pentru aceea Joe va resturna pe Crouos. „Repetăm, zice Gherea,

d. Maiorescu are dreptate. Chiar articolul critic din urmă al d-sale arată, că critica cum se făcea inainte şi-a trăit traiul". Dar lipsind critica „*judecătorească*", al cărei fruntaş representat e d. Maiorescu (p. 29), nu va remănea nimica în locul ei? D. Maiorescu nu face nici măcar alusie, că ar exista o critică modernă; sau socoate că nu-i necesar să vorbească de ea?

Astfel Gherea insuş face antitesa: critica ştiinţifică şi critica judecătorească. Cunoaştem critica ştiinţifică, dar încă nu ştim ce inţelege Gherea prin critica judecătorească. Critica aceasta s'a născut in Franţa la inceputul veacului; ea se ridica pe ruinele regulelor clasice spulberate de romanticismu; ne mai avĕnd legi şi regule, critica a trebuit să devină *arbitrară*; criticii judecau după gustul lor; cuvintele lor: operă bună, măiastră, stupidă etc., erau vagi, aveau inţeles nehotărit şi relativ. Aşadar critica judecătorească se caracterisează prin arbitru; subiectivitatea criticului este prea puţin mărginită şi criticul poate prea uşor să fie un judecător nedrept.

D. Gherea micşorează obiectul ca să-l poată batjocorì cu ironicul cuvĕnt „judecătoresc". Vom rectifica deci această minuentă exagerare; observĕnd, ca in treacăt, că o caracterisare, care este corectă pentru critica romantică, este trecută şi asupra d-lui Maiorescu, fără de-a se dovedì cu temeiuri inrudirea. Judecătoria literară, aşa cum o inţelege Gherea subiectivă şi arbitrară, n'a avut pe d. Maiorescu intre magistraţii săi. O critică care nu se conduce decăt de arbitru, nici n'ar mai fi vrednică de pomenit ca sistem.

Regulele clasicismului fuseserĕ formulate de Boileau intr'o scriere cu idei „nici prea adinci, nici prea noue". Cartea lui Boileau a fost ultimul fruct al tradiţiei literare faudate de poetica lui Aristotele, ear Scherer zice despre filosoful grec: „Aristotele nu-i destul de naturalist; el nu tratează poesia existentă cu observarea, analisa şi clasificarea suficient de rece a naturalistului. El prea este *legist*. El caută *adevĕrata tragedie* şi *adevĕratul epos*; el face deosebiri discutabile de valoare, el nu-i destul de imparţial cu

aparițiile literare ce găsește și osindește pripit niște genuri foarte mult obicinuite, spre pildă povestirea, in care poetul epic își amestecă personalitatea sa; și n'avem decăt să gândim la Omer; fiecare epitet ce il dă Oomer eroilor săi, este o judecată a poetului. Aristotele are *ideale unilaterale*... Așadar el este prea legist, dar conced că-i un legist foarte moderat". Idealul unilateral e așadar caracteristica esteticei judecătorești, idealul este lege, el servește drept termen de comparare pentru operele de artă, și-i natural ca acestea să nu se potrivească toate și deplin cu idealul criticii.

Citind cele zise de d. Gherea despre critica *„judecătoreasca"*, oamenii, care numai așa din intimplare se ocupă *și* cu cestiuni de estetică, vor fi avênd simțimêntul, că li se indică un adevĕr mare și cu totul nou. Adevĕrul e insă, că d. Gherea se folosește de cuvêntul *„judecătoresc"* fiindcă ii lipsește o *idee*.

Noi *știm* tot ceeace știm din experiență, și dacă este adevĕrat că legile fisice nu sunt legi, după care *au să se petreacă*, ci după care in *adevĕr se petrec* fenomenele fisice, principiile estetice nu sunt nici ele un fel de *rețetă* pentru crearea operelor de artă, ci resumatul observațiunilor făcute de noi asupra operelor de artă deja create.

E peste putință, ca un om, care are simțimêntul frumosului, să fie impresionat de un șir oarecare de opere de artă, fără ca să-și dea seama, *de ce* anume unele dintre ele produc o impresiune adâncă și binefăcĕtoare. Respunzênd mereu la acest *„de ce"*, iubitorul de artă ajunge in cele din urmă să se domirească asupra *condițiunilor in care sunt create operele ce produc impresiunea adâncă și binefăcĕtoare*. Așa și numai așa, in mod empiric, s'a produs in capetele oamenilor, care judecă asupra *operelor*, ear nu asupra *autorilor*, o sumă oarecare de *vederi estetice*. Fără opere de artă create odată această sumă de vederi nu se putea produce, și abia după ce estetica s'a produs astfel, in mod empiric, puteau să meargă oamenii mai departe și să se intrebe: *De ce* insă tocmai in aceste condițiuni au să fie create operele, pentru ca ele să producă impresiunea adincă

şi binefăcătoare? Căutând respunsul pentru acest nou „*de ce?*“ filosofii au ajuns să-şi chibzuiască o *estetică „a priori“* sau *transcendentală*, care face parte din *metafisică*.

Cititorul mai domirit al cărţii d-lui Gherea trebue neapĕrat să simţă chiar din primele pagini, că autorul n'a ajuns încă să înţeleagă deosebirea dintre *estetica empirică* şi cea *transcedentală*, şi deaceea nu poate să înţeleagă nici felul de-a face critică al d-lui Maiorescu, nici felul de-a scrie poesii al lui Eminescu.

Pentru acela care înţelege deosebirea aceasta, e lucru invederat, că puţinii, care *se nasc*, ca Eminescu, artişti, n'au nevoe să înveţe estetica de la alţii: o ştiu „a priori“ fără ca să-şi dea seama, o au ca *simţimênt estetic*. Noi cei mulţi însă, dimpreună cu d. Gherea, numai „a posteriori“, după ce am vĕzut o mulţime de opere, putem să ne formăm oarecare convingeri estetice.

Acesta e punctul de vedere din care pleacă critica d-lui Maiorescu; şi deaceea pentru d. Maiorescu, Alecsandri e poet distins intr'un fel, ear Eminescu tot poet distins intr'alt fel.

D. Gherea însă nici că priveşte operele de artă din punctul de vedere *estetic*, ci caută să se domirească asupra inriuririi lor *sociale, morale* ori, dacă vrea cineva, fie chiar *etice*.

Deaceea e lucru intors pe dos ceeace fac aceia care pun pe Gherea alăturea cu Maiorescu: Gherea face studii sociale, care pot să fie interesante, ear Maiorescu se pronunţă asupra operelor de artă şi le judecă in virtutea principiilor estetice, care s'au stabilit incetul cu incetul prin munca continuată a celor mai distinse capete.

O critică românească *veche* exista, dar ceeace unora le place să ea drept critică *noue* nici nu e *critică*, ci un fel de *anatomie literară*.

E cu toate acestea lucru firesc, că atunci, când se apropie de adevĕr, d. Gherea e de aceeaşi părere ori de aproape aceeaşi părere ca d. Maiorescu, căci asupra fieştecăruia lucru unul singur e adevĕrul.

Vorbind despre comediile lui Caragiale, Gherea zice:

„Cele patru comedii ale lui Caragiale au toate aceeaşi notă generală: baterea de joc[1], ridiculisarea, biciuirea anomaliilor, neajunsurilor isvorite din introducerea instituţiilor europene, satirizarea mai ales a acelor neajunsuri şi anomalii, cari nu ne sunt comune cu Europa occidentală, ci speciale ţărei noastre.“

D. Maiorescu zisese: „Stratul social, pe care il reprezintă mai cu deosebire aceste comedii, este luat de jos şi ne arată sub aspectul unor simţiminte omeneşti, de altminteri aceleaşi la toată lumea, manifestate insă aici cu o notă specială, adică sub formele unei spoeli de civilisaţie occidentală, strecurată in mod precipitat până in acel strat şi transformate aici intr'o adevărată caricatură a culturii moderne“.

D. Gherea mai susţine insă la alt loc, că-i natural să-şi aibă şi criticul idealul său şi că acesta va fi cu atât mai deosebit de al poetului, cu cât ei vor fi din mai divergente şcoli literare. Astfel idealele lui Eminescu sunt măsurate cu ale lui Gherea şi ele nu se potrivesc; şi aşa valoarea ideală a lui Eminescu scade şi numai cea artistică remâne sus de tot. Critica ştiinţifică a lui Gherea a trecut aici peste marginea obiectivităţii şi a devenit subiectivă, *„judecătorească“*.

V.

Critica botezată „legistă“ măsoară operile noui cu măsura idealului alcătuit din observarea operelor de artă existente şi prin culegerea notelor ce simţeşte că pricinuesc impresii frumoase.

Şi critica positivă primeşte un singur element, al „idealului“. Care e insă idealul criticului positiv? D. Gherea încă nu ni-l poate spune cu siguranţă.

Veacul nostru se distinge printr'o iubire a naturii, pe care alte epoce n'au simţit-o. Arta a şi dat expresie acestui

1) Adică luarea in bătae de joc.

simţimênt. Astfel Lessing se născuse şi crescuse in regiuni frumoase, dar el nu lea-a simţit şi nu le-a descris. De la el până la Gœthe şi Schiller nu-i mult; Schiller a scris elegia *Spaziergang*, o poesie care caracterisează in mod simbolic o epocă literară a Germanilor, epoca *reintoarcerei la natură*; ear Gœthe i-a adaos figurei lui Faust acelaş caracter al epocei. Faust zice lumei:

Ah! Könnt ich doch auf Bergeshöhn
In deinem lieben Lichte gehn,
Um Bergeshöhle mit Geistern schweben
Auf Wiesen in deinem Dämmer weben,
Von allem Wissenqualm entladen
In deinem Thau gesund mich baden.

Naturalismul englez este un alt cuceritor artistic al temei acesteia. Descrierile din Childe Harold, Cain şi Maufred sunt poate cele mai frumoase din toate literaturile europene.

Zina lui De la Vrancea are aceeaşi temă. Frumuseţile naturii ii storc autorului imnuri de laudă; dar poetul tace la o vreme şi naturalistul ii ea locul; in natură este o luptă pentru existenţă; se ucid jivinele; lupta aceasta dovedeşte ipocrisia naturii care ascunde nemernicii şi crime sub velinţe de flori şi miresme dumnezeeşti. „Nu mai pot indura sub ochii mei această frumuseţe nelegiuită".

Din scrierea aceasta Gherea a citat un pasaj pe care il numeşte frumos, adânc şi *adevărat*. „*Arta impuţinează natura*. Arta e născocită pentru cei ce aud şi vĕd pe sfert din căte natura le desfăşură inainte-le. *Tot ce creează omul e o sărăcie vicleană a realităţii*. Căte-va insuşiri mari ale unei pajişte, *ale unui suflet*, ale unui trup scos din marmoră, căteva insuşiri, cari domnesc pe de-asupra celorlalte şi pe cari artiştii le schilodesc mărindu-le şi morfolesc potrivindu-le cu puterea simţurilor oricărui nesimţitor. *Eacă arta*". Inţelesul este, că in orice operă de artă şi pictorul, şi sculptorul şi poetul remâne departe in urma naturii. Ideea aceasta se explică şi in continuarea pasajului citat

de Gherea: „Cine poate să pună pe pânză tot verdele, care incepe cu acea luptă a spicului ce tinde a trece in galben, apoi se schimbă in curatul verde de smarald al cretului crud de stejar şi sfirşeşte cu verdele gros, lucios, sever şi sănătos al nucului? Cine poate săpa in piatră un muschiu incăt să vezi intr'insul o forţă care se odihneşte?“ Drept este, să bag de seamă, că argumentarea aceasta cuprinde numai pictura şi sculptura, pe când pasajul trecut cuprindea şi „sufletul“, deci şi poesia, in negaţiunea sa. Vrancea continuă: „Ferice de acela care se imbată de mărimea şi frumseţa acelor ce veĭnic trăesc şi se resfaţă in trecutul şi in aplausele mulţimii, fără a simţì depărtarea de la ceeace a făcut până la ceeace voia şi *trebuia să facă*“. Aşadar este neindoios că pasajul citat de Gherea are inţelesul ce i l'am dat: artistul nu poate ajunge natura, arta e o sărăcire a realităţii; artistul „trebue“ să ne dea in opera sa realitatea completă şi nu poate.

E drept, că artiştii mari au făcut lucrări după care s'ar părea că ei au incercat a se intrece cu natura in *colorit*. Vereşajiu zugrăveşte scănteile unui foc din intuneric; el zugrăveşte apusul şi resăritul in munţii Asiei; el fură marmurei şi omătului sclipiciul. De ce stăm uimiţi in faţa acestui colorit? Pentru că nu aşteptam de la pictor să incerce aşa ceva, pentru că el nu „*trebue*“ să ne redea natura intreagă in opera sa. A cere aceasta, inseamnă a face o pretenţie, despre care de la inceput ştiu că nu poţi să o faci. Arta ne dă ilusia ei. Tot atăt de curios este a cere şi marmurei să aibă căldura şi viaţa trupului viu.

In cestiunea aceasta Taine are dreptate. După el, arta adaugă natura in inţelesul că artistul ghiceşte caracterul fenomenelor naturale, dar aceasta nu se poate manifesta neimpiedecat de complexitatea naturii; in natură caracterul este un soare ascuns după nori, arta alungă norii şi el străluceşte mai intensiv vederilor noastre.

Artiştii mari au dat probe pentru acest adevĕr. Cine i-ar fi impiedecat pe ei să creeze lucrări căt se poate mai adequate realităţii? Nimeni. Cine l'a pus pe Eminescu să

scrie un sonet despre Veneţia, şi cine l'a oprit să nu scrie o mulţime de sonete cu descrieri amănunţite? Aşa era mai aproape de natură. Şi dimpotrivă, romanele experimentale moderne cuprind multe pagini cari nu ne plac, pentru că sunt prea incărcate cu o realitate prisoselnică pentru motivele lor. Aşa-i in descriere!

Şi acum să dau şi un exemplu mărunt de felul cum sunt exploatate situaţiile. Macbeth va ucide. Poetul motivează faptele lui, avĕnd şi grija cum să-i pună in lumină caracterul. Şi pentru aceea el devine uneori chiar abstract, numai să ne lase in neştiinţă despre lupta ce o poartă eroul in sufletul sĕu. Astfel este monologul lui Macbeth din şcena a VII-a (actul I). Patima lui lucrează ca un instinct, dar poetul işi ridică eroul pe piedestal, il pune să o privească obiectiv şi să cumpănească motivele *pro* şi *contra* intr'un mod nereal dar artistic:

De s'ar putea desface omul de ce face,
Ar fi la faptă grabnic: — De-ar putea omorul
Depărta de-al sĕu reţ, orice urmare rea,
Şi scoate de la fund o sigură isbutire:
Incăt c'o lovitură, odată pentr' etern
Să se săvirşască tot in această viaţă
Pe banca de şcolar a greului present —
Bucuros aş jertfi cerescul viitor. —

Pentru aşa faptă insă ne vine resplătirea
Totdeauna inc'aci, ş'abia paradosim
Noi lecţia de sănge, c'o vedem pedepsind
Pe-acel ce-i dă născare, şi eternă dreptate
Cu puternica sa nestrămutată mănă,
Ne sileşte a bea otrăvitul pahar,
Ce altor pregătiam.

El se găseşte-aci sub indoită pază —
Căci datoria mea, de vĕr şi de supus
Deopotrivă m'opreşte de la crudul meu plan;

Ş'apoi cum aş putea, chir eu — eu gasda sa
Ce-ar trebui s'inchid ucigaşilor poarta
S'amenint al sĕu piept cu fatalul cuţit. —

Pe lângă toate-acestea, el a purtat coroana
Cu atâta blândeţe, a remas la putere
Atât de nestricat, că virtuţile sale,
Ca ângerii din cer, vor trimbiţa pedeapsă
Pentru groasa cruzime a omorului său;

Atunci compătimirea, duioasă ca un prunc,
Ce gol, abia născut, ne 'ntinde-a sale braţe,
Călare pe un vifor, ca cherubii cereşti
Ce pornesc nevăzuţi, pe aereştii cai,
Va sufla cruda faptă in fiecare ochiu
Până ce un potop de lacrimi va 'neca
Furtuna ce stirnise.

— Eu nu găsesc alt ghimp,
Ca să pot imboldi coarda voinţei mele,
Decât ambiţia mea, ce in a sa săltare
Se vatămă, şi cade dincolo de ţel. —

Pretutindeni găsim o potenţare a realităţii. Această potenţare poate devenì neartistică, când „cantitatea“ este prea exagerată, spre exemplu ca in „Trubadurul“ lui De la Vrancea, care-i un om superior, la care putem admite dar o desvoltare timpurie şi intensivă a facultăţilor intelectuale, dar nu putem găsi frumoasă exagerarea că el işi aducea aminte de „ţocnetul“, cu care lăsa „ţiţa“ mamei sale din gură. Memoria aceasta e o exagerare a caracterului inteligent, deştept şi nu place; ea nu se nimereşte cu noţiunea, ce noi o avem despre om şi din conflictul acesta resultă neplăcerea.

Astfel găsim pretutindeni o potenţare, nu o sărăcire a naturii, precum a susţinut „Trubadurul“ şi a aprobat Gherea. D-nu Gherea mai apără pe Caragiale de obiecţia, că exagerează caracterul figurilor sale; şi susţine, că pretensiunea, că figurile poetului să fie adequate realităţii, este o absurditate; figurile vor fi cu atât mai vii, cu cât vor fi mai individuale, cu cât vor semăna mai puţin cu o copie a realităţii; arta nu-i o fotografie, şi vorba lui Dostojewski, că o creaţiune adevărat artistică este mai adevărată decât realitatea, remâne o vorbă de aur. Gherea nu trebuea să

aprobe pasajul lui De la Vrancea, şi atunci nu cădea in contrazicere.

VI.

Câteva pasaje ne-au dovedit ce importanţă are Caragiale. E dar rândul să pomenesc aici şi de iscusinţa, cu care Gherea isolează şi explică figurile lui. Ele sunt atât de vii, încât iţi vine a crede, că acum vor părăsi scena pentru ca să se amestece printre lumea reală. La Caragiale mi se pare că o cestiune ar merita să fie discutată mai mult, decât o face Gherea; este technica scrierilor lui Caragiale. Cât este de necesar un studiu mai amĕnunţit al technicei, ne-o dovedesc zi de zi criticele „de la teatru". O critică de acestea cerea spre pildă ca „Năpasta" să fi avut „o expoşiţie de un act-două", pentru ca să fie înţeleasă. Pentru motivul acesta voiu da şi eu două probe; una este de-o intindere mai mare, priveşte un fel anevoios de composiţie dramatică (1); a doua este o cestie de amĕnunt.

Pentru intâia cestiuue voiu lua un exemplu din literatura germană. Cuprinsul comediei *Urciorul spart*, de Kleist, este următorul: Adam, judele din Huysum, este visitat de scriitorul sĕu Licht. Licht îl găseşte legându-şi un picior rănit şi cu faţa mutilată, dar Adam nu are ştire despre aceasta. In acest hal Licht mai anunţă şi o visită a consilierului Walther, care face o călĕtorie de revisor prin ţară. Se pregătesc să primească pe Walther. Adam îşi cere peruca să-şi complecteze toaleta de primire; peruca nu-i ca'n palmă, pentrucă eri seara el venise fără ea acasă. Walther soseşte şi impricinaţii sunt introduşi: vine Marta cu fiică-sa Eva şi Feit cu fiu-sĕu Ruprecht. Marta spune: că urciorul i l'a spart Ruprecht care-i in vorbă să ia pe Eva; că aseară tocmai vroia să se culce, când aude glas de bărbat in camera fetei; ea vine, găseşte uşa spartă, aude injurături şi luminând află urciorul spart, pe Ruprecht in mijlocul casei

1) Germanii au in această materie o scriere foarte cunoscută de G. Freytag: Technik des Dramas.

şi pe Eva desnădăjduită; dar acum Ruprecht tăgădueşte, zice că altul a fost la Eva şi a sărit pe fereastră; şi aşa imi face fata de ruşine. Ruprecht spune, că el a găsit pe Eva la portiţă vorbind cu Lebrecht pantofarul şi i-a văzut mergĕnd in casă; el a dat năvală, a spart uşa, ear pantofarul a tulit-o pe fereastră; nu l'a putut prinde dar i-a dat căteva lovituri sdravene in cap; urciorul el l'a spart. Eva spune că Lebrecht n'a putut vorbi cu ea, pentrucă Adam il trimisese in oraş la comisia de recrutare. In decursul acestor depoziţii simţim că Adam ar vroi să scoată vinovat ori pe Ruprecht ori pe Lebrecht, numai să se dovedească odată că e „cineva" vinovatul. Dar nu se poate şi Marta, vĕzĕnd că fiică-sa nu vrea să-i lămurească, chiamă pe Brigita, ruda lui Ruprecht. Brigita vine — cu o perucă. Ea auzise, ce-i drept, pe Ruprecht vorbind cu Eva inainte de-a se sparge urciorul, dar acum a găsit lăngă fereastră o perucă şi urmele, cari au condus o pănă la casa lui Adam. Astfel Adam e vinovatul dovedit. Acum inţelegem de cănd şi unde se rănise Adam, cum şi-a perdut peruca, etc.

De la prima scenă pănă la cea din urmă Kleist desvoaltă două acţiuni paralele: una a procesului, ce se desfăşură din present spre viitor, alta a faptelor, ce sunt desvălite incepĕnd de la present şi tot mai spre trecut; cu prima acţiune inaintăm, cu a doua ne cufundăm mereu in timp; acţiunile merg una lăngă alta ca două trenuri la o intretăere. O acţiune este desvoltată *retrospectiv*. La urmă de tot ni se dă inceputul acesteia; anume la urmă de tot aflăm, cum s'a introdus Walter la Eva, spuindu-i că recrutarea să face pentru India, de unde nu se mai intoarce suflet de om; că el poate măntui pe Ruprecht, etc.

Drama, căreia i se cere o „expoziţie de un act-două", „Năpasta" face o expoziţie de felul acesta, adecă retrospectivă. Aflăm mai intăi, cum e traiul lui Dragomir cu Anca; cum Dragomir e prăpădit de bocetele Ancei, care zi de zi ii aduc aminte de Dumitru; apoi aflăm de visele lui, de fuga lui cănd a vĕzut pe jandarmul, ce seměna cu Dumitru, pe scurt aflăm pricinile, ce-au indemnat pe Anca să

urmărească intensiv o bănuială; mai apoi aflăm cum a ajuns Ion la ocnă, şi abia aproape de sfirşitul acţiunii presente aflăm cum a ucis Dragomir din iubire pentru Anca. Astfel trecutul cel mai depărtat se explică cât mai aproape de sfirşitul acţiunii presente. Intr'o scenă Anca resumă apoi intimplările dând clar şi deplin nexul faptelor ce le cunoaştem deja. Măestria expoziţiei retrospective este a conduce persoanele astfel, incât privitorul piesei să simţă acest nex. Şi Kleist şi Caragiale inving această greutate a compoziţiei.

A doua observare, cea de amĕnunt, este sfirşitul scenei ultime din actul prim al „Nopţii furtunoase". Nicio scenă nu caracterisează mai bine raportul dintre Veta, Chiriac şi Nae şi economia technicei totdeodată. Raportul dintre ei ne este cunoscut; am vĕzut pe Nae şi pe Chiriac şi am inţeles; am vĕzut pe Veta şi Chiriac şi am inţeles mai bine; dar sfirşitul scenii acesteia concentră ce ştim intr'un foarte frumos contrast scenic :

CHIRIAC, biruit cu desăvirşire

Te crez! (aruncă departe spanga şi ia pe Veta in braţe.)

VETA, stringĕndu-l cu putere

Chiriac! (remăn o clipă imbrăţişaţi in tăcere). Chiriac să nu mai faci ce mi-ai făcut, că mor... zeu! mĕ omori...

CHIRIAC

Nu, nu mai fac.

VETA

Imi făgăduesti? te juri?

CHIRIAC

Da.

VETA

Şi o să mĕ crezi că eu numai la tine mĕ gândesc?

CHIRIAC

Da.

VETA

Că numai pentru tine trăesc?

CHIRIAC

Da.

VETA

Şi n'o să-mi mai zici nicio vorbă rea?

CHIRIAC

Nu.

VETA

Şi n'o să mai mĕ faci să plâng?

CHIRIAC

Nu! nu! nu! Dar mĕ ierţi?

VETA

Dar tu pe mine mĕ ierţi?

CHIRIAC

Eu te-am iertat de mult. (să string bine in braţe)

JUPÂN DUMITRACHE, de afară, sub fereastră

Chiriac! Chiriac!

(Cei imbrăţişaţi remân incremeniţi ascultând.)

VETA

Hii! Dumnealui...

CHIRIAC, răpede, fără s'o lase din braţe, merge spre ferearrră

Nu-i nimic! Trece la posturile dinspre Marmizon... (către jupân Dumitrache pe fereastră) Dumneata eşti, jupâne?

JUPÂN DUMITRACHE, de afară

Dar ce, Chiriac puiule, nu te-ai mai culcat?

CHIRIAC

Încă nu, jupâne, acu mĕ culc.

JUPÂN DUMITRACHE, de afară

Somn uşor!...

IPINGESCU, asemenea

Şi vise plăcute, onorabile!

JUPÂN DUMITRACHE, depărtându-se treptat

Chiriac, puiule, i-a vezi de ce am vorbit, fii cu ochii în patru, d'aproape de tot: mĕ ştii că ţiu când e la o adică...

CHIRIAC, stringĕnd pe Veta cu putere

Lasă, jupâne, mĕ ştii că consimţ la onoarea dumitale de familist!...

VII.

Scrierile d-lui Gherea au calitatea, că nu sunt pornite din motive personale, ci din dorinţa sinceră de-a lămuri un şir oarecare de cestiuni; ele sunt deci interesante, ba în unele privinţe chiar instructive, ca ori şi care lucrare săvirşită cu destulă obiectivitate. Ele însă nu pot să aibă nici un fel de înrîurire asupra mişcării noastre literare.

Nu mai încape nicio îndoeală, că operele unui autor atĕrnă şi de la societatea, pentru care scrie acel autor, şi

de la imprejurările in care el trăeşte. Pot deci să fie interesante cercetările făcute cu scopul de-a afla, cum anume a inriurit viaţa zilnică şi mediul social asupra unui autor oarecare. Ori şi cât de interesante ar fi insă, cercetările de felul acesta nu sunt critică literară şi nu ne lămuresc de loc asupra valorii estetice a operelor, nici ne ajută să inaintăm in mişcarea noastră literară.

Noi vroim să ştim, *dacă* anumite opere de artă sunt ori nu frumoase şi *de ce* anume sunt, dacă sunt, frumoase. Numai acela, care ne dă respuns lămurit la această intrebare, face o critică literară, care poate să aibă inriurire binefăcătoare asupra mişcării noastre literare. Privind lucrurile din punctul de vedere literar, estetic, ne este indiferent cine anume a fost autorul, cum şi in ce fel de imprejurări a trăit, dacă era oacheş sau bălan, om intreg sau cocoşat. Toate aceste pot să aibă importanţă pentru istoria literaturii, in critica literară insă ele nu ne inaintează cătuşi de puţin.

Ear d. Gherea şi-a publicat scrierile drept critică literară.

G. I. BOGDAN.

PONTICE

SONETE DIN CRIMEA

YALTA

Yalta, mândră, strălucită
Stă pe ţĕrmu-i visătoare,
O mireasă 'mpodobită
Cu a 'ntregei firi splendoare.

Şi in faţa-i, neclintită,
In tăcută adorare,
De smarald, neţĕrmurită,
Marea jos l-a ei picioare....

Totul pare-o pregătire
Uriaşă de nuntire
Şi pe cer şi ţĕrmul jos:

Templu-i ceru 'nchis-albastru,
Marturi, munţii, a nopţii astru,
Mire, soarele frumos.

PALATUL KHANILOR TĂTARI IN BAGU-SARAI

Stă majestos, dar mort şi mut
Al Khanilor palat —
Cişmeaoa 'n curte a tăcut,
Isvoru-i a secat....

De-a lui trufie din trecut,
Zadarnic urme cat....
Pustiu — ca de blăstem bătut,
Palatu-i deochiat....

Din virful unui chiparos
Se lasă 'ncet un şarpe jos
La mine şuerĕnd....

Căzut-au Khanii de demult!...
Ca printr'un vis pare c'ascult
Ruinele plăngĕnd.

HAREMUL DIN PALATUL KHANILOR

Par'că mĕ aflu 'ntr'o poveste —
Grădini cu dafini şi maslin....
Aci-i haremul de neveste,
Pustiu — căci morţii nu revin;

Din cimitir ce-alături este
Şi de sicriuri zace plin,
Prin ale arborilor creste,
S'aude par'că un suspin....

In sala cea mare de jos
Fântâna lacrimelor plânge
Mărgăritare tânguios.

Şi plânsul ei mi-aduce aminte,
Cum plâns-a lacrime de sânge
Potocka, 'n chinul ei ferbinte!*)

BAGU-SARAI IN TIMPUL NOPŢII

In fund in jur, satani de stincă
Ce par a sta la sfat,
Deasupra lor, in noapte-adâncă,
Sus, cerul instelat....

Numa 'n giamii lumină e încă...
De muezini chemat,
Poporul lui Allah, pe brâncă
Se pune la 'nchinat....

Din minarete jos,
Prin neagr'a Khanilor cetate,
Strigarea hogilor resbate,

Şi roşie luna când resare,
S'aude lung din depărtare,
Cântând biulbiul duios.

---

*) Fântâna lacrimelor: este in acea sală o fântână maurică din care apa cade in cascade prin o serie de farfurioare, semănând cu lacrime de argint. (Vezi poesia lui Puşkin: Fântâna lacrimelor.) Maria Potocka, nobilă polonă, răpită de un khan tătar, moartă şi ingropată acolo.

CĂMPIA DIN DOSUL BALACLAVEI

Un cămp ce se 'ntinde in spre munţi ce-s departe,
Pe el erburi nalte şi gingaşe flori,
O columnă in mijloc, amintire de moarte,
Sub ţernă, cadavre de mii luptători....

Când miezul de noapte in doue desparte
Misterele nopţii de albele zori,
Din ţernă se scoală cadavrele moarte
Cu gemĕt, cu urlet, cu-amare plânsori.

Victimele triste a marilor lumei
Deschid a lor groape din inima humei
Cu vaet şi blăstem ce sunt fioros

Că 'n fală deşartă, i-au pus să se culce
Departe, departe de patria dulce,
Porunca lor crudă, făr' nici un folos!

POARTA DE LA BAIDAR

Din creasta munţilor sus la Baidar,
Prin poarta 'n stincă ce-i săpată,
Ca 'n farmec, ochilor uimiţi s'arată
Cum zorile pe 'ntinsa mare-apar....

Pe când din dos, pădurea de stejar
Stă la apus in umbră cufundată,
Din resărit, privirea-i fărmecată
De razele de soare ce resar —

Din piscu-acest de munte, in admirare
Privind din umbră, luminata mare,
Pare c'aud din 'naltul plaiu ceresc

Porunca creatorului, divină,
Acel etern cuvĕnt dumnezeesc,
Ca el de mare: Facă-se lumină!

MORMINTELE KHANILOR DIN CURTEA PALATULUI

Amor, putere, glorie, mândrie,
Aci, resună ca cuvinte seci
Prin curţile pustii. — Lângă giamie
In reci morminte şi sub pietre reci,

Aci stă toată a Khanilor trufie
De mult in ţernă prefăcută 'n veci,
Şi alte urme de-a lor bărbăţie,
Zadarnic caţi pe pietre când te pleci. —

Pe-a lui Şahyn morment ce stă in faţă,
Sburând, o cucuvae se acaţă
De cântă cobitoarele-i plânsori

Şi a Minervei pasăre 'nţeleaptă
Pare a grăi: Cu mintea fii deşteaptă!
Privind, iţi adă-aminte c'ai să mori!

M. GREGORIADY DE BONACCHI.

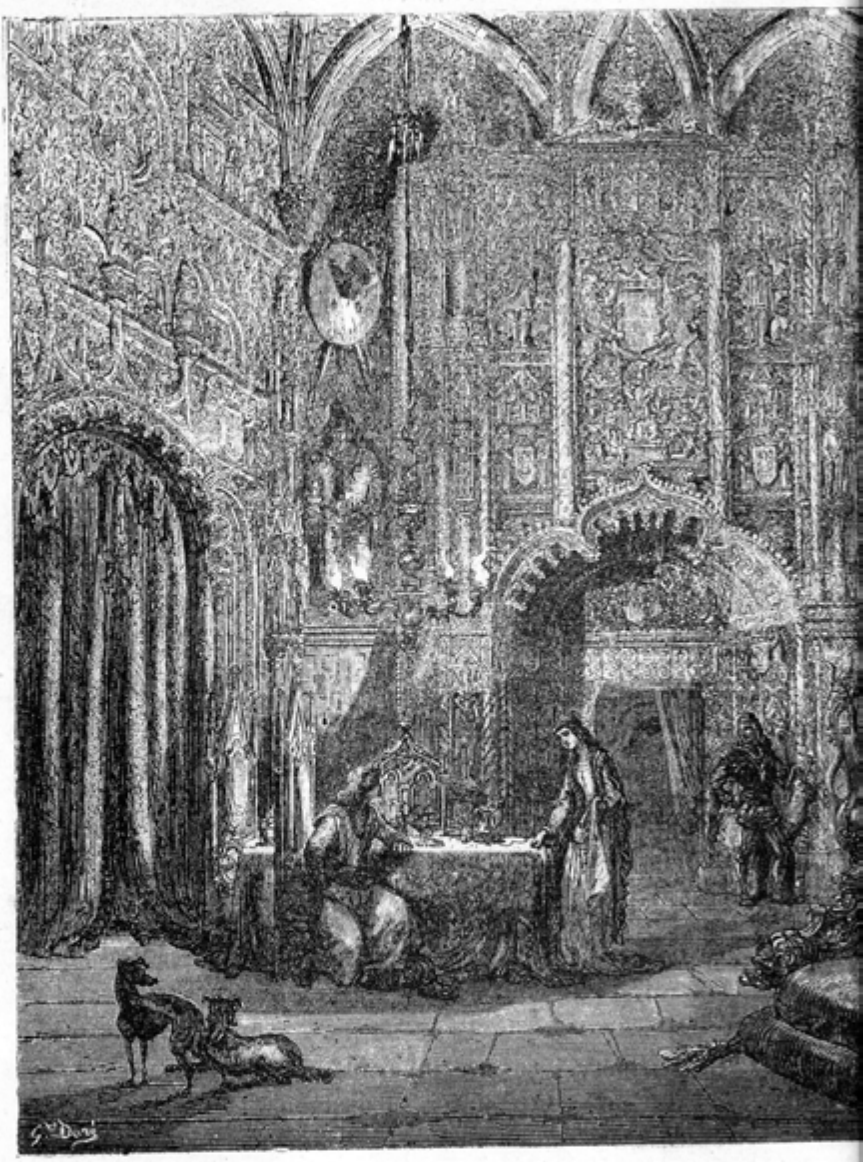

Cum Don Quijote își închipuește că va fi interiorul castelului fecioarei fermecate

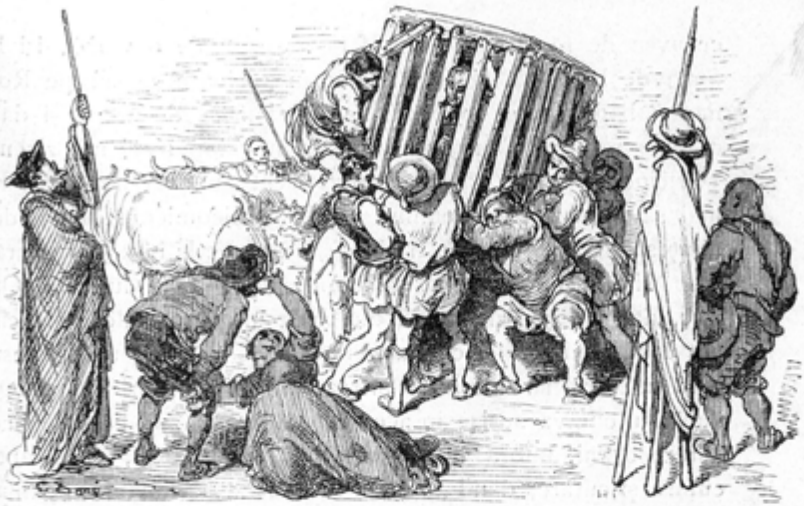

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XXXIII.

Unde se continuă nemai auzitele intimplări din ospĕtărie.

Insfirşit atăt de mari au fost ţipetele ce scoase Don Quijote, incăt deschizĕnd degrabă porţile ospetăriel, hangiul eşi inspăimĕntat ca să vază cine răcnea astfel. Tot aşa făcurĕ şi cei ce se aflau afară. Maritornes, care deja se deşteptase la aceleaşi strigăte, inchipuindu-şi ce putea să fie, se duse in pod şi deslegâ, fără s'o vază cineva, căpăstrul care ţinea pe Don Quijote, şi el căzù la pămĕnt, sub ochii hangiului şi a drumeţilor, care apropiindu-se de el il intrebarĕ

ce avea de răcnea așa. El, fără a respunde o vorbă, își luă funia de la mână, și sculându-se in picioare se suì pe Rocinante, băgà scutul in braț, sprijinì lancea de scară, și dând o bună raită pe cămp, se intoarse in galopul cel mic zicênd: «Oricine ar spune că cu drept cuvênt am fost fermecat, numai să-mi dea voie doamna prințesă Micomicona, eu il desmințesc, il invinuesc de trădare și-l provoc la luptă singulară».

Noii drumeți remaserĕ uimiți de vorbele lui Don Quijote, dar hangiul ii scoase din acea uimire spunêndu-le cine era Don Quijote, și că nu trebueau să țină seamă de dinsul, pentrucă era fără mintea intreagă. Ei intrebarĕ pe hangiu dacă nu cumva sosise in acea ospetărie un băeat ca de cincisprezece ani, imbrăcat ca un ducĕtor de catări, cu semnele cutare și cutare, dând togmai acele ce avea amantul doamnei Clara. Hangiul respunse că era atăta lume in han, incât nu băgase de seamă de ce il intrebau ei. Dar unul dintr'inșii vĕzênd trăsura cu care venise consilierul, zise: «Aici trebue să fie negreșit, căci aceasta e trăsura pe care se spune că el o urmează». Să remăie unul din noi la poartă, și ceilalți să intre spre a-l căuta. Ar fi chiar bine ca unul din noi să ocolească toată ospetăria, pentru ca el să nu fugă preste zidurile ogrăzii. — Așa se va face, respunse unul din ei, și ceilalți doi intrând in luntru, unul remase la poartă, și celălalt făcù ocolul ospetăriei. Hangiul vedea toate aceste, și nu știea să-și explice pentru ce luau ei atătea măsuri, cu toate că negreșit crezù că ei căutau pe acel băeat a căruia semne le dăduserĕ.

In acel moment se lumina deja bine de ziuă, și atăt din causa aceasta căt și a vuetului ce făcuse Don Quijote, toți erau deștepți și se sculau, mai ales dona Clara și Dorothea. Una, cu emoțiunea de-a avea atăt de aproape pe iubitul ei, cealaltă cu dorința de a'l vedea, foarte rĕu putuse dormì in acea noapte. Don Quijote care vĕzù că nici unul din cei patru drumeți nu-l băga in seamă, nici nu respundeau la provocarea lui, turba și murea de ciudă și de mănie. Desigur dacă el ar fi găsit in regulile cavalerìei sale că un cavaler rĕtăcitor putea, fără călcare de lege, să inceapă și să se insărcineze

cu altă intreprindere, după ce şi-a dat cuvêntul şi credinţa de-a nu intra in nici una, până nu va fi isprăvit pe acea ce făgăduise, i-ar fi atacat pe toţi, şi i-ar fi făcut să respundă tără voea lor. Dar fiindcă i se părea că nu-i cu cale nici nu-i şade bine să inceapă o nouă intreprindere, până nu va pune pe Micomicona pe tron, trebuì să tacă şi să stea liniştit, aşteptând să vadă la ce sfirşit au să ajungă străduinţele acelor drumeţi.

Unul din aceştia găsì pe tênêrul ce căuta, dormind lângă un băeat de la catări, tără nicio grijă că-l căuta cineva, şi mai puţină încă că avea să-l găsească. Omul il apucă de braţ şi-i zise: «De sigur, domnule Don Luis, haina ce aveţi se potriveşte bine cu cine sunteţi şi patul in care vê găsesc, cu desmierdarea in care v'a crescut mama voastră». Băeatul işi şterse ochii ameţiţi de somn, şi se uită lung la cel ce-l ţinea de braţ. El cunoseù indată că era slugă de-a tatălui sêu, şi fu atât de inspăimêntat, incât nu putu să fie in stare cătva timp a vorbi un cuvênt. Servitorul urmă zicênd: «Aici nu aveţi alta de făcut, domnule Don Luis, decât a vê inarmă cu răbdare şi a vê intoarce acasă, dacă graţia voastră nu doreşte ca părintele vostru şi stăpânul meu să se ducă pe ceea lume, căci nu se poate aştepta altceva de la durerea in care il lasă lipsa voastră. — Dar cum află tatăl meu, zise don Luis, că eu apucasem acest drum şi in aceste haine? — Un student, respunse servitorul, căruia i-aţi destăinuit gândurile voastre, le descoperì, cuprins de milă, vêzênd ce făcea tatăl vostru, când nu vê va mai găsì. El trimise indată patru din servitorii sêi, spre a vê căuta, şi toţi suntem aicea la ordinile voastre, mai mulţumiţi decât se poate inchipuì, pentru fericitul resultat cu care ne vom intoarce, aducêndu-vê inaintea ochilor care vê iubesc atât de mult. — Aceasta va fi, cum eu voiu vroì, sau cum cerul va ordona, respunse Don Luis. — Ce puteţi vroì, sau ce are să ordoneze cerul decât să consimţiţi a vê reintoarce? Ori cât alt lucru este cu neputinţă».

Toate aceste vorbe ce amêndoi schimbarê intre dinşii, le auzi băeatul de la catîri, lângă care sta Don Luis. Deci sculându-se deacolo, se duse să spună lui Don Fernando şi

lui Cardenio ceeace se petrecea, şi la toţi ceilalţi care deja se imbrăcaserĕ. El le spuse cum acel om numea *Don* pe acel tĕnĕr şi conversaţia ce ei avurĕ, şi cum vroea să l facă să se intoarcă in casa tatălui sĕu, şi băeatul nu vroea. Cu aceasta şi cu ceeace ei ştieau despre dinsul pentru dulcele glas cu care l inzestrase cerul, toţi furĕ prinşi de mare dorinţă de-a afla mai pe larg cine era, şi de-a'l ajuta dacă s'ar incerca vreo silnicie in contra lui. Astfel ei se duserĕ spre partea unde el sta încă vorbind şi disputându-se cu servitorul lui.

Intre aceste Dorotea eşi din odaea ei, şi după dinsa dona Clara, cu totul turburată. Dorotea chemând pe Cardenio la o parte, ii povestì in puţine vorbe istoria căntăreţului şi a donei Clara. Cardenio de asemenea ii spuse ei ceeace se intimplase şi că veniserĕ după dinsul servitori de ai tatălui sĕu, dar nu-i spuse destul de incet ca să nu audă dona Clara. Aceasta remase atăt de fără simţire, incăt dacă Dorotea n'ar fi ajuns la vreme ca s'o ţină, ar fi căzut la pămĕnt. Cardenio zise Doroteei să se intoarcă in odae, că el se va sili să reguleze lucrurile. Amĕndouĕ se duserĕ.

Deja toţi cei patru, care veniserĕ să caute pe Don Luis, erau in lăuntrul ospetăriei, şi stăteau in jurul lui, cercând să-l induplece ca indată şi fără a se mai opri un moment, să se intoarcă spre a măngăia pe tatăl sĕu. El respunse că nici intr'un fel nu putea face aceasta, pănă nu va da sfirşit unui interes in care era in joc viaţa, onoarea şi sufletul lui. Atunci servitorii il strinserĕ mai deaproape, zicĕndu-i că nici intr'un fel nu se vor intoarce fără dinsul, şi că-l vor lua cu ei, să vroească saa să nu vroească el. — Aceasta nu veţi face voi, zise din nou Don Luis, fără numai luându-mĕ mort, cu toate că ori in ce mod m'aţi lua, ar fi a mĕ lua tot fără viaţă.

In acest moment alergaserĕ deja pe intrecute cei mai mulţi din oaspeţii ce erau in han, cu deosebire Cardenio, Don Fernando, tovarăşii sĕi, consilierul, parohul, bărbierul şi Don Quijote, care găsise deja cu cale că nu era nevoe să mai păzească castelul. Cardenio, ca unul ce ştiea acum istoria băeatului, intrebă pe cei ce vroeau să-l iee cu dinşii, că ce-i

făcea să vroească a lua, fără de voie pe acel tĕnĕr. — Ne face, respunse unul din cei patru, ca să dăm viaţa tatălui sĕu, care din pricina lipsei acestui tĕnĕr e in primejdie de-a o perde. La aceasta zise Don Luis: «N'ai nevoe să dai aici seamă de trebile mele; eu sunt liber, şi mĕ voiu intoarce, dacă voiu avea gust, ear de nu, nici unul din voi n'are să-mi facă silă. — Judecata o va face graţiei voastre, respunse omul, şi cănd ea nu va fi de ajuns pentru voi, va fi de ajuns pentru noi ca să facem lucrul pentru care am venit şi la care suntem datori».

«Să cunoaştem mai intăi lucrul pe deplin», zise atunci consilierul. Dar omul, care-l cunoştea ca vecin al casei, respunse: «Nu ştie graţia voastră, domnule consilier, pe acest tĕnĕr, care este fiul vecinului vostru, şi s'a absentat din casa tatălui sĕu, in nişte haine atăt de necuviincioase pentru rangul lui, cum poate vedea graţia voastră?» Consilierul il privì atunci mai cu luare aminte, il cunoscù şi imbrăţişăndu-l ii zise: «Ce copilării sunt aceste, domnule Don Luis, sau ce cause atăt de puternice v'au indemnat să veniţi astfel şi in acest costum, care se potriveşte atăt de puţin cu condiţiunea voastră?» Băeatului ii venirĕ lacrimile in ochi, şi nu putù respunde o vorbă consilierului. Acesta zise celor patru să se liniştenscă, căci toate se vor regula bine şi luănd de mănă pe Don Luis il trase la o parte, şi-l intrebâ ce insemna această plecare.

In vreme ce el ii făcea aceste intrebări şi altele de acest fel, se auzirĕ strigăte mari la poarta ospetăriei. Causa era că doi oaspeţi ce găsduiserĕ in acea noapte in han, vĕzĕnd pe toată lumea ocupată de-a afla ce căutau cei patru, avuseserĕ de gănd să plece fără a plăti datoria lor. Dar hangiul care lua seama mai mult la trebile sale decăt la acele ale altora, puse măna pe dinşii, cănd eşeau pe poartă, şi cerù plata sa. mustrăndu-i pentru rĕul lor gănd cu astfel de vorbe, incăt ii intăritâ ca să-i respundă cu pumnii. Ei incepurĕ a-i cără cu măna in aşa mod incăt sermanul hangiu fu nevoit să strige şi să ceară ajutor. Hangiţa nu vĕzù pe altul mai fără treabă decăt pe Don Quijote, pentru a-l putea ajuta. Deci fiica han-

giului ii zise: «Ajute graţia voastră, domnule cavaler, prin virtutea ce v'a dat Dumnezeu, pe sermanul meu tată, pe care doi oameni rĕi il pisează ca intr'o piuă». La aceasta Don Quijote respunse foarte trăgănat şi cu mult sănge rece: «Frumoasă domnişoară, cererea voastră nu poate fi ascultată pentru moment, pentrucă sunt oprit a mĕ amesteca in altă aventură căt timp nu voiu duce la capĕt o alta, la care mi-am legat cuvĕntul. Dar ceeace voiu putea face spre a vĕ slujì

este ceeace am să spun acum: Alergaţi şi spuneţi tatălui vostru să ţină pept in această luptă căt va putea mai bine, şi in nici un mod să nu se lase a fi biruit, pănă cănd eu voiu cere voie prinţesei Micomicona ca să-l pot ajuta in nenorocirea lui. Dacă ea imi dă voie, fiţi sigură că-l voiu scoate din necaz».

Pĕcătoasa de mine! zise atunci Maritornes, care sta dinainte. Pănă cănd graţia voastră va dobĕndì această invoire ce zice, stăpănul meu va fi deja in ceea lume. — Faceţi voi, doamnă, ca eu să capĕt voea ce zic, respunse Don Quijote, căci indată ce voiu avea o, puţin ne pasă in casul de faţă ca el să fie in lumea cealaltă, căci il voiu scoate d'acolo, in ciuda acestei lumi chiar, care ar cărtì; sau cel puţin vĕ voiu da o astfel de resbunare in contra acelora ce-l vor fi trimis

acolo, iucăt veţi fi mai mult decăt pe jumătate mulţumite». Şi fără a vorbì mai mult, se duse, să se pună in genunchi inaintea Dorotei, cerăndu-i cu expresiuni cavalereşti şi pribegitoare ca să binevoiască măria ei a-i da voe să alerge şi să ajute pe castelanul acestui castel, ce se află intr'o grea primejdie. Prinţesa i-o dădù din toată inima, şi el indată virănd braţul in scut şi punănd măna pe sabie, alergâ la poarta ospătăriei, unde cei doui oaspeţi tot scărmănau încă pe hangiu. Dar cum ajunse acolo incremenì şi nu făcù o mişcare, cu toate că Maritornes şi hangiţa ii ziceau că de ce stă pe loc, să ajute pe stăpănul şi pe bărbatul ei. — Stau pe loc, zise Don Quijote, căci nu-mi este invoit să pun măna pe spadă in contra nnor oameni de rind. Dar chemaţi-mi aici pe scutierul meu Sancho, căci pe dinsul il priveşte şi lui i se cade această apărare şi resbunare.

Acestea se petreceau la poarta ospătăriei, unde pumnii şi ghionturile curgeau ca ploaia, toate in dauna hangiului şi spre turbarea Maritornei, a hangiţii şi a fiicei sale, ce erau desperate văzănd picisnicia lui Don Quijote şi starea de plins in care se afla bărbatul, stăpănul şi tatăl lor.

Dar să-l lăsăm aici, că fără indoeală va venì cineva să-i dea ajutor, sau dacă nu, să sufere şi să tacă cel ce indrăzneşte mai mult decăt ii ingădue puterile sale. Să ne intoarcem cincizeci de paşi in urmă spre a vedea ce respunse Don Luis consilierului, pe care-l lăsarăm la o parte intrebăndu-l despre causa venirei sale pe jos şi intr'un costum aşa de ordinar. La aceasta băeatul, apucăndu-l strins de măni, ca şi cum vreo mare durere ii rupea inima, şi vărsănd şiroae de lacrimi, ii zise:

«Domnul meu, nu ştiu să vă spun altceva, tără numai că din momentul in care voì cerul să ne facă vecini, şi eu văzui pe dona Clara, fiica voastră şi doamna mea, din acea clipă o făcui stăpănă peste voinţa mea. Şi dacă şi voinţa voastră, adevăratul meu domn şi tată, nu mă impedecă, chiar in această zi ea va fi soţia mea. Pentru dinsa am lăsat casa tatălui meu, pentru dinsa m'am imbrăcat in aceste haine, spre a o urma ori unde s'ar duce ea, cum săgeata urmează ţinta,

sau cum marinarul steaoa de la meză noapte. Ea nu ştie nimica de dorinţele mele, decăt numai ceeace a putut auzì uneori de departe, văzĕnd lacrimele ochilor mei. Deja, domnule, cunoaşteţi bogăţia şi nobleţa părinţilor mei, şi că eu sunt unicul lor moştenitor. Daca vĕ pare că aceste cuvinte sunt indestulătoare ca să vĕ riscaţi a mĕ face in totul fericit, primiţi-mĕ indată ca fiul vostru. Dacă tatăl meu, indemnat de alte planuri ale sale, nu va fi mulţumit cu această fericire ce eu am ştiut să-mi caut, mai multă putere are timpul spre a desface şi a schimba lucrurile decăt voinţele omeneşti».

Zicănd acestea amorezatul tĕnĕr tăcù, şi consilierul auzindu-l, remase uimit, confus şi nedomirit, atăt de chipul şi şi modestia cu care don Luis ii descoperise găndul lui, căt şi de posiţia in care se vedea el insuş, neştiind ce hotărire să ea intr'o treabă atăt de năprasnică şi neaşteptată. Astfel el nu-i respunse altceva decăt să se liniştească pentru moment şi să induplece pe servitorii sĕi ca să nu-l intoarcă in acea zi, spre a avea timp să chibzuească ceeace ar fi mai bine pentru toţi. Don Luis ii sărută mănile cu d'asila, şi chiar i le scăldă in lacrimi, lucru ce ar fi putut induioşa o inimă de marmură, nu numai pe aceea a consilierului, care ca om priceput, işi făcusĕ deja socoteala căt de bine ar prinde fiicei sale acea căsătorie. Cu toate acestea el ar fi voit, dacă ar fi cu putinţă, să se facă cu voinţa tatăţui lui don Luis, despre care ştia că avea pretenţie să scoată din fiul sĕu un nobil cu titlu.

In acest moment oaspeţii zurbagii făcuserĕ deja pace cu hangiul, căci prin sfaturile şi vorbele bune ale lui Don Quijote, mai mult decăt prin ameninţări, ii plătiserĕ tot ce el vroì. Servitorii lui Don Luis aşteptau sfirşitul convorbirii consilierului şi hotărirea stăpănului lor. Dar diavolul care nu doarme, ordonă ca in acelaş moment să intre in ospĕtărie bărbierul căruia Don Quijote ii luase coiful lui Mambrino, şi Sancho Panza tacămurile catîrului pe care le schimbase cu acelea ale catîrului sĕu. Acest bărbier ducăndu-şi catîrul la grajd, găsì pe Sancho Panza care dregea nu ştiu ce la şea. Cum o vĕzù o şi cunoscu şi cutezà să atace pe Sancho zi-

cênd: «Ah, domnule hoţ, aici te-am prins; dă-mi inapoi ligheanul şi şaua cu toate halaturile ei pe care mi le-ai furat». Sancho vêzêndu-se atacat aşa fără de veste şi auzind batjocurile ce-i spunea, cu o mănă se apucă de şea şi cu ceacealaltă trintì un pumn bărbierului şi i scăldă dinţii in sînge. Cu toate acestea bărbierul nu lăsa şaua din mănă, ba ridică glasul atăt de tare incăt toţi cei din ospătărie alergară la sgomotul şi sfada lor. El zicea: In numele regelui şi a dreptăţii, pentru că-mi eau inapoi avutul meu, vrea să mĕ omoare acest hoţ de drumuri mari.—Spui minciuni, respunse Sancho, că eu nu-s hoţ de drumuri mari, pentru că stăpănul meu Don Quijote căştigă in resboiu drept aceste prăzi.

Deja Don Quijote era de faţă şi vedea cu mare mulţumire căt de bine se apĕra şi ataca scutierul sĕu. De acum inainte il considerà ca om de inimă, şi-şi puse in gănd să-l inarmeze cavaler la cel intăi prilej ce s'ar presenta, părindu-i-se că ordinul cavalerìei va fi bine purtat de dinsul.

Intre alte lucruri ce zicea bărbierul in timpul certei, ajunse să spună: «Domnilor, această şea este a mea, ca şi moartea pe care o datoresc lui Dumnezeu, şi astfel o cunosc ca şi cum eu i-aş fi dat naştere; eată măgarul meu din grajd care nu mĕ va lăsa să minţ. Sau de nu, să i se incerce, şi dacă nu-i va venì foarte bine, eu voiu remănea ca un om de nimica. Mai mult ăncă, in aceeaşi zi in care mi se luă şaua, ei imi luară şi un lighean de alamă nou, care nici nu fusese intrebuinţat, şi mĕ costa o scudă».

Aici Don Quijote nu se putu opri să nu respundă. Deci punĕndu-se intre amăndoi şi despărţindu-i, puse şaua jos ca să fie vĕzută de toţi. păna se va desluşì adevĕrul, şi zise: «Pentru ca graţiile voastre să vadă limpede şi desluşit rătăcirea acestui bun scutier, care numeşte lighean ceeace a fost este şi va fi coiful lui Mambrino, ce eu i l-am luat in resboiu drept, şi m'am făcut stăpăn peste el printr'o legiuită şi necontestată posesiune, aleargă, fĕtul meu Sancho, şi scoate aici coiful ce acest om simplu zice că este lighean. In ceeace priveşte şaua, nu mĕ amestec. Ceeace voiu putea spune este că scutierul meu Sancho imi cerù voe să ea halaturile calu-

lui acestui mişel biruit, şi să impodobească ele pe al său. Eu i-o dădui, şi el le luă. Cât pentru schimbarea lor însă, nu voiu şti să dau alt cuvênt decât cel obicĭnuit, că aceste transformări se vĕd in intimplările cavalerìei. — Pe legea mea, domnule, zise Sancho, dacă nu avem altă dovadă despre faptul nostru decât aceea ce spune graţia voastră, tot atât de mult ligheanul este coiful lui Mambrino cum este şea halatul acestui nou Don Quijote, căci nu toate lucruriie din acest castel au să fie supuse descântecului. Sancho se duse unde era ligheanul şi-l aduse. Cum il vĕzù Don Quijote, il luă in mâni şi zise: «Uite-se graţiile voastre, cu ce obraz va putea spune acest scutier că acesta e un lighean şi nu coiful de care am vorbit eu? Şi jur pe ordinul de cavalerie ce profesez, că acet coif este acela pe care i l-am luat, fără să fi adaus nici să fi desprins nimic de la el. In această privire nu se incape nicio indoială, zise atunci Sancho, pentrucă de când stăpânul meu l'a căştigat, până acum n'a făcut cu dinsul decât o singură bătălie, când a scăpat pe acei nenorociţi, ferecaţi in lanţuri. Şi dacă n'ar fi fost acest coif-lighean, nu i-ar fi mers atunci tocmai bine, pentru că pietrele curgeau ca ploaia in acea harţă.

XXXIV.

Unde insfirşit se desluşeşte indoiala in privirea coifului lui Mambrino şi a şelei, cu alte aventuri intimplate cu totul aevea.

«Ce vi se pare graţiilor voaste, domnilor, zise bărbierul, de cele ce afirmă aceşti gentilomi, căci ei susţin încă că acesta

nu e lighean ci coif».—Şi cine va zice dinpotrivă, grăi Don Quijote, il voiu face eu să cunoască că minţeşte, daca va fi cavaler, ear de va fi scutier, că minţeşte şi resminţeşte de mii de ori.

Bărbierul nostru, maestrul Neculai, care era faţă la toate acestea, ca unul ce cunoştea atăt de bine toanele lui Don Quijote, vru să mai intărite ăncă nebunia lui şi să ducă inainte gluma pentru ca să ridă toţi. Vorbind deci cu celălalt bărbier, zise: «Domnule bărbier, sau cine sunteţi, aflaţi că şi eu sunt de meseria voastră, şi de mai mult de douĕzeci de ani am diploma mea de examen. Cunosc prin urmare foarte bine toate uneltele de bărbierie, fără să dau greş cu unul, mai mult ăncă, in timpul tinereţii mele am fost soldat, şi ştiu de asemenea ce este un coif, ce este o cască şi ce este o chivără, precum şi alte lucruri ce privesc armata, vreau să zic soiurile de arme ale soldaţilor. Şi spun, nu ca cea mai bună părere, căci totdeauna mĕ supun la judecata cea mai sănătoasă, că această unealtă ce stă aici inaintea noastră, şi pe care o ţine in măni acest bun domn, nu numai nu este lighean de bărbier, dar că-i aşa de departe de a fi, cum e departe albul de negru şi adevĕrul de minciună. Spune deasemenea că, deşi e un coif, nu e un coif intreg. — Nu, de sigur, zise Don Quijote, pentru că-i lipseşte jumĕtatea care acopere bărbia.—Aşa este, zise parohul, care deja inţelesese găndul amicului sĕu, bărbierului. Acelaş lucru il afirmară Cardenio, Don Fernando şi camarazii sĕi. Şi chiar şi consilierul de n'ar fi fost aşa de gănditor, din causa cestiunii lui Don Luis, ar fi contribuit, pentru partea sa la această glumă. Dar realitatea celor ce găndea, il făceau atăt de nedumerit, incăt puţin sau nici de cum nu băga in seamă acele lucruri de ris.

Dumnezeu să mĕ erte, zise atunci bărbierul luat in ris. Este oare cu putinţă ca atăţea oameni cinstiţi să spună că asta nu-i lighean ci coif? Lucrul poate pune in uimire o intreagă universitate, oricăt de invăţată ar fi. Bun! Dacă acest lighean este coif, tot aşa trebue să fie şi această şea halat de cal, cum a spus acest domn. — Mie şea mi se pare, zise Don Quijote, dar ,deja am spus că in aceasta nu mĕ ame-

stec. — De este şea sau halat, zise parohul, domnul Don Quijote are să hotărască, căci in aceste lucruri de cavalerie, toţi aceşti domni şi eu ii cedăm locul.

— Pentru Dumnezeu, domnii mei, zise Don Quijote, atătea şi aşa de ciudate lucruri mi s'au intimplat in acest castel, in amăndouĕ rindurile cănd am găzduit intr'insul, incăt nu indrăsnesc să respund afirmativ la nici una din iutrebările ce mi s'ar face, cu privire la cele ce se află in el, pentru că-mi inchipuesc că orice se petrece aicea vine din descăntec. In data intăiu m'a necăjit mult un maur fermecat ce locueşte acolo, şi lui Sancho nu i-a mers prea bine cu alte intimplări ale lui. Astă noapte am fost spănzurat de acest braţ aproape douĕ ceasuri, fără să ştiu nici pentru ce, nici cum am căzut in această nenorocire. Astfel incăt să mĕ pun acum in poziţie in mijlocul acestei confusiuni, să-mi dau părerea, ar fi să mĕ expun la o judecată nechibzuită. In ceeace priveşte că se zice că acesta este lighean şi nu coif, am respuns deja. Dar să declar că aceasta e şea sau halat, nu cutez a da o hotărire definitivă, ci las lucrul la buna apreciare a graţiilor voastre. Poate că nefiind inarmaţi cavaleri cum sunt eu, descăntecele acestui castel nu vor avea asupra graţiilor voastre nici un efect, şi astfel veţi avea minţile libere şi veţi putea judeca de lucrurile acestui castel, cum ele sunt inadevĕr şi aevea, şi nu cum mi se par mie. — Nu remăne indoeală, respunse atunci Don Fernando, Domnul Don Quijote a zis foarte bine astăzi că pe noi ne priveşte deslusirea acestei greutăţi. Şi pentru ca să procedem cu mai mare temei, eu voiu stringe in tainĕ voturile acestor domni, şi despre ceeace va resulta voiu da socoteală deplină şi limpede.

Pentru acei cari cunoşteau mania lui Don Quijote, toate acestea erau prilej de foarte mare ris. Dar pentru cei ce nu-l ştieau, aceasta li se părea cea mai mare prostie din lume, mai ales celor patru servitori ai lui Don Luis, şi lui Don Luis tot astfel, precum şi altor trei călĕtori cari din intimplare sosiserĕ in ospĕtărie şi păreau a fi membri din Sfănta-Frăţie, cum şi erau in adevĕr. Insă cel ce era mai desnădăjduit, era bărbierul, a căruia lighean, acolo dinaintea ochilor

lui, se prefăcuse in coiful lui Mambrino, ear şaua credea el fără nicio indoeală că avea să i se schimbe in bogat halat de cal. Şi unii şi alţii rideau văzĕnd pe Don Fernando adunĕnd voturile pe rind de la toţi, vorbindu-le la ureche, ca să declare in taină dacă era şea sau halat acel juvaer, asupra căruia se constataserĕ atăt de mult.

După ce adună voturile de la aceeace cunoşteau pe Don Quijote, el zise in gura mare: «Adevĕrul este, bunule om, că eu deja sunt obosit de-a stringe atătea păreri pentru că pe nimeni nu-l intreb ceeace doresc a şti, fără ca să nu-mi spună că este o nerozie a zice că aceasta este o şea de catîr şi nu un halat de cal, şi ăncă de cal ales. Astfel trebue să aveţi răbdare, pentru că in ciuda voastră şi a catîrului vostru, aceasta este un halat şi nu o şea. Voi aţi afirmat şi aţi dovedit foarte rĕu, in ceeace vĕ priveşte.— Să n'am eu parte de cer, zise bietul bărbier, dacă toate graţiile voastre nu se inşală; şi astfel să se arate sufletul meu inaintea lui Dumnezeu, cum mi se pare mie şea, şi nu halat! Dar aşa merg legile....(1) şi nu spun mai mult. Cu toate acestea eu nu-s beat, căci nici nu m'am infruptat azi, dar pĕcate am făcut.

Nu mai puţin ris pricinueau şi neghiobiile ce grăia bărbierul, decăt extravaganţele lui Don Quijote, care zise in acest moment: «Aici nu-i alta de făcut decăt fiecare să-şi ea ce-i al sĕu, şi cui i-a dat Dumnezeu, să-l binecuvinteze sfăntul Petru». Unul din cei patru servitori zise: «Dacă aceasta nu-i o glumă intocmită dinainte, nu mĕ pot convinge ca nişte oameni cu mintea aşa de sănĕtoasă cum sunt, sau par a fi toţi cei ce se află aici, să indrăsnească a zice şi a afirma că acesta nu este lighean, nici celălalt şea. Dar fiindcă vĕd că o afirmă şi o spun, imi inchipuesc că este vreun mister a sprijini cu indărătnicie un lucru atăt de contrar cu ceeace ne arată adevĕrul şi experienţa insăşi. Pentru că la naiba! (şi aruncă o injurătură groasă) toţi căţi trăesc azi in lume nu

1) Aşa merg legile, cum vor regii *(Allà von leyes dò quierran reges)*, vechiu proverb spaniol.

mĕ vor face pe mine să înţeleg pe dos, că asta nu-i lighean de bărbier şi ceastălaltă şea de măgar. — Ar putea foarte bine să fie de catîră, zise parohul. — Fie şi aşa, zise servitorul, că nu-i aicea greutatea, ci dacă este sau nu şea, cum spun graţiile voastre».

Auzind aceste, unul din membrii Sfintei-Frăţii, care intraserĕ in han, şi ascultaserĕ cearta şi cestiunea, plin de mănie şi de ciudă zise: «Este şa cum tată-meu este om, şi cine a spus sau va spune altfel trebue să fie lovit cu leuca. — Minţeşti ca un mojic netrebnic, respunse Don Quijote, şi ridicănd lancea, pe care niciodată n'o lăsa din măni, era să-i trăntească o astfel de lovitură in cap, incăt dacă omul nu s'ar fi dat la o parte, l'ar fi lăsat lungit la pămĕnt. Lancea se făcu bucăţi jos, şi ceilalţi membri, cari vĕzurĕ pe tovarăşul lor maltratat, inălţarĕ glasul cerĕnd ajutor la Sfănta-Frăţie. Hangiul care făcea parte din societate, alergă la moment să-şi iee varga (1) şi sabia şi se puse lăngă tovarăşii sĕi. Servitorii lui Don Luis incunjurarĕ pe stăpănul lor, ca nu cumva, in mijlocul vălmăşagului, să apuce fuga. Bărbierul vĕzĕnd casa in desordine, apucă earăşi de şaua sa, şi Sancho făcu tot aşa ca şi dinsul.

Don Quijote puse măna pe sabie şi se aruncă asupra membrilor Sfintei-Frăţii. Don Luis striga la servitorii sĕi ca să-l lese pe dinsul, şi să alerge in ajutorul lui Don Quijote, precum şi alui Cardenio şi Don Fernando, care amĕndoi ajutau pe Don Quijote. Parohul striga tare, hangiţa ţipa, fiică-sa se frămĕnta, Maritornes plăngea, Dorotea sta incremenită, Luscinda inspăimĕntată, şi dona Clara leşinată. Bărbierul mĕsura pe Sancho, Sancho peptăna pe bărbier. Don Luis pe care unul din servitorii lui indrăznì să-l apuce de braţ, ca să nu fugă, ii dădù un pumn, care-i umplù gura de sănge. Consilierul il apĕra. Don Fernando ţinea sub picioarele sale pe un membru, mĕsurăndu i trupul cu dinsele in rot răgazul sĕu. Hangiul răcnì din nou, cerĕnd ajutor Sfintei-Frăţii. Intr'un cuvĕnt in toată ospĕtăria era plăngeri, strigăte, ţipete, confu-

1) Această vargă *(varilla)* era semnul distinctiv al agenţilor Sfintei-Frăţii.

siune, groază, neliniște, nenorociri, lovituri de săbii, pumnituri, beţe, măcinări cu picioarele, şi vĕrsare de sănge.

In mijlocul acestui haos, confusiune şi labirint de lucruri, ii venì in minte lui Don Quijote că se vedea amestecat nitam-nisam in discordia din tabăra lui Agramante (1) şi astfel zise cu un glas care făcù să se cutremure ospĕtăria : «Toţi să se opreascĕ, să-şi vîre săbiile in teacă, toţi să se liniştească, toţi să mĕ asculte, dacă toţi voesc să remănă in viaţă».

La glasul lui puternic, toţi se oprirĕ, şi el continuă zicĕnd : «Nu v'am spus eu, domnilor, că acest castel este făr-

mecat, şi că o legiune de demoni locuesc in el? Spre a vĕ incredinţa de aceasta, voesc să vedeţi cu ochii voştri, cum a trecut şi s'a transportat aici in mijlocul nostru, vrajba din tabăra lui Agramante. Uitaţi-vĕ cum acolea e luptă pentru sabie, dincolo pentru cal, mai incolo pentru vultur, aici pentru coif; toţi ne luptăm şi toţi nu ne inţelegem. Veniţi deci graţia voastră, domnule consilier, şi graţia voastră, domnule paroh; unul să servească drept regele Agramante, şi celălalt drept regele Sobrino, şi puneţi pace intre noi. Căci pe Dumnezeul cel Atot-puternic, este mare mişelie ca atăţia oameni

1) Vezi Ariosto : *Orlando Furioso*, cănt. XXVII et seq.

de condiţiune care ne aflăm aici, să ne ucidem pentru motive atăt de neinsemnate».

Membrii Sfintei-Frăţii, care nu înţelegeau vorbele lui Don Quijote, şi se vedeau atacaţi de Don Fernando, Cardenio şi camarazii lor, nu vroeau să se liniştească. Bărbierul da, pentrucă in luptă işi rupsese barba şi şaua. Sancho, la cel mai mic glas al stăpănului său, ascultă ca o bună slugă. Cei patru servitori alui Don Luis stăturĕ deasemenea in linişte vĕzĕnd ce rĕu le mergea altfel. Hangiul singur stăruea că trebue să se pedepsească obrăzniciile acestui nebun, care la fiecare pas ii turbura ospĕtăria. Insfirşit zurbava se potoli pentru moment. Şaua remase halat de cal, pănă la ziua judecăţii de pe urmă, ligheanul coif, şi ospĕtăria castel in inchipuirea lui Don Quijote.

Toţi deci liniştindu-se deja şi făcĕndu-se prietini, după sfaturile consilierului şi a parohului, servitorii lui Don Luis incepurĕ earăşi a-l indemna să vie cu dinşii la moment. In vreme ce el discuta cu dinşii, consilierul se sfătui cu Don Fernando, cu Cardenio şi cu parohul ce era de făcut in acea imprejurare, povestindu-le destăinuirea ce-i făcuse Don Luis. Insfirşit se invoirĕ ca Don Fernando să spună servitorilor lui Don Luis cine era el, şi că plăcerea lui era ca Don Luis să meargă cu dinsul in Andaluzia, unde va fi preţuit de fratele său, marchisul, cum merita condiţiunea lui. Căci astfel se cunoştea hotărirea lui Don Luis, că nu se va intoarce atunci in ochii tatălui său, chiar de l'ar face bucăţi. Când cei patru auzirĕ calitatea lui Don Fernando şi intenţia lui Don Luis, hotăriră intre dinşii ca trei să se intoarcă ca să povestească tatălui său cele ce se petreceau, şi celălalt să remănă spre a slujì pe Don Luis, şi a nu l lăsa, pănă când ei nu se vor intoarce după dinsul, sau nu va vedea ce le va ordona el.

In modul acesta se potoli acel nămol de certe, prin autoritatea lui Agramante şi chibzuinţa regelui Sobrino. Dar duşmanul unirei şi protivnicul păcii, vĕzĕndu-se despreţuit şi luat in ris, şi considerănd puţinul folos ce avusese că-i pusese pre toţi in aşa de confus labirint, hotărì să-şi incerce ăncă odată norocul, provocănd noui certe şi tulburări.

Deci imprejurarea ce făcù pe membrii Sfintei-Frăţii să se liniştească a fost că auziserĕ calitatea acelora care se luptaserĕ cu dinşii. Ei se retraserĕ din ceartă, pentrucă li se părea că orice s'ar intimpla, tot ei vor avea partea cea mai rea din bătălie. Dar unul dintr'inşii, acel care fusese sdrobit şi călcat in picioare de Don Fernando, işi aduse aminte că intre alte ordine ce avea de-a prinde pe criminali, avea şi unul in contra lui Don Quijote, pe care Sfănta Frăţie poruncise să-l aresteze, pentrucă dăduse libertate osăndiţilor la galere, cum să şi temuse Sancho cu multă dreptate. Deci găndindu-se la aceasta, vroì să se incredinţeze dacă semnele lui Don Quijote se potriveau bine, şi scoţĕnd din sin un pergament, dădù preste hărtia ce căuta, şi punĕndu-se s'o cetească incet, căci nu prea era bun citeţ, la fiecare vorbă ce citea işi arunca ochii asupra lui Don Quijote, şi compara semnele din ordin cu faţa lui. El găsì că fără nicio indoeală el era acela pe care-l privea ordinul. Abia se incredinţă, căndstringĕndu-şi pergamentul, luă in mănă stingă mandatul, şi cu cea dreaptă apucă cu atăta putere pe Don Quijote de guler, incăt nu-l lăsa nici să respire, strigănd in gura mare: «Ajutor Sfintei-Frăţii, şi pentru că să se vadă că-l cer serios, citească-se acest mandat, unde se spune ca să se prindă acest hoţ de drumuri mari».

Parohul luă mandatul, şi vĕzù că era adevĕrat ceeace zicea agentul, şi că semnele se potriveau cu acele alui Don Quijote. Acesta vĕzĕndu-se maltratat de acest netrebnic mojic, intărtat la culme şi tremurăndu-i oasele pe trup, apucă şi el pre agent cum putù mai bine, cu amĕndouĕ mănile de grumaz, şi dacă camarazii lui nu i-ar fi venit in ajutor, ar fi lăsat acolo viaţa, inainte ca Don Quijote să-i fi dat drumul.

Hangiul care vrĕnd nevrĕnd trebuea să ajute pe acei din societatea lui, alergă degrabă să-l sprijine. Hangiţa, vĕzĕnd din nou pe bărbatul ei in certe, ridică din nou glasul, intovărăşită in curĕnd de Maritornes şi de fiica ei, cerĕnd ajutor cerului şi celor ce erau acolo. Sancho zise, vĕzĕnd ceeace se petrecea: «Dumnezeu mĕ ierte, dar e adevĕrat tot ce stă-

pănul meu spune despre descăntecile acestui castel, căci nu-i cu putinţă să trăeşti un ceas cu linişte intrĕnsul». Don Fernando despărţi pe agent şi pe Don Quijote, şi spre mulţumirea amĕndurora, li descleştă mănile, pe care unul le ţinea foarte tare prinse in gulerul spinţerului celuilalt, ear acesta in grumazul celui intăi. Dar cu toate aceste agenţii nu incetau de-a reclama pe arestatul lor, strigănd să i ajute şi să li-l dee legat şi fără putere in mănile lor, căci aşa cerea serviciul regelui şi a Sfintei-Frăţii, in numele cărora din nou reclamau ajutor şi sprijin spre a aresta pe acel tălhar şi hoţ de poteci şi de şleahuri.

Don Quijote ridea auzind aceste cuvinte, şi cu multă linişte zise: «Veniţi aici, oameni mărşavi şi de josnică naştere. Hoţie de drumuri mari numiţi voi a da libertate celor ferecaţi in lanţuri, a da drumul celor prinşi, a ajuta pe cei nevoeşi, a ridica pe cei căzuţi, a sprijini pe cei in suferinţă? Ah! oameni infami, vrednici prin mintea voastră injositoare şi mişeleascâ, ca cerul să nu vĕ impărtăşească vitejia ce cuprinde in sine cavaleria pribegitoare, nici să vĕ dea măcar a inţelege pĕcatul şi ignoranţa in care vĕ aflaţi, nerespectănd, nu umbra, dar presenţa chiar a ori cărui cavaler pribeag! Veniţi aici, ceată de hoţi, ear nu agenţi, tălhari de drumuri, cu voea Sfintei-Frăţii, spuneţi-mi: Cine a fost ignorantul care iscălì mandatul de inchidere improtiva unui astfel de cavaler cum sunt eu? Cine, acela n'a ştiut că sunt scutiţi de orice jurisdicţiune criminală cavalerii pribegi, şi că legea lor este spada lor, regulile lor, vitejia braţului lor, codul lor este voinţa lor? Cine a fost smintitul, o spun din nou, care nu ştie că nu există decret de nobleţă, cu atătea prerogative şi scutiri, căte căştigă un cavaler pribeag in ziua cănd se inarmează cavaler şi se dedă la aspra carieră a cavalerìei? Ce cavaler pribeag a plătit căndva bir, dajdie, havalea sau vamă? Ce croitor i-a cerut plată pentru forma hainei ce i-a făcut? Ce castelan l'a primit in castelul său şi l'a făcut să plătească costul găzduirii? Ce rege nu l'a aşezat la masa sa? Ce domnişoară nu se inamorâ de dinsul, şi nu se dădù lui biruită,

ca să dispună de ea după voea şi placul lui? Intr'un cuvĕnt ce cavaler pribeag a fost, este şi va fi in lume, care să nu aibă putere, spre a da el singur, patru sute de beţe la patru sute de agenţi care s'ar pune in calea lui?»

(Va urma) *ST. G. VĂRGOLICI.*

POESII POPULARE[1]

DOINE DE AMOR

— (Urmare) —

Pe culmiţa dealului
Dealului Ardealului
Merge Ghiţă
Cătăniţă
Cu-alui dragă mândruliţă
Şi cu doi căluşei
Incărcaţi cu gălbinei
Cu mândruţa p'ingă ei.
Ghiţă din grai grăia:
„Mândră, mândruliţa mea,
„Mai cântă-mi, tu mândr'o dată
„De când erai, puică, fată!"
Mândra rĕu se supărà
Şi din gură cuvĕntà:
„Las' tu, Ghiţă, cântecul
„Şi ţine Ghiţă drumul,
„Că al meu glas e muieresc
„Şi vorbele-s haiducesti
„Şi pre noi ne-or auzì

1) Vezi «Conv. Lit.» No. 6, 8 din 1888, 9, din 1889, 12, 1 şi 3 din 1890.

„Harambaşii de haiduci
„Preste nouă-zeci şi cinci,
„Şi inainte ne-or eşì
„Şi pre tine te-or tăia
„Şi pe mine m'or lua!“
Ghiţă rĕu se supărà
Şi din gură cuvĕntà:
„Cântă-mi, mândră, cântecul,
„Că mi-i drag ca sufletul!“
Şi 'ncepù mândra a cânta
Copaci ramuri se mişca,
Frunzele pe jos pica
Livezile incurca,
Şi isvoara turbura.
Pre ei i-auzia
Harambaşii de haiduci
Preste nouă-zeci şi cinci,
Şi inainte le-au eşit
Şi din graiu aşa-au grăit:
„Hei tu Ghiţă cătăniţă!
„Ce caţi tu 'n moşia mea,
„Că eu sunt stăpân pe ea?
„Stăi in loc să ne luptăm,
„Ori pre mândra vamă dă-mi!“
— Ghiţă rĕu se supărà
Şi astfel cuvĕntà:
„De luptat, că ne-om lupta
„Ear pe mândra nu ţi-oi da
„Pănă capu 'n sus mi-a sta!“
Se apucarĕ
De se luptarà
Zi de vară
Pănă 'n seară
Lui Ghiţă, care-i păsa,
Să scape mândruţa sa,
Briul i-se desnodà
Şi din gură cuvĕntà:

„Las' tu, mândră, calu 'n frĕu
„Şi-mi inoadă acest briu
„Că-mi pune capul Codrean,
„Al meu şi al tĕu duşman!"
Dar mândra grăià:
„De, de, de, Ghiţule, de,
„Că ori-care-'ţi biruì
„Tot unul bărbat me-ţi fi!"
Ghiţă rĕu se supăra
Şi cu stinga-l resucia
Cu dreapta jos 'l punea
Ş'intre morţi 'l trămetea,
La tărlă 'n grabă pleca
Cu dragă mândruţa sa
Şi din gură cuvĕntà:
„Mândră, mândruleana mea,
„Astă-vară eu am cosit,
„Dumnezeu bine-a voit
„Nouă clăi fĕn am făcut
„La opt virful l'am pus,
„Numai una mi-a remas
„Se-i fac virf intr'acest cias!"
Şi când astfel cuvĕnta
Scoase paloşul lucios
Şi i-a luat capu jos.
Intr'o ulcică-l fierbea
Şi la soacra 'l trămetea:
„Ţine soacră draga mea,
„Ţine carne din ulcică
„Şi prinde a ospĕta
„Că-i din dragă fiica ta,
„Care tu-o-ai resfăţat,
„Şi rea creştere i-ai dat
„Că pre căţi ea-i vedea
„Toţi bărbaţi a-i fi vroia.

Sub poale de codru verde
Mândru făgădău se vede
Da 'n făgădău cine şede?
Şede Marcu şi cu Iancu
Şi cu Gruia lui Novacu,
Cu trei fete de 'mpĕrat
Furate din Ţarigrad.—
Foaie verde de scumpie
Marcu-i dus la vitejie
Cu sabia-i de mischie,
Care bătea ţările
Şi lua averile.
Dar Turcii l'au urmăit,
La cetatea lui au vint
Şi 'n cetate au intrat
Ce-a fost bun tot i-au luat.
Pe maica-sa i-au călcat
Cu copita calului
Pe faţa obrazului,
Copilul i-a schilodit,
Şi muierea i-a robit;
Dar Marcu s'a oblicit,
Inderăpt la el o vint.
Dacă a vĕzut cum l'a prădat,
Foarte rĕu s'a supĕrat,
Nici de cină n'a cinat,
Făr' de căt armele a gătat
Şi murgu şi-a inşelat,
Lepădând hainele domneşti
A imbrăcat călugăreşti
Ş'a 'nceput a cerşì,
Pe cum cer călugării
Pe sama mŏnăstirii,
Mergĕnd pănă 'n Ţarigrad.
Turcu l'a vĕst pe fereastră
Şi din grai aşa grăea:
„Alei, moş călugăraş

„Par'că murgul de sub tine,
„L'aşi cunoaşte foarte bine"
Ear Marcu din grai grăea:
„Căpitan mare, turcesc!
„Nu ştiu, ştii-l or nu-l ştii,
„Că ăsta-i calu Marcului.
„Eu am găsit pe Marcu mort,—
„Drăguţ la un fund de cort,
„La un capĕt de pripon,—
„De o rugină de pistol.
„Pentru că l'am ingropat
„Murgul mie mi s'a dat,
„Pin' ce-am dat o leturghie,
„Murgul mi l'a dat mie!"
La Turc bine i-a părut,
Dacă aşa a auzit,
Că Marcu s'a prăpădit,
Că de el mult s'a temut,
Şi astfel a grăit:
„Alei, moş călugăraş
„Vin' la mine să-ţi dau sălaş
„Şi vin, cât-i putea bea
„De pe omenia mea,
„Că de-asta una-mi pare bine,
„C'a perit Marcu din lume!"
El la Turc că s'a dus
Şi la masă amĕndoi s'a pus;
Turcul după vin mergea,
Marcu cu muerea grăea:
—„Nevastă, drăguţ nevastă,
„Da urit-ai creştinii,
„Şi 'ndrăgit-ai păgânii?"
Nevasta din grai grăea:
—„Alei moş călugăraş!
„Eu n'am urit creştinii
„Nici n'am indrăgit păgânii,
„Dar păn' ştiam pe Marcu viu

„Tot gândeam la Dumnezeu,
„Că-oiu scăpa şi eu din rĕu!“
Ear Marcu zicea:
„Nevăstuţă, draga mea,
„Roagă-te lui Dumnezeu
„Că m'oiu mai ruga şi eu;
„De vei şti ruga bine,
„Ii scăpa azi or mâne!“
Turcu cu vinul venea
Şi pe masă că-l punea,
La nevastă-sa ducea
Şi-o palmă, două-i trăgea,
Pentru ce cu Marcu vorbea.
Marcu bea şi nu prea bea,
Grijea Turcului avea;
Bea Turcul şi se 'mbĕta,
Proastă fire căpĕta.
Turcul, dacă s'a 'mbĕtat,
El din gură a cuvĕntat:
„Alei, moş călugăraş,
„De când sunt eu pe pământ,
„N'am vĕzut călugăr jucând;
„Dar să-mi joci acum una
„Să-mi mai stimpĕr inima!“
Marcu din grai grăia:
„Căpitan mare, turcesc!
„Noi jucăm tot câte doi
„Şi sărim cam hălăoi
„Şi sbierăm ca nişte boi,
„De fug Turcii toţi de noi“.
Turcul pe loc s'a mâniat
Şi din gură-a cuvĕntat:
„Să joci mereu (1) şi bine
„Să nu pun mâna pe tine“.

1) Incet, domol.

Marcu cât s'a mâniat,
Hainele şi-a lepădat
Şi s'apucat de jucat.
Turcul dac'a vĕzut mischia,
I-a sărit din cap beţia
Şi din grai astfel grăia:
„Marcule, viteazule,
„Marcule, vicleanule,
„Eu cât cu tine-am vorbit,
„Toate ţi le-am greşit,
„Dar să mĕ ierţi de astădată:
„Că cetatea ţi-oi face,
„Numa mie imi dă pace.
„Copilul ţi l'oi plătì
„Muerea ţi-oi slobozì.
Iar Marcu grăia:
„Căpitan mare, turcesc!
„Muerea mi-oi slobozì
„Bunătatea-i toată a mea,
„Cu tine-oi face ce-oi vrea
„Că tu eşti in mâna mea". —
Când era colea sub seară
Nu mai era Turc in ţară
Şi s'a dus pe sub cetate
Cu pace, cu sănĕtate.

COLIND

Poruncit-a impĕratu
Domnului, Domnului, Doamne,
Cine 'n lume s'ar afla
Domnului, Domnului, Doamne,
S'aducă pe leu legat,
Domnului, Domnului, Doamne,
Leu legat, nevătămat.
Domnului, Domnului, Doamne,

Nime 'n lume s'a aflat
  Domnului, Domnului, Doamne,
Numai Petru bun junel;
  Domnului, Domnului, Doamne,
Petru dacă auzea
  Domnului, Domnului, Doamne,
Intră 'n grajdul ferecat:
Scoate murgu inşelat,
Inşelat bine gătat.
Inşelat cu două şei,
Inchingat cu două chingi,
Şi pe murg incăleca.
Murgu incepe a sălta:
Saltă ici, saltă colea
Saltă 'n virful munţilor.
Sub un spin inflorit
Găsì leul adormit,
Adormit, nepomenit.
Petru din grai grăia:
„Scoală leu, fratele meu,
„Ori in puşti să ne 'mpuşcăm
„Ori 'n săbii să ne tăiem!“
Ear Leul rĕspundea:
—„Nici in pusti nu ne puşcăm,
Nici in săbii ne tăem,
Făr' in luptă să ne luăm,
Că luptele's mai drepte
Şi's dragi şi lui Dumnezeu!“
Se luptară o zi de vară,
Căud fù in cea cap de sară,
Aduse leu pe Petru
  Cum l'aduse,
  Jos nu-'l puse.
Se luptară a doua oară:
Căud fu 'n cea cap de seară
Aduse Petru pe leu,
  Cum l'aduse

Jos mi-l puse.
Mi-l legă, nu-l vătămă
Şi pe murg incălecă.
Căţi pe Petru il vedea
Toţi pe Petru il fericea;
—„Ferice de tine Petre
Ce măicuţă ai avut,
Te-a scăldat, te-a aplecat
C'o mănă ţiţa ţi-a dat
C'un picior te-a legănat
Şi impĕratu ţie ţi-a dat
Din cetate a treia parte
Şi din ţară jumĕtate!"
Să 'nchinăm cu sănĕtate.

Adunate de *ALESIU V.*

Bucureşti. — Stabilimentul grafic I. V. Socec, 31.077.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 6. Bucuresti, 1 Septemvrie 1890. **Anul XXIV.**

LECŢIUNE INTRODUCTIVĂ

IN

CURSUL DE DREPT PUBLIC ROMÂN

Obiectul acestui curs va fi studiul legilor după cari nasc, se desvoltă, şi de multe ori pier societăţile. In acest studiu va trebui, inainte de toate să căutăm cari sunt mijloacele cele mai nemerite pentru a organisa societatea, care e forma cea mai nemerită, ce poate să respundă la necesitatea de a asigura societăţii implinirea scopului ei. Vom vedea in această privinţă, că intreaga istorie a societăţii, a diferitelor state, nu e decăt o luptă perpetuă pentru a găsi cea mai nemerită formă a guvernelor. Ne vom intreba dacă această societate e un organism natural, sau dacă e, cum au crezut mulţi filosofi şi publicişti, o ficţiune inventată de om, o ficţiune ce poate prin urmare dispărea, dintr'o zi intr'alta.

E destul a arăta in aceste trăsuri generale obiectul cursului nostru, pentru ca să inţelegeţi importanţa vie şi insemnată a acestui curs, a acestei ştiinţe pe care avem s'o examinăm impreună. Dacă e trebuincios şi interesant să cunoaştem, spre exemplu, legile mecanice, legiie astronomice, fisice şi chimice, sau legile după cari nasc, trăesc şi se desvoltă animalele, cu atăt mai necesar, cu atăt mai interesant trebue să ne fie studiul organisărei societăţii omeneşti, pentru că e studiul propriu al nostru. Ar fi fost bine dacă metoda invăţămăntului ar fi hotărit mai de demult, ca să incepem prin a ne studia pre noi inşine, starea societăţii şi a omului, ina-

inte de-a studia starea acelor vieţuitoare cari nu aparţin omenirii.

Studiul nostru domnilor, ne anunţă un orisont vast şi deschis; avem să intrăm in o lume de idei, de adevěruri şi erori; ni se va părea că suntem intr'un adevěrat labirint. Neapěrat insă că nici timpul material, nici mijloacele omeneşti, posibile, nu ne vor permite să intrăm in toate aměnuntele; eu nu voiu putea face decăt să vě atrag atenţiunea asupra principielor generale, lăsănd ca dumneavoastră să studiaţi detaliele mai tărziu, fie in viaţa de cabinet, fie in experienţa zilnică. D-voastră vě aflaţi astăzi in situaţiunea in care se găseşte cel ce intră intr'un oraş mare, pe care nu-l cunoaşte, şi unde i se deschide tot felul de căi, de drumuri mari şi mici, pe cari la inceput, el singur, nu poate şi n'ar şti să le percurgă — simte nevoe de un Cicerone; acel Cicerone sper, cu cel mai mare devotament ce aş avea, şi cu adevěrată dragoste, să vě fiu eu. Vě voiu conduce insă numai pe drumurile cele mari, lăsănd ca d-voastră singuri, mai tărziu, să intraţi in cele mici, să le exploraţi, sau să deschideţi drumuri noue.

Astfel concepută noţiunea cursului nostru, vom avea in special să cercetăm forma de guvernămĕnt, pe care trebue să o dăm societăţii in care trăim; vom vedea că această formă de guvernămĕnt e la noi, ca mai in toate statele civilisate, sistemul regimului constituţional. Dacă anunţ de acum această formă de guvernămĕnt, nu e ca deodată să intrăm in studiul ei; nu, căci inainte de a ne intreba care e actuala formă de guvernămĕnt a societăţii noastre, şi cum trebue ea organisată, e natural, e necesar să ne intrebăm: ce a fost in trecut? Am anunţat insă deacum această chestiune, pentru ca deacum să vě arĕt greutatea misiunii mele, şi să inţelegeţi de la prima lecţiune importanţa pe care acest curs o are pentru d-voastră, cari nu numai vě preparaţi la cariere in stat, dar inainte de toate căutaţi să fiţi, şi veţi fi, buni cetăţeni. — Am zis că forma de guvernămĕnt a societăţii noastre fiind regimul constituţional, greutatea misiunii mele, provine tocmai de aci. Inadevěr, sistemul constituţional, ca toate siste-

mele de organisare a societăţii, are inconveniente inerente; el e o instituţie omenească, şi ca tot ce face omul, e imperfect. Imperfecţiunea sistemului acesta de organisare socială, provine din doue cause:

a) Din viţiele practice ale sistemului şi *b*) din viţiele partidelor politice, cari fiind asociaţiuni de oameni, ne presintă toate slăbiciunile, toate păcatele omeneşti. Ce e anormal, ce e patologic in om, se manifestează şi in partidul politic. Ei bine, opera noastră nu va consta numai in studiul principielor organisării sociale; noi ne vom ocupa şi de indreptare, de depărtarea inconvenientelor regimului constituţional. Dacă ar fi vorba să vĕ arăt numai principiele formulate in Constituţiune in cele 130 sau 140 de articole, lucrul ar fi mult mai lesne. Nu trebue insă să ne mulţumim cu atăt; noi vom trebui să constatăm resultatele date de principiele inscrise in Constituţiune, şi vĕzĕnd relele, departe de-a ne descuraja, să căutăm mijloace de indreptare. Ei bine indreptarea se poate face din doue direcţiuni: de sus in jos şi de jos in sus. Cea dintăi, datorită influinţei claselor dirijente, se face atunci căud partidele se grupează pe idei, căud cei ce vor să guverneze societatea, spun mai inainte cum inţeleg s'o guverneze, pe ce idei, pe ce principii. Indreptarea de jos in sus se face prin influinţa pe care o exercită masele de jos, stratul inferior, asupra celui superior; această indreptare presupune inainte de toate, şi se face, prin respăndirea culturii in masa poporului — dar ea cere prea mult timp.

Vedeţi dar domnilor, căt e de mare greutatea, şi ca să zic aşa, responsabilitatea mea personală: căci pe lăngă expunerea principielor, noi va trebui să ne ocupăm şi de aceste mijloace de indreptare: de sus in jos şi de jos in sus.

Regimul constituţional domnilor, ar funcţiona mult mai bine, ar da foloase mai pipăite, mai reale, dacă representaţiunea naţională, care după cum vom vedea e sintesa constituţionalismului, rezortul in care se concentrează tot regimnl constituţional, ar fi expresiunea conştiinţei naţionale. Sistemul constituţional ar da roade mult mai bune dacă s'ar putea realisa acel ideal, acea dorinţă să ai in stat o adevĕrată re-

presintaţiune naţională, oglinda curată şi vie in care să se reflecteze tot ce ţara are mai bun, mai cult, mai inteligent. Din nenorocire insă, represintaţiunea naţională, de fapt, — şi nu numai la noi, — e in mare parte, ca să nu zic in total produsul «solicitării, promisiunilor, intimidărilor, discuţiunii cu rea credinţă, simulării convicţiunilor, insultelor, calomnielor». Aceşti factori lăturalnici lucrează din nenorocire in mod foarte puternic alături cu factorii aceia cari sunt adevăratele principii. E un fel de impuritate la basa acţiunii care se desvoltă azi in viaţa parlamentară. Dacă viaţa politică ar fi numai resultatul mecanismului politic alcătuit de lege, o! lucru ar fi lesne; dacă guvernanţii şi guvernaţii nu ar face decât ceeace prescrie legea, atunci regimul constituţional ar putea da toate resultatele bune la cari suntem in drept să ne aşteptăm. Din nefericire insă, in jocul instituţiunilor politice, se amestică tendinţe, sentimente, pasiuni, convingeri, credinţe religioase, prejudiţii, in afară de ce prescrie constituţiunea şi legile ţării. Ministrul care guvernează, oricare ar fi el, in afară de mobile de acţiune legală, mediul ambiant in care se găseşte il hotăraşte de-a exercita şi o acţiune personală, resultatul intereselor, slăbiciunilor. Ei bine, doctrina constituţională pură, ne spune cum funcţionează instituţiunile legale, şi noi eşim după băncile scoalei sau din cabinetul de studiu imbibaţi de puritatea doctrinei, dar doctrina nu ne spune totdeauna indestul cum ne trebue să funcţioneze aceşti factori extra-legali, cum trebuesc ei dirijaţi. — Să iau un exemplu practic: Doctrina ne spune din punctul de vedere legal cum se fac alegerile, doctrina insă nu poate să ne spue indestul, şi să ne pue in pază contra altor influinţe lăturalnice cari se desvoltă cu ocasiunea unei alegeri, influinţând-o. Ei bine misiunea noastră caută să fie nu numai in a arăta ceeace spune doctrina, dar şi mijloacele pe cât se va putea de a reglementa acţiunea factorilor extra-legali.

Expunerea doctrinei are o mare influinţă asupra vieţii politice practice, pentru că studiind factorii legali, putem constată mai cu inlesnire acţiunea factorilor extra-legali. Tot din causa influinţei doctrinei asupra vieţii politice practice s'a năs-

cut şi obiceiul de-a da profesori viitorilor oameni de stat. Istoria tuturor naţiunilor e plină de exemple in cari vedem, că totdeauna statul sau părinţii cari se găseau pe tron şi aveau copii destinaţi să le iea succesiunea, s'au ingrijit de cu vreme să le dea educaţiunea politică. In anticitate, unul din cei mai mari oameni de stat: Alexandru Cel Mare, a avut de profesor pe creatorul, ca să zic aşa, al dreptului constituţional, pe Aristot. Ştiţi că Filip scria lui Aristotel cumcă nu se simte atât de fericit că are un fiu, cât e de fericit că acest fiu s'a născut in timpul lui. Mai târziu vedeţi in Italia, pe un publicist, care cu toate criticele aduse, a fost un profund cugetător: Machiavel († 1527) a scris cartea *Principele*, tocmai pentru ca să dea consilii oamenilor de stat. In Franţa vedem că Fénelon a exercitat o mare influinţă asupra ducelui de Bourgogne, a cărui educaţiune i-o incredinţase Ludovic XIV. Deasemenea Bossuet a exercitat o mare influinţă asupra Delfinului. Fénelon a scris: Examen de la conscience d'un Roi; Bossuet: Discours sur l'histoire, ad usum Delphini. — Cu ocasiunea serbării de alaltăeri, aţi avut ocasiunea să auziţi că şi in istoria noastră se găsesc asemenea exemple, unde domnii căutau să formeze educaţiunea politică a fiilor lor.

Pe lângă tinerii cari au să iea in mână destinatele ţării şi cari am vĕzut că trebue să şi prepare educaţiunea politică, neapărat că intr'un stat ca al nostru fiecare cetăţean, trebue să şi ingrijească şi dinsul de educaţiunea lui politică. Cursul care avem să-l facem impreună, vĕ va arăta in trăsuri generale in ce consistă organisarea socială, şi cum trebue să fie exercitat guvernămĕntul, in ce consistă mecanismul politic al statului. Cu această ocasiune, spiritele d-voastră se vor influinţa, sper, in bine, şi desigur, in mod fatal de spiritul doctrinii pe care o impărtăşesc şi pe care aveţi s'o cunoaşteţi. Ori cum ar fi, studiul doctrinal are un mare avantaj pentru cei care il fac, căci le dă o superioritate asupra celorlalţi. Pe când aceştia se pierd in dedalul imprejurărilor de fapt şi al intereselor materiale, acei cari sunt imbibaţi de cunoştinţele doctrinale, vor putea să eludeze influinţa rea a imprejurărilor şi căile pe cari apuc aceia cari sunt intrucâtva

sărăci cu duhul, sau cu caractere indoioase, duşi de interese, de ambiţiuni personale.

E o deosebire mare domnilor, intre viaţa politică şi viaţa civilă. Şi din acest punct de vedere încă, studiul pe care avem să-l facem, e de mare folos pentru d-voastră. In viaţa civilă, controversele, luptele, neînţelegerile ori cât ar fi de numeroase şi greu de resolvat, ele se resolvă, şi in mod obligator pentru toţi, căci in viaţa civilă avem mijloacele cari se pot aduce şi cari resolvă cestiunea. Aşa spre exemplu: când doi inşi nu se înţeleg asupra cestiunii d'a se şti dacă unul are drept să ceară celuilalt o sumă de bani, dacă a existat sau nu vânzare intre dinşii, avem mijloace legali de-a constata existenţa creanţei sau a contractului de vânzare, in probele stabilite de codul civil, şi in puisarea mijloacelor din procedură; mergem inaintea tribunalelor, pledăm, şi la urmă se dă o hotărire cu caracter obligatoriu. In viaţa civilă încă odată, avem probe cari au o forţă obiectiv obligatorie; in viaţa politică, cel puţin in cea nedoctrinală, de fapt, in aplicaţiunea zilnică a vieţii de guvernământ fie pentru guvernaţi, fie pentru guvernanţi nu avem, şi nu e posibil să avem probe cu forţă obiectiv obligatorie. In ordinea politică, controversele nu se resolvă totdeauna cu argumente legali, cu texte de legi, cu probe scrise, cu hotăriri judecătoreşti definitive; aci convingerile personale decid totul. Să vĕ dau un exemplu: Se afirmă spre pildă că cu ocasiunea unei alegeri, un funcţionar inalt, ministru sau prefect ar fi exercitat o influinţă extra-legală, ar fi comis un abus; mijloace materiale de a-l dovedi, nu există, dar el s'a comis. Ei bine, care e mijlocul de a-l constata? Dacă nu ai probe legale, căci faptele politice extra-legale nu se cam dovedesc prin acte scrise, atunci nu remâne altceva decât convingerile personale. Aceste convingeri însă variază de la unul la altul, sunt cestiuni cu totul la discreţiunea individuală; de aci animositatea luptelor politice, de aci imposibilitatea de multe ori de-a ajunge la vre-o înţelegere, de aci lupta perpetuă intre majoritate şi minoritate, cari nu pot cădea de acord mai niciodată, căci probe legali nu are nici una nici alta ca să poată convinge majo-

ritatea pe minoritate sau vice-versa. Din această causă dar, judecata e mult mai anevoe in viaţa politică decât in viaţa civilă; in luptele politice fiecare afirmă că el represintă ideile bune, ideile ţării, că el e adevĕrata expresiune a voinţei ţării, a suveranităţii. Intre mai mulţi sau intre doi cari fac aceeaşi afirmaţiune de felul acesta, pe cine să credem? Există ce e dreptul presumpţiunea mandatului legal, dar această presumpţiune, din nenorocire, se dovedeşte de multe ori contrazisă de realitatea faptelor. Ei bine, doctrina constituţională nu poate să vĕ dea cheia definitivă de-a resolva asemenea cestiuni; ea vĕ va ajuta insă mult, ca bine, ca limpede să vedeţi de partea cui e adevĕrul. Eată dar din acest punct de vedere o mare superioritate pentru cei cari fac studiul doctrinei, asupra celor cari nu-l fac.

Studiul nostru domnilor, mai e cu deosebire important pentru cei cari au să devină oameni de stat, căci oamenii politici, mai mult ca ori cine alţii, trebue să cunoască limitele puterii ce au; dacă e bine ca fiecare cetăţean să ştie care e datoria lui, cu atăt mai mare cuvĕnt cel care vrea să ne guverneze trebue să-şi cunoască ţĕrmul, căci de multeori greşeli mari se pot face chiar din ignoranţă.

In agitaţiunile politice, studiul dreptului public, vĕ va fi de mare folos: vĕ va servì de far conductor. Aparinţele, curentele greşite nu vĕ vor putea surprinde. Masele, populaţiunea manifestată pe uliţe sau aiurea, merge, lucrează de multe ori sub impulsiunea unui curent de care nu-şi dă seama: principiele conducĕtoare ale statului, nu sunt azi *à la portée* fiecărui om de rănd, ca să-şi dea seama de ceeace face şi ce ar trebuì. Cei cari cunosc insă dreptul public, oricare ar fi acţiunea diferitelor curente, vor şti totdeauna ce parte de adevĕr e sau nu intr'insele.

Multiple sunt dar domnilor, punctele de vedere cari ne dovedesc importanţa studiului nostru şi odată arătată in aceste trăsuri generale importanţa lui, vi se va deştepta, sper şi mai mult, nu sentimentul datoriei, pe care sunt convins că-l aveţi, dar curiositatea, setea de ştiinţă, iubirea pentru dreptul public şi veţi urma cu asiduitate acest curs.

Scăpam din vedere să vĕ spun că atăt de important s'a găsit studiul acesta, incăt la revoluţiunea mare francesă, a mijlocit o lege din 26 Septembre 1791, care ordona ca toate facultăţile de drept să insărcineze pe unul din membrii lor, ca să explice tinerilor constituţiunea sau mai bine zis constituţiunile Franţei. Şi o coincidenţă care merită să fie observată: studiul obligator al constituţiunei apare, se impune in Franţa, intr'o epocă revoluţionară; existau facultăţi de drept cu mai multe sute de ani inainte, dar constituţiunea nu se explica, de teamă că dacă s'ar fi făcut adevĕrată ştiinţă, dacă s'ar fi arătat care e adevĕrata teorie a libertăţilor, puterea absolută ar fi suferit desigur sdruncinări nu tocmai dorite de cei sus puşi. Şi dovadă că nu se acomodau de fel aceste doue idei: putere absolută cu propovăduiri de libertăţi, e că sub imperiu in Franţa, a fost suprimată catedra aceasta şi n'a fost reinfiinţată decăt mai tărziu, căud a venit republica.

Cursul nostru, conceput astfel cum am vĕzut, iea numele de curs de drept public. Pentru ce adăugăm calificativul de «*public*» la cuvĕntul drept? Ce! Există mai multe drepturi, unul cu caracter public, altul privat? Dreptul e el divisibil? Organisarea socială se poate ea ramifica in mai multe direcţiuni? Organisarea socială care se face prin lege, are de obiect organisarea chiar a suveranităţii, şi noi vom vedea că suveranitatea e una, deci dar cum ar putea dreptul să fie divisibil căud obiectul dreptului e indivisibil? Considerat dreptul in sine insuş, ca ştiinţă socială a reglementării raporturilor sociale fie intre membrii societăţii, fie din punctul de vedere al guvernămĕntului, al raporturilor dintre guvernaţi cu guvernanţi, dreptul e indivisibil; e o eroare dacă am crede că sunt mai multe feluri de drepturi. Fiindcă insă metoda joacă un rol insemnat in invăţămĕnt, căci fără dinsa invăţămĕntul nu ar putea să-şi ajungă scopul, Dreptul, considerat ca obiect de studiu, din acest punct de vedere al metodei va trebui să fie despicat in diferite ramuri şi anume:

1) Dreptul care tratează despre organisarea societăţii, constituirea suveranităţii şi a puterilor publice, se numeşte

drept constituţional. Acesta negreşit, implicit, astfel conceput, se ocupă şi de forma ce trebue dată organisării sociale.

2) Tot din punctul de vedere al metodei, avem dreptul care tratează in special despre acţiunea şi competinţa puterii executive, despre administraţiunile generali şi locali in raport cu drepturile sau interesele administraţilor şi cu interesul general al statului. Acesta se numeşte *drept administrativ.* Raportul dintre dreptul constituţional şi cel administrativ e foarte intim; amêndouĕ merg mână in mână şi formează obiectul aceluiaş curs. Ar fi insă de dorit să fie doue cursuri separate, pentru ca să li se poată da o desvoltare mai mare; dar insfirşit aceasta remâne deocamdată un simplu desiderat. Din intimitatea, din strinsele raporturi ce există intre aceste doue ramuri, nu trebue să conchidem la confusiunea lor: dreptul constituţional mai mult organisează, cel administrativ mai mult lucrează; organisaţiune socială, acţiune socială, eată obiectul dreptului public descompus in drept constituţional şi administrativ.

Isvoarele dreptului public sunt legile, tratatele, decretele, jurisprudenţa, tradiţiunea, consuetudinile (obiceiurile pământului), natura lucrurilor (raporturile reali), imprejurările, şi intr'o altă direcţiune, dar mai presus de toate aceste sorginţi, — pentru că le domină, reglementează şi controlează pe toate, — e ştiinţa aprobată de sentimentul general al publiciştilor.

Fiindcă studiul ce avem a face impreună asupra dreptului public se va referi in special la societatea română, il vom numi: Drept public român. — In mod accidental vom eşi insă căteodată şi din cercul ţării noastre, arătând in ce dreptul altor state diferă de cel român.

Pentru ce există acest raport intim, aceste strinse legături intre dreptul constituţional şi cel administrativ? Respunsul e foarte natural. Din momentul ce dreptul administrativ se ocupă de acţiunea unei puteri, trebue negreşit ca inainte de toate să cunoşti organisarea acelei puteri, precum nu poţi cunoaşte funcţiunea fisiologică a unui organ fără a fi studiat mai inainte organisaţiunea lui; tot astfel nu vei putea cu-

noaşte funcţionarea unei autorităţi dacă nu vei şti cum e ea alcătuită. Dacă vrei să studiezi cu folos fisiologia, trebue mai intăi să inveţi anatomia; tot aşa la cursul nostru, inainte de-a cunoaşte dreptul administrativ va trebui să ne ocupăm de cel constituţional. Asemănarea aceasta nu e o simplă comparaţiune fictivă; ea e reală, pentru că şi societatea e un organism, cum vom vedea mai tărziu, ca şi individul; compusă ca şi dinsul din diferite organe cu atribuţiunile lor; după cum la individ organele sunt şi ele compuse din celule, tot astfel şi in societate avem celule, avem atome ale vieţii sociale, avem pe om. Şi organisarea individului şi cea socială sunt deopotrivă fapte complexe: şi precum o totalitate de celule formează organul, totalitatea indivizilor formează societatea. In organisarea socială noi va trebui să ţinem cont de existenţa individuală a fiecăruia din doue puncte de vedere: in raport cu el insuş, in raport cu ceilalţi, cu societatea. După cum in medicină studiem omul şi ca totalitate, ca resultat al unei organisări complexe, dar ne ocupăm şi de diferitele sale organe in parte, de plămăni, de creer, de inimă, tot astfel şi noi vom privi societatea ca persoană deosebită de fiecare din membrii săi, ca persoană socială, *res publica*, cum ziceau Romanii, şi ne vom ocupa d'altă parte şi de particulari in raporturile lor reciproce. Diferitele celule cari formează un individ există fiecare in parte şi fiecare in raport una cu alta. Tot astfel organisaţiunea socială, va trebui şi ea, pentru a-şi implini scopul să ţie seamă in acelaş timp şi de faptele sociali isolate şi de complexul lor, de modul lor de-a se produce unul in raport cu altul.

Dreptul public priveşte societatea, in interesul ei general, considerănd-o ca o *singură persoană*, deosibită de fiecare din membrii ei, avănd constituţiunea sa proprie. Dreptul privat se ocupă de organisarea şi desvoltarea in atăt căt e vorba de interesele *speciali* ale tuturor şi fiecăruia din membrii cari compun societatea.

Deosebirea intre dreptul public şi privat e foarte vechiă. Romanii au intrevăzut-o, pentru că ei sunt aceia cari au avut spiritul juridic cel mai desvoltat, un fel de facultate fisiolo-

gică cu care se năşteau pe lume; Romanii ziceau «Publicum jus est quod statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem». (Ulpianus. L. 1 § 2 D. de justitia et jure).

In această definiţiune găsim formulată admirabil de bine distincţiunea intre dreptul public şi privat. — Grecii, cari aveau o civilisaţiune mai inaintată, cari au format educaţiunea Romanilor, erau cu toate acestea inferiori Romanilor in ce priveşte noţiunile juridice şi ei ignorau această distincţiune. Deosibirea domnilor, intre aceste doue ramuri, nu e numai doctrinală; ea are o utilitate practică căci confusiunea intre dreptul public şi privat poate duce la consecinţe foarte grave. Germanii au confundat şi ei cele doue divisiuni. Vorbesc de Germani, pentru că ştiţi că după civilisaţiunile greacă şi romană, avem invasiunile barbarilor: Germanii represintă a treia evoluţiune in istoria organisării sociale. Ei bine Germanii au confundat şi dinşii dreptul public şi privat, şi din causa acestei confusiuni am avut o epocă indelungată de suferinţe in Europa. Numai prin această coufusiune ne putem explica cum suveranitatea teritorială era privită ca o proprietate privată şi cum sarcinile publice (oficiele) erau considerate ca bunuri de familie. Aşa de exemplu, notariatul e o funcţiune publică in Stat: a da transacţiunilor dintre particulari caracterul obligator de-a fi crezute aşa cum sunt arătate până la inscripţiunea in falş, aceasta nu o poate face decăt statul, cel care e investit de către stat cu această facultate şi dreptul acesta nu se poate vinde la oricine, nu se poate da de zestre, transmite la moştenitori, independent de faptul cunoştinţelor. Ei bine ani indelungaţi, in Franţa şi acum, oficiele acestea sunt considerate ca oficii de caracter privat şi sunt in comerţ. Cum putem noi să ne explicăm dreptul ce in unele ţări il au avut proprietarii de moşii ca să judece ei contestaţiunile dintre locuitorii de pe acel pămănt, dacă nu prin confusiunea intre dreptul public şi privat? Doctrina modernă nu poate să mai admită asemenea confusiuni: distincţiunea se impune şi aplicaţiunile de fapt sunt foarte importante. Aţi vĕzut chiar că dreptul penal se basează pe această distincţiune şi acolo

unde există numai un simplu interes privat, statul nu se prea amestică, avem acţiunea civilă; pe când dincontra unde interesul public e in joc, societatea e aceia care intervine, avem acţiunea publică, penală.

Dreptul privat la rândul său are şi el diferite ramificări. Când el se ocupă principalmente de raporturile cu caracter comercial se numeşte drept comercial; când priveşte raporturile dintre particulari ce nu au caracter de specula comercială, poartă numele de drept civil. Să nu conchideţi insă din toate aceste divisiuni şi ramificări pe cari le am vĕzut, că separaţiunea, că demarcaţiunea lor e bine caracterisată şi că in dreptul privat nu vom găsi decât dispoziţiuni de utilitate special particulară, ear in dreptul public numai dispoziţii privitoare la societate considerată in ea insaşi, ca un tot, ca parsoană aparte. In fapt vom intâlni de multe ori dispoziţiuni de dropt public in dreptul privat şi viceversa; e greu de tot să stabileşti limita intre societate considarată ca persoană, şi intre diferiţii ei membri, tot astfel precum intr'un fapt al omului e foarte anevoe să stabileşti până unde merge acţiunea creerului şi unde se amestecă acţiunea altor organe; spre exemplu, te mişti de la un loc la altul: e aci o acţiune cerebrală dar e şi o acţiune de muşchi, o mişcare de picioare. E greu să arăţi precis când incepe una, când incetează cealaltă; iţi va fi imposibil să le separi pe deplin. Tot astfel in domeniul ştiinţei noastre, găsiţi in codul civil dispoziţiuni comerciale, după cum in codul de comerţ intâlnim dispoziţii civile şi penale.

Legea socială domnilor, nu trebue să remăe un simplu precept, un consiliu; dinsa după ce comandă, trebue să aibă şi mijloace de constringere pentru cei cari nu i-ar da supunere. Aceste mijloace de constringere formează ceeace se numeşte *sancţiunea legală*; fără sancţiune, legea e o vorbă, o idee, dar de nicio aplicaţiune, de nicio utilitate practică. Orice lege socială, trobue prin urmare să aibă doue caractere: *a)* să fie determinătoare, adică să ne spue ce putem face şi ce nu e permis să facem şi *b)* trebue să fie sancţionătoare, adică să ne spue ce se intimplă când nu facem, şi cum ne con-

stringe să facem cele ce prescrie ea. Sancţiunea domnilor e de doue feluri: civilă şi penală. Sancţiunea e civilă, atunci când e pusă la dispoziţiunea ori cărui particular, ca să constrîngă pe cineva, ori cine ar fi acest cineva. Sancţiunea e penală, când cuprinde mijloacele puse numai la dispoziţiunea societăţii, când numai ea vorbeşte, când e in joc un interes social. După cum ştiţi din procedura penală, e o deosebire mare intre aceste doue feluri de sancţiuni: ele se exercită in casuri cu totul diferite, in condiţiuni cu totul variate. Sancţiunea civilă e prevĕzută in legea de procedură civilă ear sancţiunea penală intr'o serie de dispoziţiuni din codul penal şi de procedură penală. Şi aci să nu mergeţi earăşi cu spiritul de demarcaţiune prea departe: da, in principiu sunt separate cele doue sancţiuni in doue diferite corpuri de legi, dar de multe ori veţi găsi sancţiuni penale in codul de comerţ şi aşa mai incolo. Vĕ puteţi insă intreba: pentru ce această deosebire intre sancţiuni? Cum! Dacă sancţiunea consistă in mijloacele de a constringe pe cineva să se supue la lege, apoi legea nu e ea de interes public? Nu trebue oare să o executăm, să ne supunem dinsei in toate casurile? De ce uneori numai acţiune civilă, şi altădată toată forţa publică, curţi cu juraţi, tribunale corecţionale, minister public, sguduire generală? — Ei bine d-lor, e diferinţă mare intre diferitele violări de lege şi trebuia să fie o deosebire tot aşa de mare şi intre mijloacele de intrebuinţat. Precum unui om nu-i dai aceeaşi medicină, pentru toate iregularităţile cari se intimplă in organism, ci variezi substanţa, doza, modul de intrebuinţare, tot astfel procedăm şi faţă cu societatea când e vorba de simptomele ei patologice. Dacă spre exemplu Primus violează legea in faptul că nu-mi plăteşte la termen ceeace trebuea să-mi plătească, deşi după lege era obligat să plătească; dacă vĕnzĕtorul nu remite cumpĕrătorului lucru vĕndut, el comite ce e dreptul o infracţiune de lege, dar nu de un caracter aşa de grav ca şi când el mi-ar fura o sumă de bani, ar omorì, ar comite alte crime. In acest ultim cas, societatea e isbită in existenţa, in persoana ei considerată ca persoană deosebită, alarma e generală, rĕul se resimte in in-

treaga societate, şi prin urmare societatea, in intregul ei, e aceea care trebue să reagiseze. Când dincontră, un simplu particular e lovit in interesele sale, atunci nu e trebuinţă să punem in mişcare intreaga societate, pentru că singur se putea apĕra de rĕul intimplat, s. ex. neimprumutând lui Primus banii pe cari el astăzi nu mai vrea să-i inapoeze, sau in tot casul luând garanţii de plată, hipoteci, gajuri. E logic, e natural ca să nu poată invoca decât o protecţie *individuală*, şi prin mijloacele de constringere, puse la dispoşiţiunea sa de legea civilă să obţină plata creanţei sale. Când insă in lipsa mea de-acasă, Primus se introduce in locuinţa mea, sparge casa de fer, şi fuge cu banii, in acest cas am dreptul să invoc protecţiunea *socială*, şi chiar dacă nu o invoc eu, ea singură să intre in acţiune, căci afară de mine cel direct lesat, e in casul acesta adânc lovită şi societatea intreagă, sunt ameninţaţi deopotrivă şi ceilalţi membri cari ca şi mine nu vor putea in mod isolat, să se apere de atacuri similare. Şi ingrijaţi cu toţii, vor sări impreună pentru pedepsirea celui ce a violat legea. — Vedeţi dar că deosebirea se basează nu numai pe o idee filosofică dar şi pe o necesitate reală.

Să nu uităm o observaţie. Când am enumerat divisiunile dreptului public şi ale celui privat, n'am vorbit de fel, nici la unul, nici la celălalt, de procedura civilă, de dreptul penal şi procedura lui. De ce? Procedura civilă domnilor, deşi imprumută caracterul sĕu mai mult dreptului public, nu fac cu toate acestea parte nici din dreptul public nici din dreptul privat. Oare să fie dreptul sancţionator de-o natură *sui generis*, cum s'a pretins de unii jurisconsulţi, de-o natură mixtă, şi public şi privat? Nu. Eu cred impreună cu Rousseau (Contrat social. Cap. 2) că Dreptul Penal e mai mult o *faţă* decât o varietate a Dreptului. Am putea compara Dreptul cu un cap cu doi ochi: cu unul ne comandă ceeace avem să facem, ne fixează regulele de acţiune, privindu-ne cu altul, ne arată mijloacele prin cari au să se execute aceste reguli. Astfel aceeaşi lege, civilă, comercială, constituţională sau administrativă e şi determinătoare şi sancţionantă. Dreptul sanc-

ţionator e dar diseminat in toate ramurile dreptului, de oarece e corolarul necesar al oricării legi, de orice ordine.

Ştiinţa dreptului domnilor, considerată ca ştiinţă a or ganisării şi desvoltării sociale, fie in caracterul personal al societăţii, fie in persoana fiecărui membru, e cea mai grea dintre ştiinţe, şi in acelaş timp perfecţionarea ei e supusă la cele mai mari dificultăţi. In ce sens zic că ştiinţa dreptului e cea mai grea? Oare in sensul că tot ce e mai greu pe lume e de-a invăţa dreptul? Neapĕrat că nu, căci după observaţiile zilnice, noi vedem că afară de căteva rari excepţii, majoritatea celor ce se dedică lui, sunt mediocrităţi, ceeace ar dovedi că nu dreptul e cel mai greu studiu. Nu in acest sens dar am zis eu că ştiinţa dreptului e cea mai dificilă, ci din causă că nu lucrează totdeauna cu fapte precise, determinate, invariabile. Dreptul d-lor, nu lucrează cu fapte positive, ci cu abstracţiuni, cu ipotese, cari pot varia la infinit, după timp şi loc. Când spre exemplu studiezi mecanica, algebra, trigonometria, de multe ori sunt probleme greu de resolvat, dar in totdeauna lucrezi cu date precise, cu cantităţi determinate şi constante. In studiul dreptului d-lor, se fac legi mai dinainte asupra unor ipotese, cari nu sunt totdeauna bine determinate in specia lor. Judecătorul care aplică legea, are casul determinat, special inaintea sa : vĕnzĕtor, cumpĕrător, testator; are un testament pe care să-l examineze, dar studiul nostru nu e studiul acesta practic al jurisprudenţei, e studiul doctrinal, al legilor cari nu fac decăt să resolve ipotese, date abstracte, variabile. Astfel fiind, legea nu poate prevede toate ipotesele, şi de aci, in aplicaţiunea practică mulţimea proceselor şi dificultatea de-a le resolva. Vom reveni mai tărziu asupra acestei idei, când vom vedea că judecătorii nu pot decide pe cale generală şi reglementară, tocmai din această causă că legea trebue resolvată intr'un fel intr'un cas, şi altfel intr'altul.

Ştiinţa dreptului e aceea care intălneşte cele mai grele dificultăţi in perfecţionarea sa, şi dacă comparăm dreptul cu celelalte ştiinţe, credinţa mea este că nicio ştiinţă nu a remas

mai indărăt decăt el. Dacă luăm o epocă determinată, spre exemplu timpul de splendoare al Grecilor, Romanilor, şi vom cerceta starea de atunci a medicinii, mecanicei, astronomiei, fisicei, vom constata, comparând-o cu starea de azi, că in toate aceste ştiinţe s'au făcut progrese imense, colosale, numai ştiinţa dreptului a remas mai staţionară, căci in definitiv basele dreptului civil de azi, cel puţin dacă luăm obligaţiunile, teoria lor o găsim mai aceeaşi ca acum 2000 de ani, cum era la Romani. Procedura civilă cu zecimi de ani indărăt o găsim mai aceeaşi; unde e insă aseměnarea chimiei de azi cu cea de acum 20, 30 de ani? Mecanica? Progresul ei nici nu suportă comparaţiune.

Şi să nu credem că dreptul nu are nevoe de perfecţionare. Ce! Nu trebue noi oare să vizăm la mijloace ca să nu mai supunem la aceeaşi procedură pe săraci şi pe bogaţi? Avem să supunem noi oare mereu la aceleaşi regule de partaj, succesiuni cari se cifrează cu milioane şi aceea a unei mici căsuţe, o moştenire de căteva mii de lei? Nu d-lor, dar dificultatea provine din natura lucrurilor. Descoperirile, perfecţionările in orice altă ştiinţă decăt dreptul, sunt mult mai uşor de realisat; ele pot fi obţinute in urma unor studii şi cercetări cu totul unilaterali, ba chiar fără nici un studiu; mai mult ăncă, ele nu isbesc in interese mari; se produce poate, o mică jenă pasajeră intr'o ramură de industrie, căud se inventă alta. Căud s'a descoperit stearina, o fi cam suferit producătorii de luminări de seu, dar utilitatea descoperirii e aşa de mare, aşa de generală, incăt ea triumfă totdeauna contra acelor cătorva interese opuse, nemulţumiri individuale. In Drept nu e aşa. Orice modificare loveşte in interese existente, numeroase, schimbă situaţiuni dobăndite, şi de aci o resistenţă generală la schimbarea legilor.

Ora e prea inaintată ca să pot lua mai multe exemple, dar unul singur va fi suficient: In materie de imposite e incontestabil că astăzi sunt avantajaţi bogaţii, căci plăteşte s. ex. 6 % şi moşia de un milion şi moşioara de 10,000 lei; e anormal, e inechitabil; dar indată ce vei face o propunere

ca să modifici legea, vei găsi resistenţă puternică într'o clasă întreagă de proprietari mari, cari prin natura lucrurilor pot să exercită o resistenţă mult mai mare decât întreaga sărăcime, deşi mai numeroasă, căci de fapt acţiunea şi decisiunea e în mâna celor bogaţi, şi prin urmare schimbarea va fi dificilă, dacă nu de multe ori imposibilă de realisat.

C. G. DISSESCU.

STUDII DE LITERATURA FRANCESA

MOLIÈRE: L'Ecole des Maris

ŞI

REGNARD: Les Folies amoureuses

Dacă voim să avem o idee lămurită despre deosebirea ce există intre Molière şi Regnard, intre observaţiunea profundă şi filosofică şi imaginaţiunea veselă şi plină de spirit, intre comicul de caracter şi comicul de situaţie şi de intrigă, şi insfirşit intre geniu şi talent, piesele cele mai potrivite pentru un asemenea studiu sunt: „*l'Ecole des maris*“ comedie in trei acte alui Molière şi „*les Folies amoureuses*“, comedie in trei acte alui Regnard. Fiecare din aceste două piese e foarte comică inveselindu-ne amăndouĕ in acelaş grad; şi deşi şi una şi alta sunt desvoltarea aceluiaş subiect, totuş, — cum plăcerea ce ele ne procură nu e tot de un fel, — compararea acestor piese e instructivă, din mai multe puncte de vedere.

S'a intimplat deci că şi Molière şi Regnard au tratat acelaş subiect de comedie; mĕ voiu incerca să explic deosebirile dintre una şi alta. Mai inainte de toate să nu ni se parĕ curios că acelaş subiect a indemnat pe doi autori aşa de deosebiţi şi aproape contimpurani. Acest subiect e vechiu cât lumea, a deşteptat in toate timpurile şi va deştepta in totdeauna fantazia acelor zugravi de moravuri ce poartă numele de scriitori comici.

Se vor găsi in totdeauna bĕtrâni cari să pretindă a fi iubiţi de-o fată tĕnĕră şi frumoasă, cari să intrebuinţeze ca mijloace de smomire, asprimea, sila şi gelosia, cari să gândească a uni inpreună experienţa cu tinereţa, earna cu primăvara; vor fi deasemenea fete care să găsească că asemene siliri sunt de nesuferit, că astfel de căsătorii sunt nepotrivite, şi să nu voească să audă de măritat cu nici un preţ in asemenea condiţiuni. Şi nădăjduesc, spre fericirea lor, că se vor găsi tocmai la timp şi tineri destul de frumoşi şi de eleganţi pentru a şti să se facă a fi iubiţi de dinsele, destul de deştepţi şi de indrăzneţi pentru a-le cuceri, smulgându-le din mânile tiranilor. Când zic că nădăjduesc, nu-mi spun toată gândirea mea: ar trebui să zic că sunt sigur.

Gelosia in o persoană încă tĕnĕră, in stare de-a simţi amorul, şi capabilă de a-l inspira, e un subiect serios, mişcător chiar, şi care lesne poate să devină tragic ca in *Othello*, *Hermione*, *Phèdre* sau *Roxane*; poate fi chiar tragic in *Mithridate* care işi sprijină pretenţiile sale pe rangul său cel mare şi pe glorie, in lipsă de tinereţă; dar intr'un bĕtrân sau un grosolan, care nu e in stare să deştepte amorul decât prin mijloacele cari sunt tocmai proprii pentru a-l respinge; această gelosie, această pretenţie de-a fi iubit nu e decât o nerozie, şi o nerozie din cele mai ridicule care nu ingădue nicio compătimire; până la acest grad contrastul e puternic şi pretenţia nepotrivită! E deci un adevĕrat subiect de comedie. Il intilnim adeseori in *„Fabliaux“* şi *„les Contes du moyen-âge“* (Povestirile veacului de mijloc), cari nu sunt cele mai de multe ori decât comedii sub formă de povestire; il intilnim adesea in *Povestirile* lui *Boccace*; a fost tratat de sute de ori in *comedia ispaniolă* şi in *farsa italienească*. Molière l'a pus in scenă in *l'Ecole des maris*, in *l'Ecole des femmes*, in *l'Avare*; Regnard l'a tratat in urma lui Molière, şi *Beau marchais* a luat acelaş subiect in *Barbier de Séville*; il găsim insfirşit in una din operele cele mai plăcute şi mai bine simţite alui Alfred de Musset, in *Les Caprices de Marianne*. Se inţelege de la

sine că fiecare din acești autori l'a tratat după geniul și puterile sale. Insă noi nu avem a ne ocupa decăt de Molière și de acela pe care nu trebue a-l numi moștenitorul, ci urmașul său.

In Fevruarie 1661, Molière conformăndu-se modelor spaniolești cari copleșiseră curtea Franției cu *Anne d'Autriche* și cu tănăra regină *Marie-Thérèse*, dăduse un gen de comedie eroică a cărui subiect era imprumutat teatrului spaniolesc, *Don Garcie de Navarre* sau *Prințul gelos*, ce poate fi considerată ca una din greșelile acestui mare geniu. Molière insă avea prea mult bun simț pentru ca să se indărătnicească in o asemenea greșală. Piesa nereușind, poetul ințelese pe dată că apucase o cale rătăcită; după căteva representări, o scoase din scenă; o retrase insă intr'un chip modest, fără să se plăngă de public, fără a lua pe insuș acest public ca confident al geniului său nerecunoscut și a pungei sale remase tot goală; in urmă făcù totul pentru a se reabilita intrănd pe adevăratul drum. Această intrare pentru el fu un adevărat triumf, și *l'Ecole des maris* fu representată pe la mijlocul anului, in 4 Iunie 1661.

Mai intăi de toate ne putem pune intrebarea pentru ce această piesă se numește *l'Ecole des maris*, fiindcă in ea nu sunt nici bărbați insurați, nici femei măritate; dar, cum in această piesă găsim o lecțiune ce toți bărbații pot să o primească asupra chipului de-a face să fie uriți de femei și asupra mijlocului ce trebue să intrebuințeze pentru a fi iubiți de ele, nu vom căuta pricină lui Molière asupra titlului ce și-a ales. De mult timp avea in gănd această chestiune de educațiune: vroia să dovedească că nu ajungem la nimica cănd tratăm tinerimea cu asprime, că ținănd-o din scurt nu reușim niciodată a-i inspira iubirea datoriei și a virtuții. Molière imprumută ideea pe care *Terențiu* o pusese pe scenă in piesa *Adelphoe*.

In piesa poetului latin vedem doi bătrăni, dintre cari unul are ca principiu severitatea in educațiunea tinerilor, și celălalt indulgența. Se intimplă insă că tănărul crescut de cel dintăi se trezește la urmă că e ținut foarte de

aproape, ceeace nu-l impedecă de-a face prostii, in timp ce elevul celuilalt bătrân se bucură de-o libertate fără margini, de care chiar abusează. Inlocuind tinerii lui *Terenţiu* prin doue fete, Molière făcù o operă cu mult mai profundă şi mai comică. Interesă deasemenea intr'un chip mai direct şi mai cu duh inima celor doi bătrâni, la educaţiunea minoarelor lor; căci fiecare din ei şi-a pus in gând să iea in căsătorie pe aceea pe care e insărcinat să o crească; şi e vorbă de-a se şti care din ei doi va reuşi mai bine in această intreprindere.

Cel mai in vristă dintre ei, *Ariste*, e un om cu minte, cu judecata sănătoasă, cumpătat şi plin de bunătate; celălalt, *Sganarelle*, mai tănăr cu vre-o 20 de ani, e un incăpăţinat şi un morocănos, care nu vrea să audă nimic; o fiinţă ciudată şi ingămfată care nu se sfătueşte decât cu capul său; un om neindatoritor şi egoist, care se admiră singur, şi care nu are pentru ceilalţi decât cuvinte aspre; un om ridicul insfirşit a cărui mod de traiu e in opoziţiune cu toate obiceiurile adoptate de oameni. E deajuns să-l auzi pronunţând trei cuvinte, şi-l vei cunoaşte foarte bine de ce e vrednic; urmărind cu atenţiune, in tot cursul piesei, nuanţele deosebite ale caracterului său, vom fi uimiţi de acordul perfect ce există intre acţiunile sale şi limbagiul său; vom vedea că această ciudată persoană nu are o gândire, nu spune un cuvănt care să nu fie desvoltarea sau urmarea necesară a celor dintăi opt versuri ce pronunţă la ridicarea cortinei:

«Mon frère, s'il vous plaît, ne discourons point tant,
«Et que chacun de nous vive comme il l'entend.
«Bien que sur moi des ans vous ayez l'avantage,
«Et soyez assez vieux pour devoir être sage,
«Je vous dirai pourtant que mes intentions
«Sont de reprendre point de vos corrections;
«Que j'ai pour tout conseil ma fantaisie à suivre,
«Et me trouve fort bien de ma façon de vivre».

Nu e in nicio operă dramatică un caracter mai logic şi mai bine zugrăvit.

Sentimentele acestor doue personaje fiind cu totul deosebite, vom vedea mai in urmă că nu se inţeleg de loc asupra modului de a-şi creşte minoarele incredinţate privegherii lor.

«Leur sexe aime à jouir d'un peu de liberté;
«On le retient fort mal par tant d'austérité»,
(Acte I, Sc. II. Ariste à Sganarelle).

Cât despre *Sganarelle*, sistemul său de educaţie e intr'un singur cuvênt:

« . . . . . j'entends que la mienne
«Vive à ma fantaisie, et non pas à la sienne»,
(Acte I, Scène II).

Nu trebue mai mult, şi e de ajuns de-a auzì pe acest necioplit vorbind astfel inaintea epitropisitei sale, din care voeşte a-şi face femeea sa, pentru a ne inchipuì ce sentimente poate ea să aibă pentru dinsul. Oricât de fermecătoare ar fi perspectiva măritişului, s'ar găsi oare vreo fată care să ea de bărbat, cu inimă dragă, pe unul ce i-ar impune mai dinainte un asemenea program? Nimeni nu se mărită pentru a şti de frică. Desigur uneori şi supunerea se invaţă mai târziu, sau de nevoe sau din convingere, dar ori când se poate lua ca martor şi pe Dumnezeu că nu se măritase cu această intenţie.

Cu toate acestea căsătoria *Isabelei* cu epitropul său e hotărită; peste o săptămână va avea loc cununia. Vĕ puteţi insă inchipuì că o asemenea căsătorie nu poate să se facă, şi că autorul se va sili să născocească un mijloc pentru a scăpa pe fată de această infricoşătoare necesitate.

Cunoscênd caracterul lui Sganarelle, cred că nu se va găsì nici unul care să aibă multă simpatie pentru dinsul, şi tot ce se va face pentru a-l inşăla, va avea pe specta-

tori ca cofăptuitori. Lucrul cu toate acestea nu e aşa uşor. E un om care deschide şi inchide singur casa, care nu lasă pe nimeni să pătrundă in interior, şi care crede că a făcut o mare nechibzuinţă lăsând pe scumpa sa epitropisită să deschidă puţin fereastra pentru a lua aer. Cu toate acestea se află pe acolo un tĕnĕr numit *Valère*, de familie bună, plăcut şi foarte cinstit, care, din când in când, se tot invirteşte pe dinaintea casei; casa insă este mai intărită de cât o cetate; intru cât priveşte slugile, nici să te mai gândeşti la ele; şi afară de aceasta, acest mijloc e prea ordinar şi cam invechit; ne-ar trebuì ceva mai bun. *Sganarelle* e tot timpul acasă şi, *adevĕrat Argus*, deschide nu ştiu căţi ochi pentru a nu pierde de loc din vedere uşile şi ferestrile.

Ei bine, ce-aţi zice dacă tocmai el ar cădea intăia victimă a proastei sale ingămfări şi a increderei peste mĕsură in el insuş? Ce-aţi zice când l'aţi vedea chiar pe el făcĕnd comisioanele *Isabelei*, şi aducĕnd cu exactitate respunsurile lui *Valère*, şi servind la urma urmei de mijlocitor, fără să ştie, intre amĕndoi tinerii cari se inţeleg pentru a-l inşăla? Tocmai in aceasta ar consta triumful intrigei şi sublimitatea genului comic. Nimic nu ne inveseleşte mai mult la teatru decăt priveliştea ce ne-o procură un om care işi inchipueşte că inşală pe alţii in timp ce e singur inşălat. Şi tocmai aceasta se va petrece aicea. Acest *Mentor* sever, acest *Argus* veghetor, acest gelos fără pereche, are să cadă ca un neghiob in cursa intinsă credulităţii sale. Şi va cădea numai decăt in ea, căci ingămfarea şi prostia il imping la fiecare moment spre prăpastie. E aşa de bine convins de bunătatea sistemei sale de creştere, incăt işi inchipue că imaginaţia şi sentimentul *Isabelei* nu mai sunt in stare să lucreze vreodată. Şi ştiţi pentru ce o asemenea prostie e plăsmuită in creerii lui? Fiind că a ţinut pe biata fată tot timpul inchisă intre patru pereţi, ca şi pe o pasăre in cuşcă. Aşa că dinsul găseşte foarte natural ca *Isabela* să vină să-i spună că e necontenit urmărită de *Valère*, şi că doreşte să pună un capĕt la această necăjire. Un altul in locul lui ar fi avut de gândit, ar fi bănuit ceva. O atare confidenţă fă-

cută aceluia care trebue să o auză mai puţin decât ori cine, nu e tocmai curată; cât despre Sganarelle, el nu vede decât minunatul resultat al severităţii şi al inţelepciunii sale:

« . . . . . .
« . . . . . elle montre le fruit
« Que l'éducation dans une âme produit.
« La vertu fait ses soins, et son cœur s'y consomme
« Jusques à s'offensa des seuls regards d'un homme».

(Sganarelle, Acte II, Scène IV).

Nu va mai intărzia un singur minut ca să vestească pe galant că urmările sale sunt zadarnice:

Sganarelle

« Sa vez-vous, dites-moi, que je suis le tuteur
« D'une fille assez jeune et passablement belle,
« Qui loge en ce quartier, et qu'on nom me Isabelle?

Valère

« Oui.

Sganarelle

« Si vous le savez, je ne vous l'apprends pas,
« Mais savez-vous aussi, lui trouvant des appas,
« Qu'autrement qu'en tuteur sa personne me touche,
« Et qu'elle est destinée à l'honneur de ma couche?

Valère

« Non.

Sganarelle

« Je vous l'apprends donc; et qu'il est à propos
« Que vos feux, s'il vous plaît, la laissent en repos.

Valère

« Qui? Moi, monsieur!

Sganarelle

«Oui, vous. Mettons bas toute feinte.

(Acte II, Scène III).

Sermanului Sganarelle nici prin minte nu-i trece că cu chipul acesta Valère va fi bine informat că Isabela nu e nepăsătoare la oftările sale:

Valère

«Qui vous a dit que j'ai pour elle l'âme atteinte?

Sganarelle

«Des gens à qui l'on peut donner quelque crédit.

Valère

«Mais encore?

Sganarelle

«Elle-même.

Valère

«Elle?

Sganarelle

«Elle. Est-ce assez dit?
«Comme une fille honnête, et qui m'aime d'enfance,
«Elle vient de m'en faire entière confidence;
«Et, de plus, m'a chargé de vous donner avis
«Que, depuis que par vous tous ses pas sont suivis,
«Son cœur, qu'avec excès votre poursuite outrage,
«N'a que trop de vos yeux entendu le langage;
«Que vos secrets désirs lui sont assez connus,
«Et que c'est vous donner des soucis superflus
«De vouloir davantage expliquer une flamme
«Qui choque l'amitié que me garde son âme.

Valère

«C'est elle, dites-vous, qui de sa part vous fait....

Sganarelle

«Oui, vous venir donner cet avis franc et net;
«Et qu'ayant vu l'ardeur dont votre âme est blessée,
«Elle vous eût plus tôt fait savoir sa pensée,
«Si son cœur avait eu, dans son émotion,
«A qui pouvoir donner cette commission;
«Mais qu'enfin la douleur d'une contrainte extrême
«L'ont réduite à vouloir se servir de moi-même,
«Pour vous rendre averti, comme je vous ai dit,
«Qu'à tout autre que moi son cœur est interdit,
«Que vous avez assez joué de la prunelle,
«Et que, si vous avez tant soit peu de cervelle,
«Vous prendrez d'autres soins. Adieu, jusqu'au revoir;
«Voilà ce que j'avais a vous faire savoir.

Valère, bas

«Ergaste, que dis-tu d'une telle aventure?

Sganarelle, bas, à part

«Le voilà bien surpris!

Ergaste, bas, à **Valère**

«. . . . . Selon ma conjecture,
«Je tiens qu'elle n'a rien de déplaisant pour vous,
«Qu'un mystère assez fin est caché là-dessous,
«Et qu'enfin cet avis n'est pas d'une personne
«Qui veuille voir cesser l'amour qu'elle vous donne.

Acte II, Scène III).

Odată pus pe această cale, vĕ puteţi inchipuì că va merge departe. In curĕnd va da o scrisoare lui Valère, crezĕnd că-i da un bileţel asvirlit de dinsul in camera Isabelei:

. . . . . .
. . . . . .

Isabelle

«Vous n'avez pas été plus tôt hors du logis,
«Qu'ayant, pour prendre l'air, la tête à ma fenêtre,
«J'ai vu dans ce détour un jeune homme paraître,
. . . . . .
. . . . . .
«Et m'a droit dans ma chambre, une boîte jetée,
«Qui renferme une lettre en poulet cachetée.
«J'ai voulu sans tarder lui rejeter, le tout;
«Mais ses pas de la rue avaient gagné le bout,
«Et je m'en sens le cœur tout gros de fâcherie.

Sganarelle

«Voyez un peu la ruse et la friponnerie!

Isabelle

«Il est de mon devoir de faire promptement
«Reporter boîte et lettre à ce maudit amant;
«Et j'aurais pour cela besoin d'une personne...
«Car d'oser à vous-même . . . .

Sganarelle

«Au contraire, mignonne!
«C'est me faire mieux voir ton amour et ta foi,
«Et mon cœur avec joie accepte cet emploi;
«Tu m'obliges par là plus que je ne puis dire.

Isabelle

«Tenez donc.

Sganarelle

«Bon. Voyons ce qu'il a pu t'écrire.

Isabelle

«Ah! ciel! gardez-vous bien de l'ouvrir.

Sganarelle

Et pourquoi ?

Isabelle

«Lui voulez-vous donner à croire que c'est moi ?
«Une fille d'honneur doit toujours se défendre
«De lire les billets qu'un homme lui fait rendre.
. . . . . .
«Et je trouve à propos que, toute cachetée,
«Cette lettre lui soit promptement reportée,
«A fin que d'autant mieux il connaisse aujourd'hui
«Le mépris éclatant que mon cœur fait de lui.
. . . . . .
. . . . . .

Sganarelle

«Certes, elle a raison lorsqu'elle parle ainsi.
«Va, ta vertu me charme, et ta prudence aussi :
«Je vois que mes leçons ont germé dans ton âme,
«Et tu te montres digne enfin d'être ma femme.

Isabelle

«Je ne veux pas pourtant gêner votre désir,
«La lettre est en vos mains, et vous pouvez l'ouvrir,

Sganarelle

«Non, je n'ai garde ; hélas ! tes raisons sont trop bonnes,
«Et je vais m'acquitter du soin que tu me donnes.
. . . . .

«C'est un trésor d'honneur que j'ai dans ma maison.
«Prendre un regard d'amour pour une trahison !
«Recevoir un poulet comme une injure extrême,
«Et le faire au galant reporter par moi-même !
«Je voudrais bien savoir, en voyant tout ceci,
«Si celle de mon frère en userait ainsi,
«Ma foi, les filles sont ce que l'on les fait être.
«Holà ! (Il frappe à la porte de Valère).

(Acte II, Scène VI).

Valère

«Que vient de te donner cette farouche bête ?

Ergaste, son valet

«Cette lettre, monsieur, qu'avec que cette boîte
«On prétend qu'ait reçue Isabelle de vous,
«Et dont elle est, dit-il, en un fort grand courroux.
«C'est sans vouloir l'ouvrir, qu'elle vous la fait rendre,
«Lisez vite, et voyez si je me puis méprendre.

Valère, lit

«Cette lettre vous surprendra sans doute, et l'on peut «trouver bien hardi pour moi, et le dessein de vous l'écrire, «et la manière de vous la faire tenir; mais je me vois dans «un état à ne plus garder de mesure. La juste horreur d'un «mariage dont je suis menacée dans six jours me fait ha«sarder toutes choses; et, dans la résolution de m'en affran«chir par quelque voie que ce soit, j'ai cru que je devais «plutôt vous choisir que le désespoir. Ne croyez pas pour«tant que vous soyez redevable de tout à ma mauvaise de«stinée; ce n'est pas la contrainte où je me trouve qui a «fait naître les sentiments que j'ai pour vous; mais c'est elle «qui en précipite le témoignage, et qui me fait passer sur «des formalités où la bien-séance du sexe oblige. Il ne tiendra «qu'à vous que je sois à vous bientôt, et j'attends seulement

«que vous m'ayez marqué les intentions de votre amour, pour «vous faire savoir la résolution que j'ai prise; mais, surtout, «songez que le temps presse, et que deux cœurs qui s'aiment «doivent s'entendre à demi-mot».

Ergaste

«Eh bien! monsieur, le tour est-il d'original?
«Pour une jeune fille, elle n'en sait pas mal!
«De ces ruses d'amour la croirait-on capable?

Valère

«Ah! je la trouve là tout à fait adorable.
. . . . . .
. . . . . .

Ergaste

«La dupe vient; songez à ce qu'il vous faut dire».
(Acte II, Scène VIII).

Va face mai mult încă. Va simți mare bucurie să vadă pe galant confruntat cu Isabela, dinaintea lui. Sganarelle singur va aduce pe Valère, fără să fie rugat de nimeni, pregătind astfel o intrevedere, la care tinerii vor găsi mijlocul de a-și spune unul altuia, în fața lui, tot ceeace le dictează amorul, a complota fățiș contra lui, și de-a prepara, sub ochii săi, desnodământul ce-l va costa destul de scump:

Isabelle

«Quoi! vous me l'amenez! Quel est votre dessein?
«Prenez-vous contre moi ses intérêts en main?
«Et voulez-vous, charmé de ses rares mérites,
«M'obliger à l'aimer, et souffrir ses visites?

Sganarelle

«Non, ma mie, et ton cœur pour cela m'est trop cher:

«Mais il prend mes avis pour des contes en l'air,
. . . . . .
. . . . . .

Isabelle à Valère

«Quoi ! mon âme à vos yeux ne se montre pas toute,
«Et de mes vœux encor vous pouvez être en doute ?

Valère

«Oui, tout ce que monsieur de votre part m'a dit,
«Madame, a bien pouvoir de surprendre un esprit :
«J'ai douté, je l'avoue; et cet arrêt suprême,
«Qui décide du sort de mon amour extrême,
«Doit m'être assez touchant, pour ne pas s'offenser
«Que mon cœur par deux fois le fasse prononcer.

Isabelle

«Non, non, un tel arrêt ne doit pas vous surprendre
«Ce sont mes sentiments qu'il vous a fait entendre;
«Et je les tiens fondés sur assez d'équité,
«Pour en faire éclater toute la vérité.
«Oui, je veux bien qu'on sache, et j'en dois être crue,
«Que le sort offre ici deux objets à ma vue,
«Qui, m'inspirant pour eux différents sentiments,
«De mon cœur agité font tous les mouvements.
«L'un par un juste choix où l'honneur m'intéresse,
«A toute mon estime et toute ma tendresse;
«Et l'autre, pour le prix de son affection,
«A toute ma colère et mon aversion.
«La présence de l'un m'est agréable et chère,
«J'en reçois dans mon âme une olégresse entière :
«Et l'autre, par sa vue, inspire dans mon cœur
«De secrets mouvements et de haine et d'horreur.
«Me voir femme de l'un est toute mon en vie;
«Et plutôt qu'être à l'autre on m'ôterait la vie.
«Mais c'est assez montrer mes justes sentiments,
«Et trop longtemps languir dans ces rudes tourments;

«Il faut que ce que j'aime, usant de diligence,
«Fasse à ce que je hais perdre toute espérance,
«Et qu'un heureux hymen affranchisse mon sort
«D'un supplice pour moi plus affreux que la mort.

Sganarelle

«Oui, mignonne, je songe à remplir ton attente.

Isabelle

«C'est l'unique moyen de me rendre contente.

Sganarelle

«Tu le seras dans peu.

Isabelle

Je sais qu'il est honteux
«Aux filles d'expliquer si librement leurs vœux.

Sganarelle

«Point, point.

Isabelle

«Mais, en l'état où sont mes destinées,
«De telles libertés doivent m'être données;
«Et je puis, sans rougir, faire un aveux si doux
«A celui que déjà je regarde en époux.

Sganarelle

«Oui, ma pauvre fanfan, pouponne de mon âme!

Isabelle

«Qu'il songe donc, de grâce, à me prouver sa flamme!

Sganarelle

«Oui, tiens, baise sa main.

Isabelle

«Que sans plus de soupirs
«Il conclue un hymen qui fait tous mes désirs,
«Et reçoive en ce lieu la foi que je lui donne
«De n'écouter jamais les vœux d'autre personne.

(Elle fait semblant d'embrasser Sganarelle, et donne sa main à baiser à Valère).

Sganarelle

«Hai! hai! mon petit nez, pauvre petit bouchon,
«Tu ne languiras pas longtemps, je t'en répond.

(À Valère)

«Va, chut! Vous le voyez, je ne lui fais pas dire,
«Ce n'est qu'après moi seul son âme respire.

Valère

«Eh bien! madame, eh bien! c'est s'expliquer assez;
«Je vois, par ce discours, de quoi vous me pressez,
«Et je saurai dans peu vous ôter la présence
«De celui qui vous fait si grande violence.

Isabelle

«Vous ne me sauriez faire un plus charmant plaisir;
«Car enfin cette vue est fâcheuse à souffrir,
«Elle m'est odieuse; et l'horreur est si forte . . .

Sganarelle

«Hé, hé!

Isabelle

«Vous offensé-je en parlant de la sorte?
«Fais-je . . .

Sganarelle

«Mon Dieu! nenni, je ne dis pas cela;

«Mais je plains, sans mentir, l'état où le voilà;
«Et c'est trop hautement que ta haine se montre.

Isabelle

«Je n'en puis trop montrer en pareille rencontre.

Valère

«Oui, vous serez contente, et dans trois jours vos yeux
«Ne verront plus l'objet qui vous est odieux.

Isabelle

«A la bonne heure, Adieu.

Sganarelle à Valère

«Je plains votre infortune;
«Mais . . . .

Valère

«Non, vous n'entendrez de mon cœur plainte aucune,
«Madame assurément rend justice à tous deux,
«Et je vais travailler à contenter ses vœux.
«Adieu.

Sganarelle

«Pauvre garçon! Sa douleur est extrême.
«Tenez, embrassez-moi; c'est un autre elle-même.

(Il embrasse Valère)

(Acte II, Scène XIV.)

Isabelle, Sganarelle

Sganarelle

«Je le tiens fort à plaindre.

Isabelle

«Allez, il ne l'est point.

Sganarelle

«Au reste, ton amour me touche au dernier point,
«Mignonnete, et je veux qu'il ait sa récompense.
«C'est trop que de huit jours pour ton impatience;
«Dès demain je t'épouse, et n'y veux appeler . .

Isabelle

«Dès demain?

Sganarelle

«Par pudeur, tu feins d'y reculer:
«Mais je sais bien la joie où ce discours te jette,
«Et tu voudrais déja que la chose fût faite.

Isabelle

«Mais . . .

Sganarelle

«Pour ce mariage allons tout préparer.

Isabelle, à part

«O Ciel! inspire-moi ce qui peut le parer».

(Acte II, Scène XV.)

Actul de mai sus, din care am fost siliţi să facem atâtea citaţiuni, e un adevĕrat cap de operă şi ca intrigă şi ca acţiune. E condus cu o uşurinţă şi o vivacitate rară; evenimentele se inlănţuesc intr'o progresiune riguroasă şi comicăria situaţiunilor merge crescĕnd de la inceput până la sfirşit. Insă ceeace e mai de admirat decăt toate celelalte e simplicitatea planului, unde toate evenimentele sunt aduse intr'un mod aşa de firesc şi subordonate caracterului personajului principal. Sganarele e şi victima altora şi a sa proprie. Neincrezĕndu-se in nimeni, increzĕndu-se in sine, chiamă şi provoacă trădarea sa, dar işi inchide mai dinainte ochii ca să nu o vadă. Astfel această persoană e foarte comică.

Dacă ar fi slăbiciunea de caracter, sau bunătatea, sau prea marea iubire, care l'ar face să se lase a fi înşelat, am găsi poate un ce trist in intimplările sale, şi am avea oarecare compătimire pentru dinsul. Desigur insă că nu simţim nimic pentru el, fiindcă il vedem mai cu seamă victima vanităţii şi a increderii in il insuş.

Cu toate aceste actul al III-lea va adăugi la acest caracter o nouă trăsătură, pe care Molière a păstrat-o inţelepţeşte, pentru a pregăti şi a mări treptat interesul dramatic. Sganarelle incântat de inţelepciunea epitropisitei sale s'a hotărit să o resplătească, luând-o in căsătorie de-a doua zi:

«Dès demain je t'épouse, et n'y veux appeler . . »

Aşa că acel care grăbeşte desnodămĕntul, e tot Sganarelle, silind pe biata fată să alerge la cele din urmă şiretenii, pentru a scăpa din incurcătură. Isabela, hotărită a face orice, ese in timpul serei de acasă şi fuge la Valère, ca la unul ce are să-i fie bărbatul şi ocrotitorul său. Ea trece pe dinaintea lui Sganarelle, veşnic la pândă; pregăteşte insă totul aşa ca el să creadă că aceea ce se duce, la un cias inaintat de noapte, la Valère e *Leonora* epitropisita fratelui său *Ariste*:

Isabelle à Sganarelle

«Mais surtout cachez-vous, je vous prie,
«Et, sans lui dire rien, daignez voir sa sortie».

Eată deci fructul blăndeţelor şi a bunătăţii lui Ariste! Egoistul Sganarelle e fericit la culme când gândeşte la aceasta, dându-şi pe faţă bucuria, pe cât de neomenoasă, pe atăta de prostească, ce-i causează nenorocirea fratelui său:

« . . . . . En quelle impatience
«Suis-je de voir mon frère, et lui conter sa chance!
« . . . . . .

(Acte III, Sc. II).

Această rĕutate a gelosului nu pare pentru intăia dată decăt glumeaţă, fiind că noi vedem mai dinainte ruşinarea sa, căud se va trezì că el e cel inşelat; dar e in acelaş timp şi semnul unei cunoştinţi adănci despre toate increţiturile inimei omeneşti, a unei arte ce va da mai multă strălucire desnodămĕntului şi care, din această pricină, va face ca dreptatea să fie mai bine inţeleasă.

Astfel in actul I-iu, Sganarelle ne face cunoscut, cu o francheţă grosolană, caracterul sĕu urit, şi ne face să-i dorim să i se intimple vreo nenorocire; in al II-lea act el işi pregăteşte singur pedeapsa, prin prostia şi ingănfarea lui; in al III-lea fineşte prin a o merita, din causa egoismului şi a reutăţii, in momentul căud această pedepsire are să aibă loc, făcăndu-l de ris şi de batjocură.

E nevoe să spun că inţeleptul *Ariste* din contra, culegĕnd fructul blăndeţei şi a ingrijirilor sale delicate, va lua in căsătorie pe *Léonor*, cu consimţimĕntul ei formal? Acest desnodămĕnt e partea contrară firească, şi ca o urmare a acelui dintăi.

Cu toate acestea nu putem zice că totul e ireproşabil in desvoltarea acestei opere. *Ariste* are 60 de ani, *Léonor* are cel mult 20. Ideea unei căsătorii intre aceste douĕ persoane e oare nemerită? Nu lasă să se intrevadă puncte negre la orizont? Să fim sinceri, căsătoria lui *Ariste* e o greşală din partea lui Molière. Conformatu-s'a sistemului compensaţiunilor şi dorinţei de-a face un desnodămĕnt destul de simetric?

Crezut-a el că va face mai glumeaţă şi mai completă pedepsirea lui Sganarelle, alăturăndu-i priveliştea fericirei fratelui sĕu? Nu ştiu tocmai bine; ceeace ştiu insă cu siguranţă e că 6 luni, după representarea piesei *l'Ecole des maris*, Molière, deja in virstă, se căsătorì cu o fată care n'avea decăt 17 ani; nu voia să-şi dea socoteală de necazurile la care s'ar expune. Se putea oare a i se cere de-a fi mai cu judecată pentru persoanele comediilor sale, decăt pentru dinsul? Şi aicea e locul de-a observa că, in cele mai

mari spirite, opinia ce fiecare are despre sine, e capabilă de a intuneca facultatea judecăţii.

Rolul Isabelei se pare că dă loc la o critică mai aspră. Nu voiu căuta a o desvinovăţi, şi a-i da purtarea sa ca un model pentru alţii. O persoană tănără, care inşălând pe bătrănul ce a crescut-o şi i-a ţinut loc de tată, se virì intr'o intrigă, şi indrăzneaţă şi glumeaţă, şi sfirşeşte prin a fugì de acasă pentru a se duce in casa unui bărbat in perspectivă, nu poate fi dată de exemplu; dincontra, poate avea o tristă influenţă asupra celor mai slabe de caractet. Să nu credem cu toate acestea că Molière a gândit, măcar un singur moment, a ne da pe Isabela ca o fată exemplară. Desigur a reuşit a o face interesantă, cu toate libertăţile cele prea mari ce i le dă; dar dacă ea ne face să ne interesăm, aceasta e din causă că uşurinţa caracterului sèu nu trebue atribuită unei naturi rele, ci unei greşeli de creştere, de care trebue să respundă un altul, şi nu ea. Şi afară de aceasta, Molière n'a pus alăturea cu dinsa pe sora-sa Léonor, inţelepciunea in persoană?

Dacă nu e aşa de cumpătată in acţiunile sale, şi cealaltă aşa de indiscretă, a cui e vina, aş vroi să ştiu? E tocmai chestiunea pusă de autor.

Ne face tare bine să inţelegem că dacă Isabela ar fi fost crescută de *Ariste*, ar fi putut să fie tot aşa de inţeleaptă ca şi soră-sa. Tristul resultat al sistemului de educaţie al lui Sganarelle, şi pedepsirea de care n'a putut scăpa gelosul, eată toată moralitatea piesei.

Şi mai e şi altă observaţie de făcut, şi destul de delicată. Uşurinţele Isabelei isbiau mai puţin pe contemporanii lui Melière decăt pe noi. Şi nu numai că moravurile generale erau atunci mai slobode, limbagiul mai puţin cumpătat; ci şi educaţiunea era mai aspră, tinerii de amăndoue sexele erau ţinuţi mai strinşi decăt cei de astăzi, şi sistemul lui Sganarelle avea mai mulţi partisani in societatea de atunci decăt ar avea intr'a noastră. Ţinerea de aproape, desvoltă desigur spiritul de viclenie şi de minciună; constringerea ingăduesţe intrebuinţarea mijloacelor celor mai

indrăzneţe, pentru a scăpa din lanţuri. In moravurile actuale, făcĕnd să se micşoreze autoritatea bărbaţilor, am făcut să crească in acelaş timp demnitatea şi libertatea femeilor. Insă mai multă libertate aduce după sine mai multă respundere şi indatoriri, cu atăt mai strinse, cu căt sunt mai puţin impuse. Eată pentru ce noi judecăm mai cu asprime purtarea femeilor. Abia dacă am putea suferì noi astăzi, chiar pe scenă, sburdălniciile purtărei epitropisitei lui Sganarelle. Nu le inţelegem, decăt transportăndu-ne cu totul la epoca pentru care piesa a fost făcută.

XENOF. GHEORGHIU.

UN CHRISOVUL AL REGELUI SĔRBESC
STEFAN MILUTIN

Academia sĕrbească din Belgrad a publicat nu de mult un chrisovul necunoscut pănă acuma al regelui sĕrbesc Stefan Uroş II Milutin.(1) Chrisovulul a fost găsit in haznaua sultanului din Eski-Serai de d. Korzeniowski, unul din membrii expediţiunii maghiare, care a făcut in anul trecut sub direcţiunea prof. Vambery mai multe cercetări in bibliotecile sultanului. Chrisovulul, faximilat de d. Korzeniowski şi editat după acest faximile de d. Kovačević, este cel mai insemnat din toate chrisovulele sĕrbeşti cunoscute pănă acum. Prin bogăţia materialelor ce oferă istoriei şi archeologiei el nu stă mai pe jos decăt celelalte două chrisovule mari: al mŏnăstirei Sf. Archangeli din Prizren şi al mŏnăstirei Dečani, date amăndouĕ de ţarul Dušan; e mai preţios insă decăt acestea fiind că s'a păstrat intreg şi e mai vechiu.(2)

Pe lăngă insemnătatea capitală ce presintă acest document pentru istoria şi diplomatica sĕrbească, el are o insemnătate şi pentru noi. El ne dă material nou pentru istoria

1) Svetostefanska Chrisovulja, *in* Srpska Kraljevska Akademija, Spomenik IV. U Beogradu, 1890. Text, index de nume geografice şi personale introducţie de St. Novaković şi L. Kovačević. O ediţie paleografică a acestu. chrisovul a făcut şi administraţia Bosniei şi Herţegovinei sub redacţia prof, Iagić. Titlul: Svetostefanski Chrisovuli kralja Stefana Uroša II Milutina, u Beču 1890. Cu 4 fototipii foarte preţioase.

2) Mŏnăstirea Bańska, căreia s'a dat acest chrisovul, s'a inceput a se zidi pe la 1313 şi s'a isprăvit după 1314. Chrisovulul trebue să se fi scris insă pe la 1318, de oarece in el este iscălit şi archiepiscopul Nicodim. Cf. introducerea p. IX.

Românilor din evul mediu in peninsula Balcanică. (1) Acest material voesc să-l fac cunoscut prin această scurtă notiţă.

Documentul incepe prin expunerea motivelor ce l'au făcut pe regele Milutin să reinoiască mŏnăstirea Sf. Stefan din Bańska şi să-i facă atătea donaţiuni. Urmează după aceasta donaţiunile: intăi satele sĕrbeşti cu hotarele lor şi cu indatoririle ce le vor avea oamenii de pe ele faţă de mŏnăstire, apoi *cătunele* de Vlachi cu locuitorii şi cu indatoririle lor. Documentul se inchee cu obicĭnuitul blăstem şi cu subscrierile regilor Stefan Milutin şi Stefan Dragutin şi a archiepiscopului Nicodim.

Mŏnăstirei din Bańska i se dau opt cătune de Vlachi: **катоунь Пиꙗинцьь, катоунь Шишатовцьь, катоунь Бльгарски, катоунь Барѣлѥвскии, Проиловци, катоунь Оурсоуловць, катоунь Бобоѥвць, катоунь Смоудирогьь, катоунь Воисильць.** (**Проиловци** pare a fi o parte a cătunului **Барѣлѥво**). Cum se vede, din opt numai unul are o numire curat românească: **Оурсоуловць**—*Ursuleştii*. **Катоунь бльгарски** pare a fi fost bulgăresc: intre numele de locuitori atribuiţi lui nu e nici unul curat românesc. La trei din aceste cătune se aminteşte şi şeful lor, aşa numitul *primiceriu* (primicerius, srb. **примикюрь** sau **прѣмикюрь**: *k* are aci insemnarea lui *č*). Acesta era un **старѣишина** (= cel mai bĕtrăn), ale cărui atribuţiuni, fără indoeală foarte patriarchale, mai deaproape nu se pot definì. Cf. Hasdeu, loc. cit. 136—137.

Se ştie din o mulţime de alte isvoare că ocupaţia de căpetenie a Românilor din peninsula balcanică era atunci, ca şi acum, *păstoritul*. Păşteau mai ales *oi* şi *iepe*. Avĕnd mulţi cai, făceau şi *servicii de transport*, cu deosebire de *sare* de la ţermurii mării inlăuntrul ţărilor sĕrbeşti. Un pasaj asupra indatoririlor Vlachilor din chrisovulul lui Ştefan Milutin ne dă cea mai lămurită dovadă de aceste ocupaţii ale lor. Pasajul

1) Insemnătatea documentelor sĕrbeşti pentru istoria noastră a arătat-o d. Hasdeu in studiul sĕu foarte amĕnunţit asupra chrisovulului ţarului Dušan, publ. in Archiva istorică, III, 85—196. Cele comunicate aci pot servi ca un adaus la materialele cuprinse in acel studiu.

acesta poate servi de «loc clasic» in această cestiune. El este insă foarte important şi prin aceea că ne dovedeşte tot deodată faptul, ce până acum l'am putut deduce numai din alte dovezi indirecte: acela, că Vlachii se ocupau in munţi nu numai cu păstoritul, ci şi cu *cultura pămĕntului*. Eată ce zice documentul: А се законь Влахомь: да имь нѣ десетка велиѥга, нь малыи. да даю на всако лѣто ѡт .н҃. ѡвцоу сь ꙗгнѥтемь, а дроугоу ꙗловоу. и ако по грѣхꙋ изгиноу оу црькве кобыле да даде слагаюче. е҃. тоу кобылоу прьво годище а векѥ нища. и да даю црькви на годище всакь чловѣкь по. в҃. ꙗгнѥтинѣ и кто села имаю да косе сѣна. г҃. дьни на киѥрезѣхь или индѣ на близоу. и да доносе оу годищи товарь жита а дроугии вина. и да доносе соли црьковне ѡт коуд имь игоумень рече. м҃. клѣтищь. і҃. товарь. и кто ѥст воиникь и не име тежати вльне црьковне да даѥ ѡт себе ѡкрою. и воиникь и кѥлаторь да носе сыріениѥ с планине. и кѥлаторь да пасе и вльноу стриже. а воиникь да пасе пастоухе. а оу зло врѣме и воиникь и кѥлаторь да греде кь ѡвцамь. и крагꙗ мегюсобна. ѕ҃. воловь. а коньска самь. ѕ҃. конь. (Ear legea pentru Vlachi este aceasta: Să nu plătească zeciueala cea mare, ci cea mică; să dea in tot anul de la cincizeci de oi o oaie cu miel şi una stearpă; ear dacă din greşala lor vor perde vreo eapă a bisericei, să pună cinci inşi la un loc şi să dea eapa in anul intăi, ear mai mult nimic; şi tot omul să dea bisericei pe an douĕ piei de miel; ear cei ce au sate să coasă făn trei zile pe Chiiereze sau intr'alt loc din apropiere; şi să ducă (sc. mŏnăstirei) in fiecare an căte un cal de griu şi unul de vin; şi să ducă sare bisericei de unde le va porunci egumenul, patruzeci de bordee la un loc căte zece cai de sare; ear cine este ostaş şi nu are să lucre lăna bisericei să dea de la sine haine (sc. călugărilor); şi ostaşul şi chielatorul să aducă brănză de pe munţi; ear chielatorul să pască şi să tundă lăna, ear ostaşul să vază de pă-

stori; ear in vreme rea şi ostaşul şi chielatorul(1) să meargă cu oile; furtul intre dinşii se plăteşte cu şase boi, ear furtul de cai inşesit.) Cf. Archiv. ist., III, 168—169.

Vlachii trăiau deci şi in sate (села), nu numai in cătune; viaţa lor nu era curat nomadă şi păstorească, cum au admis mulţi istorici, indemnaţi parte prin lipsa de dovezi lămurite asupra vieţei agricole a lor, parte prin identificarea de mai tărziu a cuvĕntului Vlach cu păstor (влахь=пастоухь). Chrivulul lui Stefan Milutin ne arată pe Vlachi ca locuitori in *sate* şi cultivatori de *grău* şi de *vin*, din care aveau să dea o parte mŏnăstirilor cărora aparţineau. Douĕ sate se amintesc chiar cu numele: село Прьчево, село Влахиня; poate şi Киѥво, ce se cuprinde in teritoriul locuit de Vlachi. In descrierea acestui teritoriu, ce incepe: „А се земля влашка на Киѥвѣ" (Eată *ţara (pămĕntul) Vlachilor* la Chievo) pe lăngă satul Прьчево se aminteşte влашки бродь *(vadul Vlachilor)* şi Оурсоуловь доль *(valea Ursului)*.(2)

Cel mai bogat material insă sunt *numele proprii*. După obiceiul de atunci, toţi oamenii dăruiţi mŏnăstirei sunt inşiraţi cu numele; copii, fraţii sau alte rudenii ale lor sunt amintiţi numai in genere.(3) Astfel ni s'au păstrat aci peste trei sute de numiri personale, douĕ sute şaptezeci de nume, restul conume. Cele mai multe sunt de origine slavă, puţine sunt creştineşti, mai puţine sunt cele româneşti. Mai jos dau lista completă, *a*) a numelor, *b*) a conumelor; aci insemnez pe cele mai interesante:

Bucorŭ (Bucurŭ), *Pelegrinŭ*, *Şarbanŭ*, *Copilŭ* şi *Caşte Vara*.

Nume in *-ulŭ* sunt următoarele: *Bogdulŭ*, *Miculŭ*, *Neagulŭ*, *Radulŭ*, *Raiulŭ*, *Ursulŭ*; in *-ula*: *Bratula*, *Radcula*. Cf. Hasdeu, loc. cit. 179—180.

---

1) Pare a fi identic cu chelariu, cellarius (sl. келарь). келаторь se intilneşte aci pentru prima oară in documentele vechi sĕrbeşti. Nici Daničić, nici Miklošić nu-l au in dicţionarele lor.

2) Toate localităţile amintite in doc. se aflau in Serbia veche, prin apropierea Ipekului (srb. Peć), Chvosnei, Ibarului etc.; astăzi aceste locuri sunt cuprinse in Macedonia nordică.

3) Despre un Calota cu fraţii lui se spune că sunt feciori de popă (поповики).

In *-lă (-lo)* sunt: *Bolilă, Budilă, Bunilă, Neajilă, Radilă, Stanilă, Stroilă.*

De notat e şi numele *Dunăre* (Доунавь).

Numele slavone ce le intrebuinţăm şi azi le găsim mai pe toate aci: Bogdan, Brătăşan, Brătean, Bejan, Dobrea, Drăgan, Dragomir, Dragoş, Zorean, Coman, Manea, Moian, Neagoie, Prodan, Stan, Stoian etc. Conumele afară de Condrea (Коньдре), Capu mare (Велеглавь), Coajă (кожа) şi Păr de aur (златокось), sunt după obiceiul slavon formate cu suf.-*ištĭ* (srb.-ić, sris-икь), ele sunt prin urmare patronimice.

A). N u m e:

Бале	Бориша	Боукорь
Балинь	Бороѥ	Боунило
Балоѥ	Ботолꙗнь	Боуниша
Бальдовинь	Браико	Боуноѥ
Барьдонꙗ	Братань	Боуниславь
Бериславь	Братеинь	Боуꙗнь
Бероѥ	Братешань	Бѣжань
Берьче	Братило	Бѣладинь
Бобе	Братина	Бѣлославь
Богославь	Братицл	Бѣлошь
Богошь	Братосинь	Бѣльгоунь
Богьдань	Братославь	Бѣльмоужь
Богьде	Братоѥ	Бѣльчинь
Богьдоуль	Братоула	Велимирь
Болило	Братѣнь	Велислава, femee·
Болинь	Браѥнь	Витань
Болько	Брьзь	Владе
Болꙗнь	Брьнꙗнь	Владь
Болѥславь	Боудило	Влахь
Боредь	Боудиславь	Влаꙗ
Бориславь	Боудица	Влькославь

Влькошь
Влькемиль
Воинь
Воинѣгь
Воисиль
Воиславь
Воихьна
Вышинѣль
Гвоздии
Гоиславь
Гоиша
Гостимирь
Граде
Градило
Градоне
Гроубьша
Гоуберь
Дабихьна
Дарославь
Дагне
Дворе
Денло
Десимирь
Десиславь
Дехо
Добре
Добрешинь
Добрешько
Добрибрать
Добринь
Добровои
Добромирь
Доброславь
Доброта
Добрьчинь
Драгань
Драге
Драгиша
Драгомань
Драгомирь
Драгосинь
Драгославь
Драгошь
Драгоне
Драже
Дражоне
Дражько
Драгыа
Дроуже
Доубравьць
Доунавь
Дѣдоне
Зорань
Ивань
Игнать
Илиа
Инославь
Иношь
Калана
Калопа
Калота
Каштевара
Комань
Копиль
Коста
Костадинь
Краимирь
Краиславь
Краиша
Крьконе
Коуманиць
Лазарь
Литрокось
Лоукарь
Лѣпьчинь
Люба
Любень
Любимирь
Любое
Любьславь
Мана
Мане
Марько
Марьтинь
Мачькать
Микоуль
Милань
Милатько
Миле
Милославь
Мильдрагь
Мильта
Мильтѣнь
Мильча
Мильша
Милѣшь

Миноута
Мира
Мирославь
Михаиль
Михо
Моиша
Моꙗнь
Мрьша
Моужьбрать
Моузакь
Надихна
Никола
Нине
Ниноѥ
Нѣга
Нѣговань
Нѣгославь
Нѣгота
Нѣгоуль
Нѣгоѥ
Нѣжило
Обрадь
Озриславь
Оприша
Остожиѥ
Парькачь
Паꙗ
Пелегринь
Пилѣи
Прибань
Прибе
Прибиславь
Прибо
Прибоѥ
Прибьць
Продань
Прьвославь
Прьвошь
Прьвоѥ
Прѣде
Прѣдиславь
Прѣиславь
Прѣиша
Раде
Радешь
Радило
Радкоула
Радовань
Радомирь
Радославь
Радоста
Радота
Радоуль
Радь
Радѣнь
Раико
Раꙗ
Раꙗнь
Раюль
Роубьць
Роудьль
Роунько
Роутошь
Сень
Скориша
Скорота
Славоѥ
Смиль
Смолꙗнь
Срамько
Срьдань
Ставерь
Станило
Станимирь
Станиславь
Станоѥ
Стань
Стефань
Стоꙗнь
Страхина
Строило
Строиславь
Строиша
Тврьде
Тврьдиславь
Титѣнь
Тихань
Толиславь
Толоѥ
Тольчинь
Тѣхоѥ
Оурьсоуль
Халапа
Хлапь
Хлапьць
Храна

Хране	Хрьсь	Шолица
Храниславь	Шарьбань	Ꙗнь
Храноѥ	Шевель	Ꙗкимь
Храньча	Шишька	Гюроѥ
Хрьватинь	Шлѣмань	Гюрьгь
		Куриль. (1)

B). Сопите:

Божикь	Добродѣвикь	Любоѥвикь
Боикь	Доброѥвикь	Магѥровикь
Бькровикь	Драгьтикь	Повелики
Братановикь	Доудетикь	Прѣдиловикь
Братьханикь	Златокось	Радиловикь
Велеглавь	Зоричикь	Радомирикь
Велимирикь	Кожа	Срьдановикь
Владимирикь	Коньдре	Станьковикь
Выдраревики	Крагоуѥвикь	Сѣдокикь
Гроупышикь	Лихомиликь	Хрьсовикь.
Десикь	Лоуликь	

Acestea dau ăncă următoarele nume : Божо, Боꙗ, Бькро (?), Братань, Братьхань, Велимирь, Владимирь, Выдрарь, Гроупыша (mai sus Гроубьша), Дабижа, Десо, Добродѣꙗ, Доброѥ, Драгьть, Доудеть, Зориче, Крагоуи, Лихомиль, Лоулѥ, Любоѥ, Магѥрь, Повелꙗ, Прѣдило, Радило, Радомирь, Срьдань, Станько, Сѣдокь, Хрьсь. Cf. lista de nume ce a dat-o d. Hasdeu, loc. cit. p. 184—186.

IOAN BOGDAN.

---

1) Aceste trei s'au pus aci deoarece г și к corespund aci sunetelor sĕrbești g' și ć. Гюроѥ, Гюрьгь, Куриль sunt de cetit g'uroje, g'urg', ćiril (giuroie, giurgiŭ, ciril).

OBSERVAŢIUNI FILOLOGICE

1) UZUL DUALULUI IN LIMBA GREACĂ VECHE

ste deja un fapt bineconstatat in filologia comparativă, că toate limbile indogermanice sau arice vechi din Asia şi Europa au moştenit de la mama lor comună, limba arică primitivă, pe lângă numĕrul *singular* şi *plural* încă un al treilea numĕr numit *dual.* (1)

Acest numĕr in unele limbi arice s'a conservat atât la nume cât şi la verbe până in ziua de astăzi, in altele s'a perdut cu totul in cursul istoriei lor de mii de ani in urma unei tendinţe de economie, inlocuindu-se pretutindine cu pluralul. (2)

Casul din urmă a avut loc şi in limba poporului grec de la sudostul Europei.

Pe când epopeele lui Omer din dialectul ionic vechiu şi toată literatura atică din epoca clasică ne presintă încă exemple destul de numeroase de forme duale atât in flexiunea nominală cât şi in cea verbală, nu găsim in monumentele literare din celelalte dialecte greceşti decât ici colea

1) Vezi W. v. Humboldt, *Ueber der Dualis*, Berlin 1828. — Aug. Schleicher, *Compendium der vergleichenden Grammatik* etc. Zweite Autlage. Weimar 1866, pag. 515 urm.

2) Vezi Dr. Raph. Kühner, *Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache.* Zweite Auflage. Zweiter Theil. Hannover 1870, pag. 18 urm. — H. Düntzer, *Die Deklination der indogermanischen Sprache*, Köln 1839, pag. 31 urm.

căte două trei exemple de dual, ceeace probează, că in aceste dialecte, dualul a fost dispărut deja din uz, lăsênd in urma sa acele căteva exemple drept amintire de existența sa de odinioară. (1)

Dar și in cele două dialecte dintâi numĕrul formelor duale este mult redus in comparațiune cu formele duale din celelalte limbi arice vechi și mai cu seamă cu cele din limba sanscrită. Astfel in flexiunea ionică veche și in cea atică din epoca clasică nu s'au conservat la nume decât două forme: una comună pentru nominativ, accusativ și vocativ, și alta comună pentru genitiv și dativ, eară la verbe in genul activ deasemenea numai două forme: una pentru persoana 2-a și alta pentru persoana 3-a și numai in genul mediu căte-o formă diferită pentru toate trei persoanele. Căt privesc formele duale, cari lipsesc, ele sunt inlocuite cu cele plurale corespunzĕtoare. (2) Insă și in locul unor forme duale existente se intrebuințează mai mult sau mai puțin forme plurale, și aceasta se intimplă cu atăta mai des, cu căt autorul este mai nou; incât se poate zice cu multă probabilitate, că de la Alexandru cel Mare incoace dualul a incetat de-a exista in limba vie a poporului grec (3), și dacă la unii scriitori postclasici se mai găsește răsărit căte un exemplu două de forme duale, aceste forme nu pot fi in orice cas decât o imitațiune artificială a dialectului atic din epoca clasică. Limba greacă din testamentul nou nu cunoaște nicio urmă de dual, tot așa este lipsită de acest numĕr și limba Grecilor moderni.(4)

Dacă deschidem unele gramatice grecești introduse in

1) Vezi Dr. H. Lud. Ahrens, *De dialecto Dorica*. Gottingae 1843, pag. 222 sq. și pag. 298. — Idem, *De dialectis Aeolicis et Phseudoaeolicis*, Gottingae 1839, pag. 108 sq. și pag. 202 sq. — Dr. Raph. Kühner, *op. cit.* Erster Theil. Zweite Auflage. Hannover 1869, pag. 284 urm.

2) Vezi Dr. Raph. Kühner, *op. cit.* I, pag. 285.

3) Vezi Fr. V. Reimnitz. *System der griechischen Deklination*. Potsdam 1831, pag. 13 urm. și pag. 17.

4) Vezi F. W. A. Mullach, *Grammatik der neugriechischen Vulgaärsprache etc.* Berlin 1856, pag. 149.

școalele noastre secundare, găsim intre altele, că uzul dualului stabilit intr'ënsele este croit după un model mult mai larg, decăt sunt limitele reale fixate de literatura greacă pentru uzul acestui număr; incăt școlarul este adeseori silit să-și incarce memoria și să-și incurce mintea cu forme duale superflue, cari la studiul autorilor admiși in școală sau nu-i oferă nici un folos, precum sunt formele duale moarte, sau produc in mintea lui o confusiune la aplicarea lor, după cum se intimplă cu unele forme memorisate in gramatică ca duale, pe căndin realitate nu sunt decăt forme plurale.

Nu cred, că va fi de prisos, dacă voiu releva aici căteva din acele forme superflue, cari reclamă de-a fi eliminate din orice gramatică greacă in interesul didactic și filologic al instrucțiunii noastre clasice.

Voiu incepe cu o particularitate destul de importantă din flexiunea nominală privitoare la moțiunea articlului, unul din cuvintele cele mai des uzitate din fiecare limbă.

Se știe, că unele pronume, adiective și participie, deși in singular și plural presintă pentru fiecare gen căte-o terminațiune diferită, totuș la dual aplică căte odată formele masculine și pentru genul feminin: *παῖδ' ἐμώ* (filias meas) Eurip. Suppl. 140; *δύο δὴ λείπεσθον μόνω μηχανά* Plat. Leg. 777, c. Dacă alcătuim din literatura greacă o statistică exactă de toate formele duale ale articlului *ὁ* (m.), *ἡ* (f), *τό* (n.), ne surprinde faptul bătător la ochi, că formele feminine *τά* și *ταῖν* sunt inlocuite la dual cu o regularitate rară prin formele masculine *τώ* și *τοῖν* (la Homer *τοῖιν*): *μίαν ἄμφω τούτω τὼ ἡμέρα λογίζονται* Xen. Cyr. I, 2, 11; *τὼ γυναῖκε* Ibid. V, 5, 2; *τὼ χεῖρε* Id. Comm. II, 3, 18; *ἄμφω τὼ πόλεε* Thuc. V, 23; *τούτω τὼ φύση* Plat. Civ. 410; *τοῖν γενεσέοιν* Id. Phaed. 71, e; *τούτοιν τοῖν κινησέοιν* Id. Leg. 898, a; *τὼ πόλεε τούτω* Isocr. IV, 17; *τοῖν πολέοιν ἀμφοτέροιν* Id. IV, 139; *τὼ παῖδέ φημι τώδε* (Antigone și Ismene) Soph. Ant. 561; *αὐτὼ τὼ θεώ* (Cerere și Proserpina) Eurip. Andoc. I, 113 ș. a.).(1)

1) Vezi Dr. Raph. Kühner, *op. cit.* II, pag. 65 urm.

Din aceste exemple — și numĕrul lor se poate inmulți după plac — se vede clar, că limba greacă a scos din uz formele duale de genul feminin și le-a inlocuit cu cele masculine, reducĕnd astfel uzul dualului de la articlu la funcțiunea unui nume de *genul comun*, ceeace stă in contrazicere directă cu teoria gramaticală stabilită in gramaticele noastre.

Asemene erori se comit și in uzul dualului din flexiunea verbală relativă la persoana 1-a activă și medie-pasivă.

Cu privire la această persoană din genul mediu-pasiv se aplică fiecare verb atăt la indicativ căt și la conjunctiv și optativ din toate timpurile sufixul personal *-μεθον: λυ-ό-μεθον, λυ-ώ-μεθον, λυ-οί-μεθον* ș. c. l. Dacă intrebăm și aici, care este statistica formelor duale privitoare la uzul acestei persoane, filologul engles Elmsley, ad Aristoph. Acharn. 741 (733, 698), ne spune, că dinsul n'a putut găsi in toată literatura greacă clasică decăt trei exemple de persoana 1-a duală medie-pasivă, una la Omer, Il. XXIII, 485 : *δεῦρό νυν ἤ τρίποδος περιδώμεθον ἠὲ λέβητος*, și două la Sophocle, Elect. 950 : *μόνα λελείμμεθον*, și Philoct. 1079: *νὼ μὲν οὖν ὁρμώμεθον*. La aceste trei exemple mai adauge Elmsley ăncă alte două din literatura atică postclasică, intrebuințate de Pompeian, care in Athen. III, pag. 98 zice cătră sclavul său : *πρότερον συντριβησόμεθον, ἔπειθ' οὕτως ἀπολούμεθον*. (1) Dar aceste două forme duale, fiind, după cum am observat și mai sus, numai o imitațiune artificială a formelor atice din epoca clasică, n'au aici nicio importanță. Afară de aceasta glosa lui Hesychiu : *περιδώμεθα· συνθώμεθα* probează, că la Omer pe lăngă forma duală citată există și varianta *περιδώμεθα*, care nu este decăt o formă plurală, și filologul german Bieber, de duali numero p. 18, arată chiar, de căte ori Omer și poeții dramatici au avut ocasiunea de-a aplica persoana 1-a duală medie-pasivă,

1) Vezi G. Curtius, *Das Verbum der griechischen Sprache* etc. Erster Band. Leipzig 1873, pag. 97 urm.

și cum totdeauna s'au ferit de dinsa inlocuind-o pur și simplu cu persoana 1-a plurală.(1)

Nu mai puțin greșită este infine și teoria gramaticală, care aplică ca forme duale de persoana 1-a activă formele verbale produse cu sufixul personal *-μεν*: *λύ-ο-μεν*, *λύσ-αι-μεν*, *λελύκ-οι-μεν* ș. a.

Ca să putem lămuri mai bine această greșală, avem trebuință de câteva observațiuni filologice comparative.

Mai intâi trebue să observăm că diferitele forme ale sufixului personal de această persoană in toate celelalte limbi arice incep cu consonanta *v*: zendic sau bactric vechiu *-vahi*: *uç-vahi* (amêndoi voim), sanscrit sau indic vechiu *vas*: *vahā-vas* (amêndoi mergem cu trăsura), gotic *-va*: *vigai-va* (amêndoi am merge cu trăsura), lituan *-va*: *es-va* (amêndoi suntem), slavon vechiu *vê*: *ies-vê* (id.). Toate aceste forme, dacă le comparăm intre dinsele și le restabilim sonurile pierdute și transformate prin uz indelungat de mii de ani, se reduc la o formă arică originală *-vasi*.(2) Aici se naște intrebarea următoare: Putut-a limba greacă, care este de aceeași origine cu limba sanscrită și celelalte limbi arice, să producă după legile sale fonetice din forma arică comună *-vasi* forma greacă *-μεν*? Respunsul este negativ. G. Curtius, cel mai competent filolog in materia fonologiei limbei grecești, nu cunoaște nici un singur exemplu sigur de trecerea unui *v* din limba arică primitivă in *μ* din limba greacă in condițiunile fonologice ale sufixului *-μεν*(3), de unde resultă, că acest sufix n'are deaface nimic cu sufixul aric original *-vasi*.

Dar atunci care este originea sufisului *μεν*?

In limba indică veche din dialectul vedic găsim la persoana 1-a plurală din genul activ sufixul personal *-masi*: *i-masi* (noi mergem). Acest sufix a dat naștere in limba

1) Vezi G. Curtius, *op. cit.* pag. 98.

2) Vezi Aug. Schleicher, *op. cit.* pag. 669 urm. — G. Curtius, *op. cit.* pag. 72 urm.

3) Vezi G. Curtius, *Grundzüge der griechischen Etymologie.* Vierte Auflage. Leipzig 1873, pag. 577 urm.—Idem, *Das verbum etc.* pag. 72.

sanscrită la formele *-mas* cu pierderea lui *i*: *i-mas* (noi mergem) și *-ma* cu suprimarea silabei intregi *si*: *vahê-ma* (noi am merge cu trăsura). Formele acestui sufix din celelalte limbi arice sunt cele următoare: in limba zendică *-mahi*: *vazū-mahi* (noi mergem cu trăsura), in limba latină *-mus*: *i-mus* (noi mergem), in limba slavonă veche *-mŭ*: *ies-mŭ* (noi suntem), in limba lituană *-me*: *és-me* (id.), in limba germană veche *-mēs*: *wëga-mēs* (noi mergem cu trăsura), in limba gotică *-m*: *viga-m* (id.), ș. c. l. Toate aceste forme se reduc la o formă originală comună *-masi*, care s'a conservat intactă numai in dialectul vedic din limba indică veche. (1)

In limba greacă din dialectul doric sufixul aric *-masi* se regăsește sub forma *-μες*: *ἐῦρ-ο-μες*, *ἐμβαλοῦ-μες*, *κατε-σῳσα-μες* ș. a. (2) Această formă s'a produs din *-masi* prin pierderea vocalei finale *i* și prefacerea vocalei *a* din silaba penultimă in *e* (gr. *ε*), două fenomene fonetice, cari se observă mai mult sau mai puțin și in celelalte limbi arice și cari se confirmă prin alte exemple nenumărate din limba greacă. Toate celelalte dialecte grecești cu dialectul lui Omer in frunte nu cunosc altă formă a sufixului decât *-μεν* cu *ν* in loc de *ς*. (3) Incercările de a explica deosebirea intre aceste două consonante sunt multiple și in mare parte contrazicĕtoare. Cel mai greu obstacul in această explicare a constituit mult timp consonanta *ν*. (4) Astăzi insă in urma cercetărilor filologice comparative făcute de G. Curtius și

1) Vezi Aug. Schleicher, *op. cit.* pag. 667 urm.—G. Curtius, *Das Verbum etc.* pag. 60 urm.

2) Vezi Dr. H. Lud. Ahrens, *De dial. Dor.* pag. 291.—Dr. Raph. Kühner, *op. cit.* I, pag. 526 urm.

3) Vezi G. Curtius, *Das Verbum etc.* pag. 63.

4) Vezi Fr. Bopp, *Verleichende Grammatik etc.* Zweite Ausgabe. Berlin 1857–1861. II, 280. — A. Fr. Pott, *Etymologische Forschungen etc.* Lemgo 1833–1836. II, pag. 301.—Fr. Misteli, *Ueber die Medialendungen* in *Dr. Ad. Kun*, Zeitschrift für vergl. Sprachf. etc. Band XV. Berlin 1866, p. 321. — W. Scherer, *Zur Geschichte der deutschen Sprache*, Berlin 1868, pag. 193. — Dr. Ad. Kuhn, *Zeitschrift für vergl. Schrachf. etc.* Band XVIII. Berlin 1869, pag. 349 urm.

Aug. Schleicher se constată, că *ν* din sufixul *-μεν* nu este cumva o transformațiune fonetică din *ς*, pentru care nu se găsește un singur exemplu sigur nici in limba greacă nici in celelalte limbi arice, ci pur și simplu un adaus eufonic identic cu așa numitul *ν ἐφελκυστικόν* (*ν* mobil), care in unele forme, ca in *ἐστίν* pe lângă sanscr. *asti*, in *φέρουσιν* in loc de **φέροντιν* pe lângă sanscr. *bharanti* ș. a., se aplică ca un resunet nasal, și care in sufixul *-μεν* a devenit stabil. De aici sufixul aric comun *-masi*, după ce s'a prefăcut in limba greacă originală inainte de divisiunea ei in dialecte ca *-μες*, o formă, care s'a conservat in dialectul doric, a suferit in dialectul ionic vechiu și nou precum și in dialectul atic și cel colic și tocirea sibilantei *ς*, dând astfel o formă hipotetică *-με*, care se repoartă in privința consonantei *ς* la forma greacă originală *-μες*, ca și forma sanscaită *-ma* la *-mas*. In urmă, adăugându-se la forme *-με* acel resunet nasal, s'a produs forma *-μεν* (1), o formă care străbate tot capitalul limbei grecești clasice, afară de dialectul doric, deși și acest dialect, mai cu seamă de la secolul al III-lea incoace, a inceput a inlocui sufixul *-μες* cu sufixul *-μεν* prin influința literaturei atice. (2)

Din aceste observațiuni filologice comparative resultă, cred eu, destul de evident, că sufixul personal *-vasi* din epoca unității limbelor arice s'a pierdut cu desăvirșire in limba greacă din toate dialectele încă inainte de epoca literară a acestei limbi, și că sufixul *-μεν*, care se reduce la sufixul personal *-masi* din limba arică originală și care servește pentru a exprima persoana 1-a plurală din genul activ, n'are ce căuta la persoana 1-a duală activă.

Infine menționez, că articolul de față dă totodată un respuns filologic acelora dintre criticii mei, cari consideră in ignoranța lor, ca o greșală inovațiunea ce am introdus in

1) Vezi Aug. Schleicher, *op. cit.* pag. 237 urm. și pag. 668.—G. Curtius, *Grundzüge etc.* pag. 55 urm.—Idem, *Das Verbum etc.* pag. 63 urm.

2) Vezi Dr. Raph. Kühner, *op. cit.* I, pag. 527.—G. Curtius, *Das Verbum etc.* pag. 63.

ultima ediţiune a gramaticei mele greceşti, inlocuind pretutindenea formele duale ale articolului feminin *τά* şi *ταῖν* cu formele corespunzĕtoare masculine şi suprimĕnd in toată flexiunea verbală orice formă dualĕ de persoana 1-a activă şi medie-pasivă.

(Va urma) *V. M. BURLA.*

DORIN

I.

Luna palidă şi tristă peste plopi ce dorm uitaţi
Pănditoare arde 'n nori suri de plumb intunecaţi
Şi lumina creşte 'n valuri, pe cămpii lumina creşte;
Linişte 'n singurătate, pe deal pacea odihneşte.

Adăncit in gănduri Dorin lăngă malul mărei line
Aţintind privirea-i moartă inspre lumile senine
Cugetă; nebune gănduri ii rănesc durerea-i mută
Şi tot plănge amăritul fericirea lui pierdută.
De-acum pe faţa mărei lunecănd pe alte unde
Ochii dulci ai Lilianei găndul nu il va pătrunde,
Jalea-i nu va 'nsenina o, dorul nu il va discoasă;
Nu va mai simţi căldura cuvăntării de mireasă.
Indelung va fi tot singur, indelung va lăcrimă.
Cine ştie căud la sinul Lilianei va mai stà;
Cine ştie dacă alte gănduri dulci n'o s'o apuce...
Dorin aibi milă de tine, mai remăi, nu te mai duce.

Luna palidă şi tristă peste plopi ce dorm uitaţi
Pănditoare-apune 'n nori suri de plumb intunecaţi
Şi lumina moare 'n valuri, pe cămpii lumina moare.
El se duce, se tot duce, şi se pierde trist in zare.

II.

In teişul ce se 'nclină inălbind in flori poeana
Stau alături, duşi pe gănduri, Horia şi Liliana.
Ea cu ochii dulci, in lacrimi, pironiţi in depărtare
Pare că priveşte mersul undelor pierdute 'n zare,
Pare că ascultă larma tristei seri prin flori de tei
Şi citeşte 'n floarea albă scrisă floarea dragostei;
El, inflăcărat de para unei taine-ameţitoare
Tremurĕnd ii spune 'ntr'una dulci cuvinte rugătoare:
«Dă-ţi auzul de ascultă dorul sufletului meu.
«Tu-mi eşti dragă, mi-ai fost dragă, şi-mi vei fi dragă mereu.
«Vino, pleacă-te pe sinu-mi... Munţii suri bătuţi de ploae
«Frunză moartă 'n liniştire pe de-asupră-ne-o să ploae;
«Fruntea-ţi va impodobi-o visătoare Liliană
«Stele-albastre de cicoare, ochi albaştri de liană.
«Vom trăi aşa 'n neştirea intimplărei viaţa 'ntreagă.
«Vino, pleacă-te pe sinu-mi, dă-mi o gură, imi eşti dragă».
Liliana il priveşte şi-i respunde liniştit:
«Cum să te iubesc pe tine căud pe-un altu-am indrăgit?
«Căud şi vĕntul ce doineşte pintre munţii de aramă
«Inblănzit in glas de undă tinjitor la el mĕ chiamă,
«Şi căud toate 'n lumea noastră ca 'n jelire de izvor
«Imi şoptesc numai de dinsul indulcite 'n plăns de dor?
«Căud şi lacul şi pădurea spun că earăş o să vie,
«Cum să te inşel pe tine, cum să-i mint şi lui şi mie?»
Horia cu ochi 'n sănge şi cu glas ce tremura
Ii grăeşte: «Nu 'nţelegi tu că eu vreau să fii a mea?»
Şi luănd-o 'n braţe-aleargă in desimea de pădure.
Dureros in urmă-i plănge glasul trist al apei sure.

III.

Amărită Liliană, floare veştedă şi dulce,
Lasă-ţi gănduI să adoarmă, lasă-ţi jalea să se culce.
In amurgul nepăsării şi a vecĭnicei uitări,
Nu-ţi forma, tu, frumuseţa in selbatice oftări;

Nici nu mai căta in zarea vieţei tale să resară
Dorin, gănd bătut de jale, ideal ce 'n nopţi de vară
Visător stănd lăngă tine iţi şoptea atăt de multe,
Că sub stinca prăvălită stătea valul să-l asculte
Şi izvorul ingănăndu-l sub crengi gata să se rumpă
Picura pe lespezi sure picături de peatră scumpă.
Peste clipele vieţei tristă noapte se aşterne;
Nenorocul gănduri negre pe durerea ta va cerne
Şi vei fi ca o nălucă rătăcită in pustiu.
O, de s'ar lăsa pe gene-ţi somnul vecînic din sicriu!
Ce blăstem te urmăreşte? Ce ai greşit pe lume oare
Suferinţa ca să-ţi fie tristă parte pe sub soare?
Să iubeşti ca o nebună visul nopţilor senine,
Să-l aştepţi, nemăngăiato ca durerea să-ţi aline
Şi să stai tu lăngă sinul unei fiare ce-o urăşti?
Doamne, inimă de peatră, nu dormi. Pe unde eşti?
Nu lăsa lumea să geamă in selbatice dureri.
Doamne, de demult te caut... nu te aflu nicăeri.
Amărito, de acuma ochii nu-i mai ridica
Inspre cer, pustiu acolo, nime nu te-ar asculta.
Lasă balsamul uitărei pe a sufletului rană,
In pustiu rămăi pierdută Liliană, Liliană.

IV.

Intr'amurg. Lumină-i numa sus la frunţile de stincă,
Noapte neagră fioroasă in prăpastia adăncă;
Pe un cer de plumb pluteşte rour alt tivit cu-argint
Şi departe 'n fund de munte dulce doinele s'alint.
Lăngă malul rupt in stincă de pe marginea prăpăstii
Dorin, omorit de jale, ascultănd doinele-acestii
Nopţi adinci şi mohorite il cuprinde-un dor de moarte:
Cum nu poate vĕntu 'n slava cerului pierdut să-l poarte
Şi să-l ducă păn' la dinsa. Ah, ce dor cumplit de ducă
Despărţit de Liliana fără milă il apucă.

Ca s'o mai revĕd-odată cum şi-ar da clipele vieţei.
Când ascultă 'n liniştire larma dulce-a dimineţei,
Glasul codrului de cetini, ropotitul de isvoare,
Ori doinirele de bucium singurimea il omoară.
Ce pustie-i pare lumea, ce pustiu ii pare gândul!
Din trecutul lui ca trăsnet amintirile de-arĕndul
Vin de-i tulbură durerea, de-i aprind selbatec dor...
...Va pleca să-şi mai revadă idealul sĕu odor.
Prea de-ajuns a plins; de-acum suferinţi or fi uitate.
Să mai meargă 'n lume singur nu se poate, nu se poate.

V.

Plecà trecĕnd prin munţii bĕtrăni ce stau uitaţi
In pielă alburie; prin norii purtaţi
Incet de vĕnt s'aprinde sclipit de candeli sfinte
Şi Dorin tot mai singur, mai trist trece 'nainte
Purtând o 'ntreagă lume de dragoste; pe vĕnt
Prin măgurele sure resună tristu-i cănt:

Prin nori purtaţi de jale
S'aprinde-un colţ de lună,
Şi tace apa 'n vale
Şi codrul nu mai sună.

In dulci oglinzi de lacuri
Tivite 'n flori de tei,
Luceferii de veacuri
Cern ploaie de scăntei.

Şi nici un glas de jale
Tăcerea n'o strebate;
Singurătate 'n vale,
Pe deal singurătate.

Cu mintea aiurită,
Cu suflet chinuit,
Port viaţa mea cernită
Prin bolţi fără sfirşit.

Pădurea de se 'nclină
In steriţă de vĕnt
Imi pare că suspină
Al dorului meu cănt.

Prin pulberea de stele
Ce 'n veci va tremura
Te caut plin de jale
Şi nu te pot afla.

Scănteia jalei vine
Şi 'n inimă s'aprinde;
Găndindu-mĕ la tine
Un dor nebun mĕ prinde.

Şi trec prin vale-adăncă
Pe lespezi fărămate;
Căud bate apa 'n stincă,
In piept durerea bate....

VI.

In palatul din desimea de salcămi, nemăngăiată
Trista maică alui Dorin discosĕnd o lume toată
De dureri, plăngĕnd ascultă pas grăbit de pe cărarea
Ce să 'nfundă 'n nalta sală; nu-i fu lungă aşteptarea
Şi 'n uşori trosnind portalul Dorin palid să iveşte:
— Eu sunt, mamă, eu-s, spune-mi Liliana mai trăeşte

Ori s'a dus in fundul groapei? unde-i? spune-mi; unde-i
mamă?
— Liliana ta, copile, un alt nume drag il chiamă,
Pe un altul il desmeardă; Horia a inşălat-o,
A răpit-o, şi părinţii fără voie-i lui i-a dat-o.
— Cum, ea a uitat iubirea-mi? şi cu glasu-i blând şi dulce
Pe un altul il alintă? lasă fruntea-i să se culce
Pe alt umĕr şi pe mine pustiirei m'a lăsat?
Mamă, impetrită mamă, pentru ce zile mi-ai dat?
Când ştieai că suferinţa tuturor pe veci li-i dată
Fruntea mea tu n'ai sdrobit-o de-o stincă detunată?
Pentru ce, mamă de peatră, m'ai lăsat ca să trăesc?
Mamă, mamă, nemiloasă, te-am iubit; azi te urĕsc!
Doamne, feară 'mbĕtrănită, doritor de lacrimi, spune
Pentru ce-ai lăsat in cale-mi glasu-i dulce să resune?
Când intăi mi-ai dat-o mie cum in urmă mi-ai luat-o?
Cum mĕ laşi tu viu pe lume când lumina mi-ai furat-o?
Doamne, de demult poveste, eşti mai rĕu decăt o feară
Căci sĕlbatica in codru de te prinde te omoară;
Tu, milosule părinte, dătĕtor de măngăeri,
Ne iai totul, ne dai viaţă; iea-i norocul, dai dureri.
O, cum aş dori acuma din pustiu dorita moarte
Să-mi astimpere durerea, in ascunse lumi mĕ poarte.
In culcuş de brad ce bine-i.....
Liliană, Liliană căt de bine tu făceai
Dacă 'n pustiita-mi cale pentru veci nu rĕsăreai.
De nu mĕ chemai aproape-ţi cum aş fi trăit de bine.
Nu ştiam ce-i suferinţa de nu te ştiam pe tine,
Aş fi mers pustiu pe lume neştiut de nici un dor.
Cum aş vrea să mor din trista amintire a tuturor,
Să rĕsbat adăncul vremei, să am inima pustie;
Intre mine şi'ntre lume crească neagra vecinicie,
Şi din nori brăzdaţi de fulger cadă trăsnetul asupră-mi,
Dus de vĕnt să nu remăie nici cenuşa mea in urmă-mi.
Imi pierd mintea, nu mĕ plănge, mĕ duc mamă, eartă
mamă.
Şi eşind nebun să pierde pintre munţii de aramă.

VII.

In scăntei de-argint in ramuri s'a ivit luna senină,
Săgetănd prin frunzi văpaea-i joacă roate de lumină
Şi alunecă alene pe suiş de cer albastru...
Pe păduri şi 'n faţa undei, raza-i limpede 'n buiastru
Se măreşte domnitoare....
De prin lumile-adormite peste codrii de arin
Un clipit de stea vristează dungă palidă 'n senin,
Ca un fulger cade 'n zare de să 'neacă 'n fundul mării
Şi pe urma ei se iasă noaptea vecinic' a uitării....
Raza lunei furişată
In prăpastiea măreaţă liniştit sie-şi arată,
Lăng'o stincă 'n lac de sănge Dorin mort: faţa 'mpetrită,
Ochii stinşi, fruntea in ţăndări pe o lespede 'nroşită...
..... Dureros izvorul plănge
Şi 'ntr'un negru nor luna lunecănd pierdut se stinge....

ARTHUR STAVRI.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XXXIV.

De marea selbăticie a bunului nostru cavaler Don Quijote, şi de ciudatul mod cu care a fost fărmecat.

In vreme ce Don Quijote vorbea aceste, parohul se ocupa să incredinţeze pe agenţii Sfintei-Frăţii că el era lipsit de judecată, cum ei vedeau după faptele şi vorbele lui, şi că n'aveau pentru ce să impingă lucrurile mai departe. Căci chiar de l'ar aresta şi l'ar lua cu dinşii, au să-i dea drumul indată ca fiind nebun. La aceasta cel cu mandatul respunse că nu era treaba lui să judece despre nebunia lui Don Quijote, ci numai să indeplinească ceeace ii poruncise mai marele său, şi că odată arestat, puteau să-i dea drumul de trei sute de ori. — Cu toate aceste, zise parohul, pentru data aceasta nu aveţi să-l luaţi, nici el chiar, după cât inţeleg, nu se va lăsa.

In adevĕr parohul ştiù să le spună atătea lucruri, şi

Don Quijote să facă atătea nebunii, incăt mai nebuni decăt el ar fi fost agenţii, dacă n'ar fi vĕzut lipsa de judecată alui Don Quijote. Astfel ei găsirĕ cu cale să se potolească, şi chiar să fie mijlocitori spre a face pace intre bărbier şi Sancho Panza, care tot urmau cu multă inverşunare cearta lor. Insfirşit ei, ca membri ai justiţiei, mijlocirĕ in causă, şi se făcurĕ arbitri, ast-fel incăt amĕndouĕ părţile remaserĕ, dacă nu in totul mulţumite, cel puţin ceva satisfăcute, căci se schimbarĕ şalele, afară de chingi şi de căpestre. In ceeace privea coiful lui Mambrino, parohul pe ascuns, şi fără ca Don Quijote să inţeleagă, ii dădu pe ighean opt reali, şi bărbierul liberă chitanţă de primire, renunţând la orice pretenţie pentru timpul de faţă şi pentru vecii vecilor amin.

Deci liniştindu-se aceste douĕ certe, care erau cele mai inverşunate şi de mai mare importanţă, remănea ca servitorii lui Don Luis să se mulţumească a se intoarce trei, şi ca unul să stea spre a-l intovărăşi unde voea să-l ducă Don Fernando. Şi fiindcă deja o soartă bună, şi o şi mai bună ursită incepuse a se arăta priincioasă şi a uşura greutăţile, in favoarea amanţilor şi a vitejilor din ospĕtărie, ea vroi să ducă lucrurile la capĕt şi să dea la toate sfirşit fericit. Astfel servitorii se mulţumirĕ cu tot ce voea Don Luis, şi dona Clara se arătă atăt de voioasă de aceasta, incăt nimeni in acel moment n'ar fi privit-o in faţă, fără să nu cunoască veselia inimei sale.

Zoraida, deşi nu inţelegea bine toate intimplările ce vĕzuse, se intrista sau se inveselia pe rănd, după cum vedea şi observa faţa fiecăruia, cu deosebire a spaniolului ei. Asupra lui ea avea totdeauna ochii aţintiţi şi inima pironită.

Hangiul, care nu scăpase din vedere presentul şi resplata ce parohul dăduse bărbierului, ceru cheltueala făcută de Don Quijote, precum şi stricăciunea burdufurilor sale şi pierderea vinului. El jură că nu va eşi din ospĕtărie Rocinante nici catîrul lui Sancho, de nu i se va plăti mai intăi până la cea de pe urmă leţcae. Parohul impăcă toate, şi Don Fernando plăti, cu toate că şi consilierul, cu foarte

mare bunăvoinţă, se oferise să plătească. In astfel de mod toţi remaseră in pace şi linişte, şi ospătăria nu mai părea acum a fi discordia din tabăra lui Agramante, cum zisese Don Quijote, ci pacea insăşi şi liniştea din timpul lui Octavian. Opiniunea comună a fost că trebuea, pentru toate aceste să se mulţumească bunei intenţiuni şi marei elocvenţe a parohului, şi dărniciei fără seamĕn a lui Don Fernando.

Deci Don Quijote vĕzĕndu-se liber şi descurcat de atătea gălcevi, atăt a scutierului sĕu căt şi ale sale, găsi cu cale că ar fi bine să urmeze călĕtoria incepută, şi să pună capĕt acelei mari aventuri pentru care el fusese chemat şi ales. Astfel cu nestrĕmutată hotărire merse de ingenunchiă inaintea Doroteei, care nu-i dădu voie să grăească o vorbă pănă nu se va ridica. Pentru a o asculta el se sculă in picioare şi-i zise: „Este o zicală obicinuită, frumoasă doamnă, că sărguinţa taie pănza. In multe şi grele imprejurări experienţa a arătat că ingrijirea negustorului duce la bun sfirşit un proces indoelnic. Dar in nici un lucru nu se arată mai bine acest adevĕr, decăt in ale resboiului, unde iuţeala şi repejunea apucă inainte planurilor duşmanului, şi asigură biruinţa, inainte ca protivnicul să se pună in apĕrare. Le spun toate aceste, inaltă şi preţioasă doamnă, pentru că mi se pare că şederea noastră in acest castel este acum fără folos, şi ar putea să ne fie spre atăta daună, incăt să ne putem căi intr'o zi. Căci cine ştie dacă, prin spioni ascunşi şi sirguitori, nu va fi aflat deja duşmanul vostru, uriaşul, că eu viu să-l nimicesc, şi folosindu-se de timp, nu se va intări in vre un nebiruit castel sau fortăreţă, in contra cărora puţină putere ar avea străduinţele mele şi tăria neobositului meu braţ? Deaceea, doamna mea, să apucăm inainte planurile lui, prin străduinţele noastre, cum am zis, şi să plecăm neintărziat cu noroc bun, pe care nu va intărzia mai mult măria voastră de a-l avea cum doreşte, decăt numai căt voiu intărzia eu ca să mĕ vĕd faţă in faţă cu protivnicul vostru".

Don Quijote tăcu şi nu grăi mai mult, aşteptănd cu

Soldatul Vincente Roca istoriseşte vitejiile sale.

mare liniște respunsul frumoasei infante. Aceasta, cu un aer prințiar, și potrivit cu stilul lui Don Quijote, ii respunse in chipul următor: „Vĕ sunt recunoscĕtoare, domnule cavaler, pentru dorința ce arătați că aveți de-a mĕ ajuta, in marea mea mâhniciune. Faceți ca un cavaler ce are rolul și insărcinarea de-a sprijini pe cei orfani și lipsiți de ajutor. Dee cerul ca dorința voastră și a mea să se implinească, pentru ca să vedeți că sunt femei recunoscĕtoare in lume. Incât privește plecarea mea, facă-se numai decât, căci eu nu am altă voință decât a voastră. Dispuneți voi de mine, după tot cheful și placul vostru, căci cea care odată v'a incredințat apĕrarea persoanii sale, și-a pus in mânile voastre redobĕndirea domeniilor sale, n'are să vrea a merge incontra celor ce va ordona ințelepciunea voastră". — „Mâna lui Dumnezeu asupra voastră! zise Don Quijote. De vreme ce o prințesă se umilește inaintea mea, eu nu vreau să pierd prilejul de-a o ridica și a o pune pe tronul ei ereditar. Să plecăm indată, căci dorința și drumul are să-mi dee pinteni, pentru că se zice obicinuit că in intârziere stă primejdia. Și de vreme ce n'a creat cerul, nici infernul n'a vĕzut încă pe nimeni care să mĕ inspăimânte și să mĕ sperie, pune șaua, Sancho, pe Rocinante, gătește-ți catîrul, și telegarul reginei, și apoi să ne luăm ziua bună de la castelan, și de la acești domni, și să plecăm de aici fără nicio zăbavă".

Sancho care era de față la toate, zise, dând din cap intr'o parte și in cealaltă: „Of! domnule, domnule, mai mult rĕu e in sătuleț decât se poate gândi; fie zis fără supărarea capetelor cinstite. — Ce rĕu poate să fie in vre un sat sau in toate orașele din lume spre dauna numelui meu, netrebnicule? — Dacă grația voastră se supără, voiu tăcea, și mĕ voiu opri să spun ceeace sunt dator, ca un bun scutier; și cum trebue un bun servitor să spună stăpânului sĕu. — Spune ce vei voi, zise earăș Don Quijote, numai vorbele să nu aibă drept țintă a mĕ inspăimânta, căci dacă ție ți-i frică, fă ca cine ești tu, și dacă mie nu mi-i frică, fac ca cine sunt eu. — Nu-i asta, păcătosul de mine, respunse Sancho, dar eu am siguranța și incredințarea că această

doamnă, care se zice că este regina marelui regat Micomicon, nu-i regină cum nu-i mamea mea, căci de-ar fi ceeace zice, nu s'ar tot gugulì cu unul din cei ce sunt in jurul ei, indată ce-şi intoarce cineva capul, şi la fiecare dos".

La aceste cuvinte ale lui Sancho, Dorotea se făcu roşie, pentru că era adevĕrat că soţul ei Don Fernando, căteodată, pe ascuns de ochii celorlalţi, luase cu buzele lui o parte din premiul ce meritau dorinţele sale. Sancho vĕzuse aceasta, şi i se păruse lui că această libertate era mai mult a unei femei de rind, decăt a reginei unui aşa de mare regat. Dorotea nu putu nici nu vol să respundă o vorbă lui Sancho, ci-l lăsă să urmeze convorbirea lui, şi el continuă zicĕnd: „Aceasta v'o spun, domnule, pentru că dacă la urma urmei, după ce vom fi călcat drumuri şi poteci, şi vom fi petrecut nopţi rele şi zile şi mai rele, fructul muncilor noastre il va culege acel ce se desfătează acum in această ospĕtărie, nu-i pentru ce să mĕ grăbeşti ca să pun şaua pe Rocinante, să inching catîrul şi să gătesc telegarul. Mai bine va fi să stăm liniştiţi, şi fiecare femeiuşcă să-şi cate de treabă, ear noi să măncăm".

Of! doamne fereşte! Căt de mare fu supĕrarea ce cucuprinse pe Don Quijote, auzind obraznicile cuvinte ale scutierului sĕu! Spune că a fost atăt de mare, incăt cu un glas răpezit, şi cu limba incălcită, aruncănd văpae de foc din ochi, zise: „O mojic fără ruşine, grosolan, obraznic, dobitoc, nepriceput la vorbă, hulitor, sumeţ, bărfitor, limbă otrăvită, astfel de cuvinte ai cutezat să spui in faţa mea şi a acestor inalte doamne? Astfel de infamii şi de cutezanţe ai indrăznit să clocesti in incălcita ta inchipuire? Piei din faţa mea, monstru al naturii, cuib de minciuni, răsad de vicleşuguri, gropniţă de miselii, născocitor de răutăţi, semănător de dobitocii, duşmanul respectului ce se datoreşte persoanelor regesti. Piei, să nu te mai arăţi inaintea mea, sau fereşte-te de mănia mea".

Grăind astfel, el increţì sprincenile, işi umflă obrajii, se uită in toate părţile, şi lovi cu piciorul drept foarte tare in pămĕnt, toate semne de intăritarea ce dospea in pieptul

lui. La vorbele şi gesturile lui furioase, Sancho remase atăt de mititel şi de ingrozit, incăt i-ar fi părut bine ca in acea clipă să se deschidă păměntul sub picioarele sale şi să-l inghiţă. El nu ştiù să facă altceva decăt să intoarcă spetele şi să dispară din faţa infuriatului sĕu stăpăn.

Insă Dorotea cea cu minte, care cunoştea acum atăt de bine toanele lui Don Quijote, zise, spre a-i potolì mănia: „Nu vĕ supĕraţi, domnule cavaler al Tristei Figuri, de obrăzniciile ce a spus bunul vostru scutier, pentru că poate nu le spune fără motiv, nici nu se poate aduce bănueală curatei sale judecăţi şi cugetului sĕu creştinesc, că mărturiseşte strimb in potriva cuiva. Astfel trebue să credem, fără

cea mai mică indoeală, că de vreme ce in acest castel, precum voi spuneţi, domnule cavaler, toate lucrurile merg şi se petrec după descăntec, s'ar putea, zic, ca Sancho să fi vĕzut, pe această cale diavolească, ceeace el spune că a vĕzut, spre marea jignire a onestităţii mele. — Pe Dumnezeul a tot puternic, jur, zise atunci Don Quijote, că măria voastră a nemerit lucrul cum este. Vreo rea vedenie i se puse dinainte acestui păcătos de Sancho, şi-l făcu să vadă ceeace ar fi cu neputinţă de-a vedea altfel decăt prin farmece. Eu cunosc bine bunătatea şi nevinovăţia acestui nenorocit, care nu ştie să mărturisească strimb impotriva nimărui".

— Aşa este şi aşa va fi, zise Don Fernando; deaceea, graţia voastră, domnule Don Quijote, trebue să-i daţi ertare şi să-l primiţi earăş in sinul bunătăţii voastre, *sicut erat*

Cavalerul se incaeră cu un cioban de capre.

in principio (1), inainte ca astfel de vedenii să-l fi scos din minte.

Don Quijote respunse că el il eartă, şi parohul se duse după Sancho, care veni foarte smerit, şi aruncându-se in genunchi ceru mâna stăpânului său, şi el i-o dădù; apoi după ce l'a lăsat să i-o sărute, il binecuvêntă zicând: „Acum vei cunoaşte insfirşit, fêtul meu Sancho, că este adevĕrat ceeace eu deja de multe alte dăţi ţi-am spus, că toate lucrurile din acest castel sunt făcute pe calea descântecului. — Aşa cred şi eu, zise Sancho, afară de intimplarea cu cerga care se petrecu pe cale obicĭnuită. — Să nu crezi, respunse Don Quijote, căci de-ar fi fost aşa, eu te-aş fi resbunat atunci, şi chiar acum. Dar nici acum nici atunci n'am putut nici n'am vĕzut pe cine să mĕ resbun pentru ofensa ta".

Toţi doriră să ştie ce era acea intimplare cu cerga, şi hangiul le povestì de-a firu in păr sborul lui Sancho Panza, de care nu puţin riseră toţi, şi nu mai puţin s'ar fi mâniat Sancho, dacă din nou nu l'ar fi asigurat stăpânul său că era vrajă. Cu toate acestea niciodată simplicitatea lui Sancho nu ajunse să creadă că nu este adevĕr curat şi dovedit, fără amestec de vre un vicleşug, faptul că el a fost vênturat de fiinţe in carne şi oase, şi nu de năluci visate sau inchipuite, cum stăpânul lui credea şi afirma.

Două zile trecuserĕ deja de când toată acea strălucită societate se afla in ospĕtărie. Părindu-li-se deci că era acum timp să plece, regulară ca, fără să-şi mai dea osteneală Dorotea şi cu Don Fernando a se intoarce cu Don Quijote in satul lui, prin născocirea comediei de-a libera pe regina Micomicona, să poată parohul şi bărbierul să-l ducă singuri, cum doreau, şi să se ingrijească de lecuirea nebuniei lui in ţara sa. Ceeace regulară, a fost că se invoiră cu un cărăuş cu boi, care din intimplare trecea pe acolo, ca el să-l ea in modul următor: Făcurĕ un fel de cuşcă de nuele impletite,

1) *După cum era la inceput*, formula de care se serveşte biserica catolică, când eartă pe cei escomunicaţi şi le deschide earăşi sinul ei.

in care să poată incăpea in huzur Don Quijote. Şi indată don Fernando şi tovarăşii lui, cu servitorii lui Don Luis şi arcaşii Sfintei Frăţii, impreună cu hangiul, toţi după porunca şi părerea parohului, işi acoperiră feţele şi se deghizară, unul intr'un fel, altul in alt fel, aşa incăt lui Don Quijote să i se pară că sunt alţi oameni decăt acei pe care-i vĕzuse in acel castel.

Cănd totul fu gata, cu foarte mare tăcere ei intrară acolo unde dormea Don Quijote, odihnindu-se de certele petrecute. Ajunserĕ la dinsul, care liber şi fără grijă de ast-

fel de intimplare dormea, şi apucăndu-l cu putere, il legară foarte bine de măni şi de picioare, aşa incăt cănd se deşteptă tresărind, nu putu să se clintească, nici să facă alt ceva decăt să se mire şi să incremenească vĕzĕnd inaintea lui niste feţe atăt de ciudate. Indată căzu in ideea ce i-o punea inainte necontenit hodorogita lui inchipuire, şi crezu că toate acele figuri erau năluciri din acel fărmecat castel, şi că fără nicio indoeală era fărmecat el insuş, de vreme ce nu se putea urni nici apăra, intocmai precum parohul, plăsmuitorul acestei uneltiri, găndise că are să se intimple.

Numai Sancho din toţi cei de faţă păstrase propria lui judecată şi figură. Deşi nici lui nu-i lipsea mult ca să sufere de aceeaşi boală ca şi stăpânul său, totuş el cunoscu cine erau toate acele figuri deghizate. Dar nu indrăznì să-şi descoase gura, până nu va vedea la ce capăt are să ajungă acel atac şi inchiderea stĕpânului său. Nici Don Quijote nu grăea o vorbă, aşteptând să vadă resultatul nenorocirii sale. Cuşca fu adusă acolo şi el inchis inlăuntru; apoi grinzile fură atăt de tare bătute in cue, incăt nu s'ar fi putut desprinde nici in ruptul capului. Indată după aceea il luară pe umeri, şi la eşirea din odae se auzì un glas ingrozitor, căt il putu scoate bărbierul (nu cel cu şaua, ci celalt), care zicea: „O cavaler al Tristei Figuri, nu avea nicio grije de „inchisoarea in care te duci, căci aşa se cuvine, spre a is„prăvì mai repede aventura pe care marea ta străduinţă „te-a făcut s'o intreprinzi. Această aventură se va isprăvì „căud furiosul leu din La Mancha şi alba hulubiţă din To„boso se vor unì impreună, după ce deja vor fi plecat măn„drele lor capete sub dulcele jug al căsătoriei. Din această „neauzită unire vor eşi la lumina lumei bravii pui de leu, „care vor moşteni tiritoarele unghii ale viteazului lor tată. „Aceasta se va intimpla inainte ca cel ce urmăreşte pe „nimfa fugară să facă de două ori visita strălucitoarelor „imagini, in repedele şi firescul său mers. Şi tu, o cel mai „nobil şi mai ascultător scutier ce a avui vreodată sabia „la briu, barbă pe faţă şi miros in nări, să nu te turburi „nici să nu leşini văzĕnd floarea cavaleriei pribegitoare ră„pită astfel inaintea ochilor tĕi chiar. Căci in curĕnd, dacă „va găsi cu cale plăzmuitorul lumei, te vei vedea atăt de „sus şi atăt de inălţat, incăt nu te vei mai cunoaşte tu „singur, şi nu vor eşi mincinoase făgăduinţele ce ţi-a făcut „bunul tĕu stĕpăn. Te asigurez din partea inţeleptei Men„tironiana că leafa ta iţi va fi plătită, cum vei vedea aevea. „Calcă dar pe urmele viteazului şi fermecatului cavaler, căci „se cade să mergi până unde vĕ veţi opri amăndoi. Şi fiind „că nu mi-i invoit a vorbi mai mult, remăneţi cu Dumne„zeu, că eu mĕ duc unde eu singur ştiu".

Sfirşind această proorocie, el ridică glasul sus, şi-l scăzu după aceea cu accent atăt de duios, incăt chiar cei ce ştiau gluma erau gata să creadă că-i adevĕrat ceeace auzeau.

Don Quijote remase măngăiat cu proorocia ascultată, căci indată descurcă cu deamĕruntul inţelesul ei, şi vĕzu că-i făgăduea să fie legat in sfântă şi legiuită căsătorie cu iubita lui Dulcinea del Toboso, din a căria fericit păntece vor eşi puii de leu, cari erau fii lui, spre vecinica glorie a La-Manchei. Şi crezĕnd aceasta cu tărie şi siguranţă, ridică glasul, şi scoţĕnd un adănc suspin, zise : „O tu, ori cine ai fi, care mi-ai prevestit atăta fericire, te rog să ceri din partea mea inţeleptului fărmecător, care s'a insărcinat cu trebile mele, să nu mĕ lase să mor in această inchisoare in care sunt dus acum, pănă nu voiu vedea implinite nişte făgăduinţe atăt de voioase şi fără seamĕn, cum sunt acele ce mi s'au făcut aici. Căci dacă va fi astfel, voiu privì ca o glorie necazurile inchisorii mele, şi ca o uşurare aceste lanţuri ce mĕ string, şi nu ca aspru cămp de bătaie acest pat in care sunt culcat, ci ca aşternut moale şi etac fericit. In ceeace priveşte măngăerea lui Sancho Panza, scutierul meu, mĕ incred in bunătatea şi dreapta lui purtare că nu mĕ va lăsa nici la vce nici la nevoe. Căci dacă s'ar intimpla, din causa relei lui ursite sau a ursitei mele să nu-i pot da insula, sau altceva echivalent, ce i-am făgăduit, cel puţin leafa lui nu se va pierde. In testamentul meu, care e deja făcut, las anume ce are să i se dea, nu după multele şi bunele lui servicii, ci după putinţa mea".

Sancho Panza se plecă cu multă smerenie, şi-i sĕrută amĕndouĕ mănile, pentru că n'ar fi putut numai pe una, fiind amĕndouĕ legate la un loc. Indată acele năluci luarĕ cuşca pe umeri şi o aşezarĕ in carul cu boi.

(Va urma) *ST. G. VÀRGOLICI.*

POESII POPULARE[1]

B A L A D E

— (Urmare) —

Luă mândrul pe mândra
Şi-o luă Dumineca,
Luni şi Marţi se ospĕtà.
Mercuri carte a picat
Să plece mândru 'n Bănat
Că cătanele se bat. —
El când de-acasă plecâ
Cătră maică-sa cuvêntâ:
«Maică, măiculeana mea,
«Grijeşte-mi nevasta,
«Cu colac cu lapte dulce,
«Doar' de la noi nu s'o duce;
«Cu vin roşu strecurat,
«Cu pită de grău curat,
«Cu vin roşu cu stafide,
«Să nu mĕ uite pe mine!»

*

— Hai tu noră, tu căţea,
De când eşti in casa mea,
Tu nimic nu mi-ai lucrat,

1) Vezi «Conv. Lit.» No. 5 din 1890.

Vasele nu le-ai spălat
Pivniţa n'ai măturat! —
Atunci nora săraca
Cămaşa ridică
Vasele le spălà,
Şi mătura o luâ
In pivniţă se băgâ,
Duşmana de soacră-sa
Trase uşa pe dinsa. —
Nevasta din graiu grăia:
«Inălţate impĕrate (*)
«Pune pace, nu te bate
«Să vină cătanele,
«Să vină şi-al meu bărbat,
«Că pe mine m'a măncat
«Un şarpe laur, bălaur!»
El atunci a auzit
Şi deacolo a pornit.
Când acasă ajunse
La fereastră se puse
Şi cu jale ascultà,
Ce maică-sa cuvĕntà. —
In casă când a intrat
Pe maică-sa a 'ntrebat:
«Maică, măiculeana mea,
«Unde-i nevastă-mea?»
— «Dragul maichii, mândrul maichii
Nevasta ta a murit
Şi frumos o am petrecut!»
— «Maică măiculeana mea

*) sau:

«Bate, Doamne, papura
«Să se 'ntoarcă tabăra
«Să se 'ntoarcă şi badea.
«Că de când e cătană
«Mamă-sa m'a incuiat
«In pivniţă m'a băgat
«Şi nici aşternut nu mi-a dat.
«C'o lature de pĕr mi-am aşternut
«Cu una m'am coperit,
«De frig nu am murit».

Vin arată-mi ţĕrina,
Să-mi mai stimpĕr inima.
Hai arată-mi morměntul,
Să-mi astimpĕr sufletul!» —
— «Dragul maichi, mândrul maichi
Când nevasta ţi-am ingropat,
Mare ploae a ploat,
Şi groapa s'a astupat;
Vĕnt mare a suflat
Şi ţĕrina a mănat!» —
— «Maică, măiculeana mea,
Adă-mi tu cheiţele
Să deschid pivniţele,
Adă-o coajă de ţipău (pâne),
Să dau la robuţu tĕu!» —
— «Las' cojiţa mea să stee
Şi robuţu tĕu să peie!» —
— «Maică, măiculeana mea,
Crapă giulgiul din doi foi,
Şi ne 'ngroapă pe-amĕndoi,
La uşa bisericii
Sub icoana Precestii!» —

*

Precum ei s'a 'mpreunat *
Şi din ei aşa a crescut:
Din mândruţul sĕracu
Un paltin mândru de nuc
Şi din ea unul de brad,
Amĕndoi s'a 'mpreunat,
Chiar precum s'a cununat.
Şi blăstem ei au lăsat:
«Nu-s soacrele vrenice
«Fără puse pe rotile
«Să se poarte pe uliţă;
«Să se 'nveţe soacrele
«A-şi bate nurorile.»

(Variantă)

* «Mori mândro să mor şi eu
Să ne 'ngroape la olaltă:
Din morměnţelul tĕu
Să resară-un fir de linte
Pe biserică inainte.

Şi din morměnţelul meu
Să resară fir de brad
Pe biserică la deal,
Şi cu lintea s'a cuprinde.
Cine pe-acolo va trece
Va sta 'n loc şi s'ar mira:
«Vai, Doamne, ce-i asta!
— Asta-i dragoste curată
De la Dumnezeu lăsată».

La podul la Bistriţă
Nouě buţi de vin
Nouě de rachiu
Nouě lăutari
Lăutari mai mari
Lăutari mai mici.
Cel cu ochiu mi face
Şi cu geana-mi trage
Şi din graiu grăeşte:
«Fată de crai mare,
«Hai tu după mine,
«Eu pe tin' te-oi duce,
«Pe poduri grecești,
«In curţi mari domneşti».
El de und' s'o ducă
In curţi mari domneşti!
El că a dus-o
Pe poduri drăceşti
In corturi ţigăneşti.
Luni de dimineaţă
Ea s'a pomenit
Afară a eşit
Din graiu a grăit:
«Cine, Doamne, a vězut
«Fată de crai mare
«La masă de os
«Cu ţiganii jos?
«Cisme nemeşeşti
«In corturi ţigăneşti?
«Şurţa de mětasă
«Prin cort i trasă,
«Rochiţa roitată
«De cort acăţată!

«Néframa 'nvérgată
«Peste cort aruncată!»
Marţi de dimineaţă
Afară a eşit
Şi 'n jos s'a uitat
In jos spre asfinţit
Nimic n'a vézut.
In sus cănd s'a uitat,
In sus spre résărit
Şi a vézut
Douĕ róndunele,
Astfel a grăit:
«Dragi róndunele,
«Surorile mele,
«Dar voi unde mergeţi?»
— La tĕrg la Feleag
Unde-i locul larg,
C'acolo ni-i drag!
— Dragi róndunele,
Surorile mele,
Spuneţi maichii mele,
Să-mi trimită-o iiă
Iiă de fuior,
Că şed pe ogor;
Iiă de fuioare,
Că şed pe ogoare;
Iiă de lipan,
Că-s după un ţigan!
Ear dragi róndunele,
Surorile mele,
Spuneţi maichii mele,
Că hainele mele,
Nici să le poarte
Nici să le vĕndă,
Făr' să le aprindă,
In mijloc de drum,
Să se facă scrum.
In mijloc de ţară
Să le meargă sfară
Păn' a noua ţară.

Adunate de *ALESIU V.*

VASILE ALECSANDRI

A MURIT.

București. — Stabilimentul grafic I. V. Socec, 31.293.

Apare la 1 a fiecăier luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 7. Bucuresti, 1 Octomvrie 1890. **Anul XXIV.**

HÂRTII VECHI

DE LA INTÂIA OBICÍNUITA OBȘTEASCĂ ADUNARE A ȚĂRII ROMÂNEȘTI (1)

II.

Tractatul de pace incheiat intre Turcia și Rusia la Andrianopol la 14 Septemvrie 1829, a dat Rusiei o influență preponderantă asupra Principatelor Române și a avut de resultat dotarea acestor principate cu o constituție politică și administrativă, cunoscută sub numirea de *Regulamentul Organic.* De la această epocă datează *renașterea* noastră; și cu toate căte s'a zis in urmă, contra acestui Regulament, el a fost, pentru acele vremuri, un mare progres pentru noi și ne-a deschis calea spre unire și spre emancipare, cale ce am străbătut cu atâta succes in curs de o jumătate de secul.

Regulamentul Organic a fost lucrat pe baza unor principii iscălite la Varșovia de Impĕratul Nicolae și numite astăzi *l'Instruction de Varsovie.*(2) El a fost discutat și alcătuit de un *comitet special de revizuire*, compus din patru mădulare din partea Moldovei și patru mădulare din partea țării Ro-

1) Vezi «Convorbiri literare», anul XXIV, No. 3.

2) Regulamentul Organic s'a tipărit pentru intâia oară in București in anul 1832; o a doua ediție a fost făcută in anul 1842 de reposatul C. Brăiloiu și a treia ediție, cuprinzĕnd și toate celelalte legiuiri ulterioare (1831—47), in anul 1847. Mai posedăm o ediție a regulamentului Moldovii in limba francesă, tipărită la New-York(?) de un editor anonim și fără dată.

măneşti sub presidenţia şi sub influenţa representantului Rusiei, d. de Minciaky.

Eacă şi numele boerilor cari compuneau acest comitet mixt; *pentru Moldova*, erau: marele vistier G. Catargi, marele vornic Mihai Sturza, marele vistier C. Cantacuzino şi marele vornic C. Conaky; *pentru Valachia*, erau: marele Vornic Băleanu, marele vornic Iordache Filipescu, marele hatman Bălăceanu şi marele hatman Alecu Villara. Secretar al comitetului a fost numit Aga George Asaky de la Iaşi.

Comitetul s'a intrunit la Bucureşti şi a fost deschis in ziua de 29 Iulie 1829 de cătră d. de Minciaky.

In fine Organicescul Regulament fu pus in lucrare in anul 1831 şi prima obicĭnuită obştească adunare, astfel cum era prevĕzută in noua constituţie, fu convocată pentru ziua de 15 Noemvrie 1831.

Este cunoscută chestia acelui ultim articol adiţional (*in cauda venenum*) ce Rusia s'a incercat a introduce in Regulamentul Organic, şi care a făcut atăta sgomot in acele vremuri. Il reproducem aci, *pro memoria*, după cum il găsim trecut in Regulamentul Organic al Moldovii, ediţia francesă, tipărit la New-York:

«*A l'avenir toute modification ultérieure que voudraient «entreprendre les hospodars, dans les reglements organiques, «ne saurait avoir lieu et être mise en vigueur qu'à la suite «d'une autorisation spéciale de la Sublime Porte avec l'assen-«timent de la Cour de Russie*».

Şi intr'o notiţă in josul paginei, editorul anonim al Regulamentului tipărit la New-York, adaugă:

«*Cet article a été ajouté plus tard à la réqusition du «gouvernement Russe. L'assemblée générale de Valachie n'a «jamais voulu le reconnaître; celle de Moldavie a été moins «difficile*».

Dar să revenim la obicĭnuita obştească adunare, care conform Regulamentului Organic, se alegea pe un period de cinci ani; astfel intăia adunare a fost aleasă in anul 1831 şi a ţinut pănă la anul 1836, in care an (in luna lui Noemvrie) s'a făcut noi alegeri. Din aceste cinci sesiuni trei a fost sub

administraţia provisorie a generalului Kisseleff şi două sub domnia lui Alexandru Vodă Ghica.

In foile care urmează, publicăm câteva acte ale primei obicînuitei obşteştii adunări din anii 1831-32; astfel de exemplu: 1) actul de convocarea alegătorilor in anul 1831; 2) procesul-verbal (sau *documentul*, cum se zice in publicaţie) al alegerii efectuată in persoana părintelui meu de către alegătorii jud. Vălcea; 3) Circulara Dvornicii din lăuntru, invitînd pe domnii deputaţi aleşi a se afla in Bucureşti pentru ziua de 1 Noemvrie 1832. Vrednic de observat este că marele dvornic are grija a fixa ziua plecării deputatului, pe ziua de 25 Octomvrie; astfel se vede că spre a veni din Rămnicu-Vălcii la Bucureşti era nevoe de o săptămână; astăzi, slavă Domnului, deputatul Vălcean poate face această călătorie pe orice timp, in câteva ceasuri; 4) o adresă de mulţămire a generalului Kisseleff, din 12 Octomvrie 1831, către deputaţii Valachiei mici. Aici este vorba de deputaţii din obşteasca adunare *extraordinară*, care a precedat *obicinuita* obşteasca adunare; insfirşit, 5) rescriptul Impăratului Nicolae din 21 Decemvrie 1831 către generalul Kisselef, şi 6) adresa acestui din urmă către mitropolitul ţării, prin care ii comunică in copie acest rescript şi il roagă a-l depune in archiva de la mitropolie spre păstrare, asemenea şi d. general-major T. Mircovitsc, vice preşedintele divanului Moldovii, comunicând mitropolitului Benjamin copie după acelaş rescript impărătesc, il roagă a-l păstra la mitropolie, «*en attendant que les archives du pays soient convenablement organisées*». Această din urmă recomandaţie a d-lui Mircovitsc se vede că nu s'a păzit de către mitropolitul Benjamin, sau de către urmaşii lui, de oarece d. Th. Codrescu ne spune că atăt rescriptul impărătesc căt şi scrisoarea representantului rusesc se află *in original* in posesiunea d-sale.(1) Să sperăm că mitropolitul ţării Româneşti, Kyr. Grigorie, n'a lăsat să se instreineze nişte asemenea acte importante şi că ele se află ăncă in archiva mitropolii sau astăzi in a Camerii legiuitoare.

Bucureşti, $^{1}/_{13}$ Iunie 1890. *GEORGE IOAN LAHOVARI.*

1) Vezi Uricarul de Th. Codrescu, vol. VIII, p. 119, 120.

1. — Convocarea alegătorilor pentru intăia obicinuita obştească adunare (1831)

(După o copie)

Publicaţie.

In capul al doilea al regulamentului intocmitor, legiuindu-se o obicinuită obşească adunare, care urmează a se alcătui pe la sfirşitul fieşcăruia an, in oraşul de căpetenie al Principatului, spre cercetarea budgetului de venituri şi alte cheltueli urmate pe anul trecut, şi punerea la cale pentru trebuinţele anului viitor, cum şi spre a se indeletnici asupra proiecturilor inbunătăţirii atingătoare de asigurarea şi fericirea ţării, şi fiindcă pomenita adunare pe anul următor, este hotărită a se intocmi la 15 ale viitorului Noemvrie; pentru acest sfirşit toţi boerii de intăiul rang, atăt păminteni căt şi cei cu cădere de păminteni, după vechiul obiceiu, căţi se vor fi aflănd in virstă cel puţin de 30 ani, se vor afla negreşit adunaţi in oraşul Bucureşti la 8 ale lui Noemvrie, zi hotărită pentru adunarea comisii alegătoare, care trebue să se indeletnicească a insemna 20 mădulari din sinul ei, care urmează a fi priimiţi in obicinuita obştească adunare.

Toţi boerii i feciorii de boeri de prin judeţe, de la virsta de 25 ani deplin, vor fi datori a se afla adunaţi in oraşele de căpetenie din partea locului la 28 Octomvrie, spre a se inscri in lista ce este poruncit prezidentul judeţului a aşterne şi a-şi arăta calităţile prin care ar putea avea dreptate a se număra intre mădularii comisii alegătoare de deputatul judeţului lor. — La 3 Decemvrie, numai oraşul Craiovei va putea alege doi deputaţi, unul pentru judeţ şi celalt pentru oraş.

Otcărmuitorii vor avea intăia şedere la comisiile alegătoare de prin judeţe, care se vor face chiar in presudvia otcărmuirii, ingrijind a se păzi cu cea mai deplină bună orănduială şi a se săvirşi lucrările cu cea mai intreagă liniştire şi pe lăngă fieşcare prezident se vor orinduì căte doi secretari, insemnaţi din numărul alegătorilor celor de ranguri inalte.

Căţi din mădularii alegători nu se vor afla faţă la adunarea comisii alegătoare, vor pierde dreptul de a putea fi

aleşi, afară numai la vreo impotrivă intimplare legiuită sau de boală bine dovedită, avĕnd a inştiinţa la asemenea imprejurări prin inscris pe prezidentul comisii alegĕtoare; la care comisii vor fi chemaţi unii ca aceştia a-şi face lucrarea dreptului lor, măcar in ajunul zilei in care va fi a se face alegerea. Deputaţi nu se vor putea alege decăt dintre proprietarii de averi nemişcătoare intr'acelaş judeţ, boeri sau feciori de boeri in virstă de 30 ani deplini.

Toţi deputaţii cei aleşi vor fi datori a se aduna in Bucureşti spre a se afla faţă la deschiderea seanţii, ce este a se săvirşi la 15 Noemvrie. Aleşii deputaţi va fi de trebuinţă a avea la măini documentul doveditor al dreptului alegerii lor, care document va fi iscălit de cătră prezidentul comisii alegĕtoare şi de cătră cei doi secretari.

Nu se poate arăta indestul, inalta cuviinţă a acestui aşezămĕnt folositor şi multă luare aminte ce trebueşte ca aceste comisii alegĕtoare, care au a face alegerea deputaţilor aeestei adunări, să săvirşească cu cea mai deplină bună orĕnduială, avĕnd cea mai deaproape sirguinţă toate obrazele chemate a se sirguì cu cea mai adăncă socotinţă asupra alegerii mădularilor a se face pe feţe cunoscute pentru purtarea lor cea lăudată, patrioticeştile lor sentimenturi, cugetările lor cele liniştite şi dorinţa lor pentru binele obştesc.

---

2. — Proces-verbal pentru alegerea stolnicului Ioan Lahovari, ca deputat al judeţului Vălcea, la 3 Noemvrie anul 1831.

(După original)

Astăzi la 3 Noemvrie anul 1831, alegĕtorii judeţului Vălcii, adunăndu-se in presudvia otcărmuirii, in numĕr incredinţat din chemarea pe anume, subt intăia şedere a otcărmuitorului acestui judeţ, alegĕnd prin sorţi pe dumnealui stolnicul Ioan Lahovari, asupra căruia s'au adunat cele mai multe

glasuri, l'au numit deputat al acestui judeţ, şi spre incredinţare i s'au dat aceasta.

(Semnaţi) *Dumitrache* . . . . . .
Secretar: *Ioan Lahovari,* stolnic.
Pentru secretar: *Alecu Bujoreanu*, medelnicer.

---

3. — Convocarea obşteştei adunări. (1)

Departamentul Dvornicii din lăuntru.

D-lui stolnicului Ioan Lahovari, deputatul judeţului Vălcii.

(După original)

Inalt Excelenţia Sa d. deplin inputernicitul prezident al Divanurilor, prin ofisul de la 11 ale următorului Octomvrie sub No. 716, cătră sfatul administrativ al acestui Prinţipat, au binevoit a face cunoscut ziua in care s'au hotărit a fi deschiderea obicĭnuitei obşteştii adunări, adică la intăiul viitorului Noemvrie. — Drept acea nelipsind Dvornicia a da aceasta in cunoştinţa d-tale, totdeodată ţi se scrie ca la 25 ale următoarei să pleci din capitala acelui judeţ şi la arătata zi negreşit să te afli aici in Bucureşti.

(Semnat) *George Filipescu.*

No. 7859. Şeful secţiĭ: *C. M. Manu.*

Anul 1832, Oct. 14, secţia I, masa 2-a.

---

1) Obicĭnuita obştească adunare, aleasă in luna lui Noemvrie 1831, s'a intrunit pentru prima oară la 15 Noemvrie 1831; a doua sesiune a acestei adunări s'a deschis la 1 Noemvrie 1832, ear a treia sesiune a inceput la 10 Ghenarie 1834.—Aceste trei sesiuni au fost ţinute sub guvernul provisoriu al generalului Kisseleff; celelalte două sesiuni din urmă s'au ţinut sub domnia lui Alexandru-Vodă Ghica.

4. — Adresa generalului Kisseleff către deputaţii Valachiei cei mici.

Bucureşti, 12 Octomvrie 1831.

Domnilor,

Cu mare mulţumire am vĕzut adresul ce aţi binevoit a-mi trimite pentru punerea in lucrare a aşezămĕnturilor organicescului Regulament in judeţele Valachiei cei mici.

Noile intocmiri cerea bărbaţi luminaţi şi destoinici a le preţui, fără care oblăduirea, oricăt va fi rîvna şi temeiurile sale, se zăticneşte intru inaintarea mişcărilor sale.

Aflăndu-mĕ căpetenie la intocmirea noilor aşezămĕnturi a patrii d-voastre, mĕ socotesc norocit a afla căt de mult şi bine au preţuit compatrioţii d-voastră bunătăţile ce izvoresc din nouile intocmiri.

De vreme ce lucrările oblăduirii şi mijloacele ce am socotit cu cuviinţă a imbrăţişa, ca să statornicez fericirea acestui pămĕnt, a doběndit sfirşitul dorit; de vreme ce m'am incredinţat acum prin a d-v. mărturisire, că lŏcuitorii Valachiei mici sunt fericiţi şi mulţumiţi. Aceasta pentru mine este intru adevĕr o mai dulce resplătire.

Binevoiţi, domnilor, a face aceste sentimenturi cunoscute şi compatrioţilor d-voastră, pentru mulţumirea ce aţi arătat mie, din partea lor, şi a priimi pe seama d-voastră incredinţarea cinstei mele cea mai deosebită.

(Semnat) *General Kisseleff.*

Către dumnealor deputaţii Valachiei cei mici.

Copie intocmai după cea originală, care s'au trimis in priimirea orăşenescului sfat al Craiovei.

(Semnat) *George Bibescu.* (1)

---

1) Fostul Domnitor (1842—1848) pe acea vreme era mare postelnic.

5. — Adresa generalului Kisseleff către mitropolitul țării Românești(1)

(După o copie)

Prea sfințite!

Mĕ grăbesc să alăturez Prea Osfinții voastre copie adeverită după rescriptul care Mărirea Sa Impĕratul a binevoit să-mi adresariască după raporturile prin care am avut cinste să aduc pe rĕnd la picioarele impĕrătescului tron adresurile de mulțumire ale obștești adunări de revizie din Valachia și Moldavia. — Fiindcă m'am aflat in stare ca să cunosc rîvna și curățenia care cu statornicie au povățuit pe mădularile clirosului și a nobleții românești int'această vrednică de ținere de minte epocă a reorganisații patriei lor, mĕ socotesc fericit că am putut aduce asupră-le această dovadă a naltei ingrijiri a Impĕrăteștii Sale Măriri. Vĕ rog Prea Osfințite să binevoiți a o face cunoscută la mădulările obștești adunări, la care vĕ aflați acum prezident, precum și celoralți aleși ai Prințipatului. Inscrisul care cuprinde luminatele dovezi a acei ingrijiri, atăt de vrednic de cinste se va depune pe urmă in archiva de la Mitropolie.

Binevoiți Prea Osfințite a priimi incredințarea osebitei cinstiri cu care am cinste de-a fi

No. 4.
București 2 Ghenarie 1832.

al Prea Osfinții voastre plecată slugă
Kisseleff.

---

6. — Rescriptul impĕratului Nicolae adresat generalului Kisseleff (2)

(După o copie)

Domnule adiotant general Kisseleff!

Am priimit cu plăcere adresurile ce mi-ai trimis pe rĕnd din partea clirosului și a boerilor Valachii și a Moldovii strinși

1) O asemenea adresă s'a inaintat și Prea sfinții sale părintelui Benjamin, mitropolitul Moldovii de către d. general-major T. Mircovitsch, vicepreședinte Divanului Moldovii, la 17 Ian. 1832.

2) Acest Rescript este publicat in limba francesă de d. Th. Codrescu, in Uricarul, v. VIII, pag. 118.

intru adunări şi in care adresuri imi arată recunoştinţa lor pentru intocmirea otcărmuirii ce mai din lăuntru a cărora alcătuire şi revizuire s'au sĕvirşit intocmai după deosebitul act al tractatului de la Andrianopol cuprinzĕtor pentru Prinţipaturi.

Cu asemenea plăcere m'am indestulat din raporturile voastre că intr'această lucrare atăt de folositoare pentru buna stare acestor provinţii, pe de o parte s'au chibzuit cu luare aminte trebuinţele locuitorilor de toate stările şi pe de alta că s'au păzit cu credinţă indatoririle şi datoriile ţării cătră inalta otomanicească Poartă.

Mĕ mulţumesc cunoscĕnd impreună lucrarea voastră spre săvirşire şi luminata rîvna voastră spre acest sfirşit, care se uneşte cu voinţele mele, precum asemenea mĕ bucur a arăta cătră boerii Principaturilor mulţumirea mea pentru unimea cugetelor care au povĕţuit şi pentru patriotismul care au arătat.

Mulţumeşte-le aşijderea pentru incredinţările ce imi dau pentru aplecarea lor cătră persoana mea şi spune-le că vor dobĕndi noue dreptăţi la ingrijirea mea şi la protecţia mea prin unirea ce vor păzi intre dinşii, şi buna orĕnduială ce vor statornici in patria dumnealor.

Cătră aceasta mĕ rog lui D-zeu, domnule adiotant-generalule Kisseleff să vĕ aibă in sfinţita sa pază.

(Semnat) **Nicolae.**

Petersburg, 21 Dekemvrie 1831.

Două disertaţii despre începuturile Moldovei şi Ţărei Româneşti

DARE DE SEAMĂ

POCZĄTKI MOŁDAWII I WYPRAWA KAZIMIERZA WIELKIEGO R. 1359

(Kwartalnik Historyczny, roczn. IV, zesz. II, 1890, p. 258—285).

POCZĄTKI WOŁOSZCZYZNY

(Rozprawy i Sprawozdania Wydziału filozof. histor. Akademii Umiejętności w Krakowie, t. XXIV, 1889, p. 158—185).

Lucrările, al căror titlu l'am dat aci şi din care cea dintâi se ocupă cu «Începuturile Moldovei şi expediţiunea lui Casimir cel Mare din anul 1359», a doua cu «Începuturile ţărei Munteneşti», sunt eşite din pana a doi istorici tineri poloni: Alexandru Czołowski şi Stanisław Krzyżanowski, cari au de gând să se ocupe in special de relaţiunile Moldovei şi Munteniei cu regatul Poloniei. Amândoi s'au silit a se folosì in cercetările lor şi de resultatele căştigate de istoricii noştri in chestiunile de care s'au ocupat; d. Czołowski cu deosebire pare a cunoaşte destul de bine literatura noastră istorică. Nu va fi deci fără interes a face o dare de seamă asupra acestor două lucrări, cu atât mai mult că ele merită a atrage atenţiunea noastră din mai multe puncte de vedere. Şi intr'una şi in alta autorii lor enunţă câteva opiniuni cu totul noue; ambele sunt scrise cu o metodă istorică severă şi insfirşit ambele sunt destinate a da o noţiune pe cât se poate de clară publicului polon asupra intemeierei Principatelor Române, cu care mai târziu Polonia a avut atât de mult aface. Rădicarea unor chestiuni de asemenea natură in literatura is-

torică polonă este pentru noi cu atăt mai preţioasă, cu căt una din ele — chestiunea inceputurilor Moldovei — nici nu poate fi deslegată fără cunoaşterea aprofundată a izvoarelor polone.

D. Czolowski işi incepe articolul său cu o privire repede asupra istoriei acelor ţinuturi care in veacului 14 au intrat in teritoriul Principatului Moldovenesc. Posiţia geografică a lor a făcut că până in acest veac i. e. până la respingerea definitivă a Tătarilor de regii ungureşti şi poloni, nu s'au putut forma in ele nici un organism de stat stabil; pricina evidentă sunt necontenitele incursiuni şi ocupări ale barbarilor din resărit, incepănd cu Goţii şi terminănd cu Tătarii.

D. Czolowski admite insă că in al patrulea deceniu al veacului al 12-lea «fiul aventurist al lui Rostislav, principele de Peremyšlĭ, Ivanko, creă pentru sine intre Prut şi Siret un principat trecător, care de la capitala Bĕrlad primì numele de principat al Bĕrladului, ear insuş principele, porecla Berladnic». Această părere o intemeiază d-sa, ca şi alţi istorici, numai pe cunoscuta diplomă din 1134 a lui Ivanko Rostislavici Berladnicul. «Diploma din 1134 ce din fericire ni s'a păstrat (autorul pare a nu şti că nu s'a păstrat insăşi diploma, ci numai o copie a ei) ne descopere interesante amĕnunte, numeşte pe lăngă Bĕrlad oraşele Tecuciu şi Galiciul mic, astăzi Galaţii, pomeneşte de negoţul inflorit, de depositele de mărfuri, de vămi şi, ce e mai important, Ivanko se numeşte in ea principe de Bĕrlad, din scaunul de Galiciu, deci recunoaşte suzeranitatea Galiciului de pe Nistru» (p. 259). Cu moartea lui Rostislavici dispare şi principatul său, ear teritoriul remăne sub suzeranitatea principilor de Galiciu, până ce el cade sub stăpănirea Cumanilor, ce se aşezară in aceste părţi, după impingerea ce le au dat Tătarii in urma invingerei de la Kalka asupra principilor ruşi (1224). D. Czolowski nu se ocupă de chestiunea: ce populaţie avea acel principat al Bĕrladului(1), cum a putut fi infiinţat şi desfiinţat aşa de grabă; nu aminteşte nici măcar de ştirile cronicelor ruseşti. Pentru d-sa di-

1) Dintr'un pasaj de mai jos vom vedea că crede a fi fost românească, p. 277.

ploma e suficientă pentru a nu lăsa nicio indoială asupra existenței acelui principat. Nu voiu insista aci asupra neexactității acestei păreri, de oarece intr'un memoriu din Analele Academiei Române din anul trecut mi-am expus pe larg părerea mea asupra neautenticității diplomei din 1134 și asupra știrilor ce ne-au lăsat cronicele rusești despre Rostislavici și despre Berladnici. Desvoltările d-lui Rosetti din «Revista Nouă», an. II, p. 464 sq, nu mĕ pot face a renunța la cele expuse in memoriul citat. Cu altă ocasie voiu reveni asupra acestei chestiuni, notez aci numai atăt că diploma nu poate dovedì nimic. Toată chestiunea se reduce la aceasta: cum trebuesc explicate notițele cronicelor rusești? Despre acestea insă d-nnl Czolowski nici nu face amintire. D-sa insă face mai jos (p. 263) o greșală, ce de bună seamă n'ar fi făcut-o dacă ar fi studiat cronicele rusești. Intemeindu-se pe termenii «ad terminos Brodnicorum» și «ad terminos Blacorum» din douĕ diplome de la 1222, una a regelui unguresc Andrei II, alta a Papei Honoriu III, d-sa deduce identicitatea acestor douĕ numiri. Pentru dinsul așa dar Brodnicii din aceste diplome sunt Românii. «Vedem așa dar, zice d-sa, că la cea dintăi apariție pe scena istoriei, Românii au pe lăngă numirea «Vlah» și o altă numire curat slavă «Brodnic», ce inseamnă «nomad, vagabond»; ea dovedește modul de viață al Românilor din acel timp. Acest interesant detail explică amintirea in cronica rusească a «Brodnicilor», de cari se servește in expedițiunile sale Ivanko Rostislavici, aventuristul principe de Bĕrlad. Pe temeiul documentelor citate (sc. doc. din 1222) nu poate incăpea nicio indoială că acestea erau trupe de Români; prin urmare in veacul al 12 existau Românii in țările de la Prut» (p. 263).

D. Czolowski preface aci pe «Berladnicii» (берладници) cronicei chievene in «Brodnicii» documentelor latine și identificăndu-i unii cu alții, scoate dintr'inșii pe Români. Pentru noi ar fi foarte de dorit a posede o astfel de dovadă pentru Românii de la 1134; in realitate insă ea nu există, căci Berladnicii cronicei chievene nu sunt identici cu Brodnicii, ear aceștia din urmă nu sunt numiți nici măcar o singură dată impreună cu Ivanko Rostisla-

vici.(1) Berladnicii şi Brodnicii sunt două popoare deosebite şi nici unii nici alţii nu inseamnă «nomazi şi vagabunzi.» Brodnicii erau o seminţie rusească; ei se intălnesc de mai multe ori in cronicele ruseşti din veacul 12-13. Cf. de pildă cronica din Suzdalĭ, p. 469, 472, 482 din лѣтопись по лаврентіевскому списку, St. Petsbg, 1872 şi лѣтопись по ипатскому списку, St. Petsbg. 1871, p. 242. Despre aceşti Brodnici a scris Uspenskij in Образованіе втораго болгарскаго царства, Adause p. 32—39, lucruri ce n'ar trebuì neglijate de cei ce se ocupă cu originea lor. Uspenskij găseşte o amintire a Brodnicilor şi in pasajul din Acominat (*οἱ ἐκ Βοῤῥόνης*) in care d. Rosetti caută pe Berladnici (p. 466 loc. cit.). Am avea dar după ipotezele d-lor Czołowski şi Rosetti proporţia următoare: Brodnicii sunt Romăni, Berladnicii sunt Brodnici, prin urmare: Berladnicii sunt Romăni; ear combinăndu-le cu ipoteza d. Uspenskij: Brodnicii sunt Ruşi, Berladnicii sunt Brodnici, prin urmare: Berladnicii sunt Ruşi. Ce sunt dar Berladnicii? Romăni sau Ruşi? Pentru a evita astfel de dileme, e cu mult mai inţelept a nu fi prea indrăsneţi in ipoteze istorice şi a nu sguduì increderea oamenilor in această folositoare ştiinţă.

Dealtmintrelea d. Czołowski nu-mi pare a fi autorul acestei ipoteze a identităţii Brodnicilor cu Romănii. Pe d-sa l'a indus in eroare editorul volumului I al documentelor lui Hurmuzachi, care a subliniat cuvintele «Brodnicorum» şi «Valachorum» din documentele de la 1222, lăsănd a se inţelege prin aceasta că şi d-sa crede in identitatea acestor două popoare. Chestiunea originei şi localităţilor ocupate de Brodnici in secului 13 merită a fi studiate mai deaproape. Aci nu e locul pentru aceasta. Voesc să atrag numai atenţiunea asupra interesantelor notiţe adunate asupra lor de Uspenskij in lucrarea citată mai sus.

După principatul Bĕrladului d. Czołowski resumă in scurt istoria infiinţării principatului muntenesc şi trece la propria sa temă: inceputurile Moldovei. Să indreptăm mai intăi greşala

1) Cf. citalele din memoriul meu sau din studiul d-lui Rosetti, care le reproduce.

ce o face d-sa crezĕnd că redacţia cronicelor moldoveneşti «nu merge mai departe decăt inceputul veacului al 16-lea» (p. 266). Aceasta nu este adevĕrat. D-sa insuş admite că cronica putneană este cea mai veche cronică moldovenească, ar fi trebuit să admită atunci că redacţia acestei cronice s'a inceput in seculul al 15-lea, indată după infiinţarea mŏnăstirei de la Putna (ce după cronică, a inceput a se zidi la 1466, Iunie 4, şi s'a sfinţit la 1470, 3 Septemvrie). D. Hasdeu in analisa acestei cronice, Arch. ist. III, p. 18 sq., a dovedit că redacţia cronicei putnene s'a inceput de călugării de la Putna indată după fundarea ei. Redacţia intreagă a cronicei putnene cade dar in a doua jumĕtate a sec. 15 şi inceputul sec. 16.

Greşită mi se pare şi data ce o admite d-sa ca punctul de pornire al cronicei putnene: 1342. Ediţia d-lui Hasdeu are data 1352 şi aceasta mi se pare a fi fost data adevĕrată in acea redacţie a cronicei putnene de pe care s'a făcut in anul 1566 traducerea polonă cunoscută pănă acuma. Pentru ce admite d. Czolowski data 1342? In copia ce se păstrează in archiva museului principilor Czartoryski din Cracovia se află inadevĕr anul 1342, aceasta insă nu inseamnă nimic, de oarece in aceeaşi copie anului 1342 ii corespunde anul de la facerea lumei 8624! Traducĕtorul polon şi copiatorul lui Adam Naruszewicz (copia se află in aşa numitele «Teke» ale lui Naruszewicz) n'aveau nicio idee de cronologia bizantină şi au corupt aceste date. Originalul cronicei putnene precum se va vedea din o redacţie a acestei cronice, a cărei ediţie o pregăteşte autorul acestei notiţe, a fost 1359 (6867): data ce a primit-o cronicarul Ureche din cronica putneană. (1)

Greşită este şi a doua părere a d-lui Czolowski asupra cronicelor moldoveneşti. Ele nu sunt alcătuite numai din pomelnice in felul celui de la mŏnăstirea Bistriţa, cum crede

1) Data de la facerea lumei in ediţia d-lui Hasdeu, Arch. ist. III, p. I este greşită. Ea are 6850 (1342) i. l. d. 6860 (1352). Poate să fie o greşală de tipar, căci de la Cristos este 1352. Această dată pare a fi voit s'o indrepteze d. Czolowski, luănd ca dată adevĕrată 6850 i. l. d. 6860. La p. 280 d-sa zice că numai data 1342 poate corespunde domniei lui Dragoş. Aceasta insă este o chestie independentă de cea dintăi.

d-sa la p. 274; oare in cronica lui Ureche n'a intrat aproape intreagă cronica putneană, precum a dovedit d. Hasdeu in analisa citată a cronicei putnene? Cronica putneană nu este un pomelnic ci o cronică, sau mai bine zis niște anale, intocmai cum se scriau acestea și in mănăstirile altor țări europene Autorul citează studiul d-lui Hasdeu; se vede insă că nu l'a citit cu atențiunea cuvenită, căci nu i ar fi scăpat o astfel de greșală de sub condeiu.

D. Czolowski explică inființarea Moldovei pe temeiul tradițiunei istorice a cronicelor noastre și documentelor așa cum o explică și istoricii noștri mai nuoi: Xenopol, Tocilescu, Onciul ș. a. Admite că Românii au existat in Moldova și inainte de descălecarea lui Dragoș, Sas și Bogdan. Se inșală numai in aceea că crede in numirea «Moldovlachiei» in sec. 13 și explică această numire ca insemnând: Vlachia de pe Moldova i. e. Românii din Moldova.(1) Această Vlachie de pe Moldova s'ar numi in secului 14 de Bizantini Russo-Vlachia in ințelesul de «sub suzeranitatea rusească» (p. 277). Despre Moldovlachia din secului 13 am vorbit intr'un articol asupra diplomei lui Ioan Caliman Asen (Conv. lit. 1889), unde am arătat că această diplomă e cu căteva secule mai tărzie decăt secului 13, și că terminul Moldovlachia in sec. 13 n'a existat. Terminul Russo-Vlachia deasemenea are altă origine, nu dependența politică de Rusia, care in sec. 14 nu se atingea cu noi.

Remăne insă nu mai puțin adevărat că țara Moldovei in jumătatea sec. 14 nu era deșartă și pustie. Conținutul tradițiunei insă nu trebuește luat mot-à-mot; cu atăt mai puțin putem vedea intr'insul tendința Moldovenilor de-a dovedì că ei sunt cei mai vechi locuitori pe păměntul lor (p. 277). In timpul căndu s'a născut tradiția lui Dragoș (după mine veacul al 15) astfel de tendințe nu le putem presupune.

D. Czolowski explică raportul lui Bogdan față de Dragoș al tradițiunei și față de Sas intocmai ca d. Xenopol, cu deosebirea neinsemnată că d-sa admite fără a se indoì identita-

1) «Już w wieku bowiem XIII mamy wzmianki o Moldovlachii t. j. Wołoszczyźnie nad Moldawą».

tea lui Gyula şi Sas, fii lui Dragoş, pe când d. Xenopol in Istoria sa, vol. II, p. 43, nota 10, şovăeşte in cătva. Motivele amăndoror sunt aceleaşi. Notez că d. Czolowski n'a cunoscut istoria d-lui Xenopol; a avut insă la indemănă studiele d-sale din revista pentru istorie etc. a d-lui Tocilescu.

O idee originală ne dă d. Czolowski cu privire la Stefan şi Petru, fii unui Domn moldovenesc, ce pe la 1359 se certau pentru tronul Moldovei şi din care unul, Petru, era sprijinit de o partidă de boeri şi de «provinciales Hungarorum», ear celălalt, Stefan, de Poloni. Din Dlugosz, cel mai vechiu istoric ce pomeneşte de aceşti fii de Domni, aflăm că Stefan temăndu-se de fratele său fuge la regele polon Kasimir cel Mare, ii cere ajutor, vine cu armată in Moldova, este bătut insă in codrul Sepenicului şi toată armata polonă este nimicită prin o cursă intinsă de Moldoveni in pădure. Cine erau aceşti Petru şi Stefan? D. Czolowski admite că ei n'au putut fi decăt *fii lui Bogdan cel bătrăn*, primul voevod al Moldovei, şi că ei au trebuit să domnească intre Bogdan şi Laţcu, deci intre 1355 şi 1369 (p. 281). Probabilitatea acestei ipoteze o intemeiază d-sa pe naraţiunea lui Dlugosz de sub an. 1359, care a fost interpretată de istoricii posteriori in modul cel mai variat. Cf. p. 273 şi 281 sq. Mulţi s'au indoit chiar de existenţa expediţiunei din 1359. Meritul principal al lucrării d-lui Czolowski mi se pare a fi in aceea că afirmă şi se sileşte a dovedi că această expediţie a avut loc şi că prin urmare Stefan şi Petru nu pot fi altcineva decăt fii primului Domn independent al Moldovei. Pentru a dovedi aceasta mie mi se pare deajuns ştirea lui Dlugosz, care de bună seamă a luat-o din tradiţiile orale sau scrise ale familiei Oleśnicki, căreia aparţinea vestitul episcop al Cracoviei şi cardinal Oleśnicki, al cărui secretar şi prieten intim a fost Dlugosz şi al cărui unchiu Zbigniew Oleśnicki a fost comandantul general al oştilor polone in potriva lui Petru. Povestirea lui Dlugosz e scrisă cu astfel de detaile şi cu o astfel de precisiune de timp şi loc, incăt mi se pare că cel mai sceptic istoric nu poate avea nici un motiv a nu o lua de fapt istoric.

Acest fapt ni-l intăreşte acum o a doua versiune asupra

acestei expediţii, acea aflătoare in viaţa lui Zbigniew Oleśnicki, scrisă de celebrul in literatura şi istoria polonă humanist Calimach (sec. 15). Versiunea aceasta o editează d. Czolowski din manuscriptul bibliotecei Jagellonice din Cracovia; ea a fost comunicată d-sale de d. Finkel, care pregăteşte ediţia acestei vieţi. Dăm aci in paralelă ambele versiuni: a lui Długosz in original şi a lui Calimach in traducere după textul polon al d-lui Czolowski.

Laturus opem Stephano filio Stephani Woyewodae Walachiae, Kazimirus Poloniae Rex mittit cum eo exercitum qui in silvis, arboribus succisis, obruitur per astum Woyewodae.

Moldaviae Woyewoda Stephano apud Walachos mortuo (quorum maiores et aborigi-narii de Italiae pulsi Regno genus et natio Volscorum esse fuisseque feruntur, veteribus dominis et colonis Ruthenis primum subdole, deinde abundante in dies multitudine, per violentiam expulsis illam occuparunt, in Ruthenorum quoque ritus et mores, quo facilior proveniret occupatio a propriis degenerantes transmigrarunt), dura inter duos filios mortui Woyewodae, Stephanum et Petrum, contentio de Principatu et illius succesione suboritur. Petro enim, quamvis minori natu, quod ingenii liberalioris esset, maior pars

Moldovenii, ajunşi sub stăpănirea Polonilor şi ţinuţi in frîu de aceştia in timp de mulţi ani prin arme şi prin autoritate, duceau o politică externă pacînică. In fine insă, indemnaţi poate de nădejdea libertăţii sau nemulţumiţi cu pacea, incepură a ridica capul şi in scurt o rupseră pe faţă cu regatul polon. Era pe acea vreme rege Casimir II (sic). Acesta auzind de cele intimplate fără intărziere porni in potriva lor o expediţie, pentru care afară de alţi bărbaţi mari şi viteji destină şi pe Zbigniew din Oleśnica, sfetnicul şi ajutorul său, vestit pe acea vreme prin bărbăţia şi meşteşugitele lui intreprinderi rĕsboinice. Expediţia ajungĕnd fără intărziere la Nistru şi făcăndu-şi tabără pe păměntul Moldovenilor, le insuflă o aşa de mare frică, incăt nu lipsì mult şi ar fi cerut ertare şi supunere din nou regelui. Dar intre cei ce tremu-

Walachorum favebat: is quoque et industria, qua pollebat, et provincialium Hungarorum quoque favore, pulso Stephano et Boyaris, quos in suam partem perlicere non poterat, solus occupat Moldaviae Principatum. Stephanus autem natu maior cum suarum partium Boyaris et indignitatem suarum iniuriarum non ferens et veritus, ne Petrus frater nactus Principatum crudelius in se quicquam consuleret, ad Kazimirum Polonorum regem et thesauris et milite abundantem confugit, petens se per illum in Principatum restitui et suae necessitati propitia subventione misereri: spondens et obligans tam se quam universos suos succesores Woyewodas et terram Moldaviae in fide, obedientia et subiectione Kazimiri Regis et suorum succesorum Regum Poloniae perpetuo mansuros. Quae quidem conditio cum a Kazimiro Rege, consiliariis Regni probantibus, accepta esset, mittit Kazimirus rex ex Cracoviensibus, Sandomiriensibus et Lublinensibus et Russiae militibus exercitum cum Stephano, qui illum in sedem Moldaviae restituat. Is post diem Apostolorum Petri et Pauli ex penatibus egressu de frică se arată Lucius Aprovianus, bărbat cu vază bătrănească, ii adună in grămezi și ii incurajază a nu pierde nădejdea și a aduce pe dușmani in cursă. Nu departe de armata moldovenească se intindea o mare pădure de arbori groși și deși, fără tufișuri și desișuri. Acești arbori porunci Lucius să-i tae astfel, ca să se țină in trunchiu, dar la cea mai mică lovitură să se prăvălească. In ziua următoare, când Polonii, despreţuind numĕrul neinsemnat de Moldoveni, se aruncară in luptă fără regulă și fără ordine de bătae, Lucius, care inainte de luptă hotărise a se retrage in pădurea tăiată, schimbându-și intenţiunea, hotărì să incerce norocul. Sfătuește așa dar pe Moldovenii, ce se aflau pe un loc ridicat, să ea armele, să se pună in ordine de bătae strinsă, și puindu-și in frunte pe unul din cei mai viteji, să se lovească in Polonii ce se apropiau de ei, să-i rĕsbească și in cas de reușită să-i doboare la pămĕnt și să-i silească a fugì. Resultatul norocos fu urmarea sfatului inţelept. Căci când Polonii cu toate admoniţiunile lui Zbigniew, care era de părere a nu incepe atacul fără ordine de bătae și fără a

sus, dum terram hostilem attigisset, pluribus secundis succesibus usus, aliquot etiam particulares conflictus feliciter de hoste in plenam et universalem dimicationem non veniente, reportavit. Petrus autem minor natu, dum cum Stephano et Polonorum exercitu aperte decernere sibi periculosum vidisset, astu et dolis rem tentare aggressus est. Silvae erant vastae et in longum porrectae, Ploniny a solitudine, et quod profectum non afferunt, nec cultae sunt aut arabiles, in terra sepeniczensi sitae, quas, ut praemisimus, Ploniny Walachi vocant, quibus exercitus Polonicus, ut gradum ad interiora et plana promoveret, transiturus erat: earum silvarum dextra laevaque secus viam Walachi de parte hostili ita serris arbores inciderant ut immotae starent, ictu facile impulsae procciderent, easque accuratissime, sabulo contecti et gramine, observabant. Polonis itaque saltum intrantibus, Walachi extremas arborum succisarum impellunt aliam in aliam cadentem et ruentem, atque viciniorem praecipitatem et strage ancipiti viros, equos, armaque sine bello obruunt et devincunt. Arborum siquidem

se convinge de la inceput că nu se plănueşte nicio cursă, incepură a se apropia de poalele dealului fără precauţiune, nu e de mirare că nu putură suporta atacul Moldovenilor, cari cu strigăte căzură asupra lor din deal. Şi erau p'aci să se pună pe fugă dacă Zbigniew, ce in momentul fricei nu-şi pierdù cumpĕtul, n'ar fi alergat in toate părţile şi n'ar fi indemnat pe mulţi din ai sĕi să se intoarcă la luptă; ear acolo unde pericolul era mai mare insuş se punea in frunte şi se poate zice că el singur a luat din mănile duşmanului isbănda. Prin inoirea luptei de către Zbigniew prinseră curaj ceilalţi şi-şi puserĕ toate puterile pentru a spăla ruşinea primei inspăimĕntări. Dar şi Moldovenii nu se dedeau pe jos, avĕnd in fruntea lor pe Lucius, ce striga mereu că Polonii sunt invinşi. I se părea că el singur ţine in mănă cumpăna isbăndei a unei sau celeilalte părţi. In momentul insă căud intărita pe ai sĕi la luptă, Zbigniew, dănd pinteni calului, se repezì la dinsul in mijlocul duşmanilor. Cu egală bărbăţie se aruncă asupra lui şi Lucius şi cu astfel de aprindere incăt se părea că ambii mergeau spre

truncis et ramorum fragmentis milites insignes exanimati et oppressi sunt, plerique in pedibus aut manibus, aut aliqua parte corporis mutilati. Caetera omnis multitudo inopinato malo perculsa, sub iugum et deditionem venit: maiorque aliquanto captorum, quam caesorum numerus fuit. Praeda omni et spoliis hostes potiti, tanto hosti gratior, quantum integrior. Nam etsi equorum magna pars strage arborum conciderit: arma tamen vestes et caeterae res, quoniam per fugam neque evadere quisquam, nec referre quicquam valuit, a victoribus occupatae. Ad eas insidias Polonorum exercitus, parte Walachorum, cui ferebat suffragia, prodente, praecipitatus est magis, quam sua negligentia aut ignavia, quae cum parte adversa reconciliatione et intelligentia habita auxiliarios suos Polonos in insidias huiusmodi et laqueos maligna vafricie perduxit. Ea clade Kazimiro Regi nuntiata illico misit qui omnes captivos redimerent. Et Walachis potestatem facilem redimendi captivos facientibus, omnes milites et vulgus omne permiscuum facili aere redemptum est. Captus fuit in clade o isbândă neindoelnică. Ochii tuturor se indreptarĕ asupra lor şi ambele părţi incetară a se lupta, aşteptând resultatul luptei infuriate. Lucius incredinţându-se in isteţimea calului, irita pe Zbigniew prin felurite intoarceri la dreapta şi la stânga, când se trăgea in lături, când se ţinea in faţă, căutând să-l lovească ba de dinainte, ba de dindărăt, până ce acela — nu ştiu, de mânie sau simţindu-se vătămat in mândria lui—aruncându-şi sulița din toate puterile in capul duşmanului, il aruncâ jos de pe cal. Atunci Poloni cu strigăt infricoşat inoiră lupta, ear Moldovenii slăbiţi in puteri se retraserĕ in curse. Părăsind de bună voe, insă prefăcându-se că fug, dealul, pe care-l intăriserĕ, se retraserĕ in pădurea amintită din apropiere, urmăriţi in toată linia de către Poloni. Zbigniew ocupat cu despoiarea scutului şi armelor ducelui omorit, ajungĕnd mai târziu pe ai sĕi, in zadar se silì a-i reţinea de la gonire, strigându-le să se fereasca de cursă. In fine neputând impiedica intreprinderea lor, incepu şi el a urmărì pe fugari. Moldovenii indată ce vĕzurĕ că Polonii in-

huiusmodi Sbigneus de Oleschmicza miles de domo Dambno, Sbignei Cardinalis et episcopi Cracoviensis avus, qui in diem mortis claudicare coactus propter tibiarum violationem, quae tunc illi provenerat. Nawogius de Thanczin. filius Andreae de Thanczin, Cracoviensis palatini, cum inter tumultum manus Walachorum effugisset, patris et amicorum devitans conspectum, ex cladis loco Romam abiit, et se presbyterum (iam enim unica consors quam duxerat, diem obierat) fieri ordinavit : qui expost in patriam reversus in decanum fuit Cracoviensem promotus. Silvarum huiusmodi densitas temporis processu in culturam et camporum planiciem redacta. Undecim signa ea clade capta quorum tria regia sive terrestria, Cracoviense, Sandomiriense et Leopoliense, novem militaria videlicet Bipennium, quod praefatus Navogius erexerat, alterum de Leliwa, tertium Vulpium, quartum Rawitarum, quintum Gryphonum, sextum Srzenyewitarum, septimum Habdankonum, octavum Polukosarum, nonum Streparum erant. (I. Dlugossii Historiae Polonicae libri XII, ed. Alexandri Przezdziecki, III, 277-278).

trară fără nicio ordine in pădure, resturnară arborii mai de aproape, ear aceştia prăvălindu-se unii pe alţii, resturnau pe alţii mai departe şi in acest chip fură omoriţi mai toţi Polonii impreună cu Zbigniew, care nu se bucură mult timp de trofeele invingerei sale strălucite, ca şi cum Lucius in presimţirea morţii sale spre resbunarea ei ar fi sfătuit tăerea pădurei.

Comparând aceste două texte, ni se pare a fi clar că unul este independent de altul. Długosz a avut unele izvoare, Callimah altele. A. Semkovicz, analisatorul istoriei polone a lui Długosz, crede că Długosz urmează aci o tradiţie păstrată in familia Oleśnickilor.(1) D. Czołowski (p. 284) adaugă că Długosz ar fi putut scoate acest fapt din cronicele familiare despre care se ştie că le aveau familiele Oleśnicki şi Tęczyński încă in veacul al 16. Izvoarele lui Calimach sunt necunoscute, se vede insă că acesta pentru a mări gloria eroului său, adaugă multe de la sine, inventează nume de protivnici (Lucius Aprovianus fără indoială nu poate fi un Moldovean din secolul 14) ş. c. l.; simburele naraţiunei insă este la Calimach acelaş ca şi la Długosz.

D. Czołowski impută cu drept (p. 273) istoricilor români că «cu puţine excepţii», nu pomenesc nimic de această expediţie a lui Casimir. Dintre aceste escepţii putem cita pe d. Tocilescu, care in Istoria sa (ed. 1886, p. 121), o pune inainte de domnia lui Laţcu, deci intocmai ca d. Czołowski. Deosebirea intre dinşii este numai aceea că d. Tocilescu vede in Petru şi Stefan nu fii lui Bogdan, ci nepoţii lui. Neavênd niciodată precisă pentru a definì mai deaproape originea acestor Petru şi Stefan, chestiunea remăne încă deschisă: fost-au ei fii lui Bogdan sau nepoţii lui? Mai probabilă mi se pare prima ipoteză. D. Xenopol in Istoria sa, v. II, nu aminteşte de această expediţie la locul cuvenit; ea este cu toate acestea *prima lovitură a Moldovenilor cu Polonii* şi inceputul relaţiilor noastre cu aceşti din urmă.

Mĕ unesc cu părerea d-lui Czołowski, p. 284 (enunţată şi de A. Morgenbesser(2)) că pădurea Sepenicului se afla la marginea Pocuţiei şi că ea a fost incorporată de Casimir cel mare regatului său. Citatele d-sale ar putea fi inmulţite din

1) Dr. Alexander Semkovicz, Krytyczny rozbiór dziejów Polskich Jana Długosza, Kraków, 1887, p. 371 notează sub an. 1359 «Nieznane źródło. Być może na podstawie tradycyi w rodzinie Oleśnickich się przechowującej».

2) Polska i Multany, un articol in jurn. «Przewodnik naukowy i literacki», 1874, II, 218—240.

documentele nu de mult editate de Uljanickij, care par a i fi rĕmas până acum necunoscute.

Lucrarea d-lui Czołowski cu toate greşelile ce le-am relevat, este o lucrare de valoare; autorul dovedeşte mult talent in expunerea şi gruparea faptelor şi este de sperat că dacă va continua studiele sale asupra istoriei Moldovei, va scoate la lumină multe lucrări interesante pentru noi. Dacă ar fi folosit mai bine literatura noastră, o parte din aceste greşeli nu s'ar fi ivit in lucrarea d-sale.

Nu de mai puţină valoare este studiul d-lui Krzyżanowski asupra inceputurilor Munteniei. Ca şi Czołowski, d. Krzyżanowski dă mai intăi literatura chestiunei, neuitĕnd nici pe istoricii noştri, a căror lucrări insă le califică cu atribute nu prea măgulitoare. Este superfluu a vorbi astăzi de «ipotezele cele mai indrăsneţe şi cele mai ridicule», de «libertatea fără margini a argumentelor», de «tendenţii ultra-poporane», de «falsificaţiile cele mai banale» şi de altele asemenea, de oarece istoriografia noastră de azi nu se mai află in epoca lui Asaki şi Laurian, ear neadevĕrurile spuse de cronicarii sec. 17 şi 18 nu pot intra aci in joc. Astăzi nu mai crede nimenea la noi in cronica lui Hur, despre care cu nedrept spune d. Krzyżanowski că in ea «mult timp au crezut la noi». Chestiunea este: cine a crezut intr'insa, nu căt timp. (D-sa face eroarea atribuind ediţia ei lui Kostaki; ea a fost editată de Asaki).

Literatura dată de d-sa in introducere nu este completă, conţine insă toate operile de căpetenie atingĕtoare de obiectul studiului sĕu. Nu ne unim cu opinia autorului că expunerea cea mai bună a dat-o Pič in Ueber Abstammung der Rumänen (p. 160). Dacă am căuta să relevăm toate lacunele şi erorile acestei cărţi, meritul ei s'ar arăta cu mult mai mic decăt se admite in general.

In § 1, autorul se ocupă de primele inchegări politice ale Românilor, de kneziatele şi voevodatele din părţile ţărei muntenești şi de ţara lui Seneslau. Asupra knezilor, «Kenezii» diplomelor ungureşti, d-sa resumă părererile lui Kemeny şi

Solyom-Fekete, nedând nimica nou. Originea acestei instituţiuni in ţara Muntenească o caută d-sa la Bulgari şi după părerea d-sale «pe timpul lui Petru şi Asan, Knejiia (Kniaziowstwo) insemna raportul de feudalitate faţă de Domnitor şi insuş feudul» (p. 162). Această definiţiune este arbitrară, de oarece mai intăi nu putem şti ce erau КНѦЗИ in Bulgaria pe timpul Asăneştilor, de oarece n'avem documente interne bulgare care să ne dea despre ei notiţe, al doilea din organisaţia generală a Statului bulgăresc resultă că Knezii in sensul ce le atribue d. Krzyżanowski n'au existat niciodată in Bulgaria.(1) O singură specie de knezi se aminteşte in documentele bulgăreşti. Anume in doc. lui Constantin Asen (-1278) se pomeneşte demnitatea de КНѦЗЬ impreună cu alte demnităţi administrative de două ori in aceeaşi formulă: НИ ДА МѢТЕХА С НИМИ НИ СЕВАСТЪ НИ ПРѦХТОРЪ НИ КНѦЗЬ НИ КАСТРОФИЛАКЬ НИ КАТАХЪ НИ ТОПЧИКАЛЬ.(2) De aci se vede că *Knezii* erau nişte funcţionari administrativi, precum îi găsim in aceeaşi calitate şi in ţările sărbeşti. (In aceste din urmă constatăm şi alte specii de Knezi). Knezii noştri din sec. 13 sunt fără indoială de origine slovenească: aceasta o dovedeşte insuş cuvăntul; de la cari Slavi insă şi sub ce imprejurări politice i-am imprumutat, nu putem şti cu siguranţă. Este mai probabil că de la Slovenii ce formară Statul bulgăresc şi că acest imprumut s'a făcut in timpuri foarte vechi (in tot casul inainte de Petru şi Asan): aceasta este insă tot ce putem spune. In detailuri nu putem intra, de oarece nu ştim absolut nimic asupra instituţiunei acesteia in tot decursul istoriei bulgăreşti!

D. Krzyżanowski vede in instituţia voevodatului şi anume in voevodatul lui Seneslau din diploma de la 1247 simburile domniatului Muntenesc. Acest voevodat se bucura atunci de o independenţă mai mare faţă de regele unguresc decăt celelalte voevodate muntenesti, şi aceasta o vede d. Krzyża-

1) Părerea că cnez=vasal, cneziat=feud pare s'o fi imprumutat autorul de la Solyom-Fekete, care deasemenea n'o intemeiază pe izvoare. Cf. un articol al acestuia tradus de d. Dulfu in «Revista pentru istorie» etc. a d-lui Tocilescu, an. III, vol. V, fasc. I (1885), p. 131.

2) Sreznevskij, Svêdênija i Zamêtki, etc., v. III, p. 14.

nowski in faptul că regele unguresc nu ingădue ordinului Iohaniţilor a lua tot tributul in timp de 25 ani (cum ingăduise pentru celelalte voevodate), ci işi păstrează sieşi jumĕtate din el (p. 167). Aceasta o face regele, după părerea d-lui Krzyżanowski, pentru a nu da vreme lui Seneslau şi urmaşilor sĕi să uite de supremaţia maghiară in timpul celor 25 de ani.

In § 2 se vorbeşte de voevodatul lui Lyton de la 1278. Lyton şi Barbat, fratele sĕu, ar fi urmaşii lui Seneslau; ei continuă lucrarea de emancipare de sub supremaţia ungurească. Partea de pămĕnt ocupată de Lyton şi aparţinĕtoare de regele unguresc, cum se exprimă diploma din 1285, este după d. Krzyżanowski nu insuş teritoriul lui Lyton, pe care acesta l'ar fi declarat independent, ci teritoriul altui sau altor voevozi din ţara Muntenească pe care Lyton i-a supus autorităţii sale, inaintănd astfel opera unificării teritoriale. E ştiut că regele unguresc de cănd luase ăncă titlul de «rex Cumaniae» se socotea stăpănitorul intregului şes al Dunării pănă la marea Neagră. Cf. şi adausul III, p. 184. Pe Lyton d. Krzyżanowski e aplicat a-l identifica cu miticul Radu Negru (notez aci că Radul Negru nu este numit nicăiri Rudolf Negrul, cum zice d-sa la p. 158). Pentru această părere sunt tot atătea probabilităţi ca şi pentru ceeace identifică pe Radu Negru cu Thocomerus s. Tugomir.

In § 3 autorul crede că causa principală (mi se pare cu multă dreptate) a creşterei puterei Statului Muntenesc a fost anarchia ce domnì in Ungaria după stingerea Arpadienilor. Era natural deci ca Carol Robert indată după suirea lui pe tron să caute a reintărì legăturile ce legau inainte Muntenia de coroana ungurească. De aci expediţia de la 1330 contra lui Basarab (Bazarad) ce spre norocul Muntenilor se terminâ cu invingerea armatei ungureşti. După d-nu Krzyżanowski acest Basarab este Ivanko Basarab al cronicelor sĕrbeşti, socrul ţarului bulgar Alexandru. Faptul că acest Basarab bate pe Unguri şi infiinţează definitiv independenţa Statului muntenesc, făcù ca ţara lui să fie numită de vecini (de pildă Sĕrbi) ţara lui Basarab, БЕСАРАБИНА ЗЕМЛЯ. Şi inadevĕr БЕСАРАБИНА ЗЕМЛЯ nu inseamnă altceva decăt «ţara lui Basarab»,

nu «ţara Basarabilor». БЕСАРАБИНА este un adj. posesiv intocmai ca БЕСАРАБСКА. Aceasta este explicarea ce o dă d. Krzyżanowski numirei «Besarabia». D-sa respinge teoria Bĕsărăbeştilor a d-lui Hasdeu şi crede că această familie incepe cu Basarab cel de la 1333. Părerea este originală şi are intru atăta probabilitate intru căt Basarab de la 1333 este primul voevod muntenesc cunoscut din documente sub această numire. Bazarambam din Fasel Ulah Raşid de la 1241 e foarte obscur, poate să fie chiar rĕu citit (e ştiut căt de rĕu se înşală căte odată cei mai învăţaţi orientalişti in citirea cuvintelor arabe şi mai ales a numelor proprii), ear Besarabeni presupuşi in cronica polonă sub an. 1259 (rocznik swiętokrzyski) nu sunt Besarabeni, ci «Bersabei, Bersabi, Bersebi, Sarsabi», deci alt neam, p. 182—183.

După Basarab de la 1333 a urmat fiul sĕu Alexandru. D. Krzyżanowski atrage atenţiunea asupra greşelii ce a făcut-o Roessler citind in diplomele de la 1345 şi 1359 Alexander Basarab (Bazarad) in loc de Alexander Basarabi (Bazaradi, Basarati) i. e. Alexandru, fiul lui Basarab. Deci Alexandru şi Basarab sunt două persoane deosebite, nu identice, cum au admis istoricii noştri. Asupra acestei greşeli au atras atenţiunea şi Pič şi Huber (in artic. Ludwig von Ungarn, Archiv f. österreichische Geschichte, v. 66).

Genealogia primilor voevozi munteneşti se presintă deci astfel după d. Krzyżanowski:

Thocomerus

(Iwanko) Basarab

Alexander.

Asupra raportului de inrudire a lui Thocomerus cu Seneslau şi Lyton, d. Krzyżanowski nu se decide a emite o opiniune.

Genealogia dată de d. Xenopol in Istoria, v. II, 86, e următoarea:

Tugomir s. Radu Negru

Ivanko Basarab Alexandru Basarab; ear a d-lui Tocilescu, Istoria, 40 sq.:

Seneslau

Litean

Tugomir

Alexandru Basarab.

Compararea acestor trei genealogii este deajuns pentru a ne convinge că rĕmăne ăncă mult de făcut până ce vom ajunge a stabili definitiv genealogia primilor Domni munteneşti. D. Krzyżanowski a contribuit cu ceva la luminarea acestei incurcate chestiuni. Cine ştie, poate pentru totdeauna ea va remănea incurcată.

Relevez insfirşit ăncă o părere originală a d-lui Krzyżanowski. In adausul 1, (p. 180) d-sa dovedeşte că «terra Lytira» din doc. de la 1247 este identică cu «terra Kenezatus Lyrtioy waiwodae» din acelaş document. (1)

IOAN BOGDAN.

1) Un extras foarte scurt din lucrarea d-lui Krzyżanowski se află in «Bulletin international de l'académie des sciences de Cracovie», Comtes Rendus des séances de l'anné 1889, p. XVIII-XIX.

STUDII DE LITERATURA FRANCESA

(Urmare şi sfirşit)

Nu vom avea de făcut atătea reflecţii asupra piesei lui *Regnard*; este tot atăt de veselă in genul său ca şi aceea a lui Molière, dar n'are aceeaşi insemnătate filosofică. Molière e şi un cugetător şi un inţelept: căud ii ridicăm masca rizătoare, cu care e acoperit, vedem indată o figură serioasă impodobită cu o privire străbătătoare şi meditativă. *Regnard* a fost un om cu un caracter vesel, prietenul plăcerei şi al bucuriei; viaţa sa n'a fost scutită de intimplări şi nenorociri, fiindcă a fost timp de doi ani zălog la Turci şi mare bucătar la ei; primise insă de la natură o bună doză de veselie şi un caracter blănd, ce le-a păstrat pănă la mormănt. Indată ce s'a intors la Paris, după captivitatea sa şi faimoasa călătorie la Polul Nordic, se aşează intr'o locuinţă indemănatică, in *uliţa Richelieu* ce există ăncă şi astăzi tot sub aceeaşi numire. Ţinea casă in oraş, casă la ţară; dădea mese mari, petreceri incăntătoare, ce singur ar fi fost in stare să le desfăteze prin veselia şi duhul său. Findcă era bogat, nu lucra decăt de plăcere şi pentru propria sa glorie: şi ăncă am putea zice că mai că nu lucra, căci operile sale, cu toată plăcerea ce ele ne procură, au un semn caracteristic de o uşurinţă vecină cu neglijenţa. Insfirşit, după ce a dus, in mijlocul plăcerilor, viaţa unui epicurian, murì

intr'o zi din causa unei doctorii mistuite cu greutate, in urma unei petreceri la vĕnat. Putem foarte bine zice că avea veselie de vĕndut din nou. Cum era totdeauna bine dispus, caracterul sĕu vesel se găseşte cu prisosinţă in piese ca *le Légataire Universel*, comedie in 5 acte, unde ride din toată inima, şi unde se sileşte a ride impreună cu dinsul, fără a băga de seamă că subiectul cu care ne desfătează e trist, şi că nu trebue a ride aşa de tare lângă patul unui om ce are să moară in curĕnd. Când se intimpla ca cineva să vorbească de *Regnard* dinaintea lui Boileau şi dacă il numea poet mediocru, satiricul respundea: *Il n'est pas médiocrement gai.* E un cuvĕnt ce trebue să trăească, fiindcă aprecierea e foarte dreaptă. Se vede că e a unui om care a cunoscut şi apreciat pe Molière şi care cunoştea valoarea cuvintelor. Molière e comic; ne face să ridem şi să gândim, căci creaţiunile sale cele mai glumeţe ne pun, la fiece moment, sub ochi, contrastele, schimbările, greutăţile amărăciunile vieţii; Regnard e vesel, şi risul sĕu e de altă natură; rare ori străbate până in fundul lucrurilor, şi in loc de-a ne face să gândim la viaţă, ne face mai de grabă să ne uităm la dinsa.

Nu era deci in natura lui Regnard de-a observa destul de adânc pentru a crea caractere. Teatrul sĕu e bogat in trăsuri de observaţiune destul de juste, pline de spirit, originale, şi a căror expresiune e sinceră, vioae, firească; nu găsim insă in el caractere complecte. *Le joueur* insuş, care trece drept capodopera sa, nu e expresiunea unui caracter, ci un studiu necomplect a unei pasiuni. E mare deosebire intre incercarea comică a lui Regnard şi zugrăvirile neperitoare ale lui Molière.

Les Folies amoureuses sunt o comedie plăcută, scrisă in versuri uşoare, şi presărată cu trăsuri glumeţe şi cu incidente neprevĕzute, care nu pot lăsa nicio indoeală asupra vioiciunei spiritului, şi asupra bogăţiei de imaginaţie a autorului. Ideia subiectului a fost imprumutată teatrului italienesc. *Finta Pozza*, nebuna inchipuită, e o operă care fù representată in 1645 la teatrul *du Petit Bourbon*, şi pentru

care cardinalul *Mazarin* a adus inadins musicanți din Italia. Eată in căteva cuvinte subiectul piesei *Folies amoureuses.*

Un tutor bătrân și gelos, *Albert*, ține in castelnl său o fată *Agathe.* O păstrează pentru dinsul, căci se laudă că vrea să facă din ea nevasta sa. Castelul e destul de departe de orice altă locuință, și cu toate acestea bătrânul nu se simte in siguranță; se teme la fiecare moment ca nu cumva comoara să-i scape din mâni. Gândește să pună gratii la ferestre: e aproape gata să le și astupe pentru ca să fie și mai liniștit. Fata care n'are aceleași vederi ca și *domnul Albert*, visează necontenit ce mijloace putea găsi ca să poată scăpa de el. Până aicea situația sa seamănă in totul cu aceea a tinerelor principese din *povestirile de fee (contes de fée)* care lăncezesc inchise in castelul vreunui fermecător spirit rău și supărăcios, până când un principe frumos, trecând pe acole, se hotărește să le fure. Fiți liniștiți, principele va sosì: vine de sigur. Din fericire, vine intovărășit de feciorul *Crispin*; căci acest principe care poartă numele de *Eraste* nu-i prea tare in invențiuni; și dacă n'ar fi decât dinsul pentru a scăpa pe frumoasa *Agathe*, atunci, vai de ea! ar ședea ăncă mult timp inchisă. Spre fericirea ei, și principesa are imaginație, indrăsneală, și joacă de minune comedia: ei i se datorește toată cinstea stratagemei, prin care a putut scăpa de inchisoare. Prin o intimplare fericită, când *Crispin*, feciorul lui *Eraste*, s'a presentat pentru intăia dată, dinaintea fermecătorului, adică dinaintea *seniorului Albert*, a făcut să treacă in ochii lui de doctor celebru; veți vedea cum știe el să se slujească de talentul său. Neștiind fata la ce mijloace să alerge, pentru a fi înțeleasă de *Eraste*, ii vine deodată in minte să se prefacă că e nebună. Se arată mai intăi pe scenă intr'un costum de *Scaramouche* (caraghios) cu o chitară in mâni și făcând pe musicantul, in urmă se schimbă intr'un mondir și pe cap cu o chivără:

Lisette

«J'ai, dans le même instant, vu ses yeux s'égarer,
«Et son esprit frappé soudain s'évaporer.

«Elle tient des discours remplis d'extravagance;
«Elle court, elle grimpe, elle chante, elle danse.
«Elle prend un habit, puis le change Soudain,
«Avec ce qu'elle peut rencontrer sous la main.
«Tout à l'heure elle a mis, dans votre garde robe,
«Votre large calotte et votre grande robe;
«Puis, prenant sa guitare, elle a, de sa façon,
«Chanté différents airs en différent jargon.
«En fin, c'est cent fois pis que je ne puis vous dire:
«On ne peut s'empêcher d'en pleurer et d'en rire.

Eraste

«Qu'entends-je? juste ciel!

Albert

«Quel funeste malheur!

Lisette

«De ce triste accident vous êtes seul l'auteur;
«Et voilà ce que c'est que d'enfermer les filles!

Albert

«Maudite prévoyance, et malheureuses grilles!

Lisette

«J'ai voulu dans sa chambre un moment l'enfermer;
«C'était des hurlements qu'on ne peut exprimer:
«De rage elle battait les murs avec sa tête.
«J'ai dit qu'on ouvre tout, et qu'aucun ne l'arrête.
«Mais je la vois venir».

(Folies amoureuses: Acte II, Scène VI).

Agathe, imbrăcată cu haine de caraghios şi dăndu-se de musicant, cântă:

«Toute la nuit entière,
«Un vieux vilain matou
«Me guette sur la gouttière.
Ah! qu'il est fou!
«Ne se peut-il point faire
«Qu'il s'y rompe le cou?

Eraste, bas à **Crispin**

«Malgré son mal, Crispin, l'aimable et doux visage!

Crispin, bas

«Je l'ai merais encor mieux qu'une autre plus sage.

Agathe, chante

«Ne se peut-il . . . . . .

.

«Vous êtes du métier, musiciens, s'entend;
«Forts vains, fort altérés, fort peu d'argent comptant,
«Je suis, ainsi que vous, membre de la musique,
«Enfant de *g, ré, sol*; et de plus, je m'en pique;
«D'un bout du monde à l'autre on vante mon talent.
. . . . . .

Albert

«Ah! ma chère Lisette, elle a perdu l'esprit.

Lisette

«Qui le sait mieux que moi? Ne vous l'ai-je pas dit?
(Agathe chante un petit prélude)

Crispin

«Ce qui m'en plait, monsieur, sa folie est gaillarde.

Albert

«Elle a les yeux troublés, et la mine hagarde.

Agathe

«J'aime les gens de l'art.

(Elle présente une main à Albert qu'elle secoue rudement, et laisse laiser l'autre à Eraste)

«Touchez là, touchez là,
«L'air que vous entendez est fait en *a mi la*;
«C'est mon ton favori: la musique en est vive,
«Bizarre, pétulante et fort récréative.

. . . . . .

«Trois sages médecins venus dans la maison,
«La garde, le malade, un vieil apothicaire
«Qui venait d'exercer son grave ministère,
«Sans respect du métier, se prenant par la main,
«Se mirent à danser jusques au lendemain.

Crispin à **Eraste**

«Voir une faculté faire en rond une danse,
«Et sortir dans la rue ainsi tout en cadence,
«Cela doit être beau, monsieur!

Eraste, bas à **Crispin**

«Quoi! malheureux,
«Tu peux rire, et la voir en cet état affreux!»

Schimbările de costum, nebunia prefăcută şi vălmăşagul ce are loc pe scenă fac ca *Agathe* să poată da pe furiş lui *Eraste* o scrisoare pentru a-i explica acest mister despre care dinsul nu înţelege nimic:

Agathe

«Attendez... doucement mondémon de musique
«M'agite, me saisit... Je tiens du chromatique.
«Les cheveux à la tête en dresseront d'horreur...
«Ne troublez pas le dieu qui me met en fureur,

. . . . . .

(Elle tousse beaucoup et croche au nez d'Albert)

« Pouah! c'est un diésis que j'avais dans la gorge,
« Or donc, dans le *duo* dont il est question,
« Vous y verrez du vif et de la passion :
« Je réussis des mieux et dans l'un et dans l'autre.

(Elle donne un papier de musique à Albert, et une lettre à Eraste)

« Voilà votre partie ; et vous, voilà la votre.

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Eraste, ouvrant son papier à part.

« Une lettre, Crispin.

Crispin, bas à **Eraste**

« Ah! ciel! quelle aventure!
« Le maître de musique entend la tablature.

. . . . . .

Agathe

« Ça, comptez bien vos temp, pour partir : Cette fois ;
« C'est vous qui commencez. Allons, vite : un, deux, trois.

(Elle donne un coup du papier dont elle bas la mesure sur la tête d'Albert, et frappe du pied sur le sien avec colère)

« Partez donc, partez donc, musicien barbare,
« Ignorant par nature, ainsi que par bécarre.

. . . . . .
. . . . . .

Albert

« Je vous ai déjà dit, sans vouloir vous déplaire,
« Que je n'ai point l'honneur d'être musicien.

Agathe

« Pourquoi donc, ignorant, viens-tu, ne sachant rien,
« Interrompre un concert où ta seule présence
« Cause des contre-temps et de la discordance?

«Vit-on jamais un âne essayer des bémols,
«Et se mêler au chant des tendres rossignols?
«Jamais un noir corbeau, de malheureux présage,
«Troubla-t-il des serins l'agréable ramage?
«Et jamais, dans les bois, un sinistre hibou,
«Pour chanter un concert, sortit-il de son trou?
«Tu n'est et ne seras qu'un sot toute ta vie.

(Acte II, Scène VII).

Apoi *Eraste* deschide scrisoarea ce-a primit in taină de la Agathe, şi citeşte in faţa lui Crispin:

«Vous serez surpris du parti que je prends; mais l'es-«clavage où je me trouve devenant plus dur chaque jour, j'ai «cru qu'il m'était permis de tout entreprendre, vous, de votre «côté, essayez tout pour me délivrer de la tyrannie d'un «homme que je hais autant que je vous aime».

«Que dis-tu, je te prie,
«De tout ce que tu vois, et de cette folie?

Crispin

«J'admire les ressorts de l'esprit féminin,
«Quand il est agité de l'amoureux lutin.

(Acte II, Scène X).

Cu toate acestea nebunia nenorocitei fete se schimbă mai intăi in aiuriri, apoi in leşinare, şi tocmai aicea ştiinţa lui Crispin are să se arate cu toată tăria:

Albert à Crispin

«Eh! monsieur, venez donc. Avec impatience
«Tous deux nous attendons ici votre présence

Crispin

«Un savant philosophe a dit élégamment:
«Dans tout ce que tu fais hâte-toi lentement.

«J'ai depuis peu de temps pourtant bien fait des choses,
«Pour savoir si le mal dont nous cherchons les causes
«Réside dans la basse ou haute région :
«Hippocrate dit oui, mais Galien dit non ;
«Et, pour mettre d'accord ces deux messieurs ensemble,
«Je n'ai pas, pour venir, trop tardé, ce me semble.
. . . . . .
. . . . . .

Albert

«Vous avez donc guéri de ces maux quelquefois ?

Crispin

«Moi ? Si j'en ai guéri ? Ah! vraiment, je le crois.
«Il entre dans mon art quelque peu de magie.
«Avec trois mots, qu'un Juif m'apprit en Arabie,
«Je guéris une fois l'infante de Congo,
«Qui vraiment avait bien un autre vertigo.
«Je laisse aux médecins exercer leur science
«Sur les maux dont le corps ressent la violence :
«Mais l'objet de mon art est plus noble ; il guérit
«Tous les maux que l'on voit s'attaquer à l'esprit.
«Je voudrais qu'à la fois vous fussiez maniaque,
«Atrabilaire, fou, même hypocondriaque,
«Pour avoir le plaisir de vous rendre, demain,
«Sage comme je suis, et de corps aussi sain».

(Acte III, Scène VII).

După ce s'a prefăcut că trece nebunia Agathei in spiritul lui Eraste, care s'a devotat pentru a o scăpa, *Crispin* trămite pe *Albert* să caute in odaia sa o sticlă cu picături :

Crispin

«Ce démon violent, dont il la faut sauver,
«Est bien fort, et pourrait dans peu nous l'enlever.
«Si j'avais un sujet, dans cette maladie,

«En, qui je fisse entrer cet esprit de folie,
«Je vous répondrais bien . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Eraste

«Pour sa voir aujourd'hui jusqu'où va sa science,
«Je veux bien livrer à son expérience.
. . . . . .
. . . . . .

Crispin à **Albert**

«Ne consentez-vous pas qu'il lui donne la main,
«Pour que l'attraction se fasse plus soudain?

Albert

«Oui, je consens à tout.

Crispin

«Tant mieux. Sans plus attendre,
«Vous verrez un effet qui pourra vous surprendre.

(Il fait quelques cercles avec sa baguette sur les deux amants, en disant : *Micrœ, Salam, hypocrata*).

Agathe, se levant de son fauteuil.

«Ciel! quel nuage épais se dissipe à mes yeux!

Eraste, se levant.

«Quelle sombre vapeur vient obscurcir ces lieux!

Agathe

«Quel calme en mon esprit vient succéder au trouble?

Eraste

«Quel tumulte confus dans mes sens se redouble!

. . . . . .

. . . . . .

(Il poursuit Albert l'épée à la main).

Crispin, se mettant au-devant d'Eraste, à **Albert**

«Ah! monsieur, évitez sa rage furibonde.
«Sauvez-vous, sauvez-vous.

. . . . . .

. . . . . .

Eraste

«Je le veux immoler à ma juste fureur.

Crispin, de même.

«N'auriez-vous point chez-vous quelque forte liqueur,
«De bon esprit de vin, des gouttes d'Angleterre,
«Pour calmer cet esprit et ces vapeurs de guerre?
«Il s'en va m'échaper.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Lisette, servante d'Albert.

«Allez vite, allez donc.

Albert, sortant.

«Je reviens tout à l'heure».

(Acte III, Scène X).

Nu intră bine in casă Albert, când deodată amëndoi amorezii se fac nevëzuţi pentru a se duce să se cunune in vecinătate:

Eraste

«Ne perdons point de temps, quittons cette demeure.
«Ce bois nous favorise; Albert ne saura pas
«De quel côté l'amour aura tourné nos pas.

Agathe

«Je mets entre vos mains et non sort et ma vie.

Lisette

«Vive, vive Crispin! et *vivat* la folie!
«Allons courir les champs, pour remplir notre sort,
«Et le laissons tout seul exhaler son transport.

(Acte III, scène XI).

Partea a doua a piesei nu mĕ mai face să gândesc la o povestire de fee (*Conte de fées*), ci la o farsă italienească. Imi inchipuesc că seniorul Albert se numeşte *Cassandre*, că *Agathe* e *Colombine*, că *Crispin* se numeşte *Arlequin* şi poartă costumul lui; aş merge şi mai departe; aş suprima cuvintele şi aş reduce comedia la o pantomimă pe care aş intitula-o: *Arlequin mĕdecin*. Desigur că, făcĕnd această schimbare, am pierde căteva trăsuri de spirit ce pantomima nu poate să ne dea; insă defectele care ne isbesc in compunerea piesei, nu ne ar supĕra atăta; căci pantomima şi farsa au in această privinţă mult mai mare libertate decăt comedia propriu zisă. Veţi găsi, desigur, că aicea e o disproporţie, cu totul bătătoare la ochi, intre extravaganţa mijloacelor intrebuinţate şi simplicitatea scopului la care trebue să năzuim; că de geaba ne-am dat osteneala şi ne-am sbuciumat atăta pentru a ajunge la acest resultat, de-a indepărta in timp de o minută sau douĕ pe seniorul Albert, fiindcă aceste douĕ minute erau deajuns pentru a pune pe amorezii noştri la loc de siguranţă. Veţi zice deasemenea că nu există analogie intre natura intrigei şi caracterele persoanelor, dacă totuş putem zice că persoanele au caractere particulare. *Agathe* vi se va părea o persoană prea uşoară

şi mult mai indrăzneaţă in vorbele sale şi in purtarea sa decăt epitropisita lui Sganarelle. Veţi opune că aicea *Crispin* e ca un *Deus ex machina*, fără de care piesa nu ar putea fi dusă la un bun sfirşit, deşi n'are in piesă un interes direct, in timp ce in comedia lui Molière intriga merge, ca să zic aşa, singură, fără nicio persoană accesorie, şi desnodămĕntul vine de la sine intr'un mod firesc.

Dar toate aceste reflecţiuni nu ne vor impiedica de-a găsi plăcere şi la representarea piesei: *Folies amoureuses*. Dacă nu e o piesă, dacă sunt puţine caractere in ea, există totuş roluri in care ar putea să se ilustreze deosebitele talente ale actorilor. Rolul *Agathei* e strălucit, şi celebra tragediană a veacului al 17-lea, *M-lle Adrienne Lecouvreur*, nu s'a simţit injosită, insărcinăndu-se să-l joace. Rolul *Lisettei* e vioiu şi plin de spirit; acel al lui *Crispin* e un amestec ciudat de indrăsneală şi de şiretlic; căt despre gelos, care e persoana inşelată din piesă, tot ar fi ridiculă prin situaţia sa, chiar căud nu ar provoca risul intr'alt chip.

Insfirşit dacă piesa n'ar fi decăt o nebunie plăcută, şi făcută in grabă şi fără pretenţie pe un calup cam ordinar, vom recunoaşte cel puţin că autorul a presărat veselia peste tot locul cu cea mai mare dărnicie; şi cum risul, căud e sincer şi natural, e tot ce poate fi mai comunicativ, desigur că şi acel provocat de deosebitele situaţiuni ale persoanelor lui Regnard se impărtăşeşte tot cu aceeaşi lesniciune. Suntem atraşi de farmecul unui stil uşor; curgĕtor şi fără pretenţie; aplaudăm trăsurile de spirit spuse la timp.

Inainte insă de-a termina, am de făcut ăncă o mică observaţiune. Regnard studiase pe Molière, il cunoştea foarte bine şi-l gusta fără indoeală, fiindcă adesea l'a imitat. Imprumuturile ce i-a făcut sunt mai numeroase in această piesă decăt in oricare alta: şi aceasta dovedeşte in deajuns că n'avea mari pretenţii la originalitate. Comparĕnd această piesă cu ale lui Molière, vom recunoaşte de indată numeroase imprumuturi făcute de autor ilustrului sĕu predecesor. Aicea ne vom aduce aminte de dialogul servitoarei *Toinette* cu bolnavul inchipuit din *le Malade imaginaire*; aiu-

rea de intăia intilnire a lui Valère şi Sganarelle din *L'école des maris;* in alt loc intilnim altceva imprumutat din *médecin malgré lui* sau din *l'amour médecin.* După cum vedem, Regnard lua multe din Molière. Pentru aceasta nu-i un cuvĕnt ca să strigăm: *Au voleur*, cum făcu odinioară unul care auzi frase de ale lui *Bourdaloue* intrebuinţate de un predicator intr'un prost discurs bisericesc. Nu e oare mai prudent ca, aducăndu-ne aminte de cuvintele lui *Voltaire: Qui ne se plaît pas à Regnard n'est pas digne d'admirer Molière*, după ce am aplaudat din toată inima pe Molière in opera sa, să ne mulţumim să-l aplaudăm încă odată şi in opera lui Regnard?

XENOPHON C. GHEORGHIU.

BARZA

Sus, pe Argeşiu, pe la munţi,
Au remas codrii cărunţi;
Jos, pe vale, prin zăvoi,
Se cobor turme de oi,
Ear un cuc cu pana sură
Şi-a spus numele din gură:
«Cu-cu!»

De prin garduri, de prin vii,
Cintezoii aurii
Zis-au din ciripitură
Unei tufe de răsură
«Soro fă, deşteaptă-te
Şi spre soare 'ndreaptă-te,
So-ro!»

Ear prin crănguri s'aud semne:
Ghionoaia tae lemne,
Gaiţa, intr'o gărneaţă,
Se proclamă cântăreaţă,
Ear din mreaja somnului
Es *gândacii Domnului*
Ro-şii!...

Chiar şi hanul de la drum,
Iarna fără fir de fum,
Vara făr' de călĕtori,
Toamna făr' de cântătorĭ,
S'a umplut de rŏndunele
Ce-au adus vara cu ele
Cal-dă.

Ear prin lanul resărit
Merge vestea c'a sosit
Craiul dimineţelor
Paznicul fĕneţelor,
Şi-ar fi tras pe-un virf de leasă
Jos la doamna preoteasă...
Ci-ne-i ?

DUILIU ZAMFIRESCU.

SCRISORI GĂSITE

PRIETENULUI MEU P. E.

Întorcĕndu-mĕ aseară de la teatru, am găsit in dreptul palatului un plic, adresat d-lui Andrei Arbore la Cămpulung. Desfăcĕndu-l acasă, am găsit intr'insul şapte scrisori şi o telegramă, una mai ciudată decăt celelalte.

Două scrisori din urmă sunt cu desăvirşire rupte; totuş lipind bucăţică lăngă bucăţică, am reuşit cu mare greutate a scoate dintr'insele petice de frase.

Te rog să le citeşti şi să-mi spui ce gănd iţi faci despre ele.

I. A. B.

I.

Dragă nene,

Vedi? mĕ ţiu de cuvĕnt: abia sunt căteva ciasuri de căndne-am despărţit şi-ţi scriu; te rog insă să crezi că nu dorinţa de-a mĕ ţine de cuvĕnt mĕ face să-ţi scriu, ci dragostea şi gănd̆ul de-a te face părtaşul mulţumirei mele.

Acum văzui ce bine am făcut trimeţĕnd pe Mitu mai dinainte ca să aleagă şi să inchirieze odaia, intăi pentru că mi-ar fi fost cu neputinţă să găsesc un aşa colţ de raiu cum a găsit dinsul pentru preţul pe care-l ştii, şi al doilea... adică, nu e nici un al doilea....

Ba da, este şi eată-l: dacă mi-ar fi eşit mie inainte

stăpâna casii cum i-a eşit lui, i-aş fi dat şi zece mii de franci, dacă mi-ar fi cerut. Noroc că n'aş fi avut de unde.

Inchipueşte-ţi un chip care mai mult te minunează decât te farmecă: o femee de treizeci şi şase de ani, cu trăsurile de douĕzeci şi cinci şi cu pĕrul de şaptezeci. Pentru intăiaşdată vĕd aşa ceva şi din tot chipul ei, nu-mi sunt cunoscuţi decât ochii: i-am vĕzut odată in vis!... „Fermeca... vis... ochi...“, astea te-ar indreptăţi să crezi că mi-a căzut la inimă. Nu te ingriji insă căci nu e nimic. A!... Ce frumoasă e!... N'avem nici un amestec cu stăpânii casei, după căte-mi spune Mitu, — numai dimineaţa *gut-morgen... gut-morgen*“, — seara „*gute-nacht... gute-nacht*“ şi atât. A! şi Duminica când mâncăm la masă cu dinşii, căci in celelalte zile, mâncăm deoparte in odae la noi.

Astăzi deci, fiind Duminică, a intrat servitoarea pe la douĕsprezece de ne-a poftit la masă şi am trecut in odaia lor, unde Mitu m'a presentat stăpânei.

Ţi-am spus cum e dinsa la figură; acum te las să judeci ce mutră am făcut eu, când ea mi-a infăţişat pe un băiat căt Mitu de optsprezece ani, pe altul de unsprezece şi pe-o fată de cincisprezece, drept copii sei. Copiii ei!.. Nu-mi venea să cred, cum nu-mi vine să cred nici acum; — şi uitându-mĕ când la dinsa căreia iţi spun că nu-i dai mai mult de douĕzeci şi cinci de ani, când la copii, i-am zis nedumerit: „nu se poate!“ Atunci s'a pornit pe un ris... şi rizi şi rizi... Ah! ce frumos ride, Dumnezeule! Eu aş fi vrut să fiu in pimniţă; aşa mĕ simţeam de stângaci.

După un cias de vreme căt am stat la masă, ţi s'ar fi părut, vĕzĕndu-ne, că ne cunoaştem de când cu lumea, atât sunt cu toţii de veseli, de primitori şi de apropiaţi. Eu nu ştiu dacă am vorbit zece vorbe.

Dar dintre toţi — afară de stăpân, pe care nu-l cunosc, căci acum e dus la Severin, — dintre toţi, copilul cel de unsprezece ani, Rudolf, mi-e mai drag. Oacheş, oacheş de tot, cu nişte gene lungi şi indoite, cu un pĕr negru şi bucălat peste un chip de-o dulceaţă nespusă, e frumos de pică;

şi-mi place atăt de mult, incăt mi se pare că dacă aş fi bolnav de ochi, m'aş vindeca uitându-mĕ la dinsul. Şi s'o vezi cum şi-i soarbe cu ochii: la ăl care vor-beşte la acela se uită şi par'că ar vrea să zică: „e al meu! al meu!...“

A! dar dacă oi urma tot aşa, n'am să mai isprăvesc nici măine.

II.

Nu pot să-ţi scriu ce bucurie am simţit când impărţitorul mi-a intins scrisoarea, pe care am cunoscut slova dumitale. Şi dinsul cu ce nepăsare mi-o intindea. Zĕu! ce meserie ciudată şi a impărţitorilor ăstora! Cu aceeaşi nepăsare iţi intinde şi scrisoare care te umple de bucurie şi pe aceia care-ţi vesteşte cine ştie ce lucru trist: poate pierderea unei sume insemnate de bani, poate cununia iubitei, poate moartea unui cunoscut, unui prieten ori a unui părinte... „O scrisoare pentru dumneata...“, nepăsător şi rece ca o maşină. Şi căte nu amestecă in tolba lui! Somaţii de plată, corespondenţe de afaceri, scrisori de dragoste, amenințări cu moartea, scrisori de mamă, — toate la un loc şi una peste alta.

Mi-a părut foarte rĕu, aflând că tot nu ţi-a mai trecut inecăciunea de care sufereai când ne-am despărţit, şi fii sigur că prin cel dintăi cunoscut iţi voiu trimete *iodura de etiel* despre care imi scrii.

Te rog, tot aşa să ingrijeşti şi de aici inainte de Diana şi căte odată, când ii dai demăncare, spune-i că e şi de la mine.

Odată cu primirea scrisorei dumitale, am primit şi una de la mama. Ce frumos scrie! Inţeleg prin frumos, induioşător. De unde-mi scrie lucruri serioase, deodată lasă vorba neisprăvită şi sare să-mi spue căte un sfat eşit din fundul inimei, din găndul par'că al altei fiinţe decăt al ei care-mi scria mai sus.

Eată iţi trămit o bucăţică din scrisoarea de care-ţi

vorbesc, pentru ca să poţi pricepe mai bine ce vreau să zic:

„....tat-tu n'a putut să fie ales la Comitet, din pricina „vecinului, care pe deoparte ii făgăduieşte marea cu sarea, „ear pe de alta il vinde cătră toţi ăilalţi, care ştii prea „bine, mi-a scris frati-tu Mitu c'ai scos flanela după piele; — „se poate să faci asemenea imprudenţă? Aplic'o imediat, „căci aşa a făcut, doamne fereşte! băiatul Vasilescului şi „a ajuns până aproape de moarte...“

Dumitale, nene dragă, iţi vine să rizi; pe mine m'au trecut lacrămile.

Iţi spuneam in scrisoarea mea trecută cât sunt de mulţumit de odae; trebue acum să-ţi mărturisesc că un singur lucru nu-mi vine la socoteală şi anume strigătile precupeţilor. Am ajuns să le invăţ pe dinafară; şi par'că fac intr'adins in necazul meu, aşa strigă de tare. Şi apoi când te gândeşti că tot sgomotul ăsta e numai pentru stomach... Uite, chiar acum, in momentul in care-ţi scriu, trece cel care imi e mai nesuferit dintre toţi: e un oltean de vre-o şaptesprezece ani, care de la colţul străzii până la poarta casei din faţă, pe un drum de cel mult zece stânjeni, strigă de patruzeci de ori pui de găină. A! dacă ai putea să vezi privirea aia de viţel stupid. I se intimplă câte odată să remăe in loc şi cu ochii pe jumătate inchişi, intr'un fel de somn de idiot, urmează a striga ca o maşină: *puidigai... puidigai... puidigai...*

Mĕ prind că pe dinaintea ochilor i se desfăşură un câmp, unde, griu, porumb, fîn, pădurea din depărtare, satul, toate sunt aproape albe sub razele prea luminoase ale soarelui de vară; că in urechi ii vine din când in când, din depărtare uruitul maşinei de treerat de la arie, adus de adierea vĕntului; că-i miroase a fîn, a livănţică şi a sulfină, pe când cu ochii pe jumătate inchişi, se sucește in loc ca un prost, strigând fără să-şi dea seama *puidigai... puidigai... puidigai...* Uite-l. Pĕcat că nu-l vezi.

Am făcut cunoştinţă cu stăpânul Duminica trecută la masă. Ştii cum e? Intocmai cum ne inchipuiam amândoi

pe *Risler ainé*: cu părul lung şi galben, cu ochii albaştri şi cu mustăţile şi barba rase. Peste un trup de uriaş un chip blând de om muncitor. Frumos nu e,—e dimpotrivă urit,— dar să vezi ce frumos lucrează. E sculptor precum ştii; ei bine, lucrările pe care le face sunt capd'opere, nu alceva. Intr'o bucată de argint mare cât pumnul a săpat bustul nevesti-si aşa de bine incât rămăi inmărmurit. Apoi chipuri, grupuri, busturi, in marmură, in teracotă, in lemn, in oţel, in aur şi in câte nu gândeşti. — Din miez de pâine uscat a făcut capul băiatului celui mic, Rudolf, aşa de bine şi aşa de delicat, cât nu poate scrie un condei. Insfirşit un om perfect, recunoscut astfel şi de oameni şi de Dumnezeu, care i-a dat toate fericirile lumeşti; căci zău! ce mulţumire mai mare ii trebue unui om, decât să i se recunoască valoarea, să aibă copii buni, frumoşi şi deştepţi şi mai presus de toate un înger care să-i fie tot intr'o vreme soţie, amantă, soră şi prieten?

A!... cu câtă admiraţie il privea dinsa, când ne-a adus un album mare, mare, in care erau reproduse fotografic toate lucrările de sculptură pe care le-a făcut până acum. *Şi asta e făcută tot de el... şi asta... şi asta...* şi-l privea zimbind, cum zimbeşti uitându-te la un copilaş frumos. Mitu şi cu mine i-am botezat *neamul sfânt* şi-ţi jur că merită numele acesta.

Nu sunt strinşi cu toţii la un loc decât la prânz şi seara, ear in tot restul zilei, tatăl e dus la lucru, băiatul cel mare, Ferdinand, Fifi, cum ii zic ei, la consulatul german unde e amploiat, Rudolf la şcoală, Mimi, fata, cântă la pian, ear mama vede de treburile casii. A! dacă ai fi văzut-o Vinerea trecută!... Spălase servitoarea rufele şi dinsa eşise să-i ajute ca să le intinză. Se inălţa in virful picioarelor, scurtă cum e, ca să ajungă până la fringhie, pe când vântul ii resfira părul albit fără vreme şi făcea ca cearceafurile să-i filfie in mâini ca nişte steaguri; apoi işi sufla in palme, işi potrivea părul şi ear se ducea de lua rufe, ear le intindea, şi tot aşa mereu-mereu până seara.

Uite acum n'aş putea să-ţi spun care dintre ei toţi

mi-e mai drag, cu toate că mi se pare că tot Rudolf. Seara vine la noi in odae ca să-i arate Mitu la Geometrie şi la Aritmetică, şi după ce sfirşeşte cu invĕţătura il iau lângă mine şi-l pui să-mi istorisească ceva. De când sunt n'am vĕzut mai mare asemănare intre un copil şi-o mamă: gură, ochi, nas, vorbă, toate insfirşit sunt ale măsi. Căteodată... dar lasă... căci dacă aş sta să-ţi spun tot ce am de spus, n'aş mai isprăvi, şi cărţile imi fac cu ochiul şi examenul bate la uşe.

La revedere. *Toni.*

P. S. Uitam să-ţi scriu. Stĕpânul seamănă cu dumneata intr'o privinţă: nu bea cafeaoa neagră dacă n'are caimac, sau cum zice el „dacă n'are nori"; ear când are „nori", plimbă gura de jur imprejurul buzelor ceşcii, ca nu cumva să-i scape vreo picătură de caimac. Intrebuinţează şi dumneata mijlocul ăsta, să vezi.

Sărutări de măini pe-acasă.

III.

Iţi mulţumesc, dragă nene, atât pentru telegramă cât şi pentru scrisoare; sunt mai bine acum.

Mĕ intrebi ce-am avut? Nici eu nu ştiu ce să-ţi spui. Intr'o seară,—nu-mi aduc bine aminte,—Marţi, mi se pare, m'am intors acasă pe la nouă ciasuri şi jumĕt., m'am culcat bun-zdravăn, ear peste noapte m'am deşteptat tremurĕnd şi durĕndu-mĕ in gât.—Bietul Mitu, mi-a făcut in grabă un muştar şi un ceaiu; dar in zadar, căci a doua zi, a treia zi şi a patra, mi-a fost din ce in ce mai rĕu, neputĕndumĕ mişca din pat, tremurĕnd şi icnind intr'un mod cumplit. Poţi inţelege cât de rĕu am fost, dacă ţi-oiu spune că patru zile n'am băgat in gură nicio firimitură de pâine, cine? eu, care ştii cât de puţin sunt predispus a face concurenţă lui *Succi* şi lui *Taner!*

De geaba spune doctorul că m'am speriat de un lucru

de nimic şi că nu era grav, căci niciodată nu m'am simţit mai aproape de sfirşit ca de rândul ăsta. Covorul din perete de la patul meu are nişte trandafiri zugrăviţi pe dinsul; ei bine, intr'un trandafir vedeam un căine rinjitor şi pocit şi in altul o babă sbârcită şi urită. Astăzi am căutat pe covor şi mi-a fost cu neputinţă, după o jumătate de cias de privire, să pot descoperi căinele şi baba, aşa că nu pricep unde erau: inaintea mea ori pe covor? sau intre covor şi ochii mei?

A! nene dragă, acasă nu m'aţi fi putut resfăţa mai mult decât m'au resfăţat aici; şi modul cum m'au ingrijit stĕpânii casei mi-a amintit vremurile de altădată, când eram mic. Ţi-aduci aminte? — Eram bolnav de junghiu — toată ziua şi toată noaptea eraţi imprejurul meu, dumneata, mama, tata... şi nu mai ştiaţi ce să-mi daţi şi ce să-mi faceţi, ca să-mi mai alinaţi durerea: dumneata imi dedeai ciasornicul, tata, un pumn de bani, mama, cruciuliţa de la gât; ear când fraţii cei mai mici făceau sgomot, colo lângă sobă, jos, pentru o jucărie luată cu sila, ii aduceaţi la regulă, făcĕnd *ssssstt!* cu degetul la gură.

Intocmai aşa erau strinşi cu toţii imprejurul meu: tatăl, muma, Fip, Rudolf, toţi insfirşit... şi-mi dedeau doctorii, şi-mi mai aduceau şi de la ei, şi-mi făceau şi d'ale care-şi aduceau aminte.

Intr'o seară, Mitu se dusese la doctor, eram singur, când s'a deschis uşa şi a intrat numai stĕpâna, dinsa singură. Doamne! dacă ai auzi ce blând vorbeşte!... Să fii mort şi te-ar invia; dar dacă nu eşti decât bolnav?... Intrebarea asta: *vĕ doare rĕu?* nimeni in lume, nimeni n'o s'o poată spune mai dulce decât dinsa. Aşi! Vocea doicii când zice *nani, nani, puiu mamii*, vocea bunichii când spune basme, nu sunt nimic, sunt aspre pe lângă ale ei! Şi-mi vine să cred că gargara de clorat de potasă, china şi toate celelalte, n'au slujit intru nimic la insănătoşirea mea. Ce doctorie mai sfântă decât o voce şi-o privire, care

par'că-ţi aduc aminte lucruri pe cari niciodată nu le-ai ştiut, dar cari de când lumea au fost cu tine?

Par'că sunt nebun!...

Stĕpânul a plâns intr'un rind, când mi-era mai rĕu; l'am vĕzut; şi Raul a plâns . . . . . .

. . . . . .

Dar când m'am făcut sănătos? Mie, zĕu, nu mi-ar fi părut mai bine, dacă mi-ar fi dat cineva douĕ mii de franci ca să merg la expoziţie, de cum le-a părut lor că m'am insănătoşit. Seara au jucat dincolo in odae: mama cânta, ear copii jucau şi acum plângeam eu.

Când iţi spui că merit numele de *neamul sfânt.*

Mĕ intrebi in scrisoarea dumitale, dacă am vĕzut pe Leona Dare. — Da, am vĕzut-o; — am fost in Cişmigiu, erĭ, singur, căci Mitu n'a vrut să meargă.

Lume foarte multă şi ca la toate imbulzelile, am auzit o sumedenie de nostimade. Aşa de exemplu: un gardist a dat la o parte pe nişte copii, cari şedeau prea aproape, sub cuvĕnt că acolo trebueau să şează „alţii mai mari, cari au idee de distanţa balonului"; — un alt om, ca să explice intârzierea inălţărei, zicea că balonul nu e „definitiv inflamat", — şi alte multe de soiul ăstora.

Eu, până a nu se inălţa, eram foarte liniştit; dar când a pornit şi când am vĕzut pe Leona Dare ţinĕndu-se in dinţi de o curea legată de un trapez şi sburând in sus cu o iuţeală ameţitoare, am simţit că mi se inalţă ceva din mine şi am inceput să strâng din dinţi tare, tare, ca nu cumva să scape ea de-acolo. Din Cişmigiu m'am dus la bunica la prânz şi i-am istorisit cele ce vĕzusem; dar mi-a părut rĕu in urmă, că i le-am spus, căci n'a putut să mănânce de emoţiune şi in tot timpul mesei, s'a inchinat necontenit zicĕnd din când in când: „păzeşte-i Doamne de vreo primejdie!"

Dragă nene, — dacă m'am făcut bine, asta să nu te impiedice de-a veni in Bucureşti; şi dacă trebue să fiu rĕu bolnav, pentru ca să vii, uite, mĕ duc afară desbrăcat, stau o jumĕtate de cias in curte şi cu furtuna care bate, jun-

ghiul e gata. Ori dacă nu, iți scriu altă scrisoare, in care iți spui că sunt pe moarte, că mi s'a rupt gătul, ori c'am murit.

Nu vreau să-mi inchipuesc tabloul care te incunjoară, la vie, unde imi citești scrisoarea, căci m'ar apuca un dor, periculos in vremurile astea, când trebue să am gândul la invățătură.

Sărutări de mâini pe acasă;—spune, te rog, mami, să nu se ingrijască căci mi-e bine; ear dumneata primește mii de imbrățișări. *Toni.*

P. S. Și dinșii, stăpânii, sunt foarte mulțumiți de noi, căci la rindul lor, să fi dat mult cu multul, n'ar fi găsit băeți mai așezați ca noi, dumneata știi bine dacă mă laud; mai ales că au avut parte până acum, tot de oameni cari le făceau neajunsuri. Așa de exemplu, mi-au spus de unul Leonaidi, care venea in toate serile beat și făcând scandal;—altul care-și aducea prieteni de jucau cărți până la ziuă;—altul care „era de-o murdărie nepomenită". Și dovadă că nu-i vorbesc de rău din spirit de cicăleală, e faptul că laudă grozav pe un căpitan de artilerie, care a stat la ei inaintea noastră și care a plecat de-aici, pentru că a fost mutat la Craiova.

Mii de imbrățișări. *Toni.*

IV.

Asta e intăia scrisoare pe care ți-o scriu mâhnit și amărit; și pot zice că astăzi e prima zi de când am venit, in care să fiu supărat. Și eată pentru ce: Stam la fereastră privind, când văd trecând pe Mișu Zănescu. Să mă ferească Dumnezeu, de-a avea vreo legătură de prietenie cu dinsul; dar pentru că nu mi-a plăcut să am dușmani și mai ales pentru că mi-a fost coleg, nu pot să mă fac acum că nu-l cunosc. Văzându-mă la fereastră, m'a salutat, — l'am salutat și eu; ear el n'a găsit altceva mai bun de făcut decât să vie să mă necăjească pe mine. Inchipuește-ți că

trecĕnd prin curte, a vĕzut pe stĕpăna casei şi primele vorbe pe cari mi le-a spus intrĕnd, au fost următoarele: *Strengarule!... ştii că e nostimă?... bună bucăţică... hai?...*

Mi-a venit să-l string de găt; ear la impotrivirile mele, la arătările mele că e o femee sfântă, de care nici cu gândul n'aş indrăzni să mĕ ating, a inceput să-mi spue cu o voce batjocoritoare: *Fugi mă d'aici!... Toate femeile sunt la un fel, şi pentru ca o femee să fie cinstită trebue să fie chioară, ciungă, slută, pocită şi cocoşată; dar heruvimii ca asta... uite, eu.....*, şi mi-e ruşine să scriu ce mi-a istorisit. Zicea c'a avut o mătuşă, care acum nu mai trăeşte, pe care o credea mai mult decât sfântă; — Maicaprecista şi mătuşe-sa, erau pentru el aceeaşi fiinţă. — Spunea că-i ţinuse loc de mamă, căci măsa murise de când era mic, şi că privind chipul ăla cu bandoane cărunte, peste-o frunte frumoasă şi cinstită, ţi-ar fi venit să-i cazi in genunchi şi să i te inchini. Mi-e neşters din naintea vederei risul sĕlbatic cu care imi spunea: *Ei bine, femeea asta sfântă, mama asta, am avuto acum doi ani; — ba mĕ şi săruta cu foc... cu patimă... ba mĕ şi....* Ticălosul!

Cât a mai stat la mine mi s'a părut că-mi stă pe inimă; ear când a plecat, am simţit uşurarea pe care o simţi, vĕzĕnd că se face ziuă, când n'ai putut să dormi toată noaptea de frică şi de urit. Nu ştiu dacă ai băgat de seamă când vorbeşti unei mume că ai vĕzut odată un copil strivit de trăsuri, deodată o vezi tresărind şi căutându-şi de jur imprejur copiii; ba altele nu se liniştesc decât după ce-şi vĕd pe toţi inaintea ochilor. Acelaş lucru l'am simţit şi eu: imi venea să trec dincolo in odae, la stĕpăna şi să mĕ uit bine la dinsa, s'o vĕz!

Ba am şi trecut in sală, m'am uitat pe broasca uşei şi am vĕzut-o: cosea la maşină, — frumoasă, liniştită, ca o sfântă!

Cum poate să fie cineva aşa de ticălos? Cum poate cineva, vĕzĕnd o femee, şi încă o femee ca asta, să nu se gândească decât la lucruri scărboase, când ar putea să i se nască in gând atâta poesie şi atâta frumuseţe? Auzi dum-

neata!... dar trebue să fie cineva fiert in rĕu; eu cel puţin nu ştiu cum ar trebui să fiu, pentru ca să mĕ gândesc vreodată....

Nici nu ştiu ce mai scriu!...

Dar... să vorbim despre altceva.

Uite, aseară, am eşit să strig pe servitoarea şi trecĕnd pe dinaintea geamurilor lor, am vĕzut cel mai frumos tablou din lume! La o masă rotundă din mijlocul odăii, Raul invĕţa cu capul lui frumos intre măini; Mimi, fata, scria lângă dinsul; alături cu ei, mama cosea la o haină; puţin mai in fund, băiatul cel mare tăia nişte flori din lemn; ear lângă fereastră, cu o lupă in ochi, cu haina scosă, indoit peste strung, tatăl săpa in oţel. Toate astea, sub lumina abajurului, care făcea douĕ cercuri luminoase: unul jos, mai mare, altul mai mic, sus, pe tavan. Nu era aşa tabloul; aşa cum ţi l'am scris e urit. Am stat multă vreme privindu-i astfel, — mult, — până când mama s'a mişcat, a luat cartea dinaintea lui Raul, l'a resturnat cu capul in poală, şi a inceput să-l sărute peste faţă, peste gură, peste ochi.

Nu-ţi spui, trebue să fie cineva o canalie, ca să bănuiască astfel de fiinţe.

Apoi mai deunăzi Rudolf a fost bolnav, dar nu rĕu: o durere de cap trecătoare; a fost insă deajuns, pentru ca tatăl să se culce imbrăcat şi pentru ca mama să vegheze toată noaptea, — toată noaptea, zĕu. — Nici un minut nu s'a deslipit de la căpătăiul lui, mângăindu-l necontenit, cu privirea, cu mâna şi cu vorba. Intr'un cuvĕnt, o mamă ca mama, sfântă de pus in ramă şi de aşezat in perete lângă icoana Maicii Domnului!... Mĕ mir eu singur, de ce mĕ turbur atât de mult de vorbele unui netrebnic, care nu ştie să facă altceva decât să se imbete şi să joace cărţi; când o mai venì pe la mine, nici nu-l mai primesc. Dealtminteri, dumneata mi-ai spus destule despre tată-sĕu, şi, precum vĕd, ii calcă pe urme: *ce naşte din pisică şoareci mănâncă.*

Te-am necăjit cu scrisoarea asta. Spune drept; căci

negreşit ce eşti ţinut dumneata să citeşti vrĕnd-nevrĕnd neroziile mele? Te inştiinţez insă, că n'ai decăt un singur mijloc de-a scăpa de scrisorile mele, şi acela e de-a veni in Bucureşti.

Mii şi mii de imbrăţişări. *Toni.*

V.

Dragă nene,

Să-ţi scriu scrisoarea asta?... Să nu ţi-o scriu?...

Trebue să ţi-o scriu pentru că mi-aş mai uşura din greul care-l duc cu mine; nu trebue să-ţi scriu, pentru că sunt sigur că-ţi vei bate joc de mine, ba, te-ai şi desgusta de mine.

Totuş am să-ţi scriu. — Ascultă:

Din ziua de căud Zănescu, mi-a istorisit intimplarea lui scărboasă cu mătuşă-sa, mi-e cu neputinţă să-l pot şterge dinaintea vederei. Mereu, mereu, imi vine in minte chipul ăla rinjitor de hienă, cu buza de jos strimbată intr'un ris de-o bacjocură şi de-o amărăciune nespusă; şi căud cred că l'am uitat, atunci aud lăngă ureche, in ureche, glasul lui hîrîit: *ba mĕ şi săruta cu foc... cu patimă... ba mĕ şi...*

Sunt trei zile de atunci şi nu m'am putut scăpa de dinsul, ca de un vis pe care-l visezi, de căte ori pui capul pe perină.

Din căte am citit aste trei zile, nimic n'am priceput. Mi se părea că lipsesc litere din carte; ba că lipsesc şi cuvinte şi că la fiecare pagină era scris: *s'ar putea?....* Şi pentru ce mĕ muncesc aşa? Pentru ce? căud nu-mi e nicio rudă; căud n'o cunosc decăt de vreo căteva săptămăni; căud n'am nici un drept să mĕ intreb, şi căud toate, toate căte le vĕd şi le aud, imi dovedesc că e o sfăntă, că trebue s'o cinstesc ca pe mama şi că aş păcătui de-aşi atinge-o numai cu găndul.

Vezi? Mĕ intreb şi mĕ muncesc, tocmai pentru că mi se pare atăt de sfăntă; tocmai pentru c'o pui alături de

cea mai iubită şi cea mai cinstită femee din lume şi pentru că, dacă s'ar intimpla să fie aşa, ar trebui să cred lucruri ingrozitoare... ingrozitoare!

Alaltăeri am inchis cartea, nu inţelegeam nimic, şi am luat o hotărire de care mi-e ruşine: m'am hotărit s'o pândesc.

Nu mĕ despreţui, te rog, nene, căci dacă ai putea şti ce se petrece acum in mine, te-ai incredinţa că nu puteam face altfel decăt aşa. Tot ce fac, pentru ca să-mi piară din minte bănuiala asta fără căpătăi nu-mi foloseşte la nimic. Freacă o bucată de aur de un postav cu gândul de-ai şterge strălucirea, o să strălucească din ce in ce mai tare.

Am şi urmărit-o eri, — da, — pe la patru şi jumĕtate după amiazi; am vĕzut-o eşind din casă singură, m'am imbrăcat repede şi am urmărit-o din depărtare. Ştii unde s'a dus? S'a dus la şcoală ca să ea pe Raul... M'am intors acasă aşa de ruşinat de mine insu-mi, cum nu-ţi poţi face idee; ear seara, in aşternut, am stat multă vreme trecĕndu-mi prin minte toate căte le-am vĕzut aici, de cănd am venit. Mĕ sileam cu tot dinadinsul, să găsesc o vorbă, o mişcare, care să mĕ fi indreptăţit a o bănui; n'am putut insă găsi nimic, decăt lucruri, cari dimpotrivă, trebue să mĕ intărească in credinţa că e o sfăntă.

Dar nici acum nu sunt mai liniştit decăt mai nainte; căci şi acum ca şi eri seară imi zic acelaş lucru: *nu este, nu poate să fie, — dar dacă ar fi.....*

O!... indoiala te omoară; şi mai ales o indoială ca asta.

Şi toată supĕrarea asta a mea, din pricina unui nemernic ca Zănescu!

Ba şi din pricina dumitale, nene dragă, care nu vrei să vii, căci dacă ai veni, mi-ar mai trece niţel...

Te aştept, ear pănă atunci de sărut de mii de ori.

Toni.

VI.

....decăt să vĕz ce-am vĕzut....

....să-mi fac simţirea cugetare, cugetarea vorbe şi vorbele să ţi le scriu....

....dacă e aşa de lung drumul de la inimă până la virful condeiului....

....căci sunt cuprins de un tortur.... căci mi se sbirleşte pĕrul şi mi-e frică, mi-e urit, mi-e scărbă.... Mi se pare că sunt nebun!...

....s'o pândesc. Ce? crezi c'am aşteptat mult? Crezi c'a trecut vreme multă? Nu! a trecut vreme puţină.... puţină de tot!... foarte puţină! ori foarte multă! Nici nu mai ştiu....

....Vezi nene? Atătea boale căte sunt pe lume....

....Şi măcar dacă aş fi murit după ce am vĕzut....

Nu.... prea ar fi fost chinul scurt....

....la masă, cu toţii: el, ea, copiii, Mitu şi eu când ne propun să-i insoţim in Cişmegiu, la a treia inălţare a balonului....

....pe dinsul şi pe copii, căci dinsa nu putea merge: o durea capul.... o migrenă de care sufere adeseori; dar nu era nimic de ingrijit, aşa de puţin de ingrijit, incât a dat voe chiar şi servitoarei să se ducă....

Negreşit nu-i puteam refusa. Ne vezi deci, după masă, plecĕnd cu tatăl şi cu copiii.... era de vreme, dar ca să putem apuca locuri mai bune . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

....când l'am părăsit, când m'am intors la locul unde-i lăsasem, nu i-am mai găsit. I-am căutat pretutindeni, dar in imbulzeala care era mi-a fost cu neputinţă ca să-i găsesc.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Zănescu.... şedeam acasă.... necaz . . . . . .

....gata să alerg la spiţărie dacă s'ar intimpla să-i fie mai rău . . . . . .

....dinadins să rămăe singură . . . . . .

....röstit la Rudolf care vrea să stea cu dinsa acasă . . . . . .

. . . . . numai şi numai ca să remăe . . .

....de sigur că se prefăcea!

Fără să-mi dau seama, eşisem din Cişmegiu şi mergeam spre casă . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

ca un somnambul, ori mai bine ca un nebun care nu ştie ce face . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

....Fără să-mi dau seama, eşisem din Cişmegiu şi mergeam spre casă....

....Da, nene, da, am ajuns acasă, poarta era deschisă; am călcat incet ca o umbră, am deschis uşa sălii ca un hoţ şi fără de-a bate, am deschis repede uşa de la odaia ei....

....murit trăsnit, n'am amuţit, n'am orbit, văḑănd pe femeea cinstită, mama ca mama, sfăntă de pus in ramă şi de aşezat in perete, lăngă icoana Maicii Domnului, in braţele unui căpitan de artilerie, frumos, cu o mustaţă castanie dată in sus, cu gene lungi şi incovoiate şi cu chip de canalie frumoasă.... da, el era deschis la tunică, dinsa deschisă la piept şi avea o mănă după gătul lui şi un picior peste picioarele lui....

....Nu se aşteptau....

....Şi-a dus mai intăi măna la sabie, apoi a fugit prin fund, dinsa a scos un ţipăt şi-a trecut in odaia vecină; ear eu?... eu am trecut in odaia mea şi am inceput să riz.... şi am inceput să plăng.... să ţip.... să scuip....

....Simte acum nene, ce-am simţit eu; găndeşte-te ce

m'am gândit eu.... era fum, era intuneric; nu puteam vedea nimic.... tot mai la fund, tot mai afund in intuneric....

A! imi aduc aminte: aud pe Mitu venind, trebue sa mĕ prefac că n'am nimic, trebue să fiu vesel, să-l intreb de ce-a plecat după bancă; şi vorbesc, şi riz, şi fluer, fără să-mi dau seama că era nefiresc ceeace făceam, intocmai ca copiii, cari pentru ca să nu se cunoască că au furat dulceaţă din borcanul din sobă, când intră cineva incep să fluere şi să joace intr'un picior.

....nicio firimitură;—noaptea n'am dormit o clipă.

....aceleaşi şi aceleaşi gânduri mi se năşteau, mureau şi ear mi se năşteau in minte.

Trebue să fi fost pregătită, — desigur ii scrisese să-l aştepte; scrisorile sosesc dimineaţa la nouă ciasuri când unul e dus la lucru, altul la cancelarie şi altul la şcoală, din Cişmegiu se intorceau la şase,—slujnica avea voe pentru toată ziua.

Şi apoi trebue să fie cineva obicĭnuit cu lucruri de astea, trebue să mai fi făcut şi altă dată, pentru că fără ruşine, fără teamă că poate intra cineva, să stea braţe in braţe, cu uşa deschisă, ziua la nimeaza mare.

Dar ce e dragostea de bărbat? ce e dragostea de copii, de casă? dacă poţi să le uiţi şi să le păngăreşti, pentru ce? pentru nişte ochi cu gene lungi şi incovoiate, pentru trei trese de fir, şi pentru o mustaţă de canalie frumoasă!...

Vegherea la căpĕtăiul lui Raul, admiraţia pentru lucrările bărbatului, vorba şi privirea blândă şi cu minte?—prefăcătorii indrăcite! Un plic de hărtie parfumată şi frumoasă care ascunde o amenințare cu moartea!...

....Şi dacă femeea asta e aşa, atunci toate sunt la un fel, toate se prefac... toate, până şi.....

Nu-ţi spui, eram nebun... eram nebun...

Plăng nene, ca un copil, ori mai bine ca un moş bĕtrân, care a trăit să-şi ingroape toţi copiii şi copii copiilor.

Incearcă-te de spune lui tanti Zizi, că viţa de pĕr auriu, pe care o acopere de sărutări şi la care se inchină

in toate serile nu e a Elenuţii, că a ei s'a pierdut şi că aceia ai tăiat-o dumneata de la o fată străină şi ai să vezi dacă n'o murì de intristare.

....O! ce bine mi-ar prìi să vii.

Vino, zĕu, să-mi spui ce mai face mama, tata, Diana,... cum era la culesul viilor; vino, te rog in genunchi.

Toni.

VII.

Nu ne mai adresa scrisorile acolo; adreseazăni-le aici in strada *** No. ***, — ne-am mutat.

Şi totuş e cu neputinţă să nu ştii pentru ce. Ascultă:

A douazi, — a douazi, ştii, — eram la mine in odae; citeam fără să pot inţelege un cuvĕnt. Imi piereau literile şi cuvintele dinaintea ochilor şi in locul lor, vedeam acelaş şi acelaş tablou jalnic, vĕzut intr'o clipă lungă ca vecînicia. S'a deschis uşa şi a intrat dinsa.... frumoasă!... o! astădată mai frumoasă ca totdeauna!... foarte frumoasă!.... A inaintat spre mine, care mĕ sculasem par'că cu hotărirea de-a-o goni, — mi-a luat măna stăngă, — măna stăngă, o vĕd şi acum, şi privindu-mĕ in adincul ochilor: „*Nu ştiu bine româneşte, nu ştiu dacă ne-om putea inţelege bine...*“ Nu i-am respuns nimic. Atunci cu o voce tremurĕnd in lacrămi, a urmat: „*Dacă i-ai spune ce ai vĕzut, nu m'ar omorì pe mine, ci s'ar omorì pe el... şi atunci Mimi... Rudolf... Fifi...*“ şi şi-a acoperit obrazul cu măinile.... Ce-ai fi făcut in locul meu, nene? Ce-ar fi făcut ori şi cine. Nu e aşa că i-ai fi jurat că n'o să spui nicio vorbă, i-ai fi şters lacrămile, ai fi căutat s'o increding̨ezi c'ai uitat şi tu... nu e aşa? Dar cănd e aproape de tine, cănd din pĕrul ei se ridică un parfum ameţitor, cănd e frumoasă de pică, cănd ii saltă pieptul de-o frumuseţe pĕcătuitoare... dar ce zic? ce indrăsnesc să zic?... nu atunci, ci... cănd eşti o canalie, cănd e sădită in tine sĕminţa rĕului, atunci incepi să te uiţi crucişi, şi-ţi vijie urechile, atunci o ei in braţe! . .

. . . . . .

Cui semăn, dragă nene, cui? — A! nu... eu nu sunt copilul bătrănului aceluia, care altoeşte trandafiri in grădină, nici al femei care-şi prăpădeşte ochii lucrănd pentru copii; pe mine trebue să mĕ fi găsit pe vreun maidan cu gunoiu; tata trebue să fie un ocnaş şi mama vreo ocnaşă! . . .

. . . . . .

Eram tot pe pat, fără o cugetare, tămpit, cănd s'a deschis uşa şi a intrat el. A! nu mi-a fost frică, nu! Aş fi luat revolverul de pe masă şi i l'aş fi dat: „*Na, omoară-mĕ, — aşa e!...*“ sau l'aş fi impuşcat, aş fi trecut apoi dincolo şi aş fi omorit-o şi pe dinsa, şi pe Mimi, şi pe Rudolf, da, şi pe Rudolf; ear eu aş fi trăit şi m'aş fi uitat la ei rizind, sau mi-aş fi muiat măinile in sĕngele lui Rudolf şi m'aş fi spoit peste obraz... peste ochi!...

Nu venea insă pentru asta, ci luăndu-mi măna, cu o privire de părinte, m'a intrebat dacă am reuşit la examen şi dacă trebuia să mĕ felicite!... Si cu toateastea, n'am murit de ruşine, sub privirea acestui om cinstit; nici de groaza celor ce făcusem; nici de micşorimea mea, faţă de dinsul. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Nu mai ştiu nimic!... Trebue să fi spus tot lui Mitu, ori poate nu i-am spus nimic, dar trebue să-l fi luat de piept, să fi plăns, să mĕ fi rugat, trebue să mĕ fi tirit in genunchi la dinsul, pentru ca să-l domiresc că imi era cu neputinţă de-a mai sta o clipă acolo in casa neamului sfănt.

. . . . . .

Andrei Arbore

Cămpu-Lung.

Nu spune nimic celor de acasă. Vino imediat. Toni rĕu.

Mitu.

LEON C. NEGRUZZI

Leon Negruzzi, născut in Iaşi la 5 Iunie 1840 ca cel d'intăi fiu al lui Constantin Negruzzi, a incetat din viaţă in noaptea de 15 spre 16 Iulie 1890 la vêrsta de 50 de ani. Invĕţătura de carte a inceput să o primească in Academia Mihăileană din Iaşi sub direcţia lui Malgouverné, ear la 1852 a fost trimis impreună cu fratele sĕu Iacob la Berlin, unde şi-a terminat studiile liceale. La Universitate voià să inveţe medicina, dar disecţiunile anatomice fiindu'i prea antipatice, a trecut la Filosofie şi la Drept, ascultând prelegeri in Berlin şi Viena, fără a dobĕndì vreun titlu academic. Intorcĕndu-se in Ţară la 1864, a fost numit judecător la Tribunalul din Iaşi şi a inaintat succesiv până la Curtea de Apel ca membru şi ca Procuror general. Sub ministeriul Lascar Catargiu 1871—1876 a fost Prefect al districtului Iaşi; a mai primit prefectura pe timpul Ministeriului de Interne al lui Kogălniceanu in Cabinetul I. Brătianu; apoi a fost ales Primar al Iaşului şi Senator. De la Martie 1888 a funcţionat earăş ca Prefect, şi in fine a fost numit Epitrop la aşezămintele S-lui Spiridon.

Activitatea publică a lui Leon Negruzzi s'a indreptat şi spre literatură. Indemnat de mişcarea produsă in Iaşi prin Societatea „Junimea“ şi prin revista ei „Convorbiri literare“, infiinţată de la 1 Martie 1867 sub redacţia fratelui sĕu, Leon a scris mai multe novele.

Dacă este să judecăm lucrarea lui de om politic şi de scriitor cu nepărtinirea, ce se cuvine pentru prieteni ca şi pentru protivnici, trebue să recunoaştem, că nu a dat vre

un resultat mai durabil. Şi cu toate aceste moartea lui a lăsat un gol neimplinit in societatea Ieşană şi a fost simţită cu cea mai sinceră părere de rĕu de toţi căţi l-au cunoscut — şi cine nu'l cunoşteà? — fără deosebire de partid şi de clasă socială. Căci Leon Negruzzi erà figura cea mai populară din Iaşi, omul cel mai simpatic, unul din puţinii bărbaţi pe lume, care n'au avut duşmani, cu toată partea ce a luat-o la luptele politice ale timpului sĕu.

Această situaţie excepţională se explică prin excepţionala lui personalitate, şi pentru cei ce l-au cunoscut mai deaproape este ca o mângăere de a se gândì la individualitatea lui şi a fixà in trăsături mai precise o scumpă amintire.

Leon Negruzzi, inalt la statură, lat la faţă şi la piept, cu umbletul balansat ca al marinarilor, cu gestul larg şi cu risul sgomotos al temperamentului sanguinic, erà mai ântâi de toate un om bun la inimă, milos, cinstit şi vesel până la uşurinţă. Cu vecĭnicul sĕu optimism erà dispus să privească toate intĕmplările din partea lor cea bună, şi nici odată ura, invidia, descurajarea nu au găsit loc in sufletul lui. Crescut in atmosfera culturei occidentale, erà destul de pĕtruns de resultatele ei pentru a inţelege şi cel puţin a simţì valoarea elementelor de civilizaţie. In ştiinţă, ca şi in politică şi in artă, daca nu aveà spiritul de iniţiativă, erà insĕ foarte primitor pentru or ce impulsiune sănătoasă şi erà capabil să o judece, fiind inzestrat cu acel dar preţios, care intr'o generaţie ameţită de atâtea idei nemistuite şi de atâtea aspiraţii nehotărite a devenit foarte rar, cu ceea ce numesc Francezii *bunul simţ*. La aceste insuşiri personale ale amicului nostru trebue să adăogăm că erà — cu bunul sĕu simţ şi cu inima sa cea bună — un soţ şi un tată iubitor şi iubit.

Insĕ in cadrul, in care s'au restrins „Convorbirile literare“ de la infiinţarea lor, nu putem insistà mai mult asupra persoanei lui private şi nici asupra vieţei lui politice, ci trebue să ne dăm mai ales samă de lucrarea lui literară.

Leon Negruzzi a publicat in revista noastră, pe lângă

doue poesii neinsemnate, următoarele șase novele: „Vĕntul soartei“ („Conv.“ 15 Aug.—15 Oct. 1867), „Evreica“ (15 Noem. 1868—15 Ian. 1869), „O rĕsbunare“ (Apr. 1874), „Țiganca“ (Fevr. 1877), „Serghie Pavlovici“ (Mai 1881) și „Osăndiții“ (Dec. 1881, Ian. 1882). Novelele aceste nu se disting prin originalitate de concepțiune sau de stil. După miile de romanuri și de novele străine ce le-am cetit toți și le-a cetit și Leon Negruzzi, figurele sale, vorbirea, simțimintele și complicațiile lor ne par cunoscute din alte scrieri, fără a puteà spune, din care anume; probabil din mai multe deodată, insĕ numai din cele de felul romantic, nu de felul Balzac-Flaubert-Zola. Dealtminteri limba, in care sunt scrise, este ușoară și firească, ca și in novelele lui Gane, de care insĕ autorul nostru se deosebește prin ceva mai mare tensiune a interesului.

Critica mai severă, pe care subscrisul o crede indreptățită in privința operelor literare și științifice, se află oarecum desarmată in fața novelelor lui Leon Negruzzi. Causa nu este ușor de explicat, deși o credem valabilă și compatibilă cu toată rigoarea unei judecăți estetice.

Leon Negruzzi este și el, in limitele talentului sĕu, un adept al acelei școale literare din Iași, despre care mult s'a zis, dar puțin s'a înțeles, adecă al societății „Junimea“.

„Junimea“ din Iași a fost — și acum putem vorbì de ea ca de un lucru trecut—o adunare privată de iubitori ai literaturei și ai științei, de iubitori sinceri. Din intĕmplare cei d'intĕi membri ai ei s'au găsit a fi inzestrați cu cunoștințe destul de felurite, fiecare după studiile și după gusturile sale, incăt să se poată completà unii pe alții și totodată să se poată înțelege. Discuțiile cele mai animate, insĕ fără nici un amestec de interese personale, i-au apropiat și i-au imprietenit, atrăgĕnd incetul cu incetul pe mulți alții, a căror dispoziție de spirit ii făcea accesibili la asemenea cercetări adeseori abstracte. In primii ani ai acelor intruniri intime s'a urmărit cu stăruință cetirea mai tuturor operelor literaturei române de păn'atunci, bune-rele cum erau, și pe temeiul unor asemenea cetiri se iscau discuțiile: obser-

vări critice, incercări de stabilire a unui teren comun de inţelegere, teorii conduse la extrem şi apoi limitate spre o aplicare mai firească, expuneri ştienţifice despre estetică, despre limbă, despre scriere, despre multe alte obiecte ale gândirii omeneşti — căci ştiinţele se inrudesc, — *de omnibus rebus et quibusdam aliis*, totdeauna libere, adeseori indrăsneţe, de regulă vesele, niciodată personale, meschine, inveninate. Şi se formase astfel o atmosferă de preocupări curat intelectuale, care fără voie şi pe nesimţite ajunsese a stăpâni pe toţi, aşa incât orele petrecute odată pe săptămână la „Junimea" steteau in cel mai mare contrast cu viaţa de toate zilele, erau o lume aparte, un vis al inteligenţei libere inălţat deasupra trivialităţilor reale. Şi aşa de intensiv şi aşa de puternic lucra această atmosferă asupra celor ce o respirau, incât formă ea insăş o legătură intre ei şi 'i armonizà pe toţi pentru timpul cât durà, pe unii pentru toată viaţa lor.

Cele mai disparate spirite s'au putut intâlni şi s'au putut insufleţi in acest contact: veselul voltairian Pogor cu sistematicul politic Carp, melancholicul Teodor Rosetti cu (pe atunci) humoristicul Iacob Negruzzi, scriitorul acestor rênduri cu militarul autodidact M. Cerchez, traducĕtorul lui Heine N. Schelitti cu franţuzitul M. Korné, inchisul estetic Burghele cu vĕrtosul glumeţ Creangă, juristul Mandrea cu hazliul Paicu, agerul şi recele Buiucliu cu sentimentalul Gane, spaniolul Vărgolici cu obscurul german Bodnărescu, horaţianul Ollănescu-Ascanio cu liricul ofiţer Şerbănescu, tăcutul Tasu cu vorbareţul Ianov, viul cugetător Conta cu poligraful Xenopolu, exactul Melik cu „volintirul" Chibici, amarul critic Panu cu blândul Lambrior, anecdotistul Caraiani cu teoreticul Misir, bunul „papa" Culianu cu epigramaticul Cuza, isbucnitorul Philippide „Hurul" cu blajinul Miron Pompilie, super-gingaşul Volenti cu filologul Burla, popularul Slavici cu rafinatul Naum, inaltul visător Eminescu cu nemilosul observator Caragiale, şi alţii şi alţii in umbră şi in penumbră, ear din când in când in mijlocul lor intineritul Vasilie Alecsandri cu farmecul povestirilor lui.

Unde sunt aceste timpuri şi unde sunt aceşti oameni!

A venit realitatea practică, au venit cerinţele vieţei publice şi i-au aruncat in diferite sfere de acţiune. Ear unde incepe acţiunea, incetează răgazul contemplativ.

Şi totuş cutez a zice, că la cei ce mai sunt in viaţă din vechia „Junime“ literară, şi chiar la cei desbinaţi astăzi prin luptele politice, a remas ceva statornic şi comun: in viaţa lor privată amintirea orelor petrecute la „Junimea“ pintre cele mai fericite momente ale tinereţei lor, in viaţa publică o mai mare accesibilitate pentru orce idee de interes general.

Din această epocă a „Junimei“ a isvorit şi activitatea literară a lui Leon Negruzzi, precum el insuş cu marea sa impresionabilitate, cu judecata sa sănătoasă şi cu veselia sa, erà un element esenţial in compunerea acelei societăţi. Novelele autorului nostru sunt scrise pentru plăcerea lui de a le scrie, exclusiv numai pentru aceasta—fără alt gând dealături, fără tendinţe, fără vanitate, fără scopuri piezişe, cu un cuvènt mai simplu: fără pretenţie. Deaceea cetirea lor iţi lasă o impresie plăcută, şi nu 'ţi vine să zici, ca la mulţi alţi scriitori de ai noştri: mai bine făceà să nu le fi scris.

La cei ce l-au cunoscut in intimitate, se mai adaogă amintirea mişcătoare a sfielei autorului faţă cu scrierile sale. Leon Negruzzi avea in această privinţă o timiditate aproape femeiască: in corpul său uriaş se ascundeà o gingăşie sentimentală, care se jenà de ea insăş.

Şi astfel cele şase novele ne dau ultima trăsătură caracteristică pentru a fixa figura prietenului dispărut din mijlocul nostru.

T. M.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XXXV.

In care se urmează fărmecarea lui Don Quijote de la Mancha, cu alte frumoase intimplări.

Când Don Quijote se vĕzu astfel pus in cuşcă şi aşezat deasupra carului, zise: „Multe şi foarte insemnate istorii de cavaleri pribegi am citit eu, dar niciodată n'am citit, nici vĕzut, nici auzit ca să fie cavalerii farmecaţi in acest mod conduşi, şi cu mersul lin ce promit aceste dobitoace leneşe şi fără vlagă. Inadevĕr totdeauna ei sunt duşi obicĭnuit prin vĕzduhuri, cu o nepomenită răpejune, inchişi in vre un nor negru şi intunecos, sau intr'un car de foc, ori călare pe un cal inaripat sau alt animal de acest fel. Dar să mĕ ducă pe mine acum pe un car cu boi,

pe legea mea, sunt cu totul nedumerit. Insă poate cavaleria şi farmecele timpurilor noastre trebue să urmeze alte căi decăt urmarĕ cele vechi. S'ar putea deasemenea ca, fiind eu cavaler nou in lume, şi cel intăi care am reinviat profesia, deja uitată, a cavaleriei de aventuri, să se fi născocit earăşi şi alte soiuri de farmece, alte feluri de-a duce pe cei farmecaţi. Ce ţi se pare de aceasta, fĕtul meu Sancho? — Nu ştiu ce mi se pare, respunse Sancho, pentru că nu-s aşa de citit, ca graţia voastră, in scripturile pribegitoare. Dar cu toate aceste aş indrăzni să spun şi să jur că aceste vedenii ce umblă pe aici, nu sunt cu totul curate. — Curate, mămucuţă? respunse Don Quijote. Cum au să fie curate căud toţi sunt demoni cari au imprumutat trupuri fantastice, spre a venì să facă aceasta, şi să mĕ pună in asemenea stare? Şi dacă vrei să vezi acest adevĕr, pune măna pe dinşii şi pipăii, şi vei vedea că nu au alte trupuri decăt de aer, şi că sunt numai in aparenţă.

— „Pentru Dumnezeu, domnule, eu am pus măna pe dinşii şi acest diavol ce umblă pe aici atăt de harnic, este ticsit de cărnuri, şi are altă insuşire foarte deosebită de-aceea ce eu am auzit spunĕndu-se că au demonii. Căci, după cum se zice, toţi miroase a peatră de pucioasă, şi alte mirosuri rele, dar acesta miroase a chilimbar de-o jumĕtate de poştă". Sancho zicea aceasta de Don Fernando, care fiind atăt de mare domn, trebuea să miroase cum zicea el. — Nu te minuna de aceasta, fĕtul meu Sancho, respunse Don Quijote, pentru că iţi fac cunoscut că diavolii ştiu multe, şi cu toate că poartă mirosul cu dinşii, ei nu miroase a nimica, ca unii ce sunt spirite. Şi dacă miroase, nu pot mirosì a ceva bun ci rĕu şi puturos. Pricina este că ei, ori unde ar fi, poartă cu dinşii iadul şi nu pot priimì nici un soiu de uşurare la schingiuirile lor, ear bunul miros este ceva care farmecă şi mulţumeşte. Aşadar nu-i cu putinţă ca să miroase a ceva bun. Dacă ţie ţi se pare că acest demon de care grăeşti miroase a chilimbar, sau tu te inşăli, sau el vrea să te amăgească, făcĕndu-te să nu-l iei drept demon".

Toate aceste sfaturi se petrecurĕ intre stăpăn şi slugă.

Don Fernando şi Cardenio temêndu-se ca nu cumva Sancho să dea pe faţă uneltirea lor, căci deja o cam bănuea foarte mult, hotărîrĕ să scurteze plecarea. Chemând deci la o parte pe hangiu, ii poruncirĕ să pună şaua pe Rocinante, şi să inchingă catîrul lui Sancho. Hangiul o făcu cu o mare grabă.

In acest timp parohul se invoì cu arcaşii Sfintei-Frăţii, ca ei să-l intovărăşească până la satul lui, dându-le atăta pe fiecare zi. Cardenio atĕrnă la obläncurile şelii lui Rocinante, de-o parte scutul lui Don Quijote, ear de cealaltă ligheanul, şi prin semne poruncì lui Sancho să se suie pe catîrul sĕu, şi să iee de căpĕstru pe Rocinante. De amĕndouĕ părţile carului, puse pe cei doi arcaşi cu puştile lor. Dar inainte ca să se urnească carul din loc, eşi hangiţa cu fiică-sa şi cu Maritornes, spre a-şi lua ziua bună de la Don Quijote, prefăcêndu-se că plăng de durerea nenorocirii sale. Don Quijote le zise: „Nu plângeţi, bunele mele 'doamne, căci toate aceste nenorociri sunt nedeslipite de acei ce profesează ceeace eu profesez. Dacă aceste calamităţi nu mi s'ar intimpla, nu m'aş socotì eu drept un faimos cavaler pribeag. Cavalerilor cu puţin nume şi faimă, niciodată nu li se intimplă asemenea imprejurări, nefiind in lume cine să-şi aducă aminte de dinşii. De cei viteji da, pentru că de virtutea şi bravura lor sunt invidioşi mulţi prinţi şi mulţi alţi cavaleri care prin mijloace rele se silesc a nimici pe cei buni. Dar cu toate acestea virtutea care este atăt de puternică prin sine singură, cu toată vraja ce a ştiut intăiul ei născocitor Zoroastru, va eşì biruitoare din orice primejdie, şi va imprăştia lumina sa in lume, cum soarele o imprăştie in cer. Ertaţi-mĕ, frumoase doamne, dacă din negligenţă v'am făcut vreun neajuns, căci cu voinţă şi ştiinţă n'am făcut niciodată ceva nimănui. Rugaţi pe Dumnezeu să mĕ scoată din aceste inchisori, in care m'a aruncat vre-un rĕuvoitor vrăjitor. Căci dacă voiu scăpa din ele, niciodată nu voiu uita favorurile ce mi-aţi făcut in acest castel, spre a vĕ mulţumi, a vĕ sluji şi a vĕ plăti, după cum ele merită".

In vreme ce se petreceau acestea intre damele castelului şi Don Quijote, parohul şi bărbierul işi luară ziua bună de la Don Fernando şi camarazii sĕi, precum şi de la căpitan, de la fratele lui şi de la toate acele doamne pline de mulţumire, mai cu seamă de la Dorothea şi Luscinda. Toţi se imbrăţişară, şi remaserĕ ca să-şi dea ştiri despre intimplările lor. Don Fernando spuse parohului unde trebuea să-i scrie, spre a-l informa cum va eşi la cap cu Don Quijote, asigurându-l că nimic nu-i va face mai multă plăcere decăt să afle aceasta. El deasemene, la rĕndul sĕu, il va inştiinţa de tot ce va crede că are să-i facă mulţumire, atăt de căsătoria sa căt şi de botezul Zoraidei, de intimplarea lui Don Luis, şi de intoarcerea Luscindei la casa ei. Parohul se prinse să facă de-a firu in pĕr tot ce i se cerea.

Ei se imbrăţişarĕ din nou, şi din nou işi făcurĕ noue promisiuni. Hangiul veni la paroh şi-i dădù nişte hărtii, spunĕndu-i că le găsise in căptuşala giamantanului unde era novela *Curiosului nepriceput*, şi de vreme ce stăpănul ei nu se mai intorsese pe acolo, iee-şi-le parohul pe toate, căci el neştiind citi, nu avea ce face cu ele. Parohul ii mulţumi, şi deschizĕndu-le răpede vĕzu că la inceput era scris: *Novela lui Rinconete şi Cortadillo*. Deci inţelese că este vreo novelă, şi fiindcă cea a *Curiosului nepriceput* fusese bună, conchise că şi aceasta va fi bună, căci se putea să fie amĕndouĕ de acelaş autor, şi astfel o păstră, cu gănd să o citească cănd va avea prilej.

Parohul se suì călare, impreună cu prietenul sĕu, bărbierul, amĕndoi mascaţi, ca să nu fie indată cunoscuţi de Don Quijote şi incepurĕ a merge după car, in ordinea următoare: In frunte se afla carul pe care-l măna stăpănul, de amĕndouĕ părţile mergeau arcaşii, cum am mai spus, cu puştile lor; apoi venea indată Sancho Panza, pe măgarul lui, ducĕnd de căpĕstru pe Rocinante; in urma tuturor mergeau parohul şi bărbierul, pe puternicile lor catire, cu feţele acoperite, cum s'a zis, cu un aer grav şi aşezat, necălcănd mai răpede decăt permitea pasul lin al boilor. Don Quijote sta jos in cuşcă cu mănile legate, cu picioarele in-

tinse, şi răzemat de nuele, intr'o atât de adâncă tăcere, şi cu atâta răbdare, ca şi cum n'ar fi fost om de carne, ci o statue de peatră.

Cu acest mers lin şi tăcut făcurĕ până la douĕ leghe, când ajunserĕ la o vale, unde i se păru cărăuşului că ar fi loc potrivit spre a odihni şi a paşte boii. El spuse parohului gândul sĕu, dar bărbierul fu de părere să mai meargă încă oleacă, căci ştia că după un deal ce se vedea aproape deacolo, era o vale mai cu multă iarbă, şi mult mai bună decât acea unde ei voeau să poposească. Părerea bărbierului fu primită, şi astfel urmarĕ earăş drumul.

Intre acestea parohul inturnă capul şi vĕzu că la spatele lor veneau şase sau şapte oameni călări, bine puşi şi gătiţi, care-i ajunserĕ indată, căci ei nu mergeau cu flegma şi liniştea boilor, ci ca nişte oameni ce călăreau pe catîre de clerici şi cu dorinţa de-a sosi degrabă să facă popas la ospĕtăria care se zărea la mai puţin de jumĕtate de leghe de-acolo. Cei harnici ajunserĕ pe cei leneşi, şi se inchinară unii la alţii cu politeţă. Şi unul din cei ce veneau, care era inadevĕr un cleric din Toledo şi stăpânul celorlalţi care-l intovărăşau, vĕzĕnd regulata procesiune a carului, a arcaşilor, a lui Sancho, Rocinante, a parohului, şi a bărbierului, dar mai cu seamă pe Don Quijote pus in cuşcă şi inchis, nu se putu oprì de-a intreba ce insemna că duceau astfel pe acel om. Cu toate acestea vĕzĕnd uniforma arcaşilor, el işi inchipuise că trebuea să fie vreun hoţ de drumuri mari sau alt făcĕtor de rele, a căruia pedeapsă privea pe Sfânta Frăţie. Unul din arcaşi căruia i se făcuse intrebarea, respunse astfel: „Domnule, ceeace inseamnă că acest cavaler merge astfel, s'o spună el, pentru că noi nu o ştim."

Don Quijote auzì vorba şi zise: „Nu cumva din intimplare graţiile voastre, domnilor cavaleri, sunteţi priceputi şi iscusiţi in ale cavaleriei pribegitoare? Pentru că, dacă sunteţi, vĕ voiu impărtăşì nenorocirile mele, ear de nu, nu-i nevoe să mĕ ostenesc a vi le spune".

Intre acestea sosirĕ deja parohul şi bărbierul, vĕzĕnd

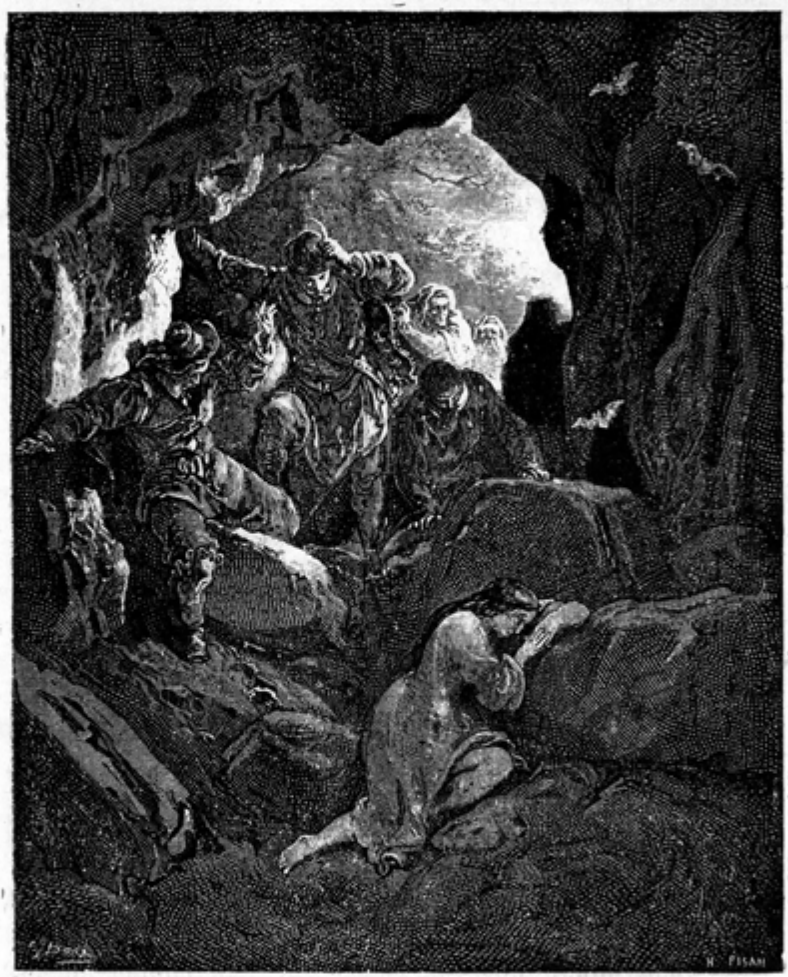

Descoperirea Leandrei in peșteră.

că drumeţii intraserĕ in vorbă cu Don Quijote de la Mancha, spre a respunde in aşa fel ca să nu se descopere vicleşugul lor. Canonicul respunse la cele ce zise Don Quijote: „Inadevĕr, frate, că ştiu mai multe din cărţile de cavalerie, decât din filosofia lui Villalpando.(1) Aşadar dacă-i numai aceasta, puteţi cu siguranţă să-mi impărtăşiţi tot ce veţi voì".

In voea lui Dumnezeu, zise earăş Don Quijote. De vreme ce lucrul e astfel, voesc, domnule cavaler, să ştiţi că eu merg in această cuşcă, din ura şi viclenia unor vrăjitori rĕutăcioşi. Inadevĕr virtutea este mai mult prigonită de cei rĕi decât iubită de cei buni. Sunt cavaler pribeag, şi nu din aceia de-a cărora nume faima niciodată nu şi-a adus aminte, spre a-i face nemuritori in memoria sa, ci din aceia care, cu dispreţul şi in ciuda invidiei insaşi şi a tuturor magilor ce a hrănit Persia, a brahmanilor din India, a gimnosofiştilor(2) din Etiopia, are să-şi pună numele in templul nemuririi, spre a sluji drept pildă şi model in veacurile viitoare. Cavalerii pribegi vor vedea astfel căile pe care au să urmeze, dacă vor voì să ajungă la culmea şi inălţimea glorioasă a armelor.

„Spune adevĕrat, domnul Don Quijote de la Mancha, zise atunci parohul, căci el merge in această căruţă fărmecat, nu pentru vinovăţiile şi greşalele sale, ci din causa gândurilor rele a acelor pe care-i supĕră virtutea şi-i turbură vitejia. Acesta este, domnule, *cavalerul Tristei Figuri*, dacă deja aţi auzit cândva numele lui. Isprăvile lui eroice şi marele lui fapte vor fi scrise in bronzul cel tare, şi pe vecinice marmuri, oricât s'ar trudì invidia ca să le intu-

1) Titlul acestei cărţi de filosofie scolastică era: *Sumas de las sumulas*, şi autorul ei, canonicul Gaspar Cardillo de Villalpando, care se distinse in conciliul din Trento (Alcala, 1557). Vorbele de sus ale canonicului dovedesc că citirea cărţilor de cavalerie era imprăştiată in toate clasele, şi că Cervantes prin scrierea sa a contribuit puternic la stirpirea unui abuz, lăţit nu numai in Spania, dar chiar in toată Europa apusană.

2) Pliniu, Apuleiu şi toată antichitatea aşezară pe *Gimnotafiştì* in India. Don Quijote insă putea să-şi permită libertatea de a-i aşeza in Etiopia.

nece şi rĕutatea ca să le ascundă". Când canonicul auzi vorbind in astfel de stil şi pe cel inchis şi pe cel liber, era gata să-şi facă cruce deşi nu putea şti ce i se intimplase. In aceeaşi mirare căzurĕ toţi cei ce erau cu dinsul.

Intre acestea Sancho Panza, care se apropiase spre a auzi convorbirea, zise, pentru a indrepta toate: „Acum, domnilor, să vĕ supĕraţi sau să nu vĕ supĕraţi pe mine, pentru cele ce voiu spune, faptul este că stăpânul meu Don Quijote este tot atât de fărmecat caşi mama mea. El are mintea intreagă, mănâncă şi bea, işi face nevoile caşi ceilalţi oameni, şi cum şi le făcea eri inainte de-a fi fost pus in cuşcă. Lucrul fiind astfel, cum vor să mĕ facă pe mine să inţeleg că este fărmecat? Eu am auzit pe multe persoane spunând că cei fărmecaţi nici nu mănâncă, nici nu dorm, nici nu vorbesc, in vreme ce stăpânul meu, dacă nu-i inchide nimeni gura, va vorbi mai mult decât treizeci de procurori". Apoi inturnĕndu-se să privească pe paroh, continuă zicĕnd: „Ah! domnule paroh, crede graţia voastră că eu nu vĕ cunosc? Credeţi că nu pricep şi nu ghicesc incotro ţintesc aceste farmece? Ei bine, aflaţi că vĕ cunosc, oricât v'aţi acoperi faţa, şi să ştiţi că vĕ inţeleg, oricât aţi ascunde vicleşugurile voastre. Insfirşit, unde domneşte pisma nu poate trăi virtutea, nici nu poate fi dărnicie unde-i sgărcenie. In ciuda celui impeliţat, dacă preasfinţia voastră n'aţi fi pus piedică, acesta ar fi acum ciasul când domnul meu s'ar fi căsătorit cu infanta Micomicona, şi eu aş fi cel puţin conte, căci nu se putea aştepta altceva atât de la bunătatea stăpânului meu, *cel cu Trista Figură*, cât şi de la măreţia slujbelor mele. Dar acum vĕd că-i adevĕrat ceeace se spune prin locul meu, că roata norocului merge mai iute decât o roată de moară, şi că cei ce erau eri in virf, sunt astăzi la pământ. Mie mi-i jale de femeea şi de copii mei, căci când puteau şi trebueau să spereze a vedea pe tatăl lor intrând pe porţile casei sale guvernator sau vicerege a vre-unei insule sau regat, il vor vedea intrând rĕndaş la cai. Tot ce am spus, domnule paroh, este numai spre a deştepta pe sfinţia voastră să aibă pe cuget maltratarea

ce face stăpânului meu, şi să ea bine seama să nu-i ceară Dumnezeu, in cealaltă viaţă, socoteală de această inchisoare a domnului meu, şi să-l incarce cu toate acele ajutoruri şi faceri de bine pe care stăpânul meu Don Quijote incetează de-a le face in acest timp cât e inchis".

— Lăsaţi pe mine, zise atunci bărbierul. Şi voi, Sancho, sunteţi din cărdăşia stăpânului vostru? Pe legea mea, par'că vĕd că aveţi să-i ţineţi tovărăşie in cuşcă, şi că aveţi să fiţi tot atât de fărmecat caşi dinsul, de vreme ce vĕ potriviţi cu apucăturile lui cavalereşti. Rĕu şi fără cale v'aţi umflat de făgăduinţele lui, şi intr'un cias nenorocit v'a intrat in cap insula pe care atăta o doriţi.

— „Eu nu sunt umflat de nimenea, respunse Sancho, nici nu sunt om care să mĕ las a fi umflat, fie chiar de rege. Deşi sărac, sunt vechiu creştin, şi nu datoresc nimic niminui. Dacă eu doresc insule, alţii doresc alte lucruri mai rele, şi fiecare este copilul faptelor sale. De vreme ce sunt om, pot ajunge să fiu papă, cu atât mai mult guvernator unei insule, şi mai virtos când domnul meu poate căştiga atătea, incât să n'aibă cui să le dea. Graţia voastră, domnule bărbier, luaţi seama cum vorbiţi, căci nu se inchee toate in raderea barbelor şi este ceva deosebire de Petru la Petru. O spun aceasta pentru că toţi ne cunoaştem, şi pe mine nu mĕ pune cineva uşor la mână. Incât priveşte fărmecarea stăpânului meu, Dumnezeu ştie adevĕrul, şi să ne oprim aici, căci ar fi mai rĕu să scormonim treaba mai departe".

Bărbierul nu vru să respundă lui Sancho, pentru ca acesta să nu descopere, cu naivităţile lui, ceeace el şi parohul se sileau atât de mult a ascunde. Tot pentru această temere, parohul zisese canonicului să meargă puţin inainte, căci ii va spune taina celui inchis in cuşcă, cu alte lucruri care au să-i facă plăcere.

Aşa şi făcu canonicul şi trecĕnd inainte el şi servitorii lui, fu cu luare aminte la toate câte voi parohul să-i spună, asupra condiţiunii vieţii, nebuniei şi obiceiurilor lui Don Quijote. El ii povestì pe scurt inceputul şi pricina

smintirii sale, şi tot şirul intimplărilor sale, pănă cănd l'a pus in acea cuşcă, precum şi planul ce aveau de a-l duce la locul lui, spre a vedea dacă vor găsi, prin vreun mijloc, un leac la nebunia lui.

Canonicul şi servitorii lui se minunară din nou auzind ciudata istorie a lui Don Quijote şi cănd o sfărşì de ascultat, zise: „Cu adevărat, domnule paroh, eu găsesc din partea

mea că sunt vătămătoare in stat aceste cărţi ce se numesc de cavalerie. Deşi am citit, indemnat de un gust trăndav şi falş, inceputul mai a tuturor celor ce s'au tipărit, nici odată nu m'am putut hotărì să citesc pe nici una de la inceput pănă la sfirşit. Mi se pare că toate, una mai mult alta mai puţin, sunt unul şi acelaş lucru. Aceasta n'are mai mult decăt cealaltă, nici aceea mai mult decăt alta, şi după cum mi se pare mie, acest soiu de scrieri şi de alcătuiri intră in acel al fabulelor ce se numesc milesiene (1)

1) *Fabule milesiene*, numite astfel pentru că au fost inventate la Milet, oraş in Ionia.

povestiri estravagante, a căror ţintă este numai de-a desfăta, ear nu de a servì de invăţătură, in opoziţie cu fabulele apologuri, care şi desfătează şi servesc de invăţătură. Şi de vreme ce principalul scop a unor asemine cărţi este de-a desfăta, nu ştiu eu cum pot să-l ajungă, pline cum sunt de atătea şi aşa de mari estravaganţe. Farmecul ce se simte in suflet trebue să vină de la frumuseţa şi armonia ce vedem sau privim in lucrurile ce ne pune inainte vederea sau inchipuirea, şi orice lucru ce cuprinde in sine sluţenie şi neorănduealä nu ne poate pricinuì vreo mulţumire. Inadevĕr, ce frumuseţă poate fi, sau ce proporţie intre părţi şi intreg, sau intre intreg şi părţi, intr'o carte sau fabulă, in care un băeat de zece sau şease-spre-zece ani loveşte cu sabia pe un uriaş inalt ca un turn, şi-l imparte in două jumătăţi, ca şi cum ar fi de aluat? Sau cănd vrea să ne descrie o bătălie, după ce a spus că din partea duşmanilor se află un milion de luptători? Şi numai eroul cărţii să fie in contra lor, cu sau fără voe, va trebuì numai decăt să ascultăm că cutare cavaler dobăndi biruinţa prin singura vitejie a puternicului său braţ. Apoi ce să mai zicem de uşurinţa cu care o regină sau impărătească moştenitoare se aruncă in braţele unui cavaler pribeag şi necunoscut? Ce spirit, decă nu e cu totul barbar şi necioplit, va putea găsi plăcere citind că un turn mare, plin de cavaleri, merge pe mare inainte, ca o corabie mănată de un vĕnt priincios, şi astăzi inoptează in Lombardia, ear măni o apucă zorile in păminturile preudului Jvan din Indii (1), sau in alte ţări pe care nu le-a descris nici Ptolomeiu, nici nu le-a vĕzut Marco Polo? (2) Şi dacă la aceasta mi s'ar

2) Un fel de evreu rătăcitor, care in veacul de mijloc se credea este un prinţ creştin, şi preut, care domnea in partea resăriteană a Tibetului, la frontierele Chinei.

2) Celebru călător venetian din veacul al XII. El petrecu 27 de ani in Martea Tartarie (1269—1296). La intoarcerea sa in Italia, fiind prisonier al Genovezilor, puse pe Eustaţiu din Pisa, tovarăşul său de captivitate să scrie relaţia călătoriilor sale, traduse in spaniolește in 1529 sub nume de *Istoria orientală*.

respunde că acei ce alcătuesc asemine cărți, le scriu ca lucruri de născocire, și că prin urmare nu sunt datori să se uite la delicatețe nici la adevěruri, le voiu respunde și eu la rêndul meu că minciuna este cu atât mai bună cu cât pare mai adevěrată, și pricinuește cu atât mai mare plăcere, cu cât se apropie mai mult de ideal și de posibilitate. Fabulele născocite trebue să se potrivească cu inteligența acelor care le vor citì, scriindu-se in așa fel incât ușurând lucrurile imposibile, micșurând pe cele peste fire mari, ținênd in incordare mințile, să le uimească, să le captiveze, să le invoioșeze și să le farmece astfel incât uimirea și veselia să meargă nedespărțite una de alta. Toate aceste lucruri nu le va putea face cel ce va fugì de aparența adevěrului și de imitație, in care se cuprinde perfecțiunea a tot ce se scrie. N'am vězut nici o carte de cavalerie care să formeze un corp de fabulă intreg, cu toate membrele sale, astfel incât mijlocul să respundă cu inceputul și sfirșitul cu inceputul și cu mijlocul. Autorii lor le alcătuesc din atâtea membre, incât par'că au mai mult de scop să injghebeze o chimeră sau un monstru, decât să facă o figură proporțională. Afară de aceasta, ei sunt aspri in stil, de necrezut in fapte, nerușinați in amoruri, necuviincioși in politețe, lungi in bătălii, neghiobi in dialoguri, estravaganți in călětorii, intr'un cuvênt străini de orice ghibace măestrie, și din această causă vrednici de-a fi surghiuniți din republica creștină ca niște oameni netrebnici.

Parohul il ascultă cu mare luare aminte și-i păru om de bun simț, care avea dreptate in tot ce zicea. El ii spuse deci că fiind intocmai de aceeași părere, și avênd ură in contra cărților de cavalerie, arsese pe toate cele ale lui Don Quijote, care erau multe, și-i povesti cercetarea ce făcuse printr'insele și acele pe care le condamnase la foc, și pe care le lăsase in viață. Canonicul rise mult de aceasta și zise că cu tot rěul ce spusese de asemenea cărți, găsea și ele un lucru bun, adică subiectul ce ofereau, pentru ca o solidă inteligență să se poată desvolta printr'insele. Ele dădeau un cămp larg și nemărginit unde condeiul să poată,

fără nicio judecată, umbla in fuga mare, descriind naufragii, vijelii, intilniri şi bătălii, zugrăvind un căpitan curajos, cu toate insuşirile ce se cer pentru a fi astfel, arătĕndu-l chibzuit, prevenind vicleniile duşmanilor sĕi, şi elocvent orator, induplecând pe soldaţii sĕi să facă sau să nu facă ceva, copt la sfaturi, repede in hotărirea sea, tot atăt de viteaz când sperează caşi când atacă; zugrăvind când o intimplare dureroasă şi tragică, când un eveniment vesel şi neprevĕzut, aici o foarte frumoasă doamnă, onestă, inţeleaptă, chibzuită; dincolo un cavaler creştin, viteaz şi intreprinzĕtor; mai la vale un fanfaron barbar şi neruşinat; acum un prinţ delicat, curajos şi bine vĕzut; represintĕnd bunătatea şi lealitatea vasalilor, măreţiile şi resplăţile domnilor. Uneori autorul se poate arăta astrolog, alte ori cosmograf excelent, uneori musicant, alteori priceput in trebile de Stat, şi poate ii va veni prilej să se arate şi vrăjitor, dacă va voi. Poate să dea pe faţă vicleniile lui Ulise cucerirea lui Enea, vitejia lui Achile, nenorocirile lui Hector, trădările lui Sinon, prietenia lui Eurial, dărnicia lui Alecsandru, meritul lui Cesar, bunătatea şi sinceritatea lui Traian, fidelitatea lui Zopir, inţelepciunea lui Caton, şi insfirşit toate acele fapte ce pot face perfect pe un bărbat ilustru, acum intrunindu-le intr'un singur om, acum impărţindu-le intre mai mulţi. Făcĕnd toate acestea intr'un stil dulce şi cu ingenioasă inventţiune, care să se apropie, pe căt se va putea, de adevĕr, fără indoeală el va alcătui o pănză ţesută cu fire felurite şi frumoase, care după ce va fi sfirşită, să arate o astfel de perfecţiune şi de frumuseţe, incăt să-şi ajungă mai bine scopul ce se urmăreşte in scrieri, şi care este de-a desfăta şi a invĕţa in acelaş timp, precum am zis deja. Soiul acestor scrieri nefiind supus la legi riguroase, dă prilej autorului să se poată arăta epic, liric, tragic, comic, cu toate acele calităţi ce cuprind in sine ştiinţele foarte fermecătoare şi plăcute ale poesiei şi oratoriei, căci epopeea se poate scrie tot atăt de bine in proză ca şi in versuri.

— „Aşa este cum zice graţia voastră, domnule canonic, grăi parohul, şi din această pricină sunt mai vrednici

de dojană cei cari până acum au alcătuit asemenea cărţi, fără a ţinea nicio seamă de judecata cea dreaptă, nici de artă şi de regulele după care ei s'ar fi putut călăuzì ca să se facă faimoşi in proză, cum sunt in versuri cei doi prinţi ai poesiei greceşti şi latine. — „Eu cel puţin, zise earăş canonicul, am avut oarecare ispită de-a face o carte de cavalerie, observând toate condiţiunile ce am arĕtat. Şi dacă trebue să mărturisesc adevĕrul, am deja scrise mai mult de o sută de foi. Pentru a mĕ incredinţa dacă merită stima in care eu le am, le-am comunicat la oameni pasionaţi de aceste lecturi, invăţaţi şi deşteptĕ, şi la alţii ignoranţi, care se uită numai la plăcerea de-a asculta estravaganţe. La toţi am găsit o plăcută aprobare. Dar cu toate acestea n'am mers inainte, nu numai pentru că mi s'a părut că fac un lucru străin de profesiunea mea, dar şi pentru că am vĕzut că-i mai mare numĕrul celor simpli decât al celor luminaţi. Şi cu toate că e mai bine să fii lăudat de micul numĕr al celor inţelepţi decât inşelat de numĕrul cel mare al proştilor, nu vreau să mĕ supun la incălcita judecată a oamenilor de rănd plini de deşertăciune, care in cea mai mare parte se indeletnicesc cu citirea unor asemenea cărţi. Dar ceeace m'a indemnat mai mult s'o las din măni şi să părăsesc chiar gândul de-a sfirşi această carte, a fost o socoteală ce mi-am făcut in mine insum, motivată de comediele ce se represintează acum. Eu mi-am zis: Dacă aceste comedii ce sunt acum la modă, atăt cele născocite căt şi cele scoase din istorie, toate, sau cele mai multe, sunt cunoscute estravaganţe, şi lucruri ce n'au nici cap nici picioare, şi cu toate acestea prostimea le aude cu plăcere, le consideră şi le aprobează ca bune, deşi sunt atăt de departe de-a fi bune; dacă autorii ce le alcătuesc, şi actorii ce le joacă zic că ele trebue să fie astfel, căci aşa le vrea publicul de rănd, şi nu in alt chip, in vreme ce acele care au un plan şi desfăşură subiectul cum cere arta, servesc numai pentru patru oameni inteligenţi care le inţeleg, ear toţi ceilalţi remăn nedestoinici de-a pricepe măestria lor, şi că lor le vine mai bine să căştige demăncare cu cei mulţi,

decăt numai cu cei puţini; tot astfel va fi şi cu cartea mea. După ce-mi voiu fi ars sprincenile spre a păzì preceptele, voiu fi ca croitorul din Campillo. (1)

„Cu toate că uneori m'am silit să conving pe autori că se amăgesc, avènd ideea ce au, şi că mai mulţi oameni vor atrage, şi mai mare nume vor dobăndì representănd comedii conforme cu arta decăt comedii estravagante, ei sunt atăt de nătăngi şi de incarnaţi in părerea lor, incăt nu-i cuvènt nici evidenţă care să-i scoată dintr'insa. Imi aduc aminte că intr'o zi am zis unuia din aceşti indĕrătnici: spuneţi-mi, nu vĕ amintiţi că sunt căţiva ani căndse representară in Spania trei tragedii pe care le compuse un vestit poet din aceste regate. Aceste tragedii au fost astfel incăt uimirĕ, inveselirĕ şi fărmecarĕ pe toţi căţi le auzirĕ, atăt simpli căt şi luminaţi, atăt pe publicul de rănd căt şi pe cel ales, şi produserĕ actorilor, aceste trei singure, mai mulţi bani decăt treizeci din cele mai bune ce s'au compus după aceea? Negreşit, respunse autorul de care vorbesc, că spune graţia voastră de *Isabela*, *Filis* şi *Alexandra*? (2) — De aceste grăesc, zisei eu din nou, şi luaţi seama că ele păstrau desigur regulele artei, şi deşi le-au păstrat, tot n'au incetat de-a fi ceeace erau, şi de-a plăcea la toată lumea. Aşadar greşala nu-i a publicului care cere estravaganţe, ci a celor carì nu ştiu să representeze altceva. N'a fost estravaganţă *Nerecunoştinţa resbunată*, nici *Numanţia*, nici *Negustorul amorezat*, şi mai puţin ăncă *Duşmanca priincioasă* (3), nici altele căteva care au fost compuse de poeţi iscusiţi, pentru faima şi numele lor, şi pentru căştigul acelor ce le-au jucat. Mai adăugai şi alte

1) Adecă: care lucrează degeaba, şi fără nici un căştig; alusie la proverbul spaniol: *croitorul din Campillo, care lucrà degeaba şi punea aţa.*

2) Autorul acestor trei piese este Lupercio Leonardo de Argensola, care a isbutit mai bine in poesia lirică decăt in cea dramatică.

3) *Nerecunoştinţa resbunată (la Ingratitud vengada)* este alui Lope de de Vega; *Numanţia* a compuso Cervantes insuş; *Negustorul amorezat (El mercader amante)* este alui Gaspar de Aguilar, ear *Duşmanca priincioasă (la Enemiga favorable)* a canonicului Francisco Tarraga.

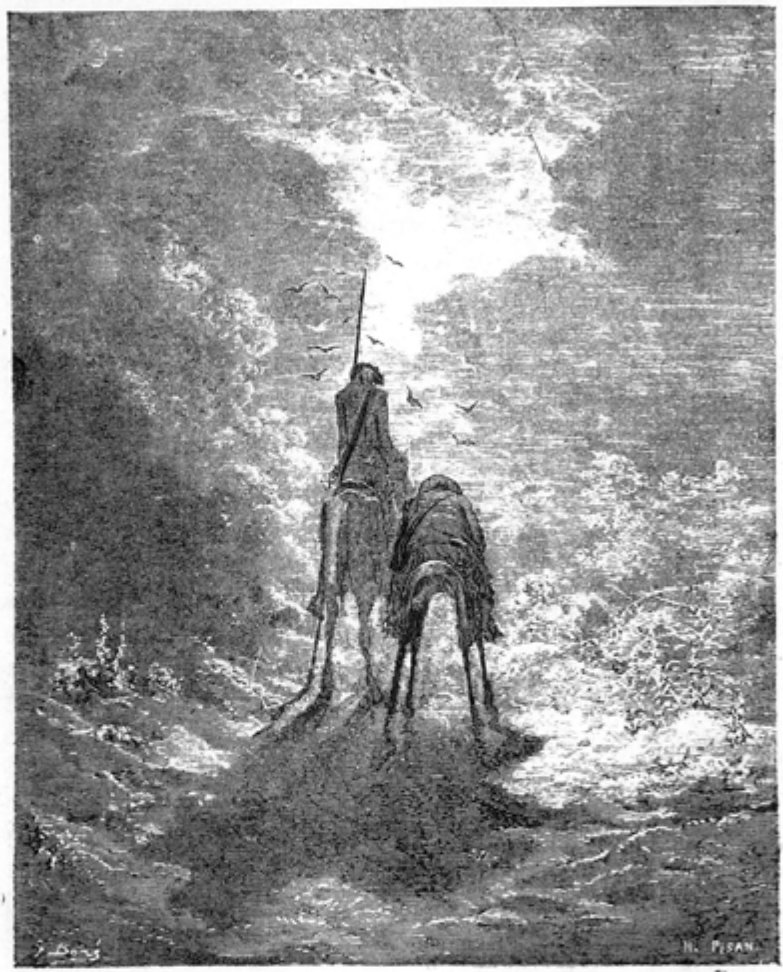

Modul furării catîrului lui Sancho de sub călăreţ.

lucruri încă care, după părerea mea, il lăsară nedumerit, dar nici decum mulţumit, nici convins ca să easă din ideea lui rătăcită.

— „Graţia voastră, domnule canonic, zise atunci parohul, aţi atins un subiect care a deşteptat in mine o veche ură ce am improtiva comediilor ce se obicĭnuesc acum, ură care se aseamănă cu aceeace am improtiva cărţilor de cavalerie. Inadevĕr, comedia avĕnd a fi, după părerea lui Tuliu, oglinda vieţii omeneşti, pilda moravurilor şi icoana adevĕrului, cele ce se represintează acum sunt oglinzi de estravaganţe, pilde de neghiobii şi icoane de desfrânare. Căci ce estravaganţă mai mare poate fi in materia ce tratăm, decât să easă un copil in faşă, in scena intăia a primului intăi, şi in adoua să easă deja om cu barbă? (1) Şi ce nerozie mai mare decât să ne zugrăvească pe un bĕtrân viteaz, şi pe un tĕnĕr picisnic, pe un lacheu iscusit in retorică, pe un paj dând sfaturi, pe un rege hamal, şi pe o prinţesă spălătoreasă? Ce să mai zic apoi despre observarea timpului in care se pot sau se puteau intimpla faptele ce represintează? Am vĕzut comedie in care actul intăi incepe in Europa, al doilea continuă in Asia, al treilea se sfirşeşte in Africa, şi încă, de-ar fi fost in patru acte, al patrulea s'ar isprăvi in America, şi astfel s'ar fi petrecut in tuspatru părţile lumii. Dacă este că imitaţia e lucrul de căpetenie de care trebue să se ţină comedia, cum este cu putinţă să se mulţumească, chiar o inteligenţă mijlocie, inchipuind o acţiune ce se petrece in timpul regelui Pepin şi Carol cel Mare, şi atribuind persoanei principale că a intrat cu crucea in Ierusalim, ca impĕratul Heracliu, şi că a cucerit sfântul mormĕnt, ca Godofred de Buillon, cu toate că sunt nenumĕraţi ani de la un fapt până la celălalt? (2) Ear dacă co-

1) Lope de Vega mai cu seamă a făcut aceasta in mai multe din piesele sale.

2) In comedia sa *Limpieza no manchada (Curăţia nepătată)* Lope de Vega a făcut încă şi mai mult, punĕnd pe scenă pe regele David, Job, Ieremia, Sfântul Ioan Botezătorul, Sfânta Brigita şi Universitatea din Salamanca.

media se intemeează pe ceva inchipuit, cum să-i atribui adevĕruri istorice, şi să amesteci părţi de alte evenimente intimplate la deosebite persoane şi in deosebite timpuri, şi aceasta fără vr'o intocmire asemenea cu adevĕrul, ci cu greşeli vĕdite şi cu desăvirşire neertate? Şi rĕul este că sunt oameni ignoranţi care zic că aceasta-i perfecţiunea, şi că toate celelalte sunt curate aiurări. Dar dacă venim la comediile divine?(1) Ce de miracule se născocesc intr'insele! Ce de lucruri apocrife şi rĕu inţelese, atribuind unui sfănt minunile altuia! Şi chiar in comediile profane indrăsnesc a face minuni, fără altă reservă nici considerare decăt că li se pare că acolea ar sta bine cutare minune sau năsdrĕvănie, cum o numesc ei, pentru ca prostimea să se mire şi să vină la teatru.

„Toate acestea sunt in paguba adevĕrului şi in dauna istoriei, şi chiar spre ruşinea scriitorilor spanioli, pentru că străinii care cu multă asprime păzesc legile comediei, ne iau drept barbari şi ignoranţi, vĕzĕnd absurdităţile şi estravaganţele acelor pe care noi le facem(2). N'ar fi destulă scuză a spune că scopul principal ce il au staturile bine organizate, invoind să se facă comedii publice, este spre a desfăta obştimea cu o petrecere cuviincioasă, şi uneori spre a o abate de la apucăturile rele pe care le naşte obicĭnuit trăndăvia; şi că de vreme ce acest scop se ajunge cu orice comedie bună sau rea, nu-i nevoe să pună legi, nici să silească pe cei ce le compun şi represintează ca să le facă cum ar trebui, căci, cum am zis, cu oricare se capĕtă ceeace se urmăreşte printr'insele.

„La aceasta eu aş respunde că acest ţel s'ar dobăndì mult mai bine şi necontestat cu comediile bune decăt cu

---

1) Comediile divine sau religioase se numesc in Spania *Autos sacramentales*, şi sunt foarte numeroase. Numai Lope de Vega a compus la 400.

2) Opinia ce exprimă aici Cervantes asupra teatrului străin este greu de justificat. Italia avea de tot puţine scrieri in acest gen. In Franţa teatrul era ăncă cu totul in faşă. In Germania nici nu incepuse. In Anglia Shakespeare era singurul autor dramatic atunci, care dealtmintrelea nu prea este observatorul riguros a regulelor dramatice.

cele ce nu sunt astfel. Căci după ce a ascultat o comedie ingenioasă şi bine intocmită ar eşì spectatorul incăntat de lucrurile vesele, luminat prin cele adevĕrate, uimit de intimplări, deşteptat prin expresiuni, cuminţit prin viclenii, oţelit prin exemple, intăritat impotriva viţiului şi inamorat de virtute. O comedie bună trebue să trezească toate aceste sentimente in sufletul celui ce ar ascultao, oricăt de necioplit şi de tĕmpit ar fi. Este cu desăvirşire imposibil că o comedie, ce ar intrunì toate aceste calităţi, să nu inveselească şi desfăteze, să nu mulţumească şi incănte cu mult mai bine decăt aceea ce nu le-ar avea, cum nu le au in cea mai mare parte aceste care obicinuit se representează acum. Şi vina nu este a poeţilor care le compun, pentru că intre dinşii sunt unii cari cunosc foarte bine in ce greşesc şi ştiu pe deplin ceea ce trebue să facă. Dar fiindcă comediile s'au făcut marfă de vĕnzare, ei zic, şi zic adevĕrat, că actorii nu le-ar cumpĕra dacă n'ar fi după această croeală. Astfel poetul se sileşte a mulţumì cererea actorului care are să-i plătească scrierea sa. Că lucrul este adevĕrat, se poate vedea după multele şi nesfirşitele comedii ce a compus un foarte fericit talent a acestor regaturi, cu atăta glorie, cu atăta spirit, in versuri atăt de elegante, intr'o limbă atăt de bună, cu atăt de grave sentimente, şi intr'un cuvĕnt atăt de pline de măestrie şi intr'un stil atăt de inalt, incăt lumea intreagă resună de faima lui.(1) Pentru că a voit să se dea după gustustul actorilor, nu au ajuns toate, cum au ajuns unele, la punctul de perfecţiune ce se cere. Alţii le compun atăt de mult fără a se uita la ceea ce fac, incăt după ce le-au jucat actorii sunt nevoiţi a fugì şi a absenta, de frică să nu fie pedepsiţi, cum au fost de multe ori, pentru că au representat lucruri in dauna unor regi, şi spre desonoarea cătorva familii nobile.

„Toate aceste neajunsuri ar inceta, şi incă şi altele multe pe care nu le spun, dacă ar fi la curte o persoană inteligentă şi cu minte care să cerceteze toate comediile

1) Lope de Vega, care a scris la 1800 de comedii de deosebită valoare.

inainte de-a fi jucate; nu numai acele ce s'ar face in capitală, ci toate căte ar voì cineva să le representeze in Spania. Fără de această incuviinţare, pecete şi iscălitură, nici o autoritate locală n'ar lăsa să se joace vreo comedie. In modul acesta actorii ar avea grijă să trimită comediile lor la curte, şi ar putea apoi să le representeze cu siguranţă. Şi acei ce le compun s'ar uita mai cu ingrijire şi sirguinţă la ceea ce fac, cu frica de-a vedea operile lor trecute prin aspra cercetare a unui cunoscĕtor. Astfel s'ar face comedii bune, şi se va ajunge in modul cel mai fericit scopul ce se propune, atăt desfătarea publicului, căt şi numele scriitorilor Spaniei, interesul şi siguranţa actorilor şi economia grijei de a-i pedepsì.

„Şi dacă s'ar da altuea, sau tot acestuea chiar, sarcina să examineze cărţile de cavalerìe care s'ar compune din nou, fără indoeală ar putea eşì unele cu perfecţiunea de care a vorbit graţia voastră, imbogăţind limba noastră cu plăcuta şi preţioasa comoară a elocvenţii, şi inlesnind cărţilor vechi prilejul de-a se intuneca la lumina celor noui, care ar apărea pentru petrecerea onestă nu numai a celor fără treabă, dar chiar şi a celor mai ocupaţi, căci nu e cu

putință ca să stea in una arcul intins, nici condițiunea și slăbiciunea omenească nu se pot susținea fără vreo petrecere invoită.“

La acest punct al convorbirii lor ajunseseră canonicul și parohul când bărbierul inaintându-se, se apropiè de dinșii și zise parohului: „Aice, domnule licențiat, este locul ce eu am spus că este bun pentru ca noi să ne odihnim și boii să aibă pășune proaspètă și imbelșugată. — Așa mi se pare și mie, respunse parohul, și spunènd canonicului ceea ce gândea să facă, și el voì deasemine să remână cu dinșii, indemnat de poziția unei frumoase văi ce se infățișa vederei. Astfel spre a se bucura de aceestă vale, precum și de convorbirea parohului, pentru care incepea deja a prinde dragoste, și spre a afla mai cu deamănuntul faptele lui Don Quijote, porunci la cățiva din servitorii sèi să se ducă la ospètăria ce era nu departe de-acolo, și să aducă ceea ce ar găsi de mâncare pentru toți, pentru că el era hotărit să se odihnească după amează in acest loc. La aceasta unul din servitorii sèi respunse că măgarul cu merinde, care deja trebuia să fi ajuns in ospètărie, era destul de incărcat ca să nu mai fie nevoiți a lua de la han, fără numai orz. — Apoi dacă e așa, zise canonicul, să se aducă aice toți caii, și chemați indărăt catîrul cu merinde.

In vreme ce se petreceau acestea, vèzènd Sancho că putea vorbi cu stăpânul sèu, fără necontenita presență a parohului și a bărbierului, pe care-i avea in bănueală, venì lângă cușca in care mergea Don Quijote și-i zise: „Domnule, pentru descărcarea cugetului meu, vreau să vè spun ceeace se petrece, cu privire la fărmecarea voastră. Acești doi care vè intovărășesc, cu fețele acoperite, sunt parohul din satul nostru și bărbierul, și-mi inchipuesc că ei au urzit acest plan de-a vè duce astfel acasă, numai din pisma ce au că grația voastră le trece inainte făcènd fapte faimoase. Presupunènd deci acest adevèr, urmează că voi nu sunteți fărmecat, ci amăgit și netot. Drept dovadă vreau să vè intreb un lucru, și dacă-mi respundeți, cum cred că aveți să-mi respundeți, veți pipăi cu mâna acest vicleșug, și veți

vedea că nu sunteţi fărmecat, ci cu mintea pe dos. — Intreabă ce voeşti, fĕtul meu Sancho, respunse Don Quijote, că eu te voiu satisface şi voiu respunde la orice voeşti tu. Cât pentru ceea ce zici că acei ce pe aici umblă şi vin cu noi sunt parohul şi bărbierul, compatrioţii şi cunoscuţii noştri, se poate desigur să ţi se pară că sunt ei insuş. Dar că sunt aevea şi cu adevĕrat ei, să nu crezi aceasta nici intr'un fel. Ceeace trebue să crezi şi să pricepi este că, dacă seamănă cu dinşii, cum zici, trebue să fie, că acei ce m'au fărmecat vor fi luat această formă şi asemĕnare, pentru că este lesne fărmecătorilor să imprumute figura ce le trece prin cap. Ei vor fi luat pe acele ale prietenilor noştri, spre a-ţi da ţie prilej să gândeşti aceeace gândeşti, şi spre a te pune intr'un labirint de inchipuiri, incât să nu isbuteşti a eşi dintr'insul, chiar de a-i avea aţa lui Teseu.(1) Vor fi făcuto deasemenea pentru ca eu să stau la indoeală in mintea mea, şi să nu pot ghici de unde-mi vine această daună. Pentru că dacă pe deoparte tu imi spui că bărbierul şi parohul din satul nostru mĕ intovărăşesc, şi de altă parte eu mĕ vĕd inchis in cuşcă, şi ştiu despre mine că nicio putere omenească, afară numai dacă este supranaturală, n'ar fi in stare să mĕ pună in cuşcă, ce vrei tu să zic sau să gândesc eu decât soiul fărmecării mele covărşeşte pe acelea căte le-am citit in toate istoriile ce tratează de cavalerii pribegi care au fost fărmecaţi? Astfel tu poţi desigur să fii in pace şi linişte crezĕnd că sunt cei pe care-i spui, căci tot aşa sunt ei cum sunt eu turc. Incât priveşte că voeşti a mĕ intreba ceva, spune şi eu iţi voiu respunde, chiar de m'ai intreba de-acum şi până mâine dimineaţă.

— Doamne, maica Domnului! respunse Sancho, scoţĕnd un mare ţipĕt. Este cu putinţă să fie graţia voastră atât de tare la creeri, aşa de lipsit de măduvă la cap, ca să nu poată vedea că este adevĕr curat ceeace vĕ spun, şi că in această inchisoare şi nenorocire intră mai multă rĕu-

1) Se chiamă obicĭnuit *aţa Ariadnei*, pe care aceasta o dădu amantului ei Teseu, spre a-l ajuta să iasă din labirint.

tate decât vrajă? Dar fiindcă lucrul e astfel, eu vreau să dovedesc adevĕrat că nu sunteţi fărmecat. Sau de nu, spuneţi-mi.... şi Dumnezeu să vĕ scoată din această vijelie, şi să vĕ vedeţi in braţele stăpânei mele Dulcinea, când mai puţin vĕ veţi gândi.

— Sfirşeşte cu moliftele tale, zise Don Quijote şi intreabă ce vei vroi, căci ţi-am spus deja că-ţi voiu respunde din punct in punct.—Aceasta cer şi eu, zise earăş Sancho, şi ceeace vreau să ştiu şi să-mi spuneţi, fără a adăugi nici a lăsa la o parte vreun lucru, ci cu tot adevĕrul, cum se aşteaptă că trebue să spună şi spun toţi acei ce profesează armele, cum le profesează graţia voastră, sub titlul de cavaleri pribegi....—Iţi spun că nu voiu minţi in nimica, respunse Don Quijote. Dar intreabă insfirşit, căci inadevĕr mĕ oboseşti cu atătea incercări, rugăminţi şi pregătiri, Sancho.

Sancho, după ce reinoi laudele despre bunătatea şi sinceritatea stăpânului sĕu, il intrebă de lucruri cu totul particulare de cele ce se tratează in istorie, la care Don Quijote ii respunse.

(Va urma) *ST. G. VĂRGOLICI.*

EPIGRAME

U Ş O R....

„Uşor e să faci epigrame
Şi unii fac sute".
Cu-atăt mai uşor e de sigur
Cu căt is făcute.

LUI MENTOR

Să fii in locul meu, spui veĭnic,
Ai merge altfel inainte;
De-ai fi ca mine, nici nu-i vorbă,
Ai fi de sigur mai cu minte.

UNOR PROGRESIŞTI

„Carul progresului..." Să fie!
Primim acest cuvĕnt şi noi,
Dar lumea vrea ăncă să ştie
Dacă e car, de-i car cu boi.

UNUI PROFESOR DE BOTANICĂ

De-acesta nu vĕ puteţi plinge
Că n'are fond sau că-i e lene,
Căci toată ziua bate cămpii
Şi capu-i plin de buruene.

LA MINE....

La mine ideea-i săracă
Şi forma e mică,
Dar alţii scriu sute de versuri
Şi nu spun nimică.

Iaşi. *A. C. CUZA.*

POESII POPULARE[1]

— (Urmare) —

— Ce te clatini brad frumos?
— Da, mĕ clatin să cad jos!
Că ce bine-am auzit,
Că de mine s'a vorbit,
Trei bărdaşi din Baia mare,
Ca să vie să mĕ tae.
Să mĕ pue pe trei care
Să mĕ ducă 'ntre hotare
Să mĕ facă temnicioară,
Temnicioară la voinici
Supĕrare la părinţi;
Temnicioară robilor
Voe bună domnilor.

Murĕş, Murĕş, apă lină,
Treci-mĕ 'n ţară străină;
Să mĕ treci
Să nu mĕ 'neci
Că n'ai bani să mĕ plăteşti
Nici surori să mĕ jeleşti!

1) Vezi «Conv. Lit.» No. 6 din 1890.

— Mărita-m'aşi, mamă, eu,
— Mergi la dracu, fĕtul meu,
Mĕ tem că-i nemeri-o rĕu!
— Dă-mĕ, mamă tinerea,
Că mi-e dragă lumea-aşa,
Că dacă-oiu imbĕtrâni
Tu mĕ-i da şi n'or veni;
Mĕ vei da dup' un rĕmas
Nici pe barbă n'a fi ras
Şi-oiu trăi tot cu necaz;
Mĕ-i da dup' un om hîd,
Şi-oiu trăi tot cu urît.

Maică, mult aş da pe lume,
Aş da şi doi boi mai bine
Să găsesc un om ca mine;
Boiii nu mĕ zăhăesc,
Om ca mine nu găsesc.

Mândrele care-s frumoase
Nu se ţin cu prune grase,
Făr' cu mere din altoi
Şi cu hotoşi de cei noi,
Nici cu prune cudulcuţe(1)
Făr' cu vin din donicuţe.(2)

Verişoară, draga mea,
De-o fi soacră-ta cam rea
De la uşă pân' la masă
Grumazii din cap să-i easă.

---

1) *Culducuţe*, un fel de prune mărunte.
2) Donicuţe, doniţă, cofiţă.

Mĕ sculai de dimineaţă
Pe negură şi pe ceaţă,
Mĕ uitai in grădiniţă
Vĕzui earba tăvălită
Şi pe mândra adormită.
Pusei mâna s'o trezesc,
Ea incepù a blăstema:
Să fii bade blăstemat,
Ce somn dulce mi-ai stricat!

Apuca-m'aş să fac rele,
Mi-e frică că cad in ele;
Apuca-m'aş să fac rĕu,
Mi-e frică de Dumnezeu!

Tătăişă, bătăişă,
Fă-mi cămaşă de fuior,
Că-mi stă gândul să mĕ 'nsor
După fata lui Bujor;
Cu căruţa Radului
Cu caii 'mpĕratului.
Eşi cumnate, de ne vezi,
Cum jucăm cu pene verzi;
Penele s'au scuturat,
Fetele s'au supĕrat,
Feciorii s'au bucurat!

Codrule, frunză galbenă,
Eu mĕ culc, tu mĕ leagănă;
Da mĕ leagănă frumos,
Să nu cad din leagăn jos.
Că eu n'am fost invĕţată
Să mĕ culc nelegănată.
Codrule, frunză rotundă,
Eu mĕ culc tu-mi ţine umbră.

Doamne, bate! rĕu se şede
La 'nsurat cu pană verde,
De-ar avea cine să-i spue
Pană verde să nu-şi pue;
Să-şi pue pană uscată
Ba şi verde căteodată,
Precum stau boii 'n poiată;
Să şi-o pue pe mĕsură
Precum e stogu la şură.

Insura-m'aş insura
De aicea nu mi-aş lua;
Aş lua de-aici din sat,
Nu ştiu face de-măncat.
Aş lua de la păduri,
Nu ştiu face păzituri.

Haide mândro, haide dragă,
Haide să ne spovedim
La moş popa Constantin,
Că dă la pĕcat puţin:
Dintr'o mie eartă-o sută
Pe urmă binecuvĕntă;
Dintr'o sută eartă zece
Pe urmă blagosloveşte.

Astădi sună o lăută
Tinerilor cunoscută,
Pe velea resunătoare
Trimbiţa ajutătoare,
Dă de ştire tuturor
Că se 'nsoară un fecior;
Tuturor le dă de ştire
Că se cunună un mire.

Vine nunul cu nuntaşii,
Mirele cu călăraşii.
Când incep cu diblele
Desvelesc steagurile
Toţi feciorii 'ncep la joc,
Din pistoale toţi dau foc.
Când vin oaspeţii in casă
Bucatele sunt pe masă.
Paharele toate-s pline
Num' aşteaptă sĕ le 'nchine.
Toate 'n cinstea nunului,
Sănĕtatea mirelui;
Toate 'n cinstea nănaşii,
Sănĕtatea miresei.
Să trăească mirele,
Şi să-şi lucre viile;
Să trăească mireasa
Să-şi impodobească casa.

Adunate de *ALESIU V.*

Bucureşti. — Stabilimentul grafic I. V. Socec, 31,445.

Apare la 1 a fiecăreĭ luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 8. Bucuresti, 1 Noemvrie 1890. **Anul XXIV.**

MIHAIL EMINESCU

STUDIU CRITIC

La inceputul literaturei unui popor,—ale cărui clase preponderante n'au fost c'o prea mare iubire de limbă,—opera unui poet, care se impune şi fixează, cu din ideile timpului, o limbă absolută, este un monument, de insemnătatea şi proporţiile căruia numai o mai indelungă reflecţie poate să-şi dea seama.

Poesia lui Eminescu la noi, a inriurit gustul literar al timpului, şi supune ideilor şi formelor ei mai toate incercările literare. E deci de interes, de a cerceta cari au fost mijloacele operei spre a ajunge la un asemenea resultat, şi dacă aceste mijloace sunt de o valoare remăitoare. Eată ce-şi propune studiul de faţă, in locul intăi. In urmă, vom avea a desface, din străbaterea lucrării poetului, psicologia şi viaţa lui.

I

Mijloace de formă

Emoţiunea produsă de cetirea poesiei lui Eminescu, e distinctă de emoţiunea produsă de oricare altul din poeţii noştri originali. De multe ori, chiar un singur vers liric, care ne dă o singură sensaţie, un simplu fior din inima poetului, ne ridică imediat pe o inălţime ideală, ne transfi-

gură atmosfera minţii şi descopere in noi nişte margini de regiuni misterioase, ce s'ar părea că dorm subt păturile inconştiinţei.

Este aci o presimţire confusă a perfecţiei de care se apropie arta, cum ar zice Platon, Winkelmann, sau a perfecţiei lucrurilor representate, cum ar zice Wolf, Scheling, Fichte, Hegel? Este aci inlăturarea unui rău, cum ar zice Epicur, Kant, Schopenhauer, Hartmann, sau numai descărcarea unei sume de energii aflătoare in organismul nostru, cum ar zice Hamilton, Bain? Nimene n'ar putea-o spune, in starea de azi a esteticei positive. Incercările ingenioase ale atâtor somităţi ştiinţifice ca Wundt, Fechner, Féré, Henry, etc., nu resfrâng, şi nu vor resfrânge mult timp, nici o lumină in privinţa aceasta. Ceea ce remâne insă, e că poesia lui Eminescu ne impresionează adânc şi că, idealul intim al imaginaţiilor mai aprinsə, tresare, suride inconscient, ca un copil in vis, prin vibrarea unor fibre vergine. Inamoratul are oarecum, la trecerea versurilor de un timbru de aur, efectul respirării calde a idealului său de femee, — visătorul sau poetul la sosirea cuvintelor recoroase simte pe fruntea-i ca o adiere de la ferestrele ce dau pe intinderea inchipuirii, cu un cuvênt, toţi trăim intr'un aer amic desprins de pe versuri ca o odoare după plante.

Efectul acesta e datorit acţiunii, stimulaţiei simultane, produsă atât asupra organelor noastre intelectuale cât şi asupra celor fisice şi provenind in parte din vocabularul poesiei lui Eminescu format şi ales, atât din punct de vedere etimologic, cât şi stilistic, cât şi poetic. Din primul punct de privire, acest vocabular e resultatul unui sistem larg şi ştiinţific. Larg, prin faptul că el nu e influenţat nici de una din şcoalele limbistice care au existat la noi şi e format din o limbă firească care, fără a fi nici latinisată, nici slavisată, şi nici absolut populară, cuprinde din toate isvoarele, ca din toate provinciile române, cuvintele ce i se par poetului cu sorţi de viaţă. In urmă, sistemul său e ştiinţific prin faptul că e tras din o dublă operaţie raţionată: fusionarea formelor vii din graiul zilnic cu formele caracteristice ale cronicarilor

şi poesiei noastre populare. Această primă lucrare ii dă, pe de o parte, un material nou şi solid, ear pe de alta ii arată legile fonetice ale limbei române spre a putea să se oprească la formele cele mai inaintate, cele mai desăvirşite ale morfologiei ei.

Dar ceeace deosebeşte, privind mai de aproape, limba lui Eminescu e căutarea cuvĕntului propriu şi cuvĕntului viril.

E ştiut că inteligenţa omenească trece de la noţiunea genurilor largi la noţiunea subgenurilor mai restrinse, tinzĕnd necurmat la noţiuni distincte pentru cele mai intime manifestări.

Primele desemnări de lucruri au fost largi, bătătoare la ochi, uniforme. In urmă, ele au dat naştere la o filiaţiune de cuvinte din ce in ce mai numeroasă şi mai specială. Etimologia ne arată că, la origine, soarele, fulgerul, focul, aurul, argintul, adică o intreagă sumă de cuvinte, aveau o singură denumire comună corespunzetoare vorbei strălucitor, ca una ce representa impresia primă şi cea mai largă. Dealtminteri, şi aici s'a petrecut lucrul ca in tot ce a produs natura, fie direct, fie prin intermediarul minţii omeneşti; diversitatea s'a desprins din simplicitate şi cu dinsa năştea cuvĕntul propriu. Un scriitor care are subt mănă numai cuvĕntnl larg, lăturaş, impropriu, se pare mai tărziu superficial şi i se găsesc ideile invechite, inecate. Un altul care are, din contra, cuvĕntul propriu, cu dimensiunile lui exacte, face efectul strigătului unei dureri cu intonaţia justă, mişcăndu-te şi deşteptăndu-ţi simţirile exact corespunzetoare. In genere, românul iubeşte vorba proprie şi şi-a condensat formule de graiu ca *om de temeiu, care căud pune vorba o pune la locul ei, ori a cărui vorbă e vorbă*, formule care trebuesc inţelese şi la propriu şi la figurat. Scriitorii noştri de la 1840 au introdus insă, cuvĕntul vag, obtuz ori numai abia tangenţial noţiunii — care la rĕndul ei trecea prin mintea cititorului, coşcovă, fără contururi precise şi poate chiar subt inţeles diferit. De aci sinonimia defectuoasă care se vede încă şi astăzi şi care permite exprimarea unei idei in sute de feluri.

Un singur exemplu, luat dintr'un autor mai tĕnĕr, va arăta sensibil ceeace înaintăm aici ca observaţie:

In prima poesie, ce se vede semnată de d. Grandea, in „Revista Carpaţilor, se ceteşte sub titlul „la Elena", strofa următoare:

Luna peste munţi *zimbea*
Coama 'n aer scutura
De argintul silfilor
Frăţiorii stelelor.
Când iubita pomilor (?)
Păserica serelor,
Pe o cracă se oprea
Şi Eleni ii zicea:
. . . . . .

Zimbetul lunii, argintul silfilor, frăţiorii stelelor, iubita pomilor şi paserea serelor sunt cuvinte neprecise, cu un înţeles aburos.

Eminescu e cel intăiu care ia, in expresia sa, măsura exactă a gândirii, aşa că cuvĕntul pare bătut in ţinte, cu neputinţă de inlocuit.

Tot prin această căutare a cuvĕntului propriu, el inavuţeşte limba noastră poetică cu un insemnat vocabular ştiinţific.

De ce pana mea remăne in cerneală, mĕ intrebi?
De ce ritmul nu m'abate cu ispita-i de la trebi?
De ce dorm, ingrămădite intre galbenele file,
Jambii suitori, trocheii, săltăreţele dactile?
Dacă tu ştieai problema astei vieţi cu care lupt,
Ai vedea, că am cuvinte pana chiar să o fi rupt.
. . . . . .

sau:

Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici simburul luminii de viaţă dătător,
Nu era *azi* nici *măne,* nici *eri* nici *totdeauna,*
Căci *unul* erau toate, şi *totul* era una;

Pe cănd pămĕntul, ceriul, vĕzduhul, lumea toată
Erau din rĕndul celor ce n'au fost niciodată —
Peatunci erai Tu singur, incăt mĕ 'ntreb in sine-mi :
Au cine-i zeul, cărui plecăm a noastre inemi ?

El singur zĕu stătut-a nainte d'a fi zeii
Şi din noian de ape puteri au dat scănteii,
El zeilor dă suflet şi lumii fericire,
El este-al omenirii isvor de măntuire. —
Sus inimele voastre ! Căntare aduceţi-i,
El este moartea morţii şi invierea vieţii !
. . . . . .

Un al doilea caracter, in inţelesul acesta, este virilitatea expresiunii lui. Observaţia de mai sus că o limbă literară, are virste, ca limba unui om, e mai aparentă ăncă in spontaneitatea ei de expresie, de efusiune pripită. Un copil in faţa priveliştilor naturei, sau a imprejurărilor de toată măna, se simte subt impresiuni mai violente. Intristarea subită, teama nejustificată, mila de orice, desmerdarea de jucării nesimţitoare, cu alte cuvinte, toate ciocnirile, sau schimbările sale de stare sufletească, trebuind inveştmăntate in limbă, nu vor găsì decăt un dicţionar de expresii precipitate, exclamative, augmentative, şi mai cu seamă diminutive. In literatură lucrul e tot aşa, şi in a noastră, această primă virstă durează restrăngĕndu-se pănă la Eminescu, care, in volumul sĕu, nu are decăt o zecime de ah! aproape tot atătea diminutive, — adică căte se pot găsì in douĕ pagine din Alexandri, — şi nici un augmentativ. Cu el fioriturile din musica uşoară au dispărut şi exclamaţia de durere sau de bucurie nu mai e de loc o precipitare. Ea resumă şi justifică o stare sufletească vĕdită şi se arată ca o notă bemolisată sau diezată intr'o partiţie adăncă.

Ah! de căte ori voit-am ca să spănzur lira 'n cui
Şi un capĕt poesiei şi pustiului să pui.
. . . . . .

sau:

Unde-s şirurile clare din viaţă-mi să le spun?
Ah! organele-s sfărmate şi maestru e nebun.
. . . . . .

Virilitatea in expresie aruncă in toată fisionomia poesiei trăsături de seriositate şi de sinceritate.

* * *

Cu scrupulul cuvĕntului propriu şi viril, cari sunt calităţi generale de stil, intră poetul cu alegerea cuvĕntului armonios şi colorat.

Fiecare silabă in căderea ei după o alta, şi fiecare vorbă — independent de inţelesul seu, — are scopul de a ne incănta auzul. Musicalitatea aceasta apoi, e largă, amplă şi mai cu seamă variată. Ea se strecoară incet ca o notă nouă, subtilă şi ajută la creşterea impresiei ce-ţi face ideea. Cu modul acesta, urechea e afectată plăcut, imaginile alunecă lesne pe fluiditatea succesiunii sunetelor, incăt spiritul cititorului pluteşte ajutat de-o atmosferă semi-perceptibilă in care respiră bucata de subt ochi.

Se ştie că sunt autori cari pun intreaga origine a vorbirii in imitarea sunetelor sau sgomotelor, trăgĕndu-şi părerea lor din cuvintele imitative remase ăncă ca: tunetul, trăsnetul, tocatul, şuerul etc. Astăzi insă, in limbile occidentale, elementul propriu-zis musical, e de puţină importanţă, lăsăndu-se puterea poesiei pe contul ideii. Dar sunt popoare in orient, — adică tocmai acolo unde imaginaţia a atins cele mai inalte culmi, — la care onomatopea este partea cea de căpetenie, şi in limbile cărora, dacă vei inlocuì căte-va cuvinte prin sinonimele lor, ar perde toată insemnătatea. Afară de asta, toate literaturele clasice au exemple de armonie imitativă. Eminescu dă poesiei lui, — invederat inconştient, — elementul musicalităţii.

Aşa vedem d. e., in poesia intitulată „Şi dacă ramuri bat in geam", — scrisă intr'un ton revelator, făcĕnd din fe-

meia ce cântă un fel de figură dumnezeească, panteistică,— o proponderanţă covirşitoare a vocalei *a* care e sunetul cel mai larg, cuprinzĕnd pe toate celelalte, şi care e in acelaş timp un acord perfect musical. (1) E un moment ca şi religios in sufletul poetului, e o inchinare de seară către unica sa icoană: faţa i stă cucernică, absorbită in acest ideal,— cuvinteie ii trec cu uşurinţă pe buze, cea mai senină deschizĕtură de gură, *a*, cel dintăi sunet in gura copilului şi cel mai des in sanscrita, limba religioasă prin excelenţă.

Şi daca ramuri bat in geam
Şi se cutremur plopii,
E ca in minte să te am
Ş'incet să te apropii.

Şi daca stele bat in lac
Adăncu-i luminăndu-l,
E ca durerea mea s'o 'mpac
Inseninăndu-mi găndul.

Şi daca norii deşi se duc
De ese 'n luciu luna,
E ca aminte să mi-aduc
De tine 'n totdeauna.

In poesia „Singurătate“ e o predominanţă de vocalele e şi i in alăturare de consoanele s, ş, z, ţ, toate producĕtoare de tăcere, de incetarea mişcării, de imaginea nopţii, de singurătate. Tot aşa, in scrisoarea a treia, la inceput, in visul Sultanului. Cuvintele par ele inseşi că visează, mişcăndu-se şoptind,—silabele trec moi, leneşe, luminate de căte o rază albastră de noapte, e aceeaşi predominanţă a consoanelor silenţioase, trăgănitoare, lăsate in aer, sau urmate de vocalele semi-clare e şi i.

1) Helmholtz l'a reprodus cu 4 diapazonuri.

Când însă, mai departe, începe resboiul, fondul musical se schimbă in sunete selbatice realizate prin o predominanță de *o* in alăturare de consoane vibrante : sgomot, tropot, clocot, ropot, sbucium, urlă, strigăt, flamuri, valuri, groază ; ear in versul :

„Durduind șoseaoa călării, ca un zid inalt de suliți“ se aude clar sonoritatea bronzului de la lente și mișcarea săbiilor.

In „Vezi rândunelele se duc“, etc., predominanța lui *u* din rime dă nota unei tristețe profunde.

Vezi, rândunelele se duc,
Se scutur' frunzele de nuc,
S'așează bruma peste vii —
De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii ?

O ! vino ear in al meu braț,
Să te privesc ear cu nesaț,
Să razim dulce capul meu
De sinul teu, de sinul teu !

Ți-aduci aminte cum pe atunci,
Când ne primblam prin văi și lunci,
Te ridicam de subsuori
De-atâtea ori, de-atâtea ori ?

In lumea asta sunt femei
Cu ochi ce isvoresc scântei...
Dar, oricât ele sunt de sus,
Ca tine nu-s, ca tine nu-s :

Căci tu inseninezi mereu
Viața sufletului meu,
Mai mândră decât orice stea,
Iubita mea, iubita mea !

Tărzie toamnă e acum,
Se scutur frunzele pe drum
Şi lanurile sunt pustii...
De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii ?

Căteodată avĕnd trebuinţă de acest efect musical repetă aceleaşi cuvinte ; aşa spre a ne da sunetul unui cor ce se perde in adăncul pădurli, il desinează auzului in versuri ca :

Mai departe, mai departe,
Mai incet, tot mai incet...
. . . . . .

Aceste acorduri de sunete dau versurilor un acompaniament in surdină, care ne inveleşte auzul şi ne procură un fel de voluptate sensuală : e măna de mătase a unei femei ce-ţi netezeşte pĕrul vorbindu-ţi. Musicalitatea lui Eminescu insă, e susţinută de toate celelalte insuşiri ale poesiei geniale, căci ea singură fără idei poetice ar fi banală şi supĕrătoare. Afară de asta, ea remăne in marginile posibilului şi se aude trecĕnd in voie. Se ştie că, azi, sunt poeţi in Franţa, cari pun toată puterea incercărilor lor literare in sunete şi in culori mergĕnd in a defini că cutare vocală are coloarea neagră sau galbenă şi că cutare coloare are sunetul trompetei sau altui instrument musical. Aceste straduinţi excesive insă, sunt neinţelese, căci e cu neputinţă traducerea clară a unui simţ in altul : ceea ce vezi, in sunet, sau ceea ce auzi in coloare. Atăt simţirile sunt deosebite căt şi vibraţiile luminoase de cele sonore, in felul lor de a fi. Astfel de transposări confuse nu pot apărea decăt in rare capete artistice, aşa se menţionează că Auber căud citise in Schlegel că architectura e o musică in stare solidă şi musica o architectură licefiată, afirma că Paradisul ar fi fost construit in *do* major. Şi lui Schumann i se părea

că vedea, intr'o sonată de Schubert, pe un tĕnĕr trist ce nu-şi poate plăti contul croitorului.

* * *

Un mijloc nou ăncă, e coloritul inchis, sobru şi puternic al poetului. Unei palete poetice care se compunea in genere din *floare*, *rouă*, *stele*, şi *soare*, ii trebuia o preinoire, pentrucă intrebuinţarea prea frequentă a acestor colori nu mai deştepta imagini. Ele soseau lăngă substantivul ce voeau a zugrăvi ca nişte silabe indiferente. Figura retorică „ca o floare", d. e. aplicată in nenumĕrate casuri deosebite: tĕnĕr ca o floare, curat ca o floare, plăpând ca o floare, etc. devenea din o noţiune representativă, adică din o imagine cu linii concrete in creere, o noţiune fundamental abstractă. Cu modul acesta, ideea poetului remănea palidă, prozaică, căci compararea prea usată, ştearsă, n'o mai putea sensibiliza.

Când citim Elegiile lui Bolintineanu, s. e., suntem surprinşi şi mai tărziu apăsaţi de profusiunea florăriei din ele. Din 20 de bucăţi cari le alcătuesc, nu ştim dacă e una sau două in care să nu se găsească ca termen de comparaţie cuvĕntul floare. Şi in cele mai multe, nu o singură dată sau de două ori, ci adesea in fiecare strofă.

Cu modul acesta, pe lăngă sărăcia lucrului, e o confusie de imagini, fiindcă in aceeaşi bucată iţi compară 2 sau 3 fiinţe deosebite cu aceeaşi floare:

Iubiam o copiliţă o tĕnĕră suflare
O floare matinală ce creşte surizĕnd
Ce tără să adune in viaţă o sărutare
In dimineaţa vieţii a incetat *cântând*
. . . . . .

Şi in urmă vorbind de el insuş:

Eu am trecut ca *floarea aici in astă lume*
Dar inima-mi sdrobită atăt a pătimit

Ah de-aş fi fost *o floare* purtând un dulce nume
Aş fi trecut prin viaţă şi n'aş fi suferit. (1)
. . . . . .

Pe lângă cuvêntul impopriu *cântând* şi pe lângă pleonasmele *„aici, in astă lume“* — defecte caracteristice, cum vêzurêm, ale poesiei de mai inainte, apoi intilnim cuvêntul *floare*, aruncat in toate părţile şi fără nici o socoteală.

Eminescu se abate din drumul acesta. El aruncă mai intâi un fond general de colori, făcêndu-l să bată in inchis, spre deosebire de fondul banal luminos al celorlalţi poeţi dinainte. La dinsul, luna nu mai zimbeşte ca la alţii, — ceea ce de altminteri e monstruos. El o vede trecênd printre nouri „ca o regină a nopţii moartă.“ Gândirile sale „se sfarmă in suflet trist sau cad cum cade ceara in picuri la picioarele lui Crist.“ in loc de murmurul mării, al tuturora, la el intâlneşti „aiurarea mării“, ochii mari, ai lui, „lucesc adânc ca două patimi fără saţ şi pline de intunerec“, viaţa unei copile perdute, e „făclie de veghe pe umezi morminte, ori sunet de clopot in oarele sfinte...“ etc.

Eată variaţia umbrită ce proectează Eminescu pe fondul operei sale. Ea e deosebită de tonul inchis de pe alocurea — dar prea moale — a lui Bolintineanu, şi de cel prea crud al lui Petrino şi Nicoleanu — frunţi ce se arătară luminate de o stea palidă şi rătăcită — şi cari deşi au aceleaşi palete in mâni nu pot ajunge la aceleaşi perspective.

Pe fondul sêu inchis, Eminescu aplică in genere două combinaţii de colori. Intâia, este intrebuinţarea cuvintelor şi locuţiunilor de coloare unită, mai toate neusitate mai inainte, — şi in urmă intrebuinţarea calificativelor şi fraselor transparente. In primul cas, el face ca pictorul, ce-şi alcătueşte o coloare nouă, ademenitoare din alte două sau mai multe. Astfel sunt cuvintele: umed, sur, lin, cărunt, vînăt etc., şi locuţiunile: „o dulce silă, mai nu vrei şi mai te laşi... dureros de dulce, voluptatea morţii... ucigêtoare vi-

1) Poesia XV, Elegii.

suri de plăcere", in care calificativele sunt opuse subtantivelor calificate.

Prin cuvintele şi frasele sale transparente ne face să vedem gândirea sa subtilă cum am vedea o pulbere luminoasă in bătaia unei raze de soare.

Neguri albe strălucite
Naşte luna argintie,
Ea le scoate peste ape,
Le intinde pe cămpie.

S'adun flori in şezătoare
De painjen tort să rumpă,
Şi anină 'n haina nopţii
Boabe mari de piatră scumpă.

Lăngă lac, pe care norii
Au urzit o umbră fină,
Ruptă de mişcări de valuri
Ca de bulgări de lumină,

Dăndu-şi trestia 'ntr'o parte
Stă copila lin plecată,
Trandafiri aruncă roşii
Peste unda fărmecată.

Ca să vad' un chip, se uită
Cum aleargă apa 'n cercuri,
Căci vrăjit de mult e lacul
De un cuvĕnt al sfintei Mercuri.

Ca să easă chipu 'n faţă,
Trandafiri aruncă tineri,

Căci vrăjiţi sunt trandafirii
De-un cuvĕnt al sfintei Vineri.

Ea se uită.... Pĕru-i galben,
Faţa ei lucesc in lună,
Ear in ochii ei albaştri
Toate basmele s'adună.

Am putea zice, impreună cu dinsul, comparăndu-i găndirea cu marea, şi cuvintele cu valurile:

Scănteie marea lină şi placele ei sure
Se mişc una pe alta ca păturі de cristal.
. . . . . .

Prin transparenţa aceasta, o comparare sau o frasă sensaţională a lui ia proporţii de o vastitate vie, cum limba noastră n'are exemple. Aşa adresăndu-se lunii ce umple spaţiul, in cunoscutele versuri:

Peste căte mii de valuri strălucirea ta străbate
Căndpluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate,
. . . . . .

pare că pĕtrunde in limpezimea spaţiurilor cu găndirea sa grandioasă,—şi pămĕntul „i se arată ca o scenă imensă din teatrul infinitului cu astrele drept lampe şi cu eternitatea drept fundal.“ (1)

* * *

In poesie sintaxa e subordonată de multe ori cerinţelor versului. La poetul nostru totuş, ea are o fisionomie regulată. Construcţiile lui sunt simple şi simetrice—ceea ce face că ochiul cititorulni le urmăreşte in voie. Un atribut,

1) Carlyle.

cel mult două, şi adeseaori propoziţia viguroasă alcătuită din subiect şi predicat numai. Căci ceea ce face azi greoaie citirea altor poeţi, e tocmai propoziţia încărcată. Fiecare membru de frasă e in dublu şi triplu exemplar. La fiece pas intilneşti: l'am vĕzut pe dinsul..., aici, in astă lume. Afară de asta, construcţia frasei lui Eminescu e artistică. Legea care il călăuzeşte, in privinţa aceasta, este reproducerea exactă a simţirii lui, adică incepĕnd cu ceea ce are mai adănc in ea şi resfirănd-o până la suprafaţă.

Cuvintele se inşiră ca un front de militari, cu cel mai important, cu cel mai puternic in flancul sting. „*S'a dus amorul, un amic supus amĕndurora*“, e altceva decăt: *amorul, un amic supus amĕndurora s'a dus*, precum „*Toute une jeunesse*“, titlul celui din urmă volum de proză al lui Coppée, e altceva decăt ar fi s. ex.: *une jeunesse entière*. E o armonie paralelă cu inseşi mişcările gănditii. *S'a dus*, e pentru Eminescu adevĕrata durere şi in aceste două cuvinte stă problema ce va descrie mai la vale. In construcţia: „*Stă castelul singuratic oglindindu-se in lacuri*“, e aceeaşi lege de ordine aplicată in desfăşurarea priveliştei, precum şi in „Căud plutesti pe *mişcătoarea* mărilor singurătate“, etc. etc. In aceasta stă logica artistului care işi reproduce impresiile de la mai viu la mai puţin viu. Căte descrieri, de altădată şi de astăzi, nu fac, din punctul acesta de privire, confusiuni amestecănd printre cuvintele impresiilor de căpetenie, cuvinte de impresii secundare şi terţiare. Apoi căud versul lui Eminescu, indoaie frasa, indoitura nu numai că n'o rupe, dar dimpotrivă ii dă un desen nou, original, voit, in care se incadrează fericit găndirea. Aşa in reproducerea graiului epocelor istorice, cum e in Satira III, unde vorbeşte Mircea, intorsătura sintactică, locul ce membrii fraselor ocupă au un parfum vechiu de letopisiţi. Asemenea in scrisoarea fiului lui Mircea, frasa are o aşa putere că mintea trece peste versuri cu ilusia citirii unui document din timpul Muşatinilor:

De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, cătră tine

Nu din gură, ci din carte
Că ne eşti aşa departe.
Te-am ruga, mărì, ruga
Să-mi trimiţi prin cineva
Ce-i mai măndru 'n valea ta :
Codrul cu poienele
Ochii cu sprincenele
Că şi eu trimite-voi
Ce-i mai scump de pe la noi
Oastea mea cu flamurile
Codrul şi cu ramurile
Coiful nalt cu penele
Ochii cu sprincenele.
Şi să ştii că-s sănătos
Că mulţumind lui Hristos
Te sărut, Doamnă, frumos.

Când işi propune să ia forma propriu zis populară, in imitarea conceptiilor spontanii şi alegoriilor naive, Eminescu atinge numai, repetiţiile acestei forme, fără să-i strămute de la olaltă intreg desenul sintactic, adesea prea tufos. Astfel in versurile următoare :

La mijloc de codru des
Toate păserile es
Din hugeag de aluniş
La voiosul luminiş,
Luminiş de lăngă baltă
Care 'n trestia inaltă,
Legănăndu-se din unde,
In adăncu-i se pătrunde
Şi de lună şi de soare
Şi de păseri călătoare
Şi de lună şi de stele
Şi de sbor de răndunele
Şi de chipul dragei mele

E un tablou transparent, de-o delicateţă clasică coborit in versuri in care sunt toate notele caracteristice formei populare, fără alte insuşiri ale ei, mai puţin fericite.

* * *

Vocabularul viguros şi artistic, ca şi sintaxa, ce examinarĕm, formează materialul din care poetul işi imbracă versul. La rândul lui, versul are a trece prin dificultăţi proprii sieşi.

Eminescu, prin cunoştinţa aprofundată a firii limbei, şi in scopul de a pune un fel de aripi in mai mult poesiei sale, incearcă, după Bolintineanu şi alţii, a fi metric.

Acum douĕzeci de ani s'a discutat—şi discuţia s'a reluat mai in urmă, dacă poetica noastră ar trebui să ceară versurilor cantitatea prosodică. Eminescu călăuzit de elasticitatea limbei şi de cănturile populare ne-a arătat in Glosa, Luceafĕrul, Mortua est etc., putinţa unui metru. Ceva mai mult, el era de părere că s'ar putea traduce poeţii latini cu metrul originai al fiecărei poesii şi işi propunea s'o incerce.—Cât de antic şi de maestru sună strofa safică din:

Nu credeam să invĕţ a murì vreodată;
Pururi tĕnĕr, infăşurat in manta-mi,
Ochii mei inălţam visători la steaoa
Singurătăţii.

Când deodată tu resărişi in cale-mi,
Suferinţă tu, dureros de dulce.....
Păn' in fund băui voluptatea morţii
Ne indurătoare.

Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus,
Ori ca Hercul inveninat de haina-i;
Focul meu a-l stinge nu pot cu toate
Apele mării.

De-al meu propriu vis mistuit mĕ vaiet,
Pe-al meu propriu rug mĕ topesc in flacări....
Pot să mai reinviu luminos din el ca
Paserea Phoenix?

Piară-mi ochii turburători din cale,
Vino iar in sin, nepăsare tristă,
Ca să pot murì liniştit, pe mine
Mie redă-mĕ!

Cu oscilaţia regulată de suiş şi coboriş prosodic versurile par agere, curgĕtoare de sine ca ridicate de o impulsie de la inceput şi căzĕnd in aruncături curbe cu uşurătatea aeriană a unor fulgi de zăpadă.

Măsura versului lui Eminescu şi combinaţia acestei măsuri nu au multă deosebire de poesia antemergĕtoare lui.

Nouă şi deosebită prin raritatea ei, e insă rima versurilor lui. Silabele consonante, din mai toată poesia anterioară, erau in aceleaşi părţi de cuvĕnt gramaticale: două participe rimând impreună, ca *dat*, *stat*..., două infinitive, *a urma*, *a curma*, etc. Eminescu are o vĕdită tendinţă de a se depărta de aceleaşi părţi de cuvĕnt ca de o notă, banală, cunoscută pe jumĕtate de mai nainte. El rimează cuvinte ca: ese, mirese, rochii, ochii, pună, lună, vine, albine, etc., unde, pe de o parte, sunt părţi de cuvinte deosebite, ear pe de alta, accentul lor e pe penultima, dacă nu pe ante-penultima, ca grindeni, pretutindeni, biserici, clerici, stoluri, poluri.

Aceste două condiţiuni impuse fac ca rima lui Eminescu să apară neprevĕzută, recoroasă şi cu putere.

Tresărind scăntee lacul
Şi se leagănă sub soare;
Eu, privindu-l din pădure
Las aleanul să mĕ fure
Şi ascult de la rĕcoare
Pitpalacul.

Din isvoare şi din gărle
Apa sună somnoroasă;
Unde soarele pătrunde
Printre ramuri a ei unde,
Ea in valuri sperioasă
Se asvirle.

Cucul cântă, mierle, presuri,
Cine ştie să le-asculte?
Ale păsărilor neamuri
Ciripesc pitite 'n ramuri
Şi vorbesc cu-atât de multe
Inţelesuri!

Cucu 'ntreabă: «Unde-i sora
«Viselor noastre de vară?
«Mlădioasă şi iubită,
«Cu privirea ostenită,
«Ca o zină să resară
«Tuturora».

Teiul vechiu un ram intins-a
Ea să poată să l indoae,
Ramul tănăr vănt să-şi dee
Şi de braţe 'n sus s'o iee,
Eară florile să ploae
Pesta dinsa.

Se intreabă trist isvorul:
«Unde mi-i crăiasa oare?
«Părul moale despletindu-şi,
«Faţa 'n apa mea privindu-şi,
«Să m'atingă visătoare
«Cu piciorul?»

Am respuns: «Pădure dragă,
«Ea nu vine, nu mai vine?

«Singuri voi stejari remăneţi
«De visaţi la ochii vineţi,
«Ce lucire pentru mine
«Vara 'ntreagă».

Ce frumos era in crănguri,
Când cu ea m'am prins tovarăş!
O poveste incăntată,
Care azi e 'ntunecată....
De-unde eşti, revino earăş,
Să fim singuri!

Aici e locul de a spune că in unele versuri intilnim şi rimă săracă: azi, zaplaz, veşted, creştet etc. E insă cu putinţă ca ea să fi fost un efect al urechii lui Eminescu care nu putea suferi rima plată, de care de multe ori se impiedecă fluiditatea ritmului.

II

Mijloace de gândire.

Poesia lui Eminescu, impresionează, cum vĕzurĕm, in partea ei externă, adică in expresie, printr'o frumuseţă severă către care concurg toate regulele retoricei lui. In partea ei internă, adică in gândire, se deosibeşte prin o simţire şi cunoştinţi mai adănci, printr'un fond de un aspect trist şi prin o sferă mai largă de idei contimporane.

Aceste cunoştinţi mai adănci, această melancolie şi aceste idei contimpurane au făcut pe poet neinţeles bĕtrănilor, apreţiat şi iubit de către tinerime. E cunoscut că viaţa unei generaţii, ca a unui singur om, se reduce la două acte generale(1): pe de o parte asimilarea cu sine insăşi a elementelor, a ideilor din aer şi de care simte trebuinţă in mijlocul inconjurător, — ear pe de alta, in inde-

1) Herbert Spencer.

părtarea altor elemente, altor idei de care nu simte lipsă. Aşa, spre exemplu, părinţii noştri simţeau trebuinţă de a mânca şi petrece adesea cu lăutari, deprindere de care fii s'au înstrăinat şi au înlocuit-o cu lectura gazetelor, spre pildă, deprindere cu care prea puţin se indeletniceau părinţii. Acelaş lucru cu gustul literar. Generaţia de la 1840 — era veselă, entusiastă, ilusionară, ca una ce răsădise primele libertăţi la noi şi pusese, prin ele, fundamentele unei noue alcătuiri sociale. Uşurinţa cu care ea isbândise o transformare întreagă, o făcea încrezătoare, gata la orice avênt, aprinsă de orice ideal; pleca arzătoare şi rizând la luptă, cu armele ideilor noue, încontra vechii stări de lucruri. In acest marş resboinic, se simţea trebuinţă de un stimulant musical pentru cadenţarea pasului, pentru exaltarea inimei. Rolul poeţilor apărea şi fisionomia cântecului lor era desenată de împrejurări. Din resunetul de atunci, auzim încă seara, ca un ecou depărtat, în versul părinţilor noştri, câte un: deşteaptă-te române din somnul cel de moarte, câte o sorbire de Milcov şi altele; din amintirile lor, îndemnări de iubire de ţară, de înfrăţire, de egalitate şi neatîrnare. Cu alte cuvinte, aerul unei dimineţi de primăvară, din lunca Dunării, unde muncitorii lucrau în lan, cu veselia unei zile întregi de muncă dinainte-le, şi sub cântecul păserilor ce priveau resăritul soarelui.

Acesta era tonul în care trebuia scrisă musica spre a fi înţeleasă, aşa au şi scris-o cântătorii.

Pune mâna pe oricare. Alecsandri, care e expresia cea mai complectă a timpului, trăeşte şi cântă — cu sufletul plin, prin călătorii de plăcere — toate adierile ce-i desmeardă simţurile. Azi, pe coastele Siciliei prin „păduri de portocali" ori în lagunele Veneţiei cari şoptesc: „iubire", — mâine, în Spania la Alhambra, sau sub piramidele egipţiane — toate, cuprinsuri iubite de soare, de extase şi de vise pe sub cerul cărora călătoreşte ca o pasere în sbor, prinzând notole ce-l încântă şi trecând mai departe. Intors, se coboară în valea de la Mircesti zugrăvind-o în cântecu-i, cu mirosul puternic al fânului cosit, cu concertele ei din zori, cu lanul în-

vrestat de aur şi de argint, cu secerătorii lui, cu fŏntăna limpede, cu chipul Floricăi in undă şi cu gărla dintre ripi, bolborosind ca o femee geloasă, zioa soarelui de pe sinu-i, ear noaptea florilor din braţe. Toate, impresii uşoare, producĕtoare de mulţămire sufletească şi de amor.

Iei pe Bolintineanu, aşijderea. Deşi căte odată trist, in exilul lui, cu toate acestea pe malul Bosforului nu intălneşte decăt poesia florilor strălucitoare şi a femeilor care nu respiră decăt dragoste, limpezimea apelor murmurătoare şi pe dulcea Biulbiuli. Aici, ca şi aiurea, e „poetul imaginaţiei nşoare pline de farmec, care ne suride totdeauna purtăndune prin flori.“

Bălcescu, istoricul şi patriotul, care. deşi bolnav, cutreeră lumea incins de ideea măririi românilor şi ca electrisat de dinsa, rescoleşte pretutindeni cronicele apusului, doar va mai găsì ăncă raze de glorie, cu care să mărească lumina ce se aprindea deasupra numelui de român. Peste rândurile fiecărei pagine ce scrie, fie in capod'opera sa: *Mihai Viteazul*, fie aiurea, dragostea de ţară se revarsă din sufletul lui cu mişcarea puternică şi dominătoare a unei cascade; şi căud priveşte flĕcăii români dănţuind cu pletele in vĕnt, ii vin lacrimele in ochi de bucurie, profetisănd că „o mândră oaste va avea România, căud ii va venì şi ei rândul in lume“.

Şi Cărlova, şi Mureşanu, şi Costache Negrea şi Ioan Ghica. Unii in scrieri şi alţii prin vorbă, cu un cuvĕnt: intreaga pleiadă de la 1840, pleiadă tĕnĕră, inimoasă şi visătoare, cătră care insuş Eminescu, in poesia sa Epigonii, işi intoarce privirea melancolică ca spre un paradis pierdut.

Pe sentimentele şi pe entusiasmul lor uşor ca şi pe impresiile lor din treacăt, se aşezâ in poesie o formă uşoară alcătuită dintr'un murmur măngăetor auzului, din o strălucire de stele şi de flori, intreseměnată de vorbe patriotice şi de idealuri; şi acest empirismu dulceag, gingaş, turnat in versuri asemenea lui, era plăcut părinţilor noştri, ca

1) Prefaţa volumului sĕu de «Poesii» din 1855.

unul ce era şi prima formă sub care se manifesta poesia. Căci aşa se poate explica mai tărziu, defectele inceputurilor unor literaturi sau ale renaşterilor. Numai aşa vom înţelege, s. ex. in Italia, numele lui Petrarca. Ideile erau vergine, cuvintele proaspete, nimic nu părea banal, fiindcă tot, sau aproape tot, se arăta nou şi ocupa un loc gol, nedisputat de altă incercare poetică, cum la inceputul celor dintăi religii umple golul miturile absurde, şi cum la inceputul noţiunilor de ştiinţă ţin locul o sumă de eresuri.

Când insă, intr'o zi apare o poesie nouă cu un orizont mai larg şi in care se simte svicnind o gândire vănjoasă condensând ideile din jurul seu, pironind unele atenţii şi scrintind pe altele greoaie, atunci incepe lupta. Gradul de desvoltare superior al unora din cetitori, impresionabilitatea lor mai rafinată, tinerimea gustă forma cea mai complexă, cea mai adâncă şi mai variată, — bătrânii forma cea mai simplă, forma primă. Copii, acì, sunt bătrâni şi părinţii sunt copii. Şi cum noi inşine ne aducem aminte de o sumă de lucruri, teatre, femei, ce ne impresionau plăcut, ca fiind copii, in timp ce azi nu le putem suferì — deşi ele nu s'au schimbat, — tot aşa o generaţie nouă nu poate să aibă gustul alteia vechi. Una deci, va remânea credincioasă trecutului, ear cealaltă va imbrăţişa presentul. La noi, lupta dintre poesia generaţiei de la 1840, care a ţinut sceptrul mai bine de 30 de ani, şi dintre Eminescu, durează 15 ani. Azi poesia lui a biruit şi luat locul celei invinse. Ea a biruit, prin intensitatea ei de gândire şi simţire, şi prin atingerea unei sume de idei contiporane,—adică tocmai prin acele calităţi care n'au putut pătrunde încă in gustul părinţilor noştri.

* * *

Intensitatea poesiei lui Eminescu, e resultatul unei inteligenţi largi, puternice şi avute, muncită de simţul, de cultul unei perfecţii artistice.

La dinsul portretul, tabloul, imprejurarea ce ii intră sub minte sunt trecute prin o sumă de considerări, cerce-

tate de aproape in toate amănunțimile, sub toate aspectele și in toate dimensiunile. Numai o strofă citită, și simți că nu mai e vorbă de intuiția bruscă a unei impresii oare-care, urmată de emoțiunea precipitată in o formă entusiastă, nici de ideia prinsă de deasupra numai, in undița gândirii și scoasă la lumină la cel dintâi semn de viață. Aci e impresia domolită, așăzată, urmată de emoții acumulate. Aci se simte muncă interioară, trudă violentă in mișcarea creerului, incât ideea e scoasă afară din adânc și complexă, ca o rădăcină din pământ cu bîrnele și mugurii ce țin de ea, adică cu toată asociația ideilor ce compoartă. Din acest calitativ material prim in urmă, alege notele caracteristice, notele puternice, și pe unele le condensează in noțiuni abstracte, ear pe altele le așează pe laturea lor sugestivă și le are gata ca elemente ce vor alcătuì temelia poesiei. Apoi, de la inceput, ca primul acord al unei simfonii, un vers puternic, emoțional c'un tablou viu, c'o ideie viguroasă, sau c'o sensație colorită ce-ți adună atenția imprăștiată violentând-o oarecum; „Pe lângă plopii fără soț", „Și daca ramuri bat in geam", „Pe când nu era moarte nimic nemuritor" Ideal perdut in noaptea unei lumi ce nu mai este. etc. După primul vers, câteva fapte, câteva amintiri, ca note de sinceritate, — și mai incolo, o strofă sau două lărgind orizontul, sau generalizând casul, pentru a lăsa pe cetitor subt impresia unei simțiri trăite și care a dat prilej poetului de a se gândì atâta.

In abstractarea impresiilor, in generalizarea casurilor, e lucrarea filosofului din Eminescu, a creerului larg și rece ce știe să se ridice in înălțimi de unde poate privì cu un *ensemble* de vederi in jurul său. In transposarea unor intimplări in priveliști sensaționale, sugestive, e lucrarea poetului din el, a ochiului ce vede prin imagini și știe desena peisage după idei, sau desfășura mișcări ce ne ating viu simțurile. Pentru o idee simplă prin care mărturisește unei femei că dacă ea l'ar fi iubit serios ar fi cântat-o intr'atâta, incât ar fi făcut-o nemuritoare, el sculptează versurile următoare:

Dăndu-mi din ochiul tĕu senin
O rază din adins
In calea timpurilor ce vin
O stea s'ar fi aprins.

Ai fi trăit in veci de veci
Şi rănduri de vieţi
Cu ale tale braţe reci
Inmarmureai măreţ.

Un tip deapururi adorat
Cum nu mai au perechi
Acele zine ce străbat
Din timpurile vechi.

Elenele, Laurele, Beatricele cântate de poeţii vremurilor.

Şi după aceste versuri largi, marmoreane rotunzeşte inţelesul ca intr'un cerc concentric:

Căci te iubeam cu ochi păgăni
Şi plini de suferinţi
Ce mi-i lăsarĕ din bĕtrăni
Părinţii din părinţi.

. . . . . .

Nu mai e simpla constatare a impresiilor una după alta, nici maximele banale ce le intovărăşau căteodată; e intreaga gamă a gândirii, cu treceri de la un real viu la un imaginativ splendid, de la impresia concretă la noţiunea abstractă şi de o nobleţă virgiliană; e un fel de efect de luptă rembrandiană dintre lumina şi umbra in care după gândiri limpezi, vin altele prinse numai pe jumĕtate de conştiinţa noastră, la prima lectură, trecĕnd ca nişte corpuri tinere invelite in gaz şi dispărĕnd uşor inundate de lumina ce le ia din urmă, in alte strofe. Aşa s. ex. in „S'a dus amorul". La inceput douĕ strofe uşoare, gingaşe, elegante, după ele trei strofe largi, avute, profunde şi sfirşitul, ca in-

ceputul, plastic, simplu firesc. Aşa şi in : La „steaua....“ după trei strofe comparative, adănci, sosesc strofele limpezitoare proectănd lumină binefăcĕtoare in juru-i.

Eată pentru ce lectura repetată a poesiei lui Eminescu găseşte un farmec constant. Suntem intr'un parc plin de umbre şi de luminişuri şi sub frunzişul căruia descoperim nouĕ flori, nouĕ cărări, nouĕ isvoare.

Decăt adevĕrata intensitate a găndirii lui Eminescu, se vede in bucăţi ce resumă doctrine, filosofie sau epoci. Aşa e „Scrisoarea intăia“, Rugăciunea unui dac, „Nilul“ etc.

In scrisoarea a treia, la inceput, sub o descriere de 20 de versuri profunde şi colorate iţi da istoria Turciei din decursul secolilor. Şi, mai departe, in respunsul lui Mircea, resumă maestru toată istoria noastră de statornică defensivă, şi cu domni păměnteni inţelepţi.

Un Sultan, dintre aceia ce domnesc peste vreo limbă
Ce, cu-a turmelor păşune, a ei patrie şi-o schimbă,
La păměnt dormea, ţinĕndu-şi căpĕtăi măna cea dreaptă;
Dară ochiu 'nchis afară, inlăuntru se deşteaptă.
Vede, cum din ceruri luna lunecă şi se coboară
Şi s'apropie de dinsul preschimbată in fecioară.

Inflorea cărarea ca de pasul blăndei primăveri,
Ochii ei sunt plini de umbra tăinuitelor dureri,
Codrii se infiorează de atăta frumuseţe,
Apele 'ncreţesc in tremur străveziile lor feţe,
Pulberea de diamante cade fină ca o bură,
Scĕnteind plutea prin aer şi pe toate din natură,
Şi prin măndra fărmecare sună-o musică de şoapte,
Ear pe ceruri se inalţă curcubeele de noapte.
Ea, şezĕnd cu el alături, măna fină i-o intinde,
Pĕrul ei cel negru 'n valuri de mătase se desprinde :
«Las' să leg a mea viaţă de a ta. In braţe-mi vino,
«Şi durerea mea cea dulce cu durerea ta alin-o.

«Scris in cartea vieţei este şi de veacuri şi de stele:
«Eu să fiu a ta stĕpână, tu stĕpân vieţii mele.»
Şi cum o privea sultanul, ea se 'ntunecă, dispare:
Ear din inima lui simte un copac cumcă rĕsare,
Care creşte intr'o clipă ca in veacuri mereu creşte,
Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lăţeşte,
Umbra lui cea uriaşă orizontul il cuprinde
Şi sub dinsul universul intr'o umbră se intinde;
Ear in patru părţi a lumii vede şiruri munţii mari,
Atlasul, Caucazul, Taurul şi Balcanii seculari,
Vede Eufratul şi Tigris, Nilul, Dunărea bĕtrână:
Umbra arborelui falnic peste toate e stĕpână.
Astfel Asia, Europa, Africa cu-a ei pustiuri
Şi corăbiile negre legănându-se prin riuri,
Valurile verzi de grăne legănându-se pe lanuri
Mările ţĕrmuitoare şi cetăţi lăngă limanuri,
Toate se intind nainte-i. Ca pe-un uriaş covor
Vede ţară lăngă ţară şi popor lăngă popor,
Ca prin neguri alburie se strevĕd şi se prefac
In intinsă 'mpĕrăţie sub o umbră de copac.

Vulturii porniţi la ceruri, păn' la ramuri nu ajung;
Dar un vĕnt de biruinţă se porneşte indelung;
Şi loveşte rănduri, rănduri in frunzişul sunător,
Strigăte de Allah! Allah! se aud pe sus prin nor,
Sgomotul creştea ca marea turburată şi inaltă,
Urlete de bătălie s'alungau după olaltă;
Insă frunzele-ascuţite se indoae după vĕnt
Şi deasupra Romei nouĕ se inclină la pămĕnt.

Se cutremură Sultanul... se deşteaptă... şi pe cer
Vede luna ce pluteşte peste plaiul Eschişer,
Şi priveşte trist la casa Şeihului Edebali.
După gratii de fereastră o copilă el zări
Ce-i zimbeşte, mlădioasă ca o creangă de alun:
E a Şeihului copilă, e frumoasă Malcatun.

Atunci el pricepe visul că-i trimes de la Profet,
Că pe-o clipă se 'nălţase chiar in raiu la Mahomet,
Că din dragostea-i lumească un imperiu se va naşte,
Ai căruia ani şi margini numai cerul le cunoaşte.

Visul său se 'nfiripează şi se 'ntinde vulturește
Au cu an impărăţia tot mai largă se sporeşte,
Eară flamura cea verde se inalţă an cu an,
Neam cu neam urmându-i sborul şi sultan după sultan.
Astfel ţară după ţară drum de glorie-i deschid...
Până in Dunăre ajunge furtunosul Baiazid.

La un semn, un ţĕrm de altul legănd vas de vas se leagă,
Şi in sunet de fanfare trece oastea lui intreagă,
Jeniceri, copii de suflet ai lui Allah, şi Spahii
Vin de 'ntunecă păměntul la Rovine in cămpii;
Respăndindu-se in roiuri, intind corturile mari —
Insă 'n zarea depărtată sună codrul de stejari.

Eată vine-un sol de pace c'o năframă 'n virf de băţ.
Baiazid privind la dinsul, il intreabă cu dispreţ:
«Ce vrei tu?»
«Noi? Bună pace! Şi de n'o fi cu bănat,
Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul impĕrat.»

La un semn deschisă-i calea, şi s'apropie de cort
Un bĕtrăn atăt de simplu după vorbă, după port,
«Tu eşti Mircea?
«Da 'mpĕrate!»
«Am venit să mi te inchini,
Să nu schimb a ta coroană intr'o ramură de spini»
— «Orice gănd ai, impĕrate, şi oricum vei fi sosit,
Căt suntem ăncă pe pace, eu iţi zic: bine-ai venit!

Despre partea închinării însă, Doamne să ne erți.
Dar acu, vei vrea cu oaste și rĕsboiu ca să ne certi,
Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale,
Să ne dai un semn și nouĕ de mila Măriei-Tale –
De-o fi una, de-o fi alta: ce e scris și pentru noi
Bucuroși le-om duce toate, de e pace de-i rĕsboi.»
— «Cum? Când lumea mi-e deschisă, a privi gândești că pot
«Ca întreg Aliotmanul să se 'mpedice de-un ciot?
«O tu nici visezi, bĕtrâne, căți în cale mi s'au pus!
«Toată flarea cea vestită a întregului Apus,
«Tot ce stă în umbra crucii, împĕrați și regi s'adună
«Să dea piept cu uraganul ridicat de semi-lună;
«S'a 'mbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta,
«Papa cu-a lui trei coroane, puse una peste alta,
«Fulgerele adunat-au contra fulgerului, care
«În turburarea-i furtunoasă a cuprins pământ și mare;
«N'au avut decât cu ochiul ori cu mâna semn a face,
«Și apusul își împinse toate neamurile 'ncoace;
«Pentru-a crucii biruință se mișcarĕ riuri-riuri
«Or din codri rĕscolite or stĕrnite din pustiuri,
«Sguduind din pace-adâncă ale lumii începuturi,
«Înegrind tot orizontul cu-a lor zeci de mii de scuturi;
«Se mișcau ingrozitoare ca păduri de lănci și săbii,
«Tremură inspăimântată marea de-ale lor corăbii!
«La Nicopole vĕzut-ai câte tabere s'au strîns
«Ca să stee înainte-mi ca și zidul neînvins.
«Când vĕzui a lor mulțime câtă frunză, câtă earbă,
«Cu o ură nempĕcată mi-am șoptit atunci în barbă,
«Am jurat că peste dinșii să trec falnic fără păs,
«Din pristolul de la Roma să dau calului ovĕs!...
«Și de crunta-mi vitejie tu te aperi c'un toeag?
«Și, purtat de biruință, să mĕ 'mpedec de un moșneag?»
«— De-un moșneag, da, împĕrate! Căci moșneagul ce privești,
«Nu e om de rând, el este Domnul Țării-Românești.
«Eu nu ți-aș dorî vreodată să ajungi să ne cunoști,
«Nici ca Dunărea să 'nece spumegând a tale oști.

«După vremuri mulţi veniră, începênd cu acel oaspe
«Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu al lui Istaspe ;
«Mulţi durară, după vremuri, peste Dunăre vreun pod,
«De-au trecut cu spaima lumii şi mulţime de norod;
«Impĕraţi, pe care lumea nu putea să-i mai incapă,
«Au venit şi 'n ţara noastră de-au cerut pămĕnt şi apă.

«Şi nu voiu ca să mĕ laud, nici că voiu să te 'nspăimĕnt;
«Cum veniră, se făcură toţi o apă ş'un pămĕnt.
«Te tăleşti că inainte-ţi resturnat-ai val virtej
«Oştile leite 'n zale de 'mpĕraţi şi de viteji ?
«Tu te lauzi că Apusul inainte ţi s'a pus ?
«Ce-i măna pe ei in luptă ce-a voit acel Apus ?
«Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,
«A credinţii biruinţă căta orice cavaler.
«Eu? imi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul!
«Şi deaceea tot ce mişcă 'n ţara asta, riul, ramul,
«Mi-e prieten numai mie, eară ţie duşman este;
«Duşmănit vei fi de toate făr' a prinde chiar de veste.
«N'avem oşti, dară iubirea de moşie e un zid
«Care nu se infiorează de-a ta faimă, Baiazid.»

Cătă lectură de cronici a trebuit să aibă, pentru a-şi asimila cunoştinţe spre a putea resuma atăt de substanţial şi de viu notele dominante ale istoriei a două popoare. Sigur de ceeace i se intipărea in minte, ca resultantă lămurită din părerile diferite ale autorilor, intreprindea descrierea unei epoci a unei privelişti, a unui oraş, răzemat numai pe lectură. Aşa d. ex. Veneţia ii era necunoscută când a scris sonetul intitulat astfel, cum de altminteri ii fusese necunoscută lui Shakespeare când a dat-o de reşedinţă lui Shylok şi lui Schubert când a resumat-o in „Plimbarea sa in gohdolă.“ Şi cu toate acestea, cu cătă sobrietate puternică ni dă imaginea maestos tristă a cetăţii patricianilor italieni.

Veneţia vĕzută insă, pe un apus de soare, infăţişează încă un spectacol superb in lume. Marmura palatelor vechi,

dar elegante, eşind udă încă din valuri şi scăpătată cu fruntea in purpura soarelui, in faţa unei simfonii de albastru de sus şi de jos, din depărtări şi din toate părţile, face in deobşte mai tuturor temperamentelor—şi celor ce sufer, ca şi celor vesele,—o impresie incântătoare. Eminescu o vedea prin prisma gloriei ei de odinioară. Cine ştie insă, ce vers sau ce strofă intr'un ton major de albastru am fi avut in plus in sonetul lui, dacă ar fi fost vĕzută de poet această cetate a lagunelor!

Iar acum, când cunoaştem mijloacele lui de formă, şi fondul din care ii rĕsare gândirea, să ne oprim dinaintea fiecărei idei, s'o deschidem şi s'o apreţiem.

N. PETRAŞCU.

(Va urma).

POESII

LUI CENSORINUS(1)

Cupe, vase de aramă şi tripode preţioase(2)
Ce la Greci erau rĕsplata vitejiei glorioase,
Toate lucrurile scumpe cu plăcere eu le-aş da
La prieteni, Censorine, dintre care partea ta
Ar fi cea mai insemnată, de-aş avea la indemănă
Cele opere de artă, ce cu genială mănă

1) Obiceiul de-a da la inceputul anului (calendele lui Ianuarie) daruri, *strena* (de unde francesul *étrennes*), de a se face visite la rude şi la amici, a priimì şi a trimite felicitări, făceau la Romani (şi de la dinşii au trecut la noi) ca această zi să fie o mare sĕrbătoare. Bogăţia darurilor pe care August le făcù cu ocasiunea inceperii anului 743, tù atăt de mari incăt *Dion Cassius LIV*, 35, p. 765 pomeneşte şi celebrează data aceasta. De altfel şi Impĕratul priimea daruri de la toţi, astfel că se ţinea nestrămutată regula antică, căud clienţii erau obligaţi a da daruri patronilor lor. Căud Impĕratul era la Roma i se depuneau darurile in Capitol pe scaunul lui curul, nici cei mai sgărciţi nu erau dispensaţi, căci ei dau o curmală aurită, sau un gologan aurit. (*Sueton.* Aug. 57. *Dion Cassius* LIX 24 p. 928. *Martial* VIII 33. ibid XIII 27). Cu această ocasie voì şi Horaţiu să dea amiculuı sĕu *Censorinus Caius Marcus* daruri, insă cum nu era bogat, el ii dete ca dar Oda de faţă. Acest Censorinus, Consul la 745, era fiul vestitului Lucius Marcus Censorinus, care fusese Consul la 714, el era printre cei mai intimi amici *(sodales)* ai poetului printre cari se numeau cei mai insemnaţi dintre stilpii societăţii Romane de pe atunci, precum : Paulus Fabius Maximus, Juliu Antoniu, Lucius Calpurnius Pison, Lollius, in afară de poeţii şi de oamenii de Stat.

2) Tripodele de bronz sau de aramă. Pe dinsele se aşăzau lampele in temple la ceremoniile religioase şi in casele particulare; ele serveau pentru luminat, parfumat ori păstrat apa de bĕut rece. *Homer* in Odyssea vers. 13 zice asupra lor : *Ἀλλ' ἄγε, οἱ δῶμεν τρίποδα μέγαν ἠδὲ λέβητα.* idem *Hesiod* O. D. 656.

Ori Parrhasius,(1) ori Scopas,(2) unul peatră de-a săpat,
Altul cu văpseli, pe oameni şi pe zei au intrupat.
Dar eu n'am astă putere, ear tu gust şi avuţie
Ai prea multe să-ţi lipsească astfel de comoară ţie
Ţi's dragi versurile insă şi eu versuri pot să-ţi dau,
Arătându-ţi totodată preţul darului ce au.
Nici cu marmurele pline de inscripţii populare,(3)
Unde încă după moarte află viaţă şi mişcare
Un bun general, nici fuga, ce pe Anibal(4) grăbit
Din Italia, cu toată spaima noastră, l'a gonit,
Nici Cartaginea perfida pradă flacărilor dată, (5)
Decăt Musele Calabre, (6) nu vor proclama vreodată,
Mai cu strălucire faima fericitului erou
Care 'n Africa invinsă căştigă un nume nou! (7)
Cărţile dac' ar fi mute, faptelor sale frumoase
Nu li s-ar mai da răsplata cuvenitelor prinoase!
Romulu, fiul lui Marte şi al Iliei (8) perea
Daca pismaşa tăcere faima i-o inăbuşea!

---

1) *Parrhasius* pictor celebru al Greciei antice, născut la Ephes in a 95 Olympiadă (400 ani ante Chr.), el fù acela care certăndu-se asupra intăietăţii şi geniului in pictură cu Zeuxis contimporanul său, zugrăvi nişte struguri admirabili de bine imitaţi, care presentaţi lui Zeuxis il uimiră atăta incăt intinse măna să rupă o boabă.

2) *Scopas* născut la Pari in a 87 Olimpiadă, fù mare sculptor grec, *Pliniu* 36, 5 zice: «el făcù pe Venerea, pe Pothon şi pe Phaeton, cari sunt adoraţi la ceremoniile misteriilor din insula Samothrace, precum şi pe Apolon Palatinul cu cytara, care operă il făcù cunoscut tuturor Romanilor.» Grupul Niobei se crede a fi de dinsul.

3) Acestea erau Analele pe cari impreună cu Fastele le ţineau colegiile Pontifilor şi in ele se inscriau numele şi evenimentele cele mai mari ale vieţei publice Romane.

4) Anibal fugì din Italia spre a se duce in ajutorul patriei sale atacată in lipsă-i de armatele Romane.

5) După bătălia şi infrăngerea de la Zama.

6) Adică poetul *Ennius* născut la *Rudies* in Calabria la 210 ante Chr. El căntase intr'o poemă *Annales Reipublicae* pe Scipion şi rĕsboiul punic. Stilul e încă grosier, dar Virgiliu care consulta mult Analele, zicea că găseşte mărgăritare in gunoiul lui Ennius.

7) Scipion Africanul.

8) Vezi Oda IX cart. III.

A poeţilor puternici geniu, voce şi favoare
Au scăpat doar pe Eachus din a Styxului vĕltoare
Aşăzându-l in lŏcaşul vecĭnicilor fericiri.(1)
Musa 'mpedică să moară pe cel demn de strălucire
Şi-l ridică 'n cer cu dinsa. Astfel de toţi pismuitul,
Lângă Joe stă la masă, Hercule neobositul,
Astfel fii lui Tyndaris(2) cu-al lor astru lucitor
Scapă vasele perdute din adăncul mărilor,
Astfel Bacchu(3) cel cu fruntea de foi verzi incununată
Blând priimeşte ruga lumii c'o ureche 'nduplecată!

Horaţiu. Oda VIII.

Scrisă la a. u. c. 743, ante Chr. — Poetul avea 54 de ani.

LUI LOLLIUS(4)

Să nu crezi cumva că poate au să peară vreodată
Versurile ce compus-am, intr'un gen necunoscut
Pentru-a le insoţi cu ritmu-i blănda lĭră instremată,
Eu, cel lângă Aufidul sgomotos poet născut!

1) Adică Cămpii Elisei cari după unii erau in insulele Canarii, după alţii in Irlanda unde era regatul Thulé, după alţii ear dincolo de coloanele lui Hercule in Betica (Vezi Telemac cart. VII p. 108 ed. 1845. Hachette).

2) Castor şi Polux.

3) Vezi Oda VIII cart. III.

4) *Marcus Lollius Palicanus* amic al lui Horaţiu şi mare general, era la mare favoare pe lângă August care ii dedese greaoa misiune de a pacifica marginile Rhinului infectate de Sicambri, Usipeţi şi Teneteri *(Dion Cassiu* LIV 19, 20 p. 748). El fu locţiitor imperial in Galatia şi Lycarnia la 728 după moartea regelui Amyntas şi la 732 fu trimis contra Germanilor, cari erau cei mai rĕsboinici duşmani ai imperiului. Invingĕtor la inceput, Lollius avù neisbânzi in urmă, perzĕnd chiar vulturii legiunii a V-a *Veleius Paterculus* II. 97.—*Sueton* Och. Aug. 23. *Tacit* I. 10). Dar el luă răpede ofensiva, bătù in mai multe rânduri pe Germani, cari ii deterĕ ostatici şi trecurĕ Rhinul inapoi, pe care apoi intr'un tractat de pace ei il primirĕ ca hotar al Romanilor despre partea lor şi reintrarĕ in linişte. Intors la Roma, August il făcù Consul la 733, dar poporul asupra căruia perderea vulturilor făcuse o foarte rea im-

Deci Homer Meonianul (1) daca 'ntăiul loc il are,
Musa lui Pindar, poetul de la Ceos (2) şi Alceu
Amenințătorul (3) încă ş'a lui Stesichor (4) cântare
Majestoasă, desfătează lumea cu al lor glas mereu.
Glumele odinioară de Anacreon (5) cântate
Au rămas de timp neşterse, al Eolianei (6) chin
De amor trăeşte încă, patimele-i infocate
Încă mai tresar ascunse in duiosul lirei sin.
N'o fi fost Helena numai care să se 'namoreze
De-al amantului ei doară pĕr cu grijă peptĕnat,
Şi vestmintele-i de aur pline să le admireze
Şi suita-i strălucită şi a lui pompă de 'mpĕrat?
Nu e Teucer intăiul care-şi răpezì săgeata
Cu un arc de la Cydoniu, (7) Ilion de multe ori

presiune, cu toate isbânzile căpĕtate in urmă, şi mai ales rivalii sĕi incepurĕ a ridica glasul şi a-l acusa, (Lollius sub masca unui viteaz şi devotat soldat, ascundea un suflet de trădător şi o iubire nemărginită de avuţie); pentru a-l mângăia deci de aceste rumori politice, Horaţiu ii adresă oda de faţă. Mai tărziu pe la 752 (Horaţiu murise) Lollius fù trimis ca tutor militar al tĕnĕrului Cajus Cesar (fiul Juliei) nepot al lui August, contra Parthilor, dar subjugat de darurile lor, el incepù să lucreze in interesul barbarilor. Lucrul fù descoperit intr'o convorbire ce avù Cajus cu regele Parthilor, care se grăbì a incheia o pace onorabilă. După căteva zile Lollius murì, se crede otrăvindu-se (755. — *Velleius Paterculus*. II. 101 şi 102. *Tacit*, Annales III 48. Plin. His. nat. IX 58).

1) Vezi Oda VI. Cart. I.

2) *Simonide* era născut in oraşul Iulis din insula Ceos.

3) *Alceu cel amenințător*. Alceu invectivează, blastemă şi amenință in cănturile sale pe tirani. El devenise foarte de temut prin verva satirică a scrisorilor sale, aşa că Pyttacus tiranul Mytilenei il exilă. Din scrierile acestui poet au rĕmas numai nişte fragmente prin *Atheneus*, *Snidas* şi adunate de H. Etienne. (Vezi şi Oda XIII. Cart. II).

4) *Stesichor* era poet liric născut la Himera in Sicilia şi este, se zice, inventatorul Epodei. El trăia pe la 626, inainte de Christ. Puţine fragmente au rĕmas din cele 26 de cărţi ale poesiilor sale, scrise in dialect doric.

5) *Anacreon* poet liric născut la *Teos* in Jonia pe la 560 ante Chr., mort la 475, fù amicul lui Policrat tiranul de Samos, al lui Pisistrat Hipparchos şi al lui Simonide. El murì inecat cu un simbure de strugure se zice. A scris ode, cântece de amor şi epigrame.

6) Adică Sapho.—Vezi Oda XIII. Cart. II.

7) Vezi Oda XV. Cart. I.

A mai fost impresurată (1) şi cu-o duşmănească ceată
Sthenelus, (2) Idomenens (3) n'au fost singuri luptători
Demni d-a fi cântaţi de Muse? Hector (4) cel plin de mândrie
Şi cu Deiphob (5) viteazul n'au fost singuri a primì
Lovituri ingrozitoare vrênd să-şi scape de urgie
Prea curatele lor soaţe şi copii a-şi ferì!
O mulţime de rĕsboinici mari trăit-au mai nainte
De Agamemnon de sigur, insă toţi zac in mormênt
Invĕliţi in noaptea lungă, nimeni nu-i mai ţine minte
Nici nu-i plânge; ca să-i cânte le-a lipsit poetul sfânt!
Meritul ce se ascunde are mică osebire
De uitata trândăvie! Dar tu nu vei fi uitat
Lolliu, in a mele cânturi, zice-voiu a ta mărire,
Nu voiu suferì ca fapte mari ca cele ce ne-ai dat,
Să se stingă făr' de urmă, de vreo pismaşă uitare.
Suflet drept, plin de lumină, totdeauna cumpĕnit,
Fie grea, ori norocită incercata intimplare, (6)
Lacoma inşălăciune cu urgie-ai urmărit,
Ş'ai dat cu dispreţ in lături aurul cel care poate
Să răpească şi să tragă tot spre dinsul, te-am vĕzut
Consul când ai fost şi încă nu un singur an, ci 'n toate
Casurile când dreptatea sfaturile ţi-a cerut
Jude credincios, ales-ai nu căştiguri ci onoare
Respingĕnd cu suflet mândru daruri de la vinovaţi
Şi desfăşurându-ţi arme totdeauna 'nvingĕtoare
Resturnat-ai pe aceia impotrivă-ţi ridicaţi!

---

1) *Troja* mai fusese impresurată şi luată de Hercule şi de Amazoane

2) Vezi Oda XV. Cart. I.

3) Vezi Oda XV. Cart. I.

4) Ibid. loco cit.

5) *Deiphobus*, fiul lui Priam cel mai viteaz Troian după Hector. (*Virgiliu* Eneida Cart. VI. vers. 509 şi urm.) Horaţiu insă face o greşală istorică, pomenind aci exemplul lui Deiphob murind pentru apărarea soţiei şi a copiilor sĕi. Deiphob suferì toate chinurile sale, nu pentru femeea sa, ci din ordinul şi cu voinţa femeei sale, Helena, care asista la supliciul şi la cumplitele mutilaţiuni ce i se făcea. De altfel numai pentru Helena nu s'ar fii putut zice: *pudicis conjugibus*, cum zice Horaţiu.

6) Vezi *Tacit.* Anales I. LXIV zice aproape acelaş lucru.

Fericit nu se numeşte cel ce multă avuţie
Imprejuru-i grămădit-a: mai cu drept va căpĕta
Numele de om ferice cel ce cu priinţă ştie
Darurile ce-i dau zeii a le intrebuinţa,
Cel ce poate să indure sărăcia grea, cumplită
Şi mai mult decăt de moarte de ruşinea rĕului
Se cutremură, acela işi dă viaţa mulţumită
Jertfă, pentru buni prieteni cum şi pentru ţara lui.

Horaţiu. Oda IX.

Scrisă la a. a. u. c. 738, ante Chr. 16.— Poetul avea 49 ani.

IN CONTRA CANIDIEI (1)

„Ah! pe toţi zeii din ceruri, care neamul omenesc
„Şi pămĕntul cărmuesc,
„Ce e sgomotul acesta? Crunţii ochi ce se 'ndreptează
„In spre mine, ce 'nsemnează?

1) In cei dintăi ani ai tinereţei sale, Horaţiu iubi o parfumăreasă neapolitană, anume *Gratidia*, (aci el ii schimbă numele in batjocură, din *Gratidia*=veselă, gingaşă, in *Canidia*=bĕtrăna, jucănd asupra silabei I), care era o femee sensuală, trecută de virsta de mijloc, foarte dibace intru a intocmi filtruri amoroase şi a intrebuinţa, pentru ca să fie necontenit tĕnĕră şi frumoasă tot felul de mijloace tainice, lucru pentru care lumea o şi credea dedată la arta magiei şi la acea a otrăvurilor. De altfel asemenea femei aveau necontenit relaţiuni cu curtisanele şi ele insăşi făcĕnd de altfel parte din numĕrul lor erau părtaşe la intrigile galante ce se desfăşurau in lumea Romană. Se vede că Gratidia, sau că intrebuinţa mijloace culpabile pentru a reţinè pe poet in laţurile sale, ori că il părăsì pentru bĕtrănul şi desfrĕnatul Varus, om bogat şi influent, căci Horaţiu pus in curentul secretelor cumplite ale iubitei sale, hotărì să le descopere. Indignarea sa crescù şi mai mult, cănd descoperì că Gratidia era sprijinită de mulţi dintre cei mari, ale cărora amoruri ea le inlesnea cu fel de fel de desfrĕnări. Fiind din partidul opus protectorilor curtisanei, el luă pretext pentru a ataca şi a exagera chiar starea moravurilor in care de altfel insuş trăia,

„Pe copii te jur! — Lucina de cumva te-a ajutat
„Ca să-i naşti cu-adevĕrat, — (1)
„Pe-a mea purpură, podoabă slabă (2) pentru apărare,
„Pe-a lui Joe indignare,
„Pentru ce ca şi o mamă vitregă tu mĕ priveşti,
„Sau ca fiara ce răneşti? !"
După ce vorbì copilul, cu o voce tremurată,
Fuse desbrăcat indată;
Trupu-i graţios şi tĕnĕr, să 'mblănzeasc' ar fi putut
Pe-un Thrac, de l'ar fi vĕzut,
Ear Canidia cu coama volvoră şi incălcită
De vipere impleticită, (3)
Porunci să se aprindă foc cu negri chiparoşi, (4)
Cu smochini din groape scoşi,
Pene şi ouĕ de bufnă, ouĕ 'n sănge tăvălite
De la broaşte jupuite,
Şi cu erburi de prin Jolcos şi Hiberia (5) cătate,
Ţevi ce-s in otrăvi bogate,
Şi cu oase ce din gura cănilor flămănzi s'au scos.....,
Sbucnì focul din Colchos! (6)
Dar cu poale 'n brău Sagana (7) şi cu pĕr stufos şi tare,
Ca ţepi de arici de mare,

1) Vrăjitoarele simulau căteodată de a fi ingreunate, pentru a putea păstra ca ai lor, pe copii ce furau. Catul numeşte asemenea naşteri mincinoase *ventrem mendacem*.

2) Adică tunica cea albă cu margini de purpură, *pretexte*, care era semnul copilăriei. Ea făcea pe copii inviolabili. Neputĕnd a-l scăpa acum insă din măna vrăjitoarei poetul o numeşte *slabă* (inane).

3) Astfel erau infăţişate fărmecătoarele şi furiile.

4) Vezi Oda XIV. Cart. II.

5) *Iolcos* oraş al Hemoniei, in fundul golfului Pagasetic (azi golful de Volo), patria lui Jason. Deacolo au plecat Argonanţii pentru cucerirea lănei de aur. *Hiberia*, era o parte a Armeniei, corespunzĕnd cu Georgia orientală de astăzi.

6) Patria Medeei (Colchida) ţară vestită pentru magie, otrăvuri şi incăntări vrăjitoreşti.

7) *Sagana* era după Acron şi Porphyrion (ad. Hor. Sat. I. 8—25 in Braunhard t. 2. p. 98) o libertă a senatorului Pomponius, care fusese proscris de triumviri. Ea era amica şi asociata Canidiei la practica farmecelor.

Ori ca peri de porc in goană, casa 'ntreagă-o ia in rând
Apa din Avern (1) vărsând.
Veia, (2) care prin căinţă de la rĕu nu se 'nfrĕnează,
Cu o sapă grea lucrează
La o gaură adâncă, obosindu-se geměnd;
Păn' la barbă ingropând
Acolo, — ca cel ce 'noată capul doar ţinĕnd afară, —
Trebuì-va 'ncet să moară
Ast copil, privind bucate care pofta-i vor trezì
De două, trei ori pe zi,
Până când ochii lui, ţintă pe mâncarea 'nlăturată,
Se vor stinge şi uscată
Măduva din el, ficatul impietrit preface-l-or
Intru'nn filtru de amor!
Folia din Ariminum, (3) cea cu pofte masculine,
Ştiu oraşele vecine
Şi Neapolul cel trândav crede, că de faţ' a fost,
Folia, al cărui rost
Şi fărmecătoare voce, pot din cer când s'ar intinde,
Luna, stelele-a desprinde.
Deci Canidia cea cruntă, unghiile-şi lungi rozĕnd
Cu dinţi negri, fù zicĕnd
Şi ce n-o fi zis ea oare?: „Voi, tovarăşi de credinţă
„La a vrajelor fiinţă,
„Noapte şi Diană, (4) care sfintele mistere ştiţi
„In tăcere să 'nveliţi,
„Cu mânie azi, indată năpustiţi-vĕ avane
„Peste casele duşmane,
„Pe când in cei codrii groaznici, unde se adăpostesc
„Fiarele se odihnesc

---

1) Apa lacului Avernus era considerată ca foarte prielnică pentru vrăji.

2) Veia era ear o fărmecătoare tovarăşă cu cele de mai sus.

3) *Folia* din *Ariminum* (de la *Rimini* azi), pe coasta Umbriei, (mai in jos de Rubicon), era tot o tovarăşă de mistere magice a Canidiei.

4) *Noaptea* şi *Diana* (Hecate) erau zeităţile pe care le invocau vrăjitoarele in imprecaţiile lor.

„Şi toţi cănii din Suburra, (1) urmărî-vor cu lătratul,
„Pe bătranul desfrĕnatul, (2)
„Azi de risul lumii, care umblă 'n veci inbălsămat
„Cu un parfum rar ce i-am dat!
„Ce fel? cruntele otrăvuri ale barbarei Medee
„Şi-au perdut a lor scăntee?
„Doar cu ele de-a lui Creon (3) fiică şi rivala sa
„A putut a-şi resbuna
„Rochia cea de mireasă, când fugind i-a dăruit-o,
„Care 'n foc a mistuit-o!
„Din selbătăcime totuş rădăcini am adunat,
„Nici o iarbă n'am uitat!
„Adormit acum in patu-i de un suc ce dă uitare
„La amante gândul n'are.
„Ah! ah! umblă.... de o altă vrăjitoare mai cu rost
„Smuls de farmecu-mi a fost!
„Vare ah! amar vei plânge când prin filtruri ştii tu bine,
„Ai să vii ear lângă mine,
„Ş'atunci mintea ta pribeagă, (4) chiar când Marşii (5) te-o vrăji
„Inapoi n'o mai veni.
„Face-voiu şi-ţi voiu da insă-mi o virtoasă bĕutură,
„Să nu mĕ priveşti cu ură
„Şi in fund de mări să cadă cerurile mai curĕnd,
„Sus pămĕntul remănĕnd,
„De n'ai crede pentru mine de amor, cum ici in oală
„Arde mohorita smoală!"
„Zise! ear cu vorbe blânde biet copilul nu 'ncerca
Furiile-a 'ndupleca,

---

1) *Suburra* (sau Luparia) era quartalul cel mai desfrĕnat al Romei, unde locuiau femeile publice.

2) Varus, noul amant pentru subjugarea căruia Canidia furase pe copilul, pe care se pregătea impreună cu tovarăşele sale a-l sacrifica spre a compune un filtru amoros, cu care să-l facă să moară de dragostea ei.

3) Vezi Epoda III.

4) Vezi Oda XXIV. Cart. I.

5) Vrajile Marsilor erau vestite ca cele mai puternice in toată Italia, precum in Grecia erau cele Thessaliane.

Ci ca nou Thyest (1) sbucnit-a, in adânca-i desperare
C'un blăstem de rĕsbunare:
„Legile dreptăţii sfinte temelia nu-şi clintesc,
„De otrăvi când se lovesc.
„Deci voiu blăstema! Blăstemul groaznic nu poate să cadă,
„Dându-i-se orice pradă!
„Furie de noapte! află, când ucis perì-voiu eu
„Iţi voiu sta in ochi mereu;
„Umbră, vĕ voiu rupe carnea cu lungi unghii ascuţite,
„Cum sunt Manele ursite (2)
„Am să calc pe peptul vostru chinuindu-l şin urgie,
„Somnul stins o să vĕ fie!
„Babe mirşave, cu petre lumea 'n drum vĕ va gonì
„Pănă ce vĕ va sdrobì!
„Corbii Esquilini (3) şi lupii, sfâşia-vor, lepădate
„Hoiturile-vĕ spurcate
„Şi părinţii, ast spectacol, vieţuind in urma mea
„Cu plăcere-l vor vedea!"

Horaţiu. Epoda V.

Scrisă la a. a. u. c. 715, ante Chr. 39.—Poetul avea 26 ani.

D. C. OLLANESCU.

---

1) Vezi Oda XXVIII. Cart. I. Blăstemele lui Thyest contra fratelui sĕu Atreu sunt proverbiale in limba latină şi greacă.

2) *Manele* erau sufletele celor morţi. Ele aveau altare şi li se ofereau sacrificii pentru a le imblănzì: erau mai curat vorbind geniul (zeul tutelar) al fiecăruia. Prin cuvĕntul de *Manes* se mai inţelegeau şi zeii infernului numiţi *Dii inferi.*

3) Corbii erau in mare numĕr şi alte păseri şi fiare hrăpitoare, pe muntele Esquilin, fiindcă acolo se ingropau cei săraci (numai bogaţii ori oameni insemnaţi se ardeau) şi se lepădau trupurile sclavilor supliciaţi, ori ale criminalilor. In vremea lui Horaţiu pe muntele Esquilinul unde azi e biserica Santa Maria Maggiore, erà un loc viran unde se aruncau cadavrele numite. Lung de 1520 metri pe 456 de larg, el erà locuinţa călăului (carnifex) care nu avea voe să locuiască in oraş, lângă poarta *Metia* şi piaţa *Sesterţilor* unde se executau sclavii şi care era plină de spânzurători şi de cruci. (*Pliniu.* Pseud. I, 3. 342. *Tacit.* Ann. II. 32).

HĂRTII VECHI

O DIATĂ DIN ANUL 1814.

Primii doi ani ai domniei lui Vodă Caragea a fost semnalaţi prin cumplita boală a ciumii care a secerat in anii 1813 şi 1814 peste 70,000 de suflete in toată ţara. Este probabil că şi armaşul Vasilake ot vel Ocna, *căzĕnd la grea boală,* a fost speriat de năprasnica epidemie şi aceasta l'a hotărit a-şi face diata ce publicăm mai la vale. Prin această diată numitul armaş orăndueşte epitrop al minoarei sale copile Frusina, «pe prea cinstitul intre boeri, dumnealui biv vel clucer Constantin Socoteanu» bunul meu despre mamă, şi acestei imprejurări datoresc eu aflarea acestui act intre hărtiile mele de familie.

M'am hotărit a publica această diată pentru că dinsa arată mai bine ca orice alt document, care era starea unui boernaş de provincie avut, pe la inceputul acestui secul, şi, al doilea, că in lipsă de alte documente scrise, numai din *foile de zestre* şi din *adiate* vom putea să ne presentăm cu exactitate condiţiile de esistenţă a strămoşilor noştri.

Se ştie cum erudiţii moderni au isbutit *a restituì* in cele mai mici şi mai intime amĕnunte istoria şi viaţa publică şi privată a unor popoare dispărute precum Egiptieni, Chaldeeni, Asirieni etc., şi acesta numai cu ajutorul ieroglifelor, bas reliefurilor şi picturilor murale, de pe coloanele şi pilastrii templurilor şi mormintelor, regăsite după trecere de 3—4000 de ani.

Şi noi trebue să căutăm a restitui starea socială şi economică a strămoşilor noştri din veacurile trecute şi in lipsă de cronici, de memorii sau alte documente tipărite, nu ne rĕmâne a consulta decât diatele, foile de zestre şi puţina corespondenţă privată ce se mai regăseşte pe ici, pe colo, prin *sipeturile* vechilor case boereşti.

Am publicat deja in această revistă două foi de zestre din veacul trecut. (1) De astădată imi propun a publica mai multe diate din veacul al 18-lea şi din inceputul veacului al 19-lea precum urmează:

1) anul 1731. — Diata Vornicului Constantin Poenaru.

2) anul 1732. — Diata jupânesei Cărstina Poenăreasa.

3) anul 1775. — Diata lui Grigorios, de la Sărăcineşti.

4) anul 1776. — Cheltuiala ce s'a făcut la ingroparea lui Ioniţă Slavitescu de către proin mitropolitul Grigorie.

5) anul 1777. — Catagrafia casei răposatului Grigoraşcu Socoteanu şi impărţirea averii lui de către proin mitropolitul Grigorie.

6) anul 1814. — Diata armaşului Vasilake ot vel Ocnă, care se publică acum, şi

7) anul 1825. — Diata archimandritului Nictarie.

Dar să revenim la diata ce publicăm mai la vale.

Orăşelul Ocna avea in trecut o importanţă mult mai mare decât in zilele noastre; astfel in anul 1778, generalul Baur trece Ocna ca *oraşiu* cu 5 biserici de piatră, una de lemn şi 3 paraclise (chapelles).(2) La aceeaşi epocă (1766—1767) tustrele salinele din Ţara Românească erau arendate pentru suma de 150,000 lei, ear cantitatea de sare extrasă era peste tot de 28 milioane de ocale; pe la sfirşitul veacului al 18-lea veniturile ocnelor se urcase la 500,000 lei şi se ştie că cea mai mare parte din sare se esträgea de la salinele din Vălcea, care producea mai mult decât celealte două saline impreună, adică Telega (Prahova) şi Slănicul (Sĕcueni).

---

1) Vezi «Convorbiri Literare», anul XXII, No. 7, Octombre 1888.

2) Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie par M. de B*** (Baur). — Francfort, 1778.

Salinele fiind arendate la boerii mari şi la neguţătorii de frunte din Bucureşti, ca bunăoară boerul Filip Leneş şi Vistierul Hagi Moscu, Ocnenii erau in relaţiuni directe şi continue cu capitala ţării şi in oraşul Ocna trăia o colonie de Bucureşteni, representanţii şi amploiaţii cumpĕrătorilor acestui huzmet; de aceea nu ne mirĕ de loc cănd citim intr'o scrisoare a postelnicesei Păuna, soacra armaşului Vasilache, că cămăraşul i-a dăruit pentru o scurteică a nepoatei sale Frusina, *16 cacomi*, sau cănd aceeaşi postelniceasă trimite din partea Frusinei, patru portocale *din grădina d-ei;* căci in acele vremuri orăşelul Ocna intrecea capitala judeţului in multe privinţe; deaceea vedem şi in diata de mai la vale că armaşul Vasilache avea o stare destul de insemnată pentru posiţiunea sa socială şi pentru acele vremuri.

Diata este interesantă prin aceea că ne arată cum s'au format in mare parte proprietatea mare, astfel vedem că pentru a-şi forma o moşie de 200 stinjeni, rĕposatul armaş a cumpĕrat fĕşii, fĕşii, de la 22 moşneni.

Mai constatăm că la această epocă a inceput să ne intre in ţară şi articole franţuzeşti şi englezeşti: «*o pereche pistoale mitutele englezeşti cu căte două focuri*», şi mai departe: «*două ciasornice, unul englezesc, altul franţuzesc.*»

Se mai constată lipsa de furculiţe in gospodăria casei, lipsa ce am constatat şi cu altă ocasie. (1)

Mai vedem ăncă patru suflete de ţigani, trecuţi intre *două sipeturi* şi *o pereche piuliţe de tumbac!*

In numĕrul viitor al «Convorbirilor», voiu continua cu publicarea celoralte *adiate* menţionate mai sus.

GEORGE IOAN LAHOVARI.

Bucureşti, 21 Maiu 1890.

---

1) «Convorbiri literare», anul XXII, No. 7.

DIATA ARMAŞULUI VASILACHE OT ORAŞUL VEL OCNA, LEAT 1814.

De vreme ce toate ale lumii acestia sunt trecĕtoare, după zisa invăţătorului bisericesc, şi eu om fiind şi in deşertăciuni supus şi la boală grea căzĕnd, pănă imi am simţirile şi mintea intreagă, am socotit ca un pravoslavnic creştin, să fac această a mea alegere şi orănduială prin graiul meu pentru toate căte milostivul D-zeu mi-a dăruit intr'această viaţă, şi mai intăi:

1814, Ghenarie.

Arăt cele ce am ales să rĕmăe pe seama copilei Frusina, fiica mea, ca să stăpănească şi să nu se strice dintr'insele, avĕndu-le zestre, insă:

Părţile de moşie ce am cumpĕrat in hotarul Şierbăneşti de Otăseu, precum mai jos arăt pe larg, insă:

De la cine anume am cumpĕrat după zapisele ce am:

Stinjeni

49: Ion Melerea ot Şerbănesci, leat 1812, April. 1.
10: Popa Dincă cu frate-sĕu diaconu Niţu, ot leat 1813, Sept. 16.
3: Tănase sin Mihaiu, leat 1813, Martie 11.
30: făcut masă de la Vladu sin Constandin Urşeanu ce-i zice şi Cioboata din satul Urşi şi Ion brat ego, leat 1810, Iulie 1.
26: Marin Grecescu zet Petru Burtică, leat 1812, April 1.
2: Diaconu Ion sin Ene i Dincă sin Radu Licsandrescu, leat 1813, Maiu 7.
17: Nestor sin Oprea i Pătru Parcea, l. 813, Mart. 7.
14: Ion Nicolicioiu i frate-sĕu George, l. 813, Mart. 7.
18: Simion sin Mihalcea, leat 813, Martie 7.
2: Maria sin Ion Licsandrescu, i diaconul Ion sin Ene, i Dincă Licsăndrescu şi Mihalcea sin Florica, leat 1813, Martie 8.

171

Stinjeni

171 report.

22 : Vladul sin Stefan Melèrea, leat 813, Martie 23.

12 : Marin i frate-sĕu Ion Crucer, i George purcaru, leat 1813, Martie 11.

205.

Partea de moşie de la popa Constandin sin popa Stefan, leat 810, Iulie 1.

Partea de moşie de la popa Bocea i Nicolae, leat 1811, Octomvrie 27.

O falcie de loc de la Ion sin Ene Lixandrescu, leat 1811, Decemvrie 11.

Ograda de pruni şi alt loc unde are casă, ear cu cuprinsul de ogradă de la Tudor Lixăndrescu, leat 812, Apr. 1.

Pentru aceste cumpĕrători este şi deosebit zapis intărit şi de dumnealor boerii ispravnici ai acestui judeţ, in care intră şi aceste de mai sus atăt cele stinjini făcute căt şi părţile de moşie.

O vie la Drăgăşani ce o am de zestre pe păměntul Episcopiei şi cu ceea ce am mai cumpĕrat alăturea.

O livadă de zestre ce se numeşte Buzaca.

O livadă de la Suhărăt ce am cumpĕrat de la Bengeasca.

Casele din oraşul Ocnei ce le am de zestre cu tot coprinsul lor, cu grădinile i cu locul ce am cumpĕrat lăngă grădină.

O pereche cercei mari cu diamanturi.

Altă pereche cercei de zamfir cu diamănţele mici.

Un inel de smarand verde cu căte 2 diamănţele.

Două inele cu robin şi cu două diamănţele.

O tavă de argint mare.

Trei farfurii cu 5 linguriţe de argint.

Zece zarfurii de argint.

Şapte şire mărgăritar.

O pereche paftale cu mărgăritar.

Două perechi paftale de argint poleite cu aur.

O salbă cu una sută nouĕzeci şi şapte (197) gălbenaşi mĕrunţi.

Un galben mare de cei de patru galbeni.
Un ciarşaf de batistă.
Una trimbă de pănză de borangic.
Trei trimbe de pănză de tort cu borangig.
Una trimbă vergată pănză pentru mese i şervete.
Douĕ trimbe pănză de cănepă şi de in.
12 şervete de masă.
O masă de pănză de Braşov.
Un cazan de aramă cu ţevile lui.
7 tingiri turceşti de aramă.
1 căldare mare.
2 căldări mici.
2 tăvi mari de aramă.
10 tipsii } de cositor, vechi.
8 talere }
2 sfeşnice de alamă.
1 lighean cu ibricul lui de cele galbene.
12 perechi cuţite cu lingurile lor.
2 cai, telegari cu hamurile lor.
1 fier de călcatul hainelor.
1 umbrelă mică de croza.
1 umbrelă mare de marteh.
2 scoarţe de casă, noi.
1 chilim de Ţarigrad, purtat.
1 ladă mare.
2 sepeturi.

4 suflete ţigani, insă: Constandin, Maria, Stanca, Dina, copilă mică, mai este un Vasile ţiganul, fugit; de se va găsì să fie 5 suflete.

1 pereche piuliţe de tumbac.

Acestea sunt pe seama fiicei mele Frusina, adică condee patruzeci şi cinci.

(Urmează semnătura: **„Vasilake, Armaş"**).

Fiindcă pănă acuma am avut la casa mea şi pe dumneaei soacră-mea, postelniceasa Păuna, arăt aci ca şi de acum

inainte să se chivernisească din casa mea şi care va purta grije de copila mea, să poarte şi pentru dumneaei ca să nu rĕmăe măhnită.

(Urmează aceeaşi semnătură).

Arăt şi cele ce mai am peste cele orănduite pentru fiica mea.

1 şal beldar ce s'a cumpĕrat cu taleri 1500.
1 geăr roşu cu căpĕtăie şi chenaruri imprejur.
1 bohcea de şal roşie cu flori şi chenaruri imprejur.
1 giubea de ghermesit imblănită cu ris şi inăuntru cu misadă de ris.
1 mamalucă imblănită cu samur intreg de Lipsca şi inăuntru cu misadă de samur.
1 scurteică de croza imblănită cu cacom.
1 giubea de ghermesit, imblănită cu cacom şi inăuntru cu misadă de cacom.
4 perechi samuri de Lipsca
6 rochi ale reposatei nevesti, insă:
    1 albă de croza.
    1 neagră de răţea.
    1 stambă albă cu flori.
    1 de marteh singepie.
    1 de croza verde.
    1 de batistă albă cu orbote.
1 cămaşă nemţească de marteh albă.
4 anterie ale mele, insă:
    2 de citarie nemţească.
    1 de croza verde.
    1 de şaliu.
1 brău de . . . . .
1 brău alb cu flori teclegear.
1 giubea de ghermesit fără blană.
2 binişe de postav.
1 giubea desblănită de postav.
1 giubea de ghermesit imblănită cu singeap.
3 1/2 din şeapte cazane mari nemţeşti ce sunt la po-

varnă de tovărăşie cu chir Panait, trei şi jumĕtate sunt ale mele.

8 boi de jug.

3 cai, bez doi ce s'au lăsat fetei şi unul dăruit d-lui socru meu.

2 epe cu un mănz.

2 vaci.

15 capre.

2 care mari } legate cu fier.
1 căruţ mic }

1 căruţă nemţească.

20 stupi.

1 pereche pistoale imbrăcate cu argint peste tot cu cubur.

1 iatagan imbrăcat cu argint şi teaca asemenea.

2 puşti arnăuţeşti.

1 pereche pistoale mitutele englezeşti cu căte douĕ focuri.

2 ciasornice, unul englezesc, altul franţuzesc.

1 tătarcă de postav imblănită cu znih, veche.

2 scatolci, insă una muscălească.

1 rof (?) cu başlicu pentru cap.

3 piei lucrate ce era să facă hamuri cu alamurile lor.

700 vedre rachiu de prune, insă după tahu meu ce am tăcut, fiindcă sunt şi prune nefăcute şi zic că poate să easă această sumă, care se află la Genuneni şi la Şerbăneşti.

200 chile porumb, ear după tahu meu ce am făcut, socotind că se află această sumă adunându-l după unde se află, la Genuneni, Şerbăneşti, Cioreşti şi la mănăstire.

2 buţi cu vin la via de la Drăgăşani.

4 clăi cu fĕn, peste cele trebuincioase de hrana vitelor, la Cioreşti şi la Genuneni.

1 pereche fiare de plug.

Acestea să se vĕnză spre plata datoriilor, adică condee patruzeci şi unu.

(Urmează aceeaşi semnătură).

Arăt banii ce am pe la unii alţi cum insemnez:

Taleri.	*Bani.*	
435	—	Iamandi Constandin Povarnagiu, precum in zapisul de chezăşie al soacrăsi Theodoriţa Nisipeanca se coprinde de la leat 813 Aprilie 20.
45	—	Iane vătaşu Ocni ot Buda cu zapisul ot leat 1808, Maiu 11.
70	—	La săteni ot mahalaoa Teiuşului cu zapis, leat 1811, Maiu 8. Au fost taleri 100 şi am priimit taleri 30.
30	—	Păun Butoi i Ion Merceleanu şi Constandin Tăcutu, ot Surpatele, ot l. 812, Martie 5.
8	90	Nicolae sin uncheaşu Matei ot Genuneni cu zapis leat 813, Martie 14.
42	—	Săteni ot Şerbănesci de Otăseu cu zapis, leat 1811, Iunie 7, au fost taleri 50, din care taleri opt am priimit.
70	—	Ion Nicoliciu ot Şerbăneşti cu zapis, leat 1813, Martie 7.
80	—	Ear la săteni ot Şerbăneşti, care au luat pentru o casă să imi aducă la moşie şi nu mi-a adus casa, ci să imi dea bani după zapis, leat 1813, Martie 12.
130	—	Ipac la săteni Şerbăneşti cu zapis ot leat 1812, Noemvrie 21.
70	—	Căpitan Constandin Judeţu, cu zapis, leat, 1810, Iulie 12.
100	—	Ghiţă Dorobanţu ot Rîmnik cu zapis, leat 1803, Noemvrie 26.
100	—	Despa Bengeasca ot Ocnă cu 2 zapise ot leat 1811, Noemvrie.
100	—	Săteni Bărbăteşti cu zapis, leat 1803, Iunie 30, să dea seama Marin Zeican.
50	—	Săteni Genuneni din taleri 90, ce am imprumutat cu zapisul leat 809, Maiu 15.

100 — Ţigani mănăstirii Arnoti ot Bogdăneşti, cu zapis, leat 809, Octomvrie 10.

75 — Ipac săteni Genuneni cu zapis de la leat 808, Sept. 26. — Radu Stuperu ce mi-l dedese nu mi-au slujit.

50 — Ipac săteni Genuneni imprumutaţi prin zisul omul meu cu zapis, leat 810, Fevr. 28.

80 — Ion Stroescu ot Cioreşti au remas dator din vinul ce mi-au vĕndut in trei ani fără zapis.

330 — Am dat pentru treizeci şi trei stinjini moşie care am rescumpĕrat de la Radu Bairectaru cu protimisisul lui Dumitrache sin postelnicu George . . . . şi când va rĕspunde Dumitrache banii aceştia are să ia aceşti stinjini de moşie sub stĕpânirea lui după zapisul ce este ot leat 812, Aug. 6.

325 60 Petre Costea şi Ene Triandafil cu zapis, leat 1806, Martie 14. De va arăta Ene că i s'au luat niscaivrea lucruri pentru plata acestor bani, işi va căuta cu tovarăşii lui şi cu alţi, care le-au ridicat din casa lui, că eu nu am priimit nimic de ale lui, ci să dea bani.

373 — Judeţ Tudorică Ioan cu zapis leat 1814, Ghenarie 4, să i rĕspunză după insemnarea ce am făcut intr'acel zapis.

215 60 Aceşti bani i-am dat fără de zapis la mai jos numiţii cum arăt, cu cuvĕnt să-mi vĕnză moşie fiind răzaşi cu mine şi nu mi-au dat până acum nici bani, nici moşie, şi are să-mi dea banii, de la leat 813, insă:

10:60 Ion Nicolacioiu ot Serbăneşti, care i-au dat lui Dincă, fiu sĕu.

60:60 Uncheaşu Ion Meler, idem.

42:60 George Nicolicioiu, idem.

5:— George Purcaru, idem.

20 — Ion crucer, idem.
10 — Marin Crucer, idem.
5 — Simion Purcalabu, idem.
2 — Diaconu Ion sin Ene, idem.
60 — Constandin şi Stan Meler, idem.

215 60.

20 — Mihaiu sin Ghinea ot Teiuş cu zapis, ot leat 1814, Ghenarie 19.

509 90 Daţi fără zapise precum arăt intr'o foae cu slova mea care se va vedea, să se ia de la aceia.

3409 60. Aceste datorii ce ce am a lua, să se implinească, adică taleri trei mii patru sute nouĕ şi jumĕtate.

(Urmează aceeaşi semnătură).

Arăt ceea ce sunt dator să rĕspunz, precum insemnez:

Taleri. Bani.

1400 — la biserica domnească de aici de la Ocnă, unde se prăznueşte hramul Sf. George, (1) după zapisul ce se va găsi la cutie, ear ceilalţi bani ce mai are biserica sunt in cutie.

7000 — la Prea Sfinţia sa Părintele Episcop al Rîmnicului Kiriu Galahtion, după zapisele ce se va găsi.

8400 —. Aceste datorii ce am să rĕspunz eu, să se plătească din ceea ce am rănduit a se vinde şi din datoriile ce a rĕmas a lua, adică taleri opt mii patru sute.

(Urmează aceeaşi semnătură).

1) Această biserică a fost zidită din temelie de către jupan Statie, la leat 7185 (1677), ear la leat 7226 (1718) a fost zugrăvită de către jupan Duca de la Sinop şi jupan Statie de la Cernavodă. — Prin un hrisov a lui Constantin Basarab Voevod, a fost recunoscută de biserică domnească.

Mai arăt earăş lucruri de ale casei, care nu intră in condeele ce s'au pus:

9 trimbe de tort cănepă şi de in, pănză.

6 şervete de masă.

16 perechi cuţite cu 11 linguri.

Buţile ce se va găsì goale, atăt pe la moşii, la cărciumi şi aici acasă, căte va fi ale mele,

Socoteala să se caute la cărciumile ce am cu cărciumarii pentru vin şi rachiu ce sunt indatoraţi de a-mi vinde.

Să se caute socoteala pe anul ce a trecut cu kir Panait Nicolau Povarnagiu pentru tovărăşia povernii de la Genuneni. Ear pentru viile Grădişteanului, am avut intăi vorbă a le lua, şi fiindcă eu aveam şi alte vii şi dinsul avea mai mare trebuinţă, mai virtos că a intrat muşteriu şi d-lui vistieru Hagi Moscu, m'am lăsat de acea vorbă a tovărăşiei şi nu m'am amestecat intru nimic; pentru aceasta de va provalisì cevaş cu cuvĕnt că am fost tovarăş, să nu fie ascultat, fiind precum arăt.

(Urmează aceeaşi semnătură).

Pentru toate aceste ale mele, după rugăciunea ce am făcut, orănduesc epitrop şi desăvirşit stăpăn pe cinstitul intre boeri, dumnealui biv vel Clucer Constandin Socoteanu, ca să binevoiască a se insărcina şi a da şi a lua şi a săvirşì toate după mai sus arătare, şi din ceea ce orănduesc a se vinde şi din datoriile ce am a lua, după ce se va plătì datoriile ce am să dau, cea ce va mai rĕmănea prisos, ori lucruri, ori bani, a-mi căuta de suflet făcĕndu-mi pomeniri şi alte cuviincioase după datorie, ca la un creştin ce mĕ aflu, cum şi a mai fi de ajutor şi la zestrea copilei mele. Pentru care ear mĕ rog să aibă dorire dumnealui boer epitrop şi să poarte grija spre chiverniseală şi după aceea, mĕ rog cu lacrămi, atăt părţii bisericeşti, căt şi părţii politiceşti şi mari şi mici, toţi de obşte să mĕ erte pentru căte ca un om le-am greşit şi fiindcă această diată am făcut-o cu bun cugetul meu şi cu toată voia mea, nesilit şi neindemnat de niminea, după cum mi s'au părut că este cu drept şi după pravilă, să-şi aibă

toată ţinerea, intărirea şi intemeerea inaintea oricăruia obraz bisericesc, fără a indrăsnì să strămute din cele de mai sus. Şi din prisosul de bani ce va rĕmănea peste plata datoriilor celorlalte, precum arăt mai sus, să se facă parte şi dumneaei socrămea postelniceasa Păuna de taleri cinci sute, ca să ii aibă pentru chiverniseala dumneaei şi ajutor ca una ce am avut şi eu căutare de la dumneaei, ca de la o mumă.

Urmează aceeaşi iscălitără.

Pănna, postelniceasa, soacra numitului, martor.

Popa George, martor.

Popa . . . . duhovnic.

Urmează ăncă cinci semnături indisciírabile, din care patru greceşte.

LA MORMĔNTUL LUI ALECSANDRI

Negri nouri inchid cerul, fața soarele-și ascunde,
Să nu vază cum *Poetul* mult iubit intră 'n pămĕnt,
Noaptea stelele cernite, de prin besnele profunde
Varsă lacrime duioase peste tristul sĕu mormĕnt!

Plăng și florile 'n cămpie și mioarele la munte,
S'ascund păserile 'n crănguri și sub frunze se bocesc.
Ale văilor pĕrae ș'ale mării valuri crunte
Turburate 'n sus se umflă și de maluri se sdrobesc.

.....Căci sdrobită e și *Lira* ce-atăți ani le desmierdase
Cu poveștile bĕtrăne și cu cântece de dor,
Și s'a rupt coarda ce 'n inimi și in stele resunase
Suspinând după *Steluța* ce-și luase al ei sbor.

Plăng Poeții și Poporul, Genii, Muse și Regine;
Plăng Viteji a cui pruncie *El* cu doine-a legănat
Și al cui falnic renume, fapte mari, lupte sublime
Pe-ale versurilor aripi până 'n cer le-a inălțat!

.....Cât vor fi doine in pepturi și 'n lunci păseri cântătoare,
Jos in valea Dunăreană graiul dulce românesc,
Sus la munte reci isvoare ș'albe turme de mioare,
Nu va piere mândrul Geniu ce Românii azi jălesc.

El e mort şi tot trăeşte in o vecĭnic' amintire
Ce in inima sa caldă ii păstreaz' acest popor.
Monumentul este gata: e zidit p'acea iubire
Care face pe omul-geniu să stea 'n veci nemuritor.

Cu surisuri de pe buze şi priviri schănteetoare
Ce din ochii frimuseţei a sa Liră a răpit,
Cu *Doine* cu *Lăcrămioare* şi a *Ţării deşteptare*
Şi-a urzit chiar **El** o scară până 'n cerul infinit!

SAVA N. ŞOIMESCU.

DESPRE IPOTEZĂ ŞI ANALOGIE

Adesea, când inţelesul se sustrage, cel puţin in aparenţă şi pentru moment, de la observaţiune ca şi de la inducţiune, putem recurge la o explicaţiune, putem produce din imaginaţiunea noastră o ipoteză.

Termenul ipotezei are mai multe sensuri: Insemnează mai intăi supoziţiunile, conjecturele, ce spiritul işi face asupra unui obiect necunoscut, şi cari conduc la operaţiuni experimentale sau altele, destinate a stabili o dovadă sau o refutaţiune.

Ipotezele, in cursul cercetărilor ştiinţifice, sunt inchipuite şi apoi respinse sau admise după resultatele experienţei: Kepler, de exemplu, a format un număr de necrezut de ipoteze asupra relaţiunilor plantelor, inainte de a descoperi legile actuale; Davy a presupus că alcalele erau compuse, mai nainte de a demonstra faptul prin descompunerea corpurilor.

Ipoteza, după Stuart Mill, trebue a fi definită „o supoziţiune inchipuită, fără dovezi sau cu dovezi neindestulătoare, in vedere de a deduce conclusiuni cari să fie in acord cu faptele reale; acordul odată constatat, ipoteza este dovedită“. In acest sens, ea corespunde unei dovezi incomplecte care presentă oarecare lacune, şi trebue a se recurge la ea, in lipsă de demonstraţiune directă. De exemplu, in cercetările geologice asupra originii rocelor eratice, sunt diferite ipoteze posibile: munţii de ghiaţă, gheţării, torenţii. Deci, este cu neputinţă de a ajunge la ceeace ar cere me-

toada riguroasă a eliminării ştiinţifice, a se ştî, a se dovedì că unul sau altul din aceşti agenţi produce realmente fenomenul. Singurul mijloc ce ne remăne, este, prin urmare, de a concorda aparenţele cu ceeace ar resulta din acţiunea acestor diferiţi agenţi. Dacă aceste aparenţe nu se acordă decăt cu unul singur din aceşti agenţi, sunt puternice presumpţiuni in favoarea acestui agent. Şi aceste presumpţiuni s'ar ridica pănă la certitudine, dacă am fi siguri (dar nu putem fi) că avem inaintea noastră toţi agenţii posibili.

Căud nu putem determina printr'o probă directă motivul real al purtării unui om, ne hotărim adesea a admite cutare sau cutare motiv, cu condiţiunea insă că purtarea acestui om in chestiune, să fie exact aceea ce acest motiv ar fi dictat. Justeţa acestui criteriu va depinde mai cu seamă de această circumstanţă, că nu există alt motiv, nici altă combinaţiune de motive ce ar putea produce acelaş efect.

Este de dorit ca in ipotezele noastre, relative la agenţi naturali, existenţa acestor agenţi să fie certă. Ipoteza nu trebue să se reazime decăt pe presenţa lor, pe proporţiunile lor, şi pe legile şi operaţiunile lor. Astfel sunt ipozele deja indicate asupra rocelor eratice. Deasemenea putem atribuì o epidemie excesului căldurei, umidităţii, electricităţii sau magnetismului, animalculelor, locuinţelor foarte strimte, in fine mai multor din aceste cause intrunite. Toţi aceşti agenţi sunt reali: fiecare din ei constitue ceea ce Newton numea *vera causa*. Ceea ce este ipotetic, nu e existenţa lor in general; dar presenţa lor, intr'un cas dat, aptitudinea lor de a produce efectul, modurile lor de acţiune. Dacă asupra acestor diferite puncte, se poate stabilì acordul unuia din agenţi cu circumstanţele fenomenului, ipoteza trebue să fie admisă. Căud nu se poate stabilì presenţa agentului, ceea ce este greu pentru fenomenele trecute, trebue cel puţin a arăta că acest agent este singur capabil, prin calităţile sale exclusive, de a da seamă de fenomen.

Celebrul exemplu al legii greutăţii, poate fi considerat in raporturile sale cu ipotezele. Conjectura ce se impuse

spiritului lui Newton, era că atracţiunea cerească nu este altceva decât greutatea terestră. Avea dar a face cu o causă reală şi necunoscută, ipoteza consistă in a intinde distanţa acestei puteri până la soare şi la planete. Greutatea prealabilă de trecut era de a aprecia proporţiunea in care puterea diminua după distanţă, atracţiunea cerească diminuând, după legile lui Kepler, in raţiune inversă a pătratului distanţelor. Această lege era oare adevĕrată şi pentru greutatea terestră? Căderea lunei era criteriu; deci pe acest punct ipoteza se verifică exact. Trebue dar a conchide că legea atracţiunii soarelui şi atracţiunea terestră era aceeaşi. Atracţiunea pămĕntului se intinde la lună. Poate ca să nu se intindă la soare, şi soarele nu trebue să-i respundă exercitând o atracţiune corelativă? Ipoteza este dovedită prin consecinţele sale, şi fiindcă nici o ipoteză rivală nu a putut invoca aceleaşi dovezi, teoria Newtoniană trece de a fi la adăpostul ori-cărei obiecţiuni.

Ipoteza rivală pentru explicaţiunea mişcărilor cereşti, era ipoteza Cartesiană; virtejuri de aer, in mijlocul cărora ar plutì planetele, cum pluteşte o bucată de lemn intr'un curent de apă. Identitatea presupusă in acest cas, ar exista intre mişcarea circulară a planetelor, in mijlocul spaţului gol şi mişcarea circulară a unui virtej de aer sau de apă.

Deci, prima neasemănare se manifestă prin fluidul ce servă de mediu, eterul neputĕnd fi asimilat unei mase licuide care ar tîrì un mare numĕr de consecinţi susceptibile de a fi observate. O a doa neasemĕnare a fost indicată de Newton in critica sa asupra sistemului Cartesian. Un virtej este incompatibil cu legile lui Kepler. Asimilaţiunea era dar imposibilă.

Fiindcă ar fi neraţional de a afirma că cunoaştem de acum toate causele reale, trebue a autoriza, daca aceasta este necesar, ipoteza care admite un agent cu totul nou. Dar atunci condiţiunile dovezei sunt mai delicate. Exemplul in acest gen cel mai remarcabil, este ipoteza ondulaţiunii luminei. In adevĕr, supoziţiunea unei substanţe eterate ce umple spaţiul şi propagă prin ondulaţiunile sale lumina şi

căldura, precum aerul propagă sunetul, este de acord cu un mare număr de fenomene ale luminei. Admiţênd, ceea ce nu e încă riguros stabilit, că ipoteza ondulaţiunii dă seamă de toate faptele, avem a ne intreba, dacă existenţa unui agent ca eterul este dovedită prin aceasta. In adevĕr, nu putem afirma că există o altă ipoteză care să poată explica mai bine aceste fapte; dar ceea ce putem zice, e că, din toate ipotezele până in present propuse, aceea a ondulaţiunii se apropie mai mult de o explicaţiune satisfăcĕtoare.

Fiind foarte de dorit de a găsì oarecare dovadă colaterală, vedem că observaţiunile asupra cometului lui Encke ating puţin acest scop. Dar intărzierea acestui comet şi a altor observaţiuni analoage sunt in deajuns pentru a stabilì faptul unui mediu resistent şi incert, ceea ce va remănea încă ipotetic, sunt proprietăţile acestui mediu, adică modul special al electricităţii propriu transmisiunii emanaţiunilor luminoase. Ceea ce confirmă încă această ipoteză este că se acordă cu această altă ipoteză care consideră căldura şi lumina ca mişcări moleculare produse in corpurile calde şi luminoase.

Oarecare ipoteze consistă in a admite conjecturi asupra structurei şi operaţiunile corpurilor. Totuş, prin natura chiar a lucrurilor, aceste ipoteze nu pot fi niciodată dovedite in mod direct; singurul lor merit este că se pretează expresiunilor fenomenelor; ele sunt ceea ce se pot numì ficţiuni representative. Aşa ar fi aserţiunea că căldura consistă in mişcări atomice, ceea ce nu poate fi direct stabilit; dar dacă această supositiune este de acord cu toate fenomenele şi dacă ea ne ajută a constitul un sistem, este incontestabil că joacă o importantă funcţiune intelectuală.

De asemenea ipoteza ondulaţiunii luminei, deşi nu poate fi niciodată stabilită ca un fapt real, are totuş intotdeauna o mare valoare, ca representaţiune reală a fenomenelor luminoase; poate din acest punct de vedere, să fie puţin căte puţin impinsă până la o perfecţiune relativă.

Căţiva filosofi, Dugald Stewart intre alţii, au susţinut că rationamentele geometriei se reazemă pe ipoteze. Sensul

acestei aserţiuni este că figurile geometrice sunt abstracţiuni, idei pure, cari nu corespund realităţii. In geometrie, ca in orice raţionament abstract, operaţiunea consistă esenţialmente in a nu considera in lucruri decăt un singur aspect, o singură calitate, deşi in realitate nici un obiect nu posedă această calitate cu totul isolată. Punctul geometric e simplu o indicaţiune de poziţiune; orice punct real, şi chiar orice punct conceput prin spirit, posedă o oarecare mărime, o oarecare coloare, o substanţă materială. Putem face abstracţiuni de toate aceste caractere, şi a nu le face să intre aci in nici un grad; le depărtăm cu totul de la privirea noastră; considerăm numai poziţiunea, şi afirmaţiunile noastre se referesc exclusiv asupra acestei calităţi. Căud din contra avem a face cu un punct real, reintegrăm in noţiunea acestui punct toate calităţile ce-i aparţin din punctul de vedere concret. Suntem obligaţi de a recunoaşte că nici un punct real nu determină adevărat o poziţiune abstractă.

Acest punct ocupă o intindere, şi prin urmare nu fixează o poziţiune decăt aproximativ. Deasemenea pentru intreaga geometrie şi mecanică se recurge la ficţiuni cari favorizâ desvoltarea raţionamentelor abstracte ale ştiinţelor.

Un fapt care decide intre două ipoteze contrare şi care ne permite de a lua parte intre două ipoteze, este ceea ce Bacon numeşte *experimentum crucis*, experienţa crucii. Astfel căud sistemul lui Copernic, s'a produs in oposit sistemului lui Ptolomeu, nu era numai necesar de-a arăta că noul sistem corespunde la toate faptele; mai trebuia pe lăngă aceasta de a produce unele fapte, pe cari acest sistem putea singur să le explice. Primul fapt decisiv in acest gen, era aberaţiunea luminei, fapt absolut incompatibil cu ipoteza imobilităţii pămăntului. Un alt fapt de asemenea decisiv, ne este dat de recentele experienţe ale lui Foucault asupra pendulei. Bacon chiar, care n'a primit niciodată complect sistemul lui Copernic, dorea un *experimentum crucis* de acest fel, adică un fapt care să arate că iuţeala corpurilor, cari se mişcă in jurul pămăntului, să fie in proporţiune cu distanţa lor; ceea ce, adaogă, ar fi o

dovadă că pămêntul este imobil şi că mişcarea aparentă a stelelor este reală.

Lipsa complectă a mişcării mecanice in razele luminei este privită ca un fapt decisiv, contrar ipotezei lui Newton asupra emisiunii. Experienţele cele mai delicate nu reusesc a arăta o putere motrice in razele concentrate ale soarelui. Acest fapt n'ar putea să se concilieze cu ipoteza unui curent de particule materiale.

Analogia, prin caracterele sale esenţiale, se apropie nu numai de ipoteză, dar încă şi de inducţiune; se reazemă pe legea uniformităţii naturei, care, când două situaţiuni sunt asemênate, ne conduce la consecinţi identice. Aşa să se pună greutăţi egale in discurile unei balanţe in mod de a stabili riguros echilibru; dacă deplasăm punctul de suspensiune deoparte, discul, din această parte, se va ridica, celalt se va coborî; şi aceasta totdeauna când se va schimba punctul de suspensiune. Se poate introduce un mare numĕr de variaţiuni in experienţă şi obţine cu toate acestea aceleaşi resultate. Trunchiul poate varia in lungime şi ca materie; greutăţile pot fi mari sau mici, astfel că vom avea antecedente diferite şi cu toate acestea acelaş resultat.

Am vĕzut murind un mare numĕr de animale, deducem de aci, că toate celelalte animale vieţuitoare şi cari se nasc vor murî. Asemênarea animalelor şi a legii generale a uniformităţii naturei ne garantează justeţa acestei conclusiuni.

Aparţine metoadei experimentale de a distruge intre părţile esenţiale şi părţile indiferente, neesenţiale a unei acţiuni causale; aceste caractere sunt eliminate prin inducţiune. O conclusiune inductivă este dar fondată pe asemênarea oricăror particularităţi, inducţiunea arătând că aceste particularităţi sunt totdeauna presente, când oarecare consecinţă este de asemenea presentă; este o conclusiune prin identitate şi o inducţiune perfectă. Diferenţa radicală in natura a două fenomene comparate, nu impiedică de a construì conclusiuni inductive riguroase. A compara afacerile umane cu mişcările fluxului şi refluxului, este fără indoială a face

o pură metaforă, dar este încă a raţiona prin analogie. Oricât de mare ar fi diferenţa care desparte mersul istoriei umanităţii şi mişcarea fluxului şi refluxului; dacă cele două fenomene se aseamănă exact, argumentul este o inducţiune riguroasă. Singura condiţiune este, că asemănarea există in atribut, că inducţiunea ni se presintă ca condiţiunea consecinţei determinate. Aşa, in adevĕr, analogia a fost adesea definită: „asemenea in relaţiuni.“

Cu toate acestea, analogia in diferinţa ei cu inducţiunea şi ca formă distinctă de conclusiune, presupune că două lucruri cari se aseamănă intr'un oarecare numĕr de puncte, pot apoi a se asemăna intr'un alt punct; dar această regulă trebue să fie modificată prin consideraţiunea numerului proprietăţilor cari remân încă a se descoperì, circumstanţă necesar indefinită. Dacă avem raţiuni de a presupune că un mare numĕr de proprietăţi remân încă a se descoperì, probabilitatea n'ar putea fi determinată cu aceeaşi incredere şi aceeaşi precisiune.

Deaceea argumentul fondat pe analogie nu poate a se ridica până la evidenţa complectă, dar numai până la un grad variabil de probabilitate. Această probabilitate se mĕsoară prin comparaţiunea numĕrului şi a importanţei punctelor de asemĕnare cu numĕrul şi importanţa punctelor de diferenţă, ţinĕnd seamă de numĕrul proprietăţilor necunoscute relativ la proprietăţile cunoscute. Aşa Sodium şi Potassium au numeroase asemĕnări şi câteva diferenţe. Este prin urmare până la un oarecare punct probabil că un efect datorit Sodiului sau unui compus al Sodiului, va putea deriva deasemenea din potasiu. Un patruped seamănă cu un om printr'un mare numĕr din organele şi din funcţiunile sale, dar diferă asemenea printr'un numĕr considerabil, şi pe de altă parte, sunt la ambele fiinţe proprietăţi necunoscute. Resultă că toate conclusiunile de la unul la altul, atingĕnd alimentaţiunea convenabilă, dispositiunea la boală, regimul medical de urmat, nu vor fi decât foarte slabe probabilităţi.

Multe ipoteze nu sunt decât analogii sau comparaţiuni,

gradul şi valoarea asemĕnărilor fiind mai mult sau mai puţin necerte; astfel este ipoteza ondulaţiunii luminei. Când Newton explica valurile apei şi vibraţiunile sonore ale aerului prin oscilaţiunile pendulei, asimila fenomene cari aveau acelaş caracter mecanic; raţionamentul sĕu se raporta exclusiv asupra asemĕnărilor. Dar când raţionăm trecĕnd de la vibraţiunile sonore ale aerului la vibraţiunile unui eter ipotetic, care ar umplè spaţiul şi care ar fi conducĕtorul căldurei şi luminei, raţionăm prin analogie. In asemenea cas, prin urmare, convine, pentru a aplica regulele analogiei, de a aprecia punctele de asemĕnare prin raport la diferenţe şi de a conclude conform acestei comparaţiuni. După această ipoteză n'am avea decăt o slabă probabilitate intrinsecă; valoarea ar depinde in mare parte de natura dovezilor deja invocate in favoarea sa, şi de mĕsura in care se acordă cu fenomenele speciale ale luminei.

CHR. J. SULIOTIS.

Brăila.

DIN POVESTILE UNCHIAŞULUI SFĂTOS

BASME PĂGÂNEŞTI (1)

Bine v'am găsit sănătoşi, dragii moşului! O mie de ani de când nu ne-am mai văzut. Imi pare bine că earăş ne găsim cu toţii in pĕr.

Cum aţi dus-o, ce-aţi mai citit, ce-aţi mai aflat in această diastimă de vreme de când nu ne-am intâlnit?

Cât pentru mine, eu, eaca, tiresc ale bĕtrâneţe după mine, că grele mai sunt, bată-le pârdalnicul!

Şi fiind aproape de groapă, am venit să vĕ mai spuiu ce bruma am mai aflat din ale cărţi păgâneşti, ca să nu 'mi ingrop talantul. Am urmat adică Sfintei Evanghelii, care ne povĕţueşte să nu ţinem ascuns de aproapele nostru ceea ce invăţăm.

De la rând v'am spus că de vĕ vor plăcè poveştile mele cele nesărate de basme păgâneşti, mai are moşul la tăgârţă. De astădată voiu s'o deşert; că vĕz eu, că n'o s'o mai duc mult.

Când vi s'o urì cu goglezele mele, spuneţi-mi-o, ca să incetez. Nu voiu să plihtisesc pe nimeni.

---

1) Petre Ispirescu imi comunicase nu mult inaintea morţii sale acest mic basmu. Acei care au apreţiat scrierile regretatului autor popular, vor cetì cu mulţumire şi această scurtă naraţiune. Ea se tipăreşte acum pentru intâia oară. *Dir.*

Acum fiți numai urechi, ca să auziți:

Medusa. — Spune la cărțile păgănești c'a fost odată trei surori, fete ale unui zeu d'ai mărilor. Nu știu de ce, ele furĕ poreclite pe limba grecească Gorgoanele, ceea ce pe limba noastră se tălcuește Pripitele. Douĕ din ele, cele mai mari, aveau darul nemuririi, adică erau fără de moarte; eară sora cea mai mică, pe numele Medusa, era supusă bĕtrănețelor și morții. Aceasta era și cea mai frumoasă dintre surori; căci avea un pĕr lung și lucios ca beteala și niște ochi ca stelele. Toți flĕcăii ce veneau in pețit, de cum vedeau pe Medusa, rĕmăneau cu gurile căscate și cu ochii blojdiți la dinsa și numai pe ea o cereau in căsătorie.

Odată vĕzĕnd-o și Neptun sau Posidon, zeul cel mai mare al mărilor, și frate cu Joe, zeul zeilor, o indrăgi, dĕ, când se uita la dinsa, se perdea de dragoste, atăt il incinsese focul iubitului, și voia să fie a lui.

Incepù deci să-i bată capul; ea insă nu-i da ascultare, și-i făcea cu bîz!

Atunci necumpĕtatul de zeu unde mi se prefăcù intr'o pasere uriașă, căt toate zilele de mare, o răpi, ca pe dinsa, și o duse intr'o capiște d'ale Minervei. Aci se mai prefăcù ăncă odată, schimbăndu-se intr'un armăsar neastĕmpĕrat, și își rise de ea.

Deh! ce să zici, zeu era acesta, și ăncă zeu de cei mari!

Minerva se supĕră grozav de rĕu, cum de să i se batjocorească capiștea. Și neputĕnd să-și isbăndească asupra zeului, care săvirșise nelegiuirea, se năpustì cu toată mănia asupra bietei fete și-și scoase focul pe dinsa, prefăcĕnd-o intr'o jivină mai urită decăt moartea. Fapte numai bune și de teapa unor zei ca ceia ai păgănilor din vechime.

Perișorul cel frumos al bietei Meduse se schimbă in niște șerpi veninoși și spurcați, fața ei se făcù spăimăntătoare, ochișorii ei cei drăgălași, ajunserĕ să fie groaza lumii; căci lucrul asupra oricărui cădeau privirile lor, se făcea pe loc stană de piatră, fir'ar fi fost el făptură omenească, ori altceva neinsuflețit; măinile și unghiile i se făcurĕ de aramă; in gură ii remase numai un dinte, și

acela, ascuțit și adus ca un colț de porc mistreț; eară pe spatele ei fălfăiau niște aripioare ca de liliac, scărboase și infiorătoare. Insfirșit, ajunsese uriciunea uriciunilor, spaima spaimelor, o iasmă de care se cutremurau și chiar zeii. De rea ce se făcuse, nimic nu scăpa nebăntuit prin preajma locului pe unde se arăta ea. Mai pe urmă se căiră zeii de fapta lor; dară, se vede, că nici ei nu mai puteau desface ceea ce odată făcuseră.

Și totuș păgânii se mai inchinau la niște asemenea zei. — Bine le făceau și ei, daca oamenii erau așa de bobleți și de găgăuți, de nu-și deschideau ochii.

Acum zeii, ca să scape lumea de o așa nemetenie infiorătoare și primejdioasă, se apucară și găsiră pe un anume Perseu, earăș neam de zeu, pe care il trimiseră ca să o răpue.

Pentru aceasta Minerva ii dete oglinda ei, eară Pluton ii dete coiful lui. Amăndouă aceste lucruri, spun păgânii, aveau darul de a face pe cel ce era cu dinsele, să nu fie văzut de nimeni; dară el să vază pe toată lumea.

Astfel inarmat, Perseu plecă la Medusa, pe ripele cele prăpăstioase ale muntelui Atlante. Aci era un loc apărat de niște colți groaznici de piatră, unde Medusa își făcuse culcușul.

Ca să ajungă insă acolo, Perseu trebuì să apuce pe niște cărări dosnice și neapropiate, intrerupte pe ici pe colea, de un bunget de păduri nestrăbătute și de niște stei de peatră foarte mari. Pe luminișul și pe căile din preajma locului, unde locuia Medusa, erau o mulțime de chipuri de oameni și de dobitoace impietrite, pentru că se uitase Medusa la dinsele.

Decum ii zărì chipul cel uricios și grozav, Perseu puse coiful lui Pluton in cap și pavăza, adică oglinda Minervei inaintea lui, pe care o ținea cu mâna stingă.

Și cu paloșul in mâna dreaptă, pe care i-o povățuia Minerva, așteptă până adormì jivina cea ingrozitoare. Atunci merse pe furiș asupra ei, cu paloșul ridicat, in virful degetelor, piș! piș! până se apropiè de dinsa, și odată pe ne-

simțite, lăsă paloșul in jos, și hîrșt! ii tăiè capul și scapă omenirea de o așa urgie ne mai pomenită.

In mai puțin decăt ați gândì, se făcù un băltău căt pe colo de mare, din sângele cel mohorit ce gălgăia din trupul dihaniei.

Vedeți voi, dragii moșului, ce erau zeii păgânllor? Blăstemați, mirșavi, spurcați; apoi nedrepți, vicleni și pismătareți. Ei se măncau ca căinii, unii pe alții. Si fiindcă nu le da meșii să-și joace renghiuri locruși, ei indemnau pe oameni, pe copii, pe nepoți ori pe strănepoți d'ai lor, eșiți din insoțiri nelegiuite, să aducă neajunsuri celor ce se aflau sub scutul sau sub ocrotirea celorlalți zei de teapa lor, ca să le facă in pismă.

Astăzi cătați in lume și veți găsì icoana aidoma cu cele păgânești. Cei mari ai neamurilor au uitat și sfânta Evanghelie și povețele cele dumnezeești ale domnului nostru Christos, și s'au intors cu faptele tocmai ca pe vremile păgânești; căci cei ce se zic mari, nu fac niscai fapte mai pe jos de ale zeilor păgânești. Dar nu e mai bine dragilor, să zicem asupra acestora: tacu-te mĕ chiamă, ca să nu ni se atirne de coadă ponosul că bărfim.

Capul Medusei. — Capul Medusei și mort și tot al dracului era. Spun că Perseu, după ce a ucis pe Medusa i-a luat capul. Și pănă a nu-l da Minervei ca să-l așeze la peptul platoșei ei, a făcut multe isbănzi cu dinsul. Să vĕ povestesc una din aceste isbănzi.

Perseu era și el un piciu de ḑeu, născut dintr'o nelegiuire. Joe căzù in formă de ploae de aur asupra fecioarei Danae, pe care tată-sĕu o ținea inchisă intr'o culă, și ea născù un puiu de lele, adecă pe Perseu. Acesta știind că și el era o corcitură de zeu, avea prieteșug mai cu toți zeii. Intr'o zi,—ce-i venì lui?—că cerù lui Mercur aripile ce purta acest zeu la picioare, ca să se plimbe și dinsul nițel. Mercur i le dete mai cu seamă că il socotea ca pe-un frate vitreg, mĕcar că de tată era frate bun.

Perseu cum dobândì aripile lui Mercur, le agăță de călcăe și incepù a sbura in vĕzduh ca un năsdrăvan. Sburâ

in stînga, sbură in dreapta, sbură in sus pănă la vêntul turbat și se coborì drept cătră țara Etiopei. Aci vĕzù o fată de impĕrat, pe nume Andromaca, legată de mâini cu lanțuri la un colț de piatră pe marginea Mării, ca să vie o iasmă de balaur s'o mănânce.

Vezi că așa zisese părinților fetei zeul lor Amon.

Și ei numai decât se supuserĕ. Adecă proastă și nemernică trebue să fi fost lumea pe atunci! Să-și dea ei perzării copilul, crescut gata și frumos ca un crin, pentrucă o lichia de zeu a avut chef să-și rizĕ de ei, vĕzĕndu-i cum se bocesc și secându-li-se inima de mâhnire. O, de trei ori becisnici de oameni ce erau și pe atunci!

Perseu coborindu-se și vĕzĕnd pe Andromaca plângĕnd i se făcù milă și se apropiè de dinsa. Ea era așa de frumoasă, incât daca adierea vêntulețului numit zefir nu i-ar fi resfirat perișorul, și daca nu i-ar fi picat lăcrime din ochi, el ar fi socotit-o că este o lucrare meșteșugită in marmoră a vr'unui meșter dibaciu.

Și tot uitându-se la dinsa, rĕmase cu ochii sticliți ca un fărmecat, ba încă uitase a mai da și din aripioarele de la călcâiu. Atunci mai apropiindu-se de dinsa, el se incumese și zise:

Tu nu ești născută pentru astfel de lanțuri, ci pentru de-acelea ce leagă două inimi cari se iubesc. Spune-mi, rogu-te, cine ești, de unde ești și pentru ce ești legată și ferecată aci?

Fecioara se roșì ca un bujor, când auzì glas de bărbat, vorbindu-i așa de aproape, și deocamdată tăcù. Ea de ar fi fost nelegată și-ar fi ascuns fața cu mâinile; dară așa cum era plângea numai și lacrimile ii curgeau șiroae din ochi.

Mai apoi, ca să nu crează cel ce o intreba că făptuise ceva necuviincios și că daia fusese supusă la o asemenea osîndă, rĕspunse, după ce Perseu mai stărui de dinsa, spuindu-i tot.

N'apucă să sfirșească bine vorba și numai eacătă că se arată in fața apei un balaur groaznic de mare, scârbos

și veninat, nevoe mare. El venea incet și făcênd niște talazuri când inota, intocmai ca o corabie.

Fata dete un țipet.

Părinții ei care stătuseră ascunși p'acolo prin preajmă și păndeau ca să vadă ce are să se intimple fiicei lor, incepură și ei să se bocească și se apropiară, ca să-și mai imbrățișeze copila încă odată.

— Puteți voi să plângeți cât veți voi, le zise Perseu. Cu plânsul nu se face nimic. După trecere de timp cât să te ștergi la ochi, nu se va mai putea scăpa. Spuneți-mi mie verde in ochi, vrea-r-ați voi să-mi dați fata mié de nevastă, daca o voiu mântuì de peire? Căci voiu să-mi incerc norocul, daca mi-or ajuta zeii să mĕ iau la luptă cu acea fiară nemilostivă și rea.

Mai era vorbă oare, ca să nu-l primească de ginere in niște astfel de imprejurări, ori a mai sta la chibzuiri? Și mai cu seamă când se infățișa un astfel de flĕcău, și cu vază și voinic? Ba încă părinții fetei ii făgăduiră că-i vor da de zestre insași impĕrăția lor.

Fiara spurcată venea, nene, intins la fată. Și unde imi despica undele cu pieptul ei, de par'c'ar fi fost un galion la care trag din visle mai mulți vislași.

Când vrăjmașul fu aproape de stincă, Perseu unde imi lovì pămĕntul cu picioarele și, fălfăind din aripioare, mi se urcă până in slava cerului. Umbra lui cădea drept in mare. Balaurul o vĕzù; lui nu-i mirosì a bine, și se răpezì la fată cu turbare.

Vĕzut-ați, dragii moșului, vreodată vulturul, când zăreste pe cămpie căte vreun șarpe spurcat ce merge incălzindu-și spinarea la soare, cum se dă la dinsul pe din napoi, și ca să nu-și poată intoarce cătră el gura lui cea veninoasă, cum își infige ghiarele sale cele nemilostive in solzii de la ceafa șarpelui? Tocmai așa și Perseu, răpezindu-se din inaltul cerului, de unde se afla, asupra dihaniei, ii infipse paloșul până la măner in coasta lui din dreapta.

Când simți balaurul, nene, ce i se făcuse, turbă de

durere și de mănie. Aci sări in sus, și aci se cufundă în adâncurile mării.

El se rostogolea ca un porc mistreț când se infuriază spăimântat de lătratul câinilor ce-l inconjoară. Viteazul ca o sfirlează de iute se dete in lături, ferindu-se de muşcăturile cele inveninate ale balaurului, vezi că nu de geaba pusese el la călcâiu aripioarele lui Mercur,—și mai iute decât ai clipì, se intoarse și-i infipse paloșul eară. Astfel făcu de câteva ori, și-l rănì unde putù ajunge: in pântece, in coaste, până și către coadă, care era ca a unui peşte.

Curgea sângele gârlă din rănile ce făcuse viteazul jiganiei. Și se luptară, și se luptară, până ce udându-se aripioarele lui Perseu, acesta nu mai putu sbura. Atunci unde se răpede asupra voinicului jivina cea ingrozitoare și cât p'aci era să-l repue. Dar Perseu, daca vĕzù că altă scăpare nu mai este, scoase capul Medusei, pe care il avea la sine, și il arătă balaurului.

Așa se spăimântă fiara mării, incât remase incremenită. Atunci și Perseu nu mai intârziè nicio clipă, ci se apropiè de dinsa și mi-o făcu ciopârți, ciopârți.

Și d'atunci a remas vorba și intre noi, când zicem că cutare ori cutare a incremenit de frică, când se sperie de ceva, ori că a ingheţat sângele intr'insul de spaimă.

Cărturarii insă nu vor să zică așa; ei se iau după cărțile păgânești și zic: cutare ori cutare *a vĕzut capul Medusei*, ca să arate că acelui cutare mare i-a fost frica. Ei, și in asta, vezi, se deosibesc de popor. Vor să-și arate procopseala și unde trebue, și unde nu trebue. Judecați d-voastră daca bine este așa, ori nu.

Perseu sdrobì toate lanțurile fecioarei Andromaca și o luă de soție.

Pegas. După moartea Medusei, zeii voirĕ să arate că pot face și câte ceva bun dintr'un lucru rĕu. Pentru aceaste, din sângele cel mohorit și murdar al Medusei, ei plămădirĕ și făptuirĕ un cal, pe care il numirĕ Pegas. Atât, i-a tăiat capul, atâta făcurĕ.

Acest telegar, și el mlădiță de zeu, ca și Medusa, din

al cărui sânge s'a fătat, avea aripi, şi erà aşa de selbatec la inceput, incât abia, abia il putu domolì Minerva şi a-l invăţà la călărie. Apoi sburà drept in cer la tatăl zeilor, Joe, şi acesta ii dete sarcina să-i poarte trăsnetele şi fulgerele.

Când n'avea treabă lângă zeul zeilor, Pegas se ducea pe muntele Elicon să pască. Acolo insă, odată insetoşând şi negăsind nicio fântână unde să se adape, lovì cu piciorul intr'un steiu de piatră, şi indată ţişnì un şipot de apă, din care se făcù o gărliţă. Apa aceesta, spun păgânii, că imbăta ca vinul; şi cei ce beau dintr'insa, se insuflau de cugetări inalte, dobândeau măestria de a mi-ţi turna la stihuri cu grămada, ori la versuri, cum le zic astăzi.

Pe acest munte, ori pe muntele Parnas, unde locueau Musele, ii plăcea lui Pegas să pască iarba cea inflorită şi să asculte cântecele cele frumoase ale acelor Muse. El tot pe lângă dinsele se incura şi căta cu jind la ele.

Când se da la dinsul căte vreun om de rând, ca să-l incalece, Pegas se năpustea asupra lui şi asvirlea din picioare ca un turbat. Când venea insă căte vreun voinic de frunte la el, se ducea cu dinsul bucuros in voinicii; ear când venea căte vreunul, pe carele il ocrotea Musele şi ştia să facă versurele frumoase, atunci se ducea şi el, ca la domnul său, se lăsa să-l incalece, necheza de bucurie şi-l suea drept pe plaiurile cele desmierdătoare ale Parnasului.

D'aicea s'a luat obiceiul, remas şi până in zioa de astăzi printre cărturari, de se zice că Pegas duce la nemurire pe cutare sau pe cutare poet, ori că cutare a incălecat pe Pegas, când a făcut niscaiva stihuri frumoase.

V'am spus-o numai ca să ştiţi şi vor; ear nu pentru altceva.

Musele. Acum, măre dragii moşului nepoţei şi nepoţele, spun că Musele erau nouĕ fete surori, care de care mai frumoase, mai drăgălaşe şi mai inţelepte. Ele erau fete ale lui Joe, făcute cu Mnemosina, zeiţa aducerii aminte, şi căntau toată ziulica, se sbeguiau şi se desmerdau in jocuri sglobii.

Fiecare din ele işi aveau căte un dar al său, prin care se deosebia de celelalte surori.

Să vĕ spuiu cu deamĕnuntul numele şi darurile ce aveau ele:

Clio cănta isprăvile celor mari şi făcea să nu li se uite numele lor niciodată.

Euterpe era căpetenie a musicei şi a cântecelor păstorilor.

Talia era musa comediei sau a intimplărilor inveselitoare.

Melpomena era musa tragediei, adecă a intimplărilor jalnice.

Terpsichora era musa danţului.

Erato povăţuia pe cei ce făceau stihuri de dragoste.

Polimnia era musa pantomimei, adecă a meşteşugului de a se inţelege cu cineva prin semne cu măna, fără de a vorbì.

Caliopa povĕţueşte pe cei ce fac stihuri de vitejie.

Urania se indeletnicea numai cu cerul. Ea era musa astronomiei, sau a citirii pe stele.

Aceste muse, pururea in cântări şi sbeguiri, incingeau adesea căte o horă, la care ar fi putut rivnì şi flĕcăul cel mai uşor la joc.

Ele incuragiază pe făcĕtorii de stihuri, pe cărturari şi pe jucătorii de tot soiul. Pe aceia insă ce li se inchinau lor, ele ii şi cinsteau. Se zicea că ceia ce născociau şi plăsmuiau cuvinte dulci, ce curgeau din gura lor ca mierea, aceia erau insuflaţi de muse. Asemenea se zicea şi de cei ce aveau căte un glas ăngeresc şi cântau cu meşteşug. Tutulor acestora musele le da căte o ramură verde de dafin, ca semn pentru darul ce dobăndeau de la dinsele.

Şi de atunci a rĕmas de se zice şi astăzi, mai cu seamă scriitorilor de versuri frumoase, că sunt *favoriţii muselor* sau *copii muselor*, deşi ele erau fete mari.

PETRE ISPIRESCU.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XXXVI.

Unde se tratează de ingenioasa sfătuire ce avù Sancho Panza cu Don Quijote.

— Ah! zise Sancho, v'am prins. Asta este ceeace doream să ştiu, cu preţul sufletului şi a vieţii mele. Ei bine, domnule, aţi putea voi tăgăduì ceeace se zice obicĭnuit pe la noi, când cineva este in toane rele, nu ştiu ce are cutare că nici nu mănâncă, nici nu bea, nici nu doarme, nici nu respunde cum trebue la intrebările ce i se fac, par'că-i fărmecat? De unde se poate incheea că cei ce nu mănâncă, nici nu bea, nici nu dorm, nici nu fac trebile fireşti de care vorbesc eu, aceştia sunt cu adevĕrat fărmecaţi, dar nicidecum aceia care au pofta ce are graţia voastră, şi care beau când li se dă, şi mănâncă când au ce mănca, şi respund la toate intrebările. — Adevĕr grăeşti, Sancho, respunse Don Quijote, dar ţi-am spus deja că sunt multe soiuri de fărmecări, şi s'ar putea intimpla ca cu timpul să se fi schimbat unele in altele, şi că acum să fie obiceiu ca să facă fărmecaţii tot ce eu fac, cu toate că nu făceau inainte. Prin urmare impotriva obiceiului timpurilor nu-i

nevoe de discuţie, nici nu poţi trage incheeri. Eu ştiu şi sunt incredinţat că-s fărmecat, şi aceasta imi ajunge pentru siguranţa conştiinţei mele, căci aş avea foarte mare mustrare de cuget, dacă aş crede că nu-s fărmecat, şi m'aş lăsa să stau in această cuşcă, trăndav şi mişel, lipsind de ajutorul ce il aş putea da la mulţi nenorociţi şi nevoeşi care in momentul acesta trebue să aibă mare şi neapĕrată nevoe de sprijinul şi favoarea mea.

— Dar cu toate acestea, zise earăş Sancho, spun că pentru mai mare siguranţă şi mulţămire ar fi bine ca graţia voastră să cerce a eşi din această inchisoare, şi eu mĕ indatoresc a vĕ ajuta din toată puterea mea, şi chiar a vĕ scoate dintr'insa. Incercaţi earăş a incăleca pe bunul vostru Rocinante, care pare şi el fărmecat, vĕzĕndu-l cum merge trist şi melancolic. După ce vom face aceasta, vom cerca ăncă odată soarta să căutăm earăş aventuri. Şi dacă nu ne va merge bine, ne remăne vreme ca să ne intoarcem in cuşcă. Atunci făgăduesc, după legea unui bun şi credincios scutier, a mĕ inchide şi eu impreună cu graţia voastră, dacă din intimplare graţia voastră aţi fi atăt de nenorocit, sau eu atăt de simplu, ca să nu putem eşi la capĕt cu ceeace zic eu. — Sunt mulţămit de-a face ceeace zici, frate Sancho, zise din nou Don Quijote. Căud vei vedea un prilej de-a pune in lucrare scăparea mea, eu te voiu asculta in toate şi pentru toate. Dar tu, Sancho, ai să vezi cum te inşeli in cunoaşterea nenorocirii mele.

Cu astfel de sfaturi trecurĕ timpul cavalerul rătăcitor şi cărtitorul sĕu scutier, pănă căud sosir undeĕ deja descălecaţi ii aşteptau parohul, canonicul şi bărbierul. Căraŭşul dejugă indată boii de la car şi-i lăsă să umble in largul lor prin această verde şi erboasă ţarină, a căreia recoreală invita a se folosi de dinsa, nu pe persoanele atăt de fărmecate, cum era Don Quijote, ci pe acelea atăt de pricepute şi inţelepte ca scutierul sĕu. Acesta rugă pe paroh să dea voe ca Don Quijote să easă un minut din cuşcă, căci de nu-l vor lăsa să easă, acea inchisoare nu va remănè aşa curată precum ar cere demnitatea unui astfel de cavaler

cum este stăpânul său. Parohul il înțelese, și zise că cu foarte mare plăcere ar face ceeace cerea, daca nu s'ar teme ca Don Quijote, vĕzĕndu-se in libertate, să nu se ducă unde niciodată nimeni nu l'ar mai vedea. — Eu mĕ fac chezaș pentru fuga lui, respunse Sancho. — Și cu și toți, zise canonicul, și mai ales daca-mi dă cuvĕntul, ca un cavaler, de-a nu se depărta de noi, pănă nu va avea invoirea noastră.

Don Quijote care asculta toate acestea, respunse că-l dă; cu atăt mai mult cu căt cel ce e fărmecat ca dinsul nu avea libertate de-a face cu persoana sa ceeace ar voi. Inadevĕr cel ce l'a fărmecat putea să-l facă să nu se urnească dintr'un loc trei veacuri dearindul, și dacă ar fugi, l'ar aduce indărăt prin văzduhuri. Lucrul fiind dar astfel, ei puteau foarte bine să-i dea drumul, și mai virtos fiind aceasta atăt de mult in folosul tuturor. Nedăndu-i drumul, el asigură că nu se putea să nu-i supere, dacă nu se vor ferì la o parte de-acolo. Canonicul il apucă de mănă, cu toate că le avea legate, și pe garanția și cuvĕntul lui il scoaserĕ din cușcă. Don Quijote se bucură foarte mult și strașnic, vĕzĕndu-se afară din cușcă.

Cel intăi lucru ce făcu, a fost de a-și intinde tot trupul, și indată se duse unde se afla Rocinante, și dăndu-i două palme pe spate, zise: „Am ăncă nădejde in Dumnezeu și in binecuvĕntata lui mamă, tu floare și oglindă a cailor, că indată avem să ne vedem amăndoi cum dorim, tu cu domnul tĕu pe spate și eu deasupra ta, exercităndu sarcina pentru care Dumnezeu m'a aruncat in lume".

Zicĕnd acestea, Don Quijote se retrase, impreună cu Sancho, intr'un loc deoparte, de unde apoi, intorcĕndu-se, se invoì de-a pune in lucrare tot ceeace ar regula Sancho. Canonicul il privea și se minuna vĕzĕnd disanțarea marei lui nebunii. In tot ceeace vorbeau ei, respundea, arăta că are o foarte bună judecată. Își perdea numai mințile, cum s'a spus alte dăți, căud era vorba de cavalerie. După ce toți se așezaserĕ pe earbă verde, spre a aștepta merindele canonicului, acesta, mișcat de milă, ii zise:

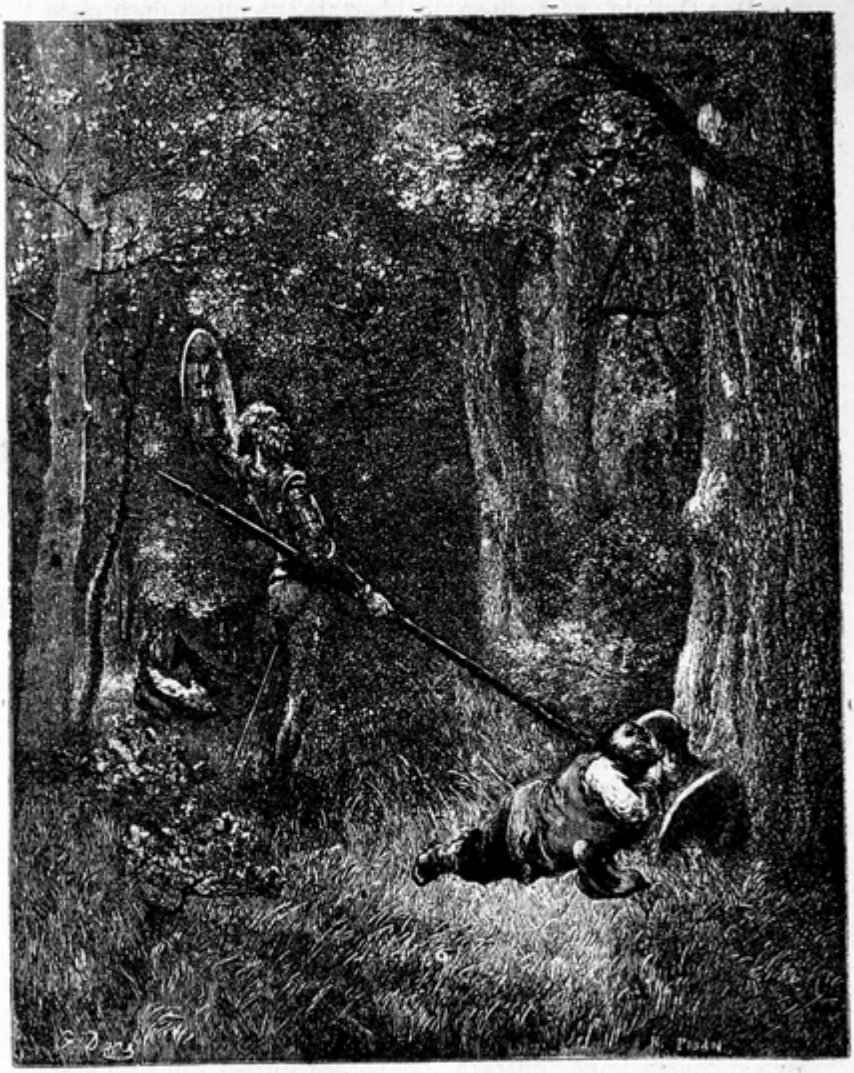

Don Quijote scoală pe Sancho cu lancea.

„Este cu putinţă, domnule hidalgo, să fi avut atăta putere asupra voastră sarbăda şi nesărata citire a cărţilor de cavalerie, incăt să vĕ intoarcă judecata astfel ca să ajungeţi a crede că sunteţi farmecat, cu alte lucruri de acest soiu, atăt de departe de-a fi adevĕrate, cum este minciuna insăşi departe de adevĕr? Şi cum este cu putinţă să existe judecată omenească care să fie convinsă că a fost in lume acea nesfirşită mulţime de Amadis şi acea grămadă de atăţia faimoşi cavaleri, atăţia impĕraţi de Trepisonda, atăţia Felix-Mars de Hircania, atăţia cai, atătea domnişoare pribegitoare, atăţia şerpi şi atăţia balauri, atăţia uriaşi, atătea aventuri neauzite, atătea soiuri de descăntece, atătea bătălii, atătea intilniri ingrozitoare, atăta dişanţare de costumuri, atătea prinţese amorezate, atăţia scutieri ajunşi conţi, atăţia pitici hazlii, atătea bilete de amor, atătea desmerdări, atătea femei resboinice, şi insfirşit atătea şi aşa de extravagante lucruri, cum cuprind cărţile de cuvalerie? Despre mine ştiu să spun că atunci cănd le citesc, intru căt nu-mi pun imaginaţia in joc ca să găndesc că toate sunt minciuni şi aiurări, imi produc oarecare mulţămire. Dar cănd imi dau seama de ceeace ele sunt, lovesc in părete cu cea mai bună dintr'insele, şi chiar aş arunca-o in foc, dacă aş avea aproape sau la indemănă un cuptor. Ele merită desigur astfel de pedeapsă, pentru că sunt falşe şi mincinoase, şi in afară de legile naturii comune, pentru că sunt născocitoare de ncuĕ secte şi de nou mod de viaţă, ca unele ce dau prilej ca poporul de rănd şi prost, să ajungă a crede şi a lua drept adevĕri ătătea nerozii ce ele cuprind; şi incă au atăta cutezanţă incăt indrăsnesc a tulbura spiritele hidalgilor inţelepţi şi de bun neam, cum se poate bine vedea după ceeace au făcut cu graţia voastră, de vreme ce v'a adus pănă acolo incăt să fie nevoe de-a vĕ inchide intr'o cuşcă şi a vĕ transporta pe un car cu boi, cum ar duce sau ar transporta cineva vreun leu sau vreun tigru din loc in loc, spre a căştiga cu dinsul, arătĕndu-l la oameni.

„Aide, Don Quijote, fie-vĕ milă de voi inşi-vĕ, şi intraţi earăş in bunul simţ. Serviţi-vĕ de acela pe care cerul

a binevoit a vi-l da, intrebuinţĕnd prea fericitul talent al minţii voastre in altă lectură care să fie spre folosinţă conştiinţei şi spre creşterea onoarei voastre. Şi dacă totuş imboldit de plecarea voastră naturală aţi voì să cetiţi cărţi de vitejii şi de cavalerìe, citiţi in Sfânta Scriptură cartea judecătorilor, şi veţi găsì acolo adevĕruri măreţe şi fapte tot atât de sigure ca şi vitejeşti. Lusitania avù un Viriates, Roma un Cesar, un Anibal Cartagina, un Alexandru Grecia, Castilia un conte Fernand-Gonzalez (1), Valenţia un Cid (2), Andaluzia un Gonzalo Fernandez, Estramadura un Diego Garcia de Paredes, Xeres un Garci Perez de Vargas (3). Toledo un Garcilaso (4), Sevilla un Don Manuel de Leon (5). Povestirea faptelor lor vitejeşti poate desfătà, invăţà, incântà şi uimì pe cele mai inalte spirite care le-ar citì. Eată o lectură vrednică de buna judecată a graţiei voastre, iubitul meu Don Quijote, şi din care veţi eşì erudit in istorie, inamorat de virtute, luminat in lucrurile bune, intărit in obiceiuri, curajos fără cutezanţă, indrăzneţ fără picisnicie. Şi toate acestea in cinstea lui Dumnezeu, spre folosul vostru şi gloria La Manchei, de unde, după cum am aflat, işi trage graţia voastră inceputul şi obărşia.

Don Quijote stătù cu foarte mare luare aminte ascultând vorbele canonicului. Când vĕzù că deja isprăvise, după ce-l privì ţintă cătva timp, ii zise: „Mi se pare, domnule canonic, că discursul graţiei voastre avea de scop să voească a-mi da să inţeleg că n'a existat in lume cavalerìe pribegitoare, că toate cărţile de cavalerìe sunt falşe, mincinoase, dăunătoare şi fără folos pentru republică, şi că eu

1) A trăit in secolul al X-lea şi a fost cel intăi conte al Castiliei.

2) Cu toate că Cid nu era din Valenţia, ci din vecinătatea oraşului Burgas, Cervantes il numeşte astfel pentru că a cucerit Valenţia in 1094.

3) Acest resboinic devenì celebru la luarea Sevilei de sfântul Ferdinand in 1248.

4) Aicea nu e vorba de poetul Garcilaso, cu toate că şi el era din Toledo, şi viteaz soldat, ci de un Garcilaso de la Vega, ilustrat la asediul Grenadei de regii catolici in 1491.

5) Un alt vestit resboinic din acelaş timp.

am făcut rĕu citindu-le, şi mai rĕu crezĕndu-le, şi ăncă şi mai rĕu imităndu-le şi hotărindu-mĕ a urma prea aspra carieră a cavalerĭei pribegitoare ce ele ne invaţă. Aţi tăgăduit că au fost in lume Amadis nici de Gaula, nici de Grecia, nici toţi ceilalţi cavaleri de care sunt pline scrierile.

— Toate sunt din literă in literă cum graţia voastră le-a inşirat, zise atunci canonicul. La aceasta respunse Don Quijote: „Graţia voastră mai adăugĭ ăncă zicĕnd că nişte astfel de cărţi imi făcuserĕ mare pagubă, de vreme ce-mi smintiserĕ judecata şi mĕ puseserĕ intr'o cuşcă, că ar fi mai bine pentru mine a mĕ indrepta şi a-mi schimba lectura, citind alte cărţi mai adevĕrate, şi care desfătează şi invaţă mai bine".

— Aşa este, zise canonicul. — Ei bine, eu, grăĭ din nou Don Quijote, găsesc din partea mea că cel fără judecată şi fermecatul este graţia voastră, căci nu v'aţi sfiit a spune atătea hule, impotriva unui lucru aşa de admis in lume şi privit cu atăt de adevĕrat, incăt cel ce l'ar tăgădui, cum il tăgădueşte graţia voastră, ar merita aceeaşi pedeapsă pe care ziceţi că o daţi cărţilor, cănd le citiţi şi vĕ plictisesc. Inadevĕr, a voĭ să daţi a inţelege cuiva că Amadis n'a fost pe lume, nici toţi ceilalţi cavaleri aventurari de care sunt pline istoriile, ar fi să voiţi a asigura că soarele nu luminează, că gerul nu rĕceşte, nici pămĕntul nu ne ţine. Căci ce minte poate fi in lume care să poată incredinţa pe alta că n'a fost adevĕrată istoria infantei Floripes(1) şi a lui Guy de Burgonia, şi aceea a lui Fierbras cu puntea Mantible,(2) intimplată in timpul lui Carol cel Mare?

1) Fiica admiralului Balau, sora lui Fierabras. După ce a primit botezul, ea se căsători cu Guy de Burgonia, nepotul lui Carol cel mare şi vĕrul lui Roland. Istoria aceasta se povesteşte in «*Cronica celor doisprezece semeni ai Franţei.*»

2) Puntea Mantible, peste riul Flagor (poate Taiul), erà formată din 30 de arcuri de marmură albă, şi apărată de două turnuri patrate. Uriaşul Galafre care o păzea, ajutat de 100 de Turci, cerea de la creştinii ce treceau, sub pedeapsă de a-şi vedea capetele infipte pe creasta punţii, 30 de perechi de căini de vĕnat, 100 de tinere fecioare, 100 de şoimi invĕţaţi şi 100 de cai cu halaturile lor, avĕnd la fiecare picior o potcoavă de aur fin.

Pe legea mea că este tot atăt de adevĕrată, cum este acum zioă. Dacă este minciună, minciună trebue să fie şi aceea a lui Hector, a lui Achil, resboiul Troiei, istoria celor doisprezece semeni de Franţa, acea a regelui Artus de Anglia, care umblă până azi prefăcut in corb, şi pe care il aşteaptă supuşii in regatul sĕu din minut in minut.(1) Vor cuteza deasemenea să zică că e mincinoasă istoria lui Guarino Mezchino(2) şi aceea a căutării sfăntului Grial(3) şi că sunt apocrife amorurile lui Don Tristan şi a reginei Iseo, ca şi acele ale Ginevrei şi a lui Lancelot,(4) cu toate că sunt persoane care mai că-şi aduc aminte că au vĕzut pe vĕduva Chintanona, ce a fost cea mai bună păhărniceasă ce a avut Marea Britanie. Aceasta este atăt de adevĕrat incăt imi aduc aminte că-mi spunea o bunică a mea, după tată, căud vedea vreo vĕduvă, cu respectabilă găteală la cap: „nepoate, asta seamănă cu vĕduva Chintanonă", de unde eu incheiu că ea a trebuit s'o cunoască, sau cel puţin să reuşească a vedea vreun portret al ei. Apoi cine va tăgădui că este adevĕrată istoria lui Petru şi a frumoasei Magaona(5), căci şi până astăzi ăncă se vede in galeria de arme a regilor noştri cuiul cu care intorcea calul de lemn pe care mergea prin vĕzduhuri viteazul Petru? Acest cuiu este ceva mai mare decăt un proţap de căruţă. Lăngă cui se află şeaoa Rabiecei, şi la Ronceveaux cornul lui Roland, atăt

---

1) Precum Evreii aşteaptă pe Mesia şi Portugezii pe regele lor Don Sebastian.

2) Istoria acestui cavaler, scrisă intăi in italieneşte prin veacul al XIII, de maestro Andrea din Florenţa, a fost tradusă in spanioleşte de Alonzo Fernandez Aleman, 1548.

3) Sfăntul Grial sau Graal este vasul in care Iosif din Arimantia strinse săngele lui Isus Cristos. Cucerirea acestui vas de regele Artus şi de cavalerii Mesei-Rotunde, formează subiectul unei cărţi de cavalerie scrisă in latineşte in veacul al XII, şi tradusă in spanioleşte, Sevilla 1500.

4) Personaje foarte cunoscute intre eroii Mesei-Rotunde.

5) Scrisă pe la sfirşitul veacului al XII, de trubadurul provential Bernard Treviez şi tradusă in spanioleşte de Filip Camus, Toledo 1526.

de lung ca o mare grindă.(1) De unde se deduce că au fost doisprezece semeni, că a fost Petru, că a existat Cid şi alţi cavaleri asemine cu aceştia despre care oamenii spun că umblă după aventurile lor. Dacă nu, spuneţi-mi deasemine că nu e adevĕrat că a fost cavaler bribeag viteazul portugez Juan de Merlo, că s'a dus in Burgonia şi s'a luptat in oraşul Ras cu faimosul domn de Charny, numit Moisi Petru,(2) şi apoi in oraşul Basilea, cu Moisi Enric de Remestau,(3) eşind din amĕndouĕ intreprinderile biruitor şi plin de-o glorioasă faimă. Tăgăduiţi deasemine aventurile şi luptele ce susţinurĕ earăş in Burgonia vitejii spanioli Pedro Barba şi Gutierre Quijada (din a căruia viţă mĕ trag eu in linie dreaptă bărbătească), care invinserĕ pe fii contelui de San Polo. Negaţi-mi earăş că nu s'a dus să caute aventuri in Germania Don Fernando de Guevara, unde se luptă cu Micer George, cavaler al casei ducelui de Austria. Ziceţi că au fost glumă luptele lui Suero de Quinones, a lui del Paso,(4) intreprinderile lui Moisi Luis de Falces, incontra lui Don Gonzalo de Guzman, cavaler castilan şi alte multe isprăvi făcute de cavaleri creştini din aceste regate şi din regate streine, atăt de autentice şi de adevĕrate, incăt repetez că acel ce le-ar tăgădui ar fi lipsit de orice raţiune şi inţelegere.

Canonicul remase uimit auzind amestecul ce făcea Don Quijote de adevĕruri şi de minciuni şi vĕzĕnd cunoştinţa ce avea de toate acele lucruri privitoare la faptele cavalerìei sale pribegitoare, şi astfel ii respunse: „Eu nu pot tăgădui domnule Don Quijote, că nu este adevĕrat ceva din ceeace a zis graţia voastră, mai cu seamă in ceeace se atinge de

1) Acest corn faimos resuna pănă la depărtare de douĕ leghe, după mărturia lui Dante şi a lui Boyardo.

2) Petru de Beaufremont, domn peste Charbot-Charny.

3) Sau mai bine Ravestein.

4) Curagios cavaler din Leon, a căruia fapte de vitejie au fost scrise de Fray Juan de Pineda şi publicate in Salamanca, sub titlul de *Liaro del paso honroso.*

A treia călĕtorie a lui Don Quijote spre seară.

cavalerii pribegi spanioli. Negreşit, vreau să admit că au fost doisprezece semeni de Franţa, dar nu voesc să cred că au făcut ei toate acele lucruri pe care arhiepiscopul Turpin(1) le scrie despre dinşii. Pentru că adevĕrul este că ei au fost cavaleri aleşi de regii Franţei şi numiţi semeni, pentru că erau toţi deopotrivă in curaj, in insuşiri şi in bravură. Cel puţin dacă nu erau, se cădea să fie. Ei formau un fel de ordin religios militar cum sunt cele ce se obicĭnuesc acum, cel al sfăntului Iacob şi cel de Calatrava, unde se presupune că cei ce fac profesiune, au să fie sau trebue să fie cavaleri curajoşi, viteji şi de bun neam. Şi precum se zice acum cavaler al sfăntului Ioan sau cavaler de Alcantara, se zicea in acea vreme cavaler al celor doisprezece semeni, pentru că au fost doisprezece deopotrivă ceice fuseserĕ aleşi petru acest ordin religios militar. Incăt priveşte că a esistat Cid, nu remăne indoeală, cu atăt mai mult Bernando de Carpio.(2) Dar că ei au făcut faptele cele se spun, cred că este foarte mare indoeală. Incăt se atinge de cuiul contelui Petru, de care vorbeşte graţia voastră, şi care se află lăngă şeaoa Rabiecei, in galeria de arme a regilor, mărturisesc pĕcatul meu: sunt atăt de ignorant sau atăt de scurt la vedere, incăt cu toate că am vĕzut şeaoa, n'am putut vedea cuiul, şi mai cu seamă fiind atăt de mare cum a zis graţia voastră. — Totuş se află acolo fără nicio indoeală, grăi din nou Don Quijote, şi spre mai mare dovadă, se spune că este pus intr'o teacă de piele, ca să nu prindă mucegaiu. — Se poate să fie, respunse canonicul, dar pe darurile sfinte ce am primit, nu-mi aduc aminte să-l fi vĕzut. Insă chiar dacă a-şi admite că se află acolo, aceasta nu mĕ sileşte să cred istoriile atător Amadis, nici acele a unui aşa nămol de cavaleri, cum ni se povestesc. Şi nici

1) *Historia Caroli Magni* atribuită lui Turpiu, dar a căria autor adevĕrat nu se ştie, a fost tradusă in spanioleşte şi foarte mult adăugită, de Nicolaide Piamonte, Sevilla, 1528.

2) Existenţa lui Bernando de Carpio este foarte nesigură. Ea este negată, intre alţii, de exactul istoric Juan de Ferreras.

nu este raţiune ca un om ca graţia voastră, atăt de onorat, inzestrat cu atătea calităţi şi impodobit cu atăt de bună judecată, să fie incredinţat că sunt adevĕrate atătea şi aşa de ciudate nebunii, cum sunt acele scrise in extravagantele cărţi de cavalerie.“

(Va urma) *ST. G. VĂRGOLICI.*

POESII POPULARE[1]

— (Urmare) —

Mărita-m'aş, mărita,
Nu ştiu cine m'a lua;
Mărita-m'aş şi eu zĕu
Şi n'am leac de lepedeu;
Mărita-m'aş şi eu Guţă,
Şi n'am leac de perinuţă!
— Ştiutu-te-o lucru rĕu,
Că n'ai leac de lepedeu,
Ştiutu-te-o Marţi seara,
Că ţi-i zadia perina.

Copiliţă de ţăran
Vină după judican,
Te-a purta pe sub *buhaş*
Şi ţi-a da mălaiu cu caş,
Te-a purta peste ogor,
Şi ţi-a da mălaiu gol;
Unde vede-o *furcitură*
Strigă tulvaiu, că-i friptură,
Unde vede-un putregaiu,
Strigă tulvaiu că-i mălaiu.

1) Vezi «Conv. Lit.» No. 7 din 1890.

M'ai lăsat, bade, de mică
C'ai prins alta mai voinică,
Doarme lângă mămăligă;
Mămăliga clocotește,
Ea doarme de prăpădește;
Mămăliga cură 'n foc,
Ea nu se scoală de loc.

Eu la joc, mândra la joc,
Mălaiu de Joi in foc,
Bate măța cu vătraiu
Că de ce n'o scos mălaiu.

Bărbate, cănepa-i coaptă,
Eu-s beteagă, de-s mai moartă,
Ia coasa și o coseşte,
De boală mĕ mântueşte;
Trage brazda cât de groasă
Și-mi scoate boala din oase!
Cănepa-i de rĕu la casă,
Ai dormì și nu te lasă,
Mĕ băgai după cuptoriu,
Mĕ lovii de ristitoriu. (rișchitoriu)
Mĕ băgai și pe sub țeve,
Tălharul de fus mĕ vede;
Mĕ luai pe lungu-uliții,
Intilnii coșu cu călții;
Mĕ ascunsei in poiată,
Tălharu de fus mĕ cată.

Mândruță din Dealu mare
Ce porți iia neagră tare,
N'ai apă, nu ai sopon,
Ori n'o poți spăla pe somn;

N'ai apă, nu ai căldare,
Ori n'o poţi de lene mare?

Stau feciorii să se bată (1)
Printr'un dăgmăeţ de fată,
Staţi, feciori, nu vĕ băteţi
Că mai vine un dăgmăeţ.

Vecina de lângă noi,
Spală hainele 'n hurdoiu
Şi le uscă pe gunoiu,
Latră căinii ca la doi;
Ba le uscă pe gradele,
Latră căinii ca la stele.

Fata popii cea unită,
Zace 'n şură trăvălită;
De-aş trăi până la vară
Să pui boii la tĕnjală
Şi s'o scot din şură-afară.
Fata popii celui nou
Bate găsca pentr'un ou,
Se mai ouă
Unu, douĕ,
Să-şi cumpere cisme nouĕ.

Fetele de la Heria
Beau vinarsu cu porţia;

---

1) In Chimintelnic pe cămpiă: *dăgmaiu* = un săculeţ, un volum mic intr'un sac, d. e. căteva cupe-litre: «am dus un *dăgmaiu* la moară»; deci dăgmăeţ ar fi identic cu *stenduleţ* v. d. scurt şi gros, mic. Pe aiurea zic şi *pociumbaş*.

«Dintr'un sac stricat faci un dăgmaiu. Am pus 4 saci şi un dăgmaiu.»

Da pe la noi nu le place,
Că c'o litră n'au ce face.

Tropa, tropa pe podele,
Că cismele nu-s a mele,
Că-s din sat
De căpĕtat
Mulţămesc cui mi le-a dat,
C'o făcut cinste in sat.

Vai săraca ce mai lele,
Aseară i-am dat inele,
Eacă-acuma-i făr' de ele!

Mândra mea, de mândră ce-i
Mănă vacile 'n purcei,
Şi atunci ii pare bine,
Dac' o scoală oarecine.

Ce te ţii bade măreţ,
Că nu-i tată-tĕu judeţ,
Nici jude şi nici căprar,
Făr' o rîză de jutar.

Bărbate, drăguţ bărbate,
Tot in gură mĕ săruţi
Şi la cisme nu te uiţi,
Că-s potcovite cu călţi.

Nu te uita, mândră hăi,
La cioarecii mei că-s rĕi,

C'o junit tata cu ei,
Ş'o junit şi frate-meu,
Ş'acuma junesc şi eu.

Harnică-i nevasta mea,
Harnică-i dracu s'o ea,
Că din cincisprezece lăni
Mi-a făcut mănuşi in măni,
Din patruzeci de fuioare
Mi-a făcut o ştergĕtoare
Şi cănepa cea de vară
O 'ncălcesc cănii pe-afară
Şi cănepa cea de toamnă
Şade 'n şură ca o doamnă.

Mândra mea de mândră mare
Spală-şi iia Sâmbăta-re
Ş'o intinde pe-un butuc
Latr'o cănii ca pe-un lup.

Mândra mea de harnică
In poale se 'mpiedică,
Nu ese nici in vecini,
Şi face la rugăciuni,
Să-i vie apă la uşe,
Să se spele de cenuşe.

Scrie, părinte, la Blaj,
Şi nu-mi mai face necaz,
Pentru mândra, că mi-i neam,
Poate chiar de pe Adam.

Fetele mĕ ţin că-s mut,
Pentru că nu le sărut,
Dracu le-a joì pe toate,
Una douĕ mi-s bogate!

M'o mănat maica să ţes,
Eu m'am pus in pod să şez;
Mĕ uitai pintre podine,
Cum ţese maica de bine.

Dragele tatii, cocoane,
De v'ar da Dumnezeu coarne,
Să 'mpungeţi ca vacele
Pe toate săracele.

La casa plină de fete
Se coace măţa de sete,
La casa cu fete multe
Gunoiu-i pănă 'n genuche
Ş'apa 'n cane se impute.

Hai, mândră, la cununie,
Pănă-i frunza verde 'n vie;
Dacă frunza s'o usca,
Popa nu ne-o cununa;
— Este unu 'n deal la Mica,
Ne cunună pe nimica,
Este unu Sămărtin
Cunună pe-un cop de vin.

Ce eşti. mândră, aşa făloasă?
Că nu eşti aşa frumoasă,

Nu eşti roşie de grasă
Făr' eşti albă de albele,
Roşie de rumenele;
Fire-ai, boldă, sănătoasă
Că faci fetele frumoase,
Că precum sunt la noi douĕ,
Pare că clocesc pe ouĕ.

Pe uliţa strimtucică
Este-o fată frumuşică;
Mumă-sa s'o lăudat
Că-i dă boii din poiată
Şi holda care-i mai lată.
Holda să i-o umple spinii,
Boii să-i mănce cănii;
Cântă cucu pe gunoiu,
Ea doarme după resboiu;
Cântă cucu pe poiată,
Ea doarme moartă de beată.

Este o fată 'n sat la noi
Şi dă tată-seu doi boi
Şi moşia jumĕtate;
Boii 'mi plac, moşia 'mi place,
Dar cu toanta ce m'oiu face?

Nevestelor, dragelor,
Ce vĕ fac
De nu vĕ plac?
Am cerut pahar de vin,
Voi mi-aţi dat gura deplin;
Am cerut pahar de bere,
Voi mi-aţi dat buze de miere.

Ce eşti, mândră, aşa de lungă,
Doară ai dormit pe-o dungă;
De ce eşti aşa de groasă,
Ai dormit doar neintoarsă?

Mult mĕ mustră măicuţa,
Că mi-i mică drăguţa;
Am nădejde c'o mai creşte
De-o palmă şi douĕ deşte.

Frunză verde ş'un bănuţ
Ce mi-i mie de-un drăguţ,
Ca codrului de-un clombuţ.
— Frunză verde de sălcuţă
Da şi mie de-o drăguţă,
Ca codrului de-o clombuţă.

Ce te ţii mândră măreaţă,
Că muma ta nu-i judeaţă,
Nici fratele tĕu birău
Ca să-mi poată face rĕu,
Că-i numa un ciologar
Că-şi bea banii din ţărpar
Şi fură ouĕ din cuibar.

Leliţă cu ochii bori
Nu te uita sus la nori,
Ci te uită la bărbat
Dacă dracu ţi l'a dat,
Aşa urit şi căscat.

Vecina de lângă noi
Are-un car cu şease boi,
Ba şi poale din trei foi;
Dar şi-o dat boii şi caru
Pe vinars, mânc-o amaru.

Nevastă invelită roată
Merge in crăşmă şi se 'mbată,
Vine acasă rĕu beteagă
Bărbatu la cap o leagă
Cu-o despicătură 'ntreagă.
„Vai, bărbate, nu mĕ bate,
Că şi eu 's ca celelalte,
Că 'ntr'o lună torc o lână
Şi mânc un sac de făină
Ş'o jumĕtate de slănină.
Am şi eu vre-o trei fecioare
Şi le-am dat la torcĕtoare,
Ba încă şi vre-o doi călţi
Şi-am făcut patu la măţi.
— Scoli, muiere, dă la porci,
— Crezi, bărbate, că nu pociu,
— Scoli, muiere, hai la birt,
— Stai, bărbate, să mĕ 'ncing.

Bine-i stă lelei gătată,
Tot cu haine de la şatră;
Dar mai bine i-ar şedea
De-ar fi făcute de ea.
De-a ei mână nu-s făcute
Ca-s luate pe băncute.
Săracele şetrile
Cum imbracă fetile;
De n'ar fi jidovi cu şatră
N'ai vedea fată 'mbrăcată.

Am un bădiţ ca ş'o cruce,
Vai de min' ce foame-oiu duce;
Am un bădiţ ca ş'un steag,
Foamea dracului ce trag!
Dar de foame-ar fi ce-ar fi,
N'am cu ce mĕ invelì,
Invelitu l'aş uita,
N'am cu ce mĕ incălţa!

Harnică-i muierea mea,
Harnică-i ca vai de ea!
Lunea ea la tĕrg pornea,
Vineri acasă sosea,
Sămbătă se odihnea,
Dumineca-ar fi lucrat
Numa popa n'o lăsat,
Părinte, sfinţia ta,
Serbătoare-i azi, ori ba,
C'am un caer de gătat
Ş'un copil nepieptĕnat.

Adunate de *ALESIU V.*

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURÊND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE"

Ion Kalinderu. Viaţa municipală la Pompei, 1 vol. in 8°, Bucur. 1890.

Academia Română. Biserica ortodoxă in luptă cu protestantismul, in special cu calvinismul in veacul XVII. Estr. din An. Ac. Rom. S. II. T. XII de *Episcopul Melchisedec*, membru Ac. Rom. 1 vol. in IV°, Bucureşti 1890.

„ Medicina Babelor, adunare de descântice, reţete etc. de *Dimitrie Lupaşcu*, cu un raport de I. Bianu, membru coresp. al Ac. Rom. Estr. din An. Ac. Rom. S. II. T. XII. 1 vol. in IV°, Bucureşti 1890.

„ Analele Seria II. T. XII 1889—1890. Partea administrativă şi desbaterile. 1 vol. in IV°, Bucureşti 1890.

„ Analele 1878—1888. Indice alfabetic al cuprinsului vol. XI din Ser. I şi I—X din Ser. II. Un vol. in IV°, Bucureşti 1890.

„ Igiena la Universitatea din Paris din anul 1889, de Dr. *I. Felix*, membru al Ac. Rom. Estr. din An. Ac. Rom. S. II. T. XII. 1 broş. Bucureşti 1890.

S. Fl. Marian, membru al Ac. Rom. Nunta la Români. 1 vol. mare in 8°, Bucureşti 1890.

Miltiade Tzony. Bazele organizării unei magistraturi intr'adevĕr independente. 1 mic vol., Iaşi 1890.

N. Cantuniar. Istoria universală a comerciului. Partea III. Timpurile moderne. 1 mic vol., Craiova 1890.

Receanu, Ienăchescu şi *Grigorescu.* O ochire asupra abecedarului d-lor Meissner şi Dogar. 1 broş., Iaşi 1890.

N. Filipescu. Partidele politice. 5 art. etc. 1 broş., Bucureşti 1890.

Traian Demetrescu. Cartea unei inimi, poesii 1 vol., Craiova 1890.

Scrierile lui Ioan Creangă. Vol. I poveşti, Iaşi 1890.

A. D. Xenopol. Istoria Românilor din Dacia Traiană, vol. III. Istoria Medie, partea II, Iaşi 1890.

V. A. Urechiă. George Asaki, cuvĕnt rostit la inaugurarea statuei. 1 br., Bucureşti 1890.

S. I. Grossmann. Dicţionar german-român complect, fascicula 1, 2 şi 3, Iaşi 1890.

Constantin Morariu. Poesii germane, traduse liber. 1 vol., Gherla 1890.

Ion Ghica. Amintiri din Pribegie după 1848. Nouĕ scrisori către V. Alecsandri. 1 vol., Bucureşti 1890.

Noua biblioteeă populară, revistă literară, din care in anul I au apărut până acum 12 broşure. Editor D. I. Cerbureanu, Bucureşti.

Duminica. Gazeta familiei, foae literară ebdomadară. Bucureşti 1890.

Bucureşti. — Stabilimentul grafic I. V. Socecŭ, 31,612.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 9. Bucuresti, 1 Decemvrie 1890. **Anul XXIV.**

O SCRISOARE INEDITĂ A LUI ALECSANDRI

CĂTRĂ

ION GHICA

Din corespondenţa pe care Alecsandri şi Ion Ghica o incepuse impreună in revista noastră şi pe care numai cel din urmă a urmat-o regulat, Alecsandri a publicat o singură scrisoare la 1 August 1880. Este acea care istoriseşte isprăvile ţiganului Porojan. Mai tărziu la 1881, Alecsandri mi-a trimes o a doua scrisoare, neisprăvită ăncă in care vorbeşte de *„pănea amară a exilului“*. Insă căte-va zile mai tărziu el mĕ rugă să nu public ăncă acel manuscript, poate pentru a nu atinge susceptibilitatea unor contimpurani. Deatunci manuscriptul se găseşte pintre hărtiile mele. Cred că tot ce a rĕmas de la Alecsandri este interesant pentru Romăni, şi deaceea voiu publica ori ce scriere a sa inedită voiu mai găsi. In numĕrul de azi incep prin a face cunoscut fragmentul de scrisoare cătră Ion Ghica, din 12 Fevruarie 1881.

I. N.

Mircești, 12 (24) fevruar, 1881.

Amice Ghica,

Gustat-ai vreodată *pănea amară a exilului?* Sper că nu, dar in or ce cas imi place a constata că ai scăpat teafĕr, ca şi mine, de influenţa sa perturbatoare.

Pănea amară a exilului posedă strania proprietate de a crea in ţara noastră martiri noi şi patentaţi. Ea trebue să fie plămădită cu o parte din făină neagră, mucedă, aprinsă şi cu trei părţi de lacrimi de crocodil, de zeamă de mădrăgună şi de bocite patriotice; — a fi mâncat pănea amară a exilului este un fapt care de la 1848 incoace, a devenit la noi un titlu la admirarea, la recunoştinţa generaţiilor presente şi viitoare.

Pe frontonul Panteonului din Paris este scris in aur :

Aux grands hommes la Patrie reconnaissante.

Pe frontonul Panteonului ce se va ridica odată in Bucureşti, va figura următoarea inscripţiune :

Celor cu pănea amară a exilului : Patria recunoscătoare.

Eşti un om cât de ordinar, destinat a trece pe lume necunoscut? a face umbră pământului de azi până mâne? e destul să te impingă norocul a te infrupta măcar cu alocuţia de pănea amară a exilului pentru ca să te trezeşti cu un nimb strălucit pe frunte, ca sfinţi din ciaslov, să devii om insemnat, patriot de prima clasă şi să aspiri la orice onor ba chiar şi la o recompensă naţională. . . . reversibilă, sub pretext că eşti mucenic a unei credinţi la care nici nu ai visat. Cu cât mai mult daca destinul te-a ajutat a juca un rol oare-care in evenimentele ţării, daca ai fost silnic depărtat de sinul ei, sau chiar daca te-ai depărtat insuş, de bună voie, ca un om prudent când ai simţit apropierea unui pericol serios.

Totul e să fi fost condemnat să pui pe umeri haina de proscris a petrece cât-va timp in centrurile cele mari ale civilisaţiei, in Paris, in Viena, in Londra etc. a-ţi lumina mintea la focarul ştiinţelor şi al artelor frumoase, a devenì pe nesimţite un om nou... indopându-te cu pănea amară a exilului!

Când privesc prin fereastră câmpiile acoperite cu zăpadă, copacii pudruiţi cu praf de ghiaţă, cerul ascuns sub o păclă deasă, natura moartă, viscolul ce spulberă omătul, de pare că insăşi atmosfera tremură de frig, când aud şue-

ratul înfiorător al crivățului care stinge viața în treacătul său, mă gândesc la adevăraţii martiri din timpurile noastre şi îmi sboară prin minte unele strofe din *Pahod na Sibir*.

Sub cer de plumb întunecos,
Pe câmp plin de zăpadă,
Se trăgănează 'ncet pe jos,
O jalnică grămadă
De oameni trişti şi înghețaţi
În lanţuri ferecaţi!

Sărmani de şase luni acum
Ei merg fără 'ncetare
Pe-un larg pustiu ce n'are drum,
Nici adăpost nu are.
Din când în când un ostenit
Mort cade, părăsit!

E lung cel şir de osândiţi! —
Pe vânăta lor faţă
Necontenit sunt pălmuiţi
De un crivăţ plin de ghiaţă
Şi pe-a lor trup de sânge ud
Des cade biciul crud!

. . . . . .

Convoiu 'ntreg nedesłipit
Îngenuchiând se lasă
Pe câmpul alb şi troenit
Sub negura geroasă.
Şi stă grămadă la un loc
Făr adăpost nici foc!

. . . . . .

Treptat omătul spulberat
Se 'ntinde ca o mare
Şi creşte şi sub el treptat,
Convoiu 'ntreg dispare

Şi 'n zori tot cămpu-i invĕlit
C'un giulgiu nemărginit!

Au fost!... Acum ei unde sunt?..
Un cărd de vulturi sboară
Pe sus c'un răpede avĕnt
Şi iute se coboară,
Ear dintre brazi vine urlănd,
Urlănd lupul flămănd!

Eată suferinţi, eată martiri! Ochii se umplu de lacrimi cănd această imagine grozavă trece pe dinaintea lor.

Cănd mĕ găndesc insă la exilul de la 1848 din care noi inşine am făcut parte, şi imi aduc aminte de aşa zisa păne amară a acelui exil, nu mĕ pot apăra de o ironică zimbire unde ne-am exilat de bună voe, noi pretinşi eroi ai acelei epoce? unii in Paris, alţii in Viena, adică in oraşele care ne atrag mai mult pe noi Românii; alţii in Constantinopol, pe malul Bosforului feeric, unde tu, avuseşi mulţămirea de a da ospitalitate cu pănea amară a exilului şi cu alte cataifuri la mulţi din compatrioţi noştri victime ale revoluţiei de la 1848 (sic); alţii la Brusa, in Asia minoră atăt de frumoasă, unde guvernul turcesc, i-a tratat ca pe musafiri ai Sultanului dăndu-le pensii.

Care dintre noi a perit de foame, de frig şi miserie. In tot timpul căt ne-am delectat sub cerul albastru al Orientului, şi ne-am bucurat de bunurile civilisaţiei occidentale? Unul singur a murit de dorul ţării şi a copiilor lui, nenorocitul Ioan Voinescu. Ear noi ceilalţi proscrişi, afară de vr'o doi, trei care au trecut din viaţă ca toţi muritori lumii aceştia, ne-am reintors acasă din străinătate, din exil, ca dintr'o plimbare prin ţări incăntătoare, dintr'o călĕtorie in cara am căştigat experienţă, suveniri plăcute şi cunoştinţe de folos ţării noastre.

Am măncat insă pănea amară a exilului? Dar! am măncat cu destulă veselie şi la restaurantele cele bune, şi in bună companie, şi după revenirea neastră in patrie, ne-am

gândit adesea la dinsa, mărturisind intre noi că era destul de albă şi nu tocmai amară. Unii dintre noi au mers până a o binecuvinta ca pe o anaforă cu care s'au impărtăşit Moldoveni cu Munteni pentru ca să ajungă la unirea ţĕrilor surori.

A veni dar astăzi şi a se posa dinaintea publicului ca un martir cu stomahul stricat de pănea amară a exilului. este un act sau de naivitate, sau de smintire, sau de şarlatanie, şi e de mirat cum de se mai pot găsi oameni care să aibă nedemnitatea a intinde mâna la favoarea puplică, strigând cu tonul calicilor :

« Dă la păcătosul care a mâncat pănea amară a exilului.»

Dar ce să ne mirăm, amice Ghica? Nu suntem oare deprinşi a vedea in zilele noastre minunile boscăriei celei mai perfecţionate?

Epoca noastră este o epocă producĕtoare de tot soiul de saltimbancuri politice şi sociale. Ea dă naştere la o mulţime de indrăsneli impudente şi la feluri de fiinţe eteroclite care ar putea să ocupe un loc insemnat in muzeul lui Barnum, celebrului exibitor de monstruosităţi. Pe lângă viţelul cu trei capete din Australia, pe lângă invalidul cu cap de lemn, şi femeea cu barbă din Franţa etc. ar figura cu destul succes productul cel mai straniu din Romănia, adică : omul cu burta plină de pănea amară a exilului, şi un alt product nu mai puţin comic, despre care voiu scrie altă dată, adică omul care *singur el*, a făcut tot in ţara aceasta şi a ghiftuit-o de glorie, de libertate, de măriri şi de prosperităţi, fără ştirea ei.

In primii ani ai domniei lui Cuza răsăriserĕ ca ciupercile nişte patrioţi de a treia mână care se porecliserĕ cu emfaz *ăi dintăi*. Ei susţineau că *aclamaserĕ ăi dintăi* cu intusiasm ziua de 5—24 Ianuar 1859, ei aclamaserĕ cu frenezie *ăi dintăi* cu convicţiune şi admiraţiune proclamaţiunea conventiunii, după stilul lor, ei aclamaserĕ *ăi dintăi* pe Douĕ Mai etc. prin urmare acei aclamatori de meserie gă-

seau că aveau dreptul a fi tot *ăi dintăi* şi la impărţeala plăcintei.

Acum insă nu mai pare destul de avantagioasă cariera de *ăl dintăi;* lumea e in progres, ambiţiile au crescut odată cu poftele. Astăzi a eşit in piaţă o nouă bandă care neavĕnd cu ce să atragă ochii lumii, işi pun pe cap *pănea amară a exilului* ca o cunună de spini şi strigă cât le ţine ţine gura că fie-care din ei, in parte a desmorměntat Romănia. Ei sunt ciocli salvatori ai fiicei lui Traian!... Şi astfel e de neghioabă gloata gurelor căscate că se ademenesc a crede la eroismul acelor ciocli, şi la existenţa unor fapte care n'au existat şi nici se vor găsi in istorie, precum şi la desmorměntarea ţării noastre care—slavă domnului—nu murise niciodată.

Cât de ticăloasă, cât de căzută ar fi trebuit să fie moşia strămoşască daca era deajuns braţul unui pitic să o ridice pe picioare. Inchipueşte-ţi Buceciul dărămat printr'un cutremur de pămĕnt şi ridicat de cine? de Statu-Palmă din poveste.

Ce ris omeric a să arunce posteritatea cănd a privi in panorama timpului trecut caricaturile comice *ale ălor dintăi* acelor cu *pănea amară a exilului* şi a D-lor *desgropători de ţară.* Cu ce sigil neşters de ridicol aŭ să fie! Sermani infieraţi pentru totdeauna! Cum au să fie exploataţi in folosul comediei de către autori dramatici ai viitorului.

Astfel Shakespeare a nemurit pe Falstaff, Molière pe Tartuffe, Cervantes pe Don Quijotte etc. Astfel poporul Italian a incarnat grotescul in Pulcinello, Francezul in Guignol; Românul in Vasilake Ţiganul, Ruşii in Hagi Aivat etc.

Fericiţi urmaşii noştri! Vesele oare au să petreacă şi mult au să se minuneze de naivitatea străbunilor lor!

(Va urma). *V. Alecsandri.*

GLOSE ROMÂNE

INTR'UN

MANUSCRIPT SLAVON DIN SECULUL XVI

Intre colecţiunea de manuscripte slavone a negustorului Silin, depuse la exposiţia archeologică din Moscva in iarna trecută, să afla şi un manuscript slavo-român, cuprinzĕnd sintagma lui Mateiu Vlastaris şi avĕnd pe marginile filelor o mulţime de glose in limba română. Mulţumită D-luĭ V. N. Sčepkin, unul din custozii muzeului istoric in care se afla exposiţia, am putut studia acel manuscript — deşi intr'un timp foarte scurt — şi copia cea mai mare parte din glose.

Manuscriptul e de hărtie, folio mare, are 57 de quaterniuni de căte 8 file, i. e. 456 file, din care cele 2 dela urmă au rămas nescrise, cu toate că textul nu se isprăveşte aci. Titlul din fruntea manuscriptului este : Съчиненіе по съставѣхь ѡбѧтіихь въсѣхь винь свѧщенныхь и божествьныхь правиль потрѫжденноже въкоупѣ и сложено иже въ свѧщенноинокыхь послѣднымь Матѳіѡмь.

Textul incepe cu următoarele : Иже свѧщтенныхь и божествьныхь вещь правиль, процъвте оубо отъ самого того ꙗкоже слово рещи, богомѫжнаго въ мирѣ жителства слова.

Astfel incepe şi acelaş titlu are originalul grecesc al cunoscutei *Σύνταγμα* lui Mateiu Vlastaris. Nu insistăm asupra textului şi cuprinsului acestei sintagme de oare-ce el e bine cunoscut din alte descrieri. Cf. de pildă Описаніе ру-

кописей соловецкаго монастыря, часть II, Казань, 1885, p. 76 sq. Notăm numai atăt că redacţiunea este, ca mai toate manuscrisele noastre din acel timp, *mediobulgară*, ear scrierea *semiuncială* mare şi frumoasă. F. 1 are o vignetă frumoasă şi iniţiala и.

Glosele româneşti incep de la quaterniunea a 11. Copiindu-le m'am silit pe căt mi-a ingăduit timpul scurt, in care am putut avea manuscriptul in mănă, să caut corespunzĕtoarele cuvinte slavone din text. Glosatorul a insemnat insuş de multe ori cuvintul slav pe care il traduce cu căte o cruciuliţă; astfel căutarea lor mi-a fost incătva uşurată. In schimb insă, cu atăt mai greu a fost a găsì cuvĕntul corespunzĕtor slavon acolo unde glosatorul nu face nici un semn. Au rămas foarte puţine casuri in care siguranţa nu este completă.

Voiu inşira dar pe rănd glosele impreună cu corespunzĕtoarele cuvinte slave, ear la sfirşit voiu releva cele mai interesante fapte morfologice, sintactice şi lexicale. Citaţiunile cuprind quaterniunea şi fila quaterniunii, de oarece manuscriptul nu era paginat.

11, 6 a. пре .ѧ̂ трꙋфѫ — за неповинное.
ди .ѧчепꙋт — безначѧлныи (sic.)
„ 8 a. невѫлетꙋрѫ — припаденми.
„ „ кꙋ нѫнашие (sic) — въсприемники.
12. 1 b. к'аꙋ лꙋат — прием҃.
„ 2 a. пре .ѧ чела — ѡ нем.
„ „ .ѧтъррът(а) — подвижѫщоу.
„ „ .ѧчепѫтꙋр(ъ) — винѫ.
„ „ съ ши нꙋ щьꙋ немикѫ — аще бо и не чювестъвнѣ.
„ 2 b. .ѧтрꙋ а̂скоунс — скровно.
„ 3 a. са цинъ — творити (sc. заповѣди).
„ 3 b. съ сѫ недеждꙋѧскѫ — надѣати сѧ.
„ 4 a. самнѫ — ѡбразоуѫ.

12, „ де ꙟтрꙋ токма — изѡбраженіа.
„ „ кꙋ мила — чл҃колюбнѣ.
„ 5 a. несъмѫшлꙋид — неразложнѣ.
„ 6 a. арръта — ѡбличаѫ.
„ 6 b. трекѫторе (f.) — врѣменныѧ.
„ 7 a. маре — нарочить.
„ 8 b. че съмтꙋ — имѧщеи.
„ „ (кꙋ) алес — ıавѣ.
„ „ ши съ аррътѫ — ѡбличѧѧт сѧ.
„ „ де пре пꙋртаре — ѿ прѣношеніа.
13 1 a. цине — непщева сѧ.
„ „ пре.ꙟтрꙋ — ar corespunde lui въсѣко din въсѣкорожденіꙋ.
„ 1 b. нꙋме де семенцие — имѧ сѫщи сърод҃ство.
„ „ ꙋенере, кꙋмнат — зѧт, шоурѣ.
„ 2 a. токмалѫ — добрь извѣт҃.
„ 2 b. маи маре — съборнѣише.
„ „ пре кѫте ле нꙋ щиꙋци —
„ 3 a. а фи — происходѧ.
„ 3 b. ѧ̂рѫ съ ре ши фи — происходѧщоуже.
„ „ кꙋюва — комꙋ.
„ 4 a. де.ꙟ фире — естестьвень.
„ „ кьтеа ачещѣ } — въсих во степень количьства.
кьте степен(е) }
„ 4 b. .ꙟ̂тре — мимо.
„ „ кꙋ коꙋвентеле — рѣчіѡм.
„ „ фїастрꙋ — пасторкинѣ.
„ 5 b. кꙋмнаци — пашеноѕи.
„ 8 a. кꙋмнатѫ — свесть.
„ „ че маи маре — краинѣг҃.
„ 8 b. сꙋпицире — тънкыми.
„ „ .ꙟ̂тре степена де .ꙟтѫю — и мимо пръвыи степень.

14, 1 a. ѧ̂рѫ ам лꙋат ꙋенере (1) де пре соромѧ — пакы пожх за сестрѫ мож зѧтѣ.

„ 2 b. челꙋѧ че фост — бываѫщомꙋ.

„ 3 b. кꙋ чѧѣ — имже.

„ „ къте се щеꙋ бине — еликых ıавѣ.

„ 4 a. ѧ̂сте де се тѫплѫ — еже егда . . . . какова любо (sc. бываıѫть).

„ 4 b. крѣщере — възращенiа.

„ „ токма — просто.

» 5 b. пѫрѫ кѫндь — вънегда.

„ 6 a. дѣчеи .ꙗ̂наи̂нт(е) — ıавѣ ıако.

„ „ че ка де неще споркатъ — нѫ ıако гнѫсныих.

„ „ ѡкѫррѣще (s. —ъще) — хоулѧ ѡблъгаеть.

„ 6 b. а ле мѫка — въ причѧщенiе.

„ „ спꙋрка(т) — гнѫсень.

„ 8 a. ѡ алѣꙋем — ѿбираем.

„ 8 b. .ꙗ̂ вешмьнте де фирꙋ —

„ „ дереи̂ немикѫ —

„ „ летꙋргїе — събранiи (sic).

15 1 b. сменталѫ — пакостное.

„ „ ши ф(ѫ)рѫ де чѧсте дерѣпте — и правилных их сих кромѣ рече писанiи

„ 2 b. соррочи —

„ „ чѧле недерѣпте — неправилныих.

„ „ стихъре — памвикы.

„ 3 a. чине ва при.ꙗтра (sic) — ıаже тѣх присѣваѧт.

„ „ скрисе — сложена.

„ „ к'аꙋ аррꙋкат — позавидѣвше.

„ „ кꙋм аре фи багат кꙋ адевъръ —

1) In original scris din greşală: а̂ нꙋиꙋ(е)ре.

15, 3 b. ѧфрѫмшат — оудобрив.
„ „ пѫрѣре ѡ а пꙋс — мнѧніа слагаемаа.
„ 4 a. де ѧтрꙋ ачѧ — паче въсих.
„ „ препꙋш — възмнѣни.
„ „ нꙋ немерескꙋ — не правѣ полоучаѧще.
„ 5 a. вътѫмаци — ѿ недѫга съвращенни.
„ 6 a. кꙋм аре фи ѡб(ли)чици — ꙗко ѿреченіе нѣкое.
„ 7 a. токмалѫ — съчьтавшаг҃ сѧ.
„ „ каде се —
„ 7 b. венетꙋ л'аꙋ а̂ менте — наоуми сѧ.
„ 8 b. токмѣле — правины.
16, 1 a. съ съ чѧрте ашиждере — томленіем да оуцѣломѫдрѣет сѧ.
„ 1 b. саꙋ фие ѧ карѣ — или ѿ нѫд.
„ 2 a. нꙋмаи — развѣ.
„ 2 b. дезмирдѫчюрѣ — плътъскаг҃ мѫдрованіа.
„ „ а фи — имѣти.
„ 3 a. жѣле — плачевное лѣто.
„ 4 a. кꙋмва — ꙗвѣ.
„ „ нерѫсхират — неразлитнѫ.
„ „ стрънце — въ едино ѡписоуемыи.
„ „ деѧтре ноумѫр — мимо число.
„ „ кꙋм ѧ̂сте лѣц(ѣ) — ꙗвѣ ꙗко. . . законь.
„ 4 b. ѧпѫрцире — разньствоу.
„ „ съ ѡпрѣскѫ — оуставити.
„ 5 a. ѧдоире — раздорь (sc. въ цр҃кви).
„ „ кꙋ асꙋпрѫ — прѣизлишьством.
„ 6 a. пре ѧтрꙋ къи — ꙗко скотско.
„ „ фѫрѫ де рржнд — неразборнѣ.
„ 6 b. кꙋмва — васнь.
17, 1 a. нꙋмаи — единѣм.
„ 3 a. ѡбидꙋи — съжаливси.

17, 3 a. дезлегаре — сѫжденіе.
„ 5 a. кȣнȣние — съпрѧзати.
„ „ че нȣ се каде — неоуставномоу.
„ „ хиѧстрѫ — пасторкынеѫ.
„ „ мѫтоуши — теткоѫ.
„ 6 a. ѧтре е̂и — по срѣдѣ.
„ „ фииндь — бѫдет.
„ 7 a. адевърȣл — чистотѣ.
„ „ че аȣ арръта(т) -- подавшіих.
„ „ де кѫ врѣме — въселикое врѣме.
„ „ ѧвъцѫтоура — мѫдрованіе.
„ 7 b. ниче ѧтрȣ кип — съ проста.
„ 8 a. адеверете (sic) — искрънно.
„ „ фѫрѫ дѫ вое — непроизволителных.
18, 1 a. де пленȣ — исто.
„ 1 b. фѫрѫ дѫ ррънд — неразборнѣ.
„ 2 b. ѧ̂рѫ кȣм ѧ̂сте астѫзѫ — а еже днес имѧщее.
„ 3 a. кȣ кȣвентеле — рѣчіѫ.
„ 4 a. де се ва адȣна — аще . . . сходит сѧ (sc. cu o femee).
„ 5 a. нѫпѫрѫсиндь — неѿложнѣ.
„ 6 a. кȣ че съ ще (?) —
„ 7 b. дѣчии — съ проста.
„ „ непѫрѫсит — неѿложнѣ.
„ 8 a. съ фие — происходити.
„ „ съ ши стѫ — аще и . . . . прилежит.
„ 8 b. май бȣнѫ — изрѧднаг҃.
19, 2 a. лѫсаре — ѿлаганіа.
„ „ трѣбѫ — виноѫ.
„ 2 b. цине се — мнѧт сѧ.
„ 3 a. ѡп кѫ — ıавѣ ıако.
„ 3 b. ѡраш — жоупѣ.

19, 3 b. фѫрѫ ниче де ѡ винѫ — кромѣ доброизвѣтныѧ вины.

„ 4 a. поутѣрник — доволень.

„ „ цинѣ — прилежѫща.

„ „ а съ цинѣ — вънемлѧщоу.

„ „ понере — пріложеніа.

„ 4 b. ѧ вроу кип — іавѣ.

„ 5 a. нещейнцееи — безвѣстіе.

„ „ фѫрѫ де рръд — чрѣзьсловнѣ. idd. b a.

„ 5 b. препꙋс — ревноѡбразіа (sc. ради)

„ 6 b. кꙋ адевер — васнь.

„ 7 a. щеꙋт — навикль еси.

„ 7 b. чеѧ че а̂ꙋ ѕѫс къ ш'аꙋ лꙋатꙋ ѕꙋа боунѫ } —

„ 8 b. ѧтрꙋ лок — съ сѣдѧщіим.

„ „ а нꙋ лѫса нетꙋсѫ (sic) — неѿложнѣ длъжно быти постризати сѧ.

„ „ де ѧтр'ачаста — ѿсѫдоу.

20, 1 b. къдꙋ ле ва вене лѡр врѣмѧ } — врѣмени зовѫщоу их.

„ 3 a. метоше — меропшинѫ.

„ 4 b. ѧ̂сте сꙋпт препꙋс — под зазрѣніем.

„ 5 a. ѡпринтире (sic), лꙋпта — навѣта.

„ „ а̂ нꙋ ѧсте грозвие? — не мръзос̃т ли ес̃?

„ „ тѫррѫтаре — движеніе.

„ 5 b. фѫрѫ де вое — непроизволителных.

„ 6 a. философи — любомѫдръцем.

„ „ цинꙋтꙋ — проидошѧ (sic).

„ 7 a. кѫте — еликыѧ.

„ „ зимисле — зачинаѧще.

„ „ кꙋ греимѧ — тѧжестми.

„ 7 b. ѧ̂нкеѧт — въѡбражень (sc. младенець).

20, 8 a. а̂ѡ̂рѣ — нѣкогда.
„ „ колбоуре — роудж (?).
„ 8 b. н'аѹ авѹт пѹтѣре —
21, 1 a. хжлъдѹире — сп҃енія.
„ „ съ ши н'аре фи де не } —
а̂чейѧ семенцие }
„ 2 b. че допѫ кѹмѹ лѹ апѹкѫ — нж по прѣеманію.
„ 3 a. чела че нѹ гѫдѣще —
„ 4 a. запис — записаніи.
„ „ бине — ıавѣ.
„ 7 a. ка грѫбитоу-са — съвъсхыщень бывь.
22, 1 a. нѹ-ш гѫндѣще — прѣобидѧ (sc. glasul dumnezeesc).
„ 2 b. де нѹ вере да а целѣце — аще не разньствиши.
„ 3 a. къ съ пренд — да стѧзает сѧ.
„ 4 a. ѡчинеле (1) — меропшинам.
„ „ ѧрѫ де с(е) ще — аще оубо ıавѣ.
„ 4 b. сѫгатѹ-с'аѹ — покоусит сѧ.
„ „ арратѫ — прѣдлагаеть.
„ 6 a. а сменте — врѣдити.
„ „ милѫ — пристраснѣ.
„ 7 a. финдѹ (=fiindu) —
„ 7 b. ал сороче — позывати.
23, 2 a. причѧпе — сѫдит.
„ „ рръспосъ — ѿреченіе.
„ 2 b. требѹѧще — нѫждно.
„ „ ла динсь — по нь.
„ 3 a. ва фи фиинд — ıавѣ ıако.
„ „ препос — съмнѣнію.
„ „ несментет — непогрѣшнѣише.

1) cores din ѡчинѫле.

23 3 b. тѫплѫ=се — ес̆ егда.
„ „ кънд аи —
„ „ ꙟтръчѧлѣ — мимо то.
„ „ рръспикаре — разглашаѧщіим.
„ 4 a. а съ торче — потворити сѧ.
„ 5 a. дꙋпѫ кѫ с'аꙋ ꙋлѫ(жи)т — ѿложеніа.
„ „ порончиторе — поржками.
„ 5 b. сръб —
„ „ ꙟчепѫтоуре свадѫ — крамолы . . . виновно.
„ 6 a. нꙋ се цине — не дѣиствоузет сѧ.
„ 6 b. пѫци — страдати.
„ „ венитꙋлоу — правинь.
„ „ фѫрѫ де мѫздѫ — неоумытень сѫд.
„ 8 b. ментѣ — мѫдрованію.
24, 2 b. ꙟтрꙋ ачиста кип — ıавѣ ıако.
„ 3 b. съ цие —
„ 4 a. щииндъ ş̆i щеинд — свѣдѣщих.
„ „ съ ѡ арръте — възносити.
„ „ аррътате —
„ 5 a. съ о ции ле (sic) — съ дѣистъвникы.
25, 1 a. бою — трижненіе.
„ 1 b. неѡпретъ — неоуставнѣ.
„ 2 b. токмици е̂ра — непщеватилни бѣхѫ.
„ 4 a. кънд ꙋ ле ворꙋ чете — прочитати сѧ.
„ 5 a. ꙟнтрѫбѫре — многопытнѣм̆.
„ 6 b. дѫнцаш — ковникъ (-или игрець).
„ 7 a. хръбꙋ — чрѣпобаалникы.
„ „ ррꙋ — лѫкаво.
„ „ доирѫ — распалѣахѫ (sc. пожарь).
„ 8 b. преспре мѫсꙋрѫ — излишно.
„ „ съ грѫѧскѫ — приглашаѫща.
26, 1 a. дѣка се ва щѣрцe — без вѣсти бывшоу.

26, 1 b. ши де ꙟкредецаре любовꙋлꙋи } — и оувѣщаніе любве.
„ 2 a. стѫтѫтоаре —
„ „ ꙟпреꙋраре — оусвоеніе.
„ 4 b. де ви мѧрџе рръꙋ — злонравьствоуѫ.
„ 5 a. кꙋвини — прилично.
„ 5 b. фирꙋ — ткани.
„ „ оуньдели лѡкꙋлꙋ —
„ 6 b. сметалѫ — погрѣшеніе.
„ 7 b. кипзꙋи — искоушаше.
27, 3 a. приꙟтро ѡ рече (sic) —
28, 1 a. анꙋме — ıавѣ.
„ „ кꙋ гриже — прилежателно.
„ 3 a. добѫдъ — плодовь s. доходокь.
„ „ съ хранѣскѫ — довольствовати.
„ 4 b. цѫнꙋ — проходѧщімь.
„ 5 b. ѡ аоу џꙋтатꙋ — съпособствовашѧ.
29, 1 a. ѡре кътева —
„ 2 b. ꙟденмна — оустръмив сѧ.
„ 3 b. ѧсте де се тѫплѫ кънд аи — ес̃ егда имѧщъ.
„ 6 b. рръдꙋл — ѡправданіа.
„ 7 a. нꙋ-л ва лꙋа аменте — прѣзираѫща.
„ 8 a. ши неѡмерѣще — неискъсно.
„ „ ай демна (sic) —
30, 1 b. ниче тѫнжеѧ — притѫжаѫ.
31, 2 a. съ 'мпарте —
„ 3 b. ши чер — и искѫще.
„ 4 b. џече — порѫчает; idd. 32, 3 a. =полагает.
„ 5 b. кꙋ дѣденсꙋ — на хвалицеѫ.
„ 6 b. тръгѫрате — развлачителны.
„ 8 a. съ щи бине — ıавѣ.
32, 1 a. рръспондере — ѿреченіе.

32, 1 a. ꙗбла — мѫдръствѫѫщих (sc. противнаа своим словесем.)
„ 3 a. дешацꙋре — смѣхъ, позоръ.
„ „ ꙋнде алѣаргѫ — esplică : коньскаа оурисканіа.
„ „ фъци — лице.
„ 3 b. хлѫпие — сѳуровство.
„ „ ꙗвълескꙋ — віѧщих сѧ.
„ 4 a. ѡ прѣ ле ще (sic) —
33, 4 a. глѡабѫ — правины.
34, 7 b. адѫвъсит — изноурити сѧ.
35, 2 b. келини — сочбины.
„ 4 a. попорръ — жоупы.
„ „ дѡаррѫ — некли.
„ 5 b. чертаре — прѣщеніе.
„ 7 a. рръдꙋре — начинанми.
„ „ трꙋполꙋи — животномоу.
„ 8 b. тъпла; cf. 36, 4 b. тъꙗплѫ —
36, 2 b. фоарте кꙋ апѫсатꙋ — на хвалицеѫ.
„ 3 a. че сѫмтꙋ — вещеи.
„ 4 a. газдѫ —
„ 7 a. кꙋ вои бꙋн(ѫ) — свѣтлом быти.
„ 8 a. сорр(о)чѧще — позывает сѧ.
„ „ алергаре — оуристаніа.
„ 8 b. ѕѫс=а —
„ „ цокоре —
37, 1 b. ꙗдатѫ — въкоупѣ.
„ „ вене — происходѧщоу.
„ 3 b оунде ле се тѫꙗплѫ ꙗ де мѫн —
„ 4 b. рръпеѕи — ѡпрѧнгша.
42, 5 b. токмѧлеле — съмотреніа.
„ 6 a. кꙋм еи калѧ еи ши лꙋкрꙋ ачестора } — ꙗко прѣпѫтства еѫ и сих вины.

42, 6 a. кꙋ пꙋцинѣле не вене аменте а кꙋпре(нде) — малами наоуми сѧ ѡбьѧти нѣка.
„ „ рръ̀тѫчетоаре — планит.
„ 8 b. фиешкꙋм — просто.
43, 1 a. мотѫ=се — прѣлагает сѧ.
„ 1 b. маи ·ꙗ̂пꙋцинѫд — оумалѣваемоу.
„ 3 a. ковръшири — лихоимство.
„ 5 a. чел дꙋмнезѫескь — мысльное (sc. слънце).
44, 7 a. къмѫрꙋци — клѣтками.
45, 4 a. ꙋос; idd. 5 b. —
„ 6 b. кънд̀ꙋ рръсаре —
„ 7 a. ·ꙗ ѡре кѫте кипꙋри — различнаа.
„ „ каре кꙋм аꙋ цѫнꙋт менте — ꙗкоже имѣаше къждо на памети.
„ 7 b. пре ла метоши=ш — въ меропшинѧ.
„ 8 a. съ нꙋ фїи при невое а кѫпѧ (sic) ла денсꙋл, —
46, 1 a. адꙋрѫтꙋрѫ — изборь.
„ „ чѣѧ фѫрѫ де трꙋп — невещестъвнои.
„ 2 a. грѫбове — оуслѧкшее.
„ 4 b. ши хиешкꙋм — наржчнѣ.
„ 5 a. ѡпрете — ѿреченыих.
„ „ нꙋ ле се паре —
„ 5 b. дꙋпѫ кꙋмꙋ е текмитѫ (sic) — по въѡбраженіюм.
„ „ ши кꙋ педеѱа трꙋпꙋлꙋи — оудржченіем ильти
„ 6 a. чеѧ че се воро скиба — прѣѡбразоужщіим сѧ.
„ 6 b. принзѫ —
„ 7 a. бешикѫ — мѣхы.
„ „ вине — пристѫпает.
„ 7 b. дѣче се кꙋнощем —
„ „ ·ꙗторче —

47, 1 a. кȣрвѣще —
„ „ ѧтрȣ щере — въ ѡсвѣдоковани.
„ 3 a. ѧ харехѫ (sic) сȣйнд —
„ 4 b. o frasă intreagă : чела че ва щи пре алтȣл къ фаче ръȣ ши пъкат ши нȣ ва спȣне, ка ш'ѧчела ꙗсте —
„ 5 a. дȣпѫ кȣм ва фь ѡмол — по качествоу лица.
„ „ ѧпѫрекитȣре — разньства.
„ 6 a. съ нȣ съ лас(е) немѫшлȣид — неразложнѣ.
„ 7 b. сватȣре — ковы.
„ „ къзнат(е) — жестокаа.
„ 8 a. врътошат — ожесточи сѧ.
„ „ мерщешȣгȣре —
48. 1 a. къ нȣ-и крещенȣ — нечьнсвоуѧщим.
„ 6 a. кът форте де нѫпраснѫ — на хвалицеѫ.
49, 2 a. мѫсȣра ȣнгирилѡр — равномѣрныими ѧгльми.
„ 2 b. д҃нзъȣ(1) ласѫ ачаста — б҃ви се пращаѫщоу.
„ „ ѧрачелаш кип —
„ 3 b. читовѫскȣ — разбравше сѧ.
„ 6 a. постере — пощеніа.
„ „ съ пѫрръсѣще —
„ „ че-и де мȣлте ѡре —
„ „ избѫнда —
„ 7 b. хѫлѫслȣи — гонезаѫ (sc. гнѣва б҃жіа).
„ „ депре ѡре къте патрȣзич҃ —
„ 8 b. кȣм маи цич҃ де чѧлѧ / деѧ капете — ꙗко въ ѡглавлениже рещи.
50, 1 b. чес҃ патрȣ де пленȣ —
„ „ зечиле зилелор —
„ 2 a. лоумещ҃ — вещестъвныѧ.

1) Orig. greşit : д҃нзȣȣ.

50, 2 b. преѧтрꙋ петрѣчерѣ — црѣбываніа.
„ „ векѧще — растлѣвает сѧ.
„ „ ѧкигаре — съгѫщеніем.
„ 3 a. къ-и легатѫ, си рѣч҃ ѧкиѧтѫ —
„ 6 a. ам гѫндꙋ —
„ 7 a. дꙋпѫ съмѫ(ш)лꙋире — по разлогꙋ.
51, 1 b. нꙋ-ш прицита — не прѣщааше.
„ 3 a. възнатѫ — жестока.
„ 5 b. frasa : а нꙋ фи маи при сꙋс, токмим пар-
тѣ-и чей с'аꙋ винет ѧтѫю.
„ 6 a. сменталѫ —
52, 1 a. дерепт кѫ нꙋ ѧꙋ фост воѧ —
„ 2 a. ма врръто с —
„ 2 b. дрѫѧкѫêскꙋ — обрѣцовати (sc. ѧзыком).
„ 3 a. цене-се —
„ „ ѡп кѫ еи невое — нѫжда ıавѣ ıако.
„ 4 a. ѧторчерѣ —
„ 6 b. цѫрран —
„ 7 a. аџꙋтѫторе —
„ 7 b. ѧрачела кип —
53, 2 a, съ пѫрръсѧскѫ —
„ 2 b. съ потѫ кꙋ пꙋтѣре боунѫ —
„ 3 a. сокотенцѫ — промысла.
„ „ ши аш пꙋрта хиешкꙋм —
„ 7 a. ѧрѫ съмнꙋл съборролꙋи — съборноеже познаменаніе.
„ „ вътав — упата.
„ „ чеѧ че вин де претꙋтендерѣ — ѿбъсѫду приходѧщіих.
„ „ възнѫтѣще — жестоко.
„ „ ши хлъпѣще — (и) соурово.
54, 1 b. хїекареле —

54, 3 b. виѡара — цѣвница.
„ „ приток — наслѣдник.
„ 4 a. аше —
„ 4 b. чене врѣ -- хотѧи.
„ 5 a. кꙋ хѫрбꙋре — чрѣпобаалници.
„ 6 a. мирцѫ — кыбель.
„ „ оурик — хрисовꙋлꙋ.
„ 6 b. ва хи —
55, 4 a. дѣка ши кѫдѣ ꙟ менте — наоуми сѧ.
56, 3 a. фѫрѫ рръд (1) — неразложнѣ.

NOTANDA

1. *ă* se represintă prin ъ şi ѫ, ѫ cu deosebire la sfirşitul cuvintelor : a) ꙟтъррът(а), цинъ, арръта, съ etc. b) трꙋфѫ, немикѫ, сѫ, самнѫ, винѫ, бꙋнѫ, стѫ, кѫ, апꙋкѫ, невѫлетꙋрѫ, дѫнцаш, трекѫторе etc.

2. *î* este representat prin ъ, ь şi ѫ : a) къте, стрънцѥ, ррънд, съмтꙋ (=сънтꙋ) (3 pers. pl.), deci cu deosebire când *î* (ъ) este urmat de *n* sau *m*. b) кьте, кьтеа, вешмьнте etc. c) кѫте, кѫндь, избѫнда, ꙟфрѫмшат, тѫррѫтаре, мѫздѫ, цѫнꙋ, гѫндꙋ etc., şi acì deci cu deosebire când *î* (ѫ) este urmat de *n* sau *m*.

3. *în* se exprimă prin ꙟ (sau ꙟ̂), ѫ, ѫн, ън, ьн : a) пре.ꙟ̂, ꙟчепꙋт, ꙟтъррът(а), ꙟчепътꙋр(ъ), ꙟтрꙋ etc., totdeauna la inceputul cuvintelor. b) мѫка (=mînca), гѫдѣще, добѫдъ. c) cf. exemplele de sub 2, c. e) вешмьнте. d) кънд; cf. şi exemplele citate sub 2, a.

4. *îm* se exprimă prin ꙟ, ъм, ѫм, ѫ : a) ꙟбла. b) съмтꙋ; cf. 2 a. c) сѫмтꙋ, d) тѫплъ, тѫплъ-се. In casurile b) şi c) *îm* este in loc de *în*.

5. *îr* (născut din slavicul ър sau ръ = *r* sonans) se exprimă prin ръ, рѫ, ѫр, nici-odată prin ър : a) сръб, хръ-

1) Orig. are greşit ррод.

ѣѕ, ѥрѫтошат, ѥрѫѫтос, ковръширъи etc.=Sîrb, hîrb, vîrtos etc. b) гръбове (=gîrbove). c) ѯърбѣре (=hîrbure).

6. De două ori avem şi *în*=*în*, scris cu ѫ.ѧ : тѫ.ѧплѫ (=tînplă s. tîmplă) şi дръ.ѧкѫескѣ (=drîncăescu).

7. *ea* şi *ia* se represintă prin ·ѣ şi ѧ, căte o singură dată prin ·ѣа şi єѧ : a) ·ѧръ, ·ѧстє, чєѧ, чєлѣѧ, чѧлє etc. b) чѧ·ѣ, д·ѣчєи etc. c) ал·ѣаргѫ d) тѫжєѧ (impf. tînjea).

Diftongul *ea*, ca in toate monumentele noastre literare din secului XVI şi XVII nu trece in *e* cănd in silaba următoare se află un sunet palatal (mai ales *e*). Astfel avem : кр·ѣцєре, ал·ѣцем, дер·ѣпте, пѫр·ѣре, петр·ѣчере, чѧрте, ѩсте, вєкѧцıє пѣт·ѣрник etc.

8. *oa* este representat prin оа, ѡа : глѡаѣѫ, ѳоарте, ррѫтѫчетоаре, дѡаррѫ.

Foarte adeseori insă *o* nu trece in *oa*, cănd in silaba următoare se află o vocală palatală. Astfel de ordinar avem : трєкѫто ре f., метоше (pl. de la metoh), торчє, порончиторе, ѡрєкѫтєва, кѣноцıем, .ѧторче, ѳорте.

9. *i* este representat afară de obicĭnuitul и şi ї de două ori prin ѣ, ce in alfabetul paleoslav inseamnă ĭ : ѳѣ (=fi) şi цıѣѕ (=ştiu).

10. Sunetul *dz* (din *d*+*i*) se exprimă prin *s*, care in alfabetul paleoslav avea aceeaş insemnare : ѕилєлор, ѕечилє, патрѣѕич, дѣмнеѕѫескѣ, рѫпези, прииѕѫ, ѕѫс, ѕѣа, астѫѕѫ.

11. *r* la inceputul şi mijlocul cuvintelor este foarte des duplificat : ррѫнд, ррѫспикаре, ррѫѕ, ррѫпези, ррѫтѫчетоаре, ррѫсаре, ърръѫтат, тѫрръѫтаре, ърратѫ, попоррѫ, дѡаррѫ etc., se află insă şi рѫѕ, рѫпези etc. Asupra lui *rr* cf. Hasdeu, Cuv. d. B. I, 249, unde se dau foarte interesante exemple din Cazania lui Varlaam dela 1643 şi dintr'un manuscript muntenesc din secului 17.

12. *u* final parte se păstrează, parte nu. Se păstrează in următoarele casuri : вєнитѣлоу, воръ (=vorŭ, 3 p. pl.) немерескѣ, сѫмтѣ, дєплєнѣ, лѣатѣ, кѫ(н)дѣ, цинѣтѣ, кѣмѣ, лѣ, ѳиндѣ, (=fiindŭ), лѡкѣлѣ, ѳиръ, прендѣ etc.; foarte rar se pierde : кѫнд, нѣл, ѧдевѫрѣл : in aceste două casuri din urmă să poate cetì insă şi нѣ·лѣ, ѧдевѫрѣлѣ, deoare ce л

se află deasupra şirului şi in acest cas se ştie că in paleografia slavo-română vocalele ѫ şi ѣ nu se scriu. cf. mai sus лѣ şi вениѣлоу.

u final se exprimă afară de ѣ prin ѫ şi ъ : a) неѡпретѫ, сторкатѫ, попорръ, b) дынсъ, дѣмнезѫескъ.

13. ѫ in loc de ѣ se află o singură dată in cuvintul : стихѫре = stihuri, poate şi in ѧтръ чѧл҃къ pentru : intru cealea; ѫ este aci un semn ortografic pentru ѣ.

14. *en* nu trece in *in* : семениче, ценере, коувентеле, крецень, сментѧлѫ, менте, ѧепленѣ, прендъ, сменте (=inf. a sminti), несментет (=nesmintit), д҃кденсѣ, кѣпренде, вене (=vine, pres.)

15. *e* pentru *i* cel de azi se află in următoarele casuri : a) la verbul *a ştii* : цieѣ (=ştiu), цiенндъ, цieѣт, цiе, (dacă aşa ar fi să se citească glosa : ѡ пр҃къ лє цiе = o prea le şti), цiере, цитеи҃нцеен ; b) in următoarele participii trecute : венетѣ (=venitŭ), неѡпретѫ (=neopritŭ), ѡпрете (=oprite), винет (=venitŭ). c) Căte-va infinitive se termină in *e* in loc de *i* : ѧ=л сороче (=a-lŭ soroci), змисле (prob. pentru : a zămisli), чете (=a ceti), вене (=a veni). d) ѡре = ori şi вере=veri. e) la pluralele terminate in *re*: ѧпѫрекитѣре, сватѣре, мерцiешѣгѣре, цокоре ѧчепѫтоуре. f) in cuvintele постере (=postire) şi летѣргїе (=liturghie).

16. *i* pentru *e* cel de azi se află in : дн (=de) in expresiunea дн ѧчепѣт, кѣвнии (=inf. cuveni), вои (=voe), ѧчиста, патрѣзнч, ѧкигаре, ѧнкѫтѫ, прицита (=pregeta), при (=pre), винет (=venit).

17. *e* pentru *ă* cel de azi avem in : недеждѣѫскѫ, се (=să, pr.), [1] ѧдевер, ѧдеверете, (=adevărate), вешикѫ.

18. *ă* pentru *e* modern avem in : дѫ (=de, prep.) нѫпѫрѫсиндъ (=nepărăsindŭ), сѫминѣл, дѣмдезѫескъ, ѧтрѫвѫре (=intrebări).

19. *e* pentru *ea* in : педеѱа (=pedeapsa). c) Hasdeu, Cuvente I, 138 şi passim.

---

1) Prepos. сѫ in cele mai multe casuri e deosebită de reflex. се : се кадѣ, се тѫплѫ etc. Este insă şi сѫ сѫ чѧрте etc.

20. *e* pentru *ĭa* in : аше (=aşĭa).

21. *e* pentru *o* in : текмитѫ (=tocmită).

22. *a* pentru *ă* in са цинъ, багат, ка (=că), хранѣскѫ; *ă* pentru *a* avem odată in къ съ прендъ=ca să prindă.

23. *a* pentru *ea* in : мокмалѫ, сменталѫ cf. Hasdeu, l. c. 133.

24. *o* in loc de *u* să află in următoarele casuri : воро (=vorŭ, 3 p. pl. de la voiŭ), ѡмол (=omul), мотъ-се (=mută-se), порончиторе, трȣполȣи, соро-мѧ споркатъ, понере, допѫкȣмȣ, рръспосъ (=răspuns), рръспондере, препос. cf. Hasdeu, Cuvente. I. 152 şi păssim.

25. *ii* se contrage in *i* : финд (=fiindŭ).

26. *i* după ц şi ѕ trece, nu insă totdeauna, in *î* : цѫнȣ (=ţinŭ), цѫнȣт, pe lăngă : цинѣ, пѫци, цие. (O singură dată цене-се i. l. d. цине-се); астѫѕѫ (=astădzî p. astăzi), ѕѫс (=dzîs p. zis), ѕȣа=dzua p. ḑiua; avem insă şi ръпеѕи, ѕилелор, ѕечиле, (nu ѕѫчиле), патрȣѕич i. l. d. патрȣѕеч (nu патрȣѕѫч).

27. *i* pentru *î* de azi avem in динсь (=dînsŭ). Avem insă şi денсȣл. (1)

28. *ĭ* final s'a perdut in : лоумещ=lumeştĭ, ма (=maĭ), фие-ш кȣм, нȣ-ш гѫндѣще, нȣ-ш прицита pentru : fie-şi cum etc. In cele mai multe casuri insă se păstrează : кȣмнаци, вътѫмаци, нȣмаи, кипȣри etc. In cele douĕ casuri dintăi putem avea insă formele articulate.

29. *i* parasitic in : сȣпицире p. supţire.

30. *ă* (ъ) cade in : самнѫ (=samănă), к'аȣ лȣат (=că au luat) şi грозвие (=grozăvie).

31. *i*+*a* se contrage in *ĭa* (ѧ) : шѧчела (=şi acela), ѧȣ (=ĭ-au).

32. *n* intre vocale trece in *r* : пѫрѫ, дезмирдѫчюрѣ, ѧпреȣраре, неѡмерѣще, тръгѫрате, адȣрѫтȣрѫ, депретȣтендерѣ.

33. *n* parasitic in : ѧденмна (=indemna).

---

1) In doue cuvinte se confundă *i* cu *ĭu* : кȣюва = cuĭva, ȣнгнрилор=unghiurilor.

34. *n* dispare in următoarele casuri : несъмѫшлꙋид (=nesămăşluindŭ), аррꙋкат (=aruncat), рръдꙋл (=răndul) şi рръд, тꙋсѫ (=tunsă), къдꙋ (=cîndu), рръспосъ (=rrăsponsŭ), ѧкредецаре (=încredenţare), сметалѫ (=smentală), дешацꙋре (=deşanţure), рръдꙋре (=rîndure), тъпла (=tînpla), скиба (=schinba s. schimba). Avem aşa de multe casuri incăt nu putem admite aci greşeli de scris sau uitări din partea glosatorului de a pune pe н deasupra şirului. E sciut că in paleografia slavo-română această literă se pune foarte des deasupra şirului sau sub titlă şi că in acest cas uşor se poate uĭta. Glosatorul nostru scrie insă cu multă atenţiune şi dacă ar fi pronunţat pe н in casurile de mai sus, l'ar fi scris. Nu l'a pronunţat insă cum nu l'a pronunţat nici in următoarele casuri de aferesă şi apocopă : ниче ѧтрꙋ кип (=nice intru'n chip), ѧ вроу кип (=in vr'un chip), а целѣге (=a 'nţeleage), а-й демна (=a-ĭ 'ndemna, din a-i indemna), а кѫпѧ (=a 'ncăpea din a incăpea). Cf. Hasdeu, Cuvente I, 102, 153. 157, 413 şi passim.

35. *r* parasitic in ѡпринтире (=opintire).

36. *p* in loc de *b* in кипзꙋи (=chibzuì) ne dă forma primitivă a acestui cuvĕnt, ungurescul *Képzelni*, vb. din subst. Kép, chip.

37. *ce* şi *j* sunt palatale moi in : дезмирдѫчюрѣ, жѣле (=dezmirdăcĭiurea, jĭale), poate şi тѫжеѧ (=tânjea); *ce* e aspru in часта.

38. *şt* in loc de *st* in : ачещѣ, n. pl. n.

39. *f* inainte de *i* trece căteodată in *h* : нерѫсхират, хиѧстрѫ, хие (in хиешкꙋм), хїекареле, ва хи; este insă şi фи, фїастрꙋ, фирꙋ, фие, фиинд.

40. *ge* pentru *j* in : ꙋокоре (=jocurĭ), ꙋос, аꙋꙋтѫторе.

41. *ge* vine o singură dată in loc de *dz* in ꙋиче (scris ꙋиӵ). Că ꙋиче e in loc de ѕѫсе sau ѕиче[1] să vede din corĕspondătorul lui slavonesc : рещи. In loc de ꙋиче avem

1) Se poata ceti şi ꙋичи i. l. d. ꙋиче.

şi цече de douĕ ori, odată traduce pe slavicul поржчает a doua oară pe полагает.

42. *t* dispare in ѧрачелаш, ѧрачела кип. cf. Psaltirea Şcheiană, ed. Bianu, p. 3 etc.

43. пре ѧ̂, пре ѧ̂трꙋ =prin, printru; де ѧ̂, де ѧтрꙋ, де ѧтре=din, dintru, dintre; пре=pe; преспре; ниче; че= ci; деаче, деачеи, деачии=de aci.

44. *drept* are forma *derept* : дереп(тъ), дерепт кѫ, дерѣпте, нѣдерѣпте.

45. Din domeniul morfologiei avem puţine de notat: a) n. pl. нѫнашие i. l. d. нѫнаши, dacă nu cumva e o greşală. cf. n. pl. articulat тътаръие de la тътарꙋ in Hasdeu, Cuv. din Bĕtrăni, I, 95. b) pfct. щиꙋци şi препꙋш. c) n. pl. фъци (de la *faţă*) i. l. d. feţe şi n. pl. къмѫрꙋци i. l. d. cămăruţe ar putea fi explicate ca fapte fonetice (*e* final trecut in *i*), *făţi* imi pare insă a fi format după analogia lui casă-căşi, harţă-hărţi, ladă-lăzi etc. cf. insă Hasdeu, Cuv. I, 129 : авъци i. l. d. *aveţi*. d) n. pl. неще споркатъ i. l. d. neşte sporcaţi, dacă nu cumva e o greşală. cf. n. pl. nearticulat тътаръ la Hasdeu, Cuv. d. Betr. I, 95. e) forma gen. şi dat. нещеи̂нцееи; pe lăngă această formă veche se află insă şi : мѫтоуши (dativ corespunzĕnd instrumentalului slav. теткоѫ). Mi se pare că avem chiar un genetiv femenin cu articolul inaintea substantivului in : кꙋм еи калѧ еи ши лꙋкрꙋ ачестора. еи este repetat din pricina nesiguranţei glosatorului f) a 3-a pers. pl. ера. g) Condiţionalul are formele аре фи багат, аре фи ѡбличици =ar fi băgat, ar fi oblicit. pl. h) verbul "a nădăjdui„ e intrebuinţat ca reflexiv : съ сѫ иедеждꙋѧскѫ. i) dacă am ceti in expresia ѧ де мѫн =îndemănŭ, am avea o formă foarte veche a pluralului acestui cuvînt; se poate cetì insă şi „indemănă"; ъ şi ꙋ deopotrivă să lasă afară cănd silaba finală este aruncată deasupra şirului.—че фост i. l. d. ce a fost şi че маи маре i. l. d. cel mai mare par a fi greşeli.

46. Sintaxă : a) să=dacă : съ ши нꙋ щьꙋ=dacă nu ştiu, съ ши стѫ=dacă stă, съ ши н'аре фи=dacă n'ar fi, съ ре ши фи=dacă ar fi. Se intrebuinţează insă şi дѣка:

дѣкд се ва цркоуе, дѣкд ши кждѣк .л менте. b) пре кжте ле нѫ цинѣци=pe câte nu le ştiurăţi. c) кѫм аре фи багат= că ar fi băgat, кѫм аре фи шблничиц,=că ar fi oblicit, pl. unde *cum* coresp. slav. яко. d) кѣтеа акещѣк=câte acestea. e) .лтрѫ ачиста кип = intr'acest chip. f) ачеиж семенцие=acea seminţie. g) пжрѣре ѡ а пѫс=părerea a pus-o. h) Reflex. *se* să pune des după verb : тжплж-се, мотж-се, кадѐ-се, грѫбитоу-с'а etc.; венетѫ л-аѫ âменте pare a fi greşală pentru : venitu-i-au aminte; сѫ нѫ фїи при некое i. l. d. să nu fii in nevoe, e o greşeală : при e prepoziţia slavonă, remasă ne tradusă.

47. Lexicologie. Glosele noastre cuprind multe cuvinte interesante din punctul de vedere al lexicologiei. A stabilì însă înţelesul lor precis sau înţelesul ce a voit să le dea glosatorul nu este totdeauna cu putinţă. Glosatorul ştia rĕu limba slavonă, ear dicţionare probabil că nu avea la indemănă; pe lângă aceasta el avea să lupte cu dificultatea de a-şi exprima cugetările sale intr'o limbă a cărei literatură deabea incepuse.

Neavĕnd o pregătire gramaticală serioasă—înţeleg o pregătire intru cât ii era posibil pe vremea aceea cu ajutorul fragmentelor gramaticale ce posedau Slavii de sud şi care erau cunoscute şi la noi(1)—glosatorul nu poate găsì totdeauna echivalentele gramaticale române corespunzĕtoare celor slave. Astfel el traduce de pildă substantivul cu un adjectiv sau deandoasele (пакостное cu сментлж etc.) participiul cu infinitivul sau deandoasele (происходѧ cu а фи подвижѫщоу cu .лтѫрѫѫт(а) etc.) nominativul cu fel de fel de casuri (сѫпицире—тънкыми instrum.) şi aşa mai departe. Este de prisos a înşira toate greşelele de traducere ale glo-

1) Vezi de pildă sbornicul slavo-român in care se află cele 3 tratate gramaticale de căpetenie ale Slavilor de sud, in Описаніе рукописей почаевской лавры din Труды кіевской духовной Академіи за 1881 г. No. 47. Prof. Iagić mi-a comunicat deasemenea un resumat din opera gramaticală a lui Constantin Costenski, scris in Moldova. Câte nu vor fi încă neaflate şi ne descrise.

satorului; pentru cei ce nu cunosc limba slavonă dăm câteva exemple. имѣти, ce inseamnă *a avea*, il traduce cu *a fi*, (имѧщеи — чє сѫтъ), изображеніа g.=a inchipuirii, e tradus cu „de intru tocma“ меропшина (o clasă de oameni in Serbia veche) e tradusă cu a) metoşi şi b) ocinele, жоупа (o impărţire administrativă, la Slavi, de unde şi românescul jupân) e tradusă cu a) oraş, b) popor, ѿреченіе cu răspundere şi răspuns i. l. d. lepădare (renunţare), присѣвамъ cu a prîntra (sic) i. l. d. a semăna, събраніе cu liturghie i. l. d. adunare ş. a. m. d.; unele cuvinte le lasă ne traduse, ca стєпена sl. степень=treaptă, grad.

Cu toate acestea nu sunt fără interes unele din insemnările atribuite de dinsul cuvintelor slavoneşti. Inşir ear pe cele mai interesante pentru a putea fi utilizate mai uşor de cei mai competenţi in astfel de lucruri.

ѧѧжѧсит corespunde slav. изноурити сѧ, ar insemna deci: obosit, ostenit.

боıо coresp. slav. трижденїе, deci inseamnă: luptă; slav. бой.

гржбовє (=gărbove), coresp. slav. оуслѧкшее. Miklosich in Lex. pal. slov. dă două verbe: оуслѧкнѫти şi оуслѣкнѫти, al căror înţeles ii este obscur. E curios a constata că glossatorului nostru acest verb (căci mi să pare a fi vorba numai de unul: оуслѧкнѫти)(1) nu i-a fost obscur. In exemplele lui Miklosich („ср҃дце ми хощеть оуслѧкнѫти отъ зелиа“ şi „отреченоєсть... ласти оуслѣкъшее“) putem admite înţelesul, a) a să pleca, a să gărbovi, b) a să usca, veştejì. Cu prima insemnare avem verbul pl. sl. inrudit оуслѫчити. Glosatorul a exprimat prin „gărbove“ idea sl. оуслѧкшее.

дєшаицѣрє, ce pare a fi in loc de дєшаницѣрє, n. pl. din дєшаниц, in loc de mod. deşănţare, coresp. slav. смѣхъ, rîs.

дожрѫ coresp. slav. распалѣахѫ i. e. aprinserĕ focu; sl. доути, доуѭ.

---

1) In оуслѣкнѫти avem confusia intre ѣ şi ѧ, foarte obicĭnuită in textele medio-bulgare.

дрѫ.ѧкѫескꙋ coreps. slav. обрѣцовати (ѣ pentru ѧ), sonum edere (se intrebuinţează când e vorba de muşti, albine etc.)

Fără indoială identic cu *drăngăesc*, *drăngănescu* din *drăng*. Independent de acesta e cuvintul *drimba* cu aceiaşi insemnare, imprumutat insă de la Maloraşi (drymba).

In dialectele poloneşti se află vrb. *drumkać* in inţelesul lui *brzdąkać* şi corespunde intocmai lui „drăncăescŭ". (Malinowski).

келини coresp. slav. сочбины, ar insemna deci: clevetire; сочьба=calumnia, mala opinio.

ковършире coresp. sl. лихоимство, deci: lăcomie; slav. връшити cu prep. rom. *co* ca in *cotropi* dela sl. троп, rad. *trep*. cf. bulg. *tropam* şi *tropne*, *tropot* etc.

колбоуре coresp. slav. роудѫ, deci: metal s. bucată de metal. Nu cumva este moldov. *colb*, năsip?

възнатъ, възнатѫ, възнѫтѣще coresp. slav. жестокь, —а, —о i. e. crud, crăncen; sl. казнити.

ласѫ coresp. slav. пращаетъ, deci: iartă.

мѫздѫ фѫрѫ мѫздѫ coresp. slav. неоумытень, deci: nemituit, drept. мьзда este aci complet identică cu мыто, de unde rom. mită, mitui.

несъмѫшлꙋинд (bis) coresp. slav. неразложнѣ, deci: nerănduit, neaşăzat, non dispositus. Mi se pare a fi din slav. несъмыслити, несъмышлениѥ, nebunie, prostie.

ѡбидꙋи coresp. slav. съжалити сѧ i. e. a se intrista; sl. обидовати, —оуѭ.

приток coresp. slav. наслѣдник, i. e. urmaş; sl. притокь, ce nu se află cu această insemnare la Mikl.

сватꙋре coresp. slav. ковы i. e. cursă, insidiae; slav. съвѣтъ.

съмѫ(ш)лꙋире coresp. slav. разлогъ, raţiune, judecată; din slav. съмысль, găndire, minte etc.

сѫгатꙋ=с'аꙋ coresp. slav. покоуситсѧ, i. e. s'a incercat. Este prob. din slav. сѧгати, a intinde d. p. mănă.

торче : а съ—coresp. slav. потворитисѧ, i. e. a se preface, a se schimba.

харехѫ? in expresiunea: **ѧ харехѫ сѹйнд.**

хлъпѧще, хлъпие, coresp. slav. соурово, соуровство, i. e. crud, cruzime. Să fie din slav. хлапъ, sclav?

хръбѹ, хрѫбѹре (=hărb, hărburi) coresp. slav. чрѣпобаалникы,-ници, cuvĕnt a cărui insemnare precisă mi-e necunoscută. Mikl. nu-l are. Glosatorul pare insă a fi tradus prin **хръбѹ** numai partea intăia din чрѣпобаалници i. e. чрѣпъ, ce are pe lăngă altele şi insemnarea, „hărb". Miklosich in Slaviche Elemente im Rumunischen deduce pe „hărb" din чрѣпъ.

хѫлъдѹире coresp. slav. спасеніе, i. e. măntuire; ung. haladni.

хѫлѫслѹи coresp. slav. гонезнѫти, i. e. a scăpa, a fugì de ceva.

чертаре coresp. slav. прѣщеніе, deci: ameninţare, oprire.

читовѫскѹ corep. slav. разберѫ (разбирати) deci: considerez, judec. Mi se pare a fi din rad. slav. чьт, de unde verb. чисти, a numĕra.

ѧпърекитѹре coresp. slav. разнъства i. e. deosebiri.

цѹтат i. l. d. **ацѹтат,** dacă nu cumva este o aferesă sub infl. lui **ѡ аоу** dinaintea lui.

De notat sunt şi expresiunile **аѡрѣ**=odinioară (нѣкогда), **кѹ асѹпрѫ**=pe deasupra (прѣизлишьством), **ѡп кѫ,** pe care glosatorul le identifică cu „e clar că" (ıавѣ ıако), imi pare a fi cuv. *opu* ce vine des in texturile sec. 16. in expresia opu este, opt ş. c.=trebue; **дерепт кѫ, дѹпѫ кѫ** şi **де кѫ врѣме**=derept ce, după ce şi de cu vreme.

Mai interesant decăt materialul lexicografic ce ne dau aceste cuvinte este faptul că ele ne permit a vedea unul din nenumĕratele exemple de *slavisare a limbei române prin cărturari.* Glosatorul — probabil un călugăr din mŏnăstirea Neamţu — formează cuvinte româneşti din cele slave chiar acolo unde avea cuvinte vechi de origine latină şi pe care de bună samă le ştia, care insă nu-i veneau in minte in momentul traducerii. Ast-fel face adv. *hlăpeaşte* şi subst. *hlăpie* cu toate că avea: *şerb, şerbie, căznat* deşi avea *crud, săngatus'au* deşi putea zice *s'au incercat, citovăscu* deşi avea

pe *judec*, *doirĕ* i. l. d. *suflarĕ*, *sămăşluesc* i. l. d. *gândesc*, *judec*, *pritoc* i. l. d. *urmaş* ş. a. m. d. Ast-fel au făcut Coressi şi alţi traducĕtori din slavoneşte, intocmai cum in timpurile noastre ar fi făcut cei crescuţi in Franţa: le era mai uşor literaţilor noştri deatunci a lua cuvĕntul străin şi a-i pune un sufix românesc in loc de-a să gândì la cuvintele cele vechi. O bună parte din elementele slave s'au introdus in limba noastră pe această cale.

Am zis că autorul gloselor este un călugăr de la mŏnăstirea Neamţu. Această presupunere işi are temeiul sĕu a) in caracterul manuscriptului slav, care este scris in semiunciala veacului al XVI-lea, probabil in a doua jumetate a acestui veac; caligrafia este caracteristică pentru toate manuscriptele de acest fel scrise in mŏnăstirea Neamţu şi in alte mŏnăstiri din Moldova de sus. Locul in care s'a găsit manuscriptul nostru,—lavra din Počaev, oraş in Rusia vestică(1)—ne confirmă această presupunere: printre mauscriptele acestei lavre se găsesc şi altele de aceeaşi origine moldovenească. b). Particularităţile fonetice ale gloselor nu lasă nici o indoială că ele sunt scrise in veacul XVI şi anume in dialectul moldovenesc. Pentru aceasta vorbesc: intrebuinţarea constantă a lui ȝ=dz acolo unde şi azi in Moldova de sus să vorbeşte dz, n=r intre vocale, ca in Msr. de la Voroneţ, codex Sturdzanus, psaltirea de la Şcheia şi alte manuscripte de aceeaşi grupă, ge=j (gioc etc.), h=f (hiiastru etc.) şi alte particularităţi ale dialectului moldovenesc. Celelalte insuşiri fonetice, ca *ea* pentru *e*, când in silaba următoare se află o palatală, *en* netrecut in *in*, *o* neaccentuat netrecut in *u*, forme ca *eei* in gen. şi dat. sing. fem., genet. sing. fem. cu articulul u inaintea substantivului, expresia *op*, formele prepos. *de în*, *preîn*, *prespre*, intrebuinţarea lui *să* in inţeles de *dacă* ş. a. m. d., toate acestea sunt particularităţi ale limbei din secului XVI. Câteva exemple de felul acestora am citat din Cuvintele din Bĕtrâni ale d-lui Hasdeu: in această publicaţie, ce conţine monu-

1) Această informaţie mi s'a dat la exposiţia archeologică.

mente literare române din secolul XVI, se pot găsi mai la fiecare pagină toate particularităţile linguistice ale gloselor noastre. Ele să repetă mai la toate resturile de limbă din acel aveac. Dacă glosele nu vor fi fost scrise tocmai in mŏnăstirea Neamţu, cum mĕ face a crede caligrafia manuscriptului, ele sunt scrise fără indoială intr'una din mŏnăstirile Moldovei de sus.

IOAN BOGDAN.

MIHAIL EMINESCU

STUDIU CRITIC

(Urmare).

Pesimismul său

S'a zis că poesia e insemnarea intimă a lucrurilor, şi că orice lucru privit deaproape e trist. Gândirea adânc contemplativă a lui Eminescu pare c'ar voi să confirme această părere. Ideile lui nasc in regiunea unei profundităţi triste. Melancolia e o notă fundamentală a poesiei sale ş'o străbate in toată intinderea şi aspectele ei, dându-i farmecul nesfirşit şi mişcător al unei forme in suferinţă, al unui peisaj de toamnă, al ochilor unui copil bolnav ce te priveşte. Dintre două mişcări sensibilitatea lui va fi atinsă de cea mai inceată, dintre două tonuri, de cel minor, in faţa a două flori ea se va oprì dinaintea celei veştejite şi plecate pe ramură. Cu modul acesta, intimplările plăcute, fenomenele vii, priveliştile vesele se arată rar in opera sa, ca nişte elemente vitrege, şi mai mult, pentru a creşte impresia unei tristeţe apropiate. Atunci insă, sufletul lui e ca eşit din el insuş, se inaripează şi se ridică in cel mai adânc albastru de ideal.

Dar acesta e un moment singuratic. Curênd, şi-l vom revedea coborit din nou şi pentru indelungă vreme in lumea lui dureroasă, ca intr'un element prielnic din copilărie, din fire. Aci, şi-a găsit hrana sa sufletească din prima zi de poesie, vêzênd ca natura «n'are sens», privită deaproape. Aci, mai târziu, sub razele nopţii, ii va apărea universul ca un imens «morment albastru» in care trece «luna, ca o regină moartă» incunjurată «de făclii şi acoperită in pănză argintie.»

Aci «in melancolia sa prefăcută in vers» va trăi totdeauna, retras, «cu perdelele lăsate» şi cu «fruntea tristă» privindu-şi amintirile şi emoţiile unei vieţi neinţelese.

Puţinele mulţumiri fugitive i se arată şi cresc numai din trecut, şi nimic, sau aproape nimic, in presentul deapururi gol. *Pe aceaşi ulicioară*, *Pe lângă plopii fără soţ*, *S'a dus amorul*, etc. etc., — *Epigonii* sunt priviri intoarse indărăt fiindcă fericirea momentului deacum, adică adevĕrata şi singura fericire n'o ştie, nu poate s'o ştie ca unuia ce «i-a fost scris ca viaţa să nu-i incapă de dor». Şi chiar când ii sclipeşte o scânteie de fericire raţionează singur neputinţa duratei ei, tocmai prin calitatea de-a fi fost o fericire.

Era un vis misterios
Şi blând din cale-afară
Şi prea era de tot frumos
De-a trebuit să pearĕ.

Cât despre un viitor mai bun, o rază mai luminoasă a zilei de mâine nici nu-i vorbă. Pentru timpul acela nu are decât o singură idee cu atâtea ş'atâtea variante, ideea vecinicei singurătăţi, ideea morţii.

Când voiu murì, iubito, la creştet să nu-mi plângi;
Din teiul sfânt şi dulce o ramură să frângi,
La capul meu cu grijă tu ramura s'o 'ngropi,
Asupra ei să cadă a ochilor tĕi stropi;
Simţì-o-voiu odată umbrind morminţul meu...
Mereu va creşte umbra-i, eu voiu dormì mereu.

Ear dacă impreună va fi ca să murim,
Să nu ne ducă 'n triste zidiri de ţintirim:
Morminţul să ni-l sape la margine de riu,
Ne pună 'n incăperea aceluiaş sicriu,
Deapururea aproape vei fi de sinul meu...
Mereu va plânge apa, noi vom dormì mereu.

Plecat cu imaginaţia din epoca şi ţara noastră, se duce departe inapoi până ce dă cu auzul de trista rugăciune a

unui dac, care își intrupează extazul sufletului din suferinți si moarte, — sau coborit la vale spre orient, se oprește dinaintea anticului și misteriosului Egipet, in fața deșertului arid și nisipos de lângă Memfis, cetatea morții, — in cuprinsuri fără isvoare, fără pașări, fără iarbă și peste cari nu se lasă nici o pală de umbră pe lumina inflăcărată a soarelui.

In fața acestui gigantic morment al vieței, la căpătâiul căruia privește etern marele Sfinx, și la poalele căruia se mișcă turbur valurile fluviului sacru, Isis, marea zeiță, ridică giulgiul timpului dinaintea poetului și-i descopere Egipetul cu «flori» și «țări ferici». Privirea lui se poartă peste tot cuprinsul: «piramide, câmpii verzi, Memfis cu zidurile-i antice», pașări rare, «palmi risipiți in crânguri, auriți de-a lunii rază», «temple mărețe» cu păduri de «colonade in marmure albe», «cântecul preoților in arfe de argint», cu un cuvânt, «toată măreția» trecută «care imbrăca acea impărăție».

Acesta e un contrast, iubit de Eminescu, spre a crește impresia celor ce vor urma. E descrierea unui senin adânc inaintea tempestei care se ridică.

Eată dar că in noaptea aceea «magul din turnul antic a citit semnul intors». Atunci văzduhul se intunecă, vântul orbește, uraganul ridică nisipul pustiei astupând lumea până in mare. Memfis, Teba, turnuri, grădini, țara intreagă se acopere de ruine și nenorociții beduini in cete străbat sălbatec deșertul. Aci, Isis aruncă ear vălul timpului, și poetul ne spune că astăzi cetățile antice mai vorbesc numai din valurile mării și din undele Nilului, beduinilor plecați in lună, de mândreța lor deatunci, căci pe țărmuri bate vântul, e pustiu.

Pe lângă ideea ce urmărim, adică pe lângă epocele, momentele și cuprinsurile triste ce convin imaginației poetului, și pe care idee o găsim și in bucata de subt ochi, trebue să observăm că luxul de imagini și de tablouri, coloritul larg și lumina vie, subt care radiază istoria Egipetului, fac din această feerie orientală una din poesiile cele mai frumoase ale literaturei noastre.

Nilul mişcă valuri blonde pe cămpii cuprinşi de Maur,
Peste el cerul d'Egipet desfăcut in foc şi aur;
Pe-a lui maluri galbeni, şese, stuful creşte din adănc,
Flori, juvaeruri in aer, sclipesc tainice in soare,
Unele-albe, nalte, fragezi, ca argintul din ninsoare,
Alte roşii ca jăratec, alte-albastre — ochi ce plăng.

Şi prin tufele de mături ce cresc verzi, adănce, dese,
Paseri 'mblănzite 'n cuiburi distind penele alese,
Ciripind cu ciocu 'n soare, giugiulindu-se cu-amor.
Inecat de vecinici visuri, resărit din sfinte-isvoară,
Nilul mişc'a lui legendă şi oglinda-i galben clară
Către marea liniştită, ce ineacă al lui dor.

De-a lui maluri sunt unite cămpii verzi şi ţări ferice:
Memfis colo 'n depărtare, cu zidirile-i antice,
Mur pe mur, stincă pe stincă — o cetate de giganţi.
Sunt găndiri architectonici de-o grozavă măreţie!
Au zidit munte pe munte in antica lor trufie,
I-a imbrăcat cu-argint ca'n soare să lucească intr'un lanţ

Şi să pară resărite din visările pustiei,
Din nisipuri argintoase in mişcarea vijeliei,
Ca un gănd al mării sfinte reflectat de cerul cald
Ş'aruncat in depărtare! Colo se ridic trufaşe
Şi eterne ca şi moartea piramidele-uriaşe,
Racle ce incap in ele epopea unui scald.

Se 'nserează. Nilul doarme şi es stelele din strungă,
Luna 'n mare işi aruncă chipul şi prin nori le-alungă.
Cine-a deschis piramida şi inuntru a intrat?
Este regele. In haină de-aur roş şi pietre scumpe
El intră să vad' acolo tot trecutul: i se rumpe
Al lui suflet, cănd priveşte peste-a vremurilor vad.

In zadar guvernă regii lumea cu inţelepciune:
Se 'nmulţesc semnele rele, se 'npuţin faptele bune,
In zadar caut' al vieţei inţeles nedeslegat.
Ese 'n noapte... ş'a lui umbră lung intins se desfăşoară
Pe-ale Nilului lungi valuri. Astfel pe-unde de popoară
Umbra găndurilor regii se aruncă 'ntunecat.

Ale piramidei visuri, ale Nilului reci unde,
Ale trestiilor sunet, ce sub luna ce pătrunde

Par a fi snopuri gigantici de lungi suliţe de-argint,
Toat'a apei, a pustiei şi a nopţii măreţie
Se unesc să 'mbrace mândru vechea-acea impărăţie,
Să invie in deşerturi şir de vise ce te mint.

Riul sfânt ne povesteşte cu-ale undelor lui gure
De-a isvorului său taină, despre vremi apuse, sure;
Sufletul se 'mbată 'n visuri care-alunecă in sbor,
Palmii risipiţi in crânguri auriţi de-a lunei rază
Nalţă sveltele lor trunchiuri, noaptea-i clară, luminoasă,
Undele visează spume, cerurile 'nşiră nori.

Şi in templele măreţe, colonade 'n marmuri albe,
Noaptea zeii se preumblă in veştmintele lor dalbe
Ş'ale preoţilor cântec sună 'n harfe de argint:
Şi la vêntul din pustie, la rêcoarea nopţii brună,
Piramidele din creştet aiurind şi jalnic sună,
Şi selbatec se plâng regii in giganticul mormênt.

In zidirea cea antică, sus in frunte-i turnul maur,
Magul priivea pe gânduri in oglinda lui de aur,
Unde-a cerului mii stele ca 'ntr'un centru se adun.
El in mic priveşte-acolo căile lor tăinuite
Şi cu varga zugrăveşte drumurile lor găsite:
Au aflat sămburul lumii, tot ce-i drept, frumos şi bun.

Şi se poate că, spre rêul unei ginţi efeminate,
Regilor pătaţi de crime, preoţimii desfrênate,
Magul, paza resbunării, a cetit semnul intors;
Ş'atunci vêntul ridicat-a tot nisipul din pustiuri,
Astupând cu el oraşe, ca gigantice sicriuri
Unei ginţi ce fără viaţă 'ngreuia pământul stors.

Uraganu-acum aleargă pân ce caii lui ii crapă,
Şi in Nil numai deşertul nisipuşul şi-l adapă,
Aşternêndu-l peste câmpii cei odată infloriţi.
Memfis, Teba, ţara 'ntreagă coperită-i de ruine,
Prin deşert străbat selbatec mari familii beduine
Cu viaţa lor de basme pe câmpie risipiţi.

Dar ş'acum, turburând stele pe-ale Nilului lungi unde,
Noaptea flamingo cel roşu apa 'ncet, incet pêtrunde.

Ş'acum luna arginteşte tot Egipetul antic;
Ş'atunci sufletul visează toat' istoria străveche,
Glasul din trecut străbate l'a presentului ureche,
Din a valurilor svadă proroci se aridic.

Ş'atunci Memfis se inalţă, argintos gând al pustiei,
Inchegare măestrită din suflarea vijeliei...
Beduini ce stau in lună o minune o privesc,
Povestindu-şi basme mândre imbrăcate 'n flori şi stele
De oraşul care ese din pustiile de jele;
Din pământ şi de sub mare s'aud sunete ce cresc.

Marea 'n fund clopote are, care sună 'n ori ce noapte;
Nilu 'n fund grădine are, pomi cu mere de-aur coapte;
Sub nisipul din pustie cufundat e un popor
Ce cu-oraşele-i deodată se trezeşte şi se duce
Sus in curţile din Memfis, unde 'n săli lumina luce;
Ei petrec in vin şi 'n chiot ori-ce noapte până 'n zor.

Dar apoi, in afară de căutarea episoadelor triste prin ele insaşi, in afară de lacurile singuratice şi adânc liniştite, in afară de melancolia razelor de lună — acest astru nou al secului, care aruncă lumina-i moale dealungul volumului mai bine de 60 de ori, adică de un numĕr aproape intreit mai mare de căt soarele—in afară de toate acestea sensibilitatea lui Eminescu primeşte chiar drept o sensaţie dureroasă, o impresie indiferentă, cum ar primi un corp rănit o atingere. Aşa «in freamĕtul de frunze, in scuturatul salcămilor de vĕnt», i se pare c'aude glasul mamei lui moarte chemăndu-l; astfel, sunetul unei limbi metalice dintr'un turn din faţa Săntului Marc, anunţând miezul nopţii, il ia drept glasul unei prevestiri lugubre şi fatale.

San Marc sinistru miezul nopţii bate
Cu glas adânc, cu graiul de Sibile,
Rosteşte lin in clipe cadenţate:
„Nu 'nvie morţii— e 'n zadar, copile!"

Dacă vom merge mai departe cu cercetarea noastră şi-i vom intrĕba copilăria sa, ne va rĕspunde că nu iubea in vremea ei decăt «poveşti şi doine, ghicitori, eresuri» şi in

deosebi «poveşti duioase». Ear ca distracţie, ca singura, de care-şi aduce aminte era liniştea pădurii, singurătatea poenei, «intunerecul umbrei» unde dănd drumul inchipuirii se scapete pe inălţimile atinse de astri, i se părea că-i «un prinţ» fericit

Ce se uită-adănc in ape
Cu ochi negri şi cuminţi.
. . . . . .
Şi privind in luna plină
La văpaia de pe lacuri
Ii păreau anii ca clipe
„Clipe dulci" ce par ca „veacuri"
. . . . . .

Astăzi nu-l va mai incăpea nici singurătatea pădurii, căci neapărat, rĕul, germenele, ce trăgea atunci a singuratic, spre isolare, e o cangrenă adăncă acum in sufletul lui.

Astăzi chiar de m'aş intoarce
A 'nţelege n'o mai pot...
Unde eşti copilărie
Cu pădurea ta cu tot?

O astfel de dispoziţie de spirit de-a vedea lucrurile in negru, unită cu o sensibilitate delicată, ca o arpă eoliană, trebuia mai tărziu să desvelească poetului, — sub podoaba naturii — lupta internă a elementelor şi vieţii, ura crăncenă şi vrăşmăşia de moarte dintre ele, ca un spectacul monstruos-tragic, pe care suprafaţa inşălătoare nu-l mai putea acoperi. In pădurea, unde atunci iubea a fi departe de lume ş'a visa, vedea azi boul păscĕnd şi călcănd supt picioarele lui mii de insecte, o parasită de pe firul de iarbă infectănd corpul aceluiaş bou, uliul răpezindu-se şi smulgĕnd puiul de pasĕre din cuib, — şi toţi sunt omoritori, ca să trăiască şi să dee aspectul viu al firii. Această eternă sugrumare, acest etern măcel, această eternă moarte trebue să fi resunat in urechile poetului ca un imens strigăt de durere al unui univers invins. Eată pentru ce se in-

treabă el «au e sens in lume? Căci lumea-i apare acum ca o figură gigantică de femee ce işi rupe perii capului, dinaintea unui public de statui, şi unde fie-care atom de viaţă e şi sfăşietor şi sfăşiat, şi fir distrus şi mănă distrugĕtoare.

Pădurea de odinioară, ca alte ilusii, sunt distruse cu timpul, incăt astăzi mintea şi amintirea sa ii apare ca o ruină de «negre şi vechi zidiri».

* * *

Nota tristă a lui Eminescu plăcù la noi şi urma să placă ca una ce, mai intăi, venea după un carnaval de plăceri destins de poesia veselă, entusiastă şi inflorată de mai inainte. Ea işi făcù loc mai in adăncul fibrelor fiindcă suferinţa ne face contemplativi şi ne induioşază. Dar afară de aceste pricini de ordine secundară, era ăncă una generală şi mai puternică. Poesia lui tristă, venea intr'un secul trist, ca o fiinţă cu durere de inimă, chemată a inţelege suferinţele unui bolnav şi a compătimi cu el. Ea resuma vagul melancolic al suferinţelor dimprejur in linii precise şi aceasta uşura, aceasta ungea inimile.

Dar acum, de ce secului nostru e trist? Eată o intrebare des pusă şi felurit deslegată.

La noi, D. Gherea, (Dobrogianu), crede cu siguranţă că pricina acestui decepţionism, cum il numeşte domnia-sa, ar sta in disproporţia dintre făgăduinţele mari şi actele mici ale revoluţiei noastre de la 1848. Spiritele au fost exaltate mai intăi de vorbe, in urmă, desilusionate de fapte, şi astăzi ele respiră in această desilusie.

Noue ni se pare pricina aceasta prea ăngustă, chiar numai pentru explicarea spiritului general trist de la noi. Căci chiar căud organisarea noastră politică şi socială, aşa cum o avem astăzi, ar fi fost o complectă desamăgire,—ceea ce nu e adevĕrat,—chiar atunci, această desamăgire s'ar găsì la un numĕr restrins de persoane, adică la numĕrul excepţioñal inteligent care se preocupă şi compară fazele istoriei politice, sau care poate a asistat, de la distanţă, ca spectator rece, atăt la făgăduinţele unei schimbări de lucruri, căt şi la

neindeplinirea lor, de oare-ce acei cari au luat parte activă la această transformare ştim că nu sunt deloc desiluzionaţi de resultatul operei lor, din contra.

Cum putem să ne explicăm atunci, curentul quasi-pesimist general de la noi, care să lăţeşte in capete ce nu s'au gândit deloc la foloasele revoluţiei noastre deacum 40 de ani, nici la compararea sau inplăntarea unor idei roditoare in locul altora? Cum putem să ne dăm seamă de străbălarea lui in masa de creeri inconştienţi, până pe băncile şcoalelor elementare? Infine cum ne putem explica dominarea lui in timpul de faţă in intreaga lume cultă, in ţări unde burghezimea nu e desiluzionată deloc pentru cuvêntul simplu că nu s'a revoltat vre-o dată, cum e in Rusia şi unde cu toate acestea spiritul general al literaturei e trist? — Se va respunde poate că aci sunt alte pricini particulare. Dar atunci cum se explică că aceste cause şi-au dat mâna pentru a sosì de la olaltă şi pretutindeni? Nu. Părerea admisă de d. Gherea ni se arată neindestulătoare şi causa pesimismului şi melancoliei moderne ni se pare a putea fi găsită aiurea.(1) Acum, neapărat, e vorba de o ipoteză cu mai multe probabilităţi in lămurirea lucrului şi nicidecum de o demonstrare sigură.

Pentru noi, fruntea inorată a secolului al XIX ar isvorî dintr'o deslocuire, dintr'o schimbare in forţele fundamentale ale sufletului contimpuran, adică in raportul dintre inteligenţă, voinţă şi credinţă, schimbare provenită din felul creşterii primită de secul. E elementar a spune că acest raport nu e statornic acelaş, şi că precum in sufletul omului de bibliotecă, in al negustorului lacom de bani, şi in al ascetului cei trei factori variază in trei raporturi deosebite, tot aşa ei se găsesc schimbându-se in decursul istoriei popoarelor şi dau fisionomii deosebite epocelor. Dacă vom privì un moment in evul mediu, adică in lumea de călugări, de pusnici de cavaleri cu sabiile scoase pentru ori-ce nimic, vom vedè

1) D. Anatole Leroy-Beaulieu admite intr'un articul al seu, publicat in Revista Politică din 12 Februarie 1876 sub titlul: *Pesimismul politic*, că făgăduinţele mari şi indeplinirile mici ale Revoluţiei din 1789 ar fi făcut pe oamenii politici ai Franţei pesimişti. In această limită pricina e probabilă.

că unicul lor fapt important şi caracteristic sunt cruciatele, adică rescoalele in masă a miilor de creştini cari plecau ca să moară unii pe drumuri şi alţii mai departe, de bună voie cu fisionomiile fericite, şi la unii in extaz : credinţa irupsese in domeniul inteligenţei şi a instinctelor de conservare, acestea numai aveau decăt un rol subaltern. Deaceea valurile de oameni pornite din occident ajungeau la poalele Sfăntului Morměnt moi ca undele unei ape mici, şi se spărgeau sfărămăndu-se fără vre-o isbăndă. Dacă vom face un pas mai inapoi, vom găsi lumea romană cu o voinţă de fer din care decurge puterea.

De aci, imensitatea imperiului lor, de aci marca puterii, voinţei in toate monumentele lor. Dacă vom face un pas şi mai indărăt, vom da de preponderanţa inteligenţei grece. Sisteme, poeme, statuărie, arhitectură sunt atătea manifestări ale timpului in care predomină găndirea, lumina

Secului nostru e stěpănit de inteligenţa şi voinţa sa in deprofitul credinţei strimtorate. Această deslocuire in facultăţile sufleteşti ale timpului e produsul educaţiei ştiinţifice moderne şi işi are simburele in legile găsite acum 300 de ani de spiritul lui Bacon, călăuzit de descoperirile lui Galileu şi Columb, şi ca o reacţiune incontra misticismului şi spiritualismului evului mediu (1)

Istoria e cunoscută. Un resumat o va reimprospěta. Resultatele ştiinţei positive aduserě ca un fel de preminire deja in psichologia secului al XVIII.

Liniile mari ale cercetărilor ştiinţifice trase de un numěr, extraordinar de compact, de capete geniale, — linii pe care le urmărim şi astăzi, — scot un nou univers, o nouă lume, o nouă origine. Legendele cad de pe ochii minţii ca nişte cărpe ce opreau vederea. Creionul matematic se ridică in infinitatea spaţielor, analisa se coboară in sinuositatea atomului şi fie-care lege, fie care adevěr, fie-care descoperire au noul, şi satisfăcětorul avantaj de-a sta la dispositia contro-

1) Draper, profesorul din New-York contestă lui Bacon paternitatea metoadei inductive, fără insă a pune un alt nume in loc.

lului fie-căruia şi la priceperea tuturora. Cu modul acesta credinţa, spiritul religios erau isbite din două coaste. Mai intăi ori-ce cucerire făcută de ştiinţă era prin ea insăşi o infrăngere adusă religiei, căci ii despoia depositul explicărilor miraculoase şi dogmatice şi le inlocuia cu adevăruri positive. La afirmarea S-tului Augustin, spr. ex. că păměntul este o suprafaţă plană, respund ştiinţificeşte figurile lui Galileu şi Columb că, păměntul e rotund. Pe de altă parte, metoda inductivă dă spiritului omenesc o direcţie nouă de-a-şi baza toate afirmările sale pe fapte bine observate şi controlate, cu alte cuvinte contrariul celor ce se practicaseră de credinţă care pleca cu un fel de ştiinţă imediată cu o cunoştinţă intuitivă a adevărului, spre ideile absolute pentru a inpănzì o lume ideală, ţesută din inchipuiri.

In acelaş timp, literatura secolului XVIII prin spiritul muşcător al lui Voltaire, Diderot, St. Evremont găsì in deposedările religiei materie de satiră şi de epigramă şi imprăştie in juru-i o atmosferă ireligioasă, care se lăţì in intreaga Europă.

Secolul nostru, subt impulsul dat de cel precedent şi subt libertatea deplină a găndirii, infruntă problemele originii omului şi a primei sale apariţii pe păměnt, — singurele ce părea a seculariza metafisica şi religia. Şi, in locul minunilor creării lumii ş'a catastroafelor genesii, el găsì universul alcătuit din o serie nenumărată de acţiuni incete, indeplinite intr'un numěr necalculat de secule. Adăncimea tăieturii păměntului şi observarea stratelor lui arată fazele prin care trecuse planeta noastră, cum arată stratele concentrice ale stejarului virsta lui. Rămăşiţe omeneşti furě aflate tocmai incoace, spre suprafaţă, adică după milioane de ani de existenţa păměntului. Infine, teoria evoluţionistă a strămutării specielor, ii dădù ipoteza ştiinţifică că un singur germene primitiv ar fi dat naştere, prin o serie de transformări, nenumăratei varietăţi de plante şi animale existente. Cuvintele biblice de 6 zile ale creării nu mai avea, inţeles faţă cu resultatele geologiei, precum numai avea inţeles, faţă cu doc-

trina evoluționistă, cuvêntul creărei fie-cărui animal după specia sa.

Biserica avù atunci un ultim recurs. Ea interpretâ numai spiritul cărților sfinte, lăsând litera de o parte. Șase zile ale scripturei insemnau șase perioade de mai multe secule, etc. Dar asta nu mergea peste tot locul, incât ea incepù să se stingă din majoritatea sufletelor ca o lumină in aer rarificat. Acțiunea creatoare a unei ființe supreme fù mărginită de noi la producerea unei singure celule, unui singur germene, ear de alții inlocuită cu noul zeu tangibil al materiei. Ceea ce se impune atenției in transiția aceasta e timpul relativ scurt ce s'a pus in transformarea spiritelor. Așa, dacă privim la noi deosebirea dintre tată și fiu, rĕmânem surprinși. In vreme ce unul e indiscutabil pĕtruns de dogmele religiei, celalalt nici nu voește s'audă, convins că e vorba de o pură legendă.

Ce se intimplă insă? Știința atâta cătă o avem astăzi, e in acelaș timp prea intinsă și prea incomplectă. E prea intinsă, căci a putut face aproape tabula rasa din vechile credințe,—și e prea incomplectă fiindcă n'a pus nimic in locul lor, nici un reazim, nici o construcție unde să ni se adăpostească conștiința. Religia vĕzuse că viața in genere e aspră și că fericirea pămĕntească nu e decât ilusionară la majoritatea oamenilor, și pusese o fericire viitoare, lumea de apoi, cu triumful ei absolut, cu lumina ei supranaturală care imblânzea durerile și liniștea viața ca o mamă ce-și adoarme copilul spunĕndu-i basme.

Astăzi dincontra, știința nu intră in lipsa aceasta a conștiinței, dar și-a luat orice ilusie. Ești deci convins că tot ce te-a putut mângăia in trecut ca ființe iubite, zile de tinereță sunt perdute pentru totdeauna, că tot ce admiri ca infinit, natură, splendoare e o taină, un mister de la care trebue să-ți intorci cătarea ca de la o poarta inchisă : infinitatea albastrului de sus, timpul de indărăt, timpul dinainte, ce cată omul pre pămĕnt... pretutindeni inchis.

Mâhnirea, nedreptățile, suferința, miseriile din senin care iți puteau fi ușoare, altă dată, ca niște rele provisorii, astăzi

te apasă cu siguranţa pedepselor definitive, incontra cărora n'ai recurs, căci nimeni nu te aude, nimeni nu te vede incovoiat sub greutatea lor de plumb, şi nimeni niciodată.

Eată in parte puntru ce omul secolului nostru, simţind frig pe pămĕnt, ca un copil vitreg la părinţi işi ţine fruntea inourată, descurajată, tristă ca omului ce duce o viaţă de azi până mâine.

Fi-va astfel multă vreme, adică rĕmânea-vom indelung fără nici un ajutor din partea ştiinţei sau cel puţin al unor noue idei religioase cu putere de-a ocupa credinţa modernă?

Max Müller crede că tăgăduinţa celor crezute odată şi afirmarea de a nu mai putea crede in ele nu-i sfirşitul spiritului religios. E, dimpotrivă isvorul cel mai adânc, cel mai viu al lui. Adesea ateismul este cel mai puternic in care recunoscĕnd falsul ca fals, ori căt de scump ne-ar fi el, ii preferim adevĕrul, Fără un astfel de ateism primele religii ar fi remas poate definitive, petrificate, căci interesele şi ipocrisia, trebuiau să fie prea mulţumite cu ele.

Hartmann vede chiar o religie viitoare, alcătuită din panteismul indian şi monoteoismul judeo-creştin cu substituirea unei realităţi vii in locul tradiţiilor artificiale ale teismului şi c'o morală imediată; căţiva engleji ear au inceput un cult in onoarea lui Auguste Comte, şi alţii in a lui Spencer.

Pe de altă parte, in ordinea ideilor de ştiinţă, sunt invăţaţi, ca Claude Bernard, cari ni spun că peste puţin omul va ajunge să stĕpânească materia vie a vieţei cum stĕpâneşte azi materia organică; că d. ex., el va putea hotărî singur de sexul şi numĕrul copiilor sĕi, şi că intr'o zi poate va pune mâna pe principiul insuş al vieţei şi prin urmare pe moartea morţii, schimbându-şi astfel soarta cu desăvĕrşire pe pămĕnt. Sunt insă alţii, ca Dubois-Reymond, cari ne demonstră absoluta imposibilitate a lucrului, şi sunt infine, alţii, ca Renan, cari vor să impace oarecum amĕndouĕ părerile, zicĕnd că chiar dacă ar fi lucrul cu putinţă, el nu s'ar realisa din nenorocire decât prea târziu, adică «când pămĕntul va fi, ca luna, o planetă stoarsă de puteri, cu menirea ei in-

deplinită, cu capitalul planetar cheltuit, fără cărbune, fără metale, fără forţe vii; el va mai intrebuinţa ceeace va mai avea intr'insul ca toate corpurile din spaţiu, dar va murì, cum zice înţeleptul Teman, in cartea lui Iov, inainte de-a fi ajuns la înţelepciune».(1) Prin urmare, moartea morţii nu s'ar intimpla decăt numai după triumful ei complect asupra vieţei noastre, adică căud n'ar fi nevoie nici să mai moară.

* * *

Oricum ar fi, aceste preziceri asupra viitorului omenesc sunt prea depărtate şi prea diametral opuse spre a putea aduce cuiva vre-o uşurare. Ceeace rămăne, pentru moment, este că progresul ştiinţific desrădăcinând religia a ăngustat cu mult obiectul *credinţei*, sădită din fire in sufletul nostru.(2) Căci fără a-i exagera importanţa, cum au făcut-o Iacobi, Hamann şi Herder, trebue să admitem că credinţa ocupă un domeniu propriu in psicologia noastră. Dar timpul intrebuinţat altă dată de dinsa in totalul activităţii omeneşti, este astăzi intrebuinţat de acţiunile inteligenţei şi cu deosebire de cele ale voinţei.

Conştiinţa noastră, cu toate hotărările ştiinţei positive de a inlătura cercetarea unei cause prime, nu se poate supune unei asemenea legi, şi ca o nouă soră Ana se ridică necontenit pe virful picioarelor şi priveşte spre zarea depărtată, doar va sosì ceva, şi tot ca dinsa rămăne intristată nevăzănd decăt pulberea din văzduh. Cu mult mai concretă e insă, intristarea sufletului nostru, provenită din intinderea unei prea exagerate stăpăniri a voinţei. Aici aproape toate razele converg spre acelaş punt. Inadevăr, subt orice raport al activităţii, omul contimpuran e sfărămat de un despotism de fier al voinţei sale.

---

1) Dialoguri filosofice.

2) Taine crede corpul modern mai slab, in timp ce ni se pare mai drept a presupune că pasiunile sunt mai intinse de căt inainte, sau cel puţin şi una şi alta.

Taine, vorbind de poeţii renaşterii engleze şi de nesfîrşitele lor pasiuni amoroase, face in privinţa asta următoarea reflecţie: «De multe ori, după ce am citit poeţi din timpul renaşterii am rĕmas plecat pe cărţile contimpurane zicĕndu-mi că omul deatunci, spirit şi corp, nu era cel pe care il vedem astăzi. Avem şi noi pasiuni, dar nu le mai putem indura. Ele ne sfărămă: nu mai putem fi poeţi fără să plătim cu viaţa simţirea: Alfred de Musset, Henri Heine, Edgard Poe, Burns, Byron, Shelley, Cooper, şi căţi să citez ăncă? Desgustul, tĕmpenia, boala, neputinţa, nebunia, sinuciderea şi cel mai puţin o deapururi excitare sau un graiu in neştire, sunt astăzi uşile pe unde ese de regulă temperamentul poetic. Impetuositatea creerului roade mĕruntaiele, seacă sângele, atacă mĕduva, clatină pe om cum l'ar clătina o furtună şi corpul nostru aşa cum ni l'a dat civilisaţia, nu mai e in stare să resiste.

Asta pe tĕrĕmul sentimentelor.

Pe tĕrĕmul pur al gândirii asemenea. Aceeaşi incordare de voinţă cu aceleaşi resultate intristătoare. Faţă cu anticitatea şi epocele medievale,(1) in cari un cap gândia un volum sau două toată viaţa, modernul a ajuns la produceri literal colosale. Sunt sute de autori cari trec peste sute de volume. Şi mii de oameni pe cari-i uită nopţile vieţei lor lucrănd, şi-i surprind zilele la aceeaşi masă. Opera unui Theophile Gautier, nume de a doua mănă se ridică la peste 300 de volume. Dar căţi alţii la cari nu li pot ajunge anii pentru a-şi intregi sistemul gândirilor. Citam pe Taine adineaori, acest condeiu incisiv, strălucitor şi ştiinţific. El ne mărturiseşte in prefaţa tratatului sĕu de *Inteligenţă* «că dacă judecă de lucrarea, ce nu cutează a intreprinde, pentru opera intreagă ce-şi propune, forţele sale nu-i vor ajunge».

Pe tĕrĕmul economic asemenea. Voinţa ajutată de progresele timpului, a crescut numĕrul trebuinţelor superflue intr'un grad inspăimăntător. Ceeace din alte timpuri, se da ca exemple de boale individuale, un Heliogabal care mănca creste

1) Casuri ca ale lui Lope de Vega sunt escepţii singuratice.

smulse de la cucoşi vii şi limbi de privighetoare, şi care schimba toate ornamentele la fiecare prănz, a ajuns astăzi o boală mai-mai generală. In Anglia, Franţa şi cu deosebire in America sunt multe case cari işi schimbă fundamental imbrăcămintea şi mobilele in fiecare toamnă, in afară de o sumă de alte extravaganţe. La noi, căte familii nu deschid saloane elegante de primire cu strimtorarea primelor necesităţi, subt intuiţia că trăim răpede şi că lumea n'are timpul să verifice aparenţele. Dar apoi, căutarea febrilă a obiectelor celor mai rare, şi din care ideea de folosinţă este absolut exclusă, a obiectelor curioase, exotice, cu un cuvĕnt a obiectelor voite scumpe şi fără cel puţin scuza artei in ele. Progresul căilor de comunicaţie şi al industriilor ajută la schimbarea gustului cu atăta răpejune că ne simţim sdrobiţi de noi inşine şi cădem striviţi cu capul subt noi. Se ştie că Socrate ar fi exclamat vĕzĕnd obiectele vĕnzĕtorilor de pe vremea lui,—căndşi cămaşa era de prisos: «O, Doamne, căte lucruri mai sunt de care eu n'am trebuinţă». Ce ar trebui să zică ochii lui austeri, astăzi vĕzĕnd potopul de nimicuri de care sunt incărcate magasiile lumii.

In timp ce simplicitatea, sobrietatea, mărginirea in trebuinţe, asigură liniştea omului de-a le putea satisface cu uşurinţă ori-căndfastul, prisoselnicul, excesivul, ţine deasupra capetelor o eternă teamă ca nu cumva, printr'o intimplare, să inceteze de-a le putea realisa, şi la cele mai multe această intimplare e regula.

Mai e trebuinţă de-a aminti obstinaţiile de tot felul, expunerile vieţei contimporane, sinuciderile pentru idei mediocre, cari sunt atătea ş'atătea manifestaţii bolnave ale unei voinţi desfrĕnate, necugetate, fatale?

Incordarea impusă de dinsa activităţii omeneşti, cerĕndu-i distingerea in toate atinge absurdul. Voind o sĕrbătoare in juru-i, atinge nebunia, voindu-i un triumf intălneşte cadavrul livid al omului. Ea sparge corpul ca un stejar resădit in o oală de flori, şi pănă s'o spargă o duce la extremul ei de suferinţă.

Acum, dacă apropiem lipsele ce ne lasă strimtorarea

credinţei in suflet şi le alăturăm cu inlocuirile aduse de voinţa noastră exagerată, adică cu suma tuturor durerilor şi suferinţelor noastre, vom putea găsi, credem, in ele o pricină mai largă a pesimismului şi melancoliei timpului.

Astfel ne vom putea explica acest imens geamăt de răniţi, cari-şi găsesc resunetul durerii in concertul splendid dat de nume ca Byron, Leopardi, Musset, Foscolo, Lorm, Eminescu, Schubert, Beethoven şi căţi alţii.

La noi Românii in particular, s'ar părea încă că se află o notă blând-tristă, chiar in firea poporului. Prin aceasta nu voim să zicem că el ar fi trist ca un singur om. Sunt şi Români veseli, şi, la o privire superficială, mulţi chiar. Dar ceeace voim să inaintăm e că majoritatea poporului nostru, in adâncul firii lui, ni se pare plecat mai mult spre melancolie. El e de o tristeţă senină, de o *duioşie* sufletească, de un *dor* neţărmurit, pentru care n'a găsit decât el cuvintele. De la prima pagină a unei colecţiuni poporane până la cea din urmă, vom intilni mai mult această atitudine. Neapărat, pentru a ne forma părerea deplină, ar trebui să cunoaştem şi circulaţia bucăţilor duioase, adică daca ele sunt tot aşa de mult in gura poporului ca cele vesele. Fiindcă invederat circulaţia mai mare e semnul unei mai strinse lipiri de sufletul poporului. Dar melodiile Românului, doinele şi horele au asemenea aceeaşi notă. Doina, e o musică in ruine; ritmul ei pare tăiat in bucăţi de cântec atărnând lungi in aer şi din suspine, alcătuind o plângere inecată a unei inimi insetate de ideal, sau privind in trecut ca intr'o grădină misterioasă, de care nu se poate despărţi.

Şi hora cu tactul ei molcom revenind regulat şi legănat.

In urmă, danţul care e o manifestare poate şi mai puternică a predispoziţiei sufletului unui popor. In el se arată instinctele sale neatinse de alte inriuriri. Tarantela italiană, cadrilul francez, valţul german, mazurca poloneză, sunt oglinzi pe dinaintea cărora trec oarecum naţiunile. In danţul pântecelui din orient, s. ex., vedem sensualitatea orientului şi inferioritatea femeei faţă cu bărbatul, căruia caută să-i stirnească poftele prin mişcările şi atitudinele ei bestiale. In danţul horei noas-

tre, vedem mai intăi caracterul democratic şi liberal al poporului unde intri nepoftit, — in mişcările ei de la o parte la alta, in liniştea paşilor, in ridicarea braţelor, in mutarea ei inceată, e fisionomia unei vieţi apăsate.

Şi lucrul se poate explica. Originea noastră şi mai cu seamă istoria, corespund cu exactitate acestui ecou duios. Peste suferinţele unor indelung invinşi, exterminaţi, nimiciţi ca stat, de la nord, vine un popor de sud al cărui intreg traiu, in decursul veacurilor următoare, consistă in o luptă crăncenă şi necurmată. Unicele momente de bucurie, erau momentele de victorie, adică o bucurie factice care presupune inděrătul ei o suferinţă.

Căteva popoare cu care am trăit mai tărziu in contact sau impreună, au format in himismul nostru social, un fel de precipitate, care au modificat in parte fondul specific al Românului, aşa că azi el e singur ca el şi posedă intr'insul isvorul propriu, din care intr'o zi va trebui să easă şi să complecteze o literatură şi o artă. Ideile generale cari colindă lumea de mai bine de două mii de ani, pot fi aceleaşi. Literaturile se copiază unele pe altele; sunt aceleaşi tradiţii, aceleaşi mijloace de procedare, aceleaşi convenţiuni, cu un cuvěnt acelaş fond comun, ce se transmite din civilisaţie in civilisaţie. O singură privire asupra celor din urmă traduceri sanscrite ne va surprinde din acest punct de vedere. Ceeace insă deosibeşte pe una de alta este nuanţa aspectului lor intim, derivată din tocmai acest fond specific şi scoasă mai eu seamă in evidenţă de producerile propriu zis poporane. Cântecul poporan, s. ex., resare in bună voe ca o plantă sělbatecă din pămînt. El e lacul liniştit şi limpede in care se resfrînge umbra sufletului, viaţa unui popor, in vreme ce un scriitor literat se aseamănă mai mult cu un riu, al cărui isvor pleacă adesea dintr'un pămînt străin. La Român, nu numai poesia poporană, dar şi melodia, şi danţul, cu alte cuvinte toate manifestările simţirii lui, au o culoare inchisă. Din causa acestei vieţi de nelinişte, de frămîntare resboinică, urmate de devastări, de jafuri, el nici nu va putea ridica mai nici un monument. Intre rĕsboaie, Românul era agricultor şi păstor. Şi unul şi

altul singuri, resleţi, in lanul fără margini, la plug, sau in imaş lăngă turmă, vorbind unul boilor şi altul căinilor, contemplănd cerul şi munţii. Iarna gerul ingheţa suflarea, viscolul te orbea, ear zăpada se aşternea de sus, din deal, pe vale şi pe sat, ne mai lăsănd de căt arborii negri, ca nişte ciocli ai acestui nesfirşit mormănt in marmură. Ear la vatră, printre vijiiturile crivăţului e vorba de stafii, de strigoi, de căntecul cocoşului, de vedenii, de vircolaci, de noaptea S-tului Andrei şi de necuratul. Cămpia cu tăcerea ei adăncă, ducea pe Român, ca pe popoarele de nord, la contemplaţie; poveştile şi superstiţiile lui la reverie şi amăndouĕ i-au strecurat la fund un strat de melancolie aşezată.

Eminescu, cu tristeţa sa, cade just dar, nu numai in pesimismul timpului, dar, pănă la un punt, şi in acordul poporului român.

* * *

Acum sentimentul acesta, singurul nou ce secului nostru a adus in literatură, indoiala spiritului, scepticismul, ajuns mai tărziu in pesimismu poate avea mai multe atitudini. El se infăţişează căte odată ca o desăvirşită abatere a sufletului sau numai ca o melancolie blăndă, altă dată ca o amărăciune iute sau chiar ca o revoltă intreagă, după temperamentul celui ce-l exprimă.

Astfel, Byron e o notă ridicată a durerii, o inimă ce strigă sau voeşte a striga, un sbucium, de suflet, o resvrătire furioasă. Adesea il vei surprinde cu muşchii contractaţi, cu săngele suit la cap, gata de acţiune, ca un interpret, ca un resbunător al celor ce ameninţă cerul cu pumnii şi cu blăsteme.

Leopardi, acest trist inamorat al morţii, cum il numeşte Musset, e mai mult omul in sfirşenie de desperare, e crisa supremă a unui suflet stălcit de suferinţă, e cea din urmă articulaţie a unei vieţi ce se sfărămă, e atitudinea agoniei intoarsă cu faţa la părete.

«De acum, Odihneşte-te, sfărămata mea inimă. . . . Ai bătut intr'atăta!.. Şi nimic n'a meritat bătăile tale. Păminţul

e nevrednic de gemetele noastre. Durere şi urit, eată viaţa, nimic alta. Lumea e un noroiu. Linişteşte-te deacum. Desperă pentru cea din urmă oară. Omului, soarta nu i-a dăruit decăt moartea. Despreţueşte totul pe viitor, pe tine insăţi, natura, acest hidos despot, care domneşte in umbră pentru nenorocirea obştească şi nemărginita deşărtăciune a tuturor lucrurilor.»

Lorm e aşa zicênd intristatul fericit, omul care a ajuns la o constatare definitivă a durerii din această vale a plângerii, şi care s'a retras de oparte de voinţa sa, mulţămit c'a inţeles lucrul inaintea altora cari zac încă subt despotismul dorinţelor, aceşti vrăjmaşi neimpăcaţi ai firii omeneşti.

«O inima mea indurătoare şi tare, acum instirşit te simţi fericită in umbrita ta singurătate, după atătea lupte sângeroase. Barbară iţi fu soarta, dar tu fuseşi mai puternică decăt ea. Fără indoială visele tale sunt sfărămate astăzi şi zac la pămênt in juru-ţi, şi norocul tău e rece, dinainte-ţi, in sicriu. Fără indoială, zilele de aur ale juneţei tale s'au stins, au perit ca nişte legende fantastice ce bucură copiii, dar tu, tu inaintezi mândră, dreaptă semeaţă printre ruinele trecutului, şi bătăile tale sunt ca un resunet al armoniei spiritelor scuturate de pulberea omenească.»

Intre tristeţa abătută lui Leopardi şi intre cea entusiastă a lui Lorm era locul mijlociu al unei tristeţi liniştite.

In această zonă calmă aflăm pe Eminescu.

El e poetul desărtăciunei lumii, in concepţiile lui filosofice, şi al reveriilor melancolice şi emoţiunilor intim-dureroase, — in viaţa sa personală. Dar, — şi aci e punctul ce fixăm, — pretutindeni, senin, liniştit, convins de conştiinţa unei fatalităţi a intimplărilor. Gândirea-i poate fi aspră, turbure, străfulgerătoare — exprimarea e de un blând albastru, nespumegată, neviolentă. El e poetul sideral, dacă cuvêntul poate exprima ideea inregistrătii rĕului cu seninătatea constatării binelui. Imaginea cea mai hidoasă ce ne arată, fie ea capul unei hiene desfăcênd un cadavru omenesc, când ne apropiem de dinsa, găsim un obiect de artă cu ochii in diamante. Simţurile sale culeg durerea ce le incunjoară cu fisi-

onomia ei contractată, plăngĕtoare sau strigătoare, — mintea lui insă, o judecă, şi o netezeşte, căud i dă drumul in versuri. Cu modul acesta, durerea sa nu e nici plănsul copilului care nu a putut pune măna pe soarele rĕsărind pe deal, nici amărăciunea nătăngă a bĕtrănului care a trecut o existenţă inşălat in ilusiile lui; e, dincontra, suferinţa omului matur, a filosofului trist-ştiutor de-a nu putea impăca idealul sĕu cu viaţa. Şi suspinul lui domol privind spre trecut, in poesiile erotice, e mai mult o aplicare a acestei convingeri, e apropierea unui astfel de ideal cald de realitatea rece, spre a scoate in relief firea omenească cu limitele ei dintre dorinţă şi putinţă. E durerea largă, durerea inherentă geniului nostru şi căreia trebue să ne plecăm capul toţi căţi facem parte din acest gen. In alţi termini el e deductiv, adică se coboară de la general la particular, de la suferinţele obşteşti la intimplările vieţei sale. Aceste intimplări ori-cari vor fi ele nu vor avea să schimbe legea intru nimic, chiar căud in aparenţă se vor abate de la ea. Căud dimpotrivă ele vor confirma-o, atunci vor transforma raţionamentul trist in sentiment trist şi vor alcătui poesia unei suferinţi vii, fără de care raţionamentul nu ne-ar fi putut atinge, şi prin urmare n'ar fi fost artă.

Căud creerul a ajuns la o asemenea inălţime de generalisare, căud suferinţele sale formează o parte dintr'un tot comun şi uniform, atunci neapărat, seninătatea e aerul firesc in care el respiră. Această generalisare a ideei pesimiste se vede inplăntată clar şi adănc in Eminescu din cele dintăi zile in cari ni se arăta poetul, adică inaintea suferirii unei vieţi.

Mortua est, Epigonii, Venerea şi Madona, — cele intăi trei poesii la acăror apariţie, in *Convorbiri*, *Junimea* şi in deosebi, Domnul Maiorescu şi directorul revistei au salutat pe autorul lor ca pe un poet de viitor urmărindu-l cu privirea lor simpatică— sunt ca un manifest solid al unui suflet convins pesimist şi ca un program definit al intregei sale opere. Timpul va avea a se ingriji de forma sa aducĕud-o la o desăvirşire extraordinară, el va avea a intimpina şi destinde o varietate mai mare de intimplări, dar liniile generale sunt şi rĕmăn braz-

date din capul locului, şi tot ce va veni în urmă, va intra intre ele, le va ilustra, le va confirma.

Aşa încă din poesia *Mortua est*, făcută la virsta de 18—19 ani, virsta ilusiilor candide şi a aspiraţiilor de tot felul, el ni arată viaţa ca o «baltă de vise rebele», ca «un basmu pustiu şi urit», ear «moartea eternă» ca «o mare de stele», ca «un secul cu son inflorit» şi unde el «mai fericeşte» pe cei ce au trecut. Fiindcă, adaugă dinsul, «nu ştim de e mai bine a fi sau a nu fi», dar «ştim că ceea ce nu e nu simte durerile» lumii, «dureri care's multe», in timp ce «plăcerile's puţine».

A fi? nebunie şi tristă şi goală
Urechia te minte şi ochiul te 'nşală
Ce-un secul ne zice, cei lalţi o deszic
Decât un vis sarbĕd, mai bine nimic

Aşadar deatunci, pentru poet, viaţa in genere e o nebunie tristă şi goală a priori, şi fie că ea poartă la unii oameni masca risului sau a seriosităţii, fie că la alţii e călăuzită de o idee, sau de un scop, toţi,

Sunt vise 'ntrupate gonind după vise
Pân dau in morminte, ce-aşteaptă deschise.

Şi el singur nu ştie, cănd ii vede,

Să rid ca nebunii, să-i blăstem, să-i plăng?

căci încă odată ne repetă :

La ce? oare totul nu e nebunie?

Eată cum a inţeles şi definit dinsul existenţa omului pe păment.

Această definiţie va fi păstrată tot timpul şi va urmări ca o umbră lucrarea lui până ce inchide-va-o supt aceeaşi energie extraordinară de găndire, dar acum, subt forma incomparabilă a celor din urmă zile de poesie.

Când cu gene ostenite sara suflu 'n luminare,
Doar ciasornicul urmează lung'a timpului cărare;
Căci perdelele 'ntr'o parte când le dai, și in odae
Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpae,
Ea din noaptea amintirii o vecie 'ntreagă scoate
De dureri, pe care însă le simțim ca 'n vis pe toate
Lună tu, stăpâna mării, pe a lumii boltă luneci
Și gândirilor dând viață, suferințele intuneci;
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,
Și câți codri-ascund in umbră strălucire de isvoare!
Peste câte mii de valuri stepânirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate!
Câte țărmuri înflorite, ce palate și cetăți
Străbătute de-al tău farmec ție singură-ți arăți!
Și in câte mii de case lin pătruns-ai prin ferești,
Câte frunți, pline de gânduri, gânditoare le privești!
Vezi un rege ce'mpânzește globu 'n planuri pe un veac,
Când la zioa cea de mâne abia cuget' un sărac —
Deși trepte osebite le-au eșit din urna sorții,
Deopotrivă-i stăpânește raza ta și — geniul morții,
La acelaș șir de patimi deopotrivă fiind robi,
Fie slabi, fie puternici, fie genii or neghiobi.
Unul caută 'n oglindă de-și bucleză al său păr,
Altul caută in lume și in vreme adevăr,
De pe galbenele file el adună mii de coji,
A lor nume trecătoare le insamnă pe războj,
Eară altu 'mparte lumea de pe scândura tărâbii,
Socotind cât aur marea poartă 'n negrele-i corăbii;
Iar colo bătrânul dascăl, cu-a lui haină roasă 'n coate,
Intr'un calcul fără capăt tot socoate și socoate,
Și de frig la piept ș'închee tremurând halatul vechiu,
Își infundă gâtu 'n guler și bumbacul in urechi;
Uscățiv așa cum este, gârbovit și de nimic,
Universul fără margini e in degetul lui mic!
Căci sub frunte-i viitorul și trecutul se incheagă;
Noaptea-adânc' a veciniciei el in șiruri o desleagă.
Precum Atlas in vechime sprijinea cerul pe umăr,
Așa el sprijină lumea și vecia intr'un număr.
Pe când luna strălucește peste-a tomurilor bracuri,
Intr'o clipă-l poartă gândul indărăt cu mii de veacuri
La 'nceput, pe când ființă nu era, nici neființă,
Pe când totul era lipsă de viață și voință,
Când nu s'ascuudea nimica, deși tot era ascuns.
Când pătrnns de sine insuș odihnea cel nepătruns.

Fù prăpastie? genună? Fu noian intins de apă?
N'a fost lume pricepută şi nici minte s'o priceapă,
Căci era un intunerec ca o mare fär' o rază,
Dar nici de vĕzut nu fuse şi nici ochiu care s'o vază,
Umbra celor nefăcute nu 'ncepuse-a se desface,
Şi in sine impăcată stĕpănea eterna pace;
Dar deodat' un punct se mişcă... cel intăiu şi singur! Eată-l
Cum din chaos face muma, eară el devine tatăl.
Punctu-acela de mişcare, mult mai slab ca boaba spumii
E stĕpănul fără margini peste marginile lumii.
Deatunci negura eternă se desface in fâşii.
Deatunci resare lumea, lună, soare şi stihii,
Deatunci şi până astăzi colonii de lumi perdute
Vin din sure văi de chaos pe cărări necunoscute
Şi, in roiuri luminoase isvorind din infinit,
Sunt atrase in viaţă de un dor nemărginit.
Ear in lumea asta mare noi, copii ai lumii mici,
Facem pe pămĕntul nostru muşunoae de furnici:
Microscopice popoare, regi, oşteni şi impĕraţi,
Ne succedem generaţii şi ne credem minunaţi,
Muşti de-o zi pe-o lume mică de se mĕsură cu cotul,
In acea nemărginire ne 'nvĕlim, uitând cu totul
Cumcă lumea asta 'ntreagă e o clipă suspendată,
Că 'ndărătu-i şi 'nainte-i intuneric se arată.
Precum pulberea se joacă la imperiul unei raze,
Mii de fire viorie ce cu raza incetează:
Astfel intr'a veciniciei noapte pururea adâncă
Avem clipa, avem raza care tot mai ţine încă;
Cum s'o stinge, totul piere ca o umbră 'n intuneric,
Căci e vis al nefiinţei universul cel chimeric.

In present cugetătorul nu-şi opreşte a sa minte,
Ci 'ntr'o clipă gându-l duce mii de veacuri inainte:
Soarele ce azi e mândru, el il vede trist şi roş,
Cum se'nchide ca o rană printre nori intunecoşi,
Cum planeţii toţi inghiaţă şi s'asvĕrl rebeli in spaţ,
Ei, din frĕnele luminii şi a soarelui scăpaţi;
Ear catapeteasma lumii in adânc s'a inegrit,
Ca şi frunzele de toamnă toate stelele-au perit;
Timpul mort ş'intinde trupul şi devine veciniciе,
Căci nimic nu se intimplă in intinderea pustie,
Şi in noaptea nefiinţei totul cade, totul tace,
Căci in sine impăcată reincepe-eterna pace.

. . . . . .

Incepênd la talpa insaşi a mulţimii omeneşti
Şi suind în susul scării, pân' la frunţile crăeşti,
De-a vieţei lor enigmă îi vedem pe toţi munciţi,
Făr' a şti să spunem care ar fi mai nenorociţi.
Unul e în toţi, tot astfel precum una e în toate;
Deasupra tuturora se ridică cine poate,
Pe când alţii stând la umbră şi cu inima smerită,
Neştiuţi se pierd în taină ca şi spuma nezărită.
Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor ei sau ce gândesc?
Ca şi vêntu'n valuri trece peste traiul omenesc,

Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l—
Ce-o să aibă din acestea pentru el bătrânul dascăl?
Nemurire, se va zice. Este drept că viaţa 'ntreagă,
Ca şi iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă.
„De-oiu murî — îşi zice în sine — al meu nume o să-l poarte
„Seculii din gură 'n gură şi l'or duce mai departe
„De a pururi, pretutindeni; în ungherul unor crieri
„Şi-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri!"
O sermane! ţii tu minte câte-n lume-ai auzit,
Ce-ţi trecù pe dinainte, câte singur ai vorbit?
Prea puţin; pe ici, pe colo de imagini o fâşie,
Vre o urmă de gândire, ori un petec de hârtie.
Şi când propria ta viaţă singur n'o ştii pe de rost,
O să-şi bată alţii capul s'o pătrunză cum a fost?
Poate vr'un pedant cu ochii cei verzui, peste un veac
Printre tomuri vrăcuite aşăzat, şi el un brac,
Anticismul limbei tale o să-l pună la cântari,
Colbul ridicat din carte-ţi l'o sufla din ochelari
Şi te-o stringe 'n două şiruri, aşezându-te la coadă
În vr'o notă prizărită sub o pagină neroadă.

Poţi zidì o lume 'ntreagă, poţi s'o sfarămi: or ce-ai spune,
Peste toate o lopată de ţărînă se depune.
Mâna care-a dorit sceptrul universului şi gânduri
Ce-au cuprins tot universul, încap bine 'n patru scânduri.
Or să vie pe-a ta urmă în convoiu de 'nmormêntare
Splendid ca o ironie, cu priviri nepăsătoare;
Ear deasupra tuturora va vorbì vr'un mititel
Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe ei
Sub a numelui tĕŭ umbră: eată tot ce te aşteaptă.

Ba să vezi . . . posteritatea este încă şi mai dreaptă.
Neputênd să te ajungă crezi c'o vrea să te admire?
Ei vor aplauda desigur biografia subţire,
Care s'o 'ncerca s'arate că n'ai fost vr'un lucru mare.
C'ai fost om cum sunt şi dinşii. Măgulit e fiecare
Că n'ai fost mai mult ca dinsul. Şi prostatecele nări
Şi le umflă or şi cine în savante adunări,
Când de tine se vorbeşte. S'a 'nţeles de mai nainte
C'o ironică grimasă să te laude 'n cuvinte.
Astfel încăput pe mâna a ori cărui, te vor drege,
Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înţelege,
Dar afară de acestea vor căta vieţei tale
Să-i găsească pete multe, rĕutăţi şi mici scandale:
Astea toate te apropie de dinşii. Nu lumina
Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele şi vina,
Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
Într'un mod fatal legate de o mână de pământ,
Toate micele miserii unui suflet chinuit
Mult mai mult îi vor atrage decât tot ce ai gândit.
. . . . . .

Între ziduri, printre arbori ce se scutură de floare
Cum revarsă luna plină liniştita ei splendoare!
Şi din noaptea amintirii mii de doruri ea ne scoate,
Amorţită îi-i durerea le simţim ca 'n vis pe toate.
Căci în propria-ne lume ea deschide poarta 'ntrării
Şi ridică mii de umbre după stinsul luminării.
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară;
Şi câţi codri-ascund în umbră strălucire de isvoare!
Peste câte mii de valuri stĕpânirea ta străbate,
Când pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate!
Şi pe toţi ce 'n astă lume sunt supuşi puterii sorţii.
Deopotrivă-i stĕpâneşte raza ta şi geniul morţii!

De pe culmea acelei generalităţi, societatea care-l va răni, în decursul traiului său, sau femeia care-l va înşăla, sunt ca nişte fulgi de ninsoare faţă cu legea gravităţii universale. Deaceea încetul cu încetul i se va părea că nu va mai suferi:

. . . de-ale vieţei valuri, de al furtunii pas!
Abia conture triste şi umbre-au mai rĕmas.
. . . . . .
Şi când gândesc la viaţa-mi îmi pare că ea cură
Încet repovestită de o străină gură

Ca şi când n'ar fi viaţa-mi, ca şi când n'aş fi fost
. . . . . .
Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost
De-mi ţin la el urechea şi rid de câte-ascult
Ca de dureri străine? Parc'am murit de mult.

Da, căci intre moarte şi viaţă sufletul lui acum nepăsător, bronzat n'are nici o preferenţă de fapt:

Se bate miezul nopţii in clopotul de-aramă
Şi somnul, vameş vieţii, nu vrea să-mi iee vamă.
Pe căi bătute-adesea vrea moartea să mă poarte,
S'asemăn intre-olaltă viaţă şi cu moarte;
Ci cumpăna gândiri-mi şi azi nu se mai schimbă,
Căci intre amăndouă stă neclintita limbă.

* * *

In generalizarea aceasta a ideii suferinţei, care dă seninătatea pesimismului lui Eminescu, străbat recele şi profundul cugetător Kant, straniile tradiţii brahmano-budiste, şi luminosul Schopenhauer.

Omul, zisese Kant, e condemnat a nu pricepe decât infăţişerile lucrurilor ce-l ating. Aceste infăţişeri, aşa cum le simţim, nu sunt icoana credincioasă a realităţii, fiindcă impresiile ce ni le dau simţurile, iau formele inherente inţelegerii noastre, cum ia lichidul forma vasului, de oarece noi nu putem eşi din noi inşine şi nu putem vedea decât propria noastră gândire. Prin urmare realitatea, substanţa, esenţa, lucrul in sine, ne scapă şi ne va scăpa vecînic de sub cercetările noastre. De acolo, intre altele,

Urechia te minte şi ochiul te 'nşală

Prin urmare, continuă Eminescu, apăsând pe ideia lui Kant, adevărul, sau ceeace inţelegem noi sub acest cuvânt nu poate fi adevărul absolut; de acolo,

„Ce-un secul ni zice ceilalţi o deszic".

Aşadar, este a face case de nisip din atâtea străduinţi

ale noastre, şi avem aerul unor nebuni, când ne intristăm şi ne entusiasmăm de ceeace ni se pare că trebue să ne întristeze sau să ne entusiazmeze. Atunci tot ce gândim, de tot ce ne interesăm, tot ce aspirăm, tot ce indeplinim, viaţa cu un cuvênt, «e o nebunie», o invălmăşală in neştire, fără fond fără scop, in care este numai a invechì materia din noi sub diferite aspecte, ca o globulă de săpun, şi alt nimic. Atunci nu suntem mai mult, — continuă Eminescu atingênd cu capĕtul acela al raţionamentului, invăţăturile cărţilor sacre ale Brahmanilor, — nu suntem mai mult decăt «nişte albine ameţite ce am pĕtruns intr'o sticlă» goală, «asemenea golului din măna inchisă cu care inşăli un copil»(1). Dar atunci pentru ce, ce sens are lumea? Insăşi ea, cu tot cuprinsul, e un act de nebunie, «un moment de inconştienţă a lui Brahma, subt inriurirea ilusiei care l'a rătăcit şi pe dinsul cum rătăceşte pe oameni», incăt, a scăpa de pe pămênt şi a intra in liniştea desăvirşită, e un bine, o fericire.

De aci resemnarea, «Parcă-am murit de mult» sub care tresare dorinţa de a sfirşì cu viaţa. De aci, «Rugăciunea unui Dac», in ideile căreia pare că se oglindeşte insuş sufletul lui.

Pe când nu era moarte, nimic nemuritor,
Nici simburul luminii de viaţă dătător,
Nu era *azi* nici *mâne*, nici *eri* nici *totdeauna*,
Căci *unul* erau toate, şi *totul* era una;
Pe când pămêntul, ceriul, vĕzduhul, lumea toată
Erau din rândul celor ce n'au fost niciodată —
Peatunci erai Tu singur, incăt mĕ 'ntreb in sine-mi:
Au cine-i zeul, cărui plecăm a noastre inemi?

El singur zĕu stătut-a 'nainte de-a fi zeii
Şi din noian de ape puteri au dat scânteii,
El zeilor dă suflet şi lumii fericire,
El este-al omenirii isvor de măntuire. —
Sus inimele voastre! Cântare aduceţi-i,
El este moartea morţii şi invierea vieţii!

1) Lalita-Vistara, citată de Lahor in cartea sa: Istoria literaturei indiane.

Şi el imi dete ochii să vĕd lumina zilei
Şi inima-mi umplut-au cu farmecele milei,
In vuetul de vĕnturi auzit-am a lui mers
Şi 'n glas, purtat de cântec, simţii duiosu-i vers —
Şi tot pe lâng'acestea cerşesc ânc' un adaus:
Să 'ngăduе intrarea-mi in veĉnicul repaos!

Să blăsteme pe-ori cine de mine-o avea milă,
Să bine-cuvinteze pe cel ce mĕ impilă,
S'asculte orice gură ce-ar vrea ca să mĕ ridă,
Puteri să pue 'n braţul ce-ar sta să mĕ ucidă,
Ş'acela între oameni devină cel intâi,
Ce mi-ar răpì chiar piatra ce-oiu pune-o căpĕtâi.

Gonit de toată lumea prin anii mei să trec
Pân' ce-oiu simţì că ochiu-mi de lacrime e sec,
Că 'n ori-ce om din lume un duşman mi se naşte,
C'ajung pe mine insumi a nu mĕ mai cunoaşte,
Că chinul şi durerea simţirea-mi a 'mpetrit-o,
Că pot să-mi blăstem mama, pe care am iubit-o—
Când ura cea mai crudă mi s'ar părè amor,
Poate-oiu uita durerea-mi şi voiu putè să mor.

Străin şi făr' de lege de voiu murì atunce,
Nevrednicu-mi cadavru in uliţă l'arunce,
Ş'aceluia, Părinte, să-i dai coroană scumpă,
Ce-o să amuţe cânii, ca inima-mi s'o rumpă,
Ear celui ce cu petre mĕ va isbì in faţă,
Indură-te, stĕpâne, şi dă-i pe veci viaţă!

Astfel numai, Părinte, eu pot să-ţi mulţămesc
Că tu mi-ai dat in lume norocul să trăesc.
Să cer a tale daruri, genunchi şi frunte nu plec,
Spre ură şi blăstemuri aş vrea să te 'nduplec,
Să simt că de suflarea-ţi suflarea mea se curmă
Şi 'n stingerea eternă dispar fără de urmă!

Ceeace străbate insă, intreaga operă a lui Eminescu, este pesimismul raţionat al lui Schopenhauer, adoptat de poet atăt in conclusiile lui asupra vieţei, căt şi in considerarea artei, ca singura adevĕrată fericire pe pămĕnt.

Care e raţionamentul lui Schopenhauer pentru a ajunge

la incheierea că viaţa e un lanţ de suferinţe neintrerupt, o vale de miserii vrednică de-a ne desface de dinsa?

Dacă s'ar intreba cineva ce este această existenţă in care s'a trezit lumina conştiinţei, atunci răspunsul, zice Schopenhauar, nu poate să fie decăt trist pentru inteligenţă ca inteligenţă. Ceeace agită, ceeace dă acea mişcare a echilibrului instabil este dorul spre altceva care trebue să implinească ceeace lipseşte acestui ceva actual, şi care decurge din acel orb impuls spre existenţă, care se numeşte voinţă. Căud ar avea existenţa tot ce-i trebue nu ar mai fi impulsionată spre nimic mai departe. Ceeace se arată individului este năzuinţa oarbă de-a fi, zilnica lipsă simţită in noi sub forma de durere, de sete, de foame, de necesitatea de repaus, de a se apăra contra frigului, or contra căldurei, etc. Această foame şi sete a existenţei este cea mai importantă misiune ce o indeplineşte omul toată viaţa. Pentru cei mai mulţi nu rămăne din viaţă de căt necesitatea de-a găsi mijloacele cum să trăiască, şi după ce şi-au indeplinit acest gol mor, şi apoi te intrebi pentru ce au trăit? Ce-a fost această impingere a lui de-a fi, pentru ca intr'o perpetuă luptă cu necesitatea să aibă numai din viaţă că şi-a astempărat foamea şi setea, a putut să se odihnească şi să se apere contra frigului. Aşa de stranie pare viaţa din acest punct de vedere, incăt dincontra trebue să te miri de optimiştii cari privesc lumea ca un loc de mulţămire, plăcere şi fericire. Dar cine şi-a găsit fericirea, intreabă Schopenhauer? Ce ipocrisie convenţională este aceasta care ne vorbeşte de mulţumirile cereşti şi de fericirea, ce trebue să ne o dea această existenţă sau cealaltă? Şi căud s'au pus oamenii să-şi represinte cealaltă existenţă, pentru iad s'au găsit o foarte bogată imaginaţie; căud s'a incercat insă fantasia omenească să spuie ce va fi in raiu, a dat de gol: căţiva ăngeri cari sună din trămbiţă, aşa că nu este in stare natura omenească să-şi inchipuiască fericirea. Dante in Infern este plastic şi intuitiv, dar căud ajunge in paradis ne dă numai o teorie palidă şi rece pe care o spune Beatricei. Dacă ne

privim aşa cum suntem găsim că fericirea n'o avem azi, dar mâine are să vie. Dar vine acel mâine şi apoi un altul, şi te trezeşti că trece viaţa, şi ajunge un moment in care-ţi pare că a fost eri şi atunci tinereţa iţi pare timpul fericit, fiindcă priveşti prin acea sită a uitării prin care se strecoară tot ce nu se potriveşte cu individul din trecut. Iţi faci o ţesătură artificială in care au rămas razele de bucurie, mai rar cele de plăcere, o imagine convenţională care pare foarte senină in trecut, dar dacă ar fi să trăeşti încă odată toată realitatea fiecărui moment cum ai trăit-o. Aştepţi şi atunci acel mâine care să-ţi aducă fericirea. Existenţa se poate compara cu cerul intins senin, plin de lumină, afară de un mic nor unde se intrerup razele soarelui şi unde este frig. Norul acesta intunecat este actualitatea in care te afli. Indărătul tău o viaţă luminată prin care pare că ai trecut, inaintea ta splendoarea la care aspiri in viitor, dar unde te afli este frig şi intunecos, când te mişti, se mişcă şi norul cu tine. In orice moment existenţa pare că ne este dată ca un dar pe deasupra, accesoriu, pe care trebue să-l căştigi şi, ca propriu firii, e a trăi in lumea fără viaţă, căci in orice moment trebue să respiri ca să iei aerul, şi dacă respirarea aceasta ar inceta câteva momente, moartea ar fi indată care te-ar apuca, adică ar cădea picătura din haosul din care a eşit şi s'ar perde individualitatea, aşa precum orice mergere este numai o impedicare de a cădea. Orce act de viaţă este o intrerupere a morţii, şi orice respirare este actul omului de-a nu se ineca, şi aceste acte care te impedică să nu dispari, le faci un timp limitat, căci vine un moment in care trebue să incetezi, şi toată viaţa omului este de comparat cu barca pe care o conduce luntraşul pe apa unui riu, stinci periculoase intr'o parte, păduri verzi şi frumoase intr'alta, dar neinlăturabil luntraşul, işi duce barca spre o cataractă unde luntre şi luntraş au să-şi piardă existenţa, şi, in aceste imprejurări, ni se mai vorbeşte de admirabila existenţă? Dar care a fost religiunea care să fi zis că este alta ţinta omului, decât resignaţiunea vieţei? decât: nu te lăsa nici in durere nici in bucurie, retrage-te

pe cât poţi de la dorinţele manifestate, mărgineşte-ţi existenţa ta intelectuală pe cât poţi mai mult la partea fără pofte, fără tendinţe, numai aşa in această anticipată moarte intelectuală pentru moartea fisică poţi să găseşti linişte sufletească, dacă cauţi aceasta. La ce resultat a putut să ajungă creştinismul decât să zică: fericit este acela care se mulţămeşte cu aproape nimic, care ştie că este trecător pe această lume, care nu-şi lasă inima să fie prea incordată, prea atinsă de nici un lucru al acestui pământ, şi aspiră spre o viaţă care nu are afface cu nici o dorinţă, cu nici o fericire omenească. Aşa că nu este decât o nulitate existenţa, şi pentru cel care are existenţa inteligenţei nu-i rămâne scăpare decât in negarea existenţei. Dacă in natură se pare a se produce astfel nedreptatea ca cel care este mărginit la inteligenţă, să fie mai mulţumit decât cel care înţelege mai mult, aceasta are compensaţiunea că inteligenţa ii este dată in această lume de miserie ca să aibă o privire de fericire, care este refuzată celuilalt, şi aceasta este privirea artei. Arta, după sistemul lui Schopenhauer, este limanul de mângâere la care ajunge inteligenţa in mijlocul miseriilor omeneşti.(1)

Eată suflul care domină atât in versurile cât şi intre versurile triste ale lui Eminescu. Eată de unde-i provine până la un punct generalizarea raţionată a rĕului, adică privirea eului sĕu suferind, ca o parte dintr'un tot, şi prin urmare, atitudinea lui senină. Eată infine, de unde ideea artei, interpretată de dinsul in poesie in formele femeei şi in aspectele naturii.

Byron şi Leopardi in ameninţările şi torturile lor, erau stĕpâniţi de sentimente numai. Ei nu intâlnisercĕ încă argumentaţia largă şi luminoasă, rara pĕtrundere şi verva fără seamăn a pesimistului german.

Eminescu e scos, ridicat pe o inălţime rĕcoroasă, de unde se priveşte pe sine şi pe semenii sĕi in total, in legile generale care ne guvernă, cum ar privi un astronom de pe

---

Cap 57 din *Lumea ca voinţă şi representare* interpretat şi resumat de D. Maiorescu la cursul seu de Istoria Filosofiei.

un promontoriu al universului curbele astrilor ce i se rotesc subt ochi. De acolo calmul, de acolo blăndeţea melancoliei, care-ţi aminteşte tristeţa liniştită a «nopţii» lui Michel Angelo, din capela medicilor de la Florenţa : una fiind simbolisarea Italiei, din acele timpuri, alta simbolisarea destinatei omeneşti.

(Va urma).

N. PETRAŞCU.

POESII

INCONTRA LUI MAEVIUS(1)

Corabia aceasta acuma se porneşte
Cu Maevius infectul sub sorţii cei mai rĕi!
Cu valuri furioase Austrule 'ngrijeşte
S'o sbuciumi cât mai tare pe laturile ei.
Şi Eurus cel negru pe marea in mănie
Să-i rupă, să-i arunce catarg, frânghii, lopeţi,
Iar Crivĕţul să sufle ca 'n munţi când cu urgie
Restoarnă şi sdrobeşte stejarii indrăsneţi.
In noaptea cea adâncă o stea să nu-i lucească
Pe cerul unde cade funestul Orion,(2)
Şi marea pentru dinsul mereu să se 'ndărjească,
Ca pentru Greci odată, când bietul Ilion

1) Maevius, zic scoliaştii cei vechi (*Vandesboroug* Odes d'Horace t. 2, p. 481 şi 484.— *Orelei* t. 1, p. 426) era un poet mediocru, duşman infocat al lui Horaţiu şi Virgiliu, şi detractorul tuturor oamenilor de merit. El afecta intrebuinţarea cuvintelor archaice in poesiile sale. Compusese nişte foarte rele versuri pentru fiul actorului Esop, moştenitor al unei imense averi părinteşti, cum şi pentru a celebra faptele lui Octaviu, aceeace la epoca când scria trebuia să escite şi mai mult pe Horaţiu opus politicei triumvirului. Despre dinsul Virgiliu in Egloga a III-a, vers. 90 a zis: «Qui Bavium non odit, amat tua carmina, Maevi!» Acest Bavius ar fi fost după cum spune *Philargyrius* (in Weichert, Poetarum latin. reliquiae p. 310) chiar fratele lui Maevius, pe care acesta se ducea să-l vază in Cappadocia unde era atunci bolnav şi unde şi murì in anul celei de a 186 olympiadă. Cu ocasia acestei călĕtorii, scrise dar Horaţiu Epoda de faţă.

2) Vezi oda XXVII. Cart. III.

Lăsându-l în cenuşă Pallas a ei turbare (1)
O 'ntoarse către vasul lui Ajax cel impiu!
Pe marinari sudoarea ah! cât va fi de mare,
Ce galben o să fie lung chipu-ţi vioriu,
Ce bocete, ce vaet, nici la femei ertate,
Ce rugăciuni abjecte lui Joe vei purta,
Când apele din golful Ioniei umflate
De Notus sfărâma-vor urlând carena ta.
Ear dacă tu pe maluri, svirlit ca pradă grasă,
Spre marea bucurie a corbilor vei fi,
Zeiţei Vijeliei (2) cu mâna mea acasă
O oae şi'un ţap spornic la dragoste-oiu jertfi!

Horaţiu. Epoda X.

Scrisă la a. u. c. 723, ante I. Chr. 31.—Horaţiu avea 34 ani.

INCONTRA LUI MAENAS, LIBERTUL LUI POMPEIU (3)

Cătă-i ura cea firească între lupi şi miei, de mare,
Tot atât de multă scârbă pentru tine simţesc eu,
Robule cu pielea neagră de bătae pe spinare,
Şi cu glesnele tocite (4) încă, de un lanţ prea greu.

---

1) Alusiune la urmărirea vasului lui Ajax Oileanul de către Minerva, care furioasă de insulta şi răpirea preotesei sale Cassandra de către acest erou, îi sdrobi corabia şi flota tovarăşilor sei la promontoriul Caphareus în Eubea.

2) Cei vechi sacrificau un miel sau o oae albă, ori un ţap, furtunei şi vânturilor, în persoana uneia din multiplele zeiţe marine, ori atmosferice ale religiunii lor.

3) Maenas era un libert (sclav liberat) al marelui Pompei, care căpătase încrederea lui Sextu Pompeiu, fiul său. El jucă un rol însemnat în resboaele civile în timpul lui August; avù întâi comanda unei flote a lui Sextu Pompeiu, pe care trădându-l, vêndù vasele, legiunile dintr'însele şi insulile Cornea şi Sardinia lui Octaviu. (*Dion. Cassius* XLVIII. 45. — *Velleius Paterculus* II. 73. 2). Octaviu îl făcù cavaler Roman şi Tribun militar, şi-i confirmă proprietea nenumăratelor bogăţii ce adunase. Octaviu earăş, care nu admitea niciodată

In zadar te plimbi cu fală ingămfat de avuție,
Căci norocul nu-i in stare nașterea a ți-o schimba!
Când tărești pe calea sacră (1) mantia ta purpurie
Cea de șease coți de lungă, nu simți oare 'n urma ta
Că-și intoarce lumea capul de la tine desgustată
Și 'n adănca-i indignare strigă ea necontenit:
„Cum mișelul ce de biciul triumvirilor (2) alt'dată
„Păn' ce obosea 'n rĕspintii crainicul, a fost sdrobit,
„Ară astăzi la Falernum căte-o mie de pogoane
„Și pe calea Appiană (3) călărește 'n sus și'n jos,
„Infruntând legea lui Othon (4), in intăile balcoane
„Își alege loc la teatru, ca un cavaler fălos;
„Pentru ce am mai trimite oare vase inarmate
„Cu peptare și cu pinteni de aramă la rĕsboi
„Contra hoților de mare ș'ale unor desperate
„Hordii de robime, căndu-i el Tribun (5) de oști la noi!“

Horațiu. Epoda IV.

Scrisă la a. u. c. 715, ante I. Chr. — Horațiu avea 26 de ani.

---

pe un libert la masa sa, făcù escepțiune in favorul lui Maenas și-l poftì de mai multe ori la prănz. Un an insă după compunerea acestei Epode, Maenas trădă pe Octaviu și trecù ear la Sextu Pompeiu, pe care după un an il părăsì tot pentru Octaviu. Acesta pentru a-l depărta de la fiul fostului sĕu stĕpăn, il trămise Guvernator in Panonia, unde in anul 718 fù ucis la asediul orașului *Siscia* (astăzi *Sissek* in Ungaria de sus).

4) La Romani, copii vicioși sau nătăngi ai sclavilor, erau constrinși a lucra in fiare, după imprejurări, fie in *ergastulum* (inchisoare) fie in cămpii.

1) *Orelli* (T. 1. pag. 404, nota 5—8) zice: *Via Sacra* quae ad Capitolium ducit otiosorum turba celeberrima.

2) Judecători stabiliți pentru a exercita poliția asupra sclavilor și a vagabonzilor.

3) Calea Appiană era plimbarea Romanilor pentru trăsuri și călăreți.

4) Legea lui L. Roscius Otho dată la a. u. c. 686, oprea pe liberți și pe fii liberților de a lua loc in teatru pe vre-una din cele dintăi 14 bănci reservate Senatorilor și Cavalerilor, oameni liberi născuți din neam in neam. Maenas insă deși fusese sclav și biciuit avea acest drept, fiindcă fusese făcut cavaler. De aci indignarea poetului.

5) In fiecare legiune erau 6 tribuni militari cari comandau 10 centurii adică 1000 oameni. Grecii numiau acest post: χιλιάρχης.

LUI MAECENAS(1)

Dacă cineva in lume cu o mănă blăstemată
Pe bĕtrănul sĕu părinte l'o fi strins de găt vreodată,
Să mănănce usturoiul,(2) decăt cucuta(3) mai crunt!
Oh! plugari, a voastre maţe mai tari decăt ferul sunt!
Ce otravă e aceasta care arde 'n peptul meu!
Ori cu sănge de vipere fert'au fără să ştiu eu
Erburile impreună, ori Canidia(4) cumva
Aste groasnice bucate le-a gătit cu măna sa!
Dintre toţi Argonauţii căud Medea indrăgì
Pe frumosul Jason,(5) sigur, ca să poată inblănzì

1) Lui Maecenas ii plăceau versurile glumeţe. El insuş a scris unele destul de rele (*Meibom*, Maecenas c. 24 p. 148—154. *Albert Lion* Maecenatiana Gœttingae 1824. c. 4. p. 25—41). Una din odele scrise de Horaţiu, ca să-i facă pe plac şi să inveselească pe prietenii cari se adunau la dinsul, fù cea de faţă, căud, măncănd niste bucate cu usturoiu la Maecenas acasă, fù cuprins de o groasnică indignare contra acestei plante pe care nu o putea suferi. Causa pentru care această odă nu fu publicată impreună cu celelalte, sunt cele 4 versuri de la sfirşit, cari nu conveneau unui personagiu ajuns atăt de sus pe scara puterii, ca Maecenas, la epoca publicării odelor amicului sĕu.

2) Poetul avusese o groasnică indigestiune măncănd la Maecenas niste bob verde gătit cu usturoiu.

3) Alusiune la obiceiul Athenianilor de a ucide pe condemnaţi dăndu-le zeamă de cucută să bea.

4) Vezi Epoda V şi XV.

5) *Jason* fiul lui Aeson rege al ţării Iolcas in Thessalia, crescut de centaurul Chiron preceptorul lui Achille. Tată-sĕu detronat de frate-sĕu uterin Pelias, Jason fu indemnat să cucerească Lăna de aur din Colchida. El adună pe cei mai insemnaţi eroi ai Greciei şi porni cu dinşii pe corabia *Argo* (de unde numele de *Argo-nauţi*). Ajutat de Medea, vrăjitoare şi fiica regelui Colchidei, el luă Lăna de aur, se insură cu Medea şi se intoarse la Iolcas, unde Medea stătuind pe fetele lui Pelias să sugrume pe tatăl lor, căruia ii va da tinereţa cu viaţă. Acasta una dintr'insele descoperì faptul şi gonì pe Medea şi pe Jason care se duserĕ la Corinth. Aci Jason părăsì pe Medea şi luă de soţie pe Creusa fica regelui Creon. In furia sa insă Medea ucise pe rivala sa trimiţĕndu-i o rochie de mireasă otrăvită, injunghiè pe cei doi copii ce avusese cu Jason şi se depărtă in sbor ridicată de un balaur. Joson se intoarse la Iolcas, unde murì in miserie şi exil.

Pe neinjugații tauri, ea cu usturoiu l'a uns,
Eară darul ce trimise concubinei(1) l'a pătruns,
Ca să-i simtă răsbunarea, de acest venin cumplit
Și pe aripi de balaur apoi răpede-a fugit!
Arșița din miez de vară nu incinge niciodată
Cu'n mai aprig foc pământul din Apulia 'nsetată
Și nici darul Dejanirei(2) n'o fi fost mai arzător
Pentru umerii lui Hercul, vecînic neobositor.
Din asemenea mâncare daca ți se va 'ntimpla,
O posnașule(3) Maecenas intr'o zi de a gusta,
Să se apere cu mâna, iți urez, de-al tău sărut
Amoreaza și să doarmă la alt cap de așternut.

Horațiu. Epoda III.

Scrisă la a. u. c. 716, ante I. Chr. 38.—Horațiu avea 27 de ani.

INCONTRA LUI CASSIUS SEVERUS(4)

De ce pe pacînicii drumeți tu câine-i prigonești,
Fricos cu lupii precum ești?

---

1) Creusa, intâi amanta, apoi nevasta lui Jason.

2) *Dejanira* era fiica lui Oeneus regele Calydonului in Etolia, fu răpită de Hercule după o luptă crâncenă cu Zeul-fluviu Achelous, cu care era logodită. Oprit in fugă de o revărsare a riului Evenus, Hercule incredință pe Dejanira centaurului Nesus, care voi să i o răpească. Lovit de o săgeată otrăvită, Nesus dete Dejanirei tunica sa muiată in negru-i sânge, ca un filtru reinvietor al iubirii lui Hercule la trebuință. După câțiva ani Dejanira, aflând că Hercule iubește pe Jola, fiica lui Eurytes, ii trămise tunica aceasta. Cum o imbrăcă, el și simți dureri, cari devenind peste putință de suferit, se arse singur pe un rug pe muntele Oeta. Denajira aflând aceasta, se ucise. Unul din fii lor Hyllus deveni incepătorul neamului Heraclizilor, cari au domnit in Pelopones și in Macedonia. Dejanira a fost pusă pe scenă de Sophocle in tragedia: *Trachinetenile* și de Seneca in *Hercule pe muntele Oeta.*

3) Alusiune la caracterul glumeț și *farceur*, cum zice Alber Lion (loc. cit.) a marelui ministru.

4) In vechile manuscripte Epoda aceasta nu poartă nici un titlu, sau

De poţi intoarce-asupra mea zadarnica-ţi urgie,
Să muşti pe cine-a muşca ştie!
Ca un Molos(1) ori un dulău Laconian roşcat,
Al turmei sprijin încercat,
Urechile ciulind gonesc, prin munţii de zăpadă
Pe orice vită-mi ese pradă.
Pădurele tu sbuciumând cu strigătu-ţi feros,
Te pleci când ţi s'asvirle-un os!
Ia seama bine! cu cei rĕi fiind fără 'ndurare
Am coarne gata de-apărare,
Ca ginerile lui Lycamb'(2) perfidul, umilit
S'al lui Bupal'(3) duşman cumplit!
Ce? când vre-un căine îndrăsneţ mĕ va muşca vre-odată
Să plâng vrei ca o slabă fată?

Horaţiu. Epoda VI.

Scrisă la a. u. c. 715. ante I. Chr. 39.—Horaţiu avea 26 de ani.

---

este titluită «in contra unui inimic.» *Acron* (ad. Horat. Epod. VI. in Braunhardt. 1. p. 612), arată că bucata aceasta fu scrisă contra unui Cassius Severus, poet foarte bărfitor, parasit flămând, pe care il impăca cineva cu un prânz; *Pliniu* (Hist. Nat. VII. 12) *Quintilian* (Dialog. de Orat. c. 19) şi *Tacit* (Ann. I. 71. IV. 24) vorbesc de un Cassius Severus, orator insemnat, foarte sarcastic şi eloquent. E mai de crezut dar că Horaţiu a indreptat epigramele sale contra lui Cassius oratorul, om periculos intr'adevĕr, decât in contra lui Cassius parasitul, pe care cu un os—precum zice—l'ar fi făcut să tacă. Ar fi fost prea mare onoare pentru cel de al doilea, de a fi fost chiar obiectul unei preocupări poetice din partea lui Quintus Horatius Flaccus. Cassius Severus, după *Eusebiu* (Kirchner, Questiones Koratinae p. 23—15) luat in ură de August, din causă că era acusatorul celor mai buni amici ai Imperatorului, ca Nonius Aspernas, intre alţii, el fu exilat in Creta, i se interzise focul şi apa şi muri de mizerie in insula Scripte la 786 a. u. c. sub domnia lui Tiberiu

1) *Molossii* erau căini mari (dulăi) din ţara Molossilor (spre nord-estul Epirului), cari cu căinii roşcaţi din Laconia erau cei mai voinici şi mai credincioşi paznici ai turmelor.

2) Poetul *Archilous*, căruia Lycamb ii făgăduise pe fiică-sa Neobala de nevastă, şi apoi nu-şi ţinù cuvêntul. Poetul scrise contra fetei şi a tatălui o atât de cruntă satiră incât se spânzurarĕ amĕndoi. *(Barthélimy* Voiage d'Anacharsis. t. 6. cap. 76).

3) Duşmanul lui Bupalus fu poetul *Hipponax*. Pliniu spune (Hist. Nat.

LUI MAECENAS(1)

In strălucitul tĕu palat(2) cănd impreună oare
Serba-vom fericitule Maecenas, mulţumiţi
Pe Cesare invingĕtor, bĕnd cel de sĕrbătoare
Vestit Cecub(3) ce mai păstrezi,—de Joe 'ngăduiţi—,
La sunetul duios şi lin al lyrei doriane(4)
Impreunăndu-ţi căntecul cu'n flaut phrygian?
Aşa făcut-am cănd gonit din mări siciliane
Fugì cu vasele-i in foc cel fiu(5) Neptunian
Ce Roma o ameninţa cu fearele acele
Ce ridicase robilor perfizi,(6) amicii sĕi!
Romani vĕnduţi,(7)—aŭ crede-veţi asemeni fapte grele
Urmaşilor?—Se află vai! Supuşi unei femei.(8)

XXXVI) că acest poet avea o figură pocită. Bupalus şi cu frate-sĕu cari erau pictori ii făcurĕ portretul, insă diformitatea chipului resărea şi mai mult, incăt devenea obiectul imediatei atenţiuni şi batjocuri ale privitorilor. Hiponax indignat scrise nişte versuri satirice atăt de fulgerătoare contra lor, incăt amĕndoi fură siliţi să se spănzure.

1) Cănd poetul află că Antonius fusese invins la Actium, că Domitius Ahenobarbus il părăsise şi cavaleria trimisă de tetrarchul Galiţiei se dedese de partea lui August, că infine Maecenas se 'ntorcea la Roma, işi exprimă bucuria prin oda de faţă (Vezi şi Epoda I.)

2) Vezi oda XXIX. Cart. III.

3) Vezi oda XX. Cart. I.

4) *Lyra doriană*, adică căntănd căntece dupe modul dorian, care era cel mai vechiu in musica greacă, mai serios şi mai jos ca ton de căt celelalte numite *authentica*; el se cănta mai ales pe lyră.—*Flautul phrigian* insemnează aci *căntarea phrigiană* care deşi era vioiu şi picant avea insă o inchinare pathetică care mijlocea moliciunea. Din această causă Platon l'a exclus din republica sa. In felul acesta se zice că improvisa Orpheu pentru a lănţuì firea intreagă şi tot cu dinsul Amphion căntănd zidì murii Thebei. Pindar spune că fu intrebuinţat pentru prima oară la nunta Niobeei.

5) *Sextus Pompeius* care pretindea să fie numit fiu al lui Neptun, din causă că tată-sĕu avusese imperiul mărilor. El purta, drept aceea, o mantie albastră, sau in coloarea mării.

6) Sclavii pe care Sextus Pompeiu ii resculase 'n favorul sĕu, dar care 'l părăsirĕ. (Vezi şi Epoda IV).

7) Alusiune la Antoniu şi intreaga lui armată compusă din Romani.

8) Cleopatra.

Uneltele militărești și armele purtându-i,
De niște eunuci poeți(9) in lupte comandați;
Iar printre steaguri de rĕsboiu romane, inălțându-i
Consopiul(10) infam, vĕzù cel soare, pe soldați!
De asta doue mii de Galli cuprinși de indignare
Își inturnarĕ caii lor, Caesar! Caesar! strigând
Și vase multe dușmănești, cu pupele fugare
La noi in porturi s'au ascuns, la stingă intorcĕnd.
Triumf! triumf! de ce 'ntărzii cu carele-aurite
Și cu juncani-ți ne atinși de jug a te arăta?
Triumfe tu nu ne-ai adus in pompe mai slăvite
Pe generalul(11) ce 'n rĕsboiu a 'nvins pe Jugurtha,
Nici pe eroul African(12), a cărui bărbăție
Pe-ale Carthaginii ruini clăditu-i-a mormĕnt!
Invins pe mare și uscat in doliu de urgie
Vrăjmașul prefăcutu-și-a purpura pe vestmĕnt.
Acuma poate fuge el(13) spre Creta cea vestită.
Cu o sutime de cetăți, de vĕnturi insălat,
Ori caută vreun adăpost in Syrtea bântuită
De Noturs, ori pe mări pribeag de valuri e purtat!
Băete, adu-ne aici curĕnd mai largi pahare(14)
Și cèl Lesbos indulcit și Chio dă-ne vin,
Sau la beție să n'avem desgust și rĕu de mare,
Cecubul nostru toarnă-ne mereu paharul plin!
Imi place Bacche(15) a 'neca nevoi și supărare
Ce pentru Caesar m'au muncit, in drăgălașu-ți sin!

Horațiu. Epoda IX.

Scrisă la a. u. c. 714. — ante I. Chr. 40. — Horațiu avea 25 de anl.

---

9) Alusiune la Enuncus *Mardonius* care comanda armatele Egyptene; Eunucii Pathinus, Iras și Charmion aveau direcțiunea celorlalte afaceri ale stĕpânilor.

10) *Consopiul* era o pănză, un cort, o perdea de care se servă locuitorii orientului pentru a se apăra de țințari.

11) *Marius.*

12) *Scipione.*

13) Șapte zile după fuga lui Antoniu armata sa de uscat se inchină lui August. Canidius comandantul ei se dăse pe urma lui Antoniu.

14) «In laetitian effussi largius jam paternus», Vezi și *Seneca «de ira»* 3. 14. 3: «bibit deinde liberalius quam alias capacioribus scyphis.

15) Vezi oda XXII, Cart. I.

ROMANILOR (1)

Unde alergaţi voi, unde? şi cu măini ucigĕtoare
Spedele ascunse 'n teacă pentru ce le-aţi ridicat?
Pe cămpiile de lupte şi pe mări nu credeţi oare
C'a fost chiar peste mĕsură sângele Latin vărsat?(2)
Şi de ce? ca să aprindă ear Romanul in mănie
Ai Carthaginei geloase muri cu fală 'ntăriţi,
Ori in lanţuri pe Bretonii (3) încă plini de duşmănie
A-i silì pe calea sacră să coboare umiliţi?
Nu! ci implinind dorinţa Parthilor deacum să piară
Astă Romă strălucită prin chiar insăşi măna sa!
Dar nici crunţii lupi, nici leii, dacă nu's cu altă fiară
N'au menire intre dinşii aşa ură a-şi purta.
Au e vre-o turbare oarbă care astfel vĕ 'nteţeşte?
Este vre-o fatalitate? crime sunt? daţi un rĕspuns?
Tac cu toţii! Gălbeneala (4) pe-a lor feţe se lăţeşte
Şi'a lor inimi par de piatră de când groaza i-a pĕtruns.

---

1) Dupe infrăngerea lui Sextus Pompeius, republica părea că intrase intr'o perioadă de linişte, dar rivalităţile dintre Octaviu şi Antoniu nu intărziarĕ a aprinde din nou rĕsboiul civil. Imprejurările triste care pregăteau un viitor plin de pericule şi de duşmănii, mai ales in Italia şi in Roma, furĕ prilejul acestei Ode, pe care nu o publică poetul in timpul vieţei, pentru a nu jicni pe August. Vezi şi Oda XIV din Cart. I. I. B. Rousseau a făcut o strălucită imitaţiune a acestei Epode, in Oda sa către «Elveţiani in timpul «rĕsboiului civil din 1712:»

Où courez-vous cruels? quel démon parricide
Arme vos sacrilèges bras?
Pour qui destinez vous l'appareil homicide
De tant d'armes et de soldats?

2) Vezi Oda I. Cart. II.

3) De şi Cesar pĕtrunsese până in Anglia, se poate insă zice că Bretonii n'au fost supuşi decăt foarte tărziu de către Agricola sub Imperiul lui Domiţian.

4) Compară Oda X. Cart. III.

Negreşit că pentru crima de omor a unui frate,
Pe Romani ii urmăreşre un destin rĕsbunător, (1)
De când sângele lui Remus, crunt pentru posteritate,
Curse fără nici o vină pe pământul ţării lor!

Horaţiu. Epoda VII.

Scrisă la a. u. c. 722. ante I. Chr. 32.—Horaţiu avea 33 de ani.

POPORULUI ROMAN (2)

Eată ear un rând de oameni (3) care 'n luptele civile
Se topeşte, Roma cade insăşi sub puterea sa,
Roma, cui Marsii (4) vecinii nu i-au stins mândrele zile,
Nici armatele Etrusce cu Porsenna (5) n'o mişca,

---

1) *Sanadan* (Oeuvres d'Horace) găseşte că această alusiune la moartea lui Remus ca isvor al rĕsboaelor civile, este una din cele mai generoase şi mai filosofice gîndiri ale poetului, care chiar pĕcatele neamului sĕu le pune pe socoteala fatalităţii ce işi are originea intr'o crimă comisă asupra unui nevinovat.

2) Necesitatea de a se impărţi pământuri soldaţilor veterani, zice *Walkenaer* (T. I. p. 80—81. Histoire de la Vie et des Oeuvres d'Horace) ocasionă discuţiuni intre partisanii lui Octaviu şi ai lui Antoniu, gelosia Fulviei nevasta lui Antoniu, ambiţiunea lui Lucius Antoniu, fratele lui, grăbirĕ ridicarea rĕsboiului civil. Octaviu bătù şi luă Perusa prin foamete şi puse să se injunghie pe altarul lui Iuliu Caesar 2—3000 de prisonieri de rĕsboiu, mai toţi cavaleri ori senatori, le confiscă averile şi le dete soldaţilor sĕi. După aceste evenimente, Horaţiu ne mai sperând nimic de la Senat, de la Roma, de la Italia pentru restatornicirea libertăţii, părăsi partida ce susţinuse şi işi dete avĕnt durerii in Epoda de faţă, unde strălucitul sĕu talent incepea să se ivească.

3) Primele discordii civile incepuse intre Marius şi Sylla apoi intre Cesar şi Pompeiu şi la epoca compunerii Epodei aceştia, după ce se continuase intre Octaviu, Antoniu, Brutus şi Cassius, se aprinsese intre August şi Antoniu.

4) Romanii refusând Marsilor dreptul de cetăţenie, aceştia uniţi cu Latiul, cu Sicenii, Etruscii şi cu Campanii le făcurĕ un ingrozitor şi lung rĕsboiu.

5) *Porsenna* rege din *Clusium* inconjură Roma cu Etruscii sĕi, pentru a

Nici silinţele 'ncordate ale Capuei geloase,(1)
Nici Spartaccus(2) infocatul, Alobrogul(3) rĕsvrătit,
Roma ce n'a fost infrântă de-ai Germaniei feroase
Blonzi copii, nici de barbarul(4) cel de mame urgisit;
Noi o vom surpa, noi rasă făr' de lege, blăstemată
Şi pămĕntu-i din nou fi-va ear locaşul fiarelor!(5)
Vai! invingĕtorii barbari, in cetatea sfărămată
Pe-a strămoşilor ţărână vor călca cu caii lor,
Şale lui Quirinus oase ce s'ascund de vĕnt şi soare(6)
—O! nelegiuire cruntă!—din mormĕnt le-or spulbera!
Toţi, ori poate inţelepţii,(7) de primejdii viitoare
Vor un mijloc să găsească pentru a ne apăra?
Eu, mai bun de cât acesta nu cred altul să mai fie
Adică: precum odată Phoceenii(8) blăstemând
Părăsitu-şi-au pămĕntul, temple, zeii şi pustie
Au lăsat la lupi cetatea şi la porci mistreţi fugând,
Astfel să pornim cu toţii unde paşii ne vor duce,
Unde ne-or măna pe valuri Notus, Africul cel crunt!
Bine-i astfel? sau mai bune sfaturi altul ne aduce?
Răpedĕ 'n corăbii dară cât prielnici sorţii sunt!

---

restabilì pe Tarquiniu pe tron, la 508 ante I. Chr., dar neputĕnd lua oraşul din causa devotamentului lui Horaţiu Cocles, schimbă impresurarea in bloccus. Spăimântat de fanatismul şi de ameninţările lui Mucius Scaevola, trată cu Romanii de pace, luă ostatici intre cari pe fecioara Clelia şi se intoarse in patrie.

1) Pe timpul celui de al douilea rĕsboiu punic, Anibal făgăduise Capuei imperiul Italiei. Ea fu, după aceasta, lungă vreme rivala Romei şi a Carthaginii.

2) Vezi Oda XIV. Cartea III.

3) *Alobregii* populaţiune a Selliei, locuind părţile dintre *Rodannus* (Rhône) şi *Isara* (Isère) erau foarte neastĕmpĕraţi şi se resvrăteau foarte des contra Romanilor.

4) *Annibal.* Vezi şi Oda I. Cart. I.

5) Inainte de clădirea Romei toţi munţii ce o inconjoară erau acoperiţi de păduri mari, pline de fiare sĕlbatice.

6) Alusiune la caracterul sacru al mormintelor, a cărora violaţiune era pedepsită ca o crimă contra impietăţii şi veneraţiunii manelor, adică cu moarte.

7) Adică acei cari aveau oroarea rĕsboaelor civile.

8) *Phoceeni* o populaţiune din Ionia, bântuită fiind de rĕsboaiele lui Cyrus Regele Persiei, se imbarcarĕ cu toate averile lor şi fondarĕ la sudul Galiei pe Mediterana oraşul *Marsillia* la anul 600 inainte de I. Chr.

Dar intăi jurăm cu toţii: „Când vor sta plutind pe mare
Stâncele din fund, atuncea să ne 'ntoarcem inapoi;
Să ne indreptăm spre Roma earăş făr' de remuşcare
Când pe crestele Matinei[1] Pô va trece al său şioiu,
Când in mare Apeninul fruntea ţine-va plecată
Când amoruri monstruoase cerbi cu tigri vor unì
Şi porumbii cu hereţii, ear in unda cea sărată
Ţapul legănându-şi părul cu plăcere va plutì
Şi de leul cel părdalnic turmele nu s'or mai teme!"
Pentru-a nu ne mai intoarce vecinic daca ne legăm
Cu asemeni jurăminte şi cu feluri de blăsteme,
Aideţi cetăţeni cu toţii, ori cei buni doar să plecăm!
Ceilalţi turmă nătângă, blăstematelor cămine
Făr' de vlagă, nici speranţă trişti rămână 'n paza lor.
Voi cu inima voinică, lăsaţi plângeri feminine
Şi sburaţi, sburaţi departe de ţermii Etruscilor!
Ah! Oceanul, brău al lumii, ne aşteaptă! Cu grăbire
Hai! să mănecăm pe cămpii, cămpii cei imbelşugaţi,
Unde Ceres fără muncă, — insule de fericire![2] —
Dă păminţului toţi anii cu tesaure 'ncărcaţi;
Unde via netăiată totdeauna infloreşte,
Unde mugurii măslinei nu'ş deloc inşălători,
Unde cu smochine coapte arborul se 'mpodobeşte
Şi se scurge merea dulce din stejarii roditori!
Acolo din virf de munte cu răsunet cad isvoare
Caprele la muls acolo, nesilite vin a sta
Oile de lapte pline trag a casă iubitoare,
Ursul imprejurul stănei nu stă noaptea a urla
Şi păminţu 'n sin n'ascunde mult hidoasele vipere.
Căte lucruri minunate mai vedea-vom fericiţi!
Eurus peste ogoare nu revarsă cu putere
Lungi torentele de ploae şi acolo sunt feriţi

---

1) Muntele Matinus ori Matina in Apulia. Vezi Oda XXVIII. Cart. I.

2) *Divites insulas* adică insulele Canarii, cari erau atunci la marginea lumii cunoscute, spre apus şi despre cari se povesteau lucruri exagerate pentru minunile, bogăţiile şi bunătăţile de tot felul coprinse intr'insele, astfel că păreau a fi un raiu păminţesc. Vezi şi Oda VII. Cart. IV.

Bobii cei fertili să peară de-a cămpiei uscăciune,(1)
Regele din cer cu grijă anotimpii cumpĕnind.
Argonauţii(2) acolo nu vin după 'nşelăciune,
Ş'ai Medeei(3) desfrĕnate paşi acolo nu se 'ntind,
De la Tyr(4) corăbierii, pe-acel ţĕrm nu-şi vor impinge,
Nici ai lui Ulys(5) tovarăşi băntuiţi vasele lor.
Molima rĕu făcĕtoare turmele nu le atinge,
Turmele nu's nimicite de un soare arzĕtor! (6)
Joe ast locaş păstrat-a inimelor prea curate
Atunci cănd veacul de aur in aramă-l transforma
Ş'apoi cel de fer ne dete(7); inţelepţii s'or abate
De la dinsul, cănd cuvĕntul meu profetic vor urma!

Horaţiu. Epoda XVI.

Scrisă la a. u. c. 714. ante I. Chr. 40.—Horaţiu avea 25 de ani.

D. C. OLLANESCU.

---

1) Vezi Oda XIII. Cart. III.

2) şi 3) Vezi Epodon liber. Carm. III, la Note.

4) *Tyrul* sau *Sidonul* oraş şi port de mare al Pheniciei, pe coastele Asiei Mici, foarte vestit pentru comerciul sĕu. Azi se numesce *Seida* sau *Sayd* in Syria.

5) Vezi Oda XXIX. Cart. III.

6) Vezi Oda XXX. Cart. III.

7) *Orelli* (T. I. pag. 447. Nota 63). zice: «Itaque cum nulla ibi sint scelera, nullae pestes, piis illam tamquam separatam a sceleratis sedem destinavit Juppiter, ex quo *aureaum aetatem*, in *aeream*, mox hae *in ferream* in deterius semper mutavit.» Tres actates hic memorat, argentea praetermissa, duas tantum. *Virgiliu* Georgica: I. v. 125. Vezi şi *Hesiod* O. e. D. 167 de heroibus.

TRADUCERI DIN POEȚII GRECI MODERNI

CĂNTECUL XANTEI

(Dupe Solomos)

Tu n'ai vĕzut pe Xanta?
— Ba am vĕzut-o ieri,
Cănd a pornit in luntre
Spre depărtate ţări.

Vintrele de zăpadă
Se umflă incetinel,
Cum aripele 'ntinde
Frumosul porumbel.

Voioşi şi trişti amicii
Pe ţĕrm privind-o, sta,
Ear alba ei năframă
Din barcă-i saluta.

Ş'am vrut atunci s'o caut
Cum face semn zimbind
Păn' ce de depărtare
O umbră mai cuprind.

Şi 'ncetul cu incetul
Urmănd-o in estaz
Nu mai ştiam de-i pănză
Sau spumă de talaz.

Când pânză și năframă
In fund de mări se sting,
Au prins să plâng' amicii
Am prins și eu să plâng.

Nu-mi pare rău de luntrea
Pierdută'n negre zări,
Ci plâng pe Xanta dusă
In depărtate țări. —

I U B E A M . . .

(Dupe Christopulos)

Iubeam o gingașă copilă
Și tremuram s'o vĕd odată
Cum biruită mi se lasă
De-a mele buze sărutată.

Ș'am spus, și ea plecat-a ochiul
Supus ispitei ce-o 'nfioară
Și sărutând-o 'n colț de buză
O rog să stea a doua oară.

Se 'nduplecă și-mi dete voea
Cu ochi ce leșinați scântee,
Ș'n farmecul de sărutare
O rog odată să mai stee.

„Mai na odată — imi respunde—
Și să ți-o spun, să fii cu minte;
Curajul mult i-obrăznicie,
Ce nu mai iert d'aci nainte.“

Iubită, zic, hai lasă gluma,
E slab al frumuseții paznic,
Intinde-mi buza-a patra oară
Și-ți jur că n'oiu mai fi obraznic.

Atunci rizĕnd vicleana fată
Incet pe gură mĕ bătù
Şi-mi zise: Trei sunt zine Graţii
Şi-aci la trei remăi şi tu!“

POESIE PERSANĂ

Mi-ai spus că-mi da-vei gura ta, muiere,
Chezaşi au fost a tale buze mici;
De-ai vrea să-ţi calci cuvĕntul, eu l'aş cere
De la chezaşi, şi n'ai ce să mai zici.

G. MURNU.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XXXVII.

Despre spirituala gălceavă ce avură Don Quijote şi canonicul, cu alte intimplări (1)

— Bun de tot! rĕspunse Don Quijote. Cărţilor ce sunt tipărite cu invoirea regilor şi cu incuviinţarea acelora cărora ele au fost incredinţate, cetite cu obştească plăcere, lăudate de cei mari şi de cei mici, de săraci şi de bogaţi, de oamenii cu carte şi de cei proşti, de mojici şi de cavaleri, intr'un cuvĕnt de tot felul de persoane, de orice stare şi condiţie ar fi, aceste cărţi să fie minciună! Şi mai ales cănd au atăta aer de adevĕr, povestindu-ne de tata, mama, patria, rudele, virsta, de locul şi vitejiile, una căte una, şi zi cu zi, pe care le făcù cutare scutier sau cutare cavaler! Tacă graţia voastră, nu mai vorbească astfel de nelegiuiri, şi să mĕ creadă că-l sfătuesc in aceasta ceeace

1) Gălceava de care e vorba, sub acest titlu, a inceput in Cap. precedent XXXVI, precum şi convorbirea lui Don Quijote cu Sancho, incepuse şi aproape se sfirşise in Cap. XXXV. Se poate oare atribui această neesactitate in titluri negligenţei celui intăi editor, sau mai de grabă unui ciudat capriciu a lui Cervantes? Părerea de pe urmă este mai probabilă, de vreme ce această greşală se află repetată de mai multe ori.

trebue să facă ca om de spirit. Sau de nu, cetească-le, şi va vedea plăcerea ce va avea dintr'o asemenea lectură. Spuneţi-mi, mĕ rog, este o mai mare mulţumire decăt a vedea cum am zice, că acum aice se arată inaintea noastră un lac mare de smoală ferbĕnd cu clocot, şi că umblă inotănd şi incrucişăndu-se printr'insul mulţime de şerpi, şerpuşori, şopirle şi alte multe soiuri de vietăţi selbatece şi ingrozi-

toare, şi că din mijlocul lacului ese un glas foarte jalnic, care zice: „Tu cavalere, oricine ai fi, care stai privind acest lac inspăimăntător, dacă vrei să dobăndeşti comoara ce se ascunde sub aceste ape negre, arată bravura puternicului tĕu pept, şi aruncă-te in sinul acestei unde intunecoase şi clocotitoare. Dacă nu vei face astfel, nu vei fi vrednic să vezi inaltele minuni ce inchid in ele cele şapte casteluri a celor şapte zine, care zac sub această negreaţă“. N'a apu-

cat bine cavalerul să audă glasul ingrozitor, fără a ţinea seamă de primejdia la care se expune şi fără chiar a se despoia de povara armelor sale grele, recomandându-se lui D-zeu şi doamnei sale, se asvirle in mijlocul lacului clocotitor, şi când nici nu ştie unde are să se oprească, se găseşte deodată in nişte cămpii inflorite, cu care cămpiile Elizee n'au cea mai mică asemĕnare. Aice i se pare că cerul e mai străveziu, şi că soarele luceşte cu o nouă strălucire. Inaintea ochilor i se infăţoşează o pădure liniştită, alcătuită din copaci atât de verzi şi frunzoşi, incât verdeaţa lor invioşează vederea şi desmeardă urechile dulcele şi firescul cântec al micuţelor păsăruici de tot felul de culori, care umblă sburând in toate părţile prin crengile incolăcite. Aice el descopere un părăuaş ale căruia ape recoroase, asemenea unor cristale curgĕtoare, aleargă pe un năsip mĕrunt şi pe albe petricele ce par a fi de aur cernut şi perle curate. Mai incolo vede o fontână măeastră, făcută din iaspis de felurite culori şi de marmură netedă. Mai departe vede alta, orănduită in mod rustic şi in care găoacele fine ale scoicelor, cu incovoiatele case albe şi galbene ale curcubeului, aşăzate in ordine neregulată, şi avĕnd amestecate intre dinsele bucăţi de cristal lucitor şi de smaragduri fără formă, alcătuesc o lucrare variată, astfel incât arta, imitând natura, pare că o birueşte aici. Mai incolo fără veste i se descopere un castel intărit sau un frumos palat ale căruia ziduri sunt de aur masiv, crestele de diamant, porţile de iacint; intr'un cuvĕnt el este de o făptură atât de minunată, incât deşi materialul din care e format, este numai diamant, rubin, perle, aur şi smaragd, de mai mare preţ este arhitectura lui. Şi ce mai poate dorì cineva, după ce a vĕzut aceasta, decât să vadă eşind pe poarta castelului un mare numĕr de domnişoare, ale căror haine elegante şi frumoase, dacă eu m'aş pune acum să le descriu cum ni le povestesc istoriile, n'aş mai sfirşì niciodată; şi indată, aceea care părea cea mai de frunte din toate, luând de mănă pe indrăsneţul cavaler ce se aruncase in clocotitorul lac, şi ducĕndu-l fără a-i spune o vorbă, in lăuntrul bogatului palat sau cas-

tel, făcĕndu-l să se desbrace cum l'a născut maică-sa, scăldăndu-l in apă călduță, ungĕndu-l apoi peste tot cu unsori mirositoare, şi imbrăcăndu-l cu o cămeşă de bumbac foarte subţire, toată mirositoare şi parfumată? In urmă să vadă alergând altă domnişoară ce-i aruncă pe umeri o mantie, care se spune că preţueşte obicĭnuit cel puţin cât un oraş şi chiar mai mult? Ce e mai plăcut earăş decât când ne istorisesc că după toate aceste, ele il duc in altă sală, unde găseşte mese puse cu atâta regulă, incât remâne incântat şi uimit? Când vedem că i se varsă pe mâni o apă, destilată din chihlibar şi din flori mirositoare, că-l aşază pe un scaun de fildeş, că-l slujesc toate domnişoarele, păstrând o miraculoasă tăcere, şi aducĕndu-i atâtea feluri de mâncări gătite cu atâta gust, incât pofta nu ştie la care trebue să intindă mâna?

Ce va fi când va auzì musica care resună, in vreme ce el mănâncă, fără a se şti cine cântă, nici de unde resună? Şi după sfirşitul mesei şi ridicarea blidelor, cavalerul remâne lăsat a lene pe scaun, scobindu-şi poate dinţii, cum este obiceiu, când intră fără de veste pe uşa sălei altă domnişoară cu mult mai frumoasă decât nici una din cele dintâi, se aşază alăturea cu cavalerul, şi incepe a-i da seamă ce castel este acela, şi cum ea este vrăjită in el, cu alte lucruri ce uimesc pe cavaler şi produc mirare cetitorilor care cetesc istoria lui. Nu vreau să mĕ intind mai mult asupra acestui subiect, căci din cele ce am zis se poate deduce că orice parte s'ar cetì, din oricare istorie de cavaler pribegitor, are să pricinuiască plăcere şi să minuneze pe oricine ar cetì-o. Creadă-mĕ graţia voastră, şi precum v'am mai spus-o odată, cetească aceste cărţi şi va vedea cum ele alungă melancolia ce aţi avea, şi imbunătăţesc condiţia, dacă din intimplare ea este tristă. Despre mine ştiu să spun că de când sunt cavaler pribegitor sunt viteaz, inţelept, liberal, bine crescut, generos, delicat, indrăzneţ, blând răbdător, suferitor la muncă, inchisori, vrăji, şi deşi e aşa de puţin timp de când mĕ vĕzui inchis intr'o cuşcă, ca nebun, gândesc totuş, prin vitejia braţului meu, favorizăn-

du-mĕ cerul şi nefiindu-mi protivnică soarta, să mĕ vĕd peste căteva zile rege unui regat in care să pot arăta recunoştinţa şi liberalitatea ce se ascund in peptul meu. Căci pe credinţa mea domnule, săracul nu e in stare de a putea să arate virtutea liberalităţii cu nimene, chiar de ar avea-o in cel mai mare grad, şi recunoştinţa ce se mărgineşte numai in dorinţă, este lucru mort, cum este moartă credinţa fără fapte. Deaceea aş vroi ca soarta să-mi hărăzească degrabă vre-un prilej ca să mĕ fac impĕrat, spre a-mi arăta inima făcĕtoare de bine pentru prieteni, mai ales pentru acest sărman Sancho Panza, scutierul meu, care e omul cel mai bun din lume. Aş vroi să-i dau o ţară cu titlul de conte ce i-am făgăduit deja de multe zile. Dar mĕ tem numai că nu va avea destoinicia ca să cărmuiască statul sĕu.

Cam aceste de pe urmă cuvinte ale stĕpănului sĕu le auzi Sancho, şi-i zise: „Lucreze graţia voastră, domnule Don Quijote, ca să-mi dee acest contat, atăt de mult făgăduit de graţia voastră, şi atăt de aşteptat de mine, şi eu vĕ făgăduesc că nu-mi va lipsì mie destoinicia de a-l cărmuì. Şi chiar cănd mi-ar lipsì, eu am auzit spunĕndu-se că sunt oameni in lume cari iau in arendă statele seniorilor, şi le dau atăta pe fiecare an. Ei au grijă de cărmuire, ear stĕpănul stă cu mănile in sin, bucurăndu-se de venitul ce-i dau, fără a se ingrijì de ceva. Astfel voiu face şi eu: nu mĕ voiu uita la nimic, ci indată mĕ voiu lepăda de toate, şi mĕ voiu bucura de venitul meu ca un duce, zică lumea orice ar zice.

— Aceasta, frate Sancho, zise canonicul, se inţelege in căt priveşte folosinţa venitului, dar in cărmuirea dreptăţii are treabă numai stĕpănul statului. Aice se cere ghibăcie şi judecată bună, şi mai cu seamă găndul bun de a nimerì căci dacă acesta lipseşte de la inceput, mijlocul şi sfirşitul vor merge pururea pe căi greşite. Deaceea şi Dumnezeu ajută obicĭnuit dorinţa bună a celui simplu, precum nu favorizează dorinţa rea a celui deştept.

— Nu ştiu eu aceste filosofii, respunse Sancho Panza, dar ştiu numai să am eu contatul ătăt de degrabă căt aş

şti să-l cărmuesc, căci am tot atăta suflet ca şi altul, şi atăta trup ca cel ce are mai mult, şi voiu fi eu tot atăt de rege peste statul meu, cum fiecare peste al său, şi odată ce voiu fi rege voiu face ce voiu vroì, şi făcènd ce voiu vroì, voiu face cheful meu, şi făcènd cheful meu, voiu fi mulţumit, şi fiind cineva mulţumit, nu mai are ce dorì, şi ne mai avènd ce dorì, se sfirşeşte. Să vină dar statul şi rèmas bun, să ne vedem cu bine, cum zise un orb cătră un altul. —Nu sunt aceste filosofii rele, cum spui tu, Sancho, zise Don Quijote. —Dar cu toate aceste, rèspunse canonicul sunt multe de vorbit asupra acestui subiect a contatelor. La aceasta respunse earăş Don Quijote: Nu prea ştiu ce mai este de vorbit; eu mè iau numai după pilda ce-mi dă marele Amadis de Gaula, care făcù pe scutierul seu conte peste Insula-statornică. Tot astfel pot şi eu, fără mustrare de cuget, să fac conte pe Sancho Panza, care este unul din cei mai buni scutieri ce a avut un cavaler pribegitor.

Canonicul rèmase inlemnit de aiurările cu judecată (dacă aiurarea admite judecată), pe care le spusese Don Quijote, de chipul cu care zugrăvise aventura cu cavalerul Lacului, de impresiunea ce făcuse asupra lui inchipuitele minciuni ale cărţilor ce el cetise, şi insfirşit il uimea neghiobia lui Sancho, carea dorea cu atăta rivnă contatul ce-i făgăduise stèpănul său.

In acel moment se intorceau deja servitorii canonicului, care se duseserè la ospètărie să aducă catîrul cu merinde, şi punènd masa pe un covor aşternut pe iarba verde a ţarnei, se aşezarè cu toţii la umbra unor copaci şi mâncarè acolo, pentru ca să nu peardă cărăuşul indemănarea acelui loc, cum s'a maï spus. Stând ei la masă, auzirè deodată un vuet ascuţit şi un sunet de tălăngi ce resuna printre spinii şi desele tufişuri ce se aflau nu departe de acolo, şi in acelaş moment vèzurè eşind din acei tufari o capră frumoasă, pe toată pielea pătată cu negru, alb şi cenuşiu. In urma ei venea un caprar, care striga la dènsa, spunèndu-i vorbe după obiceiul lor, pentru ca ea să se oprească sau să se intoarcă la turmă. Capra fugară, fri-

coasă și spărietă venì la călĕtori ca și cum ar fi cerut ocrotire de la dinșii, și se oprì aice. Sosì și caprarul, și apucând-o de coarne, ca cum ea ar fi fost destoinică de vorbă și de inţelegere, ii zise: Ah! neastĕmpărato! Vargato, vargato! Pentru ce, de căteva zile, umbli schiopătând de un picior? Ce lupi te sparie fata mea? N'ai să-mi spui ce-i asta, frumoaso? Dar ce poate fi, decăt că eşti femee și nu poţi sta liniștită? Blăstemată fie teapa voastră și a tuturor acelora pe care le măimuţăreşti! Inapoi, inapoi prieteno, că dacă nu eşti aşa de mulţumită, vei fi măcar sigură in stăna ta și cu tovarăşele tale. Dacă tu, care trebue să le păzeşti și să le indreptezi, umbli aşa fără călăuz și fără rost, ce au sa mai facă ele?"

Vorbele caprarului făcurĕ plăcere acelor ce le auzirĕ, mai cu seamă canonicului, care-i zise; „Pe viaţa voastră, frate, liniștiţi-vĕ puţin și nu vĕ grăbiţi a intoarce aşa curĕnd această capră la turmă, căci de vreme ce ea este femee, cum ziceţi, are să urmeze pornirea ei firească, oricăt v'aţi pune ca să o impedicaţi. Luaţi bucăţica asta, și beţi apoi o inghiţitură ca să vĕ potoliţi mănia, și pănă atunci capra se va odihni.« In timp ce vorbea astfel ii și intinse pe virful unui cuţit spinarea unui iepure rece. Caprarul o luă și mulţumì, apoi bĕù, se domolì și zise indată: „N'aș vroi se mĕ iee graţiile voastre drept un om prost, pentru că am vorbit cu atăta judecată cătră această vitișoară, căci in adevĕr vorbele ce am spus nu sunt lipsite de oarecare tainĕ. Prost sunt eu, dar nu atăta ca să nu inţeleg cum să mă port cu oamenii și cu dobitoacele." — Asta o cred eu foarte bine, zise parohul, căci știu acum din experienţă că munţii hrănesc oameni de litere, și colibele păstorilor sălăsluesc filosofi. — Cel puţin, domnule, rĕspunse caprarul, ei primesc pe oamenii ce s'au făcut cuminţi; și pentru ca să credeţi acest adevĕr, și să-l pipăiţi cu măna, cu toate că se pare că eu mĕ poftesc fără să fiu rugat, dacă nu vĕ supăraţi de asta, și vroiţi, domnilor, să-mi daţi o clipă de luare aminte, vĕ voiu povesti o intimplare ade-

vĕrată care să intărească ceeace a zis acest domn (arătând po paroh), și eu insumi.“

La aceasta Don Quijote respunse: „Fiindcă vĕd că această intimplare are nu știu ce umbră de aventură de cavalerie, eu din partea mea vĕ voiu asculta cu foarte mare plăcere, și tot astfel vor face și toți acești domni, ca unii ce sunt de foarte mult spirit și iubitori de noutăți curioase care uimesc, invioșează și farmecă simțurile, cum fără indoială cred că are să facă povestirea voastră. Incepeți dar, prietene, că toți ascultăm. — Eu imi trag partea mea, căci mĕ duc cu această turtă la pĕrău, unde am să mĕ ghiftuesc pe trei zile, pentru că am auzit pe domnul meu Don Quijote, spunĕnd că scutierul unui cavaler pribegitor trebue să mănănce cănd are prilej, pănă n'o mai putea, din pricină că intră uneori din intimplare in vre-o pădure ată̆t

de incălcită, incăt nu ajung să easă dintr'insa timp de șase zile, și dacă nu-i omul sătul sau cu desagii țoșcă, poate să remăe acolo, cum remăne de mulfe ori, prefăcut in momie.

— Tu te ții, Sancho, de lucruri sigure, zise Don Quijote. Du-te unde vrei, și mănăncă ce vei putea, căci eu sunt acum sătul, și-mi lipsește numai să dau sufletului hrana lui, cum ii voiu da-o ascultănd istoria acestui om bun. — Tot

astfel vom da-o cu toţii la ale noastre, zise canonicul, şi indată rugă pe caprar să inceapă ceeace făgăduise. Caprarul dădù de două ori cu palma pe spinarea caprei, pe care o ţinea de coarne, zicêndu-i: Culcă-te lângă mine, fetico, căci avem timp să ne intoarcem la bărlogul nostru.“ Capra purù că pricepe, căci aşăzându-se stĕpânul ei, ea se intinse lângă el cu multă linişte, şi privindu-l in faţă, da a inţelege că lua seama la ceeace zicea caprarul, care incepù istoria sa in chipul următor:

(Va urma) *ST. G. VĂRGOLICI.*

POESII POPULARE[1]

— (Urmare) —

Ba ieşte, nu striga
Să resune uliţa,
Să resune ghiaţa 'n vale
Să-i cază mândrei cu jale.

Feciorul care nu strigă
Ii zic fetele tălchigă;
Feciorul care nu joacă
Ii zic fetele dărloagă.
Dragul meu de strigător
Ai fi bun dărg in cuptor!

Arză-te focul dulcuţă
Ce-ai crescut aşa micuţă
Doar te-ai uitat a dormì
Pe rĕzorul cănepii,
De te-au păscut iepurii
De la cap păn la picioare
Deaceea n'ai crescut mai mare

Mândra cu şurţă de pănză
Şi-a uitat un ochiu in brănză
La moară la Silivaş
S'a 'necat o fată in caş;

1) Vezi «Conv. Lit.» No. 8 din 1890.

Ş'o fată de morăriţă
Intr'o oală de jintiţă.

Copiliţă cum te-aş stringe
Dar eşti tănără şi-i plănge!
— Stringe-mă, bade, de-i vrè
Că de-oiu plănge oiu tăcè.

Se mărită mândra mea
Vai de capul cui o iea,
Şi eu o aş fi luat
Dar i-a fost capul stricat.

Pre la noi pe Cămpu-lung
Prind fetele măţa 'n jug,
Şi o fată mai bătrănă
Doamne bate, cum le mănă
Tot c'un biciu mare de lănă.
Doamne bate şi trăsneşte
Că amar le mai pocneşte!
Luaţi feciori sama bună
Care fată-i mai bătrănă
S'o punem căţea la stănă.

Auzi mândră, popa toacă
Eşi afară de te roagă;
Te roagă la cheotori (1)
Să-ţi trămeată peţitori,
Peţitori din şezători
Unde-s fete şi feciori.

---

1) Chingă la casă.

Deseară se lasă sĕc,
Mĕ duc maică să mĕ 'nec.
— Draga maicăi nu te duce,
Că mai sunt zile de dulce.

Mândra mea s'a lăudat
C'are șurță de trei foi
Ș'un bădiț cu șase boi;
D'are șurță din doi foi
Ș'un bădiț cu șase oi.

Fetele din acest sat
Toată vara au secerat
Pentru-o mierță de secară,
Să-și cumpere rumeneală.
Rumeneala s'a gătat
Și fața li s'a stricat.

Mândra mea s'a lăudat,
Că ca ea nu coase 'n sat.
Pe unde impunge cu acul,
„*Rendea*“(1) 'și poate băga capul.

De-ai știi mândră, chindisi
Cum știi pe badea păzi;
De-ai știi țese 'n patru iță,
Cum știi da badei guriță.

---

1) Nume de bou.

Badiu meu de fală mare
Nu poate merge pe cale.
Dă prin tină, lunecă,
Și de brău se 'mpedică.

Cum să n'am inimă rea,
Eu iubesc, altul mi-o iea?!
Las' s'o iee și s'o ducă,
Să mĕ scape de-o nălucă:
De năluca dracului,
De darea 'mpĕratului!

Mĕ dusei cu coasa 'n răt,
Să cosesc iarbă și pămĕnt,
Să pun mândrei pe morMĕnt.
Și cosii iarbă și flori
Mândruței de sĕrbători.

ALESIU V.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI APĂRUTE DE CURÊND ȘI TRIMISE DIRECȚIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE"

Theodor T. Burada. Cercetări despre școalele românești din Turcia. 1 vol. București, 1890.

Traiul Românilor înainte de fundarea staturilor naționale. 1 broș. discurs de Dr. *I. G. Sbiera*, Cernăuți 1890.

D-șoara Chrisanta Christeanu. Memoriu asupra organisației inveță-mêntului pentru fete in Republica francesă, 1 volum, București, 1890.

Situațiunea Județului Vâlcea pe anii 1888—1889, 1 broș. Bucur. 1890.

Memoriu adresat d-lui Ministru al Domeniilor, 1 broș. București, 1890.

CORESPONDENȚĂ:

T. B. in C. — Nu sunt publicabile.

A. P. și G. C. in S. M. — Mica scriere maghiară e prea puțin importantă pentru a merita o reproducere in limba română.

G. M. M. in F. — Ca fond — neințeles; ca formă — imitație servilă

Nicolae. — Fără interes.

Dir.

București. Din stabilimentul grafic I. V. Socec.—31,827.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 10. Bucureşti, 1 Ianuarie 1891. **Anul XXIV.**

RADUL NEGRU

ŞI

ORIGINILE PRINCIPATULUI ŢĂRII ROMÂNEŞTI

I.

După zisa cronicelor noastre se implinesc acum şase secoli de la intemeiarea principatului Ţării Româneşti prin Radul Negru. Incontra autorităţii cronicarilor s'au ivit insă, chiar la cele dintâi cercetări, cuvinte de indoială, şi istoria n'a spus încă cuvêntul de pe urmă in această chestiune. Intrebarea ce ne propunem a discuta are astăzi, pe lângă interesul ştiinţific, incătva şi un interes actual, intru cât poate fi vorba de aniversarea seculară a intemeierii. Dar până a ne pronunţa asupra ei, să vedem mai intâi ce spun cronicele.

Ca cea mai veche cronică a Ţării Româneşti e cunoscută cronica anonimă, publicată in „Magasinul istoric“ (IV, 231 squ. V, 3 squ.) sub titlul „Istoria Ţării Româneşti de când au descălecat Românii“. Ea e cuprinsă, impreună cu continuaţia lui Radu Greceanu şi a lui Radu Popescu, şi in „Istoria Ţării Româneşti“ publicată de Ioanid (Bucureşti 1859) după manuscriptul Ierodiaconului Daniil. In această cronică anonimă avem să deosebim o parte mai veche până la a. 1593, după care urmează domnia lui Mihaiu Viteazul,

scrisă de un contimporan(1), şi domniile următoare până la a. 1688, adause succesiv deasemenea de autori mai mult sau mai puţin contimporani. Partea până la 1593, pe care aş numì-o *Cronica Basarabească*, este intăia şi, pentru timpul acesta, unica cronică originală a Ţării Româneşti ce cunoaştem. Constantin Căpitanul (Mag. ist. I. II.), carele s'a silit a aduna cât mai multe ştiri, atât din cronicele indigene cât şi de la autori străini, foloseşte până la 1593 numai această cronică a ţării, cu care el consună aproape literal. Ceeace spune mai mult, priveşte pe „vecini şi străini, după cum a găsit scris de alţi istorici" (I, 88), sau el le află „la străini", (I, 95). Neajunsurile cronografiei indigene ii scot chiar esclamarea de nemulţumire: „După aceasta se cunoaşte ce fel de oameni au fost Rumânii noştri, care nici un lucru deplin n'au scris!" (I, 99). De la domnia lui Mihaiu Viteazul inainte, Constantin Căpitanul se deosibeşte de cronica anonimă, nu numai in formă, ci parte şi in cuprins, de unde resultă că el a folosit aici şi alte cronici din ţară. Deosebirile ce se află in partea inainte de Mihaiu Viteazul privesc, afară de ştiriile străine, numai timpul de la Radul cel Mare (1494—1508) până la sfirşitul domniei lui Neagoe Basarab (1512—1521), unde cronica veche, aşa cum se află in cronica anonimă adusă până la a. 1688, nu ne este păstrată in forma sa originală. Un copist nepriceput a interpolat aici Viaţa Patriarchului Nifon(2), care se ocupa mai pe larg de Domnii Ţării Româneşti din acest timp, lăsând afară partea

1) Baldasar Walther, autorul contimporan al istoriei lui Mihaiu Viteazul, apărută la 1599 (retipărită in Tesaur de monumente istorice, I, de Papiu Ilarianu), aminteşte in prefaţă o descriere a faptelor acestui Domn, scrisă românește de logofătul său, pe care a căpătat-o in Tirgovişte la 1597 şi a folosit-o după o traducere polonă. Această cronică indigenă pare să fie cuprinsă in cronica anonimă, după cum arată compararea ei cu Walther.

2) Traducerea românească a acestei biografii, scrisă grecește de «kir Gavriil Protul, adică mai marele Svetagorei», contimporan cu Neagoe Basarab, e publicată de d. Hasdeu in Archiva isrorică, I, 2 pag. 133 squ. după o copie din a. 1654 şi alta din 1816 a Tractatelor lui Neagoe Vodă, la care e alăturată. Ea se află interpolată mai toată in cronica noastră.

corespunzătoare a cronicei; el păstrează chiar numele de *Panonia* pentru Ţara Românească, precum aflase in viaţa lui Nifon. Textul original al cronicei pare să fie folosit de Constantin Căpitanul, cum şi de autorul cronicei traduse de Filstich. (1)

Aşa cum ne sunt păstrate, cronicele Ţării Româneşti au caracterul contimporanităţii abia de la Neagoe Basarab inainte; pentru Domniile anterioare insă, ele sunt foarte lipsicioase şi chiar rătăcite. Daca nu in domnia lui Neagoe, apoi puţin mai in urmă va fi inceput deci a se scrie cea dintăi cronică a ţării, care, continuată succesiv, a servit de bază cronicarilor mai tărziu. Această primă cronică ce o numim Basarabească, căpetând fiinţă — ca un cântec de lebădă al Basarabilor — in epoca de apunere a vechii dinastii române, şi fiind continuată intr'un singur text până la a. 1593, o cunoaştem, până când infăţişarea ei mai curată e încă un postulat al viitorului, numai din ediţiunile de tot rele şi lipsite de orice critică ale cronicei anonime adusepână la a. 1688, in care e cuprinsă. Capitolul ei introducător, intitulat in ediţiunea lui Ioanid: „*De când au descălecat pravoslavnicii creştini*“, sună astfel:

„Insă dintăi isvodindu-se de Românii cari s'au despăr-

1) Historie von der ersten Hereinkunft der Römer und von dem von ihnen nachmals aufgerichteten Walachischen Reiche, welche anno 1727 den 5. Sept. aus dem Anonymi Msto Valachico von uns in die teutsche Sprache übersetzt angefangen worden. — Din acest manuscript aflător in biblioteca gimnasiului evangelic din Braşov, Engel (Geschichte der Moldau und Walachei, I, 58 squ.) comunică un fragment, cuprinzând inceputul cronicei până la sfirşitul domniei lui Neagoe Basarab. Manuscriptul intreg cuprinde istoria Ţării Româneşti până la 1688 (cronica anonimă) şi istoria lui Constantin Brâncovanu de Radu Greceanu. După d. Tocilescu (Revista pentru istorie, archeologie şi filologie, 1884, III, 283—284), manuscriptul original al lui Radu Greceanu, care se credea pierdut, s'a aflat acum intr'un codice cu cronica anonimă, impreunată cu Radu Greceanu şi in traducerea lui Filstich. Acest manuscript inedit încă (asupra căruia am cercat să capăt informaţiunile necesare in interesul lucrului, dar spre părere de rău fără resultat), pare deci să cuprindă textul original al cronicei traduse de Filstich şi prin urmare forma mai originală a cronicei anonime.

ţit de Romani şi au pribegit spre miază-noapte(1). Deci trecĕnd apa Dunării, au descălecat la Turnul Severinului, alţii in Ţara Ungurească, pre apa Oltului şi pre apa Morĕşului şi pre apa Tisei, ajungĕnd şi până la Maramorĕş. Ear cei ce au descălecat la Turnul Severinului s'au tins pre sub poalele munţilor până la apa Oltului, alţii s'au pogorit pre Dunăre in jos, şi aşa umplĕndu-se tot locul de ei, au venit până in marginea Nicopolei. Atuncea s'au ales dintr'inşii boiarii carii au fost de neam mare, şi puserĕ banoveţi un neam ce le zicea Basarabii, să le fie lor cap, adică mari bani; şi-i(2) aşăzarĕ intăi să le fie scaunul la Turnul Severinului, al doilea scaun s'au pus(3) la Strehaia, al treilea scaun s'au pogorit la Craiova. Şi aşa fiind, multă vreme au trecut, tot ei oblăduind acea parte de loc.

„Eară când au fost cursul anilor(4) 6798 (1290), fiind in Ţara Ungurească un Voevod ce l'au chemat Radul Negru Voevod, mare herţeg pre Almaş şi pre Făgăraş, ridicatus'au de acolo cu toată casa lui şi cu mulţime de noroade, Români, Papistaşi, Saşi, de tot felul de oameni, pogorindu-se pre apa Dimboviţei, inceput-au a face ţară nouă. Intăi au făcut oraşul ce-i zic Cămpulung; acolo au făcut şi o biserică mare şi frumoasă şi inaltă. Deacolo au descălecat la Argeş, şi ear au făcut oraş mare, şi şi-au pus scaunul de domnie, făcĕnd curţi de peatră şi case domneşti şi biserică mare şi frumoasă. Ear noroadele ce pogorise cu dinsul, unii

1) Ediţia lui Bălcescu şi Laurianu (Mag. ist. IV, 231) are următorul text: «Istoria Ţării Romăneşti de când au descălecat Românii. Insă dintăi s'au cuprins de Românii cari au purces de la Romani şi au venit spre miază-noapte». — Dăm preferenţă textului din ediţ'a lui Ioanid, pentrucă această consună cu traducerea lui Filstich a cronicei anonime (Engel, I, 59), cum şi cu inţelesul ce fraţii Tunuslii (Istoria Ţării Romăneşti, trad. de Sion, Bucureşti 1863, p. 10) şi Fotino (Istoria Daciei, trad. de Sion, Bucureşti 1859, I, 99), dau acestui capitol, ceeace invederează că textul lui Ioanid e mai original decăt cel din Magasinul istoric.

2) Mag. ist., *şi*.

3) Mag. ist., *pogorit*.

4) Mag. ist., *cursul anilor de la Adam*.

s'au tins pe subt Podgoria(1), ajungĕnd pănă in apa Siretului şi pănă la Brăila, ear alţii s'au tins in jos preste tot locul, de au făcut oraşe şi sate pănă in marginea Dunării şi pănă in Olt.

„Atuncea şi Băsărăbeştii, cu toată boierimea ce era mai inainte preste Olt, s'au sculat cu toţii de au venit la Radul Vodă(2), inchinăndu-se să fie subt porunca lui, şi numai el să fie preste toţi stăpănitor.(3) Şi de atuncea s'au numit de-i zic(4) Ţara Românească.

„Eară tituluşul Domnului s'au făcut precum s'arată mai jos: **Въ Христа Бога благовѣрном**(5) **благоьестивамꙋ**(6) **и христолюбивом**(7) **самодержавомꙋ**(8) **Іѡ Радꙋл Негрꙋ Воевод, Божию милостїю господарю веѧ землѧ Ꙋнгровлахскїѧ запланитскїи**(9) **и отъ Амлашꙋ и Фагарашꙋ Херцегꙋ**. Aceasta se tălcueşte pre limba românească: Intru Christos Dumnezeu cel bun-credincios şi cel bun-de-cinste şi cel iubitor-de-Christos şi singur biruitor *Io Radul Voevod*, cu mila lui Dumnezeu Domn a toată Ţara Românească, dintru Ungaria descălecat şi de la Amlaş şi Făgăraş herţeg.(10) Acesta este tituluşul tuturor(11) domnilor de atuncea incepĕndu-se pănă acuma, precum adevĕrat se vede că este scris la toate chrisoavele ţării.

„Şi intr'acesta chip tocmitu-şi-au Radul Vodă ţara cu

1) Mag. ist., *munţi*.
2) Mag. ist., *Radul Vodă Negru*.
3) Mag. ist., *Domn preste toţi*.
4) Mag. ist., *De atunce s'au numit ţara de-i zic....*
5) In loc de благовѣрному.
6) In loc de благочестивому.
7) In loc de христолюбивому.
8) In loc de самодержавному.
9) In loc de запланинским странам.
10) In Mag. ist. lipseşte titlul slavon, ear cel românesc sună: «Intru Christos Dumnezeu... Io Radul Negru Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn a toată Ţara Românească şi herţeg al Amlaşului şi al Făgăraşului». Titlul slavon in ediţia lui Ioanid e ún argument mai mult pentru forma mai originală a acestui text.
11) Mag. ist., lipseşte *tuturor*.

bună pace, că încă nu era de Turci impresurată; şi au domnit până la moarte, ingropându-l la biserica lui din Argeş, domnind ani 24".(1)

Tot aşa incepe şi cronica tradusă de Filstich. Constantin Căpitanul insă se deosibeşte mai ales prin aceea că omite introducerea despre Basarabeşti şi inchinarea lor, incepênd dindată cu Radul Negru, despre carele scrie următoarele (Mag. ist., I, 83—85):

„Când au fost cursul anilor de la Adam 6798 (de la Chr. 1290) Radul Vodă Negrul, care avea scaunul său la Făgăraş, de la moşii şi strămoşii Românilor, carii venise de la Roma in zilele lui Traian Impĕratul Romei, s'au socotit ca să-şi mute scaunul dincoace de plaiu. Pricina pentru ce, nu se găseşte scris nici de ai noştri nici de străini... Poate fi să se fie invrăjbit Domnul Românilor cu Domnul Ungurilor şi cu al Saşilor de nescaiva pricini, şi deaceea să se fie mutat dencoace. Şi nu este a nu se crede aceasta, că după ce au trecut Domnul dencoace, n'au mai avut stĕpânire peste Români in Ardeal, ear nici pe dinsul să-l stĕpânească cineva n'au fost, ci den plaiu incoace stĕpânea Domnul până in Dunăre, şi pentru ca să arate că nu este supus nimunui, se scrie in chrisoave Samodărjĕţ, adecă singur stăpânitoriu..... Ci dar Radul Vodă s'au aşăzat in cătăva vreme in Cămpul lung, unde şi mŏnăstire frumoasă şi mare au făcut. După aceea s'au dus la Argeş de au făcut scaunul acolo, făcĕnd curţi domneşti şi biserică, care şi până astăzi este. Şi au inceput a-şi tocmi şi a-şi drepta ţara cu judeţe, cu judecători, cu boerii şi cu altele ce era de folosul domniei şi al ţării, lăţindu-se până in Dunăre şi până in Siret. Alt ce au mai făcut acest Domn intru 24 de ani ai domniei lui, nimeni nimic nu pomeneşte".

Data cronicelor pentru descălecatul lui Radu Negru la 6789 (1290), a aflat improtivire la cronicarii mai tărzii. Radu Greceanu, in coordonarea sa cronologică a Domnilor Ţării Româneşti după pisanii, chrisoave şi letopiseţe, scrisă intr'un

1) Mag. ist., *şi au domnit ani 24.*

timp cu cronica lui Constantin Căpitanul către sfîrşitul secului XVII, pune descălecatul lui Radul Negru la a. 6723 (1215), aducênd in sprijinul acestei date inscripţia de la mŏnăstirea Cămpulung,un chrisov al lui Mateiu Basarab şi un pomelnic de la Cămpulung. Eată cuvintele lui Radu Greceanu după „Revista Română“ (1861, p. 577):

„6723. Radul Voevod Negrul, care pisania mŏnăstirii Cămpulungului arată cum că o zidise Măria Sa in domnie biserică de mir, şi surpându-se, Mateiu Voevod o au prefăcut, arătând şi in chrisovul Măriei Sale ce este acolo la mŏnăstire de la leat 7155 april 1, cum că au fost zidirea dintăiu la leat 6723, care este 75 de ani mai nainte zidirea mŏnăstirii decăt veleatul ce scrie letopiseţele de descălecarea ţării.

„6730. Radul Voevod Negrul, intru care arată intr'un pomelnic de lemn care este făcut ear de Radul Voevod Negru la sfănta mŏnăstire Cămpulung, precând era biserică de mir, şi se află acolo, care il avem şi acestă de mărturie“.

Inscripţia pusă de Mateiu Basarab la reconstruirea bisericii in a. 1636, care s'a fost surpat la 1628, spune că biserica „s'a inceput şi s'a zidit şi s'a săvirşit de bĕtrănul şi prea milostivul creştin Radul Negru Voevod, carele a fost din inceput descălecător Ţării Româneşti şi din inceput a fost zidit această sfăntă dumnezeească biserică, cănd a fost cursul anilor de la Adam 6723“.(1)

Căt despre chrisovul lui Mateiu Basarab şi pomelnicul de la Cămpulung, la care se mai provoacă Radu Greceanu, e de observat că chrisovul nu se mai află sau cel puţin nu e cunoscut, ear pomelnicul, care după fraţii Tunusli(2) şi Fotino(3) avea, intr'o copie din timpul lui Leon Vodă (1630—1633), anul 1122 (la Radu Greceanu 1222), nu ni s'a păstrat decăt transcris pe hărtie şi fără dată.(4)

1) Hasdeu, Istoria critică a Românilor, I, 134.
2) Istoria Ţării Româneşti, trad. Sion, p. 12.
3) Istoria Daciei, trad. Sion I, 120.
4) Hasdeu, Istoria critică a Românilor I, 135—136.

Anul 1215. susţinut de Radu Greceanu, a fost primit şi de autorul „Chronologiei Ţării Româneşti“, scrisă către sfirşitul seculului XVIII, din care Engel[1] comunică un fragment in traducerea latină după Clain. Şincai, care in cronica sa deasemenea admite această dată citează chronologia aceasta sub numele de „Anonimul Românesc.“ După fragmentul de la Engel şi după citatele lui Şincai, Chronologia in chestiune, al cărei original românesc astăzi nu se află, nu e alta decăt „Chronologia Domnilor“ din Istoria Ţării Româneşti a fraţilor Tunusli, publicată greceşte la Viena in 1806, in care e cuprinsă intreagă, consunând mai cuvënt din cuvënt cu fragmentul latin de la Engel şi cu citatele lui Şincai. Ea spune despre Radu Negru, după textul retradus de d. Sion (p. 126), următoarele:

„Chronologia cea veche şi letopiseţul, arătând inceputul domnilor Ţării Româneşti fără nici o dovadă la anul 1290, se vede că fac o greşală de 75 ani. Adevërul se arată din inscripţiunea mönăstirii Cämpulungului, in care se zice că aceasta de la inceput a fost zidită de Radu Vodă Negru la 1215..... Radu Vodă Negru a fost domn in Ungaria, Hertzog al Almaşului şi al Făgăraşului. El a trecut in Ţara Românească la anul 1215 pe apa Dämboviţei la Cämpulung, şi acolo a făcut curte, adecă casă domnească şi mönăstire. In anul acesta a venit şi Banul Basaraba din Craiova şi s'au supus lui. Astfel Radu Vodă a domnit peste toată Ţara Românească pănă in Dunăre şi pănă la Siret, precum şi peste cele cinci judeţe ale Craiovei; ear in Ungaria stëpănea Almaşul şi Făgăraşul, precum se vede că au stëpănit şi mai mulţi alţi domni după dinsul, după mărturisirea titlurilor chrisoavelor. Mai tărziu domnul acesta a strämutat scaunul domniei la Curtea de Argeş, unde a făcut earăş curte şi biserică, in care după moarte s'a şi inmorminţat.“

Dintre cronicarii moldoveneşti care fac amintire despre descălecatul Ţării Româneşti sau Munteneşti, cum o nu-

1) Geschichte der Moldau und Walachei I, 95 squ.

mesc ei, numai Costineştii vorbesc de timpul şi persoana descălecătorului. Grigore Ureche nu spune decăt: „Eară noi aflăm că Moldova s'au descălecat mai pe urmă şi Muntenia mai dintăi, măcar că s'au tras de la un isvor, Muntenii mai dintăi şi Moldovenii mai pe urmă.“ (1) Costineştii in „Cartea pentru descălecatul dintăi a ţării Moldovei si neamului Moldovenesc“, pun descălecatul lui *Negru Vodă* de la Făgăraş, ca şi al lui Dragoş Vodă de la Maramureş, in zilele lui „Laslău Craiul Unguresc, la al cărui vreme s'au descălecat al doilea rănd de Dragoş Voevod ţara Moldovei şi, de Negrul Voevod ţara Muntenească, care Craiu Unguresc au stătut la Veleatul de la Christos 1080.“(2) Miron Costin şi după dinsul Nicolae Costin, punènd pe Laslău (Ladislau) la a. 1080, au in vedere pe Regele Ladislau I, numit cel sănt, carele a domnit in Ungaria la 1077—1095. In poemul seu polon: „Opisanie Ziemie moldawskiej i multanskiej“, dedicat 1684 Regelui Ioan Sobieski, Miron Costin, vorbind despre descălecatul lui Negrul Voevod de la Făgăraş, intimplat după isbănda Regelui unguresc Vladislav (Laslău) asupra Tătarilor şi inainte de descălecatul lui Dragoş, inţelege anul 1290 al cronicelor Ţării Româneşti, zicènd că Muntenii „numĕră de la Negrul pănă acum (1684) aproape patru sute de ani.“(3)

Tradiţiunea despre descălecatul Ţării Româneşti, ca şi al Moldovei, in timpul Craiului unguresc Laslău sau Vla-

1) ed. Cogălniceanu, Cronicele Romăniei I, 131 squ.

2) ed. Cogălniceanu, Cron. Rom. I, 30, 81. Intr'un capitul următor p. 83, Nicolae Costin corege data descălecatului lui Dragoş in 1352. Anul 1288 (in loc de 1080), căruia d. V. A. Ureche (Miron Costin I, 421) ii dă preferinţă după o copie mai tărzie, e de atribuit numai copistului şi nici de cum lui Miron Costin. Aceasta resultă din calculul lui Miron Costin, după care «de la Atila, cănd s'au pustiit ţările aceste (in anul de la Christos 401), pănă la Vladislav (Laslău).... fost-au pustii aceste ţări, precum scriu istoricii, *mai bine de şese sute ani*» 1080—401=679). Şi fraţii Tunusli p. 12 şi Fotino I, 117 observă că «in chronologia Moldovei, scrisă de Miron Logofătul să presupune că venirea lui Radu ar fi urmat la 1080», (la Tunuslii eroare de tipar 1008).

3) V. A. Ureche, Miron Costin II, 106. 120.

dislav, cunoscută Costineştilor, se află şi in „Viaţa prea cuviosului părinte Nicodim sănţitul“, tipărită mai intăi la 1763 şi publicată din nou de Episcopul Iosif Bobulescu (Bucureşti 1883). Eată ce spune acest interesant monument istoric (după ediţiunea din urmă, care singură o am la mănă) despre originile Principatelor româneşti:

Pe timpul când sântul Nicodim „au luat descoperire dumnezeească ca să treacă peste riul Dunării in pământul Ungro-Vlachiei, numai aceste cinci judeţe ale Băniei Severinului ce este dincoace de Olt, Banatul şi Ardealul se numea Ungro-Vlachia şi se stăpănea de Domni români, cei binecredincioşi şi iubitori de Christos. Eară cele 12 judeţe de dincolo de Olt şi cu Moldavia, Goţia Schitelor se numea şi se stăpănea tot de Domni români, dar varvari inchinători de idoli, impreună cu toţi Românii lor, şi pentrucă erau supuşi Schiţilor, adecă Tătarilor, de aceea sé numeşte prin istoriile vechi Goţia Schiţilor până in Tătaria. Ci insă mai inainte până nu era supuse cele 12 judeţe cu Moldavia Schiţilor, adică Tătarilor, se stăpănea de doi Domni: de unul binecredincios şi iubitor de Christos, eară de altul varvar rĕucredincios, inchinător idolilor. Şi sculându-se cu rĕsboiu unul asupra altuia pentru stăpănire şi pentru credinţa ce era impărechiată intre dinşii, Românii cei binecredincioşi. impreună cu Domnul lor cel dreptcredincios şi iubitor de Christos, nemai putĕnd răbda muncirile şi rĕsboaiele şi isgonirile de la Domnii şi boerii cei rĕicredincioşi, carii atuncea erau mulţi foarte, caci una era cu Tătarii, au trecut peste munţii Carpaţi in Ardeal şi Banat şi in pământul Ungariei, cu toate familiile lor, şi s'au supus Impĕratului Romei. Eară din pricina rĕsboaelor celor mari şi dese ce avea cei mai sus zişi varvari, Goţii şi Schiţii, adecă Tătarii, cu Impĕraţii Romani şi cu Domnii cei dreptcredincioşi christiani, toate sfintele jertfelnice, cu bisericile, cu mŏnăstirile, cu mitropoliele, cu totul, toate se stricase până in pământ, şi nici o biserică creştinească cu sânt jertfelnic nu mai era in pământul acesta, adică in Moldavia, in Valachia şi dincoace de Olt, intru aceste cinci judeţe ale Băniei Severi-

nului. Şi foarte se impuţinase pămĕnturile acestea de christiani, din pricina mai sus zişilor varvari inchinători de idoli, încă mai nainte până a nu se strica Rusia de Batie Impĕratul Tătarilor, care acest Batie, mergĕnd cu oştiri mari in pămĕntul Ruşilor, pe toată Rusia o au stricat şi o au luat sub stĕpânire şi robie.

„Nu după trecere a multă vreme, ˙earăş Batie Impĕratui Tătarilor s'au sculat cu mari oştiri, insuş el, şi asupra Impĕrăţiei Romei. Şi mergĕnd intăi asupra pămĕntului Ungariei, s'au impărţit oştirile in tot pămĕntul acela al Ungariei şi al Banatuluĭ şi al Ardealului şi lovindu-se cu oştirile lui Vladislav Craiul Ungariei şi al Bănatului şi al Ardealului şi al Băniei Severinului, s'au omorit acel becisnic Batie cu securea de insuş Vladislav Craiul Ungariei, adică al Românilor. Şi atuncea au scăpat Rusia de sub stĕpânirea Tătărilor; asemenea şi Moldavia şi cele 12 judeţe ale Valachiei de dincolo de Olt. Căci după omorirea acelui Batie, şi *Radu Negru Voevod, fratele mai sus zis-(ului) Vladislav Craiul*, adică Domnul Românilor din Ardeal, din Bănia Severinului, din Banat, din Ungaria, au eşit cu oştiri din Ardeal pe apa Oltului, şi au tăbărit pe riul Argeşului, unde mai in urmă au aşăzat aici scaunul şederii domniei sale. Şi prin vitejia sa şi a ostaşilor sĕi, ajutându-le prea milostivul Dumnezeu, au gonit pe toţi Tătarii cu mai marii lor dintr'acele 12 judeţe de peste Olt. Eară Românii locuitori de acolo, ce era până atuncea sub stĕpânirea Tătarilor, măcar că erau unii din ei varvari şi inchinători de idoli, precum s'au zis mai sus, dar fiind tot o limbă cu Românii ostaşi carii eşise din Ardeal, toţi s'au supus lui Radu Negru Voevod, şi primind dreapta credinţă christianească, s'au botezat toţi prin săntul botez cel pravoslavnic. Şi aşa s'au alcătuit şi s'au făcut Românii totuna dintr'aceste ţări zise, adică cele douĕsprezece judeţe de peste Olt cu Bănia Severinului şi Ardealul şi Banatul. Apoi tot atuncea, puţin mai in urmă după eşirea lui Radu Voevod Negru, au eşit şi Dragoş Vodă tot din Ardeal la Moldavia şi tăbărând la Suceava, au aşăzat scaunul domniei sale

acolo. Şi unindu-se amĕndoi numiţii Domni, şi prin ajutorul prea milostivului Dumnezeu, au gonit desăvirşit pe Tătari. Şi s'au făcut atuncea linişte mare despre Tătari in Valachia, in Moldavia şi in Rusia, după omorirea mai sus zis becisnicului Batie Impĕratul Tătarilor.

„Deci Săntul intr'acea vreme de lineşte au trecut dincoace peste riul Dunării in pămĕntul acesta al Băniei Severinului şi s'au sălăşluit aci aproape de riul Dunării şi umblând prin toată pustietatea de aci, au ales loc de mŏnăstire pe riul Vodiţei mici de aci. Apoi săntul a mers in Ardeal la Domnul Vladislav Voevod, ce i se zice şi Craiu al Ungariei, precum mai sus i s'au zis. Eară numitul Domn, primind sfatul săntului după dumnezeească povĕţuire, au inălţat mŏnăstire la riul Vodiţei de mai sus zis. Şi pentru facerea acestei sănte mŏnăstiri, Vodiţa scrie acest zis Domn in chrisovul sĕu ce il dă la această săntă mŏnăstire a sa. (Urmează chrisovul lui Vladislav I Basarab pentru Vodiţa, fără dată).

„Ci fiindcă mai sus zisul Domn Vladislav Voevod, ctitorul zisei mŏnăstiri Vodiţa, puţin mai trăind după isprăvirea zisei mŏnăstiri, fiind foarte bĕtran, s'au pristăvit cătră Domnul şi neavĕnd fii, au rĕmas Domn şi Clironom in locul sĕu fratele sĕu Radu Voevod ce i se zicea Negru, carele era Domn peste Olt in cele 12 judeţe numai. Şi atuncea, după ce au luat sub stĕpănirea sa numitul Radu Negru Voevod şi aceste 5 judeţe ale Băniei Severinului, cu Ardealul şi Banatul, şi făcĕndu-le tot o ţară cu cele 12 judeţe de peste Olt, au mers sfăntul la numitul Radu Negru Voevod ce era cu domnia la tărgul Argeşului,

„Şi precum rĕposatul intru fericire fratele sĕu cel mai mare, Vladislav Voevod au ascultat pe săntul, de au inălţat mŏnăstirea de la Vodiţa, aşa şi acest prea binecredincios Domn Radu Negru Voevod au ascultat pre săntul, de au trimis şi au inălţat din temelie această săntă mŏnăstire Tismeana. Dar fiind bĕtrăn şi scurtăndu-i-se viaţa au rĕposat şi au rĕmas mŏnăstirea nesăvirşită. Apoi fiul sĕu Dan Voevod au săvirşit-o la leat 6894 (1385) Octombre 3,

dupre cum crisovul său ce-l dă sântei mŏnăstiri pentru intărire arată. (Urmează chrisovul lui Dan I Basarab pentru Tismeana, cu aceeaşi dată). Care aceste mili şi aşăzămĕnturi ale acestor două sănte mŏnăstiri, Vodiţa şi Tismeana, şi Mircea Voevod, fratele zisului Domn Dan Voevod, fiul lui Radu Voevod Negru, nu numai că le intăreşte, ci şi mai adauge sate, moşii şi altele, precum in chrisovul Domniei lui cu leatul 6895 (1387) Iunie 17 arată." (p. 30—35. 47—49)."

Această tradiţiune, originară din mŏnăstirea Tismeana, fundaţiunea lui Radu Basarab, şi reprodusă aici ceva prescurtată, insă cu cuvintele proprii ale originalului, are, cum se vede, faţa unei compilaţiuni din elemente mitice, literare şi documentale, combinate unele cu altele in naivitatea cea mai nevinovată. In orice cas insă, elementul ei istoric, nebăgat până acum in seamă, merită cu ată mai multă atenţiune, cu că forma sub care se infăţişează se deosebeşte ată de mult de tradiţiunea cronicelor. Mai in urmă vom revenì la aceasta. Deocamdată ne mărginim a constata faptul că miticul Vladislav (Laslău) Craiul unguresc, in al cărui timp ar fi urmat descălecatul lui Radu Negru din Ardeal şi puţin mai in urmă cel al lui Dragoş, apare aici ca contimpuran al lui Batie (Batu-Chan) de la 1241, fiind identificat totodată şi cu Domnul Ţării Romăneşti, Vladislav Basarab de la 1360=1372, fundatorul mŏnăstirii Vodiţa; ear miticul intemeietor al statului muntenesc, Radul Negru, numit aici ca frate şi următor in domnie al Craiului Unguresc Vladislav, apare ca fundatorul mŏnăstirii Tismeana şi tată al lui Dan şi Mircea, fiind identificat cu Radul Basarab cel istoric, fratele şi următorul lui Vladislav Basarab.

Şi Cantemir, care in mai multe locuri ale „Chroniculuì" său se sileşte a combate mitul lui Laslău (in versiunea defăimătoare a compilatorilor cronicei lui Ureche, Eustratie Logofĕtul, Simion Dascălul şi Misail Călugărul), cunoaşte pe Craiul Laslău al tradiţiunii ca contimpuran al lui Batie. După versiunea cunoscută lui, Batie e ucis in luptă de

Laslău cu toporul (securea), ca şi in viaţa lui Nicodim. Cu privire la chestiunea descălecatului, Cantemir se abate de la tradiţiunea cronicelor, căutând originile principatelor românești in imperiul Aseneştilor, despre carele crede că cuprindea şi Valachia cu Moldova. Invasiunea Tătarilor ar fi silit pe Românii din aceste ţări să se retragă cu Domnul lor (un fiu al Regelui romăno-bulgar Ioan, după care Domnii românii s'au numit toţi Ioan) in Ardeal, de unde urmaşii acestuia, Radul Negru şi Dragoş, s'ar fi intors earăş după retragerea Tătarilor. Cât despre timpul descălecatului (reintoarcerii), el presupune, pe baza unei ştiri byzantine, că s'ar fi intimplat cu căţi-va ani inainte de data cronicelor (1290), şi anume pre la 1274. Această combinaţiune a istoricului pragmatizator, remasă isolată in istoriografia noastră, are şi ea ca punct de plecare invasiunea Tătarilor, ca şi mitul Craiului Laslău, combătut de el cu indignaţiune.

Acest punct de plecare il aflăm şi la Fotino in „Istoria Daciei“, apărută grecește la Viena 1818.(1) Neadmiţând anul 1290 al cronicelor, nici anul 1215 al „Chronologiei mănăstirii Cămpulungului“, cum o citează el, nici anul 1080, presupus de Miron Costin ca data descălecatului lui Radul Negru de la Făgăraş, Fotino zice (I, 117): „Mai probabil insă se vede după istorie că acest Domn pe timpul năvălirii Tătarilor in Ungaria s'au tras (din Făgăraş) intre Carpaţi şi s'au aşăzat la Cămpulung, ca intr'un loc incunjurat de tării naturale; pe urmă, după plecarea Tătarilor, a găsit cu cale să rămăe şi să se aşăze in ţara aceasta, ca in aceeaşi patrie, păstrându-şi totodată şi suveranitatea domniei de Făgăraş şi Almaş in Transilvania.“ Fără alt temeiu — dacă nu pe basa tradiţiei despre descălecatul lui Radul Negru pe timpul răsboiului lui Laslău Craiul Unguresc cu Tătarii (numit, cum am văzut, şi ca contimpuran al lui Batie de la 1241), care tradiţie, după citatul adus din Miron Costin cu privire la data descălecatului, se vede că o cunoştea, deşi nu se provoacă anume la dinsa. — Fotino pune

1) trad. Sion I, cap. 17, pag. 116 squ. şi II, 4.

deci descălecatul Țării Românești in timpul primei invasiuni a Tătarilor la 1241, cu care an el incepe șirul Domnilor. Această părere mijlocitoare intre datele tradițiunii indigene a fost admisă și de d. Cogălniceanu. (1)

Resumând știrile istoriografiei noastre mai vechi despre timpul descălecatului lui Radul Negru, căpătăm următoarele șase date deosebite:

1080 la Costinești, pe temeiul mitului lui Laslău, privit ca Ladislau I (1077—1095);

1215 in inscripția de la Cămpulung și la scriitorii ce s'au bazat pe dinsa;

1241 la Fotino, cum se pare, pe temeiul mitului lui Laslău in versiunea care numește pe Laslău ca contimpuran al lui Batie;

1274 la Cantemir, pe baza știrilor bizantine;

1290 in cronica veche a Țării Românești;

1372—1385 in viața lui Nicodim, unde Radul Negru al cronicelor e identificat cu Radul Basarab, fundatorul mănăstirii Tismeana.

Cei mai mulți din scriitorii istoriei române au dat până acum preferință anului 1290, admițând și tradițiunea cronicelor despre descălecatul lui Nadul Negru de la Făgăraș, neadeverit altfel.

Din partea criticei moderne, această tradițiune a fost combătută mai intăi de Roesler in disertațiunea: „Die Anfänge des walachischen Fürstenthums“ (Viena, 1867), și in „Romänische Studien“ (Leipzig, 1871). Insă critica lui e, ca de obiceiu, numai negativă: ea se mărginește a insira știrile constatate, și respinge tradițiunea fără a pune ceva in locul ei. Roesler insuș recunoaște că resultatele sale nu pot să indestuleze; „imaginii ii lipsește coloarea; originea voevodatului remăne in intuneric“.(2) Cu toate acestea nu i se poate contesta meritul de a fi supus, cel intăi, unei

1) Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens. Berlin 1837. ed. II: Histoire de la Dacie, des Valaques Transdanubiens et de la Valachie. Berlin 1854.

2) Romänische Studien p. 308, 310.

examinări critice ştirile despre originile principatului, de care, până la dinsul, critica n'a cutezat a se atinge, fără numai cu privire la data descălecatului.

Cu mai mult succes decât Roesler a mânuit stilul criticei d. Hasdeu in „Istoria critică a Românilor“ (Bucureşti 1874). In chestiunea noastră, atinsă numai in lineamente generale cu ocasia cercetărilor făcute asupra altor intrebări, critica constructivă a d-lui Hasdeu ajunge la resultate mai indestulătoare decât cele ale criticei mai mult destructive a lui Roesler. Ea priveşte cu deosebire analisa tradiţiunii indigene despre originile principatului, inlăturată de Roesler fără a fi inlocuită prin o teorie intemeiată, care să explice ceeace tradiţiunea tinde a explica.

După teoria d-lui Hasdeu, care purcede de la tradiţiune, intru cât ea poate afla mai mult sau mai puţin sprijin şi in alte ştiri sau temeiuri, principatul Ţării Româneşti işi are originea in Oltenia, vechiul Banat al Basarabilor. De aici Basarabii ocupă Făgăraşul (pe la 1160–1180), apoi Muntenia din stinga Oltului (pe la 1200–1210, lăţindu-se cu incetul spre Mare până pe la 1270–1280), ceeace ar fi dat naştere mitului despre descălecatul lui Negru Vodă de la Făgăraş. Negru Vodă al tradiţiunii poporale nu e decât o personificaţiune a dinastiei Basarabilor pentru timpul mai vechiu, nume poetic, format de fantasia poporului din numele Basarab prin preschimbarea părţii *arab* cu *negru (arap)*. Din argumentele aduse in sprijinul acestei ipotese, numim mai ales epitetul de *negru*, dat Munteniei de către vecini, la cari se găseşte chiar şi forma *arap* pe lângă *negru*(1), şi capetele de *arap* in stema Munteniei după Levin Hulsius (1597). Pe Radul Negru al cronicelor, despre care Roesler admite numai că ar putea fi „unul din vechii

1) Arabisarea Românilor in poesia poporană sud-slavică. Istoria critică I. 98. Asupra acestui punct prea puţin lămurit nu mĕ pot pronunţa hotărit, neavĕnd la mână colecţiunile cântecelor respective. Sub *Arabia* din Nibelungenlied şi din cronicele ungureşti (ibid. 100 squ.) cred insă că trebue să se inţeleagă numai *imperiul Arabilor* din timpul cruciatelor, ca şi in Parzival ş. a. locuri.

Voevozi ai ţării, pe care poporul l'a păstrat in inima sa"(1), d. Hasdeu il arată ca persoană istorică, anume Radul Basarab din a doua jumĕtate a secolului XIV, cu care l'am văzut identificat şi in viaţa lui Nicodim.

Daca si ingenioasa teorie a d-lui Hasdeu, desvoltată cu cunoscuta-i măestrie, nu va putea fi susţinută in intregimea ei, de bună seamă insă direcţiunea dată de d-sa e singura de la care in mare parte putem aştepta resolvirea chestiunii. Incercările de-a susţinè intactă tradiţiunea cronicelor despre descălecatul lui Radu Negru de la Făgăraş, făcute mai pe urmă fără ca să se fi putut aduce probe autentice in sprijinul ei, sunt, după părerea noastră, un pas inapoi faţă cu resultatele dobăndite de critica de până acum.

Cel mai hotărit apologet al şcoalei vechi, cu privire la descălecatul lui Radul Negru, e laboriosul scriitor al istoriei române, d. Xenopol. In studiul său: „Intemeiarea ţărilor române"(1), cum şi in „Istoria Românilor" (vol. II), d. Xenopol se sileşte a sprijini tradiţiunea cronicelor, susţinĕnd şi anul 1290 ca data descălecatului. Cu care succes, vom vedea din cele următoare.

Din scrierile noue ne mai remăne a insemna studiul d-lui Krzyzanowski: „Początki Wołoszczyzny" (Originile Valachiei), apărut la Cracovia, 1889. Pe lăngă unele amĕnunte, această scriere, despre care „Convorbirile" (XXIV, 538), au publicat o dare de seamă de d. Bogdan, ajunge in fond numai intr'atăta mai departe decăt Roesler intru căt cearcă a preciza timpul intemeierii.

Acestea premise, putem trece acum la cercetarea chestiunii pe baza ştirilor autentice.

(Va urma) *D. ONCIUL.*

1) Românische Studien p, 283.

2) Revista pentru istorie, archeologie şi filologie 1885, vol. V.

SACONTALA

Dramă indică de KALIDASA.

TRADUCERE de **G. COŞBUC.**

PERSOANELE:

Duşanta, Regele Indiei.
Camva, un preot sihastru.
Sacontala, fata de suflet a lui Canva.
Gautami, o preoteasă bătrână, sihastră.
Priamvada, Anusuia } fete de Sihastri, prietenele Sacontalei.
Viduşaca ori Madava, prieten Regelui, nebunul de curte.
Vatayana, ministru.
Bradasena, general.
Sarngarava, un preot.
Matali, vizitiul zeului Indra.
Kasyapa, Aditi } Zei.

Un pescar, un camerier, străjeri, slujbaşi ai regelui, bramini, sihastri, slujnice. Un copil, o artistă.

Actele 1—4 in codru.—Actul 5 şi 6 in palat.—Actul 7 in cer.

ACTUL I.

(O grădină în codru. Priamvada, Anusuia şi Sacontala udă flori. Regele stă ascuns după un arbore).

ANUSUIA

Când tu eşti între ele, mai vesele îmi par
Aceste flori! Şi par'că de dragul tĕu resar
Şi cresc, trăind cu tine atât de 'mprĭetenite!
Tu eşti a lor! Şi ele, frumoase şi iubite,
Te chiamă şi te roagă şi cer să le iubeşti —
Tu, gingaşă ca floarea de malica, tu eşti
Stĕpâna lor, iubită Sacontala!

REGELE

Se poate?
Sacontala? Ea, fata lui Camva? Se cred toate,
Dar asta nu! In urmă, mai ştii? E 'ntr'adevĕr
Sacontala. Ce aspră e haina ei de pĕr!
Prea rĕu e tata Camva — să n'aibă dînsul milă
De fata lui! A pune la muncă pe-o copilă
In vîrsta ei, trudind-o cu rugă şi cu post,
E prea de tot! Şi Camva nu-i doar atât de prost
Să 'ncerce cu o frunză de lotos să despice
Un fag! — —
Dar e frumoasă! Să zică orice-ar zice
Reginele 'n palaturi, aşa frumos odor
De fată le întrece, cu toată pompa lor.

SACONTALA (către Anusuia)

Mai adă-mi apa!

ANUSUIA

Uite! Atăta-ţi stă de bine!
Dar nu ştiu cum mi-e jale, Sacontala, de tine,

Când vĕd, că de-ostenită abia te mai ţii sus,
Mi-e ciudă şi pe tata, pe Camva, că te-a pus
Să-i faci ş'acesta lucru.

SACONTALA

Il fac pentrucă-mi place.
De nu mi-ar fi zis tata, crezi tu că nu l'aş face?
Cu florile noi doară suntem surori! Nu-i drept?
Sĕrmanele!

(Cătră Priamvada)

Mĕ stringe şi haina peste piept,
De nu mai pot! Desleagă-mi, te rog, d'aci vestmĕntul —
Mai mult — aşa — mai, încă —

PRIAMVADA

Auzi cum ride vĕntul,
Că-l laşi in sin! Tălharul, şi lui ii place 'n sin!
Tu tĕnĕră, el tĕnĕr —

REGELE

Mai bine-ar fi bĕtrân!
Or eu dac' aş fi vĕntul! Ah, pentruce-şi ascunde
Şi umerii şi peptul şi braţele rotunde
Sub haină! Numai asta nu pot s'o inţeleg:
De ce-arătăm frumosul arareori intreg?
Ori desvĕlit pe 'ncetul, căte puţin, imbată
Mai mult, mai mult iţi place ca 'ntreg vĕzut deodată? —
Ce ochi? Ar fi ei oare mai mult ucigĕtori,
Dac'ar ar avea copila veştmĕnt ţesut cu flori
De-argint şi pietre scumpe? In haină sdrănţuită
Frumseţa-i tot frumoasă, iubirea-i tot iubită,
Ca ş'in veştmĕnt de purpur, căci farmec noi găsim
Nu 'n haină, ci 'n splendoarea frumseţii ce iubim!
Ah! purpura ne 'mbată cu forme 'nşălătoare,
Că dinsa dă femeii frumseţe şi splendoare,
Dar când ai pune 'n sdrenţe frumseţa, ai vedea
Că sdreanţa-i mai frumoasă de trei ori decât ea! —

Ah, par'că ard! Privirea frumosului te face
Să-ţi răcoreşti dorinţa de-a ştì ceva ce-ţi place,
Şi'n astă răcorire e foc—dar' ce cătam?
Nu vreau să ştiu frumosul, mai bine vreau să-l am!

SACONTALA

Acest tufiş de amra, cu foile lui, pare
Un om, ce vrea să-mi spue pe-ascuns o taină mare,
Nu vezi? El par'că face cu mâna semn in vênt—
Cum e cuprinsă amra de iederă! Ei sunt
Ca doi iubiţi. Mireasa e iedera, şi mire
E amra: Ea se 'nalţă frumoasă şi subţire,
Şi braţele ei gingaş pe mire il cuprind.

PRIAMVADA (către Anusuia)

Ştii tu, la ce gândeşte Sacontala, privind
Aşa cu drag la amra?

ANUSUIA

Ştiu eu!

PRIAMVADA

O bate gândul,
Ce bine-ar fi să aibă şi ea drăguţ! Stringêndu-l
In braţ, el ar fi amra, şi iedera—

SACONTALA

Taci, zău!
Ce te gândeşti tu insăţi, mi-o spui, că gândesc eu!
O, du-te!

PRIAMVADA

Principesă, doar nu eşti supĕrată?

REGELE

O, ziceţi-i pe nume! Mai ziceţi-i odată!
Sdrobiţi-mi indoiala din sufletul meu plin

De temerea, că dinsa e fată de bramin!
Ea, nu e sora voastră! Ea intr'alt loc e acasă,
S'oricărui din resboinici ea poate fi mireasă!

PRIAMVADA

Sacontala, priveşte! Tu ai uitat aici
O floare! Se usucă de tot.

SACONTALA

O floare, zici?
O, Doamne, vine vremea, că am să uit de mine!
Eu am să-ţi spui o veste.

PRIAMVADA

Şi cum? De rĕu, ori bine?

SACONTALA

De bine. Uite colo tufişul ingrădit —
Nu-i vremea să 'nflorească, dar el a infiorit.

PRIAMVADA

O, mamă! Semn, drăguţă! D'ai şti că-i mare veste?
E semn, că cine-i fată va trece 'ntre neveste.
Al tĕu a fost tufişul! Ce, dragă, nu sughiţi?
S'o ştii tu de la mine, că ai să te măriţi!

SACONTALA

Tu ai, ce ai, că astăzi vorbeşti prostii intr'una.

PRIAMVADA

Aşa zici tu! Dar spune-mi ce lună-i asta? Luna
In care niciodată n'a dat tufişul flori.
Şi ştii, că tata Camva spunea de multe ori,
Că pomii, ce dau floare, cănd sunt de tot prea tineri,
Sunt semn pentru părinţii cu fete, că vin gineri.

ANUSUIA

Acum ştiu eu, cea proastă, ş'acum înţeleg eu
De ce-a udat tufişul Sacontala mereu!
Doar ea ştia!

SACONTALA

Dă-mi pace! De ce să nu-l ud oare?
Nu-i şi el tot al nostru? Nu-i şi el tot o floare?
(O albină sboară pe lângă Sacontala)
Mĕ 'nţeapă, Anusuia! Haid. apără-mĕ vai!
Obraznica! Se'ndreaptă spre ochi.

DUŞANTA

Ce dulce graiu
Al temerii! Ce farmec în vorba, care cere!

SACONTALA

Mĕ tem de ea!

PRIAMVADA

Ştii bine, că nu ne stă 'n putere
Să te-apărăm! Duşanta e singur pus de Zei
Să apere-acest codru; nu-l chemi?

DUŞANTA

Cuvĕntul ei
Mi-a dat cuvĕnt de-a merge la dînsele. Chiar bine!
Duşanta, fii cu minte!
(Se iveşte)
Ce strigăt jalnic vine
Din codru? Cine-i omul? Căud braţul cel voinic
Al regelui Duşanta nu ştie de nimic
In vreme de primejdii, căud pentru dînsul teama
E numai o idee în creerii lui Brama,
Atunci cutează oare vre-un demon ori vre-un zeu
Să facă unor fete cucernice vre-un rĕu?

PRIAMVADA

Nu-i nimeni! Noi in glumă ziceam, ca ea să cheme
Pe regele Duşanta. Sacontala se teme —

DUŞANTA (către Sacontala)

Să ai de bine parte, şi parte de noroc!

PRIAMVADA

Bine-ai venit, străine!

(Suflă pe prispă colbul)

Aici e destul loc.
Sacontala tu pleacă şi adă flori şi poame
Străinului.

DUŞANTA (către Sacontala)

Nu merge!

PRIAMVADA

Nu doară că ţi-e foame,
Dar oaspeţii —

DUŞANTA

Ştiu bine. Să faceţi tot pe plac.
Dar astă osteneală eu nu vreau să v'o fac.

ANUSUIA

Eşti obosit de drumuri, ţi-e cald şi stai in soare,
Nu vrei să şezi pe prispă?

PRIAMVADA

Aici e umbră, vezi!

(Duşanta se pune pe prispă)

DUŞANTA

Şedeţi şi voi.

PRIAMVADA (se pune şi ea)

Tu, dragă Sacontala, nu şezi?
Aici —

(Ii face loc. Sacontala stă răzemată de un pom)

SACONTALA

Ş'aici e bine.

DUŞANTA (privindu-le)

Aşa de frumuşele
Sunteţi! Şi drăgălaşe şi tinere tustrele!

PRIAMVADA (către Anusuia)

Ce om să fie dinsul?

ANUSUIA (către Priamvada, şoptind)

Ştiu eu? Oricine e,
Dar vezi-l cum vorbeşte de neted!

PRIAMVADA

Ştii tu ce?
Am să-l intreb. (către Duşanta) Ne iartă, că noi suntem la minte
Ca fetele, mai proaste, şi nu prea ştim cuvinte
Pe-ales, cum se cuvine! Noi ştim ca pe la noi.
Fii ertător de toate ş'apoi — te rog — ş'apoi
Te-am intreba o vorbă, de nu-i cu supĕrare.
Tu eşti de bună seamă vr'un prinţ ori vr'un domn mare
Şi poate mergi departe? Ori poate — te rugăm
Să erţi şi să nu-ţi cadă cu greu, că te 'ntrebăm.

DUŞANTA

Nu, nicidecum, frumoaso! Viu foarte de departe
Şi sunt şi eu un preot. Cunosc in sfănta carte
Intreg cuprinsul legii, ştiu toate ce s'au scris.

Şi regele prin codri anume m'a trimis,
Să vĕd, dacă sihastrii mai ţin porunca legii.

PRIAMVADA

Tu eşti un om, in care se pot increde regii!
Aşa e cel cucernic şi de virtute plin —
In faţa ta, părinte, mĕ 'nchin!

SACONTALA (şoptind)

Şi eu mĕ 'nchin!

DUŞANTA (către Sacontala)

Aud? Ai zis o vorbă?

ANUSUIA (rizĕnd)

N'a zis-o către tine.
Şi-a zis-o sie insăşi. A zis, că ar fi bine
De-ar fi acasă tata.

SACONTALA (deschizĕnd ochii miraţi şi mustrători)

Ş'atunci? Ce-ar fi atunci?

ANUSUIA

Urmaş fără abateri al sfintelor porunci,
El ar primi pe-un preot mai altcum decăt tine,
I-ar da ce are insuşi mai drag —

SACONTALA (supĕrată)

Apoi vezi bine!
Tu nu ştii numai una şi stai de ea mereu?
Ce ţi-am făcut? Dă-mi pace!

DUŞANTA

Acum e rĕndul meu
Să 'ntreb de voi. Să-mi spuneţi, e drept că dinsa-i fata
Lui Camva?

PRIAMVADA

Nu. Un rege, Causica, e tata
Sacontalei.

DUŞANTA

Se poate? El, care ostenit
De tron, in sfântul codru ca preot a murit?
De dinsul spui?

PRIAMVADA

De dinsul. Cuminte fără seamă
Precum era, in urmă au prins şi Zeii teamă
De sfânta lui putere. Nimic nu era 'nchis
Şi nepătruns de dinsul. Şi Zeii au trimis
Pe-o fată, mai frumoasă ca toate, să-l înşele.

DUŞANTA

Pe Menaca.

PRIAMVADA

Şi fata, venind cu gânduri rele,
A stat zimbind in drumul sihastrului, l'a prins
Cu ochii ei cei dornici. Şi 'n urmă el invins
De patimi, şi uitându-şi că-i preot, intr'o zi —

(Se opreşte roşind).

DUŞANTA

Şi 'n urmă?

PRIAMVADA

Tata Camva la nouĕ luni găsì
Intr'un tufiş copila. El a crescut-o mare,
Şi azi ea are tată ş'o fată Camva are.

DUŞANTA

Gândeam eu! O frumseţe, aşa precum e ea,
N'o poţi găsì pe strade şi'n orice loc aì vrea.

PRIAMVADA

Mai ai să'ntrebi?

DUȘANTA

Am încă.

ANUSUIA

Respunde-i inainte!
Eu știu ce vrea să 'ntrebe —

SACONTALA

Cum nu! Tu, cea cu minte!

DUȘANTA

Aș vrea să știu, că dinsa n'a pus vr'un jurămînt
Să fie viața 'ntreagă sihastră 'n codrul sfînt?
N'ar vrea să se mărite?

ANUSUIA (veselă)

N'auzi? Știam ce'ntreabă!

(Sacontala face semn Priamvadei să tacă).

PRIAMVADA

Ar vrea — știu eu! Dar tata spunea că nu-i cu grabă
S'o dee cuiva noră. Dar cînd ii va afla
Vr'un mire cum se cade.... Nu-i drept, Sacontala?

SACONTALA

Nu-i drept! Și taci!

PRIAMVADA

Ei, Doamne, ce rea ești la mânie!

SACONTALA

Să știi, că-i spun eu mamei de ce-ai vorbit! Să știe

Şi mama, că tu 'n faţa străinilor vorbeşti
Ce nu-i la loc.

PRIAMVADA

Te superi? De-atăta? Ce om eşti!
Doar' am glumit.

SACONTALA

Ce-mi pasă! (pleacă)

PRIAMVADA

Stăi, stăi! Nu se cuvine
Să laşi pe-un oaspe singur.

SACONTALA

Nu-i singur. E cu tine,
Şi tu cu Anusuia.

PRIAMVADA (o prinde de mănecă)

Iubita mea, auzi!
Te-ai invoit cu mine un strat de flori să-mi uzi;
Aşa ne-a fost tocmeala.

SACONTALA

Şi ce?

PRIAMVADA

Te-aşteaptă stratul.
Dintăi plăteşte-mi, dragă, ce-a fost cu 'mprumutatul.

(Sacontala ia vasul cu apă să plece).

DUŞANTA

Sĕrmana! Nu e 'n stare să facă zece paşi,
Atăt e de obosită. Şi nici tu nu o laşi
In pace! Uite, uite, peptul ce iute i se bate;
Şi pletele-i deprinse din ac, ii cad pe spate.

Şi vrênd să-şi prindă pĕrul de peste-un umĕr gol,
Ce ostenit e braţu-i in umbletul domol.
(Către Priamvada) Şi dacă tu pe dinsa o crezi neplătitoare,
Eu însumi mĕ fac platnic ş'o scap de ce-i datoare.

(Ii dă Priamvadei un inel).

V'aţi impăcat?

PRIAMVADA

(Dându-i inelul) Primeşte-l! Cu dinsul ce să fac?
Rugarea ta-mi ajunge destul, ca să mĕ 'mpac.
(Către Sacontala) Acum poţi merge!

SACONTALA

(Pentru sine) Doamne, de ce-am dat
azi! Sunt beată.
Mĕ mir, cum nu-mi perd capul!

PRIAMVADA

Ei, ce? Nu pleci odată?

SACONTALA (mânioasă)

Dar ce? Tu-mi eşti stĕpână? De când ţi-s roabă eu?
Pot merge când îmi place, şi stau aici cât vreau!

DUŞANTA (a parte)

Eu nu 'nţeleg! Tot lucru aşa de 'ntors imi vine!
Eu vĕd, c'am prins'o dragă! M'a prins şi ea pe mine,
Ori mi-am perdut eu mintea? Ori, Doamne, alta ce-i?
Nimic ea nu-mi respunde făţiş, dar ochii ei
Sunt tot la mine —

UN GLAS DIN CODRU

Grabnic scutiţi-vĕ locaşul,
Sihastrilor cucernici! Perim aici! Arcaşul
Aruncă 'n peptul tĕnĕr al cerbului săgeţi!
Nebuni aleargă roibii şi fulgeră 'ndrăsneţi

Pe urma sângerată de pas de căprioară!
La virf alearga moartea, şi'n văi apoi scoboară,
Şi codrul clocoteşte de-al ferului povoiu —
Duşanta joc işi bate de codru şi de noi!

FETELE

Duşanta?

GLASUL

Ş'acum eată din deal scoboară 'n vale
Cu muget elefantul spăriat, rupĕndu-şi cale
Prin pomii sfinţi, sub care voi zioa vĕ rugaţi,
Prin sfăntul riu, in care se scaldă cei curaţi!
Ah, vechile-obiceiuri sunt puse sub picioare!
E fum, e foc, e sânge şi moarte 'ngrozitoare
In codri! Elefantul spăriat de-un cal regesc,
Ne spintecă azi pănza sub care locuesc
Sihastri sfinţi! Ajuns'am in vremile furtunii!

DUŞANTA (a parte)

Mĕ caută arcaşii! Ei umblă ca nebunii!
Se prind acum la luptă cu liniştea de veci —

PRIAMVADA (cu frică)

Şi mama-i spăriată, că unde stăm. Tu pleci?

DUŞANTA

Eu plec. Şi voi vĕ duceţi in linişte acasă.
Să nu vĕ fie teamă. Arcaşii au să easă
Din codru —

PRIAMVADA

Noi ne ducem. Fii iertător. De-acum,
De vei avea vreodată prin codru să faci drum,
Mai cată-ne.

(Priamvada şi Anusuia pleacă).

Dar vino, Sacontala. Ce-i asta?

SACONTALA

M'a prins un junghiu? Ah, Doamne, el par'că-mi rupe coasta.
Nu pot să merg. (se ţine de pept).

PRIAMVADA

Dă-mi mâna.

SACONTALA

Incet! Ah, stăi, am dat
In spin! Mi-e tot piciorul de rană 'nsângerat.

PRIAMVADA

Propteşte-te mai bine, să nu atingi pământul.

SACONTALA

Acum mi-am prins de-o creangă de malica veştmêntul;
Te rog, desfă-l.

DUŞANTA

Imi pare că-s ţintuit pe loc!
S'a dus! Am fost in viaţă om prea cu mult noroc,
Că zeii mi-au dat partea, să vĕd eu adunată
In chipul unei fete frumseţa lumii toată!
Ah, pentruce sunt rege şi pentruce's silit
Să stau pe tron! Acolo, legat şi pironit
De-un tron! Acum simţ numai, coroana cum m'apasă!
Imi voiu trimite astăzi pe toţi ai mei acasă,
Şi eu rĕmân in codru —
Dar pot altcum să fac?
Sunt eu de vină? Două nu pot să le impac
Deodată! Inainte să plec cu trupul, eată,
Că inima-mi rĕmâne intoarsă, tremurată,
Ca frunza, când in mână cu ramura alergi,
Ear' vêntul bate tocmai din partea 'n care mergi.

ACTUL II.

(Cortul regelui. Vine Viduşaca şi Bradasena).

VIDUŞACA

Frumoase recreaţii, hai?

VATAIANA

Taci! — Mulţi ani cu glorii,
Duşanta! In resboae să-ţi porţi biruitorii
Mulţi ani deacuma, rege!

VIDUŞACA (Regelui)

Ah, eată-l! Nu mai pot
Să te salut! Mĕ iartă, sunt ostenit de tot.
Natura e frumoasă, dar ce-am eu cu natura?
Abia-mi mişc capul, braţul, picioarele —

REGELE

Dar gura?

VIDUŞACA

Ah, gura! Toată zioa bat cămpii, alergănd
In soare, peste pietre şi ripi! Dacă's flămănd,
Pun slugile să-mi frigă curĕnd un sdrob de carne,
Dar neştiind frigarea cum trebue s'o 'ntoarne,
Imi dau să mănc arsură! Ear dacă sunt sĕtos
Beau apa cea statută, cu gustul ei scărbos
De muşchiu şi piatră arsă. Şi somnul cănd mĕ fură
Ş'aş vrea să dorm o clipă, mai poţi tu de căldură,
Ba sclavii toţi fac sgomot, ba caii 'n frĕne sar
Şi sar şi eu in urmă! Imi par mie ce'mi par
Frumoase-aceste lucruri; dar uite, nu-i mai bine,
Să stai pe-un scaun moale, cu vinul lăngă tine,

Se bei, să mănânci sdravĕn, să dormi! Aşa mai zici!
De ce-avem noi viaţa? S'o chinuim pe-aici?

REGELE

Ei, şi? Cine-i de vină, că-ţi perzi pe-aici viaţa?

VIDUŞACA

Tu 'ntrebi, când imi dai palme de ce mi-e roşe faţa?

REGELE

Nu te 'nţeleg.

VIDUŞACA

Se 'ndoae vr'un pom fără de-un „dacă"?
E vĕntul, ori el insuş, din voia cui se pleacă?

REGELE

E vĕntul.

VIDUŞACA

Şi eu, rege, din voia cui mĕ plec?
Mĕ ţii aşa, cu sila, prin codri să petrec.
Eu, un bramin de cinste, sunt azi un sclav aproape—
Mi's mănele-amorţite, picioarele-mi sunt şchioape,
Că toată ziua, bietul de mine, dau din mâni,
Şi ţip ca să mĕ apăr de oameni şi de câni.
Oh, oh, aşa viaţă! Şi tu—ţi se cuvine
Să rizi de tron, de ţară, de codri şi de mine?
In vreme ce te-aşteaptă cu dragoste 'n palat
Nevestele, tu 'n codri şi 'n munţi te-ai infundat;
Laşi tronul fără rege, nu te gândeşti la ţară
S'acum mĕsori câmpia, un fel de perde-vară!
Ce vreai? O lume 'ntreagă o porţi pe placul tĕu,
Şi nu te temi că are vr'un trăsnet Dumnezeu?
Tu stai intre sihastri cei chiori care de care—
Cu iepuri şi cu broaşte să ţii tu adunare
Şi sfat regesc?

(Resignat, s'aşează pe earba).

Mĕ iartă, să nu es azi din cort,
Să dorm odată straşnic, că m'am sfirşit de's mort!

REGELE

Auzi-l cum se plânge! Şi are drept! Eu oare
N'am drept mai mult? Ah, facă ş'alt rege vĕnătoare!
Când mĕ gândesc la fata lui Camva, nu mai am
Curaj s'arunc săgeata! Odat' o aruncam
Cu patimă, dar astăzi săgeata-mi inlemneşte
Pe arc! Să 'ntind eu arcul spre cerbul ce trăeşte
Cu draga mea 'ntr'un codru! Când bietul caprior
Bea apa din argintul aceluiaş isvor,
Din care bea cu pumnii Sacontala! El sare
Voios in calea fetei, şi poate dinsul n'are
Alt prieten, decât numai pe cine-aş vrea şi eu
S'o am! Atunci mai bine fac foc din arcul meu —
Socontala le chiamă, şi vesele s'adună
Cerboaicele; de mică fiind tot impreună
Cu dinsele.
Ai fi un miserabil, Duşanta, să omori
Tovareşele fetei lui Camva! Ce s'ar face
Sacontala, lipsită de prieteni! Dă-le pace,
Duşanta, dă-le pace!

VIDUŞACA

Mĕ rog —

REGELE

Şi sunt fricoase!
Sacontala le 'nvaţă se fie mai voiase.
Şi nobila splendoare din ochii lor frumoşi
Furată e din ochii Sacontalei —

VIDUŞACA

Ce coşi?
Un plac? De sigur mare. Dar aţa se cam vede.

REGELE

Am si eu gânduri.

VIDUȘACA

Poate. Ş'anume?

REGELE

Nici n'ai crede!

VIDUȘACA

Eu? Cred orice. In urmă, ce vreai se cred? Glumeşti?

REGELE

Gândesc, ce-ar fi mai bine să fac, să 'nveseleşti.

VIDUŞACA

Zeu! Bravo, adă mâna! Şi ce?

REGELE

Ce e mai bine!
Să-ţi dau un lucru.

VIDUȘACA. (Necăjit)

Lucru? Şi m'ai găsit pe mine?
Ei, asta-i! Credeam, rege, că-i altceva—ştii, bun!

REGELE

Chiar bun. Are să-ţi placă.

VIDUȘACA. (Curios, se gândeşte)

Ce poate fi!

REGELE

Sa-ţi spun?
Un lucru mic şi gingaş, uşor, nu cere fapte,
Dar e plăcut şi dulce —

VIDUȘACA

A, ştiu! Orez cu lapte?

REGELE

Nu?

VIDUȘACA

Nu? Apoi ce-i altă să-mi placă mie mult?
Nu-i vinul?

REGELE

Nu!

VIDUȘACA

E somnul?

REGELE

Nici!

VIDUȘACA

Nici? Acum te-ascult.

REGELE

Dar' stăi puţin! Aleargă, Navaitaca, şi chiamă
Pe Badrasena.

VIDUȘACA

Asta-i? Alt rĕu, cum bag de seamă.
O nouă vĕnătoare, un nou amar deacum!
Mĕ sting vĕzĕnd cu ochii! Sĕrmanul meu volum!

BRADASENA

Mĕ mir de-aceste lucruri! Vĕnatul, după lege,
E crimă neierţată de Zei, ş'acum un rege
Cuminte ca Duşanta s'apucă de vĕnat;
Cu ochi 'nchişi aleargă spre blăstem şi pĕcat—

(Ajunge la cort)

Mulţi ani să-ţi fie anii, şi multă veselia!

E plin de fiare codru, ş'a noastră-i datoria
Se le stirpim, stĕpâne! Ce bune gânduri ai!
Tu m'ai chemat, Duşanta; şi ce porunci imi dai?

REGELE

Viduşaca, nebunul, s'a pus să-mi ţie predici,
Şi face la morală —

BRADASENA

Şi tu să te impedici
De-un cap fără seminţe? Asculţi de-o hodoroagă?
El tae la palavre! Nu-l vezi, că n'are-o doagă?
Nu e nimic mai dulce, şi mai plăcut nimic
Decât o vĕnătoare! Şi'n urmă, ce să zic?
Cu ce drept se numeşte o crimă vĕnătoarea?
Plăcerea este 'n lume a tot stĕpânitoarea;
Chiar Manu, insuş Manu a fost un vĕnător.

VIDUŞACA

Pieri! Neagră-ţi fie faţa, infam linguşitor!
Ce? Pui acum pe rană hidoasa ta otravă?
Pieri, pieri d'aici odată, născutule din sclavă!
Vorbeşti şi tu de lume, de crime şi plăceri?
Tu, care-ai fost o sdrânţă ş'un câne până eri,
Azi dai din umeri, mândru, şi'n nori bufneşti cu nasul,
Tu? Spune-mi tu? Infamul! Pe limbă peară-ţi glasul!
Ah, cum n'a dat de tine vr'un leu, vr'un lup flămând,
Şacalule, hienă, hai huideo!

REGELE (catră Bradasena)

Mergi curĕnd
La tabără şi spune oştenilor să easă
Din codru. Dă repaos vitejilor. Şi lasă
In pace deacum cerbii şi fiarele. Deacum
S'alerge căprioara pe vecĭnicul ei drum
Şi arcul să nu simtă, nici spaimă să nu i facă!

Şi bivolii selbatici cu zilə 'ntregi să zacă
Prin largile mocirle, ear cerbul săltător
Să rumege, stând pacînic in umbră la isvor.
Şi nimeni să nu facă sihastrilor vre-o silă —
De oameni, se cuvine, să aibă omul milă,
Cănd n'are-atunci el insuş nu i om. M'ai inţeles?

BRADASENA

Da, rege.

REGELE

Ş'acum pleacă. (către Navaitaca) Şi tu.

VIDUŞACA

Piticii es!
Nu-i nici o musculiţă in jurul nostru. Bine.
Aşează-te pe stincă.

(Se aşează amëndoi)

Ş'acum să-mi spui vecine,
Ce lucru pot eu face, neostenind. Să-l spui,
Că-l fac pe loc. Cum naiba! Păi, somnul, zici că nu-i?

REGELE

Vëzut'ai tu vreodată cu ochii tei anume
Vr'un om, care e vrednic mai mult ca toţi in lume
De-a fi vëzut?

VIDUŞACA

Am doară pe-un rege 'n faţa mea.

REGELE

Nu eu! Dar' mai 'nainte vëzut-ai cum trecea
O fată —

VIDUŞACA

Trei! A, bravo! Frumoase, hai?

REGELE

Dar una,
Cu ochii mari de lotos ş'obraz rŏtund ca luna,
Podoaba fără seamăn al codrilor!

VIDUŞACA

Şi ce-i?

REGELE

Mi-e dragă!

VIDUŞACA (rizĕnd)

Vecĭnic, vecĭnic cu gândul la femei!
Aşa cam sunt toţi regii!

REGELE

Tu rizi? Dar te gândeşte
Că regele Duşanta nu caută nebuneşte
S'ajungă la un lucru ce-i pare neajuns —
Când inima intreabă, tot dinsa-şi dă respuns.

VIDUŞACA

Când ai femei o sută ş'atăt de frumuşele,
Că soarele 'n amiazăzi se'ntunecă de ele,
Tu vrei acum nevastă pe-o fată de ţăran,
Ce nu şi-a spălat faţa şi mănile de-un an?
Aşa sunt toţi boerii! Sătui de-atăta slavă
A doamnelor, in urmă iubesc pe căte-o sclavă!
Şi tu, ca ei! Te-asemeni acelui ce perzĕnd
Cu zi de zi tot gustul dulceţii de smochine,
In urmă, lui o poftă de mere acre-i vine.

REGELE

O, taci! Dac'ai cunoaşte-o, tu altcum ai vorbì!
S'o vezi, că 'ncepi să tremuri!

VIDUŞACA

Atunci mai bine zi!

Ce-i place celui tare şi celui slab ii place —
De voe, de nevoe, aici respunsul tace.

REGELE

Obraznic eşti!

VIDUŞACA

Fiindcă nu ştii ce-am vrut să zic.

REGELE

Acum eşti mai obraznic.

VIDUŞACA

Ei, tac şi — nu's nimic!

REGELE

Când judec cu puterea lui Brama, mi se pare
Că el, creând pe fata lui Camva, nu e 'n stare
Etern să mai creeze frumseţi in lumea lui,
Aşa precum le are Sacontala. Ea nu-i
Ca altele atâtea femei pe tot pământul!
E ramură 'nverzită de-o zi, pe care vêntul
De cea dintâe dată o tremură 'ndrăgit,
E miere negustată, e crin abia 'nflorit,
E tot ce 'n lumea noastră virtute se numeşte.

VIDUŞACA (batjocoritor)

Atunci nu sta pe gânduri, stăpâne! Te grăbeşte
Şi pune 'ndată laba pe-acest frumos odor,
Nu cumva să te iee vr'un prost peste picior!
In vreme ce tu judeci, vr'un biet golan e gata
Să-ţi ridă 'n nas, să-ţi fugă chiar pe sub nas cu fata!

REGELE

Voinţa ei atêrnă de tată-său, şi-i dus
Intr'alte părţi sihastrul.

VIDUȘACA

Dar bine, tu i-ai spus
Sacontalei vr'o vorbă? Ea ştie că ţi-e dragă?

REGELE

Nimic.

VIDUȘACA

I-ai dat tu barem vr'un semn ca să 'nţeleagă?

REGELE

Nimic.

VIDUȘACA

Intăi de toate acestea să le faci!
Vorbit'a mult cu tine? Ce crezi de ea, tu-i placi?

REGELE

De-aş fi avut prilejul să-i spun! Dar cum şi unde?
Când eşti străin şi tănăr, tu ştii cum iţi răspunde
O fată ruşinoasă şi timidă ca ea.
Am prins'o de vr'o două-trei ori, cum se ferea
S'o prind că mă priveşte mai dornic şi pe-ascunsul
Şi ştii tu, că iubirea mai are neajunsul
Acelui chin, ce-ţi place: să-şi facă insăşi munci.
Iubirea se scărbeşte de insăşi ea atunci
Când tu o spui in vorbe! Ii place doar' iubirii
Să se trădeze insăşi din umbletul pornirii,
Din colţul plin de zimbet al doritoarei guri,
Din ochii tei cei dornici, când ştii cu ei să furi
Privirile pe care ea vecinic le doreşte.
Sacontala e 'ntocmai! O văd că se fereşte
Prea mult, ca să-mi arate că-i plac eu hotărit;
Dar' prea puţin, să-mi spună că nu-i sunt chiar urit.

VIDUȘACA

Nu te 'nţeleg. Mă iartă, ai vorbe prea alese
De capul meu! Adică tu-i placi, acolo ese?

REGELE

N'am zis aşa. In urmă aş vrea să zic aşa —
Plecând cu cele două prietene, — 'şi căta
Mereu pretext, drăguţa, cu capul să se 'ntoarcă
Spre mine. Stând deodată in loc, plângea, de par'că
'Şi-ar fi rănit piciorul în spin. Dar a plecat,
Ş'a stat din nou, că haina-i de-un spin s'a agăţat.
Cât e de drept, că haina-i s'a prins in spin, imi pare
Pe-atât de drept, c'a prins-o şi junghiul la plecare.

VIDUŞACA

Pretextă! Spinul poate la inimă era!
Ah, bunul nostru rege! Deacum cu mintea ta
S'a cam sfirşit! Adio! Şi eat' aici un rege
Model! Ne porţi de-a prostul pe toţi, se înţelege!
Tu vii, s'alergi in codri la aer, apoi mergi
Să vezi ce-ţi fac gheboşii, incepi apoi s'alergi
Prin tufe după fete! Mai zi că-mi umblă gura!
Mă tot miram, că-ţi place atât de mult natura!

REGELE

Acum să-ţi spun ce slujbă te rog să-mi faci. Aş vrea
Să pot intra in casa lui Camva. S'ar putea
Să-mi afli chipul?

VIDUŞACA

Rege, ce faci? Scobori in vale?
Ai fost in deal cu fata! Dar las'! Eu ştiu o cale,
Şi calea e: „Sunt rege!"

REGELE

Ş'apoi?

VIDUŞACA

Pleci frumuşel
La Camva şi-ţi ceri partea din tot ce are el.

REGELE

Nu, Madhava! Sihastri și cei cuprinși la carte
Nu pot, că n'au de unde, să-mi dea a șasea parte.
Pe popi in totdeauna, e bine să-i alegi!
Destul e tot poporul cel mult! El pentru regi
Dă toate câte-i cerem, și-i cerem mult! Nu cere
Și celor ce cu cerul sunt buni, s'alor putere
Stă 'n suflete și'n inimi, nu 'n aur trecător!

(Vine o ceată de sihastri).

UN SIHASTRU

Mulți ani, și'n multe taberi in veci biruitor!

ALTUL

Etern cu slavă, rege!

REGELE

Cu voi eterna pace!
Și care-i ruga voastră? De vom putea, vom face.

UN SIHASTRU

De când ni s'a dus Camva, dă rĕul peste noi!
Cu el ni s'a dus capul, suntem ca morți, s'apoi
Ne-a mai ajuns și alta mai mare! Dintr'o vreme
Ne-am pomenit cu demoni prin silhe și se teme
Tot codru de mănia acestor zei dușmani.
Ajută-ne, stĕpâne, și să trăești mulți ani!

VIDUȘACA (pentru sine)

S'a potrivit cu planul! La rĕu, alt rĕu s'adună!
(Către rege) Ei, scapă-te de dinșii — le spun eu vr'o minciună.

REGELE

Sunt gata să vĕ apăr!

VIDUȘACA (speriat)

Atunci eu es din joc!
N'am poftă —

SIHASTRI

Să fii rege, deapururi cu noroc!
(Es).

REGELE

Ce stai plouat? Ia-ți arme! Nu-ți pare ție bine,
Că ai să-mi vezi drăguța?

VIDUȘACA

Ba 'mi pare, dar' — in fine
De când cu istoria cu demonii —

REGELE

Glumești?

VIDUȘACA

Eu n'am mai vĕzut demoni! Dihănii! Te trezești,
Că vr'unul mĕ inhață —

REGELE (dându-i armele)

Aici sunt, uite, toate!
Ia spada, ce?

VIDUȘACA

Dar fără de mine nu se poate?

(Navaitaca intră)

NAVAITACA

Un sol, stĕpâne! Eată-l!

REGELE

De unde?

SOLUL

M'a trimis
Regina, mama voastră.

REGELE

Regina? Ce ţi-a zis?

SOLUL

„Noi te aşteptăm, Duşanta, la curte cu tot dragul!
Aniversarea zilei, când ai primit toiagul
De rege, este-aproape. Se fac serbări, ş'apoi
E bine, ca stăpânul să fie printre noi.“

REGELE (privind la Vidușaca)

De-oparte cer braminii, de altă parte mama!
De doi s'ascult —

VIDUȘACA

Dă'n colo pe preoţii lui Brama.
Noi mergem toţi acasă!

REGELE

Dar plânsul lor amar?
A casă-i veselie ş'aici —

VIDUȘACA

Pluteşte dar'
Ca regele Trisangu prin aer, intr'o oară
Când popii strigau: „Sue!“, ear demonii: „Scoboară!“

REGELE

Ştiu eu in care parte să merg?

VIDUȘACA

Dar eu să ştiu?
O, cum aşi şt de sigur, când aș putea să fiu
In locul tău!

REGELE. (Venindu-i un gând)

Ascultă! Tu din copilărie
Mi-ai fost şi-mi eşti tovarăş, şi mamă-mea te ştie
Că-mi eşti aşa prieten — nu ţi-ar ven cu greu
Să fii odată rege, să mergi in locul meu?

VIDUŞACA

Cum, cum, mĕ rog?

REGELE

Odată se vezi tu, cum iţi şade —

VIDUŞACA

Ca rege?

REGELE

Da.

VIDUŞACA. (Vesel şi mândru)

Dă-mi mâna! Dar stăi puţin, nu crede,
Că mie-mi era frică de demoni!

REGELE

Am crezut,
Dar nu mai cred.

VIDUŞACA

Fireşte! In glumă te-am făcut
Să crezi. Ce-i spun reginei?

REGELE

Tu, spune-i că mĕ leagă
De-acest loc datoria, să apăr silha 'ntreagă. —

VIDUŞACA. (Ca un şiret)

Şi alta nu te leagă?

REGELE (Supărat de întrebare)

Hai du-te!

VIDUȘACA

Te 'nțeleg.

REGELE

Cu tine-mi duci oștenii, să fii stăpân întreg.

VIDUȘACA

Ce? Vreai să rămân singur?

REGELE

Așa vreau, Maiestate!
Aveți bunăvoința să-mi faceți fața spate!

(Vidușaca cu oștenii pleacă)

VIDUȘACA

Ah, cât te simți de bine, când știi ce mare ești!
Adio! Ii voiu spune reginei cum trăești
Și ce mai faci!

REGELE. (Singur)

Ce oameni! Așa cum el e unul!
Dar' daca mă trădează? El ar putea, nebunul,
Să spue mamei toate — chiar mamei! N'aș voi,
Să știe că mi-e dragă Sacontala: mi-ar fi
O piedecă regina —
Hei, prietene!

VIDUȘACA

Vezi gluma!
Mi-am și sfîrșit domnia?

REGELE

Nu, nu! O vorbă numa.
Să mă 'nțelegi! In codru, să știi, că eu rămân
Să apăr pe sihastri. Ei cer unui stăpân

Ce au şi drept să ceară. Altce nu me reţine.
Sacontala-i poveste scornită 'n gând de mine,
Să-mi pierd cu dinsa timpul.

VIDUŞACA

Ştiam c'aşa a fost,
Dar' te lăsam anume să crezi, că sunt un prost.

REGELE

Să nu-i spui dară mamei!

VIDUŞACA

Aş! Asta se 'nţelege.

REGELE. (A parte)

Nebunele! Aleargă pe-un sarbed tron de rege!
Lăsaţi-mĕ pe mine in codri fără fund,
Cu dragostea in sufiet departe să m'ascund
In molcomul repaos al liniştii! –
In lume
Deacum intr'una, buze, să-mi respicaţi un nume
Iubit şi sfânt! Voi gânduri vĕ 'ncumetaţi d'acu
Să fie-a voastră toată Sacontala! Şi tu,
Tu inimă cutează! Ah, eată sub pleoape
Simţ lacrimi, când eu cuget că-i sunt aşa de-aproape!

CRISA ACTUALĂ A MORALEI

MORALA ŞI ŞTIINŢA CONTEMPURANĂ

Critica universală, controlul nesfirșit al ideilor, nu cruță in veacul nostru nici acest domeniu al moralei, păstrat odinioară pentru liniștea sufletelor noastre. Se pare că ideile și axiomele de morală, au perdut din autoritatea pe care o datoreau originii lor sfinte! In sferele inalte ale științei, se caută alte căi de fericire; invățații in nerăbdarea lor de a vedea mai curênd lumea mergênd spre progres, voesc a modifica educația și a schimba obiceiurile.

Trăim intr'un timp de *crisă*. Morala tinde a se reinoi cu desăvirșire. Mai toate chestiunile cari compun obiectul ei sunt puse in discuție. Binele și rêul, virtutea și vițiul, dreptul și datoria, in fine toate ideile ce se credeau necesare, neschimbătoare sunt chemate a-și arăta titlurile lor inaintea experienței.

Pentru a ne face o idee lămurită de starea in care se găsește morala, n'avem decât a arunca o privire asupra mișcării filosofice din timpul nostru și vom vedea că in această ordine de idei, nimic nu este stabilit pe deplin; nici un principiu nu satisface cerințele științei; pietatea și nirwana pesimiștilor, binele in sine și transcendental al spiritualiștilor, morală liberului arbitru și a obligațiunii, in fine datoria și imperativul categoric al lui Kant, par a nu mai avea nici o valoare științifică față cu principiele *evoluțiunii universale* și a *doctrinei utilitare*. Se pare că „omenirea nu

se conduce numai de-o idee, de-o lumină; ea stinge in fiecare epocă, in fiecare seară lumina de care s'a servit." Alte idei luminau odinioară ştiinţa invăţaţilor, de alte lumini se serveşte morala in timpurile noastre; aşa e făcut capul omului: ideile dispar, incetează de-a mai representa ceva daca nu se mai infăţişează conştiinţei.

Morala intr'adevĕr de la Schopenhauer, tinde a nu se mai baza pe ideile vechi metafisice, ea se desvoltează in seculul nostru numai prin ajutorul ştiinţelor naturale, a psichologiei, fisiologiei şi a ştiinţelor morale speciale precum: Economia politică şi dreptul. De cătva timp o grupă de invăţaţi pretind a stabili teoria drepturilor şi a datoriilor, intr'un mod cu totul independent, adecă fără ajutorul dogmelor religioase şi a conceptelor raţionale. Ei au format o şcoală al cărui scop este de-a desface morala de ipotese metafisice sau de postulatele raţiunii, constituind-o pe baze cu totul noue, voesc a organiza o *morală ştiinţifică*, care să aibă *metodul sĕu special* şi principiele sale derivate din experienţă ca orice ştiinţă specială.

Această şcoală a moraliştilor independenţi, voesc in alţi termeni a elimina din doctrina moravurilor, ideea metafisicei căutând principiele nu in sistemele filosofilor, dar in mişcarea naturii şi in tendinţele activităţii noastre consciente. Ea gândeşte a *unì morala cu ştiinţa*, pentru ca astfel mintea omenească să scape de atătea prejudiţii şi ipotese cari o nelinişteşc şi o fac sceptică.

Morala nu poate a se conducă, continuă partisanii acestei şcoale, de alte ipotese decăt de acelea cari isvoresc din mişcarea ştiinţifică, sau de acelea ce sunt formulate de ştiinţă cu scop de-ale verifica prin esperienţă. Problema ştiinţei fiind viaţa şi condiţiile luptei pentru viaţă, din cari deriva *selecţiunile naturale*, schimbările şi transformările, morala trebue să admită că viaţa, obiectul esenţial al ştiinţei este *binele nostru*. Neputĕndu-se desfiinţa această lege a luptei pentru esistenţa pe care naturaliştii şi economiştii o explică, moralitatea trebue să rezulte din imblănzirea acestei lupte din facilitarea mijloacelor de existenţă, in fine din rea-

lisarea foloaselor in vederea *conservării noastre individuale* și a *speciei.* Cu cât această luptă se va imblânzi, cu atât vom deveni mai puțin egoiști, mai miloși, dispuși a ajuta din prisosul nostru pe acei căzuți in luptă.

Astfel noua școală de morală este condusă pe de-oparte de doctrina utilitară, care tinde a da o formă generală cercetărilor economice, eară pe de alta de insemnata doctrină a evoluției universale, care mărind și reinoind domeniul științelor naturale, nu putea să nu reinoească și domeniul moralei.

Incercarea făcută de Darwin și H. Spencer, de-a aplica la morală teoria care explica universul, a făcut pe mulți să zică că in interesul progresului și al civilisațiunii, ar fi mai bine a ne deprinde ca să conducem pașii noștri in lupta vieței numai de noțiunile empirice dobândite prin observarea acelei forțe, instinctive inherente in natura noastră care explică toate pornirile nostre firești.

Explicând conștiința noastră numai prin ajutorul elementelor fisice și psihice, — fără amestecul metafisicii, — *noua morală*, consideră caracterul de *necesitate* atribuit ideilor morale ca o concepție empirică ce ne face să gândim la o *lege naturală*, din care se derivă obligațiile naturale ale omului, *corespunzătoare cu trebuințele noastre.* O asemenea lege neapărat este menită a inlocui *imperativul categoric* al lui Kant sau obligația morală a spiritualiștilor printr'un fel de *obligație fisică* sau de *necesitate naturală*, pe care o putem observa in studiul activității naturei noastre, pusă in raport cu mișcarea universală.

Eată in ce mod problema moralei și-a schimbat cu totul caracterul său. Ea nu mai este *artificială ci naturală:* se formulează de sine insăși, născând din raportul organismului nostru mental cu universul. Noua morală se intreabă: cum purtarea omenească se modifică in presența diferitelor impresiuni ce priimim in contact cu lumea și cu diferitele mediuri sociale in care trăim pentru a stabili in urmă adevăratul principiu de morală. In loc ca să resolvim problema moralei intr'un mod *apriori* ca școala lui Kant, trebue să căutăm in experiență, atât motivele noastre de indoială cât

și de speranță, observând în ideile, în instinctele noastre morale ceea ce este ilusoriu și ceea ce este real și universal. Principiul unei asemenea morale este neapărat resultatul *inducțiunelor* ce putem face observând universul, instinctele considerate într'un mod general.

Morala ca și psichologia, nu se poate separa de cosmologie; nu putem să dorim decât ceea ce este necesar, adecă ceea ce convine naturei noastre. Dacă universul a produs omenirea, tot el trebue să modifice purtarea noastră prin impresiunile repetate ale lucrurilor exterioare, cari modifică necontenit stările noastre psichologice și formulează diferitele tendințî ale purtării noastre. Moralul nostru depinde de modificațiile ce se fac pe nesimțite în centrele nervoase ale ființei noastre, din causa adaptațiunii forței nervoase la mediul în care trăește, din causa infine a persistenții sale de-a trăî față cu diferitele împrejurări ale vieței.

Acest principiu al *persistenței forței*, fiind fundamentul oricărei teorii științifice, trebue să fie deasemenea fundamentul moralei. Forța noastră morală se modifică și dă naștere la diferite obiceiuri din causa persistenții sale de-a lupta cu celealte forțe cu care este unită. Într'adevĕr, în presența diferitelor forțe, îndreptăm în totdeauna pașii noștri spre drumul în care întîmpinăm mai puțină resistență. Aceasta este legea naturei ca și a societății. Oamenii nu lucrează decât locurile fertile, nu întreprind o lucrare decât numai când întîmpină puține obstacole, în fine, tendința noastră, pentru realizarea plăcerilor noastre, nu este decât o pornire naturală spre drumul în care întîmpinăm mai puțină resistență.

Astfel moralitatea omenească să explică prin *evoluție;* prin transformarea operată în substanța nervoasă din causa luptei sale pentru a persiste. *Evoluția dar este legea moralității;* omenirea s'a desvoltat, s'a civilisat într'un mod evolutiv. Modificările ce s'au operat în moravuri, în decursul timpului au derivat din această lege fundamentală a evoluției, care este legea naturei universale, ce cuprinde în sine legea moralității.

Eată teoria generală! Factorul esenţial al moralităţii este evoluţia! Stările sociale, diferitele tendinţe ale conduitei omeneşti sunt determinate de evoluţiile ce s'au operat pe nesimţite in centrele nervoase, in energia nervoasă prin lupta sa de-a persiste faţa cu diferitele forţe, cu diferitele medii naturale, create de om in lupta vieţei.

Astfel sentimentele cele mai inalte, pornirile altruiste de-a ne sacrifica la trebuinţa pentru familia noastră şi pentru societatea in care trăim, n'au altă origine decăt *constituţia noastră nativă*, *instinctul de conservare* care s'a modificat după mediul fisic in care am trăit şi după mediul social, creat pentru satisfacerea trebuinţelor noastre, in conformitate cu desvoltarea emisferelor cerebrale sau a ganglioanelor nervoase.

* * *

Calea ce trebue să urmeze filosofia morală, bazată pe ştiinţă, este deosebită de acea urmată in trecut! *Morala vechie metafisică şi teologică*, devenind naturalistă, pentru a ajunge la principiu, trebue să observe omul dela venirea sa in lume, să vadă cum el se sileşte a eşi din starea inconscientă pentru a intra in domeniul consciinţei şi odată intrat in acest ambiant nou să ne arate cum luptă pentru binele său cu imprejurările vieţii conform cu experienţa dobăndită şi moştenită.

Morala nouă voeşte a zări in obiceiurile şi in acţiunile omului, in fenomenele morale, trecutul principiului care a produs naşterea şi desvoltarea vieţii morale, — trecutul acelei energii pe care psihologul o studiază observănd fenomenele psihice precum şi aranjamentul special molecular al celulelor nervoase, ce nu este decăt resultatul numeroaselor experienţe făcute de strămoşii noştri din care a derivat acest aparat psihologic ce inregistrează sau inmagasinează toate impresiunile ce ne formăm de acţiunile cari sunt bune sau rele.

Ţinănd seamă de *faptele biologice* ale energiei noastre nervoase, de legea *evoluţiei* a moştenirii şi a *obiceiului*, morala nouă caută in diferitele evoluţii ale organismelor sociale,

representate prin obiceiurile păstrate de legislaţiile popoarelor diferitele condiţii ale luptei noastre pentru fericire. Ea observă ajutată de *sociologie* diferitele fase, diferitele momente ale progresului, adevăratele sentimente.

Această cale arătată de ştiinţă este, de sigur, cu totul nouă şi necunoscută. Ştiinţa voeşte a inzestra morala cu un metod nou! In locul metodului dogmatic apriori deductiv ni se recomandă metodul inductiv, care consistă in clasarea faptelor de aceeaşi natură in scopul unei inducţiuni ştiinţifice. In locul unei morale, bazate pe metafisică, noua filosofie se sileşte a ne formula o morală care să ţină seamă de realitate, de faptele şi acţiunile morale, pe cari le putem observa şi cunoaşte. In locul motivelor dictate de inima noastră şi necunoscute de noi, se substitue motivele inimei cunoscute de raţiunea noastră prin ajutorul inducţiunilor exprimentale.

Acest metod fiind acelaş de care se servesc ştiinţele *fisico-naturale* şi ştiinţele speciale, invăţaţii secolului nostru se silesc pe această cale nu numai a culege ceea ce găsesc trebuincios pentru morala nouă, dar a prelucra şi materialul găsit.

Metodul neapărat este bun, de oarece este acela al ştiinţei contemporane. Totul se reduce insă in a şti cum trebue să ne servim de el pentru a nu lipsi omenirea de idealul pe cari intotdeauna l'a căutat şi care a fost pentru ea mobilul progresului şi al civilisaţiei.

Morala nouă nefiind încă formulată, trebue să ne temem de-a nu ne rătăci in mijlocul grămezilor de fapte şi a nu ne expune de-a nu mai zări in ele decăt partea animalică sau bestială a naturei omeneşti. Temerea noastră este fundată, orice instrument ştiinţific, ca orice armă folositoare devine periculoasă in mâna nepricepuţilor.

Căţi intr'adevăr mergênd pe-această cale n'au incremenit inaintea unor fapte fără să mai vadă nimic inaintea lor; căţi, pe de altă parte dintre cei mai curagioşi, voind să meargă mai departe n'au inaintat de loc căci s'au oprit inaintea

unor idei cari nu corespund de loc cu starea noastră de desvoltare. Cine nu ştie, că cea mai mare parte din filosofii cari au urmat pe această cale indicată de ştiinţă, n'au intilnit in evoluţia moralei alt element decăt forţa instinctului animalic, fără a zări şi faptele care corespund cu ideile filosofiei trecutului şi ale teologiei.

Ei bine, dacă pe această cale nu vedem cu Darwin şi Spencer decăt morala brutală animalică, o asemenea morală, găndesc, că nu poate avea un loc deosebit de acel reservat pentru morala celorlalte animale; — o putem studia impreună cu ştiinţele naturale; fără să mai găndim a schimba obiceiurile şi educaţia noastră! Nimeni de sigur, n'ar dorì se schimbe starea sa de civilisaţie, moştenită, resultatul luptelor noastre de veacuri, pentru o stare bestială.

Găndesc că a venit timpul de a căuta pe calea ce ni se propune a urmări, şi celelalte elemente ale evoluţii. Experienţa ne probează că moravurile nu derivă numai din instinctul brut care ne indeamnă ca să ne conservăm şi să ne desvoltăm deasemenea şi din sentimentele şi credinţele ce ne-am format potrivit cu desvoltarea ce a primit inteligenţa in lupta vieţii. Indată ce omul trecut dela viaţa bestială, a simţit trebuinţa de a-şi da seamă după puterea inteligenţei sale de lucrurile şi de mediul in care trăia, — a trebuit să crează ceva! Frica sa de puterile naturei, ignoranţa sa, speranţa şi ura l'au impins de a recurge la oarecari credinţe pe cari le-a imbrăcat cu nişte forme religioase; imaginare antropomorfice.

Transformănd puterile naturei in nişte cause vieţuitoare şi volontare a populat cerul, apa şi păměntul cu fel de fel de divinităţi. Lumina şi intunericul, vĕntul şi norul etc. devin inaintea imaginaţiunii omului nişte idei!

Ştiu că asemenea credinţe primitive au servit mai mult de-a justifica persecuţiile, cruzimile şi crimele trecutului precum şi starea de organisare a societăţilor barbare, dar putem oare tăgăduì că părăsind fetişismul şi politeismul, ideile religiunii creştine n'au influenţat şi modificat moravările?

Cine nu ştie că Christes a conceput pentru omenire un

ideal deosebit de acela al legilor, care a indulcit moravurile prin răspândirea ideilor de abnegaţiune şi desinteresare? Şi daca este astfel, putem oare să ştergem cu desăvirşire din morală, ideea lui Dumnezeu şi invăţăturile din cărţile sfinte? A pretinde aceasta a fi a ne face o idee greşită de ştiinţa poporului. Se ştie că Evangelia este adevěratul cod al muncitorului şi al săracului. Daca nu conţine doctrina egalităţii sociale, apoi ea ne invaţă că D-zeu distribue fericirea intr'un mod egal, potrivit cu aptitudinile sale şi ne arată că suntem toţi copii aceluiaş tată.

Evangelia ca şi ştiinţa contempurană pe-o cale cu totul abstractă, recomandă munca ca un instrument de indulcire a luptei noastre in această lume; pe de altă parte, ea cuprinde principii care ar putea regenera ăncă instituţiile in folosul acelora care sufer. Cine nu ştie că Biserica creştină voeşte desfiinţarea miseriei, unind pe toţi oamenii impreună prin legăturile iubirii, infrăţirii şi caritătii universale.

Dar abstracţiune făcĕnd de credinţele religioase, acel care ştie să observe va intălnì intotdeauna in mersul de desvoltare al omenirii, nu numai forţele instinctive, care determină selecţiunea interioară dar şi forţele morale, resultatul ideilor şi deprinderilor noastre; el va inţelege că puterea ideilor lucrează ca şi credinţa asupra instinctelor sensibile şi egoiste, explicănd tendinţa noastră continuă cătră un ideal.

Purtarea noastră intr'adevĕr nu se determină numai de trebuinţele nutritive dar şi de acele intelectuale; nu suntem fericiţi numai căud foamea şi setea sunt potolite, căud nu intimpinăm dificultăţi pentru conservarea şi desvoltarea noastră; fericirea noastră vine şi de la desvoltarea fără obstacul a inteligenţei noastre care voeşte a se manifesta in afară,—de la libertatea cugetării şi conştiinţei, de la libertatea presei la care ţinem atăt de mult. Ideile făcĕnd parte din noi, ţinem la ele ca la un patrimoniu al nostru. Cine a putut vreodată in viaţă să se sustragă de la imperiul ideilor care s'au format in noi inşine pe nesimţite prin educaţie, conversaţie, in fine prin participarea noastră la viaţa socială.

Omul este din punct de vedere moral, ceea ce sunt

ideile și ideile sale corespund cu deprinderile sale contractate in societatea in care ne-am născut. Orice s'ar spune, ideile noastre corespund cu obiceiurile ce le-am contractat in societate; urmând exemplele părinților și profesorilor noștri, deprinzându-ne a lucra intr'un sens oarecare, potrivit lecțiilor primite in viață, nu lucrăm decât in vederea ideilor cu care ne-am deprins.

Fiecare om este până la un punct oarecare, produsul societății din care face parte, — resultatul influențelor doctrinelor domnitoare; el trăește nutrindu-se de ideile de cari se conduce societatea din care face parte. Dacă atmosformera de idei in care trăim este sănătoasă, suntem și noi sănătoși, dacă este vițiată ne imbolnăvim moralmente și perim pe nesimțite inainte de vreme, sau suferim din causa luptei noastre cu pasiunile.

Eată o adevĕrată lege fisică și in acelaș timp morală, ce crează uneori *egoismul*, alte ori *abnegațiunea*, alte ori, in fine, armonisarea tendințelor egoistice cu cele altruiste.

C. LEONARDESCU

POESII

CANIDIEI (1)

Horaţiu

Mĕ dau plecat deacuma puterii măestrită
Ce ai şi in genunche te jur pe cea cumplită
Mărire a Dianei, (2) pe a Iadului Domnii, (3)
Pe cărţile cu vraje (4) ce fac stelele vii
Din cer să cadă stinse, Canidio sfirseşte
Fatalul tĕu descăntec şi iţi desrĕsuceşte
Vertelniţa (5) cu farmeci! Nepotul lui Nereu (6)
Tu imblănzit de mândrul Teleph (7) duşmanul sĕu

1) Astă epodă este o palinodie sau o retractare, dar o retractare ironică, a celor zise contra Canidiei in Epoda II.

2) Poetul voeşte a arăta aci că Diana ca şi *Bacchus Bassareus*, (vezi oda XVIII din Cart. I), era o divinitate inviolabilă. Ea era dealtfel foarte irascibilă = *dea iracunda* (Ars Poetica) şi nu voia să se arate oamenilor.

3) Adică pe regnul Proserpinei, care lua numele de Hecate, ca soţie a lui Pluton şi Reginâ a Infernului.

4) In timpul lui August se păstrau încă cărţi de secrete magice, compilaţiuni a celor scrise de Joroastru, Hermôppes, Democritos şi alţii.

5) Vrăjitorii se serveau de un cerc impodobit cu cordele pe care îl invirteau in jurul lor; acesta ar fi, după unii, semnul «desrĕsuceşte-ţi vĕrtelniţa, salve turbinem.» Alţii cred că *turbo* era aceea ce se numea *rhombus*, adică o sfirleză învĕluită in bande de lână de diferite colori, cu cari vrăjitori se slujeau cu cântările lor.

6) Adică *Achille*, fiul lui Thetis, care era fiica lui Nereu.

7) *Telephus* rege al Mysiei, impedică pe Grecii cari se duceau la Troja să treacă prin statele sale. El fù rănit de Achille care il tămăduì chiar cu lancea cu care il rănise.

Ce oastea Misiană asupră-i trimisese
Şi 'n peptu-i ascuţite săgeţile 'ntinsese.
Femeile Troiane duioase au ingropat
Pe Hector dătătorul de moarte, lepădat
La corbi şi la căni pradă, când regele părinte (1)
Cetatea părăsindu-şi, căzù cu rugăminte
La crăncenul Achille, (2) Tovarăşii bărbaţi
Ai lui Ulys, prin voea Circeei (3) despuiaţi
De pelea lor pĕroasă putut-au să-şi priimească
Şi mintea şi cuvĕntul cu faţa omenească.
Ear eu căte pedepse şi căte chinuri mari
Prin tine suferit-am, o idol de samsari!
— S'a dus cu-a mea junie şi faţa-mi rumenită,
Pe oase-acum se 'ntinde o piele veştejită.
Prin farmecele tale, vezi, pĕrul mi-a albit,
N'am parte după muncă de-un loc de odihnit,
Trecĕnd zioa şi noaptea o clipă doar nu lasă
Să-mi uşureze pieptul, povara ce-l apasă!
Sunt deci invins şi astfel om fără de noroc
Ajuns-am să cred astăzi ce nu credeam de loc:
Că vrajele Sabine (4) turbarea 'n inimi pune
Şi bocetele Marse fac capul să detune.
Ce vrei mai mult de-atăta? O mare! o pămĕnt!
Eu ard, cum insuş Hercul mai crunt n'a fost arzĕnd
De săngele lui Nessus inveninat, odată,
Cum colcăe văpaea in Etna 'nflăcărată
Ear tu căldare neagră, tu fierbi şi 'mi pregăteşti
Otrăvile Colchidei, (5) ca să mĕ nimiceşti

---

1) Adică regele Priam eşì din Troja cu daruri să rescumpere cadavrul lui Hector.

2) Vezi oda VI. Cart. I.

3) Circea transformase pe companionii de călĕtorie a lui Ulysse iubitul sĕu, in porci. După mijlocirea acestuia insă, ei işi recăpătarĕ printr'insa, fiinţa de mai 'nainte.

4) *Sabinii* şi cu *Marsii* erau vestiţi pentru dibăcia lor in arta magiei. Vezi şi oda VI. Cart. III la Note.

5) Vezi Oda XIII din Cart. II.

Şi ca să vezi sărmana cenuşa mea sleită
Pe aripe de vĕnturi duşmane risipită!
Ce preţ ceri să pui margini acestui chin al meu?
Vorbeşte; in credinţă supune-mĕ vroiu eu,
Spre a-mi spăla pĕcatul pedepselor dictate.
Voesc o hecatombă, ori laude cântate
Pe lira-mi mincinoasă să-ţi fac cum-va doreşti?
Tu pudică, virtuoasă ce falnică păşeşti
Prin stele, stea de aur? Chiar Pollux cu-al sĕu frate
A tot măritul Castor, Helenei desfăimate
Rĕsbunători, cu dreptul de furie aprinşi,
Au dat din nou lumina, de rugăciuni invinşi,
Poetului cel cainic.(1) Şi tu care poţi face
Atătea, mĕ desleagă de aiurări, dă-mi pace,
Tu ce-ai născut curată de pete părinteşti,
Tu care din morminte nu caţi să risipeşti,
La cele nouĕ zile,(2) dibacea vrăjitoare
Cenuşa sărăcimii. Tu eşti indurătoare
La inimă şi mâna curată ţi-ai păstrat!
Pactumeius(3) iţi este copil adevĕrat,
Căci moaşa spaiă pânza de sângele-ţi roşită,
Când te cobori din patu-ţi lehuză oţelită!

Canidia

Urechilor inchise de ce 'ndrepţi ruga ta?
Neptun cel furtunatec cu-adâncă unda sa

1) Poetul Stesichorus işi permisese să atace in versuri injurioase pe Helena. Castor şi Polux fraţii ei ca să o rĕsbune, il orbirĕ. După căinţa lui ii deterĕ inapoi lumina ochilor.

2) Ceremoniele funerare nu determinau la Roma decât după 9 zile. In zioa a noua se inchideau cenuşa morţilor in urnă, când se dedea şi al doilea ospĕţ funebru *Epulefuneris* sau *novendialis* in care se pronunţe elogiul celui mort. (Vezi şi Epoda V).

3) *Gratidia* (sau Canidia) creştea un copil Pactumeius pe care-l dedea drept fiu al sĕu, rumoarea publică insă o avea că-l creşte numai spre a şi-l apropria, făcĕnd numai să se crează că e făcut de dinsa.

Nu bate stinci mai surde la ceice pier pe mare!
Cum? tu să dai pe față, rizênd cu nepăsare,
Cotyttiana(1) taină și cultul răpitor
Al poftei nenfrênate și ca stăpânitor
Pe Esquilinul magic(2), neștiutor de lume
Să umpli Roma 'ntreagă de mine ș'al meu nume?
Ce-am câștigat eu dară că am inavuțit
Pe cele vrăjitoare Peligne(3) ș'am găsit
Otrăvi mai rafinate? Oh! moartea o să-ți vie
De cum te-aștepți la dinsa mai grea și mai târzie!
Iți vei tîrî viața in chin și 'n mișelii,
Ca la dureri tot nouĕ mereu pradă să fii!
A lui Pelops Părinte sperjur repaos cată,(4)
Tantal flămând alături de hrana 'mbelșugată
Și Promotheu sub vultur repaos încă vrea,
Sisyph care se luptă s'așăze stinca grea
Pe creștetul de munte repaosul dorește;
Dar a lui Joe lege de altfel poruncește.
Tu de desgustul vieței mâhnit și incruntat
Odată, căuta-vei din virful înălțat
Al unui turn s'aluneci și altădată pieptul
Cu-o spadă dela Noric(5) să ți-l străpungi deadreptul
Și insfîrșit zadarnic cerca-vei amărit

---

1) *Cotys* sau *Cotytto*, era o zeiță al căruia cult născut in Thracia, trecù in Phrygia și de-acolo in Grecia. Era zeița desfrânării și a nerușinării. *Strabon* (V. p. 324), vorbește despre dinsa, zicênd că ar fi Venera Thraciei. Athenianii ii celebrau serbări nocturne, cari aveau multe analogii cu cele practicate de către Bachante. (*Juvenal.* II, 92. *Buttmann*: Ueber die Kotyttia und die Baptae, in *Mythologus* §. XIX t. 2., 159).

2) Esquilimul era foarte des visitat de vrăjitoarele cari desgropau morții. Cei săraci, sclavii și nobilii scăpătați, erau ingropați ear nu arși pe rug, (operație care era costisitoare). De aceea vrăjitoarele erau acuzate că desgroapă și violează mormintele morților.

3) *Peligni* sau Samnium, erau vecini cu Marsii și cu Sabini. Țara lor era plină de vrăjitori și vrăjitoare. (Vezi Oda XIX. Cart. III).

4) Adică exemplul lui Tantal, Prometheu, Sisyf, condemnați la munci grele in Infern. (Vezi Oda XIII. Cart. II).

5) Vezi Oda XVI. Cart. I.

C'o funie fatală să te mai stringi de gât!
Pe umerii tăi duşmani atunci voiu sta călare
Şi umilit voiu ţine pământul sub picioare!
Ce? eu care dau viaţă, cum ai vĕzut ş'o ştii(1)
Păpuşelor de ceară şi prin vrăjitorii
Pot smulge din cer luna, pot da insufleţire
L'a morţilor cenuşă si farmeci de iubire
Pot face, cum n'aş plânge că meşteşugul meu
Nu-i nicidecum in stare să-ţi fac vre un rĕu!

Horaţiu. Epoda XVII.

Scrisă la a. u. c. 715, ante I. Chr. 39.—Horaţiu avea 26 ani.

---

1) *Curiosus.* Horaţiu mai denunţase misteriile vrăjitoarelor odată. (Vezi Epoda V şi Satira VIII. Cart. I.)

CĂTEVA PRIVIRI ASUPRA TRAGEDIEI ANTICE

 oarte variate şi puternice sunt impresiunile ce exercită asupra noastră teatrul, încă din cea mai fragedă virstă. Dacă ridem şi ne inveselim la vederea scenelor hazlii din Molière, spre esemplu, nu este mai puţin adevĕrat că simţim o vie emoţiune sufletească când asistăm la reprezentarea lui *Hamlet* sau *Othelo*, compătimim adânc cu sărmana Desdemona şi concepem un sentiment de ură impotriva intrigantului Iago, care este cauza nenorocirilor ei.

Tot aceleaşi emoţiuni, pe care le simţim astăzi la representarea tragediilor de valoare, au fost produse atât in anticitate cât şi in timpurile moderne, de această fiică a Melpomenei, care :

. . . . . en pleurs
D'Oedipe tout sanglant fit parler les douleurs,
D'Oreste parricide exprima les alarmes
Et, pour nous divertir, nous arrache des larmes.

(Boileau, Art poétique ch III).

A vedea ce a fost tragedia la vechii greco-latini şi apoi a esamina câteva puncte, prin care ea se deosebeşte de tragedia modernă, eată cestiunea ce-mi propun a atinge. E natural să incep cu studiul tragediei la acel popor, care cu drept cuvênt, se poate făli că a dat—că un adevĕrat luminător al lumii—modele neperitoare, atât in domeniul literar, cât şi in cel artistic, modele pe cari noi modernii le-am admirat şi le admirăm încă, fără a ne invrednici — nu nu-

mai să le intrecem — dar nici măcar să le egalăm; nu mai am necesitate de-a adăogì că este vorba de poporul grecesc.

Şi fiindcă avem a face cu poesia dramatică, cu tragedia, mĕ intreb: oare acest gen literar apare el, la un popor, intr'un anumit timp, aparițiune de care să ne putem da seama, pe care să ne-o putem explica, sau nu?

In diferite cursuri de retorică găsim definițiunea poesiei, dar in așa mod făcută incăt definițiunea dată de unii nu se potrivește — cel puțin la prima vedere — cu cea dată de alții. Astfel unii spun că poesia nu este decăt frumosul imbrăcat in vorbe, alții definesc poesia: vorbirea sentimentului, a pasiunii, a imaginațiunii etc.

Deschizĕnd retorica de Blair, găsim că poesia este iluzia ce-şi face omul despre lumea din afară, este exprimarea cugetării intime ce-şi face el despre viață.

Prin urmare, poesia fiind iluzia ce-şi face omul despre lume, resultă că altfel va concepe viața un copil, altfel un adolescent şi deasemene altă idee va avea despre acelaş lucru, un sexagenar — așa dar, un anumit gen de poesie, e propriu pentru un copil, un altul pentru un adolescent şi in fine un al treilea pentru un bĕtrăn.

Apoi fiindcă un popor, in mersul desvoltării sale, trece prin aceleași faze ca şi o minimă parte din el — ca şi un individ — putem conchide că un anumit gen poetic e propriu *copilăriei* unui popor, un altul *tinereței* sale, un al treilea pentru *maturitatea* sa şi in fine un al patrulea pentru *bĕtrăneţele* sale.

In *copilărie* omul este cu totul obiectiv in aprecierile sale; pentru el lumea dinafară, de la care primeşte sensațiuni de coloare de mărime şi de sunete, este un mister, un obiect de admirațiune. Oamenii primitivi, explicăndu-şi foarte comod fenomenele din natură prin zei, au fost conduşi a cănta in primele lor producțiuni poetice, pe acești zei, precum şi pe eroii care se luptau vitejește cu semenii lor şi cu fiarele selbatice. Genul literar propriu acestui studiu, este poesia *epică*, povestitoare.

In tinereţă omul este subiectiv: intrând — fără experienţă — in marea şi necurmata luptă a vieţei, el işi propune să realizeze planurile cele mai fantastice, cântă plăcerea, glorifică amorul. Un popor, care deabea s'a constituit in societate, urmăreşte cu orice preţ fericirea, luptă cu iluziile. Genul *liric* a luat naştere tocmai din depingerea intimplărilor fericite şi nefericite, din cântarea plăcerii şi a durerii.

In *maturitate* omul se uită mai deaproape la lucruri, le pipăe, judecă mai serios: el vede că fericirea, după care a umblat in prima jumătate a vieţei, a fost o iluzie a tinereţei, — că fericirea adevărată este intocmai

. . . . . ca ecoul
Răspunde, dar nu vine.

In consecinţă se deprinde a privì toate lucrurile cu sânge rece; atunce, când un popor a ajuns in această stare, vine rândul genului *dramatic*. In tragedie vedem că regi, puternici, eroi.... sufer nenorociri, şi dacă acestea li se intimplă lor, la ce ne-am mai putea aştepta noi, simplii muritori? Tot in tragedie ni se arată in mod indirect că in zadar mai umblăm noi după fericire, pe care chiar dacă — in mod cu totul relativ — ajungem să o gustăm câteva momente, totuş suferinţele şi zilele negre, ce-am pus spre a realiza acest minimum de bine, sunt cu mult covirşitoare.

Comedia, arătând că bunurile omeneşti sunt ridicule, ne ride că urmărim asemenea lucruri şi ne aduce la desiluzie.

Citind o epopee pare că auzim o voce internă zicându-ne: „aruncă-te in lupta vieţei, caută-ţi fericirea!“ O tragedie sau o comedie ne spune insă: „retrage-te din lume! Nu vezi că umbli după niste aparenţe?“

La *bătrăneţe*, un om care a vĕzut cam multe primăveri, nu mai are iluziile gigantice ale tĕnĕrului: pentru dinsul fericirea este in trecut, nu mai este in viitor. Ca un

adevĕrat *miles gloriosus* din Plaut, el va aminti cu emfază fiilor și nepoților sĕi — iarna la gura sobei — isprăvile lui strasnice și faptele groaznice din tinerețĕ. De va fi fost om politic, va zice că a ținut toată țara in degetul lui cel mic; dacă e vĕnător sau militar, isvorul din care să se inspire, va fi de sigur și mai mare.

Acest *laudator temporis acti, se puero* va afirma, fără indoială, că regretă viața liniștită și zilele fericite prin care a trecut.

Genul literar, potrivit acestei epoci, este genul *pastoral*, in care poetul vorbește cu entusiasmu despre moravurile simple și frugale, față cu corupția și depravația orașelor.

La orice popor, care s'a desvoltat pe terenul literar intr'un mod regulat și fără influențe străine, trebue să se observe exact această aparițiune succesivă a diverselor genuri literare. Așa, pentru exemplu, este poporul grecesc, care și-a urmat in mod normal evoluția sa culturală și de aceea literatura sa durează vre-o 15 secule; pe când poporul roman, sub influența greacă, a desvoltat in pripă și fără vre-o ordine logică, toate genurile literare și deaceea literatura latină durează foarte puțin vreo trei secule — intocmai ca și un om care inălbește la virsta de 30 ani.

Teatrul va apărea deci la Greci, atunci cand ei vor fi atins un grad oarecare de cultură.

Atăt tragedia căt și comedia greacă, își au originea in serbătorile lui *Dionysos*, zeul lor național. Născut din Jupiter (Zeus) și din Semele, fiica lui Cadmus, regele Tebei, Dionysos (Bacchus) a avut un dușman de moarte in persoana Junonei, soția legitimă a lui Joe; fărămat de cătră Titani, din ordinul Junonei, Bacchus a fost imprăștiat in toată lumea și in urmă Dumnezeescul sĕu părinte ordonă ca aceste fărimături să fie adunate din nou și-l recompune dăndu-i in acelaș timp voe ca să-și predice cultul.

Bacchus e concepțiunea vieței vegetale și i se făcea cult iarna la Decembre, când vegetațiunea piere și primă-

vara in Martie, când vegetaţia reinvie: tristeţă iarna, veselie neţărmuită primăvara.

Bacchus este tipul tinereţei: pictorii il representă aşa incât nu se poate distinge dacă e femee sau bărbat; era cel mai frumos şi mai vesel şi in aceeaşi vreme foarte harnic, curagios şi aşa de blând, că imblânzea,—ca un al doilea Orfeu — numai cu privirea, pe fiarele cele mai selbatece. Principala serbătoare a lui Bacchus era in Martie şi se făcea cu o pompă nespusă, cam in genul carnavalului din Veneţia, din zilele noastre; se cheltuia foarte mult pentru asemenea serbări la care, in Atena, lua parte şi Statul: nu se dedea nimene in judecată, era o perfectă egalitate şi libertate faţă cu slugele, se spuneau minciunile cele mai grosolane, oameni cu greutate se travesteau cu haine caraghioase, cu nasuri mari şi roşii, in fine Athena nu se mai recunoştea.

Fiecare din cei 10 şefi de triburi, rivalizau prin lux. Se făcea o procesiune in jurul oraşului, condusă de ἄρχων βασιλεύς: locul intăiu il ocupau preoţii, apoi venea un copil frumos imbrăcat intr'un costum scump—oferit pe intrecutele de şefii celor 10 triburi; — acest copil ce presupunea a fi Bacchus, era urmat de satiri, oameni imbrăcaţi cu piei de ţapi şi de urşi şi călări pe măgari.

După ce procesiunea făcea jurul oraşului, oamenii se puneau la măncat şi băut, care de care mai mult, ear la intoarcere erau duşi in care, morţi-beţi, şi in această stare adresau cuvinte batjocurătoare celor ce-i intilneau: deaici expresiunea ἐξ ἁμάξης (de pe car), cam identic cu zicerea românească: vorbe ca la uşa cortului.

Tot cu ocasiunea acestor serbări, se cănta, sub conducerea unui *chorodidascalos*, un imn numit *Dithyramb*, in care se istoriseau patimele lui Dionysos.

Din aceste serbări, cu un caracter mai ales religios, a eşit teatrul grecesc, deaici a eşit tragedia — cântecul ţapului—alusiune la ţapul ce se jertfea in timpul serbărilor.

Thespis face cea dintăi inovaţie in teatru, incepând a inlocui legenda lui Bacchus din cântecul sus pomenit; de

la dinsul până la Eschyle—părintele teatrului grec—ni s'a păstrat numai numele cătorva, cari s'au ocupat cu teatrul, precum Herilus, Pratinas și Frinicus. Eschyle face inovațiuni importante: puind pe scenă zei și eroi, trebuiau să-i arate deosebiți de restul celorlalți muritori prin statură, glas, măreție; pentru aceasta a stabilit usul măștilor, al coturnelor—botine cu călcăiul inalt—al costumelor, a aranjat aparatul scenic și a regulamentat musica.

Un artist din Samos, Agatharch, a perfecționat pictura decorativă și—să nu uităm că ne găsim cu 500 ani inainte de Cristos—mecanicii erau in stare să represente pe scenă: umbre, fulgere, tunete și spirite, plutind in aer.

Pentru ca să ne dăm seamă despre tragedia greacă, voiu resuma in câteva cuvinte subiectul capo-doperei marelui Eschyle, intitulată *Orestiada*, o tragedie complectă.

Grecii supărați pe Paris, fiul lui Priam, regele Troei, care, abusând de ospitalitatea acordată de Menelau, răpește pe frumoasa sa soție Elena, se adună sub comanda lui Agamemnon, regele Argosului, in portul Aulis din Beoția. Aici fiindcă vênturile ii opreau de-a pleca inspre Troia, pe care voiau s'o sfărame, Agamemnon jertfește Dianei pe propria sa fiică Ifigenia și in urmă pleacă cu toții.

In lipsa lui Agamemnon, Egist, fiul lui Tiest, intră in legături foarte apropiate cu soția acestuia Clitemnestra și o decide ca să ucidă pe Agamemnon, pentru a răsbuna moartea Ifigeniei. In Odisea lui Homer, găsim intr'un loc o povestire a lui Ulise, in care spune că s'a intilnit in infern cu Agamemnon și că acesta i s'a jeluit pe larg, descriindu-i cum a fost ucis de scumpa sa soție.

Un serviciu de semnale de foc anunță la Argos intoarcerea Grecilor după o absență de 10 ani; Clitemnestra stringe sfatul bătrânilor, (*οἱ γέροντες*) ordonă a se ilumina orașul și decretează banchete. Cortegiul regelui victorios era așa de mare incât, pe când unii ajunseră deja la Palat, alții erau încă tot in port; peste 1000 de călări cu prăzi defilează pe scenă, apoi calul regelui și in fine carul de

triumf cu Casandra, una din cele 50 de fete a lui Priam, nefericitul rege al Troei. (1)

Clitemnestra primeşte bine pe soţul ei, il conduce in camera de bae şi acolo il ucide, şi apoi cu fierul plin de sânge vine pe scenă şi spune că şi-a rĕsbunat contra soţului ei, care a sacrificat pe Ifigenia, a trăit cu Hriseis şi Briseis şi a cutezat să aducă chiar acasă pe concubina sa Casandra.

De la actul I al trilogiei, până la actul al II-lea, trec vreo 10 ani. Oreste, fiul lui Agamemnon care la plecarea tatălui sĕu in expediţiune era mic de tot, acum când apare pe scenă are vreo 20 de ani. Impreună cu nedespărţitul sĕu amic Pyllade, el se duce la oraculul de la Delfi şi capătă acolo ordin de la zeul Apollon, să se ducă la Argos şi să rĕsbune moartea lui Agamemnon, omorind pe propria sa mumă Clitemnestra.

Supuindu-se voinţei zeului, Oreste şi cu amicul sĕu se duc la Argos şi aici indeplinesc ingrozitorul ordin divin. In actul al III-lea, Oreste este inaintea Areopagului, cea mai inaltă autoritate judecătorească la Athena; de astă dată insăşi Minerva presida tribunalul, ear Oreste era apărat de Apollon. In urma acusaţiunii puternice, susţinută de *Furii* — care in mitologie representă *conştiinţa internă* a omului şi care sunt inchipuite ca nişte femei imbrăcate in negru, cu faţa galbenă, cu unghiile mari, colţate, bufoase etc., — tribunalul deliberează şi o jumĕtate se pronunţă pentru condemnare, cealaltă pentru achitare; cu această părere se uneşte şi Minerva şi astfel Oreste este achitat.

In orice tragedie predomină *frica* şi *mila*, două sentimente foarte puternice; dacă aprobăm motivele, după care lucrează eroul tragediei, căpĕtăm o simpatie pentru el, il considerăm ca unul dintre intimii noştri; fiindcă şi noi, in-

1) *Casandra* era foarte frumoasă şi a fost cerută in căsătorie — se zice — de către Apollon; fiindcă l'a refuzat, zeul a pedepsit-o, să poată prezice viitorul, dar nimeni să nu o creadă: aşa a prezis ea rĕu la plecarea lui Paris in Grecia, la introducerea calului de lemn in Troia, etc.

imprejurări identice, am face intocmai, de aceea ne *temem* ca nu cumva să i se intimple vreun rĕu şi *dacă* rĕul vine să-l atingă, concepem un sentiment de *milă* pentru suferinţa lui.

In cas când nu admitem motivele eroului, atunci nu se naşte in noi nici frica, nici mila: aşa, spre esemplu, ar fi casul unui om care ar ucide pe tatăl sĕu şi pe urmă ar cere de la juraţi achitarea, induioşându l pentru că e orfan. Tragicii Greci pun in scenă personaje mari, zei. regi, eroi, avĕnd aerul a ne spune nouĕ că, dacă li se intimplă catastrofele cele mai ingrozitoare, la ce ne mai putem aştepta noi, simpli muritori? Ei voesc să ne curarisească prin *frică* şi *milă* ca să nu mai avem pe viitor aceste sentimente. După acest criteriu, judecând Orestiada, tragedia cea mai complectă, cea mai grandioasă şi in aceeaşi vreme mult criticată, a lui Eschyle, vedem că Oreste este pus in lupta dintre douĕ principii mari: la Greci, *fiul* era dator să rĕsbune moartea tatălui căci in cas contrar, riia, boala, sărăcia şi nebunia il urmărea necontenit;—faţă cu acest principiu este afecţiunea filială pentru muma sa.

Tragedia greacă fiind eminent religioasă, Oreste se va decide in mare parte şi din ordinul lui Apollon: personagiul Oreste e important, situaţia in care este pus să lucreze, este deasemenea importantă; spectatorii sau cititorii concep un fel de *groază*, *admiraţiune* pentru hotărirea la care ajunge şi pentru fapta ce indeplineşte; al doilea sentiment tragic al *milei*, nu prea este insă inspirat din causa că eroul tragediei,—Oreste—lucrează prea mult din ordinul zeului, este pus oarecum sub inalta protecţiune şi adumbrire a lui Apollon. Nu este tot aşa cu *Sophocle*, al doilea mare tragic. In tragediile sale—fie spre esemplu *Oedip Rege*—predomină amĕndouĕ sentimentele indispensabile unei bune tragedii: frica şi mila.

Oedip, fără să ştie, este omoritorul tatălui sĕu, bărbatul mamei sale şi părintele fraţilor sĕi. Calamitatea oraşului Teba, il face să jure că va pedepsi pe pricinuitorul acestor rele, pe ucigaşul regelui Laïos; când se convinge

că acel om este el, își scoate ochii, cerșește prin lume, dus de credincioasa sa fiică Antigona, și-și găsește mult așteptata odihnă vecînică in satul Colona de lîngă Athena. Oedip a comis din neștiință o crimă, ce fiecare om ar putea comite, dacă ar fi pus in imprejurări identice; căpětăm deci un fel de simpatie pentru el, de *frică* ca nu cumva să i se intimple vre-un rěu, vre-o nenorocire mare și, cănd vedem că nenorocirea l'a și lovit, concepem *mila*, compătimirea. Tragedilie lui Sophocles sunt numite — cu drept cuvěnt — niște adevěrate picturi psichologice; el e poetul care a studiat profund toate sentimentele care agită puternic inima omenească.

In Eschyle avem figuri neobicînuite, caractere mărețe, pasiuni mari, un limbagiu inalt: deaceea s'a zis că acel om, care iubește tragediile acestuia, are aspirațiuni mari. Mulțimea publicului nu-l prea pricepea, deaceea Eschyle zicea că dedică tragediile sale *timpului*.

Victor Hugo, in prefața traducțiunilor lui Shakespeare, spune că Mirabeau in biblioteca sa a scris in dreptul operelor lui Sophocles *amo*, ear la acele ale lui Eschyle *timeo*.

Euripide, al treilea tragic, se deosebește mult, atăt de Eschyle căt și de Sophocles: in el compătimim — poate prea mult — cu eroii tragediilor sale; el secularizează teatrul, care era o instituțiune curat religioasă și vede in nenorocirile ce pune pe scenă resultatul unei evoluțiuni de caractere, in colisiune unele cu altele.

Euripide pune in gura personagielor, din tragediile sale, afirmațiuni că profețiile și ordinele divine sunt de nimic și ridicule și ia in bătae de joc pe zei, arătăndu-i că sunt conduși de aceleași dorinți și că au aceleași pasiuni ca și oamenii.

Cu toate aceste insușiri, cari apropie foarte mult teatrul lui Euripide de tragedie modernă, totuș mi-e cu neputință de a-l lua *numai pe el* in considerare, atunci căud voiu avea de făcut o caracteristică a tragediei grecești, trecěnd astfel cu vederea pe valoroșii sěi premergětori: Eschyle și Sophocle.

Pe când la Greci tragedia a atins punctul culminant, trebue să notăm că Romanii nu au putut realiza mari succese pe acest teren şi aceasta din mai multe cause: mai intăi fiindcă Romanii, avênd mai multe clase sociale, riguros despărţite una de alta — patrici, plebei, preoţi — era natural că ceea ce plăcea uneia din aceste clase, displăcea, sau *nu era priceput* de cealaltă.

Apoi nu trebue să uităm că poporul roman a fost vestit in anticitate prin spiritul lui sarcastic, apropiat de comedie şi diametral opus tragediei; acel *acetum italum* — firea lor muşcătoare, luătoare in ris — se pare că ne-a venit şi noue ca moştenire de la strămoşii romani.

Legea celor XII table, ameninţa cu mari pedepse pe acei care ar ataca pe cineva prin vorbe luătoare in ris.

Se ştie deasemenea că până sub imperiu, la August, istoria Romanilor este caracterizată prin o serie de resboae şi de nelinişti interne; aceste imprejurări au fost deci nefavorabile tragediei, de oarece sânge vărsat şi *morţi reale*, făceau concurenţă puternică celor de pe scena tragică.

Este de adăogat ăncă şi faptul că la Romani, teatrul şi calitatea de actor erau cu totul disconsiderate: aşa Cesar, *drept pedeapsă*, a pus pe un equite (eques Romanus) in virstă de 60 ani, ca să joace pe scenă. Lucrurile fiind astfel, cum era posibil ca patricianii, clasa privilegiată a Romanilor, să ingădue unor oameni de-o condiţie socială joasă — actorilor — de-a representa pe scenă zeii, eroii, regii, in fine pe toate personagele tragediei antice? S'a zis că literatura este oglinda esactă a unui popor, trebue să-şi ia naştere şi să se alimenteze din viaţa poporului: nici intr'un cas să nu se inspire din viaţă, din tradiţiunile şi din obiceiurile unui popor străin. La Romani insă, elementul creator in literatură, nu e poporul ci *aristocraţia*, care işi făcea studiile in Athena şi in Rodos, venea apoi la Roma şi — alcătuind un suprastrat social foarte subţire şi foarte incărcat de prejudiţii — se izolă in mod ermetic de elementul numeros popular şi ajunse a monopoliza literatura, gustul poetic roman, urgisând tot ceeace era naţional, roman, şi

luând cu amêndouĕ mânele de la Greci, inspiraţiune poetică, mitologie, totul in fine.

Eată cum, prin urmare, ne putem explica — că tragedia la Romani nu a putut să se desvolte ca la Greci.

Sub imperiu, locul de căpetenie, îl ocupă *Seneca*, vestitul filosof stoic, contemporan cu Nero; tragediile sale — in numĕr de 10 — pĕcătuesc prin o prea mare abundanţă de idei şi prin o lipsă aproape complectă a acţiunii dramatice: eată pentruce ele sunt mai proprii a fi citite decât representate pe scenă, fiindcă actorii mai mult discută principiele filosofiei stoice decât să făptuească pe scenă.

Trec acum la a doua parte a chestiunii ce mi-am propus a trata şi anume: cam in ce puncte se deosebeşte tragedia antică de cea modernă?

La Greci, reprezentaţiunile teatrale aveau, precum am zis, un caracter religios — lucru dealtmintrelea uşor de esplicat: popoarele vechi, omul primitiv, neavĕnd in sprijinul sĕu ştiinţa, cu care să-şi poată da seamă de fenomenele naturei inconjurătoare, era supus acestei naturi — acestui necunoscut — şi o adora sub feluritele ei manifestaţiuni.

Cu cât ne apropiem de timpurile moderne, cu atâta dispar aceste superstiţii, această frică de necunoscut; omul care işi poate explica natura

. . . . . qui rerum potuit cognoscere causas

departe de a o mai adora, ca mai inainte, ajunge chiar să o stĕpânească.

Poporul grecesc, deci, nu a putut să se emancipeze de haina religioasă, care imbracă mai toate instituţiunile evului vechiu; teatrul — considerat de ei ca o adevĕrată şcoală, in care cetăţenii puteau să inveţe morala — are un caracter religios foarte pronunţat.

Agamemnon jertfeşte pe propria sa fiică Ifigenia, pentru a impăca pe Artemida; Oreste, fără să asculte de stri-

gătul naturei, de vocea sângelui, de rugămintele mamei sale, răsbună cu sângele ei, moartea tatălui său Agamemnon. Pentru ce? Pentrucă așa i-a ordonat zeul. Oedip, fără să știe, ucide pe tatăl său și se căsătorește cu propria lui mamă, pentrucă așa era voința destinului, ca cele mai mari crime să se săvîrșească in familia sa.

Așa dar, in tragedia greacă vedem că in totdeauna un erou sau un om este in o luptă foarte neegală cu *destinul*, care stăpânește omenirea, prin hotăririle lui irevocabile, inaintea cărora insuș Zeus nu are nici-o putere; toate nenorocirile, toate catastrofele, in fine tot ce produce efectul tragic in teatrul grecesc, este voința fatalității, a *destinului*, acel personagiu care e inchipuit in mitologie sub figura unui om orb, care ține in o mână urna cu sorții oamenilor și in cealaltă un sceptru de fier, semnul puterii, iar cu piciorul mișcă sfera pământului.

Nicăeri in tragedia modernă nu găsim pe om ca sclav al destinului; pretutindene la moderni resortul acțiunii este in inima omului, care are de susținut acea luptă lăuntrică intre diversele sale plecări și pasiuni. In locul fatalității, creștinismul a pus liberul arbitru și conștiința omului: omul și numai omul este acela care lucrează in drama modernă, in luptă cu sine insuși, cu propriele sale pasiuni: gelozia, eată pasiunea ce stăpânește pe Othelo, când se decide ca să pedepsească pe Desdemona, pasiune omenească avem in Racine, pasiune—eroismu chiar—in Corneille.

Dacă privelișlea unui erou, care protestează și se luptă inpotriva hotăririlor nedrepte ale soartei, ne inalță, ne umple de admirațiune, nu este mai puțin adevărat că spectacului unui om, in prada pasiunilor sale, in prada celor mai aspre mustrări de cuget, are in el ceva mai firesc, mai dramatic, ne mișcă și mai mult, fiindcă ne simțim cu toții capabili de aceleași pasiuni—prin urmare—și de aceleași lupte; când vedem că *datoria* invinge, o mare mulțumire ne cuprinde sufletul și, din contra, când *pasiunea* devine triumfătoare, pare că avem o adâncă măhnire.

In teatrul antic se respectau așa numitele unități de

acțiune, de timp și de loc: nu se putea, pe deoparte, să se schimbe locul in care se petrecea acțiunea, așa incăt, daca la inceputul representațiunii actorii sunt in o grădină, tot acolo remăneau in tot timpul căt dura piesa și, pe de altă parte, in virtutea unității de timp, representațiunea trebuea să ție numai atăta timp căt a fost necesar ca să se indeplinească, in realitate, faptele de pe scenă.

Teatrul modern a conservat numai unitatea de acțiune ear pe celelalte două, nu numai că le-a călcat, dar ăncă, adesa, chiar sub ochii spectatorilor, prin o schimbare răpede de decor, se schimbă și locul unde se petrece acțiunea.

Acei care, in teatrul modern, au făcut această inovație, sunt romanticii de la 1830 sub conducerea lui V. Hugo; mai inainte de ei, marele tragic englez al secolului XVI Shakespsare și Germanii Göthe și Schiller, de la finea veacului trecut, au călcat, cu mult succes, aceste unități aristotelice.

O altă deosebire ce observăm, intre tragedia veche și intre cea modernă, este și in alegerea personagielor celei dintăi: eroii mitici, istorici, zei, etc.

Astfel avem pe regele Agamemnon, pe eroul Hercule, pe regele Xerxes, pe gigantul Prometheu, pe regele Oedip și așa mai departe.

Tragedia franceză a secolului al XVII-lea intr'atăta a fost influențată de cea antică, incăt mai toate tragediile lui Corneille și Racine au, ca subiecte, persoane istorice, precum *Horații*, impĕratul August din *Cinna*, impĕratul *Titus* din Bérénice, *Andromaque*, *Phèdre*, *Britanicus* etc.

Tragedia engleză și germană, fără a despreţui isvoarele antice, a căutat subiecte atăt in vechile cronici naționale, in legendele evului mediu, in evenimentele și mai dramatice ăncă din lumea modernă, căt și in isvoarele nemărginite ale fantasiei.

Așadar, tragedia de astăzi s'a emancipat de obiceiul de a alege numai subiecte mitice și istorice; se poate foarte bine ca personagele, care au rolurile principale, să aibă o mică importanță istorică; pot chiar să fie cu totul obscure.

Ceeace ne interesează pe noi este ca faptele acelor personage să producă in inimele spectatorilor efectul tragic.

O ultimă deosebire ce există intre tragedia antică și intre cea modernă — mai ales cea franceză — este abusul ce face scena modernă, cu cea mai duioasă dintre pasiuni, cu pasiunea amorului, a cărui

. . . . . «la sensible peinture
Est, pour aller au coeur, la route la plus sûre».

Tragicii vechi, insă, considerau amorul ca o *slăbiciune* omenească și se fereau a face din el centrul unei tragedii. Acest lucru se poate explica cu foarte mare ușurință, atunci cănd ne aruncăm o privire asupra rolului ce juca femeea — idealul fericit al multora de astăzi — in societatea antică și mai cu seamă la Greci: inchisă in ghiniceu, partea cea mai retrasă a locuinței, insărcinată exclusiv cu gospodăria și creșterea copiilor, femeea nu lua parte la nicio ocupațiune intelectuală, cât de mică; ear acele femei care se emancipau de acest prejudiciu—precum au fost Sapho și faimoasa Aspasia — erau considerate cât se poate de rău. Tănărul grec — in loc de a-și ocupa timpul cu petreceri amoroase— lipsea de acasă, cași tatăl său, mai toată zioa asistând, in pieţele publice, la multiplele funcțiuni, in care era chemat să participe cetățeanul atenian; in ce privește căsătoria, aceasta era in sarcina părinților, cari, in generalitatea casurilor, se inţelegeau intre dinșii asupra diferitelor cestiuni, privitoare mai ales la zestre și in urmă, cu puține zile inainte de cununie, se făcea cunoștință intre viitorii soți.(1)

Pe cănd tragicii vechi nu prea dădeau mare importanță sentimentului iubirii, popoarele moderne au zeificat amorul și aceasta, in mare parte, prin inriurirea creștinismului care a rădicat mult rolul și importanța femeei.

Pe cănd Germanii și Inglejii, in tragediile lor, alăturea cu subiecte, in care predomină pasiunea amorului, au și

1) In această privire, nu am prea făcut progrese nici noi modernii.

altele in care nu găsim această pasiune, teatrul francez, al lui Corneille și Racine, mai ales, a reușit aproape in toate piesele a depinge, cu culori foarte expresive, patima provocată de nemilosul fiu al Afroditei, care cu săgeţile sale veninoase, in acelaș timp, ne rănește inima și ne fură minţile.

Intr'adevĕr, ceeace caracterizează tragedia franceză a secolului al XVII-lea — pe lângă oratoria in grad mare și discursurile lungi ce rostesc diversele personage — este amorul, care predomină pretutindenea: acelaș lucru il observăm la orneille, unde Rodrigue, Horaţii, Polyeucte, Impĕratul Titus etc. sunt in lupta puternică dintre amor și datorie; acelaș lucru in Racine, și ca probă n'am decât să citez câteva din eroinele lui, precum Andromaque, Hermione, Phèdre etc.

Insă, pe lângă călcarea unităţilor de loc și de timp, pe lângă modul de alegere al subiectelor — părăsind obiceiul de a alege numai persoane istorice sau mitice ca eroi de tragedie — și, in fine, pe lângă rolul precumpĕnitor ce l'a dat amorului, cea mai dramatică pasiune, deosebirea cea mai de căpetenie intre tragedia antică și cea modernă, este că această din urmă, ne mai avĕnd caracterul religios, in loc de a pune pe eroul sĕu in luptă cu destinul, cu fatalitatea, a schimbat natura acestei lupte: in tragedia modernă, omul este in luptă cu pasiunile, care agită inima sa. Schimbând natura luptei, teatrul modern a făcut-o mai tragică și in acelaș timp mai *omenească* — adică mai potrivită cu această mână de pământ, ce alcătuește ființa *om*, acel rege al naturei plutitor in fericirile și in lumile fantastice ale optimiștilor, acea ființă care — după Schopenhauer — nu este decât o creatură nenorocită, născut pentru a fi robul voinţei sale și pentru a suferi, toată viaţa, o serie necurmată de dureri.

ST. C. IOAN.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XXVIII.

Care tratează de ceeace povesti caprarul la toți cei care duceau pe Don Quijote.

La trei leghe de această vale se află un sat care, deși mic, este unul din cele mai bogate ce se găsesc in toate aceste imprejurimi. Intr'insul era un plugar foarte cinstit, până intr'atăta incăt deși cinstea e lucru nedespărțit de bogăție, totuș el era cinstit mai mult pentru virtutea ce avea decăt pentru bogăția de care se bucura. Dar ceea ce-l făcea mai fericit, după cum zicea el, era că avea o fată de atăt de mare frumuseță, de așa rară inteligență, grație și virtute, incăt cine o cunoștea și o privea remănea uimit, văzănd minunatele insușiri cu care cerul și natura o imbogățise. Fiind copilă ea era frumoasă, și crescănd mereu in frumusețe, la virsta de șaisprezece ani era foarte frumoasă. Faima frumuseții sale incepù a se imprăștia prin toate satele megieșe. Ce zic prin satele megieșe? Ea se imprăștiè până la orașele indepărtate, intră chiar prin palaturile regilor și ajunse la urechile a tot felul de oameni, care veneau din toate părțile s'o vadă, ca pe un lucru rar, sau ca pe o icoană făcătoare de minuni. O păzea tatăl ei și se păzea și ea singură; căci nu sunt lăcăți,

pază nici incuetori care să apere mai bine pe o fată, decât înțelepciunea ei insași.

Bogăția tatălui și frumusețea fiicei, indemnară pe mulți, atât din partea locului cât și străini, ca să o ceară de soție. Dar el, ca unul ce avea dreptul să dispue de un așa bogat juvaer, sta nedumerit, fără a ști să se hotărească cui s'o incredințeze dintre nenumărații pețitori care o cereau. Intre cei mulți care aveau o atât de mare dorință, am fost și eu unul, și-mi dedea multe și bune speranțe de isbândă imprejurarea că eu știam că tatăl mĕ cunoștea cine eram, că mĕ găseam de loc din acelaș sat, de sânge curat, in floarea virstei, la stare foarte avut, și in privința spiritului nu mai puțin desăvirșit.

Inzestrat tot cu aceleași calități o cerù și un al tĕnĕr din acelaș sat. Asta fù causa care nedumerea și punea in ingăimală voința tatălui. Lui i se părea că cu oricare din noi fiica lui va fi bine pusă la cale. Pentru a eși din această nedumerire se hotărì să spună Leandrei, (căci așa se numea fata bogată care m'a adus in această nenorocire), cugetând că de vreme ce amĕndoi eram de o potrivă, era bine să lase la voința fiicei sale iubite să aleagă după placul ei: vrednic de imitat de către toți părinții care voesc să mărite pe fiicele lor. Nu zic eu să le lase ca să aleagă intre lucruri injositoare și rele, ci ei să li propună pe cele bune, și din aceste bune să aleagă ele după placul lor. Eu nu știu care fù placul Leandrei; știu numai că tatăl ei ne legănă pe amĕndoi cu frageda virstă a fiicei sale și cu vorbe goale care nici pe el nu-l legau nici pe noi nici atăta nu ne deslegau. Protivnicnl meu se numește Anselmo și eu Eugeniu, pentru ca să aveți cunoștință de numele persoanelor care figurează in această tragedie, a căreia sfirșit stă încă deschis, dar ușor se poate înțelege că va fi nenorocit.

In acest timp sosì in satul nostru unul Vincente dela Roca, fiul unui biet plugar tot din acel loc. Acest Vincente venea din Italia și din alte deosebite țări, unde fusese soldat. Fiind el copil ca de 12 ani il luase din locul lui un căpitan care trecea pe-acolo cu compania lui, și acum se

intoarse băiatul deacolo, după alţi doisprezece ani, imbrăcat ca soldat, impestriţat cu mii de colori, plin de mii de juvaeruri de cristal şi de lanţuri subţiri de oţel. Azi işi punea o podoabă şi mâni alta, dar toate neinsemnate, boite, de puţină greutate, şi de preţ şi mai puţin.

Oamenii de la ţară, care de la sine sunt rĕutăcioşi, şi chiar rĕutatea insaşi, când lipsa de treabă li dă prilej, luarĕ seama la aceasta, numĕrarĕ unul cate unul juvaerurile şi podoabele lui, şi găsirĕ că hainele erau trei, de deosebite colori, cu colţuni şi calţavete. Dar el făcea cu dinsele atâtea combinări şi amestecuri, incât de nu le-ar fi numĕrat cineva, ar fi fost oameni care să jure că el arătase mai mult de zece rânduri de haine şi de douĕzeci de pene. Şi să nu se pară necuviinţă şi de prisos că vĕ istorisesc de hainele lui, pentrucă ele ocupă o mare părte in această istorie. El se aşăza pe o bancă de peatră ce se afla sub un plop in piaţa noastră, şi acolo ne ţinea pe toţi cu gura căscată, aţintiţi la vitejiile ce ne povestea. Nu era ţară peste tot pământul pe care el să n'o fi vĕzut, nici bătălie in care să nu se fi găsit: ucisese mai mulţi Mauri decât avea Maroco şi Tunis şi susţinuse mai multe lupte singulare, după cum zicea el, decât Garcilaso, Diego Garcia de Paredes şi mii alţii pe care-i numea, şi din toate eşise biruitor, fără să i-se fi vărsat o singură picătură de sânge. Pe de altă parte arăta semne de răni, care deşi nu se vedeau, ni da a inţelege că erau lovituri de puşti primite in deosebite intilniri şi harţe. Insfirşit, cu un aer de obrăznicie, zicea *tu* la cei de-o seamă cu dinsul, şi chiar la cei ce-l cunoşteau, şi spunea că tată ii era braţul seu, şi faptele sale nobleţa, şi că fiind soldat nu datorea nimic nici chiar regelui. Se adăogea pe lângă aceste obrăznicii că era puţin musicant, şi cânta dintr'o ghitară, lovind-o cu iuţeală, aşa fel că unii ziceau că o făcea să vorbească. Dar nu se opreau aici meritele sale, căci era şi poet, şi pentru fiecare copilărie ce se petrecea in sat alcătuea o romanţă de-o poştă şi jumĕtate de scrisoare.

Acest soldat deci, ce v'am zugrăvit aici, acest Vi-

cente de la Roca, acest viteaz, acest galant, acest musicant, acest poet fù vĕzut şi admirat de multe ori de Leandra de la o fereastă a casei sale ce avea privirea spre piaţă. Auriturile frumoaselor lui costumuri o ademeniră, romanţele sale o fărmecară, căci de fiecare ce alcătuea dedea câte douĕzeci de copii. Vitejille ce el povestise despre sine însuş ajunseră până la urechile ei. Intr'un cuvĕnt (căci aşa trebuea să vrăjească dracul), ea se amoreză de dinsul, mai inainte ca lui să-i fi trecut prin gând a o curtenì. Şi fiindcă in trebile de amor nu-i nici una care să se indeplinească cu mai mare inlesnire decât aceea care are in partea ei dorinţa femeei, Leandra şi Vicente se inţeleseră cu uşurinţă. Deci inainte ca vreunul din numeroşii peţitori să prindă de veste de dorinţa ei, ea o şi realizase deja, părăsind casa scumpului şi iubitului ei tată, căci mamă nu are, şi lipsind din sat cu soldatul, care eşì cu mai mare triumf din această intreprindere decât din toate cele multe ce şi le atribuea.

Intimplarea uimì tot satul, şi chiar pe toţi ceilalţi care avură cunoştinţă de dinsa. Eu remăsei de lemn, Anselmo incremenit, tatăl trist, rudele ruşinate; justiţia fù in picioare, arcaşii neadormiţi. Se impănară drumurile, se scormoniră pădurile in toate părţile, şi după trei zile găsiră pe fantastica Leandra in peştera unui munte, numai in cămaşe, fără banii cei mulţi şi juvaerurile foarte preţioase ce luase din casa sa. Ea fù adusă in faţa batjocuritului ei tată, şi intrebată asupra nenorocirii sale, mărturisì fără silă că Vicente de la Roca o amăgise, şi că dându-i cuvĕntul că va fi soţul ei, o induplecase să părăsească casa tatălui, căci el o va duce in cel mai bogat şi mai frumos oraş din toată lumea, care era Neapoli; că ea, rĕu chibzuită şi încă mai rĕu inşălată, şi prădând pe tatăl ei, se dădù in mâna lui, in aceeaşi noapte in care lipsise. El o duse intr'un munte sĕlbatic, şi o inchise in peştera in care ea fusese găsită. Ea povestì deasemenea cum soldatul, fără a-i răpì cinstea, ii fură tot ce avea, o lăsă in acea peşteră şi se duse. Această imprejurare puse din nou in uimire pe toţi.

Greu a fost, domnule, să se creadă in infrĕnarea acelui

tĕnĕr, dar ea afirmă lucrul cu atăta sinceritate, incăt aceasta contribuì a măngăea pe nemăngăiatul tată, care nu mai ţinea seamă de averile ce-i luase, de vreme ce-i lăsase pe fiică-sa cu juvaerul care odată ce se perde nu mai lasă speranţă că se mai redobăndeşte vreodată.

In aceeaşi zi in care apărù Leandra, tatăl ei o făcù nevĕzută din ochii noştri, ducĕnd-o s'o inchidă intr'o mŏnăstire dintr'un oraş ce nu e departe de aici. El spera că timpul va şterge o parte din opinia rea ce-şi făcuse fiica lui. Frageda virstă a Leandrei servì spre a desvinovăţì greşala ei, cel puţin in ochii acelora care nu aveau niciun interes ca fata să fie bună sau rea. Dar cei care cunoşteau spiritul şi marea sa inteligenţă nu atribuirĕ greşala ei neştiinţei, ci nerușinării sale şi plecării firești a femeilor, care in cea mai mare părte sunt uşoare şi rĕu chibzuite.

Leandra odată inchisă, ochii lui Anselmo remaserĕ orbi, cel puţin fără să aibă ce să privească, ca să simţă plăcere. Ai mei erau in neguri, fără lumina care să-i indrepte spre o plăcere, in lipsa Leandrei. Tristeţa noastră creştea, răbdarea noastră scădea ; blăstemam ţarţamurile soldatului şi urgiseam puţina inţelepciune a tatălui Leandrei. La urmă Anselmo şi eu, ne inţeleserĕm să părăsim satul şi să venim in această vale, unde el, păscĕnd o mare turmă de oi ale sale proprii, şi eu un numeros cărd de capre, deasemene ale mele, petrecem viaţa intre copaci, dănd liberă voe pasiunii noastre sau cântând impreună laudele, ori mustrările frumoasei Leandra, sau suspinând singuri singurei şi impărtăşind cerului tănguirile noastre.

După pilda noastră, mulţi alţii dintre peţitorii Leandrei au venit in aceşti munţi stincoşi, dedăndu-se la acelaş esercițiu ca şi noi. Ei sunt atăt de numeroşi, incăt se pare că acest loc s'a prefăcut in păstoreasca Arcadie, (1) plin cum este de păstori şi de stăne, şi nu-i parte intr'insul unde să nu se audă numele frumoasei Leandra. Acesta o blastemă

1) Cervantes face aice aluzie la poema lui Giacobo Sannazaro, *Arcadia* foarte cunoscută in Spania, prin mai multe traduceri. Sannazaro trăea in Neapoli pe la 1500.

şi o numeşte capricioasă, nestatornică, fără ruşine. Acela o condemnă, ca uşoară şi sburdalnică. Cutare o scuzează şi o iartă; cutare o despreţueşte şi o mustră. Unul celebrează frumuseţa ei; altul dojeneşte purtarea ei. Intr'un cuvènt toţi o batjocoresc şi toţi se inchină la dinsa. Nebunia tutulor merge atăt de departe, incăt sunt care se plâng de despreţul ei, fără a-i fi vorbit vreodată şi chiar care se tânguesc şi simt turbata boală a gelosiei, fără ca ea să o fi pricinuit cuiva, devremece după cum am spus, pĕcatul ei se ştiù inainte de-a se ştì dorinţa ei.

Nu este gaură de stâncă, nici margine de pĕrău, nici umbră de copac, care să nu fie ocupată de vreun păstor, povestind vĕzduhurilor, nenorocirile sale. Eco, oriunde se formează ingână numele Leandrei: Leandra rĕsună munţii, Leandra şoptesc pĕraele. Leandra ne ţine pe toţi uimiţi şi fărmecaţi, sperând fără speranţă şi temĕndu-ne fără a şti de ce ne temem.

Intre oameni fără minte, cel ce arată şi mai puţină şi mai multă judecată este protivnicul meu Anselmo, care avĕnd a se plânge de-atătea alte lucruri, se plânge numai de absenţă, şi la sunetul unei scripce, din care cântă foarte bine in versuri, unde se arată buna lui judecată, se plâng cântând. Eu urmez altă cale mai indemânatecă şi după părerea mea, mai nimerită, care este de-a blăstema nestatornicia femeilor, uşurătatea lor, făţarnica lor purtare, făgăduinţele lor amăgitoare, credinţa lor călcată, şi in sfirşit puţina lor chibzuinţă in ştiinţa de a-şi fixa ideile şi gândurile lor.

Eată cu ce prilej, domnilor, mi-au venit in minte vorbele şi reflecţiunile ce am adresat acestei capre când am sosit aici. Ca una ce e femee, o stimez puţin, cu toate că ea este cea mai bună din toată turma mea. Aceasta este istoria ce am făgăduit a ve spune. Dacă am fost lung in povestirea ei, nu voiu fi lung in serviciile ce vĕ ofer: aproape de-aice se află stâna mea şi intr'insa am lapte proaspĕt şi brânză foarte gustoasă, cu alte fructe felurite şi coapte tot atăt de plăcute la vedere ca şi la gust.

CAP. XXIX.

De gălceava ce avù Don Quijote cu căprarul, şi de rara intămplare a celor pocăiţi, căreia ii dădù un sfirşit fericit, cu sudoarea frunţii sale.

Istoria căprarului făcù o plăcere generală tuturor celor ce o ascultaserĕ. Mare fu cu deosebire plăcerea canonicului, care cu o nepomenită curiositate observă modul cum el o istorisise, atăt de departe de chipul unui căprar de ţară, pe căt de aproape de acea a unui priceput om de curte. Astfel el zise că foarte bine spusese parohul, afirmănd că munţii hrănesc oameni de litere. Toţi se oferirĕ lui Eugenie, dar cel ce se arătă mai liberal in aceasta fù Don Quijote, care-i zise: „De sigur, frate căprar, că daca eu aş fi in putinţă de a incepe vreo aventură, indată m'aş pune pe cale, pentru ca să aveţi o bună aventură, căci aş scoate din mŏnăstire (unde fără nicio indoeală trebue să fie incontra voinţei sale) pe Leandra, fără voea stariţei şi a tuturor acelor ce ar voì să mĕ impiedice, şi v'aş da-o in mănile voastre, ca să o trataţi după voea şi cheful vostru, observănd totuş legile cavaleriei care poruncesc ca nici unei domnişoare să nu i se facă vre un neajuns. Cu toate acestea eu sperez in Domnul Dumnezeul nostru că nu va avea atăta putere un vrăjitor rĕutăcios ca să nu-l covirşească un altul cu mai bune gănduri. Pentru acel timp vĕ făgăduesc favoarea şi ajutorul meu, cum mĕ indatoreşte profesia mea, care nu-i alta decăt să favorisez pe cei slabi şi nevoiaşi.

Căprarul se uită la Don Quijote, şi fiindcă-l vĕzù atăt de sburlit la pĕr şi cu infăţişarea atăt de pĕcătoasă, remase uimit, şi intrebă pe bărbier ce se afla lăngă dinsul: „Domnule, cine este acest om care are astfel de trup şi vorbeşte in aşa mod?“ — Cine să fie, respunse bărbierul, decăt faimosul Don Quijote de la Mancha, desfăcĕtorul ofenselor, indreptătorul strimbătătilor, sprijinul domnişoarelor,

groaza uriaşilor şi biruitorul bătăliilor? — Asta seamănă, respunse căprarul, cu cele ce se cetesc in cărţile de cavaleri pribegitori, care făceau tot ce graţia voastră spune de acest om; cu toate că, incât mĕ priveşte pe mine, cred sau că graţia voastră işi bate joc, sau că acest gentilom trebue să aibe goale camerele capului. — Sunteţi un foarte mare netrebnic, zise atunci Don Quijote. Voi sunteţi gol la cap şi mişel. Capul meu e mai plin decât n'a fost niciodată bărdahanul ţolinii de femee care ţi-a dat naştere". Şi nici una nici două, smucì o pâne ce avea lângă sine şi o asvirlì căprarului in toată faţa cu atâta furie incât ii turtì nasul. Insă căprarul, care nu ştia de glumă, vĕzĕndu-se maltratat cu tot dinadinsul, fără a ţinea seama de covor nici de faţa de masă, nici de toţi cei care mâncau, se aruncă asupra lui Don Quijote, şi apucându-l de grumaz cu amĕndouĕ mânile, nu s'ar fi sfiit să-l sugrume, daca in acel moment n'ar fi sosit Sancho Panza, care umflând pe căprar de spete il resturnă deasupra mesei, stricând farfuriile, sfărâmând paharele, imprăştiind şi vărsând tot ce era pe dinsa.

Don Quijote, care se vĕzù liber, alergă să se sue peste căprar, care cu faţa plină de sânge, pisat de pumnii lui Sancho, umbla in brânci cătând vre un cuţit pe masă, spre a-şi face o sângeroasă resbunare. Dar il impiedicarĕ canonicul şi parohul. Bărbierul insă făcù astfel incât căprarul prinse sub dinsul pe Don Quijote, asupra căruia ploarĕ atâţea pumni că din faţa bietului cavaler şiruea tot atâta sânge ca şi din a sa. Se stricau de ris canonicul şi parohul; săreau de bucurie agenţii; şi unii şi ceilalţi ii asmuţeau ca pe nişte câni când se incaeră la mâncare. Singur Sancho Panza era desnădăjduit, pentru că nu se putea desface de un servitor al canonicului ce-l oprea să nu dea ajutor stĕpânului sĕu.

Intr'un cuvĕnt, pe când toţi erau in chef şi in serbătoare, afară de cei doi bătăuşi care se scărmânau, auzirĕ glasul unei trompete atât de jalnice, incât ii făcù să intoarcă feţele spre partea de unde li se părù că suna. Dar cel care se turburâ mai mult auzindu-l fù Don Quijote. El,

cu toate că se afla dedesubtul căprarului, foarte fără voea lui, şi mai mult de jumătate măcinat, ii zise: „Frate demon, de vreme ce ai avut curaj şi putere de a supune pe ale mele, rogu-te să facem pace, nu mai mult decât o oară. Durerosul sunet al acelei trompete care ajunge la urechile noastre, mi se pare că mĕ chiamă la o nouă aventură". Căprarul, care deja era obosit de a pisa şi a fi pisat, il lăsă indată şi Don Quijote se sculă in picioare, şi intorcĕnd totodată ochii spre partea de unde se auzea sunetul, vĕzù numai decât că pe o coastă se scoborau mulţi oameni imbrăcaţi in alb, ca cei ce se supun la canoane spre a se pocăì.

Se intimplase că in acel an norii refuzase pămĕntului roua lor, şi prin toate părţile acelei regiuni se făceau eşiri cu icoanele, rugăciuni, fapte de pocăinţă, cerĕnd de la Dumnezeu să deschidă mănile indurării sale şi să le dea ploae. Pentru acest sfirşit, oamenii dintr'un sat ce se afla acoloaproape, veneau in procesiune la o sfăntă pustnicie ce se găsea pe coasta acelei văi. Don Quijote care vĕzù dişanţatele costumuri ale pocăiţilor, fără să-i fi trecut prin minte multele dăţi cănd a trebuit să le vadă, işi inchipuì că era prilej de aventură, şi că el singur avea dreptul să o intreprindă, ca unul ce era cavaler pribegitor. Il intărì mai mult in această inchipuire ideea că o icoană ce ei o duceau, invĕlită in doliu, ar fi vreo doamnă inaltă pe care o luau cu sila acei tălhari netrebnici şi mişei. Şi fiind că asemenea lucru ii intră in cap, cu mare iuţeală se aruncă asupra lui Rocinante ce păştea liniştit, şi deslegăndu-i de la oblonc frĕul şi scutul, ii puse căpĕstrul intr-o clipă, şi cerĕnd spada de la Sancho, se suì pe Rocinante, sărută scutul şi zise cu glas tare la toţi cei ce erau de faţă: „Acum, vitează societate, veţi vedea de ce interes este ca să fie in lume cavaleri care să profeseze ordinul cavalerìei pribegitoare. Acum zic că veţi vedea, prin liberarea acelei bune doamne, ce o duc acolo captivă, daca trebue stimaţi cavalerii pribegitori".

Zicĕnd acestea, strinse şoldurile lui Rocinante cu genunchii, căci pinteni nu avea, şi in puterea galopului (pentru că de fuga cea mare nu-i nicăiri vorbă, in toată această

adevĕrată istorie, că ar fi apucat-o vreodată Rocinante), alergă inaintea pocăiţilor. Cu toate că şi parohul şi canonicul şi bărbierul se incercarĕ să-l oprească, nu le fù cu putinţă. Nici atăta nu-l ţinurĕ pe loc strigătele ce scotea Sancho, care-i zicea: „Unde vĕ duceţi Don Quijote“? Ce demoni purtaţi in pieptul vostru, care vĕ aţiţă impotriva credinţei noastre catolice? Luaţi seama, vai de mine, că asta este eşire cu icoane a cucernicilor, şi acea doamnă ce o duc pe pat este prea binecuvĕntatul chip al Fecioarii neprihănite. Uitaţi-vĕ, domnule, la ceeace faceţi, căci pentru astă una dată se poate zice că nu-i ceeace ştiţi.

In zadar se trudì Sancho, căci stĕpânul sĕu işi pusese astfel in cap de a merge inaintea inhobotaţilor şi a scăpa pe doamna cernită, incăt nu auzì nicio vorbă, şi chiar de ar fi auzit, nu s'ar fi intors, nici daca i-ar fi poruncit regele.

Deci el ajunse procesiunea, şi oprind pe Rocinante, care deja avea mare poftă de a se liniştì puţin, zise cu glas turbure şi răguşit: „Voi care poate, pentru că sunteţi oameni rĕi, vĕ ascundeţi feţele, luaţi seama şi ascultaţi ceeace voesc să vĕ spun“.

(Va urma) *ST. G. VĂRGOLICI.*

ŞI TREC IN ŞIRURI ANII

Va soare-apune norii, plutesc stinci de jaratec;
Şi licăriş de apă ce doarme 'n văi molatec,
Şi codrii, — umbră dulce, — şi aer cald de vară,
In aur par scăldate cătră-amurgit de sară;
Şi-i linişte, răcoare....; arar pe iaz la maluri,
Ca baterea de aripi e-un lincăit de valuri
Şi te 'nfioar' apusul, atăt frumos te doare;
Căt poţi bate cu ochii tot linişte, răcoare...

E jalnic să cutreeri cu vĕzul tot de-arăndul
Uitat in vorbă ceasuri tu numa şi cu găndul...

Ce trist imi vĕd trecutul in codrul fumuriu
Painjenit de vreme: o lacrimă 'n sicriu!
— Durerile resleţe ce-abea ni le-amintim
Răsar ca slove şterse pe cruci la ţintirim.
A vămuit uitarea o sfăntă lume 'ntreagă;
Dar părul alb acuma cu tot ce-a fost ne leagă —

Ah, cum mĕ arde dorul să trec a vremii poartă...
Ruină cu ruină aş plănge-o viaţă moartă
Şi m'aş jăli pe mine cum iţi jăleşti un frate
La margine de raclă...
De s'ar putea răsbate
In nopţi de ani cu mintea, ce trist şi'n tihnă plănsul

Mi-ar invia morměntul cu lumile-i dintr'insul
Și cât aș fi de lacom să caut și să-mi ieu
Din putregaiu de vremuri și țintirimul meu!...

Și cât pustiu domnește in clipele deacuma!
Pe sfărmaturi de basme căzuta'n toamnă bruma
Și crește, mě'nfioară inghețul crudei ierne
A liniștei eterne...

Când stele-și bat văpaia
Prin geamuri mě 'ngrădește sicriul meu: odaia;
In lumea-mi de'ntunerec un cânt de mort colindă;
Doar liniștit un grier ce tirie sub grindă
Singurătății farmec i-aruncă și mě lasă
Uitat pe gând, cu fruntea căzută trist pe masă.
Și'nmorměntat in noapte-mi atătea lumi cutrier,
Ș'atâta jale-mi cerne uscatul tors de grier,
Că arșiță s'aprinde'n sahara ce m'apasă
Și plâng, uitat cu fruntea căzută trist pe masă...

Mâni: somn de veci, uitare...; doar baterea de vênt
A 'nfiora, prin sălcii la țintirim un cânt
Și plângětor portița va scârții mereu
Ș'or trece 'n șiruri anii mărind pustiul meu...

In groapă mii de gânduri și nori de jale-adâncă
Ruine's și'ntunerec... O țandără de stincă
Pecetluește-o lume...
...Și eu? n'oiu mai fi eu...
Și trec in șiruri anii schimbând ruini mereu...

ARTHUR STAVRI.

POESII POPULARE

Vecină, dragă vecină,
Ce faci la bărbat de cină?
— Verze bune din grădină
Cu smântână din fântână,
Înăcrite cu zer acru,
Şi tot zice că nu-i plac,
Dacă-i inimă de drac!
Da bietu ibovnicu:
Mănca puiul cu slănină,
Şi tot nu mai bagă vină,
Dacă-i inima creştină.

Bată-vě crucea vergele!..
A intrat potriva 'n ele.
De când ţes e septěmâna,
Nu mai pică nici una.
Bată-te crucea amnar
Tu n'ai grije de minjală
De-o cară viermii pe-afară.
Pintre iţe pintre spată
Merge-o eapă impedicată
Pânza mea de nouă-i spartă.
Pânză ca la mine nu vezi:
E ţesută 'n brăduleţi
De capete nu o vezi
Pe margini e cu cănaci
Le pot face şi desagi.

Pe vale, pe vălicică
Este o fată frumușică
De tot zice ca s'o iau.
— Te-aș lua, mândră, lua,
Da te-o pirît vecină-ta,
Că te culci seara cu soare
Și te scoli in prănzul mare;
Nici atunci nu te-ai scula,
Da i-a dracului foamea,
Că foamea-i fată de domn
Scoală frumoasa din somn.

E Varvara lui Gheorgheș
Cu poale din Medieș,
Ce-o gândit pănză să-și pună
Ca toți in lume s'o spună.
— Bărbate, sufletul meu,
Tu nu știi ce-am gândit eu:
Eu să-ți fac o cămășuță
Tocmai din a mea muncuță.
Dar nimic nu ți-oiu lucra;
Păn' oiu toarce cănepa
Pe părete o vom urzì
Ș'amêndoi c'om invelì
Ș'om bâga rĕsboiu 'n casă,
Tu să ai grijă de masă
Că eu m'oiu prinde de lucrat,
Tu mi-i face de mâncat.
Trece-vor și Paștele
Tot voiu noda firele.
Ba ajunsei și la Sf. Georz
Gata pănza s'o iau jos;
Ba ajunsei și la Ispas
Eu cu pănza am rĕmas.
Ba ajunsei și la Mihoiu (Mihaiu)
O luai de pe rĕsboiu

Ş'o ţipai intr'un lădoiu.
Rĕu mĕ mustra bărbatul
Că nu-s bună de dracul.
Eu am stat şi m'am gândit
Să nu mĕ las la bolit,
Că s'a dus o veste 'n ţară
C'am perdut cu pănza o vară.
Dacă te-oi gătì eu bine!
De nu — foc să arză 'n tine!
Joile încă-s legate,
Aş lucrà şi-mi fac pĕcate,
Că eu Vinerea-am lucrat
Şi nu mi s'a arătat.
Mi s'a făcut bubă 'n cap,
Ş'a trebuit ca să zac.
Sămbăta toţi o cinstesc
Eu nu mai mĕ necăjesc,
Dumineca-i zi aleasă
Serbătoare 'mpărătească,
Atunci şi eu dorm mai bine,
Că nu mĕ trezeşte nime.

Fruză verde busuioc
M'a făcut maica să joc;
Dar la lucru-s ca butucu
Şi la măncare ca lupu.

Na părinte zece zloţi
Şi ia eară, dacă poţi
Cununia de pe mine
Şi ţi o ţine pentru tine!

Ce faci lele supĕrată
Doar te-au prins din vii vreodată?

Ce stai lele bălăuză,
Doar te au prins din cucuruză?

Fetele din satul nostru
Tot umblă după frumos;
Dar frumosul nu-i la ele,
Că-i in tĕrg la rumenele!

De uritul furcii
Luai lungul uliţii,
Nicăiri nu mĕ oprii
Păn' la crişma de lingă vii
Şi-mi ţipai furca pe bute
Şi m'apucai de bĕute.
Fusu-mi cade de pe cap,
Eu nu ştiu ce să mĕ fac.
Că eu la furcă nu m'am pus,
Nici valuri de pănză nu's.
Eu cu furca nu-mi fac trudă,
Nici pireghii nu's pe rudă.
Eu la furcă nu mĕ 'ndemn,
In ladă nu-i nici-un ghem.
Luni bĕui,
Furca pierdui;
Marţi o căutai,
Dar n'o aflai.
Miercuri fuse serbătoare,
Joi imi ese furca 'n cale
Eu o aruncai peste-un părlas,
M'am socotit s'o mai las.
Că Vinerea nu se toarce,
Doar furca nu s'o mai intoarce.
Dar cănd venì Sămbăta
Eacă-aici-i şi furca.
Dar cănd era pre la tocat,

Eu la popa-am alergat
Şi de dinsul m'am rugat:
„Părinte, Sfinţia ta,
„Mai mută-mi Dumineca
„C'am un bărbat de-a'mbrăca
„Şi copii mici golăşei,
„Doamne, groază mi-e de ei!
„Şi mi-am pus rĕsboiu'n şură,
„Dar am puţină bătătură,
„Deci bătui cu lână sură
„Ca să capete căldură.
„Că l'oiu pune după casă
„Ca căţi or trece toţi să ţească."

Duce-m'aş cu mândra 'n lume,
Mĕ tem că ne-or pune nume,
Mie grău, mândrii tăciune.
Duce-m'aş cu mândra 'n ţară,
Mĕ tem că ne-or pune eară:
Mie grău, mândrei sĕcară.

Măi bădiţă, mere, pere,
Tot am auzit, că-i mere
La una cu şease boi
Oarbă de ochi-amĕndoi.

Adunate de *ALESIU V.*

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURÊND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE"

Academia Română. Schiţă geologică despre partea sud-estică a Carpaţilor etc. de Hugo Zapalovicz, dare de seamă de Gr. Cobolcescu, membru al Academiei. Est. din A. Ar. R. S. II. T. XI. 1 vol. in 4°, Bucureşti 1889.

A. Naum. Versuri; Traduceri. .. vol. in 8°, Iaşi 1890.

M. Berar. Calendarul şcoalei pe anul 1891. Anul V. 1. m. v. 16°. Bucureşti.

Ioan Nenițescu. Pui de lei, poesii eroice şi naţionale. 1 v. Bucureşti 1891.

Gregorie Ştefănescu. Curs elementar de geologie 1. v., Bucureşti 1890.

Dim. A. Sturdza. Europa, Rusia şi Romănia, studiu etnic şi politic. 1 broş. mare in 4° cu 3 schiţe, Bucureşti 1890.

Analele parlamentare ale Romăniei. Tom. I. Partea I. Obştească extraordinară Adunare de revizuire a regulamentului organic al Ţării Româneşti 1890. 1 mare v, in IV, Bucureşti 1890.

Dr. G. Grigorescu, Respuns la respunsurile D lor D-ri V. Babeş şi Petrini-Galaţi. 1 br., Bucureşti 1890.

P. S. Aurelian. Economia Naţională. Politica noastră vamală. 1 m. v., Bucureşti 1890.

Ioan Nicolescu Dacianu. Incercări asupra inţelesului evoluţiunii intelectuale şi istorice, etc., conferinţă. 1 br. mică, Ploeşti 1890.

T. G. Djuvara. Raport asupra situaţiunii comerciale, economice şi financiare a Bulgariei. 1 v., 1890.

Petru Răşcanu. Curs complect de istoria universală. II. Istoria Grecilor. 1 vol., Iaşi 1890.

Stefan G. Vărgolici. Esamenele din 1890 la şcoalele secundare din Galaţi, Focşani şi Tecuci 1 broş, Bucureşti 1890.

C. G. Disescu. Curs de drept public român. Drept constituţional, 2 vol., Bucureşti 1890.

Mihai de Bonacchi. Poesii, 1 vol., Bucureşti 1890.

Smara. Poesii, ed. II, 1 vol., Bucureşti 1890.

Bucureşti. Din Stabilimentul grafic I. V, Socec. — 32,162.

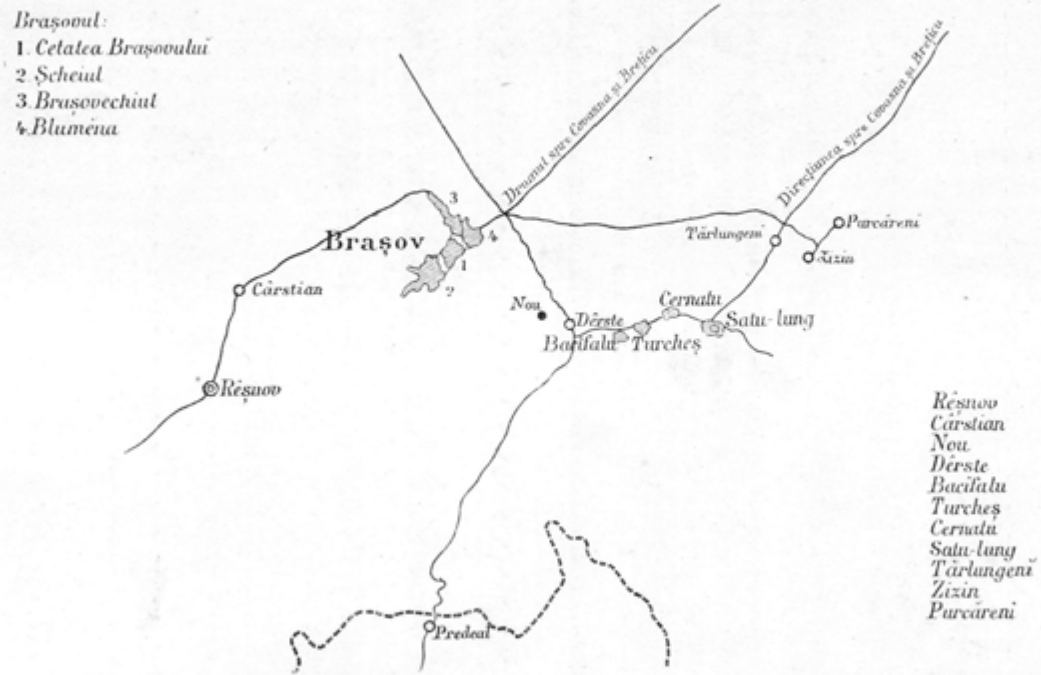
Brașovul:
1. Cetatea Brașovului
2. Șcheiul
3. Brașovechiul
4. Blumena
Drumul spre Comarnic și Predeal
Direcțiunea spre Comarnic și Predeal
Brașov
1
2
3
4
Târlungeni
Parcăreni
Zizin
Cărstian
Nou
Dêrste
Cernatu
Satu-lung
Bacilalu
Turcheș
Rêșnov
Predeal
Rêșnov
Cărstian
Nou
Dêrste
Bacilalu
Turcheș
Cernatu
Satu-lung
Târlungeni
Zizin
Parcăreni

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 11. Bucureşti, 1 Fevruarie 1891. **Anul XXIV.**

CĂSĂTORIILE LA ROMÂNII SĂCELENI

CUM SE SEVIRŞESC ACUM ŞI CUM S'AU SEVIRŞIT IN TRECUT [1]

De la Braşov cam spre resărit, departe de vreo oră, se 'ncep Săcelele, alcătuite din şeapte sate (=săticele). Dintre acestea Bacifalu, Turcheşu, Cernatu şi Satulungu, formează un singur trup, nefiind despărţite decăt prin căte o vălcică; eară Tărlungenii, Zizinu şi Purcărenii sunt ceva mai departe şi izolate intre dinsele. Populaţiunea acestor şeapte sate o alcătuesc Românii şi Săcuii cam in măsură egală, (vre-o 13 mii Români şi vre-o 12 mii Săcui). Săcuii se ocupă mai mult cu lucrarea pămăntului, pe căndRomânii in cea mai mare parte sunt economi de vite; de la această ocupaţiune le şi vine numele Românilor din Săcele de mocani.

Obiceiurile Săcelenilor sunt aceleaşi in primele patru sate alipite, şi numai puţintică deosebire este la cele trei sate de mai spre resărit. Apoi le găsim aceleaşi la Dărstari, cari deşi ţin de Braşov, cu toate astea sunt mai aproape de Bacifalu decăt de Braşov. Ceva cam la o parte intre Dărste şi Braşov e Satu nou, sau Nou, insă tot sub influinţa Dărstarilor, de-a căror parochie se ţine.

Cercetănd cu deamănuntul ocupaţiunea, limba, credinţele, obiceiurile şi portul Românilor de pe coasta Carpaţilor

1) Compară: «Nunta in Şcheiu», Rev. Nouă anul I No. 3 şi 4.

începênd de la Românii din Şcheiu (Braşov) şi până departe in Sĕcuime, până dincolo de Covasna, până la Breţcu, dobândeşti convingerea despre unitatea acestora intr'un timp nu tocmai depărtat. Găsim apoi asemĕnare la Românii din Rĕşnov, Cărstian etc. Şi dacă mergi mai departe nu poţi să nu recunoşti asemĕnare in port şi obiceiuri, in urma contactului celui des, intre toţi aceştia şi intre Românii de pe toată valea Prahovei.

Perderea portului, a obiceiurilor şi ocupaţiunilor, se incepe in Şcheiu—cum e şi natural, fiind la oraş—apoi trece la Seceleni şi pĕtrunde incetul cu incetul până la Breţcu. Ca esemple intre altele avem: Intr'un timp, de când abia mai ţin oamenii minte, in Şcheiu erau foarte mulţi economi de vite[1]; azi in Săcele abia mai sunt jumĕtate din câţi erau inainte, de oarece mulţi au trecut cu totul in Romănia, in Dobrogea sau Basarabia.—Nu se ţine minte, ca in Braşov să fi purtat femeile conciŭ; in Săcele s'a părăsit abia de vre-o cincizeci de ani, pe când in Covasna şi Breţcu sunt femei bĕtrâne, care il mai poartă.—Gimbirul (basma de legat in cap) a fost adoptat mai intâi de femeile din Şcheiu, apoi de cele din Săcele; azi il găsim până dincolo de Ţara Bârsei şi pe valea Prahovei până la Comarnic.

* * *

De când işi aduc bĕtrânii[2] aminte, aşa era in Săcele obiceiul, că fetele mari se cam fereau de lume, de străini, de necunoscuţi. Ele nu prea eşeau din casă, şi când eşeau la poartă şi trecea vreun străin cineva, ele da fuga de intrau in curte, după poartă, şi de acolo prin crăpăturile stoborului[3] priveau la cine trecea, şi după ce trecea eşeau

1) Vezi «Mocani in Şcheiu» Gazeta Trans. No. 141 din 1890.

2) Datele pentru această scriere sunt adunate de la diferite persoane; pentru esactitatea celor ce urmează mĕ refer la autoritatea Părintelui Toma Bârsean din Dĕrste, a părintelui Radu Popea şi Alecse Verzea din Şatu-lung, a d-lui învăţător din Purcăreni Al. Vĕju şi d-lui învăţător din Turcheş Anastase Bârsean, căruia in special ii mulţumesc pentru indrumările date.

3) Stobor=uluci.

eară la poartă. La unele case era făcută in stobor crăpătură destul de mare, incât fata putea să vază destul de bine pe cine trecea, pe când ei nu i se vedeau decât ochii. Dar şi de popă se fereau fetele, şi numai când se 'ntâlneau cu el faţă in faţă in drum, numai atunci mergeau de ii sărutau mâna. Tot aşa făceau şi nevestele tinere, că nici ele nu prea umblă singure, că e ruşine. Fetele incep să se ferească cam de pe la 14 ani in sus, cam de când incep să fie fete mari, fete de măritat; de pe atunci, ele nici la biserică nu se mai duc, decât de două-trei ori pe an: se duc la Crăciun şi la Dumineca Floriilor de cu noaptea de se miruesc şi se cumînecă, ear zioa nu se duc decât in Vinerea Paştilor, şi atunci, cui ii e in gând, se duce de le vede, mai ales cine are de insurat.

Cât e anul de mare, pe acasă erau numai femeile; bărbaţii şi feciorii nu erau pe acasă, ci trăiau mai mult prin ţară (1). Mai inainte vreme toţi oamenii aveau câte vre-o două oi, unii mai multe, alţii mai puţine. De pe la 12 ani feciorii mergeau in ţară şi nu mai veneau de loc până când erau de insurat, de 20, 24 de ani, de nu-i mai cunoşteau nici rudele. Din mocani la unii le zice câmpeni, fiindcă remân tot anul cu oile la câmp; alţii numai iarna petrec la câmp, unde au suhaturile (2) lor anumite, ear vara de după Sf. Gheorghe vin cu oile la munte. Când vin la munte, cei insuraţi vin şi pe acasă pe la neveste, şi veneau mai inainte şi feciorii, dar de pe la 50 incoace nu mai prea veneau, că le era frică, că-i ia in cătane. Dar vin feciorii de la munte acasă de Sintilie, că aşa s'a pomenit din bătrâni, că la Sf. Ilie se face joc in Săcele in toate satele şi in câte un sat se făcea in două trei locuri şi ţinea jocul şi in Dumineciile următoare, cât era dulce (3). Sintilia mare era in Satu-

1) prin «ţară» Ardeleanul înţelege Ţara Românească.

2) Suhat, petec de moşie ţărmuit; pe moşii mai mari sunt câte mai multe şuhaturi.

3) In privinţa Sintiliei d. A. Bârsean imi comunică următoarele: «Jocurile de la Sf. Ilie işi au originea deacolo, că in timpurile mai vechi se făceau bâlciuri in zioa de Sf. Ilie pe la unele sate din apropierea munţilor

lung, de i-a şi rămas locului numele de „dealul Sintiliei.“ Feciorii, care vin de Sintilie, merg la joc gătiţi; dar cari se 'ntimplă să pice atunci din munte, merg la joc aşa cum sunt, neprimeniţi şi joacă şi ei cu fetele. Că la Sintilie mai inainte vreme mergeau toate fetele de măritat de prin prejur, de era ca un fel de tirg de fete, căte 20, 30, de mergeau feciorii să le vază. Dar de vre-o 40, 50 de ani, fetele din case mai bune, au inceput să nu se prea ducă, de se duc fete numai mai de-a doua mână.

Feciorii care trăesc prin România, ori au oile lor, ori sunt slugi la alţii şi pănă le vine vremea de 'nsurat, ajung şi ei de-şi fac căte căteva oi; unii feciori slujeau mai mult şi işi făceau mai multe oi, ori ajungeau tovarăşi cu stăpănii lor, şi dacă erau trecuţi de 30 de ani şi necăsătoriţi, le zicea burlaci; chip aia erau mai de ceva şi mulţi din burlaci erau de prin altă parte, de prin Bretcu ori din Rĕşnov ori din altă parte, că in Săcele sunt oameni de prin toate părţile, de prin tot Ardealul, din Moldova, Ţara Românească, Basarabia şi pănă şi de prin Rusia, sunt veniţi ca ciobani şi rămaşi şi insuraţi acolo. Alţi feciori se duc in ţară la muncă, la sapă, la coasă ori slugi, că dacă nu se prea duc prin ţară, de stă pe acasă, le zice prunari, că zice că stă pe acasă de aşteaptă prunele să se coacă. (1)

De pe la 40 incoace au inceput să se aplice unii şi la negoţ, mai intăi mai puţini, apoi tot mai mulţi şi cei mai mulţi sunt stabiliţi in Brăila; mai vechi intre ei au fost Lacca, Trandaburu, Vlad Perlea, Toma Petcu şi alţii.— Acuma pe băeţi ii duc şi pe la prăvălii de stă şi pe acolo caşi pe la oi, de pe la 12 ani şi pănă cănd sunt de insurat.

Inainte vreme ori căte nunte erau, toate se făceau

---

precum la Săcărie, Teşila şi Telega din România şi cu ocasiunea asta se făcea şi joc, care ţinea şi bălciul. La joc veneau fete de prin mai multe cătune şi ciobani de prin apropriere. Fiindcă ciobanii mocanilor din Săcele dedeau tonul la acele jocuri, ei le-au introdus şi in Săcele in diferite sate. Se ştie şi aceea că mulţi din ciobani din satele din apropierea munţilor de dincolo (din România) veneau aici, se căsătoreau şi remăneau aici ca locuitori.»

1) Purcăreni.

intre Sântă-mării; earna nici nu se pomenea de nunte, ba era chiar ruşine. Dar de când cu cătănia veneau feciorii mai ales earna, că atunci nu se prea fereau; tot earna veneau şi din cei ce sunt pe la prăvălii. De o seamă de vreme, de când nu mai pot scăpa de cătănie, nuntele au inceput să se facă şi in alt timp al anului.

In privinţa căsătoriei fata nu avea voinţă, nu era intrebată; ea trebuea să se supună voinţei părinţilor; ba de multe ori nici feciorul nu era intrebat; nici el nu ştia cu ce fată are să se insoare, că-i căsătorea şi mai tineri: pe fecior de pe la 19 ani, pe fată de pe la 14 ani, şi se intimpla de părinţii făceau invoeala de când copii erau mici. Părinţii, prieteni buni, se intilneau la căte un pahar de băutură ori la căte o nuntă şi din vorbă in vorbă incepea: Mă, cutare, tu ai o fată şi eu un flăcău, ce zici tu, hai să ne 'ncuscrim! — Să ne 'ncuscrim — şi când treceau anii de li se măreau copii şi erau buni de căsătorit intreba cui ii era aminte: te mai ţii de vorbă? — Mĕ mai ţiu. — Ce-i dai? Atăt. Dar tu? — Atăt, şi incuscrirea se indeplinea; din prieteni se făceau rude, şi copii lor se luau unul cu altul şi trăiau fericiţi şi in unire până la adănci bătrăneţe, căci se zicea, că aşa a fost să fie, aşa a fost de la Dumnezeu, aşa le-a fost partea. Tinerii nu se vedeau decăt la logodnă; ba uneori şi logodna se făcea cu feciorul in ţară, de nu venea decăt la nuntă, că se făcea de părinţi ca un fel de incredinţare fără popă, şi cu toate astea in Săcele sunt cele mai puţine casuri de divorţ poate din toată ţara Ardealului, incăt, in Satu-lung de pildă, in timp de 40 de ani abia se pot numĕra 5, 6 despărţenii. Ba chiar e credinţa, că cei ce se iau din dragoste au să se despărţească, de se şi zice: ăştia s'au luat din dragoste, de aea e „traiu cu vătraiu". Cam cu mocanii cămpeni se intimpla de se căsătoreau fără să se vază cu fata, pe care vrea să o ia; cei munteni tot mai veneau pe la Sintilie in căte un an doi inainte de a se insura; tot mai ştiau căte sunt fete mari, care e mai frumoasă, care e mai bogată si altele.

Cam odată era timpul când veneau mocanii acasă, de

veneau mai căte mulţi şi toţi veneau călări. Feciorul, care venea să se insoare, trebuea să-şi aibă cal, cal de ginere, apoi ori il avea din herghelia lui, ori şi-l cumpĕra in ţară, ori şi-l cumpĕra acasă. Când mocanii sta bine şi veneau din ţară ca să se insoare işi aduceau cal din ţară şi de cal se ingrijeau mai mult ca de ei, de-ţi fugeau ochii mai mult la cal şi la acareturile lui decât la flĕcău. Şi cum venea, daca nu avea vreo invoeală prin părinţi, se plimba căte o sĕptĕmână călare şi mai cu seamă pe unde ştia că e căte o fată mare, de trecea de căte mai multe ori pe zi, şi când trecea şi fata il vedea, el cu ochii la fată da bice calului şi-i da in pinteni, de calul sforăia şi sărea şi juca in loc. Apoi se mai informa despre fete şi prin neamurile lui, şi unde credea că fata i s'ar potrivì, se 'nţelegea de trimitea voatră de băga vorbe. Mai inainte vreme tot de la fecior se trimitea la fată, că pe atunci erau feciori mai mulţi, că nici in cătane nu-i prea lua pentrucă işi plăteau cătănia. Acuma de când cu cătănia şi de când mulţi din feciori se căsătoresc prin ţară, când vine căte un fecior să se 'nsoare, se trimite şi din partea fetelor voatre; ba se grăbesc să nu le apuce alta inainte, şi caută căte o femee mai străină, ca să nu se priceapă că o trimite de la părinţii fetii: uneori votresc şi bărbaţi.

Voatre sunt cam femei bĕtrâne, ori femei mai scăpătate; sunt cam ştiute şi ăle mai bune de gură. Voatra vorbeşte cu părinţii fetii, de fata nu ştie nimica. Din vorbă in vorbă, uneori mai pe ocolite, alte-ori mai de-a dreptul, aduce vorba de insurătoare, de feciori, vorbeşte de fite-şi care căt are şi vorbeşte şi de feciorul de la care o trimite şi spune că e bun, că e bogat şi are atâtea şi atâtea sute de oi şi că n'ar fi rĕu să se cuscrească cu părinţii lui. Altădata o ia mai deadreptul şi spune că „am venit de la cutare om; ce ziceţi dumneavoastră, vreţi să venim să-i daţi fata?“ Când părinţii nu vrea să-şi dea fata după feciorul care o cere, nu zic că nu i-o dă, ci că să se mai gândească, să-şi ia seama, ori că nu-s gata din zestre, ori din haine, ori că vrea să o mai ţină să nu o mărite aşa

de tĕnără, ori ia te miri ce. Şi voatra când nu poate să facă nimic, zice că „i-a eşit cu gol“ ori „că a călcat cu piciorul sting, ăl rĕu“, când a pornit de acasă. Dar când părinţii se invoesc, atunci se zice că a călcat cu piciorul cel drept, cel bun, ori că i-a eşit cu plin şi ginerele o cinsteşte ori ii cumpĕră o păreche de cisme. Din partea fetii când se invoesc, totdeauna se rĕspunde că, de le va fi partea şi va fi de la Dumnezeu se va face, ori că „de oameni buni şi de treabă nu ne dăm in lături“, ori zic că „şi de n'om vrea noi şi va vrea Dumnezeu, tot se va face“. După ce se spune din partea fetei că i-o dă, atunci voatra dă de ştire părinţilor feciorului şi se inţeleg unde să se intilnească la un birt undeva in Braşov ori in Satu-lung şi se inţeleg din zestre şi din date, se inţeleg cu peţitoarea. Mai nainte vreme nu prea intreba de zestre ca acuma; mai intăi cerea fata de i-o da, şi se grăbea să meargă la vedere. Când mergea la vedere cam ştia ce făgăduieşte fetei de zestre, ştia de la peţitoare. Zestre se da după puterea omului. — Pe fecior nu il intreba ce are, dar voatra tot il lăuda, că are şi el avere, că e bogat. Acuma se cere şi de la fecior să aibă şi el, că şi feciorii işi adună căte unii, apoi le mai dă şi părinţii, care-s gazde bune.

Pentru vedere se hotărăşte o zi, mai ales seara, de se zice că „se duc la vedere“. La vedere feciorul merge cu o rudă mai de aproape, cu tată-sĕu, cu frate-sĕu ori cu unchiu-sĕu, cu un om de incredere al lui. La fată le face cinste: cam vin ori rachiu, colac şi caşcaval, dar nu face bucate. Fata e in altă odae, de vine mai tărziu şi işi face ceva de lucru, apoi ori că aduce apă pe masă, ori altceva şi când intră in casă, fata zice: bine aţi venit pe la noi, şi sărută mâna omului cu care vine ginerele; chip aluia ii dă cinste mai multă; cam ala vorbeşte mai mult; feciorul numai la intrebări respunde. Cu feciorul fata dă numai mâna şi de e vară, când dă mâna cu el, ii lasă in ea o svĕrtă de flori dar mai cu seamă de bosioc. Unele fete săruta mâna şi ginerelui şi atunci ii lăsa in mână bosiocul. Dacă mergeau la vedere in zi dc lucru şi feciorul cu fata nu se mai

vĕzuserĕ, fata işi lua de lucru in casă, işi lua furca de sta mai mult de se vedeau bine. Dacă era serbătoare ori dacă fata era gătită şi de era vară, fata avea in mănă o svèrtă mare de bosioc, şi de era mai ruşinoasă il ţinea tot la nas, de feciorul nici nu putea să o vază bine. Când se vĕzuse şi mai nainte cu feciorul, fata nu prea sta atăta in casă. Dar ori că se ştia de mai nainte ori nu, obiceiul tot se ţinea de se mergea la vedere.

La vedere sta ce sta şi feciorul işi făcea de lucru de eşea afară cu tată-sĕu ori cu cine mersese la vedere; de erau cu cai, veniţi călări, ziceau că merg să vază ce fac caii ori ia te miri ce, şi tata intreba pe fecior: mă, iţi place fata? Şi daca zicea că-i place, apoi se punea cu dinadinsul la vorbă şi făcea de se inţelegeau. Daca feciorului nu-i plăcea fata, zicea că „vom mai vorbì“ şi remănea intr'o nimica. Dar se simţea şi altfel, că n'are să se facă, că nu prea erau cu voe bună. Şi când eşeau să se ducă şi nu-i plăcea fata, feciorul lăsa acolo pe masă busuiocul ce-l căpĕtase de la fată.

Aşa e obiceiul in Săcele că fiecare fată mare işi are la casa părinţilor căte un strat de bosioc semănat de ea, apoi ori are ori nu mai are şi alte flori, şi de busuioc ingrijesc fetele ca de ochii din cap, ingrijesc mai mult ca de orice, şi l'ar stropì şi cu lapte, numai să se facă frumos şi mare, că ţin semn bun când bosiocul e frumos, şi e şi credinţa că dacă e mare, are să se mărite şi de creşte crăcos şi stufos, işi ia bărbat voinic şi bogat, ear de nu, işi ea bărbat sărac. Şi ca să se facă frumos şi mare trebue să-l semene in noaptea de Sf. Gheorghe şi nu trebue să-l semene in mai mulţi ani tot in acelaş loc, ci să-i schimbe locul, că dacă-l seamĕnă tot intr'un loc, remăne mic şi pe fata cu busuiocul mic toate fetele o rid şi o necăjesc. Bosiocul căt e el de lung aşa il smulge, patru cinci fire, le face svĕrtă şi il dă feciorului, când se duce la vedere. Daca feciorului ii place fata, atunci nu trebue să uite bosiocul când pleacă; de busuioc nu se desparte.

Tot se găsesc unele mumăni, care vĕd ce zice şi fata, că fetele numai la mumăni se destăinuesc. Şi când şi fetei

ii place feciorul și spune mame-sei că-i place, dacă e vreo neînțelegere din zestre ori ceva, se pune măsa pe lângă bărbat, să dea să nu scape feciorul, apoi de s'ar și îndatora.

Pentru ceeace se dă zestre de obiceiu se face foae de zestre; o face cam un preot ori altcineva și se începe cu: In numele tatălui și al fiului și al sfântului duh amin. Eu cutare dau fiicei mele cutare, atât și atât. Zestre se dă bani, galbeni, oi și vite, vaci și cai, ce are; oile după cum se înțeleg, ernate și cu lâna pe ele, ori le iu atuncea, ori i le dă primăvara tunse; se mai dă zestre în nemișcătoare, pământ și case. Salba și ghiordanul fetei se socotesc în zestre, ear hainele care i le dă, nu se socotesc. Și tăea un pumn de bani hainele, pentrucă fata nu o putea mărita cu una cu doue; trebuea să aibă atâtea haine, de nu mai cumpăra câțiva ani; cine măritase putea zice cui nu măritase: stai să te văd eu când vei mărita! Trebuea să aibă fata cel puțin 12 ii, ie lesească de pânză subțire cu umeri cu altițe de fir și mătasă neagră, pe piept cu riuri și pe la pumni tot cu riuri; ie cu costande, de pânză de casă, cu riuri, la umeri cu mătasă; ie cărmjie umplută cu fir de aur și pumni tot așa; ie subțire cu fluturi; ie grecească cu mâneci lungi de câte doui coți, de le înfășura pe mână, făcută din materie subțire; apoi ștergare de borangic cu flori, cu șetranca, cu șetrâncuța, cu crinul, trandafirul, prescurița, gura păpușii, floarea a nouă, floarea scheenească, floarea dintre speteze, și ștergare limpezi; cercei cu trei picioare și cu un picior, laibăre, șurțuri, androace, sucne și multe de toate.

Feciorul se gătește la vedere, cu cioareci noi, cămașă nouă, peste cămașă cu zăbun și laibăr; zăbunul de lână cafenie cu mâneci, în picioare cu papuci și în cap cu pălărie și mai înainte ras de jur împrejur, pe frunte, pe după urechi și în ciafă și părul lăsat chică, după cum se purta și oamenii pe atunci. Mai ales cum era venit de la oi, el nu știa cum să-și țină pălăria, și cu papucii călca ca din pod. Peste mijloc, peste cămașă, era încins cu șerpar, cu teaca și amnarul la brâu, ear peste șerpar cu o curelușă țintuită. Și când erau vremile mai bune, de venea cu cal din țară,

şi la vedere şi la logodnă mergea călare, şi totdeauna era cu gărbaciul in mână, cum erau toţi, căţi umblau călări mai ales la munte, ginerele şi chemătorii.

Fata se găteşte cu androc, cu şurţ, cu laibăr de mătasă, apoi cu ie subţire de simizet cusută cu bob de fir, ori cu fluturi. Iia se zicea că e cu şenătău de se 'nfăşura pe mână; măneca la mână era strimtă şi făcută cu pumni de fir, ori dacă nu e cu pumni, e cu panclicuţă de-o stringe de mână ceva mai jos de cot. Şi la găt iile sunt cusute tot cu fir cu guleraş de-i zicea obinzică, ori era guleraşul cu fluturi. Iia e numai ciupag, că de la brău in jos sunt poalele, de se fac cu brăcinar şi sunt ca o fustă; la ii mai bune, poalele nu se cos de ele. La găt sunt fetele cu ghisoare şi cu ghiordan de icusari ori rubele, ori şi galbeni mici şi cu salbă de galbeni de-i mari cusuţi pe găitan de fir; dar salbă şi ghiordan de galbeni de-i mici aveau numai cele mai bogate, de era lăsată salba mai jos ceva pe piept. In piept era fata cu naşfe de-i zicea şi ţinte; erau de argint in formă de linte, pe margini cu luminiţe şi in mijloc cu o lumină mai mare. Naşfele erau căt podul palmei de mari şi aveau fetele până şi căte patru: două de-o parte şi două de altă parte in piept cusute de laibăr. Care n'avea mai imprumuta până se mărita, căt era mireasă, de plătea. Astăzi naşfe nu mai sunt[1] şi in loc de ele se vĕd la unele brăne de argint suflate cu aur, ori paftale de argint. In urechi sunt fetele cu cercei, mai inainte cu trei picioare, acum mai mult cu căte un picior şi legaţi pe după găt cu balţ de găitan de fir şi care era mai bogată, cu lănţişor de aur. In cap acuma se peaptĕnă cu două coade, de le lasă pe spate, dar maĭ de mult se peptĕna cu o coadă lăsată pe spate şi, ăncă mai de mult se peptĕna cu o coadă in frunte de-o ducea peste cap şi o impletea cu coada din ciafă. In virful coadei le pune căte o panglică făcută de trei ori pe mână şi prinsă cu un bongoş[2]. In picioare sunt

1) Naşfele se mai poartă astăzi de Sĕcuence.

2) Bongoş=bold, ac cu gămălie.

cu papuci ori cu ghete, ear mai de mult cu papuci galbeni cu copor şi şi mai 'nainte cu cisme galbene cu creţe şi cu copor. Cu cisme galbene cu copor, umbla şi fetele şi nevestele mai tinere; cele bătrâne umbla cu cisme negre, ear băetele până la 14 ani cu cisme roşii cu copor şi creţe. Mai inainte vreme, portul era mai altfel, că peste iie se imbrăca cu roche fără măneci(1); rochile erau una cu laibărul şi pe la umeri şi pe la găt şi piept cu panglici cu flori de fir, de le zicea guri. Rochile erau cu cămpul negru şi flori de mătasă, ori cu cămpul in tot felul: roche roşie, roche de bogasiu şi roche galbenă de mireasă; in pelea şarpelui(2) numai când se ducea să o ia pe mireasă şi până o cununa, că dacă venea de la biserică o desbrăca şi o imbrăca cu a de mătasă. Inainte punea sorţ roşu de catifea roşie, la colţuri cu flori de fir. Peste roche era cu tilivichie fără măneci, de era la mijloc mai strimtă, şi de lungă, până din sus de genunche, era ca o scurteică şi, pe dinainte şi pe după găt cu plimburi, de le zicea tanele, şi era albe ca de pisică albă. Tilivichiile nu se 'ncheia, că nu cădea luate pe măneci. Când juca, lepăda tilivichia. Earna era cu ghiordii de mătase cu flori şi cu plimburi, cu măneci lungi, de le lua implăşcate. Umbla de mult, de mult şi cu sărici albe şi lungi, şi cu măneci lungi. Femeile se peptăna intr'o vreme cu conciu ca o şea, de-l punea in cap spre ciafă, şi nu se invelea peste el decât cu ştergar; când lucra il lua, că era greu ca ciorile; conciul il punea numai Dumineca şi peste el era cu zăbrainic (ştergar) de era limpede: peste septămână umbla cu cărpe ori cu băsmăluţe, că gimbir nu era.

După ce se 'nţelegeau din zestre şi se vedeau şi se plăceau, rămânea să se hotărească zioa de logodnă; de multe ori logodna era a doua zi de vedere; acum, uneori, chiar atunci chiamă pe popa de-i logodeşte, de nu mai face

1) Pentru descrierea portului vezi şi «Nunta in Şcheiu», Revista Nouă Anul I.

2) Dĕrste.

două seri, însă cam totdeauna logodnele se fac Sâmbăta seara și niciodată in post. De se face cu lăutari, lăutarii ii plătește ginerele.

De se intimpla să mai treacă ceva intre vedere și logodnă, ginerele pe la mireasă nu mergea; mai trecea el așa cu calul pe la poarta ei, că doar se va 'ntimpla să o vază prin curte ori prin casă.

La logodnă ginerele târguia miresii plocon: două pite albe, posmeți, turte groase și o ploscă de vin și il ducea cu femei, una ducea una, alta ducea alta și il punea pe masă și se așăza pe scaune și venea mireasa cu o femee și săruta mâna, și ginerelui ear ii lăsa in mână busuioc, apoi venea o femee și lua ploconul de pe masă. Acuma ploconul de pe masă il ia mireasa, și de pune mâna intăi pe ploscă, zice că-i place vinul.

La logodnă mai mult chema pe popa a casă de-i logodea și-i plătea câte doi sfanți ori câte trei. Popa cum venea, ii lua pe tineri, pe ginere și pe mireasă, in mijlocul casei, ii pune alături unul de altul, le ține două-trei vorbe, că păsesc la taina căsătoriei și-i intreabă că cu voea lor și neindemnați de cineva fac pasul acesta? Ginerele respunde dintr'odată; dar când intreabă pe mireasă, ea se pleacă de sărută popii mâna, și ear o intreabă și ear se duce de-i sărută mâna, până de trei ori; mireasa nu zice că cu voea ei, ori zice numai așa cam din buze, că e cu voea ei, că lângă ea e altă femee de o trimite să-i sărute popei mâna ori o invață să zică că e cu voea ei. Apoi popa le citește din cărți le ia inelele, le pune pe o tavă și le schimbă; ginerele il ia pe al miresii și ea pe cel rămas și le bagă in deget. De inele trebue să aibă grije ca să nu le pearză, că dacă il perde careva din ei, e semn rău și uneori se strică logodna. Mocanii nu prea aveau inele și in loc de inel da miresei câte un galben ori câte un pol. Miresele aveau mai ales inele de argint cu trei lumini, una roșie și mai mare in mijloc și alte două albe. De treizeci de ani in coace, la logodnă popa face protocol, pe care il subscriu tinerii, părinții și doi martori. După schimbarea ideilor se pune masă

la oaspeți, se face bucate: sarmale[1] cu varză, orez și friptură; băutură, întâi rachiu pe urmă vin. Friptura e cam din păsări; de se nemerește în dulcele Crăciunului, tae porc. La orez și sarmale carne de vită; iarna ca friptură sunt cărnați; pe urmă vine și orez cu lapte.

La masă, ginerele invită pe rudele lui mai de aproape și mireasa eară pe ale ei, câte părechi se înțeleg. La masă cei invitați stau cam părechi, bărbatul cu femeea lui, ori șeade și față în față bărbatul cu femeea lui; cele văduve de sunt rude nu se pun la masă, ci stau de ajută, ear de nu sunt rude cu mireasa șed lângă vre-o rudă a lor. Mesenii în timpul mesei mai vorbesc, mai glumesc; mai e câte unul de închină pentru socri, dacă știe să spună vorbe.

Mai înainte vreme era obiceiul că pe tineri la logodnă nu-i punea la masă, ci-i punea într'o cămară undeva, unde gătea bucatele, și erau acolo și femei de le-aducea și lor de mâncare și-i îmbia să mânce; ginerele tot mai lua ce lua, dar mireasa nu lua de loc, ci sta rușinoasă; de aceea se și zice azi cui stă așa smerit, „că stă ca o mireasă.“ Acuma cam de un șir de ani, stau la masă cu oamenii și ginerele și mireasa.

Dacă logodna o face cu lăutari, cât ține masa lăutarii cântă cântece de masă, ear după ce se scoală de la masă, se 'ncepe jocul și cei mai tineri joacă, ear cei mai bătrâni stau și se uită. Jocul se 'ncepe cu hora și se sfârșește tot cu hora, dar se joacă și Mâna ori ca la Breaza, ca la Comarnic, se juca focșeneanca, leșeasca, căzăceasca, brâul jucat numai de bărbați, zanganaua (horă de femei) și altele, și uneori pe la sfârșit se juca și periniță și ține jocul până pe la miezul nopții ori și mai târziu.

După joc, ginerele pleacă acasă. El își ia plosca și cârpele în care adusese ploconul, dar în ploscă îi lasă și lui ceva vin și, în cârpe îi pune ceva turtă. Cu ginerele pleacă și oamenii invitați de el. Oamenii chemați de mi-

1) In Săcele se pronunță sarma*lili*, vac*ili*, oi*li*, capr*ili*, etc.

reasă mai rĕmân acolo şi vorbesc de ginere cum era şi cum s'a purtat; şi de multe ori se strica logodna din pricina asta, că erau şi guri rele de făceau să se strice. Logodna se strică aşa că, de la cine vrea să strice, se trimite cu o muere schimbul indĕrăt, de zice că n'a fost partea; cine strică, perde inelul ori polul. Dacă e mai aproape de nuntă şi se fac cheltueli, trebue să intoarcă şi ce a cheltuit.

A doua zi de logodnă mireasa spală vasele. Ginerele a doa zi merge la mireasă, călare sau pe jos şi ii duce căte ceva, căte o tablă de turtă. Stă ce stă şi mireasa ii dă busuioc, că busuioc ii da ori de căte ori se ducea pe la ea; dar cu mireasa ginerele nu prea sta de vorbă, sta mai mult cu părinţii ei de se 'nţelegea de nuntă.

Nunta se face cam a treia Duminecă de la logodnă, ori şi mai curĕnd de mai e căte o serbătoare peste septĕmână, pentrucă sunt strigările in biserică. Strigările se 'ncep in cea dintăi serbătoare de după logodnă şi apoi urmează ăncă in alte două Dumineci ori serbători următoare. Popa după slujbă ese in uşa altarului şi spune că se căsătoreşte cutare cu cutare, cine ce ştie să arate. Dacă ginerele şi mireasa nu sunt din acelaş sat, strigările se fac şi in satul ginerelui şi al miresei. Dacă vrea să facă nunta mai curĕnd, apoi o poate face şi la o septĕmână după logodnă, de nu se fac toate trei strigările, de le plăteşte, o strigare căte zece, douĕzeci de florini. Nunta se face Dumineca şi numai rar se intimplă să o facă Sămbăta, mai ales căud sunt prea multe nunţi Dumineca.

Joi, inainte de nuntă, se duce ginerele cu plocon la mireasă, se duce zioa, şi plocon ii duce o ploscă de vin, colaci ori două pite, cornuri, covrigi, o tablă-două de turtă şi bomboanţe; ginerele merge călare şi două trei femei după el cu ploconul pe jos. Şi la mireasă intră inăuntru şi pune ploconul pe masă şi vine mireasa şi sărută măna şi ginerului, şi ii dă busuioc, apoi işi ia ploconul şi pleacă şi nu schimbă o vorbă cu ginerele, că mai ales de era şi cioban de la oi şi cam ruşinos, nici in seara de logodnă nu vorbea

o vorbă cu mireasa, de se zicea de el că, săracul mult era înțepenit.

După ploconul ginerelui, era ploconul miresei, trimis prin o muere: era o pereche de dăsagi de mițe, cumpărați gata, două trei pite, o ploscă de vin, o găină friptă și umplută cu stafide, o tablă de turtă și busuioc. Acum în loc de pite, duce colaci și în loc de dăsagi, de e mai bogat, duce un cufăr ori giamantan. Ginerele cinstește pe femeea care le aduce.

Joi, ori Sâmbătă înainte de nuntă, după cum se învoia, umblau chemătorii; pe cei mai departe, de prin alte sate, îi chiamă de Joi. Ginerele își alegea patru chemători și mireasa eară patru; alții de mijloc câte trei și până și în doi chemători, mai ales dacă mirele și mireasa erau din același sat. Chemătorii erau feciori cam și ei buni de însurat și călări pe cai buni. Se adunau cu toții la ginere la șeapte ori opt dimineața și acolo erau și lăutarii, și la chemători li se spunea oamenii pe care să-i cheme din partea socrului mare; apoi pleca ginerele cu chemătorii și cu lăutarii de se duceau la mireasă; lăutarii mergeau înainte și ginerele și chemătorii după ei călări. La mireasă, cum descălecau de pe cai, venea o muere de le lua la chemători pălăriile de le cosea pe ele ruji, (cocarde) de panclici cusute pe găitan de fir galben, panclici roșii și albastre, și eșea mireasa de li le da și li se spunea și din partea socrilor mici pe cine să cheme, apoi după ce mergeau și pe la nun, de le spunea și de acolo pe cine să cheme, chemătorii se împărțeau doi câte doi, de mergeau unii în Dêrste, alții în Turcheș și pe unde aveau să cheme. Din fiteși care doi chemători, unul avea plosca și altul un clondir de cusitor și strîmt la gât și când se isprăvea băutura din el, îl umplea cu din ploscă, mai des cu rachiu bun dulce. Chemătorii mergeau la om, eșea omul în curte, intrau și ei călări, da „bună zioa“ la gazde, îi da să închine din clondir și când închina zicea „într'un cias bun“, ori „să dea D-zeu noroc“ și unul din chemători zicea: „s'au rugat socrii cei mari și cu cei mici și mai cu dinadinsul tinerii

şi noi trepădătorii, ca să faceţi dragoste, să poftiţi şi pe la noi un cias două, cât va orândui Dumnezeu, la veselia dumnealor, că tare se vor bucura de feţele d-voastre.“ Cel chemat respundea: „mulţămim dumnealor pentru socoteală şi d-voastre pentru osteneală; dacă ne va erta vremea, cu plăcere vom lua şi noi parte la veselia dumnealor.“ Apoi mai sta de vorbă de intreba de la cine sunt chemaţi, pe cine ia, cine e nun, unde se face nunta şi altele. A doua oară ii da să inchine, de inchina: „traiu bun tinerilor şi bucurie bătrânilor.“ A treia oară inchina: „pentru sfânta Troiţă să ne fie de-o fiinţă“; ear a patra oară inchina pentru trepădători: „inchin la cinstitele feţele d-voastră.“ Şi chemau chemătorii toată zioa până isprăveau pe toţi de chemat şi dacă chemau Joia, nu mai chemau Sâmbăta. — Acum au inceput de chiamă cu bilete, bilete de nuntă, de nu mai chiamă cu plosca.

Ginerele, după ce plecau chemătorii la chemat, se ducea şi el de la mireasă acasă şi se imprăştiau şi lăutarii pe acasă. Dară seara, in seara in care chema, lăutarii trebuiau să se ducă la ginere şi de acolo il luau şi mergeau la mireasă. că in seara zilei când chema la nuntă, era „jocul chemătorilor.“ Pe mireasă trebuia să o joace toţi chemătorii, dar intăi ginerele, şi dacă mai era şi câte o nevastă tănără, din rude ori din vecini, le juca şi pe acelea, pentrucă jucau şi alţi feciori, de se intimplau pe acolo. Fete de erau nu se arătau prin casă; ele sta prin curte, furişate pe la ferestri, de se uitau. La mireasă când era jocul chemătorilor, se făcea şi masă, şi jocul incepea după ce se scula de la masă, după ce mânca şi ţinea până la miezul nopţii, ori şi mai târziu.

Joi mai ales, se coace de nuntă, pâne şi colaci; Vineri tărguesc din Braşov, tărguesc de nuntă. Sâmbătă toată zioa, lucrează şi chemătorii şi ginerele şi ajutătoarele până noaptea: fac laiţe, scaune, pun mesele şi altele; vara, masa se pune in grădină şi mesele şi laiţele sunt făcute din scânduri pe părusi bătuţi in pământ; femeile tae carnea şi fac toate câte trebuesc pentru nuntă. Pentru fiert, la nuntă,

se face foc in curte ori in grădină, de-i zice cunìe; pentru impinsul tăciunilor e un om de-i zice tăciunar.

Sămbătă era ploconul ginerelui, dat de mireasă; cei mai săraci nu dau atătea plocoane.

In presara nunţii se juca vedrele (1) la ginere, jucau rude şi muerile care găteau de nuntă; ele după ce tăiau verzele şi aşezau sarmalele in oală şi după ce isprăveau şi celelalte lucruri de nuntă, se apucau de joc, de se zicea că joacă „jocul vedrelor“ şi la vedre era de se 'nvăţa ginerele să joace, că de era cioban, nu ştia să joace. De chema Sămbăta la nuntă, atunci lăutarii se 'mpărţeau şi ginerele mergea mai intăi cu lăutarii la mireasă, la jocul chemătorilor şi apoi de acolo, după ce isprăvia, venea acasă la vedre.

Sămbătă seara ori in zioa de nuntă de dimineaţă venea bărbierul de rădea pe ginere; un lăutar cănta de jale şi mama ginerelui sta lăngă el şi plăngea; de multe ori plăngeau toţi ai casei; ginerele era de multe ori nepremenit de o săptămănă.

Duminecă dimineaţa, cam pe la opt, ginerele trimetea cu punga, de se zicea că „duce punga la mireasă“ şi mergeau cu ea patru, cinci părechi de mueri, tot cam femei tinere, şi intre ele şi doi bărbaţi, fraţi ori rude mai de aproape de ale ginerelui, că de era ceva mai departe, mergeau in căruţe şi bărbaţii mănau caii, şi duceau punga cu lăutari de cănta şi la ducere şi la intoarcere. Punga era de piele imbrăcată cu mătase ori cu barşon, cu catifea şi cu băeri şi cu ciucuri de mătase; in pungă punea bani de argint, doui, trei sfanţi ori şi galbeni. Punga, mireasa o ţinea toată viaţa de o purta la brău, semn că ea are să fie iconoama casii; o purta legată de brău şi de pungă era legată cheea de la ladă. Cu punga mai ducea un colac mare de-i zice păpuşă, păpuşa miresii; o duce tăciunarul, de-abia o duce

1) «Numirea s'a luat de la cuvèntul «vadră», o măsură veche de vin, pentrucă Sămbătă seara se aducea vinul şi era o fală la mocani să cumpere căt mai multe vedre de vin pentru nuntă.» A. Bărsean.

aşa de mare este, şi e făcută in formă de păpuşă şi pe la gât ca cu galbeni făcuţi din aluat; afară de păpuşă mai duce table de turtă, cunfeturi, cornuri, posmeţi şi altele. Ginerii mai cu dare de mână puneau pe păpuşă şi câte o salbă de galbeni pentru mireasă. Cu punga mai duce şi pentru mireasă, duce datele miresii; duce materie pentru zăbun, de mătase ori de barşon şi o păreche de ghete noue pentru mireasă şi in ghete pune stafide şi boboanţe; dar daca e câte unul mai posnaş, le scoate şi bagă câte un morcov; când se ducea miresei cisme galbene de mireasă, de acelea ingrija mireasa ca de ochii din cap, ca să le aibă măcar un an de zile curate. Pentru soacră duce cisme, cisme de soacră. La mireasă cum ajunge, intră in casă şi pune ceeace duce pe masă şi mireasa vine cu femei, dă bună dimineaţa, sărută mâna la femeile care duseserĕ punga şi apoi ia de pe masă tot ce duseserĕ cu punga de la ginere. Pe femeile, care merseserĕ cu punga, le cinstea, le făcea masă cu sarmale şi orez, de sta ca vreun ceas şi după aceea juca in curte la mireasă, juca hora păpuşii şi până juca ele, la mireasă se pregătea ploconul ginerelui. Acum la mireasă nu le mai face masă când duce punga; le dă câteo dulceaţă şi câte un păhărel de rosol şi turtă şi atâta tot. De o seamă de vreme s'a lăsat de nu mai duce nici pungă ci numai păpuşa şi celelalte lucruri, dar tot se zice că „merge cu punga.“

După ce stă hora, pleacă cu ploconul pentru ginere tot muerile acelea şi când pleacă lasă şi la mireasă câte un lăutar, doi. Pentru ginere ducea cămaşă şi ismene şi pe ele ţimir de argint cu lumini şi ploscă ori o sticlă de vin; in cămaşă o cărpă frumoasă legată de chiotoarea cămăşii; in ismene câte una mai posnaşă băga urzici şi mărăcini. Cum ajunge la ginere ii dă ploconul şi el se imbracă cu cămaşa şi cu ismenele, că cu ele se cununa, ear femeile ii lua căciula şi i-o gătea cu ţimirul; ţimirul nu se potrivea pe pălărie, de aceea ginerele era cam cu căciulă, căciulă neagră, când se cununa şi toată zioa de nuntă ginerele sta tot cu căciula in cap, fie cald, fie frig, toată zioa purta ţimirul. Ţimirul avea şi rubele atirnate, dar n'avea fiteşicare ţimir. Mai in-

coace in loc de ţimir au inceput să-i ducă ginerelui de la mireasă o floare de iarnă, cumpĕrată din boltă; şi floarea de la mireasă ginerele o purta in căciulă, ear acum o poartă in piept. Cât se gătea ginerele şi cât ii găteau femeile căciula, alţii ii inşeuau calul şi i-l găteau şi i-l scoteau la prag.

Inainte de a pleca la biserică Duminecă, ginerele stă la masă şi-i cântă lăutarii şi pune la masă şi pe oamenii care se adună să meargă cu el şi aşteaptă până se adună mai multicei şi după aceea pleacă cu ei. Când pleacă deacasă ca să se ducă la biserică la cununie, ginerele sărută mâna tată-sĕu şi mame-sĕi şi ii aducea calul şi incăleca, ear părinţii lui plângeau. Când era de incăleca oamenii şi mai cu seamă feciorii veneau la el de nu-l lăsau să se urce pe cal, de-l necăjeau şi veneau şi lăutarii de cereau cinste.

Mai nainte vreme să fi fost cât de aproape, ginerele şi cu oamenii, şi tineri şi bĕtrâni, mergeau călări pe cai gătiţi, de erau câte cincizeci, câte o sută de călăreţi, ear femeile mergeau in căruţe. Acum dacă e departe, merg mai mult in căruţe; de e mai aproape, merg şi pe jos. Când pornea ginerele la biserică, unul din lăutari se făcea pasmangiu de cânta cu „poşta“ şi mergea el inainte şi pe cal alb, pe cal urit şi slab. Pasmangiul la cap era cu brău roşu şi imbrăcat şi el in haină roşie şi pe obraz era făcut cu făină. In vremile alea, nu se făcea nuntă fără pasmangiu, că el era de făcea lumea să rizĕ, de incăleca pe cal şi de-a dindăratele, şi prindea calul de coadă in loc de căpăstru. Se zice că cel dintâi, care s'a făcut pasmagiu, a fost un ţigan fugit de la boeri din ţară, de trecuse in Săcele; după ce s'a prăpădit ala, s'a lăsat şi obiceiul.

Ginerele, după ce pleacă de acasă, cu lăutarii şi cu oamenii lui, merge intâi pe la nun, şi nunului ii duce de la ginere plocon: doi ori patru colaci, o pecie de carne ori un purcel jumulit şi o ploscă de vin, şi le duce un om din partea ginerelui ori o rudă mai de aproape a lui, le lua pe braţ şi i le ducea.

La nun, până venea ginerele, se adunau oamenii che-

maţi de el, şi nunul le punea masă şi când auzea că vine ginerele, eşea de-l aştepta in curte. Ginerele intra in casă, punea ploconul pe masă şi săruta mâna la cei din casă; cu el intrau şi din oameni căţi vreau şi căţi aveau loc şi când intră zic: „să fie intr'un cias bun; unde va pune nunul mâna, să pună Dumnezeu mila.“ Nunul primeşte ploconul şi mai cinsteşte pe oameni cu colac şi vin, de bea din ploscă ori din sticlă şi pleacă cu toţii la mireasă, că la nun nu prea sta, ba din cei călăreţi unii nici nu descălecau.

După ce incăleca şi nunul ca să meargă la mireasă, până la mireasă el comanda, de nu, el avea om, omul nunului. Nuna ducea miresei plocon un colac, o tablă de turtă şi cornuri.

La mireasă ear ii aşteaptă in curte, şi cum ajung acolo, bărbaţii rămân afară, eară nuna cu muerile ei se bagă in casă şi dă ploconul miresei; alte mueri remăn in curte, că şi acolo e lume multă venită să vază nunta. Pe lângă mireasă sunt părinţii ei şi fraţi şi surori. Mireasa sărută mâna nunei şi sărută şi la femeile ce merseseră in casă cu nuna şi le cinsteşte cu rosol şi posmeţi, de gustă toate aşa d'a-n picioarele, că in casă nu stă mult, pentrucă lăutarii incep să cânte in curte, cântă „hora miresei“, de are cântecul ei. La horă se prind oamenii mai tineri şi se prinde şi ginerele lângă nun, şi nuna scoate mireasa şi se prinde cu ea intre ginere şi nun şi es şi celelalte femei şi se prind şi ele care vrea.

In dimineaţa zilei de nuntă, ginerele avea grija să trimită miresii un brad, pe care mireasa il impodobea cu turte, cornuri, posmeţi şi il infigea intr'un colac rotund; când mergea ginerele şi cu nunul la mireasă, colacul era acolo gătit pe masă. După ce incepea jocul, omul nunului se ducea in casă şi lua bradul in mână şi colacul pe mână şi venea de se prindea cu el in horă de-l juca. Când sta jocul, săreau toţi, copii, mueri şi oameni, se răpezeau de luau de pe brad care ce putea: cornuri, posmeţi ori bucăţele de turtă, de omul nunului remânea cu colacul şi cu bradul despoiat; acum de brad nu se prea aude.

După ce joacă cât joacă, lăutarul cel mai bun se ducea la naşă şi-i cânta de jale şi naşa lua pe mireasă şi o ducea in casă. Acolo sunt părinţii fetei, stau in fruntea casei pe două scaune, unul lângă altul, bărbatul la dreapta, şi mireasa vine şi le sărută mâna şi le sărută şi ghenunchii şi ei o sărută pe ea pe frunte. Mireasa incepe să plângă şi plâng şi părinţii ei. Altădată şi lăutarii cânta de jale şi cânta şi din gură:

Taci mireasă nu mai plânge,
Că la mâta te-om aduce;
Că mila de la bărbat
Ca foaea de pĕr uscat:
Când gândeşti, că inverzeşte,
Atuncea se vesteşeşte.

Acum nu mai prea cântă nici lăutarii ca altădată, că altădată şi mireasa, când vrea să o scoată să plece la biserică, nu cam vrea să easă, de se ţinea de uşă şi naşa o trăgea de mână să se ducă; altădată mireasa când plângea, plângea in toată puterea, nu numai de formă.

După ce o scotea din casă, inainte vreme ii punea in cap sovonul de-o ducea aşa până la biserică şi după ce-o cununa, eară i-l punea de-o aducea cu el până acasă la ginere; sovonul era ca o glugă, de nu putea mireasa să vadă decât jos; el era al bisericei. Inainte vreme mireasa de când pleca la cununie şi până ii punea conciul, purta pe cap, boartă de metal, de argint poleit, o purta pe frunte şi era făcută cu lumini de tot felul şi ca o palmă de lată.

Mireasa când o lua să meargă la biserică, mergea in căruţa nunului, ear ginerele, nunul şi cu oamenii, mergeau călări. Dacă biserica era de tot aproape, mergeau cu toţii pe jos: intăi ginerele şi nunul şi oamenii, apoi nuna şi mireasa cu muerile. La biserică se oprea şi omul nunului mergea cu intrecătorii pe drumul mare până la un loc anumit, de-i lăsa să se 'ntreacă. Intrecători erau chemătorii şi zece, cincisprezece, douăzeci de alţi feciori sau oameni mai tineri, şi toţi călări pe cai buni. Omul nunului ii ducea

până la un loc oarecare pe drumul mare, cât vrea de departe; acolo îi punea în rând, apoi le da drumul să se întreacă şi oamenii îi aşteptau, că puţini intrau în biserică până nu se întreceau. Uneori omul nunului lua şi o ploscă de vin, de da la întrecători să închine după ce îi aşeza în rând şi, pe când unul ori altul închina, el comanda să plece şi cel cu plosca de degrabă, ca să plece şi el, arunca plosca jos.

Dintre întrecători cine ajungea mai întâi, căpăta cărpă de la ginere şi o sticlă de rachiu, al doilea căpăta de la mireasă cărpă şi o sticlă de rachiu, al treilea colac de la ginere, al patrulea colac de la mireasă: de al cincilea se zicea că strînge potcoavele căzute de la caii celorlalţi. Era mare cinste pentru cine eşea întâi la întrecere, şi cei doi care eşeau întâi, se duceau de le lega cărpele la cal la ureche; ceilalţi doi luau colacii pe mână, că colacii erau făcuţi cu gaură în mijloc. Azi rareori se mai întrec la câte o nuntă; se întrec băeţi pe jos.

După întrecere, trecea toată lumea în biserică şi stau şi alergătorii până se făcea cununia, că întâi se făcea logodna, apoi cununia. În biserică stă ginerele şi mireasa unul lângă altul: mireasa la stînga mirelui. Era semn rău dacă printre ei trecea vr'un băiat ori cineva şi de aceea se păzeau tare să nu treacă nimeni. Nunul şi nuna stă la spatele ginerelui şi miresei, ear pe delături sunt rude de-ale miresei şi ginerelui. Preotul le citeşte din cărţi, face slujba căsătoriei, le dă făcliile aprinse de le ţine în mână, le citeşte vanghelia, le pune cununiile în cap cu ajutorul nunilor şi apoi la sfîrşit cântă: Isaia dănţueşte de ocoleşte, şi când ocoleşte, nunul cu dreapta apucă dreapta ginerelui şi nuna cu dreapta, dreapta miresii şi aşa ocolesc ori se prind cu toţii de mâni, tinerii şi nunii.

Nun e totdeauna cel ce a botezat pe ginere, fie el cât de sărac. Dacă e mort, e un fecior al lui şi numai dacă nu are pe nimeni, ori dacă nu vrea, numai atunci ginerele îşi caută alt naş; de multe ori pentru asta se întîmplă şi neînţelegeri. Plata preotului o dă jumătate ginerele şi jumătate nunul. Făcliile le aduc doi băeţi până ina-

intea bisericei şi de acolo le ia naşii şi le duc aprinse până acasă.

Când es din biserică, din băeţi care cum vrea, pun in cale câte un ciubăr ori o bută cu apă, de pun nuntaşii in ele crăiţari.

Când merg acasă, mireasa merge in car la naşa, şi un cal la acel car, e cu o cârpă la ureche, ca semn că e mireasa acolo; ginerele altădată mergea tot călare, după căruţa miresii şi după el ceilalţi oameni, care călare, care in căruţă, care pe jos. Acum a eşit de merge şi ginerele in căruţă, că nu mai merg călări, şi merge intr'o căruţă cu mireasa. Dacă mirele e din altă comună, lăutarii pe câmp nu cântă.

Cum ajung la socrul mare acasă, acolo trebue să intre in curte odată ginerele şi mireasa şi cu naşii. In funtea curţii sunt aşăzate două scaune şi pe unul şeade naşul, ear pe celălalt se aşează naşa; ceilalţi oameni se aşează de jur imprejur pe scaune şi unii mai stau şi in picioare. In curte este spălatul mânilor. Se aduce o sticlă cu apă curată şi o cârpă, cârpa de spălat, şi se dă miresei, ear mireasa se duce şi toarnă apă din sticlă de se spală nunul şi nuna pe mâni. Acum i se aduce miresei şi ştergar de şters şi naşii nu se şterg pe cârpă, ci o ţin curată, frumoasă; cârpa de spălat, mireasa o pune pe umerele naşului, ea ii remâne lui. Naşul scoate din buzunar un ban de argint şi il pune miresei in sticlă. Haz se face, că unii mai posnaşi, vin cu câte o oală de cenuşă, ori de pământ, ori de ce au la indemână şi când mireasa toarnă apă să se spele, ei ii presară nunului din oală pe mâni, de mireasa e silită să-i toarne două trei sticle de apă, până se spală. Dar apa i-o aduc mueri, că totdeauna sunt pe lângă mireasă câte două trei mueri din rude, de-o invaţă ce să facă şi-i aduc toate la indemână.

Pe când se face spălatul mânilor, vin pocânzeii de la mireasă de aduc terfele, adecă darul miresei. Cu pocânzeii vin doi oameni, fraţi ori veri de ai miresii, unul de mână caii, altul de vede să nu cază, să nu se pearză ceva din

car. Pentrucă darul miresei il aduc in car, aduc lada miresei, pe ladă straiu, două ţoale, trei patru perini, saricâ şi in ladă hainele pe care le are mireasa de la părinţii ei şi plocoanele ce le capătă de la surata. Acuma cei mai de ceva, duc plapumă şi saltele şi in loc de ladă dau garderobă. După ce se face spălatul mănilor, oamenii care le aduc nu vreau să le dea, că zic că au adus marfă bună şi incep să o laude. Cei de la ginere incep să se tocmească, că ce să le dea şi numai după ce le dă cărpă, un colac şi căte o sticlă de vin de-o cofă, incep să le descarce şi să le ducă in casă.

După ce face spălatul mănilor, ginerele işi ia pe mireasa de mână şi o duce in casă, dar trebuea altădată să fie cu băgare de seamă când intra in casă, ca să nu păşească mireasa intăi in casă, că atunci se zicea mai inainte vreme, că ea are să fie stăpână in casă şi că tot ce va zice ea, va fi zis. Ce fel de obiceiu era intr'o vreme, că mirele atingea pe mireasă de trei ori cu biciul ori cu frĕul calului, inainte de-a intra in casă; ba erau căte unii de-o atingéau binişor.

Până se face spălatul mănilor se adună şi nuntaşii, şi după ce tinerii intră in casă, ceilalţi se aşază la masă, că masa se pune vara de obiceiu in grădina de lângă casă ori in curte. La masă şade nunul şi nuna cu oamenii lor şi lângă nun stă popa, când merge şi el la nuntă, apoi socrii mari cu oamenii lor şi cei mici cu oamenii lor. La masă stau ca şi la logodnă, stau părechi, adică fiteşicare femee lângă bărbatul ei; văduvele pe lângă căteo rudă, ear feciorii deosebit. Pe masă se află talere cu posmeţi şi cornuri şi ici colea căte-o sticlă plină cu rachiu mai bun, dulce. Nunul incepe şi zice şi la ceilalţi să inceapă şi preotul zice rugăciunea de masă. La inchinat se zice: „intr'un cias bun", ori „traiu bun tinerilor" şi altele şi se respunde de ceilalţi cu „amin!" După ce inchină din rachiu, ia şi din posmeţi şi din cornuri. Dup'aceea s'aduc sarmale cu varză, că aşa e obiceiul in Săcele că sarmalele nu lipsesc, fie nuntă, fie logodnă, fie pomană, fie ori-ce masă va fi, şi ori şi ce bucată

s'aduce pe masă, se pune intăi nunului şi de la el se dă şi se imprăştie la ceilalţi. Cuţit şi furculiţă işi aduce fiecare nuntaş de acasă, invelite intr'o cărpă ceva; şervete nu sunt. Pentru fiecare nuntaş e pe masă un taler rotund de lemn, şi pe el o bucată mare de pâne, coaptă in casă. Acum a eşit de in loc de talere de lemn sunt blide de pământ prost; dar şi acum remân cât ţine masa, nu se schimbă, şi pe ele işi scoate fiecare din ce se aduce pe masă. După sarmale se aduce orez fiert şi cu bucăţi de carne in el (pilaf), carne de vită ori de pasăre. După orez e repaos şi in timpul repaosului se string sticlele de rachiu de pe masă şi se aduc altele cu vin.

Inainte vreme tinerii nici la nuntă nu sta la masă, ci sta deosebit in casă ori in cămară undeva. Mai de mult mirele şi mireasa in zioa de nuntă nici de dulce nu mânca, că le făcea o mâncare gătită numai lor, pe care o chema crepchin şi era mueţi cu vin şi stafide şi zahar şi lor le ducea acolo in cămară de mânca şi pe lângă ei erau din mueri de-i indemna. Soacra mică la nuntă e tot cam pe lângă mireasă şi socrul mic şi el cam rău de pagubă, că şi-a dat şi fata şi a dat şi zestre. Acuma ginerele şi mireasa stau şi ei la masă cu oamenii.

După ce mânca, pe mireasa o ducea de o gătea, o schimba din haine şi-i punea gimbirul in cap, de se zicea că o „inveleşte.“ Gimbirul i-l punea un băiat de i-l aruncă de trei ori pe cap; băiatul capătă trei patru crăiţari. Când ii punea gimbirul era de faţă şi un lăutar care cânta de jale şi mireasa plângea. Pe gimbir punea o panclică lungă şi lată, adusă in ciafă şi lăsate căpătăele de atirna până jos pe spate şi peste panclică punea posomant. Cu panclicile şi cu posomantul umbla mireasa un an de zile, până la sântă Mărie. Acuma se pune gimbirul a douazi Luni; panclici nu se mai poartă, ci numai posomant. Când le pune gimbirul la miresele care au păr prea mult, le mai tae din el, ca să le poată invelì.

După ce o schimba pe mireasă şi o invălea, in timpul

pausei o ducea la masă cu ginerele, de se așăza la spatele nunului și nunei. Tot atunci se aduce căldarea din partea nunului, căldare mare nouă, de aramă, pe care o dăruește nunul tinerilor. Căldarea o pune pe masă inaintea nunului; deasupra căldării pune un colac mare, in care infig făcliile de cununie și le aprind; colacul remâne chemătorilor de-l impărțesc intre ei.

După ce s'au așăzat ginerele și mireasa la spatele nunilor, se incepe darul. La dăruit, unul dintre lăutari, cel mai bun de gură, se duce in casă și de la o rudă a miresei ia darul pregătit pentru nun: patru coți de pănză, de se zice „trupul nunului", ear pentru nună o păreche de măneci de simizet și cărpă de mătase. Tot lăutarul aducea soacrei mari ia făcută, cusută in fir și dăruită de socrii mici, și cămașă pentru socrul mare; pentru fiecare aducea pe rând și la fiecare dăruit spunea căteo glumă: la ie că e scurtă și cu poalele sparte, cămașa că e ruptă, și zicea că dacă nu cred, să le imbrace ca să se incredințeze. Apoi aducea lăutarul cărpele pentru chemători, cărpe de lână, pentru fiecare căte una; jumătate le dăruește de la mireasă și jumătate de la ginere. După aceasta dăruesc ceilalți; cel dintăi dăruește nunul: bani de argint ori de aur, de regulă căte un galben. De la ceilalți meseni darul il iau chemătorii și il pun pe o tavă și il duc nunului spuindu-i de la cine este. Nunul ia darul și-l dăruește: „luați in nume de bine, finilor, de la cutare atăta; de la Dumnezeu mai mult, de la dumnealor mai puțin, Dumnezeu să vi l sporească, să vi-l inmulțească". Finul respunde: „Foarte mulțămim dumnealor". Cei din urmă dăruesc socrii mari și mici, și dăruesc tot bani, căte un galben, doi. Dăruesc din oameni și scule și mai ales rudele: o icoană, oglindă, clește, topor, fier de călcat, candelă și altele, ori dăruesc și vite, căte un viței ori și bucate; dar astea se spun numai, nu se arată, de se duce mirele a doa ori a treia zi, de și le ea.

După ce se gată de dăruit, nașul cere de la mireasă o cărpă, ia darul din căldare, il leagă in ea impreună cu

bucăţele de pâne, il stropeşte cu vin şi il dă miresei in mână: căldarea, făcliile de cununie şi sculele dăruite le ia ginerele. Apoi ginerele şi mireasa sărutau mâna naşilor şi la oamenii şi muerile de pe lângă ei şi se duceau. După ce se duc ei, umblă cu talerul de stringe crăiţari unul din lăutari şi sucăcioae cu lingura in mână şi tăciunarul cu mâna legată, că zice că şi-a ars-o de foc, şi pune care cât vrea, câte un crăiţar, doi. După aceea se aduce friptura şi se umplu toate sticlele cu vin, şi mănâncă şi friptura şi după ce gată şi cu asta, nunul face semn lăutarilor să zică hora; asta e altă horă, are alt cântec. Oamenii se scoală de la masă şi chemătorii incep să stringă totul de pe mese.

La hora intâi de după masă se răpezeau feciorii la ginere să-l ia pe sus, să-l ducă in apă şi mireasa se ducea să-l scape, şi numai după ce da ceva, două, trei băncuţe ori un florin putea să-l scape, să meargă ear să joace. La hora intâi, de-i zice şi hora miresei, era uneori obiceiul, că se prindea tatăl mirelui şi juca cu leuca de la car ori cu o puşcă legată de gât cu un ştreang, ear mama miresei cu iţele de ţesut pânză şi juca ce juca cu ele până ce mireasa se ducea de li le lua şi le punea la un lăutar de le ţinea şi el cât ţinea hora.

După horă incepe mâna (breaza) şi la jocul acesta altul nu e ertat să bage femee in joc decât nunul; el ia câte două trei mueri şi joacă cu ele şi din bărbaţi se duc de i le ia şi le joacă mai departe; nunul ia altele şi tot aşa. Daca nunul e bătrân, atunci e un „om al nunului“.

Jocul e afară chiar şi iarna, se joacă până se insereză şi jocul se sfirşeşte tot cu hora.

Seara, lăutarii se impărţesc: nunul işi ia pe care-i place şi-şi chiamă şi oamenii care vrea, de se duce cu ei la el acasă; socrul mic tot astfel; dar se duc unii şi nepoftiţi; apoi rămân oameni şi la socrul mare şi rămân şi lăutari. Chemătorii se duc uneori şi ei la câte o fată.(1) Nu-

1) Dârste-Nou.

nul ia la el pe ginere și pe mireasă și le face masă de șed și oamenii la masă și, după ce mâncă se incepe jocul. Joacă ce joacă și nunului ii pune un scaun ori un steand in mijlocul casei și il așază pe el, și din oameni unii il ţin, ear ginerele și mireasa il descalţă, e desculţatul nunului, și mirele trage de-o cismă ear mireasa de alta. De cisma de care trage ginerele, apucă din oameni unii de ţin și nu lasă să easă din picior, și-l face să se necăjească și pentrucă mireasa il descalţă mai ușor, il rid cu toţii pe mire și-i zic că mireasa e mai ţeapănă ca el. Când l'au desculţat pe nun de amêndouĕ picioarele, oamenii ce il ţineau pe scaun, căte opt nouĕ il ridică cu scaun cu tot pe nun in sus și alţi oameni aduc cărbuni aprinși, boabe de mazere, ori sparg oale ceva de fac hărburi și nunul are să joace pe ele cu mireasa. Dar mireasa cu milă pentru nașu ei, ii aduce pantofi, ca să nu joace desculţ, iar oamenii i-l iau și tot il fac să joace; mirele joacă cu nașă-sa.

Mai inainte vreme se făceau mari pagube cu desculţatul, căci oamenii spărgeau și stricau tot ce găseau prin casă, de bietul nun trebuia să-și scoaţă totul din casă până nu veneau oamenii la el. Unuia, neavĕnd ce să-i spargă, i-au tăiat burdușii cu brânză. Acum s'au mai lăsat de spart și de stricat, dar la căte o nuntă mai așa, tot mai aduce căte o oală mai veche, mai spartă, de-o face hirburi și joacă nunul pe ea.

La desculţat e obiceiul de nunului ii leagă o cărpă de picior, de joacă cu ea și in pantofi; se zice „cărpa de desculţat.“

Printr'un timp, nunul trimite pe tineri acasă cu căruţa. La multe locuri ţine jocul până in zioă.

La socrul cel mic eară e masă și joc și la cel mare tot așa și ţine și acolo jocul până când vreau să stea și oamenii; jocul totdeauna se incepe și se isprăvește cu hora. Oamenilor când pleacă acasă, le zic lăutarii marșul.

Când tinerii se intorc acasă, soacra mare are grije să ia pe mireasă să o culce cu ea și nu o lasă cu ginerele

până Luni seara, că ar fi păcat și la asta se ţinea altă dată mult.

Luni e spălatul vaselor.

Păpuşa o tae bucăţi și o imparte la femeile care ajută.

De la soacra mică Luni se aduce tinerilor plocon, il aduc zece douesprezece mueri, rude de-ale miresei, și ca plocon aduc o găină jumulită, un castron cu orez cu lapte, mueţi cu vin, zahăr, stafide și scorţișoară, colaci și sticlă cu vin apoi 12 farfurii, 12 cuţite și 12 furculiţe. Vin și lăutarii la soacra mare și se face masă și după masă se incepe jocul și se joacă până seara. Când joacă, ginerele trimite naşului plocon, ploconul al doilea, prin un om doi mai deaproape ai mirelui și cu un lăntar; trimite ca plocon colaci, o găină ori o pecie de carne și o ploscă de vin. Seara, rudele miresei se duc pe acasă și tot ce au adus, remăne miresei.

Luni sara, soacra ori altă femee chema pe cea tănără in odaea unde avea să se culce, ii arăta cum să tae ori să desnoade straiul și o invăţa și cum se aşterne patul, și după ce venea ginerele, se făcea nevăzută.

Marţi sara, socrul mic găteşte masă, de-i zice „calea pre mare“ și la masă merge ginerele, mireasa, naşii, socrii mari și rudele mai deaproape ale ginerelui, și după cum se intimplă: se duceau cu bucurie şi veseli, ori triști şi fără voe, ori mulţi nici nu se prea duceau. Mireasa duce plocon mamei sale. Când să plece deacolo acasă, pe a tănără o mai ascunde, de-l face pe ginere să o caute. Dar se ascunde și mireasa singură, că nu vrea să se mai ducă de la măsa, că zice că-i e urit, și ginerele se intristează și toţi stau de ea să meargă, că e binele ei, de-o fac să meargă; și nunul o indeamnă să meargă cu ginerele acasă și-i făgăduește că o trimite a doua zi eară indărăt la mumă-sa.

In cea dintăi Duminecă după nuntă, e scosul bisericei, la biserică o scoate soacra mare. Nevasta tănără merge după soacră, in urma ei, și tot aşa merge un an de zile,

când se duce la biserică și face ce face soacra: se închină după soacră-sa la icoane; in biserică sărută mâna la toate muerile.

Bărbatul de multe ori, la o septĕmână după nuntă, pleca in ţară, de remânea nevasta ear singură. Când pleca el, soacra mică ii aducea o traistă, o găină friptă umplută cu stafide, un colac și cornuri. Când pleacă bărbatul in ţară, remâne poarta deschisă până seara, că pleca mai 'nainte cu carul, de trebuia să deschiză poarta cea mare, și când pleca, se ferea să nu se 'ntilnească cu popa, că atunci era semn rĕu. In ţară, mocanii și după ce se 'nsurau, petreceau tot timpul și nu mai veneau decât de două trei ori pe an: cătră postul Crăciunului, de sta două septĕmâni, către postul Paștilor şi vara pe la Sfântă Mărie.

După nuntă, trimite naşa finei un plocon mai mic, ear la Crăciun și la Paști, fina trimite naşei plocon. După Paşti, naşa trimite finei alt plocon, ploconul cel mare: un ciubĕr mare cu cercuri de fer ori de aramă, patru ori şase păni, o tablă de turtă dulce și cornuri.

La Paști, fina merge la biserică cu două făclii, care de care mai frumoase, şi când ese cu invierea, le aprinde și le dă naşilor. Asta o face toată viaţa.

La Rosalii, trimite fina naşei plocon, ploconul cel mare, că naşa cere, spune ce să-i cumpere: o maşină de călcat ori o oglindă, ori 12 talere cu cuţite, furculiţe și linguri, apoi pitele intreite şi celelalte eară. Plocoane mai mici, după nuntă, se trimit până la douĕzeci de ani; unii işi trimit şi toată viaţa.

In anul dintâi, tĕnĕra la Rusalii se duce la mormĕnt cu soacră-sa şi din neamuri vin de-i aduc şi-i dă câte o sticlă şi câte un colac ori altceva.

Tinerii, după nunta, cel puţin un an trebue să trăească la părinţii feciorului, că se zice că e ruşine să iasă

de la părinți;[1] și dacă se intimpla vre-o neințelegere și eșea mai inainte de-a fi implinit anul, vina i-o da celei tinere și de fecior zicea că n'a avut noroc. Când e traiu rău in casă, voatra urechi să aibă să asculte, că-și aude și ea destule blăsteme, ear când e traiu bun, nimeni nu mai pomenește de ea.

G. I. PITIȘ.

1) Dĕrste.

RADUL NEGRU

ŞI

ORIGINILE PRINCIPATULUI ŢĂRII ROMÂNEŞTI

— Urmare —

II.

Graditiunea despre descălecatul lui Radul Negru, nu află adeverire in mărturiile contempurane, precum se ştie despre descălecatul Moldovei. Din contra, ele arată că statul român din stinga Dunării are fiinţă inainte de data cronicelor 1290, mai intăi in formă de două voevodate, unul in dreapta şi altul in stinga Oltului, adeverite indată după invasiunea Tătarilor de la 1241 ca dependinte de coroana Ungariei.

La 1247, Regele Ungariei, Bela IV, dărueşte cavalerilor Ioanniţi, care se obligă a-l ajuta intru apărarea credinţei creştineşti şi impoporarea imperiului său devastat de Tătari, toată ţara Severinului cu munţii ce se ţin de dinsa şi toate celelalte atinenţe, impreună cu chenezatele lui Ioan şi Farcaş, până la riul Oltului, afară de ţara lui *Lytuon Voevod* (1), care

1) Numele acestui Voevod a fost cetit fals in toate ediţiunile de până acum, unde se află scris *Lynioy* sau *Lyrtioy*. După facsimilele din tomul I al Documentelor lui Hurmuzachi, publicat de N. Densuşianu, nu putem cetì acest nume altfel decăt *Lytuon*, Literele *tu*, cetite fals *ni* sau *rti*, sunt scrise după facsimile intocmai ca in cuvêntul *Kenezatus*, ce se află imediat inainte; ear litera finală *n*, care seamănă cu *y*, se deosebeşte de acesta in toate ca-

rĕmăne Vlahilor precum au avut o *până acuma* (1). Jumĕtate din foloasele, veniturile şi serviciile ţării, dăruite să fie a Regelui, ear cealaltă jumĕtate să fie a ordinului Ioanniţilor, afară de bisericile făcute şi care se vor face încă, din a căror venituri Regele nu-şi reservă nimica, remăind in drept, cădinţele Archiepiscopilor şi Episcopilor. Folosul morilor, *afară din cele din ţara Lytua*, cum şi al edificielor şi semĕnăturilor făcute cu cheltueala Ioanniţilor, folosul fĕnaţelor şi păşunilor pentru vitele lor, cum şi al pescăriilor, să fie intreg al lor, afară de pescuitul in Dunăre şi pescăriile din Celeiu (Cheley) care se reservă pentru folosul comun al Regelui şi al Ordinului. Aşişdere şi jumĕtate din veniturile şi foloasele ce se vor culege Regelui de la Vlachii ţĕrii *Lytua*, afară de ţara *Haţegului (excepta terra Harszoc)*, se va da Ioanniţilor. Numiţii Vlachi să fie datori a le sta in ajutor cu aparatul lor ostăşesc (cum apparatu suo bellico) spre apărarea ţerii şi spre isbăndirea injuriilor ce s'ar face de cătră străini; tot aşa şi Ioanniţii să fie datori a ajuta după putinţă pe Vlachi in asemene casuri. De ar venì oaste asupra regatului, atunci a cincea parte din ostaşii numitei ţeri să fie datori a merge cu oastea Regelui in rĕsboiu; ear dacă Regele ar pornì cu oaste asupra Bulgariei, Greciei sau Cumaniei, va merge a treia parte, şi din dobăndă, Ioanniţii vor lua parte după numĕrul ostaşilor din ţara Severinului şi după armele lor.

Pe lăngă aceasta, Regele mai dărueşte ordinului Ioanniţilor, toată Cumania de la riul Oltului şi de la munţii Ardealului, sub aceleaşi condiţiuni ca pentru ţara Severinului,

---

surile unde se află *y*, avĕnd aceeaşi formă ca *n* final in *Vesprimen*[si] facs. 47 şi *Quinqueecclesien*[si] facs. 51 din un document de la 1231, cum şi in facs. 18, 148, 151, 152. Că numele Voevodului are să fie cetit *Lytuon*, nume care rĕmăne încă a fi explicat, se vede şi din aceea că ţara lui e numită *Lytua*.

1) Doc. I, 250. Damus et conferimus..... totam terram de Zeurino cum alpibus ad ipsam pertinentibus et aliis attinentiis omnibus, pariter cum Kenazatibus Ioannis et Farcasii usque ad fluvium Olth, excepta terra Kenazatus Lynioy (recte *Lytuon*) Woiavode, quam Olatis relinquimus, prout iidem hactenus tenuerunt.

afară de ţara lui *Seneslau Voevodul Vlachilor*, care remăne acestora precum au avut-o până acuma *şi intocmai sub aceleaşi condiţiuni care s'au rănduit mai sus pentru ţara Lytua (=a lui Lytuon* (1)), Insă până la 25 de ani de la intrarea lor in ţară, toate veniturile Cumaniei să fie ale Ioanniţilor, afară de ţara lui Seneslau, din care vor primì numai jumĕtatea veniturilor şi foloaselor; eară după 25 de ani, jumĕtate din toate veniturile şi foloasele, se va plătì fiscului. Cheltuelile ce se vor face pentru paza cetăţilor şi fortificărilor să fie comune. La zidirea cetăţilor in Cumania, cum şi incontra impugnatorilor Cumaniei, Regele va sta in ajutor Ioanniţilor cu sfat şi faptă, dacă va fi de lipsă şi dacă ei vor cere, mergĕnd incolo şi insuş, in persoană, de nu va fi impedicat cu altele.

Documentul acesta e de cea mai mare importanţă pentru cunoştinţa originilor statului român din stinga Dunării. Dintr'insul aflăm mai intăi că la 1247, cum şi inainte de această dată, existau aici două voevodate române, unul in dreapta şi altul in stinga Oltului, pe care Regele Ungariei le numeşte ca tributare coroanei sale (2). Această dualitate politică a Ţerii Româneşti, a cărei urmă s'a păstrat timp indelungat in posiţiunea autonomă a Banatului Craiovei şi după stabilirea unităţii politice a ţerii, o aflăm adeverită şi pentru timpul invasiunii Tătarilor la 1241. Cronica lui Raşid, scrisă pe la 1300 la curtea Chanului tătăresc al Persiei după acte

1) Ibid. 251. Ad hec contulimus..... a fluvio Olth et Alpibus Ultrasilvanis totam Cumaniam sub eisdem conditionibus que de terra de Zeurino superius sunt expresse, excepta terra Szeneslai Woiavode Olatorum, quam eisdem relinquimus, prout iidem hactenus tenuerunt, sub eisdem etiam conditionibus per omnia, que de terra Lytua sunt superius ordinate.

2) D. Xenopol, Istoria Românilor I, 546, află in acest document «cinci mici state», la care numĕră, pe lângă voevodatele lui Lytuon şi Seneslau şi chenezatele lui Ion şi Farcaş cu ţara Lytira (recte Lytna). Ţara *Lytua*, privită şi de alţii ca teritoriu deosebit, apare insă in document ca fiind identică cu voevodatul lui *Lytuon*; ear cele două chenezate nu sunt *state*, ci numai nişte proprietăţi ca şi cele ale chenezilor români in Ardeal şi Ungaria, care se afla pe teritoriul supus stĕpănirii imediate a Regelui, teritoriu care el il şi dăruieşte Ioanniţiior.

şi insemnări de recunoscută autenticitate, numeşte, istorisind invasiunea Tătarilor de la 1241, in partea apuseană a Ţerii Româneşti «dincolo de *Aluta*» pe *Bazaran-bam* (=Basarab Ban) cu oastea sa, ear in partea resăriteană pe *Karaulaghi* (=Negri Vlachi), deosebind astfel două părţi eterogene ale Ţerii Româneşti (1). Deosebirea neputênd fi etnografică, de oarece şi intr'o parte şi intr'alta se află Români, urmează că ea era de natură politică, precum o aflăm şi in diploma lui Bela al IV-lea. Voevodatul lui Lytuon din acest document, coincide teritorial cu Banatul lui Basarab din cronica lui Raşid: ele cată deci să fie identice. Astfel ambele mărturii confirmă tradiţiunea indigenă despre vechiul Banat al Basarabilor din Oltenia, păstrată in cronica anonimă. Despre voevodatul resăritean, unde diploma lui Bela al IV-lea numeşte pe Seneslau Voevod, ear cronica lui Raşid pe Negri-Vlachi, are ştire şi tradiţiunea păstrată in viaţa lui Nicodim, vorbind de un Voevod român in această parte pe timpul invasiunii Tătarilor, inainte de Radul Negru, pe când Oltenia e deosebită aici ca «Bănia Severinului.»

După documentul unguresc, nu toată Oltenia forma voevodatul lui Lytuon. Partea nestepânită de Voevodatul român, Regele, fără a o determina mai deaproape, o dărueşte Ioanniţilor, reservându-şi jumătate din veniturile ei.

Asemene drept de suveranitate, coroana Ungariei exercitează in aceste ţinuturi, pentru prima dată in anul 1233, când Bela al IV-lea, in calitate de principe moştenitor şi coregent, dărueşte comitelui Corlard, ţara Loviştei, lângă apa Lotrului, in cotul Nord-estic al Olteniei (2). De la 1233 inainte, intilnim in diplomele ungureşti şi un Ban al Severinului ca funcţionar unguresc. Până la donaţiunea lui Bela pentru cavalerii Ioanniţi, sunt cunoscuţi următorii Bani de Severin: Luca la 1233, Oslu la 1240 şi Stefan la 1243 (3). Alt act privitor la ţara Severinului ca atinenţă a Ungariei e bula

1) Haşdeu, Istoria critică a Românilor I, 68.
2) Doc. I, 127.
3) Ibid. 126. 186. 214.

papală din 1238 şi scrisoarea lui Bela al IV-lea din 1239, prin care Regele şi Papa se inţeleg ca ţara Severinului să fie incorporată vreunui episcopat unguresc (1).

Aceste date, pe lângă donaţiunea din 1247, au dat istoricilor străini cuvênt de-a admite că Banatul unguresc al Severinului ar fi cuprins toată Oltenia. Dar părerea aceasta se desminte prin insăşi documentul din 1247, după care o mai insemnată parte a Olteniei era stĕpânită de un Voevod român, un Ban Basarab, după cronica lui Raşid. Şi mai târziu, aflăm Bani ungureşti de Severin, când toată Oltenia, afară de regiunea de lângă cetatea Severinului, este in stĕpânirea Basarabilor. Cam aşa va fi fost şi in secolul al XIII-lea. Cel puţin, afară de actele de donaţiune din 1233 şi 1247, stepânirea ungurească nu a lăsat altă amintire de posesiune factică, decât doară vre-o două numiri topografice lângă hotar, precum: valea *Oslea* cu muntele *Oslea* in districtul Gorj, şi doi munţi *Oslea* in Mehedinţi, nume care a fost pus in legătură cu Banul *Oslu* al Severinului din 1240 (2). Deci suveranitatea coroanei ungureşti se va fi estins peatunci in Oltenia nu mai departe decât asupra unor părţi de la poalele munţilor, spre resărit până pe la Severin, şi spre meazăzi până in valea Lotrului. Regiunea Severinului, impreună cu comitatul Severinului din Ungaria, forma aşa numitul Banat al Severinului. Cât despre stĕpânirea ungurească in Oltenia, adeverită mai intâi la 1233, donaţiunea din 1247, remasă ilusorie, e ultimul act de suveranitate al Regilor ungureşti in această parte, cu toate că dignitatea de Ban al Severinului se intilneşte prin diplomele ungureşti, cu câteva intrerumperi mai lungi, încă până in secolul al XV-lea (3).

Pe când o parte a Olteniei ajunse sub stĕpânirea Ungurilor, Basarabii câştigă in schimb o parte din teritoriul limitrof al ţerii Haţegului in Ardeal. In documentul de la 1247, ţara Haţegului (*terra Harszoc*) apare ca făcênd parte din

1) Ibid. 175. 182.
2) Hasdeu, Originile Craiovei. Columna lui Traian, 1877, p. 350—351.
3) Doc. I. 2, 748, a. 1448.

voevodatul lui Lytuon. Ea este însă exceptată de la donaţiune, stipulându-se că jumătatea ce se va da Ioanniţilor din tributul ţerii *Lytua* (= alui Lytuon), nu priveşte şi ţara *Haţegului*, fiind aceasta considerată ca parte integrantă a regatului Ungariei (1). Stăpânirea Basarabilor in ţara Haţegului, cunoscută şi tradiţiunii păstrate in poesia poporană (2), va fi fost deci de aceeaşi natură ca şi stăpânirea mai de pe urmă in Amlaş şi Făgăraş, prin care beneficiu al sistemului feudal, Regii Ungariei căuta să ţină in dependenţă pe Voevozii români.

Ce priveşte aşa numita Cumanie, adecă partea răsăriteană a Ţerii Româneşti cu Moldova, pretenţiunile coroanei ungureşti asupra acestei ţeri, se pare că-şi au originea in cuceririle cavalerilor teutoni, făcute in aceste părţi intre 1211—1222.

In anul 1211 Regele Ungariei, Andrei al II-lea, conferează cavalerilor teutoni ţara Bârsei in Ardeal pentru apărarea regatului in contra Cumanilor (*ad munimen Regni contra Cumanos*) Spre meazăzi şi răsărit, ţara aceasta, bine determinată prin numirea hotarelor ei, este arătată ca mărginită de munţii Ardealului (*sicut montes nivium complectuntur eandem terram*) de către Cumani (3).

După aşezarea lor in ţara Bârsei, cavalerii teutoni reuşesc a ocupa pe seama lor o parte de ţară dincolo de munţi (*ultra montes nivium*), numită parte a Cumaniei (*partem Cumanie*). In anul 1222, Andrei al II-lea confirmă donaţiunea de la 1211 impreună cu privilegiile adause la 1212 şi cu donaţiunea cetăţii *Cruceburg*, zidită de dinşii la frontiera Ardealului, deasemenea din anul 1212 (4). In această nouă di-

1) Ibid. I, 250. Concedimus etiam quod medietatem omnium proventuum et utilitatum, que ab Olatis terram Lytua habitantibus, excepta terra Harszoc cum pertinentibus suis, Regi colligentur, domus hospitalis percipiat antedicta. — Ţara Haţegului, numită *terra Harszoc* cu varianta *Hotsat*, este menţionată aici pentru prima oară. Data următoare este a. 1276, unde e numită *Hatzek*. ibid. 410.

2) Hasdeu, Istoria critică a Românilor, I, 30.

3) Doc. I, 56.

4) Ibid. 58 a. 1212, p. 59 a. 1212, p. 74, a. 1222.

plomă din 1222, posesiunile cavalerilor teutoni se află estinse peste munţi *până la hotarele Brodnicilor şi până la Dunăre* (1). In acelaş an, şi Papa Honoriu al III-lea confirmă donaţiunea Regelui după textul din 1222, cu deosebirea că *Brodnicii* din diploma lui Andrei al II-lea sunt numiţi aici *Vlachi* (2). Despre o donaţiune anterioară pentru această însemnată sporire a donaţiunilor din 1211 şi 1212 nu există nicio urmă. Din contra, mai târziu aflăm că Regele dăruise cavalerilor teutoni numai un *teritoriu de vre-o 30 de jugere,* dar ei, nemulţumiţi cu liberalitatea lui, au ocupat un teritoriu mult mai mare, ceeace a dat pricină la neinţelegeri (3). Din documentele privitoare mai aflăm că cavalerii au avut să susţină multe lupte cu Cumanii de la confinii, de la cari au cucerit şi o parte de ţară (4). In aceste lupte, ei au câştigat deci părţile de peste munţi spre Siret şi Dunăre, menţionate pentru prima oară in diplomele din 1222. In ţinuturile luate de la Cumani, ei făcură, precum ne spun documentele, şi cetăţi (5). Cetatea *Neamţului,* poate şi *Crăciuna* in

1) Ibid. 75. Addidimus etiam postmodem eisdem fratribus conferentes castrum quod Cruceburg nominatur, quod fratres predicti de novo construxerant, cum pratis circa illud adiacentibus, et a fine terre Cruceburg terram pue vadit usque ad terminos *Prodnicorum,* et ab indaginibus Almaye in parte altera vadit usque ad ortum aque que vocatur Burza, et inde progreditur usque ad *Danubium*....

2) Ibid. 77. Nec non a termino ipsius castri (Cruceburg) terram quamdam que procedit usque ad terminos *Blacorum,* et ab indaginibus Almagie in parte altera protenditur usque ad aque ortum que Bursa vocatur, et inde ad Danubium usque procedit.

3) Ibid. 94 a. 1225. Terram ad triginta dumtaxat aratra caritatis intuitu liberaliter contulisset, iidem ipsius liberalitate ac gratia non contenti, multo amplius occupavere de terra in parte predicta....

4) Ibid. 95 a. 1225. Quam (terram) non sine multo rerum et personarum dispendio eripuerunt pro magna parte de manibus paganorum.—Despre luptele cu păgânii (Cumanii) vezi documentele din a. 1212 p. 59, a. 1222 p. 75, a. 1222 p. 77, a. 1223 p. 82, a. 1224 p. 86.

5) Ibid. 91 a. 1225. Quodam quoque castrum, quod ultra montes nivium multis construxerant laboribus et expensis.... cf. p. 118 a. 1231, p. 123 a. 1232. Dreptul cavalerilor teutoni de a face cetăţi de apărare incontra Cumanilor este exprimat şi in donaţiune, ibid. p. 57 a. 1211: ad munimen

munţii Vrancei cu ruinele unei vechi cetăţi, al cărui nume ne aduce aminte de *Kreuzburgurile* cruciferilor teutoni, vor fi existând din timpul acela(1),

Cavalerii teutoni nu s'au bucurat însă indelung de posesiunea ţerii Bârsei şi a părţilor de peste munţi. Pentru a-şi asigura mai bine posesiunea ţerii ocupate, ei cerură de la Papa ca el să iea ţinuturile acestea in proprietatea scaunului pontifical, ceeace Honoriu al III-lea o şi făcù, aducênd aceasta şi la cunoştinţa prelaţilor din Ungaria şi a clerului şi poporului din ţara Bârsei şi al părţilor de peste munţi(2). In semn de recunoaştere a acestei stăpâniri, poporul de aici avea să plătească câte două mărci de aur pe an, din care una avea să fie a Ponteficelui, ear alta a ordinului(3) Aceste măsuri, prin care cavalerii teutoni au căutat să-se sustragă de la supremaţia Ungariei, se vede că supĕrară pe Regele Andrei al II-lea. El intră cu oaste in ţinuturile lor, şi, revocând donaţiunea, ii scoate la 1225 din ţară. Toate incercările Papei de-a

---

Regni contra Cumanos castra *lignea* et urbes *ligneas* construere eos permisimus, p. 74 a. 1222: ad munimen regni contra Cumanos castra et urbes *lapideas* construere eos permisimus.

1) In consemnarea vechilor cetăţi din Moldova, adausă la Voskresenskaja lêtopisь (Polnoe sobranie russkichъ lêtopiseĭ VII, 240), se află numite şi cetatea Neamţului cu Crăciuna (Koročjunovъ), pe lângă «Černъ-Askyĭ torgъ» pe Prut (probabil Cernăuţi), Roman, Piatra (Kamenь), Suceava, Siret şi Baia. Despre Crăciuna zice Cantemir in Descriptio Moldaviae p. 12: «In radicibus montium Vranczie, non procul a Mira,.... antiquissimae civitatis rudera reperiuntur, in quibus tamen nulla temporis aut conditorum invenire potuimus indicia. Locus ipse hodie ab incolis *Kractuna* vocatur. Un nume derivat de la germanul *Kreuz* a putut căpĕta, in gura poporului român, foarte uşor forma *Crăciuna*.

2) Doc. I, 86 a. 1224. Petistis siquidem ut terram Boze et ultra montes nivium.... in ius et proprietatem apostolice sedis recipere dignaremur.... Vestris ergo piis precibus benignus annuentes, prefatam terram in ius et proprietatem beati Petri suscipimus et eam sub speciali apostolice sedis protectione et defensione perpetuis temporibus permanere sancimus Cf. p. 87, 88.

3) Ibid. 86. In recognitionem autem dominii et percepte a sede apostolica libertatis duas Marcas auri, quas voluntate spontanea obtulistis, nobis unam et fratribus nostris aliam, in festo resurrectionis dominice, annis singulis persolvetis.

indupleca pe Rege ca să le restitue posesiunile avute, au remas fără resultat(1).

Cuceririle cavalerilor teutoni in părţile Cumaniei se înfăţişează ca cel dintăi fact istoric care a putut să provoace pretenţiunile coroanei ungureşti asupra acestei ţeri. Indată după eşirea vitejilor cavaleri se oferì insă şi altă ocasiune. După infrăngerea suferită de la Tătari in bătaea de la Kalka (1223), o parte a Cumanilor din Moldova, căutând protecţiunea Ungariei, trimiseră la 1227 o deputaţiune in Ungaria, pentru a primì creştinismul impreună cu protectoratul unguresc(2). Episcopatul Cuman, infiinţat cu această ocasiune de către Archiepiscopul Primat al Ungariei in calitate de legat pontifical, sta sub protectoratul Ungariei, deşi la 1229 el fu supus deadreptul scaunului pontifical(3). Aceste imprejurări avură de urmare şi atirnarea politică a Cumanilor increştinaţi. In semnul suzeranităţii sale, Regele Ungariei iea titlul de *Rege al Cumaniei*, adeverit de la 1233 inainte.

Invasiunea Tătarilor nu lăsă pe Regii Ungariei să se bucure mult timp de suzeranitatea deabea căştigată. De groaza acestui duşman cumplit, Cumanii de lângă Dunăre se retraseră parte in dreapta fluviului, parte in Ungaria, unde in anul 1239 Regele Bela al V-lea le dete locuinţe(4).

După ce Ungaria se mai reculese de pustiirile suferite de la Tătari in 1241, Bela al IV-lea cearcă a restabili şi autoritatea coroanei ungureşti in părţile de peste munţi. In acest scop, el dărueşte la 1247 cavalerilor Ioanniţi ţara Severinului şi Cumania. Cât despre Cumania, unde părţile Moldovei remaseră sub stăpănirea Tătarilor încă un secul intreg, chiar textul documentului insuş arată că drepturile coroanei

1) Ibid. p. 89—100 a. 1225—1226, p. 117 a. 1231, p. 121—123 a. 1232, p. 129 a. 1234.

2) Albericus monachus Trium Fontium. Mon. Germ. SS. XXIII, 920.

3) Doc. I, 102 a. 1227, p. 107—108 a. 1228, p. 111—112 a. 1229, p. 113 a. 1231.

4) Georgius Acropolita ed. Bonn. p. 58. Nicephorus Gregoras ed. Bonn. t. I, p. 36—37. Rogerii Carmen miserabile ed. Florianus, Historiae Hungaricae fontes domestici IV, 47.

ungureşti asupra acestei ţeri, altfel neadeverite pentru acest timp, nu exista in realitate. Bela al IV-lea dăruește Ioanniţilor toată Cumania, afară de voevodatul lui Seneslau din stinga Oltului, lăsându-le pe 25 de ani toate veniturile estinsei ţeri, ear după 25 de ani acestea să fie impărţite in două cu fiscul. Care va să zică: Ioanniţii să cucerească mai intăi ţara in numele Regelui, precum făcuse mai inainte cavalerii teutoni, şi dacă vor reuşi a o ţinea prin 25 de ani, să impărţească mai departe folosul cu dinsul(1). Tot odată se stipulează că, dacă Regele va avea să poarte *resboiu incontra Cumaniei sau Bulgariei,* Ioanniţii şi Românii din ţara Severinului să-i vină in ajutor cu a treia parte din ostaşii lor. Eventualitatea unui resboiu in contra Cumaniei dăruite, arată destul de invederat ce trebue să ţinem de această donaţiune.

Sub astfel de imprejurări, e de inţeles că cavalerii Ioanniţi nu s'au putut folosi de dărnicia Regelui Ungariei. In anul 1251, Papa Innocenţiu al IV-lea le confirmă donaţiunea lui Bela al IV-lea (2), dar nicio menţiune nu se află că ei ar fi luat in posesiune estinsele ţinuturi dăruite peste munţi. In scrisoarea sa către Papa din anul 1254, Bela spune numai că a aşăzat pe Ioanniţi inlăntru şi la confiniile regatului lăngă Dunăre (3). Aceasta e unica ştire ce ar putea fi pusă in combinaţiune cu donaţiunea din 1247. Intre anii 1243—1263, neaflăndu-se numiţii Bani de Severin, ar fi deci de admis că Ioanniţii, aşăzaţi la confinii lăngă Dunăre, au stat cătva timp in părţile fostului Banat unguresc al Severinului. Dar in aceeaşi scrisoare din 1254, Bela se plănge că Tătarii voesc să nă-

1) Interpretarea ce Krzyzanowski (Początki Woloszczyzny p. 10.) dă acestei stipulaţiuni e greşită. Pentru voevodatul lui Seneslau, sunt stipulate aceleaşi condiţiuni in privinţa tributului ca şi pentru voevodatul lui Lytuon; deci părerea că voevodatul lui Seneslau ar fi avut o posiţiune mai excepţională e lipsită de temeiu.

2) Doc. I, 249.

3) Ibid. 261. quos iam partim collocavimus in loco magis suspecto, videlicet *in confinio Cumanorum ultra Danubium et Bulgarorum*, per quem etiam locum tempore invasionis regni nostri ad nos aditum habuit exercitum Thartarorum..... Partim vero eosdem *in medio regni* nostri collacavimus ad defensionem castrorum que circa Danubium edificari facimus.....

vălească din nou asupra Ungariei, şi cere ajutor incontra Tătarilor, cum şi incontra Rutenilor, Cumanilor, Brodnicilor şi Bulgarilor, popoare vecine cu Ungaria spre resărit şi tributare Tătarilor (1). Pe timpul resboiului lui Bela al IV-lea cu Ottokar al II-lea al Boemiei (1259—1260). Bulgarii năvălesc chiar in Banatul Severinului; dar nime nu se găseşte care să se scoale intru apărarea ţerei, până ce Laurenţiu, fiind numit Ban, ii invinge şi recucereşte Banatul, care astfel a fost restaurat şi restituit Ungariei (2). De acum inainte se află earăş Bani de Severin până la 1291 (3).

Despre Voevozii Ţerii Româneşti, numiţi cu ocasiunea donaţiunii de la 1247, nu mai căpătăm ştire decăt din două diplome din anii 1285 şi 1288. In documentul din 1285, Regele Ladislau al IV-lea spune că după moartea tatălui său (1272), căud el luă domnia in etate puerilă, *Lython Voevod* cu fraţii săi a ocupat ţara transalpină, aparţinătoare la regatul Ungariei, şi nu voia să plătească tributul cuvenit Regelui pentru acea parte. Regele trimite incontra lui pe Magistrul Georgiu, care il invinge. Lython cade in luptă, ear fratele seu Barbat, e prins şi liberat numai după plătirea unei sume insemnate de bani. Astfel a fost restaurat tributul acestei ţeri (4). Documentul din 1288 e de la Magistrul Georgiu

---

1) Ibid. 259.

2) Ibid. 317 anul 1264. Denique cum Bulgarorum temeritas tempore guerrae inter nos et regem Bohemiae, ducem Austriae et Styriae exortae, Banatum de Zeurino hostiliter devastassent, et plerique de Baronibus nostris defensionem ipsius Banatus nollent assumere, per nos etiam diligenter requisiti, saepedictus Magister Laurentius, collato sibi per nos ipso Banatu, Bulgarorum devicit exercitum, ... et sic ..... ipsum Banatum ad pristinum bonum statum virtute maxima restauratum nostrae restituit maiestati. Laurenţiu se află numit ca Ban al Severinului mai intăi la 1263, icid. 305.

3) Ibid. 305—519,

4) Ibid. 454. Demum eciam cum nos in etate puerili post obitum Karissimi patris nostri regnare cepissemus, Lython Wavuoda una cum fratribus suis per suam infidelitatem aliquam partem de Regno nostro ultra alpes existentem pro se occuparat, et proventus illius partis nobis pertinentes nullis admonicionibus reddere curabat, sepedictum Magistrum Georgium contra ipsum

insuş, carele, vorbind despre invingerea aceasta, numeşte pe Barbat, fratele lui Lythen, cu atributul de *Voevodul Litua* (1).

Numele *Lython* din documentul de la 1285 e invederat identic cu *Lytuon* de la 1247, precum arată şi documentul din 1288, unde apare numele *Lytua*, nume intrebuinţat şi pentru ţara lui Lytuon, in documentul din 1247. Intrebuinţarea acestui nume odată ca nume de persoană, altădată ca nume de ţară, insfirşit ca nume atributiv al Voevodului, nu permite o conclusiune sigură dacă *Lython* şi *Lytuon* sunt şi persoane identice, ceeace ar avea multă probabilitate pentru sine. In tot casul insă avem să inţelegem sub acest nume pe Domnul Românilor din Oltenia, vechiul Banat al Basarabilor, unde la 1247 se află adeverit voevodatul lui Lytuon (numit şi ţara Lytua) şi la 1241 Banatul Basarab.

Deci părerea că Lython ar fi Domnul Românilor din stinga Oltului şi urmaş al lui Seneslau de la 1247 şi că el ar fi ocupat Banatul din dreapta Oltului (2), nu se poate admite. Lucru e dincontra invers: Lython (sau Lytuon), mai intăi numai Voevod al Olteniei, ocupă pe la 1272 şi ţara transalpină (Muntenia) din stinga Oltului, unde la 1247 domnea Seneslau Voevod (3); dar refusând Regelui Ungariei tributul cerut cade in luptă cu Ungurii. Lui ii urmează in domnie fratele său Barbat, numit in documentul din 1288 ca Voevod, după ce-şi rescumpără libertatea prin plătirea tributului. De acum inainte nu se mai află două voevodate in Ţara Romă-

misimus, qui cum summo fidelitatis opere pugnando cum eodem ipsum interfecit, et fratrem suum nomine Barbath captivavit et nobis adduxit; super quo nos non modicam quantitatem pecunie fecimus extorquere; et sic per eiusdem Magistri Georgii servicium tributum nostrum in eisdem partibus nobis fuit restauratum.

1) Ibid. 483. Item, quando Litua vaivodam infidelem ..... nomine Barbat, captum adduxissemus ad presenciam Domini nostri regis ...

2) Tocilescu; Manual de istoria română, pag. 41. Krzyzanowski op. cit. 17.

3) Numele *ultra alpes*, dat ţerii ocupate de Lython, ca şi forma mai tărzie *transalpina*, se intrebuinţează mai intăi cu deosebire pentru partea resăriteană a Ţĕrii Româneşti (Muntenie), pe cănd Oltenia e numită in toate documentele mai vechi numai *ţara Severinului*.

nească, ci un singur stat sub dinastia Basarabilor originari din Oltenia.

Curĕnd după aceasta aflăm că Domnul Serbiei, Milutin (1281—1330) care la 1299, in virstă de 45 de ani, se căsătoreşte de-a patra oară cu fiica Impĕratului Andronic al II-lea Paleolog, luase in prima căsătorie pe fiica *Domnului Vlachiei*, pe care insă lepădănd-o după căţiva ani, ca şi pe celelalte două următoare, o trimise inapoi in ţara ei (1). Numele Domnitorului, cronicarul byzantin nu-l spune. Dar căsătoria intăia trebuind să fi urmat la inceputul domniei lui Milutin (1281), dacă nu chiar mai inainte, socrul sĕu, Domnul Vlachiei, nu poate fi Radul Negru al cronicelor din 1290, cam au susţinut o seamă (2). Cantemir, ţinĕnd şi el pe primul Domn al cronicelor de socrul lui Milutin, se vede silit a pune pe temeiul acestei ştiri, descălecatul lui Radul Negru pe la 1274 (3). După 1272, domnea insă, cum am vĕzut, Barbat, fratele şi următorul lui Lython. Acesta e singura persoană cunoscută din mărturiile autentice, la care s'ar putea cugeta cu privire la socrul lui Milutin. Ceeace ne importă insă mai mult, este că pe la 1280 principatul Ţĕrii Româneşti era acum bine intemeiat, incăt Domnul Serbiei, carele căţiva ani in urmă se incuscreşte cu Impĕraţii bizantini, a putut să ia in căsătoria pe fiica Domnului Vlachiei.

La 1307—1308 căpĕtăm earăş ştire despre un Voevod al Vlachiei. Cronicarul styrian Ottokar, scriitor pe la 1310, istoriseşte că Otto de Bavaria, ales la 1305 de o parte a magnaţilor Rege al Ungariei, insă detronat şi prins la 1307 de Voevodul Ardealului, fù dat de acesta Voevodului Vlachiei spre pază. Dar Domnitorul căzĕnd apoi bolnav, credinţa poporului a atribuit causa acestei imbolnăviri nedreptei prin-

1) Nicephorus Gregoraş ed. Bonn. I, 203. Georgius Pachymeres ed. Bonn. II, 272 squ.

2) Clain, Annales Principum Transalpinorum et Moldavicorum ap. Engel, Geschichte der Moldau und Walachei I, 91. Xenopol, Ist. Rom. II, 76.

3) Chronicul Romano-Moldo-Vlachilor II, 390 squ. Inceputul domniei lui Milutin se punea inainte la 1275. Anul 1281 resultă din cercetările mai noue. Jagič. Archiv für slavische Philologie III, 220.

sori a Regelui, şi astfel el căpětă la 1308 libertatea spre a se intoarce in patria sa(1). Numele Voevodului lipseşte in cronica germană; dar nu vom greşi dacă il vom numi Basarab, nume care deacum inainte se află adeverit şi prin documente ca nume dinastic al Domnilor Ţerii Româneşti. După cronicele indigene, pe timpul acesta domnea Radul Negru, pretinsul fundator al statului.

La 1323 aflăm că Mihail, Regele Bulgariei (1323—1330), capětă in ajutor o oaste numeroasă din *Ungro-Vlachia* in contra Byzantinilor, cu cari era in luptă(2).

Aici intilnim pentru prima dată numele de *Ungro-Vlachia,* dat Ţerii Româneşti in hrisoavele greceşti şi slavone şi păstrat pănă astăzi in titlul Mitropolitului, pe cănd in diplomele latineşti ea este numită *Valachia Transalpina.* In cronica anonimă, cum şi in inscripţia lui Matei Basarab de la mŏnăstirea Cămpulungului, Ungro-Vlachia se traduce «*Ţara Românească dintru Ungaria descălecată*», ear hrisoavele româneşti intrebuinţează numai numele *Ţara Românească.* Traducerea «*dintru Ungaria descălecată*» nu e decăt o tălcuire greşită a numelui prin tradiţia descălecatului. După toate indiciele, numele *Ungro-Vlachia* e de origine grecească, formăt fără ştire de tradiţia descălecatului, şi nu pare a indica alta decăt dependenţa Ţerii Româneşti de Ungaria, ceeace exprimă şi numele *Transalpina* (=*pars regni ultra alpes*), intrebuinţat mai intăi de Unguri(3).

Domnitorul Ungro-Vlachiei, carele la 1323 vine in ajutor Regelui Bulgariei, e numit intr'o diplomă a Regelui Ungariei, Carol Robert, din anul 1324: «*Basarab Woyvoda noster Transalpinus*». Documentul ne spune că Regele a trimis, in mai multe rănduri, pe un Comite Martin in legaţiune la Domnul român, la care ocasiune numitul Comite şi-a

1) Pez, Scriptores rerum Austriacarum III, 759 squ. cap. 769—770.

2) Ioannes Cantacuzenus ed. Bonn. I, 175.

3) Doc. I, 454 a. 1285: aliquam *partem de Regno nostro ultra alpes* existentem. Ibid. p. 616 a. 1331: in partibus transalpinis. Ibid. p. 623 a. 1332: terram nostram transalpinam, ş.a.

căştigat deosebite merite(1). Despre acest Domnitor mai avem şi alt document din anul 1327. Papa Ioan XXII laudă activitatea lui *Basarab Voevodul Transalpin*, pentru apărarea credinţei ortodoxe şi exterminarea 'naţiunilor necredincioase, şi-l roagă să primească cu bunăvoinţă şi onoare pe călugării care vor veni să facă inquisiţiuni in ţara lui(2).

Pentru timpul acesta, cronica anonimă şi Constantin Căpitanul pun ca Domnitor al Ţerii Româneşti pe Mihail Voevod, numit ca următor al lui Radul Negru cu 19 ani de domnie (1314—1333). La 1330 domnea insă, după mărturia contimpuranului Ioan de Küküllö, Alexandru Basarab, pe care cronicele il pun greşit la 1356—1383 ca predecesor imediat al lui Mircea cel Bĕtrăn. In acest an, Alexandru Basarab are celebrul resboiu cu Carol Robert, prin care Domnul român, după victoria repurtată asupra Regelui Ungariei in teribila bătae de la 5—9 Noemvrie, căştigă independenţa statului seu(3). După o diplomă alui Carol Robert din anul 1332, tatăl Voevodului român cu care avuse acest resboiu, se chiema *Tugomir*(4). Acesta a fost, cum vom vedea, şi predecesorul in domnie al invingĕtorului de la 1330.

(Va urma). *D. ONCIUL.*

---

1) Ibid. 592.

2) Ibid. 600.

3) Schwandtner, Scriptores rerum Hungaricarum I, 174. Alexander Waivoda Transalpinus,... qui tempore quodam Caroli regis... a via fidelitatis divertendo rebellaverat et per multa tempora in rebellione permanserat... In Chronicon pictum ed. Florianus II, 242, Voevodul român e numit numai Basarab («Bazarad»), ca şi in diplomele lui Carol Robert. Doc. I, 623, 625, 627, 629, 633. Huber (Ludwig I. von Ungarn und die ungarischen Vasallenländer. Archiv für österreichische Geschichte LXVI), crezĕnd că Basarab ar fi nume personal, nu admite că Basarab din 1330 e identic cu Alexandru Basarab, cum arată Ioan de Küküllö, ci il priveşte ca tatăl lui Alexandru. Această părere a primit-o şi Krzyzanowski op. cit. p. 21. Basarab fiind insă nume dinastic, nu avem cuvĕnt de-a nu admite mărturia cronicarului contimpuran despre identitatea lui Alexandru Basarab cu Voevodul Basarab din 1330.

4) Doc. I, 625.

SACONTALA

Dramă indică de KALIDASA.

TRADUCERE de G. COȘBUC.

ACTUL III.

(Un bramin. — Trece Priamvada)

BRAMINUL

Abia a pus săgeata ș'abia intinse arcul,
Și demonii fugiră! Puternic e monarcul
Dușanta! Brațul face mai mult ca orice rugi —
De unde vii, drăguță? Aud! Și unde fugi?
Ce duci in poală?

PRIAMVADA

Uite!

BRAMINUL

Sunt rădăcini de floare.
Văd nuferi,

PRIAMVADA

Da, Sunt leacuri.

BRAMINUL

Cui? Ție? Ce te doare?

PRIAMVADA

Nu mie. Le duc toate Sacontalei. E 'n pat.
E bolnavă de friguri.

BRAMINUL

Sĕrmana! Ce i-aţi dat?

PRIAMVADA

O, Doamne, căte toate!

BRAMINUL

Şi frigurile's rele?
Am să-i trimit indată aghiasmă să se spele
Purtaţi de dinsa grijă, că dacă 'ntr'un cias rĕu
S'ar intimpla să moară — ferească Dumnezeu! —
Ce-ar face tata Canva! Să ne vedem cu bine!

(Braminul ese la stinga. Priamvada la dreapta. Vine regele)

REGELE

O zile lungi de sbucium! Şi Canva nu mai vine!
Sacontala e tristă — şi ea, la orice-i spui
Nici nu se 'mpotriveşte, nici invoită nu-i!
Atăt e de supusă ş'atăta cu creţinţă
Lui Canva; dinsa-mi pare trup fără de voinţă!
O, inimă, tu rabdă! Căci inzadar te ceri
Din sbuciumul de astăzi la liniştea de ieri!
De geabă tremuri! Tristă, din căt eşti de barbată,
Tu nu te poţi intoarce, să fii ce-ai fost odată,
Cum nu se 'ntorc spre munte nici apele din riu!
La ce să 'ncerc deacuma, să pun pornirii frĕu?
Săgeţile lui Cama drept ţel mi-au ales peptul,
Nici una nu greşeşte, că toate vin de-adreptul —
Ah, Cama! El e zeul etern rĕutăcios,
Pe cei de jos ii sue mai sus, aduce jos
Pe cei de sus, şi vecînic toţi merg aceeaşi cale
Tu, ca să fie dulce otrava morţii tale,

In loc de fier in virful săgeţilor, pui flori:
Dar celui care moare, ce-i pasă că-l omori
In chip brutal ori gingaş, cu spadă ori cu floare?
Şi mĕ ‹ mori tu singur, ş'aceasta-i ce mĕ doare!
O, de-ai avea tovarăş, tu zeu nevindecat,
Pe faţa cea cu ochii porumbului spăriat,
Voi doi să mĕ ucideţi, cu orice chinuri grele —
Aş şti că's mort incalte de dorul dragei mele!
Iubita mea de sigur azi s'a plimbat, trecĕnd
Pe-aci, că vĕd in cale flori rupte de curĕnd.
Şi iarba e strivită de roşele-i sandale —
Aceste foi de lotos sunt asvirlite 'n cale
De măna ei, şi uite sunt umede deplin!
Ea s'a plimbat pe-aice, imi pare, cu puţin
Mai inainte! Eată, e urmă de femee!
Ah, cine-a alungat-o? Ar fi putut să stee
Macar un sfert de oră mai mult! De ce-am rĕmas
Şi eu prin alte locuri, perzĕnd un sfert de cias?
De ar fi venit Duşanta, grăbit, ar fi 'ntilnit-o!
Nu eşti p'aici? Respunde-mi, nu te-ai ascuns, iubito,
De mine?
Ah, priveşte-o cu prietenele ei!
Aşa! Să m'ascund bine, că dinsele-s femei!

(Sacontala pe pajişte. Fetele lângă ea).

PRIAMVADA

Sacontala, eşti trează? Recoarea-ţi face bine?

SACONTALA

Da! Cât de obosite vĕ simţ eu, prntru mine.

ANUSUIA

Adoarme ear! Visează şi geme neintrerupt.
Şi cât e de frumoasă!...

PRIAMVADA

Dar cât este de supt
Obrazul ei, şi arde! (către Anusuia) Nu ştii tu ce o doare?

ANUSUIA

Ştiu eu! Am bănuială că pentru rege —

PRIAMVADA

Oare?

Gândeam şi eu!

ANUSUIA

Dar gândul ne poate înşăla.

PRIAMVADA

Eu am să 'ntreb! Adecă de ce n'aş intreba?
Că nu ne-aude nimeni, suntem numai noi două —
Auzi, nu dormi, iubito? O, spune-ne şi nouă
Ce ai? Mai inainte ce vesele eram,
Ş'acum, de când tu suferi —

SACONTALA

Ce credeţi voi, că am?

PRIAMVADA

Noi ne gândim la toate şi nu ghicim. Vezi, dragă,
Prin somn tu plângi şi tremuri, iţi arde faţa 'ntreagă,
Iţi laşi mânile moarte s'atırne peste pat,
Ţi se supţie trupul! De ieri tu n'ai mâncat
Nimic! Aşa-i cu tine, precum se povesteşte
De-o fată in vre-o basmă, când fata se 'ndrăgeşte!
Să-mi spui unde te doare? Aici — ori poate aici?

(Punându-i mâna la cap, pe piept, la coaste)

Aici?

SACONTALA

Mi-e greu —

PRIAMVADA

De cine? Mă superi, dacă zici!

SACONTALA

O, nu ca să te superi! Dar zic, că mi-e ruşine.

PRIAMVADA

De noi? Tu ne eşti soră —

SACONTALA

Dar nu de voi! De mine!
Şi ce să spun? Eu insumi nu ştiu ce-ar fi de spus.
Aţi ride! — Dacă vine, să-i spui — e spre apus
Şi nu mai vine!

PRIAMVADA

Tata?

SACONTALA

Nu tata! — Vine tata?

PRIAMVADA

Nu vine.

SACONTALA

Dar el vine?

PRIAMVADA (către Anusuia)

Deacuma este gata!
O, nu-ţi inchide ochii şi nu visa mereu,
Că prea te 'nvinge rĕul!

SACONTALA (tresărită)

Ş'adorm?

PRIAMVADA

Adormi mereu,

SACONTALA (se ridică)

Mĕ doare! —
Şi mi-e milă de voi! Atăta grabă!

(Priamvada in genunchi, o desmeardă)

PRIAMVADA

De noi? De ce, iubito? Dar tu — cât eşti de slabă!
Te-a deochiat vr'un demon din cei ce-au fost invinşi
De rege —

SACONTALA (grabnic)

Crezi?

PRIAMVADA

Ce alta! Ori poate —

SACONTALA (roşind de teamă)

Ce?

PRIAMVADA

Ori poate —
Dar stăi! Pe rănd voiu spune pe căte le ştiu, toate,
Şi cănd voiu spune dreptul, să nu-l tăgăduesti?
Vrei? Te-a certat Gautami?

(Sacontala dă din cap, rizĕnd)

Nu-i asta! Te găndeşti
La tata şi ţi-e teamă, că poate să-l ajungă
Vr'un rĕu?

(Sacontala neagă earăş)

Te-a prins uritul, şi vremea-ţi pare lungă?
Te-ai indrăgit de rege?

(Sacontala se lasă in braţele Priamvadei şi plănge)

Ş-atăta timp n'ai spus!

SACONTALA

A, de-ar fi stat a casă! Ori dacă s'ar fi dus
Şi el a casă! Singur remăne in pădure,
S'aducă lumii pace, şi pacea mea s'o fure —

DUȘANTA

Ah, rumena ei gură a spus ș'acest cuvĕnt!
Ah, căt de larg eşti earăş, tu strimtule pămĕnt!
Cum face 'n supĕrare, cu fiul dinsei, mama,
Ea-l bate, ea-l desmeardă, aşa faci şi tu, Cama,
Ne dori ș'apoi ne mângăi! Ce dulce vălmăşag!

PRIAMVADA

Ei, las! Ce plângi? E rege, şi vrednic să-l ai drag

SACONTALA

E vrednic, da! Ş-aceasta-i deajuns pentr'o iubire?
Atăta numai? Peptul mi-e ars de suferire,
De plâns am ochii lângezi, ș'in plânsete mĕ sbat
Ca un copil, pe care nu-l culci nelegănat —
Tu-mi spui că sunt cu minte? Toţi oamenii să-mi spună,
Nu cred! Sunt o nebună, eu vĕd, că-s o nebună:
El rege, eu o fată săracă, din neam prost,
Ce-i pasă lui de mine, ce sunt şi cine-am fost?
E vrednic, zici! Cu asta tu-mi stĕmperi doară plânsul?
Când ştiu că el mĕ află nevrednică de dinsul!

PRIAMVADA

Să nu mai zici odată ce-ai zis! Că dac'ar fi
De faţă, supĕrarea de sigur l'ar pălì
Sacontala, dau mâna că şi el te-a prins dragă!
Am şi eu ochii, ș'atăta şi ei pot să inţeleagă!
Când te-a vĕzut Duşanta, a stat incremenit,
Şi cum şedea pe prispă, intr'una te-a privit
Mai pe furiş o clipă ș'o clipă mai pe faţă!
Eu l'am vĕzut!

ANUSUIA

Dar, ochii i-au stat la tine aţă!

Eu ştiu!

PRIAMVADA

De ce stă 'n codru? E trist şi abătut.
Azi l'am zărit prin crănguri ş'abia l'am cunoscut.

ANUSUIA

E slab —

PRIAMVADA (către Anusuia)

Aşa-i?

ANUSUIA

Ca moartea!

PRIAMVADA

Iţi spun eu! Nu-i în fire!
Ştii ce-ar fi bine, dragă? Să-i dăm curĕnd de ştire,
Că tu-l iubeşti! Ce Doamne! La boală dă-ţi de leac.

SACONTALA

O, nu! Eu mĕ cutremur! Dar — asta cum s'o fac?

PRIAMVADA

Să ne gândim! In urmă leac trebue să fie —
Stai, dragă! Uite: Astfel, tu faci o poesie
Şi eu o scriu cu unghia pe-o frunză subţirea
De lotos ş'o impătur?

SACONTALA

Şi ce mai faci cu ea?

PRIAMVADA

O 'mpătur bine în patru, aşa ca pe-o scrisoare,
Ş'apoi o pun ascunsă într'un potir de floare,
Şi-n urmă merg la rege cu floarea, i-o imbiu
Aşa ca pe 'ntîmplate —

ANASUIA (bate în palme)

Şi ce urmează ştiu!
Ia floarea, află frunză şi eacă!

DUŞANTA

Ce şirete!
Din mâna lor şi apa e 'n stare să te 'mbete!

PRIAMVADA

Ce zici? Eu cred că-i bine.

(Sacontala tace, gânditoare)

Faci versuri? Fă curênd!
Să fie potrivite!

SACONTALA

Nu pot! Nu-mi vin în gând.
Nu vreau! că nu se cade —

PRIAMVADA

Prea mult îţi iei de seamă!

SACONTALA

Mi-e nu ştiu cum! Şi-mi bate şi inima de teamă
Că-l supĕr, şi-mi va face mustrare, că i-am scris.

DUŞANTA

O, nobila 'ntrupare a dorului de vis,
Chiar tu, de care astăzi lui Brama i-e ruşine
Că-i eşti de tot frumoasă, te temi chiar tu de mine?
Şi-n faţa ta, ca robii, nemernic eu mĕ închin!
Să-ţi fac mustrări, iubito? Ce vorbă!

PRIAMVADA

Prea puţin
Pui preţ pe tine. Spune-mi, ce crezi, e om cu minte
Acel, ce fiind bolnav de soarele ferbinte

Al verii, prinde frică de foc şi totdeauna
El seara ia umbrelă, crezĕnd că-l arde luna?

SACONTALA

Dă-mi pace, să-mi prind versul.

DUŞANTA

Frumos ca dinsa ce-i?
In tact ea pleacă fruntea, stau ţintă ochii ei,
Ş'atăt de serioasă cu degetele slabe
Loveşte p'un genunche şi numĕră silabe,

SACONTALA

Nu cunosc inima ta,
Dar a mea-i de foc, ştiu bine!
Patima mĕ 'mbolnăveşte —
O nu-i suflet ce iubeşte
Mai cu patimă ca mine:
Şi ce 'nvăţ, nu pot uita!

DUŞANTA (ese de după pom, recităud)

Nici eu nu, ş-aş vrea să pot!
Şi mĕ plăng, c'am 'nvăţat-o!
Pentru tine-i chin iubirea,
Pentru mine ea-i peirea —
Şi tu arzi, dar adorato,
Eu de mult sunt ars de tot!

PRIAMVADA

Şi ars de tot, stĕpăne, ne eşti binevenit!

(Sacontala vrea să plece)

DUŞANTA

De ce nu stai? Ţi-e trupul aşa de ostenit
Şi-ţi trebue rĕpaos. De ce ţi-e greu de mine?
Şi ochii tei sunt lăngezi! Te simţi acum mai bine?
N'ai friguri?

ANUSUIA

Le mai are, dar i-am găsit noi leac.

SACONȚALA (către Rege)

O, iartă! Sunt limbute, ș'atăta gură fac —

REGELE

Mĕ laşi să şed alături?

PRIAMVADA

De-ai vrea să faci, stĕpâne,
Această zi de astăzi, etern, o zi de mâne!
In locurile-acestea tu vecĭnic să petreci,
Să plăci şi să vii earăş şi'n veci să nu mai pleci!

SACONTA'IA

Să n'o asculţi! Vorbeşte prea multe, şi ea crede
Că nu mai este lume afară din cât vede
Cu ochii. Alte gânduri şi alte griji te bat
Pe tine şi, departe de tron şi de palat,
Te simţi străin in codru şi toate-ţi par intoarse —

PRIAMVADA

Dar vezi, ţi-e supt obrazul, privirile-ţi sunt arse
De dragoste; ș'acela, de dragul cui te lupţi
Cu tine insăţi, are deasemeni ochii supţi,
Se luptă cu el insuş de dragul tĕu.

SACONTALA

M'asemeni —

PRIAMVADA

In doi de-aceeaşi fire, sunt patimele gemeni.

ANUSUIA

Şi leacul tĕu sunt ochii, a căror leac eşti tu,

DUȘANTA

Așa-i? Te-au prins cu vorbe!

PRIAMVADA

Nu poți să mai zici nu!

SACONTALA (către Priamvada)

Cum ceri tu, ca Monarchul in codru să remăe?
Iubirea pentr'un rege, nu-i lucru cel dintăe,
E cel din urmă, poate.

DUȘANTA

O, las' nu-mi imputa,
Nu vezi tu, că mĕ face nebun iubirea ta?
De mĕ rănești cu ochii, tu mĕ omori cu gura —
Noi regii n'avem prieteni și partea noastră-i ura,
Și cei iubiți d'un rege sunt vecĭnic ceice țin
Că regii toți sunt monstrii, cu suflet de venin,
Că-n suflet n'au iubire! Și cei mai mulți socotu-și
Pe regi, că nu sunt oameni, dar oameni sunt ei totuș!

PRIAMVADA

Păi, in palat atătea neveste ce-și țin ei,
Și le iubesc —

DUȘANTA

Să fie o lume de temei
In jurul meu, stĕpănă am numai pe o roabă,
Ear celelalte toate sunt numai de podoabă.
Ș'acestei inimi, stoarse de dragul tĕu, i-ai fi
Tu singură stĕpănă, și lumea te-ar privi
Cu ochii admirării, știindu-te stĕpănă!
Cu sceptru 'n măna dreaptă, cu stinga prins de mănă
Cu tine, numai douĕ deacum mĕ fericesc:
Pămĕntul, că-i sunt rege, și tu, că te iubesc!

PRIAMVADA

(Către Anusuia, tare, ca s'o audă Sacontala)

Văzând cu ochii, eată, se face sănătoasă!
Obrazul ei e rumen, ş'acum nici nu-i mai pasă
De noi —

SACONTALA (se întoarce spre ea)

Răutăcioaso! N'am vreme să te cert!

DUŞANTA

Te 'ntorci de mine?

SACONTALA

Iartă!

DUŞANTA

A, nu! Eu nu te ert
Cu-atâta uşurinţă. Ba tot te ert, iubită,
De-mi faci un loc şi mie pe pajistea înflorită.

PRIAMVADA

De nu — cu ce să-l mângâi?

SACONTALA (către Priamvada)

Tot tu! Ce suflet rău!

(Anusuia se uită în zare. Către Priamvada)

ANUSUIA

Un puiu de căprioară! Dar uite e al tău
Priamvada! Sermanul aleargă cât îl ţine
Suflarea, el işi cată pe măsa!

PRIAMVADA

Hai cu mine,
Să-l prindem, Anusuia. O, uite fuga lui!

(Ele pleacă. Puiul de capră e pretext)

SACONTALA

Şi eu remăn — nu mergeţi! eu singură —

PRIAMVADA

(Intoarsă din cale rizând)

Ce spui?
Tu singură! (pleacă) Şi domnul intregei lumi cu dinsa!

SACONTALA

Eu plec —

DUŞANTA

Remăi, iubito! Tu ruşinos pleci stinsa
Privire, par'că ochii se tem de-a mĕ vedea.
Şi căud te rog cu lacrimi, mai poţi să fii tu rea?
Remăi aici in umbră! Aşa cum eşti o floare,
Prea gingaş iţi e trupul să-l porţi acum prin soare.
Cu frunzele de lotos, de-ai vrea tu să mĕ laşi,
Ţi-aş face vĕnt, să-ţi apĕr obrajii drăgălaşi
De arşiţă! O, numai o vorbă de mi-ai spune!
Şi albele picioare, de-ai vrea, tu mi le-ai pune
In poala mea, cu măna eu blănd să le desmerd —

(Se apropie tot mai mult de ea; Sacontala tremură)

SACONTALA

O, lasă-mĕ; Ai milă şi lasă-mĕ! Că-mi perd
Şi capul — tu n'ai dreptul — nu eşti dator — o, pleacă!
Priamvada e numai datoare, ca să-mi facă
Aceste lucruri! Rege, o, fii atăt de bun
Şi lasă-mĕ!

DUŞANTA

Ea plănge! Prea m'am grăbit să-i spun.
Prea greu am insultat-o! Vorbesc şi eu prea multe.

SACONTALA

Nu asta, nu! Un rege nu poate să insulte,
Dar eu — aşa mi-e soarta! Nu pot să fac ce vreu.

DUȘANTA

Te plângi și tu de soarte?

SACONTALA

Nu sunt o sclavă eu?
Iubesc pe-acela care stăpânului ii place.

DUȘANTA (a parte)

Femee e și dinsa și știu că se preface.
Femeile, când arde mai mult dorința lor,
Atunci știu să s'arete mai fără nici un dor,
Și-ți fac prin șovăire mai plin de patimi chinul;
Tu 'nveninat te sbuciumi, chiar pentrucă veninul
Nu poți să-l bei —

SACONTALA

Adio! Eu plec.

DUȘANTA

De ce?

SACONTALA

Mă tem;
Noi singuri —

DUȘANTA

Vrei un martur!

SACONTALA

Pe Brama.

DUȘANTA

Pot să-l chem.

SACONTALA

Dar eu —

DUȘANTA

Tu ce? O sclavă. Eu sunt stăpânul.

SACONTALA

Rege!
Sunt fată, la altarul lui Brama —

DUȘANTA

Se 'nțelege!

SACONTALA

Tu ești aprins —

(Vrea să plece. Regele o prinde brusc)

REGELE

Stăi, fată! Tu mi-ai intrat in cap!
Cu mănile-amĕndouĕ te țin, să nu te scap.
Ce? Crezi, că-mi vĕd norocul trecĕnd pe dinainte,
Și nu-l opresc?

SACONTALA

Și asta! Fii, rege, fii cu minte!
Nu-ți perde bunul cumpĕt c'un lucru de nimic!
Gândirea ta 'nțeleaptă și brațul tĕu voinic
Au căștigat respectul intregii lumi — perzĕndu-l,
Că pui pe mine mâna și-ți prinzi cu mine gândul,
Respect de tine insuți mai poți atunci avea?

DUȘANTA

Dar nu ne vede nimeni!

SACONTALA

Ne pot insă vedea
Sihastrii. E plin codru de oameni. Ține seama.

DUȘANTA

Nu-mi pasă.

SACONTALA

Și de suflet?

DUȘANTA

Și mai puțin!

SACONTALA

Dar Brama?

(Dușanta rușinat, venit in fire)

DUȘANTA

Tu-mi spui de căte toate, când eu mĕ simț turbat
De dragul tĕu!

(Blând, o prinde de mână)

Tu vino cu mine la palat!
Femeile deacolo sunt fala curții mele,
Dar tu-mi vei fi soție și doamnă peste ele.
Iubito, vezi inelul logodnei! E deajuns?
Mĕ crezi acum? Respunde?

(Ii pune în deget inelul)

Tu n'ai nici un respuns?
N'ai mila să te 'ndupleci? E neagră fierea 'n tine?

(Ii ia inelul și vrea să plece)

Aici n'am ce să caut mai mult Remăi cu bine!

SACONTALA

De-ai fost iubit de dinsa chiar numai un minut,
Ș'a plâns, că n'avea chipul să-ți dea ce dai cerut,
Prea rĕu ai fi s'o blastemi! De dragostea ta arsă,
Sacontala spre tine deapururi va fi 'ntoarsă
Cu inima! Și vecĭnic tovarășe-i vor fi
Aducerile-aminte de cea mai dulce zi
A ta, dar nu a dinsei! Nu-ți cere s'o ai dragă,
Dar n'o urî, Dușanta, deatăta te mai roagă
Măcar să nu-i fi dușman, și n'o uita de tot!

(Dușanta remâne statuă. Sacontala pleacă încet)

Nu pot — mi se îndoae genunchii — nu mai pot!

(Ea dispare Pausă. Dușanta privind în urma ei)

DUȘANTA

Ah, inima de marmur ascunsă 'n trup de ceară!
A fost de zei menită, în cale să-mi resară
Și ea! Ca să i duc dorul deacum prin veac de vremi!
Tu n'ai venit chemată, și mergi și nu mĕ chemi
Să viu cu tine! Du-te! Ș'atăta dor te'ajungă,

S'o 'ntorci de dor mănată la mine ear! —
Ce lungă,
Ah, lungă ce-i şi zioa! Sunt un nebun! Ce vreau?
Să mĕ inchin nemernic acestei — ah! Nici zeii
Nu sunt mai buni ca mine, şi eu mĕ plec femeii? —
Ce-i asta?

(Vede brăţara Sacontalei)

E odorul Sacontalei! Pierdut!
O, măcar tu dă-mi dreptul — aşa — să te sărut!
Să te lipesc aproape de inima ce geme,
Odorule, tu care ai stat atăta vreme
Pe braţul ei! In Gange tu te-ai scăldat cu ea!

(Sacontala vine)

SACONTALA

Brăţara e la dinsul. O pune 'n sin! Ce vrea?
Mĕ tem să merg, mi-e groază să 'ntorc—să merg mai bine!

DUŞANTA

Sacontala, o spune-mi te 'ntorci acum la mine?

SACONTALA (silit)

Nu, nu la tine, rege. Mĕ 'ntorc la tine, da.
Mergĕnd am prins de veste, că mi-am pierdut ceva.

DUŞANTA

Am să-ţi ajut să cauţi. Şi ce-ai pierdut?

SACONTALA (arătând braţul)

Brăţara.
De-aici, Duşanta, uite de-aici! M'apucă seara,
Şi vreau să merg a casă.

DUŞANTA

Şi plăngi, că eu te-opresc.

SACONTALA

Ah, ce să spun eu mamei de cumva nu-mi găsesc
Brăţara?

DUŞANTA

E la rege. Aşa să-i spui. Şi eat'o!

SACONTALA

De ce să-i spun minciună? Nu-i spun, că nu ţi-am dat-o!

DUŞANTA

Mi-o dai acum.

SACONTALA

O, dă-mi-o!

DUŞANTA

Nici asta nu mi-o dai?

SACONTALA

Dar ce ţi-e bună, rege? Ce trebuinţă ai
De doue trei cotoare de nufĕr? Dar eu, biata,
Cât sunt de dojenită de mama şi de tata!

DUŞANTA

Fă-ţi alta!

SACONTALA

O cunoaşte Gautami! Tu eşti bun,
Mi-o dai?

DUŞANTA

Dar, astfel numai, de laşi ca să ţi-o pun
Pe braţ. Nu vrei?

SACONTALA (intinzĕndu-i braţul)

Ei, daca nu vrei altcum —

DUȘANTA (punênd brățara)

Frumoaso!
Prea 'mărmurit ţii mâna şi nu mi-o laşi! Mai las-o,
Şi mai — şi mai — cu totul, aşa! Acum o laşi
Prea mult! O, cât de neted şi cât de drăgălaş
Ţi-e braţul, par'că-i totul din flori de camalata
S'ar imbĕta de dinsul şi Madava.

SACONTALA (zimbind)

Eşti gata?
Tu, hoţule! Cu ochii eşti silitor, vĕd eu,
Dar uiţi să-mi legi brăţara.

DUȘANTA

Nu uit, dar umblă greu
In copce. Şi mi-e teamă să nu te string prea tare.
Mai pot să string?

SACONTALA

De-ţi place, mai poţi!

DUȘANTA

Acum te doare

SACONTALA

Nu, nu!

DUȘANTA

Ş'acum e bine să-ţi spun ce m'am gândit.
Odată luna plină din ceruri a fugit —
Ştii unde?

SACONTALA

Nu ştiu! Unde?

DUȘANTA

Ce-mi dai, să-ţi spui eu, unde?

SACONTALA

Dar spune 'ntăi!

DUȘANTA

La tine, pe brațele rotunde!

SACONTALA

Nu seamăn eu cu luna! Dar vĕntul e mișel,
Din florile de nufĕr ia pulbere cu el
Și 'mi bate 'n ochi. Mi-e poate și fața colbuită?

DUȘANTA

Să vĕd. Apleacă ochii și 'nchide-i strins, iubită,
Să-ți suflu de pe gene tot colbul —

SACONTALA

Vrei? Eu știu.
Dar nu mĕ 'ncred.

DUȘANTA

In mine? Cum aș putea să fiu?
Un sclav nimic nu face mai mult, decăt ii cere
Stĕpănul —

SACONTALA

Dar căud face mai mult?

DUȘANTA

N'are putere!

SACONTALA

Dar căud o are?

DUȘANTA

Face.

SACONTALA

Ei, vezi! M'ai fi 'nșălat!
Pe frunte-mi sufli? Numai pe frunte! — Mi-ai suflat
Pe ochi acum, ei lasă! Pe-obraz, stăi, stăi! Dar spune

Aşa de scurtă vreme eşti sclav cinstit? Te pune
Stĕpânul să-i coşi haina, ear tu, tu o descoşi —

DUŞANTA

Sunt eu de vină, dacă ai ochi aşa frumoşi?

SACONTALA

Şi ce-mi vei cere plată? Să nu-mi ceri mult!

DUŞANTA

E plată
Deajuns, că tu gurița n'o temi apropiată
De-obrazul meu, şi ochii nu ţi-i fereşti mereu.

SACONTALA

Eu vreau să nu mĕ mustri. Ţi-ajunge-atăt?

DUŞANTA

Ştiu eu!
Destul e doar albinei să vadă flori.

SACONTALA

Imi place,
Că nu-mi ceri mult; şi-i bine, căci altcum ce m'aş face?
Altcum n'aş şti ce plată să-ţi dau.

DUŞANTA (o sărută)

Nimic n'ai şti?
Dar asta — asta — asta —

UN GLAS DIN CODRU

La riul Malini
Ciatravaca se plănge. Lumina-i tot mai slabă!

SACONTALA

E glasul mamei, rege. Ascunde-te de grabă.
(Gautami vine)

GAUTAMI

Tu singură! Cu nimeni, ş'aici? —

SACONTALA

Cu Dumnezeu.

GAUTAMI

Ţi-aduc in vas aghiasmă. Ce zici, te simţi tot rĕu?

SACONTALA

Mĕ simţ mai bine, mamă, şi par'că mĕ mai lasă
Şi frigul —

GAUTAMI (o sărută)

Draga mamei, de-ai fi tu sănătoasă!

(Pleacă. Duşanta se arată)

DUŞANTA

Venit-a şi norocul din alte lumi pribeag,
Ş'abia sosit, el grabnic re'ntorsu-s'a din prag!
O, par'că ştiu, că dinsul s'a dus să nu mai vie!
Tufişule, pe tine te chem de mărturie,
Că tu-mi vei fi morměntul perdutei fericiri!
Durerea sufletească, născută de-amintiri
E cea mai grea durere! Tot, tot ce mi s'arată
In jur, imi aminteşte vr'un lucru drag! Odată
Rideam de nălucirea oricărui visător,
Cănd pentru-o zi trecută plăngea, isbit de dor,
Şi azi sunt eu nebunul, acel ce plăng trecutul
Şi n viitor mi-e groază de 'ntreg necunoscutul —
Aici a stat pe iarbă trupşorul ei cel supt!
Al ei a fost piciorul acela care-a rupt
Aceste flori! Şi uite, aici şedea perdută
De drag, privindu-mi ochii, ş'aici a fost căzută
Brăţara ei! Şi singuri aici am fost! Ş'aici
A plăns, c'am insultat-o! De mănele ei mici
Sunt rupte-aceste frunze! Acesta-i locul, unde
Chiar cel din urmă freamĕt mĕ 'ntreabă şi-mi respunde!

Aducerile-aminte mĕ dor! Ş'un dulce glas,
D-aş vrea să tug, m'opreşte la fiecare pas!
Aici făcea ea versuri ş'aici mi-a spus scrisoarea
Ş'aici am sărutat-o, aici fărmecătoarea! —
Nebun ce sunt! Iubirea e 'n stare să mĕ 'ngroape,
Şi cănd a fost de mine Sacontala aproape,
Eu ce-am făcut? Şireata, vorbea tot ocolind!
M'a dus incet cu vorba, să-mi spue, s'o cuprind;
Să-mi caute ea prilejul, s'ajung ca să-i cer plată —
Să n'o sărut, cănd dinsa se cere sărutată!
Acum e tănguirea mai mult ca de'n zadar.
O, de-ar revenì timpul, să fiu cu dinsa iar,
Aş şti, căt de şireată se sbate in braţ iubirea;
N'aş da de jumĕtate perdută fericirea!

MIHAIL EMINESCU

STUDIU CRITIC

(Urmare).

Idealul său.

In filosoful pesimist, pentru care viaţa şi realitatea sunt triste, intrevĕzurĕm că trăeşte un poet c'o sensibilitate delicată, atinsă până in intimitatea ei de aspectele frumosului şi c'o lume idealizată, azurată sub lumina inchipuirii lui. Aceste două insuşiri ale sufletului lui Eminescu: filosoful pesimist şi poetul idealist, — deşi au putut părea oarecum contradictorii, — se găsesc intr'un raport logic şi alcătuesc un suflet firesc, — cum au fost dealtminteri, sufletele tuturor poeţilor pesimişti. Căci cu cât viaţa reală va fi mai dureros simţită şi inţeleasă, cu atât idealul va străluci mai tare, şi cu cât idealul va fi mai strălucitor, cu atât viaţa va părea mai nesuferită. Una va accentua pe cealaltă: o fire sensibilă la suferinţă şi in acelaş timp c'o putere imaginativă, ca a lui Eminescu, deschizĕnd ochii in ăngustimea lumii reale remănea rănită fiindcă perdea mai mult decât omul de rănd.

Pentru a sensibiliza locul şi gradul in care aceste două insuşiri stĕpănesc sufletul lui Eminescu, o comparare ne va veni in ajutor.

Cănd se coboară cineva din Cornul de aur al Constantinopolei spre Bosfor, intilneşte pe malul sting, intre alte palate şi după curs de un sfert de cias, Seraiul Ceraganului, o frumoasă şi intinsă clădire in marmură albă. De la distanţă, pare o brazdă de zăpadă culcată intre oglinda sidefie a Bos-

forului şi poala dealului Iildiz, — unde se află reşedinţa Sultanului. In faţă, peste apă, adică pe coasta Asiei, se pleacă până in mal, orăşelul Scutari cu minarelele lui albe şi graţioase, — pătate ici şi colo de umbra chiparoşilor, şi cu casele-i in lemn, rărindu-se până spre virful dealului, acoperit de o vegetaţie răcoroasă şi selbatecă. Indărătul Seraiului se intinde parcul său elegant şi imens, intr'o eternă primăvară, cu felurimi de arbori aduşi din lumea caldă: unii subţiri, piramidali şi cu frunza argintie ca plopul, alţii sferici, bătuţi la frunză şi moi la privire ca nişte căpiţi de fân proaspăt. Sub ei se adăncește o pajişte blândă, şerpuită de cărări de nisip de aur şi semănată cu table de flori, in care rosele de Bosfor, ca nişte inimi calde de sânge se pleacă privindu-se in oglinzile globurilor străvezii şi şoptesc, ca din nişte balcoane, crinilor albi şi reci. Ear in mijlocul grădinei, inconjurat de urne in marmură, stă basinul cel mare din care sar apele vii şi limpezi stropind până departe cu firmiturile lor de lumină. Şi peste tot, o tăcere ş'o pace, ş'un aer de serbătoare unde pare că s'aşteaptă in fiecare dimineaţă coborirea unei zine din poveştile orientului. Din coasta stingă a Ceraganului se vede, spre Helespont şi Marea Neagră, toată panorama neasămuită a Bosforului cu profilele munţilor vineţi desemnate pe cerul vecînic senin, şi cu poalele colinelor incărcate strugure de oraşe şi palate. Ferestrele din coasta dreaptă dau spre Marea de Marmara, pe ţermii căreia se destind gura Cornului de aur, amfiteatrul Galatei şi Perei, Stambulul, Moda şi altele. Ear in fund, departe in ceaţă se zăresc fericite Insulele Principilor, ca nişte cadre aninate in palatul de cristal al cerului şi mării.

In acest seraiu al Ceraganului, — zidit de fantasticul Abdul-Azis in scopul de a-şi da un fel de serbătoare feerică simţurilor, — trăeşte inchis, pentru cuvinte de stat, de mai bine de 15 ani fostul Sultan Murat, fratele Sultanului actual. Din noaptea in care s'a trezit strămutat aci, ş'a auzit uşele incuindu-se după dinsul, piciorul nu i-a mai atins pământul afară.

Ideea libertății, atât de prețioasă celor ce n'o au, îi e o ilusie, și orgoliul lui de fost împărat, înăbușit pentru totdeauna. Strimtorat astfel în viața simțurilor, în viața propriu zis animală, fără a putea vorbi cu cineva din afară, sau a putea scrie cuiva, nu trăește spre a-și crește mai mult suferința, decât cu amintirile și închipuirea lui. Azi poate își reimprospătează în minte ziua plină de entusiasmul a milioane de credincioși, în care se suia mândru pe tronul sublim al strămoșilor cu pompa și aclamațiile ce le reaude încă ca un ecou depărtat. Mâine își reamintește de ziua, asemenea solemnă, în care mergea să încingă sabia lui Osman în Moscheea lui Eiub. In altă zi, de vinerile sfinte când se pogora s'asculte slujba septămânală și când împrăștia bani săracilor ce-l binecuvântau. Credincioșii strigau în cale-i, îl îmbărbătau și sperau în ridicarea împărăției ruinate, și el se măgulea a fi reazimul acestor legitime speranțe împănzindu-și un viitor întreg de muncă. Azi, e coborît într'o prăpastie întunecoasă de mormânt din înălțimea de odinioară, umilit, nimicit, crezându-se obiectul deriziunii celor ce îl pomenesc sau îl văd, cu alte cuvinte un om mort ce se mai mișcă încă. Estrada, pe care se înalță tronul înflorit în pietre și aur din sala mare a Seraiului, îi pare o ironie, un non sens, dacă nu un supliciu. Și, dacă n'ar fi iubirea de țărmii ce-l înconjoară și putința de a trăi din închipuiri, de mult poate s'ar fi aruncat pe lespezile curții în bucăți. Dar firea măreață, priveliștea variată a mișcării de pe Bosfor, soarele splendid al orientului, nopțile de vară care par niște poeme ale naturii, toate, deși nu se înfățișează decât de la distanță ca niște vise pe care nu le va putea atinge niciodată, — sacramental niciodată, îi încântă cu toate acestea simțurile într'atâta, încât, sub umbra groasă a suferinței, îi străbate adesea în față extasul unei fericiri ideale, unei beatitudini. Câteodată, figura lui palidă și rătăcită se arată ca o umbră la geamuri, dar dispare curând contrariată de ochiul indiscret al trecătorului. Se spune că noaptea însă, sub razele lunii, după zile întregi de tăcere și singurătate, după chinuri lăuntrice și revolte vane, și în fața caicurilor

ce despică apa in tăcere plimbând liber haremurile seraiurilor de pe țĕrmuri, l'ar fi vĕzĕnd gardele adesea perdut in contemplație și uitat locului până intr'un tărziu, — căte odată chiar cu lacrimile in ochi. Sufletul lui de oriental, de impĕrat-poet, cum i-ar fi zis Eminescu, se imbată de frumusețea țermurilor limpezite sub ninsoarea albă și mută a lunii; esența de vin de Cipru sorbită in picuri și prelung din paharul de sidef, depus de cu seară de cătră sachiu, in dreapta, — miresmele ce ard pe o tavă suflată cu aur, in stinga, toate vin de ii sublimează oarecum gândul, care își intinde aripa ușoară in cuprinsul eteric al fantasiei. Aci, calea fiind fără capĕt se tot duce inainte ca pe un fir de basm arab, trecĕnd prin impĕrății albastre și confundându-se pe el insuș intru vr'un Fĕt-frumos ingenuchiat dinaintea vreunei crăiese cu totul și cu totul de aur. Simțurile ii atipesc, absorbit de splendoarea acestei imagini, pleopa i cade pe jumĕtate, incăt numai simte nici pașii tinerii odalisci din Caucas, care s'a apropiat și-l privește albă și dreaptă. Dar un moment, și mâna lui se strecoară in neștire după gătul fetei ce i s'a așezat la picioare. Ochii ei adânci și negri, căptușiți de dorinți tinere, il străpung; mâna i se frige pe formele ei rotunde, pe pielea ei satinată și pe carnea tĕnĕră și plină. Ea își pleacă capul atrasă spre pieptul lui; o ușoară esență de trandafir, in care s'a imbăiat după amiazi, i se desface din perii capului și parfumează inconjurul. Și cănd gura ei, care umblă intredeschisă in vĕnt cu buzele ca două petale de flacără moale ii atinge gura, e atăta voluptate și atăta frenesie in sufletul lui că sensația i pare ca o durere. Căt n'ar fi dinsul in stare să dee ca acest moment infinit să dureze și să-l cuprindă intreg. Dar adesea poate in astfel de momente un glas, sau un pas al gardei pe marmura de afară il deșteaptă și ii readuce in minte starea lui de prisonier pe viață. Mintea ii tremură, ii scapătă din scripete și de unde adineaori zimbea ca un copil in sclipirile fantaziei, acum plănge ca un om ce se deșteaptă inmormĕntat de viu.

* * *

De câte ori trecênd pe dinaintea Ceraganului și reflectând asupra vieței acesteia a lui Murat, nu m'am apropiat cu gândul, — printr'o asociație de idei ce mi se pare firească, — de sufletul lui Eminescu.

In adevĕr, închis el însuș in cercul strimt al unei vieți, — pe care mintea i-o infățișază ca o muncă silnică la care omul e osîndit fără vină ca și fără scop, — își ridică privirea in sus și își alcătuește cu din impresiile frumosului s'a închipuirii sale o zonă ideală. E un fel de compensare in care sentimentul și imaginația îi inapoesc ceeace îi luase reflecția.

Aci, in această regiune limpede totul se transfigură și rĕul, care era unica unitate de mĕsură in sentimentul general al vieței reale, e acum inlăturat ca o vorbă și ca un lucru necunoscut. Aci, se simte un aer curat de înălțime, in care se pot destinde aripele flințelor ce-l străbat, luând forme de ângeri, și in care timpul și spațiul nu au înțeles, căci se poate privi clar in infinit, in trecut și pretutindeni peste tot globul ca și in focul astrilor. Lacrimile ce vom intîlni in privirile unor figuri, — și le vom intâlni, — vor fi nu ca semne de suferință și de asprime, ci ca podoabe de frumuseță atingĕtoare, in care razele ochilor de sub ele, intîlnindu-le vor deschide curcubee de lumină ca razele soarelui in picăturile de ploae. „Florile vor cânta“, „teii își vor da singuri ramurile in lături admirând dragostea a doi inamorați de sub frunzele lor“, noptile vecînic senine își vor cerne pulberea lor de diamante“. Cu alte cuvinte, o lume de lumini și fericire. Astfel, am vĕzut, in *Satira III-a* cum ne transfigură instinctul barbar al beției de sânge din capul unui sultan, intr'un vis senin, plin de lumini și de frumusețî, in care „Luna preschimbată in fecioară se pogoară pe pământ, inflorind cărările și infiorând codrii spre a intinde mâna sultanului și a-i cere să-i fie stĕpânul vieței ei, adică stĕpânul lumii“. Din bătălia de pe cămpul de la Rovine, de unde se ridică gemetele lungi ale celor in agonie, și din priveliștea măcelului crud, bestial pe care-l pricinuește acest cuceritor nebun, nu auzim decât „sunete de

fanfare, sgomotul de arme și buciumul din codru", și nu vom vedea decăt „capete pletoase in coifuri lucitoare eșind din umbra intunecoasă, și umplĕnd cămpul bătĕnd in caii lor selbateci cu scările de lemn". „Lăncile scănteiază in soare, arcurile se intind in vĕnt, ploaia săgeților se va ingroșa ca niște nuori de aramă ce ar cădea pe pămĕnt sau ca ropotul de grindini". Intr'un moment, turcii sunt invinși și „steagurile țării gonind biruitoare vin potop ce prapădește" „vĕnturând păgănătatea ca o pleavă". La sfirșitul luptei, armia română se intinde falnic pe cămpul de biruință". Și nimic alt, numai laturea strălucitoare a intimplărilor, căci durerea, agonia vaetele sunt neințelese in regiunile acestea de ideal. In *Călin*, castitatea, virginitatea fetei e o „subțire pănză de paianjen țesută dinaintea patului ei, pănză străvezie „care tremură licărind incărcată de un colb de pietre scumpe". Inșălarea ei de cătră sburătorul cu plete negre e numai destrămarea acestui borangic:

După pănza de painjĕn doarme fata de 'mpĕrat;
Inecată de lumină e intinsă in crivat;
Al ei chip se zugrăvește plin și alb: cu ochiu-l mĕsuri
Prin ușoara 'nvinețire a subțirilor mătăsuri;
Ici și colea a ei haină s'a desprins din sponci s'arată
Trupul alb in goliciunea-i, curăția ei de fată
Resfiratul pĕr de aur peste perini se 'mprăștie,
Tĕmpla bate liniștită ca o umbră viorie,
Și sprincenele arcate fruntea albă i-o incheie,
Ce o singură trăsură măestrit le incondeie;
Sub pleoapele inchise globii ochilor se bat,
Brațul ei atirnă leneș peste marginea de pat,
De a virstii ei căldură fragii sinului se coc,
A ei gură descleștată de-a suflării sale foc,
Ea zimbind își mișcă dulce a ei buze mici, subțiri,
Ear pe patu-i și la capu-i presurați 's trandafiri.

Ear voinicul s'apropie și cu măna sa el rumpe
Pănza cea acoperită de un colb de pietre scumpe;
A frumseții haruri goale, ce simțirile-i adapă,
Incăperile gândirii mai nu pot să le incapă.

El in braţe prinde fata, peste faţă i se 'nclină,
Pune gura lui fierbinte pe-a ei buze ce suspină,
Şi inelul scump i-l scoate de pe degetul cel mic
Ş'apoi pleacă ear in lume, năsdrăvanul cel voinic.

II.

Ea a doua zi se miră, cum de firele sunt rupte,
Şi 'n oglind' ale ei buze se vĕd vinete şi supte;
Ea zimbindu-şi trist se uită şi şopteşte blând din gură;
„Sburător cu negre plete, vin la noapte de mĕ fură."
. . . . . .

In aceste temple serena ale poetului, presidă o divinitate in numele căreia ele au fost inălţate, şi a cărei fiinţă le umple predominând cu strălucirea ei peste focurile sacre, peste şoaptele de rugăciuni, ca şi peste maestatea tăcerii. E idealul sĕu de femee cătră care ingenunche in orele lui sublime, — ideal vag, fără forme, simţit mai mult decăt imaginat, cum se simte Dumnezeu fără a se inchipuì; — e fecioara cu totul şi cu totul de aur din reveria lui Murat in strălucirea căreia se infrănge ochiul.

In felul vederii lui Eminescu despre lume şi in desinteresul ce el poartă vieţii, adevĕrul sau ideile umanitare de bine şi de viitor nu puteau să-i hrănească idealul. Lui ii trebuia dimpotrivă o forţă extraordinară care să lase ca o perdea opacă peste aceste idei şi să-i amorţească oarecum conştiinţa rănită pentru totdeauna. Femeea, ale cărei calităţi firesti au atăta putere, in privinţa aceasta, era dar singurul liman, singura umbră pe care se odihneşte ochiul călĕtorului din deşert, cum zice un proverb arab. Formele ei, in care adesea reinvie marmura atător vise de maestri, sunt fără indoială expresia cea mai puternică a unei inrudiri misterioase dintre infinit şi sufletul nostru. Armonia şi graţia liniilor ei, surprinse şi mĕsurate in o clipă de sentimentul nostru, inainte ca mintea să-şi poată da seamă, urmau să intrupeze filfiitul din aripi al unor ilusii din Eminescu şi să rescolească adănc sensibilitatea lui de păgăn. In urmă, ursita femeei pe pămĕnt de a iubì, de a se da inconştient ca un

copil ce intinde braţele cui îi suride, „Tu eşti sfântă prin iubire“ — radiarea de căldură ce respândeşte în juru-i prin frăgezimea ei, dragostea cu care îşi primeşte rolul de a se jertfi şi suferi pentru scopul ascuns al naturii, compătimirea ei la durere şi tragerea de inimă ce pune în a o indepărta, — calitate admisă şi de incruntatul Schopenhauer, cu alte cuvinte, mănunchiul însuşirilor sufleteşti şi trupeşti ale acestui martir-copil care se ridică etern pe un virf de golgotă cu zimbetul pe gură şi cu flori pe tĕmple, puteau, cum au şi putut, să fie armonizate şi să servească drept cel mai ademenitor ideal poetului nostru.

Acum, observând mai deaproape acest ideal al amorului lui Eminescu, vedem că el nu e idealul platonic, care, în adânca lui expresie alcătueşte un fel de metafisică amoroasă, în care ideile nu iau forme şi de unde lumea fisică e absolut exclusă. El nu e nici amorul cavaleresc al evului meziu, unde un sentiment spiritual, îmbinat cu aşa numita galanterie, se personifică într'o femee neatinsă, încântă pe inamoratul ei, surizĕndu-i din ceruri şi apunĕndu-i ochii toată viaţa în aureola perfecţiei ei trupeşti şi sufleteşti. Fără îndoială, Eminescu are cultul formelor de la păgâni, adică o premisă a idealului lui Platon care recomandă în cel dintâi loc, în *Banchetul seu*, apreţiarea şi iubirea „corpului frumos“ spre a se putea ajunge la idealul desăvirşit. El are elemente şi din amorul trubadurilor care fericiţi, fac un cult unic din acest sentiment, — dar se apropie mai mult de tipul idealului modern, pe care ni-l dă Göthe. Privirea sa către această imagine are efectul unei baghete magice ce linişteşte furtuna şi vijelia din sufletul lui. Kant, vorbind despre causa plăcerii ce simţim în faţa artelor, zice că sentimentul nostru plăcut se naşte prin aceea că isbutim a indepărta de lângă noi marginile dureroase ale ursitei omeneşti, uităm oarecum miseria în care trăim şi ne simţim un moment fericiţi întrevĕzĕnd infinitul. Pentru Eminescu, idealul sĕu îi aduce aceste ilusii de fericire indepărtându-i suferinţa care străbate în versurile lui ca o statornică stare sufletească. De aceea toată poesia sa erotică se

poate resuma intr'un singur suspin dureros, intr'o singură chemare in ajutor a femeei, apropierea căreia i se arată ca o alinare, ca o notă blandă, ca un motiv elegiac in tragedia universului.

Din valurile vremii, iubita mea, resai,
Cu braţele de marmur, cu părul lung bălai
Şi faţa străvezie ca faţa albei ceri —
Slăbită e de umbra duioaselor dureri!
Cu zimbetul tău dulce tu mângâi ochii mei,
Femee intre stele şi stea intre femei,
Şi intorcându-ţi faţa spre umărul tău stâng,
In ochii fericirii mă uit pierdut şi plâng.

Cum oare din noianul de neguri să te rump,
Să te ridic la pieptu-mi, iubite înger scump.
Şi faţa mea in lacrimi pe faţa ta s'o plec,
Cu sărutări aprinse suflarea să ţi-o 'nec
Şi mâna friguroasă s'o incălzesc la sin,
Aproape — mai aproape pe inima-mi s'o ţin.

Dar vai, un chip aievea nu eşti astfel de treci,
Şi umbra ta se pierde in negurile reci,
De mă găsesc ear singur cu braţele in jos
In trista amintire a visului frumos!
Zadarnic după umbra ta dulce le intind:
Din valurile vremei nu pot să te cuprind.

O! Dacă braţele lui ar putea cuprinde acest ideal, i s'ar prosterne la genunchi şi i-ar striga ca Faust in faţa Elenii: „Sunt oare ochii mei care văd? Isvor de frumuseţă respândit in valuri până in străfundul existenţei mele! Fericire nestimată a indelung tristei mele vieţi! Cât de cu totul schimbaşi miseria lumii in lumină. Ţie, Frumuseţă, adâncul dulcei mele patimi, ţie, viaţa, dragostea, adorarea, extasul....“ Căci el, ca şi Faust, lua frumuseţa drept papavără contra durerii. De aceea nici nu va cere de la idealul său decât forme şi dragoste, care să-i invălue sufletul. Alte virtuţi, alte distingeri, o femee cetăţeană, o femee luptând bărbăteşte cu viaţa nu intrau in idealul lui. El cere

de la dinsa două braţe „moi rŏtunde, parfumate“, „doi ochi in care să s'adune toate basmele“, ş'apoi să „i se dee cu totul lui“. In acest „cu totul lui“ in această desăvirşită dragoste, in acest „farmec sfănt“ e o atmosferă evangelică, un cult care se resfiră in toată poesia lui şi in care tresar memoriile amorurilor mari, al unei Maria de la Magdala, petrificată la morměntul lui Hristos, al unei Lucreţia ucisă de desonoare. In „Călin“, in „Strigoii“, pretutindeni e acest amor infinit cu o credinţă neclintită. Dar idealul e ideal, rece ca o statuă, diafan ca o părere şi pluteşte deapururi dincolo de lumea realităţii.

* * *

Cu toate acestea e o virstă făcĕtoare de minuni in viaţa noastră, virsta tinereţii, care scurtează distanţele, alătură cerul de pămĕnt şi ne personifică idealul in real. Omul, neapărat, e făcut să cugete, ceeace şi indeplineşte mai tot timpul, — dar el e făcut să şi iubească. Şi după cum in creerul sĕu arde lumina gândirii teată viaţa, in inima sa isbucneşte in tinereţe iritabilitatea sentimentală a cărei intensie, mai tărziu micşorată, e atunci despotică. A voì să ei pe om in parte numai ca minte sau numai ca sensibilitate, ar fi a-l scinda. A voì să confunzi aceste două facultăţi ale lui intr'o singură direcţie este a nu le fi apreţiat indeajuns natura lor deosebită, căci, după cum zice profundul Platon, dacă mintea ne e dată pentru noi, inima ne e dată pentru alţii, — şi tinereţa e epoca când fără ştirea noastră ne aparţinem mai puţin decât oricând nouĕ inşi-ne. Sufletul nostru, mulţămit mai inainte de sclipirile nălucirilor copilăriei, prinde a se infierbinta sub căldura simţurilor, la inceput latent, ear mai tărziu incins. Atunci străbate căldura vieţii şi tinereţa, incărcată de podoabele ei, ese in lumea reală ca un florar cu braţele pline de flori şi le aruncă la picioarele trecĕtorilor cu voluptatea celui ce are a da pentru intăia oară. Atunci apare femeea, cu formele ei vĕzute şi simţite, şi se aşază in inima noastră ca un soare

in jurul căruia incepe să ni se miște tot sufletul: griji, dorinți, activitate, care puteau ajuta mai inainte minții, o părăsesc acum cu toatele și vin să dea mână de ajutor simțirii la serbătoarea primirii acestei auguste impĕrătese. Mintea insăși se inclină in fața ei.

E vreun om pe lume, care să nu fi simțit această exuberanță de viață in tinerețea sa? Să nu fi gândit zi și noapte numai la *Dinsa*, — să nu-și fi impletit activitatea numai pentru Ea, — să nu fi căutat să Ii placă, — să nu-și fi primenit cugetul cu lucruri ce O vor interesa sau minuna, — și să nu-și fi potrivit haina când avea S'o vază? Toți am trecut pe acolo, toți am simțit această primăvară in suflet, și Eminescu a simțit-o mai adănc decăt noi. El își amintește că atunci

. . . . . .
Dispar și ceruri și pămĕnt
Și pieptul tĕu se bate,
Și totu-atirnă de-un cuvĕnt
Șoptit pe jumĕtate.

Te urmărește septĕmăni,
Un pas făcut a lene,
O dulce stringere de măni,
Un tremurat de gene;

Te urmăresc luminători
Ca soarele și luna
Și peste zi de-atătea ori
Și noaptea totdeauna.
. . . . . .

La unii aceste friguri voluptoase, această expansiune plină de incăntări ține mai mult, la alții mai puțin. La Eminescu ea pare a fi fost de scurtă durată, dar neapărat, cu firea lui, ea a lăsat urme luminoase pentru toată viața. Tot ce fantasia lui intrevĕzuse mai inainte in cutreerul unor lumi eterice și in idealurile vremurilor: Olimpul antic, raiul creștinătății, Ilenele Cosinzene din basme, O venere,

o sfântă fecioară, toate aceste aiurări splendide ale poeţilor şi artiştilor, cu farmecele lor supranaturale, cu frumuseţele lor orbitoare se strinseră acum să impodobească o femee in carne şi s'o facă să strălucească un moment in afară de realitate, in intreg infinitul imaginativ al poetului.

Ideal perdut in noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gândea in basme şi vorbea in poezii,
O! te văd, te-aud, te cuget, tânără şi dulce veste
Dintr'un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alţi zei.

Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scântee,
Braţ molatic ca gândirea unui împărat poet,
Tu ai fost divinizarea frumuseţei de femee,
A femeei, ce şi astăzi tot frumoasă o revăd.

Rafael perdut in visuri ca 'ntr'o noapte instelată,
Suflet imbătat de raze şi d'eterne primăveri,
Te-a văzut şi-a visat raiul cu grădini imbălsămate,
Te-a văzut plutind regină printre ângerii din cer.

Ş'a creat pe pânza goală pe Madona Dumnezee
Cu diademă de stele, cu surisul blând, vergin,
Faţa pală 'n raze blonde, chip de ânger, dar femee,
Căci femeea-i prototipul ângerilor din senin.

. . . . . .
Astfel eu perdut in noaptea unei vieţi de poesie,
. . . . . .
Am făcut din tine-un ânger....
. . . . . .

Dar curând şi el e delăsat sau inşălat de această femee. Cu corpul ei dispare tot universul de vise fericite ce fluturau in juru-i. E sfirşitul lumii in care poetul îşi priveşte sfărâmându-i-se sufletul — crescut in proporţii uriaşe. E un moment de eclipsă in toată fiinţa lui. Mai târziu insă, pacea şi melancolia lungilor ciasuri de seară, vor avea un nou subiect de vorbă in tânguitoarea lor intreţinere. For-

mele acestei femei din care făcuse „un ânger“ se vor șterge cu incetul, se vor desmaterialisa, și nu vor rĕmânea in amintirea poetului decăt părți diafane, transmise, ca atingerea „unei mâni reci“, strălucirea „unui pĕr blond“, privirile „acestei minuni cu ochii mari“, sub impresiile cărora i se disolva sufletul odinioară. Idealul sĕu, pe care flăcările tinereții il făcuse pentru puțin să atingă pămĕntul cu virful piciorului, își iea din nou sborul spre sferele depărtate, de unde se mai zăreşte abia ca o stea in azurul inchipuirii. De astădată insă, poetul va putea privì spre el și prin prisma amintirii, adecă prin o prismă cu mult mai măritoare. Atunci se vor infiripa oarecum momentele trăite, se vor prinde, vor respunde unele altora in rime și vor intrupa viu cele mai multe bucăți din poesia sa amoroasă. Altădată, va privì, ca la inceput, prin prisma speranței, a dorului de nou, de necunoscut, dar atunci idealul va rĕmânea depărtat ca o fantomă surdă, rece, fără forme.

Dragostea ce Eminescu va mai intâlnì pe pămĕnt va fi deacum inainte „o vindecare a sufletului sĕu cu durerile iubirei“. Va vroì să se insăle singur, și dacă va mai coborì un moment prototipul lui de femee in femeea in carne de lângă el, va fi nu cu increderea de a-l confunda cu această femee, ca in zioa intăia. Formele il vor farmeca fără incetare, dar sufletul ei nu, și de aceea se va duce să caute naivitatea amorului, poesia desăvirșită a sufletului iubitor și iubit, amorul absolut, infinit, in alte vremuri, când curățenia inimei, — credea el, — trăia și se desfăcea neintinată, ca o floare la soare.

Când femeea n'avea decăt un singur cuget, acela de a fi credincioasă pe vecie celui ce-i jurase dragoste. Când ea nu se gândea decăt la el și căuta să se inalțe in sentimentul lui prin necurmate atenții. Când, alături de el, era aninată sufletește de privirile lui, adâncită in expresia lor, in lumina căreia i se părea a vedea cerul și pămĕntul cu tot ce incântă și subjugă. Când, departe de el, trăia numai cu el in suflet, ca din singurul isvor de viață, și il revedea ca pe cel dintăi om din lume in surisul ei, in vorba, in la-

crimile, in rugăciunea ei. Când ideea de a-l schimba era mai rară şi mai stranie decât ideea voinţei morţii, căci ar fi fost a se profana pe ea insăşi in tot ce avea mai sfânt, a se expune la drum şi a cere să i se arunce cu noroiu in obraz. Eată de ce vom regăsì pe poetul nostru până in cele din urmă momente ale vieţei lui de poet, ascultând extaziat, noaptea pe lună, cântecul cavalerului din evul meziu şi privindu-l iubitor şi iubit „pe viaţă şi pe moarte“.

. . . . . .

Singur numai cavalerul suspinând privea balconul,
Ce 'narcat era cu frunze, de ĕi spânzur' prin ostreţe
Roše roşie de Şiras şi liane 'n fel de feţe,
Respirarea cea de ape il imbată, ca şi sara:
Peste farmecul naturei dulce-i picură ghitara:

„O arată-mi-te eară 'n haina lungă de mătasă,
„Care pare încărcată de e pulbere-argintoasă.
„Te-aş pirvì o viaţă 'ntreagă in cununa ta de razĕ,
„Pe când mâna ta cea albă pĕrul galben il netează.
„Vino! Joacă-te cu mine, cu norocul meu, mi-aruncă
„De la sinul tĕu cel dulce floarea veştedă de luncă,
„Ca pe coardele ghitarei recusând incet să cadă.
„Ah! E-atât de albă noaptea, par'c'ar fi căzut zăpadă.
„Or in umbra parfumată a budorului să vin?
„Să mĕ 'mbete acel miros de la pânzele de in?
„Cupido, un paj şagalnic, va ascunde cu-a lui mână
„Vioriul glob al lampei, mlădioasa mea stĕpână!“
Şi uscat foşnì mătasa pe podele intre glastre,
Intre rosele de Şiras şi lianele albastre,
Dintre flori copila ride şi se 'nchină peste gratii:
Ca un chip uşor de ânger e-arĕtarea adoratei;
Din balcon i-aruncă-o roză şi, cu mânele la gură,
Pare că il dojeneşte când şopteşte cu căldură:
Apoi ear dispare 'n luptru, auzi pasuri ce coboară,
Şi eşind pe uşe iute, ei s'au prins de subsuoară;
Braţ de braţ păşesc alături, le stă bine la olaltă,
Ea frumoasă şi el tĕnĕr, el inalt şi ea inaltă.
Ear din umbra de la maluri se desface-acum la larg
Luntrea cu-ale ei vĕntrele spânzurate de catarg,
Şi incet inaintează in lovire de lopeţi,
Legănând atâta farmec şi atâtea frumuseţi.

Luna, luna ese 'ntreagă, se inlţă-aşa bălae
Şi din ţĕrm in ţĕrm durează o cărare de văpae
Ce pe-o răpede 'nmiire de mici unde o aşterne
Ea, copilea cea de aur, visul negurii eterne,
Şi cu cât lumina-i dulce tot mai mult se lămureşte,
Cu-atât valurile apei, cu-atât ţĕrmul par'că creşte,
Codrul pare tot mai mare, par'că vine mai aproape
Dimpreună cu al lunei disc, stĕpănitor de ape;
Eară tei cu umbra lată şi cu flori până 'n pămĕnt
Inspre apa 'ntunecată lin se scutură de vĕnt.
Peste capul blond al fetei sboară florile ş'o plouă,
Ea se prinde de grumazu-i cu mănuţele-amĕndouĕ
Şi pe spete-şi lasă capul: „Mĕ uimeşti, dacă nu mĕntui:
„Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvĕntu-i!
„Cât de sus ridici acuma in gândirea ta pe-o roabă,
„Când durerea ta din suflet este singura-mi podoabă,
„Şi cu focul blând din glasu-ţi tu mĕ dori şi mĕ cutremuri
„De imi pare o poveste de amor din alte vremuri;
„Visurile tale toate, ochiul tĕu atât de tristu-i,
„Cu-a lui umed' adâncime toată mintea mea o mistui.
„Dă-mi-i mie ochii negri, nu privi cu ei in laturi,
„Căci de noaptea lor cea dulce vecĭnic n'o să mĕ mai saturi,
„Aş orbì privind intr'inşii. O, ascultă numa 'ncoace,
„Cum la vorbă mii de valuri stau cu stelele proroace.
„Codri negri aiurează şi isvoarele-i albastre
„Povestesc ele 'n de ele numai dragostele noastre,
„Şi luceferii ce tremur aşa reci prin negre cetini,
„Tot pămĕntul, lacul, cerul, toate, toate ni's prietini.
„Ai putea să lepezi cărma şi lopoţile să lepezi,
„După propria lor voe să ne ducă unde repezi;
„Căci ori unde numai ele ar dorì ca să ne poarte,
„Pretutindene ferice — de-i viaţă, de e moarte."
. . . . . .

Intoarcerea privirii lui Eminescu spre trecut, „spre 1400" a dat prilej unei observaţii,—care deşi cam prea des auzită, ce e dreptul, pare cu toate acestea a atinge adesea legitimul egoism al omului. S'a zis că a culege elemente pentru idealul sĕu din trecut este a nesocotì presentul, care netăgăduit e mai bun decât trecutul şi a nega viitorul care foarte probabil, va fi şi mai bun. Această obiecţiune, adusă in acești din urmă 20 de ani incontra clasicilor şi roman-

ticilor din toate țările,—Zola o făcea, acum 12 ani, vorbind, in *Vestnik Europy* despre Theophile Gautier,—ni s'a părut mai totdeauna ca o exagerare de principii rĕu înțelese, menită a restringe domeniul artei, prin excluderea istoriei dintre isvoarele de inspirație artistică și poetică. De astădată însă, principiele și legile n'au nici o putere fiindcă se indreaptă incontra însăși firii omenești. In orice suflet e sădit dorul de locul nașterii, e dulce amintirea de primele desfătări, de primele impresii ale copilăriei, și cu cât presentul ii va părea mai mult o dramă de gemete cu atât depărtările in timp și spațiu vor avea un farmec mai mare asupra lui.

In acelaș sens, fiecare ne aducem aminte de părinții noștri morți și indeosebi de ceeace ei aveau distins. Această amintire ne indeamnă adesea a ne distinge noi inși-ne, a fi ceeace au fost dinșii in vremea lor. E acelaș sentiment in generațiile tinere față de cele din trecut, e aceeași pietate filială, e acelaș principiu, e acelaș ideal. Și cât timp omenirea va avea un trecut vrednic de amintire ea va privì cu respect și dragoste spre trecut. Nu doar că in această privire e dorul de a se intoarce indărăt,—aceasta e in contra naturii omului,—dar e a-și face din fiecare punct sclipitor al trecutului un fel de torță, un fel de far cu care să-și lumineze drumul pe oceanul viitorului.

De aceea mai nici n'a esistat vr'un poet de valoare fără să-și fi imbrăcat idealul sĕu cu elemente din trecut sau de aiurea. De la basmele tuturor popoarelor, care incepde-a pururi cu „a fost odată“ și nu cu „este“, sau „va fi odată“, de la Homer, de la Virgiliu și până astăzi mai toți privesc adesea indărăt. Și, in timpul nostru, Flaubert merge să caute moravuri și peisage pe ruinele Cartaginei pentru *Salambo*,—și *Salambo* pentru mulți e cea mai apreciată lucrare a acestui naturalist artist. Victor Hugo s'a inălțat cu *Orientalele*. La noi, Bolintineanu cu Baladele și Byron, crede chiar că „poesia poate e și simțirea unei lumi vechi.“ Iar Heine zice că „n'a iubit decât statui și femei moarte.“

Istoria, această veche regină a muzelor, fiind deci un

isvor firesc al artei, din care poesia, pictura, scuptura, se vor adăpa totdeauna, nu e loc a ne intrista cătuş de puţin de atentatele ce se incearcă incontra ei. Poate mai curĕnd pretenţia, are drepturi la un moment de zimbet al cetitorului, cănd vede naturalişti-realişti, care neştiind pe deoparte respecta natura, ear pe de alta nejudecănd că trecutul, fiind singurul timp ce ţine oarecum şi de imaginaţie şi de fapte, e mai aproape de realitate decăt un fantastic propriu zis in sferele căruia sufletele nostalgice ale artiştilor ar urma să-şi ia sborul.

Dar dacă, vorbind in genere, obiecţiunea ni se pare numai o exagerare de principii, apoi faţă de Eminescu, credem că ea n'ar fi putut fi adusă cu niciun chip, — afară numai dacă n'ar fi fost la mijloc dorinţa de a i se fi găsit o contradicţie mai mult. Se ştie, in adevĕr, că el e un pesimist convins şi ca atare crede neapărat pe om bolnav cronic, de o boală fără leac. In starea aceasta sufletească, viitorul nu poate să aibă sens, viitorul va fi ca astăzi, suferinţă şi nimic mai mult.

Pe de altă parte „presentul nostru fuge spre trecut, şi această fugă este o trecere necontenită spre distrugere, o neincetată moarte.... viaţa petrecută e sfirşită pentru totdeauna, e moartă, nu mai există(1)...“ aşa fiind zioa de ieri in care suntem morţi, e o fericire pentru pesimist, e un ideal, e singurul ideal chiar. Viitorul şi presentul, din contra, sunt văi ale plăngerii şi dacă Eminescu cere ceva in faţa lor, e de a nu gĕndi viitorul şi presentul. In scopul acesta va fugi de ele in trecut şi in sferele inchipuirii lui ca o pasere scăpată din zăbrelele coliviei. A-i cere să privească inainte, să dorească progresul omenirii, să aibă curagiul activităţii, ar fi a voi să-l falsifici, să-l faci optimist, căci speranţa, increderea in zioa de măine, sunt sentimente pe care pesimismul le esclude cu desăvirşire.

Dar apoi ceva mai mult. Lăsănd principiile la o parte. Decăte ori Eminescu işi intoarce cătarea şi fixează un punct

1) Schopenhauer. Trad. de I. A. Cantacuzin. p. 497.

in trecut se sprijină pe cunoştinţile şi pètrunderea sa de regulă fundate. Bărbăţia cu care un Mircea s'a apărat contra Turcilor, ne poate slujì oricând de ideal. Entusiasmul generaţiei de la 1830, asemenea dragostea de la 1400, aşijderea. A condemna in bloc evul meziu nu e prea drept, căci e a nu vedea nimic bun intrinsul, absolut nimic, şi aceasta e fals. Taine, după cum se ştie, il caracterisează chiar, prin două trăsături distinctive: „amorul ideal, care e regele vieţei omeneşti de atunci şi teologia exactă care e regina gândirii speculative (1).“

Amorul ideal deci, in primul loc.

Afară de asta, n'avem decât să privim noi inşine asupra evoluţiei sentimentului iubirii in decursul vieţii noastre, in decursul unui sfert de secol. E necontestat că acest sentiment s'a schimbat şi in schimbarea lui a apucat pe o clină ce nu suride poeţilor. Partea sculpturală a sufletului femeei, nevinovăţia ei placidă, naivitatea de copil, necesitatea unei eterne dependinţi, ascunsa putere a gingăşiei ei, şi indeosebi curăţenia sentimentului ei, toate aceste calităţi — slăbiciuni, care au farmecat imaginaţia poeţilor din vechime şi până la Gœthe şi Heine, se pierd din ce in ce mai mult. In locul lor se aşează aşa numita cochetărie, năzuinţa de a plăcea tuturor, incât omul modern, in mare parte, trăeşte in dragostea femeii ca un „călător in otele“, unde nu-l doare inima de nimic, fiindcă nimic nu e al său. Părinţii şi strămoşii noştri, dimpotrivă, erau mândri de-a inspira un singur amor toată viaţa, şi erau gata a murì unul pentru altul, mai-mai cu atâta inlesnire cu câtă noi ridem astăzi de uşurinţa lor deatunci. Causele acestei degenerări ale iubirii le vom vedea mai la vale. Pentru moment, nu facem decât să constatăm lucrul, şi găsim că Eminescu nu se depărtează de adevĕr privind un ideal de dragoste in trecut.

Decât, părerea aceasta a poetului pare unora c'ar suflà in cenuşa unui adevĕr, resconstatat de nu se mai ţine

1) Idealul in artă.

minte, adecă in mersul inainte al omenirii, in progresul modern. Invederat că lumea merge inainte in resultanta ei, dar nu-i mai puţin adevĕrat, că unele manifestaţii, unele deprinderi, unele sentimente, au avut punctul lor culminant in alte vremuri, și astăzi sunt intr'o fază de transiţie sau de ruină. Civilisaţia, nici vorbă, își are roadele ei multiple și mari, dar ea nu exclude degenerarea unor ramuri din trupul intreg al arborelui, — poate chiar spre hrana celor rĕmase. A spune că mergem inainte in totul și in toate, ni se pare o idee absolută, greșită. Imi aduc aminte de o lucrare, uitată acum, a doamnei de Staël, intitulată : *Literatură*, unde, intre altele, voește cu orice preţ să susţie superioritatea literaturei latine faţă de cea elină, bazată tot pe ideea că omenirea nu stă pe loc. Se știe insă, la cătă glumă a timpului a dat loc părerea doamnei de Staël.

(Va urma) *N. PETRAȘCU.*

AD POETAM

De când te-ai tăcut prieten cu Inachus cămătarul,
Cu Nycandru de la Rhodos vĕnzĕtorul de copii,
Cu Rutillus istrionul şi cu Gellion barbarul,
Pe la mine se 'mplineşte anul de când nu mai vii.

Imbrăcat in piei de vită, ras pe cap si dat pe piele
Cu uleiuri şi vopsele, alergi nopţile cu ei,
Spargeţi uşile, vĕ bateţi..., din adăncul casei mele
S'aud dese ori cu groază ţipetele de femei!

N'ai ruşine tu om tĕnĕr, tu poet cu mare vază,
Legănat pe sinuri albe şi iubit aşa cum eşti
Să-ţi laşi sufletul, mândria şi talentul tĕu să cază
In ispite-atăt de proaste? Ce-ţi lipseşte? Ce doreşti?

Dintr'o margine la alta Roma 'ntreagă cu mirare
Te priveşte cum te sbuciumi ca un suflet chinuit,
Toată lumea se intreabă ce-i această desperare,
Pentru ce şi pentru cine? ori poetu-a 'nebunit?

Tu, care iubeai amicii nobili şi cu voe bună
Le dedeai vinul de frunte şi cântările 'ntr'ales;
Azi prietenii ţi's haita ruşinoasă şi nebună
Care cântă desfrĕnarea şi beau vin grecesc şi dres.

Tu, poetul tinereţei ş'al femeilor frumoase
Unde-ţi e lyra de aur cu divine melodii?
Ia-ţi avĕntul de-altădată, Musele sunt priincioase
Şi dă sbor din nou duioasei, blăndei tale poesii!

Numai nu te dù la circuri şi la băile Tarquine,
Nici te mai tirì prin tinda curtisanelor greceşti;
Oare Chaea Săltăreaţa mai frumoasă-i decăt mine?
Şi pe Saga cea roşcată mai cu foc poţi s'o iubeşti?

Tyndaris pribeaga fată care cântă la ospeţe
Şi bachante ca Myrrhina şi ca Phillis te-au invins?
Ori ai lui Lysipp ochi galeşi ş'a lui Myon tinereţe
Ca un vifor de urgie in prăpastie te-a impins?
Pentru astfel de fiinţe perfide, injosorate
Vei sdrobì tu făr de milă tot ce-ţi e pe lume drag
Ş'a ta inimă comoară de simţiri inflăcărate
Au vei arunca o jertfă pe al patimelor prag?
Nu poete, nu iubite! o mai falnică menire
Ţi-au tors Parcele pe firul lor fatal şi minunat;
Nebunia-i trecătoare, scutură de lăngezire
Capul tău ce cu verzi lauri e de Faimă 'ncununat!
Vino ear, vin' lăngă mine, ştii că pentru tine's slabă,
Te ert azi ca 'ntotdeauna, oare pot a nu erta?
Ai uitat oarele scumpe, le ai uitat ah, prea degrabă
Fericirea mea se pare c'a perit cu lipsa ta.
Sub porticul lui Agrippa ne-om plimba ear mănă 'n mănă,
In quadrigiu vom străbate calea Appia şi 'n For,
Voiu ca 'n templul lui Apollon in uimire să remănă
Lumea şi la Capitoliu să fii dus ear de popor!
Vin tricliniul albastru cu luminele aprinse
Te aşteaptă, gingaş oaspe, cu odoare şi cu flori,
Masa-i plină de bucate, amforele stau intinse
Ş'am dat azi o hecatombă Zeilor indurători!
In odaea-mi de culcare aşăzat-am cum iţi place
Pat de perini de mătase pe o pele grea de leu,
Pe altarul zeei Veneri ard parfumuri şi ţi-oiu face
Căpětăiu intreaga noapte braţul, sinul, trupul meu!
Despletit perul meu galben il voiu resfira in unde
Peste umeri, ca in vremea când cu dinsul te jucai,
In tunica-mi desfăcută abia s'or putea ascunde
Tainele ce cu nesaţiu altădată sărutai!
Şi ca'n primăvara vieţei şi-a iubirii noastre sfinte
Pe genunchii tăi culcată asculta-voiu lyra ta
Insoţind cu măestrie tot acele dulci cuvinte

Ce-mi dădeau fiori de doruri şi cu tine voiu cănta.

. . . . . .

Vino dar, vin lângă mine ştii că pentru tine's slabă
Te iert azi ca'ntotdeauna, oare pot a nu ierta?
Ai uitat orele scumpe, le-ai uitat ah! prea degrabă,
Fericirea mea se pare c'a perit cu lipsa ta.

ASCANIO.

1890, Noemvrie.

IN LUMEA...

În lumea dorinţelor noastre
Prilejuri de scărbă sunt multe,
Căci omul nu-şi află repaos
Pe toate când stă să le-asculte.

Şi nici când se luptă cu ele
Cătând să le 'mpedice 'n cale,
El nu dobândeşte nimica,
Doar numai căinţă şi jale.

Şi astfel se sbuciumă vecînic
Cătând in zadar fericirea,
O umbră ce-aleargă prin lume
Şi nu-şi află loc nicăirea.

Deaceea când vezi că durerea
Te 'ntimpină 'n calea iubirii,
Supune-te inimei triste
Şi pleacă-te legilor firii.

Căci toate-şi au legea lor dată
De care's menite s'asculte,
Şi 'n lumea dorinţelor noastre
Prilejuri de scărbă sunt multe.

A. C. CUZA.

DEBORA

D-rei AGATA BĂRSESCU

I.

Din străvechi vremuri se spune, că Debora, intălnindu-l,
La 'ndrăgit pe Iosef, care i-a jurat s'o ia mireasă;
Şi intocmai ca tălharii, el fugì, găndu-i răpindu-l,
Ca să se 'mplinească legea suferinţei ne'nţeleasă.

Ş'a tot plăns, apoi copila, in nebuna ei durere!
Nicio zare de lumină din trecutu-i nu rĕsbate
Mreaja negrelor suspine; ear din mintea ei nu piere
Glasul, ce-i şoptea poveştea tinereţei intristate.

. . . . . Ş'a tot plăns, a plăns intr'una
Taina visurilor sale moartă pentru totdeauna!

II.

Veacul nostru vrednic nu e de aşa iubire sfântă:
Inima bĕtrână fi-va pe de-apururea pustie
De iluzii: şi zadarnic, in auz, mereu descăntă
Vraja dulcilor mistere, a iubì-i o nebunie!

In beţia unei clipe, soarta cine işi mai leagă
De-un semn gingaş de la dinsa, ce durerea să aline,

De o vorbă spusă 'n treacĕt, pentru-o vecĭnicie 'ntreagă ?
Cine 'n ochii ei să-şi stingă dorul sufletului.... Cine ?....

S'a stins farmecul vieţii, dragostea s'a dus..... In calea
Gândului pribeag, deacuma, cântece nu mai rĕsună ;
Peste toate-i pacea morţii ş'intre nori negri, ca jalea,
Işi ascunde faţa-i rece, palida şi trista lună.

III.

Tinere, prins de fiorii patimei mistuitoare,
Ce vedenii dragi aduce minţii tale inainte,
De te uiţi la ele galeş, cu privirea rugătoare,
Pe când glasul tĕu ingână limba dulcilor cuvinte,

Dacă, in privazul vieţei, intilnit-ai vreo femee,
Cu ochi negri-adânci ca marea, ce furtuna rĕscoleşte,
Lumea dragostei aprinse inaintea ta nu stee ;
Trădător ca un alt Iosef, să nu fii, tu te păzeşte !

. . . . . Tinere, prins de fiorii
Dulcei patimi, te gândeşte la durerile Deborei.

GEORGE VASILIU

Iaşi, 15 Decemvrre, 1890.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI APĂRUTE DE CURÊND ȘI TRIMISE DIRECȚIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE"

Ministerul Cultelor și Instrucțiunei publice. Actele consiliului general de instrucțiune din sesiunile anilor 1889 și 1890, o br. in IV°. București 1890.

Raportul anual al societății Academice social-literare «România jună» in Viena. Al XX-lea an administrativ, o br. Viena 1890.

Restaurarea monumentelor istorice. Rapoarte de *Henri Révoil* membru al institutului Franciei etc., o br. București 1890,

Restaurarea monumentelor istorice, 1865—1890. Acte și rapoarte oficiale, 1 vol. in 4°. București 1890.

Traugott Tamm. Über den Ursprung der Rumänen. Ein Beitrag zu Ethnographie Südosteuropas, 1 vol. Bonn 1891.

CORESPONDENȚĂ.

C. G. B. Pentru asemenea scurte epigrame, trebue mult mai multă sare.

O. A. B. Ar fi bine să lăsați să treacă vreme și'apoi să începeți din nou incercările.

Dir.

București. Din Stabilimentul grafic I. V. Socec. — 32,505.

Apare la 1 a fiecărei luni.

CONVORBIRI LITERARE

No. 12. Bucureşti, 1 Martie 1891. **Anul XXIV.**

CRONICA LUI URECHE DESPRE OCOALELE IUGAENE

Scaunul Moldovei, inainte de a se urca in el, Alexandru cel Bun pentru a inaugura domnia sa cuvioasă, era ocupat de Iuga Vodă (1).

Despre acesta, cronicarul Ureche scrie un faimos capitol, in care pune talentului organizator al eroului său, un simplu, dar plastic monument literar.

„Iuga Vodă intrecut-au pre domnii cei trecuţi de mai inainte de dins, că au trimis la patriarşia de Ohrida şi au luat blagoslovenie şi au pus mitropolit pe Teoctist şi au descălecat oraşe prin ţară, tot la locuri bune şi ales sate şi le-au făcut ocoale pinpregiur. Şi au inceput a dăruire ocini prin ţară la voinici, ce făcea vitejii la oşti.“

1) Persoana şi filiaţiunea lui Iuga Vodă al analelor moldovene, sunt puncte de vie controversă. Trebue insă recunoscut, că in cercul strimt şi lacunar al datelor până acum adunate, chestiunea nu este deplin resolvabilă. Din el reese cu probabilitate numai neidentitatea lui Iuga cu Iurg Coriatovici şi un nex familiar intre cel dintăi şi dinastia Muşateştilor.

[Xenopol se incearcă a preciza legătura de inrudire dintre Iuga şi Muşateştii, susţinênd că voevodul este un fiu (natural) al lui Roman I, şi, sprijinindu-şi teza pe un document din 1399 Nov. 28. („Despre Iuga Vodă“, in Revista pentru istorie, archeol. şi filol. an. II. vol. IV. pag. 714—717). Dar locurile invocate ale acestui document, (cunoscut numai din o traducere română, lipsicioasă), nu conduc cu necesitate la resultatul pretins. Căci admisă d. e frăţia lui Iuga cu fii lui Roman I, ea poate să fi fost uterină şi astfel remâne deschisă posibilitatea, că voevodul a putut numì (in doc. din 1399) fraţi pe

Avem inaintea noastră, unul din acele indoit de preţioase locuri ale cronicei urechiene, in cari apar indicaţiuni asupra vechilor intocmiri ale ţării.

Ar fi de un interes eminent şi multilateral a distila din ştirea analistului moldovan, elementele istorice.

Dar această problemă se poate deslega numai după resolvirea altora, mai preliminare.

Excursul ulterior ne va arăta, cum cel puţin la un punct al capitolului citat, cuvintele cronicarului au fost luate intr'un sens străin textului şi cum resultatul acestei interpretări greşite au fost o serie de deducţiuni nemotivate.

Primul pas deci, ce trebue făcut, este a restabili înţelesul textului, a preciza ceeace cronistul a voit să transmită prin el.

Mărginim studiul nostru la cuvintele: „(şi au descălecat oraşe—şi ales sate) şi le-au făcut ocoale pinpregiur."

De o claritate străvezie până la partea privitoare la ocoale, notiţa lui Ureche, acolo se intunecă.

Alexandru şi Bogdan, fără a fi totodată fiul lui Roman. De altă parte formula, in care documentul accentuă serviciile prestate inaintaşilor lui Iuga, permite conjecture, după cari acest pasaj al uricului, sau işi perde valoarea informativă in chestiunea descendenţei lui Iuga, sau contravine positiv afirmaţiunii lui Xenopol. O eventualitate a casului din urmă, se presentă d. e. prin lectura conjecturală: a slujit mai inainte intru sfinţi odihniţilor, părintelui nostru [cu dreaptă şi credincioasă slujbă, şi] lui Petru Voevod şi lui Roman Voevod i Ştefan Voevod. dar acum ne slujeşte noue.—„Dacă citim astfel (cf. formula corespondentă in doc. din 1435 Sept. 19 publ. in Archiva istorică a României I, 2 pag. 18), părintele lui Iuga, este voevodul precedent lui Petru Muşat, este litvanul Iurg Coriatovici. Mănţinènd frăţia lui Iuga cu Alexandru şi Bogdan, ni s'ar impune aici combinaţia, că Iurg Coriatovici a avut de soţie pe Anastasia, fiica lui Laţco, (viitoarea consoartă a lui Roman I), şi că Iuga a odrăslit din scurta lor căsătorie. Nu este in desfavorul ultimei variaţiuni a romanului de filiaţiune, dacă relevăm că un Iuga, fiu al unui Iurg, se află documentat drept o persoană de rang excelent, trăitoare la curtea lui Roman I. (v. doc. din 1392 Marte 30, publ. in Arch. ist. I. 1 pag. 18 sq. doc. die 1392 Nov. 18 publ. in Wickenhauser, Geschichte der Klöster Homor, Sct. Onufri Horodnik, u. Petrauz. Czernovitz 1881 pag. 170 sq.)].

Ce sunt ocoalele despre cari analistul ne spuue, că Iuga s'a grăbit a incinge cu ele locurile nou descălecate?

In 1804, Engel publică in anexa la introducerea „literară" a istoriei sale(1) o frântură din cronica lui Ureche in traducere latină(2). Frasa ce ne interesează, primeşte in fragmentul engelian următoarea tălmăcire: „et plurima oppida condidit in locis opportunis eademque muris cinxit(3)."

Oppida muris cinxit. Iuga a inconjurat oraşele cu ziduri. Ocoalele sunt deci intăriturile murale, cu cari işi inzelează voevodul tirgurile nou intemeiate.

Ideea traducĕtorului latin, cumcă prin notiţa despre facerea ocoalelor, ar fi indicate mĕsuri luate pentru intărire se perpetuă.

Picot o introduce in Chronique de Moldavie par Grégoire Urechi. Aflăm inriurirea ei atăt in textul francez al cronicei, căt şi in glosar. Laboriosul autor se incearcă a o da in modificările reclamate prin textul mai explicit al ediţiilor Cogălniceanu, după cari şi in alăturare cu cari el işi publică traducerea. Nu reuseşte insă a oferi decăt parafrasa: il fonda des villes, qu'il bâtit sur les meilleurs emplacements, et choisit, pour les fortifier les villages (les plus faciles à défendre)(4).

Şi Xenopol se află sub impresia acestui mod de-a inţelege locul. După el, facerea de ocoale, relatată de Ureche, inseamnă o intocmire de intărituri şi ştirea cronicei devine pentru el, deosebit de interesantă, prin faptul că satele sunt arătate ca prevĕzute cu asemenea cercuiri de pază. „Au

1) Engel, Geschichte der Moldau u. Walachey I. Halle. 1804 pag. 121.

2) Lecţiunea sa este făcută pe baza a două traduceri puse lui la dispoziţie una din partea canonicului Samuil Vulcan, ear alta din partea basilianului Samuil Micul.

3) In conformitate cu varianta română: „şi au descălecat oraşe prin ţară pre la locuri bune şi le au făcut ocoale prinprejur." cf. Şincai, Chronica Românilor, ed. 2. Bucureşti 1886 I. pag. 589.

4) Picot, Chronique de Moldavie par Grégoire Urechi, Paris 1878, pag. 29; 650.

descălecat orașe—și au ales sate și le-au făcut ocoale prin prejur", s'ar putea deci transcrie prin: au intemeiat târguri și mai ales sate, pe cari le-a ingrădit cu apărături.

Incontra părerii tradiționale, că ocoalele iugaene ar fi intocmiri fortificative, susținem că ele sunt forme de organisațiune teritorială. Ocoalele iugaene sunt un fel de arondisemente. Luăm ocol in înțeles de cerc, cuprinzĕnd mai multe sate. Iuga Vodă descalecă orașe, ear mal ales sate, constituind aceste drept arondisemente, imprejurul celor dintâi. Acesta este, după noi, cuprinsul locului intunecos din capitolul cronicei (1).

Glăsuirea textuală a intregei sume de variante existente ingădue intru toate interpretarea propusă (2).

---

1) Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană vol. II. Iași 1889 pag. 139: „Facerea de ocoale imprejurul satelor, insemnată de Ureche ca ceva neobicinuit, nu este decât sistemul slavon de intemeere a așezărilor omenești, toate prevĕzute cu asemenea întăriturl."

2) I. Textul publicat in Cogălniceanu, Letopisițile Moldovii I. Iași 1852 pag. 102:

și au descălecat orașe prin țară tot la locuri bune și ales sate și le-au făcut ocoale pen pregiur.

II. Textul tipărit in Cogălniceanu, Cronicele Românieĭ I. București 1872, pag. 103:

și au descălecat orașe prin țară tot la locuri bune și au ales sate și le-au făcut ocoale pen pregiur.

III. Textul publicat in Ioanid, Istoria Moldo-Românieĭ. Bucuresci 1858, pag. 103:

și a descălecat orașe prin țară pe la locuri bune și le-a ales sate și le-a făcut ocoale prin pregiur.

IV. Citațiunea la Șincai, l. c.:

și au descălecat orașe prin țară pre la locuri bune și le-au făcut ocoale prin pregiur.

V. Manuscript aflător in Museul național (scris ceva după 1710):

și au descălecat orașe prin țară pre la locuri bune și le-au ales sate și au făcut ocoale prin prejur.

Variantele intregului cap. III se află confruntate in Tocilescu Studie critice asupra cronicelor române, publ. in Revista pentru istorie, archeol. și filol. An. II. Vol. III, pag. 254. (cf. și Columna lui Traian, An. VII, noua serie I, pag. 397). Amĕndouĕ edițiile ale acestui remarcabil studiu reproduc inexact („alese") textul Cogălniceanu 1852.

Relevantă este mai departe imprejurarea, că in limba epocei cronicarului terminul ocol este adeverit ca fiind in intrebuințare pentru a insemna o divisiune teritorială, un complex, ce inchide in cuprinderea sa mai multe locuri, cu un cuvĕnt un fel de arondisement. Timpul lui Ureche a inbuințat cuvĕntul in acest ințeles technic, el l'a moștenit din vremi anterioare dimpreună cu intocmirea indicată prin el. Ocoalele erau in Moldova cunoscute din vechime ca niște forme de organisațiune teritorială (1).

Căteva excerpte documentale vor pune aceasta in evidență.

Doc. 1589 Iunie 20 (2). Petru Vodă Schiopul dă un sat in schimb: „— un sat din satele noastre domnești, cu numele Volovĕț, in ținutul Sucevei, care sat Volovĕț a fost sub ascultarea ocolului Bădăuți."

Doc. 1592 Septembre 5 (3): „— satul Plesenit in ținutul Sucevei — care sat a fost drept domnesc și ascultător de ocolul Bădăuți."

Doc. 1615 Martie 13 (4). Hărăzirea lui Stefan Vodă Tomșa mŏnăstirii Solca: „— am miluit cu cinci sate in ținutul Sucevei, anume Bădăuți cu mori pe Suceava, Drăgănești, Crinicești, Ivancești și Părlășeni, sate foaste domnești și numite ocolul de Bădăuți."

Doc. de confirmare a hărăzirii tomșene de la Radu

1) Cf. Pič. Die romänischen Gesetze u. ihr. Nexus mit dem byzantischen u. slavischen Recht. Prag 1886 (Aus den Sitzungsberichten der k. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften) pag. 27 sqq. O mică scriere prospectică, cu vederi de o frapantă petrundere, greșită insă intrucât Pič, sedus de terminologia documentelor noastre slavone, arată instituțiunile muntenești și cele moldo-române sub un prea adănc colorit slav.

2) Publ. (in traducere germană) in Wickenhauser, Geschichte u. Urkunden des Klosters Solka, Czernowitz 1877 pag. 64—66,

3) Publ. (in trad. germană) in Wickenhauser, Geschichte der Klöster Woronetz u. Putna I. 2. Heft Czernowitz 1888 pag. 199.

4) Publ. (in trad. germ.) in Wickenhauser, Solka pag. 72.

Mihnea (1): „ — что тїи селове вьсѣ бѣхѫ гпдрски и називаалѫсѫ ѡт окол Бадеѹци — ».

Doc. 1625 Februarie 20 (2). Carte de judecată dela Radu-Mihnea: „ — Bădăuţi, Drăgăneşti, Crinceşti, Ivancicăuţi şi Parlaşeni in ţinutul Sucevei — toate aceste sate au fost mai nainte domneşti, cuprinse sub numirea ocolul de Bădăuţi."

Reese lămurit, că ocolul din intercalatele texte documentale trebue luat in inţeles de cerc teritorial. Ocolul de Bădăuţi este un arondisement. Periferia lui inchide o intindere pe care sunt aşăzate mai multe locuri; el se alcătueşte din un numĕr de sate.

Numirea ocol „de Bădăuţi" arată unde avem a căuta centrul complexului, punctul de cristalisaţiune al inchegării teritoriale.

Părţile integrante ale ocolului bădăuţan, intălnite de noi, sunt sate domneşti. Să vedem astfel caracterisate in documentele studiate şi vedem voevozii dispunĕnd de ele, dăndu-le in schimb şi in dar. Observăm mai departe, că prin alienaţiune satul respectiv nu pierde numai calificativul de loc domnesc, dar ese totodată şi din legătura ocolnică. Ocolnicia lui remăne o reminiscenţă.

Periferia ocolului bădăuţan devine din ce in ce mai ăngustă. Ea este redusă in urmă la o cuprindere de cinci sate; incetănd şi acele a fi locuri domneşti, cercul işi perde cuprinsul, ocolul este desfăcut.

Intrevedem cu lămurire natura agregatelor din ale căror alcătuire se compunea ocolul de Bădăuţi. Intreaga lor sumă consistă din locuri domneşti. Eşind unul din proprietatea voevodală, complexul se micşorează şi instrăinăndu-se ultima remăşiţă, scurtata legătură unitară dispare.

---

1) Orig. slav. inedit se află in archiva direcţiei fondului religionar din Cernăuţi; in trad. germ. documentul este publicat in Wickenhauser, op. cit. pag. 88.

2) Publ. (in trad. germ. in Wickenhauser, op. cit. pag. 92. cf. şi doc. pag. 81. nr. XIII.

Ocolul de Bădăuţi a fost aşadar o cuprindere de domeniuri; a fost un cerc domenial, un ocol domnesc.

Centrul acestei unităţi il aflăm la Bădăuţi. Satele ocolului erau dependente de curtea voevodală situată acolo. In 8 Iunie 1583(1) Petru Vodă Schiopul dăruește mŏnăstirii Suceaviţa: „—un sat din satele noastre care a fost drept domnesc aparţinĕnd curţii din Bădăuţi şi care se numeşte Suceaviţa.“ Pentru purtarea agendelor residau in Bădăuţi deregĕtorii de ocol.

Calitatea domenială a pămĕnturilor teritoriului atins este străveche. Alexandru-cel-Bun constitue domniţei Ringala, foastei sale soţii, un usufruct viager asupra arondisementului. Numai centrificarea era pe atunci alta. Locul capital era Volovĕţul. Doc. 1421(2): «—есмы дали—Серетъ мисто а Волховецъ и съ селы—щожъ къ томꙋ мистꙋ к Серетꙋ и къ Волховцю слꙋхаеть.» Inceputurile organisaţiunii curţilor dela Volovĕţ vor trebuì deci cătate mai adănc in vreme. Tradiţiunea ne iartă să presupunem aici un teritoriu palaţial de contimporanitate dragoşiană. Cuvĕntul, ce se trage din om in om „că o biserică de lemn la Olovĕţ să fie făcută de Dragoş-Vodă și acolo să fie ingropat Dragoş-Vodă(3), ajutat de imprejurarea, că tocmai in preajma numitului sat vedem intinzĕndu-se domenii, ce rivalisează timpuriu acum cu cele dela Sirete, vorbeşte convingĕtor in favoarea unei asemene admiteri. Poate am reaflat aşadar un domeniu al familiei Dragoşeşti, trecut apoi impreună cu sceptrul Moldovei in mănele dinastiilor ce au urmat. Recapitulăm. Din inşiratele citaţiuni documentale, contimporane cu Ureche reese neindoios existenţa de ocoale in Moldova in inţeles de cercuri teritoriale.

Părerea enunciată, că ocoalele iugaene ar fi arondise-

1) Document inedit, aflător in trad. germ. in archiva Tabulei bucovinene din Cernăuţi, actele mŏnăstirii Suceaviţa nr. 89.

2) Ѹлѧницки, Матерꙗлы. Москва. 1887. pag. 26 sq.

3) Cogălniceanu, Cron. Rom. I. pag. 133 sub 1); Miron Costin, Opere complete, ed. V. A. Urechiă. II. Bucureşti 1888 pag. 173 sq. (text şi nota *).

mente, deci nu remâne rezimată numai pe singurul fapt, că glăsuirea textuală a tuturor variantelor concede fără greutate un asemene înțeles.

Pentru a o face desăvîrșit probabilă lipsește numai arătarea, ce o dăm in cele următoare.

Tĕrgurile moldovene erau in adevĕr incinse de un brău de sate, ce constituea un arondisement, numit in documente ocol. Raportul dintre tĕrg și ocol nu era numai o megieșie, o atingere confiniară. In tĕrg era situat centrul ocolului, era fixat punctul, cătră care ocolul era ascultător. Epoca lui Ureche a moștenit in ocoalele orașelor o instituție veche, remase in ființă in timpul cronicarului și supraviețuindu-l. Fie documentată aici existența unor ocoale de oraș.

Ocolul Bĕrlad.

Doc. 1602 Iunie 9(1): „— o seliște anume Zorilenii la Bĕrlad și cu loc de moară in Bĕrlad, din sus de tĕrgul nostru Bĕrladul, care această seliște Zorilenii — au fost dreaptă domnească de ocolul tĕrgului Bĕrladului —“

Ocolul Botușeni.

Doc. 1588, Dec. 20(2). Petru Vodă hărăzește m. Moldavița un sat: „—Onceni, care sat a fost drept domnesc ascultător de ocolul de la Botușeni—.“

Doc. 1615, Mart. 13(3). Hărăzirea lui Stefan Tomșa m. Solca: „—Costești cu moara in Sirete și Mŏnăstireni—care sate au fost sub ascultarea curții domnești din Botușeni—.“

Doc. de confirmare de la Radu-Mihnea(4): „— confirmăm s. mŏnăstiri Solca două sate, Mŏnăstireni și Costești— cari au fost ascultătoare de ocolul de la Botușeni—“.

Doc. de confirmare de la George Stefan mŏnăstirii Dra-

---

1) Publ. (in trad. rom.) in Hăjdeu, Archiva istorică a Romăniei III. București 1867, pag. 80.

2) Publ. după un excerpt de condică român, (in trad. germ.) in Wickenhauser, Die Urkunden des Klosters Moldawiza. Wien 1862, pag. 93, nr. 71.

3)\
4)/ Publ. (in trad. germ) in Wickenhauser Solka, pag. 72. nr. 6. a); 88 sq.

gomirna(1): „— pe satul Nicşenii, in ţinutul Hărlĕu, ce'i sub ascultarea ocolului Botoşenilor—".

Ocolul Cernăuţi.

Doc. 1656, Sept. 7(2). Raportul părcălabului de la Suceava; „—au giurat toţi—cum acel sat (Mihalcea)—(au) fost tot domnesc de ocol la Cernăuţi„—."

Doc. 1657, Febr. 10(3). O mărturie de la divan: „—pentru sat, pentru Mihalciu cei in ţinutul Cernăuţilor in ocolul tĕrgului—;" „— satul Mihalciul, ce scrie mai sus, fiind sat domnesc de ocolul Cernăuţilor—"; „—cum ei din moşii lor şi din părinţii lor au apucat acel sat Mihalciu, tot sat de ocol şi pre sama domnească—."

Ocolul Cotnar.

Doc. 1597, Aug. 2(4). Ieremie Movilă confirmă m. metochul Sinaiţilor satul Ulmii: „— что того села было наше правое господарское приславшен къ окол Котнарскїи—.»

Ocolul Dorohoi.

Doc. de confirmare de la Radu Mihnea m. Solca(5): „— confirmăm un sat cu numele Iobaneşti, in ţinutul Dorohoi, — care sat mai inainte a fost ascultător de ocolul Dorohoi —."

Ocolul Fălciu.

Doc. de hărăzire de la Stefan, fiul lui Tomşa m. Solca(6): „— un iazăr — care acel iazăr au fost drept domnesc, ascultător cătră ocolul nostru al tĕrgului Fălciu —."

Ocolul Galaţi.

Miron Costin, Leatopiseţul ţării Moldovei, cap. IX, zac. 37(7): „— şi de atunce sunt luaţi Renii cu căte-va sate

---

1) Publ. (in trad. rom.) in Miron Costin, Op. compl. ed. V. A. Urechiă. II. pag. 539 sq.

2)\
3)/ publ. in Hăjdeu, op. cit., III. pag. 233; 238.

4) publ. in Hajdeu, op. cit. III. p. 76.

5) publ. (in trad. germ.) in Wickenhauser, Solka pag. 88 sq.

6) publ. (in trad. rom.) in Codrescu, Uricariul, V, Iaşi 1862, pag. 267—269.

7) Opere complecte, ed. V. A. Ureche, I. pag. 501; Cogălniceanu, Cron. Rom. I. pag. 283.

de Sultan Osman, sat de ţară pre Dunăre, ascultător către ocolul Galaţilor —."

Ocolul Hărlĕu.

Doc. 1624, Marte 15(1). Radu Vodă confirmă diacilor George și Iuraşco Başot satele Tătărești și Sbereni: „— Тътърѣнїи — чтотое село билѡ право гсдръ преслꙋшен къ окѡл шипотем и селѡ зберрѣнїи — что тое село билѡ правѡ гспдръ преслꙋшен къ окол тръг хръловѧ —."

Ocolul Huși.

Doc. de la Ieremie Movila pentru dania mai multor sate făcute de el episcopiei de Huşi(2): „— aceste mai sus scrise sate au fost drepte ale domniei mele și sub ascultare la ocolul tĕrgului nostru Huşului —."

Doc. 1619, Mai 4(3). Ordin de la Gaspar Vodă către podvodarii: „— cotorii hodiat po trĕg Huşi i po ocol Huşscovo —."

Ocolul Iaşi.

Doc. 1554, Marte 17(4). Hărăzire de la Alexandru Vodă Lăpuşneanu: „— Ivoeştii și — Văleșanii, care acele sate amĕndouĕ sunt ascultătoare de ocolul curţii noastre de la Iaşi —."

Doc. 1670, Iunie 24(5): „— pentru satul pentru Ciorbești, ce au fost de ocolul tĕrgului Iaşului —."

Doc. 1677, Mai 3(6): „— pentru satul Ciorbeştii, ce au fost de ocolu tĕrgului Iaşilor —."

Ocolul Neamţ.

Doc. 1599, Marte 30(7). Carte de judecată de la Ieremie Movila: „— Petru Vodă le-a dat in schimb satul Pe-

---

1) Inedit, aflător in Archiva mŏnăstirii Putna.

2) Melchisedek, Chronica Huşilor, Bucureşti 1869, pag. 69 sq.

3) publ. in Melchisedek, op. cit. pag. 105.

4) publ. (in trad. rom.) in Codrescu, Ur. X. pag. 128 sq.

5) publ. in Codrescu Ur. V. pag. 233 sq.

6) publ. in Codrescu Ur. I. ed. 2. Iaşi 1871, pag. 132.

7) publ. (in trad. germ.) in Wickenhauser, Geschichte der Klöster Homor, Sct. Onufri Horodnik u. Petrauz, Czernowitz. 1881 pag. 106—109.

tricani din ocolul de la Niamţ—Aron (Vodă) l'a luat insă inapoi la ocol —."

Doc. 1609(1). Carte de confirmare de la Constantin Vodă Movilă pentru: „— moşia Verseşti—care au fost supusă de ocolul din tĕrgul Niamţului—."

Ocolul Orhei.

Doc. cit. de confirmare de la Radu Mihnea pentru m. Solca: „—un sat, cu numele Ustia,—care sat a fost ascultător de ocolul Orhei—."

Ocolul Piatra.

Doc. 1577, Iuliu 9(2). Petru Vodă Şchiopul, milueşte m. Păngăraţii: „—съ една селище ѡт ѡкол Каменꙋ—."

Doc. 1595, Ianuare 4(3). Ordin al lui Ieremie Vodă Movilă: „—пишем слꙋга нашем тим еж погнают селове ѡт ѡкол Камен.—"

Doc. 1606, April 2(4). Ieremie Movilă dă: „—un sat anume Negriteştii, care—au fost drept gospod, ascultător către ocolul tĕrgului Petrei —."

Doc. 1608, Oct. 10(5). Constantin Vodă Movilă, hărăzeşte un sat: „— Вънѫторїи—чтотое село—нашего праваго господарско прислꙋшен къ ѡкол [ ] —."

Doc. 1617, Febr. 1(6): „un sat anume Vĕnătorii—care au fost al nostru drept domnesc sub stĕpănirea ocolului tĕrgului Pietrii —."

Doc. 1634 Marte 15(7). Carte de judecată de la Moise Vodă Movilă: „— fiindcă acel sat (Vĕnătorii) de multă vreme au fost drept al Domniei, subt ascultarea ocolului tĕrgului Pietrii, şi s'au vĕndut de Constantin Moghilă voevod lui Chiriţă Dumitrachi—".

---

1) publ. (in excerpt trad. rom.) in Miron Costin, Op. compl. I. pag. 73 nr. 15.

2) publ. in Hajdeu op. cit. I. 2. pa. 27.

3) publ. in Hajdeu opt cit. I. 2. pag. 7.

4) publ. (in trad. rom.) in Hajdeu op. cit. III. pag. 70.

5) publ. in Hajdeu op. cit. I. pag. 78 nr. 95.

6) publ. (in trad. rom.) in Codrescu Ur. V, pag. 218—221.

7) publ. (in trad. rom.) in Codrescu. Ur. V, pag. 224—228.

Ocolul Roman.

Doc. 1606 Mai 12 (1). Ieremie Movilă hărăzeşte mŏnăstirii Secul douĕ sate, Săboianii și Berendeşti: „— что тїи селове бышѣ прави гпдрских и прислꙋшнии къ ѡколꙋ ррѡманскомꙋ —“.

Ocolul Suceava.

Doc. 1507 Martie 4 (2). Bogdan-Vodă intărăște cumpărătoarea satului Berendești: „— hotarul sus numitului sat Berendeşti să fie despre satele domniei noastre ce sunt ascultătoare de curtea scaunului nostru Suceava, Costina, iar din celelalte părţi să rĕmăe hotarul aşa precum a fost din vechime.“

Doc. nedatat de la Petru Schiopul (3): „— am miluit sluga noastră diacul Ilie Crimcovici cu un loc pustiu —care a fost a domniei noastre din cuprinsul moşiilor noastre domnești de la Suceava.

Doc. din 1626 April 12 (4): „— что тот чело шкѧи и тѡт хотар ест право гпсдъско пришлꙋшеи къ ѡкол сꙋчавскаго тръга нашего градї—“.

Doc. 1632 Mai 9 (5): „— un loc de moară in ţinutul Sucevei, care loc a fost mai inainte ascultător de Suceava şi drept domnesc—“.

Ocolul Tĕrgul-Frumos.

Doc. 1673 Aprilie 2 (6). Mărturie de judecată de la Miron Costin vornic al ţării de jos: „— Adus-au şi uricul Tĕrgului-Frumos, carele scrie in semne din movile in movili. Pentru care lucru arată, că Ruscanii au fost de ocolul Tĕrgului-Frumos —“.

---

1) Publ. in Melchisedek, Chronica Romanului I. Bucureşti 1874 pag. 22—26.

2) Inedit, păstrat in traducere germană in arch. Tab. buc. din Cernăuţi. (Fascicula Dorf. Berendestie).

3) Inedit, păstrat u. s. (fascicula Die Klöster St. Ilie u. Dragomirma).

4) Inedit, aflător in archiva direcţiei fond. rel. din Cernăuţi.

5) Inedit, păstrat u. s. (actele m. de călugăriţe de la Iţcani).

6) publ. in Miron Costin, Op. compl. I. pag. 149 nr. 158.

Ocolul Vaslui.

Doc. 1628 Decembre 12 (1). Miron Barnoschi hărăzește mănăstirii Bărnova mai multe sate și dări: „— și ear satul Muntenii pe Bĕrlad — care sat au fost derept domnesc ascultătoriu de tĕrgul Vasluiului —“.

Doc 1652 April 14 (2). Act confirmativ de la Vasile Lupu: „— și ear satul Muntenii — care sat au fost drept domnesc ascultător de tĕrgul Vasluiului —“.

Punĕnd locul cronicei in lumina datelor de mai sus, este imposibil de a nu recunoaște in ocoalele iugaene complexul satelor dimprejurul orașelor, constituit in arondisement.

Să urmăm pe Ureche din cuvĕnt in cuvĕnt. Intăi apare povestită descălecarea de orașe. Imprejurul acestor locuri de centru voevodul inființează sate, prinzĕndu-le in raporturi ocolnice.

Că ne aflăm pe calea adevĕrată presimțim și din varianta păstrată la Șincai.

Citațiunea la Șincai cuprinde numai frasele despre intemeierea de orașe și facerea de ocoale primprejur. Menționea satelor lipsește total. „Și au descălecat orașe prin țară pre la locuri bune și le-au făcut ocoale prin pregiur.“

Să presupunem pentru un moment, că interpretarea tradițională, privitoare la textul mai complet al ediției Cogălniceanu, este corectă. Atunci fragmentul trebue considerat ca defectuos. El retace o știre din cele mai interesante.

Dar dacă varianta șincaiană cuprinde mai fidel păstrată redacțiunea originară, ear cele mai explicite presentă interpolațiuni postume?

Admisă insă interpretațiunea noastră, textul frănturei nu se deosibește prin altceva, decăt numai fiind cel mai concis. Satele formănd substratul real al ocoalelor sunt subințelese acum prin aceste din urmă. Fragmentul nu este lacunar, el presentă numai o contracțiune stilistică, care a

1) publ. in Hajdeu, op. cit. I. 2. pag. 6 nr. 277.
2) publ. in Hajdeu, op. cit. I. 2. pag. 190 sq.

lăsat intactă suma de notiţe, ce avea a fi transmisă. Contractiunea arată vederile copiatorului asupra locului din Ureche, vederi, ce sunt indeplin identice, cu modul nostru de a-l inţelege.

Am accentuat acum, că interpretării noastre nu i se impotriveşte textualminte nici una din variante şi am putea adăoga, că din toate lecţiunile existente, afară de Cogălniceanu 1852, inţelesul pretins de noi reese in uniformă identitate. Diferenţa remarcată dintre Cogălniceanu 1852 şi celelalte texte este provocată prin dicţiunea frazei privitoare la sate.

In contextul intăiu ni se pare că intrevedem (1) o intemeiere de sate şi in consequenţă o constituire de ocoale nu numai imprejurul tărgurilor *nou descălecate*.

„Alege“ (2) al acelorlalte texte poate fi luat numai in inţeles de delimitare, hotărire (3). După aceste redacţiuni, Iuga Vodă a descălecat oraşe şi a delimitat la periferia hotarului orăşenesc, teritorii săteşti, făcĕnd din ele totodată arondisemente.

Se ştie, că in privinţa faptelor organizatorie, inregistrate in capitolul de care ne ocupăm, ştiinţa a ridicat un iudicium finium regundorum intre Iurg Coriatovici şi Iuga. Predominantă este ideea că meritele atribuite de pana analistului lui Iuga, au a fi revindecate principelui litvan.

Trebue admis că o asemene chestiune se poate pune şi anume mai intăi privitor la hărăzirea de moşii pentru drept şi credincios serviciu. Daca „au inceput a dăruire“, inseamnă „au fost cel dintăi“ şi nu „au prins a dărui“, atunci avem indemn a socotì că ştirea dată de Ureche a

1) Din "şi ales —."

2) Hasdeu, Etymologicum Magnum Romaniae, fasc. IV. pag. 799: Aleg (ales, alegere) vb; 1. *a)* élire, choisir, d'où: *b)* préferer, opter; *c)* favoriser, être partial; 2. *a)* discerner, distinguer, d'où: *b)* décider, trancher; *c)* délimiter, déterminer; 3. *a)* ressortir, rester après, d'où: *b)* paraître inopinément, surgir; *c)* taquiner, importuner.

3) Resultă din imprejurarea, că satele de ocol incingeau hotarul tărgului in şir nemijlocit şi continuu.

fost in origine, o ştire relativă la Iurg Coriatovici. Şi aceasta pentru două motive; 1. Primul cas documentat al unei astfel de hărăziri ne intimpină din vremea domniei litvanului (1); 2. Formularul documentelor moldo-slavone intrebuinţate pentru a atesta hărăzirile domneşti, este in cele mai multe puncte, analog cu formulele litvano-ruseşti(2).

Cu privire la descălecarea de oraşe, indemnul este mult mai slab. Este simplul motiv, că fondarea de oraşe e un semn caracteristic al familiei Coriatovici.

In sine, faptul, că ştiri privitoare la Iurg Litvanul, au putut fi inregistrate sub firma lui Iuga Vodă, ar fi uşor explicabil.

In vechile insemnări călugăreşti (3), cari sunt baza cronicelor noastre, Coriatovici nu este pus in seria domnilor Moldovei. Cronicarul va fi aflat in tradiţiune sau in o insemnare *apartă*(4) amintirea despre intocmirile lui Iurg Vodă. Numele lui Iuga (5) presentând o asemănare şi chiar unica in intreaga listă a vechilor domnitori moldoveni, cronistul n'a putut pregeta să adaoge la domnia acestuia, notiţa aflată.

Cernăuţi. *GEORGE POPOVICI.*

---

1) Doc. din 1374 Iunie 3 publ. de Hasdeu in Foiţa de istorie şi literatură, Iaşi 1860 nr. 2. pag. 41: reprodus in Hasdeu, Istoria critică a Românilor vol. I Bucureşti 1874, pag. 89.

2) „Că diplomatica moldovenească s'a desvoltat la inceput sub influenţa celei litvano-ruseşti", a observat foarte just, acum Bogdan in „*Iω* din titlul domnilor români", „Convorbiri literare" An. XXIII pag. 734.

3) Miron Costin, Opisanie ziemie mold. i mult.: Zywoty et annales hospodarów po monasterach Moldawskich y Multanskich." Op. compl. ed. Urechia tom. II. pag. 80.

4) Ureche in Cogăln. 1852 I. pag. pag. 95: „Leatopiseţul nostru cel moldovinesc aşa scrie de pe scurt, că nice de viiaţa domnilor care au fost toată cărma nu alege, necum lucrurile den lăuntru să aleagă —."

5) Mănăstirile muşateşti n'au avut motiv de-a perpetua memoria litvanului străin de familia munificentă a ctitorilor.

SACONTALA

Dramă indică de KALIDASA.

TRADUCERE de **G. COŞBUC.**

ACTUL IV.

BRAMINUL

Se face zioă. Luna se culcă 'n roşu-i pat,
Aruncă peste dinsa veştmênt întunecat
Ş'adoarme. Floarea nopţii se 'nchide blând, ea lasă
Frumosu-i cap s'atirne pe piept, ca o mireasă
Cu ochi duioşi, când plânge după iubitul ei
Cel dus departe. —
Uite, şi luna 'n ceruri ce-i?
Resare majestoasă din valurile mării,
Isbeşte 'ntunecimea ş'aleargă in largul zării,
Cutrieră vêzduhul de ea inspăimântat.
Şi 'ntocmai ca pe o frunte de domn incoronat,
Işi pune ea piciorul pe-un pisc, pe Himalaya.
Şi florile, cuprinse molatic de văpaia
Iubirii ş'admirării, ii fac din pĕrul lor
Cununi, aşa ca unui erou invingĕtor.
Al ei e tot vêzduhul, şi tot mai mult se sue
Până 'n palat la Vişnu, in sfânta cetăţue
A cerului. Deacolo nu-i drum, să mergi mai sus.
Şi luna cade, cade, s'afundă in Apus,

Mai grabnică scoboară, mai palidă devine
Din pas in pas, ajunge la dealuri, la coline,
La şes, in urmă piere, isbită de-alte zori,
Şi cine-o plănge? codrul şi roua de pe flori!
Ca omul! Se inalţă mai tare, tot mai tare,
Al lui e tot păměntul cuprins de admirare,
Pe frunţi de regi aşază piciorul glorios,
Dar căud ajunge culmea, incepe-a cădea jos.

(Priamvada vine)

PRIAMVADA

Ce taci aici?

BRAMINUL

Nimica. Aştept să vie ciasul
De jertfă.

(Priamvada strigă după Anusuia)

PRIAMVADA

Anusuio! Ce stai? Grăbeşte-ţi pasul!
Avem până la jertfă, mult lucru de 'mplinit.

(Incepe să culeagă flori)

ANUSUIA

Am fost la tata Canva, să 'ntreb cum a dormit
Sacontala.

(Anusuia se pune şi culege şi ea flori)

PRIAMVADA

Ea doarme.

ANUSUIA

Nu doarme. Plănge dusă.
Dănd am intrat la dinsa, şedea cu fruntea pusă
In palme. Nedormită, cum e, ni se părea
Ca moartă. Doamne aperi!

PRIAMVADA

Ei taci! Şi ce zicea?

ANUSUIA

Mi-a spus că ea se teme de visul ei —

PRIAMVADA

De care?

ANUSUIA

Ştiu eu — de astă noapte! Ea nu mi-a spus. Imi pare
Că i rĕu de noi. Duşanta deatunci, cănd i-a trimis
Scrisoarea, cam de-o lună, nimic nu i-a mai scris
Şi nici nu vrea să afle, că moartă e, oricum e? —
Acolo prin oraşe e lumea altă lume,
Sunt prinţi şi domni! Un rege e tot cuprins de ei!
Ş'apoi, el doară are o sută de femei,
Ştii tu? Şi lui ii ese din cap de-atăta vreme
Sacontala —

PRIAMVADA

Taci, proasto, că n'ai de ce te teme!
Femeile sunt numai podoabă pentru regi,
N'a zis şi el?

(Se uită in cofiţa Anusuei)

Spui fleacuri, dar flori nu prea culegi!
Eu mi-am umplut cofiţa. Tu căt ai, Anusuio?
Ne-aşteaptă tata Canva, ia cofa mea şi du-i-o.

(Anusuia pleacă grabnic, se impedică şi cade)

ANUSUIA

Aşa, vezi!

PRIAMVADA

Rupe-ţi capul!

(Anusuia ridicăndu-se şi scuturăndu-se de ţerină)

ANUSUIA

N'ai fi putut cădea
Şi tu?

PRIAMVADA

Dar eu incalte cădeam cu cofa mea!
Adună-le de grabă? Ce stai, ca o bătrână
Cu mâna 'n şold?

ANUSUIA

Dă-mi pace, că m'am lovit la mână!

(Anusuia pleacă.)

PRIAMVADA (singură)

Sărmana! Cine ştie, femeile 'n oraş
Sunt altcum! Poate ele iubesc mai pătimaş!
Ştiu ride mai aprinse şi se pricep mai bine
La dragoste. — O! Doamne, s'a prins acum de mine
Prostia Anusuiei! Să cred eu vorba ei?
O sută — mare Doamne! o sută de femei
Pot intr'o zi un munte cât cerul să-l restoarne,
Unui bărbat adecă nu pot să-i pue coarne?
Aş, ce? El e cuminte, viteaz şi învăţat,
Şi-i rege! — Dacă-i rege, ce-i el? Nu-i tot bărbat?
Mă mir aşa, ca proştii, eu singură, cum poate
Duşanta să le ţie in casa lui pe toate?
De ce-i sunt bune? Una deajuns e peste cap,
Cum zice tata Canva! Ş'o sută unde'ncap?
Şi ce fac toată zioa?

ANUSUIA

Am zăbăvit?

PRIAMVADA (Indemnând-o la lucru)

Culege! —
Eu m'am gândit la vorba ce-ai spus-o tu, la rege.

ANUSUIA

Ha, ha! Şireata mamei! Ştiu eu, că te-ai gândit!

PRIAMVADA

Tu ştii?

ANUSUIA

Iţi umblă capul şi ţie la iubit!

PRIAMVADA

Şi dacă-mi umblă?

ANUSUIA

Umble-ţi! Iubirea-i rugăciune.

(S'aude un glas)

GLASUL

Eu sunt —

PRIAMVADA

N'auzi, o vorbă de om străin?

ANUSUIA

Ce spune?

GLASUL

M'alungi? Ascultă dară şi'asculte-mi Dumnezeu
Cuvêntul! Să să lege blăstemul, ce-l spuiu eu!
Iubitul teu, pe care-l crezi
Menit de soarte,
Să-l ai amic până la moarte,
Să-ţi uite numele Să-l vezi
In braţul altora.

PRIAMVADA

Durvasas furiosul —

ANUSUIA

El, dragă? Vezi ce face!
I-a zis iubita noastră vr'o vorbă, ce nu-i place,
Şi el a blăstemat-o!

PRIAMVADA

Ce mănios s'a dus!
Ea poate nici nu ştie ce vorbă rea i-a spus—

ANUSUIA

Dar ea nici nu-l cunoaşte!

PRIAMVADA

Pripit ce e şi sfăntul!

ANUSUIA

Eu plec şi-l rog s'o erte.

PRIAMVADA

Te aştept.

ANUSUIA

Me duc ca vĕntul.

PRIAMVADA

Mi-s mănile-amorţite, aşa cu greu le port!
Şi capul, şi tot trupul mi-e nu ştiu cum, ca mort.
Ajung şi eu cu vremea, că-mi perd cu totul firea!
Iubirea e de vină, ce alta? Căci iubirea
A veştejit şi faţa Sacontalei! Nu-i ea!
Ieri seară am vĕzut-o şi m'am spăriat. Şedea
Pe-un colţ de stincă; slabă, s'o sufli'n vĕnt, cu pĕrul
Pe spate şi cu capul in măni — spun adevĕrul,
Că ştiu că n'am vr'un bine să minţ, de dinsa chiar —
Zimbea, ca omul care bea moartea din pahar,
Şi mĕ privea in faţă şi nu vorbea cu mine,
Ş'am zis atunci, că boala de dor nu e de bine.

(Vine Anusuia)

ANUSUIA

Am fost.

PRIAMVADA

Şi ce-i?

ANUSUIA

Ei bine. Dintăi n'a vrut de fel,
Dar l'am rugat cu lacrimi —

PRIAMVADA

Păi, cum! Şi ce-a zis el?

ANUSUIA

A zis: «Atunci să peară blăstemul de la casă,
Când va vedea Duşanta inelul de mireasă».

PRIAMVADA

Atăt? Inelul dinsei, pe care i l-a dat
Duşanta? Când va merge Sacontala'n palat.
Ea are să-i arate inelul! Să n'ai teamă,
Blăstemul lui Durvasas e vênt!

ANUSUIA

De bună seamă!
Dar ştii? Să nu-i mai spunem! Ar plânge, s'ar mustra!
Să taci, să nu mai ştie Sacontala.

PRIAMVADA

Da, da!

(Sacontala vine, îmbrăcată de sărbătoare)

SACONTALA

Culegeţi flori?

ANUSUIA

Culegem.

SACONTALA

Veniţi, vă chiamă tata.
Eu plec.

ANUSUIA

Aud? La curte?

PRIAMVADA

Tu pleci? — Dar nu ești gata!

(Anusuia îmbrățișează pe Sacontala veselă)

ANUSUIA

A, Doamne, cât imi pare de bine! Ai să vezi
Pe regele'n palatul de marmur, ai să șezi
D'a stinga lui! Ah, vino! —
Ah, nu te cred ce zici!
Să pleci! Și ce să facem noi singure aici?
Să lași tu codrul, valea? Să pleci, să lași cămpia?
Pe cât mi-a fost, iubito, de mare veselia
Atâta mi-e durerea! Și par'că eu mĕ tem —
Te duci par'că departe, să nu te mai vedem!

PRIAMVADA

Ne prinde jalea, dragă! Dar las', tu mergi la bine!
Ne mângâiem cu asta.

ANUSUIA
(Privind-o cu dragoste, cu lacrime)

Ne va fi dor de tine!
Să nu ne uiți cu totul! Să vii pe la noi des.

SACONTALA

Să ne grăbim, că tata ne-așteaptă —

ANUSUIA

Ți-am cules
Atâta coib de floare! Să-l iei; are să-ți placă!
Mĕ duc să iau in grabă pĕr creț de la o vacă
Și lut de sub altarul de jertfă —

(Pleacă)

PRIAMVADA

(In urmă-i, aducêndu-i aminte)

Pĕr de cerb!
Şi adă-mi şi trei fire de cussa. (Către Sac.) Vreau să-ţi ferb
De vrajă, ca să-ţi fie tot dulce sărutatul,
Şi să te aibă dragă deapururea bărbatul. (Ese)

(Gautami, mai multe femei, cu cofe pline de seminţe sfinte. Braminii in fund fac altarul de jertfă).

GAUTAMI

Aici eşti draga mamei? Sihastrii au venit
Să-şi iee zioa bună,

UNA

Pe tine te-am iubit
Mai mult decăt viaţa, ş'acum te duci!

SACONTALA

E soartea!

ALTA

Ah, par'că duci lumina cu tine!

A TREIA

Par'că moartea!
A 'ntrat in codrul nostru, decând ne-ai spus că pleci!

A PATRA

Isvoarele din vale deacum ne vor fi seci;
Nu vom vedea la uşă stând blănda căprioară;
Şi florile-şi vor plănge măhnita sorioară
Dorindu-te, lipsite de tine şi de ploi!

A CINCEA

Să nu ne uiţi cu totul!

A ŞEASEA

Mai vino pe la noi!

CANVA (venind gânditor)

Aşa, aşa, iubito! Tu-mi duci dorita pace,
Tu-mi duci cu tine viaţa — dar'altcum nu pot face!
Mĕ tremură durerea, când vĕd că veştejeşti,
Cu dorul tĕu!

(O prinde de mâni)

Nu plânge! Tu, tĕnĕră cum eşti,
Nu poţi să stai departe de cel ce te doreşte,
Eu te-am iubit, ca ochii din cap, copilăreşte,
Te-aş fi ţinut pe palme şi'n sin te-aş fi culcat
Şi'n schimbul sihăstriei intregi nu te-aş fi dat.
Dar dacă-i scris să fie aşa, iubito, du-te!
Eu te cunosc! Şi zeii cunosc a ta virtute,
Că glas de zeu, la jertfă, din aer mi-a vorbit:
«Copila ta de suflet, bramine, a primit
Din slava lui Duşanta, a regelui, o rază
De veclnică lumină! Precum se'ngreunează
De focul sfânt stejarul, când pori-s plini de foc,
Aşa-ţi e şi copila! Să-i fie de noroc —»
Nu poţi să stai, drăguţo, nu poţi să stai a casă!
Incinge-te, ia-ţi salba şi brâul de mireasă,
Şi pleacă mângâiată din casa, unde-ai stat
Cu noi, părinţii vitregi, de când te-ai deşteptat.
Deacum ai altă casă, şi altul ţi-e părinte —

SACONTALA

Străinii —

(Canva o îmbrăţişează, aproape plângând şi el)

CANVA

Lasă, dragă! Eşti bună şi cu minte.

(Priamvada începe să-i pue hainele de mireasă)

PRIAMVADA

Alt brâu i se cuvine acestui trup frumos,
Şi altă salbă! Uite, când pleci privirea 'n jos,

Ce bine-ţi stă gătită! Şi-ţi pun la piept o floare
Şi flori in păr, şi 'n urmă trei flori la 'ncingĕtoare
Sub brău, aşa! Şi 'n mănă tot flori, acest mănunchiu,
Ş'acum incheiu cununa de flori peste genunchi
Şi pe la poala hainei — cum plăngi, stringĕnd din gene,
Ah, par'că tu eşti zina din basmele codrene!

CANVA

Sarngarava venit-a?

UN SIHASTRU

Indată va venì.

CANVA

Aceasta e 'n viaţa-mi acea mai dulce zi!

(Ştergĕndu-şi ochii)

Dar, Doamne! După dulce e mai amar amarul —
Acum, iubito, vino, să 'nconjurăm altarul.

(Procesiune solemnă. Canva, după el Sacontala apoi toţi sihastrii inconjoară de trei ori focul de jertfă)

Aceste flacări sfinte să-ţi fie 'ntr'ajutor!
Tu focule, tu zeul etern ispăsitor
Al găndului de rele ş'al faptelor de taină.
Tu, care 'mbraci păměntul şi cerul ca o haină,
In forma ta de aer prin toate străbătut,
Chema-te-vom cu glasul de plăngere umplut,
Auzi-ne! Şi braţul cel slab tu fă-ni-l tare,
Şi nobil fă-ne găndul cel rĕu! Ajutorare
Trimite-ne stĕpăne, tu cel deapururi viu!

(Procesiunea se opreşte. Sarngarava vine)

SARNGARAVA

Tu m'ai chemat, Părinte.

CANVA

Sarngarava, te ştiu
Om bun şi cu credinţă — dar toţi te ştim noi bine —

Sacontala azi pleacă la curte, şi pe tine
Te rog, să mergi cu dinsa.

SARNGARAVA

Sunt gata.

CANVA

Eu acum
Sunt intrecut cu virsta şi nu mĕ 'ncred la drum —
Şi zi-i aceste vorbe! «Stĕpănule iubite!
«O binecuvĕntare din codri iţi trimite
«Bĕtrănul Canva. Zeii să-ţi fie buni in veci.
«Şi te mai rog, stĕpăne, cu dragoste să-ţi pleci
«Tot sufletul şi găndul spre cea de tine-aleasă.
«Pe fata mea voit-ai să ţi-o numeşti mireasă.
«Primeşte-o dar! Noi cerem deacum locaşul teu,
«Iubire nu-ţi pot cere, că ea-i la Dumnezeu!»

SARNGARAVA

Te-am inţeles, Părinte. Ce zici, s'a implinit.

CANVA

Voi arburi sfinţi, din codru de zine locuit!
Vestiţi, că ea se duce, se duce! Niciodată
Voi n'aţi avut o soră mai bună, mai legată
Cu soarta ei de soarta cea vecĭnică a ta!
Ea căud avea trei picuri de apă, ii vărsa
Pe voi, ca s'aveţi hrană, ear dinsa răbda sete.
Ea şi-ar fi rupt vreodată cu drag să-şi pue 'n plete,
Vreo frunză ori vreo floare, dar nu şi-a rupt din voi —
Ah, par'că pentru-o floare toţi pomii rĕmăn goi?
Ce dragi i-aţi fost! In lume n'avea o serbătoare
Mai mare, decăt zioa, căud resărea vreo floare.

GLASUL CODRULUI

Norocul fie-i partea! Să-i umble vrerea 'n plin
La arsiţă să-i fie prieten vĕntul lin,

Şi soarele prieten in zilele de iarnă,
Şi florile de nufĕr in drum să i s'aştearnă,
Iubită sĕ remăe ca umbra la isvor
Să nu cunoască plănsul şi chinul tuturor!
Păměntul să 'nflorească sub micele-i săndale,
Lumină să se facă de dinsa, căud in cale
Va trece mai frumoasă ca sute de femei,
Şi limpede să-i fie deapururi scalda ei!

SACONTALA

Aşa-mi părea de bine, că plec, eram ca beată,
Că am să-mi vĕd iubitul — ş'acum, aşa deodată
Mĕ prinde jalea, uite! O zi de-aş fi rĕmas
Măcar! Să plec şi toate, pe toate să le las!
Şi 'n urmă cine ştie, căud ne-om vedea!

PRIAMVADA

Ei lasă,
Nu zice-aşa! Tu doară vei mai veni pe-acasă!

SACONTALA

Şi nu cunosc pe nimeni; tot singură voiu fi
Cu dorul meu in suflet! Şi voiu putea trăi
Acolo, fără codru? Deacum să n'am aproape
Nici cântecul de păseri, nici şopotul de ape,
Nici freamĕtul pădurii şi baterea de vĕnt —
Potecele plouate, ruptura de păměnt
Şi zarea care joacă in zilele senine,
Căud monotonul murmur al cântului de-albine
Străbate din tot locul şi nu-l vezi nicăiri,
Ah, toate! Tot ce-i stratul intregei mele firi!

(Vede lăngă ea un tufiş de madhavi)

Sermana! I se pleacă frunzişul, par'că plănge!
Aici să-i puneţi, tată, proptea. Altcum se frănge.

(Către Priamvada şi Anusuia)

Deacum pe voi, iubite, vĕ las in locul meu;
De flori purtaţi-mi grijă, udaţi-le mereu.

CANVA

Le vom uda. Şi măine vom curăţi frunzişul,
Voiu ingrădi şi amra de colo; şi tufişul
Acesta ne stă 'n cale, aş vrea să-l mai retez
Să fac pe-aici potecă la deal, să mai scurtez
Din drumul de pe colnic.

(Sacontala vede în livadă o căprioară)

SACONTALA

O, biata căprioară!
Azi n'am vĕzut-o! Uite, ce veselă scoboară
Pe deal — Şi te rog, tată, când va făta, să-mi spui!
Să-mi dai pe-un om de ştire, ori să-mi trimiţi un puiu
Să nu uiţi!

(Un puiu de antelopa, trage de haină pe Sacontala. Ea se întoarce)

CANVA

Viţeluşa! te trage de pulpana
Vestmĕntului.

(Sacontala se pleacă şi-i cuprinde grumazii)

Tu? Vino! Ce blândă e sermana!
N'ai mamă, nu, iubito, că dînsa a murit!
O, cât îmi eşti de dragă! Ştii tu, cum te-am hrănit!
Din mâna mea, cu iarba cea proaspet adunată?
Şi când veneai acasă, cu gura sângerată
De colţul erbei aspre, mai ştii tu, cum te-am uns
Pe rană cu oleiuri! Şi astăzi am ajuns
Să mĕ despart de tine — pe căi necunoscute!
Şi tu mĕ prinzi de haină, ca să m'opreşti? O, du-te,
O, du-te, şi mĕ lasă, că noi de azi suntem
Doi despărţiţi! De astăzi noi nu ne mai vedem —
Şi Dumnezeu să-ţi poarte de grijă, să te crească
Din mila lui!

PRIAMVADA

Ea ştie de mult acum să pască.

SACONTALA

Ah, ştie! Dar când n'are pe nimeni, cum n'am eu!

(Isbucueşte in plâns)

CANVA

Nu plânge, dragă! Plânsul e dat de Dumnezeu,
Dar nu e totdeauna la loc! Şi nu e bine!
Vin vremuri, draga tatei, când simţi aşa, că-ţi vine
Să plângi, să plângi cu hohot, ş'ai plânge şi nu poţi!
Nu plângi numai tu, dragă, plâng eu şi plângem toţi —
Plângênd te naşti, şi'n urmă plângênd au să te 'ngroape.
Când simţi, că-ţi isvoreşte un picur sub pleoape,
Dă-ţi suflet şi sileşte-l să'ntoarcă la isvor,
Că 'n urma lui vin zece, ş'o sută 'n urma lor;
Ineacă-ţi dar durerea, când simţi că dinsa ese!

(Mişcat şi dureros)

In calea ta prin lume tu vei vedea adese,
Că ai să sui pe dealuri şi să scobori in văi,
Şi-i greu să afli drumul cel drept, şi paşii tei
Nu lasă pe tot locul o urmă, tot aceea —
Virtutea, draga tatii, virtutea este cheea
Ajungerii la bine!

(Se razimă de un pom. Obosit)

Mê simţ şi eu bêtrân,
Mi s'a slăbit şi capul ş'abia, abia mê ţin
Picioarele. In urmă, eu am numai o fată
Ş'această zi 'n viaţă o vêd de 'ntâia dată!
Ascultă-mê! Duşanta e rege şi-i om blând;
Noi il iubim, că este al nostru. Ajungênd
La curte, vei fi pusă in rând cu celelalte
Femei; şi poate sta-vor pe trepte mai inalte
Vre unele, or poate tu 'n fruntea lor vei sta —
Noi nu ştim! Dar la urmă orcum s'ar intimpla,
Eşti blândă azi şi blândă remâi viaţa toată.
Tu fă, ca celelalte femei să te socoată

O soră, ba chiar sclavă, dar nu rivala lor!
Pe rege tu-l iubeşte, ş'arată-le onor
Celor iubiţi de dinsul ş'atunci vei fi cinstită.
De vei simţi cu timpul, că nu-i mai eşti iubită,
Nu-i face 'mpotrivire şi nu te supĕra
Pe el, ca să nu superi pe cei din preajma ta.
Cu cei mai mici din casă fii bună, insă dreaptă,
Şi judecă-ţi tot pasul şi nu grăbi la faptă,
Şi nu umbla pripită cu dorul care-l ai,
Şi nu uita cu cine şi pentru cine stai
In casă! Ear in prieteni prea mult tu nu te 'ncrede!
De nu te vede nimeni, din ceruri Brama vede,
Să n'o uiţi asta! Singur ţi-ajunge Dumnezeu:
Te mângăe la bine, te-ameninţă la rĕu.
Femeile modeste sunt cuib de fericire,
Iar cele 'ntr'o ureche, sunt ciumă şi perire —
Zic bine, Gautami?

GAUTAMI (către Sacontala)

Ascultă-l draga mea!
Ţi-e tată, nu ţi vrea rĕul.

CANVA

Tu singură i vedea
Ce bine eşi la cale, când umbli tot cu buna.
Din rĕu mai rĕu rĕsare, insamnă-ţi asta una.
Că noi sihastrii, simpli şi proşti precum suntem,
Cunoaştem bine lumea, căci toată o vedem
Pe din afară. Alţii o ştiu numai din nume;
De ce-am fugit noi oare? De unde? Nu din lume?

(O imbrăţişează şi o sărută)

Ş'acum, să mergi in pace! Aşa, odorul meu!
Să te iubească cerul, precum te iubesc eu!

(Sacontala imbrăţişează pe Anusuia şi Priamvada)

SACONTALA

Voi remăneţi in codru? Voi singure-ale mele!

CANVA

Când va venì ursita, s'or mărita şi ele
Precum li-i starea casei.

SACONTALA

De-ai vrea tu să le laşi —

CANVA

Lor nu li se cuvine să meargă la oraş.
Dar merge Gautami cu tine.

(Sacontala îmbrăţişează grumazii lui Canva)

SACONTALA

Tată! Tată!
Eu smulsă de la peptu-ţi, ca floarea, ş'aruncată
Din brazda ei, putea-voiu să cresc intr'alt pământ!

CANVA

Nu fii aşa 'ngrijată!

SACONTALA

N'aş vreau să fiu, şi sunt!

CANVA

Când tu vei fi nevasta, cu chei, venì-vor, dragă,
Şi grijele! Cu gândul să fii la casa 'ntreagă,
Să faci slavilor haine, să dai şi să iei bani,
Să ţii de toate sama, să-ţi aperi de duşmani
Averile şi cinstea, atunci eşti ingrijată!
E greu să fii cu capul la toate! Căteodată
Şi cei mai dragi in lume se ceartă, când sunt soţi!
Să ai treizeci de braţe, ca să-i impaci pe toţi
Ai casei! Când averea e multă, ea se ţine
Cu mult necaz! De grija deacum, o ştiu eu bine,
Iţi va venì odată să rizi, in chinul tău,
Când plânge-ţi va copilul — şi dee-ţi Dumnezeu

Un fiu frumos şi verde ca tată! sĕu! — Te doare,
Că-ţi laşi acum părinţii, dar niciun om nu moare
De boala despărţirii de fraţi şi de părinţi,
Când are să-i mai vadă! Sunt lacrime ferbinţi
Pe care le verşi astăzi, dar s'or răcì odată.
Aşa e mersul lumii! Tu pleacă mângăiată!

ANUSUIA

Te va primì cu pompă ş'alaiu, Sacontala!
Şi dacă, cine ştie de ce, s'ar intimpla,
Că regele Duşanta să nu-şi aducă aminte
De tine, dă-i inelul —

SACONTALA (tresărind)

Lui? Eu? Ah, ce cuvinte!
Mĕ sperii, Anusuio!

PRIAMVADA

A zis de dragul tĕu!
Iubirea crede vecĭnic tot numai ce e rĕu,
Şi vede tot miserii şi piedici, unde n'are.

SARNGARAVA

Ne'ntărziem, Părinte! E vremea de plecare.

SACONTALA

Şi noi, iubite tată, noi când ne-om mai vedea?

CANVA

Vei fi de mult nevastă şi mamă draga mea,
Şi fiul tĕu va creşte, voinic de cei de frunte,
Ca puiul de leoaică, in peştera de munte,
Şi'n zilele primejdii tot cel dintâi va fi —
Ş'ajunge-va la virsta să poată cărmuì,
Şi-i va lăsa Duşanta, toiagul peste turmă,
Ş'atunci, atunci iubito, in zilele din urmă,

Voi veţi veni in codru! Ş'aici ai să petreci
Viaţa fără moarte a liniştei de veci!

(Se intoarce grăbit, il podideşte plânsul).

Eu am să merg la jertfă! Plecaţi, plecaţi in pace!

SACONTALA

O, tu rămăi in codru, tu poţi deacuma face
Mult timp sfinţita jertfă! De ce să te grăbeşti?
Eu insă plec.

CANVA

Copilo, prea mult te tângueşti!
A noastră eşti, şi vecînic vei fi copila noastră!
Cât voiu vedea eu cerul cu zarea lui albastră
Şi văile şi codru şi cerbii la isvor,
Imi voiu aduce-aminte de tine! Şi cu dor,
Cu drag nebun privì-voiu potecele bătute
De paşii tăi — oh, gânduri in alte lumi perdute!
Şi'n fiecare clipă, la orice pas al meu,
La rugă, ori la jertfă, te voiu vedea mereu,
Cum te jucai tu mică pe-un ţermure de vale,
Cum imi săriai pe umeri, cum imi eşiai in cale
Şi-mi cuprindeai genunchii, rizând nevinovat,
Şi eu cu ochi'n lacrimi spre tine stam plecat
Şi te-adiam pe frunte, p'obraz, pe sub bărbie —
O, du-te, dragă, du-te! Şi calea ta să fie
De flori! Adio!

(El se intoarce şi pleacă. Sacontala perdută priveşte in urmă-i).

SARNGARAVA

Haideţi! Ş'acum cu pasul des,
Că'ntărziem!

SACONTALA

Adio!

PRIAMVADA

Noi mergem până'n şes
Cu tine surioară.

(Pleacă toţi. Canva remâne singur. Se aşează pe un trunchiu de arbur şi priveşte tăcênd, până ce dispar sihastrii).

CANVA

N'aş vrea, s'o vĕd plecată —
Dar nu! Ori mai de vreme, ori mai târziu, o fată
Ajunge'n mâna celor străini! A fost aşa,
Ş'aşa va fi deapururi! La ce ne-am intrista?
Acum mĕ simt mai vesel, simt liniştea in mine,
Că m'am scăpat de-o grijă. Aşa e orişicine,
Când i s'a dat in pază un lucru preţios
Pe care il păzeşte mulţi ani conştiincios,
Şi 'n urmă il trimite stĕpânului acasă!

(Ridicându-se, priveşte spre cer)

Acolo sus e Brama, şi Brama nu ne lasă!

RADUL NEGRU

ŞI

ORIGINILE PRINCIPATULUI ŢERII ROMÂNEŞTI

— Urmare —

II.

În acelaş an, Domnul Ţerii Româneşti ia parte, ca aliat al Regelui bulgar Mihail, la resboiul Bulgarilor cu Sĕrbii, unde Regele Bulgariei, in bătaea de la Velbuşd (28 Iunie 1330), perdù lupta şi viaţa. Domnul român e numit in fŏntâne sĕrbeşti *Ioan* Basarab şi *socru* al Regelui bulgar Ioan Alexandru, nepotul şi urmaşul lui Mihail(1).

O scrisoare a Patriarchului de Constantinopole cătră Mircea, fără dată, ne permite a urmări mai departe această inrudire, din care resultă că acel Ioan Basarab trebue să fie

1) Iireček Geschichte der Bulgaren p. 290—295, după precuvĕntarea la legile lui Duşan ed. Novaković, unde Domnul român e numit „Basaraba Ivanko, socrul Tzarului Alexandru.“ Şi Fotino (Istoria Daciei II, 10) cunoaşte, pentru timpul acesta, pe voevodul „Ioan Basarab“ din „cronicele Serbilor.“ Cronica publicată de Jagič in Archiv für slavische Philologie II, 77 squ. numeşte pe Basarabi (Бакарве) ca aliaţi ai Regelui Mihail (p. 83); deasemenea şi cronicele publicate de Šafařik in Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův, ed. II (Praga 1373) p. 53 şi 71.

tatăl succesorului său Alexandru Basarab, adecă Tugomir, numit *Ioan* după numele princiar al tuturor Domnilor români, ca şi al Regilor bulgari(1). In această scrisoare, Patriarchul numeşte pe Mircea (fiul lui Radul Basarab şi nepotul lui Alexandru Basarab) *vĕr* al Impĕratului de Constantinopole(2). Impĕratul de pe atunci, Ioan al VII-lea Paleologul (1390), fiul lui Andronic al IV-lea, era după maica sa, fiica Regelui bulgar Ioan Alexandru(3) şi nepoata lui Ioan Basarab, strănepotul Domnului român de la 1330 Iunie. Acesta însă nu poate fi identic cu Alexandru Basarab din Noemvrie al aceluiaş an, carele insuş devine socrul Regelui bulgar Ioan Sracimir, fiul ginerelui lui Ioan Basarab(4). Alexandru Basarab neputĕnd fi socrul fiului şi al tatălui, urmează de sine că Ioan Basarab, socrul tatălui lui Sracimir, a fost predecesorul său. El i-a fost şi tată, cu nume *Ioan Tugomir Basarab,* nume in care *Iω̃ (Ioan)* al Domnilor români apare pen-

---

1) Regii bulgari ce au urmat după Aseneşti, primesc, pe lângă numele lor de botez, şi numele *Ioan* sau *Asean,* luat de la Aseneşti. Cei de pe urmă regi ai Bulgariei, din dinastia Şişmanizilor, se scriu toţi cu *Ioan* sau *Iω̃* inaintea numĕlui ca şi Domnii români. (Iireček, op. cit. Bogdan, *Iω̃* din titlul Domnilor români. „Conv. lit." XXIII, 721 squ.). De aceea şi unii şi alţii se găsesc numiţi căteodată numai cât *Ioan.* Aşa Mircea cel Bĕtrân e numit intr'o cronică francesă *„Ioan Prince de Valaquie."* (Engel I, 160). Deasemenea şi Vlad Călugărul, tatăl lui Radul cel Mare, e numit in cronice serbeşti *Ioan Călugorul.* (Engel I, 185). Aceste două casuri, care s'ar mai putea inmulţi, fie deajuns pentru a arăta cum are să fie inţeles numele *Ioan* al Domnului român de la 1330.

2) Acta Patriarchatus Constantinopolitani ed. Miklosich et Müller II, 230. *Περιπόδητε ἐξάδελφε τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου μου αὐτοκράτορος,.... εὐγενέστατε, ἐνδοξότατε κῦρ Μῆρξε.*

3) Acta Patriarchatus I, 432. Nicephorus Gregoras ed. Bonn. III, 557.

4) Intr'o bulă papală din a. 1370 (Doc. I. 2, 158), fiia lui Alecsandru Basarab e numită „Imperatrix Bulgarie." Pe atunci Bulgaria era impărţită intre fraţii Ioan Sracimir şi Ioan Şişman, fii lui Ioan Alexandru. Şişman era ginerele Domnului serbesc Lazar, deci, fiia lui Alexandru Basarab, nu poate fi decât soţia lui Sracimir.

tru prima oară. Astfel Mircea era de fapt *vĕr* de al doilea cu Impĕratul Ioan al VII-lea Paleolog (1).

Ioan Tugomir Basarab, aliatul Regelui bulgar Mihail, in vara anului 1330, i-a venit in ajutor şi la 1323. Această prietenie de arme, a fost intărită şi prin incuscrirea ambelor dinastii ale aliatelor state dunărene, intre care ăncă de mai inainte exista o legătură mai strinsă.

Putĕnd urmări astfel domnia lui Tugomir pănă pe la 1320 inapoi, nu incape loc pentru Mihail Voevod al croni. celor noastre, pus la 1314—1333. Cel intăi Mihail Voevod e adeverit ca fiu şi succesor al lui Mircea cel Bĕtrăn, asociat la Domnie de cătră tatăl sĕu ăncă de pe la 1391 (2). Din domnia acestuia (1418—1420) avem două diplome, ambele din 1418, şi o monetă (3). Pe acest Mihail, care in cronice nu se află numit la locul sĕu, cronicarii se vede că l'au pus greşit indată după Radul Negru. Asemene incurcătură fac cronicele şi cu Dan I, fratele şi predecesorul lui Mircea, punĕndu-l după Mihail la 1333—1336. De la acesta avem un chrisov din 3 Octombre 1385 şi o inscripţiune din acelaş an (4). Cronicarul byzantin Chalcocondylas (5) il numeşte nu-

1) Inrudirea Basarabilor cu Şişmanizii şi Paleologii:

Ioan Tugomir Basarab

Io. Alexandru B.		Teodora soţia lui Ioan Alexandru	
Io. Radul B.	Soţia lui Io. Sracimir	Io. Sracimir	Maria soţia lui Andronic IV.
Io. Mircea B.			Ion VII Paleologi.

Imprejurarea că Sracimir ţine de soţie pe vara sa primară, nu poate să ne surprindă faţă cu alte casuri anticanonice, de asemenea natură ce intilnim chiar la dinastiile acestea.

2) Doc. I. 2, 342 a. 1391. Venelin, Vlacho-bolgarskija gramoty p. 19 a. 1399. (Haşdeu, Archiva istorică I. 1,98). Haşdeu, Istoria critică I, 132 inscripţiune din a. 1413.

3) Doc. I, 2,502. Columna lui Traian 1877 p. 557—558.

4) Haşdeu, Ist. crit. I, 127—128.

5) De rebus turcicis ed. Bonn. p. 78.

mai imediat inainte de suirea pe tron a lui Mircea (1386). Pe bunul lor Alexandru Basarab, invingĕtorul de la 1330, cronica anonimă şi Constantin Căpitanul, il pun intre Dan si Mircea, nepoţii sĕi (1). Ear despre Ioan Tugomir Basarab, tatăl şi predecesorul lui Alexandru Basarab şi aliatul Regelui bulgar Mihail la 1323 şi 1339, cronicele Ţerii Romăneşti nu au nici ştire ca şi predecesorii sĕi ce i-am cunoscut mai sus.

Resultatul la care ajungem e deci că pănă in vara anului 1330 a domnit Tugomir, care după bătaia de la Velbuşd, (18 Iunie 1330), in care căzù mort Regele bulgar Mihail, a făcut loc fiului sĕu Alexandru, invingĕtorul in resboiul cu Ungurii din toamna anului 1330.

Incurajat prin infrăngerea ce au suferit-o oştirile aliate ale Bulgarilor şi Romănilor la Velbuşd, Carol Robert s'a grăbit a intra cu oaste in Oltenia ăncă in luna lui Septembre, pentru a silì pe Domnul român la supunere, carele se vede că ocupase tronul părinţilor sĕi fără a se inchina (2), şi pentru a recucerì Banatul Severinului, carele mai din nainte ajunsese sub stĕpănirea Basarabilor (3). De la 1291 pănă la resboiul din 1330 nu intălnim in diplomele ungureşti, Bani de Severin. Acest ţinut, va fi ţinut in posesiunea Basarabilor pe timpul decadenţei la care ajunse Ungaria după moartea lui Ladislau al IV-lea (1290), pănă la suirea Angiovinilor pe tronul Arpazilor (1308). Carol Robert, intrănd in Septembre

1) Lista Domnilor in cronica anonimă şi la Constantin Căpitanul pănă la Mircea: 1. Radul Negru (1290—1314); 2. Mihail (1314—1333); 3. Dan (1333—1356); 4. Alexandru (1356—1383); 5. Mircea cel Bĕtrăn (1383—1412).

2) Din asemenea causă, Regele Ungariei proclamă resboiu şi incontra lui Vladislav Basarab, fiul lui Alexandru. Doc. I. 2,92. a. 1365,

3) Doc. I, 625, cum exercitum nostrum, regio edicto convocatum, movissemus, et *quedam confinia regni nostri,* que in terra transalpina per Bazarab filium Thocomery scismaticum in nostrum et sacre corone non modicum derogamen detinebantur, adissemus..... ibid. 627. dum nos pridem..... contra Bazarab manifestum et notorium nostrum infidelem.... *pro recuperandis ipsis partibus* fuissemus. Cf. ibid. 633.

1308
~~1380~~ in Oltenia, ocupă Severinul şi aşază aici un Ban (1). Dar nemulţumindu-se cu atăta, el inaintează spre Argeş (2), unde l-au ajuns ursita. «Făcutu-s'au aici — zice cronicarul — măcel mare şi au căzut ostaşi şi nobili nenumĕrată mulţime. Dumnezeu a ingăduit aceasta, pentru ca Ungurii să nu se trufească de adesul invingerilor, ci să inveţe umilinţă (3).» Cu toată infrăngerea suferită din partea Românilor, Ungurii remăn stĕpăni pe Severin, unde aflăm earăş Bani ungureşti (4), până ce Vladislav Basarab, fiul lui Alexandru, il căştigă inapoi şi ia titlul de Ban al Severinului (5).

Invingĕtor asupra lui Carol Robert, Alexandru Basarab nu incearcă a lua inapoi Severinul ocupat de Unguri, la care renunţase de bună voe inainte de luptă (6). Invingerea repurtată, el a folosit-o pentru neatirnarea ţerii sale, căştig fără seamăn mai mare decăt posesiunea unui mic ţinut de la hotar, ce nu era de mănţinut decăt pentru preţul independenţei.

După moartea lui Carol Robert (1342), care de la bătaia din 1330 nu a mai cercat a supune Ţara Românească, Alexandru Basarab are in 1243 intilnire cu Regele Ludovic in Ardeal, şi se pune la cale cu dinsul (7). Dar supunerea nu a fost perfectă, cum spun cronicele ungureşti, căci Ludovic e nevoit a trimite după 1345 pe Episcopul de Oradea in mai

---

1) Chronicon pictum ed. Florianus II, 242. Cum autem rex Zeurim et castrum ipsius recepisset, Dyonisio tradidit memorato omnia cum dignitate banatus. Acest Dionisiu e numit ca Ban de Severin şi la 1355. Doc. I, 634.

2) Doc. I, 646. Sub castro Argias....

3) Chronicon pictum ed. Florianus p. 243. 245.

4) Doc. I, 634. 673. a. 1335. 1342. ibid. I. 2, 4—42 a. 1347—1356.

5) Doc. I. 2. 144 a. 1368. p. 148 a. 1369. p. 198 a. 1372.

6) Inainte de-a se incepe lupta, Basarab spune Regelui unguresc prin solii sei: „Ipsam etiam Zeurim cum suis atinenciis que nunc habetis pre manibus per potentiam, pacifice vobis tradam.“ Chronicon pictum p. 242.

7) Ioannes de Kikullew ap. Schwandtner I, 174. Anul 1343 resultă din diplomele lui Ludovic, din care se vede că Regele se afla in Ardeal de la sfirşitul lui Iunie până la sfirşitul lui Iulie 1343. Fejér, Codex diplomaticus Hungariae IX, 1,193—202.

multe rânduri la Alexandru, pentru a tracta «pace şi concordie» cu Domnul Român (1); iar in diplome mai târzii Alexandru apare earăş ca nesupus (2). El se intitulează: «Mare Voevod şi Domn singur stĕpânitor a toată Ţara Românească» (3).

Ca viteaz apărător al independenţei ţerii sale, Alexandru e şi adevĕratul organisator al statului, precum pe terenul politic, aşa şi pe cel bisericesc. In a. 1359 el ia Mitropolit de la Patriarchia de Constantinopole, şi procură astfel bisericii române o posiţiune mai insemnată decât o avea păn'acum in atirnare de ierarchia bulgară. După o domnie ce poartă timbrul de fapte vrednice de laudă, care insă pentru neajunsurile mărturiilor istorice n'o putem indestul apreţia, el lasă moştenire fiului seu Vladislav, pe la 1360—1364, un stat bine intemeiat şi de sine stătător.

Despre memorabila domnie a lui Alexandru Basarab, cronicele indigene nu ne-au păstrat altă ştire decât singur numele domnitorului, dar şi acesta nu la locul seu. Pe fiiul şi următorul seu Vladislav, cronica anonimă şi Constantin Căpitanul nu-l cunosc nici după nume măcar. Şi totuş domnia acestuia, după cât o putem cunoaşte din ştirile păstrate, nu a fost mai puţin insemnată.

Prima mărturie despre Vladislav e proclamaţiunea de resboiu a Regelui Ungariei, Ludovic I, din 5 Ianuarie 1356 (4). Prin aceasta, Ludovic provoacă pe oştenii sei din comitatul

---

1) Doc. I. 2, 37 a. 1355. Nos igitur eiusdem Venerabilis Patris, domini Episcopi (Demetrii Varadiensis), multiplicia servitiorum et obsequiorum genera, quae idem in diversis legationibus.... ac demum post adeptum pontificale officium ad Alexandrum Bozorabi Wayvodam nostrum Transalpinum occasione pacis et concordiae inter nos et eundem tractandae, disponendae et firmandae, pluries proficiscendo affectione sedula studuit exhibere..... Demetrius e numit Episcop la 15 Iulie 1345. Theiner, Mon. Hung. I, 683.

2) Doc. I. 2, 60 a. 1359. p. 92 a. 1365.

3) Acta Patriarchatus Constantinopolitani I, 383, 386. a. 1359. *μέγας Βοϊβόδας καὶ αὐθέντ ε Πάτης Οὐγγροβλαχίας.*

4) Doc. I, 2, 92.

Ung să se adune până in zioa săntului Mateiu (24 februarie) la Timişoara, pentru a purcede incontra rebelului Voevod Vladislav, care după moartea tatălui seu a luat domnia Ţerii Românești fără de ştirea Regelui, şi o ţine in batjocura suzeranului seu, de la care se cuvine să o primească. Documentul mai spune că încă tatăl lui Vladislav călcase pactul făcut cu Regele pentru dările cuvenit. Deaici resultă că Alexandru a refusat a plăti tributul, şi că Vladislav, ocupând tronul, nu a renunţat la independenţa căştigată de tatăl seu.

Resboiul anunţat in contra Domnului român nu a urmat insă in anul 1365, căci in primăvara acestui an Ludovic intreprinde un resboiu in contra Bulgariei, unde ocupă Vidinul şi ia in prinsoare pe Regele Sracimir cu soţia sa, sora lui Vladislav. Bulgaria apuseană cu capitala Vidin, partea lui Sracimir, remăne in stăpănirea Regelui Ungariei carele aşează aici funcţionari ungureşti (1). In acest timp. Vladislav previne atacul de care era ameninţat şi el, intrănd in Ardeal şi ocupănd un teritoriu lăngă Sibiu; apoi se impacă cu Regele Ungariei, după ce acesta ii cedează teritoriul ardelenesc şi Banatul Severinului. In Septembre 1366, Ludovic ordoană Vicevoevodului Transilvan, Petru, să delimiteze satele Icilău, Tilişca, Săcel şi Orlat, situate in apus de Sibiu, de «teritoriul de sub voevodatul Domnului Vladislav, Voevodul Ţerii Românești (2). Cum a intrat Domnul român in posesiunea acestei părţi din Ardeal, ne arată actul capitulului de Alba-Iulia din a. 1369, prin care se dă mărturie că mănăstirea Sf. Nicolae din Tălmaciu, localitate situată la miază-zi de Sibiu, fusese arsă, impreună cu documentele familiei Cheebh din Cisnădioara, de Layk (Vladislav), Voevodul Ţerii Românești (3). Lăngă numitele sate, in vecinătate cu Icilău, se află *Amlaşul*, care mai

1) Ioannes de Kikullew ap. Schwandtner I, 191. Timpul expediţiunii incontra Bulgariei resultă din diploma lui Ludovic, dată in 30 Maiu 1365 *ante civitatem nostram Bodonensem (Vidin) in Bulgaria* (Fejér IX. 3, 490), şi alta cu data *Bodonii in Bulgaria in festo Pentheeostes 1365.* (Doc. I, 2, 96).

2) Haşdeu, Istoria critică I, 22. Doc. I. 2, 136.

3) Doc. I. 2, 149.

pe urmă apare in titlul Domnilor români. Ţinutul e căştigat numai de curênd, căci e necesară o delimitare. Vladislav l'a cucerit cu foc şi sabie, şi apoi se impacă cu Regele Ungariei, primind de la acesta, sub nume de feud, teritoriul ocupat. In diploma sa din 20 Ianuarie 1368, Vladislav se intitulează acum: «*Dei et regie Maiestatis gracia Woyevoda Transalpinus et Banus de Zeurino*», şi numeşte pe Ludovic «*naturalis Dominus noster generosus*» (1). Deci ostilitatea s'a inlăturat prin recunoaşterea suzeranităţii ungureşti din partea lui Vladislav pentru ţinutul ardelenesc şi Banatul Severinului, cedate decătră Ludovic pentru a obţine vasalitatea Domnului român.

Dar această pace nu a fost de lungă durată. Pe la inceputul anului 1369, Vladislav ajută pe cumnatul seu Sracimir să ocupe earăş tronul seu in Vidin, scoţênd de aici pe Unguri. La această ocasie, Domnul român, numit in analele Minoriţilor «*Rex de Bassarath*», dă pricină ca nişte misionari Mironiţi, ce se afla in Vidin sub autoritate ungurească, să fie ucişi de Bulgari la 12 Februarie 1369 (2). Această ţinută ostilă faţă cu suzeranul seu a avut de urmare resboiul lui Ludovic incontra lui Vladislav, despre care scrie Ioan de Küküllö (3). Ludovic intră cu oaste mai intăi in Bulgaria, unde restitue autoritatea coroanei ungureşti, lăsând pe Sracimir ca vasal (4). De aici trece in Ţara Românească incontra lui Vladislav, care este atacat din două părţi: la Dunăre de oastea condusă de Ludovic insuş, ear dinspre munţi de oastea condusă de Voevodul Ardealului. Oştirile ungureşti sufer insă o infrăngere asemenea aceleia din zilele lui Carol Robert in 1330: Voevodul Transilvan Nicolae, cu Vicevoevodul Petru şi mulţi notabili ungureşti găsesc aici moartea (5).

---

1) Ibid. 144.

2) Engel, Geschichte der Moldau und Walachei I, 154. Jireček, Geschichte der Bulgaren 328. La aceste lupte se vede că se rapoartă diploma lui Ludovic din 22 Iunie 1369 pentru Banul de Vidin. Fejér IX. 4, 172.

3) Schwandtner I, 192.

4) Ibid. 191.

5) Voevodul Nicolae se află numit in diplome cea de pe urmă

La 25 Noembre 1369, Vladislav e earăş impăcat cu Ludovic. In diploma sa cu această dată, el poartă titlul: «*Dei et regis Hungariae gratia Vajvoda Transalpinus et Banus de Zeurino, nec non Dux de Fogaras* (1).» Noul titlu de Duce al Făgăraşului, pe care Vladislav încă nu-l poartă in diploma din 1368, arată sub ce condiţiuni s'a făcut pacea: ducatul Făgăraşului a fost preţul pentru inoita recunoaştere a suzeranităţii ungureşti. Că el a fost căştigat acuma, se vede şi din diploma lui Vladislav din 1372, unde acest ducat e caracterizat ca «*nouă plantaţiune* (2).» Anul 1369 e deci anul de naştere al ducatului Făgărăşan ca posesiune a Domnilor români, căştigat in asemenea mod ca şi patru ani inainte, ţinutul numit mai apoi ducatul Amlaşului. Dacă titlul de Duce al Amlaşului, adeverit mai intăi in chrisoavele lui Mircea, nu se găseşte in diplomele lui Vladislav, e din causa că, localitatea Amlaş nu făcea încă parte din teritoriul ce se află in posesiunea Domnului român la 1366. Această localitate, de la care ducatul Amlaşului a primit numele, cată să se fi adăogat mai tărziu, deşi numai in mod trecător, la ţinutul posedat in 1366 (3). Dar cu toate că Amlaşul nu se află in

oară intr'un document din 23 Maiu 1368 şi in altul mai tărziu din acelaş an, dar fără lună, Fejér IX. 4, 122. 134. La 26 Iunie 1369 e numit acum Emeric ca Voevod al Ardealului. ibid. 179. Deci resboiul in contra lui Vladislav, pus in cronică fără an, a avut loc in timpul dintre ambii Voevozi (toamna 1368—primăvara 1369). Două documente din Decembre 1369, in care se face menţiune despre acest resboiu, dau a inţelege că el a fost primăvara 1369. După aceste documente, pe timpul resboiului se amână nişte procese pe termenul de toamnă, ear toamna ele se amână earăş pe termenul de primăvară. De aici se poate cunoaşte că termenul intăiu, când procesele s'au amânat din causa resboiului, fusese cel de primăvară.

1) Doc. I. 2, 148.

2) Ibid. 198. Vladislaus Vajvoda Transalpinus, Banus de Zeurino, et dux *novae plantationis terrae Fugaras*. Argumentele aduse pentru părerea că sub *nova plantio*, ar fi de inţeles Amlaşul (Haşdeu, Ist. crit. I, 19. Xenopol, Ist. Rom. II, 83), sunt prea slabe pentru ca să ne putem abate de la textul documentului, dăndu-i alt inţeles decum se presentă.

3) La 1383, Amlaşul e in posesiunea Ungurilor. Doc. I. 2, 278.

titlul lui Vladislav, in titlul Domnilor următori, el e numit de obiceiu, inainte de Făgăraş, ceeace indică posesiunea mai veche a acestui ducat, precum şi in titlul Regilor Ungariei, ţerile urmează in ordine cronologică,

Cum vedem, mărturiile autentice, arată că ambele ducate, de unde, după tradiţiune, ar fi urmat descălecatul lui Radul Negru, se află in posesiunea Domnilor români, prima dată in timpul lui Vladislav I: ţinutul numit mai tărziu Amlaş, la 1366, şi ţara Făgăraşului la 1369. Pentru timpurile anterioare, aceste ţinuturi sunt adeverite in stăpănire ungurească şi nici-o menţiune nu se află care ar putea să fie invocată in sprijinul tradiţiunei (1). Dincontra, documentele ne dau a cunoaşte că ele au fost căştigate de Vladislav, ca şi Banatul Severinului, ca *feud unguresc* pentru recunoaşterea suzeranităţii perdute in urma invingerilor Domnilor români asupra Regilor Ungariei, aşa că de la Vladislav incoace dependenţa Basarabilor de Ungaria exista de fact numai pentru ducatele Ardeleneşti şi Banatul Severinului. Ăncă pe timpul lui Matei Corvin era o maximă a politicei ungureşti de-a păstra ţinuturile Amlaşului şi Făgăraşului, pentru infeudarea Domnilor Ţerii Româneşti, care vor fi credincioşi Ungariei (2).

In 1387 Mircea se intitulează „Amlaşului şi Făgăraşului herţeg." (Cipariu, Archiv. p. filologie şi istorie p. 77). Cea de pe urmă mărturie despre posesiunea factică a ducatului de Amlaş, e din a. 1452, când Vlad Dracul face aici o donaţiune. (Cipariu op. cit. 423).

1) Doc. I, 120. a. 1231: terra Fugros. ibid. 510 a. 1291: possessio Fogros. ibid 579 a. 1319: possessio Omlas. ibid. 585 a. 1322: villa Omlas. Din documentul de la 1231, unde se spune: „eadem terra (Boje) *a tempore humanam memoriam transeunte per majores, avos, atavosque* ipsius Trulh filii Choru possessa, et a temporibus jam, quibus ipsa terra Blacorum *terra Bulgarorum* extitisse fertur, ad ipsam *terram Fugros* tenta fuerit", cred că nu se poate deduce alta decăt ştirea despre vechea stăpănire bulgară in Ardeal, unde cronicele ungureşti numess ăncă pentru timpul lui Stefan cel Sfănt, pe un „Kean dux Bulgarorum."

2) Pray, Annales Regum Hungariae IV, 38. Ex epistolis Mathiae Corvini a. 1467. Ne unquam nos. vel successores nostri reges provincias Fogaras, Omlas et Radna cum pertinentiis earundem

Acest scop l'a avut şi Ludovic I, cedând numitele ţinuturi neînvinsului Vladislav Basarab.

Pacea cu Ungurii, Vladislav n'a folosit-o numai intru creşterea moştenirii sale părinteşti, ci şi pentru a purta armele sale victorioase peste Dunăre, incontra Turcilor şi incontra Regelui bulgar de la Tirnova, Şişman, devenit vasal turcesc (1). Dar in regretabila scădere a unei pagine frumoase din istoria vigorosului Stat român, aşăzat la Dunăre, drept pază creştinătăţii, această primă ciocnire cumplitul duşman, sub groaza căruia i-a fost menit ca in sfirşit să se plece, analele acelor vremi nu au socotit-o, pentru ca s'o putem aprecia după merit.

In luptă pentru ţară şi lege, Vladislav calcă pe urma tatălui seu Alexandru şi intru sporirea bisericii. El primeşte in ţară pe cuviosul Nicodim şi, după indemnul acestuia, zideşte mŏnăstirea Vodiţa, situată la marginea apuseană a ţerii in dreptul Mehadiei (2). La 1370, el infiinţează, prin Patriarhatul Constantinopolitan, o a doua Mitropolie a Ungro-Vlachiei cu scaunul in Severin, numită apoi Mitropolia Severi-

---

quoque modo a se alienare seu abstrahere possimus vel valeant, sed semper praefati districtus in manibus regiis promti et parati ad hoc teneantur, ut, si quando opportunum fuerit, Vayvodae aliqui Transalpino vel Moldaviensi.... assignari possint....

1) Diploma lui Vladislav din 1372. Doc. I. 2, 199, exercitum validum contra Thurcos infideles et Imperatorem de Tyrna in Bulgaria proclamari fecimus. Ipse Magister Ladislaus Dobka.... nobiscum et cum exercitu nostro viriliter contra saevissimos et infideles Thurcos et Imperatorem de Tyrna, ipsosque invadendo perpetravit, actus militares nobiles et honorificos ibidem exercendo, propter fidem christianitatis....

2) Venelin p. 5. In chrisovul acesta fără dată, Vladislav se intitulează: „Din mila lui Dumnezeu Domn a toată Ungro-Vlachia." Fiindcă in celelalte diplome ce avem de la dinsul el poartă şi titlul de Ban al Severinului, urmează că chrisovul pentru Vodiţa e dat inainte de pacea făcută cu Regele Ungariei după ostilităţile din 1365, când nu avea încă Banatul Severinului. Deci acest Banat nu se estindea nici până la Vodiţa, necum asupra Olteniei intregi.

nului (1). Făcêndu-se stĕpân pe Banatul Severinului, el nu întârzie a întări legăturile lui cu Statul român şi prin biserică.

Lui Vladislav îi urmează după 1372, din care nu avem ultimul act de domnia lui, fratele sĕu Radul, tatăl lui Dan şi Mircea. Cronica anonimă şi Constantin Căpitanul, precum nu cunosc pe Vladislav, aşa n'au ştire nici de Radul pentru timpul unde ni-l arată documentele. In viaţa lui Nicodim însă, el e numit, cum am vĕzut, ca frate cu Vladislav şi totodată ca persoană identică cu Radul Negru al cronicelor. Această singură ştire, pe lângă confusiunea ce o aflăm in cronice la şirul Domnilor până după Mircea, ar fi de ajuns pentru conclusiunea că Radul Negru din fruntea listei Domnitorilor nu poate fi, după cele căte le-am putut cunoaşte până acì din mărturiile autentice, altul decăt Radul, fratele lui Vladislav. Dacă nepotul Dan a putut fi pus inaintea bunului seu Alexandru, şi chiar strănepotul (Mihail, fiul lui Mircea), la locul al doilea inaintea străbunului: numai decăt, că un cas analog trebue admis şi la Radul, adeverit ca Domn intre 1372—1385, nu însă la 1290—1314.

Această conclusiune ce ni se impune, aşa zicĕnd *a priori*, se confirmă prin mai multe argumente, pe care le vom privì mai deaproape.

(Va urma). *D. ONCIUL.*

---

1) Acta Patriarchatus I, 532—536. Numele de Mitropolit al Severinului se găseşte mai intâi la 1396 (ibid. 270), pe când inainte aceasta Mitropolie se numeşte „a unei părţi a Ungro-Vlachiei.“

JUNII LA CRĂCIUN

(OBICEIU DIN SĂLIŞTE)

Cu o zi, două, sau cu o septĕmănă ori cu o lună inainte de Crăciun, feciorii din sat incep să se inţeleagă şi să se invoească ca „să se bage cu junii.“ Aşa s'a pomenit obiceiul la Crăciun, să se facă juni, să umble după colindat, să easă in zilele de serbătoare la joc şi să-şi petreacă. Feciorii işi au casa lor, „gazda lor“ şi acolo se adună; ear in ajunul Crăciunului, işi aleg primar ori jude „judele feciorilor“, aleg pe un fecior tot dintre ei, după cum se invoesc şi pe care il cred mai voinic şi mai isteţ, — pentrucă feciorii la Crăciun formează ca un fel de companie care ţine căt ţin serbătorile Crăciunului până după Bobotează. Datoria judelui este să ingrijească ca feciorii să se poarte cum se cade, şi căud vreun fecior se arată neascultător, judele acuma il opreşte de la joc, pe căud mai inainte puterea lui era mai mare că-i băga in fiare pe feciori, ori in butuci, şi-i ţinea căte o zi, două şi numai a treia zi le da drumul să joace şi ei. Dintre juni nu se poate să dea pe nimeni afară; ear căud se intimplă să easă feciorul de bună voe, atunci nu-şi mai capătă indărăt banii daţi, adecă banii pe care ii dă pentru cheltueală fiecare fecior căud se bagă cu junii. Din banii aceştia, feciorii işi cumpĕră mai cu samă vin, de au[1] pentru petrecere toată septĕmăna; vinul

1) In loc de ei *au* in părţile acelea (Sălişte, Galeş, Filişca) se zice *ei ar*; — in loc de eu *sunt* se zice *eu esc*; cu deosebire se aude in Poiana şi Rod.

il ţin la gazda lor, dat in sama chelarului, fecior ales tot dintre ei; numai chelarul merge in pivniţă de scoate vin.

După ce-şi aleg jude, in sara de ajun se duc cu toţii la primarul comunal şi-i cântă, ii colindră (1) cu cuvintele următoare:

Bună sara lui Crăciun
Judele Domnului bun,
Şi noi judeo ne-am venit
Judele Domnului bun,
De judeo să ne imprumuţi
Judele Domnului bun. (2)
De cinci sute de florinţi
De florini de bani mărunţi;
De nu-i avea bani mărunţi
Intră 'n grajdu ferecat
Scoate murgu inşelat
Inşelat şi d'infrĕnat
Inşelat cu douĕ şele
Ş'infrĕnat cu douĕ frĕne:
Salt' aici, saltă colea,
Saltă 'n virful munţilor
La coadele strungilor.
Vezi judeo să mi-ţi alegi
Vreo cinci sute de berbeci
Tot berbeci de cei mai beci, (3)
Să te duci la Tĕrloveţi
C'acolo-i marfa cu preţ:
Berbecele galbinu
Meluşeaua taleru.

---

1) In Săliştesi in toate satele dimprejur se zice a colin*dra*, subst. colin*dră*, pl. colin*dre*.

2) Judele Domnului bun, se repetă după fiecare rând.

3) Cu privire la cuvĕntul *beci*, d. N. Neamţu invăţător la Săliste, imi comunică următoarele: „*berbeci beci* se numesc berbecii cei de 2 ani — cărlani — dintre cei mai frumoşi, cu coarne imbărligate frumos inapoi şi printre coarne să fie crescută lână stufoasă; eară *cei mai beci* sunt tot acei berbeci după ce au ajuns virsta de 6—8 ani.

Şi noi judeo te 'nchinăm
Cu stilpari de bosioc
Să mi-ţi dea Domnul noroc
Şi din dalba sănătate
Să mi-ţi facă Domnul parte
Să trăeşti, la mulţi ani.

Colindratul totdeauna il incep de la primarul comunei, căruia ii spun şi pe cine şi-au ales feciorii „jude"; pe jude primarul il intăreşte, ii dă puterea care o avea altădată; eară feciorilor pentru colindrat le dă cinste căte 3, 4, 5 florini şi le dă şi băutură.

De la primarul satului junii se duc cu toţii la gazdă, adecă unde-şi au ei casa lor şi acolo se inţeleg de se impărţesc şi hotăresc pe ce parte să umble fiecare să colindre: unii merg pe vale, alţii prin tĕrg, alţii pe Brata, alţii pe Godĕrlau, pe Steaza, pe Gruiu, Ostov şi peste tot, şi merg din casă in casă şi strigă: lele, cum iţi chiamă copii? Şi după ce le spune cum ii chiamă: Dumitru, Ion, Nuţa, Maria etc., pe toţi căţi are, junii la fereastră, in uliţă, ori in curte, incep să colindre pe băeţi astfel:

Colea 'n susu mai din sus
D'Aler (numele băiatului d. e.) Ioane,
Este-un puiu de porumbaş
D'Aler etc.(1)
Nu mi-i puiu de porumbaş
Ci mi-i (cutare) cel trufaş
C'un cal alb d'asudat
Nu-i asudat de asudori
E-asudat de dalbe flori,
Calu calcă 'n peatră seacă
Peatra seacă 'n patru crapă;
Patru isvorele pleacă

1) D'Aler se repetă după fiecare rănd; dacă sunt la casă mai mulţi copii, numele lor se iau pe rănd: pe toţi ii colindă odată.

Şi se face sfereděu (1)
Şi se scaldă Dumnezěu
Dumnezeu cu Sfântu Petru
Şi se scaldă şi se 'ntreabă:
Ce-i mai bun pe d'astă lume?
— Bun e bou drăguţu
Că mi-ţi ară 'n zi de vară
Nebĕut şi nemăncat (2)
Numai cu biciu mănat.
Ear se scaldă şi se 'ntreabă:
Ce-i mai bun pe d'astă lume?
— Bună-i oaea drăguţa,
Că 'ndulceşte şi 'ncălzeşte
Şi pe Dumnezeu măreşte (3)
Ear se scaldă şi se intreabă:
Ce-i mai bun pe d'astă lume?
— Bunu-i calu drăguţu,
Că-mi mai poartă voinicu (4);
Mergi ca gându şi ca vĕntu
Dintr'o ţară 'n altă ţară.
Ear se scaldă şi se 'ntreabă:
Ce-i mai bun pe d'astă lume?
— Bun e calu şi nevasta (5)
Calu te călĕtoreşte
Nevasta te primeneşte.
Şi noi (numele copilului) te 'nchinăm
C'un stilpar de busuioc
Să-ţi dea Dumnezeu noroc
Şi din dalba sănătate
Să mi-ţi facă Domnul parte
La mulţi ani cu sănătate.

---

1) Cuvĕntul acesta s'aude in Sălişte şi satele dimprejur insă mai mult in colindră=baltă, lac pentru scaldă, cu apă de isvor.
2) Varianta: nemăncat şi neadăpat.
3) Se zice de oae că-şi face cruce cu piciorul când se culcă; de aci că e blagoslovită.
4) Varianta: că-l incalecă voinicu.
5) Se zice asta la cei insuraţi de curĕnd.

Colindra pentru fete e următoarea:

Vine marea cât de mare
D'Aler (numele fetei)
Dară marea ce-mi aduce
D'Aler etc. (1)
Dor un leagăn de mătase
Dar in legăn cine şade?
Şade.., (numele fetei) dalba
Şi şade şi chindiseşte
La prapori impĕrăteşti
La măneşteruguri domneşti (2)
La gulere voinicești.
Şi noi... (num. fetei) te 'nchinăm
C'un stilpar de bosioc
Să-ţi dea Dumnezeu noroc
Şi din dalba sănătate
Să mi-ţi facă Domnul parte
La mulţi ani cu sănătate (3)

O variantă a acestei colindre este:

Vine marea cât de mare
D'Aler... (num. fetei d. e. Nuţo-leo)
Dar marea ce ne aduce?

---

1) D'Aler se repetă după fiecare rând.

2) Femeea Maria lui Bucur Cristu spune că la cărpe se zicea mai inainte măneşterguri, ear d. N. Neamţu îmi comunică următoarele: „măneşterguri sunt nişte cărpe de mână lucrate de fetele de măritiş cu mâna lor; numai in cas când se mărită mai curênd şi n'au avut vreme să le gătească, cer ajutorul prietenelor. Acestea (măneştergurile) se gătesc in mod deosebit, de aceea au şi primit atributul de *domneşti*, şi anume: inainte mai de mult se făceau tot cu flori numite *pui;* cu pui, măneştergura intreagă intreguţă, de era o adevĕrată podoabă. Azi in loc de acei pui cos şi alte flori imprumutate de pe la cojocari — maestri. — In trecut ca şi acum, măneştergurele se impart pe la neamurile mai deaproape şi pe la prieteni ai miresei cu deosebire la *juni*, cu ocasia când le aduce mireasa la mire, inainte de-a se aşăza la masă. Impărţirea o face in numele miresei o soră a ei sau o rudă mai deaproape. Pentru fecior, măneştergura e cinste mare; le intrebuinţează mai ales la jocul *invirtita*, de se prinde fecíorul cu fetele de ea când joacă. Azi la măneştergură ii zice cărpă.

3) Comunicată de Ion Popa Românescu.

Doi merĭşori şi doi perĭşori
De virfuri inchilinaţi
De mijloace-alăturaţi
De trupini intrupinaţi.
De virful merĭşorilor
Este-un leagăn de mătasă
Dar in leagăn cine şade
Şade Nuţa fată mare
Şi şade şi chindiseşte
(Cu fir galben impleteşte)
La cămăşi pĕcurăreşti
La gulere voiniceşti
La prapori impĕrăteşti
La măneşterguri domneşti.
Şi noi Nuţo-ţi inchinăm
C'un stilpar de bosioc
Să mi-ţi dea Domnul noroc
La mulţi ani cu sănătate
Să mi-ţi facă Domnul parte (1)

Astfel se colindră, şi de la fiecare casă unde colindră, la feciori le dă un colac, un dărab de carne, o lumină şi patru ori zece creiţari. Au anume pe unul luat cu desagii, şi ce capătă pun in ei şi cănd se umple ii duce acasă la gazdă de-i deşartă şi eară vine.

Se colindră numai in sara de Crăciun şi e aceeaşi colindră şi obiceiu in Sălişte, Valea Galeş, Tilisca şi Sibiel; apoi cu ceva schimbări in Cacova, Rod, Poiana etc. şi ţine colindratul pănă noaptea tărziu, pănă ce isprăveşte pe toţi. In Poiana e şi următoarea colindră:

Paşte juni oile
  Florile dalbe
De cu sară prin sĕcară
  Florile etc.
De cu noapte 'n grăne coapte

1) Comunicată de Oprea Borcea.

De cu zori in cămp de flori.
Tatăl sfănt i-a auzit
Şi la ei s'a pogorit:
D'ale cui is oile?
D'ale mele şi ale tale,
Dacă-i treaba da de-aşa
Să m'aştepţi azi la Sangeorz
Cu un meluşel frumos
La Ispas c'un ştuc (1) de caş

După ce isprăvesc de colindrat, feciorii merg cu toţii la gazda lor şi dă in sama chelarului banii şi lucrurile căpătate şi după aceea se duc acasă. A doua zi dimineaţa, adecă in zioa de Crăciun, vin eară la gazda lor, gătiţi şi cu *pene*, adecă cu flori la căciulă şi petrec intre ei până către vecernie când se duc la biserică şi de acolo ear se intorc şi petrec.

A doua şi a treia, une ori şi a patra zi de Crăciun de când trage la leturghie, adecă de pe la 8 dimineaţa şi până pe la amiazi, feciorii care sunt băgaţi cu junii, umblă prin sat din casă in casă „de-şi adună", umblă cu lăutarii după ei şi tot feciorul e cu plosca de vin in mănă, care mai de care ploscă mai frumoasă şi vin indulcit, şi intră in casă şi dă la toţi din casă să inchine, dă fiecare din plosca lui. Unde sunt fete, intră in casă cu lăutarul şi mai şi joacă căte un joc. De la fiecare casă le dă căte ceva: unul le dă lemne, altul cărnaţi, altul carne, altul bani etc.; cu ei au un car şi tot ce capătă pun in car. De pe la amiază se duc cu toţii la gazda lor de se ospătează şi de acolo merg la joc, pentrucă joc e in toate zilele de serbătoare şi chiar şi a patra zi de Crăciun; afară de zioa de Crăciun şi de Bobotează, jocul e afară in tărg şi ţine de după amiazi şi până sara pe inserat. La joc vin toate fetele mari de joacă, şi joacă şi din femeile mai tinere, eară cele mai bătrăne şi bărbaţii mai bătrăni stau şi privesc. Mai inainte

1) Ştuc=buată.

se juca numai invĕrtita și fiecare fecior își lua căte patru fete de le juca; dar jucau și feciorii singuri, jucau cu băta jocuri frumoase și jucau pe intrecute, care de care mai frumos (1). Azi pe lăngă invirtita se mai joacă hora, hățegana, țarina, sĕrba, brăul, se joacă cu producțiune romana, apoi cadrilul și la alte petreceri se joacă căluşarul şi polca.

In zioa a patra de Crăciun își ia florile din căciulă. Totdeauna până in anul acesta la Crăciun se făceau două jocuri, pentrucă erau două rănduri de juni, fiecare cu judele sĕu și nu mergeau cu toții decăt la primarul comunal de-l colindrau, incolo la colindrat prin sat și căud umblau prin sat își impărțeau ulițele. Unii erau feciorii din sat, meseriași și alții și jucau in respăntii „pe Vale“, ear ceilalți erau feciorii oieri, care se socoteau că sunt mai de frunte: aceştia jucau in tĕrg. In timpul din urmă jucau in tĕrg feciorii meseriași şi negustori ca cei mai de frunte, ear ceilalți, cei de la oi jucau „pe Vale.“

In zioa a patra de Crăciun, era de se intilneau jocurile in tĕrg.

După ce jucau ce jucau, cam după trei porneau cu jocul cei de pe vale şi se tot apropiau până se intilneau in tirg: acolo judii de la cele două jocuri inchina din ploscă, da mănа unul cu altul și impreuna jocurile şi juca la un loc până sara.

In fiecare sară de joc şi chiar şi in zioa de Crăciun şi de Bobotează, feciorii, adecă junii, se adună la gazda lor, acolo vin şi alți oameni şi joacă şi-și petrec până tărziu. Junii cinstesc pe oameni cu vin şi le dă și masă, ear oamenii cinstesc pe juni cu bani, căte 50 de creițari, un florin ori şi mai mult.

Compania junilor ține până după Sf. Ion; atunci își fac socotelile şi dacă nu și-au scos cheltuelile cu ce au strins de la oameni, trebue să pue de la ei.

G. I. PITIŞ.

---

1) După comunicațiunea d-lui N. Neamțu.

Sancho este rugat să asiste la nuntă.

DON QUIJOTE DE LA MANCHA

— Urmare —

XXVIII.

Care tratează de ceeace povesti caprarul la toţi cei care duceau pe Don Quijote.

Cei care se oprirĕ intăi, furĕ ceice duceau icoana; şi unul din cei patru clerici care căntau rugăciunile, vĕzĕnd ciudata infăţişare a lui Don Quijote, slăbiciunea lui Rocinante şi alte imprejurări de ris ce observă şi descoperì in Don Quijote, ii rĕspunse zicĕnd: „Domnule frate, dacă voiţi a ne spune ceva, spuneţi iute, căci aceşti fraţi au carnea vĕnătă pe dinşii (1) şi nu putem, nici nu e drept să ne oprim ca să ascultăm ceva, dacă nu va fi aşa de scurt in căt să se spună in douĕ vorbe. In una singură voiu spune-o, respunse Don Quijote, şi anume, ca indată, la moment, să lăsaţi liberă pe această frumoasă doamnă, a căreia lacrimi şi faţă tristă arată lămurit că o duceţi fără voea ei, şi că i-aţi făcut vre-o insemnată nedreptate. Şi eu care

1) Din cauza loviturilor cu bicele, ce şi le dădeau ei singuri, spre a se pedepsì pentru păcatele lor, şi a dobăndì astfel mai uşor ertarea de la Dumnezeu. Asemenea fapte de pocăinţă erau, mai ales atunci, foarte obicĭnuite in practica religiei catolice.

m'am născut in lume pentru a desface asemenea strimbătăţi, nu voiu consimţì să treceţi un singur pas inainte, fără a-i da dorita libertate ce-o merită.

La aceste cuvinte, toţi care le auzirĕ, se incredinţarĕ că Don Quijote trebuea să fie vre-un om nebun, şi se puserĕ pe ris din toată inima. Dar risul lor aprinse mănia lui Don Quijote, căci fără a mai spune un cuvĕnt, scoase spada şi atăcă patul purtăreţ. Unul din acei ce-l duceau, lăsănd sarcina tovarăşilor sĕi, eşì inaintea lui Don Quijote, ţinĕnd in mănă o cracană pe care sprijineau patul cănd se odihneau şi primì intr'insa o mare lovitură de sabie ce-i trase Don Quijote. Cracana se despică in douĕ, dar el, cu bucata ce-i rĕmase in mănă, lovì atăt de tare pe Don Quijote deasupra umĕrului, dinspre partea săbiei, pe care n'o putù apăra scutul incontra sdravenei lovituri, incăt sĕrmanul Don Quijote căzù la pămĕnt intr'o stare vrednică de plăns. Sancho Panza, care găfăind il călca din urmă, vĕzĕndu-l lungit, răcnì la bătăuş să nu mai dea ăncă odată cu ciomagul, căci era un biet cavaler fărmecat, care nimărui nu făcuse nici un rĕu in toate zilele vieţei sale. Dar ceea ce oprì pe ţăran, nu furĕ răcnetele lui Sancho, ci pentrucă vedea că Don Quijote nu mai mişca nici din picioare nici din măni. Crezĕnd astfel că-l omorise, işi puse degrabă poala hainei in brău şi o apucă la goană pe cămp ca o căprioară.

In acest timp, sosirĕ deja toţi tovarăşii lui Don Quijote acolo unde el se afla. Dar cei cu procesiunea, vĕzĕndu-i că vin cu fuga şi impreună cu dinşii arcaşii cu puştile lor, se temurĕ de vre-o nenorocire şi stringĕndu-se ocol in jurul icoanei, işi ridicarĕ glugile rantiilor, apucarĕ in mănă bicele şi clericii sfeşnicele, şi aşteptau atacul cu hotărirea de-a se apăra şi chiar lovì pe năvălitori.

Norocul insă intocmì lucrurile mai bine decăt ei găndeau, pentrucă Sancho nu făcù altceva decăt se aruncă peste trupul stĕpănului sĕu şi, crezĕndu-l mort, incepù asupra lui cea mai dureroasă şi mai hazlie jalanie din lume. Parohul fù cunoscut de alt paroh ce venea cu procesiunea, şi această cunoaştere potolì frica insuflată amĕnduror ta-

berelor. Cel intăiu paroh, in două cuvinte dădù seamă celui al doilea cine era Don Quijote şi astfel el, cu toată mulţimea pocăiţilor alergă să vadă dacă sĕrmanul cavaler murise şi auziră pe Sancho Panza zicĕnd cu lacrimile in ochi:

„Oh! floare a cavalerìei, care printr'o singură lovitură de ciomag ai sfirşit calea anilor tĕi atăt de bine intrebuinţaţi! Oh! podoabă a neamului tĕu, cinste şi laudă a intregei La Manşa şi chiar a lumii intregi, in care lipsind tu, ea va rĕmănea plină de făcĕtori de rele, fără teamă de-a fi pedepsiţi pentru faptele lor nelegiuite! Oh! darnicule, mai mult decăt toţi Alexandrii, căci numai pentru opt luni de slujbe imi dăduseşi cea mai bună insulă pe care o incinge şi o inconjoară marea! Oh tu, smerit cu cei ingămfaţi şi colţos cu cei smeriţi, infruntător de primejdii, suferitor de batjocuri, amorezat fără pricină, maimuţător a celor buni, biciu a celor rĕi, duşman al nelegiuiţilor, insfirşit cavaler, pribegitor, care este tot ce se poate spune!“

Cu ţipetele şi gemetele lui Sancho Don Quijote reinviè şi cea intăi vorbă ce spuse fu aceasta: „Cel ce trăeşte departe de voi, prea dulce Dulcinee, e supus la mai mari nenorociri decăt aceste. Ajută-mĕ, prietene Sancho, să mĕ pun in carul fărmecat, căci nu sunt in stare să apăs şeaoa lui Rocinante pentrucă am tot acest umĕr rupt in bucăţi. — Aceasta voiu face-o eu foarte bucuros, domnul meu, rĕspunse Sancho, şi să ne intoarcem in satul meu, in tovărăşie cu aceşti domni, care doresc binele vostru. Acolo vom pune in regulă să facem altă eşire care să ne fie de mai mult folos şi faimă. — Bine zici Sancho, rĕspunse Don Quijote, şi va fi mare chibzuinţă din partea noastră să lăsăm să treacă reaoa influenţă a stelelor sub care ne aflăm acum. Canonicul, parohul şi bărbierul ii ziserĕ că ar face foarte bine, implinind ceeace spunea. Astfel, după ce făcurĕ mare haz de prostiile lui Sancho Panza, aşăzarĕ pe Don Quijote in car, cum era mai inainte.

Procesiunea se intocmì earăş şi urmă drumul ei. Căprarul işi luă zioa bună de la toţi; agenţii nu voirĕ să meargă mai departe şi parohul le plătì ceeace le datorea.

Canonicul cerù parohului să-l înştiinţeze de intimplarea lui Don Quijote, dacă se va lecuì de nebunia sa, sau tot va rĕmănea cu dinsa şi, in modul acesta, işi luă invoirea de-a urma calea lui. Insfirşit toţi se despărţirĕ şi plecarĕ, rĕmăind singuri parohul şi cu bărbierul, Don Quijote, Panza şi bunul Rocinante, care la toate cele ce vĕzuse, păstrase aceeaşi răbdare ca şi stĕpănul seu. Cărăuşul injugă boii, puse sub Don Quijote un maldăr de fĕn, şi cu obicĭnuita lui nepăsare urmă inainte drumul ce voì parohul.

După şase zile ei sosirĕ in satul lui Don Quijote, unde intrarĕ pe la mijlocul zilei, care se intimplase să fie o Duminică. Lumea toată era pe piaţa prin care trecù carul lui Don Quijote. Cu toţii alergarĕ să vadă ce era in car, şi cănd cunoscurĕ pe compatriotul lor, remaserĕ uimiţi. Un băeat se duse cu fuga să dea de ştire dădacei şi nepoatei, că unchiul şi stĕpănul lor venea slab şi galben, lungit pe un maldăr de fĕn intr'un car cu boi. Ţi se făcea milă să auzi ţipetele ce scoaserĕ aceste două bune doamne, palmele ce-şi dădurĕ şi blăstemele ce din nou aruncarĕ asupra afurisitelor cărţi de cavalerie. Toate aceste se indoirĕ, cănd ele vĕzurĕ pe Don Quijote intrănd pe poartă.

La vestea sosirii lui Don Quijote, alergă femeea lui Sancho Panza, care deja aflase că el se dusese cu dinsul, slujindu-i drept scutier. Cum ea vĕzù pe Sancho, cel intăiu lucru ce-l intrebă fù dacă măgarul era sănătos. Sancho ii respunse că era mai sănătos decăt stĕpănul. — Mulţumită lui Dumnezeu, zise ea din nou, care mi-a făcut atăta bine. Dar spune-mi acum, prietene, ce folos ai tras din scutieria ta? Ce fustă de Savoia imi aduci mie? Ce papuci, copiilor? — Nu aduc nimica din aceste, nevastă, dar aduc alte lucruri de mai multă insemnătate şi preţ. — Sunt foarte voioasă de asta, respunse femeea. Arată-mi aceste lucruri de mai mult preţ şi insemnătate, prietenul meu, căci voesc să le vĕd, ca să mi se bucure inima, care a fost atăt de tristă şi nemulţumită in toate veacurile lipsei tale. — Acasă ţi le voiu arăta, nevastă, zise Sancho; acum insă, fii mulţumită că, vrĕnd Dumnezeu ca să eşim din nou spre a că-

lĕtorì şi a căuta intimplări, ai să mĕ vezi in curĕnd conte sau guvernator unei insule, şi nu deacelea de pe aici, ci a celei mai bune ce se poate găsì. — Să te auză Dumnezeu, bărbate, că mare nevoe avem. Dar spune-mi ce's acele insule, eu nu pricep? — Mierea nu-i pentru gura măgarului, respunse Sancho: Ai să vezi la vremea cuvenită, femee, şi chiar ai să te miri cănd vei auzì pre supuşii tĕi numindu-te *domnia voastră*. — Ce-i asta ce spui tu, Sancho, de domnia voastră, de insule şi de supuşi? respunse Tereza Panza, că aşa se numea femeea lui Sancho, deşi nu erau rude, dar pentrucă se obicĭnuea in La Mancha ca femeile să iea numele bărbaţilor lor(1). — Nu te grăbì, Terezo, ca să ştii toate aşa iute. E deajuns că-ţi spun adevĕrul, şi coasă-ţi gura. Voiu ştì numai să-ţi spun aşa in treacĕt, că nu-i lucru mai plăcut pe lume, decăt a fi om de treabă, scutier unui cavaler pribegitor, căutător de intimplări. Ce-i drept că cele mai multe ce se găsesc nu es tocmai după plac, cum le voea omul: dintr'o sută ce se intilnesc nouĕzeci şi nouĕ obicĭnuesc a eşì la capĕt rele şi sucite. O ştiu eu prin incercare, pentrucă din unele m'am ales vĕnturat, din altele măcinat. Dar cu toate aceste este lucru frumos a aştepta isbănzile, trecĕnd munţi, scormonind păduri, călcănd stinci, visitănd castele, găzduind prin hanuri in toată voea, fără a plătì ortul de pomana dracului.

Toate aceste sfaturi se ţinurĕ intre Sancho Panza şi femeea sa, in vreme ce dădaca si nepoata lui Don Quijote il primirĕ, il desbrăcarĕ şi-l intinserĕ pe vechiul sĕu pat. Don Quijote le privea cu ochi rătăciţi şi nu se putea dumerì unde se află. Parohul insărcină pe nepoată să aibă mare băgare de seamă cu ingrijirea unchiului ei, şi să fie neadormită, ca nu cumva să le mai scape odată din mănì. El povestì tot ceeace fusese de nevoe spre a-l aduce acasă. Atunci amĕndouĕ femeile ridicarĕ din nou răcnetele lor pănă la cer, repetarĕ afuriseniile lor incontra cărţilor de cava-

1) In celelalte părţi ale Spaniei, femeile păstrau, şi păstrează încă şi pănă astăzi, numele ce au de acasă.

lerîe şi cerură de la cer să cufunde in centrul abisului pe autorii atător minciuni şi estravaganţe. Intr'un cuvênt ele rêmaseră nedumerite şi cu frica in spate că au să se vadă fără stĕpânul şi unchiul lor in momentul când el se va simţî ceva mai bine. Şi tocmai aşa se intimplă cum ele işi inchipuiră.

Dar autorul acestei istorii, cu toate că a căutat cu curiositate şi sirguinţă faptele ce indeplinî Don Quijote in a treia a sa eşire, n'a putut găsî insemnare de dinsele, cel puţin in scrisori autentice. Singură faima a păstrat in amintirea celor din La Mancha, că Don Quijote părăsind pentru a treia oară casa sa, se duse la Saragosa, unde se găsî la nişte faimoase lupte, care avură loc in acel oraş, şi acolo se petrecură lucruri vrednice de curajul şi de inalta sa pricepere(1). Nici de sfirşitul şi incetarea lui din viaţă nu putù intilnî nimica, şi n'ar fi intilnit, nici n'ar fi ştiut nimica, dacă buna ursită nu i-ar fi scos inainte un bĕtrân doctor ce avea in stĕpânirea sa o ladă de plumb, care, după cum spuse el, se găsise in temeliile dărimate a unei vechi săhăstrii ce se clădea din nou. In acea ladă se găsise nişte pergamente scrise cu litere gotice, dar in versuri castilane, şi care cuprindeau multe din vitejiile lui Don Quijote şi dădeau ştiinţă de frumuseţa Dulcineei del Toboso, de figura lui Rocinante, de credinţa lui Sancho Panza, şi de ingroparea chiar alui Don Quijote, cu deosebite epitafuri şi laude a vieţii şi a moravurilor sale. Pre cele care se puturĕ cetî şi pune pe curat, le inşiră aici vrednicul de crezare autor a acestei noue şi ne mai vĕzute vreodată istorii.

Acest autor nu cere de la cei care l'ar cetî, ca rĕsplată a nemărginitei munci ce l'a costat cercetarea şi căutarea tuturor archivelor din La Mancha, spre a o scoate la lumină, decât să-i dea aceeaşi incredere ce oamenii de spirit obicînuesc să dee cărţilor de cavalerie, care cu atăta fa-

1) Aceste lupte cavalereşti se celebrau de trei ori pe an de către cavalerii din Saragosa, care aveau o societate (*cofradia*) in memoria sfântului Gheorghe, patronul lor. Ele se numeau *justas del arnes*.

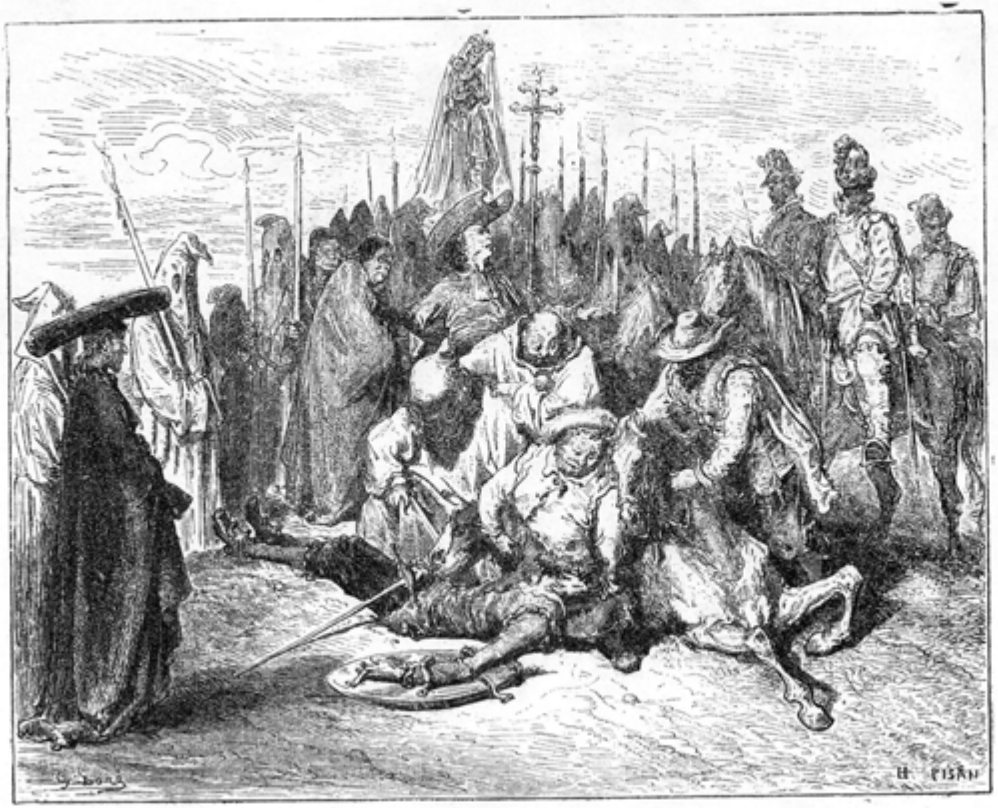

Don Quijote cade greu rănit in luptă cu o procesiune.

voare cutrieră lumea. Cu aceasta el se va socoti foarte căştigat şi mulţumit, şi va prinde curaj să caute şi să scoată la lumină şi altele, dacă nu tot atăt de adevĕrate, cel puţin de o egală născocire şi trecere de timp.

Cele intăi cuvinte, scrise pe pergamentul ce se găsi in lada de plumb erau aceste:

Academicii din Argamasilla,
sat din La Mancha, asupra vieţii şi a morţii viteazului
Don Quijote de la Mancha hoc scripserunt:

Monicongo(1) **academic din Argamasilla**

Asupra inmormĕntării lui Don Quijote.

EPITAF

Nebunul de care fost-a La Mancha impodobită
Cu prăzi mai mari decăt Jason Creta a impodobit;
Capul ce-avea inlăuntru o morişcă ascuţită,
Care dacă era lată ar fi fost mai nimerit;

Braţul a căruia faimă astfel a fost respăndită,
In căt tocmai din Catay la Gaeta a sosit;
Şi cea mai ingrozitoare muză, şi mai chibzuită
Ce in tabla de aramă versuri a intipărit;

Acela care la coadă pe Amadişi i-a lăsat,
Şi care nici cum in seamă pe Galaori n'a băgat,
Razimul avĕndu-şi numai in amor şi vitejie;

Acel ce-a făcut să tacă pe Belianişi, şi care
Pe viteazul Rocinante pribegind umbla călare,
Sub această peatră rece zace pentru vecinicie.

---

1) Eşit din Congo. Cervantes dă academicilor din Argamasilla deosebite porecle, cum era obiceiul in academiile italiene.

Alui Paniaguado(1) academic din Argamasilla

In laudem Dulcineae del Toboso.

—

SONET

Asta ce-o vedeţi aice, roză la obraz şi grasă,
Largă 'n piept, in spete lată, şi cu aer de bărbat,
E crăiasa del Toboso, Dulcinea cea frumoasă,
De care a fost vestitul Quijote amorezat.

Dintr'un capĕt păn' in altul, pentru draga lui mireasă,
El marea Sierra Neagră, şesul Montiel cel lat,
Şi Aranjuez-ul insuş, cu cămpia lui erboasă,
Obosit ca vai de dinsul, cu piciorul a călcat.

Dar vina lui Rocinante şi cerul nepriincios,
Pentru chinul şi durerea ne'nvinsului Fĕt-frumos,
Făcù pe această damă, in anii de tinereţă

Prin moarte să prăpădească mult vestita-i frumuseţă;
Şi el, cu toate că 'n peatră a rĕmas intipărit,
De amor, mănie, zule încă tot e schingiuit.

Alui Capricioso cel mai deştept academic din Argamasilla

In lauda lui Rocinante, calul lui Don Quijote de la Mancha.

—

SONET

Pe sumeţul trunchiu pe unde, cu tălpi de sănge mănjite,
Calcă nemblănzitul Marte diamantul lucitor,
Cavalerul din La Mancha, cu puteri neauzite,
Desfăşoară plin de fală steagul sĕu fălfăitor,

1) *Paniaguado*, nume compus din *pan* (pâne) şi *agua* (apă), şi care se dă oamenilor pe care-i hrăneşte cineva de pomană.

Spânzură armele sale de oţel, nebiruite,
Cu care omoară, tae, braţu-i neobositor.
Dar eată vitejii noue! Noue suliţi născocite
Arta pune azi in mâna unui nou invingĕtor.

Dacă Gaula atăta cu Amadis se făleşte,
Şi Greciei foarte-adese braţul urmaşilor sĕi
I-a asigurat triumfuri şi gloria-i respândeşte;

Azi Curtea 'n care Belona cu mândrie dominează
Incunună pe Quijote, şi cu dinsul se 'ngâmfeaza
Şi mai mult încă La Mancha, cu locuitorii ei.

Pe-a sa glorie uitarea niciodată nu s'aşează,
Căci şi Rocinante insuş, sprinten şi neadormit,
Pe Brillador şi Bayardo in curaj i-a covirşit.

Alui Burlador[1] academic Argamasilesc

Lui Sancho Panza.

—

SONET

Sancho Panza e acesta, la statură mititel,
Dar mare la vitejie. O minune dişanţată!
Scutier la minte simplu, fără vicleşug in el,
Cum, v'asigurez, pe lume n'a fost altul vreodată.

Lesne el putea să fie conte, cu mândru castel,
De nu-i stătea improtivă, spre perzarea lui lăsată,
Neertata sumeţie a unui secul mişel,
Care chiar şi cu măgarul fără milă se arată.

Cu banat să nu vĕ fie, insă pe măgar călare,
Zi şi noapte umbla Sancho, scutierul mult blajin,
După blândul Rocinante, şi după al sĕu stĕpân.

---

1) *Burlador* inseamnă *luător in ris*, de la *burlar* — a-şi bate joc.

O zadarnică şi goală a omului aşteptare!
Tu-i făgăduești odihnă, după nesfirşitul drum,
Şi la urmă te faci umbră, nălucire, somn şi fum!

Alui Cacidiablo(1) academic din Argamasilla

La inmormêntarea lui Don Quijote.

EPITAF

Aici zace cavalerul,
Rĕu, pribeag, bine pisat,
Pe care pe căi pişcherul
Rocinante l'a purtat.

Sancho Panza, prost la minte,
Zace încă lângă el;
Scutier, cum inainte
N'a fost altul mai fidel.

Alui Tichitoc academic din Argamasilla

La inmormêntarea Dulcineei del Toboso.

EPITAF

Aici Dulcinea zace,
Romană, plină de haz.
Dar in ţĕrnă o preface
Moartea fără de obraz.

Din neam foarte bun eşită,
Ea a doamnă semĕna;
De Don Quijote iubită,
Şi floare 'n cătuna sa.

Aceste au fost versurile care s'au putut cetì. Celelalte

---

1) Numele unui indrăsneţ şi viteaz corsar din Algeria, unul din căpitanii lui Barbarosa, care sub domnia lui Carol V prădă şi jăfui coastele regatului Valenţia.

fiindcă literele erau mâncate de vermi, au fost incredinţate unui academic care să le lămurească pe ghicite. Se păstrează ştire că el a ajuns la scop, după multe veghii şi multă muncă, şi că are de gând să le scoată la lumină, in aşteptarea unei a treia eşiri alui Don Quijote.

Forse altro canterà con miglior plectro (1).

ST. G. VĂRGOLICI.

(Sfirşitul Părţei I-iu.)

1) Un altul va cântà poate cu o pană mai dibace. (Ariosto.– *Orlando furioso,* Cant. XXX). Cervantes repetează şi traduce acest vers la sfirşitul Cap. I a Părţei a II-a:

Y como del Catay recibió el cetro
Quizá otro cantará con mejor plectro.

CARTE DE CITIRE

de învĕţătorii asociaţi:

Lambrior, D. August Laurian, Stef. C. Mihailescu şi **I. Manliu.** Ediţiunea XXII, revĕzută şi refăcută de D-nii **A. I. Odobescu** şi **I. Slavici.** Partea I pentru clasa II primară. 290 pag. in 8°. Bucureşti 1890.

S'ar putea susţine, că o dare de samă, asupra unei cărţi didactice elementare, nu-şi are locul intr'o revistă literară, ci numai intr'una pur pedagogică. Dacă totuş present „Convorbirilor literare", această dare de samă, am două cuvinte deopotrivă de puternice pentru a proceda astfel: mai intăi că Cartea de Citire este cea mai importantă din toate cărţile didactice ale invăţămĕntului primar, al doilea că lucrarea de care ne ocupăm in aceste rănduri, presentă unele insuşiri atăt de superioare, incăt meritä să fie adusă la cunoştinţa nu numai a invăţătorilor şi institutorilor, ci a tuturor oamenilor culţi, cari se interesează de chestiuni de educaţie şi invĕţămĕnt.

Asupra metoadelor şi procedeurilor, pot fi păreri deosebite intre pedagogi. Nu poate fi discuţiune insă asupra punctului următor: că, cel puţin in invĕţămĕntul primar, orice lecţiune nouă trebue să fie bine pĕtrunsă şi invăţată chiar din şcoală, remănĕnd ca copilul să repete numai acasă şi să aplice, făcĕnd teme, exerciţii, probleme etc., cele ce a invăţat. Nu voim deci invăţare din *cărţi*, ci din viul graiu al invăţătorului: numai astfel se deprinde copilul a găndi, numai astfel scăpăm de nesuferita şi indobitocitoarea invăţare pe de rost. Cele mai multe din cărţi pot fi deaceea

eliminate: cu deosebire pentru aritmetică și gramatică sunt de părere că nu trebue să se dea numele in mănile școlarului.

Cartea de căpetenie, dacă nu singură, ii va fi deci Cartea de citire. Ea trebue să fie centrul invățământului; intr'insa școlarul va găsi cunoștințele reale, de care are nevoe, precum și bucăți cu cuprins moral, care să-i desvolte sentimente mobile morale și patriotice, intr'insa să afle o limbă frumoasă și populară, căci pe temeiul ei are a înțelege și invăța copilul formele limbei sale materne. Eată de ce Cartea de citire e cea mai insemnată din toate cărțile didactice elementare. In vederea acestei insemnătăți, pedagogii moderni merg așa de departe, incât susțin, că tot ce se primește in Cartea de citire, trebue să aibă caracterul clasității, cu condițiune numai ca să fie potrivit virstei școlarilor, pentru cari ea este alcătuită. Literatura noastră nu e bogată insă in scrieri de valoare, fie in prosă, fie in poesie, care să fie potrivite gradului de desvoltare intelectuală a unui copil de clasa II-a sau a III-a primară. Autorii Cărților de citire sunt deaceea nevoiți să alcătuească singuri mai toate bucățile. Cum că asemenea „fabricate" nu intrunesc decât rare ori condițiunile unor scrieri de valoare—dovadă cele mai multe din cărțile noastre de citire. Cererea categorică a multor pedagogi nemți, este ca bucățile din Cartea de citire să nu fie elaborate de autorii acelor cărți, ci să fie luate din scrierile autorilor celor mai de valoare.

Car când autorii Cărții de citire vor fi ei inșii scriitori de valoare? Invederat că atunci una din primele condițiuni „limba maternă in adevărata ei fire" va fi satisfăcută. Atât bucățile scrise de dinșii, cât și cele alese cu competență din alți autori, se vor distinge prin insușiri proprii unor scrieri bune.

Acesta este tocmai casul cu Cartea de citire revăzută și refăcută de d-nii A. I. Odobescu și I. Slavici. Ori unde-i deschide cartea, citești cu plăcere. Oriunde găsești vioiciune, grație, stil corect, elegant și original. Această carte nu va

fi citită de copii numai cu uşurinţă, ci cu drag; nu numai la şcoală in mod obligatoriu, ci şi acasă şi fără nicio obligaţiune. Nicăiri tonul grav, pedanto-dăscălesc, ci totdeauna uşor, plăcut, interesant.

Mai cu samă se observă aceste insuşiri la bucăţile din domeniul istoriei naturale. La animale bunăoară, in locul unor descrieri seci, pare că vedem animalul cu apucăturile sale, traiul său, insuşirile şi defectele sale. Aşa d. e. „Lupul.“ Cei mai mulţi incep: „Lupul este un animal selbatec, care seamănă cu cănele, insă este mai mare sau mai tare; capul lupului este lungăreţ, gătul scurt şi ţapăn, dinţii ascuţiţi, coada mare şi përoasă.“ Sau: Lupul este o fiară selbatecă, are corp lungăreţ, dinţi ascuţiţi, gătul gros etc.“ Să vedem cum intră in materie d-nii Odobescu şi Slavici: „Uricioasă şi mirşavă fiară e lupul! Alta decăt dinsa mai primejdioasă şi mai neplăcută nu avem in ţările noastre. Lupul e căt un căne mare şi samănă mult cu cănele ciobănesc, cu toate că el şi cu cănele ciobanilor sunt duşmanii cei mai neimpăcaţi. Dar lupul e şi mai selbatec la vedere decăt orice căne; e căpăţinos, cu colţi mari şi totdeauna rinjiţi, cu ochii lucioşi şi aşăzaţi pieziş cătră bot; urechile ii sunt ciulite, perii oacheşi, aspri şi deşi; coada lungă şi stufoasă ş. a. m. d. (pag. 154—157). Să luăm „Ursul.“ Eată inceputul: „Mare tămbălău şi mare veselie se incinge in sat şi prin mahalalele oraşelor, căud intră căte un ţigan ursar, trăgënd după sine in lanţ, un urs cu botniţa pe nas. Ursarul căntă ursului de joc şi bate cu degetele in tambură sau dairea; ursul găfăe şi mormăe; cănii latră la el; copii se adună imprejur ca să vadă fiara sculăndu-se in doue picioare, răzimată pe tălpile ei late şi ţepene şi săltăndu-se după măsura căntecului şi a tamburei. Ear ţiganul ii zice mereu, chemăndu-l pe nume: „Joacă bine, măi Martine! Să-ţi dau păne cu măsline! Diha! diha, măi! etc. etc.“ (pag. 168—171). Citiţi cănele (pag. 72), boul şi vaca (pag. 80), calul (pag. 99), pisica (pag. 106), albinele (pag. 126), epurele (pag. 139) etc. etc. etc., in toate veţi constata aceeaşi vioiciune, la toate veţi dobăndi convingerea, că şcolarii işi

vor iubì Cartea de citire din toată inima şi că vor invăţa cuprinsul ei petrecĕnd. Se înţelege că aceleaşi insuşiri le posed în genere bucăţile de istorie naturală, precum cele privitoare la plante, la minerale, apoi şi mai virtos numeroasele povestiri morale şi multe din bucăţile de specie instinctivă. Bucăţile luate din fabule sau povestiri franceze sau germane, sunt perfect de bine refăcute în spiritul românesc, astfel bucăţile de sub numerile 24, 50, 83, 93, 108, 131.

Am făcut parte largă eminentelor însuşiri ale cărţii. Să venim şi la scăderile ei. Mai intăi ne surprinde pe ici colea, lipsa de ordine a materiei: adeseori bucăţi fără nicio legătură între dinsele urmează unele după altele, ear bucăţi înrudite prin cuprinsul lor sunt separate. Gruparea bucăţilor cu cuprins asemĕnător este totuş mult de dorit „Concentrarea invăţămĕntului“, adecă strinsa legătură între toate obiectele de studiu precum şi între părţile aceluiaş obiect este un imperativ categoric al didacticei moderne. Mintea şcolarului cată să fie concentrată asupra unui şi aceluiaş şir de idei şi nu mereu imprăştiată. Se impune deci o ordine mai strinsă şi în Cartea de citire. Tot ce-i înrudit să fie la un loc, bine înţeles înrudit ca fond, nu ca formă. Aşa d. e. după bucata de istoria naturală „cănele“ e bine să urmeze o povestire al căreia erou va fi acest animal, apoi o poesie cu conţinut analog. După ce a fost vorba despre căne, trec la animalul înrudit „lupul“ şi dacă pentru prima oară este aci vorba de „pădure“, atunci, terminănd cu „lupul“ scriu despre „pădure“ cu toate ale ei ş. a. m. d. Nu cer să fim pedanţi în acest fel de aşăzare a materiei; escepţii vom fi nevoiţi a face pe ici, pe colea, insă ţinta de-a concentra mintea şcolarilor pe căt se poate mai mult, nu trebue niciodată perdută din vedere.

Unele bucăţi ar trebuì scrise, ca nepotrivite. Aşa „uscatul şi apele“ (No. 114), de oarece în clasa a II-a primară nu se învaţă decăt geografia judeţului şi nu se poate deci vorbì de deosebitele continente şi oceane; „Bufniţa“ (No. 118) fiindcă această povestire, cu căt e mai bine scrisă, cu atăt

efectul ei asupra copiilor nu poate fi decât pernicios: lașitatea, apoi cruda și nemiloasa resbunare, sunt, prin această bucată, deopotrivă recomandate copiilor. Sper că autorii, recitind sfîrșitul „butniței", vor convenì că dinsa nu-și poate păstra locul in Cartea de citire.

In schimb aș propune autorilor să alcatuească pentru altă ediție bucăți, care să se rapoarte la propria viață și experiență a copiilor. Aci ar intra descrieri frumoase de serbări școlare—d. e. zioa impărțirii premiilor—de escursiui făcute cu invățătorul—aceasta ar indemna poate pe mulți invățători să facă asemenea escursiuni,—de serbători mari religioase și naționale ș. a. asemenea. Astfel de bucăți scrise de d-nii Odobescu și Slavici, ar fi cele mai gustate și cu mai mare inriurire asupra minții și inimei copiilor.

Multele stampe contribuesc a face cartea și mai instructivă și atrăgĕtoare.

Domnii A. I. Odobescu și I. Slavici, au făcut un serviciu insemnat invățămĕntului nostru primar.

CONST. MEISSNER.

URSEOLO

Urseolo, blondul doge, a sosit din Lemnos ieri,
Nalt și zornăind din pinteni, prins de zale și de gânduri,
Și privind fără să vadă pe iluștrii cavaleri,
Străbătut-a printre rânduri.

Jos, la scara rescroită de sub lojele de lemn,
Navagieri prinț de Cipru și Sanudo prinț de Zara,
Cu genunchele 'n cnemide și cu aerul solemn,
S'au făcut una cu scara.

Insă nimeni nu-i privește. Prin ogiva 'ntunecată
Ochiul vede tron și sală ca 'ntr'o lume de senin,
Unde Bianca Morosini, pe trei trepte de agată,
Doarme sub un baldachin.

Bianca, dulcea donna Bianca, blondul vis venețian,
Ce trăia cum trec prin spațiu nori cu genele de aur,
A murit. — San Marco sună. — Lumile de pe ocean
Plâng sub mândrul Bucentaur.

Dogele, rămas in ușe, a 'mpetrit ca o statue:
Ochii, luminați de spaimă, au incremenit enormi;
Ca un foc de nebunie in lumine li se sue...
El intreabă: „Bianca, dormi?“

Dar atunci pe o fereastră cu privirea către mare
Un porumb bătënd din aripi se ivì fricos şi blând;
Dogele intinse mâna: „Uite Bianca“ zise tare;
Şi, nebun, sfirşì rizënd.

Roma 1889.

CASTEL FUSANO

In cămpul deșert, pe Tibru, la vale,
Trecutul a pus dureri ideale
Ear Faunii strimbi și-au prins a lor oase
De veștede crăngi de sălcii pletoase.

In vechiul castel din mlăștini pontine
Am prins a visa, o Romo, la tine.....
Adie un vênt din țara Etruscă:
Porsena, ești tu, or sboară o muscă?

Trecut ce te duci, n'ai niciun braț valid!
Și paznic ți-ai dat pe Febre cel palid;
Ear porcul mistreț sub umbrele serei
L'a pus Harpocrat regent al tăcerii.

S'aude un glas sub bolta cea inaltă:
E țipetul lung al raței de baltă.
Selbatec prin stuf mugește un taur.
Se urcă pe cer un disc strămb de aur.

Castellammare, Aug. 89.

ANIENUL

Din munți străvechi se lasă cătră vale
Piriul plin de umbre și lumine,
Ducênd cu el legendele sabine
Pe a timpului neisprăvită cale.

Din când in când păgânele ruine
Își spun povești pe malurile sale;
Sub poduri vechi, tiarele papale
Ascund un semn din vremile creștine.

Ear tu, ce-așterni pe malu-i verde bruma,
Patetică și'ndurerată lună,
Il mai cunoști așa cum e acuma?..

Când *Angelus* clopotnițele sună,
Un vechiu măslin din vremile lui Numa
Din flori ce cad ii face o cunună.

Roma, 1889.

PLOUĂ

Plouă lacrime de toamnă peste lumea ostenită,
Scuturând petale albe de pe ramuri de lămâi.
Firea plânge. Tu, iubită,'
Ca o marmură antică, fără lacrime remâi.

A murit un an, o lume purtând primăvara intr'insa,
An de zile fericite; rupt din tinereţea ta;
Au plâns pomii—cerul plâns-a,
Tu, ca grâul sub zăpadă, ai urmat a dormita.

Eu mĕ duc. Priveşte bine virful pânzelor pe mare:
N'a plecat de când e lumea numai singur călĕtor.
Tu zimbeşti... Drept resbunare
Iţi doresc să poţi cunoaşte gura dulcelui amor.

DUILIU ZAMFIRESCU.

LEOPARDI

TRADUCERE LITERALĂ

XIII

SEARA ZILEI DE SERBĂTOARE

Dulce şi limpede e noaptea şi fără vênt
Şi liniştită se odihneşte luna peste acoperişuri
Şi prin grădini şi de departe arată ochiului
Munţii senini. O, draga mea,
Tăcerea a coprins drumurile, şi prin balcoane
Rar se iveşte lumina lămpei de noapte:
Tu dormi; te-a cuprins uşorul somn
In pacea odăilor tale; şi nu te atinge
Nici-o grijă; şi nu ştii nici nu gândeşti
Ce rană (1) mi-ai deschis in mijlocul pieptului.
Tu dormi; eu es să mă inchin inaintea acestui cer
Ce apare atăt de blând şi inaintea atot puternicei naturi
Care m'a deprins cu durerea. Ţie iţi neg speranţa
Imi zise — chiar speranţa! şi să nu strălucească
Ochii tei de nimic alta decăt de plăns.
Această zi fù mare: acum odihneşte-te
Pe umbra petrecerilor; poate-ţi vei amintì
In somn la căţi azi ai plăcut, şi căţi

1) In ediţiunea *Stiavelli* (Roma, 88) se găseşte cuvêntul *gioia;* in ediţiunile *Ranieri* (Firenze, 80) şi *Capellina* (Torino, 53), cuvêntul *piaga.*

Ţi-au plăcut ţie; eu nu, nu sper
Să apar in minte-ţi. Mĕ intreb numai
Cât am încă de trăit, şi cad la pământ,
Şi strig şi mĕ inspăimânt. O, groaznice zile
In aşa de tĕnără virstă! Vai, şi nu departe
In cale aud cântecul singuratic
Al muncitorului care se intoarce noaptea târziu,
După petreceri, la sermana-i locuinţă;
Şi crud mi se stringe inima
Gândindu-mĕ că totul in lume trece
Şi aproape nu lasă urmă. Eată, s'a dus
Zioa de serbătoare şi serbătorii urmează
Zioa obicĭnuită, şi timpul ia cu sine
Orice intimplare omenească. Unde mai e acum resunetul
Anticelor popoare? unde e strigătul
Străluciţilor noştri străbuni, şi marele ìmperiu
Al măreţei Rome şi armele şi sgomotul
Ce umplù lumea şi oceanul?
Totul e pace şi tăcere şi totul se odihneşte
In lume, şi mai mult de dinşii nu se vorbeşte.
In copilăria mea, când se aşteaptă
Cu nerăbdare zioa de serbătoare, ori mai pe urmă
După ce trecuse, eu indurerat veghind,
Imi lăsam capul pe perne; şi noaptea tĕrziu
Un cântec ce se auzea pe drumuri
Indepărtându-se şi murind incetul cu incetul,
Ca şi acum imi stringea inima.

XIV

CĂTRĂ LUNĂ

O fărmecătoare lună, eu imi aduc aminte
Că acum un an veneam pe dealul acesta
Plin de nelinişte să te privesc indelung:

Ear tu atirnai atunci deasupra pădurii
Precum atirni ş'acuma, scăldând-o in lumină.
Dar chipul tĕu limpede apărea ochilor mei
Inorat şi tremurător de plănsul
Ce-mi isvorea sub gene, de chinuită ce
Era viaţa mea: şi e încă ş'acuma, nu se schimbă,
O dulcea mea lună! Şi cu toate astea imi place
Să-mi aduc aminte, şi să socotesc virsta
Durerii mele. Oh, cât este de dulce
In vremea tinereţei, când e încă lung
Drumul speranţei şi scurt al memoriei,
A-ţi amintì despre trecutele lucruri,
Cu toate că sunt triste şi că durerea e vie.

XXVIII

CĂTRĂ SINE INSUŞ

Deacum te vei odihnì pentru totdeauna,
Ostenita mea inimă. Pieri şi cea din urmă înşălăciune
Pe care o credeam eternă! Pieri! Simt prea bine,
In noi de dulci iluzii
Nu numai speranţa, dar şi dorinţa s'a stins.
Odihneşte-te pentru totdeauna. Destul
Ai palpitat. Nimic pe lume nu merită
Să te mişte, şi nici e demn de suspine
Pămĕntul. Viaţa nu-i decât urit şi amărăciune,
Alta nimic; şi noroiu e lumea.
Deacum te linişteşte. Desnădăjdueşte
Pentru cea din urmă oară. Firii noastre de la soartă
Nu-i este dat decât a murì. Deacum dispreţueşte-te
Pe tine, natura, urita putere,
Care, ascunsă, spre obştească pagubă domneşte,
Şi infinita vanitate a totului.

XII

INFINITUL

Deapuri dragă, imi fù singurateca colină
Şi gardul acesta, ce din atătea părţi
Răpeşte ochiului priveliştea ultimului orizont.
Dar stănd şi privind, imi resar in minte
Nesfirşite spaţiuri dincolo de cel vĕzut, şi tăceri
Supraomeneşti, şi liniştea cea mai adăncă;
Puţin ăncă şi s'ar inspăimănta inima.
Şi cum aud vĕntul sunănd printre pomi,
Eu aseamĕn in ruine nemărginite acea tăcere
Cu glasul acesta: şi-mi amintesc vecînicia,
Şi vremile duse, şi pe cea vie de astăzi,
Şi sgomotul ei. Astfel in această
Imensitate se ineacă găndirea mea;
Şi a mĕ ineca in această mare mi-e dulce.

D. Z.

POESII POPULARE [1]

— (Urmare) —

Cât trăești să nu iubești
Voinic cu haine nemțești
Că te face de dorești!
Cât trăești să nu iubești,
Foicică din ogoarĕ,
Bădișori de-a doua oară
Că te mustră și te joară.

Când eram in vremea mea,
Uritul nu-mi trebuia;
Dar acum ce vreme vine,
Că uritu-mi prinde bine.

Fetele până ce's fete
Nime 'n crișmă nu le vede,
Dacă pun cărpa pe cap,
In crișmă nu mai incap.

Copilița ne 'nvățată,
Face turta nesărată,
Cum o face

1) Vezi „Conv. Lit." No. 10 din 1891.

Badi-i place,
Dacă n'are ce se face!

Tu fată, fată seracă,
Nu toarce caieri de clacă,
Că ţi-or venì peţitori,
Ş'or afla păreţii goli;
Nici pe pat nu's lepedee,
Nici pe culme nu's chindee,
Şi-n ladă se pot uita,
Că nemica n'or afla
Dintr'o crătinţă 'n colea.

Lasă maicǎ să-mi petrec
Pănă capul nu mi-l leg,
Că dacă mi-oiu lega capul
Atunci să-şi petreacă dracul
Că birăul cere dare,
Şi copii de măncare,
Şi bărbatul să-l imbrac
Apoi, maică, ce să fac?

Căt trăeşti, mândră, pe lume,
Să nu pui la feciori nume
Că fecioru-i mare căne,
Vine seara te iubeşte,
Merge 'n sat de voroveşte!

La fŏntână 'ntre livezi
Este-un pĕr cu pere verzi,
Nu ştiu lotrii fură-le
O duşmanii măncăle.
Dar păndari pe cine-om pune?

Om pune-o fată ş'un june...
Ei pândiră cât pândiră,
De la o vreme se iubiră.
Grăia june către fată:
— „Haide mândră să fugim,
Să fugim in Beciu-mic,
Să nu ştie-ai voştri nimic.
Să fugim in Beciu-mare,
Să nu ştie maică-ta-re.“
— Lesne-ţi este-a fugì ţie
Că eşti om cu pălărie,
Eu sunt fată desvelită
Ştie lumea că-s fugită.“

Unde tu Ano te duci
In polcuţă şi 'n papuci?
— La grădina cu lăptuci
C'acolo-s buzele dulci.
— Vino, Ană şi la noi
Că-s, Ană, buzele moi!
— Ba eu brato[1], n'oiu venì
Că te cunosc pe palţău[2]
Că eşti căne şi celău.
— Vino, Ană, să-ţi dau flori!
— Ba eu, brato, n'oiu venì
Că te cunosc pe maramă,
Că nu eşti de a mea samă,
Că la câte flori ai dat
Pe toate le-ai înşălat,
Numa eu, brato,—am scăpat.
— Să ştiu mândro, c'oiu scăpa,
Eu singur m'aş junghia
C'o buzdură de cuţit

---

1) Frate.
2) Băţ.

Cu prăsele de argint.
Să se ducă vestea 'n țară
Că s'a junghiat voinic
Pentru-un lucru de nimic.

Marișcuță, puiu păun,
Du-mĕ unde-i vinul bun;
Unde-i rĕu
Il știu și eu:
La măndruța 'n făgădău.

Joacă fată, nu te face,
Că nu joci cu cine-ți place.
Că ție cin' ți-ar plăcea
Ai juca și nu te iea!

Uită-te, bade la mine,
Că's frumoasă ca și tine;
Uită-te la hîda ta,
Că-i galbenă ca ceara.

Mĕ dusei in dumbrăviță
După-un fir de romoniță;
Romoniță nu aflai.
Ci aflai o coconiță.
Coconița-i adormită,
Săruta-o-aș adormită,
Ea se ține inceluită;
Săruta-o-aș deșteptată,
Ea se ține incredințată;
Săruta-o-aș in cărare,
Ea se ține fată mare.
Trăsei arcul s'o săget

Ea sărì la mine 'n piept:
— Nu mĕ, brato, săgeta
Că nu sunt eu vina ta,
Şi ţi-i vina maică-mea:
C'un picior m'a legănat,
Cu gura m'a blăstemat;
In lapte dulce m'a scăldat
Şi scalda mi-a làpedat
La umbriţa prunilor
Să fiu dragă junilor,
La umbriţa florilor
Să fiu dragă feciorilor.

Bate, Doamne, rĕu se şede,
La 'nsurat cu peană verde!
De-ar avè cine să-i spună
Peană verde să nu-şi pună.
De-şi pune cănd-va vreodată
Să-şi pună peană uscată.

Rele zile-am ajuns, Doamne,
De fetele toate's doamne,
Cu pieptare de barşoane
Şi cu rochii de cartoane,
Părinţii le mor de foame.

Măi bădiţă Ieremie
Pune-ţi pană 'n pălărie,
Dar ţi-o pune mĕsurată
Precum 's boii in poiată;
Şi ţi-o pune pe mĕsură
Precum e stogul la şură.

Tănjeluță cu cătușă,
Dragă mi-i fata cu gușă;
Când pornește hărcăește,
Când stă 'n loc
Zice de joc.

Arz-o focu fată mândră,
Toată zioa-i la oglindă;
Și când e Dumineca,
Tot i-e capu ca buha.

Mândra cu șurț de mătasă
Ar fi bună preoteasă,
Dar gunoiu-i pute in casă;
Haida mândră după mine,
Să te 'nvăț a trăi bine!
La moară nu te-oiu mâna,
De nu-i merge nu-i mânca;
Desculță nu te-oiu purta,
Că-i umbla tu dacă-i vrea!

Frunză verde de lemn dulce,
Am o mândră ca o cruce;
Dar la lucru n'o pot duce,
Dimineața-i roua rece,
Peste zi se prea incălzește
Când 'i colea la ojină
Țințari o pișcă de mână.

Nevasta mea șede 'n pat,
Cucuruzu ne săpat;
— Scoli, muere, hai la sapă!
— Ba io nu, că-s reu beteagă,

— Scoli, muere, hai la birt!
— Stăi bărbate, să mĕ 'nschimb,
— Scoli, muere, la vinars!
— Stăi bărbate, să mĕ 'ncalţ.

Harnică-i muerea mea,
Că 'ntr'o lună toarce-o lănă
Şi măncă-un sac de farină,
Ş'o jumĕtat' de slănină.
Cum se scoală, cată 'n oală;
Nice ochii nu-i deschide
Şi-i cu mănile prin blide.

Focul arde, nu se stinge,
Măndra suspină şi plănge.
Taci măndră, nu suspina,
Că la toamnă te-oiu lua.
Atunce şi nici atunci
Când o face pleopu nuci
Şi rĕchita mere dulci.
Când va face plopul pere,
Şi urzica vin şi bere,
Atuncia mi-i fi muiere.

Măndră, căt dai pe cercei
Poţi să-ţi cumperi 2 viţei,
Şi cu căt dai pe mărgele
Ţi-ai lua douĕ viţele;
Căt pe ïa cu mătasă
Ai putea să-ţi faci o casă.

Bine-i stă măndrii gătată
Tot cu haine de la șatră

Dar mai bine i-ar ședea
Dacă și le-ar face ea!

Mândra mea cea mai frumoasă
Îa nu și-o știe coase:
Ci și-o coase pe fărină
Și pe darabi de slănină.

Copiliță frumușică,
Nu iubì de tinerică,
Că floarea cea crudă, tare,
Se uscă de brumă mare;
Așa tu te poți usca
Dacă dorul te-a bruma,
Că a dorului brumare,
Tu nu știi cât e de mare!

Adunate de *ALESIU V.*

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI APĂRUTE DE CURÊND ŞI TRIMISE DIRECŢIUNII „CONVORBIRILOR LITERARE"

St. Georgescu. Memorii din timpul resboiului pentru Independenţă, 1877—1878, 1 mic vol. Bucureşti 1890.

G. Paicu. Conspect; formele de gen, număr şi cas ale substantivelor, adjectivelor şi ale pronumelor. — Formele de timp, mod, număr şi persoană ale verbelor active şi pasive; verbele deponente şi conjugarea perifrastică, pe o coală mare. Iaşi 1891.

Transformarea şi fusionarea infanteriei, 1 br. Bucureşti 1891.

Mitrofan. Viaţa reposaţilor noştri şi viaţa noastră după moarte, trad. de *Iosif Mitropolit Primat*, 1 br. Bucureşti 1891.

G. Poni. Proectul de lege asupra instrucţiunii publice, discurs pronunţat in Senat, 1 br. Iaşi 1891.

TABLA DE MATERII

POESII

Pagina

Alesiu V. Poesii populare . . . 91, 276, 440, 523, 620, 709, 812, 907, 1002, 1091
Ascanio. Ad poetam 1012
Bonacchi M. Gr. Peste noapte 358
— De s'ar stinge; Acolo se zice. 359
— Privesc; In marginea pădurii 360
— Eu cred; Cu aripele 'ntinse. 361
— Păserele cântăreţe. 362
— O zi se duce 363
— Jos sub plopi 364
— Nu e in lume; In copilăria mea; Ca nici să-mi zici 365
— Şi dacă 'n stele...; Ş'un vis frumos 366
— In grădina mea pălită 367
— Yalta 415
— Palatul Khanilor...; Haremul 416
— Bagu Sarai 417
— Balaclava; Poarta de la Baidar 418
— Mormintele Khanilor. 419
Coşbuc G. La oglindă 43
Cuza A. C. Epigrame. 618, 619
— In lumea 1005
Murnu G. Avea de aur 54
— Cântecul Xantei (după Solomos) 799
— Iubeam (după Cristopulos) 801
Ollănescu D. C. Lui Censorinus . . . . . } trad. din Horaţiu 655
— Lui Lollius . . . . . } 657
— Incontra Canidiei. . . . . } 660

Pagina

Ollănescu D. C. Incontra lui Maevius. . . . (trad. din Horațiu) . 786
— Incontra lui Maenas . . . . . (trad. din Horațiu) . 787
— Lui Maecenas . . . . . (trad. din Horațiu) . 789
— Incontra lui Cessius Severus. . . . (trad. din Horațiu) . 790
— Lui Maecenas . . . . . (trad. din Horațiu) . 792
— Romanilor. . . . . (trad. din Horațiu) . 794
— Poporului Roman. . . . . (trad. din Horațiu) . 795
— Canidiei . . . . . (trad. din Horațiu) . 875
Șoimescu Sava N. La morměntul lui Alexandri . . . 678
Stavri Arthur. Spre alt pustiu 187
— Apus, liniște 190
— Dorin 504
— Și treci in șiruri anii 905
Vasiliu G. Debora 1006
Zamfirescu Duiliu. Boul 145
— Anzio 146
— Lunile: Iulie 259
— August 260
— Barza 570
— Urseolo 1082
— Castel Fusano. 1084
— Anienul 1085
— Plouă 1086
— Sara zilei de serbătoare . . . . . (tr. din Leopardi) . 1087
— Cătră Lună . . . . . (tr. din Leopardi) . 1088
— Cătră sine insuș . . . . . (tr. din Leopardi) . 1089
— Infinitul . . . . . (tr. din Leopardi) . 1090

STUDII LITERARE ȘI ȘTIINȚIFICE

Th. Burada. Cercetări asupra școalei filarmonice din București. 1, 113
N. Iorga. Incercări de critică științifică . . . . . .
— I. Veronica Micle 56
— II. Ion Creangă 244
M. Strajan. Despre Dante 289, 379

Pagina

G. I. Bogdan. Studii critice de I. Gherea 393
C. G. Dissescu. Lecțiune introductivă in cursul de drept public român. 449
Xenofon Gheorghiu. Studii de literatură franceză 556, 466
V. M. Burla. Observațiuni filologice 496
N. Petrașcu. Mihail Eminescu 625, 755, 983
I. Bogdan. Glose române intr'un manuscris slav . . 727
St. C. Ioan. Câteva priviri asupra tragediei antice . . 880
H. I. Pitiș. Căsătoriile la românii Săceleni 913
— Junii la Crăciun. 1056
C. Meissner. Carte de Citire 1077

TEATRU

G. Coșbuc. Sacontala, tragedie indiană (trad.) . . . 834, 959

ROMANURI, NOVELE ȘI NARAȚIUNI

I. Brătescu. Cea din urmă scrisoare 47
— Scrisori găsite. 572
Cervantes. Don Quijote de la Mancha, trad. de *S. G. Vârgolici* 70, 150, 262, 342, 420, 509, 593, 697, 803, 895, 1065
Gil. Popa Roșu 97
P. Ispirescu. Din poveștile unchiașului sfătos . . . .
— Basme păgânești 688

FILOSOFIE

St. Velovan. Intemeerea psichologică a actelor elementare ale gândirii 193, 301
Chr. I. Suliotis. Despre ipotesă și analogie 680
C. Leonardcscu. Crisa actuală a moralei 866

ISTORIE

Al. Papadopol Calimach. Despre Atanasie Patelarie . 30
I. Bogdan. Diploma lui Ioan Calimach Asen . . . 147
— Un chrisov al regelui serbesc Stefan Milutin . 488

Pagina

I. Bogdan. Două disertații despre inceputurile Moldovei și Țĕrii Românești 538
Gh. I. Lahovari. Hărtii vechi:
— De la intăia obștească adunare a Țĕrii Românești 232, 529
— O diată din anul 1814 665
D. Onciul. Radul Negru și originile principatului Țĕrii Românești. 817, 944, 1044
G. Popovici. Cronica lui Ureche despre ocoalele Iugaene 1009

DIVERSE

Academia Română de I. N. 85
Al. Papadopul Calimach. Jupiter tragic, (tr. din Lucian) 213, 321
D. Zamfirescu. Singurătate 369
T. M. Leon Negruzzi. 590
V. Alecsandri. O scrisoare inedită către Ion Ghica . 721
G. Lugoșianu. Notiță despre Istoria Mitropoliei Moldovei de C. Erbiceanu. 272

INŞTIINŢARE

Cu Numĕrul acesta, revista «Convorbiri Literare» sfirşeşte al XXIV-lea şi intră in al XXV-lea an al vieţei sale.

Nici o altă foae literară n'a avut la Românii de dincoace de Carpaţi o existenţă atăt de lungă.

Ca şi in trecut, «Convorbirile Literare« vor cuprinde scrieri din toate materiile ce intră in cadrul literelor şi ştiinţelor şi pot interesa publicul intreg. Romanuri, novele, naraţiuni, poesii, literatură dramatică, istorie, literatură populară, critică, tot ce nu se adresează numai la specialişti, ci la intreaga păturĕ cultă a publicului român din toate părţile a intrat de la inceput şi intră şi astăzi in cadrul revistei noastre.

Direcţiunea şi Administraţiunea revistei, se adresează la vechii sei abonaţi rugăndu-i ca să le dea şi pe viitor binevoitorul lor sprijin.

Abonamentele (20 fr. pe an in România, 30 in ţările din Uniunea poştală şi numai 15 in provinciele române din Austro-Ungaria), se fac sau la Librăria Socecŭ & Comp. Bucureşti, Calea Victoriei 7, sau direct la Stabilimentul grafic I. V. Socecŭ, Strada Berzei 59, Bucureşti, sau, insfirşit, la orice biurou poştal.

Bucureşti. Stabilimentul grafic I. V. Socecŭ. — 32,607.